



Universitat de Lleida

Dictadura i democràcia en el món rural català: Les Borges Blanques 1923-1945

Marc Macià Farré

<http://hdl.handle.net/10803/365036>



Dictadura i democràcia en el món rural català: Les Borges Blanques 1923-1945
està subjecte a una llicència de [Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 3.0 No
adaptada de Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/)

(c) 2016, Marc Macià Farré

**DICTADURA I DEMOCRÀCIA EN EL MÓN
RURAL CATALÀ
LES BORGES BLANQUES 1923-1945**

Autor: Marc Macià Farré

Directora: Antonieta Jarne Mòdol

Departament d'Història

Universitat de Lleida

ÍNDIX

Introducció	5
Capítol 1: Població, economia i societat	22
La població	25
Context econòmic	39
La indústria de l'oli a les Borges	57
Un estudi de cas: la Cooperativa del Camp de Sant Isidre	86
Altres cooperatives i empreses	109
Capítol 2: Ideologia, pensament i política	114
El republicanisme	119
El Centre republicà	133
De la Joventut Republicana Autonomista a la Joventut Catalanista	142
La dreta	153
El Centre Tradicionalista	156
La Federació de Joves Cristians de Catalunya	161
Unión Patriótica	164
El sometent	167
El Foment Borgenc	174
Capítol 3: La vida quotidiana sota la dictadura i la democràcia	177
Cultura popular	186
La Biblioteca Popular	199
Educació	218
Les creences religioses	231
L'esport	236
L'estructura institucional de l'Ajuntament	237
Capítol 4: Dictadura i democràcia en el món rural	245
La dictadura	245
El final de l'alcaldia d'Armando Viles Vilafranca	255
L'alcaldia d'Antonio Piqué Camí	258
L'alcaldia d'Enrique Clavería	300
L'alcaldia de José M ^a Farrerons Güell	314
La dictatova: La caiguda del govern Farrerons i l'intent de transició	331
L'alcaldia de Joan Farré Garsaball	332

La segona alcaldia d'Enrique Clavería	333
Capítol 5: La Segona República	345
La proclamació de la República	346
La batllia de Joan Navés Ricart	355
El macianisme polític durant la República	439
Les eleccions del gener de 1934	445
Els Fets d'octubre de 1934	452
L'alcaldia de Josep Aragüés Parcerisa	459
Capítol 5: La Guerra Civil i el franquisme	463
Del juliol a l'octubre de 1936	463
De l'octubre de 1936 al gener de 1939	476
El franquisme	496
Capítol 6: Conclusions	513
Annexos	519
Annex I: Quadre cronològic de la història de les Borges Blanques	519
Annex II: pressupostos municipals de 1924-1925	521
Annex III: pressupostos municipals de 1925-1926	523
Annex IV: pressupostos municipals de 1928	524
Annex V: pressupostos municipals de 1929	525
Annex VI: pressupostos municipals de 1930	527
Annex VII: pressupostos municipals de 1930-31	528
Annex VIII: Delimitació de partits mèdics de la Secció Comarcal de les Borges Blanques del Sindicat de Metges de Catalunya.	529
Annex IX: Reglament de la "Peña Ciclista Borjas" de 1927.	531
Annex X: Reglament de la secció de socors mutus de la Penya Ciclista Borges (1928)	533
Annex XI: Proposició del la minoria sobre el plet del Carme, 26 gener 1933	536
Apèndix biogràfic	539
Bibliografia	675
Fonts	713
Diaris, fulls volants i revistes consultats/des	713
Arxius i hemeroteques consultades	714
Fonts orals i entrevistes	715
Webgrafia	716
Índex de fotografies	717

Índex de quadres i gràfics	719
Acrònims i sigles usades	723

Introducció

El present treball pretén ser una investigació sobre la història de les Borges Blanques entre 1923 i 1945. Una de les mancances del nostre estudi anterior¹ sobre les Borges durant la dictadura de Primo de Rivera fou la poca reflexió respecte a la informació que aportàvem de manera que un dels objectius de l'estudi que teniu entre les mans és oferir una visió més crítica i demostrar un major esforç intel·lectual per analitzar les fonts treballades. Estelle Phillips i Derek S. Pugh apunten en un manual relativament recent sobre l'elaboració de tesis que «la investigación va más allá de la descripción y requiere análisis. Busca explicaciones, relaciones, comparaciones, predicciones, generalizaciones y teorías» i que, a més, una de les característiques dels investigadors és que «*examinan los datos de forma crítica*».²

Per fer-ho hem prestat més atenció a les formes polítiques, les gènesis dels partits i les seves tradicions, així com dels individus que protagonitzaren les principals corrents del a nivell local. Sovint els grups dominants i les classes socials no coincideixen. A més aquestes categories són heterogènies perquè les constitueixen individus cada un d'ells definits per unes determinades particularitats que els fan únics, no només des d'un punt de vista estrictament econòmic, sinó des de la perspectiva del seu pensament, la seva ideologia, la seva actitud davant dels conflictes, etc. Els estudis que encasellen a les persones en una classe social determinada en funció del seu nivell de renda estan molt bé per donar una imatge general de qui en forma part o quin perfil socio-laboral hi està associat, etc., però el cas és que la pertinença a una classe no determina sempre el perfil ideològic dels seus membres —el mateix Karl Marx era un exemple d'això— i per tant aquests poden actuar en funció d'altres qüestions, com per exemple les seves conviccions polítiques. Mirarem de desenvolupar-ho en el seu capítol corresponent, però ja avancem que el mateix passa amb els partits polítics, tot i que a l'inversa. Que aquests siguin heterogenis o els seus membres responguin a perfils ideològics diferents dels que caracteritzen el partit no vol dir que les seves actuacions o el seu programa polític no estigui encaminat a respondre a uns interessos de classe concrets. I no només això, la complexitat de la naturalesa humana i la seva constitució polièdrica sovint comporta que la retòrica dels partits, institucions o individus n'amagui les motivacions reals.

¹ MACIÀ FARRÉ, Marc. *Les Borges autoritàries (1923-1926)*. Lleida: Treball de 12 crèdits dirigit per Antonieta Jarne Mòdol, Universitat de Lleida, 2009.

² La cursiva és del text original. PHILLIPS, Estelle M.; PUGH, Derek S. *La tesis doctoral. Cómo escribirla y defenderla. Un manual para estudiantes y sus directores*. Barcelona: Bresca Editorial, 2008, p. 65-66.

Els interessos col·lectius i individuals guien aquestes motivacions, i prenen forma d'estratègies polítiques, i d'altre tipus, que es van modificant en funció de les resistències i complicitats amb les que es troben.³

D'aquí es deriven problemes d'anàlisi, com fer del particular categoria, un error que esperem no haver comès en excés durant l'elaboració d'aquest treball, però que és un risc que s'ha de córrer. En el manual de Phillips i Pugh apareix una reflexió molt pertinent: «La investigación para un doctorado exige una contribución al análisis y explicación del tema y *no sólo* su descripción».⁴ Des de la presentació del treball de 12 crèdits a l'actual tesi doctoral hem realitzat un seguit d'aportacions acadèmiques i de difusió que pretenien endinsar-nos en l'anàlisi crítica de les fonts i de la bibliografia per tal de construir un coneixement històric de més qualitat.⁵ Sobretot es tracta d'estudiar les transformacions de les societats humanes en el temps. Però per fer-ho ens cal entendre molt bé com funciona, com es mou, com es relaciona, etc. un ésser humà en societat. Especialment en la societat que volem estudiar. Per tant per estudiar aquests canvis hem d'estudiar les transformacions dels humans en societat i per fer-ho al seu torn hem d'estudiar, per anar bé i ser molt precisos, cada un dels éssers humans d'aquella societat. Amb pèls i senyals. No cal dir que no sempre és possible, segurament el percentatge de possibilitats de poder-ho fer és baixíssim i es requeriria d'un equip humà molt gran i pressupostàriament molt ben dotat. En qualsevol cas del que es tractaria en el millor dels casos, essent volgudament realistes, seria de traçar perfils biogràfics de com més gent d'una comunitat millor. I després lligar caps, parentius, relacions afectives, institucionals, econòmiques, culturals, de classe, que fan precisament això: lligar-los els uns amb els altres. Diguem-ne lligar-los, diguem-ne ajuntar-los, relacionar-los, observar-ne les relacions quotidianes, etc. Es tracta per tant de fer biografia a escala micro: del polític més rellevant a la ciutadana més humil. De l'empresària d'èxit al jornalier desheretat i que morí jove. Com expressen

³ Josep Fontana té una visió semblant respecte a l'aplicació de la reforma agrària liberal del segle XIX. Vegeu FONTANA LÁZARO, Josep. *L'ofici d'historiador*. Girona: Documenta Universitaria, 2010.

⁴ PHILLIPS, Estelle M.; PUGH, Derek S. *La tesis doctoral. Cómo [...]*, p. 54.

⁵ Vegeu MACIÀ FARRÉ, Marc. *Les Borges autoritàries (1923-1926)*. Lleida: Treball de 12 crèdits dirigit per Antonieta Jarne Mòdol, Universitat de Lleida, 2009; «Caciquismo, autoritarismo y fascismo en el mundo rural catalán, 1923-1954». Article inèdit, 2010; *Les Borges autoritàries: 1923-1926*. Juneda: Ajuntament de les Borges Blanques i Editorial Fonoll, 2010; «Basses i clavegueres. Usos tradicionals i usos moderns no agraris de l'aigua en el món rural: les Borges Blanques (les Garrigues), 1895-1975». *Estudis d'Història Agrària*, 23 (2010-2011), p. 249-262; «'Un riu de sang nova': catalanismo, nacionalismo y identidades juveniles en el mundo rural catalán de entreguerras». A: IBARRA AGUIRREGABIRA, Alejandra [coord.]. *No es país para jóvenes: Actas del III encuentro de jóvenes investigadores de la AHC*. Asociación de Historia Contemporánea, Instituto Valentín de Foronda i Universidad del País Vasco, 2012; «Les Borges Blanques durant la dictadura de Primo de Rivera: 1923-1931». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Recerques i testimonis: IX Trobada d'Estudiosos de les Garrigues*. [s. ll.]: Centre d'Estudis de les Garrigues, 2015, p. 373-385; i «La història de la indústria de l'oli a les Garrigues: empreses i institucions oleícoles a les Borges Blanques dels segles XIX i XX». A: VICEDO RIUS, Enric [coord.]. *Pagesia, indústria i món rural. VIIIè Congrés sobre Sistemes agraris, organització social i poder local*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2015, p. 467-492.

molt encertadament Antonieta Jarne i Pau Juvillà en un estudi recent volem contribuir al coneixement històric des de la «necessitat d'incidir en les històries en singular i ampliar tant com sigui possible l'observació a escala micro de les realitats socials».⁶

Sobre el tema escollit i què volem aconseguir pensem que l'elecció del període d'entreguerres i l'objectiu de contrastar les experiències autoritària primorriuniversita, democràtica republicana i feixista del franquisme ens permet aportar coneixements sobre una etapa gairebé sense estudiar a nivell local —excepte els nostres propis estudis, altres breus i sectorials, i de forma col·lateral per part d'alguns de generalistes— i fer-ho des d'una perspectiva d'història local per contribuir a la construcció d'una història de les Borges Blanques. La quantitat de temes tradicionalment poc investigats sorgits de l'estudi de les fonts és enorme: la pobresa, la marginació, l'homosexualitat, la prostitució, la drogodependència, etc. durant la dictadura de Primo de Rivera, la República i el franquisme mereixerien especial interès. Mancarien també anàlisis sobre la contaminació, la delinqüència, la sexualitat, la moda, el tràfic il·legal (del que sigui),⁷ infants abandonats, viudes, atracaments, préstecs bancaris, nivell de vida, qualitat dels productes del mercat, possessió de la terra, immigració, emigració (a les ex-colònies i altres països). Estem mirant el passat des del present? Nosaltres diríem que no, són problemes i qüestions que gairebé transcendeixen els límits temporals contemporanis. I això aixeca una qüestió que val la pena plantejar-se: què preocupava a la gent d'aquella època? Al cap i a la fi, com molt bé diuen Phillips i Pugh, «*la investigación se basa en un sistema abierto de pensamiento*» i, per tant, com més preguntes ens fem i més camps inexplorats cobrim més completa haurà estat la nostra tasca.⁸ No podem deixar de preguntar-nos si la feina que fem en aquest treball s'ajusta al retrat de la societat que farien els qui la visqueren. Com contribuïm als nous coneixements en el seu camp d'estudi? Per començar aquest mai ha estat explorat anteriorment per part d'altres autors. És, també, la primera vegada que s'intenta dur a terme un treball que inclogui tants aspectes de la societat borgenca com s'ha pogut. En definitiva és el primer estudi sobre els canvis polítics, socials, econòmics i culturals a les Borges entre 1923 i 1934.

⁶ JARNE MÓDOL, Antonieta; JUVILLÀ BALLESTER, Pau. *El PSUC a les terres de Lleida: 1936-1986*. Lleida: Pagès editors, 2014, p. 64.

⁷ L'exemple de la indústria tabaquera que es desenvolupa a poblacions com Juneda durant el franquisme hauria de servir per entendre que és un fenomen que es dona amb regularitat al llarg de l'etapa contemporània escapant del control de l'estat o dels seus mecanisme de regulació i que genera mercats alternatius. Sobre el tema esmentat vegeu GASSIÓ MÒNICO, Ramon. *La Llarga lluita amb Tabacalera*. Les Borges Blanques: [l'autor], 2005; i més recentment CANOSA FARRAN, Francesc. *Fumar-se el franquisme: la Catalunya caliquenyo*. Barcelona: Ara llibres, 2015.

⁸ En cursiva a l'original. PHILLIPS, Estelle M.; PUGH, Derek S. *La tesis doctoral. Cómo* [...], p. 65.

La manera com les institucions públiques del moment abordaven aquestes preocupacions ens va dur a l'estudi de la hisenda pública municipal, bàsicament per comprendre si aquestes responien a través de la seva inversió, del seu esforç econòmic, a les necessitats i preocupacions de la ciutadania. I evidentment la resposta a aquesta pregunta va lligat a la qüestió del sistema polític. Una de les nostres hipòtesis és que el sistema republicà abordà i solucionà molts més problemes i necessitats de la societat d'entreguerres que no pas la dictadura. En certa manera també ho apuntava Francisco Comín fa dues dècades:

La evolución histórica de los ingresos y gastos públicos está determinada por el nivel de desarrollo económico alcanzado por un país y por factores institucionales, fundamentalmente por la configuración política. Los efectos de causación inversa, esto es, la influencia de las cifras presupuestarias sobre la economía privada y sobre las instituciones, son menos notorios, al menos hasta que el tamaño del sector público alcanza un cierto nivel.⁹

Seguint aquesta línia de pensament la principal hipòtesi de treball que hem estat treballant és que els diversos sistemes polítics pels quals passà la població de les Borges Blanques influïren directament en el tipus de desenvolupament econòmic, social i cultural a nivell local, posant especial èmfasi en l'acció política com a instrument transformador de la realitat del món rural.

Les etapes per les quals ha passat aquest estudi han estat diverses però les sintetitzem en tres fases. En la primera, sota el títol *Caciquisme, control social, violència institucional i autoritarisme en el món rural. Les Borges Blanques 1926-1931*,¹⁰ preteníem completar l'estudi iniciat amb la tesina *Les Borges autoritàries, 1923-1926*¹¹ tancant l'etapa cronològica de la dictadura de Primo de Rivera i centrant-nos en l'estudi de les continuïtats del caciquisme sota el règim primorriverista, una etapa que malgrat la retòrica regeneracionista es consolidà gràcies al suport dels cacics locals i amb un impuls de les polítiques repressores. És en aquesta etapa on es dissenyà l'esquelet del treball i creàrem la metodologia a través de la qual ens hem regit al llarg d'aquesta investigació, incloent-hi llistes cronològiques, perfils biogràfics o llistats on s'indica la data d'una font, els noms de les persones que hi apareixen, els carrers, les institucions, etc.

⁹ COMÍN COMÍN, Francisco. *Historia de la Hacienda pública, II: España (1808-1995)*. Barcelona: Crítica, 1996, p. 14.

¹⁰ La idea general d'aquest primer projecte el vam sintetitzar a MACIÀ, Marc. «Caciquismo, autoritarismo y fascismo en el mundo rural catalán, 1923-1954». Article inèdit, 2010. Bona part de les idees de l'article encara són latents en el present treball com la idea de continuïtat entre la llavor que fou el caciquisme polític, la concreció en autoritarisme sincrètic protofeixista i la culminació en el règim totalitari del general Franco.

¹¹ Vegeu MACIÀ, Marc. *Les Borges autoritàries (1923-1926)*.

La segona fase ha implicat un canvi important de temàtica i una ampliació del període estudiat sota el títol *Sistemes polítics locals i transformacions econòmiques, socials i culturals en el món rural català. Les Borges Blanques 1923-1954*. En aquesta versió es feu un buidatge a consciència de les fonts en un sentit ampli construint el gruix de la recerca feta i amb la voluntat d'abastar tres dècades de la història borgenca per tal de copsar els canvis i les continuïtats entre les dictadures, la democràcia republicana i el conflicte bèl·lic de la Guerra Civil. El desenvolupament d'aquesta fase resultà, molt tardanament, impossible de realitzar dins d'uns terminis raonables pel que fa a la redacció i entrega de la tesi doctoral de manera que, finalment, vàrem optar per limitar el camp d'estudi.

Precisament fruit d'aquesta necessitat l'estudi es delimità sota el títol *Dictadura i democràcia en el món rural català: Les Borges Blanques: 1923-1934*, on preteníem oferir una revisió de la primera part de la dictadura presentada en la nostra tesina abans esmentada i on n'ampliàvem l'anàlisi fins a mitjans dels anys trenta. El treball també contenia, per entendre la importància dels sistemes polítics a nivell institucional, una segona part dedicada a estudiar l'etapa republicana fins als fets d'octubre de 1934, quan, a la pràctica, finalitza l'experiència democràtica amb l'excepció d'uns breus mesos de 1936, entre febrer i juliol, però dels quals no tenim fonts primàries que ens permetin el seu estudi. Finalment s'optà per ampliar el marc cronològic fins a 1945, el primer franquisme, per tal de poder copsar amb major claredat les continuïtats en l'estudi del personal polític, un aspecte clau per entendre les transformacions locals que tingueren lloc durant aquells anys.

El treball s'estructura en quatre parts. En primer lloc una introducció econòmica a les etapes estudiades. Una segona part dedicada a la història política i ideològica de les Borges durant el període d'entreguerres però també buscant les arrels de les formes de pensament que hi convisqueren. Tercer, un capítol on es fa una intrusió en el món de la vida quotidiana que inclou moltes qüestions col·laterals que hi afecten directament. S'ha escollit aquesta perspectiva amb la intenció de donar un contrapunt a la història institucional que narra bona part d'aquest estudi i contrastar-ho amb una petita dosi d'una història que podríem convenir en anomenar més popular. Finalment hi ha una quarta part on s'analitza l'obra política de l'Ajuntament borgenç durant la dictadura de Primo de Rivera i la Segona República, amb un capítol més breu on es fa referència a la Guerra Civil i el franquisme, així com unes conclusions generals. Tanmateix volem puntualitzar que l'apèndix en forma de diccionari biogràfic inclòs al final d'aquest treball no té límits cronològics de manera que hi podem trobar referències tant a alcaldes del segle XIX com a escriptors del segle XXI.

Apostem per un model interpretatiu on l'anàlisi de les etapes polítiques correspongui a la dictadura de Primo de Rivera i la Segona República i, en una altra part, la Guerra Civil i el franquisme. De fet entenem la dictadura del general Miguel Primo de Rivera com la culminació política de l'etapa de la Restauració canovista, essent, així, la Segona República l'autèntic parèntesi en la història d'Espanya i el final de les etapes anteriors. El paper de la Guerra Civil, sense voler caure en simplisme, l'entenem sobretot com l'acte fundacional del franquisme a nivell de tots l'estat, que inaugurarà una nova etapa, hereva de la dictadura autoritària dels anys vint i del caciquisme polític anterior. Aquest treball, si se'ns permet avançar-ho, pensem que aporta suficients evidències per sostenir aquest model interpretatiu. Des de la teoria dels sistemes polítics entenem que és força clar que la República implicà una ruptura amb la línia política que guiava la dictadura que la precedí mentre que la pluralitat limitada, l'ús extrem de la violència o la planificació econòmica del període de la Guerra Civil tingueren més en comú amb el franquisme que al règim republicà.

La metodologia emprada en aquest treball és la pròpia de les ciències socials. S'han creat set registres a partir del buidatge de les fonts primàries. Els dividim en tres tipus. Els que contenen una llista de noms propis rellevants, institucions o d'altres, juntament amb carrers, i pobles i ciutats on s'indica el dia on s'esmenten en les actes dels Plens municipals. Aquest primer registre no s'ha inclòs en el treball. Un segon tipus són les llistes cronològiques d'esdeveniments històrics de les Borges, dels seus alcaldes i dels canvis en el personal polític del consistori. D'aquest segon tipus de registre n'hem aprofitat algunes llistes i s'han inclòs en el text o en els apèndixs, però no sempre en la seva totalitat, sempre seguint criteris d'utilitat de la informació per al lector. I, finalment, un ampli i complert diccionari biogràfic on s'han inclòs dades extretes de diverses fonts per tal de completar perfils de personatges històrics amb o sense rellevància política però sí pública que hem optat per incloure com a apèndix al final d'aquest treball.¹²

Aquesta metodologia ens ha permès creuar dades que d'una altra manera haurien estat molt difícils d'entrellaçar de forma eficaç i construir biografies, històries de llocs o de relacions institucionals prou complertes com per a entendre millor la seva complexitat. El fet que sigui una metodologia oberta a noves incorporacions permet revisar noms, carrers o governs en futures investigacions facilitant la tasca de recerca i de construcció del coneixement històric.

¹² La metodologia per a la construcció de perfils biogràfics la vam aprendre en la col·laboració com a redactor a MIR CURCÓ, Conxita; JARNE MÓDOL, Antonieta; SAGUÉS SAN JOSÉ, Joan; VICEDO RIUS, Enric [dirs.]. *Diccionari biogràfic de les terres de Lleida: Política, economia, cultura i societat: Segle XX*. Lleida: Alfàzeta, 2010.

La font principal que ens ha permès construir el discurs del treball ha estat, com es veurà, les actes dels Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques. Aquesta ha estat completada amb d'altres fonts primàries que, sense haver estat exhaurides, han estat imprescindibles per a bastir el coneixement històric aquí presentat. La documentació i fonts orals emprades les hem inclòs en forma de llista al final del treball indicant cada una d'aquestes fonts. Respecte a les fonts orals hem emprat la metodologia àmpliament detallada en el manual a cura de Manel Català sobre recerca etnològica que ens ha permès certa sistematització tot i que aquests tipus de fonts no han estat, ni molt menys, les principals fonts d'informació emprades en l'elaboració d'aquesta recerca.¹³ La documentació d'institucions públiques de les Borges, també especificada al final del treball, inclou l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de les Borges Blanques i l'Espai Macià. Pel que fa a la documentació privada hem consultat l'arxiu de la família de Melani d'Urgell, el de Manel Giné i Freixes, el de Josep P. Segura Garsaball, el de Josefa Aragüés Carné, l'Arxiu Històric de la Cooperativa de Sant Isidre, i el de la família Macià Farré.

La documentació pública procedent de fora de les Borges s'ha consultat a la Biblioteca-Hemeroteca de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, l'Arxiu Central de la Diputació de Lleida, l'Arxiu Històric de Lleida, l'Arxiu Municipal de Lleida, la Delegació Provincial de l'Instituto Nacional de Estadística, i el Fons Romà Sol-Carme Torres de la Biblioteca de la Facultat de Lletres de la UdL. La documentació digitalitzada s'ha consultat a les corresponents pàgines web de l'Archivo General de la Guerra Civil española, l'Hemeroteca Digital de l'*Abc*, l'Hemeroteca Digital de *La Vanguardia*, l'Hemeroteca Virtual de la Paeria de Lleida, també el Fons Sol-Torres, la web Memoria Digital de Catalunya, i el Portal de Archivos Españoles (PARES).¹⁴

Pel que fa a alguns aspectes tècnics s'ha optat per mantenir els errors ortogràfics que apareixen als textos originals, ja que això ens apropa a la font primària i a les seves característiques, excepte en els casos que implicava possibles confusions o problemes de comprensió. Ho fem també perquè el fet d'observar errors gramaticals en un text abans o després de la gramàtica fabriana és també una informació a tenir en compte en un text determinat. Per a l'edició definitiva del text hem seguit la proposta d'estil del manual de Josep Mestres, Joan Costa, Mireia Oliva i Ricard Fité.¹⁵

¹³ CATALÀ VIÚDEZ, Manel [cur.]. *Metodologia de recerca etnològica*. Barcelona: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, 2010.

¹⁴ Una reflexió sobre l'AHN i PARES a ÁLVAREZ-COCA GONZÁLEZ, María Jesús, «La investigación histórica y los archivos en Internet. La presencia del Archivo Histórico Nacional en el Portal de Archivos Españoles (PARES)». *Cuadernos de Historia Moderna*, vol. 35 (2010), p. 175-222.

¹⁵ MESTRES SERRA, Josep Maria; COSTA CARRERAS, Joan; OLIVA FÀBREGAS, Mireia; FITÉ LABAILA, Ricard. *Manual d'estil: la redacció i l'edició de textos*. Sant Llorenç d'Hortons: Eumo Editorial, Associació de Mestres Rosa Sensat, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona i Universitat Pompeu Fabra, 2007.

L'ús de conceptes que no són escollits amb precisió sol dur a equívocs innecessaris. En aquest sentit s'ha procurat definir el vocabulari i els conceptes emprats en cada ocasió. La trajectòria de la ciència historiogràfica ja és prou llarga en el temps com per comptar amb una sèrie de conceptes que tenen sentit específic en el context d'una monografia, una tesi, un article i, en definitiva, qualsevol tipus d'investigació històrica. Tanmateix del que es tracta és de no donar res per sabut, ni deixar a l'atzar la comprensió del text. Si la contextualització bibliogràfica és imprescindible per entendre un tema determinat, també ho és la precisió a l'hora d'escollir els termes, així com deixar ben clar què signifiquen. Xavier Rubert de Ventós té una observació al respecte que, al nostre entendre és molt pertinent. Diu el filòsof barceloní que «quan escrivim volem anar al gra, i per això ens acontentem a qualificar el que hauríem de definir (o a adjectivar allò que hauríem de descriure), amb la qual cosa acostumem a produir no ja teories, ni tan sols ideologies, sinó simples fonologies».¹⁶

Tony Judt en el seu llibre sobre l'oblidat segle XX comenta precisament que «en una temprana (1939) reseña de *Pan y vino*, escogió para comentar el pasaje en el que el héroe de Silone reflexiona sobre el riesgo de teorizar demasiado sobre los campesinos y por tanto conocerlos cada vez menos».¹⁷ Per als que estudiem el món rural, malgrat que l'afirmació de Judt es pugui interpretar com una provocació deliberada, no deixa de ser una perspectiva terrible acabar coneixent menys a la pagesia per la falta de contacte amb la mateixa i reduir-la a pura reflexió teòrica. És per això que ens fem nostra l'afirmació de Philips i Pugh al dir que «*los investigadores generalizan y especifican los límites de sus generalizaciones*».¹⁸

També durant el text utilitzarem els conceptes «terres de Ponent» i «ponent català», juntament amb d'altres com «pla de Lleida» en contraposició a la idea i l'ús de l'administrativa província de Lleida que confon la realitat social, cultural, econòmica i política plural amb l'administració pública. Els conceptes equivalen a la regió VIII segons la divisió administrativa de la Generalitat republicana i coincidien amb la de les propostes de divisió territorial en forma de vegueries més recent. Les terres de Ponent comprendrien les comarques de les Garrigues, la Noguera, la Segarra, el Pla d'Urgell i l'Urgell.¹⁹

¹⁶ RUBERT DE VENTÓS, Xavier. *Filosofia d'estar per casa*. Badalona: Ara llibres, 2004, p. 118.

¹⁷ Es refereix a la novel·la *Pan y vino* (1955) d'Ignazio Silone. Judt a l'acabar el text citat cita en una nota *Alger Républican*, núm. ? (23 maig 1939). JUDT, Tony. *Sobre el olvidado siglo XX*. Madrid: Santillana Ediciones Generales, 2008, p. 109.

¹⁸ En cursiva a l'original. PHILLIPS, Estelle M.; PUGH, Derek S. *La tesis doctoral. Cómo [...]*, p. 67.

¹⁹ Obviem les comarques administrativament aragoneses del Baix Cinca i la Llitera que Miquel Pueyo assenyala també com a part de les terres de Ponent. VEGEU PUEYO I PARÍS, Miquel. *Lleida: ni blancs, ni negres però espanyols*. Barcelona: Edicions 62, 1984, p. 28.

El llenguatge és una part essencial d'aquest treball. Hem volgut fer-ne un ús adequat als objectius proposats i, per tant, hi hem prestat especial atenció. Un dels aspectes que més ens ha preocupat, i que creiem rellevant en el panorama acadèmic actual, és fer un ús no sexista del llenguatge.²⁰ Es tracta, per tant, també d'una opció metodològica, buscant d'apropar-nos a un redactat tan objectiu com sigui possible. Com menys sexista és el discurs, més objectiu serà el resultat, i com menys androcèntric sigui el llenguatge, més científic esdevindrà el coneixement produït.²¹ Nosaltres hem optat per seguir els criteris d'Eulàlia Lledó, això és usar un substantiu, adjectiu, determinant, pronom, etc. de gènere masculí per parlar d'individus de sexe masculí i un de femení per parlar d'individus de sexe femení. Òbviament en els casos possibles s'ha usat substantius genèrics per tal d'englobar ambdós sexes i estalviar-nos esmentar-los per separat. L'ordre d'enumeració de col·lectius o individus s'ha fet seguint criteris d'ordre alfabètic, ja que sovint sota l'excusa d'esmentar abans un home que una dona per la major rellevància o importància o treball del primer (sempre sense especificar els criteris ni les dades que han dut a l'investigador a aquesta conclusió) s'amaga l'androcentrisme i el sexisme, invisibilitzant les dones i, per tant, articulant un discurs i un text obertament patriarcal i, per tant, poc objectiu. En les enumeracions

²⁰ Segons diversos estudis, especialment els d'Eulàlia Lledó pel català, M^a Ángeles Calero pel castellà i Deborah Cameron per l'anglès, l'ús que fem de la llengua en les societats europees actuals estudiades (Catalunya, Espanya i la Gran Bretanya) la transforma en una eina portadora i transmissora d'estereotips culturals androcèntrics, sexistes i fins i tot misògins. Alhora té una important contribució en la perpetuació d'una ideologia d'ordenament social de caire patriarcal, malgrat que «la llengua no és sexista, ni racista, ni conté en la seva essència cap biaix ideològic», les llengües «són senzillament sistemes de comunicació». És, per tant, l'ús que en fan les persones que és androcèntric, sexista o misògin. Davant d'aquesta situació ens plantejarem fer un ús del llenguatge allunyat d'aquestes actituds i ideologies, per tal d'aconseguir que el text present sigui més objectiu i més útil.

²¹ Existeix tot un debat entorn d'aquestes qüestions especialment pel que fa a les propostes acadèmiques per fer un ús no sexista del llenguatge. En general hi ha consens entorn de fer ús de substantius masculins i femenins quan ens referim a persones d'ambdós sexes, deixant de banda el fals masculí neutre, i també usar els substantius genèrics, per tal d'evitar un llenguatge molt carregat i ple de substantius doblats. També s'ha proposat oblidar-nos de la relació entre gènere i sexe i apostar fort per part del sistema educatiu vers una educació que faci efectiva aquesta disassociació. No ens ha semblat, aquesta darrera, la proposta més encertada, almenys pel que fa a l'ús en textos acadèmics tenint en compte la dificultat afegida que tindria indicar en cada ocasió, sempre i quant es volgués fer palès, el sexe de l'individu indicat, ja que el gènere no ho faria. És una postura sostinguda per acadèmics com M^a Ángeles Calero Fernández o Álvaro García Meseguer, i de fet la primera admet veure al començament aquesta postura com un tant utòpica, i d'altres acadèmiques la veuen com a retrògrada, ja que pretén deixar el llenguatge tal com està pel que fa a l'ús del gènere. En qualsevol cas és una postura que està pensada per un ús educatiu de cara a les futures generacions però que no resol el tema en el cas dels parlants de la llengua castellana en el present ni fa propostes per distingir el sexe de l'individu en cas de voler especificar-ho.

hem optat per donar a l'adjectiu una concordança amb la majoria dels substantius enumerats i, en cas d'empat, amb l'últim substantiu esmentat.²²

Com han posat d'evidència alguns estudis l'origen de la història local als territoris de parla catalana té lloc almenys al segle XVI, tot i que la gran eclosió es produeix al segle XIX. D'aquesta historiografia local vinculada culturalment a la Renaixença i metodològicament idealista i positivista, es passà a una etapa postvuitcentista on se sistematitzaren les monografies publicades fins aleshores i que estigué protagonitzada per les noves escoles de geògrafs, erudits vinculats als centres excursionistes, i la nova acadèmia noucentista. Amb l'arribada de la Segona República sembla que es produí un acostament entre el món universitari i el local però aquesta oportunitat s'estroncà amb la Guerra Civil i la implantació del règim feixista del general Franco. Des de les institucions de postguerra es promogué una visió localista exaltant les diferències que pretenia anorrear la cohesió nacional catalana on s'exposava l'anomenat «tipismo» gairebé etnològic. Malgrat que a d'altres ciutats se sabé aprofitar l'ocasió per girar el mitjà i emprar la història local per estudiar la història catalana, a la província de Lleida l'Institut d'Estudis Ilerdencs propugnà el *leridanismo* com a projecte historiogràfic propi, intentant desnacionalitzar, en sentit català, l'espai cultural que controlava per apropar el territori a postulats espanyolistes. La transició oferí la possibilitat d'estudiar amb llibertat molts aspectes fins aleshores apartats de l'acadèmia al mateix temps que es pogué accedir amb més facilitat a la universitat i augmentà en gran nombre la població matriculada en estudis d'història. Això va propugnar una renovació metodològica a nivell local vinculada al món acadèmic i aparegueren noves institucions locals que també generaren coneixement històric com els arxius comarcals o els museus locals. El 1984 tingueren lloc les I Jornades de Joves Historiadors Catalans i l'any següent Josep Fontana, Enric Ucelay i Josep Maria Fradera publicaren l'important *Reflexions metodològiques sobre la història local*, a més la revista *L'Avenç* començava a publicar el 1986 la revista *Plecs d'Història Local*, que tenia abast nacional. El sorgiment de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana el 1993 i la publicació d'estudis locals des de l'àmbit acadèmic i universitari aportaren una nova visió sobre la història local

²² CALERO FERNÁNDEZ, M^a Ángeles. *Sexismo lingüístico. Análisis y propuestas ante la discriminación sexual en el lenguaje*. Madrid: Narcea, 1999; CAMERON, Deborah [ed.]. *The Feminist Critique of Language*. London: Routledge, 1999; LLEDÓ CUNILL, Eulàlia. *El sexisme i l'androcentrisme en la llengua: anàlisi i propostes de canvi*. [s. ll.]: Institut de Ciències de l'Educació, Universitat Autònoma de Barcelona, 1992; *De llengua, diferència i context*. Barcelona: Institut Català de la Dona, 2005; *L'Espai de les dones als diccionaris: silencis i presències*. Vic: Eumo editorial, 2005. El text citat és de LLEDÓ, Eulàlia. *De llengua, diferència* [...], p. 51, tot i admetre que existeix el fenomen de «les parelles desiguals» o «dislocació semàntica per qüestions de gènere» que implica que un substantiu masculí i un de femení tenen significats diferents en funció del gènere, i on sovint el femení té connotacions pejoratives o més pejoratives que el masculí (p. ex. «una qualsevol» i «un qualsevol»). En qualsevol cas es tractaria d'una qüestió derivada del propi ús del llenguatge a través del temps i a més el fenomen invers s'està donant avui en dia degut a les noves percepcions i actituds vers la dona i que també esdevenen d'ús comú (p. ex. «dona pública» i «home públic»).

als anys noranta que han permès l'aparició de molta bibliografia sobre una gran quantitat de temes i que ha comptat amb el suport editorial gràcies a l'auge que experimentà aquest sector i la labor de les institucions públiques.²³ Pel que fa a les Garrigues, al contrari que a comarques com el Segrià o la Segarra ens manquen balanços de la historiografia comarcal que ens permetin contextualitzar les diferents aportacions que apareixen intermitentment publicades.²⁴

En el nostre treball de 12 crèdits per al Diploma d'Estudis Avançats ja vam realitzar una introducció a la historiografia borgenca dedicada a la història contemporània. Des d'aleshores han aparegut algunes aportacions que val la pena esmentar així com alguns descuits que cal esmenar. Per començar cal tornar a destacar el treball del Centre d'Estudis de les Garrigues plasmat en les diverses actes de les seves trobades bianuals, les més recents corresponents a la IX Trobada el 26 d'octubre de 2013 a Fullella.²⁵ L'obra publicada és pionera i cal tenir presents articles com el de Salvador Giné sobre la indústria de l'oli borgenca, el de Joan Cornudella entorn els Jocs Florals Jaumistes a les Borges, o el de Josep Gelonch respecte a Joventut Catalanista de les Borges.²⁶ Sobre les Garrigues els articles de Josep Joan Mateu i Josep Rubió entorn del cooperativisme mereixen força atenció, així com l'obra de Mateu sobre l'evolució del procés d'especialització olivarera, la de Francesc Sales que gira al voltant de l'estructura agrària de les Garrigues, i la de Ramon Ramon

²³ SANTACANA I TORRES, Carles. «Història local». A: SIMÓN I TARRÉS, Antoni [dir.]. *Tendències de la historiografia catalana*. València: Universitat de València, 2009, p. 245-255.

²⁴ Per a Lleida vegeu CASALS BERGÉS, Quintí. *Els Inicis de la historiografia contemporània a Lleida (1750-1860)*. [La Pobla de Claramunt], Ajuntament de la Pobla de Claramunt, 2010; per a la Segarra i Cervera en particular vegeu BARRULL PELEGRÍ, Jaume. «Historiografia cerverina (1975-2000): l'època contemporània». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 14 (2000-2001), p. 241-295.

²⁵ Vegeu CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *I Trobada d'estudiosos de la comarca de les Garrigues*. Mollerussa: Consell Comarcal de les Garrigues, 1999; *II Trobada d'estudiosos de la comarca de les Garrigues*. Mollerussa: Ajuntament de Tarrés, 2000; *III Trobada d'estudiosos de la comarca de les Garrigues*. Mollerussa: Ajuntament de Cervià de les Garrigues, 2003; *IV Trobada d'estudiosos de la comarca de les Garrigues*. Lleida: Consell Comarcal de les Garrigues, 2004; *Solcs de terra. V Trobada d'Estudiosos de les Garrigues*. Juneda: Editorial Fonoll, 2006; *Fites en el temps: VI Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: El Cogul, 27 d'octubre de 2007*. Juneda: Editorial Fonoll, 2008; *Cabal de petjades: VII Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: Vinaixa, 24 d'octubre de 2009*. Juneda: Editorial Fonoll, 2010; *Vincles i arrels: VIII Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: L'Albi, 29 d'octubre de 2011*. [s. ll.]: Centre d'Estudis de les Garrigues, 2012; *Recerques i testimonis: IX Trobada d'Estudiosos de les Garrigues*. [s. ll.]: Centre d'Estudis de les Garrigues, 2015.

²⁶ GINÉ LACASA, Salvador. «L'economia de l'Oli a les Borges Blanques». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *III Trobada d'estudiosos* [...], p. 203-218; CORNUDELLA OLIVART, Joan. «Els Jocs Florals Jaumistes de les Borges Blanques i el seu entorn carlista (1912-1917)». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *IV Trobada d'estudiosos* [...], p. 291-311; GELONCH SOLÉ, Josep. «El nacionalisme radical a les Garrigues. Joventut Catalanista de les Borges Blanques (1920-1924)». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Fites en el temps. VI Trobada* [...], p. 131-144.

sobre la indústria de l'oli lleidatana, ens acaben donant puntals molt importants sobre els que s'han de construir qualsevol estudi de la comarca.²⁷

Seguint amb les aportacions a nivell comarcal destaca l'obra de Josep Rubió Sobreperere i la seva tesi doctoral, que després ha publicat en un format per al gran públic, sobre la Guerra Civil a la comarca administrativa i que toca aspectes tan desconeguts fins al moment com la població desplaçada que fugia del conflicte o l'ocupació franquista del territori. També ha publicat un article sobre la comarca durant la Segona República des de la perspectiva de la conflictivitat social i política, així com una col·laboració amb Jordi Soldevila sobre la Setmana Tràgica a Ponent.²⁸

Tampoc podem oblidar que parlar de les Borges del segle XX és, també, parlar dels primers escrits sobre història borgenca, els primers esforços per entendre el passat i el primer cop que la gent, tan de les Borges com de fora, s'interessarà per descobrir quina havia estat la trajectòria històrica d'aquesta comunitat. Cenyint-nos a la ciutat de les Borges, sense voler deixar de banda la resta de la comarca però amb la voluntat de restringir el marc d'estudi, destaca el *Diccionario* de Pleyan de Porta i la seva entrada inacabada sobre les Borges que inclou una secció sobre història, fet que li dóna l'honor de ser, probablement, el primer en signar un article sobre la història d'aquesta ciutat.²⁹ També existeixen alguns escrits de Ramon Arqués Arrufat (Juneda, 1874 – les Borges Blanques, 1956) que daten de la dècada dels anys 30,³⁰ i a la segona meitat de segle ja

²⁷ MATEU GONZÁLEZ, Josep Joan. *L'Olivera i Llardecans, 1850-1950: història d'un fracàs?*. Lleida: [l'autor], 1994; *Terra i treball a les Garrigues*. Lleida: Pagès editors, 1996; «El cooperativisme agrari a les Garrigues: gènesi i evolució a Llardecans i Maials (1880-1962)». *Recerques: història, economia, cultura*, núm. 34 (1996), p. 75-96. RUBIÓ SOBREPÈRE, Josep. «Del sindicalisme cooperativista al sindicalisme camperol: d'una alternativa per a l'economia familiar a l'agitació social (el cas de Cervià de les Garrigues)». A: BARRULL PELEGRÍ, Jaume; BUSQUETA I RIU, Joan J.; VICEDO RIUS, Enric [cur.]. *Solidaritats pageses, sindicalisme i cooperativisme: Segones Jornades sobre Sistemes agraris, organització social i poder local als Països Catalans*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1998, p. 521-536. SALES PIÑEIRO, Francesc. *Les Garrigues 1900-1936*. Lleida: Tesi de llicenciatura dirigida per Manuel Lladonosa i Vall-Llebrera, 1987; «Les Garrigues, de mitjans del segle XIX a la Segona República: estructura agrària i actituds polítiques». A: MIR CURCÓ, Conxita [ed.]. *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració*. Lleida: Virgili & Pagès, IEL, 1989, p. 233-255; *Maials: Història de la vila i del seu terme. Del Segle XVIII a la Guerra Civil (1750-1938)*. Vol. 2. [s. il.]: Ajuntament de Maials, 1994; «Transformacions agràries a les Garrigues (1860-1936)». *Recerques: història, economia, cultura*, núm. 29 (1994), p. 87-108. RAMON I MUÑOZ, Ramon. «Estructura empresarial, empreses i canvi tècnic en la indústria de l'oli d'oliva de les comarques de Lleida, 1890-1936». A: VICEDO RIUS, Enric [cur.]. *Empreses i Institucions Econòmiques Contemporànies a les Terres de Lleida, 1850-1990*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1999, p. 141-187.

²⁸ RUBIÓ SOBREPÈRE, Josep. *La guerra civil a la comarca de les Garrigues (1936-1939): entre la revolució, la venjança, la por i la misèria*. Lleida: Tesi Doctoral dirigida per Jaume Barrull Pelegrí, Universitat de Lleida, 2011; *La Guerra Civil a les Garrigues: De la revolució a l'ocupació franquista (1936-1939)*. Lleida: Pagès editors, 2011; «La Segona República. Lluites i tensions a la comarca de les Garrigues». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Víncles i arrels: VIII Trobada* [...], p. 83-103. I també RUBIÓ SOBREPÈRE, Josep; SOLDEVILA ROIG, Jordi. «Més enllà de Barcelona: la Setmana Tràgica a les comarques de Ponent. Una primera aproximació». *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, núm. 24 (2010), p. 231-253.

²⁹ PLEYAN DE PORTA, Josep. *Diccionario geográfico, estadístico, etimológico, histórico, artístico, biográfico, industrial y mercantil, etc., de la provincia de Lérida*. Lleida: Tipografía de la Casa Provincial de Misericòrdia, 1889.

³⁰ Per una llista bibliogràfica de l'obra de Ramon Arqués vegeu URGELL, Melani d'. *Don Ramon Arqués i Arrufat*. Lleida: Pagès Editors, 1995, p. 203-207.

apareixen treballs de l'alguairenc i lleidatà d'adopció Josep Lladonosa Pujol (Alguaire, 1907 – Lleida, 1990) que ens afecten de forma directa i d'altres tangencialment. Segurament fou un dels primers historiadors que dedicà un estudi sobre les Borges en el llibret *Fernando II el Católico y la villa de Borjas Blancas*, del ja molt llunyà 1952, o la *Biografía de Borjas Blancas*, del 1956.³¹ De les referències bibliogràfiques posteriors que hem d'esmentar destaca l'obra de Roser Ripollés³² i Elionor Trullols a *Els carrers de les Borges Blanques (1897-1985)*, una aproximació a la complexa evolució del nomenclàtor dels carrers durant gairebé un segle amb una clara voluntat de fer història local amb cert rigor. Seguint l'herència d'aquest llibre es va publicar *Els carrers de les Borges i les petjades de la història* de Jordi Satorra i Ramon Gassió. És tracta d'un llibre proper en els continguts a l'abans esmentat de Roser Ripollés però actualitzat, ampliat i profundament il·lustrat. Dins la mateixa col·lecció, «el-burj», anteriorment s'edità un recull de postals històriques de les Borges provinents de la col·lecció privada de Josep P. Segura, que abraça des de finals del segle XIX fins a l'acabament del XX. I encara seguint la col·lecció s'edità un llibret, el núm. 3, sobre els bombardejos a les Borges durant la Guerra Civil, que serveixen per il·lustrar l'exposició permanent instal·lada pels carrers de la població, de la mà de Jordi Satorra i Josep Rubió. Aquest últim també ha fet balanç del tema sobre el conjunt de la comarca en un article publicat a la revista urgellenca *Urtx*.³³

³¹ Per una biografia divulgativa sobre la figura de Josep Lladonosa per entendre el seu interès per les Borges i altres pobles de la comarca de les Garrigues vegeu BARRULL PELEGRÍ, Jaume; VICEDO RIUS, Enric. *Josep Lladonosa Pujol. Mestre, historiador i ciutadà (1907-1990)*. Lleida: Ajuntament de Lleida, 2007. Pel que fa a la bibliografia de Lladonosa referent a les Borges vegeu LLADONOSA PUJOL, Josep. *Fernando II el Católico y la villa de Borjas Blancas*. Lleida: Tipografia Selecta, 1952; *Pedro de Sanahuja, último señor de Borjas Blancas*. Lleida: Tipografia Selecta, 1953; i *Biografía de Borjas Blancas. De antiguo linaje, pero de oscura infancia*. Lleida: Tipografia Selecta, 1956.

³² L'obra de Roser Ripollés de la Fragua (Agramunt, l'Urgell, 1934) és sobretot de caràcter filològic, de la que cal tenir present, a banda d'alguns textos d'història local a *Terrall*, el següents articles: «Antroponímia del segle XVIII a les Borges Blanques (1752-1762)». A: MANENT I SEGIMON, Albert; VENY I CLAR, Joan. *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*. Vol. III. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 129-150; «La migració a les Garrigues durant el segle XVII. Els casos de les Borges i Castellots». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *II Trobada d'estudiosos* [...], p. 215-222; «La vida a Les Borges Blanques durant el segle XVII». A: ASSOCIACIÓ ANIVERSARI 800 ANYS DE LES BORGES BLANQUES. *Conferències i relats. 800 aniversari de les Borges Blanques*. Les Borges Blanques: Ajuntament de Les Borges Blanques, 2006. També destaquen les monografies *Les Borges Blanques a cavall del Decret de Nova Planta*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1982, amb Josep M. Minguella Piñol; *La llengua catalana al segle XVII segons documents de l'Arxiu de l'Ajuntament de les Borges Blanques*. Les Borges Blanques: Ajuntament de les Borges Blanques, 1999; i *Els renoms de les Borges Blanques des del segle XVII fins als nostres dies*. Les Borges Blanques: Ajuntament de les Borges Blanques, 2006.

³³ Vegeu RIPOLLÉS DE LA FRAGUA, Roser; TRULLOLS RIPOLLÉS, Elionor. *Els carrers de les Borges Blanques (1897-1985)*. Mollerussa: Ajuntament de les Borges Blanques, 1989; SATORRA MARÍN, Jordi; GASSIÓ MÓNICO, Ramon Salvador. *Els carrers de les Borges i les petjades de la història*. Les Borges Blanques: Editorial Cultura Sud-Oest, 2006; SEGURA GARSABALL, Josep P.; GASSIÓ MÓNICO, Ramon Salvador. *Les Borges Blanques, postals amb història*. Les Borges Blanques: Editorial Cultural Sud-Oest, 2006; SATORRA MARÍN, Jordi; RUBIÓ SOBREPÈRE, Josep. *Les Borges Blanques sota les bombes*. Les Borges Blanques: Ajuntament de Les Borges Blanques, 2008; RUBIÓ SOBREPÈRE, Josep. «Pluja de foc. Les Garrigues cremen (Els atacs aeris a la comarca de les Garrigues durant la Guerra Civil 1936-1939)». *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, núm. 23 (abril 2009), p. 467-491.

També cal tenir present l'obra de Josep M. Farré Companys (les Borges Blanques 1925 – les Borges Blanques 2005), sota el pseudònim de Melani d'Urgell i de Josep de les Borges, el qual, des d'una perspectiva conservadora i catòlica, té una àmplia producció sobretot de caràcter periodístic —publicà a *El Correo Catalán*, *la Mañana* i *La Vanguardia*— i una altra, la que aquí ens interessa, amb voluntat d'escriure alguns capítols de la història de les Borges. Destaca la biografia de Ramon Arqués Arrufat (1995), patrici del catalanisme i del conservadorisme borgenc, així com una història documental del convent de les carmelites enderrocat el setembre de 1974.³⁴ En contraposició amb la figura de Melani d'Urgell trobem la de Manel Giné Freixes, al qual, si fem balanç de la història local escrita per erudits i cronistes, mira de contrarestar des d'una perspectiva un tant positivista tot i que igualment mancada de metodologia i ambició teòrica.³⁵ De totes maneres els escrits de Manel Giné són, en la majoria d'ocasions, les úniques referències actuals respecte a diversos capítols de la història borgenca sobretot del segle XIX i principis del XX, així com la Guerra Civil de 1936-39, la majoria dels quals han estat publicats a la revista *Terrall* i des d'una voluntat divulgativa. L'obra de Giné és també molt gran i igualment dispersa i requeriria així mateix d'un estudi propi. Resta publicada principalment en la revista *Terrall* (el primer número publicat l'abril-maig 1981), llibrets de festa major, publicacions del casal d'avis, entre d'altres.³⁶ Destaquen de la seva obra els articles

³⁴ L'obra de Melani d'Urgell sobre les Borges és àmplia i caldria una recerca pròpia per establir-ne la quantitat a l'estar dispersa, sobretot la periodística. Cal, però, tenir present els títols esmentats: URGELL, Melani d'. *Don Ramon Arqués* [...]; i *Història documental i gràfica del Carme de les Borges Blanques*. Les Borges Blanques: Melani d'Urgell, 1996.

³⁵ Un exemple clar d'aquesta dualitat entre les figures de Manel Giné i Melani d'Urgell el trobem a ASSOCIACIÓ D'AMICS DEL TERRALL. *Jo També Estimo El Terrall*. Les Borges Blanques: Associació Amics del Terrall, 1998, on ambdós autors signen sengles articles des de perspectives clarament diferenciades. L'últim capítol d'aquesta divergència es manifestà arran d'un article de Manel Giné titulat «El bombardeig del 2 d'abril de 1938» publicat a la revista *Terrall* núm. 88 (març-abril 2000), p. 5 i 6, síntesi del que després sortiria publicat a les actes de la II Trobada d'Estudiosos de les Garrigues, que Melani d'Urgell contestà en el següent número a través de l'article «Carta oberta a l'historiador borgenc Manel Giné» (*Terrall*, núm. 89, p. 5 i 6), en el qual, a més, Giné hi publicà la contrarèplica sota el títol «Encara el bombardeig del 2 d'abril de 1938», p. 8 i 9. El que resulta interessant de la polèmica és que el posicionament de Melani d'Urgell és el de mantenir una xifra de víctimes del bombardeig que Manel Giné considera a la baixa, mentre que Melani d'Urgell considera les de Manel Giné alcistes.

³⁶ Un recull important d'aquesta obra es troba en el CD d'acompanyament del llibre SEGARRA AIXALÀ, Mercè [coord.]. *Manel Giné i Freixes. Una trajectòria de generositat*. Juneda: Editorial Fonoll, 2008, editat en motiu de l'homenatge que se li va retre i que es completà amb l'edició d'un número especial de la revista *Terrall* (núm. 124). El CD inclou els articles publicats fins al moment de les revistes *Terrall*, *Oliu* i *Ponent*, així com els publicats en els llibrets de festa major i la conferència del 800 aniversari. De totes maneres no inclou els articles de les trobades d'estudiosos de les Garrigues.

publicats a les actes de les trobades del Centre d'Estudiosos de les Garrigues, i una conferència publicada arran dels actes del 800 aniversari de la carta de poblament de les Borges.³⁷

Insistim en la importància dels fons particulars de les famílies de Manel Giné Freixes i de Melani d'Urgell. Manel Giné morí el passat 14 de maig de 2014 i deixà una sèrie de publicacions pioneres de la història local borgenca. Quelcom semblant ha passat amb l'arxiu de Melani d'Urgell que conté un fons de valor incalculable que és urgent preservar.³⁸ Precisament la manca d'un arxiu comarcal dificulta la tasca de preservació i divulgació de tota aquesta documentació i fa que cada dia es posi en perill la conservació de fonts històriques.

Com ja hem comentat arran la celebració del 800 aniversari de la carta de repoblament de les Borges per part de Pere I el Catòlic encomanada a Esteve de Marimón el 1206, s'organitzà una sèrie de conferències d'història anomenades «Tribuna històrica», posteriorment recollides en un llibre amb la presència d'autors destacats com Anna Alonso, Xavier Eritja o Joan J. Busqueta, tot i que els seus textos estan fora de l'etapa contemporània. En el marc de la celebració també es publicà una tria de fotografies, a mode d'història gràfica, malgrat diverses mancances que la converteixen més que res en un recull fotogràfic del segle XIX i XX a les Borges. Existeixen altres obres, d'entre les quals val la pena remarcar l'aproximació biogràfica i anàlisi de l'obra de Ramon de Dalmau Olivart (les Borges Blanques, 15 setembre 1861 – Madrid, 11 octubre 1928), més conegut pel títol de Marquès d'Olivart, per part d'Antonio Blanc. Així mateix no hem d'oblidar la tesi de llicenciatura d'Àngel Solans sobre l'estructura familiar i el creixement econòmic a les Borges al llarg del segle XVIII, la qual ens dóna una interessant antecedent respecte al que ens trobarem en època contemporània. Finalment, trobem algunes referències respecte la història de la cultura popular, sobretot de caràcter religiós, de la mà de Joan Bellmunt. En definitiva la historiografia borgenca és molt minsa, tot i que sí que existeix una més o menys àmplia i variada producció d'història local,

³⁷ Malgrat alguns articles no fan referència a les Borges sí que ho fan a les Garrigues dels segles XIX i XX, i per tant cal tenir present els següents: Giné Freixes, Manel. «Les cases pairals a les Garrigues. Cervià». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *I Trobada d'estudiosos* [...], p. 49-58; «Els bombardeigs a les Borges Blanques durant la Guerra Civil (1936-1939)». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *II Trobada d'estudiosos* [...], p. 143-153; «L'ensenyament a les Borges Blanques durant la immediata postguerra». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *III Trobada d'estudiosos* [...], p. 183-202; «Francesc Macià i les Borges Blanques». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *IV Trobada d'estudiosos* [...], p. 163-171; «Les cases pairals a les Garrigues. Les Borges Blanques: Cal Paco». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Solcs de terra. V Trobada d'Estudiosos* [...], p. 70-73; «Les Borges Blanques als segles XVII, XVIII i XIX». A: ASSOCIACIÓ ANIVERSARI 800 ANYS DE LES BORGES BLANQUES. *Conferències i relats. 800 aniversari* [...], p. 81-89; «Les publicacions periòdiques a les Borges Blanques al llarg del segle XX». CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Fites en el temps. VI Trobada d'Estudiosos* [...], p. 213-224.

³⁸ URGELL, Melani d'. «Part de l'arxiu de Viola Sauret a la ciutat de les Borges». *La Manyana* [Lleida], núm. ? (30 agost 2002), p. XV.

amb alts i baixos qualitatiu, prou important com per tenir-la molt en compte per a qualsevol estudi rigorós del passat borgenc.³⁹

D'entre les noves aportacions, tot i no ser d'història contemporània, destaca el llibret *Retaule de textos del segle XV del fons de l'Arxiu Parroquial de les Borges Blanques* de Joan Busqueta i Jordi Satorra que, en qualsevol cas, ens permet tenir més coneixements sobre toponímia borgenca i també comprendre millor el paper de les Borges en època medieval.⁴⁰ També els dies 25 i 26 d'abril de 2009 es realitzà el XXXVIè Col·loqui de la Societat d'Onomàstica a les Borges les actes de les quals es van publicar l'any següent, i on podem trobar nombrosos articles on s'incideix en l'origen històric de molts topònims locals.⁴¹

Per acabar aquesta introducció permeteu-me que agraeixi a la professora Antonieta Jarne la seva enorme paciència amb els vaivens d'aquesta recerca i el desordre en general al qual ha hagut de fer front. Mai li podré agrair prou la gran llibertat que m'ha donat per realitzar el treball al meu ritme i en funció dels meus interessos a l'hora d'afrontar múltiples dificultats.

També crec imprescindible agrair al Dr. Joan B. López l'oportunitat de treballar com a professor associat del Departament d'Història de la UdL. Sense aquesta feina no hauria pogut tirar endavant aquest treball ni hauria pogut estar en contacte constant amb l'ambient d'educació i recerca imprescindibles per a dur a terme una bona investigació.

No em voldria deixar a ningú ja que la llista d'agraïments és molt llarga. En cap ordre en particular voldria agrair a la Cristina Gassol, al Josep P. Segura i Garsaball, al Manel Giné i Freixes, al Josep Varela, la Patricia Elena Barrio, la Florencia Rodríguez Vázquez, en Rodolfo Richard Jorba, l'Assumpta Farré Solé, la Ramona Farré Solé, en Francesc Macià Fusté, en Francesc Macià Farré, la Maria Teresa Solé Macià, l'Stefi-Gabrielle Tempestti, en Jordi Soldevila Roig, la Roser Vila Baró, en Josep Boldú, la Cooperativa Sant Isidre de les Borges Blanques, en Miquel Andreu Pons, en Jaume Barrull i Pelegrí, en Manuel Lladonosa i Vall-llebrera, la Conxita Mir Curcó, el Josep Gelonch Solé, el Joan Sagués San José, i l'Enric Vicedo Rius. Voldria agrair especialment a

³⁹ Vegeu de l'ASSOCIACIÓ ANIVERSARI 800 ANYS DE LES BORGES BLANQUES. *Imatges. Borges. 2006*. Les Borges Blanques: Ajuntament de Les Borges Blanques, 2006; i *Conferències i relats. 800 aniversari [...]*. També BLANC ALTEMIR, Antonio. *El Marquès d'Olivart i el Dret Internacional (1861-1928)*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2000; SOLANS BENAVENT, Angel. *Crecimiento económico y familia en les Borges Blanques en el siglo XVIII*. Lleida: Tesi de llicenciatura dirigida per Roberto Fernández Díaz, Estudi General de Lleida, 1987; BELLMUNT FIGUERAS, Joan. *Fets, costums i llegendes. Les Garrigues, I*. Lleida: Virgili & Pagès, 1987.

⁴⁰ BUSQUETA I RIU, Joan Josep; SATORRA MARÍN, Jordi. *Retaule de textos del segle XV del fons de l'Arxiu Parroquial de les Borges Blanques: Apunts històrics i filològics*. Juneda: Editorial Fonoll, 2012.

⁴¹ ARBÓS GABARRÓ, Santi; CORNUDELLA OLIVART, Joan [cur.]. *Noves aportacions a l'onomàstica garriguenca i catalana: actes del XXXVIè Col·loqui de la Societat d'Onomàstica: Les Borges Blanques, 25-26 d'abril de 2009*. Juneda: Editorial Fonoll, 2010.

l'Emili Farré Sans per la informació sobre el seu pare, així com la família de Josep Maria Farré Companys, Melani d'Urgell, per deixar-me consultar amb total llibertat el seu arxiu de valor incalculable.

Només em resta demanar disculpes a tothom a qui hagi pogut oblidar i, com és lògic, qualsevol error en aquesta investigació només m'és imputable a mi i, en canvi, si hi trobeu algun encert de ben segur que respon a l'enorme quantitat d'ajuda rebuda.

Capítol 1: Població, economia i societat

Als anys vint les Borges Blanques era una petita població catalana amb un terme d'uns 61 km² que delimitava amb els termes de l'Albi, Arbeca, Castellldans, Cervià de les Garrigues, la Floresta, Juneda, Puiggròs i Vinaixa. Destacava per ser un punt logístic important de la producció, tractament, emmagatzematge, distribució i comercialització de l'oli a les terres del pla de Lleida. També era el cap de partit judicial, dit de les Borges, creat el 1908, amb jutjat de primera instància propi que entrà en funcionament el 1910. Principal feu polític primer del Marquès d'Olivart i després de Francesc Macià, integrava pobles de les actuals comarques de les Garrigues, el Pla d'Urgell i el Segrià. Durant la dècada dels vint les Borges Blanques, també anomenades Borges d'Urgell, era la capital del partit judicial homònim que integrava els vint-i-cinc pobles següents: l'Albagés, l'Albi, Arbeca, Belianes, les Borges Blanques, Bovera, Castellldans, Cervià de les Garrigues, el Cogul, l'Espluga Calba, la Floresta, Fullella, la Granadella, Juncosa, Juneda, els Omellons, la Pobla de Cérvoles, la Pobla de la Granadella, Puiggròs, el Soleràs, Tarrés, els Torms, Torregrossa, el Vilosell i Vinaixa.⁴² Aquesta serà la referència administrativa que usarem en tota la investigació. Precisament l'obtenció d'un partit judicial propi arribà de la mà del Marquès d'Olivart, Ramon de Dalmau, després de l'intent de 1868 negat el 1883, i l'oposició del Col·legi d'Advocats de Lleida, així com els membres del Partit Conservador de Lleida, que finalment li costaren la candidatura. Un cop elegit el 1896 tornà a tramitar la petició que aquest cop sí s'aprovà, gràcies a la seva amistat personal amb el ministre de Gràcia i Justícia, el Marquès de Vadillo, a través d'una Reial Ordre del 7 de desembre de 1908. Tot i això el jutjat no entrà en funcionament fins el 1910 degut a problemes pressupostaris.⁴³

La comarca de les Garrigues està situada dins del que s'anomena la depressió central de Catalunya, en la seva zona sud-oest. Aquestes terres es caracteritzen per un clima mediterrani continental, amb poques precipitacions i alhora irregulars, a més d'un contrast tèrmic important que s'observa a través d'uns hiverns freds i uns estius calorosos. El relleu és un tant alterós —les Borges està a 295 metres per sobre del nivell del mar—, i el poblament és concentrat amb densitats baixes, mentre que el paisatge es veu caracteritzat per l'acció antròpica que el divideix de forma molt rellevant entre secà i regadiu. L'ús i l'aprofitament de l'aigua sempre han estat un tema de vital

⁴² ROCAFORT SANSÓ, Ceferí. *Provincia de Lleyda – Les Borges*. Barcelona: Albert Martin, [ca.] 1913-18, p. 313-347. Vol. 2. A: CARRERAS CANDI, Francesc [dir.]. *Geografia general de Catalunya*. Barcelona: Albert Martin, [c.] 1913-18.

⁴³ Vegeu BLANC, Antonio. *El Marquès d'Olivart* [...], p. 63-68.

importància ja que d'ella depenia la subsistència de la comunitat. Alguns autors han apuntat diverses formes d'aprofitament, de les que destacaríem l'aljub i la cogulla (dipòsits excavats en una roca), la cisterna (feta amb pedra i amb una coberta), la bassa (d'ús públic i que és l'origen de l'actual parc del Terrall) i els pous.

Un altre element característic de la comarca i que de fet entronca molt bé amb les formes d'aprofitament d'aigua, són les construccions de pedra seca, totes elles usades com a suport de les tasques agrícoles. Aquestes estan caracteritzades per l'ús de la pedra tallada, col·locada de tal manera en la construcció que no s'usa cap altre material per unir les juntes entre pedra i pedra. S'han inventariat coves, cabanes —les de volta les més conegudes—, els esmentats receptacles per l'aigua, aixoplucs i recers, i marges o espones. Les Borges és la població de les Garrigues que més construccions de pedra seca concentra en el seu terme, fins a 167, de les quals 39 són cabanes de volta. D'aquestes la majoria, fins a 32, van ser construïdes al segle XIX. Aquestes són construccions destinades a la residència temporal en el camp. Les llargues jornades de treball, la distància del nucli de població i els problemes d'accessibilitat que hi poguessin haver en generaren la necessitat constructiva. Aquestes infraestructures al llarg del temps han tingut sobretot usos agrícoles (emmagatzematge d'eines, animals i petites collites), i quotidians (espai de descans, cuina i alimentació) però també bèl·lics (refugis en bombardeigs i combats). Per al cas de Torrebesses vegeu el treball d'Ignasi Aldomà i Enric Vicedo on exposen com l'aprofitament de l'aigua a través de diverses infraestructures, moltes de pedra, ha tingut un important paper en el desenvolupament de les estratègies de subsistència i de producció agrària del seu terme municipal.⁴⁴ De totes maneres, ja a finals del segle XIX es començaran a imposar les cabanes fetes amb tàpia i cobertes amb teula, que permeten construccions de dimensions més grans que fins i tot s'usaran per a l'emmagatzematge.⁴⁵

La història contemporània de la zona garriguenca de les Borges està marcada sense dubte pel Canal d'Urgell. Des de l'any 1346 que es tenen les primeres notícies sobre el canal i la intenció de construir-lo però no serà fins el 1817 que començaran les obres, acabades el 1862. El que havia de ser la solució a tots els mals i les crisis agrícoles de l'Urgell en va dur de noves, amb problemes d'aigües salades per falta de drenatge i d'altres d'estancades que portaren febres palúdiques. A més,

⁴⁴ ALDOMÀ BUIXADÉ, Ignasi; VICEDO RIUS, Enric. «L'aprofitament històric de l'aigua a la Catalunya seca; una anàlisi a partir del patrimoni etnogràfic del terme de Torrebesses a la Vall Major (Segrià-Garrigues)». *Estudis d'Història Agrària*, núm. 23 (2010-2011), p. 13-36.

⁴⁵ Sobre el tema de les construccions de pedra seca vegeu MARTÍN VILASECA, Fèlix; PREIXENS LLEVADOT, Josep. *Les construccions de pedra seca. Inventari de cabanes de volta, balms murades i aljubs a les Terres de Lleida*. Lleida: Pagès editors, 2005. Per a les Borges vegeu QUERALT BOLDÚ, Ramon. *Les cabanes de volta de les Borges Blanques. Paisatges, fets i gent*. Valls: Cossetània Edicions, 2008.

l'increment de costos respecte al projecte inicial dugué a finalitzar el canal sense sèquies de tal manera que els propietaris acabaren per signar un conveni, el de Madrid del 17 de febrer de 1862, amb la Societat Canal segons el qual aquesta tenia dret a cobrar un cànon, o novè, sobre els fruits recollits per tal que aquesta dugués a terme les obres necessàries. Per acabar-ho d'adobar la Societat va fer suspensió de pagaments el 1871.⁴⁶

De les Garrigues administratives només els municipis septentrionals estan regats pel Canal d'Urgell: Arbeca, les Borges, Castellldans, Juneda i Torregrossa. Això accentua el caràcter dual a la comarca, amb un nord amb infraestructures com el ferrocarril o el canal, i un centre i sud amb predomini absolut del cultiu de l'olivera i l'ametller, tot i que també en menor mesura dels cereals i la vinya. Aquesta divisió perdura en l'imaginari col·lectiu des de mitjans del segle XIX. Ceferí Rocafort, al Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya del 1908, ja advertia que «al voler determinar la comarca ens trobem amb les dificultats de sempre, puix els mateixos habitants no s'han posat encara d'acord respecte dels pobles que comprèn». Per posar un exemple, les dades recollides per l'enquesta de 1931, per dur a terme la divisió territorial catalana per part de la Generalitat republicana, mostraven una divisió en quatre grans zones. Es declaraven pertanyents a les Garrigues: l'Albagés, l'Albi, Bovera, Cervià de les Garrigues, el Cogul, la Granadella, Juncosa, la Pobla de Cérvoles, la Pobla de la Granadella, el Soleràs i els Torms. En un altre grup trobem els que es consideraven part de l'Urgell o el Baix Urgell: la Floresta, Juneda, Puiggròs i Torregrossa. En la mateixa línia hi havia aquells que es creien part de la Segarra o la Baixa Segarra: Belianes, l'Espluga Calba, Fullea, els Omellons, el Vilosell i Vinaixa. I encara restaven aquells pobles que optaven per altres opcions: les Borges es declarava part de la comarca de les Borges, Arbeca de l'Urgell-Segarra, Castellldans de l'Urgell i Garrigues, i Tarrés que no donà cap resposta. En paraules del primer alcalde de la Segona República a les Borges, Joan Navés Ricart del CDR, les «Borges Blanques constitueixen una comarca d'unes característiques territorials, ètniques, orogràfiques tan delimitades i diferenciades de les comarques veïnes, la Segarra, l'Urgell i les Garrigues, en quina confluència es troba Borges, que no es pot considerar inclosa en cap de les tres esmentades regions».⁴⁷

⁴⁶ BARRULL, Jaume. *Les comarques de Lleida* [...], p. 55-57.

⁴⁷ La cita de ROCAFORT, Ceferí. «De les Garrigues al Pla de Lleida». *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. 159 (abril 1908), p. 97-109, està treta de NOGUEIRA, Gelasio; TORT, Joan. *Les Garrigues: estructura* [...], p. 10. Les respostes a l'enquesta de 1931 també a NOGUEIRA, TORT, *Les Garrigues: estructura* [...], p. 26-27. La cita de Joan Navés és de LLUCH, E., NEL·LO, O. [eds.]. *La gènesi de la Divisió Territorial de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1983, citat també a NOGUEIRA, TORT, *Les Garrigues: estructura* [...], p. 41. Sobre la formació de la comarca vegeu AGUADO CUDOLÀ, Vicenç, «La formació històrica de les Garrigues: comarca natural, circumscripció administrativa i ens local». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES, *IV Trobada d'estudisosos* [...], p. 85-106.

La població⁴⁸

Existeixen tres padrons de població que afecten la nostra investigació directament, el de 1924, el de 1931⁴⁹ i el de 1948. També ha resultat imprescindible la consulta del Registre Civil de la població que ens ha permès obtenir dades referents a la natalitat i mortalitat, així com contrastar dates de naixement i defunció d'individus destacats dels quals desconexíem la durada del seu cicle vital.⁵⁰

Hem de tenir en compte que els estudis sobre població a la comarca de les Garrigues, tant l'administrativa com l'agronòmica, són certament escassos, tot i que els pocs que existeixen ens aporten informació suficient com per sintetitzar l'evolució de la població borgenca en un període que avarca des de 1365-70 fins a l'actualitat. De totes maneres el segle XVIII així com la segona meitat del segle XIX, gràcies als primers censos moderns, així com el XX són dels que disposem de més dades i estudis al respecte.⁵¹

Quadre 1-1: Població dels municipis de les Garrigues 1365-1857

Municipis	1365	1378	1553	1718	1787	1830	1842	1857
L'Albagés	30	12	9	18	155	353	354	658
L'Albi	119	63	82	227	962	900	1200	1714
Arbeca	96	68	153	546	1130	1500	1560	2555

⁴⁸ Una part dels continguts d'aquesta secció del capítol ja els vam explorar en altres investigacions. En aquest sentit vegeu MACIÀ FARRÉ, Marc. *Les Borges autoritàries (1923-1926)*. Lleida: Treball de 12 crèdits dirigit per Antonieta Jarne Mòdol, Universitat de Lleida, 2009, p. 17-23; i «Les Borges Blanques durant la dictadura de Primo de Rivera: 1923-1931». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Recerques i testimonis: IX Trobada d'Estudiosos de les Garrigues*. [s. ll.]: Centre d'Estudis de les Garrigues, 2015, p. 375-377.

⁴⁹ El maig de 1930 s'observen les primeres consignes municipals de cara a la realització del cens quan es contracta dos agents per a la confecció d'una estadística d'edificis i albergs del terme municipal [Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6 de maig de 1930 (AMBB)]. Entenem que l'esforç per a la realització d'aquest cens ve donat per la futura convocatòria d'eleccions l'any següent.

⁵⁰ Volem agrair a Assumpta Farré Solé que ens encoratgés a consultar el Registre Civil així com la recopilació de bona part de les dades referents al creixement vegetatiu de la població.

⁵¹ Per al segle XVIII vegeu SOLANS BENAVENT, Angel. *Crecimiento económico y familia en les Borges Blanques en el siglo XVIII*. Lleida: Tesi de llicenciatura dirigida per Roberto Fernández Díaz, Estudi General de Lleida, 1987; pels segles XIX i XX és imprescindible NOGUEIRA ESMORIS, Gelasio; TORT DONADA, Joan. *Les Garrigues: estructura territorial, demogràfica i econòmica*. Barcelona: Caixa d'estalvis de Catalunya, 1991. Alguns articles que poden resultar útils tot i les seves mancances són: RIPOLLÉS DE LA FRAGUA, Roser. «La migració a les Garrigues durant el segle XVII. Els casos de les Borges i Castellots». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *II Trobada d'estudiosos...*, p. 215-222; ESQUERDA RIBES, Mateu. «Estudi de la mortalitat al poble de Granyena de les Garrigues durant el període 1875-1899». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *II Trobada d'estudiosos...*, p. 223-235; SANCHE VALVERDE, Socorro; ROS NAVARRO, Carme. «Noves dades demogràfiques de la Catalunya de mitjan segle XVIII: els bisbats de Lleida i d'Urgell». *Recerques*, núm. 40 (2000), p. 153-196; TEIXIDÓ GELONCH, Josep. «La població d'Arbeca entre 1700 i 1850». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *III Trobada d'estudiosos...*, p. 465-483.

Municipis	1365	1378	1553	1718	1787	1830	1842	1857
Bellaguarda	30	— (amb Lleida)	11	175	222	280	270	764
Les Borges Blanques	86	—	119	468	1700	1425	2000	3346
Bovera	28	10	10	310	160	65	— (amb la Granadella)	526
Castelldans	54	43	39	109	515	509	508	772
Cervià de les Garrigues	30	17	26	56	480	—	850	1478
- Les Besses	23	27	—	—	—	—	—	—
El Cogul	32	—	34	59	248	115	315	591
L'Espluga Calba	48	—	52	241	736	877	858	1340
La Floresta	—	72	—	—	—	—	—	— (unit als Omellons)
Fulleda	64	52	27	155	428	250	209	520
La Granadella	153	79	89	—	1126	1200	1714	1969
Granyena de les Garrigues	— (amb la Granadella)	14	36	141	354	250	225	684
Juncosa	51	35	16	63	442	600	660	1078
Juneda	61	45	75	263	986	1081	512	1854
Els Omellons	30	30	14	126	239	300	167	837
La Pobla de Cérvoles	15	—	22	98	514	400	359	727
Puiggròs	22	17	21	64	124	82	99	253
El Soleràs	18	9	17	57	222	258	234	774
Tarrés	18	—	18	79	162	135	157	366
Els Torms	17	11	9	38	195	200	348	435
Torregrossa	58	32	34	116	623	700	316	1355
El Vilosell	—	61	56	130	580	450	407	699
Vinaixa	100	79	55	142	423	450	224	955
Garrigues (amb Torregrossa fins el 1988)	1183	776	1026	3681	12726	12380	13546	26250

Quadre 1-2: Població dels municipis de les Garrigues 1860-1940

Municipis	1860	1887	1900	1920	1936	1940
L'Albagés	677	746	777	892	799	736
L'Albi	1728	1387	1267	1262	1204	1083
Arbeca	2713	2753	2921	3164	3212	2948
Bellaguarda	768	797	791	742	727	631

Municipis	1860	1887	1900	1920	1936	1940
Les Borges Blanques	3408	3816	4254	4587	4654	4240
Bovera	534	705	740	881	773	790
Castelldans	817	973	1323	1508	1378	1340
Cervià de les Garrigues	1509	1859	1763	1952	1730	1536
- Les Besses	—	—	—	—	—	—
El Cogul	600	473	486	488	432	413
L'Espluga Calba	1365	1200	1195	1233	1265	993
La Floresta	— (unit als Omellons)	988	556	533	516	463
Fulleda	500	491	423	388	319	285
La Granadella	2050	1936	1857	2039	1616	1456
Granyena de les Garrigues	764	559	613	598	499	436
Juncosa	1086	1148	1244	1137	1131	1011
Juneda	1858	2227	2804	3589	3315	3177
Els Omellons	897	— (amb la Floresta)	513	451	462	420
La Pobla de Cérvoles	730	868	790	748	696	551
Puiggròs	267	320	298	373	372	381
El Soleràs	823	868	927	932	870	822
Tarrés	379	323	361	286	275	243
Els Torms	443	469	449	490	424	397
Torregrossa	1429	1874	1976	2548	2502	2318
El Vilosell	697	734	627	705	657	531
Vinaixa	956	1037	1103	123	1037	944
Garrigues (amb Torregrossa fins el 1988)	27498	28551	30058	32649	30866	28145

Quadre 1-3: Població dels municipis de les Garrigues 1950-2010

Municipis	1950	1960	1970	1975	1981	1990	2000	2010
L'Albagés	668	616	584	586	586	571	510	462
L'Albi	1058	927	855	782	792	807	782	847
Arbeca	3012	2736	2441	2361	2325	2397	2384	2469
Bellaguarda	600	560	514	449	398	394	354	334
Les Borges Blanques	4849	5086	4991	5045	5139	5193	5212	6049

Municipis	1950	1960	1970	1975	1981	1990	2000	2010
Bovera	666	626	625	554	528	468	396	341
Castelldans	1328	1282	1156	1036	1040	978	959	1009
Cervià de les Garrigues	1422	1299	1101	1024	922	918	845	816
- Les Besses	—	—	—	—	—	—	—	—
El Cogul	398	366	285	284	264	248	232	193
L'Espluga Calba	930	781	583	490	470	438	424	427
La Floresta	424	353	309	223	193	201	177	179
Fulleda	243	200	131	120	121	120	116	102
La Granadella	1364	1159	1089	1028	942	893	810	772
Granyena de les Garrigues	409	371	279	234	222	199	170	177
Juncosa	1005	815	695	627	628	603	629	479
Juneda	3179	3306	3135	3110	3031	3008	2988	3487
Els Omellons	434	363	348	309	288	282	264	254
La Pobla de Cérvoles	458	420	314	255	213	208	212	240
Puiggròs	397	370	342	296	278	275	261	311
El Soleràs	778	659	593	570	540	476	418	376
Tarrés	229	224	159	98	107	103	105	109
Els Torms	368	283	246	231	228	215	197	171
Torregrossa	2444	2625	2485	2357	2312	2246	2242	2251
El Vilosell	482	367	286	255	225	206	197	200
Vinaixa	955	867	791	764	732	722	627	609
Garrigues (amb Torregrossa fins el 1988)	28110	26661	24337	23088	22328	19923	19269	20413

Font: LLADONOSA PUJOL, Josep (textos). *Gran geografia comarcal de Catalunya: Segrià, Garrigues, Noguera, Baix Cinca*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1984. Vol. 10. També l'Institut d'Estadística de Catalunya, IDESCAT, <<http://www.idescat.cat>>.

Quan a la primera meitat del segle XIX Madoz escrivia que les Borges «tiene 500 CASAS distribuidas en varias calles llanas y empedradas con una plaza de figura bastante regular; (...) POBL. [población]: 333 vec. [vecinos], 2,000 alm. [almas]»⁵² ho feia parlant d'un poble i els seus habitants que estaven en l'inici d'un procés de creixement que els duria a duplicar la seva població en l'espai temporal d'uns cinquanta anys aproximadament. El primer terç del segle XX ja veuria els

⁵² MADDOZ IBÁÑEZ, Pascual. *Artículos sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana al "Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar"*. Barcelona: Curial, 1985, p. 370-371.

primers símptomes de decadència i un estancament de la població, en un context català de creixement i que implicà una emigració de molts borgencs cap a d'altres terres, tot i que les Borges es va poder mantenir en situació de creixement durant els anys trenta mentre la resta de la comarca anava perdent pistonada. Seguint l'esquema proposat per Nogueira i Tort a *Les Garrigues: estructura territorial, demogràfic i econòmica* podem parlar de tres grans etapes de l'evolució demogràfica tant a les Borges com a la resta de la zona de regadiu garriguenc i, és clar, en el conjunt de la comarca. En primer lloc un període que avarca de 1857 fins a 1877, marcat pel creixement més gran de la població en la història de les Garrigues. Serà llavors quan poblacions com la Granadella assoleixen els seus màxims poblacionals i la regió septentrional començarà un procés transformador del paisatge, del conreu i per tant del tipus de producció, amb l'arribada de l'aigua del Canal d'Urgell el 1862.

Tanmateix, aquesta primera etapa de creixement enllaça amb un lleuger estancament i pèrdua de població en determinades zones que caracteritzà la segona etapa, 1877-1887, amb un descens de població de l'1,8%, mentre que comarques veïnes segueixen creixent: el Segrià un 2,5% i l'Urgell un 5,9%. Però la tercera fase, 1887-1920, serà d'un gran augment de població, un 12,8%, a pesar de la crisi de la fil·loxera que si bé afectà alguns conreus de la zona més oriental es veu compensada pel gran increment que experimenten les terres de regadiu. Si el 1887 el pes relatiu de la població de la zona regada era d'un 37,8% i el secà representava el 62,2%, el 1920 era d'un 43,9% enfront d'un 56,1%. Malgrat aquestes dades les Borges no creix tant com en principi podríem suposar: el 1887 representava el 14,3% mentre que el 1920 tan sols havia augmentat un punt assolint el 15,2%, i arribant al punt màxim demogràfic el 1910 amb un 16,0%, just abans de la pèrdua de població durant els anys deu i l'estancament dels vint. La taxa de creixement entre 1887 i 1910 a les Borges esdevé del 0,98% anual per passar a perdre prop del 4% en l'última dècada d'aquesta etapa. Les dades també ens mostren el que ja hem esmentat abans, i és que la comarca va progressant gradualment fins a un tipus de creixement (i després decreixement) dual, amb un nord regat que creix ràpid i va guanyant pes i un centre i sud que suavitzen el seu creixement, tot i que alguns pobles perden població, fins a perdre pes al finalitzar el període. A partir dels anys vint s'inicia el període de la crisi oleícola que aglutina la crisi sectorial degut a la competència d'altres olis vegetals més varats i la incapacitat del sector d'augmentar la producció per fer-hi front, així com un encariment de la mà d'obra i d'altres factors conjunturals com la crisi provocada per la mala collita de 1921. Això precipità una etapa de declivi i pèrdua petita de població amb un saldo migratori negatiu entre 1923 i 1936 del -7,9%, accentuat per la Guerra Civil malgrat la recuperació que suposaren els anys de la República, fins al canvi de model productiu i l'augment de la

demanada que permetrà un creixement sostingut fins a meitats dels anys seixanta. Aquesta fase, 1920-1975, suposà la integració definitiva de la zona regada de les Garrigues en el procés de despoblament general que sofreix la comarca, tot i el lleuger creixement entre 1940 i 1950, molt distanciat de l'augment que es donà al conjunt català, marcat per la immigració, que a la comarca es tradueix en emigració. La gran excepció continua essent les Borges amb una lleugera tendència a l'augment de població fins a assolir els 5.045 habitants de fet el 1975.⁵³

De totes maneres ens interessa centrar-nos en els primers anys del segle XX. Si fem un cop d'ull a l'evolució demogràfica de les capitals de comarca (quadre núm. 2) del que, durant la II República i sota la divisió administrativa de la Generalitat de Catalunya, s'anomenà la Regió VIII, ens adonarem de diversos aspectes que cal destacar. En primer lloc hem d'assenyalar que les úniques capitals que realment experimenten, al final del trajecte, un creixement demogràfic important són Lleida i Tàrraga. Les Borges, tot i créixer més del doble del que ho feren Balaguer i Cervera juntes, no presenta un índex de creixement a l'altura de les altres dues capitals abans esmentades. I és que, en segon terme, entre 1900 i 1910 les Borges experimentà un augment de població important, comparable al mateix que es va viure a Tàrraga, guanyaren prop de 500 habitants més ambdues ciutats. Malgrat aquest fet, la demografia borgenca sofrirà durant la dècada dels anys deu, un descens important, al voltant de 200 habitants, al contrari que totes les altres capitals que, ara sí, augmentaran la seva població de forma decisiva. Així trobem com Balaguer, que havia perdut població la dècada anterior, passarà davant de les Borges, arribant fins als 5.325 habitants. En tercer lloc, i especialment interessant per aquest treball, podem observar com durant els anys 20 es produeix un clar estancament de població a les Borges que la durà a mantenir un nombre extraordinàriament semblant d'habitants: dels 4.587 de 1920 als 4.586 de 1930.

Quadre 2: Evolució de la població de les capitals comarcals de la Regió VIII

	1900	1910	1920	1930	1936	Índex
Borges	4254	4772	4587	4586	4654	9,4%
Lleida	21432	24531	38165	38868	36119	68,5%
Balaguer	4938	4800	5325	5700	5095	3,1%
Tàrraga	4552	5112	5438	5976	6605	45%
Cervera	4350	3835	4239	4554	4470	2,7%

⁵³ NOGUEIRA, Gelasio; TORT, Joan. *Les Garrigues: estructura* [...], p. 85-97.

El tema de l'emigració garriguenca i el saldo negatiu de migració del que ja hem parlat abans mereixerien un capítol a part. Entre 1901 i 1975 van emigrar de les Garrigues fins a 21.624 persones, en altres paraules el 72% de la població el 1900 de la comarca. Així ens trobem que en el període 1921-1930 el conjunt garriguenc sofrí un creixement natural de 2.392 habitants però que contrasta clarament amb un saldo migratori negatiu de fins a 3.607 habitants.⁵⁵ Aquesta riuada important d'emigrants del camp català a la gran ciutat industrial explica, en part, la percepció que alguns autors tenen de l'arribada dels quadres del nacionalisme o del republicanisme català d'esquerres al Cap i Casal buscant feines en el sector del comerç i serveis, però que no tenia res a veure amb ritus de pas o el fet de ser «fadrins díscols», com els anomena Ucelay da Cal, sinó que, en la majoria de casos, fou fruit de la imperativa necessitat econòmica d'una dura conjuntura econòmica.⁵⁶

D'altra banda, pel que fa a la classificació ocupacional dels habitants de les Borges, aquesta ens revela com la principal ocupació estava en directa relació amb l'agricultura i el model ocupacional femení derivat de l'estructura social patriarcal, molt comuna en les societats agrícoles (quadre núm. 3).

Quadre 3: Població segons classificació ocupacional del padró de 1925⁵⁷

Ocupació	Homes	Dones	Total	%
Sus labores	20	1596	1616	35,65
Labrador	994	12	1006	22,19
Escuela	339	352	691	15,24

⁵⁴ Les dades de les Borges referents als anys 1910 i 1920 proporcionen les de la població de fet, la de dret ascendia a 4.622 el 1910 i 4.592 el 1920.

⁵⁵ NOGUEIRA, Gelasio; TORT, Joan. *Les Garrigues: estructura* [...], p. 133 i 134.

⁵⁶ Vegeu, per exemple, UCELAY DA CAL, Enric. «L'àlbum de família del nacionalisme català». *Fonoll*, núm. 133 (març-abril 2004), p. 71-75; «Estudi preliminar: Ramon Arrufat i Arrufat, aspirant frustrat a intel·lectual orgànic del separatisme català». A: ARRUFAT ARRUFAT, Ramon. *Macià. La trajectòria política d'una figura excepcional, en un poble que ha perdut la fe*. Juneda: Editorial Fonoll, 2007, p. 13-63.

⁵⁷ El padró de 1925 divideix la ciutat en dos districtes cada un dels quals dividit en dues seccions respectivament. Els carrers resulten agrupats de la següent manera: Primera secció del primer districte: C. Alto, C. Bajo, Placeta, Ave Maria, Hospital, A. Lèrida, Horno Viejo, Carreret, Plaza; Segona secció del primer districte: Abadia, Guimerá, D. Masiá, Carmen, S. Gregorio, Cruz, 1er 2º 3º 4º Cuadrante, Palau y F. Hernández; Primera secció del segon districte: Prat Riba, Industria, Jaime, Comercio, Paseo Terrall, Catalunya, Enseñanza, Carmen, Jose, Avinguda Republica, Diagonal, Este, Oriente; Segona secció del segon districte: Fuente, S. Pedro, Olivo, S. Sebastian, S. Jusina, Viento.

Ocupació	Homes	Dones	Total	%
Sense adjudicació	180	183	363	8,01
Jornalero	169	2	171	3,77
Altres	145	16	161	3,55
Comercio	108	10	118	2,60
Propietario	66	11	77	1,70
Albañil	45	2	47	1,04
Escribiente	23	—	23	0,51
Religioso	10	13	23	0,51
Sirvienta	—	22	22	0,49
Mecánico	20	—	20	0,44
Barbero	20	—	20	0,44
Empleado	18	1	19	0,42
Carpintero	15	—	15	0,33
Cafetero	11	—	11	0,24
Panadero	10	—	10	0,22
Estudiante	9	—	9	0,20
Modista	—	9	9	0,20
Herrero	9	—	9	0,20
Zapatero	9	—	9	0,20
Maestro	5	4	9	0,20
Alpargatero	7	—	7	0,15
Carretero	7	—	7	0,15
Electricista	6	1	7	0,15
Viajante	6	1	7	0,15
Cerrajero	6	—	6	0,13
Sastre	6	—	6	0,13
Impresor	5	—	5	0,11
Abogado	5	—	5	0,11
Guarnicionero	5	—	5	0,11
Relojero	5	—	5	0,11
Guardia Civil	5	—	5	0,11
Tonelero	5	—	5	0,11

Ocupació	Homes	Dones	Total	%
Cantero	5	—	5	0,11
Total	2311	2222	4533	100%

Font: Elaboració pròpia a partir del *Padrón municipal de los vecinos y domiciliados (presentes y ausentes) y transeúntes que se inscribieron en este término el día 1º de Diciembre de 1924* (AMBB).⁵⁸

Les societats patriarcal, com ho era la borgenca dels anys vint, establiren a les dones un rol social que Engels ja va advertir que estava directament relacionat amb els orígens de la propietat privada, qui exercia el control sobre aquesta i la seva transmissió a les generacions futures. Fins a 1.596 dones declaraven dedicar-se al que s'anomenava «sus labores», dedicació que segurament es refereix a les feines que històricament s'han adjudicat al gènere femení, en tant que aquest és una construcció cultural que justifica i perpetua una relació social desigual, sovint agreujada quan s'inclou amb les variables d'ètnia i classe social. Moltes de les famílies pageses que s'observen en els padrons corresponen a tipologies de famílies troncal i nuclears, algunes amb criades, corresponent a les famílies amb més recursos, mentre que a les nuclears en ocasions s'observen fins i tot matrimonis uxorilocals amb la intenció de construir una nova família troncal que permeti continuar el treball en les explotacions familiars. Dins de l'anàlisi de gènere no podem obviar que moltes de les famílies pageses i jornaleres feien ús del recurs del treball femení i infantil. Així, moltes de les dones que declaraven dedicar-se a «sus labores» i dels nois i noies estudiants, es dedicaven també a complementar, en ocasions fins i tot liderar, el treball al camp.⁵⁹

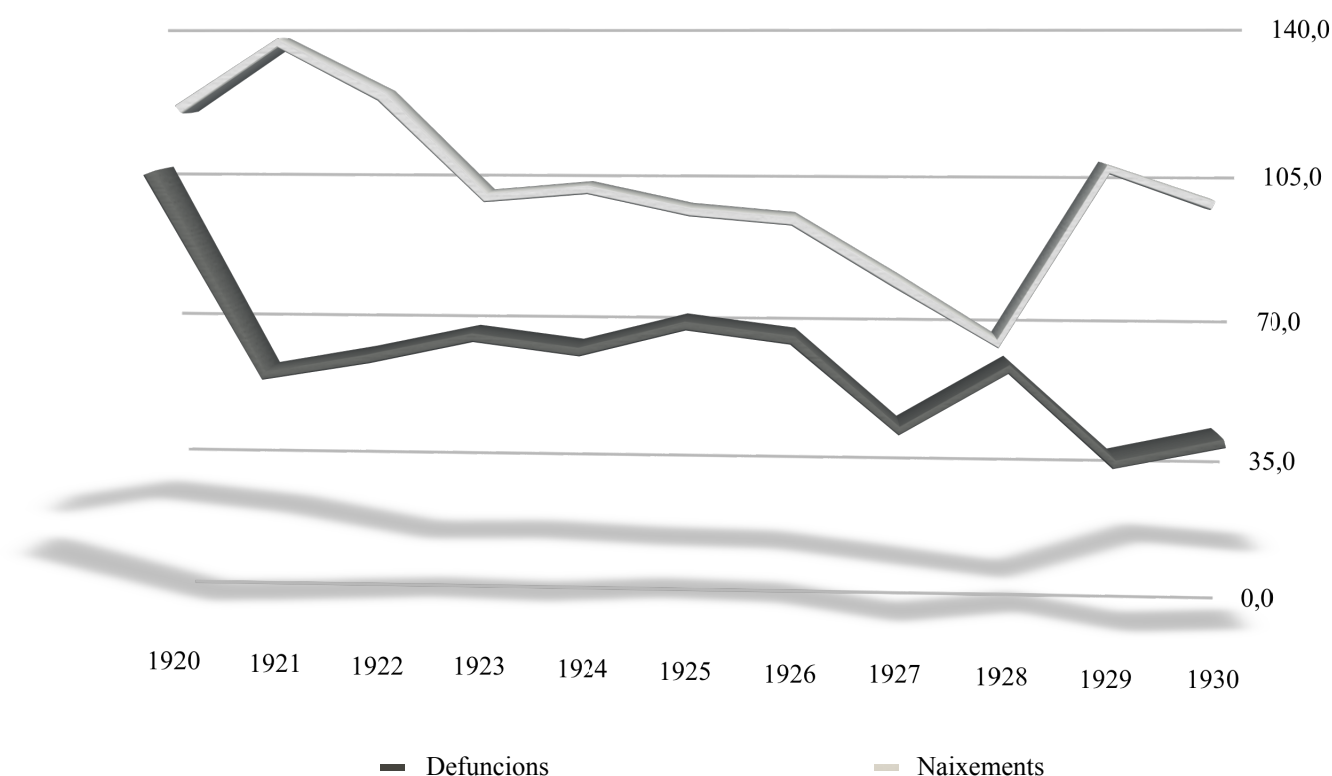
⁵⁸ Cal advertir que el padró usat li manquen uns pocs folis, que corresponen a les prop de 50 persones que no apareixen en el total. De totes maneres és el padró més complet que s'ha pogut usar per elaborar el quadre. La categoria «Altres» inclou tota la resta de classificacions amb un nombre de membres inferior a 5: Estudiante de 3er año (2 h.); Bachiller (1 h., 1 d.); Colegio (2 h., 2 d.); Refrir. Colegiado (1 h.); 3er año Bachillerato (1 h.); Arnero (1 h.); Telefonista (3 h.); Comadrona (2 d.); Blanqueador (2 h.); Molinero (3 h.); Florsita (1 h.); Carnicero (3 h.); Confitero (1 h.); Jefe de la carcel (1 h.); Recluso (2 h.); Pintor (4 h.); Secretario del Ayuntamiento (1 h.); Ladrillero (1 h.); Factor estacion (1 h.); Jefe de la estacion (1 h.); Músico (4 h.); Sereno (1 h.); Alguacil (2 h.); Notario (1 h.); Ojalatero (3 h.); Calderero (1 h.); Cartero (2 h.); Presbitero (2 h.); Capataz (1 h.); Ebanista (1 h.); Telegrafista (1 h.); Labores domésticas (1 h.); Tallante (1 h.); Dependiente (3 h.); Comerciante (4 h.); Guardia Civil retirado (3 h.); Jabonero (1 h.); Perito electricista (1 h.); Bibliotecaria (1 d.); Reparti. Telégrafos (1 h.); Factor (1 h.); Rentista (1 h.); Ingeniero 2º curso (1 h.); Fontanero (1 h.); Ambulante (1 h.); Industrial (1 h.); Perito Industrial (1 h.); Médico (4 h.); Cadete (1 h.); Fotografo (1 h.); Empleado banco (1 h.); Canalero (3 h., 1 d.); Cura párroco (1 h.); Criada (1 h.); Oficial secretario (1 h.); Cura (1 h.); Recadero (2 h.); Esterero (3 h.); Sacristán (1 h.); Juez 1ª instancia (1 h.); Baquero (4 h.); Administrador de Correos (1 h.); Farmacéutico (3 h.); Tabernero (1 h.); Estanquera (2 d.); Comisiones (1 h.); Pregonero (1 h.); Aprendiz (2 h.); Subf. Guardia Civil (1 h.); Procurador (2 h.); Militar retirado (1 h.); L. de fraile (1 h.); Sobrestante f. c. (1 h.); Cantinera (1 d.); Empleado telefonos (1 h.); Guarda Agujas (1 h.); Pastor (3 h.); Empleado ferrocarril (1 h.); Caminero (3 h.); Su sexo (1 d.); Secretario (1 h.); Repartidor de teléfonos (1 h.); Recaudador (2 h.); Veterinario (2 h.); Hortelano (1 h.); Sepulturero (1 h.); Comisionista (1 h.); Cestero (3 h.); Sillero (1 h.); Peinadora (1 d.); Capataz carretera (1 h.); Vive de limosna (1 d.); Registrador de la propiedad (1 h.); Estudiante de derecho (1 h.); Guardia rural (1 h.); Fraile (1 h.); Ganadero (2 h.); Altres i il·legibles (4 h., 2 d.).

⁵⁹ Vegeu ENGELS, Friedrich. *L'origen de la família, la propietat privada i l'estat*. Barcelona: Edicions 7x7, 1979; VICEDO RIUS, Enric. «El món Pagès». A: GIRALT RAVENTÓS, Emili [dir.]. *Història agrària dels Països Catalans: segles XIX-XX*. Vol. 4. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca i la Innovació, etc., 2006, p. 465-504.

Després de l'expansió demogràfica de la segona meitat del segle XIX les successives crisis econòmiques i de model productiu, així com d'altres de conjunturals, provocaren un lent descens del creixement poblacional fins a la pèrdua de població d'entre 1910 i 1920 quan es passà de 4.772 a 4.587 habitants. La reacció social que suposà el sorgiment del model sindicalista cooperatiu permeté frenar el descens de manera que el 1930 la població s'havia estancat en 4.586 habitants. En aquest sentit la Segona República implicà un canvi en aquesta tendència poblacional iniciant un pas important vers el creixement, de manera que el 1936 el conjunt de la població borgenca havia augmentat fins als 4.654 habitants. Com es pot observar en el gràfic 2, la mortalitat durant el període republicà descendí gradualment, excepte en els repunts de 1933 i 1935, amb una mitjana de 59, mentre que el nombre de naixements augmentà lleugerament mantenint-se gairebé sempre per sobre dels cent nous ciutadans en els cinc anys estudiats amb una mitjana de 104,5. L'autèntic desastre demogràfic del segle XX fou la Guerra Civil i el primer franquisme que suposaren la pèrdua constant de població, fins a un total de 414 persones entre 1936 i 1945, i un descens de la natalitat que no recuperaria els nivells semblants als de la República fins el 1948, gairebé deu anys després de l'ocupació de les Borges per part de les tropes del general Franco.

El règim de Primo de Rivera suposà un canvi substancial en el comportament demogràfic borgenç. Com s'observa en el gràfic 1 es consolidà un descens de naixements i un augment de defuncions que tingué el seu màxim exponent en l'any 1928 quan hi hagué 69 naixements i 67 defuncions. Aquesta dinàmica es trencà el 1929 de tal manera que no es tornarà a repetir fins el 1933 però dibuixant ja unes línies molt més suaus, com es pot veure en el gràfic 2, amb 100 naixements i 70 morts. Malgrat aquesta línia de creixement que permetia un augment sostingut de la població l'impacte de la Guerra Civil fou enorme provocant una inversió de papers de tal manera que entre 1937 i 1939 hi hagueren més morts que naixements. Tot i que el 1940 es trencà momentàniament aquesta inversió el 1941 es tornaren a registrar un major nombre de morts, 82, respecte als 71 naixements.

Gràfic 1: Naixements i defuncions a les Borges Blanques entre 1920 i 1930



Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Civil (AMBB).

El 1920 el creixement natural de la població és del 2,8%, un creixement moderat però prou elevat en un context complicat des del punta de vista poblacional, sobretot degut a un clar augment de l'emigració vers d'altres nuclis de població amb grans entorns urbans industrialitzats com Barcelona. En canvi el 1930, a les acaballes de la dictadura, el creixement era del 10,9%, degut a l'important descens de la mortalitat, el segon més baix de la dècada, amb només 46 defuncions, però sobretot a la forta remuntada de la natalitat, el quart pic més alt de l'etapa, només superada pels anys anteriors a la dictadura, amb 101 naixements.

Quadre 4: Taxa de natalitat a les Borges Blanques entre 1920 i 1936

Any	Naixements	Població	Taxa de natalitat
1920	122	4587	26,6%
1930	101	4586	22%
1936	109	4654	23,4%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Civil (AMBB) i de COMA, Glòria. *Tàrrega a la Segona República*, p. 23.

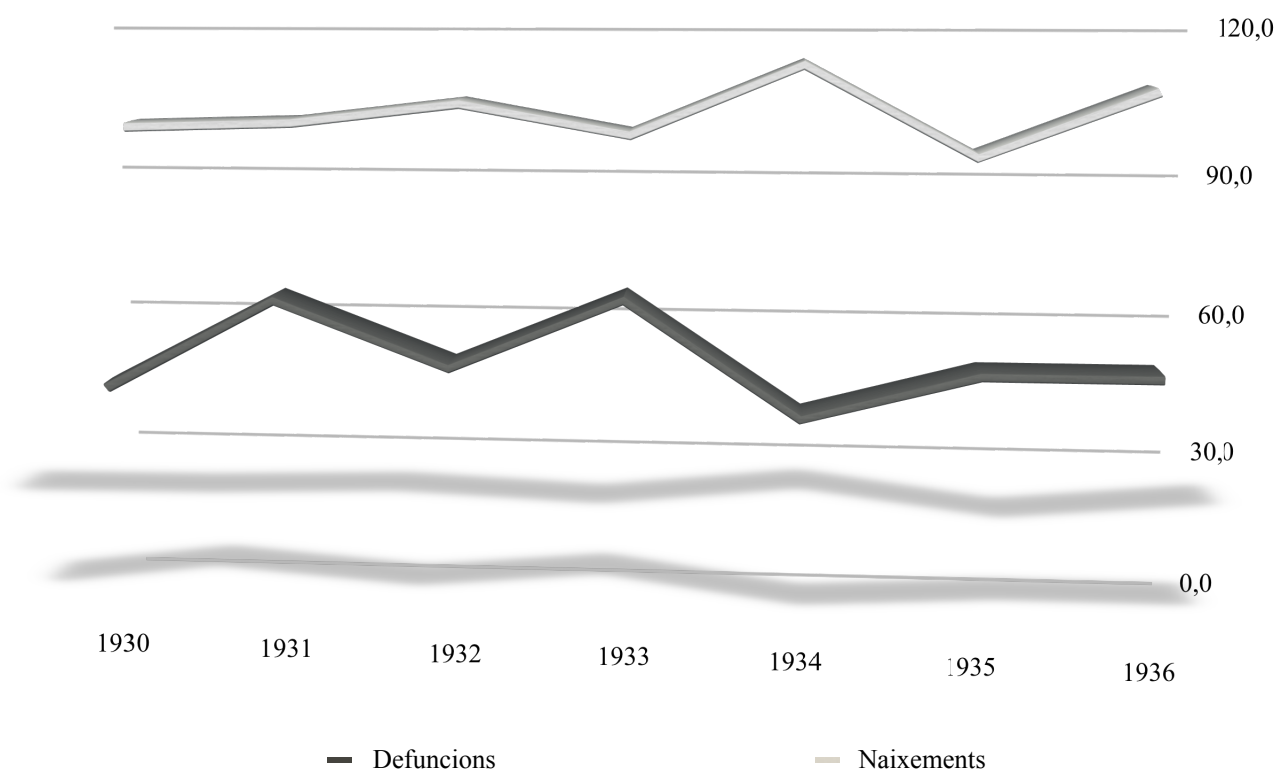
Quadre 5: Taxa de mortalitat a les Borges Blanques entre 1920 i 1936

Any	Defuncions	Població	Taxa de mortalitat
1920	109	4587	23,8%
1930	51	4586	11,1%
1936	56	4654	12%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Civil (AMBB) i de COMA, Glòria. *Tàrrega a la Segona República*, p. 23.

En la nostra opinió val la pena observar com en el gràfic 1 els naixements i defuncions de 1920 mostren unes dades força elevades (122 naixements, 109 defuncions) que només al llarg de la dècada es van matisant per a arribar a convergir el 1928 amb un important descens de la natalitat i un augment de la mortalitat. D'aquesta manera com s'indica en els quadres 4 i 5 es passa d'una taxa de natalitat del 26,6% al 22% en una dècada, perdent un 4,6%, i en la mortalitat la caiguda és encara més important passant del 23,8% a l'11,1%, una reducció del 12,7%. Adjudiquem la caiguda de la natalitat i l'augment de la mortalitat entre 1921 i 1923 a les conseqüències de les gelades de 1921, així com el fort cop demogràfic entre 1926 i 1928 a les sequeres de 1926 i 1927. De totes maneres aquest factor econòmic conjuntural es pot veure matisat per l'aparició de noves dades que puguin aportar llum a aquesta qüestió i que responguin a d'altres criteris com poden ser episodis epidèmics puntuals de grip que sospitem que podrien ajudar a perfilar millor el quadre general de l'evolució demogràfica d'aquesta etapa a nivell local.

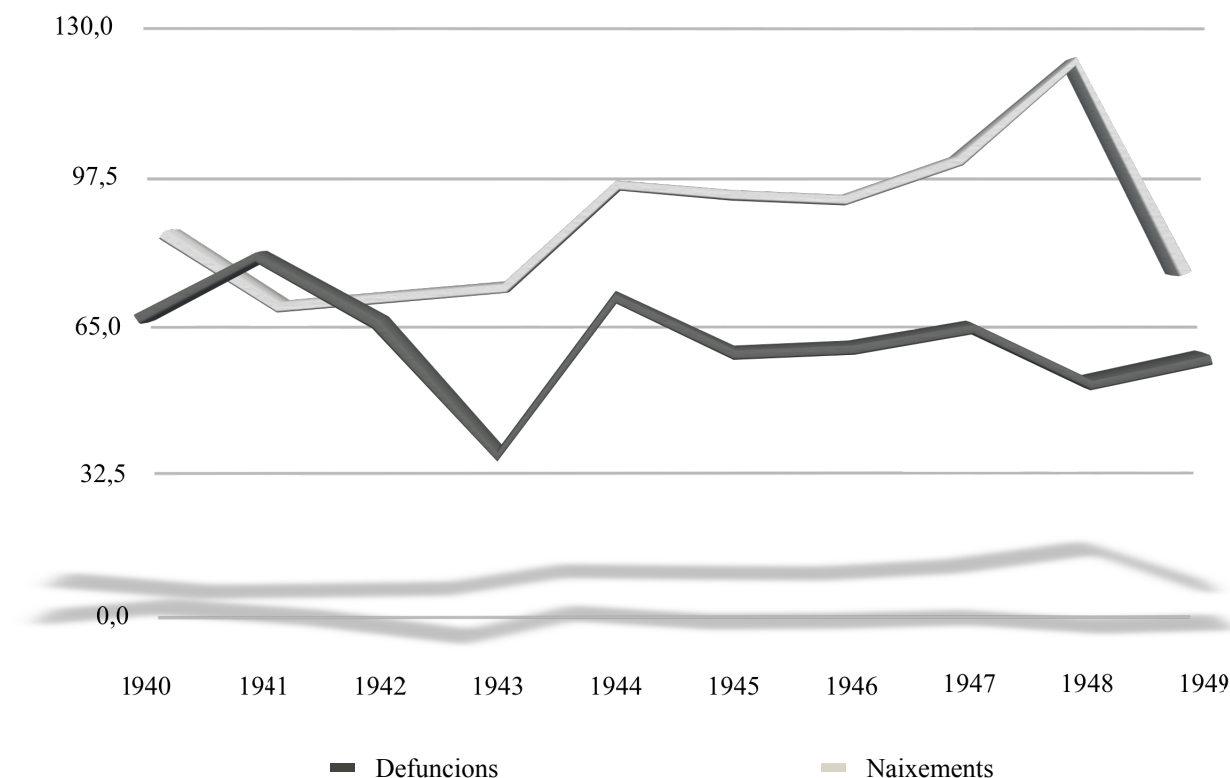
Gràfic 2: Naixements i defuncions a les Borges Blanques entre 1930 i 1936



Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Civil (AMBB).

En el Gràfic 2 podem copsar com no serà fins el 1948 que se superarà el nombre màxim de naixements que s'havia aconseguit durant la República (114 el 1934), assolint la xifra de 121. Podem assenyalar, per tant, que la Guerra Civil i el primer Franquisme van retardar una dècada el creixement de la població borgenca. De fet malgrat la recuperació de la natalitat i la caiguda de la mortalitat del 1943 l'any següent veié un gran augment de les mateixes dades per entrar, en el dos anys següents, en un estancament que no es trencà fins el 1948. Tanmateix les dades de 1949 ja ens indiquen que naixements i defuncions de seguida tornaren a convergir.

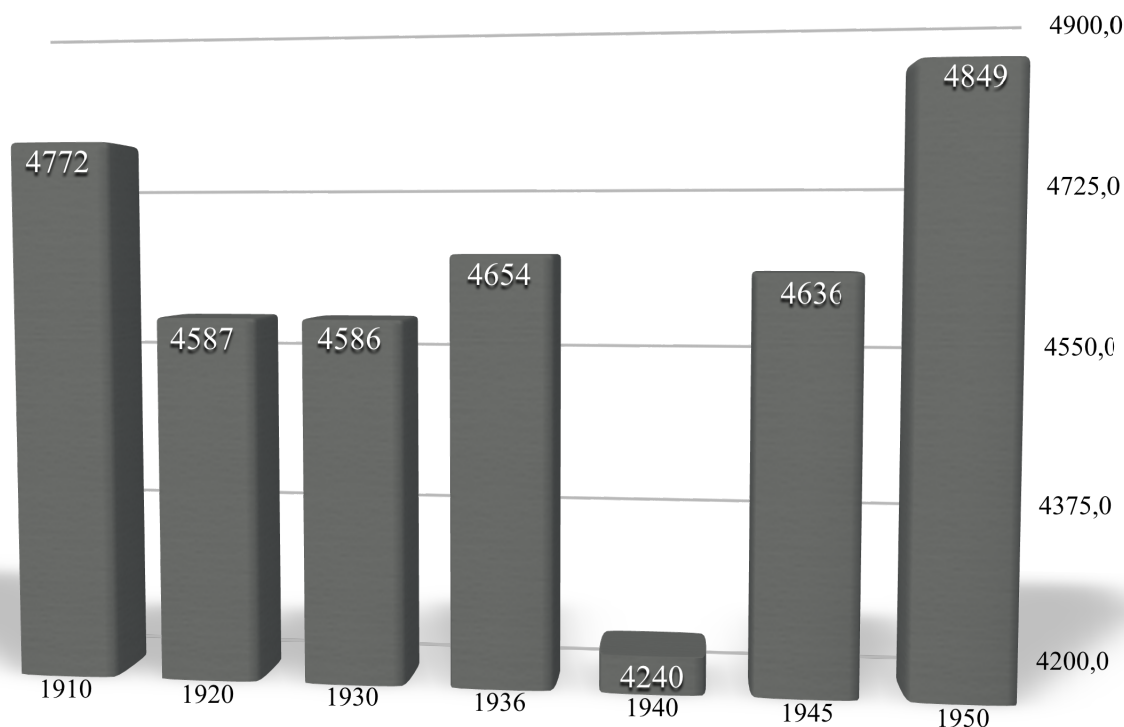
Gràfic 3: Naixements i defuncions a les Borges Blanques entre 1940 i 1949



Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Civil (AMBB).

En la mateixa línia el gràfic 4 podem veure d'una forma clara l'impacte que té en el total de la població la guerra i el canvi de règim respecte al 1936. Així el 1940 les Borges tenia fins a 400 habitants menys que abans d'iniciar el conflicte bèl·lic i el 1945 tot i assolir un total poblacional semblant encara no havia superat l'impacte. No seria fins a la dècada dels 50 quan les Borges sembla clarament recuperada des d'un punt de vista demogràfic.

Gràfic 4: Població de les Borges Blanques entre 1910 i 1950



Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de NOGUEIRA, Gelasio; TORT, Joan. *Les Garrigues: estructura [...]*, p. 151.

Context econòmic⁶⁰

La primera referència contemporània de les Borges Blanques es troba, com en tantes altres poblacions recollides en aquella magna obra, al *Diccionario [...]* de Pascual Madoz, escrit des de finals dels anys trenta i durant la dècada dels quaranta del segle XIX. Diu el pamplonès que les Borges era una:

⁶⁰ Una part dels continguts d'aquesta secció del capítol els vam explorar en parts d'altres investigacions. En aquest sentit vegeu MACIÀ FARRÉ, Marc. *Les Borges autoritàries (1923-1926)*. Lleida: Treball de 12 crèdits dirigit per Antonieta Jarne Mòdol, Universitat de Lleida, 2009, p. 23-46; i «Les Borges Blanques durant la dictadura de Primo de Rivera: 1923-1931». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Recerques i testimonis: IX Trobada d'Estudiosos de les Garrigues*. [s. ll.]: Centre d'Estudis de les Garrigues, 2015, p. 375-377; «La història de la indústria de l'oli a les Garrigues: empreses i institucions oleícoles a les Borges Blanques dels segles XIX i XX». A: VICEDO RIUS, Enric [coord.]. *Pagesia, indústria i món rural. VIIIè Congrés sobre Sistemes agraris, organització social i poder local*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2015, p. 467-492.

v. [villa] con ayunt. [ayuntamiento] en la prov. [provincia], part. [partido] Jud. [Judicial] y dióc. [diócesis] de Lérida (5 horas), aud. [audiencia] terr. [territorial] y c. [capitanía] g. [general] de Cataluña (Barcelona 32): SIT. [situada] en el extremo S. [sur] de la llanura de Urgel en un pequeño declive que forma por aquella parte: le combaten todos los vientos principalmente el O. [oeste], NO. [noroeste] y algunas veces SE. [sureste], y produce inflamatorias. Tiene 500 CASAS distribuidas en varias calles llanas y empedradas con una plaza de figura bastante regular; hay 2 casas del ayunt. [ayuntamiento], una en mal estado y otra nueva, cárcel, un conv. [convento] de carmelitas calzados habilitado hoy para hospital; escuela de niños y niñas, la primera á cargo de un maestro con la dotacion de 3,000 rs. [reales] y la segunda de una maestra con la de 2,400; igl. [iglesia] parr. [parroquial] (la Asuncion de Ntra. [nuestra] Sra. [senyora]), cuyo curato de térm. [término] es de patronato de S. [su] M. [majestad] y diocesano y una capilla pública dedicada á Ntra. [nuestra] Sra. [senyora] de los Dolores; el capítulo ecl. [eclesiástico] de compone de cura párroco y 3 beneficiados, el uno de patronato de S. [su] M. [majestad], otro del párroco y regidores y el otro de sangre. Confina el TÉRM. [término] N. [norte] Juneda (á 100 pasos); E. [este] Floresta (1 ¼ horas); S. [sur] Albi (á 1 ½), y O. [oeste] Miraball (¾): se encuentra en él una ermita á ¾ de hora de la pobl. [población] cuyo titular es San Salvador, y 2 casas á una hora nombradas Castellots, y dos fuentes abundantes de buenas aguas aunque flojas, para el surtido del vecindario. El TERRENO en su mayor parte llano con algunos pequeños vallecitos es todo muy bueno y feraz: los CAMINOS son locales, escepto la carretera que se está construyendo de Lérida á Tarragona. El CORREO se recibe de Lérida y Tarragona por baligero, los lunes, jueves y sábados á las 7 de la mañana, y sale los martes, viernes y domingos á la una de la tarde. PROD. [producción]: cereales, aceite, vino, frutas y hortaliza: hay caza de perdices, liebres, conejos y aves de paso. IND. [industria] Un molino harinero y muchos de aceite. COMERCIO: mucha arrieria dedicada al tráfico, la cual provee las tiendas de géneros coloniales y comestibles de todas clases, telas de vestir y demas necesario, y estraee aceite en gran cantidad y bastante trigo á los mercados de Valls, Reus, Tarragona y Barcelona. POBL.: 333 vec. [vecinos], 2,000 alm. [almas] CAP. [capital] IMP. [imponible] 360,158 rs. [reales] CONTR. [contribución] paga á razón de 14,28 por 100 de su RIQUEZA IMP. [imponible] PRESUPUESTO MUNICIPAL. 8,000 rs. [reales] que se cubren con las rentas de los propios.⁶¹

La imatge que obtenim del text transcrit és la d'una població que aviat s'enlairarà en el procés d'especialització olivarera que seguiria durant tota la segona meitat del segle XIX i la primera del XX. Investigacions com les de Josep Joan Mateu⁶² han permès veure i entendre com aquest procés va ajudar a superar una primera fase depressiva, però que a llarg termini va acabar per imposar una agricultura poc productiva i amb alts costos per al desenvolupament de la comarca.

⁶¹ MADOZ, Pascual. *Artículos sobre el Principat* [...], p. 370-371.

⁶² MATEU, Josep Joan. *Terra i treball* [...], p. 15-26 i 203-212.

Així la impossibilitat de mecanitzar la recol·lecció de les collites féu consolidar un model agrícola que no podia extreure alts rendiments de les explotacions i, en conseqüència, impedí acumulacions de capital suficients com per poder invertir en innovacions tecnològiques que permetessin superar aquest model. A més la necessitat d'intensificar el treball en les explotacions va implicar una explotació de la mà d'obra familiar en aquelles famílies que s'ho podien permetre i, en canvi, l'obligació de buscar altres ocupacions laborals fora de la comarca per aquelles que no podien fer-hi front. Això es traduí en moviments migratoris importants, que a la llarga esdevindrien un clar procés de despoblament a nivell comarcal, especialment al sud, zona de cultius de secà. Al nord, l'arribada de l'aigua del Canal d'Urgell va permetre el cultiu de nous productes, propis del regadiu, i contribuí a consolidar les Borges com a centre productiu i demogràfic de les Garrigues, en detriment de poblacions com la Granadella que també hi aspiraven.

Una font posterior a la de Madoz pot ajudar-nos en aquest terreny. Es tracta del *Diccionario geográfico, estadístico, etimológico, histórico, artístico, biográfico, industrial y mercantil, etc., de la provincia de Lérida*, de l'erudit lleidatà José Pleyan de Porta (1841-1891). En aquest diccionari, inspirat clarament amb el de Madoz, Pleyan aporta noves dades però posteriors en el temps ja que el seu diccionari es publicà el 1889. Allí Pleyan dedica una entrada pròpia a les Borges, tot i que malauradament incompleta ja que només corresponia al primer volum i Pleyan moria tot just dos anys després. El text deia el següent:

BORJAS BLANCAS. ADMÓN. [Administración] Villa cap. [capital] del distr. mun. [distrito municipal] de su nombre, perteneciente al *Part. jud.* [Partido judicial], *Admón.* [Administración] *Subalterna*, *Aud.* [Audiencia] *de lo Criminal* y Obispado de Lérida 22 km., *Aud. terr.* [Audiencia territorial] y C. G. [Capitanía General] de Barcelona, 118 km.

ESTADÍSTICA. Tiene actualmente la siguiente población:

DE HECHO		DE DERECHO	
Varones.. 1916	} 3816	Varones.. 1922	} 3828
Hembras. 1900		Hembras. 1906	

GEOGRAFÍA HISTÓRICA. Según el Censo de Cataluña de 1359 *Lesborges* que así se encuentra escrito su nombre en aquel documento tenía 72 *fochs* ó vecinos, de señorío ó jurisdicción real. Pertenecía á la Veguería de Lérida.

Madóz le asigna 500 casas, 333 vecinos y 200 almas. *El Nomenclator* (1863) dice que sus edificios eran 643 en la población y hasta 902 incluyendo los de toda clase que había en el término, esto es contando hasta los albergues. El número de almas era entonces el de 3.408. El Censo de 1877 le atribuye 3.786 habit. [habitantes], y según datos recibidos ultimamente de la población, cuenta actualmente 764 edificions; 81 de un piso, 583 de dos, y 100 de tres. (1)

ITINERARIA. Ferrocarril y carr. [carretera] hasta la villa. Caminos vec. [vecinos] de carr. [carretera]

SITUACIÓN. Se encuentra en el extremo S. [Sur] de la estensa llanura de Urgel, en un pequeño declive, donde es combatida de todos los vientos. El *clima* es saludable. Perjudican algo sin embargo las nieblas de Diciembre y Enero.

EL TÉRMINO. Confina al N. [Norte] con el de Juneda, al E. [Este] con el de Floresta, al S. [Sur] con el de Albi y al O. [Oeste] con el de Miraball. Riégale el Canal de Urgel, llevando la vida y la abundancia á unos terrenos cuya producción era antes eventual por falta de riego. El canal pasa aquí por un acueducto de 3 arcos de 3'5 metros de luz para salvar el pequeño río Salcedo.

Hay en este término á 3/4 de hora de la población una ermita dedicada á San Salvador y pueblanlo tres masías que bien podrían ser consideradas como caseríos. Tales son; el Mas Roig, que tiene 5 casas y dista de Borjas 6 km., el Mas de Corbella que tiene 3 y dista 5 km. y el Mas de Concabella que reune 4 y dista 5 km. Radica asi mismo en este término el despoblado de Castellots, del cual Madóz dice que en su tiempo tenía 2 casas. Encuéntrase á 1 hora de la población, y en el Censo de 1359 se le asignaban 10 *fochs* ó vecinos de señorío real. Mas tarde Castellots pasó como la propia población de Las Borjas á ser pueblo de la contribución de Lérida, esto es, que disfrutaba de sus privilegios y exenciones contribuyendo en lo demás con ella.

EL TERRENO. Geológicamente considerado es de aluvi6n. Bajo el punto de vista agr6cola es todo muy bueno y feraz. Llano en su mayor parte presenta algunos suaves vallecitos.

PRODUCCIONES. Toda clase de cereales, buen vino que exporta al extranjero donde es muy apreciado, y buen aceite. Tambi6n se cosecha toda suerte de legumbres, hortalizas y frutas. Tiene *caza* de perdices, liebres y aves de paso.

[...]

INDÚSTRIA Y COMERCIO. Antes los vecinos de las Borjas se dedicaban al comercio de arrieria. Hoy tiene una f6brica de papel cont6nuo y otra de cart6n de madera, y f6bricas de harina y aguardientes, exportando anualmente unas cinco mil pipas de vino y unas mil de aceite.

[...]

SECRETARÍA. Est6 dotada con 995 pesetas anuales.

SEGURIDAD PÚBLICA. Reside en esta villa una secci6n de caballeria de la Guardia civil al mando de un Teniente.

ELECCIONES. Vota á C6rtes por el distrito de su nombre, pues elige un Diputado, y contribuye á hacer los 4 Diputados provinciales del distrito de Lérida.

CONTRIBUCIONES. *Territorial*. Cap. [Capital] imp. [imponible] 138.000 pesetas. *Contribuci6n*: 28.414 *Industrial*. 4.866. *Consumos*. Cupo: 13.500.

[...]

(1) Sin duda estos datos estar6n equivocados, debiendo a6adirse un piso m6s a cada clase de edificios, de modo que los de uno han de contarse de dos, etc.⁶³

⁶³ PLEYAN DE PORTA, Josep. *Diccionario geogr6fico, estadístico, etimol6gico, hist6rico, artístico, biogr6fico, industrial y mercantil, etc., de la provincia de Lérida*. Lleida: Tipografía de la Casa Provincial de Miseric6rdia, 1889, p. 327-328.

Resulta interessant llegir com, a l'hora de descriure les principals indústries borgenques, Pleyan assenyala quatre sectors principals: paper i cartró, farina, begudes alcohòliques (aiguardent i vi), i l'oli. Fins i tot arriba a assenyalar el comerç mitjançant traginers —*arriería* en castellà— com el principal ofici anterior a les indústries esmentades, una afirmació bastant probable ja que les bèsties de càrrega foren les protagonistes fins a principis del segle XX de les fires i mercats locals.

En una publicació de 1909, *Recuerdo de Borjas Blancas*, l'autor, anònim, descrivia així la ciutat un cop iniciat el segle XX:

Conocidas tambien por Borjas de Urgel, es una de las poblaciones de más importancia de la provincia de Lérida. Hallánse situadas al Sur de la misma, con carretera de 2.^a orden de Lérida á Reus y Tarragona, otra á Arbeca y ferrocarril de Lérida á Reus y Tarragona.

Por su desarrollo agrícola, mercantil é industrial, sobre todo en la fabricación de aceite de oliva, cuyos productos tienen preferente aceptación en el extranjero, se la concedió por R. D. de 8 de Febrero de 1900, el título de ciudad.⁶⁴

Queda clar, doncs, que superada la primera dècada del segle la indústria de l'oli havia arribat al seu apogeu i estava en el punt de mira de viatgers, comerciants i industrials. La transformació de la imatge de la ciutat des del relat de Madoz fins a l'anònim i passant per Pleyan pensem que és força il·lustrativa dels canvis que experimentà l'economia local durant el període de temps que abracen els textos.

Pel que fa a l'estructura ocupacional del sector primari segons les dades extretes del padró de 1925 (quadre núm. 6) ens ofereix una imatge sobretot masculina i pagesa, amb una part important de jornalers i un sector dedicat a la ramaderia gairebé inexistent. De fet hi ha més dones que asseguraven dedicar-se a la feina d'agricultores que no pas pastors i ramaders conjuntament.

Quadre 6: Estructura ocupacional del sector primari de les Borges Blanques el 1925

Ofici/ocupació	Homes	Dones	Total
Labrador	994	12	1006
Jornalero	169	2	171
Pastor	3	-	3
Ganadero	2	-	2

⁶⁴ L. L., J. *Recuerdo de Borjas Blancas*. [s. ll.], 1909, p. 5.

Ofici/ocupació	Homes	Dones	Total
TOTAL	1168	14	1182

Font: Elaboració pròpia a partir del *Padrón municipal de los vecinos y domiciliados (presentes y ausentes) y transeúntes que se inscribieron en este término el día 1º de Diciembre de 1924* (AHMBB).

Si fem cas de les dades estem davant del sector de població més gran i important. Representaven el 26% de la població, sense comptar-hi el sector de població femenina que en el padró indicaven que es dedicaven a «sus labores» però que en realitat part del seu temps el solien invertir en les explotacions familiars o altres tipus de feines relacionades amb el camp (ventar el blat, alimentació d'aviram, fabricació d'indumentària pagesa, reparació de calçat i peces de roba, etc.).

Pel que fa al quadre de l'estructura ocupacional en el sector secundari (quadre núm. 7) ens revela com la majoria de persones que hi pertanyen per afiliació laboral tenen relació amb la construcció, molts d'ells relacionats amb obres públiques i reparacions en edificis ja construïts. La possibilitat d'una expansió urbanística és més aviat minsa, degut al fet que la població borgenca no creix en tota l'etapa estudiada sinó que es manté estancada i no començarà a créixer de nou fins a la dècada següent.

Destaquen a certa distància els fusters, forners, ferrers i sabaters, als que podem agrupar amb els espadenyers de tal manera que sumen 16 persones dedicades al negoci de la fabricació, venda i reparat de calçat essent el segon grup més nombrós. Cal remarcar les 9 dones dedicades al negoci de modista que juntament amb els 6 sastres masculins configuren un altre grup prou interessant, propi de societats burgeses on la roba és un element d'ostentació, especialment en àmbits rurals o urbans industrialitzats, on la distinció de classe es fa més palesa a través de la feina i la roba amb que aquesta es duu a terme.

L'existència de 5 impressors s'explica per les feines més enllà de l'àmbit de les publicacions periòdiques, ja que durant el període dictatorial només existí una publicació a les Borges de la que quedí constància, dedicada als esports, mentre que el sector segurament se sustentava en base a material d'oficina, propaganda —com els fulls informatius parroquials— i de les necessitats administratives de l'ajuntament. En aquest sentit tenim constància de l'existència del impressor Juan Gibal, al qual el consistori solia recórrer durant la dictadura de Primo de Rivera per diverses publicacions i anuncis que feia.

Quadre 7: Estructura ocupacional del sector secundari de les Borges Blanques el 1925

Ofici/ocupació	Homes	Dones	Total
Albañil	45	2	47
Carpintero	15	-	15
Panadero	10	-	10
Modista	-	9	9
Herrero	9	-	9
Zapatero	9	-	9
Alpargatero	7	-	7
Sastre	6	-	6
Impresor	5	-	5
Relojero	5	-	5
Tonelero	5	-	5
Pintor	4	-	4
Molinero	3	-	3
Carnicero	3	-	3
Ojalatero	3	-	3
Esterero	3	-	3
Cestero	3	-	3
Blanqueador	2	-	2
Confitero	1	-	1
Ladrillero	1	-	1
Calderero	1	-	1
Ebanista	1	-	1
Jabonero	1	-	1
Sillero	1	-	1
TOTAL	143	11	154

Font: Elaboració pròpia a partir del *Padrón municipal de los vecinos y domiciliados (presentes y ausentes) y transeúntes que se inscribieron en este término el día 1º de Diciembre de 1924* (AHMBB).

Dins de la historiografia contemporània catalana la història agrària ha destacat pels seus estudis sobre la manera en què el capitalisme es desenvolupà al món rural, dels quals aquí ara ens interessen més els que s'han centrat en el canvi tecnològic, la mercantilització, la conflictivitat

agrària o la relació amb el procés d'industrialització. En general s'ha considerat que el procés de modernització del camp català ha estat exitós i que la innovació va entrar al món agrari i n'augmentà la producció i la incorporació a la cadena productiva capitalista.⁶⁵

El comerç, en general, ha estat una peça important en la implantació del capitalisme agrari des del segle XIX. L'existència d'un mercat atorgat al segle XIV pel rei Pere III el Cerimoniós ens remet a antecedents preindustrials del comerç a la zona, i a més la ciutat celebrava una fira a l'agost on es comerciava amb oli, aviram i animals de càrrega, entre d'altres productes propis del món rural de secà. En el cas del mercat sabem que a inicis dels anys trenta havia caigut en cert desús i no tenia capacitat d'atracció per a les poblacions veïnes. Sembla que aquesta tendència començà a canviar el 1933 amb la irrupció de la Unió Industrial i Mercantil (UIM), que agrupava a comerciants i industrials interessats en dinamitzar el sector i potenciar la capitalitat borgenca com a centre de comerç comarcal. La UIM, ressuscitada entre setembre de 1932 i setembre de 1933 després d'haver estat desactivada anteriorment —probablement durant la dictadura de Primo de Rivera—, tenia una visió positiva del canvi de dinàmica del mercat, i tingueren la iniciativa de contribuir a la creació de línies d'autobusos amb poblacions properes com Fullella i Juncosa de les Garrigues, amb parada en els diferents pobles de l'itinerari, de manera que garantia l'accés dels seus habitants al mercat de les Borges.⁶⁶

Sense dubte una de les transformacions econòmiques més importants durant la dictadura i el règim republicà fou el que José Maria Arribas anomena la constitució de la norma social de consum de masses, un procés avortat per la Guerra Civil però que Arribas assenyalava com un clar antecedent de la societat de consum sorgida a partir dels anys seixanta del franquisme. Arribas analitza com a factors d'aquest canvi d'usos i costums en el consum el creixent procés d'urbanització que féu aparèixer grans aglomeracions urbanes, la producció de béns de consum durador com l'automòbil, l'habitatge social com a bé de consum obrer i el sorgiment de les cases barates, la institucionalització de la lluita de classes que expandiren la norma de consum com el crèdit agrícola o les organitzacions professionals, i finalment el nou discurs de la publicitat que democratitzà el consum i el transformà en un bé modern vinculat a l'oci.⁶⁷ Aquest augment de la capacitat adquisitiva era força moderat, un exemple n'és que el salari mitjà de l'obrer del camp al terme

⁶⁵ GARRABOU SEGARRA, Ramon. «Història agrària». A: SIMON TARRÉS, Antoni [dir.]. *Tendències de la historiografia catalana*. València: Universitat de València, 2009, p. 15-30.

⁶⁶ EDITORIAL. «Una entitat digna d'elogi». *Horitzó*, núm. 139 (20 juliol 1935), p. 1 (AFMU).

⁶⁷ ARRIBAS MACHO, José Maria. «Antecedentes de la sociedad de consumo en España: de la Dictadura de Primo de Rivera a la II República». *Política y Sociedad*, núm. 16 (1994), p. 149-168.

municipal de les Borges Blanques el 1931 fou de 6 ptes. diàries i el de 1932 de 6,50 ptes.⁶⁸ Josep Fontana cita un discurs de Margarita Nelken el 25 de gener de 1934 a les Cortes espanyoles referit a Extremadura on diu que en aquells moments hi havia «niños de ocho a nueve años que han estado recogiendo la aceituna [...] por 30 o 40 céntimos» i la fam obligava als treballadors sense feina «a la rebusca de la aceituna y la bellota».⁶⁹ Sobre el procés d'urbanització en veurem diversos resultats al llarg de la present recerca, especialment pel que fa als diversos intents d'ordenació urbana proposat des del consistori borgenc. En aquest sentit destaca la proposta de l'alcaldia d'Antonio Piqué Camí amb un projecte redactat i amb una proposta de planta inclosa, però també la modernització de la infraestructura urbana durant els anys governats pels republicans i socialistes i, finalment, la imprescindible reconstrucció del poble durant el primer franquisme, arran dels bombardeigs de la Guerra Civil, encapçalada per Servicio Nacional de Regiones Devastadas y Reparaciones. Pel que fa a la lluita de classes per l'hegemonia en veurem exemples posteriorment, especialment la que es reflexa en els documents institucionals, però sí que tenim constància de, per exemple, la construcció de cases barates a les Borges durant el franquisme, fet que ens indica una política continuïsta amb la de la dictadura i, potser també, el sorgiment d'un consum social de masses molt posterior al d'altres centres urbans. El conjunt, anomenat de «viviendas protegidas» es dugué a terme mitjançant un conveni entre l'Ajuntament i el Delegat Provincial de Sindicats, és a dir, era en la seva totalitat obra pública, ascendia a un total de 100 cases i es començà a construir el 1949.⁷⁰ És una acció política que, en certa manera, entroncava amb la crida a l'obrerisme discursiu que féu el setmanari feijocista *Horitzó* per tal d'atreure les masses obreres vers l'òrbita política conservadora. En referència a el crèdit agrícola ho veurem amb més clama en la secció dedicada a la història de la Cooperativa Sant Isidre però sobre la publicitat sí que podem fer un breu incís. Hem observat un important protagonisme de la propaganda en publicacions turístiques, festives o informatives editades des de les institucions públiques des dels anys deu del segle XX. Així en l'esmentat butlletí *Recuerdo de Borjas Blancas*, editat el 1909, i d'escasses 17 pàgines, s'hi compten fins a 20 anuncis. Solament 5 anys després, el 1913, es publicava *Borjas-Revista*, una publicació pensada en motiu de la festa major d'aquell any, dins de la qual s'anunciaven ni més ni menys que 77 serveis en tot just 26 pàgines. Així mateix al llibret de Festa Major de 1924 en comptem 9 més en 12 pàgines, més de 10

⁶⁸ Actes dels Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de gener de 1932 i del 29 de desembre de 1932 (AHMBB).

⁶⁹ NELKEN, Margarita. *Por qué hicimos la revolución*, Barcelona, Ediciones Sociales Internacionales, 1936, p. 83-100. Citat a: FONTANA LÁZARO, Josep. «Pròleg». A: LÓPEZ ESTEVE, Manel. *Els fets del 6 d'octubre de 1934*. p. 16.

⁷⁰ «Cesion de terrenos para la construccion de viviendas protegidas en Borjas Blancas» [sic]. *La Mañana*, núm. ? (4 gener 1949), p. ?

en les 26 de 1926, més de 29 en les 56 de 1931, més de 12 en les 17 d'un segon llibret de 1931, més de 13 en les 36 de 1932, més de 2 en les 14 de 1940, més de 10 en les 16 de 1941, més de 50 en les 48 de 1943, més de 29 en les 32 pàgines de 1944, i més de 19 en les 18 de 1945.⁷¹ Aquestes dades dibuixen un ascens constant al llarg dels anys, a excepció del de 1940 degut al dur context econòmic, que és indicatiu de l'aprofundiment de la societat de consum.

Citant altre cop a Pascual Madoz recordem com veia les Borges en ple segle XIX: «COMERCIO: mucha arrieria dedicada al tráfico, la cual provee las tiendas de géneros coloniales y comestibles de todas clases, telas de vestir y demas necesario, y estrae aceite en gran cantidad y bastante trigo á los mercados de Valls, Reus, Tarragona y Barcelona.»⁷² Tot aquest tràfic es completarà i ampliarà mitjançant l'establiment de noves tendes, venedors i comerciants especialitzats en la venda d'un ventall més ample de productes. Bona part de les feines que podem veure en l'estructura ocupacional del sector terciari (quadre núm. 7) són pròpies d'una societat capitalista moderna i entra en clar contrast amb les necessitats d'una majoria de la població dedicada al sector primari que s'abastia de molts dels productes i serveis que s'oferien a través d'aquests oficis mitjançant els seus propis recursos i força de treball.

Quadre 8: Estructura ocupacional del sector terciari el 1925

Ofici/ocupació	Homes	Dones	Total
Comercio	108	10	118
Escribiente	23	—	23
Sirvienta	—	22	22
Mecánico	20	—	20
Barbero	20	—	20
Empleado	13	1	14
Maestro	9	—	9
Carretero	7	—	7
Electricista	6	1	7
Viajante	6	1	7
Cerrajero	6	—	6
Abogado	5	—	5

⁷¹ Els llibrets de 1926, 1931, 1932, 1940, 1941, 1943, 1944 i 1945 els tenim incomplets de manera que les dades són parcials i aproximades, tot i que sempre a la baixa.

⁷² MADOZ, Pascual, *Artículos sobre el Principat de Catalunya* [...], p. 371.

Ofici/ocupació	Homes	Dones	Total
Empleado	5	—	5
Músico	4	—	4
Comerciante	4	—	4
Médico	4	—	4
Telefonista	3	—	3
Dependiente	3	—	3
Farmacéutico	3	—	3
Comadrona	—	2	2
Cartero	2	—	2
Recadero	2	—	2
Estanquera	—	2	2
Procurador	2	—	2
Recaudador	2	—	2
Veterinario	2	—	2
Florista	1	—	1
Notario	1	—	1
Telegrafista	1	—	1
Perito electricista	1	—	1
Bibliotecaria	—	1	1
Repartidor de telégrafos	1	—	1
Fontanero	1	—	1
Fotógrafo	1	—	1
Empleado banco	1	—	1
Criada	—	1	1
Administrador de Correos	1	—	1
Tabernero	1	—	1
Pregonero	1	—	1
Cantineria	—	1	1
Empleado teléfonos	1	—	1
Guarda agujas	1	—	1
Empleado ferrocarril	1	—	1

Ofici/ocupació	Homes	Dones	Total
Secretario	1	—	1
Repartidor de teléfonos	1	—	1
Sepulturero	1	—	1
Peinadora	—	1	1
Capataz carretera	1	—	1
Registrador de la propiedad	1	—	1
TOTAL	278	43	321

Font: Elaboració pròpia a partir del *Padrón municipal de los vecinos y domiciliados (presentes y ausentes) y transeúntes que se inscribieron en este término el día 1º de Diciembre de 1924* (AHMBB).

Tot plegat cal entendre-ho dins d'un context marcat per la indústria de l'oli, el gran sector comarcal i borgenc que marcà profundament l'etapa d'entreguerres. Per exemple, el 1914 s'estableix a Lleida una *Estació Olivarrera*, una obra de la Mancomunitat, i l'any següent s'adquirien camps per al cultiu experimental a la regió de l'actual comarca del Segrià, però també a les Garrigues, la Noguera i la Segarra. Segons Josep Lladonosa aquests camps experimentals ja funcionaven a les Borges i Cervera, que eren els d'oliveres, a les darrerries de l'abril de 1919.⁷³

La comarca de les Garrigues necessita ser objecte d'estudis que l'analitzin a través dels usos agrícoles del sol a través d'una perspectiva temporal que abraci, almenys, els segle XIX i XX. Un exemple d'aquest tipus d'estudis el realitzaren Xavier Cussó, Ramon Garrabou, José Ramón Olarieta i Enric Tello a la comarca del Vallès que, a més, aportava idees de cara al futur de la comarca des del punt de vista d'aconseguir millores en l'eficiència energètica i dels rendiments de la terra relacionant-ho amb el concepte d'eco-eficiència.⁷⁴ Això a les Garrigues pot ser un anàlisi íntimament lligat a la conflictivitat al camp. Un bon exemple d'això l'aporta altre cop Josep Fontana:

A Bujalance, Còrdova, quan arriba el moment de la recollida de les olives, pel desembre del 1933, ens diu l'*ABC* de Sevilla: «Llegó la hora de todos los años: la de discutir las bases de trabajo para la campaña olivarera. Y los dirigentes de las masas campesinas planteaban, como siempre, el problema: exigencias extremadas, sin tener en cuenta la flojedad de la cosecha y el

⁷³ LLADONOSA PUJOL, Josep. *Història de Lleida*. Vol. II. Tàrraga: F. Camps Calmet, 1974, p. 807.

⁷⁴ CUSSÓ SEGURA, Xavier; GARRABOU SEGURA, Ramon; OLARIETA ALBERDI, José Ramón; TELLO ARAGAY, Enric. «Balances energéticos y usos del suelo en la agricultura catalana: una comparación entre mediados del siglo XIX y finales del siglo XX». *Historia Agraria*, núm. 40 (2006), p. 471-500.

bajo precio del producto». L'11 de desembre, com que no s'arriba a un acord entre patrons i obrers, aquests, de militància anarquista, decideixen d'ocupar el poble a la nit i batallen fins a la tarda del dia següent, en què a la Guàrdia Civil li arriben reforços de Còrdova: hi ha morts, ferits i sospites que s'ha aplicat als detinguts la Llei de fugues.⁷⁵

D'exemples de conflictivitat social al camp garriguenc vinculats a la desigualtat social i econòmica n'hi ha diversos però volem esmentar breument el cas de la crema del tren de la Floresta el 1909 en el marc dels fets de la Setmana Tràgica. Sembla que la nit del 27 al 28 de juliol es reuniren al quiosc del Terrall de les Borges un grup de ciutadans locals i d'altres provinents d'Arbeca d'ideologia esquerrana i es féu un míting d'esperit revolucionari. El grup acordà fer una vaga general en consonància amb els fets de Barcelona, però també es volgué concretar amb una manifestació l'endemà mateix on es volia protestar contra el govern central per l'espinesa i classista qüestió del reclutament. La pagesia allí reunida no podia pagar la quota que permetia als seus descendents eximir-se del servei militar —fins a 300 duros— de manera que els ànims estaven molt escalfats davant de l'angoixa i la desesperació que provocava la situació, també arran de la virulència en ascens que estava tenint lloc a la campanya nord-africana. L'endemà es concentraren entre 300 i 400 persones a l'estació de ferrocarrils de les Borges, provinents tant del mateix poble com d'Arbeca i Juneda, i la prengueren per la força en un assalt que reflectia el grau de violència de la situació: enderrocaren a cops de pics la caseta del guardaagulles, confiscaren el material d'obres del magatzem, es tal·laren els pals de telègrafs i s'arrencaren els travessers de fusta dels rails i feren recular el comboi fins a l'estació de la Floresta a cops de pedra i amenaces. Allí es desallotjà el tren i s'incendiaren tots els vagons excepte la locomotora. Arran dels fets la Guàrdia Civil, que havia fracassat en un primer intent de recuperar el control de l'estació borgenca, decidí prendre militarment Arbeca i es detingueren fins a 13 persones, entre elles el batlle i el jutge municipal. La intervenció de l'aleshores diputat Macià és força coneguda però en síntesi la massa camperola estava disposada a prendre per la força la caserna de la Guàrdia Civil a les Borges fet que hauria acabat en tragèdia i Macià aconseguí que se'n desdiguessin convencent el cos armat d'alliberar els detinguts immediatament. La tragèdia era tan palpable, se sentia tan propera, que la intervenció del diputat es considerà quelcom providencial i se li va dedicar el nom d'un dels carrers més centrals del poble enmig de lloances per haver evitat «un día de duelo a la floreciente ciudad de Urgel» i fins

⁷⁵ FONTANA, Josep. «Pròleg». A: LÓPEZ, Manel. *Els fets del 6 d'octubre de 1934*. p. 16-17.

i tot, un cop resolt l'afer, els ànims estaven tan escalfats que se suspengueren els actes de la festa major que tenien lloc a principis de setembre.⁷⁶

Precisament parlant de festivitats, però relatives al comerç, tal com assenyala Josep Pleyan de Porta, les Borges comptava amb tres grans fires en l'època contemporània: la fira de Sant Antoni, la fira d'agost i la fira d'octubre:

FÉRIAS. Celebra tres anualmente en los días 17 de Enero, 18 de Agosto y el 4.º Domingo del mes de Octubre.⁷⁷

Vegem-les desgranades a continuació juntament amb el que coneixem sobre els mercats setmanals i el comportament que s'observava a principis de segle respecte el consum.

Deia Ramon Arqués Arrufat, notari i patrici del catalanisme conservador borgenc, responent a una carta de Pau Vila, que «el mercat setmanal de Borges Blanques té poquíssima importància i cap transcendència comarcal». Paraules semblants feia servir Francisco Jansà Olivart (n. 14 agost 1886), mestre de les Escoles Nacionals, assegurant que «té molt poca importància» i que «no ha pogut arrelar cap de les vegades que s'ha intentat». Resulta molt útil la seva carta ja que ens proporciona noms de les poblacions que hi acudeixen: Juneda, Puiggròs, la Floresta i Arbeca, tot i que assegura que «més a vendre que a comprar».⁷⁸

En la mateixa línia opinava Francisco Bardia, comissionista d'olis de l'empresa Aceites Vírgenes Puros de Oliva, quan deia que «malgrat no assolir actualment els mercats setmanals la importància d'abans pel fet que les vies de comunicació i línies d'autos faciliten l'establiment de petites indústries en les localitats veïnes, pot dir-se que al de Borges hi acudeixen assíduament els pobles de: Castellldans, Juneda, Torregrossa, Arbeca, la Floresta, Vinaixa, l'Albi i Cervià, per ésser els que geogràficament cerquen nostra Ciutat. Actualment el nostre mercat setmanal es troba un xic abandonat i hom creu que, donant-li major impuls, podria fàcilment assolir molta més importància i extensió».⁷⁹

I per acabar caldria fer esment de les converses que tingueren Pau Vila i Felip Solé Olivé, ponent per Lleida per la Divisió Comarcal, amb diverses autoritats. De la seva conversa amb l'alcalde de la Floresta sabem que «les relacions per l'oli són amb les Borges, pel mercat de grans

⁷⁶ RUBIÓ, Josep; SOLDEVILA, Jordi. «Més enllà de Barcelona [...]», p. 231-253

⁷⁷ PLEYAN DE PORTA, Josep. *Diccionario geográfico, estadístico, etimológico, histórico, artístico, biográfico, industrial y mercantil, etc., de la provincia de Lérida*. Lleida: Tipografía de la Casa Provincial de Misericòrdia, 1889, p. 327-328.

⁷⁸ NOGUEIRA, Gelasio; TORT, Joan. *Les Garrigues: estructura [...]*, p. 45.

⁷⁹ NOGUEIRA, Gelasio; TORT, Joan. *Les Garrigues: estructura [...]*, p. 46.

amb Mollerussa, per l'aviram, també, a les Borges, però no és tan important com Mollerussa». A les Borges parlaren amb la bibliotecària Maria Rossell de Sans i amb Josep Colomé, mestre de l'Escola del Centre Democràtic Republicà. D'aquesta conversa en destacaren que «el mercat de la població no té radi; hi va algú de Puiggròs i la Floresta. Té l'inconvenient d'haver-hi pocs comerços i el mercat és car. Es compra millor a Lleida que a les Borges. La majoria de la gent es vesteix a Lleida, de manera que no hi ha més que un sastre. L'únic comerç és l'oli, iniciat per la qualitat d'aquest deguda, probablement, a raons agrològiques que han donat el tipus d'oliva arbequina, petita, però molt rica d'oli. Tots els pobles del voltant, Garrigues altes i Garrigues baixes van a Lleida, com també els limítrofs de la Segarra, per les facilitats del ferrocarril».⁸⁰

El mercat no era, però, l'únic esdeveniment comercial de les Borges. Sabem que tenia una fira amb caràcter anual que es duia a terme a mitjans d'agost, probablement oberta a tot tipus de comerç, des d'animals de càrrega a oli, aviram, etc.⁸¹ De fet, coneixem l'existència d'una parada de sementals degut, precisament, a que l'any 1932 el regidor Bardia Canela es lamentava de la seva desaparició i, tot i que el batlle Navés es mostrà disposat a intentar recuperar-la de cara a l'any vinent, la parada no tenia rendiment i, per tant, era bastant difícil la seva continuïtat.⁸² El 1963 el franquisme recuperà la fira sota el nom de Fira de les Garrigues i la traslladà als mesos d'abril o maig, ja que, com testimonià Carles Mas «de sempre, l'havia vist migrada» tot i que molts dels «ramblers i marxants» que venien per la fira de sant Antoni també hi feien cap encara que fos «per mantenir el contacte amb la seva clientela».⁸³ Tanmateix el mateix Mas es lamentava que el 1967 la fira es traslladés a l'abril sota el nom de fira de les Garrigues, fet que, sota el seu punt de vista, la desnaturalitzava i desarrelava del seu espai tradicional. Finalment el 1997 es decidí crear un nou certamen, la Fira de l'Oli Qualitat Verge Extra i Fira de les Garrigues, que s'ha anat celebrant regularment al mes de gener coincidint amb la festivitat de Sant Antoni.

Sobre la fira de de sant Antoni Carles Mas Cunillera la recordava així el 1981:

En canvi, la fira de Sant Antoni, com era anomenada i coneguda arreu, ja era una altra cosa. Gaudia d'una solidesa i unes característiques de noblesa de tots reconegudes. Hom la considerava, aleshores, una de les millors fires de Catalunya. Jo l'havia conegut quan se'n deia que anava camí de la seva devallada. Quan, segons els nostres pares, era un pàlid reflexe d'allò que havia estat. Perquè la fira dels meus records, que esmerçava alguns dies de

⁸⁰ NOGUEIRA, Gelasio; TORT, Joan. *Les Garrigues: estructura* [...], p. 43, 45, 46 i 49.

⁸¹ Per exemple el 1925 sabem que es realitzà el 18 d'agost. *La Vanguardia*, núm. ? (30 juliol 1925), p. 9 (HDLV).

⁸² Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 30-IV-1932 (AHMBB).

⁸³ MAS CUNILLERA, Carles. «La vella Fira de Sant Antoni». *Terrall*, núm. 0 (abril-maig 1981), p. 7.

movilització general de nostres contrades, que esmerçava alguns dies de movilització general de nostres contrades, sovint no n'hi havia prou amb una setmana, aparellava gent de llunyanies inversemblants juntament amb la pagesia nostrada. Perquè cal tenir present que, aleshores Sant Sebastià, era festa local i popular i, el diumenge que seguia a la fira, molts anys també s'hi barrejava.

(...)

Per això la fira de Sant Antoni, al cru de l'hivern, al bell mig de la campanya olivarera, tenia vida pròpia. Algunes setmanes abans, molts podrien recordar-ho, s'instal·laven als nostres voltants, els missatgers de la fira. Tot d'un plegat, a la sortida d'estudi, et grataven les orelles el so del pandero. Tombant la cantonada es topava amb l'ós panxut, de cansats moviments i cara avorrida. Amb la mona joganera com un esquiol, o bé un petit cabridet fent les seves acrobàcies damunt d'una escala de mà. Volia dir que la fira era propera. El dubte no s'admetia. La raça "calé", carros i galeres de grans proporcions, saturats de quitxalla, reivindicaven els seus furs a les nostres fires. Instal·laven els seus "reals" pels voltants de la ciutat. Protegits per les parets de les eres veïnes. O bé sota teulada dels arbres del Canal d'Urgell al seu pas per la població. O sota el mantell de la nit, a la foguissera llum de les estrelles. Sovint plovia. De vegades nevava. Els dies eren freds i les nits dures com les pedres de nostres molins. Així s'escolaven les hores i passaven els dies... Però una fira sense gitanos no es podia admetre. La família Zanuy, afincada a nostra ciutat, nombrosa, popular, de noms exòtics, alternava i es desfeia per a tots. La fira de Sant Antoni era el motiu que reunia al recinte de nostra ciutat tots els gitanos de la Confederació Catalana. Per a ells era ben segur una Festa Major, dintre del més rigorós hivern.

Ja més ençà, feien via cap a les Borges, els tractants, els ramblers, amb les seves corrues de bestiar. De totes les talles i edats, embridonades per la cua de les que precedien la ramada. Llargues fileres envaïen tots els camins. Venien de Bràfim, de Santa Coloma els "Colomins", "el Manelet" de Benavent, "el Pauet" de Mollerussa, de l'Albi "el Sec del Savoy" que junt amb els tractants locals "els Xolladors", "el Sabateret" o "el General", fornien d'un bestiar immillorable, la nostra pagesia. Dintre d'un centre erradicat a les Borges Blanques, a l'encreuament de tres comarques naturals: l'Urgell, la Segarra i les Garrigues.

Vesaven carrers i quadres. Pensions i fondes s'envaïen. Els cafès de gom a gom. Els talladors de mont de l'Ex o del Calvo, no perdien temps en remenar la baralla. Ningú podia perdre basa. Eren dies d'agitació, de moviment, de febre constant i tragar sense fi...

El carrer Nou, fornit de sabaters. El del Carme, gorristes, boines i barrets. Guarnicions al carrer de la Bassa. Ferreteria pels voltants del carrer de l'Ensenyança. Els "faixeros" de Morella, els paquets a l'espatlla, pregonant per tots els carrers les excel·lències de les seves faixes de qualitat francament reconeguda. I venedors ambulants de corbates a pesseta el manat. Els tocinaires, amb els seus mamellons, tot al voltant del Molí del Galtés, desaparegut quan l'eixample efectuat als jardins del Terrall.

El firal, tot al llarg del carrer de Sant Sebastià, ara Marquè Olivart, gom a gom de bestiar, badocs i transeünts, incloses les cantonades Arrabal del Carme, Santa Justina, Sant Pere, la Font i plaça de la Capella. Ramades de bous pels voltants i eres del Castell Alt.

Mossèn Paella a l'aire lliure, a la Capella o cantonada Malagato, on els faixers de Lleida, els Querol, animaven continuament les seves vendes amb una xerrameca festiva, gaudint sempre de nombrosa concurrència a més a més de la seva mona on badocaven tots els infants.

Així era la fira de Borges. La fira de Sant Antoni. Forta i viril. Fraterna i humana. Bé recordo encara un dels seus darrers anys. Quaranta-i-dues “parades”, tendes grans, cases portàtils, vesant de joguines, quincalla treballada, objectes de regal, afilerades tot al llarg de la plaça. A més a més de quatre o cinc de les millors ferreteries de Lleida i Mollerussa, dignament competint amb el nostre Ferrer de Tall que, mentres Europa es desagnava a la primera Guerra Mundial, gaudia d'una fama justa posant a les mans dels nostres camperols els millors estris, la millor ferramenta de pau i de treball.⁸⁴

Tot i això parlar de comerç a les Borges és parlar, sobretot, de l'oli d'oliva arbequina. En la mateixa carta que hem esmentat de Ramon Arqués a Pau Vila es comenta que les

Borges Blanques ha esdevingut centre important d'elaboració i comerç d'olis d'oliva, que tenen per denominació pròpia en els mercats importants de França i Itàlia, sobretot en els de Marsella, Niça i Gènova, la d'olis d'oliva de les Borges Blanques. Aqueixos olis procedeixen de les olives que es recullen en un territori que, prenent per centre a Borges Blanques, s'estén en un radi de 25 a 30 Kilòmetres al seu voltant; territori en el que predomina o és quasi exclusiva la producció d'una classe d'oliveres anomenades arbequines. La indústria d'elaboració d'olis fa que, durant una temporada de cada any, que pot dir-se va de Tots Sants a Pasqua de Resurrecció, els pobles vinguin a vendre i a portar les olives.⁸⁵

Respecte al comerç Ramon Arqués assenyala com

el comerç d'oli fa que durant tot l'any se portin mostres i olis dels pobles veïns, la major part dels quals se venen per mediació de Borges Blanques i s'exporten des dels seus magatzems. Però aqueixos pobles forme[n] part de tres comarques diferents: de la comarca de les Garrigues, principalment de la Pobla de Cérvoles, el Vilosell, l'Albi, Cervià, l'Albagés, el Cogul, Aspa, Alfés, Juncosa de les Garrigues, els Torms, el Soleràs, Granyena de les Garrigues, la Granadella i la Pobla de la Granadella. Amb menys freqüència vénen olis i mostres d'oli dels pobles de la mateixa comarca anomenats Sarroca, Montoliu, Sunyer, Torrebesses, Llardecans i Maials, que solen valdre's de Lleida; i Bovera, que sol negociar per Flix. De la comarca del Pla d'Urgell, principalment de Belianes, Bellpuig, Vilanova de Bellpuig, Arbeka, Puiggròs, Torregrossa, Juneda, Castellans, Puigverd de Lleida i Artesa de Lleida. De la comarca de la Segarra baixa, principalment de la Floresta, els Omellons, l'Espluga Calba, els Omells de Na Gaia, Maldà,

⁸⁴ MAS CUNILLERA, Carles. «La vella Fira de Sant Antoni». *Terrall*, núm. 0 (abril-maig 1981), p. 7.

⁸⁵ NOGUEIRA, Gelasio; TORT, Joan. *Op. cit.*, p. 43 i 44.

Sant Martí de Maldà, Vallbona de les Monges, Vinaixa, Tarrés i Fullea. És d'advertir que les collites secundàries dels pobles de les Garrigues, com són la d'ametlles, i en alguns pobles la de vins, tenen per centre comercial a Reus. Les ametlles i cereals dels pobles anomenats pertanyents a la Segarra solen fer cap al mercat de Tàrraga; i les dels pobles anomenats pertanyents al Pla d'Urgell tenen per mercat principal el de Mollerussa.⁸⁶

En la carta abans esmentada de Francisco Jansà, aquest mestre de l'escola pública també afirmava que «el tipus [d'oli] extrafi elaborat pels dos sindicats amb olives exclusivament de Borges és el que ha batut el rècord de l'oli d'exportació de totes aquestes comarques i es paga cada any molt més que l'altre dels fabricants que pot dir-se intercomarcal».⁸⁷

I finalment Francisco Bardia afegia als testimonis anteriors que

els pobles que vénen a vendre les olives als nostres comerciants i l'oli als exportadors i representants de cases nacionals i de franceses, italianes, angleses i americanes són: Torregrossa, Juneda, Castellans, el Cogul, l'Albagés, el Soleràs, els Torms, Juncosa, la Granadella, Bovera, la Pobla de la Granadella, la Pobla de Cérvoles, el Vilosell, Cervià, l'Albi, Vinaixa, Tarrés, Fullea, l'Espluga Calba, els Omellons, Belianes, Puiggròs, Arbeca, la Floresta (pobles del nostre Partit Judicial); i demés, Bellpuig, Vilanova de Bellpuig, Miralcamp, Llorenç, Vallbona de les Monges, Vilet de Rocafort, Rocafort, Ciutadilla, Verdú, Preixana, Nalec, Guimerà, Torrebaesses, Granyena, Puigverd, Artesa, Aspa, Alfès, Alcanó, Sarroca, Llardecans, Maials, Montoliu, Sunyer i Albatàrrec. (...) En el que es refereix al comerç en general i el de l'oli en particular, la gent de la rodalia té plena consciència que Borges és centre i cor d'un mercat de producció i elaboració indiscutible.⁸⁸

Tot aquest grup de testimonis només fa que reafirmar la capitalitat de les Borges com a centre de producció i distribució de l'oli d'oliva arbequina de tota la zona de les Garrigues. En definitiva es tracta d'una imatge que s'ha perpetuat en la memòria col·lectiva al llarg del temps, de tal manera que tot i la davallada poblacional i de la venda de l'oli, deguda en part a nous competidors en el mercat peninsular, les premses i els edificis de les cooperatives s'han transformat en llocs de memòria per a la societat borgenca.

⁸⁶ NOGUEIRA, Gelasio; TORT, Joan. *Les Garrigues: estructura* [...], p. 43 i 44.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 45.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 46 i 47.

La indústria de l'oli a les Borges

La història indústria de l'oli a les Garrigues i a Ponent és un tema amb encara molt camí per recórrer en el terreny de la investigació. En general les Garrigues, tant les administratives com les agronòmiques, han estat poc estudiades des del món acadèmic per motius diversos, malgrat que darrerament, gràcies a les trobades del Centre d'Estudis de les Garrigues aquesta tendència ha anat desapareixent.⁸⁹ D'altra banda sobre la indústria de l'oli garriguenca existeixen referències que val la pena tenir en compte com les de Susana Narotzky, Salvador Giné, Pujol Andreu i, especialment, Ramon Muñoz.⁹⁰ Aquest darrer sistematitzà les etapes de la història de les empreses que, al Pla de Lleida, destacaren en aquest sector des de finals del segle XIX fins a la primera meitat del segle XX. D'una banda l'autor destaca com l'empresa privada tingué un paper predominant en el sector i que s'ha caracteritzat per una millora de la qualitat del producte, l'oli d'oliva, i un augment de la concentració de l'activitat productiva. Aquest procés es pogué dur a terme gràcies a la introducció dels canvis tecnològics, com la premsa hidràulica gràcies a la qual, assenyala Ramon, s'aconseguí un augment del 50% en la capacitat productiva entre 1900 i 1920. L'autor també identificà quatre tipus d'empreses dins del sector que tingueren papers jerarquitzats que les divideix en les especialitzades en «mercats de venda d'oli, la tecnologia adoptada, el nivell d'integració vertical i, finalment, la capacitat de comercialització del producte».⁹¹

Tradicionalment s'ha atribuït al Duc de Medinaceli, Baró d'Arbeca, l'impuls del cultiu de l'olivera arbequina a la comarca, prenent com a data emblemàtica el 1760 tot i que al Vilosell està

⁸⁹ Les trobades bianuals del CEG i l'edició de les seves actes han permès crear un important pòsit de treballs breus i articles sobre la comarca. En aquest sentit vegeu el darrer volum CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Recerques i testimonis: IX Trobada d'Estudiosos de les Garrigues*. [s. ll.]: Centre d'Estudis de les Garrigues, 2015.

⁹⁰ NAROTZKY, Susana. «El conreu de l'olivera i la producció de l'oli: a les Garrigues». *L'Avenç*, núm. 111 (1988), p. 22-27; GINÉ LACASA, Salvador. «L'economia de l'Oli a les Borges Blanques». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *III Trobada d'estudiosos de la comarca de les Garrigues*. Mollerussa: Ajuntament de Cervià de les Garrigues, 2002, p. 203-218; PUJOL ANDREU, Josep. «Sobre los orígenes de la industrialización en el sector alimentario: Cataluña, 1880-1935». *UHE-UAB*, núm. 13 (2003), p. 1-36; RAMON I MUÑOZ, Ramon. «Estructura empresarial, empreses i canvi tècnic en la indústria de l'oli d'oliva de les comarques de Lleida, 1890-1936». A: VICEDO RIUS, Enric [edició a cura de]. *Empreses i Institucions Econòmiques Contemporànies a les Terres de Lleida, 1850-1990*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1999, p. 141-187. A nivell català val la pena fer un cop d'ull a obres que, malgrat ser de difusió, aporten una síntesi global del tema, com ALONSO MARTÍNEZ, Natàlia; SOLÉ, Joan. *L'Origen de la olivera*. Juneda: Museu de Juneda, 2005; BOATELLA RIERA, José; CONTRERAS HERNÁNDEZ, Jesús [coords.]. *Els Olis d'oliva de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca i Edicions 62, 2006; o CRISTÓBAL FRANSI, Eduard; MONTEGUT SALLA, Yolanda; MARIMON I VIADIU, Frederic. *La Gestión de las cooperativas agrarias: estudio del sector oleico en Cataluña*. València: La Sirena, 2009.

⁹¹ RAMON I MUÑOZ, Ramon. «Estructura empresarial, empreses i canvi tècnic en la indústria de l'oli d'oliva de les comarques de Lleida, 1890-1936». A: VICEDO RIUS, Enric [edició a cura de]. *Empreses i Institucions Econòmiques Contemporànies a les Terres de Lleida, 1850-1990*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1999, p. 180.

documentat la construcció d'un molí d'oli en una data tan antiga com el 1632.⁹² En un article de Vicenç Aguado aquest autor analitza un contracte de rabassa morta de l'any 1803 on precisament el què s'hi vol plantar és vinya i olivera. De fet el mateix Aguado parla d'aquests conreus com els «que estaven en expansió en aquell moment» i aventura que «en el trànsit de l'Antic Règim a l'Estat liberal, es va produint a la nostra comarca una especialització en els conreus de la vinya i l'olivera, com a conseqüència dels excedents».⁹³

El cultiu sistematitzat de l'olivera i la indústria de l'oli desenvolupada al seu voltant a la comarca tenen els seus orígens en la segona meitat del segle XIX i destaca la seva capacitat productiva i de consum local vinculada primer als molins privats i als sindicats cooperatius després. Els molins d'oli particulars, lligats a mitjans i grans propietaris, foren el model hegemònic de la indústria de l'oli a les Garrigues des de finals del segle XIX fins a la dècada dels anys deu del segle XX quan l'aparició dels sindicats cooperatius i la incapacitat d'adaptació als canvis tecnològics els feren arribar al final d'etapa com un model obsolet i en decadència. Malgrat que en d'altres espais agrícoles catalans i de terres de parla catalana s'ha observat una concentració de la propietat fruit del procés liberal de bona part del segle XIX, i que a finals d'aquest, durant la crisi agropecuària i després finisecular, sembla que moltes d'aquestes propietats es tornen a fragmentar, la realitat a les Garrigues segueix processos diferents. Autors com Josep Joan Mateu, apunten que el procés d'especialització olivarera s'inicià al segle XVIII i que, de fet, tingué un primer moment d'auge durant la segona meitat del segle XIX, concretament entre 1850 i 1875.⁹⁴ Aquesta expansió agrària l'autor la limita als grans propietaris amb el control dels mitjans de producció, accés a capital i amb abundant mà d'obra barata a la seva disposició. Malgrat tenir orígens diferents en relació a la propietat de la terra, durant l'etapa estudiada per Mateu les famílies dels Florensa, Climent i Bertolo de Llardecans segueixen estratègies de transmissió de la propietat i de model de parentiu que els permeté consolidar i augmentar les seves posicions socials. Degut a la legislació fiscal del moment, que els hi resultava favorable, i als mecanismes de control polític i econòmic, els hi va permetre iniciar processos de concentració de la propietat i tenir un paper hegemònic en la vida política. Les diverses revolucions i governs liberals del segle XIX crearen els mecanismes legislatius necessaris perquè, a nivell local, es consolidés la petita propietat privada com l'estructura del camp garriguenc i la legislació electoral vigent —sufragi censatari masculí— permetia que primer els grans

⁹² AGUADO I CUDOLÀ, Vicenç. «El conreu de la terra segons un contracte de rabassa morta al Velusell d'inicis del vuitcents». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES, *Vincles i arrels...*, p. 38.

⁹³ AGUADO I CUDOLÀ, Vicenç. «El conreu de la terra [...]». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES, *Vincles i arrels* [...], p. 37-39.

⁹⁴ MATEU GONZÁLEZ, Josep Joan. *Terra i treball a les Garrigues*. Lleida: Pagès editors, 1996.

propietaris fossin els únics que poguessin obtenir representació en els consistoris locals, tot i que amb el temps serien els mitjans propietaris qui prendrien el protagonisme. En aquest procés cal tenir en compte aspectes com la mercantilització del món rural català i la seva consolidació i transformació com una part de l'estructura capitalista en forma de mercats agrícoles, és el que Víctor Breton, al pròleg del llibre de Mateu, anomena «la capitalització de l'agricultura garriguenca en el context d'un moment cabdal del desenvolupament del capitalisme espanyol».⁹⁵

El model agrícola comarcal sembla que, en línies generals, des del segle XIX està caracteritzat per una propietat petita de la terra, és a dir, molt fragmentada. Ramon Miró comenta sobre l'Albi que en aquest poble «la terra estava molt repartida, la qual cosa no vol dir que el pagès tingués suficient per poder viure ja que havia de fer altres feines a més de conrear la seva propietat». Això implicava que molts d'ells i d'elles haguessin de vendre la seva força de treball als grans propietaris, una minoria dins el conjunt comarcal però que marcava les dinàmiques polítiques i econòmiques a nivell local. Diu Miró que «els grans propietaris acostumaven a tenir de dos a tres jornalers fixos durant tot l'any. Aquests augmentaven quan s'arribava a l'època de les collites, especialment a la de les olives».⁹⁶

Per la descripció que en va fer en Pascual Madoz al *Diccionario* [...] la producció agrícola de les Borges era diversa a mitjans del segle XIX: «PROD. [productos]: cereales, aceite, vino, frutas y hortalizas: hay caza de perdices, liebres, conejos y aves de paso».⁹⁷ És clar que l'autor no esmentava el percentatge que correspon a cada un d'aquests productes en el total de la producció i, per tant, ens ho hem de prendre com una observació general, però que almenys ens aporta una idea dels productes que formaven part de les Borges de l'època.

Josep Pla (1897-1981) en l'edició en català de *Guia de Catalunya*, ens proporciona la seva particular imatge de les Borges Blanques trenta anys després del final de la dictadura primoriverista i en ple franquisme, arran del viatge que feu per tot el territori català durant el 1960. Deia Pla que si bé «Mollerussa és la capital de l'alfals» i «Juneda és el centre de l'oli», «la veritable capital de l'oli de la zona del canal es troba a les Borges Blanques, la capital garriguenca». Afegeix l'autor de Palafrugell, que és a les Borges «on van a parar els milions i milions de quilos d'olives que es

⁹⁵ MATEU, Josep Joan. *Terra i treball* [...], p. 8.

⁹⁶ MIRÓ, Ramon. «“L'esforç d'una gent” Cooperativa Agrícola de l'Albi (1919-2011)». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Vincles i arrels* [...], p. 43.

⁹⁷ MADOZ, Pascual. *Artículos sobre el Principat* [...], p. 371.

cullen a l'Urgell i a les Garrigues». I conclou que les Borges «és una població encantadora , molt moderna, de molt bon veure, amb un tràfec comercial importantíssim».⁹⁸

Podem copsar a través d'aquestes paraules com el panorama havia canviat molt a ulls d'ambdós viatjants. Si bé els objectius i els interessos dels dos autors són substancialment diferents, es pot entreveure com Madoz descriu uns productes més o menys variats, mentre que Pla ja ens proporciona la imatge d'unes Borges centrades en l'oli com a producte estrella. Malgrat l'arribada de l'aigua del Canal d'Urgell aquesta s'utilitzà, sobretot els primers anys, per assegurar les collites dels conreus tradicionals com l'olivera, l'ametller, la vinya i els cereals, sovint truncades per conjuntures de sequera. Serà a finals del segle XIX quan la transformació ja començarà a ser més acusada i ens trobem amb les primeres plantacions d'arbres fruiters constatades als llibres d'amillament de les Borges o Torregrossa.⁹⁹

Però la font d'informació més important sobre l'estat de la producció i comercialització de l'oli borgenc a principis del segle XX ens arriba de la mà de Pau Vila Dinarès (Sabadell 1881 – Barcelona 1980), considerat per molts el fundador de la geografia catalana moderna i que publicà a partir de 1928 els fascicles del *Resum de geografia de Catalunya* fins l'any 1936, constituint una obra imprescindible per a conèixer la geografia catalana del moment. Fem un cop d'ull a les paraules de Vila que ens sintetitzen bona part del procés de transformació de l'oliva en oli per al seu consum alimentari:

Per la importància del cas, resumirem l'evolució de les Borges Blanques com a centre oleícola. (...) En aquell temps [1880] cada pagès es feia moldre les olives i guardava l'oli en piques de pedra, bo i esperant que els traguers oliers anessin a comprar-lo. La lentitud del procediment molturador i la convergència de les collites de molts pobles dels voltants, donaren per resultat que, alguns anys, hom molturés encara olives pel mes d'agost. Mentrestant, hom guardava les olives apilades per tal que fermentessin, amb la creença que així es feia més oli i més fi. Les conseqüències d'aquest procediment primitiu foren ben diferents del que hom havia cregut. Deixant escalfar les olives, es malmetien; l'augment de l'acidesa perjudicava la qualitat. Foren els tortosins, més bregats en el comerç foraster de l'oli per raó de llur posició litoral, els qui, no produint tot el que necessitaven per a l'embarcada, començaren, pels volts de l'any 1890, a anar a les Borges Blanques a comprar olives fresques, o bé les feien moldre per llur compte en les premses de la comarca. Aquesta intervenció féu sentir tot seguit els seus efectes transformadors.

⁹⁸ PLA I CASADEVALL, Josep. *Guia de Catalunya*. Barcelona: Edicions Destino, 1971, p. 196-197.

⁹⁹ Vegeu MOR DONES, Carmen. *La Evolución de la tierra agrícola en un sector de la Catalunya subàrida : la comarca de Les Garrigues (Lleida)*. Barcelona: Tesi doctoral dirigida per Joan Vilà Valentí, Universitat de Barcelona, 1984.

Sorprenen aquestes dades davant de la situació de crisi demogràfica que patia la comarca entre 1877 i 1887, però al ser coincident amb la crisi finisecular ens permet veure com en realitat precipitaren un aprofundiment en el procés d'especialització olivarera.¹⁰⁰

A més Vila afegia que

foren instal·lades premses hidràuliques i de racó per cases tortosines i per propietaris del país. La rapidesa d'aquest nou procediment de molturació permeté de treballar amb olives fresques i elaborar amb elles olis fins. L'hectolitre d'olives, que en 1886 es pagava a 8 ptes., deu anys més tard valia 17,50. L'estímul tortosí i el perfeccionament en la molturació havien més que duplicat la valor del producte. Però el guany no s'aturà en el preu, sinó que li aconseguí una bona anomenada. L'any 1901 una casa borgenca posà sucursal a Marsella, i des d'aleshores, als mercats oleícoles de França i d'Itàlia, el nom de les Borges va acreditar-se com a marca d'oli de qualitat. Més tard començaren a comparèixer-hi compradors italians i francesos, en iniciar-se la collita, per adquirir directament l'oli fresc i enviar-lo a llurs terres per a fer amb ell els cupatges que milloren llurs qualitats. Com és natural, el preu de l'oli anà pujant amb la demanadissa estrangera: l'any 1886 l'oli es cotitzà a la mitjana de 64 pessetes els 100 quilos, en el trienni 1907-10 a la de 145, els anys 1912-20 a la de 162,5 i en 1929-30 a la de 160.

És clar que caldria contrastar els preus que indica Vila, que potser va treure directament del fabricant, amb els que pagava el consumidor. Només un exemple, la llotja de Barcelona el 1923 venia el «aceites finos» de les Borges a «52 duros los 115 kilos», fet que augmenta el preu a 260 pessetes, preu ostensiblement superior a les aproximadament poc més de 160 pessetes per 100 quilos que ens indica Pau Vila.¹⁰¹

Per l'autor l'especialització olivarera i l'expansió del mercat es notà més enllà de la comarca:

naturalment, aquesta pluja oliaire de les Borges Blanques, s'ha presentat així mateix a Lleida, Binèfar, Balaguer, Tàrraga, etc.; i ha repercutit per totes les terres olivereres de la Segarra, les Garrigues i l'Urgell. Les Borges, en el contacte de les tres comarques, les ha esperonades a la renovació. L'atracció de les Borges avui és formidable, perquè els borgencs compren l'oliva no tan sols a les comarques veïnes, sinó també a nuclis de producció olivarera més allunyats, com a Montsó i Benavarri per exemple.

¹⁰⁰ Sobre les repercussions de la crisi a la zona de secà i mal comunicada de la comarca agronòmica com Llardecans, vegeu MATEU, Josep Joan. *Terra i treball a les Garrigues* [...], p. 103-130.

¹⁰¹ *La Vanguardia* [Barcelona], núm. 18.636 (9 novembre 1923), p. 11 (HDLV).

En aquest cas podem veure l'impacte de l'augment de la demanda durant l'etapa postbèl·lica que segueix la Primera Guerra Mundial. De totes maneres el creixement es veurà interromput per la crisi de 1921, amb una collita molt pobra deguda a una important sequera, que contrasta amb l'enorme creixement de les zones olivereres d'Andalusia, Extremadura, Castella la Nova i Castella La Manxa. Andalusia passarà entre 1926 i 1935 d'una producció mitjana de 8,11 quintars mètrics per hectàrea als 12,42. En canvi la zona del llevant i el nord-est de la península, en la qual se situa les Garrigues, arribà a retrocedir dels 8,29 als 8,16.¹⁰²

El caràcter de font primària del text de Vila ens proporciona aspectes de la vida garriguenca i borgenca de principis de segle que ben rarament podríem conèixer si no fos pel seu testimoni. Un exemple d'això és el que ell anomena el nomadisme oliverer. El despoblament que sofreixen les Garrigues davant del irresistible pol d'atracció que representa Barcelona implicà una necessitat de mà d'obra al camp que arribà de la Franja de Ponent. Vila ens ho explica així:

Arreu de les terres lleidatanes, on l'oliverar predomina, hom cerca ajut a la temporada de la collita, sobretot quan hi ha bones anyades. El fet que la maduresa de l'oliva s'escau en una època en que els treballs de la terra són gairebé paralitzats per l'hivern, fa que en general no manquin braços; xics i grans, homes i dones, poden portar-hi l'esforç a llur mesura. Per contra, el d'ésser curts els dies i les temperatures molt baixes, entreté la recol·lecció, ja de si minuciosa; per això esdevé feina llarga, i no és rar que duri tres i quatre mesos. Al Pla de Bages cada olivicultor, junt amb la família, es fa la feina; als frondosos oliverars de la Segarra baixa es produeixen un cert nomadisme interlocal, però a les Garrigues, on l'oliverar predomina, hi ha una notable immigració fragatina estacional.

És important veure com Vila dona a aquest fenomen migratori temporal un caràcter garriguenc, en el sentit que només el constata en aquesta zona: «El mes de desembre surten de Fraga i pobles del voltant, de 300 a 400 famílies: homes, dones i criatures; àdhuc s'emporten les gallines i el burret: és un veritable nomadisme. Van al tros l'amo del qual els ha contractat, i allà viuen a la barraca que cada oliverar té per aquests acolliments. S'emprenen la feina a preu fet, cobren amb diner i reben un escreix d'oli. Al poble veí no hi van més que a proveir de queviures.»

Hom podria pensar que la presència d'una quantitat tan important de massa migratòria enmig d'una població que gira al voltant dels 4.586-87 habitants produiria un impacte important

¹⁰² ZAMBRANA PINEDA, Juan Francisco. «El olivar español, 1870-1930». A: GARRABOU SEGURA, Ramon, SANZ FERNÁNDEZ, Jesús [eds.]. *Historia agraria de la España contemporánea: expansión y crisis (1850-1900)*. Vol. 2. Barcelona: Crítica, 1985, p. 301-320.

que es reflectiria de forma substancial en els padrons. Però el propi Vila ens proporciona la resposta a aquesta qüestió, tot i que d'una forma poc ortodoxa:

Es relacionen poc amb els comarcans; aquests miren els collidors com a una altra mena de gent. No s'ha vist mai que un fragatí es casés amb una garriguenca, ni a l'inversa. En acabar la collita, cap al març, la petita caravana torna a les vores del Cinca; i no és rar que alguna família hi arribi acrescuda amb un nadó, fill d'una barraca de les Garrigues. Aquest nomadisme fragatí, ritmat pel temps, constitueix una supervivència, única a Catalunya, de les migracions estacionals de pobles.

Si bé l'afirmació sobre els matrimonis és bastant discutible, i en qualsevol cas un estudi al respecte mitjançant els padrons podria corroborar o desmentir-ho, és obvi que aquest tipus de migració havia de tenir un cert impacte comercial i econòmic a les Borges, i segurament a la resta de la comarca, especialment les poblacions veïnes. Aquest fenomen no era exclusiu de les Borges. Ramon Miró ja ho constata quan parla de l'Albi i la història de la seva cooperativa dient que «els jornalers eventuais no eren sempre del poble, sinó que podien desplaçar-se de llocs bastant llunyans».¹⁰³

Acabava el text el sabadellenc dient que

des d'aquests darrers anys, en què amb l'alliçament dels mercats forasters s'ha comprès que era millor l'oli de l'oliva fresca, durant la campanya oleícola, com que als centres importants no és rar fer anar els trulls dia i nit, hom ha de llogar gent de fora per als treballs auxiliars dels molins. Degut a això, fan cap també als nuclis oliaires homes dels borns prepirinencs, desvagats durant l'hivern. Així, per exemple, els de Tolba van a treballar als trulls de les Borges Blanques.¹⁰⁴

En definitiva el text és interessant en la mesura que ens proporciona la imatge d'unes Borges que es recuperen amb certa normalitat de la crisi de les dècades dels anys deu i vint, pel que sembla a costa d'atreure mà d'obra barata provinent sobretot de la franja de ponent.

¹⁰³ MIRÓ BERNAT, Ramon. «"L'esforç d'una gent" Cooperativa Agrícola de l'Albi (1919-2011)». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Vincles i arrels* [...], p. 43.

¹⁰⁴ VILA DINARÈS, Pau. *Resum de geografia de Catalunya*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia, 2003, p. 179-180.

La referència documental descriptiva més antiga de la que disposem sobre un molí d'oli a les Borges és la taba per arrendar el Molí de la Vila de 1720.¹⁰⁵ El text, molt precís i amb clara voluntat delimitadora dels drets i deures d'arrendador i arrendatari, consta de 23 punts en forma de pactes per a l'ús del «Moli del Oli». Segons la taba s'entregava a l'arrendatari tot el material necessari per a les seves necessitats industrials, per exemple mesures o la premsa mateixa, i l'aigua la podia treure del que el text anomena «la Bassa del Portal», referint-se al portal del Rosselló, el que guardava l'entrada a la plaça porxada en direcció c/ la Bassa amunt i, per tant, es referia al fet que l'aigua seria extreta de la bassa del Terrall. Sembla que hi havia certa preeminència vers les necessitats dels regidors de l'Ajuntament a l'hora d'emprar els serveis del molí, així com l'obligació de donar 25 quarteres d'oli a la sagristia de l'església parroquial. Al mateix temps la taba establia una mena de monopoli sobre la moltura d'olives a nivell local prohibint portar-les a moldre a cap altre molí sota pena de tres lliures. Del document se'n desprèn que els «Elets de la nova Concordia» s'encarregaven de la recaptació dels impostos de l'arrendament d'acord amb uns «Acrehadors Censalistes», els quals entenem com uns càrrecs institucionals pensats per a fer funcionar econòmicament el Molí de la Vila i probablement d'altres afers públics.

Com ha assenyalat Garrabou el principal canvi en la mentalitat pagesa que introdueix el capitalisme és passar de produir per a l'autoconsum i la subsistència alimentària en el nucli familiar a produir per a vendre i, si calia, amb els beneficis de l'activitat mercantil, comprar els productes que es necessitaven.¹⁰⁶ Aquest canvi explica, també, el sorgiment de la indústria de l'oli organitzada de forma capitalista i orientada a la gran producció que es destinava a la venda en els mercats agraris. Un cas pràctic sobre la indústria privada de l'oli a les Borges del segle XIX, i per tant ja dins d'un context en transició cap el capitalisme i cada cop més liberal, és el del molí de Francisco Cerdá y Calaf.¹⁰⁷ Aquest sabem que era un sastre de la vila que el 1832 tenia en propietat una casa amb hort a l'Arraval de Lleida on precisament volia instal·lar el molí que funcionaria amb dues premses i estaria obert a la possibilitat d'arrendar-lo per a molturar les olives. De fet aquesta possibilitat es veia com quelcom positiu que jugava al seu favor i del conjunt de la població «pues

¹⁰⁵ Una taba, segons el DIEC2, és un plec de condicions sobre, en aquest cas, un arrendament. El document, titulat «Taba per al Arrendt del Moli del Oli de la present vila de les Borges blanques, añ De 1720» [AJSG] ens el va facilitar el Josep P. Segura Garsaball a qui li agraïm la generositat. Es tracta d'un document relligat de 12 pàgines de mides 15,5x21,7 cm aproximadament.

¹⁰⁶ GARRABOU SEGURA, Ramon. «El desenvolupament del capitalisme agrari». A: GIRALT RAVENTÓS, Emili [dir.]. *Història agrària dels Països Catalans: segles XIX-XX*. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca i la Innovació, etc., 2006. Vol. 4, p. 15-21.

¹⁰⁷ «Escritura de Establecimiento de un Molino aceytero de dos prensas en la Villa de las Borjas blancas de Urgel Corregimiento de Lerida, á favor de Francisco Cerdá y Calaf sastre vecino de la misma Villa» [AJSG], també facilitat molt amablement per Josep P. Segura Garsaball. Es tracta d'un document relligat de 26 pàgines de mides 22x31 cm aproximadament.

que de ello no puede perseguirse perjuicio alguno á nadie, antes bien puede resultar favor á los particulares ó vecinos de esta misma Villa á moler sus aceytunas con mas comodidad y aprovechar mejor sus frutos». Les mides de la propietat de Cerdá feien 177 pams en total, que corresponien a 24 d'ample de la casa i 83 de l'hort.

Resulta molt interessant el testimoni que dóna el document sobre l'estat de la indústria de l'oli a les Borges del moment:

la construccion del Molino aceytero que desea verificar dicho interesado en la Villa de su vecindad, lejos de poder ocasionar perjuicio á persona alguna, há de producir muy al contrario una notoria utilidad, no obstante á mayor abundamiento debo añadir, que en tanto es util dicha obra, como que de los informes secretos que he tomado, resulta que las prensas y molinos aceyteros existentes en la indicada Villa no son bastantes para moler con el tiempo que corresponde las aceytunas que se cogen en el termino de la misma cuando su cosecha es abundante, de suerte que por dicho motivo se han visto precisado sus vecinos á llevar á moler gran parte de dicho fruto á los molinos de Pueblos comarcanos.¹⁰⁸

Per acabar aquest repàs al segle XIX Ramon Muñoz assenyala com Félix Farrerons Sardà tenia una de les 12 empreses amb més capacitat de producció d'oli d'oliva a les comarques del Pla de Lleida el 1899, amb 3 premses de biga que funcionaven amb energia no mecànica que tenia un valor de 156 ptes. i que representava un 0,65 del mercat. Si bé és cert que queda lluny de la primera indústria, s'entén que el sector no representa ni el 20% de la producció total provincial i el més important, Manuel Porcar y Tió amb 12 premses hidràuliques solament representava un 6,40%.¹⁰⁹ Tot i això en el mateix tipus de llista però de l'any 1917 ens apareixen cinc borgencs i dos junedencs. De Juneda Ramon Sasplugas, amb 3 premses hidràuliques amb un valor de 538 ptes. i representant l'1,19%, i José Cedó Claramunt, amb 4 premses hidràuliques, un valor de 716 ptes. i representant l'1,58%. Els borgencs són José Belart Ricard amb 3 premses hidràuliques d'energia

¹⁰⁸ «Escritura de Establecimiento de un Molino aceytero de dos prensas en la Villa de las Borjas blancas de Urgel Corregimiento de Lerida, á favor de Francisco Cerdá y Calaf sastre vecino de la misma Villa» [AJSG].

¹⁰⁹ Manuel Porcar y Tió (Tortosa, 1841 — 1918), hisendat, empresari, polític i propietari de l'empresa oliera Porcar y Tió, fundada el 1857 i establerta a Lleida el 1885. Fou regidor de l'Ajuntament de Barcelona pel Partit Liberal Fusionista entre 1877 i 1890, batlle entre 1891 i 1892, membre fundador i primer president del Banc de Tortosa (1881-1886), i vocal del Banco Mercantil de Lleida. La seva empresa s'anomenaria Aceites Porcar SA a partir de 1927, i fou pionera a Catalunya en l'exportació d'oli envasat a l'Argentina, així com en l'ús de noves tecnologies per a l'extracció d'oli d'oliva de manera que el 1899 l'edifici fabril de Lleida ja comptava amb 12 premses hidràuliques i 80 operaris. Una dècada després ja empraven energia elèctrica i, a finals dels anys vint, encapçalava l'empresa el seu fill Manuel Porcar Riudor, qui el 1929 contribuïa a la fundació de l'Associació de Productors i Elaboradors d'Oli d'Oliva de la Província de Lleida. Vegeu MIR, Conxita; JARNE, Antonieta; SAGUÉS, Joan; VICEDO, Enric [dirs.]. *Diccionari biogràfic de les terres de Lleida* [...], p. 59, 306, 534.

elèctrica, un valor de 538 ptes. i un percentatge de l'1,19%; Antonio Galtés Mainé¹¹⁰ amb 4 premses hidràuliques d'energia elèctrica, un valor de 716 ptes. i un percentatge de l'1,58%; Bernardo Grego amb 5 premses hidràuliques d'energia elèctrica, un valor de 896 ptes. i un percentatge de l'1,98%; el grup de Pont, Plans i Navés en la mateixa situació que Grego; i Fernando Pallarés e hijos¹¹¹ amb 6 premses hidràuliques d'energia elèctrica, un valor de 1075 ptes. i un percentatge del 2,38%.¹¹²

Quadre 9: Les dotze empreses olieres més importants de la província de Lleida el 1917

Empresa	Població	Nombre de premses
Manuel Porcar y Tió	Lleida	12
Fernando Pallarés e Hijos	Les Borges Blanques	6
Pont, Plans y Navés	Les Borges Blanques	5
Bernardo Grego	Les Borges Blanques	5
Fresinier Hermanos	Bellpuig	5
Antonio Galtés Mainé	Les Borges Blanques	4
Pedro Porres Mulet	Lleida	4
Salvador y Curriá	Lleida	4
Pedro J. Bonell Oms	Bellvis	4
José Cedó Claramunt	Juneda	4
José Belart Ricard	Les Borges Blanques	3
Ramón Sasplugas	Juneda	3

Font: RAMON, Ramon. «Estructura empresarial, empreses [...]». A: VICEDO RIUS, Enric. *Empreses i Institucions Econòmiques* [...], p. 141-188.

Quadre 10: Les dotze empreses més importants de la província de Lleida el 1956

¹¹⁰ Antonio Galtés Mainé (n. Vilafranca del Penedès) fou un empresari industrial de l'oli i el vi, el qual heretà del seu pare, Pablo Galtés, un comerç de vins a Vilafranca del Penedès a inicis del segle XX. Firmà com a fabricant d'olis, entre d'altres, el manifest per a la convocatòria de l'Assemblea d'olivicultors de les Borges del 25 de setembre de 1910. El 1912 va fundar, juntament amb d'altres fabricants d'olis borgencs, la fàbrica Orujos de Borjas SA, precedent de la UTECO i l'actual Agrolés. El 1917 constava com una de les 12 empreses olieres més importants de la província de Lleida amb 4 premses. Durant la dictadura de Primo de Rivera fou nomenat *Comendador de número*, una *encomienda* concedida en algun moment anterior al 31 de desembre de 1926, una mena de condecoració d'Ordre Civil del Mèrit Agrícola del, en aquell moment, Ministeri de Foment. Vegeu MIR, Conxita; JARNE, Antonieta; SAGUÉS, Joan; VICEDO, Enric [dirs.]. *Diccionari biogràfic* [...], p. 281-282, 534; i MASSANELL I ESCLASSANS, Antoni. «Notícia sobre els boters vilafranquins». *Miscel·lània penedesenca*, vol. 7 (1984), p. 217, 225.

¹¹¹ Vegeu PÉREZ MORAL, Lourdes. «Pallarés en la industria y comercio oleícolas». *Recerca*, núm. 14 (2012), p. 69-90.

¹¹² RAMON MUÑOZ, Ramon. «Estructura empresarial, empreses...». A: VICEDO RIUS, Enric. *Empreses i Institucions Econòmiques*..., p. 141-188.

Empresa	Població	Capacitat de mòlta cada 8 hores (Kg)
Cooperativa del Campo del Llano de Urgel	Les Borges Blanques	13.500
Cooperativa del Campo	Vinaixa	12.500
Cooperativa y Caja Rural San Antonio Abad	La Granadella	12.240
Cooperativa del Campo	Maials	12.000
Sindicato Agrícola de Cervera	Cervera	11.400
Francisco Pallé Pont	Camarasa	11.000
Cooperativa del Campo de San Isidro	Les Borges Blanques	10.920
Cooperativa del Campo	Torregrossa	10.240
Cooperativa del Campo	Cervià de les Garrigues	9.800
José Boleda Costa	Verdú	9.200
Juan Aixalà Font	La Floresta	8.000
Cooperativa del Campo	Granyena de les Garrigues	8.000

Font: RAMON, Ramon. «Estructura empresarial, empreses [...]». A: VICEDO RIUS, Enric. *Empreses i Institucions Econòmiques* [...], p. 141-188.

De l'empresa de Fernando Pallarés, situada al carrer de l'estació de trens (avui av. Santiago Rusiñol), en tenim una inestimable descripció:

En la planta baja está la sección de descarga, con ascensor al primer piso, en amplio salón donde se extienden en pequeña capa las aceitunas, no recibiendo más que las indispensables para la labor de dos días, como máximo; así se evita que se caliente el fruto. Con precaución se remueven con palas de madera.

En dicha cuadra están las tolvas de los molinos.

En la planta baja van instaladas en amplia cuadra los molinos en número de cuatro, dos para cada sección, que corresponden a la batería de cinco prensas respectivas; en cada sección se muele la aceituna y se somete la pasta a las cinco prensas correspondientes; se remuele la pasta sin pérdida de tiempo, y va a las prensas de la sección para la obtención de las segundas presiones.

Así se obtiene una rápida labor, que puede alcanzar ordinariamente 30.000 kilogramos de aceituna al día, con completa separación de aceites, según calidad, y con exquisita pulcritud y limpieza, procurando que no quede nunca pasta en los molinos, ni en los depósitos de ladrillo blanco, a donde va a parar la pasta, pues se limpian aquellos dos veces al día.

Detrás de las baterías de prensas de cada sección están los depósitos, que reciben directamente los productos de las prensas; dichos depósitos, de ladrillo blanco, son triples para cada caso: el del centro recibe el agua de vegetación y el aceite; en él se hace la separación; de

este depósito central, va el aceite al de la derecha, donde sufre otra separación, y al de la izquierda, donde ocurre lo mismo; así resulta la separación bastante rápida y completa.

De estos depósitos se envía el aceite a los de decantación, los cuales, colocados en batería, lo reciben, y para activar la operación, actúa una temperatura adecuada, que se sostiene con hogar apropiado. En aquellos se verifican los trasiegos necesarios, y después se reúne el aceite en un depósito general, de donde con potente bomba se conduce a los trujales; en éstos también se trasiega, facilitando la conservación.

En esta notable instalación se obtienen los aceites clasificados según las exigencias del mercado exportador, donde gozan de gran fama los aceites de Pallarés en sus diversas marcas.

El motor es a vapor; hay un juego de vagonetas para la pasta, y un depósito de agua caliente para la limpieza rápida de toda la fábrica.

El orujo va a la sección de extracción de aceite de esta clase, en instalación inmediata a la fábrica.¹¹³

La text ens permet copsar el model del molí privat durant els anys 10 del segle XX, un segle on, en canvi, juntament amb l'aparició del sindicalisme cooperatiu i, més tard, de les cooperatives modernes, implicà a la pràctica un sistema mixt. D'una banda l'explotació de la terra es feia mitjançant un model típicament capitalista on la propietat privada de la terra significava l'obtenció dels rendiments d'aquesta per part exclusiva del seu propietari legal. Certament hi han excepcions, lligades bàsicament a contractes on la remuneració extra o a vegades el salari implicaven l'obtenció per part dels jornalers, mitgers o parcers, de part de la collita. Al costat d'aquest sistema d'explotació capitalista existia el sindicat agrari i la cooperativa. El funcionament d'aquestes institucions, lligades sobretot a petits i mitjans propietaris que ambicionaven fer front als grans propietaris amb molins privats, és un model comunal on la collita individual o familiar es molturada a través d'una infraestructura de propietat col·lectiva a la qual es té accés en igualtat de condicions. Després, evidentment, la producció es vendrà dins dels cabals del mercat i, per tant, del sistema capitalista però el model institucional que representava és certament diferent del d'una empresa privada.

Com hem vist Pascual Madoz feia una observació un tant vaga sobre el sector secundari a les Borges on deia solament: «IND. [industria] un molino harinero y muchos de aceite».¹¹⁴ En qualsevol cas queda clar que l'escassa indústria era dedicada essencialment a la producció d'oli i derivats. No oblidem que es tracta de molins particulars, en cap cas de les cooperatives o models similars que veurem al segle XX, i que ja llavors eren el centre de la producció de l'oli i de la seva

¹¹³ AGUILÓ Y CORTÉS, Isidro. *Notas de actualidad sobre la elaboración del aceite de oliva*. Barcelona: 1918, p. 69-70. Citat a PÉREZ MORAL, Lourdes. «Pallarés en la industria y comercio oleícolas». *Recerca*, núm. 14 (2012), p. 74-75.

¹¹⁴ MADDOZ, Pascual. *Artículos sobre el Principat de Catalunya* [...], p. 371.

distribució, on anaven la majoria de propietaris no només de la comarca sinó des de ciutats tan relativament allunyades com Tàrraga. En aquest sentit val la pena esmentar breument un parell d'exemples nascuts al segle XIX. El més antic seria l'actual empresa Olis Salvador Farré «Chicó», fundada el 1830 per Joan Arrufat Calvís, de cal Xicó, d'una nissaga de propietaris i polítics locals. Arrufat fou alcalde de l'Ajuntament borgenc entre el primer de gener de 1865 i el mateix dia de 1867, i representà el consistori en l'Exposició Universal de Barcelona de 1888. L'empresa ha estat mantinguda pels seus descendents fins avui en dia, i l'actual propietari, Salvador Farré, ha exercit de vicepresident de l'Organització de Productors Oliverers de Catalunya. L'altre exemple d'empresa iniciada al segle XIX és Olis Guiu, una comercialitzadora d'oli que s'instal·là a les Borges el 1850. Sembla ser que els cubs d'oli històrics de l'empresa estaven situats al c/ la Font i a mans d'Antonio Guiu inicià l'activitat exportadora a principis del segle XX des de Lleida vers els mercats cubà, brasiler, porto-riqueny, italià i francès. Als anys seixanta es traslladaren a l'antiga seu de Fontana i Codina —una empresa d'exportació d'oli que comptava amb unes grans instal·lacions amb entrada de ferrocarril inclosa— a l'actual passeig de Joan Cornudella Barberà, al costat de l'estació de trens. Fins el 1990 l'empresa restà a mans de la família i s'anomenava José Guiu y Cía, SA, però en aquell any firmen la seva incorporació amb la multinacional Unilever. Tanmateix davant de la reestructuració que plantejava l'empresa el 1995 i el tancament de la planta de les Borges s'acordà la separació l'any següent i es constituïren com la Companyia General d'Olis d'Oliva de Catalunya, SA - NORTOLIVA, altre cop especialitzats en embassat i distribució.¹¹⁵

Tancant les dades del segle XIX Pau Vila deia que «cap al 1880 hi havia 10 molins, que sumaven 27 premses; entre ells el “Molí de la Vila”, supervivència medieval indicadora de la tradició olivarera». Per molt obvi que pugui semblar caldria aclarir que un molí podia disposar de dos o tres premses, de tal manera que podia atendre les demandes del mercat més ràpidament, un cop havia comprat la collita o s'havia arrendat la infraestructura, que no pas un molí d'una sola premsa. Un altre exemple d'infraestructura per al tractament i producció d'oli d'oliva el trobem en un anunci a *La Vanguardia*, l'octubre de 1924, en què el propietari Juan March Pou decideix posar a la venda part de les seves instal·lacions. Diu l'anunci:

En Borjas Blancas (Lérida), importante población de Urgel, muy productora de aceites de oliva y vinos, se vende al contado y a plazos, fabrica aceitera con dos prensas hidráulicas y dos juegos rodete piedras, funcionando todo por fuerza eléctrica, muy bien instalada y con

¹¹⁵ <<http://www.lesborgesblanques.cat/visita/cultura/ruta-oli.html>>, [Consulta: 13 novembre 2015]; <<http://www.nortoliva.info/es/qui-som/>>, [Consulta: 13 novembre 2015].

amplísimos locales anexos, propios para la elaboración de vinos y otras industrias. Dirigirse: Rech, 18, Almacén, y en Borjas, Juan March Pou.¹¹⁶

Amb el temps aquestes diferències de capacitat productiva acabarien per aglutinar els productors amb molí propi però de propietats de mida mitjana en les cooperatives per fer front als grans propietaris amb els quals no podien competir de forma individual al ser incapaços per falta d'acumulació de plusvàlua de poder fer, en general, els canvis tecnològics del moment. Tanmateix, amb el temps aquests grans propietaris passarien a formar part de les cooperatives, i fins i tot seria plausible que algun en fos fundador. Anem a fer un repàs de les cròniques i textos que fan esment de les premses i molins de cada època per tal de fer-nos una idea de l'evolució d'aquest sector.

Una font primària important és l'obra de Ceferí Rocafort Sansó (la Pobla de Segur, Pallars Jussà, 1872 – 1917), a qui ja hem citat anteriorment, en el seu volum dedicat a la província de Lleida de la *Geografia General de Catalunya*, dirigida per Francesc Carreras Candi i publicada entre 1913 i 1918. Deia l'autor respecte a la indústria de l'oli que les Borges «es població de gran tràfeh comercial, puix té cinch molins de farina, algunes fàbriques d'ayguardent y nombroses prempses d'oli, obtenint excelents resultats en la fabricació que ha dexat gayre bé deserts los antichs molins que hi havia en los pobles dels encontorns». És interessant veure com per primer cop s'esmenta altres tipus de fàbriques, probablement petites indústries familiars que abastien la població i potser alguns pobles de la vora, com la d'aiguarent o els cinc molins de farina, que ens donen una idea del creixement que ha viscut tant la població com la demanda d'un producte si ho comparem amb el solitari molí de farina que esmentava abans Pascual Madoz. Però Rocafort segueix la seva descripció de les Borges de principis de segle amb dades encara més interessants. Assenyala el geògraf que el terme de les Borges «agafa unes 30,000 hectàrees, la major part plantades d'oliveres y encara se-n fan de noves. Com a terme mitg pot calcular-se en 10,500 hectòlitres l'oli que se produheix en un any de regular cullita». La descripció de la producció anual que esmenta és sense dubte un testimoni interessant d'un moment d'apogeu de la indústria de l'oli. Així doncs, afegia el pobletà que les Borges «es un dels centres de producció més importants d'Espanya. Hi ha insatalades 64 prempses hydràuliques y 46 d'altres sistemes. Entre totes, durant la temporada, esmicolan diariament unes 6,500 quarteres d'olives, que al preu ordinari de 16 pessetes resultan 104,000 pessetes. Aquestes olives donan diariament 19,250 quartans d'oli que pagant-se a 6'50 pessetes quartà, lo séu valor es de 125,125 pessetes diaries». I encara té temps d'esmentar que les «6,500 quarteres d'olives diariament esmicolades, produhexen 3,000 quarteres de pinyol que se

¹¹⁶ *La Vanguardia* [Barcelona], núm. 18.927 (18 octubre 1924), p. 24 (HDLV).

pagan a 2'50 pessetes quartera y representan 6,600 pessetes per día. Lo pinyol serveix de primera materia a les quatre fàbriques que ademés se dedican a la extracció del oli per mija del sulfur, oli que es exclusivament destinat pera la fabricació de savó».¹¹⁷ Els preus que indica coincideixen en línies generals amb els de la dècada entre 1900 i 1910 que indica Francesc Sales respecte als preus obtinguts de Maials i Almatret que oscil·len entre les 10 i les 20 pessetes en els anys indicats, res a veure amb les 28 pessetes que s'arribarà a pagar en la collita de 1919-20.¹¹⁸

En la línia de seguir els molins i premses esmentats, en l'enquesta realitzada per la Mancomunitat de Catalunya el 1917 sobre les comarques naturals des de les Borges responien que hi havia entre 90 a 100 premses hidràuliques dedicades a la fabricació d'oli.¹¹⁹ I si tornem als textos de Pau Vila aquest deia que:

l'any 1918, la susdita vila de les Borges tenia 51 molins, amb un total de 85 premses hidràuliques i 9 de racó, que podien produir en vint-i-quatre hores 65.000 quilos d'oli; però la constitució de sindicats de colliters en la major part de pobles oleïcultors, havia reduït a 63 i 3 aquells aparells molturadors; quantitat que avui, a causa de l'augment dels establiments locals, s'ha reduït encara un xic. Malgrat aquesta minva en l'elaboració, les Borges Blanques és el mercat centralitzador dels olis d'aquestes terres. El terme de les Borges en un any regular produeix un milió de quilos d'oli, i la seva comarca uns 30 milions. Els altres centres comarcals, com Lleida, Tàrraga, Balaguer, Binèfar i, a llur costat i a manera de satèlits, Bellpuig d'Urgell, Os de Balaguer, Juneda, Tamarit i altres pobles també, per la mateixa empenta, capten lluny l'oliva i contribueixen a l'expandiment de l'oleïcultura lleidatana.¹²⁰

Potser qui aporta dades més interessants és Francisco Bardia, comissionista d'olis de l'empresa Aceites Vírgenes Puros de Oliva, en resposta a un qüestionari de Pau Vila. Assegura que les Borges comptava amb

unes 33 fàbriques d'elaboració d'olis d'oliva d'1 a 4 premses hidràuliques, i 2 importants fàbriques de sulfur. Això fa que siguin molts els pobles que s'hi troben relacionats per tal d'abastar-les del fruit necessari. En aquest aspecte, Borges té una personalitat indiscutible

¹¹⁷ ROCAFORT SANSÓ, Ceferí. *Provincia de Lleyda-Les Borges*. Vol. 2. A: CARRERAS CANDI, Francesc [dir.]. *Geografia general de Catalunya*, p. 315-317.

¹¹⁸ Vegeu les llistes de preus a SALES PIÑEIRO, Francesc, «Les transformacions agràries...», p. 105, i «Les Garrigues de mitjans [...]», p. 243.

¹¹⁹ AGUADO CUDOLÀ, Vicenç. «La formació històrica de les Garrigues: comarca natural, circumscripció administrativa i ens local». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *IV Trobada d'estudiosos de la comarca de les Garrigues*. Lleida: Consell Comarcal de les Garrigues, 2004., p. 101.

¹²⁰ VILA DINARÈS, Pau. *Resum de geografia de Catalunya*, p. 179-180.

i ben definida, puix que els olis de la Comarca de Borges estan acreditadíssims per tot el món, caracteritzant-se per la seva finor i força de conservació. Això ha fet que sempre hagin estat més sol·licitats i apreciats que en cap més altra procedència i per tant s'hagin pagat a més alts preus.¹²¹

Les dades facilitades per Francisco Bardia ens resulten útils perquè estan recollides l'any 1932 — la carta data del 28 de maig — de tal manera que tanquen el cicle a la baixa dels anys deu i vint. Però recopilem les dades esmentades. El 1880 hi havia 10 molins amb 27 premses, a principis de segle 110, el 1917 entre 90 i 100, el 1918 es compten 51 molins i 94 premses, i encara el 1932 són 33 les fàbriques d'una a quatre premses cada una. Les dades sense dubte són reveladores si hom les considera prou fiables. Entre 1880 i 1918, és a dir, en 38 anys és quintuplica el nombre de molins i se supera el triple de premses disponibles. D'aquesta manera el 1930 ja només es comptaven 24 premses, però el 32 el 1931 i 1932 tornà a pujar fins a 33 fàbriques d'oli, tot i que el 1934 la llista de consums industrials detallava l'existència de 21 premses hidràuliques.¹²² En definitiva el punt àlgid es troba a principis de segle, mostrant una bona capacitat adaptativa del sector a la crisi finisecular, però a partir de llavors la davallada sembla inexorable, malgrat que la desaparició de molins ja hem indicat com segurament fou deguda a l'auge de les cooperatives.

Davant d'aquest grup de dades cal proposar un model interpretatiu del sector de l'empresa privada dedicada a la producció d'oli. En aquest sentit els treballs de Mateu identifiquen quatre períodes en les transformacions econòmiques garriguenques.¹²³ Una fase expansiva a la segona meitat del XIX, la frenada davant crisi finisecular, una segona fase expansiva superada la crisi i, finalment, un darrera etapa on considera que es manifesta la fallida del creixement. Dels seus estudis resulta especialment interessant que consideri l'etapa que de 1927 a 1931 com un «punt d'inflexió en la cotització de l'oli que suposà un retrocés accentuat al primer quinquenni dels anys trenta» fet que venia causat per «la reconversió pel consum alimentici de l'oli andalús, el major pes assolit per l'àrea olivarera del centre-sud peninsular, la recuperació productiva dels països afectats per la Primera Guerra Mundial i la creixent importància d'altres tipus d'oli».¹²⁴ Malgrat tot, l'anàlisi

¹²¹ NOGUEIRA, Gelasio; TORT, Joan. *Les Garrigues: estructura* [...], p. 46.

¹²² Per a una anàlisi més precisa de les fonts primàries vegeu MACIÀ FARRÉ, Marc. *Les Borges autoritàries (1923-1926)*, p. 35-39; i per a el càlcul dels molins i premses dels anys 30 vegeu FLIX GUIU, Judit; MACIÀ FARRÉ, Marc. «La indústria de l'oli a les Garrigues: una aproximació». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Vincles i arrels: VIII Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: L'Albi, 29 d'octubre de 2011*. [s. ll.], Centre d'Estudis de les Garrigues, 2012, p. 199-200.

¹²³ Vegeu MATEU, Josep Joan. *Terra i treball* [...]; i «El cooperativisme agrari a les Garrigues: gènesi i evolució a Llardecans i Maials (1880-1962)». *Recerques: història, economia, cultura*, núm. 34 (1996), p. 75-96.

¹²⁴ MATEU, Josep Joan. «El cooperativisme agrari [...], p. 80.

de Mateu és fruit de les dades que li proporcionen els seus estudis microhistòrics a l'àrea de Llardecans i Maials, però que a les Borges pretenem matisar.

Pensem que hi hagué quatre etapes en la història dels molins privats. Un primer moment vinculat a estructures productives precapitalistes, és a dir, anterior al segle XIX però del qual tenim documentació que dóna testimoni de la seva existència. Una segona etapa d'atomització fruit de la primera fase del procés d'especialització i èxit productiu que genera l'aparició de petits molins. En tercer lloc una etapa marcada per l'aparició de molins grans amb una arquitectura i infraestructura especialitzada en la indústria de l'oli. Finalment una quarta etapa de decadència del model de grans molins que no poden fer front a les necessàries innovacions tecnològiques i, alhora, a la competència de serveis i qualitat productiva dels sindicats agraris cooperatius, i al mateix temps la lenta decadència dels molins petits, sovint encara vinculats a grans propietaris.

El model de molins privats o particulars respon, en part, al model d'explotació privada de la terra per part dels grans propietaris. Malgrat que fan falta estudis sobre la propietat de la terra a les Borges i comarca, entenem que la indústria de l'oli tingué una primera etapa d'expansió a través de la privatització de la propietat en el lent procés d'implantació del capitalisme al món rural català. D'aquest procés sorgí una estructura de la propietat en general fragmentada però amb grans espais o pols dinàmics d'explotacions organitzades, sobretot entorn d'estructures familiars organitzades a través d'infraestructures vinculades al poder post-senyorial com els masos. I en qualsevol cas tant grans com mitjans i petits propietaris treballaven en el sentit d'introduir les seves formes i estructures de producció en l'economia de mercat.

L'altre gran procés vinculat a l'aparició de la propietat privada capitalista a les Garrigues, l'especialització olivarera, seria fruit de la voluntat de rendibilitzar aquestes explotacions en una terra on la seva orografia i condicions climàtiques i del sòl ofereix poques possibilitats per a l'èxit d'altres cultius. En qualsevol cas la necessitat de reduir despeses en la primera etapa juntament amb els canvis de cultiu dugueren a un segon moment en el qual aparegué el molí privat com a forma de garantir el control dels mitjans de producció per part del gran i mitjà propietari rural.

Davant del procés d'especialització agrària en el cultiu de l'olivera bona part d'aquells propietaris s'aventuraren a la creació de petits molins i fàbriques d'oli instal·lades a l'entrada, els baixos, de les seves cases i residències habituals. Coincidim amb Mateu en observar com fóren els mitjans propietaris pertanyents a una petita burgesia els que tindran un paper clau en la superació de la crisi finisecular, la renovació de les formes de produir oli i els iniciadors d'una estratègia de comercialització dels excedents en mercats exteriors.

Pensem que aquest model generarà una atomització del procés productiu. Per exemple, els canvis en infraestructures tenien causes endògenes i exògenes. Les externes provenen de l'arribada, sovint lenta, defectuosa o tardana, d'innovacions tecnològiques. Les causes endògenes tenien una naturalesa eminentment capitalista. La competència entre molins, això és, l'oferta d'un servei industrial al sector primari, creà les condicions per a intentar oferir un servei millor que la competència. Sovint això passava per millors condicions d'higiene, una capacitat d'emmagatzematge d'olives superior i, finalment, una major velocitat de moltura en les almàsseres. Finalment a la sobreproducció de l'oli destinat al consum humà degut a la seva progressiva expulsió dels mercats no alimentaris s'hi sumà la creixent competència peninsular, les sequeres dels anys vint i l'emigració a les grans ciutats iniciant un procés de despoblament comarcal. Però, probablement, i més endavant ho analitzarem, un dels factors letals per a la indústria de l'oli dins del sistema de molins privats fou l'aparició dels sindicats agrícoles.

Ramon Muñoz ens ofereix un model d'interpretació basat en els seus estudis sobre les exportacions d'oli del mercat espanyol així com a través de la consulta de les interessants dades que s'extreuen de la matrícula industrial.¹²⁵ En aquest sentit parla de tres conjuntures agràries per a la indústria de l'oli de la primera meitat del segle XX: una primera fase de superació de la crisi del XIX i on les Borges es consolida com a centre comercial fins al final de la Primera Guerra Mundial; una segona durant els anys 20 on augmentaren els costos de producció i, com assenyalen Mateu i Zambrana, entra en competència amb el mercat d'olis alimentaris peninsular; i una tercera on, malgrat certa recuperació es veurà estroncada per la Guerra Civil i un descens de la rendibilitat.¹²⁶

Les anàlisis de Mateu sobre els molins privats els situa en una estratègia de classe per a obtenir el valor afegit del procés productiu consistent en transformar les olives en oli al ser ells, els grans terratinents garriguencs, els propietaris dels mitjans de producció, és a dir, el molí d'oli. Aquesta perspectiva, molt ben argumentada per l'autor, també caldria matisar-la arran de les dades

¹²⁵ A banda del treball esmentat destaquem RAMON I MUÑOZ, Ramon. «La exportación española de aceite de oliva antes de la Guerra Civil: empresas, mercados y estrategias comerciales». *Revista de Historia Industrial*, núm. 17 (2000), p. 97-151; «La exportación española de aceite de oliva antes de la Guerra Civil: empresas, mercados y estrategias comerciales. Apéndice cuantitativo». *Revista de Historia Industrial*, núm. 18 (2000), p. 185-200; «Specialization in the international market of olive oil before World War II». A: PAMUK, Sevet; WILLIAMSON, Jeffrey G. [eds.]. *The Mediterranean Response to Globalization before 1950*. Londres/Nova York, Routledge, 2000, p. 159-198; «El comercio exterior del aceite de oliva en Italia y España, 1850-1936». A: BARCIELA LÓPEZ, Carlos; DI VITTORIO, Antonio [eds.]. *Las industrias alimentarias en Italia y España durante los siglos XIX y XX*. Sant Vicent del Raspeig, Publicaciones de la Universidad de Alicante, 2003, p. 497-555; i «Product differentiation and entry barriers: Mediterranean export firms in the American markets for olive oil prior to World War II». *Business History*, núm. 52-3 (2010), p. 390-416.

¹²⁶ MATEU GONZÁLEZ, Josep Joan. «El cooperativisme agrari...», p. 131-144; ZAMBRANA PINEDA, José Francisco. *Crisis y modernización del olivar español. 1870-1930*. [s. ll.]: Secretaría General Técnica, Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, 1987, p. 188-197; RAMON, Ramon. «Estructura empresarial, empresas [...]». A: VICEDO, Enric. *Empresas i Institucions Econòmiques [...]*, p. 142-146.

sorgides en l'elaboració del Catàleg del Patrimoni Industrial de les Garrigues.¹²⁷ S'ha observat com, de fet, molts molins van sobreviure molt de temps a la crisi finisecular i a la seva incapacitat d'adaptació tecnològica, arribant fins als anys seixanta del segle XX, i com l'aparició dels sindicats cooperatius fou un dels principals motius de la desaparició del model dels molins privats. Malgrat que en algun lloc sembla intuir-ho, Mateu no acaba de constatar dos temes clau en el cas dels molins privats. D'una banda que mai es van limitar a molturar només la collita del propietari rural al qual pertanyien i que, de l'altra, en la indústria de l'oli jugaren un paper clau els corredors i els comissionistes d'oli, dos oficis complementaris en aquest negoci. Així veiem que en la llista de consum industrial de 1929 s'esmenten fins a 13 comissionistes d'oli, dos el 1930, un el 1931 i cap el 1934. D'altra banda apareixen fins a 6 corredors d'oli en la llista de 1930, 7 el 1931 i 9 el 1934.¹²⁸

Cal tenir en compte que entre els corredors d'oli destaquen noms com els següents: Manuel Farrerons Güell, germà de l'alcalde durant la dictadura de Primo de Rivera, gran propietari i fabricant d'oli José Maria Farrerons Güell (n. les Borges Blanques, 17 maig 1886); Francesc Bardia Canela, membre de la Candidatura Nacionalista Popular de la Joventut Catalanista de Ramon Fabregat a les eleccions municipals del 3 de febrer de 1922; Manuel Farrerons Sabí, un dels membres del Comitè local revolucionari que el 14 d'abril de 1931 proclamava la República Catalana a les Borges, i posterior encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida;¹²⁹ o Antonio Piqué Camí (les Borges Blanques, 1886 — 1966?), alcalde durant la dictadura de Primo de Rivera, propietari rural i amb molí particular. Sense dubte una sèrie de perfils polítics diversos i complexos que cal contextualitzar amb cura. I pel que fa a les institucions no podem deixar d'esmentar la Sociedad Anónima de Orujos, Orujos de Borjas SA, fundada pocs mesos després de la fundació del Sindicat de Sant Jaume, o la UIM, ressuscitada el 1933 i dedicada, com hem vist, a la dinamització del comerç local. L'auge de la indústria de l'oli en aquell moment esdevé tan important a les Borges que, segons Fèlix Martín, aquesta esdevindrà la tercera població de

¹²⁷ Els resultats de la primera fase del Catàleg es poden consultar a FLIX, Judit; MACIÀ, Marc. «La indústria de l'oli a les Garrigues [...]». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Vincles i arrels* [...], p. 195-208. Les dades que s'hi exposen, i així s'indica en l'article, són preliminars ja que el 2011 i 2012 es realitzà la segona fase i s'incorporà un gran nombre de molins d'oli desapareguts al catàleg de les Borges. En concret s'elaboraren 50 fitxes més, de les quals 42 corresponen a molins d'oli, que sumats als 22 catalogats anteriorment sumen 64 molins dels que tenim constància a través de les fonts.

¹²⁸ La llista de 1929 és, aparentment, poc fiable ja que barreja alegrement oficis que en les de 1930, 1931 i 1934 apareixen molt més ben indicats, com els comissionistes i corredors d'oli (AMBB).

¹²⁹ MIR CURCÓ, Conxita; CORRETGE BLASI, Fabià; FARRÉ CUNILLERA, Judit; SAGUÉS SAN JOSÉ, Joan. *Repressió econòmica i franquisme: L'actuació del tribunal de responsabilitats polítiques a la província de Lleida*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 389.

Catalunya amb la renda per càpita més alta, motiu pel qual aconseguí la capitalitat del Partit Judicial el 1908.¹³⁰

Arran de la Real Ordre del 21 de juliol de 1908 el ministre de Foment González Besada recordà la vigència de la llei del 5 de juliol de 1892 a través de la qual s'intentava evitar la barreja d'olis vegetals i la seva venda fraudulenta. Tanmateix, davant l'incompliment constant de la llei i de la R.O. un grup de propietaris oleícoles i fabricants d'olis de les Borges decidiren publicar un manifest i organitzar una Assemblea olivarera el 25 de setembre de 1910 a la capital garriguenca. Dels primers destaquen: Juan Aragüés Barrull, d'una nissaga de propietaris agrícoles, durant la dictadura de Primo de Rivera seria proposat com a membre de la Junta Pericial; Ramon Arqués Arrufat, notari de les Borges i prohom del carlisme, el conservadorisme i el catolicisme polític borgenc; Ramón de Dalmau, el marquès d'Olivart, diputat a Corts pel Partit Conservador; Ramón Güell Arqués, representant del Partit Tradicionalista de les Borges el 1891; Pedro Melons Farrerons, alcalde de les Borges entre 1910 i 1914; i Pere Mías Codina (1880-1941), membre destacat del CDR, gran propietari i d'una dilatada trajectòria política de la qual ara destacarem que ostentà la Conselleria d'Agricultura i Serveis Forestals de la Mancomunitat de Catalunya a partir de 1919. Pel que fa als fabricants d'olis hi trobem Antonio Aldomà, qui tenia un habitatge a la Plaça de la Constitució; Antonio Galtés Mainé, gran empresari industrial de l'oli i del vi, el 1912 fou soci fundador d'Orujos de Borjas SA, i el 1917 constava com una de les 12 empreses olieres més importants de la província; Bernardo Greco; Nemesio Navés Ricart, de la nissaga dels Navés, fou un gran propietari rural dedicat a la fabricació d'oli mitjançant l'empresa Pont, Plans i Navés, i també es dedicà a la política des de posicions conservadores essent regidor abans, durant i després de la dictadura de Primo de Rivera; Buenaventura Pallarés Delsors (1877-1935), empresari industrial de l'oli qui, amb el seu germà Fernando, formaven l'empresa Fernando Pallarés y Hermano (c. a.); i Salvador Pifarré Plà, que més endavant seria regidor de l'Ajuntament de les Borges durant la dictadura de Primo de Rivera i membre del sometent local el 1928. A més cal tenir en compte la implicació de l'aleshores diputat a Corts Francesc Macià i Llussà (1859-1933) fent de corretja de transmissió dels interessos del sector del conjunt de les terres de Ponent, un aspecte que analitzarem de seguida.

El manifest proposava dos punts que es marcaven com a objectius finals de l'Assemblea olivarera. En primer lloc adoptar mesures pràctiques per impedir l'ús de l'oli d'oliva en la barreja amb d'altres olis i, en segon terme, designar uns comissionats que representessin al sector davant

¹³⁰ MARTÍN VILASECA, Fèlix. «Les activitats complementàries a l'agricultura dins de l'economia de supervivència». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Vincles i arrels* [...], p. 168.

del govern per tal de seguir fent propostes. En definitiva es tractava «de dar eficacia práctica inmediata á las disposiciones legales vigentes sobre desnaturalización y mezclas fraudulentas de aceite». ¹³¹

Tornant al tema de l'entramat polític, pensem que la implicació de Francesc Macià en la política borgenca i lleidatana no és prou coneguda. Un bon exemple n'és la falta de bibliografia sobre el seu interès per la indústria de l'oli garriguenca, causa per la qual dedicà diverses intervencions al Congrés dels Diputats, així com nombroses reunions locals de caràcter polític, econòmic o social, algunes de les quals estan documentades i d'altres s'intueixen en la xarxa de fidelitats i aliances que anà teixint al seu districte electoral. Així en el diari de sessions del Congrés dels Diputats del 26 d'octubre de 1908 Macià ja proposava una gran inversió pública per tal d'augmentar els esforços en la comercialització dels olis espanyols en els mercats emergents de Mèxic i el Japó. Vegem-ho:

Pues bien; yo desearía que el Sr. Ministro de Fomento pidiese al Sr. Ministro de Estado que, por medio de los encargados de negocios y de los cónsules de aquellas Naciones, pidiese todos cuantos datos fuesen necesarios para remitir nosotros allí muestras de todos los productos agrícolas (...) yo desearía que S. S., desde este momento, se dirigiese al Sr. Ministro de Estado y pidiese todos los datos concernientes, no sólo a los aceites, sino a cuantos productos agrícolas podamos allí importar, y no solamente sobre su color, su gusto, envase, etiqueta, etc., etc., todo lo que realmente necesita el comercio para alcanzar un mercado, sino que además S. S. pidiese al Sr. Ministro de Hacienda que consigne un crédito para transportar dichos productos en una época determinada al Japón y a Méjico, y que, si fuese necesario, se encargase el Estado también de la instalación de ellos.

Yo le digo a S. S. que sé que el comercio francés e italiano tratan efectivamente de conquistar esos mercados y que yo desearía que cuanto antes hiciera S. S. estas gestiones para que pudiéramos remitir sin pérdida de tiempo estos productos, y sobre todo abrir las informaciones necesarias para que después cada uno de los fabricantes y de los productores pudiera seguir sus relaciones comerciales para alcanzar aquellos mercados. ¹³²

Precisament poc abans de l'Assemblea del setembre, al juliol d'aquell mateix any, Macià tornà a parlar al Congrés sobre el tema olivarer. Segons Roig Rosich Macià sempre va mostrar

¹³¹ BOLETÍN OFICIAL DE LA CAMARA AGRÍCOLA DEL AMPURDAN. «Asamblea de olivicultores». *Boletín Oficial de la Camara Agrícola del Ampurdan: Revista quincenal* [Figueres], núm. 248 (19 setembre 1910), p. 263 (MDC).

¹³² ROIG ROSICH, Josep Maria. [prol. i comp.]. *Francesc Macià, polític, teòric, agitador: documents (1907-1931)*. Barcelona: Departament de la Vicepresidència de la Generalitat de Catalunya, 2010, p. 94-95.

molta sensibilitat vers el tema, el qual coneixia bé i del qual solia aportar dades i solucions al respecte. Deia Macià el 14 de juliol de 1910:

Su señoría no puede ignorar que se están haciendo mezclas fraudulentas del aceite de oliva con el aceite de semillas, lo cual trae consigo la depreciación en el precio y el descrédito en el extranjero.

En el orden jurídico y en el orden sanitario, esta cuestión ha sido ya resuelta por los distintos Gobiernos en el sentido que nosotros deseamos, y por eso existe la ley de 5 de Julio de 1892, que mandó desnaturalizar los aceites de nabina y algodón, y después se ha dictado una Real orden por el señor González Besada en 7 de Diciembre de 1908, con arreglo a la cual se desnaturalizarán todos los aceites menos los de cacahuete y sésamo. En efecto, los Gobiernos han resuelto esto de acuerdo con nosotros teóricamente, pero no en la práctica, porque en la práctica, lo han confiado a los jueces municipales y a los alcaldes, que es como si no lo hubiesen confiado a nadie.

Lo que yo solicito a S. S. es que se cumpla esa Real orden, y, por consiguiente, que se intervengan las fábricas de aceite como se intervienen las de azúcar y las de alcohol, que es la única manera efectiva de que se cumpla la ley y lo que está escrito.

(...)

¿Hemos de continuar así, sin que tenga cumplimiento la ley? Porque ¿qué ha dicho S. S.? Ha dicho que hay una ley por la cual los aceites que entran en España se desnaturalizan. Pero hay una ley también que dice que deben desnaturalizarse cuando salen de las fábricas, y yo digo al Sr. Ministro de Hacienda: presénteme S. S. un solo caso en que se haya desnaturalizado un solo kilo de aceite de semillas.

(...)

Su señoría puede y debe exigir que lo mismo que se intervienen las fábricas de azúcar y de alcoholes, se intervengan las de aceites de semillas. Ésa es la única solución que puede aceptar el país.

Se trata, Sr. Ministro de Hacienda, como ya he dicho a S. S., de que están interesadas 33 provincias, y en la campaña del 1907 al 1908, solamente de Borjas, cabeza de mi distrito, se exportaron al extranjero más de 14 millones de pesetas.

(...)

Yo llamo la atención de S. S. respecto a los acuerdos tomados por el Congreso olivarero, al cual acudieron la mayoría de los Diputados de las regiones interesadas en dicho cultivo, y en ese Congreso olivarero, que fue presidido por el Sr. Vizconde de Eza, y al que asistió el Sr. Ministro de Fomento a la sazón, Sr. González Besada, se aceptaron bases en que se desenvuelve cuanto he dicho.

Además, me extraña que S. S. no sepa lo que se ha acordado en San Sadurní de Noya, en donde estuvo representada casi toda la riqueza agrícola catalana.

Allí se acordó no pedir, exigir a todos los Gobiernos que los productos vayan sin falsificación de ningún género desde que se recolectan hasta que se consumen, y están dispuestos a ello.¹³³

Macià es referia a la Llei de 5 de juliol de 1892 segons la qual es disposava que en cas d'importació d'oli de cotó, nap o d'altres grasses, sols o barrejats amb el d'oliva, se'ls havia d'inutilitzar per al consum alimentari afegint-hi a la duana corresponent un 1,5% de quitrà de fusta o petroli. Tot plegat s'entén en un context de creixent reglamentació del sector alimentari però alimentat pels conflictes d'interessos entre productors i consumidors.¹³⁴ De fet aquell mateix 1908 el gremi d'emmagatzemadors i comerciants d'olis de Barcelona qüestionava la RO i en demanava la seva suspensió per tal d'enviar-li una «razonada exposición demostrando los graves prejuicios que irrogaría á nuestro comercio el que ello se lleva á la práctica».¹³⁵

Un altre model interessant que val la pena analitzar breument és la fàbrica Orujos de Borjas SA. Fundada el 1912 per dinou propietaris de molins d'oli que l'empraren per fabricar orujo a partir de la pinyola sobrant dels seus molins particulars. L'ús del sulfur de carboni per tal d'obtenir el nou oli féu que aviat la fàbrica fos coneguda com la «del sulfuro». Situada a l'actual av. Nostra Senyora de Montserrat, la seu ho seria després de la UTECO i finalment de l'Agrolés. El primer president de l'empresa fou Antonio Galtés Mainé, de qui ja hem comentat com tenia una de les 12 empreses olieres més importants de la província el 1917; el vicepresident Jose Piqué Morera, de les Borges; i el gerent Nemesio Navés Ricart, de qui també hem comentat la seva vinculació a l'empresa Ponts, Plans i Navés o la seva trajectòria política durant la dictadura de Primo de Rivera. De la fàbrica Orujos de Borjas sabem que tenia socis amb llicència d'importació i exportació com els borgencs Antoni Minguella Boldú, regidor durant la dictadura de Primo de Rivera i caporal de poble del sometent borgenc el 1928, o Josep Maria Farrerons Güell, alcalde de les Borges durant l'esmentada dictadura i un dels més grans propietaris i industrials de l'oli locals, i un bon grup de socis de l'entorn més proper com l'Albagés, Lleida, com Hermenegild Agelet Romeu, Montblanc, Vimbodí o Vinaixa. El 1930 la fàbrica comptava amb un capital de 825.000 ptes. i, de fet, no es va dissoldre fins l'any 2000 amb vuitanta-vuit anys d'història a les seves espatlles.¹³⁶

¹³³ ROIG, Josep Maria. [prol. i comp.]. *Francesc Macià, polític* [...], p. 117-122.

¹³⁴ Així ho entén també Gloria Sanz Lafuente a «Perspectivas de historia de la seguridad alimentaria: entre la ley y la práctica social de la inspección 1855-1923». *Revista española de estudios agrosociales y pesqueros*, núm. 212 (2006), p. 81-118.

¹³⁵ «Notas Locales». *La Vanguardia*, núm. 12936 (18 desembre 1908), p. 5.

¹³⁶ MIR, Conxita; JARNE, Antonieta; SAGUÉS, Joan; VICEDO, Enric [dirs.]. *Diccionari biogràfic* [...], Lleida: Alfazeta, 2010, p. 281-282.

Un testimoni tardà —Carles Mas el 1981— ens ofereix una visió personal de l'estat de la indústria i del seu impacte en la població en la primera meitat de segle XX:

Eren temps en què el regnat de l'oli, s'estimava indiscutible. Encara potser algú ens mostraria fotografies no tan antigues, en què tot un estol de grans xemeneies perfilen els teulats de nostres cases i emmarquen els horitzons. Tots els molins de la ciutat treballaven dur tot al cru de l'hivern, que a la llarga encara es feia curt. Els parats no es coneixien. De dia i de nit, dies festius i feiners, una vegada començada la campanya als voltants de la fira d'Arbeca, aquesta s'estenia moltes vegades fins a primeries de març. Parant els engranatges únic i solament, els dies de Nadal i Sant Antoni.

Així, encara m'apar veure carros rotulats a Almatret, Maials, Castelló de Farfanya, Maldà, Vallbona, Nalech, Flix i Alcañiz. A més a més de tots els pobles veïns, en extenses caravanes, feien via a nostra ciutat per nostres camins de fang. Topaven els traficants a "Cala Poasa" i, més tard, francesos i italians feien cap, les bosses curulles d'unces d'or.¹³⁷

Mas té una imatge del sector dels anys abans dels problemes que sobrevingué entre la Primera i la Segona Guerra Mundial però és obvi que descriu un sector dinàmic, tant en producció com comercialment, i que entronca més amb els anys d'apogeu que no amb els de decadència i falta d'adaptació i especialització.

El final de la Primer Guerra Mundial tingué un fort impacte en el sector. Recuperant el testimoni del diputat Macià i les seves intervencions parlamentàries fem un cop d'ull a una intervenció que féu l'11 de maig de 1921 al Congrés dels Diputats:

En este asunto, Sr. Ministro de Fomento, no veo más que una solución. La cuestión de los bonos, en mi concepto, no puede dar resultado; ya se ha dicho por qué. Aparte de que el que vaya a comprar aceite para exportar tenga que cargar sobre el importe de este aceite que adquiere el coste del bono, hay otra cosa, y es que ¿cómo se las va a arreglar el pequeño agricultor para buscar corredor o para todo lo que sea necesario a fin de transferir el bono al exportador? Esto es casi imposible. En la provincia de Lérida resulta que hay una infinidad de agricultores que no llegan a 100 kilos de aceite lo que pueden exportar, y ese bono es indudable que el exportador no lo irá a buscar; porque, generalmente, el exportador manda grandes cantidades, y siendo así, irá a buscar al productor que tenga también grandes existencias de aceite.

Además, hay una cuestión que afecta a mi provincia y que es de una importancia extrema. Deseo, Sr. Ministro, que S. S. se fije en ella. Su señoría dice que las provincias de Cataluña y de Aragón exportarán por las Aduanas de Tarragona y Barcelona, y, además, que no podrán

¹³⁷ MAS CUNILLERA, Carles. «La vella Fira de Sant Antoni». *Terrall*, núm. 0 (abril-maig 1981), p. 7.

exportar más que la cantidad representada por unos bonos que equivalen al 10 por 100 de la cantidad de aceite declarada. La provincia de Lérida y el bajo Aragón son dos comarcas productoras de aceites finos, que son los más buscados, los más solicitados para la exportación, dos que tienen una gran fama en todos los mercados del mundo; pues bien, como la provincia de Lérida, por ejemplo, ha declarado, según el «Boletín Oficial», que tiene 6.600.000 kilos de aceite, resultará que sólo podrá exportar 660.000 kilos; de modo que ese aceite, el mejor, de toda España para la exportación, tendrá que quedar casi todo él, las nueve décimas partes, sin exportar. Eso no es posible, porque ningún exportador, para una infinidad de mercados y para estas marcas acreditadas, irá a buscar aceite inferior, tendrá que ir a buscar forzosamente, no tiene más remedio, el aceite a esas provincias, sobre todo a la de Lérida, al bajo Aragón y a parte de Toledo, pero como el de Toledo no puede embarcar en Tarragona ni en Barcelona, irá por otro lado. Si a la provincia de Lérida se le pone el veto para exportar sus aceites, que son los más finos, que son solo aceites de exportación; no sé qué aceites se van a exportar; y lo mismo, repito, le pasa al bajo Aragón, que no puede exportar, más que la décima parte de sus aceites. Yo ruego al Sr. Ministro de Fomento que piense en todo lo que he dicho, porque, en mi concepto, si no se modifica la Real orden, va a ser completamente imposible exportar ni un kilo de aceite.

Ya sabemos que los agricultores no tienen facilidades, no están capacitados ni preparados para la exportación; pero el fin que S. S. persigue con los bonos no lo logrará. Sobre todo para la provincia de Lérida, la Real orden no servirá más que para declarar que no puede exportar sus aceites, que siempre han sido preferidos para la exportación. Ya sé yo que S. S. trata de llegar a una exportación libre. Yo entiendo que a ese se debe llegar.¹³⁸

Com molt bé ha explicat Ramon Muñoz les exportacions d'oli tant catalanes com aragoneses en el conjunt espanyol es van reduir gairebé a la meitat entre 1912-14 i 1926-30, fet que agreujava encara més la crisi del sector a les Borges afectat per les sequeres i nevades imprevistes dels anys vint. La recuperació no vingué fins els anys trenta en un context alcista del sector enmig de la Gran Depressió però el sector ja estava estructuralment afeblit.¹³⁹

Per il·lustrar el funcionament d'un moli privat disposem del reglament del molí de cal Pepe.¹⁴⁰ Aquest ens és útil per entendre'l internament, tot i que cal prendre la informació amb cura ja que la data del document és bastant tardana en relació al moment d'auge que havíem comentat. Aquest molí correspondria a la darrera fase de l'etapa dels molins privats vinculats a la indústria de l'oli ja que la data que inclou el document, 1928, ja ens indica que arriba amb més d'una dècada de retard en relació a la regularització dels grans sindicats cooperatius borgencs. Pau Segura Rovirosa

¹³⁸ ROIG, Josep Maria. [prol. i comp.]. *Francesc Macià, polític [...]*, p. 335-336.

¹³⁹ Ramon, Ramon. «La exportación española de aceite de oliva [...]», p. 97-151.

¹⁴⁰ *Reglamento para el régimen interior de trabajo en el Molino Aceitero de Don. Pablo Segura Rovirosa-Rovira de Borjas Blancas*, 1928 (AJSG).

(les Borges Blanques, les Garrigues, 1868 — 1938) fou constructor, fabricant d'olis i polític de les Borges de principis de segle XX. Membre fundador del Centre Democràtic i Republicà de les Borges, creat a finals de desembre de 1900, era amic personal del que seria diputat a Corts i després president de la Generalitat, Francesc Macià. Membre de la Junta de Vocals Associats de l'octubre de 1923, fet que ens demostra una important capacitat de poder adquisitiu per part seva als cinquanta-cinc anys, seria designat regidor durant els primers mesos de la dictadura de Primo de Rivera. Quan aquesta començà a mostrar símbols inequívocs del seu tarannà conservador, autoritari i antidemocràtic, i després de la boda de la seva filla Teresa Segura Aixalà (n. les Borges Blanques, les Garrigues, 12 octubre 1900) amb el primer alcalde nomenat de la dictadura, el republicà conservador Antonio Piqué Camí, el 25 d'octubre d'aquell 1923, Segura seria expulsat del consistori en una purga interna, promoguda per la visita del delegat governatiu Julio Morató Aixalà.¹⁴¹

La seva trajectòria professional, especialment la que fa referència a la seva fàbrica d'oli, la tenim breument documentada gràcies a la conservació del reglament de funcionament intern del petit molí de cal Pepe. Titulat *Reglamento para el régimen interior de trabajo en el Molino Aceitero de Don. Pablo Segura Roviroso-Rovira de Borjas Blancas*, es tracta d'un document de tres folis, un és la portada, el segon conté els articles del reglament mecanografiats i, finalment, una contraportada en blanc. Datat del 22 d'octubre de 1928 ens permet conèixer de primera mà el règim de treball d'un molí particular i, malgrat que es tracta d'un reglament més aviat tardà quan el model ja estava en decadència, almenys ens dóna l'oportunitat de veure algunes de les seves característiques internes.

Per començar el reglament estableix la jornada de treball de vuit hores amb dues excepcions. D'una banda degut a l'aglomeració de fruita i l'excés de treball que això podia generar, i quan, per d'altres motius, també convingués accelerar la producció, es permeten les hores extraordinàries «formulándose el correspondiente Pacto entre el patrono y los obreros». A més es pagava l'hora un 20% més que les ordinàries. D'altra banda la segona excepció a les vuit hores és la del pacte col·lectiu per adoptar hores extra. Aquesta era la situació que es donava en el moment de la redacció del reglament i així s'incloua en l'article tercer. L'horari de treball era de 6 a 8 i de 9 a 12 del matí,

¹⁴¹ Sobre Segura vegeu MACIÀ FARRÉ, Marc. *Les Borges autoritàries (1923-1926)*, p. ; «Caciquismo, autoritarismo y fascismo en el mundo rural catalán, 1923-1954», p. ; i *Les Borges autoritàries: 1923-1926*, p. . Sense dubte el cas de Segura Roviroso es podria comparar amb d'altres persones vinculades la món de la política i, alhora, amb important presència en el camp de la indústria de l'oli com el borgenc Pere Mías i Codina o el lleidatà Josep Pujol Cercós. Per aquest darrer vegeu ROSELL PUJOL, Maria Creu. *Josep Pujol Cercós, alcalde de la modernitat: Economia, política i societat a la Lleida dels anys vint (1927-1935)*, p. 43-55.

on la pausa estava destinada a l'esmorzar, i per la tarda de les 13:30 a les 4 i de les 16:30 a les 19:00, on la pausa era per al berenar.

Sobre les normes d'admissió com a operari cal observar com són força precises i exigents. Si el patró ho vol pot demanar certificats de competència i de bona conducta, així com «identificar su personalidad» i els seus antecedents. D'aquesta manera de l'article 4 fins al 9 són textos referits a les condicions que fica el propietari, de cara al seu correcte funcionament i les restriccions que imposa per a treballar en el seu molí. Per exemple es prohibeix el treball als menors de 14 anys, i partir dels 16 i fins als 18 només eren admesos amb permís dels pares o tutors i amb un certificat de treball. Tot plegat segons els paràgrafs 1, 2 i 3 de l'article 16 del Reglament del 13 de març de 1900. Els certificats quedaven en poder del propietari mentre els menors estiguessin treballant per tal de mostrar-los, als inspectors de treball en cas de que fos necessari.

El patró també demostra ser exigent amb els horaris. Així als articles 6, 8 i 9 s'especificat que en cas d'absència no justificada per més de dos dies es considerarà rescindit el contracte de treball, que si es fa tard es perd la primera hora de salari, i que no es podia sortir del molí durant l'horari laboral sense permís del propietari o el seu representant.

L'article setè prohibeix la manipulació de la maquinària del molí, des de netejar-la a col·locar les corretges de transmissió, mentre aquestes estiguin funcionant, ja que és una feina reservada per a un oficial competent, i sempre sota la supervisió del propietari.

Els articles 10, 11 i 13 pensem que estan encarats als drets dels obrers i les condicions de treball que els hi són més beneficioses. Per exemple, s'estableixen els dissabtes a la tarda per a cobrar els jornals de treball. També s'estableix una setmana de temps, o la setmanada equivalent, en cas d'acomiadament, tot i que l'obrer disposa del mateix temps en cas de voler rescindir el seu contracte. De totes maneres l'article 12 adverteix que en cas d'acomiadament per falta greu o qualsevol dels motius assenyalats en l'article 300 del Codi de Comerç, serà expulsat sense previ avís i sense la setmanada establerta en el cas anterior. Finalment es dedica un article a la possibilitat d'un accident laboral el qual es regeix per la Llei d'accidents. Per acabar el reglament es considera, en l'article 14, sota la legislació vigent sobre qüestions socials i laborals, malgrat no estiguin esmentades en el text.

Precisament davant d'aquestes dificultats per garantir unes condicions de vida que permetessin la continuïtat de les pròpies explotacions i de la família en definitiva, J. J. Mateu apuntava el cooperativisme com el principal recurs per garantir aquest futur incert. Si bé l'autor demostra com el cooperativisme a Llardecans i Maials s'inicià a finals del segle XIX, i probablement a d'altres poblacions de les Garrigues també, el cas de les Borges és més proper a la

situació cooperativista general de les Garrigues que té la seva eclosió en els quatre anys entre 1916 i 1920. En aquest sentit Mateu indica com «de les trenta-quatre entitats consignades el 1923, vint-i-sis es crearien a efectes sindicals en aquest període». Això no vol dir, però, que no existissin abans sota d'altres noms o consignes. En qualsevol cas el fet que a les Borges no es constituïssin fins a la dècada dels anys 10 podria indicar-nos la capacitat de control social, i això també implica control de les solidaritats pageses i del teixit associatiu, dels grans terratinents que posseïen grans explotacions i molins d'oli particulars. De fet J. J. Mateu ja adverteix que les Garrigues no són cap excepció i que el procés que es donà en la comarca s'insereix en un context de consolidació del capitalisme en l'agricultura. Així doncs, l'aparició de cooperatives suposà la pèrdua del monopoli d'una part dels mitjans de producció per part dels grans propietaris, que compraven les olives a petites i mitjanes explotacions per tal de produir oli que ells injectaven al mercat.¹⁴²

Sobre el sindicalisme agrari a la comarca de les Garrigues disposem d'estudis parcials sobre sindicats locals. Així tenim el treball de Ramon Miró sobre el Sindicat Agrícola i Caixa Rural de l'Albi, fundat el 1919,¹⁴³ i sobre la Cooperativa d'Arbeca existeixen alguns estudis d'història i història de l'art.¹⁴⁴ Del Sindicato Agrícola y Caja Rural de Cervià de les Garrigues en tenim referències a través dels treballs de Josep Rubió. Aquest es fundava el 29 d'agost de 1914 i sabem, també, que el sindicat formava part de la Federació Agrícola de la Conca de Barberà.¹⁴⁵

Quadre 11: Cooperatives garriguenques i any de fundació

Nom	Any fundació
Cooperativa de Sant Isidre de les Borges Blanques SCCL	1912
Camp de Cervià SCCL	1914
Cooperativa i Secció de Crèdit LA BORGENCA SCCL	1917
Molí de la Cooperativa del Camp de la Floresta SCCL	1919
Sindicat Agrícola Progrés del Cogul	1919
Cooperativa del Camp i Secció de Crèdit La Fraternitat d'Albagés SCCL	1919
Agrícola de l'Albi SCCL	1919

¹⁴² MATEU, Josep Joan. «El cooperativisme agrari [...]», p. 82.

¹⁴³ MIRÓ, Ramon. «“L'esforç d'una gent” Cooperativa Agrícola de l'Albi (1919-2011)». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Vincles i arrels* [...], p. 41-61.

¹⁴⁴ Sobre l'edifici cooperatiu de Cèsar Martinell vegeu SOLÉ I FARRÉ, Lis. «El modernisme arquitectònic a les viles d'Arbeca i l'Albi: estudi artístic-comparatiu de l'estil arquitectònic present a la casa de la vila d'Arbeca i a les cooperatives del camp d'Arbeca i l'Albi». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Vincles i arrels* [...], p. 211-225.

¹⁴⁵ RUBIÓ SOBREPARE, Josep. «Del sindicalisme cooperativista [...]». A: BARRULL, Jaume; BUSQUETA, Joan J.; VICEDO, Enric [cur.]. *Solidaritats pageses, sindicalisme* [...], p. 523.

Nom	Any fundació
Arbequina i Secció de Crèdit SCCL	1919
Agrícola Sant Isidre de Juncosa	1919
Cooperativa Agrícola de El Soleràs	1919
Cooperativa Agrària dels Omellons	1920
Camp de Vinaixa SCCL	1920
Camp i Secció de Crèdit de Bellaguarda SCCL	1921
Cooperativa del Camp del Vilosell	1931
Sindicat El Porvenir de Cervià	1932
Cooperativa Agroindustrial Catalana de la Granadella	1932
Foment Agrícola Republicà de Castellldans	1934
Agrària de Fullella SCCL	1940
Camp del Cogul i Secció de Crèdit SCCL	1950
Cooperativa del Camp de Bovera	1950
Camp i Secció de Crèdit dels Torms SCCL	1951
Camp de Granyena de les Garrigues SCCL	1956
Cooperativa del Camp Sant Fortunat de Castellldans	1960-65
Agrupació del Camp SCCL de la Pobla de Cèrvoles	1961
Agrària Espluguena SCCL	1962

Font: FLIX, Judit; MACIÀ, Marc. «La indústria de l'oli a les Garrigues [...]». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Vincles i arrels* [...], p. 195-208.

Tornant al cas de les Borges, sabem de l'existència de dos cooperatives, una anomenada dels carlins i l'altra dels republicans. La dels carlins ja la tractarem més endavant, però ja avancem que es tractava d'una infraestructura fundada en base a l'anomenat Sindicat Agrícola, que formaria la Cooperativa del Camp de Sant Isidre el 1912, també anomenada del Baix Urgell, la qual comptava amb biblioteca i Caixa Rural pròpia, que va pivotar al voltant de l'entorn polític i cultural del carlisme borgenc. La dels republicans s'anomenava del Pla d'Urgell i estava en mans de personalitats vinculades al Centre Democràtic Republicà de les Borges, que de fet integrava bona part dels grans terratinents de pràctiques caciquils, així com part de la petita i mitjana propietat. És possible que fos en les instal·lacions d'aquesta cooperativa on es realitzà un curset agrícola per part de la Mancomunitat el 1922. Ambdues han sobreviscut fins avui en dia, malgrat la unió de les dues durant una breu etapa de la postguerra deguda a les instal·lacions malmeses durant la guerra de la

dels carlins, situada al centre del poble. A més existeixen encara avui les empreses Olis Guiu i Olis Chicó, supervivents del segle XIX i que ja hem comentat abans.¹⁴⁶

A les Borges sorgiren dos grans sindicats. El primer, l'abril de 1912, anomenat Sindicato Agrícola de San Jaime, vinculat al carlisme i el catolicisme local, i que tindrà un paper principal en la cohesió social al voltant del projecte polític i social de la dreta. En segon lloc, el 1917, el Sindicato Agrícola del Llano de Urgel, de filiació republicana, que agrupava a importants terratinents que, malgrat tot, estaven fortament implicats amb els projectes polítics de l'esquerra i del republicanisme reformista primer i transformador després. També existiren altres institucions de caràcter privat però amb major participació dels seus associats a nivell de capital invertit, com l'esmentada Sociedad Anónima de Orujos de Borjas, fundada l'octubre de 1912, que agrupà a importants propietaris que, davant la incapacitat de fer front als sindicats, decidiren oferir serveis alternatius als que oferien aquells.

Un estudi de cas: la Cooperativa del Camp de Sant Isidre

Fundada el 1912 sota el nom de Sindicat Agrícola de Sant Jaume es re-fundà el 1948 sota el nom de Cooperativa del Camp de Sant Isidre.¹⁴⁷ La creació del Sindicat es feia després d'un cicle d'inestabilitat social iniciat el 1908 amb punt àlgids com la Setmana Tràgica de 1909 i l'aparició de sindicats de classe, com la CNT el 1911, que representaven quelcom totalment diferent del sindicalisme que pretenia impulsar la direcció catòlica i conservadora d'aquest. Com assenyalen, amb encert, Miguel Cabo i Daniel Lanero «el asociacionismo agrario presenta un cuadro de

¹⁴⁶ Vegeu MATEU, Josep Joan. *Terra i treball* [...], p. 141, i «El cooperativisme agrari [...]»; RUBIÓ SOBREPÀ, Josep. «Del sindicalisme cooperativista al sindicalisme camperol: d'una alternativa per a l'economia familiar a l'agitació social (el cas de Cervià de les Garrigues)». A: BARRULL PELEGRÍ, Jaume; BUSQUETA I RIU, Joan J.; VICEDO RIUS, Enric [cur.]. *Solidaritats pageses, sindicalisme i cooperativisme: Segones Jornades sobre Sistemes agraris, organització social i poder local als Països Catalans*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1998, p. 521-536; CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *La Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Editorial Bruguera, 196, p. 91; URGELL, Melani d'. *Don Ramon Arqués i Arrufat*. Lleida: Pagès Editors, 1995, p. 98-99.

¹⁴⁷ Aquest institució centenària està sent objecte d'estudi per part nostra en motiu del la celebració dels seus cent anys per encàrrec de la Cooperativa i amb la intenció d'editar un llibre divulgatiu de la seva dilatada i complexa trajectòria. En aquest sentit hem d'agrair a la Cooperativa Sant Isidre haver-nos deixat consultar amb total llibertat el seu important i extens arxiu, especialment a la seva gestora, la Roser Vila.

inagotable complejidad y heterogeneidad en cuanto a sus bases sociales, formas de actuación y contenidos ideológicos».¹⁴⁸

Malgrat que les primeres cooperatives agràries catalanes daten del segle XIX, bàsicament en la seva fórmula de sindicats cooperatius, no serà fins a l'expansió del model per les terres del camp de Tarragona i el seu èxit econòmic allà que a les Garrigues es començà a plantejar. La idea segons la qual el model s'expandí de forma geogràfica a través de contacte personal rere contacte pren força davant l'evidència que el fundador de la Cooperativa Sant Isidre prové precisament d'Alcover i que aquesta fou el primer sindicat agrícola de les Garrigues administratives.

Entenem que aquest tipus d'associacionisme té a veure amb els moviments antisenyorials, els alçaments absolutistes i com enllaça tot plegat amb les guerres carlines. De fet la naturalesa carlista de les germandats sorgides a les Borges és un bon indicador de la tradició política que seguien, però també de la perspectiva econòmica que pretenien dur a terme. En paraules d'Emili Giralt «la pagesia mitjana i pobra s'arreglarà amb els carlins en defensa d'uns interessos certament elitistes, però capaços de ser viscuts com els més favorables o el més legítims per les capes populars».¹⁴⁹

Quadre 12: Llista de presidents del Sindicat i la Cooperativa de Sant Isidre de les Borges Blanques

Nom	Període del mandat	Filiació política
Francisco Gelambí	21 abril 1912 al 28 desembre 1913	Catolicisme social
Francisco Mases Andalé	1 febrer 1915 al 1920 aprox.	Carlisme i Unión Patriótica
José Rubió Mas	1920 aprox. al 29 gener 1933	Carlisme i FET y de las JONS
Pere Giné Giné	29 gener 1933 a 27 gener 1935	Carlisme
José Rubió Mas	27 gener 1935 al 1936 aprox.	Carlisme i FET y de las JONS
José Rubió Mas	1939 aprox. al 1945 aprox.	Carlisme i FET y de las JONS
José Aragüés Parcerisa	1945 aprox. al 21 juny 1952	Carlisme, Unió Ciutadana de Dretes i FET y de las JONS
José Maria Farré Companys	21 juny 1952 al 23 maig 1954	Carlisme i FET y de las JONS
Jeronimo Mas Macià	23 maig 1954 al 14 març 1956	FET y de las JONS
José Aragüés Parcerisa	8 abril 1956 al 9 octubre 1956	Carlisme, Unió Ciutadana de Dretes i FET y de las JONS
José Juncosa Minguella	9 octubre 1956 al 2 maig 1962	

¹⁴⁸ CABO VILLAVERDE, Miguel; LANERO TÁBOAS, Daniel. «Asociacionismo agrario y transformaciones de la sociedad rural en España y Portugal: una visión a largo plazo (1880-1975)». A: LANERO TÁBOAS, Daniel; FREIRE, Dulce [coords.]. *Agriculturas e innovación tecnológica en la Península Ibérica (1946-1975)*. Madrid: Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino, 2011, p. 269.

¹⁴⁹ GIRALT RAVENTÓS, Emili [dir.]. *Història agrària dels Països Catalans: segles XIX-XX*. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca i la Innovació, etc., 2006, p. 12. Vol. 4.

Nom	Període del mandat	Filiació política
Josep Maria Farré Companys	2 maig 1962 al 15 maig 1970	
Agustí Masgoret Andreu	15 maig 1970 al 23 juliol 1985	Partit Popular
Virgili Chimenos i Segarra	29 juliol 1985 al 27 desembre 2002	
Vicent Bresolí Roig	27 desembre 2002 al 13 maig 2004	
Jaume Farré Bosch	11 juny 2004 al 3 desembre 2007	
Jaume Salat	3 desembre 2007 al 2014	CiU
Ramon Rius	2014 - present	

Font: Elaboració pròpia a partir de les actes de la Junta de Govern del Sindicat i Cooperativa de Sant Isidre (AHCSIBB).

Quadre 13: Llista de presidents de la Caixa Rural de la Cooperativa de Sant Isidre de les Borges Blanques

Nom	Mandat
Francisco Gelambi Dalmau	16 febrer 1913 fins la seva mort? 8 abril 1914
Ramon Falcó Romans	del 2 agost 1914
Francisco Jansá Olivart	1917-1921
Juan Fusté	1921
Ramon Falcó Doménech	mor el gener de 1926 (acta 20 gener 1926)
Gregorio Juncosa Farrerons	20 gener 1926 fins el 1928 aprox.
José/Josep Rubió Mas	1928
Francisco Jansá Olivart	del gener de 1929 fins el gener de 1933
Joan Vallés Ollé (cal malalt)	primer mandat del 15 gener 1933 al 18 juliol 1936 i segon mandat del 27 març 1939 al 8 gener 1956
Josep Juncosa Minguella	5 febrer 1956 al 9 juny 1978
Ramón Pelegrí Curcó (el Ramon del Toni)	del 9 juny 1978 fins ? (les actes acaben el 26 maig 1983)

Quadre: Elaboració pròpia a partir de les actes del Consell Directiu de la Caixa Rural, 1913-1983 (AHCSIBB).

Els orígens de la Cooperativa són poc clars. Sembla que es fundà de la unió de dues germandats de socors mutus, la de Sant Carles Borromeo i la de Sant Jaume, i pensada com la unificació de l'esforç de les dues associacions. Els seus noms no eren casuals, la primera es referia a Carles VII i la segona a Jaume III, els dos darrers pretendents carlins a la corona en el moment de fundació de les respectives germandats. La creació de societats d'ajuda mútua a la comarca ja comptava amb antecedents coneguts com el Banc de Pagesos d'Arbeca que es fundà el 1842 amb

un capital de 30.000 rals,¹⁵⁰ la Germandat La Auxiliadora (1884) i la societat Mutualista de Mayals (1912).¹⁵¹ A l'Albi comptaven amb la Germandat de Sant Isidre i de les Santes Relíquies i la Germandat de Sant Cosme i Sant Damià, que funcionaven des de finals del segle XIX i tenien caràcter assistencial per malalts i enterraments. A més des de 1908 s'havia creat una Cambra Agrícola, amb assegurança per a animals i incendis, així com les societats El Globo i la de La Tranquilidad.¹⁵² A Lleida el 1850 es creà el Banc Agrícola de Nostra Senyora dels Llauredors, de manera que les Borges comptava amb exemples ben propers en els què emmirallar-se.¹⁵³

Els ideòlegs del projecte foren Francesc Gelambí Dalmau (Alcover, Alt Camp, 1856 — Barcelona, 1914), Francesc Jansà Olivart (m. les Borges Blanques, 1963) i Ramon Arqués Arrufat (Juneda, 1874 - les Borges Blanques, 1956), músic, professor i notari respectivament. Aviat es consolidà com una institució puntera ja que si bé la primera secció continuava essent la de socors mutus, la segona es dedicà a la compra i venda de cereals i el 1913 ja es fundava la tercera i una de les més emblemàtiques, la Caixa Rural. A més el Sindicat comptà amb l'inici d'una etapa de creixement que s'allargaria fins el 1918 gràcies a les exportacions vers una Europa en guerra on Espanya es mantenia neutral.

La Caixa Rural, una part importantíssima de la institució i que formava part de les idees del grup fundacional, fou presidida, precisament, per Francisco Gelambí i, a la seva mort el substituï Ramon Falcó Romans, de perfil desconegut, però el 1917 ja la presidia en Francesc Jansà fins a la primera meitat de la dècada dels anys 20. El seu lema, «Uns per altres i Déu per a tots», recorda al lema del Sindicato Agrícola Fomento Mayalense «Uno por otro y todos por todos y por cada uno» el mateix que utilitzaven al Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Sant Antoni Abat de Granadella. No era l'únic punt en comú amb el Sindicat de Sant Jaume a la comarca, també a Maials un dels fundadors i principal impulsor fou un mestre nacional, Eliseu Sales i aquest també morí prematurament, el 1918, sense poder acabar la seva obra fundacional.¹⁵⁴

¹⁵⁰ VICEDO RIUS, Enric. «Crisis de las solidaridades tradicionales y nuevas formas de asociación y resistencia campesina en la Cataluña occidental (1750-1920)». *Historia Agraria*, núm. 18 (1999), p. 201-223.

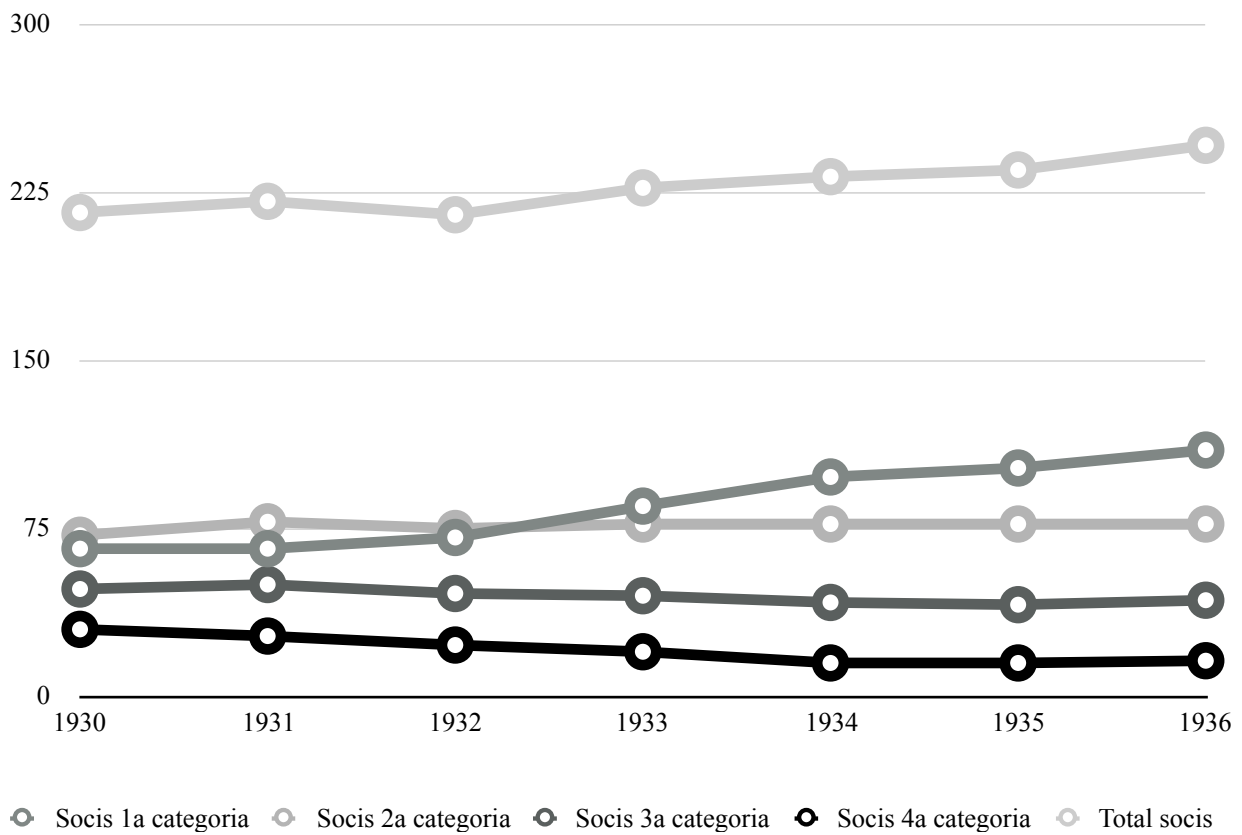
¹⁵¹ MATEU GONZÁLEZ, Josep Joan. «El cooperativisme agrari a les Garrigues: gènesi i evolució a Llardecans i Maials (1880-1962)». *Recerques: història, economia, cultura*, núm. 34 (1996), p. 89.

¹⁵² MIRÓ, Ramon, «"L'esforç d'una gent" Cooperativa Agrícola de l'Albi (1919-2011)». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Vincles i arrels* [...], p. 46.

¹⁵³ VICEDO RIUS, Enric. «Crisis de las solidaridades tradicionales y nuevas formas de asociación y resistencia campesina en la Cataluña occidental (1750-1920)». *Historia Agraria*, núm. 18 (1999), p. 201-223.

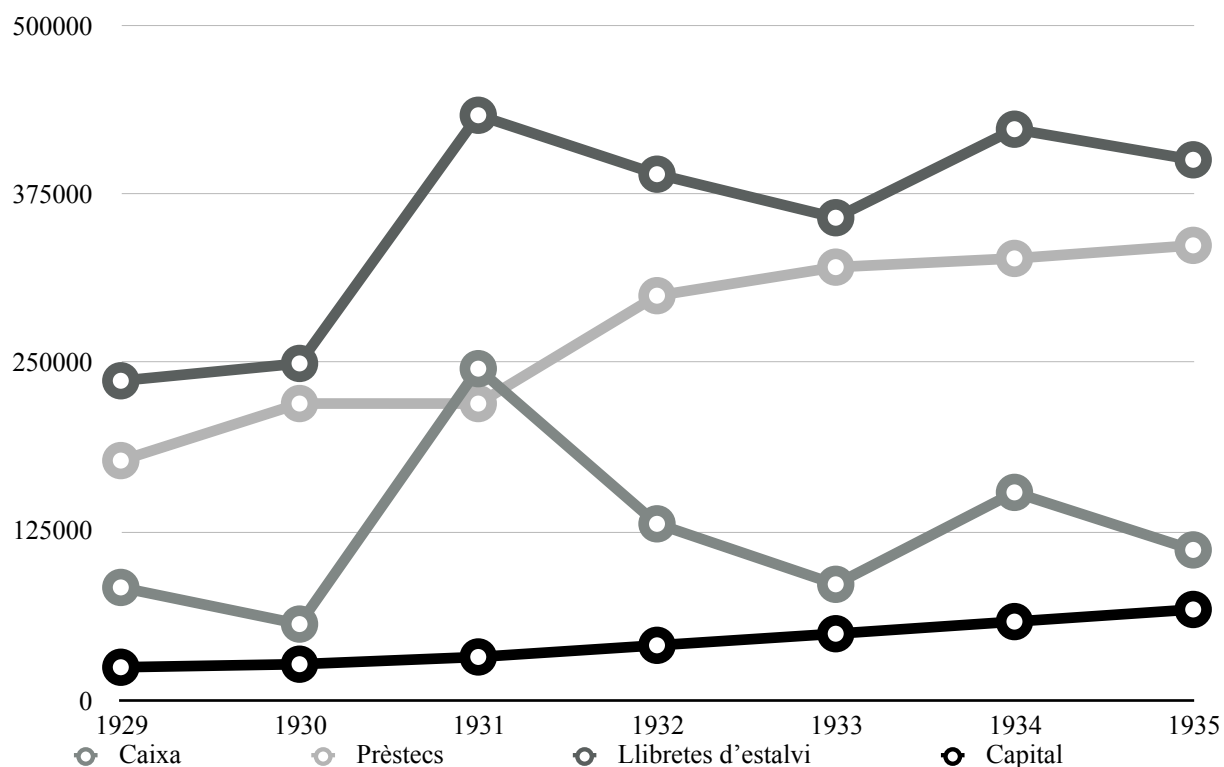
¹⁵⁴ MATEU GONZÁLEZ, Josep Joan. «El cooperativisme agrari a les Garrigues: gènesi i evolució a Llardecans i Maials (1880-1962)». *Recerques: història, economia, cultura*, núm. 34 (1996), p. 86-88.

Gràfic 5: Evolució del nombre de socis de la Caixa Rural entre 1930 i 1936



Font: Elaboració pròpia a partir de les Actes de la Junta Rectora de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques (AHCSIBB).

Gràfic 6: Evolució dels comptes de la Caixa Rural entre 1929 i 1935



Font: Elaboració pròpia a partir de les Actes de la Junta Rectora de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques (AHCSIBB).

La cooperativa ha tingut sis grans fases de desenvolupament que han marcat la seva trajectòria històrica. La primera (1912-1939) és la fase fundacional i d'institucionalització abans de la Guerra Civil, marcada per ser un sindicat fortament polititzat, sempre sota l'òrbita del Centre Tradicionalista de les Borges, però ben aviat també el seu principal valedor econòmic. Enquadrat dins del sindicalisme catòlic tingué 5 presidents en aquesta primera fase.

El primer fou en Francesc Gelambí, de qui ja em parlat abans, i que posà les bases del projecte cooperatiu. Fill de Francesc Gelambí Martí i de la seva segona esposa Maria Josep Dalmau, Francesc Gelambí Dalmau era mestre de música de professió i provenia d'una nissaga familiar dedicada, i apassionada, pel mateix ofici. Va ser músic major de la Banda de Música del

militar carlí Rafael Tristany i Parera durant la Tercera Guerra Carlista,¹⁵⁵ tot i que, després de quedar-se vidu es traslladà a viure a Montblanc el 1884 on reorganitzà amb el seu germanastre Mn. Joan Gelambí i Pallisé l'orquestra La Nova i dirigí l'agrupació coral La Lira. Francesc Gelambí també va ser membre, ja a les Borges, de la Germandat de Socors Mutus de Sant Carles Borromeo, probablement des de la seva arribada a la ciutat a inicis del segle XX. Tenim constància del seu pas per Arbeca, així com de la seva implicació amb organitzacions musicals lleidatanes: director de l'Orfeó Lleidatà entre 1903 i 1904, i director i fundador el 1905 de la banda de música Santa Cecília. Compositor de diverses obres religioses i laiques, destaca el seu *Himne a la Mare de Déu de la Serra*, amb text del poeta de Montblanc Paulí Bayer i Coll. Presidí el Sindicat entre el 21 d'abril de 19012 i el 28 de desembre de 1913, i va morir sobtadament a Barcelona l'abril de 1914 on havia anat a tractar-se d'una malaltia.¹⁵⁶ La seva presidència és imprescindible per entendre l'esperit fundacional de l'actual Cooperativa ja que en la mateixa acta fundacional es tenia la consciència de ser una entitat pionera: «todos los allí reunidos hacen declaraciones de animosidad para conseguir que el Sindicato sea un modelo de sociedades análogos en la comarca y fuera de ella».¹⁵⁷ La seva obra girà al voltant de la primera secció, dedicada a donar cobertura sanitària i farmacèutica als socis i sòcies, però també tenia cura d'aspectes religiosos com pagar part dels rituals cristians dels enterraments. Entre d'altres accions d'aquell any el Sindicat es va subscriure a la revista *La Paz Social*, dedicada a la difusió de les idees del sindicalisme catòlic; s'inaugurà «oficialmente el Sindicato el proximo dia 25 festividad de San Jaime, con una misa, sermon y la bendicion del Estandarte, autorizando para contratar una banda de musica para el acompañamiento de la corporacion que saldra del local social» (sic); es redactaren uns estatuts que a l'agost ja eren funcionals; i es llogà un local per emmagatzemar fertilitzants a Juan Arrufat Giné el qual «en un arranque de entusiasmo y voluntad» decidí que el preu del lloguer el fixés la Junta del Sindicat. Al gener de 1913 la segona secció, venda i compra de cereals, ja tingué que ampliar la seva direcció fins als 10 membres perquè requeria un nivell de professionalització important i gent amb experiència en el comerç. Sense dubte un indicatiu del potencial com a sindicat agrícola que tenia la institució menys d'un any després de la seva fundació.

¹⁵⁵ Segons Jaume Camps el 12 de maig de 1875 l'alcalde d'Alcover enviava al brigadier governador militar de la província una llista dels carlistes alcoverencs entre els quals hi constava Gelambí. La informació que facilita diu «solter, els pares posseïen un tros de terra on hi havia oliveres i un tros sense res cultivat, a la partida del Torrent de la creu, s'ignorava la partida de què formava part». Vegeu CAMPS GIRONA, Jaume. «La Tercera Guerra Carlina a Alcover. Una aproximació al conflicte i a la vida diària (1872-1876)». *Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs*, núm. 116 (2009), p. 65-87, la cita és de la p. 74.

¹⁵⁶ MEDRANO TORRES, Núria. «Els Gelambí. Una família de músics entre Alcover, Montblanc i Valls (ca. 1815-1991)». *Recerca*, núm. 106 (2004), p. 15-18.

¹⁵⁷ Acta de la Junta Rectora del Sindicat Agrícola de Sant Jaume del 21 d'abril de 1912 (AHCSIBB).

Francisco Mases Andalé (n. les Borges Blanques, les Garrigues, 1870) fou el segon president. Polític i propietari rural, fou alcalde de les Borges entre 1914 i 1918 i diputat provincial durant la Dictadura de Primo de Rivera del juliol de 1925 al febrer de 1926. President del sindicat del 12 de gener de 1915 al 1920, aproximadament, també va formar part, el 1919, de la candidatura de la Federació Catòlico-Agrària de Lleida a les eleccions a la Cambra Agrària.¹⁵⁸ D'ell digué Ramon Arrufat que estava «afiliat al carlisme ortodox de la localitat» i, de fet, la seva fou una presidència controvertida.¹⁵⁹ Per començar va canviar les normes d'accés al sindicat, ara qui era major de 45 anys havia de pagar quota d'entrada i no podia pertànyer a la Secció de Socors Mutus ja que «solamente pueden dar beneficios». És una decisió en una línia clarament empresarial i, en cap cas, en la línia de l'esperit fundacional o de la naturalesa de les institucions sindicals i cooperatives. Durant la seva presidència es planificà la construcció del que seria l'històric edifici sindical fet que podia posar en dificultat les finances de la institució, d'aquí que s'imposessin les tesis més conservadores en la direcció. El projecte d'edifici s'inicià el 1915 i no s'acabà fins entrats en els anys 20, sota la presidència de Josep Rubió que, alhora, havia estat l'encarregat de dissenyar la nova construcció. Finalment el gener de 1916 es legalitzà definitivament el sindicat, malgrat les reticències del règim i la retallada de la referència carlista en el nom oficial,¹⁶⁰ i començà una etapa de professionalització amb la contractació d'un Secretari Administratiu amb sou anual. A més la institució, que ja havia format part de la Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya, s'integrà a la Federació Catòlico Agrària de la província de Lleida el 1918, d'aquí que Mases es pogués presentar a les eleccions a la Cambra Agrària. El 1916 s'arrendà el molí d'Antonio Vila per a la moltura de les olives del sindicat. Aquesta és la primera referència a la indústria de l'oli en la història de la institució i, malgrat que no tenim la data de la creació de la Quarta Secció, la del molí d'oli cooperatiu, sí que sabem que l'abril de 1921 ja funcionava.

La següent presidència, la de Josep Rubió Mas (les Borges Blanques, les Garrigues, 1885-1955) aprofundí en el conservadorisme iniciat per Mases. Rubió, que fou regidor abans de la dictadura de Primo de Rivera, seria alcalde entre 1940 i 1944, el segon de la dictadura franquista, i presidí el sindicat entre 1920 aprox. i 1933, altre cop entre 1935 i mitjans de 1936 i, finalment, la cooperativa entre 1939 i 1945 aprox. La seva primera presidència estaria marcada sobretot pel camp

¹⁵⁸ MIR, Conxita; JARNE, Antonieta; SAGUÉS, Joan; VICEDO, Enric [dirs.]. *Diccionari biogràfic* [...], Lleida: Alfazeta, 2010, p. 164.

¹⁵⁹ Arrufat Arrufat, Ramon. *Macià: La trajectòria política d'una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe*. Juneda: Editorial Fonoll, 2007, p. 119.

¹⁶⁰ Malgrat que tothom es referia al sindicat de Sant Jaume o dels carlistes el nom oficial seria «Sindicato Agrícola de Borjas Blancas» (*Boletín Oficial de la Provincia de Lérida*, núm. 72 (17 juny 1933), p. 344-345). Dec la consulta d'aquest BOP a l'amabilitat del Josep Rubió Sobreperere.

econòmic i polític ja que coincidí amb les gelades de 1921 i les sequeres de 1926 i 1927 i la instauració de la dictadura de Primo de Rivera. La ideologia de la direcció del sindicat a vegades condicionà les seves capacitats econòmiques, per exemple vetant l'entrada a Nemesi Navés Ricart, un important propietari rural d'una nissaga de polítics, el germà del qual seria alcalde durant la República pel Centre Democràtic i Republicà, en Joan Navés.

Malgrat tot, l'obra de Ramon Arqués impulsant una secció de cultura i la implantació d'una biblioteca donaren una clara vocació social a algunes de les obres del sindicat. El fons bibliogràfic comptava amb obres previsibles com el Nou Testament, Balmes, Sardà i Salvany o Torres i Bages, però també l'obra de Menendez Pelayo, una tria de publicacions agrícoles de l'IACSI o la totalitat de les que publicà la Mancomunitat de Catalunya. El diumenge 30 d'octubre de 1932, fruit d'un acord pres en el ple del Consell d'Administració i Junes Directives de les Seccions del sindicat, s'entronitzaren una sèrie d'imatges religioses a les dependències de la cooperativa. Es col·locaren dues imatges del Crist Crucificat, una a la Biblioteca i l'altra a la Direcció, i una del Sagrat cor al vestíbul de la Caixa Rural. Hi assistiren el President Honorari de l'entitat, Ramon Arqués i Arrufat; els lleidatans Antonio Hernández Gras, Niubó, i Simó; els membres del Consell Directiu del sindicat, J. Rubió i Francisco Jansà; el Marquès d'Olivart, Ramon de Dalmau i Olivart; els religiosos Rnt. Sr. Rector, Ciril Serra, Rnt. P. Otin, Mn. F. Jansà, i Mn. J. Torné; i A. Segarra. L'acte començà a les 11 del matí amb la benedicció de les imatges per part del Rnt. Sr. Rector D. Ciril Serra, i a continuació l'Orfeó Borgenc interpretà «A Vos vull acostar-me» de Johann Sebastian Bach i «Adoramus te Christi» de Giovanni Pierluigi da Palestrina. Continua la vetllada amb una conferència de R. P. Antoni Otin O. F. M., que assenyala la coincidència amb la festa de Crist Rei, i destacà la vitalitat econòmica i espiritual de l'entitat sindical en el que ell veia moments difícils, en referència al context republicà, que fou correspost amb una llarga ovació segons la crònica d'*horitzó*. També parlà J. Rubió que agrai la presència del públic i que per petició de la Joventut (la secció juvenil del Centre Tradicionalista, Joventut Tradicionalista, sembla que voldria indicar el redactat en majúscula) l'Orfeó interpretaria «Cristo Venç». Seguidament s'entronitzaren les imatges i l'acte s'acabà amb un dinar.¹⁶¹ A més el 1932 es cedí la Sala de Junes del Sindicat, sempre que estigués disponible, a l'Orfeó Borgenc per a fer activitats musicals. L'Orfeó, sota la batuta del mestre Lluís López havia assolit cert renom degut a la seva qualitat, fins al punt que arribà a fer concerts al Palau de la Música Catalana. En la línia d'obra social pensem que podia anar la proposta de Jansà d'eliminar la quota d'entrada a la Caixa Rural o la voluntat d'exportar el model a d'altres

¹⁶¹ L'anunci de l'acte i la crònica a *horitzó*, núm. 1 (29 octubre 1932), p. 9-10; i núm. 2, (5 novembre 1932), p. 9.

poblacions establint vincles institucionals amb d'altres sindicats com el de Maldà on es féu una conferència amb la direcció en pes per a convèncer de la necessitat de crear un organisme semblant.

Durant el primer mandat de Rubió s'expandí l'entramat urbanístic de les instal·lacions que conformaven l'edifici cooperatiu així com reformes a la Sala de Junes Generals. S'afirmà la superioritat econòmica del sindicat vers el Centre Tradicionalista, ja que el primer deixava en condicions avantatjoses els locals o crèdits al segon, i es fusionaren els comptes de les diferents seccions per tal de portar una comptabilitat única. La secció d'olis va demostrar ser la més potent del Sindicat ja que a finals dels anys 20 ja assumia les despeses pròpies de la institució juntament amb la Caixa Rural, des de pintar les portes al deute de la construcció de l'edifici cooperatiu, i això malgrat el difícil context conjuntural marcat per les gelades de 1921 i les sequeres de 1926 i 1927. Finalment la secció de vins es consolidà amb la compra d'un magatzem per a elaborar vins i fer-hi la bodega que, amb el temps, li permeté arribar a una producció, estimada per la direcció, de fins a 300.000 litres en els anys de més esplendor. Políticament el sindicat tingué una difícil relació amb la dictadura, especialment amb l'alcaldia d'Antonio Piqué Camí que no els hi permeté celebrar la seva festivitat, la qual no es reprengué fins que aquest deixà el càrrec el 1926. La convocatòria deia així:

El President recomana als socis procurin assistir a tots els actes que es celebraran el proxím dia de San Jaume que si Deu vol seran el mati a dos quarts vui misa de comunió cantada per la Schola Cantorum de la Joventut Montserratina en la iglesia del Carme a la sortida i en la sala de Junes un petit esmorzar. Al mitg dia diná de germanor a la mateixa sala i per la tarde el coro del Centre Jaumi cantarà tres peces del seu repertori la música tocará tres sardanes i els aficionados del Centre per fi de festa representaran alguna comedia.¹⁶²

Com es pot comprovar la festivitat tingué un clar caràcter popular i catalanista, fet que no deuria fer gaire gràcia a la dictadura. Però és que la cosa venia de lluny, vegem-ho. El març de 1924 el delegat governatiu, Julio Morató, oferí al Sindicat que algú que hi pertanyés fes de regidor en representació seva a l'Ajuntament. Malgrat l'abstenció d'en Pere Giné, que després seria president de l'entitat, la Junta Rectora acordà rebutjar l'oferta ja que anteriorment s'havien destituït quatre regidors que eren socis del Sindicat «por mero capricho sin otra causa ni motivo alguno» [sic] en paraules del seu president. Davant d'aquesta negativa el delegat governatiu Morató envià una carta amenaçant de sanció i probablement influenciat per la dimissió del regidor José Ximenes Vilafranca, designat per representació corporativa, però que segons la direcció del Sindicat havia

¹⁶² Acta de la Junta Rectora del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de l'11 de juliol de 1926 (AHCSIBB).

plegat sense tenir res a veure amb les decisions del mateix, sinó que ho féu pel seu delicat estat de salut. A més la direcció es queixava de la incoherència del text del delegat Morató ja que la llei municipal de l'*Estatuto* [...] encara no estava vigent en aquell moment En qualsevol cas finalment es decidí transigir a les seves exigències i es nomenà regidor a Joan Vallés Ollé, que presidia la Caixa Rural.¹⁶³

Entre el gener de 1933 i el de 1935 presidí el sindicat el polític i barber Pere Giné Giné (n. les Borges Blanques, les Garrigues, 1901). El context estava marcat per un estancament en el creixement de la població el qual, malgrat haver frenat la pèrdua de població que venia donant-se des de feia una dècada, no aconsegueix recuperar-se i iniciar un creixement poblacional sostingut. En qualsevol cas els anys de relatives bones collites des de l'últim quadrienni no aconseguiren remuntar els preus de l'oli, que fins i tot iniciaren un lleuger descens des del febrer de 1933 i que, en definitiva, deixaven poc marge de benefici. Tanmateix el nombre de socis assolí la xifra de 410 associats, fins a 100 més que l'altre sindicat borgenc, el dels republicans, del Pla d'Urgell.¹⁶⁴ L'èxit del model sindical malgrat aquest context desfavorable va fer que altres poblacions es fixessin en el Sindicat i la institució fes alguns contactes externs per tal d'implantar-ho en d'altres poblacions. Així el febrer de 1932 es va fer una conferència a Maldà presidida per Francesc Jansà per part de les Borges i Josep Rossinac per part de Maldà, ambdós mestres, per tal de crear una caixa rural en aquesta darrera població. El discurs de Jansà és prou significatiu del pensament de la direcció del Sindicat:

Feu remarcar la necessitat de que actuïn d'acord amb el seu nom i s'exclouï d'elles tota la part comercial i industrial. I en quan al fi que es proposa glosà el lema que, en la Caixa de Borges, mirall de tota la comarca, té posat a tots els impresos: «Uns per altres i Déu per a tots» i fa veure d'una manera ben palesa com es compleix aquest sagrat lema, amb anècdotes viscudes que remarquen ben bé com els diners que sobren als uns, van als que els en falta, cosa que directament es fa sempre impossible. I afirma i prova com en un poble, (que tal és també una societat nombrosa) sempre hi han prou diners per a totes les necessitats. El secret està en fer-los sortir dels recons de les caleixeres i aquest miracle el fa la «Caixa Rural» sempre que hi hagi bona direcció i sobretot, una confiança plena.

Prova també com els diners estan més ben garantits a les Caixes Rurals que als bancs, per què amb el capital crèdit suscrit pels socis del que en responen amb totes les propietats, es cobreix mantes vegades tota la quantitat confiada a la seva custòdia.

¹⁶³ Actes de la Junta Rectora del Sindicat Agrícola de Sant Jaume del març de 1924 (AHCSIBB).

¹⁶⁴ *Boletín Oficial de la Provincia de Lérida*, núm. 72, (17 juny 1933), p. 345.

I finalment diu que de la mateixa manera que com a complement de les condicions d'un bon director (sapiguer-ho fer, volguer-ho fer, i poguer-ho fer) hi té d'haver la consciència honrada i noble per a assolir aquella confiança plena, també la màxima «uns per altres» és molt ventatjós que es pugui completar amb el «Déu per a tots» perquè llavors hi entra la consciència recta i la caritat cristiana que és la única que pot resoldre acertadament totes les qüestions socials.¹⁶⁵

Destaca, per acabar la presidència de Giné, la important festa patronal del Sindicat del maig de 1933 quan se celebrà l'Assemblea ordinària de la Federació Catòlica Agrària de la província de Lleida al local sindical. La festa inclogué la missa de rigor a l'església parroquial, dinar de germanor, una conferència d'Eudald Melendez Rué, advocat de Tarragona, sobre la relació entre religió i justícia social, i un concert de l'Orfeó Borgenc on sonaren *El cant de la Senyera* i *Els Segadors*, de Millet.¹⁶⁶

La segona (1935-1936) i tercera (1939-1945 aprox.) presidència de Josep Rubió van estar marcades per la restauració del govern municipal legítim el febrer de 1936, l'esclat de la Guerra Civil i la immediata postguerra. El sindicat fou col·lectivitzat durant el conflicte bèl·lic entre la CNT i la UGT, mentre que les instal·lacions foren incautades pel PSUC. A més el 1938 l'edifici sindical i els edificis adjacents van ser bombardejats per l'aviació del bàndol franquista així que, un cop acabada la guerra, s'hagué d'iniciar un llarg procés de reconstrucció tant d'organització com d'infraestructures. En la presidència que del 27 de gener de 1935 al juliol de 1936 Rubió agafà les regnes d'un sindicat amb un saldo negatiu fruit de la forta inversió econòmica que estava fent vers el CT. Per posar un exemple la Caixa Rural havia prestat al centre carlista més de 15 mil pessetes per tal de comprar un equip de cinematografia, de manera que el Consell d'Administració del sindicat es veié obligat a vendre l'envelat el juny d'aquell any per fer front a la falta de liquiditat i obtenir superàvit respecte a l'endeutament de l'any anterior. L'última acta de la direcció abans de la guerra està datada del 26 de gener de 1936, tot i que entenem que funció sense problemes fins al juliol del mateix any. Com hem comentat la col·lectivització es féu per part d'anarquistes i socialistes, amb una infraestructures incautades, segons Enrique Clavería, pel recent creat PSUC. Fem, així, un cop d'ull a tres testimonis complementaris. Primer un text de 1942 de Clavería on fa una breu descripció de la història de la cooperativa per, presumiblement, donar legitimitat històrica al sindicat i demostrar la seva adhesió com a institució al franquisme i els seus principis fundacionals:

¹⁶⁵ «La Caixa Rural a Maldà». *Horitzó*, núm. 15 (4 febrer 1933), p. 11.

¹⁶⁶ «Festa Patronal del Sindicat Agrícola de Borges Blanques», *Horitzó*, núm. 29 (13 maig 1933), p. 12-13.

Se comprende pues que al sobrevenir la revolución marxista en Borjas Blancas, fuese el Sindicato objeto predilecto de sus iras y persecuciones. Fué expoliado de todas las existencias de abonos en almacén, de su mobiliario, de su biblioteca, de todos los enseres y utillaje móvil de sus cooperativas. La fábrica de aceite quedó con casi toda la maquinaria inutilizada y desaparecieron hasta los correages de las transmisiones. Del espléndido local social en parte ocupado antes por el “Centro Tradicionalista” se incautó el “Partido Socialista Unificado de Cataluña” caciqueado por el fatídico Comorera; contribuyendo este tal vez en gran parte a que el edificio fuese blanco preferente de los bombardeos de la aviación que han destrozado edificio, almacenes, fábrica de aceites y bodega cooperativa.¹⁶⁷

L’altre testimoni és, ni més ni menys, que Ramon Arqués, el qual fou entrevistat poc abans de la seva mort per Melani d’Urgell al diari franquista *La Mañana*. En reproduïm un fragment on explica el seu testimoni sobre els efectes de la guerra sobre el sindicat:

—Dada la significación católico-tradicionalista de la entidad, caben suponer las consecuencias sufridas durante la dominación marxista. En síntesis, ¿cuáles fueron?

—El comité revolucionario clausuró la entidad, incautándose de todos sus patrimonios. Con respecto a la Caja, fueron saqueadas sus dependencias administrativas e incautada toda la documentación y efectos contables. Sus dirigentes y afiliados fueron en su mayoría perseguidos y encarcelados; y varios de ellos bárbaramente asesinados. Por circunstancias providenciales puede salvar la vida, siendo condenado a cárcel y confiscados mis bienes.

—Se ha dicho que los capitales en situación de reserva de la Caja Rural, fueron incautados y expoliados por los revolucionarios. Concretamente, ¿puede aclararnos este extremo?

—Como depositario, tenía situados Valores en depósito personal, en el Banco de España, por un capital superior al que custodiaba de la Caja, y establecida una cuenta corriente de crédito para las disponibilidades normales de la Sección. Cuando el comité revolucionario saqueó mi domicilio, el capital en efectivo que guardaba en mi poder fue entregado, en precaución, al secretario de la Caja. Por lo tanto quedó a salvo íntegramente. También se salvaron los Valores depositados en el Banco de España, por estar afectos en aquel entonces a la cuenta corriente de crédito.

—¿Quedaron pues a salvo todo el patrimonio propio de la Sección y los capitales constituidos en reserva y en préstamos?

¹⁶⁷ CLAVERÍA IGLESIAS, Enrique. «El alcalde nacional sustituto de la ciudad de Borjas Blancas (Lerida)» [sic]. Document mecanografiat, datat de 1942 (AJSG).

—Al terminar la revolución fueron recuperados los libros de contabilidad y Pagarés, de los cuales dos efectos habían sido cancelados durante el periodo marxista, y por consiguiente se perdieron sus capitales.¹⁶⁸

Finalment la versió de la història d'entreguerres del sindicat segons Josep Boldú Sans (n. les Borges Blanques, 21 octubre 1931) pagès i cooperativista de l'entorn carlista que, en una entrevista, ens ho explicava així:

Mira t'explicaré la història de la Cooperativa. El Sindicat era monàrquic, «Déu, Pàtria i Rei». Van venir les eleccions i la República i la monarquia va morir. Llavors aquest Sindicat, aquesta Cooperativa, com que no era addicta a la República aquesta va muntar totes aquelles lleis de les col·lectivitats, rabassaires i tot allò i la van tancar. La van deixar nul·la. Llavors al quedar nul·la aquest ramat va quedar dispersat i en una reunió, i això eren les bases de les col·lectivitats que hi havia llavors, que es va fer allí a la Cooperativa del Pla d'Urgell essent president l'Armando Viles va dir «D'aquesta gent del desaparegut Sindicat de Sant Isidre, què en farem?» i de baix van contestar unes veus, que deuria estar preparat, que era el que amparava la llei perquè no eren addictes, diu «se'ls pot admetre però sense vot ni veu». A l'acabar la Guerra llavors van ser ells els que van estar a fora de la llei perquè no eren els addictes al sistema i van ser llestos i van posar de president al garber, al Rubió. Però la gent va anar a trobar a don Ramon i li van preguntar què havien de fer i don Ramon els hi van contestar «Nosaltres cap a casa».

Acabada aquesta fase identifiquem, en segon lloc, una etapa de refundació en cooperativa (1939-1956), ara ja sota la legislació franquista, on el canvi de marc polític i social transformà la institució en un referent per al carlisme local però també en quelcom més transversal i interclassista que abans. El 7 de març de 1939 es reunia bona part del Consell d'Administració anterior al cop d'estat del general Franco i intentava fer balanç de la desfeta. Si bé l'acta posa èmfasi en la incautació de material feta per les autoritats revolucionàries l'autèntica destrucció fou causada per l'aviació franquista. En Josep Rubió denuncia l'espoliació del Sindicat per motius polítics en aquella primera acta: «Después de dos años y medio de clausuración de nuestra entidad, al sobrevenir la revolución marxista en Borjas Blancas, fuese el Sindicato por ser confesional católico objeto predilecto de sus iras y persecuciones». Rubió parlava de l'incautament de totes les existències d'adobs del magatzem, de mobiliari, la biblioteca i material industrial i eines en general, de tal manera que bona part de la maquinària quedava inutilitzada. El local social estava tant destruït que deien que «está a la vista de todos completamente deshecho», i també havien estat

¹⁶⁸ URGELL, Melani d'. «Redimir de la usura a los agricultores». *La Mañana*, núm. ? (28 gener 1956), p. 11.

greument afectats els magatzems, la fàbrica d'oli i la bodega cooperativa. Sota la seva presidència, el qual havia deixat l'alcaldia al gener, l'abril de 1944 es plantegen iniciar un procés de desvinculació amb el grup de socis i les infraestructures provinents de l'antic Sindicat del Pla d'Urgell i tornar-se a fundar per a reagrupar el nucli històric del carlisme borgenc. Així, amb l'aval d'Enrique Clavería Iglesias, alcalde durant la dictadura de Primo de Rivera i regidor durant el franquisme, i sota la presidència de Josep Aragüés Parcerisa¹⁶⁹ es culminà el procés amb l'aportació de 244.500 ptes. per part de 266 socis. Amb aquest capital i redactat el reglament el 1948 s'inicià una separació de béns amb l'altra cooperativa que acabà, en línies generals, el 1949. Precisament durant l'anterior mandat de Josep Rubió s'havia creat una Comissió integrada per Ramon Arqués Arrufat, Ramón Rubió Mas, Juan Vallés Ollé, Jeronimo Mas Macià i Salvador Giné Boldú dedicada a aquesta finalitat. El procés finalment acabaria el 27 de maig de 1948 quan el Sindicat es refundà en Cooperativa del Camp de Sant Isidre. Val la pena fer un cop d'ull a aquesta nova acta fundacional:

Abierto el acto, Don Ramón Arqués Arrufat en nombre de la citada Comisión, dá cuenta de los trabajos efectuados hasta la fecha a fin de lograr la debida autorización para que el antiguo Sindicato Agrícola de Borjas Blancas, de acuerdo con la vigente legislación en materia de Sindicatos y Cooperativas, pueda reanudar sus actividades, lo cual se ha conseguido finalmente, pero con el carácter de Cooperativa para la elaboración y venta de aceites y vinos, proponiendo, que, siguiendo el espíritu cristiano que inspiró a nuestros antecesores la fundación del citado Sindicato y que animó siempre a sus componenetes, sea denominada "Cooperativa del Campo de San Isidro"; aprobándose esta propuesta por unanimidad. (sic)¹⁷⁰

Aprovat el reglament per les autoritats del règim el novembre de 1949, i malgrat que el 1943 ja s'havia iniciat la reconstrucció de l'edifici, no seria fins la presidència d'Aragüés (entre 1945 aprox. i el 21 de juny de 1952) que les obres s'acabarien, el gener de 1949, i s'inauguraria l'edifici el 1951. Fou llavors quan l'ara anomenada Cooperativa del Campo de San Isidro pogué tornar a l'activitat de forma regular.¹⁷¹ Als voltants de 1950, i amb el procés de refundació i reconstrucció

¹⁶⁹ Josep Aragüés Parcerisa (les Borges Blanques, les Garrigues, 1892-1962) fou fuster, propietari rural, polític i sindicalista i cooperativista de militància carlista. Va ser regidor durant la dictadura de Primo de Rivera, alcalde durant la República a partir dels fets d'octubre (1934-1936) i altre cop regidor durant el franquisme. Presidí la Cooperativa Sant Isidre entre el 1945 aprox. i 1952, i en un segon però breu mandat entre l'abril i l'octubre de 1956. Fou, a més, president de la Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos local.

¹⁷⁰ Acta de la Junta Rectora de la Cooperativa del Camp de Sant Isidre de les Borges Blanques del 27 de maig de 1948 (AHCSIBB).

¹⁷¹ Les cites són de l'acta del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 7 de març de 1939 (AHCSIBB). Les dades sobre el capital i els socis refundadors les hem tret del *Reglamento de la Cooperativa del Campo de San Isidro de Borjas Blancas* del 1949 (AHCSIBB).

força avançat, es reinicià l'activitat de la Caixa Rural recuperant així una part històrica de la institució. En definitiva l'etapa franquista de la cooperativa s'intentà articular institucionalment al voltant de quatre potes: les dues seccions principals —d'elaboració i venda d'olis d'oliva i de vins —, la secció cultural i la Caixa Rural.

Per acabar aquesta etapa hi hagueren dues presidències més, la de Josep Maria Farré Companys (1952-1954) i la de Jeroni Mas Macià (1954-1956). Farré, àlies Melani d'Urgell (les Borges Blanques, les Garrigues, 1925-2005), periodista i activista cultural va publicar a *El Correo Catalán*, *La Mañana* i *La Vanguardia*. Va escriure una biografia d'Arqués, *Don Ramon Arqués i Arrufat: Cultura social, fe i catalanitat* (1995), i d'altre sobres d'història de les Borges des d'una perspectiva eminentment conservadora i catòlica. Tornà a presidir la Cooperativa entre 1962 i 1970, i el 1999 rebé la Medalla President Macià al mèrit en el treball de la Generalitat de Catalunya. Durant el seu primer mandat la campanya oleícola de 1952 fou tant important que es plantejà la necessitat de molturar «las aceitunas en la fábrica al mismo ritmo con que entran en ella». Eren els inicis de la implantació del sistema continuu i es llogà un batedora per a facilitar el ritme de rendiment de les premses. El nombre d'afiliats també anava en augment i així el mateix 1951 es comptaven, segons Melani d'Urgell, més de 300 famílies. La seva presidència, concebuda des del començament com a continuista de la d'Aragüés —considerat en aquells moments com el nou arquitecte de la nova cooperativa—, recuperà la figura del vice president; es creà una Junta d'Honor Consultiva on s'hi reintegrà José Rubió Mas, juntament amb Ramon Arqués i Josep Aragüés; es recuperà la secció de fruites; es feren importants transaccions amb comerciants a l'engròs de vi, com Francisco Trullols de l'Espluga de Francolí, que marcaven el punt àlgid d'aquesta producció a la cooperativa; però també es feren eminents concessions i col·laboracions amb el règim franquista com la contribució a construir un monument als caiguts ja que es considerava que existia una «deuda de honor y gratitud contraída con todos aquellos ciudadanos que durante la pasada Guerra de Liberación ofrendaron su vida por Dios y por España, en su totalidad vinculados a la historia de esta Entidad».¹⁷²

Les presidències d'Aragüés i Farré també estigueren marcades per les acusacions d'estraperlo d'Esteban Josa Falcó, polític i pagès que havia estat cap de Milicias, agent del SIPM, cap del sometent i tinent d'alcalde.¹⁷³ Ell i alguns dels seus germans acabarien sent expulsats de la

¹⁷² Acta de la Junta Rectora de la Cooperativa del Campo de San Isidro del 21 de juny de 1952 (AHCSIBB).

¹⁷³ El Servicio de Información y Policía Militar (SIPM) era el resultat de la fusió del SIFNE de Josep Bertran i Musitu i del SIM del govern de Burgos. Estava sota el comandament del coronel José Jiménez Ugría, comptava amb 30.000 agents i responia directament del quarter general de Franco. Vegeu ALCALDE, Juan J. *Los Servicios Secretos en España: La represión contra el movimiento libertario español (1936-1995)* [en línia], E_Books UCM, [s. ll.], 2008.

Cooperativa per a evitar el control de la institució per part d'elements afins a falange i a l'estructura menys carlista del règim. En una tensa Assemblea General el maig de 1950 s'expulsà de la Junta Rectora a l'ex-president de l'entitat, José Rubió Mas, i a l'esmentat Esteban Josa. S'ha de tenir en compte l'arriscada que fou aquesta actuació per part del carlisme local ja que Josep Rubió havia estat alcalde de les Borges tot just feia uns anys, del 1940 a 1944, i el germà d'Esteban Josa, l'Antonio, també ho havia estat, entre 1944 i 1945. Com avisava J. J. Mateu «a causa de l'extraordinària importància que tenia l'estraperlo de l'oli, els grans moliners locals eren els principals interessats a no permetre que mitjançant el cooperativisme els camperols s'escapessin del seu monopoli».¹⁷⁴ Una reflexió fàcilment aplicable aquí on els germans Josa pretenien mantenir a través del règim un control important sobre la cooperativa que era vista, per part del carlisme local, com una institució pròpia i anterior al règim de Franco. Interessos polítics i econòmics s'entrelligaven en la sortida i entrada de diverses persones de la Junta Rectora en uns anys de clara reestructuració de la cooperativa i que es tancarien, a nivell intern, amb l'aparició d'acusacions de caire públic per part dels germans Josa i que acabarien amb la no renovació d'Esteban de l'únic càrrec que li quedava ens els òrgans de govern, el Consell de Vigilància, i l'expulsió com a socis de la cooperativa d'ell i el seu germà Antonio.¹⁷⁵

La presidència de Jeroni Mas Macià (les Borges Blanques, les Garrigues, 1907 — 1991) coincidí amb la renaixença d'altres cooperatives de la comarca com les de l'Albi, Arbeca, Castellldans, Cervià de les Garrigues, la Floresta, Juneda, Vinaixa i els Omellons. Mas havia estat un membre actiu de la Joventut Tradicionalista de les Borges i estigué marcat per la mort del seu germà durant la Guerra Civil en les files del bàndol franquista. A més fou el primer alcalde de la dictadura de Franco a les Borges, del gener de 1939 al novembre de 1940. La seva activitat al capdavant de la Cooperativa acabà abruptament a causa d'una gestió podríem dir que ineficaç de la venda d'oli que passà, fins i tot, per la inspecció de les autoritats. La seva presidència fou del 23 de maig de 1954 al 14 de març de 1956, quan dimití gairebé tota la direcció per aquest darrer assumpte. Segons el testimoni de Josep Boldú Sans

El cas és que es van vendre les olives al Fontana de Reus i llavors es veu que va sortir un altre comprador que els hi va prometre deu pessetes més o una pesseta, i el cas és que al Jeroni el van fer desistir, i se'n va desdir i el Fontana va precintat el cubs. Total que aquí no s'aclaria

¹⁷⁴ MATEU GONZÁLEZ, Josep Joan. «El cooperativisme agrari a les Garrigues: gènesi i evolució a Llardecans i Maials (1880-1962)». *Recerques: història, economia, cultura*, núm. 34 (1996), p. 91.

¹⁷⁵ Actes de les Assemblees Generals de la Cooperativa del Campo de San Isidro del 15 de maig de 1950, del 15 de maig de 1951 i del 15 de maig de 1952; i acta de la Junta Rectora del 16 de maig de 1952 (AHCSIBB).

res i un dia, jo en aquella reunió hi era i el Jeroni ja no es va presentar més, estava apagat, l'Aragüés va dir que havia assaltat el poder per aclarir-ho perquè no s'aclaria res. L'oli estava venut i els pagesos no tenien quartos i aquests se'n van voler desdir però no van poder.¹⁷⁶

El testimoni d'Àngel Pagès Remolà acaba de completar la història, tot i que amb canvis de noms:

Doncs allí se'n van fer 3 o 4 mil quilos [d'oli] que es van vendre a un corredor de Reus que es deia Arturo Alabart Campmajor, a qui els pares d'uns companys nostres després es van dedicar a comprar oli, aquest era el pare. A aquest senyor se li va donar el preu que es deia en ferm, «li dono 24 hores perquè si ho treus a aquest preu li puguis vendre a qui vulguis». Se li van donar 24 hores i a les 24 hores, 48, va contestar. Aleshores el preu ja està, a les 24 hores s'ha acabat. La Cooperativa va vendre l'oli altre cop i llavors els altres quan se'n van assaventar s'exclamaven «oh que era nostre», ho haguéssiu dit! «oh que tal que qual», bé excuses. És a dir, havien tingut temps de vendre'l a Lucerna, que van vendre a Suïssa, de rebre resposta d'allà de Suïssa, i en canvi no havien tingut temps de venir aquí a les Borges a dir, o per telèfon, i dir «això ho tenim comprat», no ho van fer. Aleshores van interposar un plet, no un plet, una exhibició de bé moble, em sembla que la justícia ho titulava així, o el codi civil o la llei d'enjuiciamiento civil.¹⁷⁷

Finalment l'etapa acaba amb una brevíssima presidència de Josep Aragüés el qual, per malaltia —una feridura durant un viatge a Lleida—, s'hagué de retirar després de només set mesos de gestió. El substituï de forma interina el vice president José Juncosa Minguella que acabaria assumint la presidència de forma definitiva fins el 1962.

Als problemes interns de l'entitat cal sumar-hi els problemes de relació amb l'altra cooperativa borgenca, la del Pla d'Urgell. Quan el maig del 1948 es constituïa la Cooperativa sota el mandat de Josep Aragüés es creà una Comissió formada pel vocal David Quintillà Prats i el secretari Josep Arrufat Vallés per a recuperar les màquines, motors, sacs i altres eines que es consideraven pròpies però que estaven en el local de la Cooperativa del Campo de Borjas, l'anteriorment anomenat Sindicat Agrícola del Pla d'Urgell, de la qual s'acabaven de separar. L'altre sindicat també havia creat una Comissió de seguiment i entre ambdues s'havia acordat que després de la separació de béns es realitzés una liquidació dels llibres de comptabilitat fins al moment. El problema estava, com apuntà Josep Rubió, que encara quedaven en dipòsit i sense

¹⁷⁶ Entrevista a Josep Boldú Sans realitzada al seu domicili el 16 d'abril del 2012.

¹⁷⁷ Entrevista realitzada a Àngel Pagès Remolà al seu domicili el 2013.

vendre's productes agrícoles, fertilitzants i altres restes de campanyes passades que fins que no es venguessin no es podria dir del tot que s'havia realitzat la liquidació amb èxit.

Ja apuntava Pelegrí en una ressenya al llibre de Mateu com seria interessant veure una anàlisi del camp garriguenc més enllà dels anys cinquanta, el límit cronològic de la seva investigació.¹⁷⁸ Precisament la tercera etapa (1956-1970) és la de connivència amb el franquisme però també de gran creixement econòmic i de reivindicació de l'esperit carlista dels fundadors. Hi ha un canvi de paradigma en la producció agrícola. Es passà de l'hegemonia de la producció de l'oli i la vinya a la de la fruita dolça i, en segon terme, de l'oli. Sobre aquesta qüestió Víctor Breton, al pròleg de la tesi de llicenciatura de Mateu, apuntava que l'especialització olivarera de les Garrigues era «un model de desenvolupament agrari que va resultar, a llarg termini, incompatible amb els paràmetres que, a partir dels anys cinquanta, definiran l'anomenada *modernització* del camp català». ¹⁷⁹ Tanmateix els resultats de la nostra investigació semblen apuntar que l'especialització no fracassà del tot sinó que entrà en una etapa depressiva que consolidà una determinada estructura productiva i que, alhora, assentà les bases per a diferents intents d'adaptació a nou cultius, alguns més reeixits que d'altres, com veurem al llarg del treball.

Entre 1956 i 1962 presidí la Cooperativa en Josep Juncosa Minguella (n. les Borges Blanques, les Garrigues, 1898) membre del Consejo Local del Movimiento i president de la Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos.¹⁸⁰ Enmig del procés d'integració que seguia l'economia espanyola en el mercat internacional o el Plan de Estabilización del 1959, la gran obra social de Juncosa fou la creació, el 1962, de les pensions vitalícies per als socis majors de 80 anys que haguessin portat la seva producció durant, com a mínim, 15 anys a la Cooperativa. El 1962, davant de les males expectatives de la collita d'oliva, i les obres de l'autopista que n'afectarien encara més la producció, s'optà per reconvertir bona part dels conreus d'horta de la zona regada pel canal d'Urgell en arbres fruiters. D'aquesta manera es pretenia diversificar la producció i garantir-ne una de regular mitjançant el rec, un procés en el qual s'aprofundiria durant els anys 60 veient els rendiments més alts dels cultius de fruita dolça i que aquest tipus de producció donava accés a una renda regular a la pagesia que no oferia l'olivera. Aquesta adaptació a una nova economia post-autàrquica a la pràctica ha significat la possibilitat de supervivència i un marcat èxit econòmic clau

¹⁷⁸ PELEGRÍ AIXUT, Maria Dolors. «Josep Joan Mateu González. Terra i treball a les Garrigues. El procés d'especialització olive-rera, 1850-1950: Història d'un fracàs? Pagès Editors, Lleida, 1996, 282 pp.». *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, núm. 12 (1998), p. 131-137.

¹⁷⁹ MATEU, Josep Joan. *Terra i treball* [...], p. 11.

¹⁸⁰ Juncosa fou escollit en una reunió de la Junta Rectora, la Ponència de la secció d'Olis, la de Vins i el Consell de Vigilància realitzada el 9 d'octubre de 1956 (AHCSIBB).

per a entendre el paper preponderant que té avui en dia en el context comarcal. En aquest sentit es pot comparar amb casos com els estudiats per Jacinto Bonales i la fàbrica J. Trepas de Tàrraga que passà per etapes semblants profundament marcades per la relació amb les institucions econòmiques de l'estat i la difícil adaptació al nou context econòmic.¹⁸¹

Va ser durant la segona presidència de Josep Maria Farré (1962-1970) que se celebraren els cinquanta anys de l'entitat. Amb la plana major del carlisme espanyol, català i borgenc es féu un acte que reivindicava més qüestions polítiques que no cooperativistes. L'acte el presidí ni més ni menys que Esteban Bilbao Egia, president de les Corts i del Consell del Regne, amb presència de José Antonio Serrano Montalvo, Governador Civil, Antoni Aige Pascual, president de la Diputació de Lleida, Antonio Pagoaga, de la Comuni6n Tradicionalista, Crescencio Gardeazábal, secretari del Marquès de Bilbao, Luís de Olabarria, líder carlista de Vizcaya o Josep Prat Piera, advocat, periodista i polític de Manresa.

Foren diverses les actuacions que es dugueren a terme durant el seu mandat. El 1963 es realitzaren importants obres de reforma de la infraestructura interna de l'edifici sindical. El 70% pagades mitjançant una subvenció de l'INC es construïren de nova planta espais dedicats a l'almàssera, bodega, magatzem de vins i olis, trulls amb capacitat per a 600.000 kg, magatzem d'olives, sansa sales de decantació, entre d'altres. Al mateix temps es posava a la venda la bodega i magatzem de vins de la Cooperativa fet que indicava un clar abandó de la producció vitivinícola i la caiguda en desgràcia definitiva d'aquest conreu, fins avui en dia una part molt petita de la producció total de la institució. Les obres s'acabaren el novembre de 1964 a punt per a l'inici de la campanya d'olives. El mateix any es compraren i instal·laren càmeres frigorífiques per a poder donar cabuda a la cada cop més gran producció de fruita dolça. Després d'una visita a la Cooperativa de Torres de Segre el gener de 1965 es constituí la Secció de Fruites i Hortalisses, veient com en d'altres zones donava uns rendiments molt més grans dels esperats. D'aquesta manera el 1967, mitjançant subvenció de l'INC, s'instal·laren unes noves cambres frigorífiques eliminant l'espai del teatre i del pati annex, de manera que canviava definitivament la configuració interna de l'edifici cooperatiu històric i s'inaugurava una etapa de creixement a través de la fruita dolça i d'arraconament de la venda d'oli d'oliva.

La dècada dels anys setanta inaugurava una quarta fase (1970-1985) on es fa evident l'èxit de l'aposta per la fruita dolça i es construeix el nou edifici cooperativa. És una etapa de canvis iniciada per les infraestructures però que anirà lligada a la següent vinculada a una renovació

¹⁸¹ BONALES CORTÉS, Jacinto. «J. Trepas de maquinària agrícola i la culminació del sistema fabril tradicional, 1939-1960». *URTX: revista cultural de l'Urgell*, núm. 24 (2010), p. 283-303.

interna. El president fou Agustí Masgoret Andreu (les Borges Blanques, les Garrigues, 1925-2010), que havia format part de l'estructura de la cooperativa des dels inicis del franquisme. Cal destacar que tant ell com Josep Maria Farré, com el president que seguiria a Masgoret, Virgili Chimenos, eren nascuts l'any 1925 i, per tant, de la mateixa quinta, fet que afegeix un component generacional a la configuració del camí a seguir per la Cooperativa.

Al llarg de la presidència de Masgoret s'aprofundí en el procés de diferenciació de l'oliva de secà de la regadiu i de la collida a terra, i s'anà implementant la idea d'aconseguir qualitats extra en l'oli. Aquest és un procés lent que acabarà confluint amb d'altres cooperatives i la necessitat de vendre el producte garriguenc sota una mateixa marca de qualitat, fet que acabarà donant lloc a la Denominació d'Origen. Malgrat això factors conjunturals, com les gelades dels anys 70 i 71, que malmeteren greument les collites d'oliveres tant al secà com al regadiu, obligaren a oblidar-se d'aquests estàndards de qualitat en pro de vendre conjuntament olives i fer el poc oli que en sortiria. La progressiva integració en la xarxa comercial provincial començà el 1972 amb la creació de Mercolérida i l'entrada de la Cooperativa a la UTECO, fet que garantia la comercialització sota un mateix preu i obtenir un marge de benefici més gran. Tot just el 1975 la Cooperativa de Sant Isidre es venia les accions de la fàbrica d'Olis de sansa a la Cooperativa del Pla d'Urgell. Aquell mateix any, al novembre, encara hi hauria oli per vendre als trulls tot just a les portes d'iniciar una nova campanya.

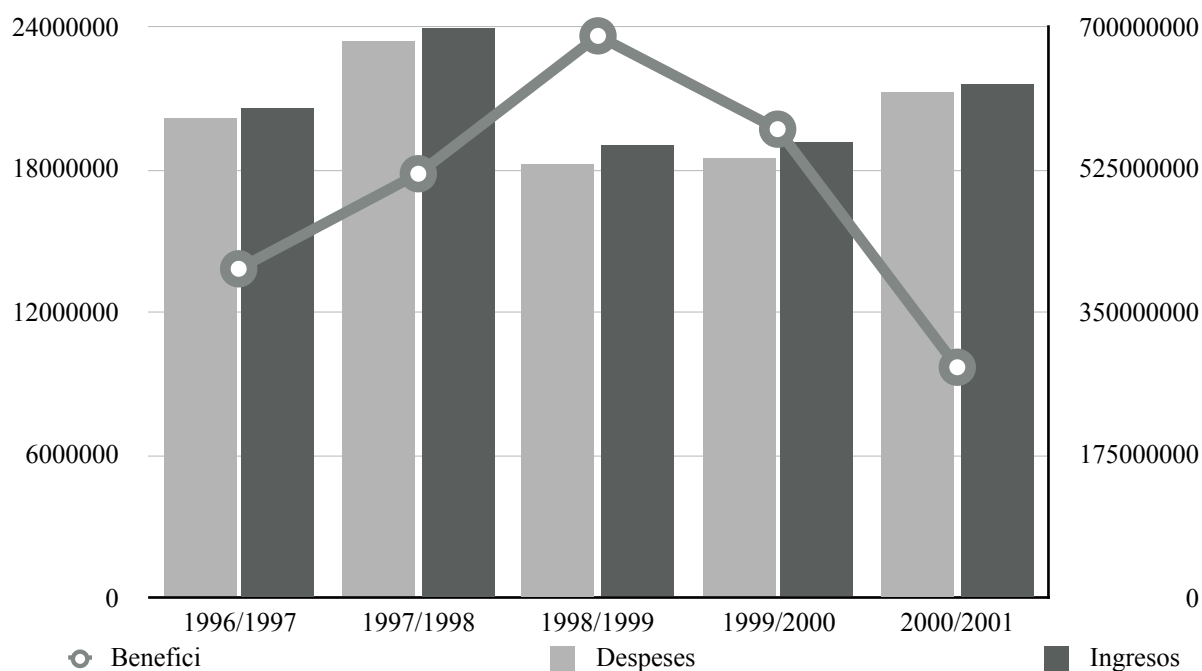
En contrast amb la greu situació de la indústria de l'oli la producció de fruita dolça no parava de créixer, de tal manera que el 1976 es compraren 40.000 m² a l'Avinguda de Jaume Segarra on el 1980 s'acabà de construir el que seria el nou edifici cooperatiu, pagat gràcies als crèdits de l'Instituto Nacional de Reforma y Desarrollo Agrario (IRYDA). L'edifici nou, juntament amb les instal·lacions de l'edifici històric, permeté a la Cooperativa disposar de 17000 m³ de fred, tant convencional com d'atmosfera controlada. Això facilità la bona producció dels anys 90 on es podien arribar a fer fins a 6000 tones anuals de fruita dolça (pera blanquilla i pomes golden i starking, bàsicament) en un total de 340 hectàrees de fruiters. Malgrat tot el febrer de 1979 l'Assemblea de socis decidí iniciar els tràmits per a formar part de l'Instituto Nacional de Denominació de Origen.

En cinquè lloc (1985-2004) diferenciem una fase on es va re-inventar tot el model cooperatiu sota la nova legislació democràtica i es posaren les bases per a una nova renovació infraestructural. L'etapa la presidí, sobretot, Virgili Chimenos i Segarra (Puiggròs, les Garrigues, 1925-2003), que presidí el Comitè Econòmic de la Fruita Dolça (1992), després Catalònia Qualitat, i l'Agrupació de Cooperatives de les Terres de Lleida. Fou galardonat amb la Medalla President

Macià (2001) i la medalla de l'Agricultura catalana (2003) que atorga la Conselleria d'Agricultura. Durant el seu mandat s'aprofundí en al reforma interna de la Cooperativa, marcada per la nova legislació, i per buscar l'entrada al mercat europeu a través de marques com Newton i Actel de l'Agrupació de Cooperatives, presidida en aquell moment per Chimenos. A nivell català i espanyol l'interès cooperatiu passava per a reforçar-ne el mercat intern i garantir la sortida de productes agraris de proximitat que, en definitiva, és on va a parar, encara ara, la majoria de la producció.

També a finals del seu mandat hi hagué una embranzida de cara a renovar les infraestructures que tingué important continuïtat en d'altres presidències. Així el 1998 s'inaugurava el nou molí d'oli a les instal·lacions de l'Avinguda Jaume Segarra. Fou una inversió importantíssima ja que no s'hauria pogut dur a terme després de, per exemple, les greus gelades del 2001 que afectaren greument els comptes de la Cooperativa. Aquesta crisi conjuntural tingué conseqüències a curt i mitjà termini ja que pràcticament va parar la producció d'oli i es decidí suspendre tots els projectes i línies de venda d'oli envasat al no tenir producte que oferir. Malgrat la recuperació de la producció a partir del 2005 el preu de l'oli no s'havia recuperat encara el 2009 i al no tenir comercialització consolidada tant la venda a granel com envasada no obtenien un marge de benefici suficient per als socis i sòcies.

Gràfic 7: Comptes de pèrdues i guanys consolidats de la cooperativa: 1996-2001



Font: Elaboració pròpia a partir de les actes del Consell Rector de la Cooperativa Sant Isidre de les Borges Blanques, 1996-2001 (AHCSIBB).

El 2002 es tancava l'etapa de Chimenos amb la creació d'una cooperativa de consum i agrària, un nou tipus d'agrobotiga, i la celebració dels 90 anys de la Cooperativa. Entre 2002 i 2004 presidí la institució en Vicent Bresolí Roig (les Borges Blanques, les Garrigues, 1936) que cessà del càrrec per dimissió, inaugurant-se així una nova etapa.

Finalment acabem la història de la Cooperativa amb una sisena part (2004-2013) quan s'ha transformat definitivament tota la infraestructura interna i s'ha consolidat una nova imatge i uns nous objectius de futur. S'enderrocà l'edifici històric i s'hi construïren les noves instal·lacions de l'Agrobotiga i la Secció de Crèdit.

Els dos presidents d'aquesta etapa, Jaume Farré Bosch (les Borges Blanques, les Garrigues, 1943-2008) i Jaume Salat Capdevila (La Floresta, les Garrigues, 1959), han dut a terme una política d'adaptació tecnològica i infraestructural molt important en la institució.

Així Farré inicià les obres per a enderrocar l'edifici històric i vendre'n els terrenys a una companyia mercantil, Serroballo Construcción, S. L., la qual construí dos blocs de pisos amb un nou carrer pel mig, a canvi de més d'un milió d'euros, la propietat de la planta baixa dels blocs i 10 places de pàrquing. Aquesta important operació immobiliària anterior a l'esclat de la crisi va permetre a la Cooperativa tenir un superàvit de més de 100 milions de ptes. el 2005, xifra que multiplicaria per dos l'any següent. Els nous locals s'acabaren de construir i arranjar a finals del 2009, ja sota presidència de Salat, i al gener de l'any següent s'inauguraven les instal·lacions coincidint amb la Fira de l'Oli. Aquests espais es dedicaren a la nova Agrobotiga, premiada en els premis COOP 2012 de la Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya (FCAC), i a la Secció de Crèdit.

Salat també ha aprofundit en la renovació tecnològica, especialment pel que fa al molí d'oli. Així doncs, responent a la necessitat de disposar de més grans i millors infraestructures degut a l'entrada de socis productors els anys 2007-08 de les Garrigues altes, s'ha canviat la recepció d'olives amb tremuja, cintra transportadora i un sistema de rentat i ventat nous. Entre d'altres renovacions s'incorporà un treballador a la plantilla per a controlar el servei, i el 2001 s'informatitzà tot el procés productiu mitjançant el Control Optimitzat de Processos (Optimized Process Control).

Seguint el procés d'especialització de l'oli d'oliva en un producte especialitzat en el consum alimentari, s'ha aprofundit en el sector de la restauració buscant un producte d'alta qualitat i amb valor afegit en relació amb la història de l'olivicultura a les Garrigues. Així, el 2012, aprofitant els

actes de celebració del Centenari de la Cooperativa es posà a la venda una nova marca d'oli, *Arbequa*, suposadament fet amb la collita d'olives d'olivers centenaris.

Aquesta nova marca també forma part de l'estratègia comercial de potenciar la marca *Terrall* com a producte envasat de qualitat i trobar noves línies comercials viables que garanteixin recuperar la inversió productiva a l'agricultor, perduda sobretot a partir de la gelada i nevada del 2001, però també d'una crisi del sector oleícola que s'arrossegava des dels anys seixanta del segle XX. Aquest és un problema estructural de la Cooperativa i del sector en general. S'ha de tenir en compte que en la campanya 2010/11 l'oli venut a granel era el 77,19% del total produït, mentre que l'envasat era del 16,48%.

Des del 2014 el president és Ramon Rius, ex-empleat de banca jubilat, vinculat des de feia molt de temps a la gestió interna de la Cooperativa.

Altres cooperatives i empreses

L'èxit del sindicat dels carlistes va fer adonar-se al republicanisme borgenc que també havien de prendre la iniciativa en el camp econòmic i agrícola. D'aquesta manera, en un context en el qual uns i altres fundaren diverses institucions per tenir l'hegemonia en diversos aspectes socials, el 1917 es fundà el Sindicat del Pla d'Urgell. La data oficial de fundació del Sindicat Agrícola del Pla d'Urgell era el 3 de novembre de 1918, tot i que no es legalitzà per Reial Ordre fins el dia 20.¹⁸² No en sabem gran cosa del seu origen perquè no hem pogut consultar el seu arxiu però les fonts orals ens indiquen que el seu molí d'oli havia pertangut a un senyor de Tortosa de cognom Grecó¹⁸³, i que el seu president el setembre de 1924 era Ramon Sementé Minguella, que havia estat regidor de l'Ajuntament fins l'1 d'octubre de 1923.¹⁸⁴ El seu nom segurament ha sofert diversos canvis al llarg de la història, prova d'això és que el «Sindicat Comarcal Bajo Urgel» demanava fer obres al seu local del c/ S. Russinyol el febrer de 1932.¹⁸⁵ Actualment la cooperativa s'anomena La Borgenca i disposa de dos locals, un a la seu històrica de la pujada anomenada de la Cavalleria —c/ Santiago Rusinyol— i un edifici de nova planta que data dels anys vuitanta al Passeig del Terrall on hi ha les

¹⁸² *Boletín Oficial de la Provincia de Lérida*, núm. 72, (17 juny 1933), p. 345. He d'agrair a Josep Rubió Sobreperere haver-me facilitat una còpia del butlletí per a la seva consulta.

¹⁸³ Informació facilitada per Josep P. Segura Garsaball.

¹⁸⁴ *La Vanguardia* [Barcelona], núm. ? (27 setembre 1924), p. 16 (HDLV).

¹⁸⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27 de febrer de 1932 (AHMBB).

cambres per a la fruita dolça i l'agrobotiga, ho veurem de seguida. Pel que fa al paper social del sindicat el seu arrelament és indiscutible: el juny de 1933 comptava amb 310 socis, cent menys que l'altre sindicat borgenc, el de Sant Jaume, és cert, però igualment una quantitat gens menyspreable.¹⁸⁶

Un dels protagonistes de la història d'aquesta cooperativa fou durant molts anys Ramon Aymerich Santandreu que, arran de la seva condecoració el 2013 amb la medalla President Macià, explicava com va entrar a treballar a l'aleshores Cooperativa del Pla d'Urgell el 1952 com a peó i recolzant el treball del gerent de l'entitat. Per Aymerich foren «uns anys durant els què calia arromangar-se i treballar dur, perquè la feina mai s'acabava», un esforç que fou recompensat quan, el 1956, davant la jubilació del gerent, ell n'ocupà el càrrec. De la cooperativa Aymerich explica que quan hi començà a treballar «la cooperativa només produïa oli i vi» i que no fou fins a la segona meitat d'aquella dècada que sorgí el caràcter industrial de l'entitat. Segons el seu testimoni la cooperativa fou la primera de la província de Lleida a tenir màquines segadores i recol·lectores, així com en ser pionera en la creació de la secció de fruita dolça, «un avenç molt important» segons Aymerich. El mateix testimoni assenyalava que als anys seixanta «nosaltres vam apostar fort per aquest sector, i vam construir el magatzem per la fruita i les càmeres frigorífiques per assegurar-nos la bona conservació dels productes». El procés de professionalització i adaptació als nous mercats de la institució s'entreveu en les declaracions d'Aymerich quan diu que «llavors no existien els productes fitosanitaris, i tampoc teníem massa idea de com havíem de comercialitzar la fruita, però ens en vam sortir, i això ens va fer més forts». Segons el seu testimoni la seu de la cooperativa es traslladà el 1977 de la Cavalleria, a prop de l'estació de trens, al Passeig del Terrall, on encara està ubicada, en una finca antigament anomenada l'«Hort del Marsal» que fou adquirida per l'entitat el 1965 a la família Marc de Barcelona. Aymerich fou gerent de la Cooperativa fins a la seva jubilació el 2011 però a més també ostentà el càrrec de vice-president de la Federació de Seccions de Crèdit de la Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya durant més de vint anys. Segons ell la creació de la Secció de Crèdit fou un dels moments clau perquè «ens va permetre autofinançar-nos» i ho identifica com la clau de l'èxit. Ramon Aymerich també testimonia el caràcter popular de l'entitat però marcat per l'apoliticisme obligat del franquisme, que ell veu en positiu: «El fet que els treballadors fossin com una família, que tots treballéssim colze a colze dissabtes i diumenges si calia, i el no haver deixat mai que la política entrés a la cooperativa també ha contribuït a arribar fins aquí». Tanmateix també criticà la poca puixança del model cooperativista en el sector agrari

¹⁸⁶ *Boletín Oficial de la Provincia de Lérida*, núm. 72, (17 juny 1933), p. 345.

actual denunciant que «s'han perdut els valors essencials d'aquest moviment. Ara la societat és molt individualista i no creu en l'esforç del treball diari».¹⁸⁷

Dins del sector serveis hem de parlar encara dels empresaris dedicats al negoci de producció i distribució de l'energia elèctrica. A la comarca de les Garrigues les Borges fou la primera població en fer servir electricitat per a usos públics i privats. La principal font de producció d'energia elèctrica eren els salts que feia el Canal d'Urgell al seu pas per poblacions com Arbeca o les Borges, on s'hi instal·laven turbines d'un màxim de 90 CV acoblades a generadors que en el seu moment més àlgid produïren fins a 220V. El cas de Juneda ha estat objecte d'estudi, on es creà la Eléctrica Junedense, de la mà de Francesc Torrent Rius i Ricard Pagès Marcet. Arbeca es subministrava a través del distribuïdor Paulí Gort Farrerons, mentre que l'Albi, Cervià de les Garrigues i Vinaixa ho feien a través de Camil Solsona Pallisé, i els Soleràs, Granyena de les Garrigues i la Granadella estaven cobertes per la Eléctrica Garriguense. El cas de les Borges té un nom propi: Bonaventura Baiget Nicolás. Si bé l'arribada de l'electricitat es feu el desembre de 1896 mitjançant el molí, conegut amb el sobrenom de cal Valeri, de Josep Giné Farrerons, la seva filla, Amàlia Giné Ricart, que havia heretat l'empresa el 1903, traspassà el negoci a Baiget el 1919. Abans Camil Solsona, que també subministrava una part de les Borges, va cedir en arrendament la seva infraestructura a Baiget el maig de 1914. D'aquesta manera Eléctrica Baiget S. A. Esdevindria l'única distribuïdora de la població el 1930, data de la seva constitució com a empresa. De totes maneres el monopoli canviaria de mans ben aviat quan el 1935 es feren càrrec de les instal·lacions Explotaciones Hidroeléctricas S. A.¹⁸⁸ Segons Ramon Miró seria precisament Eléctrica Baiget SL la companyia encarregada de muntar la xarxa elèctrica per a la il·luminació de l'espai públic de l'Albi l'abril de 1910.¹⁸⁹

Pel que fa a la resta d'empreses sembla que les que predominaven, a banda del sector de la indústria de l'oli, era la petita i mitjana empresa familiar. Fèlix Martín explica com van ser una antiga nissaga de picapedrers de les Borges, de cognom Fusté, de cal Tano, que «duien set o vuit generacions en l'ofici» qui creà una empresa de picapedrers. Sembla, però, que el darrer membre de la família que seguí treballant-hi va morir als 39 anys fet que acabà amb la tradició familiar. Pel que

¹⁸⁷ GARRIGUES AL DIA. «El borgenc Ramon Aymerich, condecorat amb la medalla President Macià» [en línia]. *Garrigues al dia*, 9 octubre 2013. <<http://www.garriguesaldia.cat/articulo/comarca/medalla-treball-president-macia/o20131009102024002749.html>>, [Consulta: 1 juny 2015].

¹⁸⁸ Vegeu ALBAIGÈS OLIVART, Josep Maria [et al.]. *Un segle d'electricitat a Juneda: 1902-2002*. Juneda: Fonoll, 2003; i ALAYO MANUBENS, Joan Carles. *L'electricitat a Catalunya: de 1875 a 1935*. Lleida: Pagès, 2007, p. 662-664.

¹⁸⁹ MIRÓ, Ramon, «"L'esforç d'una gent" Cooperativa Agrícola de l'Albi (1919-2011)». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Vincles i arrels* [...], p. 45.

explica Martín a la comarca l'ofici tenia certa implantació, recordant-ne noms a Arbeca, la Floresta, els Omellons i Vinaixa.¹⁹⁰

També sabem que un tal Joan Cornudella tenia una fàbrica de teules, coneguda com la bòbila, prop de l'edifici en construcció del Grup Escolar ja que d'una finca que l'ajuntament li comprà per ampliar-ne el solar en Cornudella n'extreia terra que usava per a la seva indústria.¹⁹¹ Al març de 1933 Francesc Martí, propietari de la teuleria del «Ninyo», es queixava que l'Ajuntament només comprava material de construcció al senyor Cornudella, de manera que el consistori acordà que es repartís equitativament la comanda.¹⁹²

Les Borges també comptava amb una central de telègrafs per als oficis i comunicacions ràpides entre els diferents nuclis urbans. Coneixem de l'existència de la centraleta pels problemes que generà les contínues clausures de la central degut a diverses baixes per malaltia del telegrafista titular. El malestar era tan gran que el febrer de 1933 l'ajuntament arribà a demanar a la seu de l'empresa a Lleida la substitució del titular i, posteriorment, també ho demanà a la Direcció General de Telègrafs a Madrid.¹⁹³ Com que l'assumpte no semblava que s'hagués de solucionar per aquesta via el batlle Navés, en una inusual intervenció, demanà a la Direcció general de Comunicacions la jubilació de l'oficial de telègrafs Josep Garcia, segurament el responsable de l'estat d'abandonament de la central, i el nomenament d'uns substitut.¹⁹⁴

En un altre ordre de coses i en referència al sector bancari les úniques dades bibliogràfiques que coneixem les aporta Jaume Barrull a la seva investigació sobre la Regió VIII durant la II República. Per exemple, en el context garriguenc, el 1934 el Banc de Descomptes i Préstecs de Reus tenia sucursals a l'Albi, Arbeca, Cervià, la Granadella, Juneda, Llardecans, Maials, la Pobleta de la Granadella i Vinaixa. Les Borges, en canvi, disposava d'oficines del Banco Espanyol de Crédito el 1934, el mateix any que es constata una oficina de la Caixa de Pensions, i encara una altra de la Caixa Postal el 1929. També cal fer esment de la Caixa Rural depenent de la Cooperativa del Camp de Sant Isidre, fundada el 9 de febrer de 1913 per Francesc Gelambí Dalmau (m. les

¹⁹⁰ Per la referència dels noms de la comarca i la seva visió de l'ofici a la immediata postguerra vegeu MARTÍN VILASECA, Fèlix, "Un altre ofici exhaurit (i II)", *Terrall*, núm. 141 (gener-febrer 2012), p. 5.

¹⁹¹ Actes dels Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de juliol de 1931, 19 de juliol de 1931 i del 23 de juliol de 1931. (AHMBB).

¹⁹² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de març de 1933 (AHMBB).

¹⁹³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de febrer de 1933 (AHMBB).

¹⁹⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de febrer de 1933 (AHMBB).

Borges Blanques, 8 abril 1914). A la mort d'aquesta visqué una etapa d'inactivitat fins que el 1922 Ramon Arqués Arrufat, notari, i Francisco Jansà Olivart, mestre, n'assumiren la direcció.¹⁹⁵

Finalment encara volem fer comentar breument el sector de l'hosteleria, a les Borges representat per la Fonda Miguel i la Posada Piñol. Aquesta última va ser premiada pel jurat del V Congreso Regional de Hoteles, Fondas y Alojamientos, organitzat per la Sociedad de Atracción de Forasteros amb la cooperació del Real Automòbil Club de Catalunya, en la categoria de «Hosterías, paradores y posadas de típico estilo catalán».¹⁹⁶

¹⁹⁵ BARRULL PELEGRÍ, Jaume. *Les comarques de Lleida* [...], p. 112-116; URGELL, Melani d'. *Don Ramon Arqués* [...], p. 98-99; CABANA I VANCELLS, Francesc. «Els grans bancs espanyols i llur penetració a Catalunya». *Recerques: Història, economia i cultura*, núm. 2 (1972), p. 247-293.

¹⁹⁶ *La Vanguardia* [Barcelona], núm. 18.978 (17 desembre 1924), p. 7 (HDLV).

Capítol 2: Ideologia, pensament i política¹⁹⁷

Les Garrigues és una comarca que ha tingut històricament una debilitat estructural de caire polític, sobretot a causa de la pròpia debilitat econòmica que es feu palesa amb la progressiva davallada poblacional des de la dècada dels anys deu. Tot i això el partit judicial de les Borges comptà amb un bon grapat de partits polítics autòctons, situació que es feu encara més evident ja com a comarca durant el període republicà. La fragmentació de l'espai polític garriguenc és una mostra més de la complexitat intrínseca de l'estructura política, malgrat estar marcada, com a tot arreu, per la creixent polarització entre dretes i esquerres. De totes maneres no caiguem en determinisme apriorístics: la polarització política no tenia perquè desembocar en una guerra civil, ni molt menys. La memòria col·lectiva ha transmès en repetides ocasions exemples d'individus que anaven a fer el cafè al local del centre opositor, on hi tenien amics, veïns o coneguts. Que el propi Francesc Macià hagués tingut vincles en els seus primers passos polítics amb les opcions tradicionalistes o lligaires feia que anys després i en ple procés de radicalització ideològica de l'ex-militar encara despertés simpaties per part d'individus enquadrats en aquells col·lectius. Cal afegir que sovint s'ha d'entendre que, a nivell local, un canvi d'equip de govern es percep com un canvi de règim, és a dir, un govern carlista era percebut, malgrat les limitacions, com un govern molt diferent d'un de republicà. Malgrat no tenir competències per fer-ho, els municipis històricament han dut a terme polítiques de sanitat o d'educació, així com els partits polítics o les organitzacions socials. A continuació procedirem a analitzar els trets i antecedents generals de la política borgenca, sempre marcats per l'enorme buit de fonts que dificulten dibuixar un panorama clar sobre aquest tema.

El nacionalisme és un dels grans temes de la historiografia contemporània i continua generant grans debats ja siguin acadèmics o públics i de caràcter popular. A Catalunya, on el tema identitari està a l'ordre del dia polític, cultural, social i econòmic, les discussions es succeeixen cíclicament al voltant dels grans personatges de la història de Catalunya marcats pel seu inequívoc nacionalisme català o fins i tot la seva sonada oposició vers aquest.

¹⁹⁷ Part d'aquest capítol ja el vam exposar a MACIÀ FARRÉ, Marc. *Les Borges autoritàries (1923-1926)*. Lleida: Treball de 12 crèdits dirigit per Antonieta Jarne Mòdol, Universitat de Lleida, 2009; «Caciquismo, autoritarismo y fascismo en el mundo rural catalán, 1923-1954». Article inèdit, 2010; i «'Un riu de sang nova': catalanismo, nacionalismo y identidades juveniles en el mundo rural catalán de entreguerras». A: IBARRA AGUIRREGABIRA, Alejandra [coord.]. *No es país para jóvenes: Actas del III encuentro de jóvenes investigadores de la AHC*. Asociación de Historia Contemporánea, Instituto Valentín de Foronda i Universidad del País Vasco, 2012.

Un dels episodis que volem esmentar va tenir lloc a finals d'abril i principis de juny de 2011 de la mà, bàsicament, de dos acadèmics reconeguts, Agustí Colomines i Fermí Rubiralta. La polèmica va explotar degut a un article de Colomines en què posava sobre la taula el suposat filofeixisme dels germans Badia, reconeguts nacionalistes d'esquerres de dilatada trajectòria entre organismes i activismes polítics de caràcter independentista català. Entre polèmiques trajectòries d'aquests torregrossins —i, per tant, en el context de la Catalunya republicana, garriguencs— hi hagué el control de l'ordre públic de les competències de la Generalitat de Catalunya, de manera que van reprimir les formes violentes de l'anarcosindicalisme català barcelonès. De fet probablement van ser assassinats per faistes, tan sols uns mesos abans de l'esclat de la Guerra Civil.¹⁹⁸ El debat generat al voltant d'aquestes dues interessantíssimes figures del nacionalisme català d'entreguerres es completa amb la postura de Fermí Rubiralta, entre d'altres, biògraf de Miquel Badia, que defensa la postura de què els germans Badia mai van tenir ni actituds ni interessos filofeixistes, i que la seva trajectòria va estar definida per la defensa de l'ordre republicà i autonomista sortit de les urnes.¹⁹⁹

Aquestes dues visions de la trajectòria dels germans Badia té part del seu origen en certa tradició historiogràfica que ha contribuït a perpetuar certs tòpics i mites entorn d'una sèrie de memòries que no sempre s'han ajustat a la realitat. També són fruit del procés polític i intel·lectual que va tenir lloc durant l'anomenada transició espanyola dels anys setanta i vuitanta del segle XX en el qual conflüen elements de la socialdemocràcia que utilitzaven deliberadament perspectives d'anàlisi marxistes ortodoxes amb la finalitat d'oferir una visió excepcionalment crítica del

¹⁹⁸ Sobre qui assassinà als germans Badia s'han publicat diverses hipòtesis, la més coneguda, i polititzada, és la que assenyala a Justo Bueno Pérez i Lucio Ruano, dos faistes vinculats al pistolisme sindical. Fins i tot existeix una polèmica interminable sobre Bueno degut al fet que el seu nom figura al Fossar de la Pedrera de Montjuïc en un espai reservat per al l'epitafi «immolats per la llibertat de Catalunya». Per aquesta qüestió vegeu ARAGAY SASTRE, Ignasi. «Assassí homenatjat». *Avui*, núm. ? (21 març 2008), p. 32. L'article cita el llibre *Memòries: De l'esperança a la desfeta (1920-1939)* de Josep Benet on anotà que «quan escric aquestes ratlles s'ha escaigut el setantè aniversari de l'assassinat dels germans Badia. Un aniversari que ha estat silenciats del tot, en un temps en què alguns parlen de «memòria històrica» i de «memòria històrica democràtica [sic]». Ni un record han tingut les institucions, ni els partits parlamentaris, per als germans Badia. Mentrestant, però, el seu assassí, Justo Bueno Pérez, és homenatjat oficialment com a «immolat per Catalunya»».

¹⁹⁹ La polèmica s'inicià amb un article de Xavier Montanyà en el diari digital *Vilaweb* titulat «Sobre els germans Badia», amb data del 19 de maig de 2011, i li van seguir les rèpliques de Fermí Rubiralta en «Rèplica a l'article 'Sobre els germans Badia' de Xavier Montanyà» i de Jaume Renyer «Trets i mentides contra Miquel Badia, un altre cop» (26 maig 2011). El dilluns següent, i probablement sense haver seguit aquesta primera fase, Agustí Colomines publicava en el diari *Avui* l'article d'opinió «Sobre l'homenatge als germans Badia» (30 maig 2011) que fou replicat per diverses cartes de lectors i una altra rèplica de Rubiralta anomenada «En defensa de Miquel Badia» (7 juny 2011). Colomines contestà en el seu blog personal el 18-VI-2011 encara que sense aportar dades rellevants a la discussió. D'altres historiadors com Vicente Moreno o Daniel Roig es van sumar a la polèmica en diversos articles publicats en los blogs de la pagina web de la revista de difusió d'història *Sàpiens*. Veieu també RUBIRALTA CASAS, Fermí. *Miquel Badia: Vida i mort d'un líder separatista*. Barcelona: Fundació Josep Irla i Duxelm, 2011.. Darrerament encara l'historiador Marc Andreu considerà que els germans Badia «flirtejaven amb el feixisme en nom de la independència», vegeu ANDREU I ACEBAL, Marc. «Història reenfocada». *El País* [Madrid], núm. ? (10 setembre 2014). <http://ccaa.elpais.com/ccaa/2014/09/10/quadern/1410376926_946013.html>, [Consulta: 4 març 2015].

nacionalisme històric català.²⁰⁰ Aquesta producció intel·lectual tenia com a finalitat avortar l'ascens sobtat i àmpliament recolzat de CiU, així com donar arguments polítics al PSC i la seva incòmoda posició respecte a l'anomenat fet nacional català.

El tema, i la polèmica en general, no és un tema menor i, com veurem a continuació, té moltes aportacions pendents i està a l'espera de que hi hagi algun intent renovador de teoritzar al respecte. Un dels referents ineludibles en l'estudi del mal anomenat nacionalisme radical és el Dr. Enric Ucelay Da Cal el qual pràcticament forjà l'expressió «nacionalisme radical», i el definí com «la radicalització dels plantejaments estratègics del catalanisme anterior» utilitzant-lo molts cops indistintament com a sinònim de separatisme, el qual distingeix de l'independentisme.²⁰¹ Aquesta terminologia que només s'utilitza en l'àmbit acadèmic peninsular, i en general per autors influïts per l'obra del Dr. Ucelay, no té continuïtat ni ús en d'altres àmbits acadèmics internacionals, ja siguin europeus, americans o fins i tot de l'Àsia oriental, amb l'excepció coneguda d'alguns països de l'Europa de l'est i Rússia. El nacionalisme, i tampoc ens hi estendrem molt perquè definir-lo no és l'objecte d'aquest estudi, és una ideologia que es matisa juntament amb qualificatius com conservador, progressista, cívic, liberal, pan-, expansionista o imperialista, ètnic, etc. El principal problema de l'ús del terme «radical» està precisament en el seu significat. Radical no significa radicalitzar els plantejaments estratègics anteriors, siguin quins siguin aquests i independentment de a quin camp ho atribuïm. Un plantejament radical implica, en realitat, i això resulta molt clar en el camp de la política, la voluntat d'alterar o canviar les estructures (polítiques, socials, culturals, valors, etc.) mitjançant plantejaments revolucionaris. Es tracta, per tant, d'anar a l'arrel (*radix*, *-icis* en llatí) de la qüestió, paraula de la qual prové el terme «radical», per a canviar-la.²⁰²

Realment el problema va més enllà de la definició d'un concepte determinat, i en qualsevol cas el seu ús i la obra del professor Ucelay han complert el seu treball aportant estudis avui en dia imprescindibles. Així doncs, el que al nostre entendre és un equívoc té els seus orígens en la falta d'estudis al voltant dels orígens a nivell local, microhistòric, biogràfic, etc. que ajudarien a construir adequadament una imatge general, la *bigger picture* que dirien en anglès, del panorama del nacionalisme català. S'ha d'insistir en l'estudi de les organitzacions locals, de les formes de sociabilitat entorn de la festa, el folklore, el menjar, la cultura material que generà la societat en un

²⁰⁰ Vegeu SOLÉ-TURA, Jordi. *Catalanismo y revolución burguesa*. Madrid: Cuadernos para el Diálogo, 1974.

²⁰¹ UCELAY DA CAL, Enric. *El nacionalisme radical català i la resistència a la Dictadura de Primo de Rivera, 1923-1931*. Barcelona: Tesi Doctoral dirigida per Josep Fontana Lázaro, Universitat Autònoma de Barcelona, 1983, pp. 2-26.

²⁰² Definició extreta de la versió online del *Diccionari de la llengua catalana. Segona edició*, de l'Institut d'Estudis Catalans. <<http://dlc.iec.cat/results.asp?txtEntrada=radical&operEntrada=0>>.

context determinat i explicar de quina manera aquestes qüestions flueixen vers la política, les estructures econòmiques o l'imaginari col·lectiu. A més les biografies de personatges destacats del nacionalisme català encara són un aspecte poc explorat a nivell local, excepte per unes excepcions molt recents.²⁰³

Els intents de teoritzar sobre els diversos plantejaments que dugué a terme la joventut nacionalista durant l'etapa d'entreguerres s'han limitat a Catalunya als textos del professor Ucelay que sempre ha ofert una interpretació estimulante però que difícilment encaixa en el conjunt històric i que a més no té continuïtat amb d'altres ciències ni en d'altres contextos ben definits dins de la historiografia o l'antropologia de la joventut. L'aportació d'Ucelay Da Cal posa èmfasi en la procedència dels quadres del que ell anomena «nacionalisme radical», la majoria dels quals identifica amb emigrants de la Catalunya rural vers la Catalunya urbana. Aquest viatge suposa en aquestes figures, que després tindran, o continuaran tenint, militàncies polítiques destacades, un procés de radicalització ideològica que té com a finalitat reforçar la solidaritat del grup. La socialització a partir de la ideologia i la militància política seria, doncs, el tret més important d'aquesta joventut i que, al seu torn, generarà una sèrie de símbols i imatges polítiques, socials i culturals que marcaran tota una generació. Deia Ucelay que «el nacionalisme radical ha estat un moviment de protesta, una captació formativa o “socialitzadora” dels impulsos del jovent, sobretot masculí, abans dels passos decisius del matrimoni i dels fills» i fins i tot arriba a afirmar que «el nacionalisme català, doncs, ha estat consistentment, al llarg d'un segle, un “ritu de pas” (segons la centenària fórmula de l'antropòleg Arnold van Gennep)» i que a més aquest es va concretar en el pas del camp a la ciutat. Per l'autor la identitat nacional d'aquests joves no era gaire diferent, per tant, de fer la confirmació per als catòlics. Ucelay percep aquests sectors de joves nacionalistes com un moviment barceloní, malgrat que ell mateix traça els orígens (en ocasions, no sempre) en entorn rurals, i format bàsicament per fadrins solters que degut al sistema d'herència català es veien impulsats a emigrar a la gran urbs.²⁰⁴ Hi ha tantes excepcions a aquesta fórmula que difícilment es sosté sense un estudi exhaustiu que ho clarifiqui. Ucelay també arriba a caracteritzar el nacionalisme independentista com un fenomen eminentment juvenil, i considera poc freqüent, excepte pel cas de Macià, que qualli en persones d'avançada edat, tot i que assegura que als joves

²⁰³ Veure el ja citat llibre de Fermí Rubiralta sobre Miquel Badia però també del mateix autor *Daniel Cardona i Civit (1890-1943). Una biografia política*. Catarroja: Editorial Afers, 2008. A més MIR, Conxita; JARNE, Antonieta; SAGUÉS, Joan; Vicedo, Enric [coords.]. *Diccionari biogràfic de les terres de Lleida* [...]; BARRULL PELEGRI, Jaume. *Humbert Torres: Metge, filòsof, polític*. Lleida: Alfazeta edicions, 2009. Jarne Mòdol, Antonieta. *Josep Maria Espanya i Sirat: El somni federal*. Lleida: Alfazeta edicions, 2010.

²⁰⁴ UCELAY DA CAL, Enric. «L'àlbum de família del nacionalisme català». *Fonoll*, núm. 133 (març-abril 2004), p. 71-75.

els marcava de per vida i que aquests sentien un vincle amb aquells amb els que havien compartit semblant experiència, predecessora de la maduresa política.²⁰⁵ En realitat el problema era, i continua essent-ho, bastant més complexe i fins que no apareguin més estudis sectorials, biografies dels quadres locals del nacionalisme, i fins i tot estudis demogràfics entorn a les emigracions dins del territori català durant la primera meitat de segle, resultarà molt complicat formular models teòrics al respecte. Existeix a més el problema del nacionalisme català carlista i fins i tot catòlic, que no ha generat la gran quantitat d'estudis que sí ha fet el nacionalisme independentista d'esquerres, o el conservador, independentment de les seves estratègies polítiques. Per descomptat la imatge de les lluites d'alliberament nacional com una mena de febrada d'adolescència no se sosté per enlloc.

A més la trajectòria institucional del franquisme desmunta bona part dels arguments d'Ucelay sobre els contactes entre nacionalistes catalans i el feixisme europeu. Així José Ignacio Cruz ha estudiat com el falangisme s'apropià des del primer moment de la política de joventut del franquisme i és qui realment entra en contacte amb aquests tipus de sistemes polítics buscant un model propi però emmarrant-se clarament amb el feixisme com a model polític i social.²⁰⁶

Els estudis d'antropologia dedicats a la història de la joventut els jutgem de gran importància per les seves aportacions a les ciències socials de models i formes d'interpretació de la joventut. Hi ha diversos estudis al respecte encara que per a aquest estudi utilitzarem com a referent l'obra de Carles Feixa i les seves aportacions de la història de la joventut, especialment els seus estudis dedicats a la generació de la postguerra. Feixa identifica, entre d'altres, tres factors del canvi estructural de la societat que ens resulten útils ja que tenen un impacte directe en la joventut: la guerra com a fractura generacional, la transformació del model familiar i l'emergència de la cultura de masses. Potser les aportacions més suggerents del professor Feixa per a la historiografia sigui la de caracteritzar la joventut com a metàfora del conflicte social i fins i tot, des del nostre punt de vista, del canvi social. Quan els règims polítics limiten les formes d'expressió i de lluita, ja siguin partits, sindicats, o associacions, la conflictivitat social derivada de la naturalesa i idiosincràsia del model de societat porta a aquesta a expressar-se mitjançant d'altres formes. Una d'aquestes formes seria a través de la joventut que s'expressaria, al seu torn, en la creació de noves formes de

²⁰⁵ UCELAY DA CAL, Enric. «Joventut i nacionalisme radical català, 1910-1987». Dins: UCELAY DA CAL, Enric [dir.]. *La joventut a Catalunya al segle XX*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1987, p. 182-193.

²⁰⁶ CRUZ OROZCO, José Ignacio. «Falange, Frente de Juventudes y el nuevo orden europeo. Discrepancias y coincidencias en la política de juventud durante el primer franquismo». *Revista de Educación*, núm. 357 (enero-abril 2012), p. 515-535.

socialització, cultures juvenils, conflictes generacionals, i en definitiva la fragmentació de les formes de representació de la desigualtat i el conflicte social.²⁰⁷

En definitiva apostem per una historiografia integradora de la joventut, que sigui capaç de beure dels estudis antropològics, de geografia humana o de la sociologia. Només llavors podrem construir un coneixement científic complet, que ens permeti entendre i explicar una etapa de la història d'Espanya en la seva totalitat.

El republicanisme

Potser una de les reflexions que caldria fer sobre la Primera República és quin pòsit polític deixà a nivell local i com afectà el ràpid canvi de sistemes polítics a nivell estatal a l'estructura municipal. No hem d'oblidar que la caiguda del règim republicà fou percebuda per la majoria de republicans com un acte de traïció i d'infidelitat per part dels protagonistes del cop d'estat però també dels que possibilitaren la implantació del règim canovista i el retorn de la monarquia. Aquesta percepció es perpetuà en l'ideari republicà a través de la idea de restaurar la legalitat violada el 1874 i és un discurs que també veurem reproduït en el republicanisme supervivent de la Guerra Civil i absolutament menystingut durant la restauració monàrquica posterior a la mort de Franco.²⁰⁸ A més, dins del republicanisme federal trobem, també, diverses famílies amb els seus corresponents projectes socials i polítics que, tot i ser propers, en realitat apostaven per formes d'organització estatals diferents.²⁰⁹

La gran primera onada de joventuts polititzades que donen el salt, i l'assalt, a les institucions foren, com indica el professor Joan B. Culla, els republicans de principis del segle XX. Un bon exemple són les eleccions municipals de novembre de 1905 en què obtenen l'acta de regidors futurs dirigents del republicanisme com Francesc Layret amb tan sols 25 anys, Lluís de Zulueta als primerencs 27 o Antonio Marsà Bragado als 28 anys. La capacitat de mobilització d'aquesta

²⁰⁷ Feixa identifica a més d'altres factors com el boom escolar, l'aparició de un mercat juvenil, l'impacte cultural del turisme, i la revolució sexual que, malgrat el seu interès evident, afecten de forma més tangencial, alguns i gairebé res en d'altres, el període cronològic estudiat. Per a una síntesi de les seves aportacions vegeu FEIXA PÀMPOLS, Carles. *La joventut com a metàfora*. Barcelona: Generalitat de Catalunya: Secretaria General de Joventut, 1993, i la seva obra bàsica *De jóvenes, bandas y tribus*. Barcelona: Ariel, 2006.

²⁰⁸ El concepte de «restauració de la legalitat violada en 1874» l'hem tret de BARGALLÓ I ARDEVOL, Modest. «Ricard Guasch Pijoà». *Revista del Centre de Lectura de Reus*, núm. 33 (juny 1921), p. 176.

²⁰⁹ Sobre el federalisme vegeu ARBÓS MARÍN, Xavier. *Doctrinas constitucionales y federalismo en España*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2006.

generació acabada d'estrenar políticament encara està per estudiar a fons però coneixem algunes iniciatives transcendentals en el camp de l'organització en partits polítics com el Congrés Internacional de Joventuts Republicanes de juliol de 1906, el Congrés de Joventuts Republicanes de Catalunya l'abril de 1908, o l'Assemblea de Joventuts Radicals de Barcelona el setembre de 1908. Així mateix proliferen les joventuts dels partits republicans en forma d'entitats amb personalitat pròpia com la Joventut Federal Nacionalista Republicana de la Unió Federal Nacionalista Republicana, la Joventut Republicana Reformista del Partido Reformista, o les Joventuts Revolucionàries del Partit Republicà Català encara que a l'apropar-se a la dècada de 1910-1920 van perdent força i capacitat d'atracció en favor del nacionalisme, el reformisme, l'anarquisme o fins i tot, breument, en els atomitzats grups de joves del Partit Radical de Lerroux. En aquest sentit el professor Culla afirma que «des del 1911-12, el republicanisme juvenil amb personalitat pròpia, entès com a força autònoma, comença a morir».²¹⁰ En el camp del regionalisme conservador destacaren, per suposat, la Joventut Nacionalista de la Lliga Regionalista.²¹¹

El febrer de 1919 Francesc Macià fundava la Federació Democràtica Nacionalista, pensada per a unificar les esquerres, els nacionalistes i el republicanisme en un sol front comú, no necessàriament en un sol partit. Malgrat que la historiografia sempre ha tendit a considerar el Partit Republicà Català com un dels precedents més clars de l'ERC, també la FDN s'hi va apropar molt, sobretot programàticament, amb la seva retòrica obrerista i el seu interès per captar el vot treballador i la petita burgesia, encara desorientada i amb el vot dispersa entre la gran quantitat de candidatures. La FDN, seria, després del fracàs del front comú i la derrota electoral, el precedent més immediat d'Estat Català, que s'ha apuntat que representa la plasmació del triomf del sector insurreccional, seguint el model irlandès, però que també és cert que al deixar de costat la unitat de les esquerres EC va estar pensat per a passar a atreure el vot republicà no lerrouxista.²¹² No va deia Francesc Macià el 1922 que «Les joventuts “han d'ésser el nervi del nostre exèrcit alliberador”», un clar missatge dirigit a l'expansió de la seva base política vers les noves generacions que tenien un interès polític més porós al discurs del vell ex tinent coronel.²¹³

²¹⁰ CULLA I CLARÀ, Joan Baptista. «Les joventuts republicanes». Dins: Ucelay Da Cal, Enric [dir.]. *La joventut a Catalunya al segle XX*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1987, p. 118-125.

²¹¹ CASASSAS I YMBERT, Jordi. «Els quadres del regionalisme. L'evolució de la Joventut Nacionalista de la Lliga fins el 1914». *Recerques*, núm. 14 (1983), p. 7-32.

²¹² MOLAS I BATLLORI, Isidre. «Federació Democràtica Nacionalista (1919-1923)». *Recerques*, núm. 4 (1974), p. 137-153.

²¹³ A «Orientacions a seguir en la política catalana», conferència donada a el CADCI de Barcelona, 2 d'abril de 1922, Arxiu de Fulls Volants, Institut Municipal d'Història de Barcelona citat a UCELAY DA CAL, Enric. *El nacionalisme radical català i la resistència a la Dictadura de Primo de Rivera, 1923-1931*. Tesis doctoral dirigida per Josep Fontana Làzaro. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 1983, p. 238.

Entremig d'aquest context es comença a forjar el mite i la trajectòria política de Francesc Macià i Llussà. Macià (Vilanova i la Geltrú, el Garraf, 1859 - Barcelona, 1933), tinent coronel del Cos d'Enginyers de l'Exèrcit espanyol, va fer el salt a la política després dels fets del *¡Cu-Cut!* de 1907 i la posterior aprovació de la Llei de Jurisdiccions. Iniciant la seva carrera política com a candidat de Solidaritat Catalana, passà per la Lliga i al trencar-se la Solidaritat deixà la militància del partit de Cambó el 1912. Macià eradicà el caciquisme del Marquès d'Olivart en el partit judicial de les Borges i, a través del nacionalisme i després del republicanisme nacionalista, construí una sèrie de fidelitats polítiques que li permeteren ser escollit ininterrompudament diputat a Corts entre 1907 i 1923. Com ja ha assenyalat la professora Conxita Mir, la capacitat de Macià de satisfer les necessitat econòmiques, infraestructurals i polítiques del partit judicial de les Borges Blanques va trencar amb l'esquema caciquista imperant i augmentà la mobilització electoral en la seva zona d'influència.²¹⁴ De fet Macià arrastrà el local Centre Democràtic i Republicà de les Borges a les seves diferents aventures polítiques, encara que especialment a la seva escissió per l'esquerra, la Joventut Catalanista de les Borges. Des de la Federació Democràtica Nacionalista (1919-1922), fins a l'Esquerra Republicana de Catalunya (1931), passant per Estat Català (1922) i el Partit Separatista Revolucionari (1928). Format políticament en la Joventut Republicana de Lleida l'ideari de Macià i el seu discurs polític ha estat objecte d'interès renovat en els últims anys, demostrant l'heterogeneïtat del personatge, la seva capacitat de crear consens polític al seu voltant i la construcció d'una amalgama de nacionalisme català, republicanisme i esquerranisme en lo social.²¹⁵

Destaca l'associació Joventut Catalanista, segons Quintí Casals filial de la Unió Catalanista, fundada per Joan Bergós, Enric Arderiu i Manel Roger de Llúria abans que Joventut Republicana. Per Casals el grup era inclassificable i els seus membres «capaços de combinar acció política directa amb fina poesia patriòtica». La JC de Lleida protagonitzà una sonada baixada amb barca pel Segre amb simbologia catalanista i cantant *Els Segadors*, fet que despertà, tal i com era la seva intenció, les ires del governador civil el general Martos O'Neale (1899-1900). Aquest darrer no

²¹⁴ MIR CURCÓ, Conxita. *Lleida: 1890-1936: caciquisme polític i lluita electoral*. [Barcelona]: Edicions de l'Abadia de Montserrat, 1985, p. 91-130.

²¹⁵ En aquest sentit veure les aportacions de ROIG ROSICH, Josep Maria. *Francesc Macià: De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, 2006; CASTELLS, Victor [prol. i comp.]. *Francesc Macià parla: Escrits, parlaments, entrevistes i lletres*. Barcelona: Editorial Dux, 2007; ARRUFAT ARRUFAT, Ramon. *Macià. La trajectòria política d'una figura excepcional, en un poble que ha perdut la fe*. Juneda: Editorial Fonoll, 2007; CATTINI, Giovanni Conrad. *El Gran complot: qui va trair Macià?: la trama italiana*. Barcelona: Ara llibres, 2009; ROIG ROSICH, Josep Maria. [prol. i comp.], *Francesc Macià, polític, teòric, agitador: documents (1907-1931)*. Barcelona: Departament de la Vicepresidència de la Generalitat de Catalunya, 2010.

pogué reprimir Bergós però sí Arderiu que, com a arxiver del cos nacional d'arxius, fou traslladat a Huelva.²¹⁶

La fundació de Joventut Republicana de Lleida el 1901 marca l'autèntic canvi de segle a Lleida fusionant les diferents sensibilitats republicanes de la capital, ja siguin progressistes, federals i fusionistes salmeronians, i fins i tot integrant les personalitats del Partit Liberal descontentes amb la seva trajectòria, alguns dels quals procedien de tradicions històriques de col·laboració republicano liberal com en la proclamació de la Primera República a Lleida. S'ha apuntat que l'aparició de Joventut Republicana suposava, a la vegada, l'entrada de Lleida a la modernitat política i social, a més de la voluntat de rejuvenir el republicanisme lleidatà, com el seu nom indica. Aquesta nova formació va fer gala de la seva capacitat d'apropiar-se de l'espai públic, organitzant activitats culturals i servint de catalitzador pel catalanisme cultural de manera que absorbí el seu potencial polític. Construïnt les infraestructures necessàries per a la pràctica dels esports de masses, la renovació pedagògica mitjançant el Liceu Escolar i el seu projecte educatiu mixt, laic i innovador, contribuïren a crear i consolidar noves formes de socialització i de participació ciutadana en la política. El model de la Joventut Republicana també sofrí crisis i escissions, per exemple els sectors que formaran el Partit Republicà Radical de Lerroux a Lleida, i es vinculà a diversos partits a nivell català passant per la Unió Republicana de Salmeron, Solidaritat Catalana, la Unió Federal Nacionalista Republicana o la Federació Democràtica Nacionalista de Macià. A partir de la ruptura republicana de 1915 a Lleida la Joventut Republicana, alliberada del llastre lerrouxista, agruparà els sectors nacionalista, republicans, i les sensibilitats obreristes. Un cop guanyades les eleccions municipals de desembre de 1917 en una gran coalició antidinàstica, Humbert Torres accedeix a l'alcaldia, generant una obra de govern encara per estudiar i marcant una època i una capacitat d'exercir de model de govern i de partit a imitar per part dels altres centres republicans de la zona. Amb l'adveniment de la Dictadura de Primo de Rivera la Joventut Republicana torna als seus orígens, obligada per les circumstàncies repressores, o sigui l'associacionisme cultural. Poc abans de proclamar-se la Segona República la Joventut Republicana s'adhereix a Esquerra Republicana de

²¹⁶ CASALS BERGÉS, Quintí. «Macedònia històrica de lleidatans políticament incorrectes». *ARTS: Revista del Cercle de Belles Arts*, núm. 27 (juny 2007), p. 21-27.

Catalunya, el partir liderat per Macià, i així torna a aconseguir liderar el govern fins l'octubre de 1934 i altre cop entre febrer i setembre de 1936.²¹⁷

Un altre nucli de població que destacà per la seva activitat juvenil i nacionalista fou, per exemple, Tàrraga, capital de la comarca de l'Urgell, on apareix *Vida Nova* el 1921, de la mà de l'entitat Joventut Nacionalista. A més de ser un portaveu del nacionalisme més vehement també tingué certa sensibilitat literària, ja sigui reproduint a clàssics com Joan Maragall, político-poetes com Ventura Gassol o joves de la ciutat com Ricard Piqué.²¹⁸ De la història del catalanisme a la capital de l'Urgell destaca la figura de Josep Güell i Guillaument (1872-1930).²¹⁹

El republicanisme garriguenc en general i borgenc en particular tingueren un paper propi en la història del republicanisme de ponent. Quan el 1888 la Lliga de Catalunya adreçava un document a la reina regent Maria Cristina demanant més autonomia per al Principat a Lleida destacava la firma de Pleyan de Porta, un dels pioners del catalanisme lleidatà. Així mateix, a la comarca de les Garrigues hi trobem les firmes de Josep Marsal, notari de les Borges; Ramon Xammar, hisendat de Castellldans; Isidre Estopa, hisendat de Granyena de les Garrigues; Joan Brugal, comerciant de la Granadella; Cristòfol Mestre, propietari de Juneda; i Tomàs Pinyol, farmacèutic de Llardecans.²²⁰ Això ja és un indicador de l'existència de nuclis vinculats al catalanisme polític que tot just estava florint en l'entorn garriguenc.

Sabem que el catalanisme tenia algun tipus d'estructura en l'actual comarca de les Garrigues, en tant que enviaren representants per a l'Assamblea de Manresa. Hi trobem representació de les Borges Blanques, Castellldans, Granyena de les Garrigues i la Granadella. En el cas de les Borges estem parlant del mateix Josep Marsal Gaya (San Roque, Cadis, 1830 – les Borges Blanques, 1901), que firmà el Missatge a la Reina Regent abans esmentat. Fou notari que acabà destinat a les Borges el 1860, on era propietari. Sabem d'ell que estudià dret a Barcelona i

²¹⁷ VEURE ERITJA CIURÓ, Xavier; SAGUÉS SAN JOSÉ, Joan. «Pròleg», i GELONCH SOLÉ, Josep; SAGUÉS SAN JOSÉ, Joan. «Joventut Republicana de Lleida i la modernització política de la ciutat, 1901-1938», A: ERITJA CIURÓ, Xavier; SAGUÉS SAN JOSÉ, Joan [eds.]. *Coneixes la teva ciutat...?: La memòria d'una ciutat llunyana (Lleida 1900-1979)*. [s. ll.]: Pagès editors i Ateneu Popular de Ponent, 2004, p. 9-11 i 37-66; BARRULL PELEGRÍ, Jaume; JARNE MÓDOL, Antonieta; MIR CURCÓ, Conxita. *Història de Lleida. De la Restauració al franquisme*. Vol. 8. Lleida: Pagès editors, 2003, p. 69-217; ROSELL PUJOL, Maria Creu. *Josep Pujol Cercós, alcalde de la modernitat: Economia, política i societat a la Lleida dels anys vint (1927-1935)*. Lleida: Pagès editors, 2010; HUGUET RECASENS, Maria Lluïsa. *Lleida durant la primera república, 1873*. Lleida: Tesi de llicenciatura dirigida per Manuel Lladonosa Vall-Llebrera, Universitat de Lleida, 1986.

²¹⁸ CORNUDELLA OLIVART, Joan. «Les revistes comarcals del període d'entreguerres: Balaguer, Cervera, les Borges Blanques, Mollerussa i Tàrraga». *URC*, núm. 20 (desembre 2005), p. 77.

²¹⁹ GÜELL I GUILLAUMENT, Josep; CAPDEVILA I CAPDEVILA, Joaquim [ed. i cur.]. *Escrits (1899-1930)*. Tàrraga: Ajuntament de Tàrraga, 2009; i vegeu-ne la ressenya COMA TORRES, Glòria. «GÜELL I GUILLAUMET, Josep (2009). *Escrits (1899-1930)*. Edició i estudi a cura de Joaquim Capdevila i Capdevila. Tàrraga: Ajuntament de Tàrraga. Regidoria de Cultura. (Natan Estudis; 31)». *URTX: revista cultural de l'Urgell*, núm. 24 (2010), p. 438-439.

²²⁰ SOL, Romà; TORRES, Maria del Carme. *Lleida i el fet nacional català (1878-1911)*. Barcelona: Edicions 62, 1978, p. 135.

Saragossa, així com que fou delegat a les assemblees de Manresa (1892), Reus (1893) i Balaguer (1894) com a afiliat de la Unió Catalanista.²²¹

En aquests primers quadres catalanistes ja començà a sorgir la figura de Ramon Arqués que en aquells moments, anys noranta del segle XIX, estava estudiant dret a Barcelona, després d'acabar la carrera de filosofia i lletres que finalitzà el 1895. Sabem d'ell que fou President de la Secció de Dret i Filosofia, de l'octubre de 1895 fins al setembre de 1896 per repetir en el càrrec entre l'octubre del 1896 i el setembre de 1897, del Centre Escolar Catalanista. En la mateixa entitat encara tingué temps de ser bibliotecari de la Comissió Administrativa, entre l'octubre de 1896 i el setembre de 1897.²²²

Pel que fa al republicanisme, tot i que l'estructura administrativa ha canviat força, constatem la presència de republicans el 1899, en les eleccions legislatives, en que es presentà el lleidatà Manuel Pereña Puente (1850-1923) pel districte de les Borges, un dels impulsors de Joventut Republicana. Ho tornà a intentar el maig de 1901 i, tot i que la derrota estava decidida d'antuvi, C. Mir constata com la presència de candidatures republicanes com la seva feu augmentar l'abstenció en els districtes electorals en que els republicans tingueren certa implantació, així com la seva presència en els escrutinis impedia manipulacions ostentoses i obligava les xifres oficials a aproximar-se a les reals. Abans de Macià encara hi hagué la candidatura de Manuel Soldevila Carreras, president de Joventut Republicana, en les eleccions de 1903 i 1905.²²³

Malgrat l'empenta republicana i la progressiva ruptura amb l'anquilosament caciquil, el cert és que encara a les eleccions de diputats provincials del 10 de març de 1907 no es va aconseguir implantar el projecte de Solidaritat Catalana i els monàrquics s'emportaren una altra victòria al districte de Lleida-les Borges. No seria fins les eleccions del 21 d'abril del mateix any, amb el projecte solidari en marxa a les terres de Lleida que arribà la primera victòria d'aquests de les mans de Francesc Macià, amb 7.162 vots front el candidat ministerial Menéndez que n'obtingué 895. És un moment d'auge i en què Macià renuncia a l'acta de Barcelona per representar el districte de les Borges, i aconsegueix el major nombre de vots de tots els districtes provincials.²²⁴

²²¹ SOL, Romà; TORRES, Maria del Carme. *Lleida i el fet nacional català (1878-1911)*, p. 139; OLLÉ ROMEU, Josep M., *Homes del catalanisme. Bases de Manresa. Diccionari biogràfic*, Rafel Dalmau, Barcelona, 1995, p. 148-149.

²²² COLL AMARGÓS, Joaquim; LLORENS VILA, Jordi. *Els quadres del primer catalanisme (1882-1900)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 46.

²²³ MIR, Conxita. *Caciquisme polític* [...], p. 91-130.

²²⁴ *El Ideal*, 23 d'abril de 1907, citat a SOL, Romà; TORRES, Maria del Carme. *Lleida i el fet nacional català (1878-1911)*, p. 254-257.

A més, les Garrigues comptaven amb la presència de republicans radicals, com el Comité Republicano Autonomista Radical de la Granadella (1909), o a Juneda la Sociedad Juventud Republicana (1911) i el Centro Unión Republicana (1914), on destaquen la presència de Jaume Sedó Claramunt i de Joan Olivé el qual era alcalde el 1921.²²⁵

Existeix una conjuntura, diguem-li literària i periodística pròpia, durant dos etapes a la comarca de les Garrigues, la capital de la qual, les Borges Blanques, és el nostre objecte d'estudi. Per un costat la dècada 1913-1923, que és quan va tenir lloc l'etapa daurada de les publicacions periòdiques comarcals. Com explica Joan Cornudella, això coincideix amb una etapa de renovació industrial en el camp de la indústria de l'oli, l'activitat política de Francesc Macià i el mecenatge local de personalitats com Pere Mías i Codina o Ramon Arqués i Arrufat. A les Borges es publicaran quatre diaris: *L'Avenç* (1916), *L'Estel* (1917-1918), *Sang Nova* (1918-1919), i *Sempre Avant!* (1921-1923); a més de dos butlletins locals: *Borjas-Revista* (1913), i *Butlletí Parroquial de les Borges Blanques* (1914).²²⁶

La segona etapa la conformen els anys de la República en què rivalitzaren dos publicacions antagoniques. Per un costat el quinzenal *Lluita* (1932) editat pel CDR que exercí de portaveu del republicanisme local, i de l'altre el setmanari *Horitzó* (1932-1936) la publicació de més llarga durada de la primera meitat de segle a la comarca. Es tractava d'un diari editat per la secció local de la Federació de Joves Cristians de Catalunya, els anomenats feiocistes, que a nivell local eren un grup associatiu amb clares vel·leïtats polítiques. Es definien per un fervorós catolicisme, així com una evident sensibilitat social, un nacionalisme català sense embuts i el seu suport vers el carlisme polític local.

A nivell comarcal destacà l'activitat de la Unió Republicana d'Arbeca que a partir de 1914 comptava amb un impressionant edifici modernista de l'artista local anomenat Siquet del Sumalla.²²⁷ Cal tenir en compte, també, *La Pubilla* (1916) de Juneda, editat per l'associació juvenil La Piula, sota el lideratge de mossèn Anton Navarro posterior animador de l'Associació Nacionalista de Juneda formada per joves quadres del nacionalisme local com el poeta Joan Duch i Arqués o el polític Josep Maria Xammar i Sala.²²⁸ Xammar (Juneda, les Garrigues 1901 - Mèxic, 1967) germà gran de la nissaga dels Xammar de Juneda, es llicencià en Dret a la Universitat de

²²⁵ CULLA CLARÀ, Joan Baptista. El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923). Barcelona: Curial, 1986, p. 419.

²²⁶ CORNUDELLA OLIVART, Joan. «Les revistes comarcals del període d'entreguerres: Balaguer, Cervera, les Borges Blanques, Mollerussa i Tàrraga». *URC*, núm. 20 (desembre 2005), p. 78.

²²⁷ SOLÉ, Lis. «El modernisme arquitectònic a les viles d'Arbeca i l'Albi [...]», p. 211-225.

²²⁸ CORNUDELLA, Joan. *Op. cit.*, p. 78.

Barcelona i, de tornada a la seva ciutat natal, participà de l'Associació Nacionalista, dins del Centre d'Unió Republicana, i adherits a la Lliga Regionalista de Cambó. Fins a finals de la dècada dels vint Xammar estigué implicat en diversos actes culturals que l'Associació duia a terme com la creació de l'Escola Catalana Nocturna el 1918 o els Jocs Florals de Juneda de 1919. Quan el 1920 Ramon Fabregat i Arrufat fundà la Joventut Catalanista de les Borges, Xammar passà a col·laborar amb aquesta en l'edició del quinzenal nacionalista *Sempre Avant!*, que sobrevisqué fins el cop d'estat de Primo de Rivera el setembre de 1923. Macianista militant, Josep Maria formà part de la direcció de la Federació Democràtica Nacionalista de les Borges, i a la vegada d'Estat Català, el partit d'estratègia paramilitar que pretenia seguir el model irlandès insurreccional cap a la independència. Solament amb vint anys s'exilia a Buenos Aires (Argentina) on formà part del Comitè Llibertat que editava el setmanari *Nación Catalana*, el qual Xammar arribà a dirigir. entre 1926 i 1930 el gran dels Xammar ostentà la presidència del Casal Català de Buenos Aires i, encara que tingué discrepàncies amb Macià i començà a orbitar entorn del grup de Daniel Cardona, l'intent de Prats de Molló va fer callar momentàniament la majoria de crítiques vers el líder nacionalista. Amb l'adveniment de la República s'instal·là a Barcelona exercint d'advocat al mateix temps que s'implicava amb el Partit Nacionalista Català que pretenia emular l'interclassisme d'Estat Català. Al PNC coincidí amb el borgenc Ramon Arrufat i fins i tot arribà a presentar-se com a alcaldable per Barcelona en les municipals del gener de 1934. Implicat en els fets d'octubre de 1934 de Barcelona, on va fer un intent de prendre el Palau de Justícia amb uns cent homes armats, s'exilià a Perpinyà (França) mantenint amb vida la direcció del PNC. Poc abans d'esclatar la Guerra Civil el PNC es fusionà amb Estat Català de Josep Dencàs en un procés d'unió dels grupuscles de nacionalistes independentistes crítics amb la direcció possibilista d'ERC.²²⁹

Una de les figures més fascinants que ha donat la història del nacionalisme català a les Borges és la de Ramon Fabregat i Arrufat (les Borges Blanques, les Garrigues, 1894 - Mèxic, 1985). Fill d'una família de petits agricultors estudià al Liceu de Barcelona i després a Madrid per al treball de telegrafista. El 1915 durant una visita del llavors diputat Macià a les Borges, Fabregat exclamà un «Visca Catalunya!» que per intervenció de l'alcalde carlista Francisco Mases Andalé li va costar el trasllat de l'oficina de correus borgenca, on treballava, a la de Calamocha (Aragó) amb tant sols 21 anys. Probablement aquest fet repressiu marcà la seva trajectòria vital ja que des de llavors milità en el republicanisme nacionalista fins als anys trenta. Col·laborà amb el quinzenal

²²⁹ GELONCH SOLÉ, Josep. «Retrat d'un separatista català: Josep M. Xammar i Sala (1901-1967)». A: RENYER ALIMBAU, Jaume; PUJOL I CASADEMONT, Enric [eds.]. *Pensament polític als Països Catalans, 1714-2014*. Barcelona: Pòrtic, 2007, p. 247-258; i del mateix autor «El nacionalisme radical a les Garrigues. Joventut Catalanista de les Borges Blanques (1920-1924)». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Fites en el temps* [...], p. 131-144.

Sang Nova de la Joventut Republicana Autonomista, i fou el fundador i agitador cultural de la Joventut Catalanista de les Borges i de la seva publicació *Sempre Avant!* Milità en la Societat d'Estudis Militars (SEM)²³⁰, grup partidari de la lluita armada i vinculat a Acció Catalana, fou detingut a l'estar implicat en el Complot del Garraf, i des d'EC i com a segon de Macià, a Prada (França) després de l'intent de Prats de Molló. Exiliat a Anvers (Bèlgica), amb la caiguda de la Dictadura emprengué una dura pugna amb l'home fort del republicanisme borgenc a l'interior, Pere Mías, i al perdre la batalla per a ser diputat a la Generalitat provisional s'apartà de Macià. Passà a militar al Bloc Obrer i Camperol i publicà diversos articles d'opinió a la premsa lleidatana i barcelonina, com per exemple *La rambla*, per a després passar a militar a Estat Català - Força Separatista d'Extrema Esquerra amb Jaume Compte com a president.²³¹ Escrigué *Flandes, la Catalunya del nord*, i traduí a Masaryk, Léon Blum i André Maurois. Durant la guerra es passà a les files del PSUC i arribà a ser director general d'Indústries Alimentàries de Catalunya, director General d'Indústria i subdelegat de Correus sota el govern de la Generalitat republicana. A l'acabar la guerra es va tenir que exiliar primer a França, després a Estats Units i finalment a Mèxic on s'establí definitivament duguen a terme una importantíssima tasca cultural amb les revistes *Pont Blau*, *Veu Catalana* (Mèxic, 1958-1963) i *Xaloc* (1964-1981).²³² A *Pont Blau* exercí d'administrador, mentre la direcció estava en mans de Vicenç Riera i Llorca, i Fabregat també en feia la distribució a través de *Difusor del Libro*, fundada pel mateix borgenc. A *Veu Catalana* Fabregat també i va fer d'administrador i estava dirigida inicialment per Salvador Ferrer, tot i que, com apunta Josep Camps, la majoria d'editorials les signava Riera Llorca. Per acabar, *Xaloc* estava íntegrament editada per Fabregat. A Mèxic també feu de corresponsal de l'Editorial Proa, juntament amb Miquel Ferrer, i membre de la delegació del Patronat de Cultura Catalana Popular impulsat per Ramon Xuriguera, que tenia a Fabregat i Ramon Peypoch com a caps visibles al país centreamericà on depenia de l'Institut Català de Cultura i de l'Orfeó Català.²³³

²³⁰ UCELAY DA CAL, Enric. *El nacionalisme radical català i la resistència a la Dictadura de Primo de Rivera, 1923-1931*. Barcelona: Tesi Doctoral dirigida per Josep Fontana Lázaro, Universitat Autònoma de Barcelona, 1983, p. 578.

²³¹ ÍDEM. «La crisi dels nacionalistes radicals catalans (1931-1932)». *Recerques*, núm. 8 (1978), p. 184.

²³² Sobre Fabregat vegeu MANENT SEGIMON, Albert. [dir.], *Diccionari dels catalans d'Amèrica: contribució a un inventari biogràfic, toponímic i temàtic*. Barcelona: Comissió Amèrica i Catalunya, Generalitat de Catalunya, 1992, vol. 2, p. 126 i 200-201, vol. 3, p. 314-315, i vol. 4, p. 274; ÍDEM. *Solc de les hores: retrats d'escriptors i de polítics*. Barcelona: Edicions Destino, 1988, p. 83-88; MARTÍNEZ DE SAS, Maria Teresa; PAGÈS I BLANCH, Pelai [coords.]. *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 528-529; MIR, Conxita; JARNE, Antonieta; SAGUÉS, Joan; VICEDO, Enric. [coords.]. *Diccionari biogràfic de les terres de Lleida* [...], p. 159; sobre l'incident amb l'alcalde Mases vegeu *La Rambla*, núm. ? (2 maig 1932), p. 9.

²³³ CAMPS I ARBÓS, Josep. *Ramon Xuriguera (1901-1966): Ideologia, activitat cultural i literatura*. Barcelona: Tesi doctoral dirigida per Maria Campillo i Guajardo, Universitat Autònoma de Barcelona, 2004, p. 427, 529, 535, 568.

Ramon Arrufat i Arrufat (les Borges Blanques, les Garrigues, 1898 - Barcelona, 1981) fou un altre dels més destacats militants del nacionalisme català juvenil d'entreguerres. Impactat pels discursos de Macià al seu poble natal durant els mítings de Solidaritat i posteriors, s'afilià a la JC de Fabregat i entrà en contacte amb el món polític borgenc i lleidatà als anys vint. El 1924 tingué que clausurar la JC de les Borges per la repressió política de l'alcalde Antonio Piqué Camí, i l'any següent amb vint-i-set anys es traslladà a viure a Barcelona amb la seva muller amb la que havia contret matrimoni amb vint. Macianista convençut fou introduït a la Massoneria per Pere Mías i el sastre Josep Casals i Freixes, i amb aquest darrer escriuria el llibre crític amb l'estratègia d'ERC als anys 30 *Catalunya, poble dissortat* que tingué un cert èxit entre el nacionalisme d'estratègia no classista. Juntament amb Batista i Roca o Daniel Cardona formà part de la Guàrdia Cívica, una força armada creada per a defensar l'efímera República Catalana. Formà part dels Elements d'Estat Català i col·laborà en la publicació *Nació Catalana*, per a després continuar aquesta trajectòria en el Partit Nacionalista Català. Implicat en els fets del 6 d'octubre de 1934, i afectat el seu petit negoci lleter per les col·lectivitzacions durant la Guerra Civil, s'apartà a poc a poc de la política activa encara que mai deixà de freqüentar els ambients polítics independentistes al voltant d'EC i ERC. Autor de diversos llibres de teatre durant el franquisme estigué militant al Front Nacional de Joan Cornudella i Barberà.²³⁴

La configuració del panorama polític borgenc de la primera meitat del segle XX cal emmarcar-lo en les relacions entre ruralitat, modernitat i identitat nacional, que tenen el seu apogeu en el període d'entreguerres on es configuren dos sistemes polítics antagònics que marcaran l'estructura política posterior però que també són el final d'etapa dels antecedents que les defineixen.²³⁵ A la Catalunya occidental aquest procés ha estat estudiat per Joaquim Capdevila el qual posà l'èmfasi en l'imaginari del món camperol —especialment el de Maldà i Tàrraga—, les curses de cóssos, l'individualisme oligàrquic, la relació entre propietat rural i conflictivitat local, la construcció i consolidació del caciquisme rural i el sorgiment de les contrautopies pageses, les transformacions de la feminitat i les formes de masculinitat popular, i la religió en contrast amb la

²³⁴ Sobre Arrufat vegeu MASCARELL CANALDA, Ferran; UCELAY-DA CAL, Enric. «Ramon Arrufat i Arrufat: un separatista discordant». *L'Avenç*, núm. 27 (1981), p. 15-20; MANENT SEGIMON, Albert. *Solc de les hores: retrats d'escriptors i de polítics*. Barcelona: Edicions Destino, 1988, p. 83-88; UCELAY DA CAL, Enric. «Estudi preliminar: Ramon Arrufat i Arrufat, aspirant frustrat a intel·lectual orgànic del separatisme català». A: ARRUFAT ARRUFAT, Ramon. *Macià. La trajectòria política d'una figura excepcional, en un poble que ha perdut la fe*. Juneda: Editorial Fonoll, 2007, p. 13-63; MIR, Conxita; JARNE, Antonieta; SAGUÉS, Joan; VICEDO, Enric. [coords.]. *Diccionari biogràfic de les terres de Lleida* [...], p. 45-46.

²³⁵ BURCHARDT, Jeremy. «Editorial: Rurality, Modernity and National Identity between the Wars». *Rural History*, núm. 21-2 (2010), p. 143-150.

revolta popular.²³⁶ Com ja avisa Manel Lladonosa al pròleg, la modernitat no deixa de ser la manera com anomenem el complex pas d'una societat d'antic règim i rural a una de capitalista i urbana. Per Capdevila el calendari de les collites esdevé clau per entendre el món rural essent un vertebrador del seu imaginari, de les seves sacralitzacions i de les seves lluites, així com entén que hi preval una ètica de la comunitat on hi ha espais, siguin de la naturalesa que siguin, entesos com una part irrenunciable del col·lectiu. Una part del discurs de Capdevila, potser la més suggerent pel contingut d'aquest capítol, és la idea de com les classes dominants s'apropriaren de la sacralització de l'espai per construir edificis públics i privats que tinguessin aquestes característiques, transcendent, així, la seva mortalitat a través de la seva obra. Una manera d'entendre això és la interpretació de Maria Creu Rosell en la seva biografia de Josep Pujol Cercós, alcalde de Lleida durant la dictadura de Primo de Rivera, segons la qual la dictadura fou una etapa modernitzadora que transformà efectivament la ciutat.²³⁷ En aquest sentit pensem que es confon obra de govern renovadora des del punt de vista d'algunes reformes d'infraestructures amb el procés de modernització abans explicat i, alhora, amb una modernització aclaparadora des dels poders públics com la que sí que protagonitzaren els governs locals republicans d'abans i després de la dictadura de Primo de Rivera.

Quadre 14: Llista d'alcaldes i alcaldesses de la història de les Borges Blanques

Nom	Inici mandat	Final mandat	Filiació política i altres dades
Bartomeu Ferrer	1482	?	
Joan Falcó	1483	?	
Antoni Servet	1508	?	
José Sans	?	1 gener 1861	
Ramon Ricart	1 gener 1861	13 gener 1861	
Antonio Segarra y Jontova	13 gener 1861	1 gener 1863	
José Arrufat	1 gener 1863	1 gener 1865	
Juan Arrufat	1 gener 1865	1 gener 1867	
Antonio Arrufat	1 gener 1867	2 octubre 1868	Cessat
José Giné Farrerons	2 octubre 1868	?	Nomenat per la Junta Revolucionària de la Província

²³⁶ CAPDEVILA CAPDEVILA, Joaquim. *Modernització i crisi comunitària. Estudis d'etnohistòria rural: La Catalunya occidental en el canvi dels segles XIX i XX*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 2012.

²³⁷ ROSELL PUJOL, Maria Creu. *Josep Pujol Cercós, alcalde de la modernitat: Economia, política i societat a la Lleida dels anys vint (1927-1935)*. Lleida: Pagès editors, 2010.

Nom	Inici mandat	Final mandat	Filiació política i altres dades
Jaime Vila	?	15 setembre 1873	Republicà
Andres Safont	?	3 novembre 1876	Consta com a alcalde des de l'1 de gener de 1874
Eugenio Segarra	5 novembre 1876	5 febrer 1877	
Andres Safont	?	1 maig 1877	
Juan Sementé Aixalà	1 maig 1877	18 maig 1881	
José Arrufat Giné	18 maig 1881	1 juliol 1883	
Pedro Benet Mallol	1 juliol 1883	1 juliol 1885	Republicà
José Giné Farrerons	1 juliol 1885	1 juliol 1887	
José Manuel Sans Batlle	1 juliol 1887	1 gener 1890	
Sebastián Vallés Bardia	1 gener 1890	22 juny 1890	
Pablo Farrerons López	22 juny 1890	14 novembre 1890	
Juan Sementé Aixalà	14 novembre 1890	1 juliol 1891	
Pedro Benet Mallol	1 juliol 1891	1 gener 1893	Republicà. Destituït pel Governador Civil.
José Maria Güell Arqués	1 gener 1893	22 gener 1893	Nomenat pel Governador Civil. Cessat del càrrec per haver estat declarat incapacitat.
José Belart Ricart	22 gener 1893	1 agost 1893	
Manuel Vilá Vila	1 agost 1893	5 agost 1893	
Andrés Safont Doménech	5 agost 1893	1 gener 1894	
Antonio Aixalà Fontova	1 gener 1894	16 setembre 1894	
Ginés Valeta Segarra	18 setembre 1894	1 juliol 1895	Alcalde interí
Manuel Vilá Vila	1 juliol 1895	1 juliol 1897	
Pedro Aragüés Barrull	1 juliol 1897	9 febrer 1898	Dimiteix per motius de salut i feina
Ginés Valeta Segarra	9 febrer 1898	30 octubre 1898	Dimiteix per motius de salut i família
José Minguella Mor	30 octubre 1898	1 juliol 1898	
José Minguella Claveria	1 juliol 1898		
Nicolás Paquera Curiá	1909	?	
Pedro Melons Farrerons	1 gener 1910	?	Alcalde per RO
Pedro Melons Farrerons	?	1 gener 1914	
Francisco Mases Andalé	1 gener 1914	2 gener 1918	Carlista
Francisco Cortada Pibernat	1 gener 1918	1 abril 1920	Joventut Catalanista
Pedro Patau Fontanet	1 abril 1920	1 abril 1922	
Armando Viles Vilafranca	1 abril 1922	1 octubre 1923	Republicà liberal
Antonio Piqué Camí	octubre 1923	gener 1926	Republicà conservador

Nom	Inici mandat	Final mandat	Filiació política i altres dades
Enrique Calveria Iglésias	29 gener 1926	octubre 1926	Monàrquic conservador filogermànic
José Maria Farrerons Güell	octubre de 1926	1930	Liberal-conservador
Juan Farré Garsaball	26 febrer 1930	27 febrer 1930	
Enrique Calveria Iglésias	27 febrer 1930	14 abril 1931	Monàrquic conservador filogermànic
Joan Navés Ricart	14 abril 1931	18 octubre 1934	Republicà d'esquerres (CDR i CRE)
Josep Aragüés Parcerisa	18 octubre 1934	febrer 1936	Carlista-tradicionalista-jaumista (Unió Ciutadana de Dretes)
Joan Navés Ricart	febrer 1936	24 octubre 1936	Republicà d'esquerres (Centre Republicà d'Esquerra)
Eudald Viles Vilafranca	24 octubre 1936	1938	Unió de Rabassaires
Jeronimo Mas Macià	8 gener 1939	8 febrer 1940	Feixista-falangista (FET y de las JONS)
José Rubió Mas	8 febrer 1940	28 gener 1944	Feixista-falangista (FET y de las JONS)
Antonio Josa Falcó	28 gener 1944	19 febrer 1945	Feixista-falangista (FET y de las JONS)
Agustín Rubinat Bellmunt	19 febrer 1945	20 juliol 1948	Feixista-falangista (FET y de las JONS)
José Falcó Farré	20 agost 1948	7 febrer 1952	Feixista-falangista (FET y de las JONS)
José Maria Minguella Piñol	7 febrer 1952	26 febrer 1958	FET y de las JONS
Jaime Vallés Falcó	26 febrer 1958	17 desembre 1963	FET y de las JONS
José Arrufat Vallés	17 desembre 1963	19 desembre 1964	Carlista
José Anglés Munté	19 desembre 1964	9 febrer 1967	FET y de las JONS
Ramón Suñé Massó	9 febrer 1967	?	FET y de las JONS
Antonio Falcó Reig	1 febrer 1971	?	FET y de las JONS
Josep Bardia Farré	19 abril 1979	30 juny 1987	GIB
Josep Doménech i Perera	30 juny 1987	17 juny 1995	UDC
Miquel Àngel Estradé i Palau	17 juny 1995	14 juny 2003	ERC
Carme Benet i Pelegrí	14 juny 2003	16 juny 2007	CDC
Miquel Àngel Estradé i Palau	16 juny 2007	21 maig 2011	ERC
Enric Mir i Pifarré	11 juny 2011	present	CDC

Font: Elaboració pròpia a partir de les Actes dels plens de l'Ajuntament i AGGCE. Documentación de la Generalitat de Catalunya.

No incloem una secció dedicada a l'espai polític centrista perquè de fet no existí un partit polític que l'ocupés estrictament, tot i que evidentment el CDR ho feu, però el tema clau és que no l'ocupà fent polítiques centristes sinó que obertament d'esquerres. Tanmateix entenem que el seu estudi seria d'interès ja que ens ajudaria a entendre la continuïtat d'aquest espai més enllà dels límits que imposa la cronologia d'uns sistemes polítics determinats.²³⁸ La literatura historiogràfica sovint ha llegit la manca d'implantació de la Lliga a les Borges com una mostra de la força del carlisme local obviant, però, que aquest, aleshores, havia de ser prou inclúsiu com per fer de paraigües del catalanisme entre conservador i centrista que representava la Lliga. L'evolució de cert republicanisme federal que entrat el segle XX s'havia desplaçat vers posicions centristes i fins i tot conservadores feu que el CDR, com hem dit, també inclogués part d'aquest espai electoral, units com estaven per l'apelatiu de republicans però també gràcies a la relació que existia entre el CDR i el Fomento Borjense, una entitat cultural eminentment conservadora però amb lligams familiars i de militància amb el CDR.

La vida política durant la breu etapa democràtica de la República estigué marcada per una majoria republicana, tot i que mai absoluta. El partit a la seva esquerra era la Unió Socialista de Catalunya (USC), amb qui els republicans governaren la major part del temps, i a l'esquerra d'aquest el Front d'Obrers i Pagesos (FOP), vinculat al Bloc Obrer i Camperol (BOC), mentre que la dreta tenia l'hegemonia de la Unió de Dretes (UdD), després anomenada Unió Ciutadana (UC). Aquesta plataforma conservadora estava bàsicament formada per carlistes del Centre Tradicionalista local, tot i que arribà a integrar a algun membre de la Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA) local entre les seves files, i també formaren part del govern a partir dels fets d'octubre de 1934, concretament a partir de 1935 quan l'estat normalitzà l'excepcionalitat de les minories governants i substituï els seients buits del Ple per gent d'ordre local.

Durant la Guerra Civil el panorama polític canvià radicalment i s'integraren en el nou consistori la Unió General de Treballadors (UGT), la Confederació Nacional del Treball (CNT), Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), el Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM), i tot plegat encapçalat per una alcaldia presidida per la Unió de Rabassaires (UR). Això suposà el bandejament de l'alcaldia del batlle legítim, Joan Navés, i, alhora, deslegitimà el govern municipal i perdé suports entre la població, sobretot a partir d'episodis repressius de caire polític i econòmic.

²³⁸ Per al conjunt català després del franquisme vegeu CULLA CLARÀ, Joan Baptista. *L'evolució de l'espai centrista a Catalunya (1976-1982)*. Barcelona: Working Paper núm. 4, Universitat Autònoma de Barcelona, 1989.

El progressisme a les Borges estava diluït en gran part sobre les marques «democràtic» i «republicà» del CDR i Joventut Republicana Autonomista, així com la Joventut Catalanista. Aquestes organitzacions representaven el macianisme polític a les Borges i eren forces que aglutinaven gent de diversos orígens ideològics, a més de tenir una filiació interclassista que permetia que sota les seves sigles hi trobem grans terratinents al costat de petits propietaris. D'altra banda també hem d'assenyalar l'existència de la Unió Socialista, amb tres regidors durant la República, sempre aliats del CDR del que podien haver estat afiliats.

Segons Manuel Lladonosa les bases socials d'ERC participaren activament en el moviment contra el pagament del cànon del novè del Canal d'Urgell l'estiu de 1933. Lladonosa, a més, apunta que el record d'aquesta implicació encara restava en la memòria d'alguns pagesos a finals dels anys setanta del segle XX de poblacions com Torregrossa, Castellnou de Seana o les mateixes Borges Blanques. La conflictivitat, a més, cal lligar-la a la pugna que mantenien ERC i el BOC per les mateixes bases electorals vinculades a la petita pagesia i la seva possible radicalització vers postures més properes a les tesis del Bloc.²³⁹

L'evolució d'aquestes organitzacions fou en el cas del CDR paral·lela a la de Macià en el sector progressista, mentre que Joventut Catalanista se'n desvinculà com a representant del nacionalisme radical després de la instauració de la Generalitat republicana. També sabem que a les Garrigues també hi havia nuclis a Juneda, l'Associació Nacionalista de Juneda, a Juncosa, a Castellldans i a Arbeca. Aquest últim era prou important ja que el 1933-34 arribà a tenir 560 afiliats.²⁴⁰

El Centre republicà

El Centre Democràtic i Republica, o el «Círcol», fou una de les institucions polítiques més importants, si no la que més, de les Borges de la primera meitat del segle XX. La història del Centre Democràtic i Republicà de les Borges és prou reveladora sobre la trajectòria que tingueren bona part dels seus socis més rellevants. Primer anomenat Círculo Democrático Republicano, passà amb el temps, potser poc abans de la dictadura, a ser el Círcol Democràtic i Republicà, després Centre, i

²³⁹ LLADONOSA VALL-LLEBRERA, Manuel. «Un conflicte agrari: el canal d'Urgell i el pagament del novè». *Recerques*, núm. 7 (1978), p. 117-124.

²⁴⁰ BARRULL PELEGRÍ, Jaume. *Les Comarques de Lleida durant la segona República, 1930-1936*. Barcelona: L'Avenç, 1986, p. 208.

finalment durant la República adoptà el nom de Centre Republicà d'Esquerres. De la convergència d'elements republicans variats en sorgí aquesta entitat borgenca que aplegava gent com Armando Viles Vilafranca o Francisco Cortada Pibernat al costat de gent com Ramon Fabregat Arrufat, i entre mig dels quals es situaven personatges com Pere Mies Codina o Pau Segura Rovirosa. A més l'entitat comptava amb una secció juvenil, la Joventut Republicana Autonomista, que publicava *Sang Nova: Portaveu de les Joventuts Nacionalistes del Districte* essent el primer número l'onze de febrer de 1918. Aquests fins i tot assoliren l'alcaldia de les Borges de la mà de Francesc Cortada Pibernat entre el primer de gener de 1918 i l'u d'abril de 1920.

El CDR comptava a més amb unes escoles pròpies, que exercien de contrapès a les catòliques i les públiques, la primera vinculada al carlisme i la segona de l'òrbita liberal-conservadora del CDR. És bastant plausible que les escoles dels republicans estiguessin sota control de bona part del sector més progressista del CDR, contraposat amb el sector liberal-conservador que s'implicà fortament amb la dictadura primoriverista fins al punt que el director de les escoles, Melchor Llaquet Benedet, arribà a ser regidor en l'alcaldia d'Antonio Piqué Camí, membre del CDR i destacat terratinent i fabricant d'oli.

Coneixem l'existència d'un Circulo Republicano de les Borges (CRB) el 1898 que inaugurava local social el mateix any al centre de la població. Les personalitats presents a l'acte són una mostra de la solemnitat que se li volia donar a l'acte.²⁴¹ D'aquesta manera hi assistiren els

²⁴¹ *El Ideal*, núm. ?, 2 gener 1898, p. ? (BHIEI).

republicans de Lleida Manuel Pereña Puente²⁴² i Manuel Miquel Boix,²⁴³ el jove Pere Mías Codina, Odón de Buen y del Cos,²⁴⁴ o el reusenc Ricard Guasch.²⁴⁵

El desembre de 1900 sembla que confluïren diversos sectors del republicanisme i del catalanisme local i es refundà el moviment en un nou Círcol Demócrata i Republicà (CDR) el nom del qual ja ens indica una sensibilitat política diferent de l'anterior agrupació.²⁴⁶ És un procés d'unificació de l'oposició al règim on conflueixen sectors republicans, liberals, progressistes i nacionalistes catalans provinents de militàncies i trajectòries vitals diverses però que veuen en la crisi d'estat una oportunitat per transformar la realitat social. En la mateixa línia trobem la fundació d'un centre republicà a Cervera el 1900 —abans, com a Borges, existia un grup fundat el 1898 en aquest cas de Fusió Republicana—, el Centre Nacionalista Republicà a Barcelona el 1909, la

²⁴² Manuel Pereña Puente (Lleida, el Segrià, 1850 — 1923) fou un advocat, periodista i polític lleidatà que destacà com a activista cultural i republicà històric. Catedràtic d'institut i doctor en Dret (1887) i s'implicà en diverses publicacions culturals i polítiques com *El escolar*, *Aquí Estoy*, *Revista del Ateneo Leridano*, *Revista de Lleida*, *El Liberal* i finalment *El Ideal*, el qual fundà i esdevingué la gran capçalera del republicanisme lleidatà. La seva relació amb les Borges es concretà amb la seva candidatura per aquest districte en les eleccions a Corts de 1899 i 1901, que perdé però que demostra la importància del republicanisme borgenc en el mapa ponentí. Després d'apropar-se a Salmerón contribuï a la fundació de Joventut Republicana de Lleida el 1901 i presidí la Fusió Republicana primer, la Unió Republicana després, i encara s'integrà en la Solidaritat Catalana, la UFNR i el PRC.

²⁴³ Manuel Miquel i Boix, advocat i periodista. Dirigi *El Ideal* fins el 1907 juntament amb Manuel Pereña Puente. Fou escollit vice president de la Junta Local de Lleida de Fusió Republicana, de Salmerón, el 2 de febrer de 1898, a més de representant al partit judicial de Cervera, juntament amb Ramon Riu Vendrell.

²⁴⁴ Odón de Buen y del Cos (Zuera, Saragossa, 1863 — Mèxic, 1945) fou un renovador pedagog de la Universitat de Barcelona i es considera un dels fundadors de l'oceanografia espanyola. Naturalista de formació va arribar a obtenir la càtedra de zoologia de la UB i les seves posicions evolucionistes i darwinianes el portaren a diverses confrontacions amb l'església catòlica que, de resultes, l'implicaren en la participació política de caire republicà i lliurepensador. La seva relació amb Miguel Primo de Rivera, que fou alumne seu, li permeté obtenir la direcció de l'Institut d'Oceanografia, càrrec que conservà durant la República. La Guerra Civil l'atrapà en el seu laboratori de Palma i, capturat pels revoltats, va ser intercanviat per membres de la família Primo de Rivera. De Buen s'exilià a Mèxic on morí el 1945.

²⁴⁵ Ricard Guasch Pijoan (Reus, Baix Camp, 30 abril 1840 — 29 abril 1921) estudià dret a Barcelona on també s'inicià en la política com a republicà federal. Amic personal de Valentí Almirall, Conrad Roure i Vallès i Ribot, quan acabà la carrera tornà a Reus per exercir d'advocat, i on seria president del Cercle de Lectura. Tornà a la política implicant-se amb la Primera República, com a regidor, i després en pugna electoral contra el Marquès de Marianao, el candidat encasellat oficialista. El 1895 Guasch fou un dels precursors de la Fusió Republicana i de l'assemblea de Reus, de manera que s'integrà en la Junta Central presidida per Salmerón. Tanmateix amb el trencament d'Unió Republicana fruit de la coalició amb la Solidaritat Catalana el 1908 s'apartà de la política coincidint amb la mort de la seva filla Lluïsa. Bargalló i Ardèvol, Modest. «Ricard Guasch Pijoan». *Revista del Centre de Lectura de Reus*, núm. 33 (juny 1921), p. 175-179.

²⁴⁶ «Fiesta republicana en Borjas». *El Ideal: Periódico republicano*, 7 gener 1901, p. 3 (BHIEI).

Joventut Republicana de Lleida el 1914, i enmig de tot plegat es creava la Unió Republicana el 1903 o la Unió Federal Nacionalista Republicana el 1910.²⁴⁷

El 31 març de 1913 Marcelí Domingo feu una conferència a les Borges titulada “El carlisme i el problema obrer”, probablement al local dels republicans. La crònica a *La Campana de Gràcia* a través d’un to burleta dona a entendre l’èxit de l’acte i com atragué la presència de jaumistes locals interessats pel títol:

En efecte, el bell parlament d’en Domingo, ple d’una lògica aclaparadora i refrescat per una font inestroncable de veritat, deixà en un deplorable estat als ofuscats xaiets de don Jaume que voltaven pel saló.

Obrers burgesos, que seguiu als parcials d’en Jaumet amb la mateixa obediència que’ls bèns al rabadà, obriu els ulls per un moment;²⁴⁸

La conferència de Domingo aixecà ampolles entre els sectors carlins de la població i, segons les cròniques dels republicans, «cada frase, cada concepte, se’ls hi ha clavats com una fina agulla en el pregó dels seus mal empleats sentiments». Com a resposta a l’acte sembla que algú publicà un article a la premsa lleidatana criticant la visita i la conferència i això no caigué gens bé en les files republicanes:

Un pobre xicot, que deu haver perdut el cap, publicà en una fulla dels lluosos i escolans de Lleida, una ombra d’article bilingüe —amb l’ortografia dels cantonals de Vic,— atepit d’insults i grolleries, i buit de tot sentit.

Tot un vocabulari de frases mal sonants —no se’n podien esperar d’altres, segons la procedència— abocà sobre’l perseguidor de l’Església i pervertidor —per a ells— que’s diu Marcelí Domingo.²⁴⁹

²⁴⁷ Per algunes aportacions recents al tema vegeu IZQUIERDO BALLESTER, Santiago, RUBÍ CASALS, Maria Gemma (coords.), *Els Orígens del republicanisme nacionalista: el Centre Nacionalista Republicà a Catalunya (1906-1910)*, Centre d’Història Contemporània de Catalunya, Barcelona, 2009, especialment el capítol de Josep Armengol Segú sobre el CNR a la província de Lleida; IZQUIERDO BALLESTER, Santiago, *El republicanisme nacional a Catalunya. La gestació de la Unió Federal Nacionalista Republicana*, Societat Catalana d’Estudis Històrics, Barcelona, 2010; del mateix autor “El nacionalisme republicà a Catalunya (1904-1910)”, *Butlletí de la Societat Catalana d’Estudis Històrics*, núm. XXIII (2012), p. 19-63; SOLDEVILA i ROIG, Jordi, “El republicanisme a Cervera (1875-1923)”, *Miscel·lània Cerverina*, núm. 18 (2008), p. 99-128; i del mateix autor *L’Alcalde de Cervera afusellat: Domènec Puigredon (1874-1939): el republicanisme cerverí: de la Restauració a la República*, Pagès Editors, Lleida, 2010.

²⁴⁸ *La Campana de Gràcia*, núm. 2291 (5-IV-1913), p. 3 (MDC).

²⁴⁹ “Cartes de fora: Borges Blanques, 7 d’Abril”, *La Campana de Gràcia*, núm. 2294 (26-IV-1913), p. 4 (MDC).

Els republicans aprofitaren per reafirmar-se en la seva posició i créixer davant de l'atac enaltint Domingo i la tasca cultural i política del CDR:

No's creguin pas que aquests planys, sortits d'algún cambril, ens intimidin. Mal que'ls pesi, persistirem en nostra tasca cultural i redemptora.

I si avui és la paraula vibrant d'en Marcelí Domingo, que tira per terra tot el vell edifici de la tradició, amb llurs prejudicis religiosos i fanatismes polítics, demà serà un altre, no menys il·lustre conferenciant, que'ls acabarà d'ensorrar en les runes d'aquest edifici, del que ja no'n queden sinó les parets.²⁵⁰

La Junta Directiva del CDR el juliol de 1913 estava conformada per: J. Queralt, Juan Cornudella, Ramón Solé, Ricardo Segarra, Manuel Farrerons i Andres Cartaña. L'últim dissabte d'aquell mes organitzaren una conferència del senyor Rocamora el qual «confessà amb la senzillesa que'l caracteritza que, davant la remarcable tasca social i educadora que realitza nostre Centre, en restava extraordinàriament admirat, i per tot arreu ho proclamaria com a model d'abnegació envers nostres ideals».²⁵¹

La repressió constant a la que es veia sotmès el republicanisme catalanista i progressista sota el règim de la restauració es concretà a nivell català especialment amb la repressió maurista vers els protagonistes —i no tant protagonistes com Francesc Ferrer i Guàrdia— de la Setmana Tràgica de 1909; la vaga general revolucionària de 1917 —de ressonàncies soviètiques per context— fortament reprimida pel conservador Dato amb la connivència de la Lliga, a la qual seguí la vaga general de 1919 conseqüència del conflicte de La Canadenca, una situació de tanta agitació social que el govern només ho sabé resoldre amb la suspensió de les garanties constitucionals i la declaració de l'estat de guerra; i encara el període 1920-23 «un moment àlgid d'un llarg període d'agitació social i de repressió policial», segons Conxita Mir.²⁵² A les Borges es veu reflectit clarament en una crònica de Ramon Fabregat que feu el 1932 referint-se a un esdeveniment de 1915, en motiu d'una visita del diputat Macià:

Encara recordo, prestant els meus serveis com administrador de les Borges, l'any 1915, que en una de tantes arribades triomfals d'En Macià, el meu entusiasme catalanista em va fer cridar des d'un balcó un “Visca Catalunya” com una casa. L'alcalde d'aleshores, que estava al servei del

²⁵⁰ “Cartes de fora: Borges Blanques, 7 d'Abril”, *La Campana de Gràcia*, núm. 2294 (26-IV-1913), p. 4 (MDC).

²⁵¹ *La Campana de Gràcia*, núm. 2305 (12-VII-1913), p. 4, 6 (MDC).

²⁵² MIR, Conxita. *Lleida (1890-1936): caciquisme* [...], p. 108, 150, 204, 222, 237 i 254.

caciquisme, va ajudar amb tota la bona voluntat a engrossir els esdeveniments. Es va omplir uns quants fulls de paper per un “señor inspector” que va venir comanat a tota la trepa reaccionària i anticatalanista del poble. Aquell “Visca Catalunya” em va costar un trasllat a Calamocha. Abans, però, hi hagué una escena pintoresca a l’avantdespatx del director general de l’època, senyor Francos Rodríguez. Va sortir tot allò de “la madre patria”, la “inconsútil” i “los hijos espúreos” representats per mi. Dolorós, però, tanmateix, divertit.²⁵³

El 1917 Marcel·lí Domingo tornà a les Borges, rebut enmig d’un entusiasme «impossible [de] transmetre» i davant d’un gran nombre d’oients —«erem molts, moltíssims»—. La crònica ho explicà així:

Explicà en vibrants paragrafs els mals d’Espanya, la vergonya del Marroc, la ineptitud dels governs i governants espanyols i, en fi, tot allò que’l poble ignora, que arrancaven de la nombrosa concurrència xardorosos aplaudiments com electritzats pel mateix entusiasme que envoltava les paraules del orador.

El final de la conferencia fou coronat amb frenètics visques a la República, a Marceli Domingo i a la Llibertat.²⁵⁴

Quadre 15: Junta Directiva del CDR escollida el 1920

Càrrec	Nom
President	Pere Mías Codina
Secretari	Pau Segura Rovirosa
Tresorer	Ramon Fabregat Arrufat
Biblioteca, arxiu i teatre	Francisco Farré
Vocal	Francisco Cortada
Vocal	Gabriel Aixalà
Vocal	Carles Arrufat
Vocal	Joan Navés Ricart
Vocal	Armando Viles Vilafranca
Vocal	Antonio Piqué Camí
Vocal	Ramon Macià
Vocal	Francisco Bardia

²⁵³ FABREGAT ARRUFAT, Ramon, “Senyals dels temps...: Una biblioteca a Correus”, *La rambla*, (2-V-1932), p. 9 (MDC).

²⁵⁴ *La Campana de Gràcia*, núm. 2511 (19-V-1917), p. 3 (MDC).

Càrrec	Nom
Vocal	Josep Palau
Vocal	Pere Boldú

D'altres dades aïllades de les quals disposem ens indiquen que el 1921 el Consell Directiu de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana nomenava el CDR com a soci col·lectiu, juntament amb la Joventut Catalanista, i que, a més, ho feia en vistes a constituir a les Borges una Comissió Delegada.²⁵⁵ I també sabem que el Cercle funcionà al llarg la dictadura ja que se li donà permís per encerclar amb una tanca el pati del darrera de l'escola de l'entitat, l'edifici conegut com l'escola dels republicans, i que anava del carrer sant Jaume al carrer Indústria. No sense problemes amb les autoritats governatives. Prova d'això és que Jaime Sans Bosqué, president del CDR el 1930, interposà un recurs contra la clausura del mateix i la multa de 500 pessetes que s'havia imposat a la seva Junta Directiva.²⁵⁶

Una de les figures imprescindibles per conèixer el republicanisme borgenc fou Pere Mías i Codina²⁵⁷ (les Borges Blanques, 1879 – Montpeller 1941), advocat i polític, estudià Dret a Barcelona i exercí a Lleida i les Borges. Aviat ingressà a la Joventut Republicana de Lleida, i en fou paer (1905-1909) al ser escollit a les municipals del 12 de novembre de 1905 amb 245 vots pel primer districte de la ciutat de Lleida (juntament amb els republicans Ramon Valldeoriola i Santiago Gosé).²⁵⁸ També fou conseller d'Agricultura i Serveis Forestals de la Mancomunitat, i diputat provincial per les Borges (1919-1923). Formà part de la Junta Provincial de Solidaritat Catalana en representació dels republicans al costat d'Alfred Pereña Rexachs i Pere Valldeoriola Andreu.²⁵⁹ Segons Josep de les Borges, pseudònim de Josep Maria Farré Companys, Mías reorganitzà l'escola

²⁵⁵ *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, núm. 5 (maig de 1921), p. 63 (MDC).

²⁵⁶ Acta de la Comisión Permanente del dia 24-V-1924 (AHMBB); *El Diario de Lérida*, 7 maig 1930, p. 4.

²⁵⁷ En general hi ha confusió respecte al primer cognom i s'utilitzen indistintament Mies, Mias i Mías. Nosaltres optem per la versió Mías ja que és la que ell mateix utilitza. Per algunes referències biografies vegeu SOL, Romà, TORRES, Carme, *Gent de Ponent*, Llibre 1, La Manyana, Lleida, 2004?, p. 111; i SATORRA MARÍN, Jordi, GASSIÓ MÓNICO, Ramon Salvador, *Els carrers de les Borges i les petjades de la història*, Editorial Cultura Sud-Oest, les Borges Blanques, 2006, p. 187. Del seu fons documental familiar es conserven més de 1500 llibres que la seva família donà a l'ajuntament de les Borges Blanques "fa més de 20 anys", vegeu *El Butlletí de les Borges: Butlletí d'informació municipal*, núm. 03 (octubre 2013), p. 16 (AFMF).

²⁵⁸ *El Pallaresa*, 14 de novembre de 1905, citat a SOL, Romà, TORRES, Maria del Carme, *Lleida i el fet nacional català (1878-1911)*, Edicions 62, Barcelona, 1978, p. 231.

²⁵⁹ SOL, Romà, TORRES, Maria del Carme, *Lleida i el fet nacional català (1878-1911)*, Edicions 62, Barcelona, 1978, p. 247.

de Primo de Rivera.²⁶⁰ Escollit diputat per la Generalitat provisional el 24 de maig de 1931 per ERC, també ho seria en les eleccions al Parlament català de 1932. Exercí de conseller d'agricultura i economia en el govern de Macià del 24 de gener al 4 d'octubre de 1933. Posteriorment sembla que encara exercí de subsecretari del ministeri del Treball del govern de la República.²⁶¹

Degut a la Guerra Civil s'exilià a França on moriria el 25 d'abril de 1941 a la localitat de Montpeller.²⁶² Les seves restes foren inhumades al cementiri de les Borges el diumenge 11 de juny de 1978 en un acte solemne encapçalat pel retornat president de la Generalitat Josep Tarradellas i la seva esposa, Antonia Macià, el conseller d'Agricultura, Josep Roig i Magrinyà, acompanyats de la família de Mías entre els quals les seves filles Cecília i Lluïsa, néts, besnéts, i els seus germans Eduard i Ricard. Tot i que la seva esposa, Josefa Cava Balcells, encara era viva no pogué assistir a l'acte degut a la seva avançada edat. El president exaltà la figura de l'ex-conseller i explicà que havia vingut a les Borges «a expresar el homenaje de Cataluña a este hombre fiel a su vocación, que tanto amó a Les Borges Blanques y a *las comarcas de Lleida*».²⁶³

Com ja hem assenyalat abans, membres importants del CDR com Pere Mías Codina o Pau Segura Rovirosa s'integraren en l'estructura del Sometent, el que no sabem és si això fou abans o després del cop d'estat de Primo de Rivera. Ja hem comentat com podria formar part de l'estratègia general del catalanisme d'integrar-se en el Sometent. En qualsevol cas el sector liberal-conservador fou el protagonista de la primera alcaldia de l'era de Primo de Rivera, encapçalat per l'alcalde, Antonio Piqué Camí, o el seu correligionari José Cortada Pibernat, ambdós màxims responsables del tancament de la Joventut Catalanista de Ramon Fabregat. És més, quan es produí el cop d'estat l'alcalde Armando Viles, que presidia el CDR el 1918, o el president de la cooperativa republicana, Ramon Sementé, els dos membres del CDR, declararen subscriure en la seva totalitat l'actuació del Directori Militar. Fins i tot elements com Pau Segura Rovirosa, del sector progressista, formaren part del govern de Piqué Camí, escollit a través de la Junta de Vocales Associats, tot i que ben aviat

²⁶⁰ BORGES, Josep de les, "Tarradellas asistirá hoy a la inhumación de los restos de Mias i Codina", *La Vanguardia*, diumenge 11-VI-1978, p. 29.

²⁶¹ BORGES, Josep de les, "Tarradellas asistirá hoy a la inhumación de los restos de Mias i Codina", *La Vanguardia*, diumenge 11-VI-1978, p. 29.

²⁶² El Tribunal de Responsabilitats Polítiques (TRP) acabà per imposar-li una multa de 10.000 pessetes que pagarien els seus hereus el 1943. Per més informació respecte el TRP i d'altres imputats de les Borges vegeu MIR CURCÓ, Conxita, et alí, *Repressió econòmica i franquisme: L'actuació del Tribunal de Responsabilitats Polítiques a la província de Lleida*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1997.

²⁶³ BORGES, Josep de les, "Tarradellas asistirá hoy a la inhumación de los restos de Mias i Codina", *La Vanguardia*, diumenge 11-VI-1978, p. 29; BAUTISTA, Aurelio, "No habrá Estatut antes del verano del 79", *La Vanguardia*, dimarts 13-VI-1978, p. 33.

fou expulsat de la corporació el març de 1924, amb la intervenció del delegat governatiu Julio Morató.

La relació entre el sector progressista i el conservador venia de lluny, segurament de la fundació del propi CDR, i fins a dates tardanes continuaren lligats, almenys fins a la mort de Macià el 1933. Com veurem més endavant Ramon Arrufat denuncià la presència de gent com Antonio Piqué o José Cortada com a membres del CDR encara el 1932. El 1920, quan Macià ja havia fundat la Federació Democràtica Nacionalista, que rebutjava els límits administratius de la nació catalana, reivindicava la reforma agrària i una política social reformista, tots els sectors del CDR encara li professaren admiració i respecte. El 12 de desembre de 1920, en una visita a les Borges en motiu de les eleccions a Corts del 19 de desembre de 1920, s'organitzà un míting on intervingueren Ramon Duran Albesa, de la FDN, Pere Mías, conseller de la Mancomunitat, Ramon Fabregat, de Joventut Catalanista, i dirigents del CDR i delegats del Sindicat Agrícola. La comissió organitzadora estava formada, ni més ni menys, que per Ramon Fabregat Arrufat, Armando Viles Vilafranca, C. Arrufat, Josep Palau Campderrós (secretari de l'Ajuntament), Pere Mies Codina, Pedro Patau Fontanet, Pau Segura Rovirosa, Francisco Cortada Pibernat, Manel Farrerons Sabí, Domingo Arrufat, Gabriel Aixalà Giné, F. Farré, A. Falcó i R. Bosch. Molts d'ells hi eren com a part del sector més institucional del CDR, com Cortada que havia estat alcalde tot just fins l'abril del mateix any, o Patau que n'era l'alcalde en el moment del míting.²⁶⁴

Segons Ramon Arrufat, l'actitud del CDR durant la dictadura fou bastant nefasta pel nacionalisme radical. Sembla que es negaren a donar suport a Macià i a Estat Català en els fets de Prats de Molló i no van donar-li suport econòmic a través de la compra de l'emprèstít Pau Claris, amb el qual es pretenia recaptar fons per les despeses derivades de la preparació, compra d'armes i manutenció pel cop d'estat. Deia Arrufat en una carta publicada a *Estat Català* el 1932 que «aquell centre refusà rodonament comprar paper de l'emprèstít Pau Claris, emprèstít que fou creat pel President de Catalunya, tan venerat avui per dit centre i tan oblidat ahir. L'emprèstít esmentat era per a preparar la gesta de Prats de Molló; per proclamar l'independència de Catalunya.» Arrufat també carrega contra el conjunt de la ciutadania, assenyalant que en tot Borges només s'aconseguien 350 ptes., «que les dues centes són de dos senyors que no han estat mai socis del Centre; les restants, eren de bons ciutadans i catalanistes, a desgrat de pertànyer com a socis al Centre». Potser la crítica més punyent la fa a Pere Mies Codina, acusant-lo d'invertir molt poc en la

²⁶⁴ Sobre la FDN vegeu MOLAS, Isidre, "Federació Democràtica Nacionalista (1919-1923)", a *Recerques*, núm. 4, 1974, p. 137-153. Per la presidència d'Armando Viles i el míting de 1920 hem consultat el carnet d'afiliat de Josep Arrufat Salat del 1919 i una circular informativa del míting esmentat impresa el 6 de desembre de 1920 a la Impremta J. Gibal i Cia., C/ Diputat Macià núm. 14 de les Borges Blanques (FJSG).

causa nacionalista tenint en compte el seu estatus econòmic: «sols direm que el *factotum* Sr. Mies va comprar-ne 25 pessetes, que per un home que ha estat conseller de l'antiga Mancomunitat i avui és diputat, d'una manera gens noble per cert, de la Generalitat, ja és un gran sacrifici».²⁶⁵

El 8 de juliol de 1923 es constituïa la Unió Socialista de Catalunya de la mà del seu principal ideòleg, Manuel Serra Moret (Vic, 1884 – Perpinyà, 1963) amb elements provinents de la Federació Catalana del PSOE, descontents per la seva política vers el catalanisme, i gent de l'entorn del republicanisme i de la CNT. Editaven el portaveu *Justícia Social*, que a les Garrigues tingué algun subscriptor entre 1923 i 1926 a la Granadella. Pel que respecta a les Borges el cert és que tingueren una important representació consistorial, fins a 3 regidors durant la república, enfront dels 4 carlins o els 5 d'ERC. Amb aquesta força es presentaren al segon congrés de la USC, celebrat l'abril de 1933, enviant-hi dos delegats, que Martín Ramos calcula que implicava l'existència d'un mínim d'onze afiliats i un màxim de 35, o sigui, una mitjana de 23. Estimació que creiem poc creïble, ja que el CDR. comptava segons les fonts amb més de 700 afiliats, i solament tenia 2 regidors més. En qualsevol cas, en el Congrés de 1936 els de la Unió de les Borges tornaren a enviar-hi un parell de delegats, cosa que indica que sobrepassaren amb certa enteresa l'expulsió de l'Ajuntament de la que foren objecte arran dels fets d'octubre de 1934.²⁶⁶

De la Joventut Republicana Autonomista a la Joventut Catalanista

Val la pena analitzar el procés de creixement i escissió de la Joventut Catalanista de les Borges des de l'interior del CDR a una entitat política pròpia. El procés constant de radicalització de les joventuts republicanes a les Borges té també una explicació sociològica. Autors com José Ángel Bergua —en contextos històrics totalment diferents però que des d'un punt de vista teòric ens resulta estimulants— han apuntat com la joventut erosiona l'ordre sociocultural instituït quan duen a

²⁶⁵ *Estat Català*, 12-III-1932, p. 3 (FJSG).

²⁶⁶ MARTÍN RAMOS, Josep-Lluís, "La Unió Socialista de Catalunya (1923-1936)", a *Recerques*, núm. 4, 1974, p. 155-190.

terme certs actes de sociabilitat on subverteixen la seva posició subordinada en una escala jeràrquica en institucions socials importants com la família o el món laboral.²⁶⁷

Quan al febrer de 1917 es fundà a les Borges la Joventut Republicana Autonomista com a part integrant del CDR començà una nova era a la política borgenca. Adherida a l'Assemblea republicana catalana de Lleida de l'abril d'aquell any per a fundar el PRC de Domingo, Layret i Companys, la JRA es situà a l'avantguarda política local que posteriorment ocuparà la JC de Fabregat. En aquest context local, marcat pel final de l'alcaldia de Francisco Mases Andalé i l'inici de la de Francisco Cortada Pibernat el gener de 1918, soci del CDR, apareix en una data tan significativa com l'11 de febrer, aniversari de la proclamació de la Primera República, el quinzenal *Sang Nova*.

L'onze de febrer de 1918, coincidint amb el quaranta-cinquè aniversari de la proclamació de la Primera República espanyola, sortia a la venda el primera número del quinzenal *Sang Nova: Portaveu de les Joventuts Nacionalistes Republicanes del Districte*.²⁶⁸ La redacció estava situada a les dependències del "Círcol Demòcrata Republicà", llavors al C/ Diputat Macià (actual C/ Nou) núm. 11. Aquest fet ja ens assenyala una vinculació directa entre la publicació i la històrica entitat del republicanisme borgenc, a més de remarcar l'existència de la JRA en el si del CDR. El preu era de 10 cèntims l'exemplar (1 pta. el trimestre, 1,75 ptes. el semestre i 2,50 ptes. l'any) i la impressió es feia a la Impremta Joventut, al C/ Alcalde Mestres amb Blondel, de Lleida.

El primer número de *Sang Nova* era tota una declaració de principis ideològics i polítics. Subtitulada «Portaveu de les Joventuts Nacionalistes Republicanes del Districte» mostrava en portada una fotografia de Marcel·lí Domingo i Sanjuan, escriptor i polític republicà en aquells moments líders del PRC i a la presó per les seves crítiques a la Guerra del Marroc. Seguia un text dedicat a Pablo Iglesias Posse, fundador del PSOE i de la UGT, ressaltant el seu discurs de la via

²⁶⁷ BERGUA AMORES, José Ángel, "La socialidad lúdica juvenil. Sobre cómo los jóvenes erosionan el orden sociocultural instituido cuando se divierten", *Reis: Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 88 (1999), p. 107-152.

²⁶⁸ Hem consultat els 9 exemplars que es conserven a la BHIEI (núm. 1, 11-II-1918; núm. 2, 24-II-1918; núm. 4, 24-III-1918; núm. 5, 7-IV-1918; núm. 7, 5-V-1918; núm. 8, 19-V-1918; núm. 9, 1-VI-1918; núm. 10, 16-VI-1918; i núm. 11, 30-VI-1918). També hem utilitzat els articles següents ja que en fan referència GINÉ I FREIXES, Manel, "Les publicacions periòdiques a les Borges Blanques al llarg del segle XX", dins OLIVARES, David, et alii, *Fites en el temps: VI Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: El Cogul, 27 d'octubre de 2007*, Editorial Fonoll, Juneda, 2008, p. 213-224.; GRAS MAS, Nora, "La premsa de les Garrigues en blanc i negre (1900-1960)", dins CALVERA BELLO, Enric Albert, et alii, *Cabal de peïjades: VII Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: Vinaixa, 24 d'octubre de 2009*, Editorial Fonoll, Juneda, 2010, p. 191-201. Pel que fa a la seva descripció formal cal indicar que la publicació passà per diversos formats, els números 1 i 2 de la BHIEI mesuren 14,5 cm de base per 20,5 d'altura aproximadament (es fa difícil saber la mida exacta a l'estar relligats, a més cal tenir en compte els retalls que poden haver sofert en les restauracions), els núm. 4, 5, 7 i 8 fan 18,5 cm de base per 28,2 cm d'altura, i encara tornaren a canviar de format en els núm. 9, 10 i 11 amb 20,9 cm de base i 29,2 cm d'altura. El nombre de pàgines dels exemplars també va oscil·lar al llarg del temps, independentment del format, de tal manera que el núm. 1 tenia 20 p.; núm. 2, 12 p.; núm. 4, 12 p.; núm. 5, 8 p.; núm. 7, 12 p.; núm. 8, 12 p.; núm. 9, 16 p.; núm. 10, 12 p.; i núm. 11, 8 p.

armada contra els «governants mal ànimes», i una altra foto i text dedicat a Francesc Macià. La Redacció resumia el seu ideari en tres paraules, Catalunya, socialisme i República, i es reclamava macianista així com interessada a donar suport tot el que impliqués avançar vers la democràcia i el progrés social. Publicaven també un text d'Antoni Sabater Mur, mestre de música del col·legi Liceu Escolar de Lleida, conegut pel seu sistema pedagògic renovador, en el qual reclamava major participació de la joventut i reivindicava les figures d'Antoine Drouot, militar francès famós per la seva lleialtat a Napoleó i a la República, Galileu Galilei, el destacat pensador de la revolució científica del Renaixement i que simbolitzava el conflicte entre ciència i religió, Bernard Palissy, mite de la Revolució Francesa de 1789 també perseguit per l'Església, i Booker T. Washington, líder de la lluita contra la segregació racial i el dret a vot de la comunitat negra d'Estat Units mort el 1915. Igualment rellevant és la inclusió d'un article del mestre i polític Joaquim Maurín Julià, en aquells moments militant de la JR de Lleida, col·laborador de la CNT i molt influenciat per la Revolució Russa, on cita al regeneracionista Julio Senador Gómez i el seu llibre *Castilla en escombros: las leyes, las tierras, el trigo y el hambre*, de 1915, i reivindica la generació de 1878 que acabà amb la Guerra dels Deu Anys, la primera de la independència de Cuba. El número encara inclou un text de Macià on anuncia el seu retorn a la vida parlamentària al considerar que la fallida Assemblée de Parlamentaris catalans li donava la raó en la seva lluita contra el caciquisme i la política dels partits dinàstics, així com veu en el final de la Primera Guerra Mundial l'inici d'una nova etapa plena d'oportunitats per aconseguir almenys l'autonomia catalana. Encara destacarem la col·laboració de J. Gili i Ferran, que escrivia a l'òrgan dels PRC, *Humanitat*, on dona una caràcter messiànic a la joventut i parla d'una nova humanitat forjada en el final dels combats en els camps d'Europa.²⁶⁹ Finalment comentar breument l'aparició de conceptes i referències en altres articles del mateix número firmats amb pseudònims o inicials difícils d'adjudicar a algú en concret, que parlen de socialisme, Tolstoi, Unamuno, Rousseau, la caiguda dels Romanoff, Trotsky, von Kuhlmaun, Lloyd George, el president W. Wilson, el dret a l'autodeterminació, la República de 1873, Salmerón, Pi i Margall, Castelar, Figueras, el cant dels segadors o el macianisme polític.²⁷⁰

En els números següents el quinzenal comptà amb articles de distintes personalitats del nacionalisme i el republicanisme català juvenil. Per exemple Esteve Massagué de Reus (Baix Camp, Tarragona) president de la Joventut Nacionalista Republicana que alava Macià però critica als republicans que col·laboren amb el règim i demana a les esquerres buscar nous referents polítics.

²⁶⁹ La dada de la seva col·laboració a *Humanitat* a GIVANEL I MAS, Joan (materials aplegats per), *Bibliografia catalana: Premsa*, vol. I Agramunt-Barcelona, Barcelona, 1931, p. 454-455.

²⁷⁰ *Sang Nova*, 1 (11-II-1918), Biblioteca-Hemeroteca del Institut d'Estudis Ilerdencs (Lleida).

El polític i escriptor Àngel Samblancat i Salanova, militant destacat del PRC que havia visitat les Borges, advertint que “hasta los curas se van a volver anarquista” i que a Espanya feia falta una revolució, però que fos “de la cultura o por la cultura” i “que pidiera a voces libros, libros”.²⁷¹

També s’observa la col·laboració de Fermí Palau i Casellas, escriptor, polític de la JR de Lleida i mestre del Liceu Escolar, que exalça la Vaga General Revolucionària d’agost de 1917, així com el socialisme de Pablo Iglesias, critica al Ministre de la Guerra Juan de la Cierva Peñafiel, i senyala que el camí a seguir era treballar per a Catalunya i després fer “una Espanya nova, una Espanya més democràtica una Espanya aont el poble sigui govern i el govern sigui poble”. Sota el pseudònim de Jordi Erin, protagonista d’una famosa obra de teatre del mateix nom escrita per Josep Burgas el 1906 i de missatge revolucionari, escrigué el ja comentat Ramon Fabregat. Ell fou qui acompanyà a Samblancat en la seva visita a les Borges, i entre els seus articles apareixen referències a Josep Maria Eça de Queirós, escriptor portuguès, i la seva obra *La reliquia* (1887) pel seu contingut crític amb la religió, entrevista a l’alcalde republicà Francisco Cortada, i parla del llibre *El Atraso de España*, de John Chamberlain (publicat entre 1900 i 1914).²⁷²

Finalment volem destacar el número 9 de *Sang Nova* (1-VI-1918) per la seva excepcionalitat. En ell culmina l’apogeu nacionalista de la publicació dedicant el número a un especial sobre el 278è aniversari de la Revolta de Catalunya o Guerra dels Segadors de 1640. A més dels articles dels antics col·laboradors del quinzenal com Fermí Palau i Casellas, Esteve Massagué o Ramon Fabregat, també apareixen textos d’Antoni Rovira i Virgili, Francesc Pi i Margall o un fragment del *Compendi de la doctrina catalanista* del polític Enric Prat de la Riba, en aquells moments president de la Mancomunitat de Catalunya.²⁷³

La Joventut Catalanista de les Borges, secció juvenil i alhora escissió radicalitzada del Cercle Democràtic Republicà, fou una entitat d’estricta obediència macianista, alhora que esdevenia lobby de pressió vers postures cada cop més reivindicatives pel que fa la qüestió nacional catalana. La seva trajectòria, com la de les persones que en feien d’animadors principals, fou un tan erràtica, inestable i accidentada.

Ramon Fabregat i Arrufat (les Borges Blanques, 1894 – Mèxic, 1985) fou el principal actor de Joventut Catalanista. Polític i telegrafista, que estudià a Madrid, Fabregat ben aviat abraçà el macianisme i fundà la JC de les Borges el 1920 i en fou el president, per passar a militar després a

²⁷¹ *Sang Nova*, 2 (24-II-1918), Biblioteca-Hemeroteca de l’Institut d’Estudis Ilerdencs (Lleida).

²⁷² *Sang Nova*, 4 (24-III-1918), 5 (7-IV-1918), 7 (5-V-1918), Biblioteca-Hemeroteca de l’Institut d’Estudis Ilerdencs (Lleida).

²⁷³ *Sang Nova*, 9 (1-VI-1918) Biblioteca-Hemeroteca de l’Institut d’Estudis Ilerdencs (Lleida).

Estat Català un cop liquidada la primera durant la dictadura de Primo de Rivera. Detingut per la seva implicació en el complot del Garraf, com a membre del Servei d'Estudis Militars d'EC, fou posat en llibertat i decidí exiliar-se a França al costat del seu cabdill. Segons el testimoni de Ramon Arrufat Arrufat «la seva família també va haver de marxar, perquè la fiança per treure'l de la presó els va costar 25.000 pessetes. Van haver d'hipotecar la fàbrica d'oli, dues cases i la botiga; i avorrits van haver de marxar». Un cop a França s'implicà a fons en el complot de Prats de Molló, el 1926, l'intent insurreccional que havia preparat Macià des de l'exili i fou detingut i jutjat en fracassar aquest. Traduí al català obres de Tomás Masaryk, Léon Blum i André Maurois a finals de la dictadura. Durant la Segona República s'allunyà de Macià i va passar a militar al Bloc Obrer Camperol, i publicà el 1932 *Flandes, la Catalunya del Nord*. Amb l'esclat de la Guerra Civil s'afilià al PSUC i fou Director General d'Indústria de la Generalitat, però el desenllaç de la guerra l'obligà a exiliar-se a Mèxic. Allí tragué profit de la seva condició d'enòleg i dugué a terme un negoci de vins, per després dedicar-se al món dels llibres com a comerciant i membre d'editorials i llibreries, com la Difusora del Libro. Fundà Edicions Catalanes de Mèxic, on publicà *Macià: la seva actuació a l'estranger* (1952-1956) i també fundà les revistes *Pont Blau* (1952-1963) i *Xaloc* (1964-1981). El 1983 va rebre la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya.²⁷⁴

En segon terme hem de parlar de Ramon Arrufat i Arrufat (les Borges Blanques, 1897 – Barcelona 1981), escriptor i activista polític, vinculat des de sempre al nacionalisme radical i membre destacat de la Joventut Catalanista de les Borges. Segons el seu testimoni fou ell qui clausurà JC degut a les pressions exercides per l'Alcalde Piqué i es refugià a Joventut Nova, el club de futbol de l'entitat. El 1925 decidí traslladar-se a Barcelona degut a que «l'alcalde de la dictadura em feia la vida impossible; era un tal Piquer»²⁷⁵ on passà a militar a Estat Català, publicant tant a *La Nació Catalana* com al butlletí *Estat Català*. Hi publicava sota el pseudònim Ramon de les Borges o Xubanc ja que era de cal Ramon del Blanco i se'l coneixia sota el nom del Xuxo. Tot i implicar-se en la fundació d'ERC ben aviat se'n distancià, així com de Macià, i es va involucrar amb els Elements d'Estat Català i més tard en el Partit Nacionalista Català. El 1933 publicà *Catalunya, poble dissortat*, juntament amb Josep Casals Freixes, i el 1934 *Catalunya, Pi i Maragall i el*

²⁷⁴ Per diversos apunts biogràfics sobre Fabregat vegeu DD. AA. *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*, Edicions de la Universitat de Barcelona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2000, p. 528-529; MANENT, Albert (dir.), *Diccionari dels catalans d'Amèrica: contribució a un inventari biogràfic, toponímic i temàtic*, Comissió Amèrica i Catalunya i Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1992, p. 200-201, i *Solc de les hores: retrats d'escriptors i de polítics*, Edicions Destino, Barcelona, 1988, p.83-88. Sobre els complots del Garraf i de Prats de Molló vegeu CREXELL PLAYÀ, Joan, *El complot de Garraf*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1988; CARNER-RIBALTA, Josep, *El complot de Prats de Molló*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1987; COLOMINES, *La Catalunya rebel...*

²⁷⁵ Efectivament es refereix a Antonio Piqué Camí, alcalde de 1923 a 1926.

catalanisme. Després de la Guerra Civil va militar al Front Nacional de Catalunya i encara va escriure *La solució Cambó* el 1946 i *La Unidad Hispánica: España y Catalunya: 1892-1939*, aquest sota el pseudònim de Pelayo Menéndez Solá, i la biografia *Macià: la trajectòria política d'una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe*, acabada d'escriure el 1969 que restà inèdita fins la seva publicació actual el 2007. Precisament pel text de *La Unidad Hispánica* fou detingut i condemnat per un consell de guerra a quatre anys de presó.²⁷⁶

Al voltant de l'entitat acabarien per gravitar bona part de les noves fornades de catalanistes radicals, molts d'ells escorats cap a posicions nacionalistes, independentistes i socialment avançades, en la mateixa mesura que evolucionava la figura de Francesc Macià. Un exemple n'és Joan Cornudella Barberà (3 novembre 1904, les Borges Blanques — 26 març 1985, Barcelona), educat al Liceo Escolar de Lleida i que mantingué relacions amb la Joventut Catalanista de les Borges en major o menor mesura. De fet no hi ha constància documental clara respecte a si era militant o no, malgrat la donació de 5 pessetes que feu un tal Joan Cornudella per comprar una senyera com consta a *Sempre Avant!* núm. 12, del 15 de maig de 1921, ja que no està clar si era ell o el seu pare. Tot i això la relació de la família Cornudella amb l'entitat queda clar en certa mesura quan es constata que la germana petita, Florència Cornudella, fou inscrita al Pomell de Joventut, la secció femenina de l'entitat (núm. 41, 10 d'abril de 1922). La trajectòria de Joan Cornudella és representativa de l'evolució de bona part de l'electorat més nacionalista, que el dugué a la Secretaria General d'Estat Català durant la Guerra Civil, a fundar el Front Nacional de Catalunya durant el franquisme, per acabar essent escollit diputat al Parlament de Catalunya pel PSC el 20 de març de 1980.²⁷⁷

Josep Gelonch ha estudiat la breu trajectòria de JC destacant la seva important activitat política i cultural, que començà amb uns 25 membres i que es clausurà amb uns dos-cents i escriu segons Arrufat o uns 500 segons Fabregat. Gelonch identifica tres fases en la història del partit: una primera etapa a partir de la fundació marcada per una gran activitat cultural i política; un segon moment que culmina amb la formació d'una candidatura municipal pròpia enfrontada al CDR i que, arran de l'oposició de Macià en causarà l'allunyament i el suport a Acció Catalana, i una tercera fase de desintegració durant la dictadura de Primo de Rivera. L'autor ha constatat l'enfrontament entre JC i el Foment Borgenc, i per extensió amb el sector conservador del CDR, quan per Carnaval

²⁷⁶ Per la trajectòria d'Arrufat vegeu l'estudi preliminar d'Enric Ucelay-Da Cal a ARRUFAT, *Macià...*, p. 11-63; MASCARELL, Ferran, UCELAY-DA CAL, Enric, "Ramon Arrufat i Arrufat: un separatista discordant", a *L'Avenç*, núm. 27, 1981, p. 15-20; MANENT, *Solc de les hores*, p. 84.

²⁷⁷ Vegueu RUBIRALTA CASAS, Fermí, *Joan Cornudella i Barberà (1904-1985) Biografia política*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2003. Les dades de *Sempre Avant!* estan citades de les p. 19 i 20.

un membre del Foment «arrencà dos escuts amb les quatre barres que figuraven entre'ls adornaments de la sala, estripant-los i llençant-los per terra». En qualsevol cas JC organitzava conferències amb la presència de gent com Amadeu Hurtado Miró o Manuel Serra i Moret, entre d'altres, editaven des del primer de desembre de 1920 la publicació Sempre Avant!, eren socis de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i fins i tot confeccionaren una candidatura pròpia a les eleccions municipals de l'1 de febrer de 1922. La intervenció de Macià propugnant una candidatura única del republicanisme feu que a última hora aquesta es retirés, essent aquest el primer dels desencontres amb Macià, fins que el sector de Fabregat el 2 de setembre de 1923 anunciava la seva integració a Acció Catalana. Tot i això és probable que aquesta escissió fos solament temporal, especialment un cop instaurada la dictadura, i que tornessin a fer pinya a la Joventut Nacionalista, que havia canviat el nom el maig de 1922, per ésser clausurada amb l'alcalde Piqué i passessin tots a integrar-se al Club de Futbol Joventut Nova. Deia Francisco Farré Boldú a Macià el 1925 que «La “Joventut Nacionalista”, obligada per les circumstàncies i la crisi econòmica que passava, es vegué obligada á disoldres, mes no per aixó habem deixat d'agrupar-nos tots els bons catalans, socis i directius de dita Joventut».²⁷⁸

Joventut Nova arribà a participar en competicions provincials, com el Borges F. C., tot i que sembla que amb menys fortuna esportiva, ja que només tenim constància de derrotes. A més la persecució a la que feia referència Francisco Farré Boldú en l'esmentada carta a Macià es concretava en la seva suspensió ara sí ara també, mitjançant excuses com per exemple fer un partit contra un club no federat, del qual desconeixem el nom amb els jugadors del José Minguella i Antonio Bonet, del Borges F. C., sense el permís corresponent, tot i tractar-se clarament d'un partit sense transcendència, i que els hi costà suspensió durant un mes. Al final, i després de les explicacions corresponents, el Comitè sancionador va tenir que revocar la suspensió davant del perill de tenir que suspendre un partit ja programat que s'havia de disputar de forma imminent. Però la Joventut Nova era sobretot una tapadora per encobrir les reunions dels ex-membres de Joventut Nacionalista. Ho explica molt bé el citat Francisco Farré:

Com vos no ignoreu, apart de la “Joventut”, però era una mateixa cosa, conservabam una societat de futbol formada per socis, en sa majoria joves, baix el nom de “Futbol Club Joventut Nova”, de Borges.- Aquest aparent Club, té el Reglament degudament aprovat pel Governador de la Provincia desde l'any 22 i avui gairebé tots en som socis; tenim el domicili á la Plaça Constitució, 38 (Cafè del Calvo) i mediant accions, estem en possecció d'un grandíós

²⁷⁸ Vegeu GELONCH SOLÉ, Josep “El nacionalisme radical a les Garrigues. Joventut Catalanista de les Borges Blanques (1920-1924)”, dins DD. AA. *Fites en el temps. VI Trobada d'Estudiosos...*, p. 131-144.

camp de futbol, que ja coneixeu, degudament replanat i tancat, á ont van els nostres joves á jugar, i d'aquesta manera, retenim agrupats entorn nostre á aquesta joventut i en socis de la disolta Joventut Nacionalista, tot esperant el dia que ens afavoreixin les circumstancies per á puguer actuar ó el venturós dia que nostre capdill, vos, ens senyaleu el camó de la lluita contra aquesta Espanya caduca, envilida i que ens esclavitza.²⁷⁹

Sobre Joventut Nova també en parla Ramon Arrufat en la biografia de Macià:

A les Borges Blanques, per exemple, en ser posats fora de la llei els dirigents més destacats i clausurada l'entitat política, arraulits pels esdeveniments, ens reagrupàrem en una entitat de futbol que es titulava Joventut Nova, fins en aquell moment filial de Joventut Nacionalista, que es movia independentment al marge de tota mena d'activitat política. Més tard ens hi sumàrem tots amb molt poques excepcions, amb la finalitat de mantenir el contacte aglutinant amb mires al retorn de Macià, que era el nostre cabdill polític. (...) I això va fer que, durant un temps, massa llarg per cert, férem de *futboleros* aquells que mai no hauríem ni somiat fer de vulgars baladrers davant d'una mala jugada feta per un analfabet amb pretensions de vedet. [es refereix a l'alcalde Antonio Piqué Camí] Però el motiu ens lligava amb mires a no desarticular el quadre de patriotes abnegats.

Finalment, Arrufat també ens proporciona el final de Joventut Nova que es dissolgué «per crisi econòmica produïda a causa de la coacció pressionant tothora de l'alcalde Antoni Piqué, al servei del delegat governatiu», en algun moment entre el juny de 1925 i el febrer de 1926.²⁸⁰

Sense dubte un partit que mereixeria un capítol a part tot i que no en tenim prou dades seria Estat Català. Segurament d'abans de la dictadura de Primo de Rivera no hi deuria haver infraestructura al poble ja que la majoria de possibles militants ja estaven enquadrats en la JC però amb la clausura d'aquesta el partit podria haver nascut en la clandestinitat i apareix amb força durant els anys de la República com a protagonistes dels fets d'octubre de 1934. De militants pràcticament no ens en consten, sabem que l'octubre de 1934 al capdavant del partit hi havia Manel Saltó, que el Corretgé que vivia al c/ Hospital també n'era militant, així com els germans Ramon i Pere Ricart Viles. De Manel Saltó sabem que dirigia les Joventut d'Estat Català que sortiren al carrer armades durant els fets d'octubre de 1934 per defensar l'Estat Català proclamat des del balcó de l'Ajuntament borgenc. Ho veurem en el seu corresponent capítol amb més detall. Saltó es va exiliar a Mèxic en acabar la Guerra Civil i retornà als anys setanta amb una petita fortuna que li

²⁷⁹ *La Vanguardia*, 13-VI-1925, p. 11, 06-IX-1925, p. 13, 18-X-1925, p. 12 (HDLV). La carta de Francisco Farré, que després aniria a viure a Barcelona on treballà de sastre i on s'integrà a Estat Català, la podeu consultar a l'Annex III.

²⁸⁰ ARRUFAT, *Macià...*, p. 215-216.

permeté edificar un dels primers blocs de pisos de la població, oficialment conegut com el bloc Saltó però popularment conegut com el bloc del mexicà. Dels germans Ricart sembla que ambdós van patir penes de presó durant el primer franquisme i Ramon fins i tot fou afusellat a l'edat de 39 anys.²⁸¹

La implantació del Bloc Obrer i Camperol (BOC) a les Borges la considerem en relació a la figura de Ramon Fabregat i el grup polític desenvolupat al seu voltant. El BOC ha estat estudiat a les terres de ponent per Jaume Barrull oferint una perspectiva sobretot des de la ciutat de Lleida.²⁸² Una de les accions clau d'aquest grup fou la mobilització en relació a l'impagament del cànon del novè del Canal d'Urgell a través de la UPAL de la qual coneixem la seva presència a les Borges i Torregrossa.²⁸³

A les eleccions municipals del febrer de 1934 es presentà la llista del Front d'Obrers i Pagesos, vinculada al Bloc Obrer i Camperol i amb els següents membres:

Antoni Roig Torres

Gil Prats Olcos

Josep Martí Solé

Eudald Viles Vilafranca

Andreu Pijuan Morgades

Salvador Gorgues Claret

Francesc Prats Vallverdú

Josep Bonell Andreu

Josep Macià Falcó

Ramon Bellmunt Cots

Josep Griñó Seró

La llista amb prou feines obtingué 144 vots, el 7% sobre el total, i, per tant, no obtingué representació al consistori. Fem un cop d'ull al perfil dels membres de la candidatura. El seu cap de llista era Antoni Roig Torres (Les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Lleida, el Segrià, 28 maig 1943), qui durant la Guerra Civil seria vocal del POUM del Comitè de Milícies Antifeixistes de les

²⁸¹ TERRADELLAS PRAT, Enric [cur.]. *La sèrie documental Procediments Judicials Militars (sumaríssims) 1939-1980 de l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 2015, p. 194.

²⁸² BARRULL PELEGRÍ, Jaume. *El Bloc Obrer i Camperol (Lleida 1919-1937)*. Lleida: Ajuntament de Lleida, 1990.

²⁸³ Vegeu LLADONOSA, "Un conflicte agrari...", p. 117-124.

Borges Blanques. Roig fou encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 14 de desembre de 1943. Víctima de la repressió franquista, fou executat a Lleida el 28 de maig de 1943. El número tres era el polític i sindicalista Eudald Viles Vilafranca que, posteriorment, seria alcalde per la Unió de Rabassaires en el mandat que s'iniciava el 24 d'octubre de 1936. Membre del Comitè permanent del consistori en representació de la UR, Viles va ser encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de gener de 1944. El seu cosí germà era l'alcalde de les Borges Blanques Armando Viles Vilafranca. La memòria popular sosté que va viure tot el franquisme amagat a casa del seu fill fins a la seva mort.²⁸⁴ Andreu Pijuan Morgades posteriorment seria voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges a la columna Durruti-Farrás a Bujaraloz, fet que ens indica com de plural era la candidatura. El número nou de la llista era Josep Macià Falcó, un dels processats pels fets d'octubre de 1934. Condemnat a 9 mesos a la presó de Lleida, fou posat en llibertat el 17 de desembre del mateix any. Durant la Guerra Civil Macià va ser vocal del Comitè de Milícies Antifeixistes de les Borges. Tancava la llista Josep Griñó Seró (Les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Lleida, el Segrià, 28 juliol 1939) el qual després del conflicte bèl·lic fou víctima de la repressió franquista, essent executat a Lleida el 28 de juliol de 1939.²⁸⁵

La primera referència que tenim del PSUC durant el franquisme és en un sumari incoat el 1948 contra quatre sindicalistes acusats de tenir propaganda de la UGT i segells de cotització constava l'electricista borgenc José Dorado Abadía, casat i de 33 anys. Amb ell els altres expedientats eren Fernando Reoyo Díez, àlies *Ramon Rivera*, miner i veí de Lleida, casat i també de 33 anys, que constava en documentació interna del PSUC com el seu secretari general a Lleida, així com Antonio Yoller Boira, mecànic-electricista, de Lleida, solter de 36 anys, i en Rodrigo Bellmunt Gimeno, comerciant de Puiggròs, casat de 49 anys. Segons el sumari el 1943 els quatre acusats, empresonats a Lleida, decidiren que un cop complerta la condemna iniciarien «una xarxa de relacions que els permetés distribuir la propaganda del sindicat i integrar-s'hi, cosa que dugueren a terme durant la primavera de 1947».²⁸⁶ La trajectòria de Dorado seria llarga i complexa. La seva darrera implicació en política coneguda seria com a número 4 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupación Independientes en les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.²⁸⁷

²⁸⁴ Testimoni de Maria Teresa Solé Macià al seu domicili del c/ Concepció Soler, núm. 3 (les Borges Blanques) en data del 26 de març de 2010.

²⁸⁵ LÓPEZ, *Els fets d'octubre de 1934...*, p. 652; RUBIÓ: 2011, p. 26.

²⁸⁶ MIR, *Vivier es sobreviur...*, p. ?, i JARNE, *Aurèlia Pijoan...*, p. ?, la cita i les dades extretes d'aquestes referències bibliogràfiques són citades a JARNE, JUVILLÀ, *El PSUC a les terres de Lleida...*, p. 51-52.

²⁸⁷ BOP, A31, 6-III-1979, p. 297.

En relació amb les relacions econòmiques entre les diverses classes socials resulta imprescindible fer un cop d'ull al sindicalisme de classe a nivell local. Els sindicats agrícoles, malgrat ser sindicats, no deixaven de ser i tenir una clara voluntat interclassista, de manera que els hi hem dedicat àmplies seccions en aquest capítol, però separats d'aquest apartat. Traçar una història del sindicalisme de classe a les Borges no ens ha resultat gens fàcil, ans al contrari, car és, potser, la documentació que més trobem a faltar per completar el panorama econòmic local. Tanmateix tenim breus referències que ens poden orientar. Per exemple, arran del conflicte agrari derivat de l'impagament del cànon del novè del Canal d'Urgell l'estiu de 1933 coneixem que hi havia cert nivell d'implantació de la Unió Provincial Agrària de Lleida (UPAL) a les Garrigues. L'interès per atreure a les tesis del BOC la pagesia garriguenca feu que destacats dirigents com Maurín arribessin a esmentar els problemes de la comarca, i part del que avui seria el Segrià, a les pàgines de *La Batalla*, en un article titulat «Por los campos del Urgel» i on Maurín assegurava que «el campesino de la llanura de Lérida està triplement encadenado por el propietario de la tierra, por el canal de Urgel y por la naturaleza que ha helado las olivas» (sic). Com ha assenyalat Manuel Lladonosa el sindicalisme de classe era un instrument per a crear consciència de classe i desplaçar la base electoral d'ERC vers les tesis polítiques del BOC.²⁸⁸

Així a finals de juny i principis de juliol de 1933 la UPAL iniciava una campanya contra el pagament del novè des d'una posició d'esquerra radical: «retirada de les dues tercers parts de la collita, no pagar el novè a la Companyia Canal d'Urgell i exigir-ne la incautació per part la Generalitat». El moviment a les Garrigues abastà les Borges i Torregrossa, les poblacions més vinculades a la zona orogràfica de l'Urgell on la UPAL tingué més suport i base social. Una base social que, a les Borges, estava clarament vinculada a l'existència de grups polítics anteriors els quals s'havien anat transformant en el temps. Pensem en el grup de militants vinculats a Ramon Fabregat dins del CDR, després dins de la JRA, i la JC de les Borges que després podria haver passat precisament pel BOC, la UPAL i finalment el POUM o el PSUC, depenent de les trajectòries personals.²⁸⁹

A les Borges també coneixem de l'existència d'un Sindicat d'obriers, presumiblement format per gent amb experiència en el camp de la construcció i les obres públiques, que a principis de 1932 explicava la seva desesperada situació d'atur al consistori republicà. Aquest, després d'escoltar el moment molt dur que passaven les famílies per la falta de feina, acordà donar feina de forma

²⁸⁸ *La Batalla*, núm. ? (19 maig 1932), citat a LLADONOSA VALL-LLEBRERA, Manuel. «Un conflicte agrari: el canal d'Urgell i el pagament del novè». *Recerques*, núm. 7 (1978), p. 119.

²⁸⁹ LLADONOSA, Manuel. «Un conflicte agrari [...]». *Recerques*, núm. 7 (1978), p. 120.

prioritària als obrers veïns de les Borges davant de qualsevol obra, com per exemple carreteres o reparacions. La petició la feia el Sindicat a través d'una comissió, fet que ens indica certa capacitat organitzativa o, almenys, la voluntat de dur a terme la gestió amb certa oficialitat.²⁹⁰

La dreta

La idea i percepció de l'hegemonia carlista a les Borges estava prou estesa en la memòria popular fins al punt que als anys noranta encara algú s'atrevia a afirmar que «las Borjas Blancas eran carlistas».²⁹¹ És, malgrat tot, una afirmació que caldria matisar. Si bé és cert que el carlisme, entès alhora com una ideologia, un entramat de relacions socials i econòmiques, un partit i, en definitiva, un col·lectiu identificable d'individus, de ciutadans, era hegemònic a les Borges caldria dir, però, que només ho era en l'espectre conservador.

Les Borges Blanques eren carlistes en la mesura que aquests disposaven d'un consens i control respecte a totes les manifestacions conservadores de l'espectre polític borgenc. La història del carlisme a les Borges té alts i baixos, com a tot arreu, té cops de força i demostracions de feblesa, però en tot moment sempre es va caracteritzar per tres trets definitoris. En primer lloc el carlisme era totalment hegemònic del centre cap a la dreta de l'arc polític. Era l'única dreta. Si més no l'única que va tenir representació política, que feia mítings, trobades i aplecs, que tenia local, que estava estructurada de forma estable, que organitzava jocs florals, i que podia fundar una cooperativa. I això, a les Borges, vol dir o bé aglutinar una sèrie de productors que pretenien consolidar la seva hegemonia mitjançant la supervisió i canalització en el mercat de les petites explotacions, o bé volia dir enfrontar-se als grans propietaris. En segon terme, i molt a pesar dels carlistes, aquests mai van assolir el poder polític per mitjans estrictament democràtics. És més, si durant el període de la dictadura de Primo de Rivera alguns dels regidors provenien de les files del carlisme, tan bon punt hi van haver les primeres eleccions democràtiques de la II República van ser les esquerres, de la mà del Centre Republicà d'Esquerres (5 regidors) i la Unió Socialista (3 regidors), les que van guanyar per majoria assolint dos terços de la representació en el consistori. Els carlistes, agrupats dins la Unió Ciutadana de Dretes, van aconseguir 4 regidors i no van poder

²⁹⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6 de febrer de 1932 (AHMBB).

²⁹¹ Citat a JARNE MÒDOL, Antonieta, "La branca femenina del carlisme lleidatà. República, Guerra Civil i Primer Franquisme", dins MIR CURCÓ, Conxita (ed.), *Carlins i integristes: Lleida segles XIX i XX*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1993, p. 179. Correspon a una entrevista que l'autora feu a Noeli Bahillo, destacada militant del carlisme lleidatà, el 25 de març de 1992.

governar fins passats els fets d'octubre de 1934, per mandat de l'autoritat militar.²⁹² Finalment, i en tercer lloc, el carlisme borgenc era necessàriament un col·lectiu heterogeni, tant des del punt de vista ideològic com de militància, funcionament i estructura. Per tant, a les Borges, el carlisme és hegemònic perquè és heterogeni. I és heterogeni perquè vol ser hegemònic. És capaç d'aglutinar els diversos interessos individuals i de classe de forma que evitava qualsevol tipus d'escissió o dissidència i si hi són, que molt probablement hi eren, es dirimien els conflictes portes endins. Molt probablement es tracta d'un moviment interclassista amb forta capacitat mobilitzadora i conscient de les seves limitacions, així com de la força dels seus adversaris polítics. De cap altra forma es podria explicar sinó que persones com Ramon Arqués Arrufat, amb importants vincles amb la Lliga Regionalista, acabés totalment integrat en la vida carlista de les Borges, i duent a terme gestions cabdals en la vida municipal del jaumisme ja que acabarien per permetre fundar un col·legi i un sindicat dins l'òrbita catòlica i carlista respectivament. Hem d'advertir, però, que Ramon Arqués podria haver tingut la intenció de, progressivament, anar desvinculant el carlisme borgenc dels trets típicament carlistes, i aglutinar la dreta entorn d'un moviment, que es deia carlista, però que es caracteritzava sobretot per un catalanisme polític, un conservadorisme social (especialment interessat en la defensa de la propietat privada) i el catolicisme com a element de religiositat. A excepció del catalanisme, aquests seran trets que distingiran a la dreta borgenca durant el franquisme, moment de gran apogeu de la figura de Ramon Arqués, la memòria del qual perdurà més enllà de la dictadura fins a ser perpetuat en forma de plaça i estàtua dedicada en honor seu en ple període de la democràcia constitucional.

Ramon Arqués i Arrufat (Juneda, 1874 – les Borges Blanques, 1956), notari, és una figura de primordial importància del conservadorisme borgenc durant la primera meitat del segle XX. Biografiat per Melani d'Urgell, la seva figura es mitificà arran dels fets que envoltaren el seu empresonament durant la Guerra civil i l'assassinat de dos dels seus germans, que marcaren bona part de la seva connivència política amb el franquisme. Catòlic fervent, fou el principal impulsor i n'és considerat el fundador del Col·legi Mare de Déu de Montserrat, així com responsable de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola del Camp de Sant Isidre, vinculat a l'òrbita carlista. Els vincles personals d'Arqués amb Francesc Cambó, amb qui coincidí a la Universitat de Barcelona, són el principal motiu de la tradicional vinculació que s'ha establert entre Arqués i la Lliga. Ell és la cara visible d'un catalanisme conservador i catòlic que pretén buscar certa transversalitat i trencant amb

²⁹² Els regidors eren pel Centre Republicà d'Esquerres i l'Unió Socialista de Catalunya: Joan Navés Ricart (alcalde), Francesc Badia Cots (1er tinent d'alcalde), Candi Farré Mir (2on tinent), Taulé (3er tinent), Josep Mónico Morera, Triquell Gassió, Piñol Solé i Joan Llussà Costafreda. La Unió Ciutadana de Dretes la representaven Joan Cornudella Duran, Josep Aragüés Parcerisa, Josep Rubió Mas i Francesc Farré Canela.

la imatge ortodoxa del tradicionalisme. En aquest sentit Arqués o el propi Centre i la Joventut Jaumista s'adhereixen a la Diada de la Llengua Catalana organitzada ni més ni menys que per Joventut Catalanista de les Borges, encapçalada per gent com Ramon Fabregat.²⁹³

El 30 d'agost de 1910 la dreta catòlica borgenca organitzà una missa, en castellà, pel matí i a la tarda un míting. *La Campana de Gràcia* ironitzava com els feligresos “varen sortir ab el morro aixut, perquè no varen entendre res” ja que la llengua castellana no era d'ús popular. El míting estigué protagonitzat per l'advocat lleidatà Hernández, i l'acompanyaren el marquès d'Olivart “y quatre o cinc *corbs* més”. Tanmateix sembla que el discurs d'Hernández fou excessivament virulent per la sensibilitat política local:

Hi hauria unes doscentes cinquanta persones (y la majoria erem curiosos) quan se va comensar l'acte, y després de molt parlar, o mal-parlar (que no es lo mateix), va fer ús de la paraula el ja dit advocat senyor Hernández, el qual, entremitg de mil tontades, ens va dir que més s'estimaria sentir la flaire de la pólvora que no la de l'incens, y que s'havia de decapitar a tots els lliberals, comensant per en Canalejas, y altres disbarats per l'istil, que varen fer esclafir de riure al public allí reunit.²⁹⁴

Davant d'un discurs tant vehement i la reacció del públic sembla que els qui l'acompanyaven no sabien on ficar-se cosa que no passà desapercebuda pel setmanari assenyalant que «¡y a fe que feia una careta, el pobret marquès d'Olivart!».

Tot i que sempre s'ha destacat que a les Borges no hi havia hagut mai una delegació de la Lliga Regionalista primer i Catalana després, sembla que a mitjans 1934 vist el darrer fracàs del carlisme en les eleccions del gener, s'intentà formar un grup per implantar el partit a nivell local. El pas, que hauria estat sonat i estratègicament exitós per a la Lliga, ja que s'hauria implantat en una capital de comarca i podria haver arrabassat vots a una dreta carlista molt heterogènia, sembla que comptava amb el suport del mateix Cambó que s'hauria avingut a assistir a la inauguració en persona.

Sobre els membres de la secció local *La Campana de Gràcia* denunciava que es tractava de gent vinculada a la gestió local durant la dictadura de Primo de Rivera i, per tant, deduïm que es tractava de gent vinculada al republicanisme conservador, catòlics, i quadres provinents de l'antic Partit Liberal. Vegeu-ne la crònica:

²⁹³ Sobre Ramon Arqués vegeu URGELL, *Don Ramon Arqués...*, i BERGÓS MASSÓ, Antoni, *Memòries*, Virgili & Pagès, Lleida, 1990, p. 503-505. Sobre la Diada de la Llengua *Sempre Avant!*, núm. 4, any I, 15-I-1921, p. 1 (AJSG).

²⁹⁴ *La Campana de Gràcia*, núm. 2156 (3-IX-1910), p. 2 (MDC).

La gent que s'ha ofert a la Lliga per a muntar la sucursal és aquella que serví constantment el dictador Primo de Rivera i «*cuadrilla*», des dels llocs que els designaren per tal desgovernar la ciutat.

Són aquells que feien empresonar ciutadans per la simple manifestació d'alegria que es féu quan es deia que s'havia amnistià el tan plorat President Macià. Són també els que delataven els homes representatius del Centre Republicà d'Esquerra i feien clausurar aquest pensant que així ofegarien el sentiment nacionalista i republicà dels borgencs i són, per a acabar, els que s'arrossegaven davant el «*señor ministro*», al qual portaven flors les seves filles i mullers, puix que així ells aconseguien l'Alcaldia i les regidories de la ciutat, amb la qual cosa podien fer llavors el que els donava la gana.²⁹⁵

Cal tenir present, però, la diversitat de la dreta monàrquica a Catalunya. Així ho fiquen de manifest estudis recents com el de Josep Arqué sobre *Derecha de Cataluña* i, per tant, entrava dins de la normalitat política la construcció i els intents de construcció de diverses candidatures, espais polítics i partits locals dins de la dreta catalana.²⁹⁶ A més, i fent una mirada a llarg termini, també hem de tenir en compte l'evolució històrica que tindrà aquesta dreta, derivant en diversos grups polítics que es transformaran en noves i variades formes. El Partit Carlí de Catalunya que es presentà a les eleccions de 1979 n'és un bon exemple ja que, sorgit de la dreta catòlica local, acabarà essent durant la transició un grup d'extrema esquerra vinculat al socialisme autogestionari. D'altra banda també apareixen grups de la nova dreta pròpia del segle XXI vinculada estretament al nou populisme i la xenofòbia i la islamofòbia, com Plataforma per Catalunya.²⁹⁷

El Centre Tradicionalista

El carlisme borgenc, articulat al voltant del Centre Tradicionalista i les infraestructures vinculades a aquest, era un dels més actius política i culturalment de les terres de Lleida. Disposava

²⁹⁵ MARCEL, "Borges Blanques: Una sucursal de Lliga Catalana", *La Campana de Gràcia*, núm. 3382 (18-V-1934), p. 7 (MDC).

²⁹⁶ ARQUÉ I CARRÉ, Josep, *Derecha de Cataluña: monàrquics alfoncins contra la segona república i la Catalunya autònoma (1931-1936)*, Tesi Doctoral dirigida per Francesc Vila Vilanova i Vila-Abadal, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2014 [<http://www.tdx.cat/handle/10803/284243>; última consulta 4-III-2015 (TDX)].

²⁹⁷ Vegeu CASALS MESEGUER, Xavier, *La Plataforma per Catalunya: la eclosió de un nacional-populismo catalán (2003-2009)*, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona, 2009; "La nova ultradreta i l'expansió del populisme", *VIA: Revista del Centre d'Estudis Jordi Pujol*, núm. 12 (2011), p. 136-149; i *El Pueblo contra el parlamento: el nuevo populismo en España, 1989-2013*, Pasado & Presente, Barcelona, 2013.

de local propi, cooperativa, col·legis catòlics, una organització juvenil i una altra de femenina (les margadires), i tenia la capacitat d'organitzar aplecs, mítings, trobades i fins i tot jocs florals.

Una de les primeres referències a l'activitat carlista a les Borges és precisament dels primers aixecaments carlins del segle XIX en motiu de la disputa dinàstica que donà origen a aquest moviment polític i que va desembocar en la Primera Guerra Carlina (1833-1840). Explica Pere Anguera com entre els dies 14 i 15 de març de 1933 «el tinent il·limitat Joan Guix, Ramon Morera, dit el Gandul, el jornalero Antonio Ros i el pagès Joan Falcó, dit Baiona, intentaren iniciar un aixecament al seu poble, les Borges Blanques».²⁹⁸

Lluís Ferran Toledano, que ha estudiat el carlisme en el sexenni democràtic, constata com en les eleccions de març de 1871 els carlins guanyen en tota la província recollint fins a 20.369 vots, superant progressistes (17.240) i republicans (12.346). Encara en les eleccions provincials del mateix any a nivell comarcal guanyaren els candidats carlins d'Arbeca i Juncosa. Malgrat aquest panorama el cert és que a les Borges Blanques la disputa fou entre ministerials (progressistes) i republicans.²⁹⁹

Precisament de Juncosa en destaca la nissaga carlina dels Pinyol, revoltats el 1872, sota el patriarca Tomàs Pinyol «*hacendado de mucha influencia en el país, levantó una partida de 200 hombres y a los cinco o seis días se presentó con ella a indulto*».³⁰⁰ Més tard trobarem a Alfons Piñol i Salvat, president del Consell Comarcal Tradicionalista de les Comarques de Lleida, alhora president de la Junta Comarcal, segons Barrull de caràcter honorífic degut a la seva avançada edat.³⁰¹ La perpetuació en el temps d'aquesta família de Juncosa restà en l'imaginari col·lectiu, així com el de les Borges, fins al punt que Ramon Arrufat en té un cert record a finals de 1979 quan assegurava que «a Borges, quan jo era petit, els carlins hi tenien una certa influència. També n'hi havia un nucli important al poble de Juncosa, on recordo que hi havia un home, el Piñol, que era molt ric. En aquells anys, la vida política era dels cacics». Que un segle després encara es

²⁹⁸ ANGUERA, Pere, *Déu, rei i fam: el primer carlisme a Catalunya*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995, p. 58-59.

²⁹⁹ TOLEDANO GONZÁLEZ, Lluís Ferran, "Entre el sermó i el trabuc: la mobilització política del carlisme lleidatà davant la revolució democràtica (1868-1875)", dins MIR, *Carlins i integristes...*, p. 110 i 111.

³⁰⁰ El citat és de la relació feta pel brigadier Juan Corbalán, Govern Militar de Lleida, al Ministeri de la Guerra, el 10 d'agost de 1872. Vegeu TOLEDANO, "Entre el sermó i el trabuc...", dins MIR, *Carlins i integristes...*, p. 119.

³⁰¹ BARRULL PELEGRÍ, Jaume, "Carlistes i integristes: presència institucional i debat ideològic durant el primer terç del segle XX", dins MIR, *Carlins i integristes...*, p. 225.

mantingués en la memòria la figura dels Pinyol de Juncosa com a nucli carlista és sense dubte un símptoma de la seva rellevància.³⁰²

Avançant en el temps, durant la tercera guerra carlista (1872-1876) s'alçaren partides a les Borges, i malgrat la guerra i tenir un protagonisme més reduït que d'altres províncies catalanes, les tropes carlistes van poder «romandre» durant uns dies a les Borges on gaudien de cert suport popular.³⁰³

Tenim constància d'una junta local el 1889 a les Borges presidida per Pau Ricart, així com l'existència el 1896 de cercles tradicionalistes a Arbeca, Borges Blanques, Juneda i Llardecans, un creixement important ja que el 1892 només existien els nuclis de les Borges i Juneda. A Borges, com hem vist, el Cercle Tradicionalista fundà una societat o germandat de socors mutus, «sembla que sota l'advocació de sant Sebastià» amb l'objectiu de «subvenir cuantas necesidades se presenten entre los asociados, procedentes, ya de enfermedad o de otro percance que produzca imposibilidad para ejercer el oficio que tengan».³⁰⁴

D'altra banda, a pesar de la pervivència clara del carlisme, aquest no sembla que arribés a ser hegemònic, almenys amb les dades de que disposem. Per exemple a les eleccions de diputats a Corts de 1871 els carlins no guanyen en el districte al que pertany les Borges, i el 1890 encara no hi existeix cap junta local amb caràcter oficial. En ciutats com Tremp el carlisme sembla que s'integrà en l'estructura de la Unión Patriótica, però també ho feren part dels quadres republicans i de la dreta en general.³⁰⁵ Aquest fet resulta interessant en la mesura que sabem d'elements carlistes que participaren de la vida política de la dictadura en càrrecs de regidors, encara que hi havia divisió en el sí del partit entre els que volgueren formar part del règim i els que no. Per exemple, Pere Giné Viles fou regidor dos cops durant la dictadura, mentre que José Ximenos Vilafranca renuncià a la possibilitat de formar-ne part. Ambdós, com ara veurem, formaven part de la cúpula del Centre Tradicionalista el 1930.

El febrer de 1930 es renova la Junta administrativa de la tercera secció de la Caja Rural del Sindicato Católico, quedant Jansà com a president i José Ximenos Vilafranca, Fernando Josa Falcó i

³⁰² MASCARELL, Ferran; UCELAY DA CAL, Enric, "Ramon Arrufat i Arrufat: un separatista discordant", *L'Avenç*, núm. 37, 1981, p. 15.

³⁰³ TOLEDANO, "Entre el sermó i el trabuc...", dins MIR, *Carlins i integristes...*, p. 120.

³⁰⁴ *El Almogávar Leridano*, 23 gener 1894, p. 3, i 7 febrer 1894, p. 3., citat a CANAL I MORELL, Jordi, "Els èxits i els fracassos del "carlisme nou" (1889-1900): una aproximació des de la Catalunya occidental", dins MIR, *Carlins i integristes...*, p. 132, 137 i 139.

³⁰⁵ ARMENGOL I SEGÚ, Josep, "El carlisme (1870-1871) i l'integrisme (1888-1918) trempolí. Continuïtat i persistència d'unes opcions polítiques marginals", dins MIR, *Carlins i integristes...*, p. 173-175.

Francisco Fusté Mòdol com a vocals.³⁰⁶ Com hem dit José Ximenes fou designat regidor l'abril de 1924 però presentà la renúncia i fou acceptada en la sessió del dia vuit. Malgrat això la presència de carlins en els governs municipals serà moderada, res a veure amb la forta implicació que hi tingué el Cercle Demòcrata Republicà, com veurem més endavant.

Coneixem alguns dels membres del Centre Tradicionalista a les acaballes de la dictadura, gràcies a un article del diari referent a la condemna d'unes pintades de les plaques del nom del carrer Nou/Diputat Macià. L'organització anava com segueix: President, Josep Cots Salat; vicepresident, Francesc Farré Canela; secretari, Pere Giné Viles; vicesecretari, Josep Vallès Bernat; tresorer, Joan Torné Calvís; bibliotecari, Carmel Vallès Carbonell; comptador, Antoni Nadal Vila; i vocals, Joan Serrano Garsaball, Josep Prats Solé, Ramón Rubió Mas i Francesc Giné Arrufat.³⁰⁷ El fet de les pintades que hem esmentat es produí a principis de 1930. Primer algú pintà amb una creu negra les plaques del carrer Nou, coincidint amb la instància presentada pels veïns demanant el canvi de nom, ja que durant la dictadura s'havia canviat el nom del carrer que abans es deia Diputat Macià, aprofitant el suport públic que donà als condemnats pel complot del Garraf. Però un cop fet efectiu el canvi de les plaques amb el nom de Diputat Macià, aquestes també aparegueren tacades. El cas és que la Junta Directiva del Centre Tradicionalista, encapçalat per Josep Cots Salat, arribà a condemnar els fets, tant una pintada com l'altra, per evitar el que ells consideren la utilització dels fets «per exacerbar de nou els sentiments i apassionaments del bon poble primari i quasi sempre curt de vista, donant-li derivacions polítiques locals». Així mateix consideraren que havien de «calificar el fet, de crim de lesa ciutadania, i execrar-lo per la seva immoralitat i vilesa repugnants, fent constar ademés, que per a castigar-lo adequadament ens semblen insuficients totes les sancions legals». No tenim constància de si es resolgué el cas ni de qui en fou el responsable, de totes maneres hem d'interpretar el fet des de la vessant municipal, amb un clar augment de la tensió política en un moment clau en què el govern local mostrava clars signes de voluntat de transformació democràtica, i des de la vessant de la política catalana, expressant-se la dualitat d'opinions respecte la figura de Macià.³⁰⁸

La Comunió Tradicionalista passà a organitzar-se provincialment el març de 1933 a través d'un Consell Comarcal Tradicionalista de les Comarques de Lleida, encapçalat per l'anomenada Junta Provincial. A nivell comarcal trobem un cercle a Juncosa, encapçalat per Naval Dalmau Piñol, i un altre a Llardecans, amb Silverio Farré Mesalles al capdavant. Trobem juntes locals a la Floresta

³⁰⁶ *El Diario de Lérida*, 16 febrer 1930, p. 3 (BHIEI).

³⁰⁷ *El Diario de Lérida*, 6 març 1930, p. 2 i 3 (BHIEI).

³⁰⁸ *El Diario de Lérida*, 6 març 1930, p. 2 i 3 (BHIEI).

(José Solé Safont), la Granadella (José Sabaté Solé), Juncosa (Naval Dalmau), Llardecans (Federico Massip), la Pobla de Cérvoles (José Bartolí Sobrepera), i Tarrés (Francisco Pujol Almacelles). A més també hi havia delegacions a l'Albi (Jaime Gui Amorós), Arbeca (Miguel Pedrós), Castellldans (Bonaventura Talarn), Cervià (José Perramón Farré), el Cogul (José Panadés), Espluga Calva (Cristófol Camí), Fullella (Ramón Pascual Gaya), Juneda (Francisco Ramón), els Omellons (José Aixalà), Puiggròs (Antonio Bellart Puig), els Torms (José Bernat), i el Vilosell (Sebastián Cornadó).³⁰⁹

A les Borges Blanques durant la II República el carlisme era la referència hegemònica de l'espectre conservador fins al punt que, com ja ha assenyalat Jaume Barrull, no hi existia cap delegació de la Lliga Catalana. Alhora, l'organització territorial es dividia jeràrquicament en cercles, delegats comarcals, juntes de districte, juntes locals i delegacions. Destaquen a Borges la presència d'un cercle presidit per Pedro Giné Viles, així com Emilio Cambrodí Cortadelles en el càrrec de delegat comarcal, i José Falcó Domenech en la junta de districte. Tots tres amb experiència com a regidors a l'ajuntament, destacant els casos de Pedro Giné i José Falcó que l'exerciren durant la dictadura de Primo de Rivera.

Més enllà de l'etapa a la que correspon aquest estudi encara podem constatar com, per exemple, el 1936, existien agrupacions locals de margarides (secció femenina del tradicionalisme), a Juncosa i les Borges Blanques (aquesta última presidida per Virgínia Guiu).³¹⁰

Si el republicanisme borgenc tenia una naturalesa complexa i heterogènia el carlisme, en canvi, presenta un panorama una mica més homogeni i, almenys pel que respecta a la seva capacitat d'obtenir una representació institucional que ocupa tot l'espai que va del centre a la dreta, exitosa. Malgrat l'existència de diferents famílies polítiques a l'interior del Centre Tradicionalista de les Borges (CT), la unitat des dels principis del catolicisme o els d'ordre i seguretat públiques mantingueren unida la dreta local fins a finals de la Segona República, quan aparegué amb representació en el consistori un petit grupuscle de la CEDA representat per Joan Serra Vila, Miquel Altisent Jové i Salvador Masgoret Cantó.

A l'agost de 1913 sembla que elements carlistes protagonitzaren un acte repressiu vers algun tipus de festivitat republicana i liberal. Des de les pàgines de *La Campana de Gràcia* denunciaven «una vergonya més per a afegir a la serie que estàn filant aquest baldó d'oprobí que se'n diu partit jaumiste» i ho explicaven així:

³⁰⁹ BARRULL, "Carlistes i integristes...", dins MIR, *Carlins i integristes...*, p. 225, 228, 229.

³¹⁰ JARNE, "La branca femenina del carlisme...", p. 179.

I arriba tant lluny la seva gosadia, fins a volguer-se imposar a que no's canti una cançó popular, consagrada pels estudiants, fa vinticin anys, i en la que hi han volgut fer veure a les ànimes senzilles, i a les consciències negres, atacs a la moral i a la santa mare iglesia.

Tot volguent emular als assassins de Sant Feliu i Granollers i als caníbals del banquet de Sant Jaume, van concebir la més covarda i vil de les emboscades, darrera esbarzers i salzeredes —a tall de kabilenys— contra una dotzena de pacífics ciutadans, d'adolescents, amb complicitat de quasi tots els elements directius, i de qui, més que de guardar l'ordre públic —com li paga el poble— se va cuidar de fer el joc vergonyós dels emboscats.

(...)

I, com a final de l'obra, per a ludibri i escarni del món civilitzat, se publicà un draconià bàndol que, sobre falsejar i sofisticar d'una manera descarada els fets, sura per damunt una consciència, a lo Torquemada, i les urpes d'algún membre de la Defensa Social —llegeixi's Molestia Social.³¹¹

Pel que fa a l'Agrupació Margarides, sabem que el gener de 1933 el Sindicat Agrícola de Sant Jaume els hi facilità el Saló Teatre per a celebrar la diada dels Reis, organitzada per elles i la redacció del setmanari fejecista *Horitzó*. L'acte consistí en l'entrega de joguets comprats mitjançant donacions al setmanari a les famílies sense recursos, i l'entrega de les margarides assistents a les seves classes de catecisme obsequis destinats a fidelitzar la seva presència. La vetllada fou presidida per l'Arxipreste Mn. Ciril Serra, Ramon Arqués i Josep Rubió.

La Federació de Joves Cristians de Catalunya

Coneixem l'existència de tres grups a les Garrigues, un a les històriques format a Llardecans i els altres dos a les agronòmiques, les Borges i Juneda.

El grup de Llardecans, anomenat «Verge de Loreto», era el núm. 209, sembla que era bastant nombrós i fidel ja que assistia amb regularitat a la Comunió General de la Parròquia. En la reunió mensual del setembre de 1934 es plantejà la necessitat d'organitzar-se en diverses seccions dins del propi grup degut, precisament, al fet de ser tan nombrós. Una de les activitats que esmenten era una excursió al monestir de Poblet.³¹²

³¹¹ *La Campana de Gràcia*, núm. 2309 (9-VIII-1913), p. 3 (MDC).

³¹² *Flama*, núm. 136 (5-X-1934), p. 6 (MDC).

De Juneda en tenim menys informació. Era el grup núm. 175, fet que denota força més antiguitat que els altres dos, i duia el mateix nom que el poble. L'única informació de la que disposem és que realitzaren activitats els mesos de juliol i agost d'aquell 1934.³¹³

La condició de grup obrerista que tingué la FJC de les Borges esdevé un precedent, remot si es vol, del moviment de Capellans Obrers (CO) que es desenvolupà als anys posteriors a la Segona Guerra Mundial.³¹⁴ Les trajectòries de personatges com Joan Botam són, pensem, força inequívokes en aquest sentit.³¹⁵

El grup de les Borges era el núm. 225 i duia el mateix nom que la vila. Sabem que era un grup força actiu i de fet per sant Cosme i sant Damià, dia 26 de setembre, de 1934 un «bon nombre de membres» realitzaren un recés amb meditació duta a terme per mossèn Francesc Pelegrí. En la reunió d'aquell mes es parlà d'un projecte de benedicció de la bandera, segurament del grup, i la Comissió Directiva decidí organitzar una festa per celebrar la vetllada.³¹⁶

També sabem que la FJC borgenca comptava amb una biblioteca que aquell setembre havia adquirit el llibre *Sociologia Cristiana*, del Dr. Llobera.³¹⁷ Podria ser que respongués a la necessitat de tenir material per al que anomenaven els «cercles d'estudis», una iniciativa «amb força èxit» i on, per exemple, el 20 de gener de 1935 «hi assistiren la totalitat dels membres».³¹⁸

Però sense dubte la manifestació cultural i política més important de la FJC de les Borges fou el seu setmanari. El dissabte 29 d'octubre de 1932 sortia a la venda el primer número d'*Horitzó*, la publicació periòdica de més tirada i durada de la primera meitat de segle XX a les Borges (durà fins el gener de 1936). Estem parlant d'una publicació excepcional, tant per la quantitat com per la qualitat dels seus textos i disseny. Es tracta de la gran publicació borgenca durant la República, l'autèntica crònica d'aquells anys vista pels ulls catòlics, conservadors, i nacionalistes catalans de

³¹³ *Flama*, núm. 136 (5-X-1934), p. 6 (MDC).

³¹⁴ BOTEY VALLÈS, Jaume, *Capellans Obrers: Compromís de l'Església amb el món obrer*, Cristianisme i Justícia, Barcelona, 2011.

³¹⁵ Joan Botam Casals (les Borges Blanques, les Garrigues, 21 setembre 1926) és un sacerdot de l'Ordre dels Frares Menors Caputxins. Botam es doctorà en Teologia a la Universitat Pontifícia de Salamanca i a la Pontifícia Universitat Gregoriana de Roma el 1955. Estudiós de la cultura catalana, mostrà un gran interès per les iniciatives vinculades a la pau i l'ecumenisme que el portaren a col·laborar en la resistència antifranquista. D'aquesta manera jugà un paper important en la Caputxinada de 1966, i posteriorment ha fundat el Centre Ecumènic de Catalunya (1984), la Plataforma Intercultural Barcelona (1992). El 2010 va rebre la Creu de Sant Jordi que atorga la Generalitat de Catalunya. PUIG MARTÍN, Jordi, *Mirada de Pau: Joan Botam, memòries*, Editorial Mediterrània, Barcelona, 2012.

³¹⁶ *Flama*, núm. 136 (5-X-1934), p. 6 (MDC).

³¹⁷ *Flama*, núm. 136 (5-X-1934), p. 6 (MDC).

³¹⁸ *Flama*, núm. 158 (8-III-1935), p.6 (MDC).

part del carlisme borgenc enquadrat en la secció local de la Federació de Joves Cristians de Catalunya.

D'*Horitzó* tenim coneixement del seu editor, Víctor Martí Esqué, assassinat a la reraguarda durant els primers mesos de la Guerra Civil o alguns dels col·laboradors i columnistes com Francisco Jansà, mestre. Molt probablement el principal animador del setmanari, encara que a l'ombra, i potser també el seu mantenidor econòmic, fou Ramon Arqués Arrufat, el notari i patriarca del catalanisme conservador local.

L'Editorial del primer número deixava clara la línia editorial del setmanari lligant fe cristiana i nacionalisme català, amb una mirada centrada en les Borges i els seus interessos. Aquest "inalterable amor que ens lliga a Jesucrist" és també un acte de reacció en contra de la política laïcista del govern de l'ajuntament de les Borges. Sembla que realment aquest grup es sentia perseguit per les institucions públiques —que realment fos així ja és una altra qüestió que de fet tractarem en el capítol dedicat a l'obra dels governs Navés— que qualificaven d'«abominable» i «filla de l'odi implacable que senten per la civilització cristiana, esperits mesquins». El discurs s'escalfa fins al punt d'afirmar que «esmerçarem si és precís, tota l'ardidesa de la nostra joventut, fins al màxim sacrifici», demostrant certa herència de l'integrisme catòlic.

La segona branca de l'arbre ideològic d'*Horitzó* és l'inequívoc nacionalisme català del que fan ostentació. Així doncs volien fer «professió lleial del nostre ferm patriotisme» ja que es consideraven uns catalans «hereus d'aquells avantpassats, els quals, sabien vessar llur sang generosa». Es comprometen, a més, a defensar les «migrades» llibertats del nou ordre autonomista malgrat considerar-les «amb excés de traves i massa sovint havent de soportar el control escrupulós del poder central». Resulta força interessant la integració del discurs catòlic amb el nacionalista, fent constant referència a la fe com a part del seu patriotisme del tal manera que creien que «no podríem ostentar dignament el títol de fills de Jesucrist, si abans no declaràvem expressament, l'estimació que ens fa sentir la nostra mare pàtria Catalunya».

Finalment la tercera branca és l'esmentat «amor que sentim per la Ciutat que ens ha vist nàixer» així com pels «nostres germans de sang i de causa» i, en un discurs de to evangelitzador, hi inclou «tots els altres conciutadans, germans a la fi, encara que distanciats prematurament per diferències que Déu Nostre Senyor farà la mercé de fer desaparèixer». S'hi llegeix, per tant certa actitud de superioritat moral vers els no creients. Per acabar, resumeixen el seu pensament amb el lema «FE-PÀTRIA-AMOR».

En el núm. 2 (5 novembre 1932) destaca un article del lleidatà Antonio Hernández Gras, advocat, amb el pseudònim de Constantius, un destacat militant del Partit Integrista de Lleida, i que

a les Borges de fet ja era conegut pels seus articles a la revista carlista *L'Estel*. Fou també un destacat polític, sobretot durant la dictadura de Primo de Rivera quan va ser diputat provincial pel districte Cervera-Solsona el 1923, conseller de la Mancomunitat en procés de desmantellament, i diputat titular directa de la nova Diputació Provincial el 1925. Col·laborador i ideòleg de la línia editorial del les publicacions lleidatanes *El Correo*, diari conservador, i *Terra Ferma*, setmanari carlista. L'article en qüestió es titulava «Tres Símbols» i versava sobre l'emblema de la portada del setmanari: la creu, les quatre barres i el campanar de les Borges. Altre cop, doncs, es fa referència a la trilogia que s'esmentava a l'editorial del primer número, i Hernández aprofundeix en la visió nacionalista però sobretot en el fervor catòlic. L'article venia a tomb a causa de l'assistència de Constàncius a l'acte organitzat pel Sindicat de l'IACSI de col·locació de les imatges del Crist Crucificat, una a la Biblioteca i l'altre a la Direcció, i l'entronització de la del Sagrat Cor de Jesús al vestíbul de la Caixa Rural en les dependències de la Cooperativa de Sant Isidre.³¹⁹

Un col·laborador destacat fou J. Xib. que en els seus articles setmanals titulats «Converses» realitzà una llarga dissertació filosòfica, ratllant l'assaig, sobre l'existència de Déu i les proves contrastables d'aquesta suposada existència. També cal assenyalar la columna setmanal, al costat de l'Editorial, firmada per FÈLIX, els articles de la secció «Polítiques» d'ELE-ELE, R. de Penyafort, i Sherlock Holmes, els escrits d'adoctrinament polític-catòlics de FÉ, i les cròniques polítiques de Repórter, esportives de Francfort i de cinema d'Spectator. En una segona fila pel que fa al nombre d'articles hi apareixen col·laboracions menys regulars de Robespierre, amb dures crítiques i actitud força intransigent, ratllant l'amenaça, de Marcel, GENIFORT, i Jordi Bell, aquest últim arribant a firmar alguna editorial. En general destaca el contrast entre les opinions polítiques, sovint verbalment gruixudes, amb la pulcritud i l'exactitud de les cròniques dels plens municipals o les esportives, i entremig articles amb to humorístic i satíric, bàsicament firmats per Sherlock Holmes i GENIFORT.

Unión Patriótica

La secció local d'Unión Patriótica de les Borges Blanques té uns orígens un xic curiosos, que en marcaran la seva pràcticament nul·la activitat. Hem de recórrer al relat que en fa Ramon

³¹⁹ L'article de Constàncius a *horitzó*, núm. 2, 5-XI-1932, p. 4-5, la crònica de la festa al mateix número p. 9. Sobre l'autor vegeu BARRULL PELEGRÍ, Jaume "Hernández Gras, Antonio" dins MIR, C., JARNE, A., SAGUÉS, J., VICEDO, E. (dirs.), *Diccionari biogràfic de les terres de Lleida: Política, economia, cultura i societat: Segle XX*, Alfazeta, Lleida, 2010, p. 208.

Arrufat i Arrufat en el seu llibre sobre la trajectòria vital del president Macià per comprendre els inicis de l'UP borgenca i la seva accidentada fundació. Explica Arrufat que, quan l'11 de setembre de 1927, elements d'Estat Català (alguns d'ells provinents de l'extingida Joventut Nacionalista de les Borges) i Joventut Republicana, penjaren a Lleida sobre el riu Segre una senyera en un dels cables que transmetia electricitat a l'altra banda, la notícia s'escampà amb certa rapidesa i diversos curiosos s'aproparen a veure la gesta, fins i tot ciutadans de poblacions properes. Es produí, per tant, una certa agitació i rebombori al voltant del fet en qüestió i no ens ha d'estranyar que, d'acord amb la intransigència general que caracteritzava l'actuació de les autoritats respecte a les manifestacions nacionals catalanes, es volgués trobar com més aviat millor els culpables per jutjar-los i oblidar el succés amb certa celeritat. No podem obviar que el propi règim estava fundat a través d'un cop d'estat previst pel dia 15 de setembre i que s'avançà dos dies a causa de les manifestacions arran de l'11 de setembre de 1923 a Barcelona. Sembla que algunes de les persones vinculades a l'acció a la que aquí ens referim eren els impulsors d'Estat Català a Lleida, com Joan Farré, Sebastià Garsaball o Tomàs Pàmies, que l'any següent fundarien, amb gent propera a la CNT, el Partit Comunista Català (PCC).³²⁰ Tot i això, Ramon Arrufat assenyala un tal Pons, fill de Pau Pons, com a actor material de la penjada: "L'executor principal de portar a terme el fet era fill de les Borges Blanques i era resident a Lleida per conveniència de l'ofici que practicava." Arrufat també ens informa que el responsable no tardà gaire a ser detingut: "Al cap de poc temps fou descobert el promotor i fou sotmès a un Consell de Guerra de caràcter sumaríssim que el condemnava a la darrera pena malgrat la minoria d'edat".³²¹

Sembla ser que a les Borges Blanques no existia cap secció local d'UP el 1927, malgrat que aquest partit s'havia fundat el 1924, i, per tant, a ulls de les autoritats governatives les Borges era una mena de reducte macianista, un fortí inexpugnable des del punt de vista ideològic. Arrufat ens dóna una idea de les conseqüències d'aquesta actitud: "El sol fet d'haver de dir que eres de les Borges Blanques era prou perquè, en demanar qualsevol afer oficial, tant de favor com de justícia, trobessis totes les portes tancades. A la ciutat de les Borges Blanques se li negava el pa i la sal, i quan algun ciutadà borgenc tenia la necessitat de resoldre algun afer de tràmit, fos del caràcter que fos, malgrat fos en nom de la justícia, el fet de ser fill de les Borges era la pitjor condició per negar-li tota mena de dret." Així doncs, aparentment el paper de la secció local d'Unión Patriótica (UP) al

³²⁰ BARRULL, Jaume; JARNE, Antonieta; MIR, Conxita; *Història de Lleida. De la Restauració al franquisme*, vol. 8, Pagès editors, Lleida, 2003, p. 107-108.

³²¹ ARRUFAT ARRUFAT, Ramon, *Macià. La trajectòria política d'una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe*, Fonoll, Juneda, 2007, p. 217-218. La transcripció del mecanoscrit original d'aquest llibre fou realitzada per nosaltres en el transcurs del treball de pràctiques dut a terme a l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de les Borges Blanques, en el marc del programa de Cooperació Educativa Universitat-Empresa durant el curs 2005-2006.

llarg de la dictadura fou marginal i purament simbòlic. De fet fins el novembre de 1927 no es plantejà una subvenció a la junta local de la UP i encara per a poder-ho consignar en els pressupostos de 1928.³²²

Tot i que, com assenyala el propi Arrufat, de causes per fundar l'UP borgenca no en faltaven, el cert és que fins que no es produí el succés de la senyera sobre el Segre aquella no es fundà, prevalent «l'esperit de llibertat per a una causa comuna (...) un principi que un dia es digué Solidaritat Catalana». Potser Arrufat no pensava en el moment d'escriure aquestes ratlles en els carlistes que hi havia dins Solidaritat, però el més probable és que sense la falta de voluntat jaumista de fundar cap secció d'UP a les Borges aquesta es podria haver creat amb relativa facilitat. Per tant, no és només el macianisme i el nacionalisme radical el responsable d'aquest vuit upetista a les Borges, sinó també un carlisme que no tenia cap interès vers un partit fictici que, depenent del lloc, aglutinà vells cacics i futurs falangistes.³²³ El testimoni de Francisco Farré Boldú és demostratiu en aquest sentit, ja que en una carta dirigida a Francesc Macià el 1925 afirma que «els carlistes, com sabeu, foren contraris de vos, encara que en sa [immensa?] majoria detesta l'obra i forma de govern actual». Això venint d'un individu vinculat a Joventut Catalanista de les Borges és prou rellevant i exemplificador de l'actitud carlista vers el règim de Primo de Rivera.

Tornant a la successió d'esdeveniments i seguint el fil del llibre de Ramon Arrufat, aquest ens explica en un relat que, si bé pot semblar un tant novel·lesc, també pot respondre a les pròpies característiques que aquest tingué, probablement transmès mitjançant la tradició oral entre familiars i amics, en el qual s'explica com el pare de l'encausat anà a demanar clemència al llavors capità general de Catalunya, el general Barrera. Emilio Barrera Luyando (Burgos, 1869 — 1943) fou capità general de Catalunya entre 1924 i 1930, i diputat al Congrés en les “eleccions” del 12 de setembre de 1927. Més tard destacaria per la seva participació en els cops d'estat de 1934 del general Sanjurjo i 1936 amb Franco. El cas és que Pau Pons obtingué el perdó del general vers el seu fill a canvi de «que usted se encargue de fundar con todos los honores la Unión Patriótica en dicha población», encàrrec formulat pel propi general Barrera.

Arrufat també ens explica com Pons i alguns familiars seus dugueren a terme la fundació per tal de salvar el seu fill, malgrat que «havia estat fidel seguidor de Macià i un dels homes més destacats en la vida política de la població des dels principis d'aquell moviment popular». D'aquesta forma tan accidentada es fundà l'UP a les Borges tot i que Arrufat ja ens adverteix que

³²² Acta del ple de l'Ajuntament del dia 10-XI-1927 (AHMBB).

³²³ ARRUFAT ARRUFAT, Ramon, Macià. La trajectòria política d'una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe, Fonoll, Juneda, 2007, p. 219-220.

«no va passar mai de ser una mena de comitè que justificava la força moral per demanar alguna reforma de caràcter local». Alguna capacitat de moviment deuria tenir ja que els fou «atorgat un pressupost per a la construcció d'un grup escolar». Arrufat assegurava, respecte a l'escola pública, que l'Ajuntament «fins en aquells moments se servien d'uns baixos infectes (en forma d'escola de l'Estat) en un edifici d'un convent de monges». L'autor es refereix a l'esmentat cas de la precarietat infraestructural de les escoles públiques borgenques, tema del que parlarem més endavant quan entrem en detall en les obres de l'alcaldia d'Antonio Piqué. Malgrat que, segons la versió d'Arrufat, es constituí a la força i de manera tardana, també és cert que la heterogeneïtat dels seus membres no desmuntava l'ortodòxia del seu nucli dirigent oïmes tractant-se d'un partit fortament jerarquitzat.

El sometent

La milícia armada del Sometent té orígens medievals i orígens catalans, que Primo de Rivera va estendre a la resta de l'estat amb el nom de Somatén Nacional per tal de comptar amb una força repressiva formada per individus de classe mitjana disposats a defensar especialment la propietat privada. Malgrat que alguns autors descarten la seva semblança als Camises Negres italians o amb els *fasci di combattimento* el cert és que la intenció de l'executiu era apropar el Sometent a el tipus de d'accions que duïen a terme les organitzacions italianes. Organitzaven desfilades públiques, funcionaven com a servei destinat a rebre delacions sobre individus sospitosos de combatre el règim i tenien una estructura jeràrquica paramilitar organitzada per regions militars amb capità general, comandant general, caporals, sots-caporals, auxiliars militars i vocals.

Quadre 16: Llista de membres del sometent de les Borges el 1928

Nom	Càrrec
Antonio Viles Giné	Caporal de districte
Antonio Saventé Farrerons	Sots-caporal de districte
Antonio Minguella Boldú	Caporal de poble
José Fort Vilafranca	Caporal de poble
Armando Viles Vilafranca	Caporal de poble
Miguel Palau Simó	Caporal de poble
Antonio Monico Ricart	Sots-caporal de poble

Nom	Càrrec
José Farrerons Güell	Sots-caporal de poble
José Melons Camí	Sots-caporal de poble
Alfonso Valeta Minguillón	Sots-caporal de poble
Antonio Rius Arrufat	Individu
Antonio Olcos Freixa	Individu
Antonio Sementé Aldomá	Individu
Antonio Piqué Camí	Individu
Antonio Bergués Gallart	Individu
Antonio Tapies Cortacans	Individu
Amadeo Companya Almet	Individu
Angel Camí Vallés	Individu
Angel Sementé Domingo	Individu
Angel López Sans	Individu
Andrés López Sans	Individu
Andrés Cartaña Llanses	Individu
Andrés Cartaña Boldú	Individu
Alfonso Piqué Camí	Individu
Agustín Suñé Serrano	Individu
Antonio Torreguitart Randua	Individu
Benito Benet Benet	Individu
Buenaventura Baget Nicolás	Individu
Antonio Solé Borràs	Individu
César Minguella Garsaball	Individu
Domingo Carbonell Romans	Individu
Domingo Francisco Farrán	Individu
Emilio Cambrodí Cortadellas	Individu
Esteban Josa Falcó	Individu
Emilio Sans Companys	Individu
Francisco Bardia Canela	Individu
Francisco Farré Canela	Individu
Francisco Romans Alsinet	Individu
Francisco Cortadellas Guasch	Individu

Nom	Càrrec
Francisco Palau Giné	Individu
Gabriel Aixalá Giné	Individu
Gregorio Juncosa Farrerons	Individu
Eusebio Faura Pradell	Individu
José Palau Campderrós	Individu
José Queralt Sans	Individu
José Minguella Clavería	Individu
José Mónico Morera	Individu
José Puigpelat Vilá	Individu
José Sans Companys	Individu
José Bardia Miarnau	Individu
José Iglesias Gasol	Individu
José Belart Bernat	Individu
José Mónico Melons	Individu
José Farrerons Safont	Individu
José Giné Canela	Individu
José Cortada Pibernat	Individu
José Aragüés Parcerisa	Individu
José López Sans	Individu
José Farrerons Solá	Individu
José Serra Patau	Individu
José Solé Esqué	Individu
José Rubinat Farregut	Individu
José Dorado García	Individu
Jaime Falcó Segarra	Individu
Jaime Sans Bosqué	Individu
José Juncosa Minguella	Individu
José Bueno Lluch	Individu
Jaime Piñol Solé	Individu
Jaime Bosch Vila	Individu
Jaime Bosch Safont	Individu
Jaime Falcó Doménech	Individu

Nom	Càrrec
Joaquín Pocurull Barnola	Individu
Juan Ollé Mónico	Individu
Juan Giné Romans	Individu
Juan Fusté Salat	Individu
Juan Macià Rius	Individu
Juan Sans Arrufat	Individu
Juan Gorgues Vilafranca	Individu
Juan March Pau	Individu
Juan Cornudella Durán	Individu
Juan Gaya Baget	Individu
Juan Torné Calvís	Individu
Juan Alá Freixas	Individu
Juan Serra Vila	Individu
Emilio Cambrodí Farrán	Individu
Enrique Clavería Iglesias	Individu
Modesto Planes Trellá	Individu
Miguel Farré Garsaball	Individu
Manuel Farrerons Sabi	Individu
Mariano Riu Guasch	Individu
Pau Segura Rovirosa	Individu
Pere Mías Codina	Individu
Pedro Company Alsuet	Individu
Pedro Giné Griñó	Individu
Pedro Vilalta Ricarta	Individu
Pedro Palau Fontanet	Individu
Ramón Pamies Perera	Individu
Ramón Ricart Belart	Individu
Ramón Camí Vallés	Individu
Ramón Bardia Capdevila	Individu
Ramón Bardia Pau	Individu
Ramón Carles Monell	Individu
Ramón Prats Urgell	Individu

Nom	Càrrec
Ramón Espasa Tibau	Individu
Ramón Falcó Romans	Individu
Ramón Bardia Minguella	Individu
Ramón Serra Vil	Individu
Ramón Mónico Macià	Individu
Ramón Vila Prats	Individu
Salvador Pifarré Pla	Individu
Salvador Solé Macià	Individu
Sebastián Esteve Macià	Individu
Salvador Masgoret Cantó	Individu
Humberto Aldomà Llussà	Individu
Dionisio Cots Lamote	Individu
Javier Bardagí Garsaball	Individu
Ramón Farré Arrufat	Individu

Font: *Guía-anuario ilustrado del somatén*, Impremta “La Ibérica”, Barcelona, 1928, p. 353-354.

Les pròpies característiques històriques del Sometent així com els seus objectius de mantenir l'ordre públic i social feu que diversos membres de la burgesia catalana s'infiltrassin en la seva organització, intent que fou frustrat pel general Barrera que dugué a terme una depuració interna el 1927. Això, juntament amb la implicació important el CDR en la institucionalització de la dictadura a les Borges, explica la presència d'elements com Pere Mies Codina, Gabriel Aixalà Giné, Pau Segura Roviroso o Manel Farrerons Sabí, en la llista de membres del Sometent borgenc. Aquests, que representaven el sector més progressista del CDR, estaven compartint la filiació juntament amb gent del sector conservador del CDR, com Alfonso Piqué Camí, germà del primer alcalde de la Dictadura, l'Antonio, que també fou membre del Sometent, o José Cortada Pibernat. A més l'organització també tenia força membres provinents del tradicionalisme, com Joan Cornudella Duran, Josep Aragüés Parcerisa, alcalde després dels fets d'Octubre de 1934, o Francesc Farré Canela. La continuïtat d'aquesta organització i dels seus membres més conservadors durant el franquisme, ja que es reinstaurà a partir del 9 d'octubre de 1945, permet constatar els primers elements de continuïtat entre ambdues dictadures. L'exemple més clar d'això fou Josep Aragüés, tradicionalista i membre del Sometent, que va ser regidor primer amb Primo de Rivera entre 1924 i

1925, després durant la República com a representant de la Unión Ciudadana de Derechas, i encara durant el règim del general Franco des del 1940 fins el 1943, i altre cop entre 1955 i 1961.³²⁴

Les dades sobre militants del Sometent en la província de Lleida ens mostren com les Borges era una de les ciutats importants amb menor nombre d'afiliats a nivell provincial, 903 el novembre de 1925, enfront dels 2.052 de Balaguer, 1.917 de Lleida, 1.875 de Cervera, 1.764 de Solsona, 1.179 de la Seu d'Urgell, o els 1.063 de Tremp, quedant només per sobre dels 640 de Sort o els 313 de Vielha. Malgrat això encara estava per sobre de ciutats com Tarragona, Tortosa, Valls o el Vendrell, i representava l'1,2% del total del Sometent català, que comptava amb un total de 79.776 homes.³²⁵ D'altra banda les dades recopilades per Eduardo González Calleja i Fernando del Rey no fan sinó reafirmar aquesta imatge:

Quadre 17: Nombre d'afiliats al sometent entre 1918 i 1926 a la província de Lleida

Partits judicials	1918	1923	1924	1926
Balaguer	2.220	2.208	2.142	2.143
Borges Blanques	934	989	985	962
Cervera	1.500	1.801	1.769	1.906
Lleida	1.806	1.991	1.940	1.906
Seu d'Urgell	1.188	1.204	1.188	1.888
Solsona	1.541	1.841	1.773	1.152
Sort	757	644	644	1.754
Tremp	1.088	1.091	1.091	688
Viella	344	331	322	319
Total província	11.378	12.100	11.854	11.880

Font: GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo; DEL REY REGUILLO, Fernando. *La defensa armada contra la revolución: Una historia de las "guardias cívicas" en la España del siglo XX*. Madrid: CSIC, 1995, p. 303.

³²⁴ Per la llista de membres del Sometent borgenc vegeu l'Annex I. Sobre els orígens medievals del Sometent vegeu SABATÉ CURULL, Flocel, *El Sometent a la Catalunya medieval*, Rafael Dalmau, Barcelona, 2007. Sobre el Sometent en la dictadura de Primo de Rivera vegeu MARTÍNEZ SEGARRA, Rosa María, *El Sometén Nacional en la Dictadura del general Primo de Rivera*, tesi doctoral, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 1984; GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo, *El máuser y el sufragio: Orden público, subversión y violencia política en la crisis de la Restauración (1917-1931)*, CSIC, Madrid, 1999, p. 291-302; i GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo, REY REGUILLO, Fernando, *La defensa armada contra la revolución: Una historia de las "guardias cívicas" en la España del siglo XX*, CSIC, Madrid, 1995. Respecte a la seva actuació en el franquisme vegeu CLARA RESPLANDIS, Josep, *El Sometent franquista al Ripollès*, Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, Ripoll, 2003.

³²⁵ *La Vanguardia*, 07-XI-1925, p. 9 (HDLV).

Pel que fa a l'armament a nivell de tot Catalunya aquest estava format per 10.313 pistoles, 7.232 revòlvers, 6.632 carrabines Winchester, 1.114 màusers, 13.078 remigtons anglesos i 1.510 armes d'altres sistemes, com a armes de guerra. Les de caça eren 35.940 escopetes retrocarga, i 3.959 escopetes de pistó.³²⁶

La data de la llista de membres en realitat està situada entre el 1928, quan es publicà, i el 1925, quan tenim coneixement que el caporal era Nemesio Navés, ja que assistiren a l'acte d'homenatge als reis del primer de febrer d'aquell any, juntament amb el delegat governatiu, Julio Morató Aixalà, i els alcaldes de les Borges, Antonio Piqué Camí, l'Albi, Cervià, Juneda i Vinaixa. Sabem també que estaven preparats per desfil·lar en l'homenatge als reis del 2 de desembre de 1923, quan el caporal era Francisco Cortada Pibernat, regidor de l'Ajuntament, segons el vocal de la comissió organitzadora Francisco Xammar. De fet així ho feren al costat dels sometents de Castellldans i la Floresta.³²⁷

Interpretem la institució del sometent sota la dictadura de Primo de Rivera com la organització més massiva, i alhora apolítica, del règim, en contrast amb una Unió Patriòtica minoritària, ideologitzada cap a la dreta més autoritària i protofeixista, i integrada pel nucli dirigent de polítics de la dictadura. Respecte a la diversitat de perfils que integraven el sometent el 1928, d'alcaldes de la dictadura a membres del Comitè Local Revolucionari que proclamà la República, entenem que al tractar-se d'una organització civil que pretenia ser massiva en el seu interior es desenvoluparen lluites polítiques per controlar la direcció dels òrgans de funcionament intern.

Durant la República des d'algunes instàncies municipals governades per partits conservadors s'intentà donar sentit a les restes del sometent que havia sobreviscut a la desfeta de la dictadura. És el cas de l'ajuntament de Tàrraga, en mans de la Lliga, que proposà la seva recuperació. La percepció que des de l'esquerra borgenca es tenia d'aquesta institució era sorprenentment positiva i així ho reflecteixen les actes del ple en el qual es rebé una missiva de l'ajuntament targarí proposant l'adhesió a la proposta de recuperació. Així el regidor Farrerons Sabí es mostrà partidari de no «molestar inutilment a aquells alts organismes» en referència a que la proposta s'havia d'enviar a la Generalitat i al Parlament, i que «en tot cas la petició hauria d'ésser feta per a reorganitzar-lo». En el mateix sentit el regidor Bardia Canela feu «un calurós elogi d'aquesta Institució, que diu, complí perfectament amb la seva missió fins que la Dictadura en féu una arma política; a partir d'aquell moment els fins del Somatent foren bastardejats i creu que en l'actualitat si bé no els creu necessaris, en canvi una organització fóra molt convenient». Per acabar

³²⁶ *La Vanguardia*, 07-XI-1925, p. 9 (HDLV).

³²⁷ *La Vanguardia*, 03-II-1925, p. 8, 30-XI-1923, p. 16, 01-XII-1923, p. 6, 04-XII-1923, p. 7 (HDLV).

el regidor tradicionalista Farré Canela estigué d'acord amb aquestes idees però puntualitzant que el sometent de Primo de Rivera ja fou destituït i que, per tant, era partidari de donar suport a la proposició de l'ajuntament de Tàrraga. Tanmateix el batlle Navés no hi estigué d'acord, sobretot amb la idea d'armar a la població, de manera que s'acordà inhibir-se de l'afer, amb el vot en contra dels regidors Farré Canela i Giné Giné.³²⁸

El Foment Borgenc

El Foment Borgenc estava situat a l'actual Cafè Terrall i fou arrendat durant els anys de la II República per part del Centre Democràtic Republicà per tal de dur-hi a terme les seves reunions. Malgrat això el propi nom de foment ja indueix a pensar que existia algun tipus d'organització patronal o que funcionava com a local d'encontre dels grans propietaris amb fàbriques d'oli. En qualsevol cas com a entitat envià representants a rebre a Francesc Macià en una visita que feu a les Borges el 26 de març de 1916. Entre senyeres i el cant dels segadors, completaren l'escena Joventut Republicana del Centre Democràtic Republicà, el Centre Carlista, el cor de l'Agrupació Obrera i comissions dels pobles del districte.

Quadre 18: Junta Directiva del Fomento Borjense escollida el 14 de gener de 1922

Càrrec	Nom
President	Francisco Cortada Pibernat
Vice president	José Bardia Miarnau
Secretari	Alfonso Piqué Camí
Tresorer	José Melons Camí
Vocal Bibliotecari	José Viles Vilafranca
Vocal	Jaime Piñol Solé
Vocal	Antonio Falcó Romans

Font: Llibre d'actes de la societat Fomento Borjense (AFMU).

Tenim constància de l'organització d'activitats en el local de l'entitat. Així el 24 d'agost de 1924 s'hi impartí una conferència al teatre, de la mà de Juan Miquel Cuscó titulada «Cómo

³²⁸ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del dia 16-III-1933 (AHMBB).

adaptamos el Crédito Agrícola a la moderna organización económica de la producción», a la qual s'invitaren les autoritats locals i els sindicats oleícoles de la província de Lleida.³²⁹ Deia la nota periodística:

Ocupó la presidencia don Ramón Sementé, presidente del Sindicato Agrícola del Llano de Urgel, ocupando sitios en el estrado presidencial los señores Sanjenís y Valeta, diputados de la Mancomunidad; don Miguel Ballesté y don Mariano Miarnau, presidente y secretario del Sindicato Agrícola de Almatret; don Antonio Solsona y don Ramón Charles, presidente y secretario del Sindicato Agrícola de Alcarraz; don Trinidad Massot, alcalde de Puigbert, en representación del Sindicato independiente del mismo; don José M^a Arboli y don Valero Munté, presidente y secretario del Sindicato Católico de San José de Ribaroja; don Romualdo Floriat y don Tomás Munté, presidente y secretario del Sindicato Agrícola de Ribaroja; don Emilio Plá, en representación del Sindicato Fomento de Mayals; don Ramón Piferrer, presidente del Sindicato Oliva Arbequina de Arbeca; don Joaquin Vila Camins, presidente del Sindicato Arbeca Nova; la junta en pleno del Sindicato Agrícola de Vinaixa; don José Pellicer y don José Aixelá, presidente y secretario del Sindicato Agrícola de Omellons; don Casimiro Bigota y don Miguel Capella, presidente y secretario del Sindicato Agrícola de Torregrosa, y el presidente del Sindicato Agrícola de las Borjas.³³⁰

També hem pogut constatar com el Fomento Borgense comptava amb un club de futbol propi, el Borges F. C., que competí en partits provincials en el grup C i tenia certa activitat al voltant d'iniciatives esportives com l'organització local a Borges de la Volta Ciclista a Catalunya que duia a terme la Unió esportiva de Sans.³³¹ Sabem que el 1925 l'equip el formaven persones amb cognoms vinculats a grans propietaris i regidors durant la dictadura: Cortada, Batlle, Martí, Benet, Segarra, Aragüés, Nadal, Boldú, Vilamajor, Cornudella i Minguella.³³² S'enfrontà als clubs de futbol Joventut Nova de Borges amb resultat d'empat a 3, al F. C. Lérida, al F. C. Tàrraga, quedant dos a dos, o el Gimnástico de Tarragona.³³³ En aquest darrer partit es lesionà Benet, de tal manera que contra el F. C. Tàrraga no intervingué. Finalment l'equip l'integraren Cortada, Mateu, Martí, Clivillé (que es lesionà i fou substituït per Batlle), Pérez, Banqué, Nadal, Cornudella, Vilamajó, Sala i Minguella.

³²⁹ *La Vanguardia*, 22-IX-1924, p. 16 (HDLV).

³³⁰ *La Vanguardia*, 27-IX-1924, p. 16 (HDLV).

³³¹ *La Vanguardia*, 13-V-1925, p. 11 (HDLV).

³³² *La Vanguardia*, 13-VI-1925, p. 11 (HDLV).

³³³ *La Vanguardia* [Barcelona], núm. ? (22 octubre 1925) p. 10 (HDLV).

Tot aquest reguitzell de noms ens fa pensar que el Foment Borgenc no era res més que la secció i el local que integrava els membres més conservadors del CDR. Sobre les dues vessants ideològiques del centre ja hem avançat que serà l'ànima liberal-conservadora la que s'implicarà a fons en diverses etapes de la dictadura de Primo de Rivera a les Borges.

Capítol 3: La vida quotidiana sota la dictadura i la democràcia

Els estudis sobre condicions de vida a la Catalunya contemporània han avançat força en els darrers anys, sobretot de la mà de la història econòmica. En aquesta darrer àmbit d'investigació cal tenir en compte els treballs de Roser Nicolau i Josep Pujol sobre nivells de vida, o Ramon Garrabou i Xavier Cussó sobre la transició nutricional.³³⁴ De forma col·lateral, si es vol, però lligada a la qualitat de vida han sorgit els estudis sobre l'alimentació i les cultures alimentàries des de l'antropologia i l'etnologia. Destaquen les obres pioneres de Jesús Contreras, i d'altres alumnes seus com María Isabel Gracia que ha estudiat la Catalunya urbana del tardofranquisme i la transició.³³⁵

Respecte al tema de la pobresa, aquesta la trobem reflectida en els padrons, els Butlletins Oficials de la Província i als censos de població. Per exemple, a les actes es sol esmentar el cas de la veïna Maria Vilafranca Mónico a la que s'auxiliava des de l'Ajuntament per ser «de família pobre».³³⁶ Coneixem de l'existència d'una llista de beneficència, susceptible de ser canviada o ampliada per part dels membres del consistori organitzats en la corresponent comissió de *Beneficencia y Sanidad*, on les famílies que hi constaven s'incloïen en l'anomenada beneficència municipal. Algunes de les persones incloses en la llista eren: Maria Queralt Clavé (maig de 1930), Salvador Rubió Arqués (maig de 1931), Carme Boldú Vallés (novembre de 1931), Gabriel Giné Solé (juliol de 1932).³³⁷ La pobresa estava intensament lligada amb la salut de les persones. Així, per exemple, l'Ajuntament republicà de 1931 concedí 25 ptes. a Josep Balcells Perera per a portar una filla seva a un hospital de Barcelona.³³⁸

Entorn del tema de la sanitat el maig de 1923 en la sessió de la direcció del Sindicat de Metges de Catalunya es trameté l'acord d'aïllament del Dr. Marian Mullerat, d'Arbeca, que resultà

³³⁴ NICOLAU NOS, Roser; PUJOL ANDREU, Josep; «Nivells de vida: antics i nous problemes». [en línia], Universitat Autònoma de Barcelona, 2003; CUSSÓ SEGURA, Xavier; GARRABOU SEGURA, Ramon. «La transició nutricional a la Catalunya contemporània: una primera aproximació». *Recerques*, núm 47-48 (2004), p. 51-80.

³³⁵ GRACIA ARNAIZ, María Isabel. La transformación de la cultura alimentaria en la Catalunya urbana (1960-1990): trabajos, saberes e imagenes femeninas. Tesis doctoral dirigida per Sílvia Carrasco i Pons i Jesús Contreras Hernández. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 1994.

³³⁶ Acta del ple municipal del dia 27-VI-1925 (AHMBB).

³³⁷ Actes dels plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6-V-1930, 3-V-1931, 21-XI-1931, 2-VII-1932 [AHMBB].

³³⁸ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3-V-1931 (AHMBB).

no estar sindicat. En la mateixa sessió s'acordà donar de baixa al Dr. Prudenci Montagut, de les Borges, per falta de pagament. Al juliol del mateix any també es prengué l'acord d'isolar «al company Segalà», de l'Espluga Calba, «per son procedir».³³⁹

Sabem, també, que el President de la Secció Comarcal de les Borges era, el juliol de 1923, en Miquel Palau perquè presentà la seva dimissió del càrrec tot i que la Junta Directiva del Sindicat no li acceptà adduint que «els motius que alega no son suficients per aquesta dimissió».³⁴⁰

Sembla que aquell mateix mes hi hagué una polèmica sobre qui era el metge titular de Vinaixa, el doctor Josep Comes o el doctor Emili Abelló Bartolomé, de Vinaixa. Finalment la Junta Directiva acordà que corresponia al primer i que la Secció Comarcal de les Borges havia de fer acatar la decisió al doctor Abelló però també si procedia o no que el doctor Comes exercís en dos partits mèdics simultàniament, segurament referint-se al de Lleida, i encara havia de trametre les queixes formulades pel poble de Vinaixa contra el doctor Comes, l'origen de la causa del conflicte.³⁴¹ Finalment sembla que l'assumpte es resolgué mitjançant la firma d'un conveni a través de la intervenció de la Secció Comarcal de les Borges i l'alta com a soci del Sindicat del metge Abelló.³⁴² Entre d'altres el 30 d'octubre de 1924 la Junta Directiva del Sindicat admetia com a soci Antoni Baget Jaques de la Secció Comarcal de les Borges.³⁴³

La delimitació del partit mèdic de les Borges l'abril de 1925 en marcava les següents característiques:

BORGES BLANQUES.— Partit limitat, tres places de metge, comprenent els termes municipals de: Borges Blanques i Puiggrós, amb un total de 1029 famílies i 4950 habitants, corresponent a Borges 948 famílies i 4587 habitants i a Puiggrós 81 famílies i 373 habitants.³⁴⁴

Gràcies a les eleccions a la Junta Directiva del Sindicat sabem que a la Secció Comarcal de les Borges hi votaren fins a 19 socis, tres metges menys dels que comptarem en el nombre de places de 1932 (Quadre 19).³⁴⁵ En la Junta General extraordinària del Sindicat de Metges de Catalunya del

³³⁹ *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, núm. 40 (setembre 1923), p. 5, 9, 10 (MDC).

³⁴⁰ *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, núm. 40 (setembre 1923), p. 10 (MDC).

³⁴¹ *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, núm. 40 (setembre 1923), p. 10 (MDC).

³⁴² *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, núm. 64 (desembre 1925), p. 23 (MDC).

³⁴³ *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, núm. 51 (novembre 1924), p. 12 (MDC).

³⁴⁴ *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, núm. 56 (abril de 1925), p. 20 (MDC).

³⁴⁵ *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, núm. 40 (setembre 1923), p. 8 (MDC).

16 de gener de 1932 a proposta de la Secció Comarcal de Lleida se cedí Aspa a la Secció Comarcal de les Borges «perquè aquest pugui fer el partit Aspa-Cogul». Al mateix temps Puiggrós s'uní a la de Miralcamp, amb l'autorització de la de Borges, per constituir el partit mèdic Miralcamp-Puiggrós.³⁴⁶

Aquell mateix any la Junta General de les Borges aprovà els següents partits mèdics del seu districte:

Quadre 19: Partits mèdics del districte de les Borges Blanques el 1932

Població	Places	Habitants
Albagés-Cogul	1	1218-457
Albi-Vilosell	1	1250-603
Arbeca	2	3123
Belianes	1	1200
Bobera	1	904
Borges-Floresta	3	4580
Castelldans	1	1535
Cervià	1	1800
Espluga Calva-Omellons-Fulleda	1	118-468-422
Granadella	1	2000
Juncosa	1	1400
Juneda	2	3485
Pobla de Cíervo's	1	725
Pobla de la Granadella	1	728
Soleràs-Torms	1	927-502
Torregrossa	2	2609
Vinaixa-Tarrés	1	1100-300

Font: *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, núm. 140 (abril de 1932), p. 30 (MDC).³⁴⁷

La Secció, com hem vist, no sempre havia tingut els mateixos límits. Així el juny de 1925 se n'aprovava una modificació segons la qual es creava el partit mèdic del Vilosell-Albi i s'hi afegia el

³⁴⁶ *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, núm. 138 (febrer de 1932), p. 33 (MDC).

³⁴⁷ Firma com a secretari de la Junta General de la secció de Borges en Ramon Iglesias.

de Vilanova de Prades, pensem que per motius d'usos històrics i per proximitat a l'espai geogràfic garriguenc ja que, de fet, delimita amb la Pobla de Cérvoles i el Vilosell.³⁴⁸

L'alimentació

La història de l'alimentació sorgí a mitjans del segle XX i es consolidà com un estudi acadèmic a partir dels treballs realitzats per l'escola francesa dels *Annales*. A Lleida, com a la majoria de llocs, aquesta línia d'investigació tingué especial desenvolupament entre els estudis medievals com per exemple l'estudi de Prim Bertran sobre el menjador de l'Almoina de la Catedral de Lleida (1979) o Josep Lladonosa i la seva obra sobre la cuina medieval catalana (1984).³⁴⁹

Una de les grans preguntes que ens fem és com pot ser que la societat catalana, i l'espanyola, toleressin un règim polític que imposà un canvi, i un trasbals, tan gran del sistema i la tradició alimentària. La resposta té dues vessants. D'una banda el franquisme instaurà un sistema repressiu i de control social que impossibilità, a la pràctica, qualsevol canvi polític a curt termini i cap mena de resposta organitzada de la població. A més, avui en dia sabem que el règim comptava amb un important consens social sobretot sorgit del trauma col·lectiu de la Guerra Civil, malgrat que en alguns moments el franquisme estigué a punt d'enfonsar-se a causa de les seves contradiccions internes i ineficiències polítiques. D'altra banda, la segona resposta té a veure amb la naturalesa de la societat humana. Les condicions alimentàries no són un factor estructural que davant de qualsevol modificació induïxin a la revolta social, almenys no en el context cultural català. És probable que davant de situacions alimentàries extremes sí que es podrien haver produït episodis de conflictivitat social, com de fet demostren diversos episodis històrics anteriors.

En definitiva la combinació d'aquests dos factors resultà en la perpetuació sense resposta de la degradació del sistema alimentari borgenc i català. Diversos estudis han demostrat els efectes de l'empobriment de l'alimentació en l'altura de tota una generació nouvinguda i mal alimentada que, de resultes, serà més baixa que l'anterior.

Mitjançant *El Correo de Lérida* i la publicació *Sempre Avant!*, aquesta publicada per la Joventut Catalanista de les Borges, podem accedir als preus dels mercats de les Borges Blanques del

³⁴⁸ *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, núm. 59 (juliol 1925), p. 13, 16 (MDC).

³⁴⁹ PÉREZ SAMPER, Maria Àngels, "Història de l'alimentació", dins SIMON, Antoni (dir.), *Tendències de la historiografia catalana*, Universitat de València, 2009, p. 37-42.

24 de maig de 1922 i del setembre de 1923 de productes bàsics i agrícoles (Quadres núm. 4 i 5), molts d'ells imprescindibles en una llar borgenca dels anys vint:

Quadre 20: Preus productes agrícoles el 24 de maig de 1922

Producte	Preu
Blat blanc	28,5 ptes. la quartera de 4 dobles
Blat vermell secà	50 ptes. la quartera de 4 dobles
Blat vermell hort	28 ptes. la quartera de 4 dobles
Civada	13,50 ptes. la quartera de 4 dobles
Faves	De 22 a 23 ptes. la quartera de 4 dobles
Llenties	40 ptes. la quartera de 4 dobles
Ametlla mollar	73 ptes. els 100 kilos
Ametlla esperança	25 ptes. la quartera
Ametlla comuna	20 ptes. la quartera
Ametlla llargueta	30 ptes. la quartera
Patates	4,25 ptes. els 10 kilos
Alfalfa	5,50 ptes. els 40 kilos
Palla	2,75 ptes. els 40 kilos
Fulla d'olivera	3,75 ptes. els 40 kilos
Gallines	Des de 7,50 ptes. la unitat
Galls	Des de 4,25 ptes. la unitat
Conills	Des de 3,50 ptes. la unitat
Ous	Des de 2,30 ptes. la dotzena
Farina de primera	75 ptes. els 100 kilos
Farina de segona	70 ptes. els 100 kilos
Farina de tercera	68 ptes. els 100 kilos
Cabezuela (farina gruixuda)	9,50 ptes. els 100 kilos
Menudillo (visceres d'aus)	8 ptes. els 100 kilos
Segón	7,50 ptes. els 100 kilos
Tástara	5 ptes. els 100 kilos

Font: *El Correo de Lérida*, 22-V-1922, p. 2 (BHIEI).

Quadre 21: Preu productes agrícoles l'1 de setembre de 1923

Producte	Preu
Blat blanc	23 i 24 ptes. la quartera de 4 dobles
Blat roig	26 i 26,50 ptes. la quartera de 4 dobles
Blat horta	25 i 25,50 ptes. la quartera de 4 dobles
Ordi	13 ptes. la quartera de 4 dobles
Civada	11,75 ptes. la quartera de 4 dobles
Panís	24 ptes. la quartera de 4 dobles
Faves	21 i 22 ptes. la quartera de 4 dobles
Fesols	45 i 55 ptes. la quartera de 4 dobles
Vesses	24 i 24 ptes. la quartera de 4 dobles
Guixes	18 i 20 ptes. la quartera de 4 dobles
Trepadella	15 i 16 ptes. la quartera de 4 dobles
Favens	25 ptes. la quartera de 4 dobles
Llavors d'alfals	18 i 25 ptes. els 10 kilos
Patates	1,50 i 1,75 ptes. els 10 kilos
Nous	30 i 32 ptes. els 10 kilos
Alfals	4,50 ptes. els 10 kilos
Palla	3 i 3,25 ptes. els 40 kilos
Fulla d'oliver	4 ptes. els 40 kilos
Garrofes	10 i 10,50 ptes. els 40 kilos
Gallines	6 i 9 ptes. la dotzena
Galls	4 i 9 ptes. la dotzena
Conills	3 i 4 ptes. la dotzena
Ous	3,25 i 3,50 ptes. la dotzena
Oli d'oliva fruitat extra	31 i 32 ptes. el quartó de 3,9 kilos
Oli d'oliva fi	29 i 30 ptes. el quartó de 3,9 kilos
Oli d'oliva corrent	27 i 28 ptes. el quartó de 3,9 kilos
Sabó d'oli d'oliva blanc	100 ptes. els 100 kilos
Sabó d'oli d'oliva especial	90 ptes. els 100 kilos
Sabó d'oli d'oliva verd 1ª	70 ptes. els 100 kilos
Sabó d'oli d'oliva verd 2ª	60 ptes. els 100 kilos

Juntament amb els jornals diaris d'un peó agrícola als anys vint hom pot fer un senzill exercici de contrast entre preus i salaris que ens donarà una idea general sobre les condicions de vida, sobretot pel que fa a l'alimentació, d'una família borgenca dels anys vint del segle passat. Amb 6 pessetes un cap de família es podia comprar amb 42 cèntims un kilo de patates el 1922, que de fet els hi sortí més barat el 1923, a 15 o 17 cèntims el 1923, és clar que probablement els salaris ja havien començat a baixar llavors. Els ous, en canvi, augmenten de preu i passen de les 2,30 ptes. a les 3,25 o 3,50 ptes. la dotzena. Si calculem que mitja dotzena podia costar entre 1,15 i 1,62 o 1,75 ptes. ens adonem que es tracta d'un producte realment car per un salari mitjà. L'aliment més important de la dieta deuria ser sense dubte el pa, crucial en la dieta de tipus mediterrània, tot i que la qualitat d'aquest anava sempre en funció de la qualitat del gra o de la farina que es comprava. Podem copsar en la llista de preus de 1922 com existeixen tres tipus de farines, cada cop de menys qualitat, amb la repercussió corresponent en el preu final del producte. Prenem per cas que el jornalier compra dos kilos de farina de segona que sortia a 0,70 ptes. el kilo. En total patates, ous i farina podria sortir a un preu, agafant els més baixos, de 2,7 ptes. La meitat del jornal es gasta en una dieta un tant pobra, marcada per la falta de carn, llegums o verdures. Francesc Sales en un estudi sobre les transformacions que sofreix la societat garriguenca entre 1860 i 1936 ens proporciona una llista d'aliments formada pel pa (0,67 ptes. el 1923), cansalada (4,75) i mongetes seques (1,35) que superen en 77 cèntims el jornal de 6 pessetes del que parlàvem abans. D'aquesta manera resulta encara més evident com un sou de jornalier no era suficient per cobrir les despeses en una família nuclear igualitària pròpia de la Catalunya rural.³⁵⁰

No hem d'oblidar que l'objectiu final de l'obtenció del salari és mantenir econòmicament i sufragar les necessitats d'alimentació i consum del nucli familiar. En aquest sentit és important entendre que el 22,19% de la població es declarava labrador, és a dir, pagès. Això implicava la consciència per part del individu enquestat que aquest no era un jornalier i per tant estava en possessió d'una petita o mitjana propietat de la que ell n'era el principal beneficiari. Per començar això ens fa apreciar certa fragmentació en la possessió de la terra a les Borges. Precisament aquest ha estat assenyalada com el principal factor que imprimeix diferents tipus de desigualtats en una societat rural. No en va bona part de les capacitats de consum d'una família estaven limitades en funció de la collita i dels beneficis que podien extreure d'aquesta mitjançant el comerç dels

³⁵⁰ Hem agafat el jornal de referència que facilita Francesc Sales a "Transformacions agràries...", p. 107, obtinguts del *Boletín Estadístico Municipal de Lérida* (DPINE).

productes agraris. Diversos autors han posat èmfasi en el fet que la família és de fet no només una unitat productiva sinó també una unitat de consum. Aquesta característica estava determinada al seu torn pel tipus de família, explotació i altres ingressos que aquella podia adquirir a través d'altres mitjans. Per exemple posem per cas una família extensa en la qual varis grups domèstics comparteixen una mateixa residència, que posseeixin un nombre important d'hectàrees que estiguin dedicades en el seu 90% a l'olivera i el restant a productes agrícoles d'autoconsum (blat, fruiters, llegums, etc.) gràcies a l'acumulació de propietats deguda a una organització familiar patrilínea que ha permès obtenir-les, amb un cap de família que tingui un càrrec de regidor a l'ajuntament o que faci alhora de president d'un sindicat agrícola, director d'una publicació periòdica, o qualsevol càrrec públic que impliqui ostentació. I en un altre plat de la balança situem-hi una família de jornalers sense propietats dedicades a l'explotació agrícola, o amb una propietat petita que usen per conrear productes destinats a l'autoconsum, i que per atzars de la vida tenen filles enlloc de fills i l'ordre social patriarcal imposa que aquestes hagin de dur un dot o organitzar un banquet degut al ritual del matrimoni, en que a més s'ha de pagar una quota al representant eclesiàstic de torn. És clar que es tracta d'exemples un tant extrems però que ens serveixen per emfatitzar la idea de la gran complexitat de l'estudi de les condicions de vida en una societat rural ja que hi influeixen una quantitat de factors molt important. De totes maneres a les Garrigues els estudis de Francesc Sales i J. J. Mateu ja ens indiquen que una família estàndard, amb una propietat agrícola petita o mitjana,³⁵¹ de tipus extensa, tenien serioses dificultats per satisfer les seves necessitats a través de l'explotació de les seves propietats. Estudis com els de Colomé, Saguer i Vicedo així ho indiquen.

D'aquesta manera, i tenint sempre en compte la multiplicitat de factors que incideixen en l'alimentació i el nivell de vida de les famílies pageses, podem copsar com el salari no és l'únic element que incideix directament en aquestes qüestions, tot i que potser n'és el factor principal, i malgrat que l'etapa estudiada coincideixi amb l'anomenada transició nutricional, dietètica o alimentària, que té lloc durant el primer terç del segle XX. Tot això tenia unes repercussions, en ocasions dramàtiques, en l'esperança de vida de la població. Recordem que, segons Escudero i Simón, a l'Espanya de 1920 l'esperança de vida a l'any era de 49,4 anys, i de 56,5 el 1930. L'augment és important, sobretot tenint en compte que entre 1910 i 1920, tot i els beneficis comercials que implicà en un primer moment ser un país neutral durant la I Guerra Mundial, solament augmentà 0,7 dècimes. D'altra banda aquestes dades s'han de complementar amb les

³⁵¹ J. J. Mateu parla de petits propietaris, a Llardecans i Maials, quan tenen menys de 10 hectàrees, mitjans entre 10 i 50, i grans entre 50 i 100. Josep Rubió, en canvi, en referència a Cervià de les Garrigues, limita les petites propietats a les de menys de 8 hectàrees. Vegeu MATEU, *Terra i treball a les Garrigues...*, i RUBIÓ "Del sindicalisme cooperativista...".

d'alfabetització i la taxa de mortalitat infantil per obtenir índexs de qualitat de vida, que igualment resulten insuficients ja que estan calculades sobre el total de la població però aquí el que resultaria interessant es calcular índexs diferents en funció d'altres característiques del individu, no només la classe social, sinó factors que incideixen molt en la qualitat de vida com el gènere o l'etnicitat. D'aquesta manera s'han d'avaluar de forma diferent la higiene masculina i femenina, així com l'esperança de vida d'una minoria ètnica que pot estar exclosa de certs serveis socials o fins i tot d'actes de beneficència.³⁵²

L'octubre de 1931 el regidor republicà/socialista Bardia mostrava preocupació pels preus dels aliments bàsics.³⁵³

Quadre 22: Preus dels aliments bàsics l'octubre de 1931

	Borges	Tàrrega	Cervera	Montblanc	Juneda	Arbeca
<i>Carn moltó</i>	4,5	4,5	4,5	4,5	4	4,5
<i>Carn Cabrit</i>	3	-	4,5	anyell 5,00	-	-
<i>Cançalada</i>	2,5	3,32	2,5	2,5	4,5	4
<i>Botifarra blanca</i>	5,5	3,15	2,5	5,5	7,5	5
<i>Botifarra negra</i>	2,5	2,5	3,75	3,5	4,5	3
<i>Llangonissa</i>	6	5,4	5,5	5,5	7,5	6
<i>Llom</i>	6	6,25	5,5	6,25	7,5	6
<i>Costell</i>	3,5	3,75	3,75	3,75	4,5	4,5
<i>Ous</i>	4	4,5	4	5	4	4
<i>Llet</i>	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7

Font: Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 28-XI-1931 (AHMBB).

Amb l'esclat de la Guerra Civil i l'ocupació franquista l'alimentació bàsica esdevindrà el centre de la vida quotidiana. La impossibilitat d'arribar a obtenir aliments per a la supervivència

³⁵² Vegeu MATEU, *Terra i treball a les Garrigues...*, sobre salaris i alimentació les p. 131-144, i sobre família les p. 145-180. Vegeu també SALES, "Les Garrigues, de mitjans...", p. 241-255; i "Transformacions agràries...". Sobre condicions de vida i alimentació vegeu COLOMÉ, Josep, SAGUER, Enric, VICEDO, Enric, "Las condiciones de reproducción económica de las unidades familiares campesinas en cataluña a mediados del siglo XIX", dins MARTÍNEZ CARRIÓN, José Miguel, *El nivel de vida en la España rural, siglos XVIII-XX*, Universitat d'Alacant, Alacant, 2001, p. 321-356; NICOLAU, Roser, PUJOL, Josep, "Nivells de vida: antics i nous problemes", [recurs electrònic], UAB, 2003, p. 1218-1232; CUSSÓ, Xavier, GARRABOU, Ramon, "La transició nutricional a la Catalunya contemporània: una primera aproximació", a *Recerques*, núm 47-48, 2003-2004, p. 51-80; les dades de l'esperança de vida estan citades de MARTÍNEZ CARRIÓN, José Miguel, "Nuevas aportaciones para el estudio del nivel de vida y el bienestar en la espanya contemporánea" dins BOLÒS, Jordi, JARNE, Antonieta, VICEDO, Enric (eds.), *Condicions de vida al món rural: cinquè congrés sobre sistemes agraris, organització social i poder local*, IEI, Lleida, 2006.

³⁵³ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 10-X-1931 (AHMBB).

empenyerà bona part de la població vers l'estraperlo o ocupacions il·legals que els hi permetien obtenir prou ingressos per alimentar-se adequadament. Recentment Francesc Canosa ha recuperat el testimoni de la borgenca Teresa Lacasa sobre la seva infància durant el primer franquisme i com la seva família es dedicà al negoci del caliquenyo, que tingué molt d'èxit a la comarca, especialment a Juneda. Deia Teresa Lacasa que «a les Borges Blanques érem una família molt pobra, cinc germans. Jo era la gran i el meu pare, pobre, treballava a una fàbrica de gomes, i quan plegava fèiem caliquenyos. Teníem una habitació on tots cinc, pobres, fèiem caliquenyos. No arribaven els quartos de la fàbrica, cinc fills, allò era la misèria». I afegeix Canosa que

el pare els ensenya el que és la vida: cargolar, cargolar... Fan deu o dotze paquets al dia. 200, 300, 400... caliquenyos. I el dissabte a vendre'ls pels bars. Una pesseta, un paquet de vint. Un caliquenyo, cinc cèntims. I totes aquelles persones amb un cop de puny a l'estómac també volen fumar, perquè fumar és tan necessari com un bocí de pa, un rajolí d'oli o un plat de cigrons. Per un cèntim, per un cèntim pots alimentar l'esperança. Fumar és creure que hi ha temps en un país sense temps.³⁵⁴

Cultura popular

En el camp cultural i associatiu la vida a les Borges dels anys vint i trenta arribà a ser rica en l'oferta i suposava un important espai d'oci que mobilitzava un bon nombre de persones. L'oferta cinematogràfica era molt gran, les Borges disposava de dos cinemes i quatre sales més de projecció, una dins dels col·legi dels frares caputxins i les altres vinculades als altres grups polítics: una per als comunistes, una altra per als tradicionalistes, i encara una més en mans dels republicans. En aquest darrer local, a més, s'hi feia teatre amb regularitat, de manera que el perfil econòmic i polític del públic era divers i així ho reconeixen algunes fonts orals, tot i que això no els hi impedia tenir una programació en sintonia amb la seva tendència ideològica, projectant, per exemple, *La Marsellesa* el 1931.³⁵⁵

³⁵⁴ CANOSA FARRAN, Francesc. *Fumar-se el franquisme: la Catalunya caliquenyo*. Barcelona: Ara llibres, 2015, p. 30.

³⁵⁵ GINÉ FREIXES, Manel, "Les sales de cinema a Les Borges durant el segle XX (I)", *Terrall*, núm. 51 (1990), p. 4-6; "Les sales de cinema a Les Borges durant el segle XX (i 2)", *Terrall*, núm. 52 (1991), p. 5-6.

Partim de la base que existeix una estreta relació entre art contemporani i la cultura tradicional i popular. És una postura defensada per d'altres autors com Jordi Pablo que entenen l'objecte «simple i quotidià» com un enllaç entre cultura popular i art.³⁵⁶

Formar part del món rural implica tenir una mentalitat determinada, una visió del món que difereix de la que es té en el món urbà, malgrat estar estretament lligats ambdós mons per vincles comercials i humans ja sigui a nivell individual com empresarial. També cal tenir en compte elements de relació institucional. La cultura popular exigeix un nivell d'explicació que rares vegades es dona degut, en part, a la fragmentació disciplinar pròpia de les ciències socials. La disparitat de formes d'aproximació a la cultura generada per part de les classes socials amb menor capacitat adquisitiva se'ns presenta no tant en forma d'escoles o centres universitaris que generen una visió particular de la qüestió, i que es poden arribar a constituir en paradigmes i establir dinàmiques pròpies entorn de la investigació que arriben a determinar el mètode que s'utilitza, sinó com a disciplines diferents. Aquestes tendeixen a aproximar-se a un problema o objecte d'estudi mitjançant una tradició bibliogràfica, metodològica i institucional diferent de les seves germanes de la mateixa rama de la ciència que s'encarrega d'estudiar les societats humanes i les seves transformacions i ruptures. És per això que ens hem plantejat aquesta secció com una amalgama de totes les formes d'aproximació a la cultura popular siguin o no pròpies de la historiografia, en la tradició de la història total, i amb la voluntat de síntesi ja que aprofundir en tots els aspectes destacats de les disciplines i els seus paradigmes respectius, escoles i metodologies requeriria d'un espai del que aquí no disposem. Òbviament això implica que segurament hem oblidat tractar algunes d'aquestes perspectives però s'ha d'entendre com un text obert a l'ampliació constant, a més de tractar solament una breu etapa de la història contemporània d'un poble concret, fet que limita la bibliografia existent.

S'ha d'admetre que existeixen enfocaments, a voltes anomenats renovadors, que incideixen en aspectes culturals o que com a mínim podrien fer-ho sense el menor problema. La història cultural, la microhistòria, la història local i la història de la vida quotidiana solen contenir elements que certament s'aproximen a l'estudi i anàlisi dels comportaments culturals de les classes populars. El problema de molts d'aquests enfocaments és que no solen beure del bagatge científic acumulat per disciplines com l'antropologia o la sociologia que han estudiat la cultura popular, ja sigui de masses o no (i més enllà del que des de l'antropologia es coneix com a cultura), en contexts

³⁵⁶ Vegeu CADENA I CATALÁN, Josep Maria, ORTOLL MARTÍN, Ernest, PABLO SALA, Jordi, VÉLEZ VICENTE, Pilar, *La Barcelona irreverent: De la Societat del Born al Niu Guerrer (1858-1910): Barcelona del 4 de desembre del 2012 al 26 de maig del 2013*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2012, p. 13-20.

contemporanis, que avui estudiariem en el marc de la història del present³⁵⁷. No hauriem de confondre aquestes qüestions amb aportacions com les de Maurice Agulhon i la seva història de la sociabilitat, o la historia cultural de Peter Burke³⁵⁸. El que aquí proposem és produir coneixement lligant els diferents enfocaments sota un sol discurs historiogràfic, abastant totes les perspectives, models interpretatius i formes d'aproximació a la cultura popular des de les ciències socials. En massa ocasions ens trobem amb redaccions amb voluntat de síntesi que es revelen maniquees, així com simples enumeracions i descripcions de tradicions, folklores i festes que no quadren en treballs d'investigació enlloc més que en capítols apart que acaben per desvincular la cultura popular de tot l'entorn social on està immersa.

En tercer lloc s'ha d'entendre la cultura popular com un objecte polièdric, en el sentit de que existeixen diversos plans que conflueixen en un punt i que en realitat no existeixen fronteres definides entre els plans limítrofes. La dimensió dinàmica de la cultura popular la transforma contínuament i no només influència tota la resta sinó que a més és influenciada per tot. Una altra qüestió fonamental serà la història comparada de les cultures populars, i per tant la visió global d'un fenomen social molt divers però que molt probablement té importants punts en comú independentment de la posició geogràfica.

Precisament en aquest sentit, s'ha de fer un esforç per tal de teoritzar entorn de la cultura popular. No en el sentit d'una teoria general de la historiografia, o almenys no necessàriament, sinó en la direcció de conèixer millor l'objecte d'estudi i distingir entre les parts que el formen. En cap cas advoquem per compartimentar aquestes parts i marcar distàncies entre unes i altres, més aviat es tractaria d'enfocar els punts clau d'aquest i fer-lo més fàcilment comprensible i analitzable. No tindria sentit acceptar que els plans tenen terrenys comuns en els que s'assenten per acte seguit cavar trinxeres entre uns i altres. No fa falta esmentar que a sobre aquestes trinxeres serien producte únic i exclusiu de la postura intel·lectual del historiador i la historiadora, i per tant poc tindria a veure amb la realitat.

Finalment pensem que fa falta un esforç per tal de relacionar la cultura popular i el poder, amb la voluntat d'entendre millor les relacions de classe, entre grups dominants i grups dominats, i les diferents complicitats i abusos que es generen entorn d'aquesta qüestió. El llenguatge, la religió, la capacitat de cohesió i sociabilitat que genera la cultura popular sempre ha estat objecte del desig

³⁵⁷ Per exemple SALAZAR, Carles, *Antropologia de les creences: religió, simbolisme, irracionalitat*, Fragmenta, Barcelona, 2009; i CONTRERAS HERNÁNDEZ, Jesús (comp.), *Alimentación y cultura: Necesidades, gustos y costumbres*, Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona 1995.

³⁵⁸ Vegeu AGULHON, Maurice, *Le Cercle dans la France bourgeoise, 1810-1848 : étude d'une mutation de socialité*, Armand Colin, Paris, 1977; i BURKE, Peter, *What is cultural history?*, Polity Press, Cambridge, 2004.

per part de les elits socioeconòmiques a la vegada que l'objecte de la repressió per la seva capacitat d'identificar al conjunt social més nombrós.

Des de la historiografia fa falta una major atenció a la cultura popular tant com a objecte d'estudi com pel seu valor informatiu respecte a la societat humana a la que pertany. Hi ha diferents aspectes de la cultura popular que ens agradaria diferenciar i que han estat estudiats en el marc del nostre treball d'investigació. Estem parlant bàsicament de la festa, el folklore i l'alimentació. Podríem incloure'n d'altres de ben segur mereixedors de la nostra atenció, com les creences siguin o no religioses, o les formes de cooperació, per posar un parell d'exemples d'altres aspectes que opinem són una part important de la cultura popular.

La festa requereix d'una especial atenció ja que relaciona tradició popular, associacionisme i desafiament vers l'ordre establert, especialment si és institucional. En aquest sentit Jordi Pablo parla de l'actitud irreverent de la festa i com durant el segle XIX a Barcelona “va plantejar uns valors estètics i comunicatius que anaren més enllà dels propis de l'època.” Una anàlisi que pensem que es pot aplicar sense massa matisos al ponent català.³⁵⁹

La festa compta amb una àmplia bibliografia, probablement a causa del seu caràcter cridaner, que es visualitza amb la invasió de l'espai de propietat pública per a transformar-lo momentàniament en un lloc de celebració, comunal i cooperatiu. Aquests dos últims aspectes són d'especial rellevància perquè estem parlant del retorn a usos anteriors a la revolució liberal, causant del trastorn sofert per bona part de jornalers i pagesos en general, reclutats en part en les files del carlisme i la seva rebel·lió contra el nou ordre social³⁶⁰.

Sobre la Festa Major, així en majúscules, de les Borges, que per convenció es celebra el primer cap de setmana de setembre, comptem amb una bibliografia dispersa i de caràcter popular. Un dels pocs estudis raonables sobre la Festa Major ens remunta l'acte festiu al culte a la deessa romana Minerva i la seva associació i transmutació religiosa en Santa Justina.³⁶¹ Pleyan de Porta ja

³⁵⁹ CADENA I CATALÁN, Josep Maria, ORTOLL MARTÍN, Ernest, PABLO SALA, Jordi, VÉLEZ VICENTE, Pilar, *La Barcelona irreverent: De la Societat del Born al Niu Guerrer (1858-1910): Barcelona del 4 de desembre del 2012 al 26 de maig del 2013*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2012, p. 48-53.

³⁶⁰ Veure LLOPART, Dolors, PRAT, Joan, PRATS, Llorenç (eds.), *La cultura popular a debat*, Fundació Serveis de Cultura Popular i Editorial Alta Fulla, Barcelona, 1985; PRATS i CANALS, Llorenç, *El mite de la tradició popular: Els orígens de l'interès per la cultura tradicional a la Catalunya del segle XIX*, Edicions 62, Barcelona, 1988; PRATS, Llorenç, LLOPART, Dolors, PRAT, Joan, *La cultura popular a Catalunya: Estudiosos i institucions 1853-1981*, Fundació Serveis de Cultura Popular, Barcelona, 1982; i pel cas de Lleida, SOLÉ i MAURI, Belén, *Festa i ideologies a Lleida: Interpretacions de la festa a la Lleida de la Restauració*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991.

³⁶¹ FALCÓ RUBINAT, Eduard, “Les festes de Minerva: l'origen de la Festa Major de les Borges Blanques”, dins SERÓ I GUIXÀ, Blanca, et alii, *I Trobada d'estudiosos de la comarca de les Garrigues*, Consell Comarcal de les Garrigues, Mollerussa, 1999, p. 37-47.

parlava de la seva existència a finals del segle XIX: «FIESTAS. La mayor tiene lugar el primer Domingo de Septiembre».³⁶²

La Festa Major, un període de l'any dedicat a l'oci col·lectiu, esdevingué una oportunitat per fer ostentació d'un imaginari públic determinat. No és casualitat que alguns rituals religiosos es duessin a terme en espais públics o que aquests comptin amb la presència de càrrecs polítics. Fem un cop d'ull, per exemple, a la descripció dels actes de la Festa Major de 1925:

A parte del repique de campanas, tracas, cohetes y otros festejos, audición de sardanas, etcétera, se celebrarán durante la fiesta mayor que ha empezado ya y que durará hasta el día 8, habrá un solemne oficio cantado por el Orfeó Norguenc que dirige el maestro don Luis López, la Misa de Angelus del maestro Cerdá. Predicará Fray Antonio María de Barcelona.

Procesión cívico-religiosa presidida por el gobernador civil de la provincia con asistencia de todas las autoridades locales.

Partidos extraordinarios [d]e futbol en los campos del F. C. Joventut Nova y del F. C. Borjas, bailes en los entolados de los centros jaimista y republicano y en el café del Calvo.

Además del anterior partido de futbol se jugarán uno en el campo de Joventut Nova entre los equipos locales Huracán F. C. y Montserratí F. C. y otro en el mismo campo entre F. C. Joventut Nova y F. C. Borjas.

También se celebrarán dos funciones más, una en honor de Santa Justina, patrona de esta villa, y otra de carácter votivo en honor de San Sebastián.

Habrà también cucanya scordera y otras diversiones populares y carreras ciclistas en el barrio del Terrall donde se disparará un cartillo de fuegos artificiales.³⁶³

L'ús dels sindicats cooperatius com a espais de lleure i trobada el podem documentar a pràcticament totes les institucions de la mateixa naturalesa a la comarca. No es tracta d'una qüestió banal: el caràcter interclassista dels sindicats requeria d'espais interns de la mateixa naturalesa. Així a l'Albi el Sindicat Agrícola arrendava la sala el 1945 per a dur-hi a terme el ball de la festa major però a més normalment ja s'hi feia teatre i cinema.³⁶⁴ Un altre exemple és la descripció que es publicà a l'*Horitzó* de la festa patronal del sindicat tradicionalista en motiu de la festa de sant Isidre de l'any 1933:

³⁶² PLEYAN DE PORTA, Josep. *Diccionario geográfico, estadístico, etimológico, histórico, artístico, biográfico, industrial y mercantil, etc., de la provincia de Lérida*. Lleida: Tipografía de la Casa Provincial de Misericòrdia, 1889, p. 327-328.

³⁶³ *La Vanguardia*, 06-IX-1925, p. 21 (HDLV).

³⁶⁴ MIRÓ, Ramon, “«L'esforç d'una gent» Cooperativa Agrícola de l'Albi (1919-2011)”, dins ESQUERDA, MARTÍ, *Vincles i arrels...*, p. 51.

Festa Patronal del Sindicat Agrícola de Borges Blanques

Convidada la «Federació catòlico-agrària de Lleida» pel «Sindicat Agrícola de Borges Blanques» a la seva festa patronal de St. Isidre i de comú acord s'ha confeccionat el següent programa de festes:

A les 10 del matí, Ofici solemne al Temple parroquial. L'eloqüent orador sagrat P. Bru d'Igualada farà el sermó panegíric. L'«Orfeó Borgenc» cantarà la missa gregoriana «Fons Bonitatis» i al final l'himne «Som germans» de Millet.

A dos quarts de 12 del matí al local del Sindicat es celebrarà la Assemblea ordinària de la Federació catòlico-agrària, composta de delegacions dels Sindicats Federats.

A la una de la tarda dinar de germanor que oferereix la Federació als assembleistes.

A les tres de la tarda conferència d'En Eudalt Melendez Rué, advocat de Tarragona sobre el tem «Religió i justícia social»

A les quatre de la tarda en la sala d'actes del Sindicat, gran concert que l'«Orfeó Borgenc» dedica a la Federació catòlico-agrària de Lleida, i als Sindicats federats d'acord amb el següent programa: primera part, El cant de la Senyera, Millet; Els fradinets de Sant Boy, Perez Moya; Sota de l'Olm, Morera; L'Hereu Riera, Cumellas Ribó; El Maridet, Perez Moya; El Moliner, Perez Moya; Muntanyes regalades, S. Marraco; i Els Segadors, Millet. Segona part, Sant dilluns, Otto; Serenata, Otto; A Vos vull acostar-me, J. S. Bach; La cançó nostra, Morera; En el mar, Mendelshon; La Sardana de les Monges, Morera; Som Catalans, Llongueres.³⁶⁵

Fixem-nos amb la naturalesa d'acte col·lectiu i, per tant, social, de tots els actes programats: missa, cant coral, dinar de germanor, conferència, assemblea, etc. Sense dubte una interessant declaració de principis que és prou indicativa de la perspectiva de la cultura que tenia la institució i del seu ús com a espai de sociabilitat.

Un dels temes cabdals de la festa a Catalunya és la dansa de la sardana. La bibliografia és força àmplia pel que fa a estudis locals, en canvi en manquen estudis acadèmics que posin en perspectiva i aglutinin satisfactòriament els resultats de les investigacions a nivell micro. En aquest sentit destaquem l'obra de Pere Anguera.

De fenòmens de mimetisme cultural semblants tenim l'exemple dels castellers. El debat sorgit arran del fet de considerar-se una activitat cultural pròpia d'altres ciutats ha acabat per generar recerca historiogràfica entorn de l'existent relació històrica entre fer castells i Lleida. Així Ramon Fontova ha localitzat una primera actuació de castellers de Valls que data de 1863, i es repetiren el 1901, 1934, 1941, 1947 i 1951.³⁶⁶

³⁶⁵ «Festa Patronal del Sindicat Agrícola de Borges Blanques», *Horitzó*, núm. 29 (13 maig 1933), p. 12-13.

³⁶⁶ FONTOVA CARLES, Ramon, "Els Xiquets de Valls a Lleida. Actuacions i notícies fins a la primera meitat del segle XX", *ARTS: Revista del Cercle de Belles Arts*, núm. 30-31 (abril 2009), p. 41-46.

A les Borges sortosament disposem d'un llibre dedicat a la història de la sardana a les Borges, *Cerratana*, que ens permet tenir una base de partida respecte als estudis entorn d'aquest ball i el fenomen cultural al seu voltant. Malgrat que el llibre es tracta d'una compilació d'entrevistes, articles i fotografies, entre d'altres dades, destaca per ser un treball dedicat sobretot a l'eclosió del sardanisme des de la instauració del franquisme. Aquest fet ja és prou simptomàtic de la percepció que és té de la implantació del ball malgrat que, com veurem, a nivell cultural no hi hagué ruptura més enllà del parèntesi de la Guerra Civil.³⁶⁷

Respecte al tema de les festivitats religioses val la pena destacar la cel·lebració de la processó de les Pasqüetes almenys l'any 1931.³⁶⁸ Les Pasqüetes són el «primer diumenge o capvuitada³⁶⁹ després de Pasqua, anomenat també *diumenge in albis*».³⁷⁰ Aquell mateix any la processó seria prohibida, fet que desencadenà fortes crítiques de l'oposició tradicionalista, tot i que la suspensió s'havia de mutu acord entre el governador civil de Lleida i un sacerdot.³⁷¹

També tenim documentada l'existència de les dones ploraires en els enterraments, una tradició «impressionant» segons Candi Farré que, el 1932, proposava prohibir-ho degut a les molèsties que ocasionaven a la resta de la comitiva fúnebre i d'acord amb les seves propostes polítiques republicanes i laïcistes.³⁷²

Més enllà de les festes marcades pel calendari organitzades directament per l'església també se cel·lebraven festivitats per part d'entitats i associacions que ho entenien com a part del seu espai cultural. Així passa, per exemple, amb la festivitat de Sant Jaume durant la qual el Sindicat Agrícola que duia el nom del sant organitzava tot un reguitzell d'actes, la majoria d'ells amb connotacions religioses:

Gran diada al Sindicat agrícola de Borges

Aquest potent Sindicat, que honra la Sindicació Agrària Catòlica, de les nostres terres, va celebrar el diumenge passat, un acte corprenedor: l'entronització de l'imatge de Jesús Crucificat i del Sagrat Cor a la sala de Junes i a les oficines de la Caixa Rural.

³⁶⁷ Agrupació Sardanista de les Borges Blanques [coord. i ed.]. *Cerratana: Les Borges Blanques Sardanista*. 1a ed. Lleida: Agrupació Sardanista de les Borges Blanques i Pagès Editors, 2001, 211p.

³⁶⁸ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10-V-1931 (AHMBB).

³⁶⁹ Capvuitada segons el DIEC2 és el “dia que fa la setmana justa d'una festivitat, d'un esdeveniment”.

³⁷⁰ Segons l'entrada de l'enciclopèdia online Enciclopèdia.cat. Segons el DIEC2 “Festa catòlica que se celebra la capvuitada de Pasqua de Resurrecció”.

³⁷¹ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 2-IV-1932 (AHMBB).

³⁷² Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 5-III-1932 (AHMBB).

Prop les onze del mati, es reunien a la Secretaria de l'entitat, els Srs. Rubió, Jansá i Rubinat de les directives del Sindicat i Caixa Rural: el Sr. Ramón Arqués, President honorari de l'entitat, els directius del Circol Jaumí i de les organitzacions locals tradicionalistes, els representans de la Federació Catòlica Agrària de Lleida Srs. Simón i Niubó, i el Sr. Hernández per «El Correo».

També honoren l'acte amb la seva presència el senyor marquès d'Olivart i el senyor Anselm Segarra.

A les onze en punt, arribà al Sindicat el Rvnt. Sr. Rector de Borges, don Ciril Serra, acompanyat dels demés Sacerdots de la ciutat i del Rvnt. P. Antoni Otín, franciscà.

Tothom es dirigí a l'elegant i espaiós saló teatre del Sindicat, que estava plé a vessar de socis i de les seves famílies. Al escenari, hi havia molt ben disposades i adornades, les Imatges que havien d'ésser entronitzades. Ocupaven la resta, els coristes del Orfeó Borgenc, i els convidats al acte.

El Sr. Recotr, revistit de Capa pluvial, beneí les imatges, i seguidament l'Orfeó ens proporcionà uns moments deliciosos, executant «A vos vull acostar-me» emocionant fragment de la grandiosa Passió, de Bach, i «Adoramue te Christe» de Palestrina.

El Rvnt. P. Otín, pronuncià un discurs glosant el fet de l'entronització i confessió solemne de la reialesa de Crist en moment de persecució. Provà com Crist és Rei per la triple potestat legislativa judicial i executiva, i com cal confessar aquesta reialesa obeint a Déu abans que als homes. Fou molt aplaudit.

A precés de l'entusiasta jovent que omplia la sala, l'Orfeó entonà el «Crist venç», que fou cantat per tothom, acabant la festa, en mig del major entusiasme.³⁷³

La perspectiva religiosa tothora que tenien els actes del sindicat tradicionalista s'entén per les circumstàncies del seu naixement. Ja hem vist com la idea originària de Francesc Gelambí s'inspirava en el catolicisme social com a principi rector però també caldria considerar el paper aglutinador dins del sindicat que la religió tenia. És coneguda l'heterogeneïtat de sectors polítics dins de la institució, on convisqueuren feixistes amb carlistes, republicans amb monàrquics i petits i grans propietaris, així que el catolicisme podria haver funcionat eficaçment com a element cohesionador del grup.

Pel que fa al folklore s'ha d'entendre com el conjunt d'usos i manifestacions de caràcter popular que no necessàriament estan vinculats amb actes festius, sinó que molts cops es manifesten en la vida quotidiana, i que pot arribar a contenir elements de l'economia, tecnologia i la religió. És, potser, l'element de la cultura popular que més fortament quedà arreglat en el imaginari col·lectiu com d'orígens estrictament de classe baixa, pel poc interès per ell mostrat per part de les classes dominants, ja que rarament es va percebre com un element que propiciaria un espai comú, al

³⁷³ *Terra Ferma* [Lleida], núm. ? (?) (BHIEI).

contrari que la festa, i per tant difícilment apropiable i manipulable. Voltaire va arribar a dir que els «salvatges rurals europeus (...) tenen poques idees, i en conseqüència, poques expressions».³⁷⁴ En qualsevol cas els exemples de folklore com les danses tradicionals foren objecte de l'interès per part de les forces repressores en diferents etapes històriques independentment de si tenien caràcter polític o no. Molts cops n'hi havia prou amb que en opinió de l'autoritat així fos percebut.

El tema de l'alimentació ha estat molt més estudiat, tant per part d'antropòlegs com per part d'historiadors. L'antropologia s'ha encarregat d'establir el marc teòric pel seu estudi, i així distingim entre diferents factors que determinen les foies de menjar: biològics i psicològics, ecològics, tecnològics, polítics, econòmics, socials, culturals i històrics. Els efectes de les transformacions socials en l'alimentació són tan importants que poden arribar a determinar-la, i en altres casos poden establir precedents de formes d'alimentació que es transmeten de forma oral generacionalment en la institució de la família, amb la finalitat d'assegurar la perpetuació patrilineal del nucli familiar en cas d'escassetat alimentària. És el que va succeir en l'Espanya del primer franquisme quan les cartilles de racionament no aconseguiren evitar estralls demogràfics i l'accés als aliments va tenir que ser considerat una prioritat política. En el cas de la historiografia hem pres un camí diferent en relació a l'alimentació. Així doncs, s'ha estudiat com un factor que incideix en el nivell de vida, mitjançant estudis bàsicament centrats en l'altura de la població, cosa que ens permet d'establir series de mesures, conèixer quan va tenir lloc la transició nutricional, etc.³⁷⁵

La percepció i l'ús que es fa des de les classes mitjana i alta, així com dels grups socialment dominants, de la cultura popular l'ha convertida en un element de pugna política però també de pau social. La diferència elemental entre les herències culturals de les elits i de les classes baixes permet entendre la profunda divisió existent entre les dos cultures. L'anomenada pels seus hereus alta cultura té una tradició acumulada de l'humanisme, el Renaixement, la revolució científica i la Il·lustració, mentre que la cultura popular té uns orígens remots vinculats al paganisme com a creença, el ritual o la costum, i que es manifestava en forma d'arts figuratives, música, literatura i poesia popular, i formes de cooperació grupal fins de la comunitat pagesa però igualment existent en entorns urbans³⁷⁶. La llei, la convenció social i el model d'estat, sempre imposats per les classes hegemòniques determinaven els límits de la gran manifestació de la cultura popular: les festes. A

³⁷⁴ Citat a FONTANA i LÁZARO, Josep, *La construcció de la identitat: Reflexions sobre el passat i sobre el present*, Editorial Base, Barcelona, 2005, p. 104.

³⁷⁵ Veure MARTÍNEZ CARRIÓN, José Miguel, "Nuevas aportaciones para el estudio del nivel de vida y el bienestar en la España contemporánea" a BOLÒS, Jordi, JARNE, Antonieta, VICEDO, Enric (eds.), *Condicions de vida al món rural: cinquè congrés sobre sistemes agraris, organització social i poder local*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 2006, p.

³⁷⁶ FONTANA i LÁZARO, Josep, *Introducció a l'estudi de la història*, Crítica, Barcelona, 1997, p. 269-282.

més la repressió entorn de formes de cultura molts cops considerades en un discurs interclassista com a inferiors, sovint ocultava la voluntat de dominar, controlar i dispersar models de contestació social ritualment establerts, des del carnaval a la cultura còmica popular³⁷⁷. Altres aspectes de la imposició arriben a àmbits aparentment més allunyats com el model social patriarcal. En l'entorn social estudiat, el món rural català dels crucials anys 20, 30 i 40, veurem tots aquests aspectes reflectits d'una o altra manera.

Quan al setembre de 1923 es coneix el cop d'estat de Primo de Rivera a les Borges Blanques (Lleida), capital del partit judicial del mateix nom, existeix un govern municipal republicà. Les Borges era una població de menys de 5000 habitants, amb un model econòmic capitalista on predominava el cultiu de l'olivera per a la producció i comercialització de l'oli d'oliva. La majoria de la població estava formada per jornalers i petits propietaris agrícoles (menys de 8 hectàrees), i en decadència econòmica a causa de l'ús d'un model d'explotació agrària obsolet i la progressiva pèrdua de població en benefici de grans ciutats com Barcelona. La gran propietat agrària que seguia controlant el gruix de la producció estava confrontada amb el model de cooperatives agràries que progressivament fou absorbint la producció i fins i tot arribaria a integrar alguns dels grans propietaris. El sistema de dos cooperatives, vinculades cada una a projectes polítics oposats com eren el republicanisme i el carlisme, polaritzà la producció fins a finals dels anys trenta quan a causa de la destrucció produïda pels bombardejos de l'aviació italiana durant la Guerra Civil arribaren a fusionar-se en una sola entitat sota el mateix sostre.³⁷⁸

El sector polític republicà, unit entorn del Centre Democràtic Republicà (CDR), fundat el 1900, fou el gran actor polític dels anys 20 i 30. Després del cop d'estat de 1923 l'alcaldia seria assumida per un destacat militant del CDR de perfil caciquil, Antonio Piqué Camí, el qual institucionalitzà la dictadura a tots els efectes, així com intentà modernitzar el funcionament administratiu, en part degut a la implantació de l'Estatuto Municipal de 1924. La seva alcaldia arriba fins el 1926, i la seva obra de govern destacà per la seva capacitat de mobilitzar el sector liberal conservador del CDR, vinculat a l'associació privada Fomento Borgense, aglutinant de les elits econòmiques conservadores de la població. Francesc Macià, el que després seria President de la Generalitat de Catalunya durant la II República, ja intentà delmar la capacitat política d'Antonio Piqué així com del seu entorn i renovar la junta del CDR amb noms com Joan Navés i Ricart, que

³⁷⁷ Hem estudiat el cas de l'humor gràfic en la premsa escrita lleidatana durant els anys 20 i 30 a BUSTO BONVEHÍ, Anna, MACIÀ FARRÉ, Marc, SABATÉ VERGÉ, Margarida, *L'humor gràfic a la premsa de Lleida, 1883-1975*, IMAC i Pagès Editors, Lleida, 2005, p. 43-70.

³⁷⁸ Durant els anys 60 tornaria a obrir-se un procés de divisió que culminaria amb la restauració del sistema anterior a la Guerra Civil.

després seria l'alcalde durant els 3 primers anys de la II República, o Ramon Fabregat i Arrufat. Aquest últim fou un destacat dirigent independentista que es formaria en les bases del macianisme catalanista i evolucionaria juntament amb el seu líder seguint-lo fins a l'intent de cop de Prats de Molló de 1926, per a distanciar-se d'ell durant els anys republicans quan passaria a militar al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) durant la guerra, arribant a ser Director General d'Indústria de la Generalitat. La divisió interna del CDR mai es materialitzà en purgues internes d'importància, però sí en escissions i marginacions de la direcció. En canvi Antonio Piqué en una típica acció de caràcter caciquil arribà a expulsar al seu propi sogre, Pau Segura i Rovirosa, del càrrec de regidor per la Junta de Vocales Asociados al que havia arribat igual que ell, probablement a instàncies del delegat governatiu i per guanyar-se'n el favor.³⁷⁹

En qualsevol cas aquest complex entramat polític i institucional es caracteritzà a nivell cultural per dur a càrrec una política continuïsta a nivell popular i nacionalista espanyola en l'aspecte institucional. Les festes majors són excel·lents formes de conèixer com es vehicula des del poder la cultura popular. El fet que existeixi una clara continuïtat de cultura popular de caràcter catalanista des de 1923 fins a 1950, evidència la voluntat dels poders públics de guanyar-se el favor de les classes populars proporcionant-los-hi espais d'oci que expressen una determinada forma de cultura. És extraordinàriament simptomàtic que el setembre de 1924 el programa que explicita les activitats que es portarien a càrrec durant les festes estigués escrit en català i que en una data tan complicada políticament com 1939, amb el programa ara sí redactat en castellà, es realitzin activitats tan vinculades a la tradició popular catalana com el ball de bastons o audicions de sardanes. Aquestes últimes potser es limitaven a això, audicions, per la seva possible identificació amb el projecte polític catalanista hegemònic tan sols 3 anys abans.

Que es permetés una mostra de cultura popular com la sardana durant tot el franquisme ha estat interpretat de diferents formes. Alguns autors com Martí Marín alerten de l'error de confondre la sardana amb el títol de dansa nacional catalana abans de 1939 i que es guanyà als anys cinquanta. Marín afirma que no tots els que ballaven sardanes eren nacionalistes catalans ni tots els nacionalistes catalans ballaven sardanes. Vinculant el ball amb costums burgeses i del gusts d'altres sectors socials, no necessàriament populars, com conservadors, catòlics o tradicionalistes, considera que la seva fidelitat al règim es pagà amb acceptar les seves formes d'oci com a tolerables. Aquesta interpretació no exclou que la permissivitat estigués encaminada a integrar els sectors socials

³⁷⁹ Veure MACIÀ i FARRÉ, Marc, *Les Borges autoritàries, 1923-1926*, trabajo de 12 créditos para la obtención del DEA, Lleida, 2009.

populars mitjançant la tolerància cultural, mentre que la repressió es centrava per exemple en l'ús institucional del català i en la destrucció de llegat intel·lectual del catalanisme³⁸⁰.

En aquesta línia interpretativa, sostenim que la institucionalització de l'autoritarisme primoriverista primer i del feixisme franquista després, es dugué a terme mitjançant la tolerància i fins i tot el foment d'aspectes de la cultura popular. Qui es sentia més còmode amb aquest model social? Segurament les classes dominants i que ostentaren el poder polític i econòmic que depuraren la cultura popular divulgada des de les institucions de qualsevol contingut catalanista per a deixar una closca cultural buida. Els estudis de Josep Termes³⁸¹ sostenen la tesi que el catalanisme té uns orígens populars, allunyat de tendències marxistes ortodoxes que tradicionalment han interpretat el nacionalisme i els seus orígens com d'arrel burgesa³⁸². Aquesta hipòtesi encaixa amb la interpretació aquí presentada segons la qual la cultura popular catalanista ha estat sistemàticament apropiada per part del poder hegemònic de torn per a justificar els seus diferents projectes polítics i obtenir així una base social que si bé no té perquè donar-li un suport directe permetia que aquesta es mantingués en la inacció. D'altra banda la cultura popular, i l'ús que se'n fa a través de la percepció social que es té d'aquesta, també viu al marge del poder i sempre troba espais alternatius per a les activitats de sociabilitat que sol implicar.

Ja hem comentat la permissivitat en relació a la cultura catalanista hegemònica pròpia de la classe treballadora del context rural català, però també existeix un altre pla d'interès pel que fa a la relació entre poder i cultura: les cultures juvenils. El concepte de cultures juvenils es refereix a com les experiències socials de la joventut «son expresadas colectivamente mediante la construcción de estilos de vida distintos, localizados fundamentalmente en el tiempo libre, o en espacios intersticiales de la vida institucional».³⁸³ Sota aquestes premisses entenem l'atracció, ingrés i activitat enorme de les joventuts nacionalistes republicanes i progressistes, preludi del catalanisme independentista que es gestarà políticament en entorn juvenils que s'identifiquen amb figures com Francesc Macià i Llussà i el seu projecte polític rupturista. Estem parlant d'un moviment que transcendeix la classe social i que va lligat als complexos mecanismes de maduració fisiològica i psicològica propis de l'adolescència que s'identifiquen amb cultures generacionals i amb models

³⁸⁰ MARÍN CORBERA, Martí, *Història del franquisme a Catalunya*, Eumo Editorial, Lleida, 2005, p. 146-152.

³⁸¹ Sobre Josep Termes vegeu COLOMINS I COMPANYYS, Agustí, "El xava de barri i el franc tirador de la història i de la política. Josep Termes per ell mateix", dins ABELLÓ GÜELL, Teresa, COLOMINS I COMPANYYS, Agustí (eds.), *Josep Termes: catalanisme, obrerisme, civisme: miscel·lània d'homenatge*, Editorial Afera, Catarroja-Barcelona, 2014.

³⁸² Veure TERMES i ARDEVOL, Josep, *Les arrels populars del catalanisme*, Editorial Empúries, Barcelona, 1999 i TERMES i ARDEVOL, Josep, COLOMINS i COMPANYYS, Agustí, *Patriotes i resistents: Història del primer catalanisme*, Editorial Base, Barcelona, 2003.

³⁸³ FEIXA i PÀMPOLS, Carles, *De jóvenes, bandas y tribus*, Ariel, Barcelona, 2006, p. 84.

polítics i culturals en ocasions fortament enfrontats a les cultures de generacions anteriors. Els comportaments i valors diferents del món adult cristal·litzaren a les Borges en la formació de la Joventut Catalanista (JC) sector radicalitzat en un principi i escissió després del CDR que veurà perseguida i reprimida la seva activitat política durant la dictadura, precisament en mans d'un republicà del CDR, l'alcalde Antonio Piqué, d'una generació diferent. La JC es veurà obligada a refugiar-se en un equip de futbol que havia estat usat com a secció esportiva del partit, la Joventut Nova F.C., que en un principi serà tolerada i fins i tot arribaria a participar en esdeveniments esportius festius de les festes majors de la ciutat. La relació entre política, esport i joventut que s'estableix en aquells anys fa encara més interessant aquesta relació entre poder i cultura popular, en aquest cas de les generacions que prendrien el relleu polític, i els principis polítics de les quals arribarien a culminar-se en la proclamació del 14 d'abril de 1931 de la "República Catalana Federal" a les Borges.

Evidentment tot aquest llegat es truncà amb la Guerra Civil i sorgí una nova classe de dirigents, vinculats alguns al tradicionalisme i d'altres simplement reciclats de l'etapa autoritària dels anys vint. El carlisme de les Borges, vinculat a sectors de la Lliga Catalanista, sens dubte va tenir el seu paper en les continuïtats culturals que hem comentat. El fet de que la principal força conservadora de la població es considerés a si mateixa catalanista, per exemple realitzant actes reivindicatius de la llengua catalana des de principis de segle, com a part de la seva herència del projecte d'unitat catalanista en el camp polític, Solidaritat Catalana, és un element a tenir en compte. El projecte política nacionalista espanyol va venir imposat des d'instàncies superiors i és probable que molts dels actors polítics abans carlistes juguessin a un doble joc cultural. En aquest sentit no són rars els exemples de tensions i ruptures entre falangisme i carlisme, fins i tot en poblacions tan properes com Lleida on destacades dirigents de les Margarides mai van acabar d'encaixar a la Secció Femenina de Falange i arribaren a ser expulsades.³⁸⁴

Una de les conclusions que observem com a més destacables de la relació entre cultura popular i poder polític és la possibilitat d'estudiar els mecanismes de canvi de les societats, així com les continuïtats, en els efectes que aquesta tenen en la cultura. Aquesta hipòtesi de treball és en part hereva dels estudis del professors d'antropologia Carles Feixa, especialment de la seva obra *De jóvenes, bandas y tribus*, el qual fins i tot ha arribat a estudiar la joventut en el context republicà i

³⁸⁴ Vegeu JARNE MÒDOL, Antonieta, "La branca femenina del carlisme lleidatà. República, Guerra Civil i Primer Franquisme", a MIR CURCÓ, Conxita (ed.), *Carlins i integristes: Lleida segles XIX i XX*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1993, p. 177-207.

del primer franquisme³⁸⁵. Com ja hem comentat al principi d'aquest apartat, la interdisciplinarietat resulta imprescindible per a entendre bona part del comportament humà, una part molt important de la societat per a comprendre com es realitzen els processos de canvi social, l'objecte d'estudi de la historiografia.

Així doncs, els profunds canvis socials que van tenir lloc durant els anys 20 i 30 i 40, que ja s'ha vist com tenen la seva incidència en d'altres camps de la cultura popular com l'alimentació o el folklore, es manifestaren en la joventut d'una manera o d'una altra. Les cultures juvenils catalanes de la primera meitat del segle XX ens permeten comprendre millor el context històric així com el conjunt de la societat i observant-les amb atenció es poden assenyalar els primer símptomes de canvi. No és casualitat que després de la desarticulació de les joventuts nacionalistes rurals els principals líders d'aquestes sofrissin processos migratoris a les ciutats, principalment Barcelona, on iniciaren un nou camí personal que té molt a veure amb la identitat política forjada durant els anys d'adolescència i les relacions de classe que la varen marcar. Les tradicions polítiques familiars, majoritàriament transmeses de forma oral, estigueren molt vinculades a la ruptura o no d'aquests joves respecte al projecte dels seus pares i la perpetuació dels models i rols socialment imposats.

Finalment cal destacar que l'exili o la mort de bona part dels dirigents catalanistes no impedí que la cultura popular, malgrat els traumes bèl·lics i de canvi de règims propis del context, no aparenta sofrir excessius canvis, al menys no bruscs i que es perpetuïn en el temps, de la cultura popular. Si bé és cert que es produí repressió i hi hagué un important canvi alimentari durant els anys de la guerra i el primer franquisme, quan la situació econòmica millorà es tornà a les costums alimentàries pròpies de l'etapa anterior. Malgrat que es podria sostenir el contrari, qui més es beneficiaren d'aquestes continuïtats foren els sectors oligàrquics i terratinents, vinculats als sectors conservadors del republicanisme, que si bé durant el franquisme de seguida perderen la iniciativa política, continuaren essent posseïdors de les seves explotacions agrícoles mantenint així el poder econòmic.

La Biblioteca Popular

³⁸⁵ Vegeu FEIXA PÀMPOLS, Carles, *La joventut com a metàfora*, Secretaria General de Joventut: Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1993, i FEIXA i PÀMPOLS, Carles, *Cultures juvenils, hegemonia i transició social : una història oral de la joventut a Lleida, 1936-1989*, tesis doctoral, Estudi General de Lleida, Departament de Geografia i Història, Lleida, 1990.

Sobre la biblioteca popular de les Borges ja vam aportar algunes dades en la nostra primera investigació sobre les Borges durant la dictadura de Primo de Rivera.³⁸⁶ Ara, amb un treball més acurat, ens disposem a aportar més informació sobre aquesta institució que tingué un paper molt destacat en la formació d'una generació sencera d'estudiants.

La referència ineludible sobre l'obra de la Mancomunitat en matèria de biblioteques és, sense dubte, l'obra de Teresa Mañà, especialment l'annex a la seva tesi dedicat a oferir dades bàsiques sobre la història de totes aquestes institucions.³⁸⁷ Per l'autora les biblioteques populars “formen part d'un projecte de país i responen a l'ideari noucentista en què es fonamenta la Mancomunitat” amb la finalitat de “modernitzar el país i augmentar el nivell cultural i d'instrucció de la població per enfortir el projecte catalanista”. En aquest sentit Mañà assenyala que les biblioteques “eren una peça més en la construcció d'un país modern, culte i català” però que també s'insereixen en un context europeu on sorgeixen altres propostes pensades “per a la millora social i cultural de la població”. Basades en el model anglosaxó les biblioteques tenien voluntat de ser un servei obert a la comunitat i la construcció d'aquesta xarxa les transformà, de forma molt preliminar, en el primer sistema bibliotecari d'Espanya.³⁸⁸

En el context català la creació de la Mancomunitat suposà la recuperació del projecte d'autogovern de Catalunya, formant una única institució que unifiqués les quatre diputacions. La institució tenia un projecte d'ordenació i d'integració del país d'arrel noucentista, d'aquí que bona part de les seves obres fossin infraestructures de comunicació i culturals. A la comarca de les Garrigues n'hi ha un bon grapat d'exemples: les carreteres que uneixen les Borges amb Cervià o amb l'Espluga Calba són hereves del projecte de la Mancomunitat que pretenia unificar el territori i crear xarxes de comunicació i comercials eficients. A banda de l'exemple de la Biblioteca Popular l'altra gran obra de la Mancomunitat a les Garrigues fou l'escola dels Torms, inaugurada pel mateix

³⁸⁶ Vegeu MACIÀ, *Les Borges autoritàries...*, 2009, p. 46-49.

³⁸⁷ Vegeu MAÑÀ, T.; *Les Biblioteques populars a Catalunya a través dels seus anuaris (1922-1936)*, [s. ll.]: Universitat de Barcelona, 2001; *Les Biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya (1915-1925)*, Barcelona: Tesi doctoral dirigida per Ernest Abadal, Universitat de Barcelona, 2005; *Les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya (1915-1925)*, Lleida: Pagès editors i Diputació de Barcelona, 2007; “Les biblioteques populars de la Mancomunitat: un projecte polític i un projecte bibliotecari” dins *Cercles. Revista d'història cultural*, 13, gener 2010. Pàg. 44-60.

³⁸⁸ MAÑÀ, T.; “Les biblioteques populars [...]”. Pàg. 47-50.

Eugeni d'Ors, com a premi al reconeixement del mestre Joan Benet i Petit en un concurs de redacció escolar on participaren els seus alumnes.³⁸⁹

La biblioteca popular de les Borges fou l'única que construï la Mancomunitat a la província de Lleida i també l'única que va ser enderrocada de les vuit que construï la institució a tota Catalunya. La seva creació fou estratègica per a les Borges on la biblioteca més propera era la pública provincial a la ciutat de Lleida, fundada el 1842.³⁹⁰ Dins un context més àmpli cal tenir en compte la inauguració de la Biblioteca popular de Cervera el 1934 impulsada per l'arqueòleg, arxiver i historiador Agustí Duran i Sanpere des del 1914.³⁹¹

El projecte i la construcció de l'edifici es feu durant el mandat d'Eugeni d'Ors (1881-1954) com a membre de la Direcció d'Instrucció Pública, el qual tenia una visió més centralista i dirigista del procés i les concebia com un instrument de cultura,³⁹² i en una segona fase el seu desenvolupament i gestió tingué lloc sota el mandat de Jordi Rubió i Balaguer (1887-1982) en la Direcció de Biblioteques dins del Consell de Pedagogia, el qual assentà les bases tècniques i impulsà una visió de la biblioteca com un espai obert a tothom.³⁹³

La data de sol·licitud de la biblioteca fou el 28 d'octubre de 1916, amb prou feines un mes després, el 7 de desembre, s'aprovava la concessió. Segons Mañà la biblioteca de les Borges, de segon grau, fou la d'execució més ràpida ja que es va poder inaugurar al mateix temps que les primeres que foren concedides malgrat ser-ho en el segon concurs (1916).³⁹⁴

El seu arquitecte fou Lluís Planas i Calvet (1879-1954)³⁹⁵ el qual la dissenyà amb elements de l'arquitectura clàssica greco-romana amb dos cúpules en forma de templets circulars sostingudes

³⁸⁹ Vegeu CAMPS, J.; *La Mancomunitat de Catalunya*, Barcelona: Editorial Bruguera, 1968; SOL, R.; TORRES, M.; *Lleida en el temps de la Mancomunitat de Catalunya (1913-1924)*, Lleida: Editorial Virgili & Pagès, 1989; BALCELLS, A.; PUJOL, E.; SABATER, J.; *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Capellades: Institut d'Estudis Catalans i Edicions Proa, 1996; i BARRULL, J. (coord. i ed.); *L'obra de la Mancomunitat de Catalunya a les terres de Lleida (1914-1923)*, Lleida: Pagès editors i Institut d'Estudis Ilerdencs, 2014.

³⁹⁰ MAÑÀ, T.; *Les Biblioteques populars de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 35.

³⁹¹ ALEGRE, À.; "Agustí Duran i Sanpere i els orígens de la Biblioteca Popular: aproximació històrico-social (1914-1934)" dins *Miscel·lània cerverina*, 14, 2001. Pàg. 175-184.

³⁹² Sobre la relació d'Eugeni d'Ors amb les biblioteques de la Mancomunitat vegeu BARÓ, M.; "Eugeni d'Ors i les biblioteques: una aproximació a partir del *Glosari*" dins *BID: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, 12, juny 2004.

³⁹³ MAÑÀ, T.; *Les biblioteques populars de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 57, 241-242.

³⁹⁴ MAÑÀ, T.; *Les biblioteques populars de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 272 i 128.

³⁹⁵ Titulat el 1906, projectà la Casa Santamaria (1908) i la Casa Pujades (1909) a la Garriga i va treballar al Sevei de Construccions de la Mancomunitat. D'ell diu Mañà que dugué a terme una obra d'estètica noucentista "més decorativista i menys clàssica". MAÑÀ, T.; *Les biblioteques populars* [...]. Pàg. 133, 274.

per fines columnes, buscant reforçar la idea d'Ors de crear un «temple de la cultura».³⁹⁶ Com explica Mañà «els edificis nous i atractius eren un reclam per a la gent i ajudaven a refermar el canvi de concepte del que era una biblioteca» i, al mateix temps, esdevenien «un element emblemàtic i imprescindible en la transformació que es volia emprendre».³⁹⁷ El constructor fou Jacint Boada.³⁹⁸

El mobiliari de la sala de conferències sembla que fou motiu de polèmica ja que en un informe de 1923 es demanava proveir les sales de conferències de les biblioteques de les Borges i Valls amb «cadres fabricades amb certa dignitat amb les quals puguin substituir-se els seients aventurers i poc decorosos» que tenien.³⁹⁹

Malgrat que Mañà no localitzà cap notícia sobre la col·locació de la primera pedra de la biblioteca popular de les Borges sí que sabem que la seva inauguració fou el 4 de novembre de 1918.⁴⁰⁰ Aquell dia Eugeni d'Ors, en unes declaracions de marcat caràcter polític «indicà com els catalans mai no devien oblidar que l'obra d'emancipació ha de començar per dins, que cada ciutadà cal que s'emancipi alhora que la nació s'emancipa, i que sobretot importa que Catalunya tingui un lloc propi en els centres de Cultura, en el món de les coses de l'esperit, no volanderes com els afers de la política».⁴⁰¹

A la crònica que aparegué a *La Veu de Catalunya* s'explica com hi assistiren l'arquitecte Lluís Planas, Carme Montaner, Maria Lois, l'alcalde de Borges Francesc Cortada, el rector Antoni de Rubies, el diputat Alfred Pereña, la bibliotecària Maria Rossell, i també s'esmenta la intervenció de Francesc Macià:

Començà dient que tenia els seus diners a fora, però que tenia els seus deures a fora, però que els deixava de moment per assistir a aquest acte de cultura per tal com espera de la cultura la llibertat de Catalunya. Aleshores parlà de la seva actuació política, mostrant desconfiança en la vitalitat de l'Estat espanyol però no en la fraternitat de les nacions ibèriques.⁴⁰²

³⁹⁶ MAÑÀ, T.; *Les biblioteques populars de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 135.

³⁹⁷ MAÑÀ, T.; *Op. cit.* Pàg. 244.

³⁹⁸ ÍDEM; *Ibidem.* Pàg. 274.

³⁹⁹ ÍDEM; *Ibidem.* Pàg. 150.

⁴⁰⁰ ÍDEM; *Ibidem.* Pàg. 81 i 272.

⁴⁰¹ *Quaderns d'Estudi*, 2, novembre de 1918. Pàg. 95-97, citat a MAÑÀ, T.; *Les biblioteques populars de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 89.

⁴⁰² "Inauguració de la Biblioteca Popular de Les Borges", *La Veu de Catalunya*, núm. 7072 (3 desembre 1918). Pàg. 9.

Una qüestió destacada és la composició dels membres del patronat, una mena de consell amb la funció d'assessorar la direcció de la biblioteca i que Mañà ja adverteix que arreu “estaven formats per persones benefactors de la biblioteca, representants de les autoritats o de les forces vives locals” els membres del qual eren nomenats pel Consell Permanent de la Mancomunitat.⁴⁰³ De la investigació de Mañà en reproduïm pel seu interès la llista de membres del patronat que gestionava la institució amb dades afegides que ajuden a entendre el seu perfil polític o professional:

Quadre 23: Membres del patronat de la biblioteca popular de les Borges Blanques

Nom	Càrrec ocupat/perfil
Arderiu	?
Ramon Arqués Arrufat	Vicepresident
Josep Maria Espanya i Sirat	Vocal
Pere Mías Codina	President del Patronat del 1921 a 1924
Emili Cambrodí Cortadelles	Vocal
Maria Fàbregas	Vocal
Ramon Fabregat Arrufat	Secretari
Maria Lois López	Secretària de l'Escola de Bibliotecàries
Agustina López de Lois	Vocal
Francesc Macià Llussà	Vocal
Carme Montaner de Capdevila	Vocal/Secretària d'Eugeni d'Ors
Josep Palau Campderrós	Vocal/Secretari de l'Ajuntament de les Borges
Miquel Palau	Vocal
Alfred Perenya i Reixachs	President del Patronat el 1921
Elisabet Piñol de Farrerons	Vocal
Joaquim Pocorull Barnola	Vocal
Antoni Rúbies	Vocal
Anselm Segarra Benet	Tinent de l'exèrcit

⁴⁰³ MAÑÀ, T.; *Les bibliotecas populares de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 153.

Nom	Càrrec ocupat/perfil
Teresa Sementé de Benet	Vocal
Valeri Serra i Boldú	Vocal
Ramon Solé	Secretari
Alfonso Valeta Minguella	Vocal

Font: Elaboració pròpia a partir de MAÑÀ, T.; *Les bibliotèques populaires de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 273, i del fons de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques dipositat a la Biblioteca Nacional de Catalunya.

Destaca la presència femenina del patronat borgenc ja que era, de totes les biblioteques populars, on hi havia un percentatge més alt de dones, fins el 33%, és a dir 6 de 18 membres. Es tractava de Maria Fàbregas, vídua de Josep Maria de Sagarra, Maria Lois López, secretària de l'Escola de Bibliotecàries i casada amb Jordi Rubió Balaguer, Agustina López de Lois, mare de Maria Lois, Carme Montaner, secretària d'Eugeni d'Ors, Elisabet Piñol, i Teresa Sementé.

El perfil de la resta de membres també resulta digne de mencionar: Ramon Arqués Arrufat (1874-1956) notari i activista cultural i polític carlista, un dels fundadors del Sindicat Agrícola de Sant Jaume i del Col·legi Mare de Déu de Montserrat; Pere Mías i Codina (1880-1941) històric militant del Centre Demòcrata i Republicà de les Borges era Conseller d'Agricultura i Serveis Forestals de la Mancomunitat i, durant la República, seria Conseller d'Agricultura i Economia sota la presidència de Macià; Emili Cambrodí Cortadelles era metge i fou regidor de l'Ajuntament de les Borges durant la Dictadura de Primo de Rivera; Ramon Fabregat Arrufat (1894-1985) va ser fundador de la Joventut Catalanista de les Borges, seria un dels implicats en el Complot del Garraf i del de Prats de Molló; Francesc Macià en aquells moments estava girant políticament cap a l'esquerra i l'independentisme a punt com estava de fundar Estat Català el 1922; Josep Palau Campderrós era Secretari de l'Ajuntament de les Borges i un destacat republicà històric i soci de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (APEC); Miquel Palau ens consta com a metge titular de l'Ajuntament de les Borges; Alfred Perenya i Reixachs (1882-1930) era un altre dels republicans històrics de la província, membre de la Solidaritat Catalana, i diputat provincial pel districte de Lleida - les Borges Blanques del 1908 al 1923; Joaquim Pocurull Barnola seria regidor de l'Ajuntament borgenc durant la Dictadura de Primo de Rivera; Antoni Rúbies era mossèn/prevere de les Borges des de principis de segle; Anselm Segarra Benet era tinent de l'exèrcit espanyol, morí a la campanya del nord d'Àfrica durant la dictadura de Primo de Rivera i se li dedicà el nom d'un carrer; Valeri Serra i Boldú (1875-1938) era un conegut estudiós del folklore català que

havia publicat nombrosos llibres sobre el tema i residia a Bellpuig; Ramon Solé exercí de Secretari del Patronat després de deixar la vacant en Ramon Fabregat; i Alfonso Valeta Minguella fou regidor durant la dictadura de Primo de Rivera en diverses ocasions, a més de diputat provincial pel districte de Lleida-les Borges.⁴⁰⁴

El Patronat es reuní, almenys, en 9 ocasions. La primera fou el 25 de setembre de 1921 quan es constituí per primer cop, amb la presència de Jordi Rubió, en aquell moment Director Tècnic de les Biblioteques Populares. També hi assistiren Pere Mías, Antoni Rúbies, Emili Cambrodí, Josep Palau, Maria Fàbregas de Segarra, Agustina López de Lois, Teresa Sementé de Benet, Isabel Piñol de Farrerons, Maria Lois de Rubió i Maria Rossell Vilar. Jordi Rubió llegí la renúncia del fins aleshores president Alfred Perenya i s'escollí la següent junta:⁴⁰⁵

Quadre 24: Membres del Patronat de la Biblioteca escollit el 25 de setembre de 1921.

Nom	Càrrec
Pere Mías Codina	President
Ramon Arqués Arrufat	Vicepresident
Ramon Fabregat Arrufat	Secretari
Antoni Rúbies	Vocal
Emili Cambrodí Cortadelles	Vocal
Josep Palau Campderrós	Vocal
Joaquim Pocurull Barnola	Vocal
Francesc Macià Llussà	Vocal
Josep Maria Espanya i Sirat	Vocal
Valeria Serra Boldú	Vocal
Maria Fàbregas de Segarra	Vocal
Agustina López de Lois	Vocal
Teresa Sementé de Benet	Vocal
Isabel Piñol de Farrerons	Vocal
Maria Lois de Rubió	Vocal
Carme Montaner	Vocal

⁴⁰⁴ MIR, C. et alt. [dir.]; *Diccionari biogràfic de les terres de Lleida: Política, economia, cultura i societat: Segle XX*, Lleida: Alfazeta, 2010.

⁴⁰⁵ “Diari de la Biblioteca Popular de Borges Blanques”. Fons de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques. Biblioteca Nacional de Catalunya. Hem d’agrair a la Núria Altarriba Vigatà, del Servei d’Accés i Obtenció de Documents de la BNC l’amabilitat i les facilitats donades per a la consulta de la documentació.

Font: «Diari de la Biblioteca Popular de Borges Blanques». Fons de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques. Biblioteca Nacional de Catalunya.

Algun tipus de dissensió interna hi deuria d'haver ja que l'octubre d'aquell mateix 1921 presentava la seva dimissió com a patró en Ramon Arqués. Tanmateix l'activitat del Patronat continuà amb normalitat i l'èxit de les conferències i actes programats féu que el gener de 1923 es plantegessin tot aquest reguitzell de temes a tractar en la futura programació: Història de Catalunya (curset); embelliments de la producció d'oficis manuals; art d'estudiar; higiene de la llar; ensenyament domèstic (curset); la pobresa del lèxic vulgar causa del mal parlar; cultura física; literatura; i belles arts. Malgrat aquest inici ambiciós i fèrtil el cop d'estat de Primo de Rivera truncà la trajectòria de la Biblioteca i del Patronat. Aquest es reuní per darrer cop el 24 de febrer de 1924 —amb presència de Pere Mías, Valeta, Ramon Solé i Antoni Rúbies—, prengué possessió Valeta com a vocal i dimitiren dels seus càrrec en Mías i en Palau. Desconeixem si durant la República la institució revifà o es prengué un model institucional diferent.⁴⁰⁶

La biblioteca obrí al públic l'1 de desembre de 1918.⁴⁰⁷ El 1920 s'encomanà a Jordi Rubió un informe sobre les biblioteques populars que redactà després d'una visita a cada una d'elles. Segons l'estudi de Mañà:

De totes les biblioteques, la de les Borges Blanques, tot i que és la més cèntrica, “és la que m'ha fet l'efecte de trobar-se més forastera i externa al poble”, opina Rubió. El fons resulta insuficient, sobretot en les seccions de literatura catalana i arts aplicades, i això potser reflecteix el desinterès del públic. La població en fa poc ús: segons Rubió “la raó principal rau en l'especial psicologia de la població, dotada d'un intens moviment de transaccions mercantils, però on no sempre la capacitat financera va acompanyada d'interès per a les coses de l'esperit”. D'altra banda, Rubió també apunta com a causa del poc dinamisme de la biblioteca l'apatia del patronat, que dos anys després d'inaugurada encara no funciona.⁴⁰⁸

A més, Rubió apuntava com hi havia llacunes importants en el fons relacionades amb l'activitat econòmica de la població: l'agricultura. De fet la preocupació de l'autor per la biblioteca de les Borges fou constant fins al punt que a l'anuari, mai publicat, de 1924-25, apuntava la por que

⁴⁰⁶ “Diari de la Biblioteca Popular de Borges Blanques”. Fons de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques. Biblioteca Nacional de Catalunya.

⁴⁰⁷ MAÑÀ, T.; *Op. cit.* Pàg. 272.

⁴⁰⁸ ÍDEM; *Ibidem*. Pàg. 107.

«lo mismo puede convertirse en un ejemplo fecundo en sugerencias, que en un fósil evocador pero estéril».⁴⁰⁹

Pel que fa al personal destaca la figura de Maria Rossell destinada a les Borges el 4 de juliol de 1918, on començà a exercir l'1 de setembre, i que hi serà almenys fins a la Guerra Civil ja que encarà firmà l'anuari de 1935 que seria l'últim publicat per la Direcció Tècnica de Biblioteques, i ella mateix assenyalava en un document de 1954 que havia prestat servei fins el desembre de 1938.⁴¹⁰ És una qüestió destacada ja que en línies generals la mobilitat de les bibliotecàries es produí de forma més o menys regulars en la resta de biblioteques, excepte també en la de Sallent. Com explica Mañà «la llarga permanència en els llocs de destí era un element essencial per a la integració de la biblioteca en la població i per afavorir les relacions amb els usuaris» i afegeix que «el coneixement dels interessos i de les necessitats dels lectors garantia un millor rendiment del fons i el fet de compartir la vida quotidiana amb els habitants de la població facilitava el contacte i la difusió de la biblioteca».⁴¹¹ Rossell, malgrat que el reglament permetia l'existència d'un auxiliar, per motius pressupostaris fou l'única persona destinada a gestionar la biblioteca. Maria Rossell Vilar (Olot, la Garrotxa, 4 octubre 1894), filla de Ramon Rossell Costa i de Dolores Vilar Roqué, ambdós olotins, era germana del destacat polític i veterinari Pere Màrtir Rossell i Vilar (Olot, la Garrotxa, 1882 — Barcelona, 1933), estudià a les escoles nacionals a Olot i posteriorment a Sallagossa (Alta Cerdanya/Pirineus Orientals, França/Catalunya Nord) per després ingressar a l'École Supérieure de Jeunes Filles de Prada (Conflent/Pirineus Orientals, França/Catalunya Nord) on obtingué el tercer millor lloc de la seva promoció.⁴¹² Mañà destaca que «les bibliotecàries eren unes esforçades treballadores, lliurades a la causa de regenerar el país» i que «formaven part d'un projecte comú que treballava amb idèntiques finalitats socials, culturals i educatives».⁴¹³ Tanmateix sembla que la vinculació de Rossell amb el projecte de la Mancomunitat també li venia per amistat

⁴⁰⁹ Mañà hi afegeix un «com així fou» que no acabem d'entendre sobretot tenint en compte que segons l'estadística de lectors de 1919 la de les Borges fou la segona amb la mitjana de lectors més alta de les construïdes fins al moment amb 1,80 lectors, només per darrera de Sallent amb 2,83 i per davant de Valls, 1,66, i Olot, 1,05. MAÑÀ, T.; *Les bibliotecas populares de la Mancomunidad* [...]. Pàg. 114-115, 116-117.

⁴¹⁰ Carpeta C 120/1 "1918-1924-Borges: ROSSELL, Maria (2c.)". Fons de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques. Biblioteca Nacional de Catalunya.

⁴¹¹ MAÑÀ, T.; *Les bibliotecas populares de la Mancomunidad* [...]. Pàg. 159-160.

⁴¹² MAÑÀ, T.; *Op. cit.* Pàg. 164.

⁴¹³ ÍDEM; *Ibidem*. Pàg. 244.

personal amb Maria Lois López, com així ho testimonia una carta de Jordi Rubió al seu fill Manel el 1938.⁴¹⁴

Sabem que durant el franquisme Rossell treballà a la Biblioteca Popular Sant Antoni Maria Claret de Sallent (el Bages) com a bibliotecària amb circumstancial del 1948 fins el 22 de juny de 1950 que ho passà a fer amb caràcter interí, i fins l'1 de març 1956 quan substituï a la directora Maria Dolores Guerau de Arellano Tur que caigué malalta, i continuà en el càrrec almenys fins el 1960. Aquest canvi en el lloc de treball coincidí en el temps amb la seva rehabilitació laboral dins del cos de Servei de Biblioteques de manera que, posteriorment, exercí de bibliotecària de la plantilla de la Diputació de Barcelona on es jubilà l'1 de novembre de 1964 a l'edat de setanta anys. Dos anys després, el 15 de desembre de 1966, la mateix Diputació acordà concedir-li la Medalla Cultural de bronze de la institució en reconeixement dels seus serveis prestats. La mort li arribà el 5 de març de 1980 a Barcelona.⁴¹⁵

Sobre el nombre d'obres i volums amb els quals comptava la institució s'observa un increment notable a mesura que passa el temps com es pot veure en la taula següent:

Quadre 25: Nombre de volums/obres entre 1922 i 1925 a les biblioteques populars de segon grau

Població	Habitants 1921	1922	1923	1925 (aprox.)
Les Borges Blanques	4592	1766	2268	3500
Sallent	4653	1962	2497	4300
El Vendrell	4518	1689	2117	3500

Font: MAÑÀ, T.; *Les biblioteques populars de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 175-177.

Segons les dades que facilita Mañà el nombre de llibres del fons de 1922 permetien fer una mitja de 0,38 llibres per habitant, una dada propera a la de Sallent, 0,42, i per sobre de la del Vendrell, 0,37. Amb les dades de 1923 l'autora observa com es produí un increment de 502 llibres, un 28,42%, que situava la mitjana al 0,49, molt semblant altre cop a les de les poblacions esmentades que aquest cop es quedaven al 0,53 i el 0,46 respectivament. L'autora, però, prefereix no realitzar el mateix exercici amb les dades de 1925 ja que són aproximades.⁴¹⁶

⁴¹⁴ RUBIÓ I BALAGUER, Jordi; RUBIÓ I LOIS, Manuel. *Cartes de la guerra: maig 1938-gener 1939*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, p. 112-116.

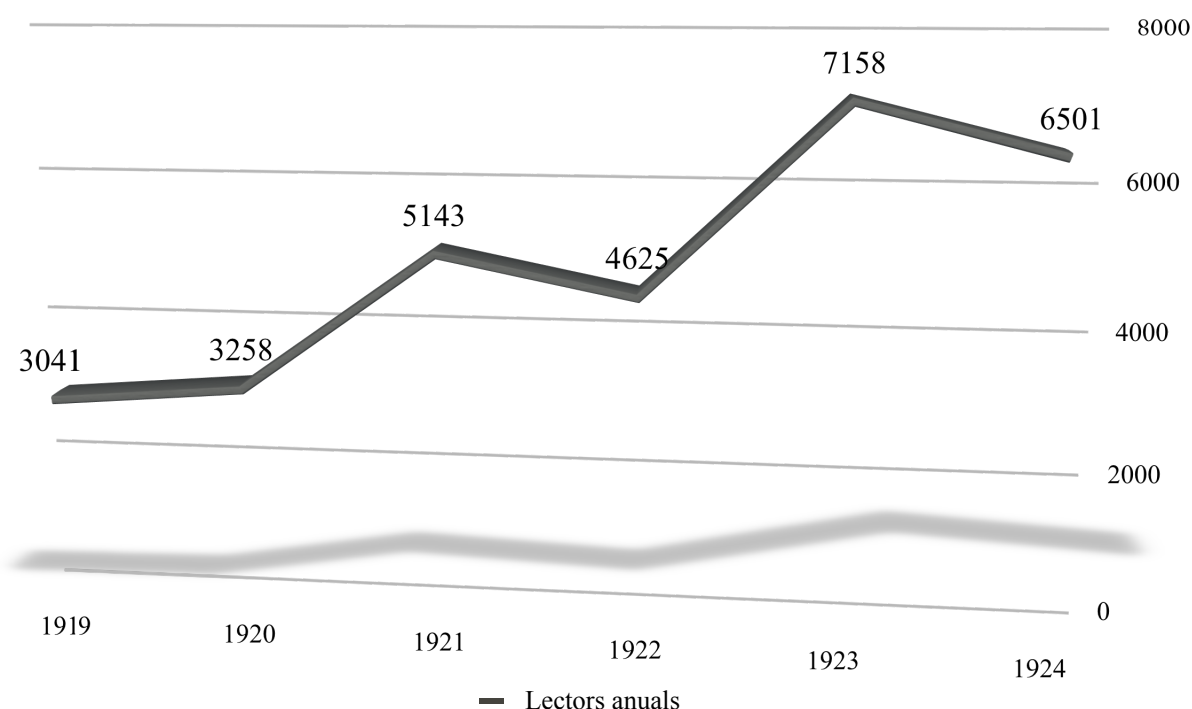
⁴¹⁵ Carpeta C 120/1 "1918-1924-Borges: ROSSELL, Maria (2c.)". Fons de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques. Biblioteca Nacional de Catalunya.

⁴¹⁶ ÍDEM; *Ibidem*. Pàg. 175-176.

Tanmateix el principal obstacle per conèixer el fons de la biblioteca és que no s'han conservat els seus llibres de registre, un problema que també comparteix la de Valls.⁴¹⁷ Per contra sabem que la biblioteca començà a promoure els seus serveis amb anuncis a la premsa local.⁴¹⁸

Sobre el servei de préstec sabem que a les Borges s'inicià el maig de 1923, una de les darreres en fer-ho, juntament amb Figueres i Pineda.⁴¹⁹

Gràfic 8: Evolució del nombre de lectors anuals a la biblioteca popular de les Borges Blanques (1919-1924)



Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de MAÑÀ, T.; *Les biblioteques populars de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 217.

El cas de les Borges és destacat per Mañà degut a l'espectacular creixement, amb alts i baixos, duplicant el nombre de lectors en cinc anys. Malgrat que desconexem quina era l'anàlisi que feia Rossell sobre el descens de lectors el 1922 i el 1924 sí que destaca la consolidació del lector infantil com el puntal del servei de lectura de la biblioteca (vegeu Gràfic 9). Les dades de Mañà també indiquen que es passà dels 8 lectors diaris, amb una freqüència de l'1,80 per mil (sobre

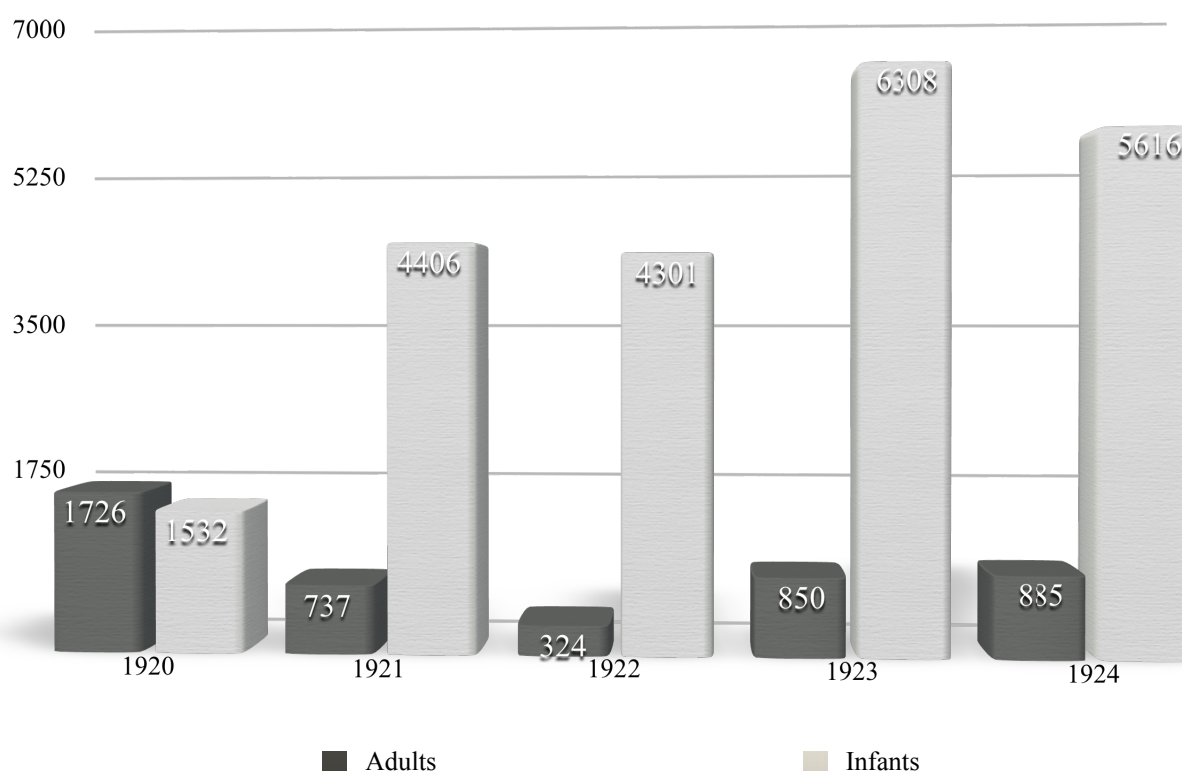
⁴¹⁷ MAÑÀ, T.; *Les biblioteques populars de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 174.

⁴¹⁸ MAÑÀ, T.; *Les biblioteques populars a Catalunya* [...]. Pàg. 64.

⁴¹⁹ MAÑÀ, T.; *Les biblioteques populars de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 190.

un total de 4.444 habitants el 1910),⁴²⁰ a 18 i una freqüència relativa diària del 3,92 (sobre 4592 habitants).⁴²¹

Gràfic 9: Nombre de lectors adults i infantils a la biblioteca popular de les Borges Blanques (1920-1924)



Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de MAÑÀ, T.; *Les biblioteques populars de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 218.

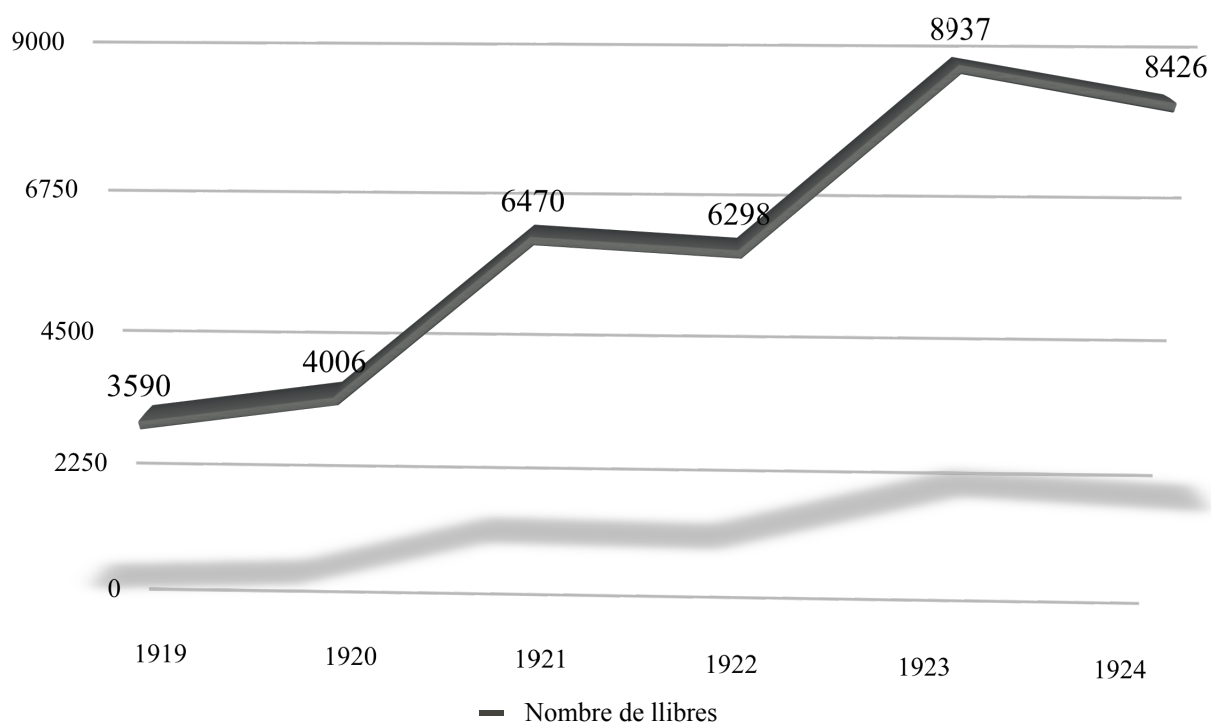
Com comenta Mañà «el cas més espectacular és el de la biblioteca de les Borges Blanques, on els nens superen en molt els adults: sis nens per cada adult l'any 1921; tretze el 1922; set el 1923 i sis el 1924».⁴²²

⁴²⁰ Sobre el nombre d'habitants el 1910 NOGUEIRA, i TORT a *Les Garrigues: estructura territorial, demogràfica i econòmica*, Barcelona: Caixa d'estalvis de Catalunya, 1991. Pàg. 151 indiquen que el nombre era de 4772.

⁴²¹ MAÑÀ, T.; *Les biblioteques populars de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 215-216.

⁴²² MAÑÀ, T.; *Op. cit.* Pàg. 218.

Gràfic 10: Llibres consultats a la sala de la biblioteca popular de les Borges entre 1919 i 1924



Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de MAÑÀ, T.; *Les bibliotèques populaires de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 223.

Sobre les consultes en sala (vegeu Gràfic 10) també es constatà un increment modest en el nombre de llibres consultats per lector passant de l'1,18 de 1919 (sobre un fons de 3590 per 3041 usuaris) a l'1,30 de 1924 (sobre un fons de 8426 llibres per 6501 usuaris).⁴²³ Quelcom semblant es pot observar en relació a les dades referents al servei de préstec, implantat a les Borges el 1923. Així trobem que entre 1924/25 hi havia 361 inscrits al servei, un 7,86% de la població, un segment àvidament lector si atenem a les dades ja que dels 911 llibres prestats el 1924 es passa a 3105 el 1925, un increment del 240,83% i als quals correspon un nombre de 8,6 llibres per cap.⁴²⁴

Pel que fa a la relació de cursos que es feren durant els anys de funcionament de la institució consta que durant la primavera de 1924 s'havia programat un curs d'higiene de la llar.⁴²⁵ Amb l'arribada de la república l'activitat cultural es veié reforçada i el 1932 el senyor Riera feu una conferència titulada «Olivers», presumiblement sobre l'olivicultura, i el 1933 Antoni Rovira i Virgili en dugué a terme una altra però de la qual desconeixem el títol o la temàtica.⁴²⁶

⁴²³ MAÑÀ, T.; *Les bibliotèques populaires de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 224.

⁴²⁴ MAÑÀ, T.; *Op. cit.* Pàg. 224-226.

⁴²⁵ ÍDEM; *Ibidem*. Pàg. 202.

⁴²⁶ MAÑÀ, T.; *Les bibliotèques populaires a Catalunya* [...]. Pàg. 101.

També tenim constància de l'elaboració per part de la biblioteca d'una sèrie de guies de lectura que permetien difondre de forma més eficaç els llibres i agrupar-los en funció dels potencials gustos dels lectors i lectores. Així sabem que s'elaboraren 6 guies el 1923, 6 més el 1924 (o eren les mateixes), 9 el 1925, 8 el 1932, 4 el 1933, 2 el 1934, 1 el 1935, i 1 el 1936.⁴²⁷

Quadre 26: Ordre de preferència de consulta i préstec a la biblioteca popular de les Borges Blanques (1920, 1923).

Matèria	Consulta 1920	Préstec 1923
0 Obres generals	5	5
1 Filosofia	9	8
2 Religió	10	7
3 Ciències socials	1	4
4 Filologia	6	6
5 Ciències pures	8	5
6 Ciències aplicades	7	3
7 Art. Jocs. Esports	4	5
8 Literatura	2	1
9 Història i Geografia	3	2

Font: MAÑÀ, T.; *Les biblioteques populars de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 221-222. La numeració indica que 1 és el més consultat/prestat i 10 el menys consultat/prestat.

Si fem un cop d'ull a aquestes guies de llibres podem copsar l'important fons bibliogràfic amb el qual comptava la institució. Així, d'entre les obres que s'esmenten volem destacar diversos volums de les obres de Charles Dickens, Àngel Guimerà, Ignasi Iglesias, Joan Maragall, Molière, Lope de Vega o Eugeni d'Ors, així com, per exemple, *Per la concòrdia* de Francesc Cambó, *El socialismo* de Durkheim, *El Capital* de Marx i Engels, *La lliçó de la Dictadura* de Nicolau d'Owler, *L'adveniment de la República* de Josep Pla, *La Nacionalitat Catalana* de Prat de la Riba, *Mahatma Gandhi* de Romain Rolland, *La Història de Catalunya* de Ferran Soldevila, els volums del VI al IX del *Resum de Geografia de Catalunya* de Pau Vila, *Defensa de la Democràcia* de Rovira i Virgili,

⁴²⁷ MAÑÀ, T.; *Les biblioteques populars de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 204; Carpeta C 120/1 "1918-1924-Borges: ROSSELL, Maria (2c.)". Fons de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques. Biblioteca Nacional de Catalunya.

La situación real de Rusia de Leon Trotsky, o *Tolstoi* d'Stefan Zweig. També destacava la recepció de revistes nacionals i internacionals com el setmanari *L'Illustration* de París, la *Revista de Occidente* de Madrid, la *Revista de Catalunya* de Barcelona, la semestral *Revue Parisienne*, la mensual *Revista de Pedagogia* de Madrid, *La Petite Illustration* de París, o la borgenca *Horitzó*, un setmanari de la secció local de la Federació de Joves Cristians de Catalunya.⁴²⁸

Gràcies a l'estudi dels pressupostos destinats al servei de biblioteques Mañà aporta dades rellevants per a un millor coneixement de la biblioteca popular de les Borges. D'aquesta manera en les inversions corresponent a l'any 1920 (Quadre 4) podem observar com, en total, el cost de l'obra i la seva adequació ascendí a 43.141,18 ptes., i que això incloïa qüestions com la instal·lació d'electricitat i calefacció.

Quadre 27: Cost de les inversions per a la construcció de la biblioteca popular de les Borges el 1920.

	Ptes.
Construcció	31.766,15
Llums, mobles, instal·lació	5.898,85
Electricitat, calefacció	1.100
Llibres	3.000
Honoraris	1.376,18
Total	43.141,18

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de MAÑÀ, T.; *Les bibliotecas populares de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 227.

Complementant aquestes dades amb el pressupost de 1921-1922 s'observa com es reserva una partida de 2.300 ptes. per al sou de la bibliotecària directora, és a dir Maria Rossell, 700 ptes. per al servei de porteria, i 500 ptes. més per a material i despeses menors. En un altre pressupost per al mateix any encara s'hi afegeixen 195 ptes. per a la instal·lació d'una estufa de llenya, i 1.100 ptes. més per a l'adquisició de 50 cadires per a la sala de conferències, un assumpte que ja hem esmentat. Finalment Un tercer pressupost guardava 735 ptes. per a l'ampliació de prestatgeries. En

⁴²⁸ Carpeta C 120/1 "1918-1924-Borges: ROSSELL, Maria (2c.)". Fons de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques. Biblioteca Nacional de Catalunya.

total el cost anual de la biblioteca el 1925 ascendia aproximadament a les 6.925 ptes., fet que l'aproximava més a una biblioteca de tercer grau que no pas a una de segona.⁴²⁹

La Biblioteca Popular de les Borges completava el seu catàleg de serveis amb l'existència de les biblioteques filials de Belianes i el Vilosell. Les biblioteques filials, basades en el model anglosaxó de les *county libraries*, eren un servei que consistia en servir «lots de llibres en préstec a poblacions més petites que estarien dipositats a les escoles i atesos pels mestres». Segons Mañà «els lots de les filials són d'uns 40 o 50 llibres, amb predomini de materials per al públic infantil, que es deixen en préstec durant un mes».⁴³⁰

Sabem que la biblioteca tenia relació amb l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, primordialment a través de la bibliotecària Maria Rossell que es feu sòcia el 1921, poc després de rebre un mapa de les terres de llengua catalana que envià l'Associació a la biblioteca.⁴³¹ Sense dubte imaginar com el col·lectiu lector de la població entrava a l'edifici i observava un mapa del que posteriorment s'anomenarien els Països Catalans és una imatge a tenir en compte en relació a la construcció de la memòria històrica local i la seva relació amb la nacional.

La mateixa APEC envià un exemplar de *Les ciències en la vida de la llar* (1923), editat per la mateixa associació, de la mestra Rosa Sensat Vila a la biblioteca popular de les Borges, un gest que fou oportunament agraït.⁴³² L'APEC no era l'única entitat que col·laborà activament amb la biblioteca. La Joventut Catalanista de les Borges va fer de la institució un lloc de trobada del catalanisme local organitzant actes que, malgrat ser una organització escorada a l'esquerra, aplegaven gent de diversos perfils polítics. Així el 28 de novembre de 1920 la JC celebrà una sessió literàrio-musical on conferencià Valeri Serra i Boldú sota el lema "Concreció patriòtica del Folklore", interpretà una peça el director i solista de l'orfeó La Lleyda Nova, i tot plegat sota la presidència de l'alcalde de les Borges, el secretari i un membre del Patronat de la Biblioteca. L'any següent, el 10 de gener concretament, la JC organitzà la Diada de la Llengua Catalana on intervingueren Pere Mías, en aquells moments conseller de la Mancomunitat, el Dr. Riera de l'APEC, i Ramon Fabregat com a secretari del Patronat. Precisament arran de l'inici del funcionament normal del Patronat la implicació de JC no es féu tan necessària ja que Fabregat, que n'era l'impulsor, ja hem vist que hi estava integrat de manera que les seves inquietuds trobaren un nou marc de treball per a dur-se a terme. En aquest sentit la presència de Fabregat en el Patronat

⁴²⁹ MAÑÀ, T.; *Les biblioteques populars de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 226-237.

⁴³⁰ MAÑÀ, T.; *Les biblioteques populars a Catalunya* [...]. Pàg. 52-53 i 75

⁴³¹ *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, 5, maig de 1921. Pàg. 65.

⁴³² *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, 8, novembre de 1923. Pàg. 111.

sense dubte deixà empremta i no dubtem que fou un dels motius del marcat caràcter nacionalista català que prengueren les activitats de la Biblioteca, sense menystenir la implicació que també hi tingueren altres destacats catalanistes com Pere Mías, Francesc Macià o Ramon Arqués. En qualsevol cas el fet ajuda a entendre la manca d'activitats sobtada organitzades per la JC en la Biblioteca a partir de mitjans de 1921.

Així doncs, durant l'etapa de funcionament del Patronat, del 1921 al 1924, les activitats es multiplicaren. El 14 de febrer de 1921 el professor Poch de Feliu va fer la conferència "Terra campà" amb una sala d'actes de la Biblioteca plena a vessar de pagesos, d'entre els quals molts representats dels sindicats agrícoles de les Borges. El 7 i 8 de maig la Directora de l'Escola d'Ensenyament Domèstic de la Mancomunitat, senyoreta Farran, realitzà les conferències "Adornament de la casa" i "Higiene de l'alimentació" davant d'un públic gairebé tot femení, a excepció dels representants del Patronat. El 3 de juliol visità la Biblioteca els consellers d'Instrucció Pública i d'Agricultura, Pere Mías, el 10 JC de les Borges aprofitant que era el dia de la benedicció de la seva senyera, el dia 12 visità l'edifici el governador civil acompanyat d'autoritats locals, i el dia 22 l'arquitecte Planas, de la Mancomunitat. El 20 d'agost la visità una colònia escolar, i el 25 de setembre es constituí el Patronat oficialment amb la presència de Jordi Rubió Balaguer.⁴³³ El 28 d'octubre va fer-hi una visita reglamentària d'inspecció el senyor Alexandre Galí, Director Administratiu de Biblioteques, i un cop entrats el 1922, el 14 de gener, es realitzà un sorteig de Reis per a la canalla on es regalà una capça de colors, un quadern de dibuix i 10 exemplars d'*El tresor dels pobres*, obsequis de la Direcció Tècnica del Servei de Biblioteques. Al juny es realitzà el Concurs d'Ensenyança Catalana, organitzat per l'APEC, amb la presència dels membres del jurat el diputat Francesc Macià; M. Morera i Galicia, president de la Delegació a Lleida; Felip Solé, vicepresident de la mateixa; els senyors Ruiz i Porta i Monevar, de l'APEC de Barcelona; el president i la secretària de la Delegació de les Borges; el conseller Pere Mías; i el rector de la parròquia Antoni Rúbies. A l'agost se celebrà un curset de fabricació casolana de conserves a càrrec de la Directora de l'Escola d'Ensenyament Domèstic, senyoreta Farran, i les auxiliars senyoretetes Rodon i Güell, amb fins a una trentena de matriculades, i que durà quinze dies, del 16 al 31.

El 23 de febrer de 1923 visità la Biblioteca en Josep Pineda, president del Centre Català de l'Havana (Cuba), potser un contacte relacionat amb Francesc Macià que visitarà l'illa en el seu periple per l'exili durant la dictadura de Primo de Rivera. El 27 de maig en Tomàs Iduarte realitzà una conferència sobre el regnat de Pere I, organitzada pel Patronat de la Biblioteca i la Comissió

⁴³³ "Diari de la Biblioteca Popular de Borges Blanques". Fons de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques. Biblioteca Nacional de Catalunya.

d'Educació General, i el 21 de maig l'Orfeó Borgenc del mestre Lluís López s'estrenà a la Biblioteca. La segona conferència d'història tingué lloc el 3 de juny de la mà de Pau Romeva, la qual versà sobre el rei Jaume I el Conqueridor, i la tercera el 24 de juny, altre cop per part de Tomàs Iduarte, aquest cop parlant sobre el regnat de Pere II. En el règim de visites habitual tornà a fer-hi una parada Jordi Rubió el 15 de setembre i el 21 ho féu el jutge d'instrucció de les Borges, acompanyat de les autoritats locals, i el 7 de desembre també tornà a venir Alexandre Galí, Secretari Tècnic del Consell de Pedagogia.⁴³⁴

De la desaparició de la Mancomunitat el 1925 a la proclamació de la República el 1931 passen gairebé set anys durant els quals la biblioteca continuà funcionant. Segons Mañà «gràcies a les bibliotecàries, totes elles formades a la mateixa escola i amb els mateixos mestres, la xarxa incipient de la Mancomunitat va conservar els lligams en temps de la dictadura de Primo de Rivera». Amb la dissolució de la Mancomunitat les biblioteques passaren a mans de les respectives diputacions i, malgrat que Rubió dirigí exclusivament la de Barcelona, al mateix temps «tutelà a títol personal la resta». D'aquesta manera quan s'instaurà la República es van poder reunir de nou «en una xarxa única» i Rubió en repregué al direcció. L'autora assenyala com fins i tot durant el franquisme es van mantenir els lligams i l'esperit general d'aquestes institucions, això potser explica la rehabilitació laboral de què parlàvem abans de la qual pogué gaudir Rossell.⁴³⁵

La llista d'activitats realitzades a la Biblioteca durant la República fou molt interessant. Una de les activitats va ser la conferència de J. Serra Vila, catedràtic de Filosofia a l'Institut de Lleida, el 24 d'abril de 1932, en el marc de la Diada del Llibre organitzada per la Generalitat on un escriptor de renom feia una xarrada/conferència en cada una de les Biblioteques Populares de la xarxa de la Generalitat.⁴³⁶ Aquell mateix any, en el marc d'un curs de gramàtica catalana, Pompeu Fabra visità la població en l'acte de clausura. El curs, organitzat per la delegació borgenca de l'APEC, fou impartit pel professor Àngel Estrems i Fa i va ser inaugurat pel secretari de l'APEC, Lluís Bertran i Pijoan, el qual realitzà una conferència sobre l'obra de l'associació que representava. Les classes, que eren diàries i tenien una durada mínima de 20 dies, s'organitzaren en tres categories: per a infants, en horari d'11:30 a 12:30 del matí, amb un preu de matrícula d'1 pta.; un nivell elemental o

⁴³⁴ “Diari de la Biblioteca Popular de Borges Blanques”. Fons de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques. Biblioteca Nacional de Catalunya.

⁴³⁵ MAÑÀ, T.; “Les bibliotecas populares [...]”. Pàg. 54-55.

⁴³⁶ “La Generalitat i la Diada del Llibre”, *L'Opinió*, 21 abril 1932; i “Un conferenciant a cada Biblioteca Popular”, *El Matí*, 21 abril 1932, citats a CAMPS, J.; *Ramon Xuriguera (1901-1966): Ideologia, activitat cultural i literatura*, Barcelona: Tesi doctoral dirigida per Maria Campillo i Guajardo, Universitat Autònoma de Barcelona, 2004. Pàg. 180.

mitjà, en horari de 6:30 a 7:30 de la tarda, amb un preu de matrícula de 3 ptes.; i, finalment, un nivell superior per a adults de 10 a 11 de la nit, amb un preu de matrícula de 5 ptes.⁴³⁷

El regidor Candi Farré proposava, l'estiu de 1932, la instal·lació de tendes de xurros, rifes i cavallets davant de la Biblioteca dins del clos del bordó del Terrall, potser com una manera de donar cert dinamisme a l'espai. Ho contraposà amb la idea de que els aleshores ocupants d'aquell espai abandonessin la població, potser una forma encoberta d'intentar expulsar algun col·lectiu marginal que, instal·lats davant de la Biblioteca, deurién donar uns usos a l'espai públic que xocaven amb els que els hi volia donar el regidor republicà.⁴³⁸

Les activitats continuaren amb normalitat fins a l'esclat de la Guerra Civil. Així la festa del llibre també se celebrà el diumenge 30 d'abril de 1933 aquest cop amb una conferència d'Antoni Rovira i Virgili, en qualitat d'historiador i diputat al Parlament, sense dubte donant prestigi a l'acte i a la institució, i s'aprofità per commemorar el centenari de la Renaixença.⁴³⁹ Joan Puig i Ferrer, novel·lista i diputat al Parlament, fou el conferenciant del diumenge 29 d'abril de 1934, sota el lema «El llibre, l'autor i el lector», i el 17 de maig de 1936 fou el torn de Just Cabot, director de *Mirador*, que realitzà una conferència en el marc del mateix tipus de festa.

L'enderroc de la biblioteca es produí als anys quaranta, durant el primer franquisme, en un context marcat per la destrucció sistemàtica de qualsevol element públic vinculat a la democràcia i el catalanisme. Malgrat que Mañà assenyali que “fou destruïda per una bomba durant la guerra civil”, la realitat és que, podent-se reparar els danys el consistori franquista optà per enderrocar l'edifici per motius polítics.⁴⁴⁰ El fet que la denominació i voluntat de servei de la institució fos, precisament, popular, en referència al poble en general però amb clara vocació de servei a la classe treballadora és un element a tenir en compte com a causa del seu enderroc. L'altra qüestió simbòlica té a veure amb el catalanisme, tant el polític com el cultural, que en el fons era el responsable de la construcció de la biblioteca i es produïa així una identificació entre l'edifici i el moviment polític, vinculat a l'obra de la Mancomunitat, que era d'impossible gestió durant la dictadura. De fet Mañà constata com «cada biblioteca que fa la Mancomunitat és un acte d'afirmació nacional en defensa dels valors catalanistes».⁴⁴¹

⁴³⁷ Carpeta C 120/1 “1918-1924-Borges: ROSSELL, Maria (2c.)”. Fons de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques. Biblioteca Nacional de Catalunya.

⁴³⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 18 de juny de 1932 (AMBB).

⁴³⁹ *La Biblioteca Popular de la Mancomunitat a les Borges Blanques (1918-1939): Commemoració del 75è. Aniversari de la seva obertura*, les Borges Blanques: Ajuntament de les Borges Blanques, 1993.

⁴⁴⁰ MAÑÀ, T.; *Les bibliotèques populaires de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 12.

⁴⁴¹ MAÑÀ, T.; *Les bibliotèques populaires de la Mancomunitat* [...]. Pàg. 240.

Una mostra més del caràcter repressiu que tingué l'enderroc, a cops «de pics i pales», de la biblioteca fou l'espoliació del seu patrimoni. La memòria popular detalla que de les restes de pedra de l'enderroc l'alcalde franquista Josep Rubió Mas, constructor de professió, se'n feu el seu propi habitatge, situat al c/ Indústria núm. 7. Pel que fa al fons bibliogràfic en desconeixem el destí, només una breu notícia el 1993 apuntava que la Guerra Civil obligà a traslladar-ne el fons documental, però sense indicar a on.⁴⁴² Finalment les noves autoritats franquistes aixecaren en el solar on hi havia hagut la Biblioteca un monument en memòria dels «Caídos por Dios y por España», potser per contrastar-ho amb el fet que davant de la Biblioteca hi havia hagut en el seu moment una font pública que havia regalat a l'Ajuntament l'aleshores diputat Macià.⁴⁴³

Amb la mort de Franco i la transició s'anà recuperant la memòria d'aquella biblioteca perduda. Així entre el 27 de novembre i el 8 de desembre de 1993 l'Ajuntament de les Borges i la Biblioteca, amb el suport del Departament de Cultura de la Generalitat, organitzaren una commemoració del 75è aniversari de la inauguració de la Biblioteca Popular de la Mancomunitat. L'acte principal consistí en una conferència de Romà Sol i Carme Torres sobre la biblioteca en el seu context històric així com una exposició de documents i fotografies de la desapareguda institució.⁴⁴⁴ D'entre els documents exposats destaquen números diversos de *L'Avenç*, *Gazeta de Vich*, *La Rambla*, *Sang Nova*, i *Sempre Avant!*⁴⁴⁵ La darrera iniciativa per recuperar la memòria de la Biblioteca té lloc enguany amb la celebració del centenari de la Xarxa de Biblioteques de la Mancomunitat de Catalunya.⁴⁴⁶

Educació

⁴⁴² “Garrigues: 75 aniversario de la biblioteca de Les Borges”, *El Periódico*, 29 febrer 1993.

⁴⁴³ GINÉ, M.; “L’antiga biblioteca popular de les Borges Blanques” dins *Terrall*, 64, gener-febrer 1994. Pàg. 10.

⁴⁴⁴ *La Biblioteca Popular de la Mancomunitat a les Borges Blanques (1918-1939): Commemoració del 75è. Aniversari de la seva obertura*, Les Borges Blanques: Ajuntament de les Borges Blanques, 1993. SEGARRA, M.; VILÀ, M. T.; “75è Aniversari de la Biblioteca Popular de la Mancomunitat (1918-1939)” dins *Terrall*, 64, gener-febrer 1994. Pàg. 8-9.

⁴⁴⁵ Carpeta C 120/1 “1918-1924-Borges: ROSSELL, Maria (2c.)”. Fons de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques. Biblioteca Nacional de Catalunya.

⁴⁴⁶ Vegeu la revista *Terrall*, 154, gener-abril 2015.

INSTRUCCIÓN PÚBLICA. En 1846 tenía ya dos escuelas, una para cada sexo, dándose al maestro el sueldo de 3.000 reales anuales y á la maestra el de 2.400. Hoy tiene tres escuelas dotadas con 1.100 pesetas, casa y retribuciones y otra con 500.⁴⁴⁷

En educació existien tres models diferents. En primer lloc el col·legi públic dirigit pel liberal Melchor Llaquet Benedet, instal·lat provisionalment al convent del Carme de les germanes Carmelites de la Caritat, i que obriria unes aules amb el mestre interí Jaume Gili Pedrós al local del CDR del C/ Nou. Finalment el novembre de 1934 s'inaugurà l'edifici del Grup Escolar, el final d'un projecte arquitectònic i educatiu que es remuntava a dos dècades endarrere. En una altra direcció s'orientaven els col·legis privats religiosos, un per a noies i un altre per a nois. El primer estava en mans de la comunitat de carmelites, onze en aquell moment, dirigides per la germana Úrsula Rossell Miquel, i el segon era el col·legi Mare de Déu de Montserrat, dirigit per monjos de l'ordre caputxina, fundat el 1920 amb l'ajuda del notari Ramon Arqués Arrufat, important representant de la dreta catalanista local. En tercer lloc, existia l'Escola del CDR, adscrita a la Institución de Libre Enseñanza, fundada aproximadament el 1913 i dirigida per Josep Colomé i, posteriorment, pel senyor Badillo. Aquesta escola seria ocupada durant el franquisme pel nou estat i utilitzada com a seu de Telefònica i dependències de la Falange, tancant així el seu cercle educatiu per sempre més.

L'educació pren un lloc central en l'etapa primoriverista. De fet es tracta d'una de les qüestions centrals de discursos de Primo de Rivera així com per part del delegat governatiu. Anem a fer un cop d'ull a la situació d'aquest tema durant la dictadura. En aquest sentit les dades parlen per si soles. Malgrat mantenir la despesa pública de l'estat en percentatges molt similars al llarg de la seva etapa de govern, Primo de Rivera dugué a terme una acció educativa important. L'any 1924 el 6,03% de la despesa pública estava destinada a educació, davant del 12,18% del ministeri de la guerra o el 13,85% del de foment. És més els anys 1925 i 1927 sofrí un clar descens fins al 5,76% i el 5,21% respectivament, tot i tornar a assolir el 6,00% el 1929. Tanmateix si el 1920 el 46,33% de barons i un 57,78% de dones eren analfabets, el 1930 baixaren al 38,61% i el 48,14% de forma respectiva. En conjunt l'índex d'analfabetisme brut caigué a Espanya del 52,23% al 42,33%, un 9,90%. A la província de Lleida es donà un important augment d'institucions dedicades a la docència entre 1923 i 1929, passant de 694 escoles a 754, per una població escolar que el 1920 era

⁴⁴⁷ PLEYAN DE PORTA, Josep. *Diccionario geográfico, estadístico, etimológico, histórico, artístico, biográfico, industrial y mercantil, etc., de la provincia de Lérida*. Lleida: Tipografía de la Casa Provincial de Misericordia, 1889, p. 327-328.

de 38.939 habitants, i 726 mestres d'ensenyament en les escoles públiques de competència estatal.⁴⁴⁸

Pel que fa a les Borges gràcies a les dades publicades pel Ministerio de Trabajo, Comercio e Industria sobre els coneixements d'instrucció elemental recollides durant la confecció del padró del 31 de desembre de 1920, i reproduïdes per *La Vanguardia*, podem fer un exercici comparatiu. D'aquesta manera les dades del 1920 reflecteixen una situació que el diari qualifica de profundament desconsoladora. Així doncs trobem que al Partit Judicial de les Borges el 46,40% de la població era analfabeta, desglossant-se en un 41,40% dels homes i 51,57% de les dones. Pel que fa al 1930 les dades del cens de població ens assenyalaven que sabien llegir i escriure a les Borges 1.790 homes i 1.561 dones, enfront de 515 homes i 705 dones analfabetes, i gairebé anecdòticament 4 homes i 11 dones declaraven només saber llegir. Aquestes dades representen una reducció del 26,67% de l'analfabetisme, sempre i quant acceptem que les dades són extrapolables del Partit a la ciutat, situant-se ara en el 26,6% enfront d'un 73,07% de la població que declarava saber llegir i escriure. Per tant a finals de la dictadura primoriverista a les Borges es pot dir que en línies generals s'aconseguí reduir eficaçment l'analfabetisme a la meitat en una dècada.

Quadre 28: Evolució de l'analfabetisme a les Borges Blanques (1920-1930)

Educats/des			Analfabets/es			
Any	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
1920	58,6%	48,43%	53,6%	41,40%	51,57%	46,40%
1930	39,03%	34,04%	73,07%	11,30%	15,61%	26,93%

Font: Elaboració pròpia a partir de *La Vanguardia*, 17-IX-1924, p. 9; i Ministerio de Trabajo, (Dirección General de Estadística), *Censo de la Población de España. Región Catalana. Cuaderno número 7*, Masava S. L., Madrid, 1941, p. 129-143 (HDLV, DPINE).⁴⁴⁹

La prioritització de l'educació en el Directori Militar també responia a la voluntat de socialitzar les masses en base a un ideari nacionalista espanyol, conservador i centralista, que posava èmfasi en la masculinitat, la tradició, la religió catòlica, l'anticatalanisme i el despreci pels sistemes polítics democràtics. Juan Gimeno Acosta, militar que exercia de governador civil a la

⁴⁴⁸ Les dades a nivell estatal i provincial estan extretes de LÓPEZ MARTÍN, Ramón, *Ideología y educación en la dictadura de Primo de Rivera. Escuelas y maestros*, vol. I, Universitat de València, València, 1994, p. 43, 69, 74 i 110.

⁴⁴⁹ Al percentatge d'analfabets de 1930 s'hi ha sumat els que declaraven només saber llegir. Les dades de 1920 es refereixen al Partit Judicial de les Borges. Les de 1930 només a la ciutat de les Borges Blanques.

província de Lleida, el desembre de 1923 ja traçava les línies mestres sobre el que ell considerava que s'havia de basar l'educació pública en un text destinat als mestres de les escoles públiques:

En el altísimo afán de laborar por una España fuerte, próspera, digna de figurar, con el mérito que le corresponde, en el concierto internacional; por una España liberada de los viejos vicios políticos; de envilecedores cacicazgos, de administrativas corruptelas, de la prostitución, en fin, de aquellos principios que son fundamento y norma de toda sociedad organizada para el ejercicio de la Justicia, el Directorio Militar y, con él, este Gobierno de provincia de mi mando, tiene puestas sus más vivas esperanzas en la obra trascendental de la Escuela.

Advertia a la plantilla de mestres locals que

no merecería la nobilísima investidura de Maestro quien no fuera poseedor de aquéllas, no comunes, virtudes y dotes que el ejercicio pedagógico requiere; quien no sintiera inflamarse su voluntad con la purificadora llama del sentimiento patrio, puesto que por la Patria y para la Patria recibió el Maestro su investidura; quien no tuviera plana y ferviente conciencia de la grave responsabilidad que en el desempeño de su función contrae ante la justicia de Dios y ante la conciencia del pueblo que le confía su porvenir.

Afegia encara que ell entenia la complexitat de la feina del mestre:

¡Honrosa y augusta misión la del Maestro; pero desdichada y despreciable misión si no responde a los fines para que fué creada! El Maestro sin fé en su actuación, sin móviles patrióticos en su voluntad; sin claridades religiosas en su conciencia; el Maestro que no vea en su trabajo la segura promesa de una España redimida y renegada, no debería permanecer ni una hora en la Escuela, frondoso jardín de almas que llenará de malezas en vez de flores y de frutos.

No es va estar d'atacar el catalanisme i la llengua catalana, assegurant-se que quedava clar que l'educació havia d'exercir-se íntegrament en català:

Perseguid esa falsa y perniciosa posición política de quienes se empeñaron en envenenar el alma de este noble y generoso pueblo catalán predicándole la existencia de nacionalidades distintas dentro de la que es una, sagrada e intangible nación espanyola. Tened presente que el vehículo espiritual que pone en relación a todos los espanyoles es y no puede ser otro que el idioma castellano, con el cual el alma de España transfundióse por todos los pueblos americanos. Y sobre todo, que la unidad oficial del idioma es corolario imperioso de la unidad de la Patria

I acabava el seu text amb un to clarament amenaçador: «pero no olvideis que, por el bien de España, no vacilaré en hacer que el rigor de la Ley caiga sobre aquellos de vosotros que no hiciesen buen uso de la delegación espiritual que la Nación os confía».⁴⁵⁰

Caldria fer esment de la situació de les escoles públiques de les Borges durant l'etapa que estudiem. Aquest tema és una mica confús ja que no està clar quantes escoles o aules públiques, municipals o privades existien ni en quines condicions es trobaven. Sabem que estaven dividides en funció del gènere dels alumnes i que la de nois estava dirigida per Melchor Llaquet, mentre que la de noies ho estava per Carolina Montañez. També tenim constància de la petició de taules bipersonals per l'escola de noies i que aquesta li fou concedida, tot i que no podem constatar en quina quantitat ni de taules ni de diners invertits.⁴⁵¹

Durant el febrer de 1924 un parell d'intervencions del veí Juan Palau Clot referides a la situació de les arques municipals i altres qüestions de caràcter públic, feren esment de la precària situació en la que sembla que estaven les escoles municipals. Segons aquest borgenc les escoles no podien donar cabuda ni a la meitat de la població en edat escolar, i segons ell el 80% d'aquests exclosos estaven essent educats per «dignos funcionarios de sociedad y particulares» fet que augmenta considerablement el preu final de l'educació que ell calcula que entre tots ells arriben a pagar entre 15.000 i 25.000 pessetes anuals. A més no s'està d'assenyalar que «la experiencia tiene demostrado que en los centros de enseñanza de sociedades y particulares se fecundan los rencores y odios personales dentro del hombre y de la sociedad», referint-se sense dubte a les Escoles dels republicans i al col·legi Mare de Déu de Montserrat ja que ambdós representaven clarament dos esferes ideològiques oposades. Cal assenyalar però que la corporació municipal es va apartar d'aquestes afirmacions considerant que no es podien aplicar a les Borges i que tenint fills alguns dels presents que estudiaven en les escoles privades mai havien sentit idees semblants.⁴⁵²

La precarietat de les escoles era tan acusada que arribà al ple de l'Ajuntament de la mà del propi director, Melchor Llaquet Benedet, i un professor, Francisco Jansà Olivart, demanant la intervenció de la comissió de Fomento y Obras é Instrucción Pública. Aquest fet esperonà encara més el govern de les Borges per encarrilar el projecte inacabat del Grupo Escolar, un edifici de nova planta per allotjar-hi les escoles públiques situades llavors a l'edifici del convent del Carme, de tal

⁴⁵⁰ *Boletín Oficial de la provincia de Lérida*, núm. 166, 11-XII-1923, p. 743-744 (ACDL).

⁴⁵¹ Acta de la Comisión Permanente del dia 28-VI-1924 (AHMBB).

⁴⁵² Vegeu els apartats sobre les infraestructures públiques i l'emprèstit de la Mancomunitat per els altres aspectes de la intervenció de Juan Palau Clot. Actes dels plens municipals dels dies 21-II-1924 i 20-III-1924 (AHMBB).

manera que s'acordà una visita dels regidors José Cortada i Joan Cornudella al director de la Caja de Pensiones para la Vejez i aconseguir fons per tal d'arrencar definitivament el projecte. El gran interès que despertava aquest tema va situar aquesta infraestructura com el gran projecte que el govern borgenc volia llegar i que en ocasions s'usà com a justificador de la continuïtat de la dictadura. Aquest tema el tractarem amb més profusió en l'apartat corresponent de l'alcaldia d'Antonio Piqué Camí.⁴⁵³

Pel que fa al sector educatiu privat, durant els anys vint existien tres escoles privades conegudes: els republicans, els frares i les monges. Aquest últim era un complex conventual que incloïa un campanar amb església, el claustre, i unes estances prou grans com per encabir-hi el col·legi i l'hospital públics, i la residència de les Germanes Carmelites de la Caritat. El convent es començà el 1602 i s'inaugurà el 1607, fundat pels Germans Carmelites Calçats de Lleida i estava dedicat al culte de la Verge del Carme. Situat precisament al inici de l'Arrabal del Carme, el convent ha estat objecte d'estudi per part de Melani d'Urgell, a través del qual sabem que les seves finques rústiques, posades a la venda durant el procés de desamortització de les terres eclesiàstiques del segle XIX, ascendien a un valor total de 153.485 rals de velló, corresponents a 91 jornals, 541 olivers i 899 línies de ceps. Malgrat l'exclaustració forçosa del 1835, sabem que en el convent hi arribaren a funcionar de forma més o menys simultània una escola pública per a nois i una de privada per a les noies regentada per les Germanes Carmelites, que a més s'encarregaven, en part, de l'assistència hospitalària. Aquesta situació es perpetuà en el temps fins a ben entrats els anys 30, quan el 1934 s'inaugurà l'edifici de nova planta dedicat a les escoles públiques. Sobre el litigi respecte a la propietat del conjunt conventual que donà lloc a la situació de convivència esmentada, en parlarem més endavant ja que durant l'etapa primoriverista el contenciós encara durava.⁴⁵⁴

El panorama educatiu catòlic borgenc es completava amb el Col·legi Mare de Déu de Montserrat, fundat per Ramon Arqués Arrufat i el pare Miquel d'Esplugues, caputxí de l'ordre dels franciscans. La voluntat de creació del col·legi sembla que fou d'Arqués, molt actiu i interessat en l'existència d'un col·legi confessional catòlic a les Borges, després de que els frares de l'orde de la Merçè abandonaren la seva tasca docent el 1919. Aquests s'havien instal·lat el 1913 a l'edifici de

⁴⁵³ Melchor Llaquet Benedet, nascut a Tolba (Osca) el 28-V-1880, i Francisco Jansà Olivart (nascut el 14-VIII-1886) no eren els únics mestres residents al poble. També ens consten Ramón Falcó Cots (n. 04-XI-1900), Carmen Ortiz Josa (n. 23-III-1888), Pablo Pons Companys (n. 06-V-1900), Buenaventura Fasoya Canut (n. a Gerri de la Sal el 06-XI-1893), Carolina Montañés Peinado (n. a Saragossa el 08-XI-1892), Ramona Baldomir Aladús (n. a Lo Grado, Osca, el 21-VI-1885) i José Colomi Noguera (n. a Barcelona l'11-V-1877) (*Padrón municipal de los vecinos y domiciliados (presentes y ausentes) y transeúntes que se inscribieron en este término el día 1º de Diciembre de 1924*). Per les intervencions de Llaquet i Jansà vegeu el ple del dia 31-V-1924 (AHMBB).

⁴⁵⁴ URGELL, Història documental..., p. 65-66.

cal Gineret (C/ Sant Pere) i duien a terme una educació exclusivament masculina.⁴⁵⁵ Precisament en aquest mateix edifici s'hi instal·laren els frares caputxins el 2 d'agost 1920, a l'espera d'aconseguir uns terrenys per bastir-hi el col·legi. Finalment s'optà per comprar i reformar uns terrenys usats com a fàbrica d'oli de pinyol a cal Ricart (C/ La Creu) pertanyents a la família del mateix nom, i s'hi construï un claustre amb dormitoris, sis aules i una església. L'arquitecte fou Xavier Felip Solà, barceloní, i el cost total sembla que fou de 108.012,70 ptes. sufragades íntegrament pel notari Arqués. L'ensenyament s'inicià el 15 de setembre de 1920 a les aules de Cal Gineret, i també era exclusiu per a nois, completant així l'espai educatiu confessional del panorama borgenc (Annex I). Un cop aquest començà a funcionar a ple rendiment el pare Ezequiel de Mataró fou designat el pare superior de la congregació a les Borges durant la dictadura. El gran interès d'Arqués per l'escola confessional sembla que fou el principal estímul per dur a terme una tasca tan enorme i poc lucrativa per a la seva butxaca, ja que la cessió dels terrenys pel convent-escola i la construcció d'aquests anaven al seu càrrec. El fet que el propi Arqués arribés a dir que «la població en general està satisfeta de la ensenyança donada pels PP. Caputxins» i que gràcies a aquesta tasca «la escola laica està a punt de morir», referint-se amb tota probabilitat a l'Escola del Centre Demòcrata Republicà, i encara afegeix que «si aquesta continua [l'escola dels frares caputxins], segurament la escola laica morirà i no resucitarà», és una mostra del intens enfrontament ideològic que tenia lloc a les Borges dels anys vint. Precisament sobre la complementarietat entre aquesta institució i d'altres de caràcter conservador en parlarem més endavant quan toquem el tema de la dreta borgenca.⁴⁵⁶

Per acabar caldria esmentar, tot i que breument per falta de fonts al respecte, l'Escola del Centre Democràtic Republicà. Aquestes estaven situades a la l'actual Plaça de les Escoles de la República, que duen aquest nom ja que en l'imaginari popular s'ha perpetuat mitjançant la tradició oral aquest topònim. En qualsevol cas sabem que formava part d'una infraestructura republicana important, com el cinema o el cafè dels republicans, i fou dirigida, potser des de la seva fundació a principis de segle i fins el 1923, per Josep Colomé.⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ La creació de col·legis confessionals amb segregació en funció del gènere no és en absolut exclusiu de les Borges. Per un exemple proper geogràficament el cas de la Salle Mollerussa és semblantment il·lustratiu. A més, de la mateixa manera que el Col·legi Mare de Déu de Montserrat de les Borges, els dos han perdurat fins avui en dia. Vegeu PIÑOL ROMERO, Xavier, SOLÉ MARTÍ, Esther, *Cent anys de La Salle a Mollerussa. Un segle d'educació al servei de les persones (1905-2005)*, Col·legi La Salle Mollerussa i Pagès Editors, Lleida, 2006.

⁴⁵⁶ URGELL, *Don Ramon Arqués...*, p. 71-92. La designació del pare Ezequiel a *La Vanguardia*, 26-VII-1924, p. 15 (HDLV).

⁴⁵⁷ Les dades del director les hem extret d'una carta que aquest envià a Francesc Macià datada del 08-03-1930 (AJSG).

Cal tenir un compte, a més, que dins de l'accés a la lectura, a banda de la Biblioteca Popular, el Centre Tradicionalista comptava amb un servei de biblioteca propi, segons Melani d'Urgell amb obres de Jaume Balmes Urpià, teòleg del segle XIX, Fèlix Sardà Salvany, eclesiàstic, i Josep Torras i Bages, bisbe de Vic. De la mateixa manera és altament probable que existís un servei semblant en el cas del Centre Democràtic Republicà els quals, a més, comptaven amb unes escoles pròpies, dirigides fins a 1923 per Josep Colomè.

Un dels antecedents del col·legi dels frares caputxins fou el Col·legi de la Mercè, situat a l'edifici de cal Gineret, a la travessia entre els carrers de la Font i de Sant Pere, regentat per frares mercedaris. El cronista de *La Campana de Gràcia* publicà una dura crítica, des d'una postura obertament republicana, a l'establiment dels germans mercedaris a les Borges:

Borges Blanques, 6 Maig.

Per fi, ja han arribat els "hermanos" encarregats de la ensenyança en el flamant Col·legi de la Mercè, sostingut pels nostres reaccionaris i beates.

Aquests "hermanos", que viatgen sense bitllet i diuen mentides per a enganyar al revisor, han fet repartir una fulla explicant el seu plan d'ensenyança.

Aquesta será, com no podia ésser menys, "francament cristiana y netament catòlica"; els deixebles serán tractats "con cariño y suavidad, procurando vean en sus profesores un fiel reflejo del corazón de sus padres".

Qué poc irradiará aquest reflexe del vostre cor, aixut de tot amor paternal i desconexedor dels afectes familiars!

Acaba la fulla amb aquets insolents paragrafs, que donen a coneixer l'odi que porten dintre d'ells i la seva baixesa intel·lectual: "Podria suceder que con este sistema no saquemos inteligencias ilustradas al estilo de Ferrer; pero confiamos en sacar modelos semejantes a San Luis Gonzaga".

Y qué heu de treure, Sant Cristià!, intel·ligencies il·lustrades, educador inquisitorials! Del vostre col·legi-presó, de la vostra ensenyança confessional solsamente ne poden sortir esperits esquitats, intel·ligencies estafetes, paràsits socials com vosaltres i nois de requeté.

Sortosament no és gaire lluny el dia de la inauguració del magnífic edifici de nova planta per a escoles, construït a expenses del "Centre Democràtic Republicà".

D'aqueix fogar d'estudi surtirà l'onada redemptora que amb la seva força us escombrará de la societat junt amb vostres baixeses i odis.⁴⁵⁸

⁴⁵⁸ *La Campana de Gràcia*, núm. 2296 (10-V-1913), p. 3 (MDC).

L'assumpte no s'acabà aquí i els republicans tornaren a la càrrega pel que sembla que foren unes paraules poc afortunades d'un membre de la jerarquia eclesiàstica durant una visita a les obres de rehabilitació de l'edifici per habitar-lo com a col·legi:

Es el cas que en unes obres de restauració d'un local per a col·legi, que serà dirigit per uns *hermanos* que'n sobren a tot arreu, i mantingut pels reaccionaris i beates del nostre poble, va presentar-se a fer una visita d'inspecció la plana major de la sagristia. A l'ovirar, en un departament que estaven visitant, un jornalero que per allí endreçava, un dels de la banda negra preguntà: «Aqueix també deu ésser dels nostres, veritat?». «No, respongué el tinent·lloc, no ho és dels nostres: és republicà». «Republicanot?», fulminà aleshores el capitost de la colla, closos els punys i fòra'ls ulls de les òrbites. «Emparedeu-lo! Emparedeu-lo!», afegí. I l'anatema ressonà com un oracle per tota la casa.⁴⁵⁹

Sobre el col·legi dels frares caputxins en parlaren breument a *Catalunya Social*, la publicació d'Acció Social Popular, en aquests termes: «Pel foment de la cultura popular els caputxins han creat les escoles gratuïtes de Pompeia i de Palma, la popular de Borges Blanques, una escola dominical a Barcelona i una escola nocturna per a obrers a Igualada».⁴⁶⁰

Durant la República hi hagué dos comunitats, la primera entre 1930 i 1933 formada per R. P. Jaume de Sarrià, R. P. Paulí de Barcelona, R. P. Jeroni de Torregrossa, R. P. Eusebi de Canet, V. F. Sadurní d'Agullent i V. F. Joaquim de Tàrraga. I entre 1933 i 1936 hi residiren R. P. Salvador M. de Barcelona, R. P. Paulí de Barcelona, R. P. Jeroni de Torregrossa, R. P. Eusebi de Canet, R. P. Avelí de Girona, V. F. Nicolau de Girona i V.F. Joaquim de Tàrraga. Juntament amb el col·legi de les germanes carmelites estaven sota l'òrbita d'influència del carlisme.

Finalment hi havia l'Escola del Centre Democràtic i Republicà, a l'actual Plaça de les Escoles de la República. Probablement fundades el 1913 pel CDR, dirigides durant la República primer per Josep Colomé i després pel senyor Badillo. Segons Josep Cornudella Barberà hi havia tres classes: pàrvuls, i primer i segon grau de primària, permetent així l'escolarització fins als 14 anys. El model era el d'una escola privada però laica i basada en el «respecte per les persones, per la gent gran, [i] per la natura». Estava adscrita a la Institución de Libre Enseñanza fundada al segle XIX per gent com el pedagog Francisco Giner de los Ríos o el polític Nicolás Salmerón. Aquest últim havia fet mítings a les Borges durant els anys de la Solidaritat Catalana i probablement fou un dels instigadors del projecte.

⁴⁵⁹ “Cartes de fora: Borges Blanques, 26 de Març.”, *La Campana de Gràcia*, núm. 2290 (29-III-1913), p. 3 (MDC).

⁴⁶⁰ *Catalunya Social: Òrgan d'Acció Social Popular*, núm. 663, (19 maig 1934), p. 1755 (MDC).

Poc abans de la seva inauguració es publicava a *La Campana de Gràcia* un article molt crític amb l'escola dels germans mercedaris que s'acabava d'instal·lar al poble i donava una idea de la imatge que els republicans tenien de l'obra educativa que anaven a emprendre:

Sortosament no és gaire lluny el dia de la inauguració del magnífic edifici de nova planta per a escoles, construït a expenses del "Centre Democràtic Republicà".

D'aqueix fogar d'estudi surtirà l'onada redemptora que amb la seva força us escombrarà de la societat junt amb vostres baixeses i odis.⁴⁶¹

La crònica del dia de la inauguració de l'escola dels republicans està plena dels tòpics i preocupacions republicanes però també ens invita a reflexionar sobre la contradicció de trobar-se en el mateix carrer que el convent de les carmelites, així com el problema de l'analfabetisme entre la població femenina:

Hermós espectacle presenciarem ahir.

Inaugurar una escola! Rabejar-se en l'ingenuu ambient que respira la mainada; sentir els crits ostentoris de dotzenes de boquetes que canten, amb el seu més pur idealisme, unes cançons catalanes, fetes exprofés per a ells; I això, entre mig d'unes sales espaioses, que fan sentir l'ànima de volguer tornar a anar a estudi, totes plenes de llum i vida; les taules, curiosament col·locades; testos de flors arreu... i, davant vostre, la plana que s'extén, magestàtica, fins a unir-se amb les serres properes... Oh, el bell espectacle! Mai més se m'esborrarà de la ment.

Mes, el nostre poble, és un poble de contrastos.

Mentres estàvem erigint el nou monument a madona Ciència i, amb tota unció, pronunciant els sagrats noms de Sant Pestalozzi, Sant Froebel, Sant Rousseau i altres sants de la santologia moderna, aixecàvem nostres planys i cants, en un convent proper de monges, diverses senyorettes, les famílies de la majoria de les quals combreguen en el camp lliberal amb tota unció mística, cantaven els goigs a la Mare-de-déu del Carme, entre resos i invocacions...

Doncs això és prou eloqüent per a demostrar-nos que estem en el punt de partida de nostra gegantina obra, i ens diu que si volem merèixer bé de l'humanitat, hem de portar la dona en nostres escoles; donar-li una ensenyança que respongui als temps moderns; ensenyança veritable i ferma, que la faci despendre's dels actuals inquisidors i inquisidores de sotana, que l'agarroten al podrit tronc de l'atavisme i li fan transcorre la preuada joventut en pràctiques inútils i administrant-li dosis d'una pseudo-cultura.⁴⁶²

⁴⁶¹ *La Campana de Gràcia*, núm. 2296 (10-V-1913), p. 3 (MDC).

⁴⁶² "Cartes de fora: Borges Blanques, 14 Juliol", *La Campana de Gràcia*, núm. 2037 (26-VII-1913), p. 4 (MDC).

El juny de 1926 l'APEC aprovava concedir una subvenció a les Escoles del Círcol Demòcrata Republicà de les Borges «demanant-los el pressupost d'ingressos i despeses per poder fixar la quantitat».⁴⁶³

L'APEC dedicà un elogi més o menys literari a l'escola del CDR en un dels seus butlletins a finals de 1934, dins una secció titulada «Les nostres escoles», tota una declaració d'intencions:

Aquesta escola és un bell exemple del que poden fer l'amor a la terra i un desig intens de cultura. La seva tasca prou que la coneixem els amics de les Borges i prou sabem també com ha contribuït a millorar l'ambient cultural de la població. I perquè ho saben, treballen per vèncer les dificultats del moment.

Hem d'encoratjar els amics de les Borges en la seva tasca. Manquen moltes escoles a la nostra terra. Sobretot escoles com aquestes del Centre Republicà de Borges Blanques que han estat sempre i són encara l'avançada de les inquietuds culturals de tota mena.

Hem de recordar sempre que únicament per una major cultura assolirem els nostres ideals. I la cultura ha de fonamentar-se en l'escola primària. Per això han de continuar les nostres escoles i hem de crear-ne de noves. Per això ens plau d'assenyalar la voluntat i l'entusiasme dels amics de les Borges.⁴⁶⁴

A principis de 1935 el Consell Directiu de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana concedí un lot de llibres a les biblioteques de les escoles de Santa Eulàlia de Barcelona, l'Escola Nacional de Nois de Bagà i la del Centre Republicà de les Borges.⁴⁶⁵

L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana

El 1921 sabem que el Consell Directiu de l'entitat admetia com a socis a tres il·lustres borgencs/ques: Maria Rossell Vilà, bibliotecària; Josep Palau Campderrós, secretari de l'ajuntament; i Joan March Pau, procurador. Com hem vist a més l'entitat nomenava com a socis col·lectius al CDR i la JC en vistes a formar una Comissió Delegada local al considerar que hi havia el nombre suficient de socis per a constituir-la.⁴⁶⁶

⁴⁶³ *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, núm. 7 (octubre de 1923), p. 94, 96, 103.

⁴⁶⁴ *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, núm. 37 (desembre 1934), p. 499-500 (MDC).

⁴⁶⁵ *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, núm. 38-39 (gener-febrer 1935), p. 15 (MDC).

⁴⁶⁶ *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, núm. 5 (maig de 1921), p. 63 (MDC). Cal dir, però que al núm. 9 (desembre de 1920), p. 159, en la reunió del Consell Directiu del 28 de novembre torna a constar com que donen d'alta com a soci col·lectiu a la JC.

En la sessió del 26 de juny de 1923 el Consell Directiu de l'APEC acceptava l'ingrés de l'ajuntament de les Borges com a soci col·lectiu i, alhora, set membres més de les Borges, però dels quals desconexim el nom. A la següent sessió aprovaven, com hem vist abans, atorgar una subvenció a l'escola del CDR.⁴⁶⁷

Aquell juny de 1923 s'escollí una nova Junta a la Comissió Delegada de les Borges que estava formada de la següent manera:

Quadre 29: Membres de la Comissió Delegada de l'APEC a les Borges

Nom	Càrrec
Miquel Altissent	President
Francesc Rubinat	Tresorer
Trinitat Farrerons	Vocal primer
Emili Giné i Giné	Vocal segon
Maria Rossell i Vilà	Secretària

Font: Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, núm. 7 (octubre de 1923), p. 94.

En qualsevol cas això només és una mostra del funcionament administrativament normal de l'entitat. A tall d'anècdota l'octubre de 1923 encara es trametien les quotes dels associats amb normalitat al Consell Directiu.⁴⁶⁸

Coneixem l'existència d'una delegació local de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana a través de la petició de subvenció que en feu en Candi Farré Mir l'abril de 1932. Se'ls hi concediren 100 ptes. per tal de dur a terme un curs de gramàtica catalana de 20 a 25 dies durada impartides durant tres hores al dia per un professor vingut de Barcelona.⁴⁶⁹ A finals de 1934 dimití del càrrec de tresorer el soci Gabriel Bardia i la Comissió Delegada local escollí Emili Aldomà i Gomer per a substituir-lo.⁴⁷⁰ La delegació encara funcionava en una data tan tardana com el febrer de 1935 quan sabem que entrà en contacte amb el Consell Directiu de l'entitat per a comunicar-li diferents assumptes de tràmit.⁴⁷¹

⁴⁶⁷ Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, núm. 7 (octubre de 1923), p. 93-94, 96, 103.

⁴⁶⁸ Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, núm. 8 (novembre de 1923), p. 112 (MDC).

⁴⁶⁹ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 2-IV-1932 (AHMBB).

⁴⁷⁰ Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, núm. 37 (desembre 1934), p. 501 (MDC).

⁴⁷¹ Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, núm. 38-39 (gener-febrer 1935), p. 12 (MDC).

La relació entre republicanisme i l'Associació continuava essent prolífica ja que, com hem vist, a principis de 1935 des del Consell Directiu se'ls hi enviava a l'Escola Catalana del CRE un lot de llibres.⁴⁷² D'aquí en deduïm, no sense certa cautela, que el model d'escola i d'ensenyament de l'escola dels republicans i de l'Associació deuria ser com a mínim proper.

Quadre 30: Socis/es i data d'alta a l'Associació

Nom	Data d'alta
Maria Rossell i Vilà	Maig 1921
Josep Palau i Campderrós	Maig 1921
Joan March i Pau	Maig 1921
Ajuntament de les Borges Blanques	26 juny 1923
7 altes de les Borges Blanques	26 juny 1923
Ramon Serra	14 gener 1935
Pere Vadillo	8 febrer 1935
7 altes de les Borges Blanques	25 setembre 1923

Font: Elaboració pròpia a partir de Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, núm. 5 (maig de 1921), p. 63; núm. 7 (octubre de 1923), p. 93; núm. 8 (novembre de 1923), p. 111; núm. 38-39 (gener-febrer 1935), p. 11-12 (MDC).

El 1921 l'APEC organitzà un concurs destinat a fomentar l'ús de la llengua catalana i crear espais de sociabilitat per al catalanisme polític i social. El paràgraf final de les bases del concurs ens dóna una idea molt clara dels objectius polítics i culturals de l'acte:

L'entitat iniciadora del Concurs i els elements protectors del mateix, abans esmentats, esperen del patriotisme i amor a la cultura dels Professors, entitats i particulars, que posaran especial interès a preparar nois i noies per assistir al Concurs, en la seguretat de contribuir a una obra de veritable cultura, com ho és un acte el fil del qual és que els nostres petits entrin en possessió de la pròpia llengua i en el coneixement històric de la terra que els ha vist nàixer.⁴⁷³

⁴⁷² Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, núm. 38-39 (gener-febrer 1935), p. 15 (MDC).

⁴⁷³ Vegeu l'Annex X: El Concurs d'Ensenyança Catalana de 1921.

Resulta molt interessant que la convocatòria la firmen Magí Morera i Galícia com a president, Jesús Sanz i Poch com a vice-president, Modest Solanes, com a tresorer, i Josep Sol i Ballespí, secretari, en nom de la Comissió Delegada de Lleida de l'APEC.

Un altre assumpte a destacar és la transversalitat i l'enorme consens social que la qüestió lingüística generava en la societat borgenca, fins al punt que incloïa l'ajuntament, el CDR, el «Centre Jaumí», el Foment Borgenc, la JC, el Sindicat de Sant Jaume i el Sindicat del Pla d'Urgell, i, segons el text, estaven «unides pel desig de contribuir a la celebració d'un acte de veritable cultura». A més, segons indicació de la convocatòria, aquestes entitats i institucions eren considerats per la Comissió Delegada de Lleida com a «entusiastes elements» i que «en breu constituïran la Delegada de Borges».⁴⁷⁴

Les creences religioses

El catolicisme era la religió majoritària a les Borges dels anys trenta. Com veurem més endavant la voluntat dels poders públics republicans d'esquerres va ser el d'iniciar un procés de laïcització de les institucions i les polítiques que es duïen a terme, ja sigui des del govern de la República, la Generalitat o l'Ajuntament. La fe catòlica, però, era un fenomen que s'estenia, al contrari del tòpic, més enllà dels sectors conservadors. Per exemple, Pau Segura, un dels membres fundadors del CDR era un catòlic practicant i no sembla que això mai li ocasionés crítiques que puguem documentar. A Lleida hi hagué l'exemple aquest sí força controvertit del republicà Joan Bergós que, com explica Jaume Barrull, mentre defensava que es prohibís el pas de la processó del Corpus pel carrer ell anava a la que es feia a l'interior de la Catedral.

Les Borges forma part del Bisbat de Lleida, dins de l'Arxiprestat del Baix Urgell-les Garrigues que també compren poblacions veïnes com Castelldans, Juneda, la Floresta o Puiggròs. Tanmateix en l'època estudiada l'Arxiprestat comprenia les següents poblacions: els Alamús, l'Albagès, Artesa de Lleida, Aspa, Bell-lloc, les Borges Blanques, Castelldans, el Cogul, la Floresta, Juneda amb la seva filial de Miravall, Puiggròs, Puigverd amb les filials de Margalef i Vimferri, i Torregrossa.⁴⁷⁵ La ciutat compta amb una llarga relació amb l'església i pràctica religiosa que l'han convertit en la població de la comarca amb més temples així com l'única que té un col·legi

⁴⁷⁴ *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, núm. 5 (maig de 1921), p. 69 (MDC).

⁴⁷⁵ ROCAFORT, *Provincia de Lleida...*, p. 315.

concertat d'inspiració franciscana. La població té fins a 8 espais de culte: l'església de l'Assumpció de Maria, la capella dels Pares Caputxins, la Sagrada Família de la Torre Balcells o Rocallaura, les ermites de Sant Cristòfol i Sant Salvador, les capelles del mas Colom i del mas Roig, i la capelleta del carrer Hospital.

LA POBLACIÓN. La constituyen las mencionadas casas distribuidas en varias calles y una plaza de figura casi regular y tres iglesias, la parroquial dedicada á la Asunción de Nuestra Señora, la de Nuestra Señora del Carmen y la del Hospital. La primera es una de las mas suntuosas de la Diócesis: tiene la forma de una cruz latina y en medio de ella sobresale una grandiosa y elevada cúpula en la cual se ven pintadas las imágenes alegóricas de cuatro virtudes. Su estilo es barroco. Se venera en el altar del crucero, á la parte del Evangelio, una imagen de la Purísima Concepción, de un mérito artístico esquisito, según el autor que seguimos. La iglesia del Carmen, perteneció antiguamente á los Padres Carmelitas calzados, donde tenían su convento y en el cual permanecieron hasta la exclaustación, 1835. En 1863 se construyó el campanario con los recursos obtenidos por suscripción voluntaria y en el año siguiente se hizo el frontis nuevo costado por un devoto de la Santísima Virgen.

El Convento ha sido después convertido parte en escuelas y parte en Hospital, cuidando de ambas cosas las Hermanas terciarias del Cármén. En uno de los modernos altares se ve un trozo de retablo gótico.

La iglesia del Hospital está dedicada así mismo á Nuestra Señora de los Dolores. Este templo fué vendido por el gobierno y comprado por un vecino de Lérida, pero los devotos de la Virgen, sintiendo en gran manera su desaparición, lo compraron y restauraron, conservándose desde entonces una verdadera devoción hacia la Santísima Virgen, pues su iglesia se ve concurrida y más adornada que antes.

En uno de los extremos de la población se admira una cruz de piedra de labor del más puro estilo gótico.

CURATO. Es de término y se provee por oposición mediante terna que eleva el Prelado al Ministerio de Gracia y Justicia. Su Cura es al propio tiempo Arcipreste del Arciprestazgo cuya capitalidad está en la villa y lleva por tanto su nombre.⁴⁷⁶

L'església catòlica, a més, comptava amb un bon nombre d'edificis i institucions. La més important era l'església parroquial de l'Assumpció de Maria, construïda al segle XVIII a sobre d'una església encara més antiga, probablement medieval, dedicada a Sant Pere. Després hi havia els dos col·legis que eren religiosos i que comptaven amb capelles pròpies, el convent de la Mare de Déu del Carme, derruït el 1974, i del que només queden els quatre arcs del Terrall, així com el

⁴⁷⁶ PLEYAN DE PORTA, Josep. *Diccionario geográfico, estadístico, etimológico, histórico, artístico, biográfico, industrial y mercantil, etc., de la provincia de Lérida*. Lleida: Tipografía de la Casa Provincial de Misericòrdia, 1889, p. 327-328.

convent del Pares Caputxins dedicat a la Mare de Déu de Montserrat. Encara ens queden la capelleta de la Mare de Déu dels Dolors, al carrer Hospital, la Sagrada Família de la Torre Balcells (Rocallaura), la Immaculada del mas Colom, la capella del mas Roig (Gavín), i l'ermita de Sant Salvador, que en aquells anys encara hi tenia adossada la caseta de l'ermità. Sabem que la capella del Mas de Rocallaura està dedicat a la Sagrada Família, la del mas Pinell (Roig o Gavín) ho estava a l'Assumpta i la del mas Colom a la Immaculada.⁴⁷⁷

L'església catòlica disposava de dos dels tres col·legis privats que coneixem, el dels frares caputxins i el del convent del Carme. Aquesta projecció en l'educació també es feia extensible en la vida pública. El capellà sempre solia invitar als membres del consistori a tots els actes religiosos que es feien al poble, tot i que es solia deixar a la voluntat dels regidors assistir-hi o no. Malgrat això encara hi havia certa relació institucional, com per exemple la designació del l'orador sagrat, que consistia en invitar un càrrec eclesiàstic per tal de fer les oracions durant la Festa Major.⁴⁷⁸

Per acabar hi han documentats fins a tres cementiris catòlics. El que s'ha usat durant el segle XX està situat a l'exterior de la població datat de 1890, en contrast amb els dos més vells a tocar del nucli de població medieval, un situat al costat de l'edifici de l'Abadia i de l'actual església Parroquial però parcialment cobert de l'actual rectoria, i un posterior situat al camí que sorgeix del c/ Castell Alt en direcció a Juneda i que funcionà probablement entre els segles XVIII i XIX. D'aquest darrer, avui desaparegut,⁴⁷⁹ en tenim una inestimable descripció:

Caminava lentament tot sol pels defores del meu poble quan de cop i volta vaig veure davant meu unes parets de pedra seca. Hauria volgut veure què hi havia a l'interior d'aquells quatre murs, però encara era massa petit per a poder guaitar per damunt de les pedres. Més aviat vaig descobrir una reixa, vaig posar el meu caparró entre les barres de ferro i vaig poder contemplar un jardí, era petit i net, ací i allà hi havia creus de pedra i de ferro; a les parets, unes pedres sobre les quals estaven gravats, juntament amb unes dates, noms de persones, varen desvetllar el meu interès per la coneixença d'aquell lloc misteriós.

Esperonat per la curiositat vaig empènyer la porta, car solament estava ajustada, i vaig entrar. Va ésser la meua primera estada a la casa dels morts. Vaig romandre allí un llarg moment, fascinat per la visió d'aquelles creus, d'aquelles pedres, d'aquells arbres, d'aquella quietud.⁴⁸⁰

⁴⁷⁷ Vegeu GAVÍN BARCELÓ, Josep M., *Inventari d'esglésies*, vol. 7, Artstudi, Barcelona, 1980.

⁴⁷⁸ Acta de la Comisión Permanente del dia 07-VI-1924 (AHMBB).

⁴⁷⁹ L'Ajuntament de les Borges rehabilità i dignificà l'espai l'agost de 2014 després de dècades d'abandonament fruit dels canvis d'usos arran Guerra Civil. Una notícia sobre l'arranjament es pot consultar a: <<http://www.radiolesborges.cat/informacio/noticies/781/arrangen-espai-on-hi-havia-antic-cementiri-borges>>, [Consulta: 30 novembre 2015].

⁴⁸⁰ SIRE FREIXES, Manuel. «La meua primera estada a la casa dels morts». *Terrall*, núm. 0 (abril-maig 1981), p. 8.

Un dels elements patrimonials més importants amb els que comptava església catòlica era el convent del Carme. Melani d'Urgell estudià la història d'aquest edifici avui ja desaparegut en el llibre *Història documental i gràfica del Carme de les Borges Blanques*, publicat el 1996. El treball, com és habitual en l'autor, està fet des d'una perspectiva conservadora i catòlica però està àmpliament documentat i aporta diverses fonts de la història del convent, fet que el transforma en la gran obra de referència sobre el tema.⁴⁸¹ En el seu moment Melani d'Urgell ja protagonitzà certa polèmica a través dels mitjans de comunicació, que ell coneixia bé arran de la seva trajectòria com a periodista, degut a la seva posició en contra de la venda de l'edifici i la posterior construcció de l'anomenat «bloc del Carme».

Els Germans Carmelites Calçats de Lleida inauguraren el 1607 el popularment conegut com a convent del Carme. Amb el temps es canvià l'ordre i passà a ser residència permanent de les Germanes Carmelites de la Caritat les quals comptaven amb un complex religiós que contenia un col·legi privat per a noies, l'església i el campanar, el claustre i la residència de l'ordre i també l'espai dedicat a un hospital civil. Segons Josep Rubió el 1936 estava destinat a la comunitat el capellà Francesc Pelegrí Mir, de 53 anys, que seria assassinat el 23 d'agost d'aquell mateix any.⁴⁸²

La història del convent està plena de litigis per a la seva propietat degut a les diferents interpretacions que hi hagueren sobre com l'afectaren les desamortitzacions de Mendizábal del segle XIX, fins que als anys 70 del segle XX fou enderrocat el conjunt patrimonial per edificar-hi l'avui conegut com a bloc del Carme. L'edifici actual llueix un mosaic ceràmic en commemoració de la història del solar. En aquest sentit al parc del Terral es van reconstruir quatre arcs del claustre deixant constància de la monumentalitat del mateix.

Sabem ben poca cosa del patrimoni documental del convent. Per exemple, coneixem que el 1916 un tal sr. Minguella feu donació d'una sèrie de manuscrits a la Biblioteca de Catalunya. Així ho relataven al seu butlletí: «L'entrada més important ha estat la d'una munió de papers dels segles XVII-XIX, procedent de l'antic convent del Carme a les Borges Blanques, regalats pel Sr. Minguella».⁴⁸³

També amb anterioritat a l'església parroquial de l'Assumpció de Maria existia un temple dedicat a Sant Pere, o així ho testimonien diversos documents. El culte a Sant Pere no és aliè a la

⁴⁸¹ URGELL, Melani d'. *Història documental i gràfica del Carme de les Borges Blanques*. Les Borges Blanques: Melani d'Urgell, 1996.

⁴⁸² RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 60 i 65.

⁴⁸³ *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, vol. III (1916), p. 148 (MDC).

comarca. Així a Vinaixa tenim constància de l'existència d'un retaule gòtic dedicat a aquest sant del mestre Ramon Mur de Tàrraga realitzat entre 1420 i 1421.⁴⁸⁴

L'església Parroquial de l'Assumpció de Maria és un temple neoclàssic acabat de construir entre 1736 i 1756, malgrat que a la façana hi consti el 1727, aprofitant les restes de l'antiga església de Sant Pere i del Castell de les Borges. Al segle XIX i durant la Tercera Guerra Carlina fou bombardejada, i durant la Guerra Civil el temple va ser incendiat i destruïda bona part de la imatgeria exterior i interior així com la cúpula, d'aquí que les fornícules de la façana estiguin buides actualment. La reconstrucció, sufragada per Regiones Devastadas, va començar el 1941 però no es va poder reprendre-hi el culte fins el 1946.

A l'interior compta amb un altar major dedicat a l'Assumpció de la Nostra Senyora, i altars menors a la Puríssima Concepció, Sant Ramón Nonat, Nostra Senyora del Rosari, Sant Isidre, la Verge del Carme i Sant Esteve. També destaquen els frescos monumentals de l'artista Carme Benet, així com un orgue del segle XIX que pertanyia al Seminari de Lleida.

El campanar és una peça única del conjunt religiós que fou construït en dos fases, la primera fins a la balconada i la segona fins a la llanterna superior acabant-lo el 1868. Històricament aquesta llanterna ha servit per avisar els pobles veïns que el molí de la vila funcionava i podien portar a moldre el blat ja que la llum es veia des de molta distància. Durant la Guerra Civil el campanar va funcionar com a refugi i les campanes s'utilitzaven per avisar de l'arribada d'avions amics o enemics.

Quadre 31: Membres de la clerecia secular parroquial de les Borges Blanques

Nom	Càrrec
Ciril Serra Gotarda	Capellà arxipreste
Josep Torné Cortadellas	Capellà coadjutor
Joan M. Sala Montsó	Capellà coadjutor
Francesc Pelegrí Mir	Capellà beneficiat
Jesús M. Jansà Olivart	Capellà beneficiat
Josep Torreguitart Sans	Capellà adscrit
Francesc Castell Porta	Capellà adscrit

Font: RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 59.

⁴⁸⁴ CAPDEVILA CAPDEVILA, Joaquim, "Sagrat i violència. Alineacions d'objectes litúrgics i protesta popular a la Catalunya del primer noucents", *URTX: Revista cultural de l'Urgell*, núm. 24 (2010), p. 207-230.

Un altre espai de culte era la Capelleta de l'Hospital. Dedicada a la Mare de Déu dels Dolors o del Silenci, la Capelleta s'acabà de construir el 1745 i formava part de l'antic conjunt arquitectònic de l'Hospital de pobres, que també donà nom al carrer, un dels més antics del poble.

D'estil barroc, la capella comptava amb força devoció popular ja que la Verge dels Dolors que contenia era considerada la dels pobles en contraposició amb la del convent del Carme, titllada de ser la dels rics i que duia un mantell més adornat i lluminós. La Capelleta juga un paper principal en la processó de Setmana Santa ja que el seguici hi fa una parada per a l'adoració de l'espai religiós.

Per acabar encara ens cal esmentar l'ermita de Sant Salvador. Bastida sobre un jaciment arqueològic d'època romana i amb les restes de l'antiga ermita romànica, és un lloc de culte que ha perviscut al llarg del temps a través de la cultura popular mitjançant l'Aplec de Sant Salvador. El conjunt ha sofert diversos canvis al llarg del temps que han modificat la seva fesomia, sobretot l'enderroc de la casa de l'ermità als anys 70. Ben aprop de la capella es troba una cisterna d'aigua excavada a la roca, presumiblement medieval i d'origen àrab, tot i que també se l'ha considerat un forn d'aigua d'estil gòtic.

L'esport

L'esport és un espai de sociabilitat que a les Borges tingué un paper més gran del que aquí puguem explicar. Sabem que el futbol i el ciclisme tingueren certa collida entre el públic borgenc, ja que abans de la dictadura primorriverista existia un grup de joves vinculats a la JC de Ramon Fabregat que, en voga amb els moviments culturals de l'època, dedicava part del seu temps d'oci al culte al cos, on l'esport té un paper important, i per tant organitzaven partits regularment de manera que s'aventuraren a la construcció d'un camp d'esports. Un cop iniciada la dictadura de Primo de Rivera fudaren el Club de Futbol Joventut Nova, pensat per esquivar els ressorts repressius organitzats sota un altre format associatiu. Perseguits fins a la seva clausura, durant la República decidiren entregar la propietat del camp a l'ajuntament del batlle Navés. D'altra banda també existí des d'abans de la dictadura el Club de Futbol Borges que funcionà amb normalitat durant la República i que, al contrari que els seus companys de la JC, sobrevisqué a la guerra i bona part del primer franquisme al no tenir una filiació política d'esquerres.⁴⁸⁵

⁴⁸⁵ GINÉ FREIXES, Manel, "Antoni Llaguna: ex-futbolista del Borges (1931-1946)", *Terrall*, núm. 49 (1990), p. 8-11.

El 25 d'octubre de 1931 començà el campionat de futbol amateur català amb l'enfrontament entre el CD Català, de Cervera i el FC Borges. La crònica parla d'una lluita “dins la més gran amistat com si el partit fos amistós, degenerant ni un sol moment en violència” i en aquest sentit es felicitaren confiant “que el públic intel·ligent de la nostra ciutat seguirà donant l'exemple”. El FC Borges sortí amb l'alineació següent: Ferrer; Bullit; Camí; Escorretge; Fort; Arrufat; Vallès; Gorgues; Llaguna; Cornudella; i Minguella. El resultat fou de 2 a 0 a favor del FC Borges.⁴⁸⁶

En una entrevista a la revista *Terrall* l'ex-futbolista Antoni Llaguna encara recordava qui en formava part: “Abans de la guerra el Borges tenia com a titulars, potser oblidaré alguns noms, els jugadors següents: germans Belart, Serapi Arrufat, Pau Fort, germans Garsaball, Santiago Bullit, Zamoreta, Josep Camí, Manel Martí, Francesc Cornudella, Antoni Cambrodí, Farran i Mir.”⁴⁸⁷

Val la pena esmentar l'existència de la Penya Ciclista Borges, una agrupació que es fundà durant la dictadura de Primo de Rivera i que tingué uns posicionaments conservadors tot i que oficialment apolítics. L'orientació política de la Penya sembla que fou, almenys, dretana o monàrquica. Ho demostraria el fet de rebre subvenció durant la dictadura de Primo de Rivera o el fet de renunciar a participar en la XIV Volta Ciclista de Catalunya al seu pas per les Borges perquè ho organitzava una comissió del CDR.⁴⁸⁸

La crònica de la Volta Ciclista a Catalunya del 1925 a *L'Esport Català* deia així:

“A Borges Blanques hi havia control de firma. Arribaren els del primer escamot i, després de fer un gargot damunt dels papers, ja els teniu cames ajudeu-me a dalt de la màquina. Arribaria del segon escamot, i segona exhibició de presses i de frenesí. En aquestes, quan ja ens havíem avesat a veure córrer els routiers com uns esperitats, arribà Perot, de Reus. Calmosament, baixà de la màquina. Més calmosament encara, s'acostà a la taula de firmes i signà amb la mateixa gravetat que si es comprometés en un contracte per vint anys.

Algú li preguntà l'objecte de la seva tranquil·litat, i ell respongué.

—Ui! no n'hi ha poca, encara, de feina a fer! Qualsevol s'hi cansa!” (sic)⁴⁸⁹

L'estructura institucional de l'Ajuntament

⁴⁸⁶ “L'esport a les comarques: Futbol “amateur”: De Borges Blanques”, *La rambla*, núm. 94 (2-XI-1931), p. 5 (MDC).

⁴⁸⁷ GINÉ, “Antoni Llaguna...”, p.8-11.

⁴⁸⁸ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 3-IX-1932 (AHMBB).

⁴⁸⁹ *L'Esport Català*, núm. 174 (31-VIII-1926), p. 3 (MDC).

Quan al segle XIX Pascual Madoz parlava de l'ajuntament ho feia en els següents termes: «hay dos casas del ayunt. [ayuntamiento], una en mal estado y otra nueva».⁴⁹⁰ No està clar de quins edificis està parlant, probablement el més nou es tracta de la seu de l'ajuntament fins a meitat del segle XX, això és a l'actual Plaça de la Constitució núm. 30, ja que després encara tornaria a canviar per la de C/ Carme núm. 21, antic palau del Marquès d'Olivart.⁴⁹¹

Sembla que existia un entramat institucional prou important durant la dictadura de Primo de Rivera. Coneixem l'existència d'agutzils, guàrdies jurats, un fontaner, un veterinari, una matrona titular, un practicant titulat i un metge titular. De fet el novembre de 1927 se'ls hi augmentà el sou a gairebé tots, una activitat que emmarquem en la política primoriversita d'enfortir i expandir l'entramat institucional de l'estat. Així s'augmentà en 50 ptes. el sou dels agutzils per desigualtat respecte als guàrdies jurats; al fontaner Antonio Macià Sans per la gestió en la inspecció de les instal·lacions d'aigua potable i el “celo con que cumple su obligación” se li augmentà a 1600 ptes. anuals; i encara al metge fins a una quantitat indeterminada que correspondria a la que preveia la legislació vigent en matèria de sanitat local.⁴⁹²

L'Ajuntament comptava l'abril de 1926 amb un secretari, primer José Palau Campderrós i després Ramon Dalmau Rull, amb un sou de 5.000 ptes., dos auxiliars de secretaria, 1.800 ptes., un depositari, Luís Boldú Rius primer, i Lluís Boldú Piqué després,⁴⁹³ 1.500 ptes. i una partida de 2.000 ptes. dedicada a auxiliars temporals.⁴⁹⁴

D'altra banda, sabem que l'Ajuntament comptava amb un metge titular, Miquel Palau, un agutzil, senyor Figueres, i un veterinari i inspector de carns. Si bé no formava part de la plantilla de funcionaris de l'ajuntament, cal esmentar a Enrique Vila de Lleida, encarregat de la confecció i

⁴⁹⁰ MADOZ, Pascual, *Artículos sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana al “Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar”*, Curial, Barcelona, 1985, p. 370.

⁴⁹¹ Precisament els primers contactes per la cessió de la casa palau de Ramon de Dalmau es feren durant el maig de 1924 i el ple del dia 31 ja ho esmentava. Més endavant, el 29-X-1925, s'esmenta com l'alcalde Piqué, en un viatge a Madrid per fer gestions respecte a la construcció de les escoles, feu una visita als marquesos en la qual “le manifestaron que tal vez reanudarían las gestiones de la concesion del Condado de Borjas, renunciando á su primitiva idea de la concesion de la Grandeza, para cuyo caso tal vez se decidieran á la cesion gratuita de su casa solariega de este al Municipio, interesándose este para cooperar é instar la concesion de dicho Título de Conde de Borjas-blancas á favor de su hijo y heredero D. Ramon de Dalmau” (sic) (AHMBB).

⁴⁹² Acta del ple de l'Ajuntament del dia 10-XI-1927 (AHMBB)

⁴⁹³ Pare i fill respectivament en un càrrec pràcticament heretat a la mort del primer, de qui l'alcalde Antonio Piqué Camí, durant l'alcaldia del qual es formalitzà el canvi, se'n considerava tiet polític. Acta del ple municipal del dia 20-XII-1925 (AHMBB).

⁴⁹⁴ Acta del ple municipal del dia 28-IV-1926 (AHMBB).

correcció dels llibres de comptabilitat, i que exercí tal tasca almenys fins al juliol de 1924.⁴⁹⁵ Les atribucions dels agutzils sembla que eren diverses. Així trobem com l'octubre de 1932 Antonio Olcos, que n'ocupava el càrrec en aquells moments, presentava al Ple la relació de despeses menors del tercer trimestre.⁴⁹⁶

També sabem que l'Ajuntament comptava amb un Agent de Vigilància, que el 1927 era Esteban Ventas Martin, el qual fins i tot tenia l'atribucions per a fer informes a favor o en contra de la implantació de negocis en el municipi.⁴⁹⁷

Una altra plaça pública en mans de l'Ajuntament era la de veterinari titular i inspector de carns. Sembla que el nomenament d'un nou veterinari estava bloquejat i s'havia passat a decisió del ple per part de la Comisión Permanente des de que els dos únics concursants no havien rebut l'aval del tribunal encarregat de valorar els seus mèrits. El ple ho sotmeté a votació secreta on Rofolfo Gómez Otal obtingué 10 vots i cap a favor de José Bergues Solé.⁴⁹⁸ L'octubre de 1932, per exemple, davant del que es qualifica com la "qualitat bastant ordinària" de la carn de les botigues borgenques s'ordenà al veterinari-inspector que els segells de l'escorxador es fessin a la cara de l'animal sacrificat, una mesura per evitar que continués fent, com es feia, al mateix establiment on es venia la carn.⁴⁹⁹

Sembla que el consistori comptava amb un practicant titulat i una professora de parts ja que el gener de 1929 la delegació d'Hisenda obligava el municipi a augmentar-los-hi el sou en 200 ptes. més, fins a les 400, en la liquidació del pressupost de 1928.⁵⁰⁰ A l'abril l'informe emès pel Tribunal Médico per nombrar la vacant de metge titular resultà favorable al concursant únic José A. Segarra Benet, de manera que el ple acordà nomenar-lo per al càrrec.⁵⁰¹ Potser l'interessant en aquest cas era que José A. podria ben bé ser el germà del tinent Anselmo Segarra Benet, el qual havia mort durant la campanya africana i a qui l'Ajuntament acabà dedicant el nom d'un carrer.

⁴⁹⁵ Acta de la Comisión Permanente del dia 24-V-1924 (AHMBB).

⁴⁹⁶ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 1-X-1932 (AHMBB).

⁴⁹⁷ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 10-XI-1927 (AHMBB).

⁴⁹⁸ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 23-VII-1928 (AHMBB).

⁴⁹⁹ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 6-X-1932 (AHMBB).

⁵⁰⁰ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19-I-1929 [AHMBB].

⁵⁰¹ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27-IV-1929 [AHMBB].

També tenim constància de l'existència d'una Junta Local de Sanitat, a la qual el juny de 1931 se li proposava col·laborar amb la comissió de Beneficència i Sanitat per tal de solucionar un problema de males olors al C/ Caputxins i al Passeig del Terrall.⁵⁰²

L'enterrador també depenia de l'ajuntament ja que el març de 1932 no es troba substituït davant de la manca de serveis prestats pel titular, de manera que s'acorda fer un concurs públic per cobrir la vacant existent.⁵⁰³

Alguns dels serveis que prestava l'Ajuntament era el d'il·luminació pública, la recaptació de l'arbitri per la matança de carns de vedella, llaners i cabrits, recaptació de l'arbitri de llocs públics, indústries ambulants, i bàscules municipals.⁵⁰⁴

Molt tardanament en les actes dels Plens ens apareix la figura del Cap municipal encarregat del servei d'aigües. La figura d'aquest personatge interpretem que està lligada a la nova política higienista i de forta inversió pública del govern republicano-socialista de 1931 a 1934. Entenem que les seves funcions tenien a veure amb vetllar pel manteniment de la infraestructura pública d'aigua potable o les gestions i reformes necessàries per als nous usuaris que, encara durant els anys trenta, demanaven arrendar 1/4 de ploma d'aigua per als seus habitatges.⁵⁰⁵

L'estructura institucional també comptava el 1933 amb un Capatàs d'Obres municipals, encarregat d'executar les obres públiques. Un càrrec que durant els anys de la República tingué molta responsabilitat degut a la potent política d'obres públiques del govern municipal republicà-socialista.⁵⁰⁶

Sabem poc de la figura del recaptador, encarregada de recaptar els diferents impostos que gestionava l'ajuntament. El 1926 coneixem que estava en les seves mans la recaptació dels repartiments generals d'utilitats i del cànon i arrendament d'aigües. A més el recaptador abonava a l'ajuntament els impostos a recaptar i després ell els cobrava de cada persona a qui havia de fer pagar. D'aquesta manera el consistori disposava dels diners malgrat aquest no estiguessin recaptats i podia dur a terme amb normalitat la gestió pública. En cas de no poder recaptar-se els impostos per motius com la defunció, errors, duplicats, persones desconegudes o desaparegudes se li retornava l'import de la factura al recaptador.

⁵⁰² Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 23-VI-1931 (AHMBB).

⁵⁰³ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 12-III-1932 (AHMBB).

⁵⁰⁴ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 29-XII-1932 (AHMBB).

⁵⁰⁵ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 2-III-1933 (AHMBB).

⁵⁰⁶ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 9-III-1933 (AHMBB).

Pel que fa a la infraestructura física de l'Ajuntament tenim una altra sèrie de dades disperses que ens ajuden a perfilar una imatge parcial però útil de les infraestructures institucionals. Per exemple, casualitat o no a mitjans de maig de 1931 l'Ajuntament pagà una factura de 1350 ptes. a Lorenzo Domingo per instal·lar portes de ferro i reixes als baixos de la casa consistorial. Unes obres que no sabem si s'encarregaren abans o després del 14 d'abril però que demostrin certa voluntat de blindar físicament l'Ajuntament.⁵⁰⁷

Una de les infraestructures més importants mantingudes per la hisenda municipal era la xarxa d'instal·lacions elèctriques. Sabem, per exemple, que l'abril de 1930 un temporal de vent va malmetre-les i l'Ajuntament es comprometé a pagar el 65% del cost de la reparació al contractista encarregat de la conservació de la infraestructura, en Joan Serra.⁵⁰⁸

Existeixen altres elements que formen part del patrimoni municipal a banda dels que tenien ple ús. Per exemple, després del llegat de Concepció Soler a l'Hospital algunes de les finques d'aquest es posaren a la venda per tal de disposar de més diners en la caixa de l'Ajuntament de cara a la confecció dels pressupostos. En aquest cas tots aquest béns es van haver d'esborrar de l'inventari corresponent i desaparèixer de la propietat pública, unes accions no exemptes de contingut polític dutes a terme, per aquesta qüestió concreta, durant la dictadura de Primo de Rivera.⁵⁰⁹

Així mateix trobem l'existència d'uns rentadors l'origen dels quals desconeixem, però que estaven en força mal estat al inici de la dictadura i van requerir la intervenció del govern de l'Ajuntament en alguna ocasió. Sembla que encara van funcionar durant els anys vint i trenta del segle XX, malgrat estar ja en decadència, i van desmantellar-se a principis dels anys quaranta. Estaven situats a la carretera d'Arbeca, a tocar del canal d'Urgell i de la via del tren. Aquesta precarietat s'abordà per part de Juan Palau Clot en un parell d'ocasions durant els plens municipals del febrer de 1924. En la seva opinió de ciutadà aquests necessitaven ampliar-se i instal·lar-ne tres o quatre més en diferents punts geogràfics de la zona urbana, a més de prohibir posteriorment

el lavar las ropas y demas objetos sucios é infectados de enfermedades, á las seguias llamadas superior ni las que se deriven del Canal de Urgel ó módulos, al objeto de evitar á los que por necesidad deben beber y beben en dichas seguias secundarias y regables que atraviesan las fincas de los propietarios y dan el abasto las dichas aguas que ban discurriendo en algunas familias casas de campo y casillas de la via férrea.

⁵⁰⁷ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10-V-1931 (AHMBB).

⁵⁰⁸ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 6-V-1930 (AHMBB).

⁵⁰⁹ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6-V-1930 [AHMBB].

Aquesta intervenció ens mostra com les Borges tenia algun tipus de problema d'insalubritat de les aigües del canal degut a l'ús que se'n feia per netejar la roba i altres objectes amb sabons i detergents que podrien causar alguna intoxicació lleu.⁵¹⁰ Davant d'aquesta situació el govern municipal hagué d'acordar en el ple que aquests sempre estiguessin nets i procurar que hi entrés aigua bona per a rentar, fet que sembla indicar que la població no en feia ús precisament pel seu estat precari des d'un punt de vista higiènic.⁵¹¹

També ens consta l'existència d'un Hospital, tot i que segurament es tractava d'un local d'atenció mèdica per a transeünts i ciutadans que no es podien permetre pagar-se la visita particular d'un metge especialista. Sembla que en part estava en mans de les germanes carmelites de la caritat i situat a l'edifici del convent del Carme. Miquel Palau era el metge titular de l'Ajuntament i és molt probable que també fos qui exercia en l'esmentat Hospital, a més d'un infermer. Sabem encara que Concepció Soler feu una donació econòmica al mateix, i tot i que desconeixem de quina quantitat es tracta sí que sabem que els seus marmessors n'hi donaren fins a 850 pessetes al renunciar a la seva part de drets de comptadors.⁵¹²

Tenim coneixement de l'existència d'una presó, enderrocada durant el franquisme per, posteriorment, regalar els terrenys al bisbat de Lleida en compensació per l'enderroc del convent i així poder continuar la seva tasca docent. En qualsevol cas el padró municipal de 1925 ens indica com aquella posseïa un cap de la presó, Rogelio Díaz Martínez, així com un parell de reclusos: José Bonet Caban, de Castellldans, i Ramon Sans Sans, d'Arbeca. Desconeixem la causa de la seva reclusió i, de fet, no tenim constància de l'existència de fonts documentals provinents de la presó ni què es va fer d'aquestes ni perquè van desaparèixer. Cal tenir en compte que hi havia unes habitacions a la planta baixa de l'edifici consistorial habilitades com a cel·les, probablement sota control dels algtzirs, el guàrdia rural i els serenos.

Pel que fa a la justícia les Borges comptava amb un Jutjat Municipal d'orígens remots, i un Jutjat de Primera Instància i Instrucció. El primer tenia les atribucions típiques dels jutjats municipals, això és el manteniment d'un Registre Civil, on s'anotaven els naixements, matrimonis i defuncions, així com la potestat de realitzar actes de conciliació, judicis de faltes, i procediments civils de poca quantia. Amb l'ocupació franquista aquest jutjat desaparegué i es transformà el 24 de

⁵¹⁰ Vegeu sobre la intervenció de Juan Palau Clot els apartats d'aquest treball sobre les institucions culturals i l'emprèstit de la Mancomunitat. La cita és del ple del dia 21-II-1924 (AHMBB).

⁵¹¹ L'acord es prengué en el ple del dia 31 de maig de 1924 (AHMBB).

⁵¹² Actes dels plens municipals dels dies 27-XII-1923 i 13-III-1924 (AHMBB).

març de 1945 en l'anomenat Jutjat Comarcal, del qual les Garrigues en comptaven amb dos de diferenciats, el de les Borges i el de la Granadella. El de la capital tenia jurisdicció sobre l'Albi, Arbeca, Belianes, Castellldans, Cervià, l'Espluga Calba, la Floresta, Fullea, Juneda, els Omellons, Puiggròs, Tarrés, Torregrossa, el Vilosell i Vinaixa, mentre que el de la Granadella s'ocupava de l'Albagès, Bovera, el Cogul, Juncosa, la Pobla de Cérvoles, el Soleràs i els Torms. El de la Granadella desaparegué el 1952 essent el de les Borges l'únic comarcal fins el 26 de novembre de 1974 quan es transformà en Jutjat de Districte. Amb la renovada monarquia constitucional i el nou règim de llibertats el jutjat passà a ser Jutjat de Pau el 28 de desembre de 1988 fins que el 1992 sofrí el darrer canvi en esdevenir l'Agrupació de Secretaris de Jutjats de Pau, tal i com roman en l'actualitat.

Sobre el Jutjat de Primera Instància i Instrucció sabem que es va crear el 1908, després de diversos intents fracassats per part del Marquès d'Olivart, gràcies a les gestions del diputat Francesc Macià amb la força que li atorgava ser un dels líders de la Solidaritat Catalana. Tenim un interessant relat de 1909 que indica els orígens i les gestiones de la institució:

En la lucha titánica y desventajosa con la Capital de la provincia venía desde 1868 gestionando la creación de un Juzgado de 1.^a instancia é instrucción, pues aunque era cabeza de distrito electoral para Diputados á Cortes pertenecía en lo judicial al partido de Lérida. Paralizada la transición del expediente en 1884, despues de favorables informes de casi todos los centros llamados á emitirlo, volvió á ser puesto en curso en 1900, empujado valiente y notablemente por el esclarecido hijo de Borjas Sr. Marqués de Olivars, entonces Diputado á Cortes por el Distrito, y aunque justo es confesar que luchó denodadamente por conseguirlo hasta el punto de verse combatido por sus mismos amigos políticos de la capital, que noblemente tenían el deber de defender aquella segregación, la suerte le fué adversa y quedó poralizado de nuevo.

Vino la Solidaridad catalana, noble resurgimiento del despertar de los pueblos con ansia de vivir libres, y con ella el pundonoroso, honrado y vehemente militar D. Francisco Masiá, actual Diputado á Cortes por el Distrito, quien sin bandería de partido y con verdadera y legítima representación, pues fué elegido voluntariamente por el pueblo, ofreció pública y privadamente conseguirlo y apesar de la gran presión que en contra hacía la capital y hasta algunos pueblos, aunque por fortuna muy pocos, cumplió para él tan sagrada promesa y por Real Decreto de 7 de Diciembre último fué creado dicho organismo, con capitalidad en Borjas Blancas, comprendiendo una población de 30.978 habitantes y los pueblos del precedente mapa.⁵¹³

⁵¹³ L. L., J. *Recuerdo de Borjas Blancas*. [s. ll.], 1909, p. 6.

El Jutjat de Primera Instància i Instrucció sobrevisqué fins el 1964 quan per la mateixa correlació de forces que impedí abans la seva constitució es desmantellà i centralitzà altre cop a Lleida capital dins del propi procés centralitzador del franquisme. En qualsevol cas les seves atribucions eren sobre els delictes comesos dins del seu partit judicial fet que serà d'especial interès durant el franquisme ja que això implicava que, a la pràctica, hagués de portar el pes de la repressió a nivell local.

Les forces d'ordre públic

Les Borges Blanques comptava amb la presència d'una caserna de la Guàrdia Civil i el seu corresponent cos de guàrdies que hi vivien amb les seves famílies, això és dona i fills. La caserna estava situada al carrer del Carme, i constava en el padró de 1925 almenys d'un cadet; un oficial secretari, José Queralt Sans (nascut el 30 de maig de 1874); cinc guàrdies civils; i un suboficial. Traslladant-nos en el temps cinc anys endavant, en el padró de 1930, constatem la presència del suboficial Caralampio Fernandez Morales (47 anys) originari de Cozar (Ciudad Real); els agents Enrique Efeo Fernandez (39 anys) de Palmar (Múrica), Antonio Ibanez Lopez (39 anys), de Mula (Múrcia), Pedro Padrales Palomin (32 anys), de Baldezate (Burgos), i Sandalio Garcia Cid (28 anys), de Montanchez (Càceres). A més també conviuen amb d'un parell de Guàrdies civils segons, Castor Sanchez Salgado, i Antonio Portillo Leren (29 anys), de Velez (Málaga).

Cal tenir en compte que, en el moment del cop d'estat de Primo de Rivera, a les Borges hi havia la presència del regiment militar de la Albuera, de Lleida, que hi realitzava maniobres militars. Molt probablement no era una casualitat, tot i que caldria un estudi que situés en el mapa provincial si existí un desplegament militar en punts estratègics abans de la nit del 12 al 13 de setembre del 1923. El cas és que a les Borges Blanques sí que hi era, la ciutat que havia donat suport incondicional a Francesc Macià, que acabava de fundar Estat Català (1922), a la qual s'adherí Joventut Nacionalista de les Borges, entitat que aglutinava el nacionalisme radical borgenc i que es mostrà molt activa des de la seva fundació el 1920.

Capítol 4: Dictadura i democràcia en el món rural

La dictadura

La dictadura del general Miguel Primo de Rivera ha estat objecte d'un petit però constant interès en els últims anys que ha permès avançar el coneixement científic que tenim sobre aquesta etapa de la història d'Espanya. Lluny dels grans debats historiogràfics del el segle XX sobre la II República, la Guerra Civil i el franquisme, l'experiment autoritari del marquès d'Estella ha anat fent forat enmig de la gran explosió historiogràfica al voltant dels actes del Memorial Democràtic i la recuperació de l'anomenada memòria històrica. A les obres ja clàssiques de Andrés-Gallego sobre la relació entre el socialisme i la dictadura, Tusell entorn del caciquisme i el cop d'estat, Ben-Ami que ens proporcionà la primera visió completa de la dictadura, Velarde fent incisió en la hisenda pública, González Calbet centrada en el directori militar, o Gómez-Navarro sobre la naturalesa de la dictadura, cal sumar-n'hi de noves. Són destacables les obres de Fernández Clemente en quatre volums dedicats a Aragó, González Calleja primer sobre la violència en la dictadura i després la seva obra de síntesi, Martínez Gómez i la dictadura a Almeria, Quiroga Fernández entorn la voluntat nacionalitzadora espanyola del règim, Mojarro i el port de Huelva i altre cop Tusell de forma pòstuma.⁵¹⁴

La importància d'aquesta etapa de la història d'Espanya ve donada precisament per molts dels temes que es tracten en les obres esmentades. El debat historiogràfic ha prestat especial atenció

⁵¹⁴ Vegeu ANDRÉS-GALLEGO, José, *El socialismo durante la Dictadura, 1923-1930*, Tebas, Madrid, 1977; TUSELL GÓMEZ, Javier, *La crisis del caciquismo andaluz (1923-1931)*, Cupsa, Madrid, 1977, *Radiografía de un golpe de estado: el ascenso al poder del general Primo de Rivera*, Alianza, Madrid, 1987, i *La Dictadura de Primo de Rivera*, Folio, Barcelona, 2009; BEN-AMI, Shlomo, *La Dictadura de Primo de Rivera 1923-1930*, Planeta, Barcelona, 1984; VELARDE FUERTES, Juan, *La Hacienda Pública en la Dictadura, 1923-1930*, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid, 1986; GONZÁLEZ CALBET, María Teresa, *La Dictadura de Primo de Rivera. El Directorio Militar*, El Arquero, Madrid, 1987; GÓMEZ-NAVARRO NAVERRETE, José Luis, *El régimen de Primo de Rivera: reyes, dictaduras y dictadores*, Cátedra, Madrid, 1991; FERNÁNDEZ CLEMENTE, Eloy, *Gente de orden: Aragón durante la dictadura de Primo de Rivera 1923-1930*, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Zaragoza, Aragón y Rioja-IberCaja, Zaragoza, 1995-1997; GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo, *El Máuser y el sufragio: orden público, subversión y violencia política en la crisis de la Restauración (1917-1931)*, CSIC, Madrid, 1999, i *La España de Primo de Rivera: la modernización autoritaria 1923-1930*, Alianza, Madrid, 2005; MARTÍNEZ GÓMEZ, Pedro, *La dictadura de Primo de Rivera en Almería (1923-1930). Entre el continuismo y la modernización*, Universidad de Almería, Almería, 2007; QUIROGA FERNÁNDEZ DE SOTO, Alejandro, *Haciendo españoles: la nacionalización de las masas en la dictadura de Primo de Rivera, 1923-1930*, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Madrid, 2008; MOJARRO BAYO, Ana María, *El Puerto de Huelva durante la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*, Autoridad Portuaria de Huelva, Huelva, 2008.

a la naturalesa del règim, ja que aquest s'emmarca en un context europeu força complex. Recordem que l'octubre del 1922 Mussolini es feia amb el poder a Itàlia i hi establí un règim que va servir d'inspiració a Primo de Rivera. Shlomo Ben-Ami ja avisà que calia entendre el context de forma més àmplia que els anys vint. Així s'han de tenir en compte els règims de Metaxas a Grècia i la dictadura del rei Alexandre, les actituds profeixistes de Stojadinovic a Iugoslàvia, i la Guàrdia de Ferro del rei Carol II de Romania. No és casualitat que tots els règims esmentats acabessin en mans de governs totalitaris en un moment o altre del segle XX. I Espanya no en fou una excepció. En aquesta línia d'investigació el treball present pot aportar dades sobre el nivell de control social i de repressió que s'exercí a escala micro, en un context rural i marcat pel caciquisme.

El convuls context mundial, europeu i espanyol del període d'entreguerres va estar marcat per diversos aspectes que assenyalarem breument. En primer lloc el final del major conflicte contemporani en l'Europa del nou segle, la Primera Guerra Mundial. Per a Europa suposà l'inici d'una nova era amb un nou ordre polític que imposava mesures catastròfiques per als països perdedors però noves oportunitats per als guanyadors. Alemanya entrà en una profunda crisi institucional, econòmica, social i cultural que catapultà Hitler i el nazisme al poder, i en canvi Espanya, que s'havia mantingut neutral durant el conflicte entrà en una recessió fruit entre altres coses, de la caiguda de les exportacions. En qualsevol cas, i som conscients que ens deixem molts altres factors per mencionar, la societat catalana entrà en una convulsa etapa marcada per la conflictivitat social tant en el camp com en les grans ciutats. La Lliga Regionalista de Cambó, incapaç de fer front a la nova situació començà un gir institucional a la dreta de manera que part de les seves joventuts s'escindiren a l'esquerra, així com el sindicalisme obrer i la patronal reiniciaren el cicle del pistolerisme.

En segon lloc, i davant d'aquest panorama, el nacionalisme català estigué profundament influenciat per un costat per les tesis del President W. Wilson dels Estats Units sobre el dret a l'autodeterminació dels pobles i les nacions, que encara que potser no estava dirigit ni pensat per casos com el català sí que fou interpretat així per gran part del nacionalisme de base. D'altra banda existiren els dos grans moviments nacionalistes europeus amb resultats favorables als seus interessos, l'irlandès i el txecoslovac. El primer suposava el triomf de la via insurreccional en l'alçament de Dublín durant la Pasqua de 1916 amb la participació de de Valera, el qual, encara que no de forma immediata, sí que suposà un canvi radical en l'opinió pública que va dur directament a guanyar les eleccions de 1918 i proclamar la independència el 1919. El cas de Txecoslovàquia tenia com a protagonista a Masaryk i la creació del Consell Nacional Txecoslovac que fou reconeguda com l'òrgan legítim per les potències aliades i li permeté proclamar la Primera República el 1918.

En aquest sentit, i relacionat amb la ruptura generacional entre nous i vells nacionalistes txecs, Josep Termes comenta que “es veurà també en el moviment reivindicatiu txec la diferència entre el partit dels *Vells txecs* i dels *Joves txecs*, aprenent dels *Joves txecs* la necessitat de fer política activa (no tan sols de fer lluita cultural i de club o ateneu, adequada només pels ja convençuts, sinó de fer activisme al carrer, política electoral, infiltració en els organismes privats i públics, etc.)”.⁵¹⁵ Els voluntaris catalans a la Gran Guerra foren un fenomen al qual darrerament s’ha prestat atenció. Una qüestió que cal emmarcar en el conjunt d’implicacions de catalans en conflicte bèl·lics anteriors i posteriors.⁵¹⁶

Tornant al context català, aquest va estar marcat per la creació de la Mancomunitat de Catalunya el 1914, l’anomenat trienni bolxevic que va de 1917 a 1919 degut al triomf comunista en la lluita pel poder a Rússia i la instauració de l’URSS, i d’una inestabilitat institucional que segueix a la crisi de 1917, i després i fins a 1923 l’etapa comentada del pistolerisme. En el camp polític 1914 també suposa el Pacte de Sant Gervasi entre la Unió Federal Nacionalista Republicana i el Partit Republicà Radical per a intentar frenar l’hegemonia institucional de la Lliga, mentre que la petita burgesia culmina la implosió del catalanisme noucentista al mateix temps que les avantguardes de les masses obreres prenen consciència de classe i intenten fer el salt cap a la participació d’aquesta en la política.

Pel que fa a Catalunya el panorama és una mica irregular. Un dels primers a tocar el tema fou Ucelay Da Cal amb la seva tesi doctoral sobre el nacionalisme radical català durant la dictadura. Més tard Carner-Ribalta i Joan Crexell presentaren estudis sobre els dos grans signes de resistència armada contra la dictadura a Catalunya, els complots del Garraf i Prats de Molló. D’aquest últim se’n publicaren les actes dels judicis recentment. A nivell del conjunt català disposem de l’obra de Roig Rosich però centrada en la repressió cultural, mentre que a nivell local potser és d’on es disposen de més estudis, alguns més afortunats que d’altres, respecte a ciutats com Cambrils, Alcover o Tarragona, o circumscripcions més àmplies com el Baix Camp o les comarques de

⁵¹⁵ TERMES, J.: *Les arrels populars del catalanisme*, Barcelona, Empúries, 1999, pp. 53-54.

⁵¹⁶ Per al cas de la guerra dels Balcans vegeu CLOTET PLANAS, Jaume, “Voluntaris catalans a la guerra de Croàcia”, *Revista de Catalunya*, núm. 279 (juliol-agost-setembre de 2012), p. 1-16.

Girona.⁵¹⁷ Potser l'aportació més interessant que han fet les obres esmentades és veure com malgrat tractar-se d'un context clarament autoritari la societat catalana es mantingué extraordinàriament activa, no només econòmicament, sinó sobretot des dels punts de vista polític i cultural.

Pel que fa a la dictadura en terres gironines a mitjans anys noranta Josep Clara aportà alguns articles de difusió sobre el tema en relació a personatges històrics força coneguts com Dalí o Macià.⁵¹⁸ Al mateix temps Lluís Costa presentà diversos resultats sobre la seva investigació sobre la dictadura i la premsa.⁵¹⁹

Observant les referències bibliogràfiques donades, de seguida podem veure com hi manca algun estudi sobre les terres de Lleida i, en concret, sobre les Garrigues. Sobre Lleida no hi ha investigacions solvents al respecte. Tenim algunes referències amb voluntat de ser sintètiques a la història de Lleida publicada pel diari Segre i al volum 8 de Pagès editors. És clar que per abordar la dictadura de Primo de Rivera són imprescindibles les obres de Conxita Mir i Jaume Barrull en la mesura que ens posen al dia sobre els antecedents i el futur més immediat que tingueren aquestes terres abans i després del règim primoriverista.⁵²⁰

El cop d'estat del general Primo de Rivera a la província de Lleida tingué un nom propi: Juan Gimeno Acosta. Aquest general era, en aquell moment, el governador militar de la ciutat de Lleida així com de la resta de la província. Amb clara connivència i coordinació amb el capità general de Catalunya, Primo de Rivera, a Lleida el general Gimeno publicà el mateix dia 15 de

⁵¹⁷ UCELAY DA CAL, Enric, *El Nacionalisme radical català i la resistència a la Dictadura de Primo de Rivera 1923-1931*, tesi doctoral dirigida per Josep Fontana Làzaro, UAB, 1983, i [et. al.], *La Dictadura de Primo de Rivera: estudis sobre les comarques gironines*, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, Girona, 1992; CARNER-RIBALTA, Josep, *El complot de Prats de Molló*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1987; CREXELL PLAYÀ, Joan, *El complot del Garraf*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1988; BERTRAN CUDERS, Josep, *Cambrils. Dictadura i República (1923-1939)*, Edicions de l'Ajuntament de Cambrils, Lleida, 1989, i *Reus i el Baix Camp durant la dictadura de Primo de Rivera*, [s. n.], [S. l.], 1999; ROIG ROSICH, Josep M., *La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya: un assaig de repressió cultural*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992; GÓMEZ CRUZ, Carme, *La Ciutat de Tarragona a l'època de la dictadura de Primo de Rivera: aspectes de la vida urbana*, Cercle d'Estudis Històrics i Socials "Guillem Oliver", Tarragona, 1994; PARRAL GARCÍA, Jordi, *Alcover durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*, Centre d'Estudis Alcoverencs, Alcover, 2002; COLOMINES COMPANYYS, Agustí (pròl.), *La Catalunya rebel: el procés a Francesc Macià i als protagonistes del fets de Prats de Molló*, Símbol, Barcelona, 2003.

⁵¹⁸ CLARA i RESPLANDIS, Josep, "Salvador Dalí, empresonat per la dictadura de Primo de Rivera", *Revista de Girona*, núm. 162 (gener-febrer 1994), p. 52-55; "Josep M. Millàs i Vallicrosa, víctima de la dictadura de Primo de Rivera", *Quaderns de la Selva*, núm. 7 (1994), p. 171-177; i "Correspondència entre Josep Pla i Francesc Macià", *Revista de Girona*, núm. 173 (novembre-desembre 1995), p. 30-33.

⁵¹⁹ COSTA FERNÁNDEZ, Lluís, *La dictadura de Primo de Rivera a Girona: premsa i societat (1923-1930)*, Universitat de Girona, [Girona], 1994; "La Censura de premsa durant la Dictadura de Primo de Rivera", *Gazeta*, núm. 1 (1994), p. 119-135; "La jerarquia eclesiàstica gironina i la Dictadura de Primo de Rivera", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 34 (1994), p. 487-506.

⁵²⁰ DD. AA., *Memòria del segle XX*, Diari Segre, Lleida, 1999; BARRULL, Jaume; JARNE, Antonieta; MIR, Conxita; *Història de Lleida. De la Restauració al franquisme*, vol. 8, Pagès editors, Lleida, 2003; MIR CURCÓ, Conxita, *Lleida (1890-1936): Caciquisme polític i lluita electoral*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1985; BARRULL PELEGRÍ, Jaume, *Les comarques de Lleida durant la Segona República (1930-1936)*, L'Avenç, Barcelona, 1986.

setembre de 1923, tant en el *Boletín Oficial de la Provincia de Lérida* com en totes les publicacions periòdiques provincials, el següent ban:

Hago saber: Que declarado el estado de Guerra en esta región militar y dispuesto por la Superioridad se resigne en mi Autoridad el mando civil, en el día de hoy asumo ambos con carácter provisional y hasta nueva orden y en tal concepto ordeno y mando lo siguiente:

1.º La declaración del estado de guerra trae consigo la suspensión de garantías constitucionales.

2.º Queda reservado a mi Autoridad el conocimiento de cuantos delitos afecten al orden público en sentido político o social, pudiendo sus autores ser juzgados en juicio sumarísimo.

3.º Serán considerados como reos de sedición:

(a) Los que publiquen noticias o conceptos que en cualquier forma tiendan a quebrantar la disciplina militar, los que atenten contra la libertad del trabajo, causen desperfectos en vías férreas, líneas telefónicas, hilos conductores de electricidad y cañerías o depósitos de agua.

(b) Los que se levanten en armas contra la Patria, los que de palabra o por escrito por medio de la imprenta, grabados estampas, alegorías, caricaturas gritos o alusiones, ultrajaren a la Nación su Bandera o himno nacional.

(c) Los que promuevan o tomen parte en reuniones o manifestaciones no autorizadas y los que formen parte de asociaciones ilícitas.

(d) Los de atentado y desacato o desobediencia a las Autoridades militares y los de denegación de auxilio a las mismas o a los Comandantes de cualquier fuerza del Ejército.

4.º Los insultos a todo militar en función del servicio se considerará como insulto a fuerza armada y sometidos también a la jurisdicción de guerra.

5.º Queda establecida la previa censura para la prensa de esta Capital en el Gobierno militar y en las demás localidades, en los Comandantes militares y a falta de éstos en los Alcaldes.

6.º Los Somatenes estarán prevenidos para el cumplimiento de cualquier orden que reciban.

7.º Los Tribunales de justicia civiles, así como la Diputación y Ayuntamientos, continuarán en el ejercicio de sus funciones en la parte que no se oponga al presente bando.

Habitantes de Lérida: desde los mayores títulos al obrero más modesto, cualquiera que sea vuestro ideal político, podeis tener la seguridad de que este estado de excepción no ha de perjudicaros en lo más mínimo y solo ha de caer el peso de la ley sobre los que apartados de ella diesen lugar a disturbios o actos que atenten contra la unidad de la Patria o intereses de los ciudadanos.⁵²¹

Llegint el ban queda molt clara la voluntat autoritària del governador militar Gimeno Acosta, així com la militarització de l'activitat pública. Al mateix temps que es crida a l'ordre també s'amenaça públicament amb aplicar la justícia militar a tot aquell sospitós de la més petita

⁵²¹ Boletín Oficial de la Provincia de Lérida, núm. 124, dissabte 15-IX-1923, p. 549.

activitat en contra del nou ordre. Així doncs, emparant-se amb la declaració d'estat de guerra, es prohibeix *de facto* la llibertat d'expressió, de reunió, la vaga i, en definitiva, qualsevol mostra de desacord vers el cop d'estat. També es militaritza per decret la vida civil, transformant la llibertat d'expressió en una qüestió de disciplina militar. A més el primer punt ja el dedica a assenyalar que qualsevol acte de boicot en elements bàsics de comunicació com el tren, el telèfon, l'electricitat, etc. Comportarà delictes de sedició.

Els estudis al voltant de la dictadura de Primo de Rivera a la comarca de les Garrigues pràcticament no existeixen. Amb prou feines disposem d'investigacions que ens permetin contrastar dades o comparar l'evolució de la dictadura en els diferents pobles de la comarca. Destaquen, tant sols, els nostres estudis sobre els primers anys de la dictadura a les Borges, alguns apunts biogràfics i documentals sobre Ramon Arqués Gorgues (Juneda, les Garrigues, 1862-1933), alcalde de la dictadura a Juneda, i petites referències en llibres que ens permeten contextualitzar breument algunes dades.⁵²²

Sobre Arqués Gorgues la bibliografia existent és de poca qualitat, mitificant el personatge i donant-li una aurèola de màrtir que no ens resulta útil a l'hora d'analitzar la seva alcaldia durant la dictadura. Nascut a Juneda el 1862, Arqués havia estat alcalde anteriorment entre 1891 i 1892, de 1893 a 1894, regidor amb diversos càrrecs de govern fins el 1906, i durant la dictadura tornà a l'alcaldia entre 1924 i 1930. Gran propietari rural, sempre constant com un dels majors contribuents del poble, Arqués havia estat síndic general de la Societat Canal d'Urgell entre 1898 i 1914, i director general del Sindicat de Regants entre 1901 i 1902. El 1894 fundà el cor musical "El Porvenir", i més tard, el 1914, seria l'impulsor del Sindicat Agrícola Foment Junedenc, del qual fou president. Durant la seva primera alcaldia posà les bases per a la instal·lació d'aigua corrent, i en la dictadura seguí amb la política d'obres públiques mitjançant l'ampliació de les obres del clavegueram, voravies, plantada d'arbres, reforma de les escoles, nous rentadors públics, entre d'altres. El 1925 va publicar un dels primers exercicis d'historiografia junedenc i garriguenca amb el *Breu Resum Històric de la Vila de Juneda*.⁵²³

A la Pobla de Cérvoles s'ha documentat la memòria de l'obra pública dictatorial. El treball de Benet Farré Lloreta esmenta l'arribada de l'energia elèctrica el 1924, de la mà de Baiget S.L.,

⁵²² Sobre les Borges vegeu MACIÀ, M.; *Les Borges autoritàries (1923-1926)*, Treball de 12 crèdits inèdit dirigit per Antonieta Jarne Mòdol, Universitat de Lleida, 2009 (1er premi del "III Premi Joves Investigadors i Investigadores sobre les Garrigues", desembre del 2010).

⁵²³ Sobre Arqués vegeu CORNUDELLA, J.; "Ramon Arqués i Gorgues", dins *Revista del Centre Comarcal Lleidatà*, octubre 1964; TEIXIDÓ, J. M.; *Ramon Arqués i Gorgues (1862-1933): la Juneda de la restauració*, Juneda: Regidoria de Cultura i Associació Cultural Fonoll, 1993; i TEIXIDÓ, J. M.; "Ramon Arqués i Gorgues: Juneda entre 1875-1924", dins *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, 9, Tàrraga, 1996. Pàg. 249-262.

una empresa de les Borges. Entre 1925 i 1927 s'acabà la carretera entre Reus i Lleida per Ulldemolins, de manera que la Pobla quedava comunicada amb ambdues ciutats. I finalment Farré encara ens parla de la canalització de l'aigua potable el 1928, completant així un seguit d'obres que donaren una imatge modernitzant de la dictadura.⁵²⁴ A Arbeca passa quelcom semblant on Sans i Pau parlen “d'un pla d'urbanisme molt avançat” a través del qual es pretenia “urbanitzar la Vila” i destaca obres com la construcció de la caserna de la Guàrdia Civil.⁵²⁵ L'alcalde del període fou Marià Mullerat Soldevila, de filiació carlista, el qual era conegut per ser el metge del poble, i que posteriorment, durant la Guerra Civil, seria afusellat i cremat a la carretera d'Arbeca a les Borges el 13 d'agost de 1936 a l'edat de 39 anys.⁵²⁶

Tarrés també comptà amb noves infraestructures, en aquest cas el camí que connectava la vila amb Fullella, al nord, o l'electricitat. Segons Arbós i Arbós la llum elèctrica arribava al poble el 1926 de la mà de l'alcalde Josep Martorell Sardà, i es feren passos decisius per a l'arribada del telèfon o la construcció d'un nou cementiri.⁵²⁷

Pel que fa a les Garrigues històriques o agronòmiques tenim referències bibliogràfiques de Maials i Torrebesses. Sales apunta sobre Maials qüestions que veurem també a les Borges, des de l'intent d'integració del republicanisme en la gestió del directori fins a la repressió posterior per tal de marcar perfil polític, essencialment sobre líders destacats de l'oposició d'esquerres i intentant controlar políticament institucions com la Societat d'Aigües. Potser un dels punts claus és la inestabilitat del règim a nivell local, una característica comuna que en conjunt ajuda a entendre la desfeta immediata del règim a finals dels anys 20. Sales explica com després d'un canvi de secretari a l'Ajuntament el nouvingut destapa un frau en la gestió i fa una extraordinària llista de greuges administratius que dibuixen una imatge del consistori totalment ancorada en el caciquisme polític més matusser. Deia el secretari Pertegàs que “no celebraven sessió d'Ajuntament, ni comissió permanent, no duïen llibres de comptabilitat, ni ingressaven les quantitats recaudades d'un simulat Repartiment d'Utilitats que es cobrava en metàl·lic, en fi allò, era una caverna que n'agafava el que més podia.” El desastre era tan clamorós que es va arribar a l'estranya situació on el cap d'Unión

⁵²⁴ FARRÉ, B.; *Història de la Pobla de Cérvoles: Una vila fundada per poblet*, Valls, Ajuntament de la Pobla de Cérvoles, 1987. Pàg. 164.

⁵²⁵ SANS, J. M., PAU, A.; *Arbeca: història i record*, Torregrossa, Ajuntament d'Arbeca, 1983. Pàg. 157.

⁵²⁶ RUBIÓ, J.; *La Guerra Civil a les Garrigues: De la revolució a l'ocupació franquista (1936-1939)*, Lleida, Pagès editors, 2011. Pàg. 98.

⁵²⁷ ARBÓS, A., ARBÓS, R. M.; *Tarrés: Tessel·la nacional*, Lleida, Diputació de Lleida, 1999. Pàg. 144, 146-149.

Patriòtica (UP) de Maials s'hagué d'adreçar al governador civil de Lleida per a denunciar actuacions anòmales per part de l'Ajuntament.⁵²⁸

A Torrebesses es coneix l'organització del Sometent Armat, que funcionà amb pocs canvis de militància almenys entre 1924 i 1930 i del qual es disposa fins i tot de la llista amb l'arma de cada membre del cos, això és, fins a 26 persones armades.⁵²⁹

Una de les dificultats més importants a l'hora d'estudiar l'etapa és la manca de fonts en relació tant al principal partit de govern, UP, com a les institucions i partits que formaven l'oposició, des de la CNT i la UGT als diversos centres republicans de la comarca. Obtenir llistes de militants d'UP o senzillament de qui dirigia les seccions locals ens permetria traçar millor alguns perfils biogràfics però també connectar, o no, trajectòries polítiques que passen primer per UP i després per Falange Tradicionalista y de las JONS. El mateix passaria amb els centres republicans i Esquerra Republicana de Catalunya, a banda d'entendre millor l'hegemonia de les esquerres o d'un sindicat en particular durant la República. Sense dubte es tracta de tot un camp per a recórrer a nivell garriguenc.

Sobre el funcionament diari de l'Ajuntament ja n'hem avançat força qüestions en la secció dedicada a l'estructura institucional de l'Ajuntament. Un dels aspectes interessants sobre la jerarquia de poder entre les dues instàncies de presa de decisions municipals durant la dictadura, la Comisión Permanente i el ple dels dotze regidors més l'alcalde, és que era aquest segon qui aprovava les actes de la primera.⁵³⁰

Respecte la naturalesa política d'un tipus de polítiques públiques o unes altres darrerament algunes aportacions han permès clarificar i aportar més dades sobre qüestions clau. Per exemple Germà Bel demostrava com als anys trenta i a contracorrent el govern nazi va dur a terme les primeres privatitzacions de serveis i propietat pública vers el sector privat. Aquesta política tenia un marcat caràcter polític que responia a diferents objectius, no sempre de tipus ideològic, i que tingué un ús instrumental com a font de suport al govern d'Adolf Hitler.⁵³¹

Cal seguir aprofundint en el tema de la hisenda local i totes les seves implicacions. Per exemple, alguns estudis sobre els darrers 25 anys ja han apuntat com l'augment dels impostos municipals té conseqüències en el sentit del vot dels electors, especialment si estan informats i

⁵²⁸ SALES, F.; *Maials: Història de la vila i del seu terme. Del Segle XVIII a la Guerra Civil (1750-1938)*, volum 2, [s. l.]: Ajuntament de Maials, 1994. Pàg. 114-117.

⁵²⁹ JANÉ, J.; *Introducció a la història de Torrebesses*, Lleida, Diputació de Lleida, 2000. Pàg. 69-72.

⁵³⁰ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 23-VII-1928 (*AHMBB*).

⁵³¹ BEL I QUERALT, Germà, "Against de mainstream: Nazi privatization in 1930s Germany", *The Economic History Review*, vol. 63, núm. 1 (February 2010), p. 34-55.

existeix una comparació entre impostos que es donen en poblacions veïnes.⁵³² Sense cap mena de dubte una aportació suggerent que obre noves vies d'investigació, en el sentit que ens obliga a estudiar la hisenda local en comparació amb les de les viles properes i ens empeny, per tant, a construir una història local on la xarxa de relacions entre pobles i les seves conseqüències sigui més visible.

La historiografia catalana ha deixat de banda, incomprensiblement, l'estudi de les hisendes municipals en l'època contemporània. Mentre que en les etapes medieval i moderna existeixen diversos estudis, tot i que probablement encara insuficients, els segles XIX i XX s'han abandonat en favor d'estudis d'altres aspectes del passat. Aquesta situació, en el fons, és un símptoma de la manca de planificació endèmica a l'hora de plantejar les investigacions des dels llocs on es realitzin, ja siguin centres d'estudis o departaments universitaris. En qualsevol cas també és fruit de la feblesa de la historiografia centrada en comunitats petites, i mitjanes, on aquest tipus d'estudis serien fàcilment abastables, estigmatitzada per crítiques i acusacions de localista (sovint sense estar mancades de raó), i que coneixem popularment per història local. Aquests estudis a nivell micro, en definitiva, s'han vist afectats per tot el que hem esmentat i ara ens trobem que resulten insuficients i reiteratius.

Des d'un punt de vista bibliogràfic el nostre referent en l'anàlisi de les diverses etapes que han configurat l'hisenda pública a l'Espanya contemporània és l'obra de Francisco Comín Comín, especialment el seu manual *Historia de la Hacienda pública, II: España (1808-1995)*. L'estudi de les hisendes locals va estretament lligat al de la hisenda pública espanyola, la qual ha comptat amb un nombre d'estudis major, fet que ens permet contextualitzar amb una àmplia bibliografia les diferents etapes de la hisenda local.

L'obra de Josep Fontana resulta imprescindible per a l'estudi de la hisenda pública de l'estat espanyol i les seves diverses transformacions al llarg dels dos darrers segles.⁵³³ L'associació entre liberalisme i desaparició de recursos per a les hisendes locals en contrast amb un Antic Règim complex i endeutat però amb més presència municipal ajudarà a entendre, entre altres coses, la reacció carlista contra les revolucions liberals, però també l'aliança entre liberalisme i carlisme a nivell local formant un tot conservador o l'aparició del republicanisme com a alternativa amb un model polític diferent dels anteriors i, per tant, rupturista.

Comín ens proposa una periodització general en cinc fases:

⁵³² BOSCH ROCA, Núria, SOLÉ-OLLÉ, Albert, "Yardstick competition and the political costs of raising taxes: An empirical analysis of Spanish municipalities", *International Tax and Public Finance*, núm. 14 (2007), p. 71-92.

⁵³³ FONTANA LÁZARO, J., *La hacienda en la historia de España; 1700-1931*, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid, 1980.

1) la Hacienda en crisis durante el ocaso del Antiguo Régimen, antes de 1844; 2) la consolidación de la Hacienda liberal desde 1845 hasta 1898; 3) la Hacienda pública transicional entre 1899 y 1935; 4) el retroceso presupuestario del franquismo durante la autarquía en 1940-1958, y 5) el desarrollo de la Hacienda del Estado del bienestar entre 1959 y 1995.⁵³⁴

Pel que fa a la hisenda local Comín proposa una anàlisi basada en tres etapes històriques. La primera aniria de 1845 a 1924 i estaria marcada per la reforma liberal de 1845 i la Ley Municipal del 2 d'octubre de 1877. La segona etapa començaria amb l'Estatuto Municipal del 8 de març de 1924 i s'allargaria fins el 1958, any que Comín considera que inaugura la tercera etapa amb l'Orden de la Presidencia del Gobierno del 14 de maig sobre la comptabilitat de les Administracions públiques. Malgrat aquesta diversitat de lleis i models d'hisenda local Comín identifica un punt en comú entre totes elles dins del context del que ell qualifica com la “centralista España contemporánea” i això era “la estrechez de sus recursos para cumplir las múltiples funciones y servicios que el Estado liberal dejó en sus manos”.⁵³⁵

Anteriorment a la reforma liberal de 1845 les hisendes municipals es caracteritzaven per una gran diversitat entre elles, un fort endeutament i una pèrdua de l'autonomia local en favor de l'estat central.⁵³⁶ Pel que fa la primera qüestió, la diversitat financerà local, cal tenir en compte l'existència, a banda de les hisendes locals, de les hisendes patrimonials i les fiscals.

Comín ens proposa algunes claus interpretatives bàsiques en relació al funcionament de la hisenda municipal. Per exemple:

Las inversiones municipales en obras nuevas se canalizaban normalmente a través de los presupuestos extraordinarios que se financiaban con la emisión de deuda y los préstamos bancarios; particularmente desde la creación del Banco de Crédito Local de España, en 1925, sus créditos favorecieron la financiación municipal.⁵³⁷

⁵³⁴ COMÍN COMÍN, F., *Historia de la Hacienda pública, II...*, p. 14.

⁵³⁵ COMÍN COMÍN, F., *Historia de la Hacienda pública, II...*, p. 193.

⁵³⁶ Sobre els antecedents a la reforma liberal a nivell local vegeu COMÍN COMÍN, F., i GARCÍA, C., “Haciendas locales y revolución liberal en la España del siglo XIX”, *Hacienda Pública Española*, núm. 133, 1995, p. 80-106, i una versió més actualitzada a COMÍN COMÍN, F., *Historia de la Hacienda pública, II...*, p. 194-201.

⁵³⁷ COMÍN COMÍN, F., *Historia de la Hacienda pública, II...*, p. 193-194.

A Catalunya tenim exemples d'estudis de les hisendes municipals en època moderna com el d'Alexandra Capdevila i el Maresme. L'autora fa una important aportació enmig del que anomena una "penúria bibliogràfica" d'època moderna, on observa un progressiu procés d'especialització de la comarca en el cultiu de la vinya que li donarà prosperitat econòmica però que també la farà més dependent en el futur, una anàlisi que podem extrapolar fàcilment a les Garrigues. L'entrada d'un sistema econòmic capitalista permet un "retrocés de l'endeutament privat" però en canvi Capdevila observa "un agreujament de les dificultats financeres de les institucions públiques."⁵³⁸

A les Garrigues, concretament a les anomenades històriques, comptem amb la primera aproximació al tema dels pressupostos a través de la Tesi de Llicenciatura de Francesc Sales, centrada en l'estudi dels pobles d'Almatret, Bovera, La Granadella i Sarroca. Sales hi dedica un breu capítol en què analitza "la capacitat real d'actuació dels ajuntaments en els pobles, és a dir, la capacitat de transformar la realitat rural que aquests van tenir al llarg del període". L'autor també apunta una de les qüestions que més interès poden aixecar més enllà del repartiment de diners en els diferents apartats del pressupost, i és el fet de poder "veure si hi havia un reflex clar de les ideologies en l'aplicació dels diners municipals".⁵³⁹

El final de l'alcaldia d'Armando Viles Vilafranca

Armando Viles fou el primer alcalde de Les Borges Blanques durant la també primera dictadura militar espanyola del segle XX. Exercí de regidor des de l'1 de febrer de 1918 i fou escollit alcalde l'1 d'abril de 1922, coincidint la seva alcaldia amb el cop d'estat del general Primo de Rivera. Després de la sessió plenària del dia 15 en que no es feu cap esment al recentment creat Directori Militar, en la següent, del 29 de setembre de 1923, Armando Viles manifestà necessari que el consistori es posicionés respecte al Directori i els propòsits que fets públics en el manifest del cop d'estat del dia 13 de setembre. A pesar de ser alcalde accidental Armando Viles i estar vinculat al CDR, juntament amb Ramón Sementé, José Farrerons i Juan Vallés aplaudiren "el enderrocamiento de los partidos y procedimientos viejos" així com "los sanos propósitos de renovación y

⁵³⁸ CAPDEVILA MUNTADA, Alexandra, *Pagesos, mariners i comerciants a la Catalunya litoral. El Maresme en l'època moderna*, tesi doctoral dirigida per Jaume Dantí Riu, Universitat de Barcelona, 2004, p. 441-453 [<http://www.tdx.cat/handle/10803/2080.jsessionid=7EA69CEBB684D067BA7A6A07939C19C2.tdx1>]; última consulta 3-III-2015 (TDX)].

⁵³⁹ SALES PIÑEIRO, Francesc, *Les Garrigues 1900-1936*, Tesi de Llicenciatura. Dirigida per: Manuel Lladonosa i Vall-Llebrera, Lleida, maig 1987, p. 58-68.

saneamiento de las costumbres públicas”. Però la posició consistorial no fou unànime i, en canvi, Manuel Farrerons i Jaime Sans tot i estar d’acord amb la major part de l’abans esmentat, no ho estigueren respecte a d’altres qüestions, assenyalant que “consideran no pueden adherirse en la restante actuación del Directorio”.⁵⁴⁰

Malgrat aquesta adhesió, més o menys entusiasta, als objectius i principis del Directori, això no impedí que amb la publicació del Real Decreto del 30 de setembre de 1923 i per ordre del governador civil es produís una renovació total de l’alcaldia i dels regidors. El Real Decreto deia així:

Artículo 1º. Desde el día de la publicación de este decreto cesarán en sus funciones, finalizando su cometido, todos los concejales de los ayuntamientos de la nación, que serán reemplazados instantáneamente por los vocales asociados del mismo Ayuntamiento, quienes sustituirán a los concejales el mismo día, bajo la presidencia e intervención de la autoridad militar. El Alcalde en cada Ayuntamiento será elegido en votación secreta entre los vocales asociados poseionados de los cargos de concejales que ostentan título profesional o ejerzan industria técnica o privilegiada y, en su defecto, los mayores contribuyentes. Los demás cargos concejiles se nombrarán inmediatamente, también por elección, entre todos los demás asociados.⁵⁴¹

En el llarg ple extraordinari del dia 1 d’octubre es produí la irrupció dels nous membres del consistori, tots ells sorgits de la junta de vocals associats. Aquests eren un càrrec creat a partir de la Ley Municipal del 2 d’octubre de 1877, i les seves funcions eren bàsicament de comptabilitat, això és l’aprovació dels pressupostos, realitzar arbitris i revisar els comptes de l’Ajuntament. Els vocals associats s’escollien per sorteig entre els majors contribuents de manera que són una font indicativa de qui eren les elits econòmiques de cada poble i ens donen una idea de qui tenia major poder adquisitiu i en mans de qui estaven les principals explotacions i indústries de la població. El nombre de vocals associats era el mateix que el de regidors electes, dotze per tant, i el fet de ser els majors contribuents ja ens dóna una idea de la impossibilitat de dur a terme una tasca regeneracionista, tal com imperava en el discurs de Primo de Rivera, ja que es substituïa els regidors i alcaldes

⁵⁴⁰ Acta del ple municipal del dia 29-IX-1923. Arxiu Històric Municipal de Les Borges Blanques (en endavant AHMBB).

⁵⁴¹ Citat a GONZÁLEZ CALBET, María Teresa, La dictadura de Primo de Rivera: el Directorio Militar, El Arquero, Madrid, 1987, p. 219.

provinents del vell règim caciquil de la restauració per aquelles persones a qui més beneficiava el caciquisme.⁵⁴²

Així doncs, abandonaren el càrrec: Armando Viles Vilafranca, alcalde; Nemesio Navés Ricart, 1er tinent d'alcalde; Manuel Farrerons Sabi, 2on tinent d'alcalde; José Farrerons Güell, regidor síndic; Ramon Sementé Minguella, suplent del regidor síndic; Gabriel Aixalà Giné, regidor interventor; Juan Vallés Ollé; Emilio Cambrodí Cortadelles; José Rubio Mas; Ramón Falcó Romans; i Juan Farré Garsaball.⁵⁴³

L'elecció de l'alcalde es feu per votació secreta, mitjançant paperetes introduïdes en una urna, tot i que el resultat mostra un probable pacte anterior, ja que el nou alcalde, Antonio Piqué Camí, fou escollit per 9 vots a favor dels deu assistents amb dret a vot. Mancava la presència de José Minguella Güell i Joaquín Boixet Carbonell. Un dels presents errà el nom i introduí el de José Piqué Camí. El nou consistori quedà tal com segueix: Antonio Piqué Camí, alcalde; José Falcó Domenech, 1er tinent d'alcalde; Alfonso Valeta Minguella, 2on tinent d'alcalde; Pablo Pons Bardia, 1er regidor síndic; Domingo Mateu Pascual, 2on regidor síndic o suplent; Juan Cornudella Durant, regidor interventor; José Minguella Güell; Ignacio Iglesias Domenech; José Guiu Torné; Pedro Giné Viles; Joaquín Boixet Carbonell; i Pablo Segura Roviroa.⁵⁴⁴

A pesar de l'aparent trencament institucional que podria deduir-se de la constitució d'aquest primer govern dictatorial degut a un Reial Decret, i sense desestimar les manifestacions dels regidors respecte a no responsabilitzar-se de les actuacions del govern anterior, el cert és que, i així ho indiquen episodis posteriors, hi ha una certa continuïtat d'individus i interessos en l'exercici del poder municipal. A tall d'exemple, davant la necessitat d'enviar un petit comitè per gestionar les donacions testamentals degudes a la mort de Concepció Soler Miquel,⁵⁴⁵ s'hi envià tant a l'alcalde sortint, Armando Viles Vilafranca, com l'entrant, Antonio Piqué Camí, malgrat que el primer havia deixat el càrrec tres mesos abans. Ambdós, és clar, eren correligionaris del Centre Democràtic Republicà. Concepció Soler Miquel era germana de Joaquim, i Josep Soler Miquel (les Borges Blanques 1861, Barcelona 1897), aquest segon crític literari, teòric del Modernisme i introductor del simbolisme. Josep estudià Dret a Barcelona i es doctorà a Madrid, per després col·laborar amb

⁵⁴² González Calbet també apunta que el sorteig per escollir els vocals associats “no acostumbraba a ser muy legal”. Vegeu sobre els vocals associats la nota 8 a GONZÁLEZ CALBET, María Teresa, *La dictadura de Primo de Rivera*, El Arquero, Madrid, 1987, p. 219-220. Sobre la persistència del caciquisme en el control dels ajuntaments vegeu la nota 9 del mateix llibre.

⁵⁴³ Acta del ple municipal del dia 29-IX-1923 (AHMBB).

⁵⁴⁴ Acta del ple municipal del dia 01-X-1923 (AHMBB).

⁵⁴⁵ Acta del ple municipal del dia 27-XII-1923 (AHMBB).

La Vanguardia (de 1894 a 1897) on signava com “Soler de las Borjas”. Influencià els poetes Verdaguer i Maragall, i aquest últim acabà publicant els *Escritos de José Soler y Miquel* (1898), publicats un any després del seu suïcidi el 17 de març de 1897. La seva mort deixà a la seva família 24 obligacions de ferrocarril de Barcelona a Tarragona i a França, emeses el 1878. La nissaga Soler era, de fet, prou important com per dedicar-li els esforços que es prengueren després de morta per part del consistori. Concepció es va casar amb Joan Parareda Vilalta (Tàrrega, 1864-1923), propietari fill de Joan Parareda Pujol (Ripoll, Ripollès, 1835 – Tàrrega, Urgell, 1913) comerciant de teixits a l’engròs. Concepció era filla de Josep Soler Veciana, de les Borges, i Coloma Miquel Bosch, de Tàrrega, ambdós propietaris, Coloma, a més, filla d’un conegut empresari de Santa Coloma de Queralt, Joaquim Miquel.⁵⁴⁶ Finalment el govern municipal de les Borges acordà col·locar una placa en honor seu a la casa on va néixer, situada a l’encreuament entre la Plaça de la Constitució i el llavors anomenat carrer del Horno Viejo, que amb el temps acabarà per dur el seu nom, malgrat acordar-se que se li ficaria al proper carrer que s’obris. Com que les donacions del testament anaven a parar a l’Hospital es cregué oportú fer un retrat d’ella i penjar-lo-hi en alguna sala.⁵⁴⁷

Respecte a la nova Junta de Vocals Associats es procedí al sorteig per escollir-ne els nous membres i es nombraren a Antonio Esteve Maña, Antonio Solé Borrás, Juan Aixala Carrera, Ramon Tarrago Balcells, Ramon Alsinet Llussa, José Falcó Olivart, Isidro Pelegrí Mir, Fernando Cots Camí, Ramon Rubio Mas, José Rius Ricart, José Cortada Pibernat, i Salvador Pifarre Pla.⁵⁴⁸

Amb el canvi d’alcalde i de regidors s’obre definitivament l’etapa primoriverista a l’Ajuntament de les Borges Blanques. Alhora també s’inaugurà el període de més inestabilitat institucional des de la restauració alfonsina fins el inici de la guerra civil.

L’alcaldia d’Antonio Piqué Camí

Antonio Piqué Camí fou el primer alcalde designat per a exercir el càrrec durant la dictadura. Ja hem vist com l’alcalde Viles ho fou de forma accidental, tot i adherir-se als principis del manifest del cop d’estat, i no el tornarem a retrobar fins el 25 de febrer de 1930 quan per Real

⁵⁴⁶ Vegeu la nota 940 a CAPDEVILA CAPDEVILA, Joaquim, *Tàrrega (1898-1923): societat, política i imaginari*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 2008, p. 623-625.

⁵⁴⁷ Acta del ple municipal del dia 27-XII-1923 (AHMBB).

⁵⁴⁸ Acta del ple municipal del dia 01-X-1923 (AHMBB).

Decreto del dia 15 cessen tots els membres de la corporació municipal i entren part dels regidors electes d'abans del cop d'estat. L'alcaldia d'Antonio Piqué s'inicià l'1 d'octubre de 1923 i perdurà fins el 29 de febrer de 1926, dos anys i cinc mesos aproximadament, fet que la converteix en la segona alcaldia més llarga de la dictadura, després de la presidida per José Farrerons Güell que s'allargà més de tres anys.

D'Antonio Piqué Camí en sabem relativament poc, tot i ser qui va implantar l'estructura autoritària a l'Ajuntament i qui, segons el testimoni de Ramon Arrufat, va perseguir les manifestacions republicanes, macianistes i catalanistes a les Borges. Deia d'ell el mateix Arrufat que era un "home sense cap prestigi polític ni cap ideologia en cap sentit, sense altra qualitat ni mèrit que tenir un compte corrent sanejat al banc. Aquest va prestar-se a fer de lacai a les ordres del delegat governatiu, el coronel de l'exèrcit, a l'ensem que va fer de confident de tots aquells ciutadans que es volien mantenir, malgrat els contratemps, d'una manera més o menys digna, tot esperant que el temps fes el seu curs." De les seves paraules se'n desprèn que es tractava d'un individu amb un perfil un tant tecnòcrata, cercant la gestió i deixant de banda qüestions ideològiques. Tanmateix, Arrufat, que dóna una rellevància molt important a la ideologia de les persones a l'hora de jutjar-les, veu en Piqué un "lacai" a les ordres d'altri, però no s'estarà d'adjudicar-li el mèrit de perseguir fins al tancament a la Joventut Catalanista de les Borges primer i la Joventut Nova després, fet que dóna inevitablement un marcat caràcter polític a la seva actuació consistorial. Les al·lusions a Piqué i d'altres persones en una situació semblant, sempre segons l'opinió d'Arrufat, són, si més no, punyents i esmolades. Diu el separatista discordant que "les condicions idònies de cada un d'aquests personatges estaven en discordança amb la dignitat que cal per ocupar el seient del mig en la taula de deliberacions, però no es concebria un circ sense pallassos. I els pobles, si no tenen traïdors, perdrien la fisonomia. Com en les guerres, la salsa de l'amanida són els espies i els contraespies. I no hem d'oblidar que en l'aiguabarreig de la confusió social i humana, quan es ventila al camp obert una qüestió de dignitat social i col·lectiva, no tindria sentit sense aquests repugnants personatges." Potser el més sorprenent de la trajectòria de Piqué Camí és la seva pertinença al Centre Democràtic i Republicà de les Borges. En una carta publicada el març de 1932 al butlletí *Estat Català*, Arrufat mostrava la seva indignació per l'expulsió de Ramon Serra del CDR degut a la seva implicació com a administrador del butlletí *Estat Català* que a ulls del CDR mantenia una actitud massa crítica amb el llavors President de la Generalitat. Diu Arrufat que "l'esmentat Centre durant la dictadura no va complir com deuen complir els bons catalanistes" referint-se a la implicació del CDR amb la dictadura, i es queixa que "no em vist expulsar un Cortada, que ha sortit retratat amb l'ex rei, ni un Antoni Piqué, batlle de la dictadura

que clausurà i perseguí els amics de “Joventut Catalanista””. Es referia també a José Cortada Pibernat, un dels homes forts de la dictadura, primer tinent d'alcalde amb Piqué, i germà de Francesc, membre de la Joventut Republicana Autonomista però que també seria regidor durant la dictadura sota el mandat de José M^a Farrerons Güell. No era, però, la primera expulsió d'aquest tipus, ja el 1922 arran de la candidatura confeccionada per JC per participar a les eleccions municipals, foren expulsats tots els membres de Joventut Republicana Autonomista que també ho eren de JC.⁵⁴⁹

Deixant de banda les opinions d'Arrufat, el cert és que Piqué i el seu equip de govern mostraren la seva satisfacció diversos cops a causa de les respostes rebudes per part de Primo de Rivera⁵⁵⁰ o Alfons XIII a comunicacions que els hi foren enviades per tal de celebrar efemèrides o qüestions variades relatives al cap d'estat i al de govern. Esmentem aquestes persones per la seva evident rellevància institucional, però també es remeteren cartes a al coronel del regiment de l'Albuera,⁵⁵¹ establert a les Borges fent maniobres militars durant el cop, establint una relació important entre ambdues institucions. La crònica de *La Vanguardia* deia així:

Se ha celebrado en ésta una misa de campanya, dispuesta por el culto coronel del regimiento infantería La Albuera, y organizada por la distinguida oficialidad a sus órdenes.

El Ayuntamiento, simpatizando con tan laudable idea y deseoso de secundarla, invitó a las autoridades locales, a cuantas personas ostentan cargos públicos, a las sociedades, a los profesores de colegios y al vecindario en general.

Brillantísimo aspecto presentaba la plaza de Borjas mucho antes de comenzar la misa. El vecindario, sin distinción de clases se congregó poco menos que en absoluto en dicha plaza. Llenó los amplios pórticos, los balcones engalanados y las azoteas hasta tal punto que, sin temor a equivocarnos, puédesse afirmar que no bajarían de tres mil los concurrentes.

A un extremo de la plaza levantóse artístico altar, adornado con tapices de damasco, flores, banderas nacionales y trofeos del arma, y encima, y bajo dosel, una imagen de la Virgen.

En la presidencia colocáronse el Ayuntamiento, la autoridad judicial, el fiscal, el elemento parroquial, los frailes capuchinos, la representación del regimiento, el jefe de línea de la guardia civil, el somatén de esta ciudad y otros invitados.

Con la puntualidad que caracteriza al Ejército, a los armoniosos acordes de la música militar y precedidos por el somatén de Borjas, con su bandera, entró en la plaza el batallón de dicho regimiento, con sus jefes, colocándose a los lados del mismo los niños y niñas de las escuelas, llevando estandartes nacionales y presididos por sus respectivos profesores.

⁵⁴⁹ *Estat Català*, 12-III-1932, p. 3; ARRUFAT, *Macià...*, p. 207; GELONCH, “El nacionalisme radical...”, p. 141.

⁵⁵⁰ Al capità general de Catalunya se li transmeteren comunicacions el dia 21-X-1923,

⁵⁵¹ Al coronel del regiment de l'Albuera se li transmeté un telegrama el dia 21-X-1923.

Comenzó la misa a las diez y media, que fué oída con religioso silencio, oficiando el capellán del regimiento reverendo don Ramón Reñé Oró. Terminado el religioso acto, trasladáronse las autoridades al balcón de la Casa de la Ciudad. Cantáronse en seguida la patriótica Canción del soldado y el Himno del regimiento, acompañados de la música, realizándose a continuación el brillante desfile en la forma de costumbre, junto con el somatén y niños y niñas de los colegios, por delante de la plana mayor del regimiento. Luego adelantóse su dignísimo coronel y dirigiéndose al alcalde y al pueblo les saludó y dió las gracias siendo calurosamente aplaudido.

El público permaneció en la plaza, oyendo y aplaudiendo las piezas musicales que tocó la referida banda.

Después trasladáronse las fuerzas, la oficialidad y el Ayuntamiento al sitio indicado al efecto, sirviéndose a la tropa suculento rancho, que el alcalde e individuos del Ayuntamiento, a invitación del coronel, probaron, haciendo elogios del mismo.

El jefe de la fuerza elocuentemene, manifestó a los soldados que el Ayuntamiento iba a obsequiarles con cigarros, verificado lo cual diéronse varios vivas a Borjas, al regimiento, al coronel, al Rey y a Espanya, clamorosamente contestados.

Por la tarde jugóse un partido de futbol entre el equipo local, F. C. de Borjas, y el del regimiento, quedando empatados a un goal, habiéndose llenado en absoluto el campo de juego.

Terminado el partido, la indicada banda dió otro concierto en la terraza de la Sociedad Fomento Borjense, y por la noche se organizó un baile en la misma, en amigable consorcio entre los elementos militar y civil.

El primero vino a Borjas, en cumplimiento de su deber, a realizar las escuelas prácticas dispuestas y ordenadas por la superioridad; prácticas que, durante el día y la noche, viene realizando el indicado batallón.

Pero debemos añadir que la cordialidad antes aludida se produjo desde la llegada de dichas fuerzas a esta población, que es unànime con todo el vecindario, el cual se desvive en atender y obsequiar a jefes, oficiales y tropa, y éstos en molestar los menos posible al vecindario.⁵⁵²

En la mateixa línia d'actuació, l'alcalde Piqué assistí a la recepció que els monarques espanyols organitzaren a Barcelona el maig de 1924. Del partit judicial de les Borges hi anaren els alcaldes de l'Albagés, l'Albi, Arbeca, les Borges Blanques, Bovera, Castellldans, Cervià de les Garrigues, el Cogul, l'Espluga Calba, la Floresta, Fullea, la Granadella, Juneda la Pobla de Cérvoles, la Pobla de la Granadella, Puiggrós, el Soleràs, Tarrés, els Torms, Torregrossa, el Vilosell i Vinaixa.⁵⁵³

Entenem doncs, que aquest tipus d'accions no són un simple tràmit administratiu o una qüestió de cortesia institucional, sinó que es tracten de clares mostres d'adhesió al règim sorgit del cop d'estat i als seus principis fundacionals. No en van s'usen expressions com “deseando al

⁵⁵² *La Vanguardia*, 24-X-1923, p. 26 (HDLV).

⁵⁵³ *La Vanguardia*, 21-V-1924, p. 6 (HDLV).

Directorio el mas completo éxito en sus patrioticos propósitos”,⁵⁵⁴ i en d’altres casos “se acuerda adherirse al homenaje que se esta organizando en Barcelona, en pro del Exmo. Señ. Teniente General D. Miguel Primo de Ribera, Presidente del Directorio Militar, por su meritisima labor como tal”.⁵⁵⁵ Tampoc creiem que sigui casualitat que el mateix dia que reben telegrama de felicitació el coronel del regiment de la Albuera pel cop i la instauració del nou règim, que hem esmentat abans, aquell trametés una donació de 125 ptes. per a persones necessitades, probablement degut també a l’obsequi que envià l’alcalde Piqué als membres de major rang del regiment. Moltes d’aquestes decisions i comunicacions es fan constar com a iniciatives de la presidència i mitjançant una “absoluta unanimidad” dels regidors. Potser una de les més destacables fou, seguint la iniciativa de l’Ajuntament de Madrid, nomenar alcalde i alcaldessa honoraris a Alfons XIII i la seva esposa Victoria Eugenia de Battenberg.⁵⁵⁶

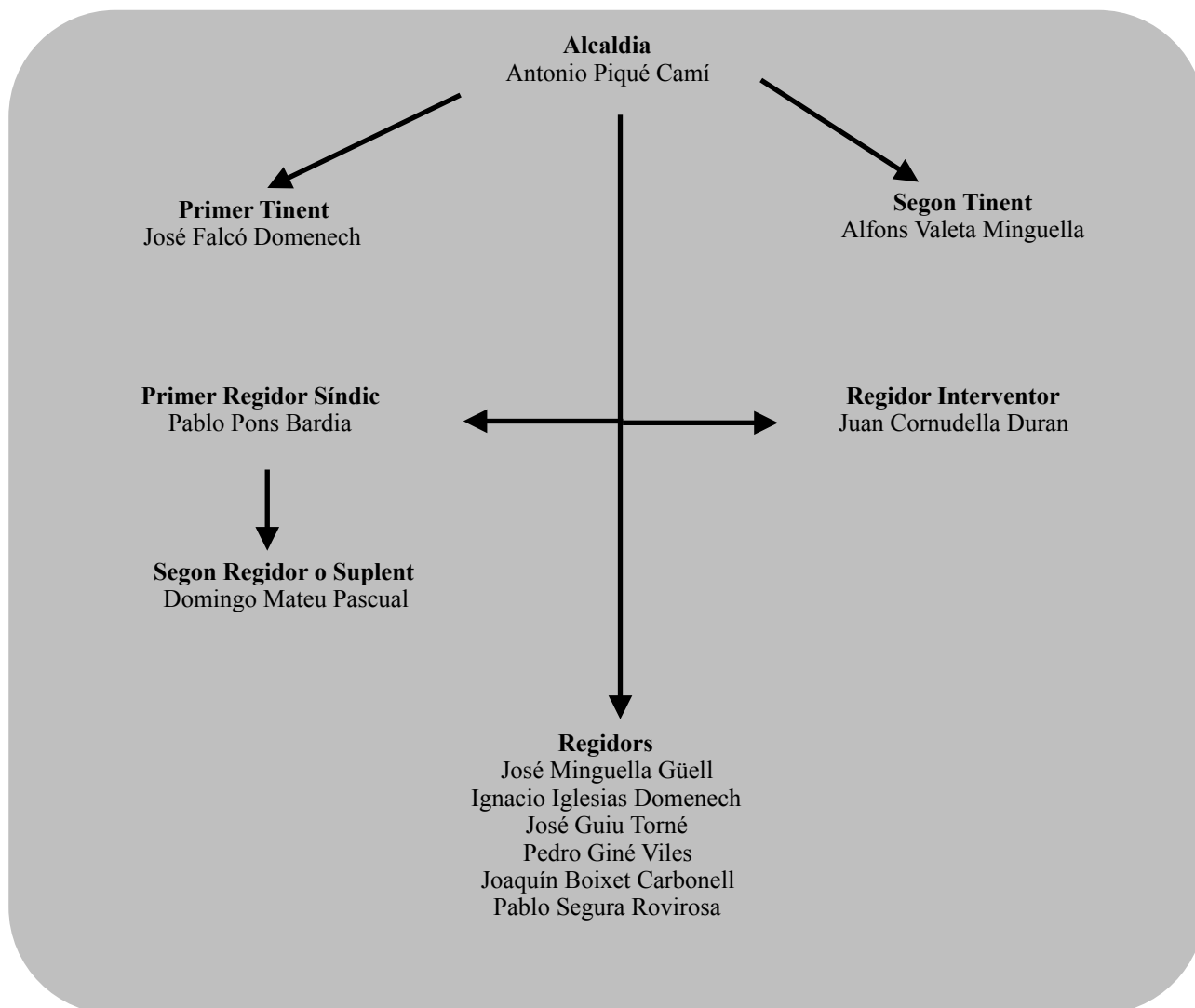
Pel que fa a l’organigrama de l’equip de govern s’organitzà de la següent manera:

⁵⁵⁴ Acta del ple municipal del dia 21-X-1923 (AHMBB).

⁵⁵⁵ Acta del ple municipal del dia 22-XI-1923 (AHMBB). Certament escrigueren Primo de Rivera amb b.

⁵⁵⁶ L’acord es prengué en l’acta del 14 de gener de 1925 i s’acordà facultar “á la presidencia para que, secunde testimonio de este acuerdo se haga entrega del mismo á la Mayordomia de Palacio y suscriba la correspondiente peticion en tal sentido dirigida á S.S.M.M.” (sic) (AHMBB).

Quadre 32: Consistori municipal format l'1 d'octubre de 1923



Font: Elaboració pròpia a partir de l'Acta del ple municipal del dia 1 d'octubre de 1923 (AHMBB).

En la mateixa sessió del dia 1 d'octubre en què es constituí el nou Ajuntament també ho feren les comissions les quals foren estructurades tal com segueix:

Quadre 33: Taula: Distribució dels regidors en les comissions (alcaldia Piqué)

Polícia urbana y rural, fomento y obras	Beneficiencia y Sanidad	Fuentes, alumbrado y Cementerio	Gobernación y Hacienda	Instrucción Pública
Pablo Segura Roviroa	Alfonso Valeta Minguella	José Minguella Güell	José Falcó Domenech	Alfonso Valeta Minguella
Pedro Giné Viles	Pablo Pons Bardia	Ignacio Iglesias Domenech	Juan Cornudella Duran	José Guiu Torné
Joaquin Boixet Carbonell	José Guiu Torné	Domingo Mateu Pascual	Pablo Pons Bardia	Pablo Segura Roviroa

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Acta del ple municipal del dia 4 d'octubre de 1923 (AHMBB).

Inicialment les comissions estan organitzades entorn d'un president i dos vocals, un d'ell substitut del president en cas de baixa d'aquest, i tenen com a funció principal decidir sobre les diverses instàncies i peticions que es presentin al consistori. Generalment com a funcionament estàndard aquestes reben els documents pertinents i formulen un informe favorable o desfavorable que posteriorment es presentarà al ple i s'hi aprovarà o no amb el vistiplau de la resta de regidors. Destaquen sobretot la comissió de Policia urbana y rural, fomento y obras, la qual rep tot allò relatiu a obres públiques i privades, des d'arreglar una vorera, tapiar una finestra, o construir un tram de claveguera d'una casa a la de propietat municipal; la comissió de Gobernación y Hacienda, encarregada de formular els pressupostos municipals i estudiar la immensa majoria de factures que entren i surten de l'Ajuntament; i, finalment, la Comisión Permanente, que no entrarà en funcionament fins al 12 d'abril de 1924, la qual integra l'alcalde i els tinents d'alcalde, i que esdevé l'autèntic centre neuràlgic del govern i on es prendran les decisions que posteriorment es ratifiquen en els plens municipals.

Els canvis en l'estructura de les comissions foren constants al llarg de tota l'etapa dictatorial. El primer tingué lloc el primer de novembre de 1923, en el qual es creà una nova comissió anomenada "del mercado", amb Pablo Pons Bardia com a president i a José Minguella Güell com a substitut, tot i que no s'esmenta el tercer membre d'aquesta. El 8 de novembre de 1923 es crea una altra comissió nova, de la que parlarem més endavant, anomenada "del Matadero", amb els regidors Pablo Segura Roviroso, José Minguella Güell i Pablo Pons Bardia. El 24 de gener de 1924 cessava Alfonso Valeta Minguella, ja que havia estat designat diputat provincial, i el seu lloc l'ocupà José Minguella Güell escollit també com a 2on tinent d'alcalde amb 7 vots, que en aquell moment eren tots els que assistien al ple.⁵⁵⁷

L'emmirallament amb l'anterior etapa del consistori aquí es revela de forma més evident ja que el nombre, el nom i les competències de les comissions és idèntic al de l'alcaldia d'Armando Viles Vilafranca, fins al punt d'afirmar que es fan "como en años anteriores" sense cap mena de rebuig al respecte. No hi ha, per tant, una voluntat política de transformar l'estructura institucional del consistori borgenc, almenys pel que fa a l'ordre jeràrquic i el funcionament organitzatiu. En qualsevol cas aquesta actitud es veurà trastocada amb el nou Estatuto Municipal així com per la transformació autoritària que experimentarà el consistori en funció de l'evolució que dugué a terme la dictadura.

⁵⁵⁷ Acte del ple municipal del 31-I-1924 (AHMBB).

Aquest doble joc, entre el mimetisme en l'estructura institucional i la recerca de l'exempció de responsabilitats vers l'obra de govern anterior, encaixa en el discurs regeneracionista impulsat des del govern de Madrid on l'etapa anterior es considerava d'ordre caduc i caciquil, però també amb el coneixement per part dels regidors d'algunes irregularitats que aniran sorgint al llarg de l'etapa de govern de l'alcalde Piqué. Alhora és probable que aquest rebuig tingui a veure amb la voluntat de distanciar-se ideològicament dels anteriors regidors i el seu entorn polític, alguns d'ells vinculats al sector progressista del CDR.

Malgrat tot, i a pesar del discurs regeneracionista imperant des del cop d'estat, la reforma dels ajuntaments no tindrà lloc fins a la implantació del ja esmentat Estatuto Municipal. L'Estatuto ha cridat l'atenció sobre la seva naturalesa i la transformació real que aquest ordenament jurídic del municipi implicava. Sembla que José Calvo Sotelo, que en fou el principal redactor, s'inspirà en el maurisme i, en les seves paraules, pretenia ser un element democratitzador, sobretot en la línia de participació pública dels comptes municipals així com elements de descentralització administrativa i sanejament de la hisenda pública. En aquesta línia s'han posicionat autors com M. Teresa González Calbet que veu en l'Estatuto elements de progressivitat fiscal per tal de regenerar la vida local. En línies generals, i seguint l'anàlisi que proposa Pedro Martínez Gómez, els principals trets que caracteritzen l'Estatuto foren: una nova concepció del municipi que implicava major autonomia; tres nivells d'independència en les qüestions polítiques, administratives i econòmiques; una reforma electoral que implicava la participació, per primer cop, de les dones, però només aquelles que no depenguessin del marit; es permetrà la diversitat de tipus de govern local, especialment pensat en funció de les dimensions demogràfiques d'aquests; es contempla l'associació o unions de municipis; augmenten les competències; s'intenta professionalitzar el funcionariat municipal; implantació de les dos cambres municipals, el ple i la Comisión Permanente.⁵⁵⁸

María Teresa González Calbet, en la seva obra sobre el directori militar, ja apuntava situacions en què, degut a l'automatisme de substituir els regidors per vocals associats, es donaven situacions probablement inesperades per part del règim en les quals accedien al càrrec de regidors elements republicans i socialistes. Doncs bé, l'Ajuntament de les Borges n'és un clar exemple. D'aquesta manera trobem que d'una banda accedeixen ciutadans d'una clara trajectòria i vinculació conservadora, en aquest cas Pedro Giné Viles, que serà membre de la Junta Directiva del Centre

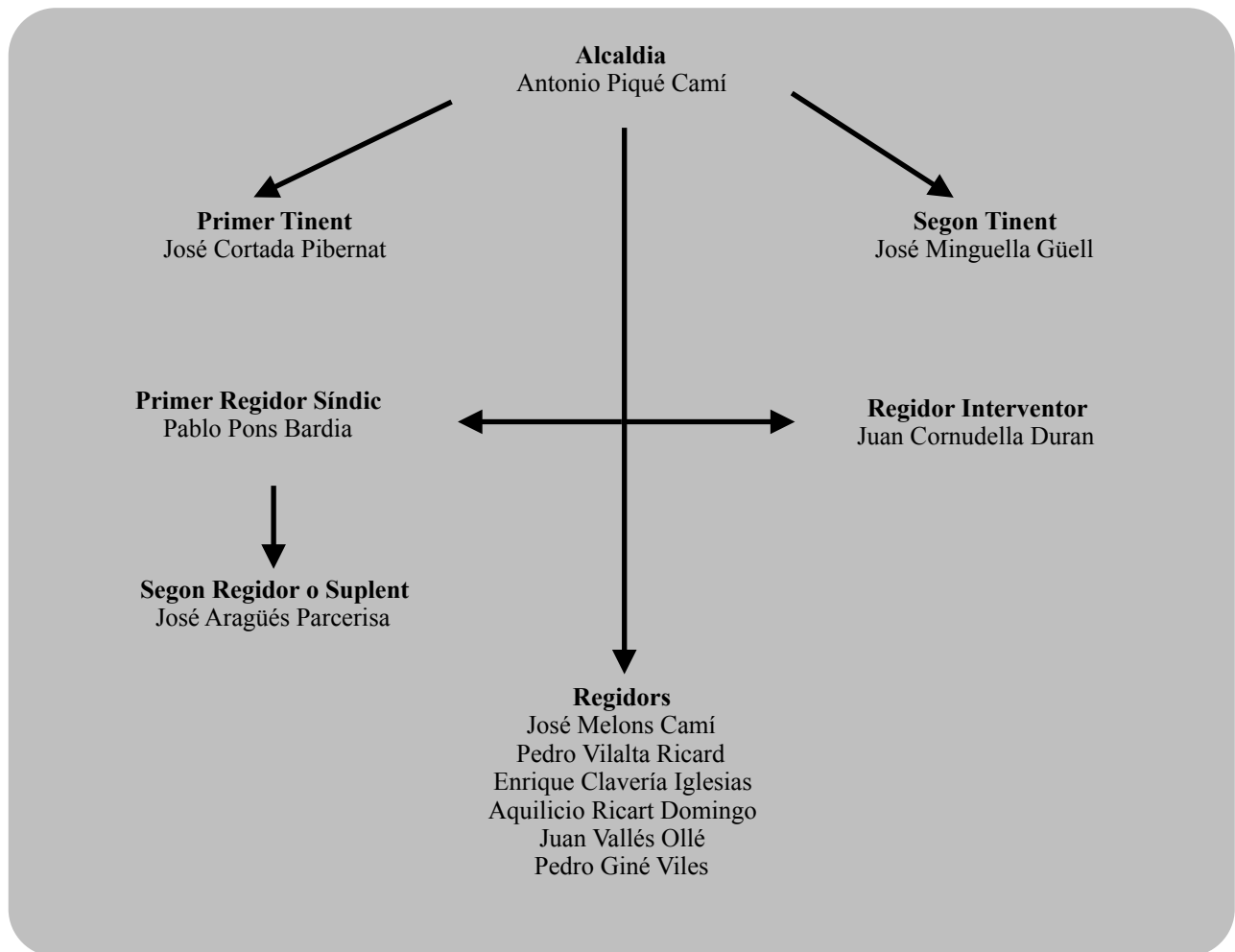
⁵⁵⁸ Vegeu MARTÍNEZ, *La dictadura de Primo de Rivera...*, p. 69-102; GONZÁLEZ, *La dictadura de Primo de Rivera...*, p. 215-247; BULLÓN DE MENDOZA, Alfonso, *José Calvo Sotelo*, Ariel, Barcelona, 2005, p. 136-147.

Tradicionalista de les Borges en qualitat de secretari el març de 1930. I de l'altra trobem a gent com Pau Segura Rovirosa, membre del sector més macianista del CDR.⁵⁵⁹

Amb l'aprovació i la imminent entrada en vigor de l'Estatuto municipal l'abril de 1924 s'iniciarà una nova etapa política en la dictadura, buscant la institucionalització del règim i la depuració dels càrrecs no afins ideològicament i que havien entrat a formar part de la primera corporació municipal a través de la Junta de Vocales Asociados. Així el delegat governatiu, Julio Morató, es disposà a renovar el govern municipal amb "personat que tuvieran ciertas y determinadas cualidades", sense que "le hayan guiado propósitos de ninguna clase para eliminar personas ni tendencias" afirmació que entronca amb el discurs regeneracionista i antiparlamentari que s'articulava des del règim. El missatge arriba fins a extrems francament confusos a l'afirmar que "al realizar este acto, no se trataba como tal vez alguien podia suponer, de renovar el Ayuntamiento que cesa, si no de constituirlo de nuevo; y si bien es cierto que en este figuran personas que formaban parte del anterior, precisamente lo ha hecho, para demostrar una prueba de deferencia hacia el mismo, que corroborara el acierto con que ha procedido". Acte seguit es procedí a la "eleccion ó designacion de cargos" amb el resultat que indica el quadre:

⁵⁵⁹ *El Diario de Lérida*, 6 març 1930, p. 2 i 3.

Quadre 34: Consistori municipal format el 22 de març de 1924



Font: Elaboració pròpia a partir de l'Acta del ple municipal del dia 22 de març de 1924 (AHMBB).

Aquest segon govern presidit altre cop per Piqué Camí formà, al seu torn, noves comissions integrades pels següents membres:

Quadre 35: Distribució dels regidors en les comissions (alcaldia Piqué)

Policia Urbana y rural, fomento y obras	Pedro Giné Viles	Aquilicio Ricart Domingo	José Aragüés Parcerisa
Beneficiencia y Sanidad	Enrique Clavería Iglesias	Pablo Pons Bardia	José Melons Camí
Fuentes, alumbrado y Cementerio	Juan Vallés Ollé	Juan Cornudella Duran	Pedro Vilalta Ricart
Gobernación y Hacienda	José Cortada Pibernat	José Cots Salat	Enrique Clavería Iglesias
Instrucción Pública	José Minguella Güell	Pablo Pons Bardia	Aquilicio Ricart Domingo
Matadero	Pablo Pons Bardia	José Minguella Güell	Pedro Vilalta Ricart

Aquest nou govern començà amb diversos canvis de regidors ja que tot just disset dies després s'obria la primera crisi institucional amb la dimissió presentada per part de José Minguella Güell, José Ximenos Vilafranca (regidor corporatiu), i Salvador Pifarré Pla, aquests dos últims per motius de salut. Originàriament s'havia escollit com a regidors corporatius a José Ximenos i José Cots Salat, però amb la dimissió del primer es substituï per Pedro Giné Viles, en representació de la Sociedad de Albañiles, i el segon per designació del delegat governatiu que decidí destituir-lo com a representant de la secció de socors mutus del Sindicato Agrícola i donar el seu càrrec a Juan Vallés Ollé, del mateix sindicat. En canvi la dimissió de José Minguella no fou acceptada i se li atorgaren les funcions de caràcter genèric de l'alcaldia en el districte segon de les Borges, així com a José Cortada en el districte primer. El cas de Minguella és interessant, en la mesura que no coneixem les causes de la seva renúncia tot i que en les actes s'assenyala que són de caràcter "popular", és a dir, que són de domini públic. Malgrat que s'impedís la seva dimissió, Minguella no s'estigué de fer constar que "deplora vivamente se vea obligado contra su voluntad á aceptar un cargo que no desea empeñar". Tot i això no fou l'últim en voler dimitir, Melons Camí, cosí de l'alcalde, també presentà la dimissió, fins a dos cops, la qual fou rebutjada "por no estimar suficientes los motivos en que la funda y por ser los cargos concegiles obligatorios é irrenunciables", decisió presa mitjançant votació per vuit vots a favor i els tres en contra dels regidors Minguella, Vallés i Aragüés. També s'escolliren com a substituïts dels tinents d'alcalde primer i segon a Enrique Clavería i Aquilicio Ricart, respectivament. Fins i tot s'arribà a integrar dins de la recent creada Comisión de Festejos a José Minguella, juntament amb els regidors Vilalta i Vallés.⁵⁶⁰

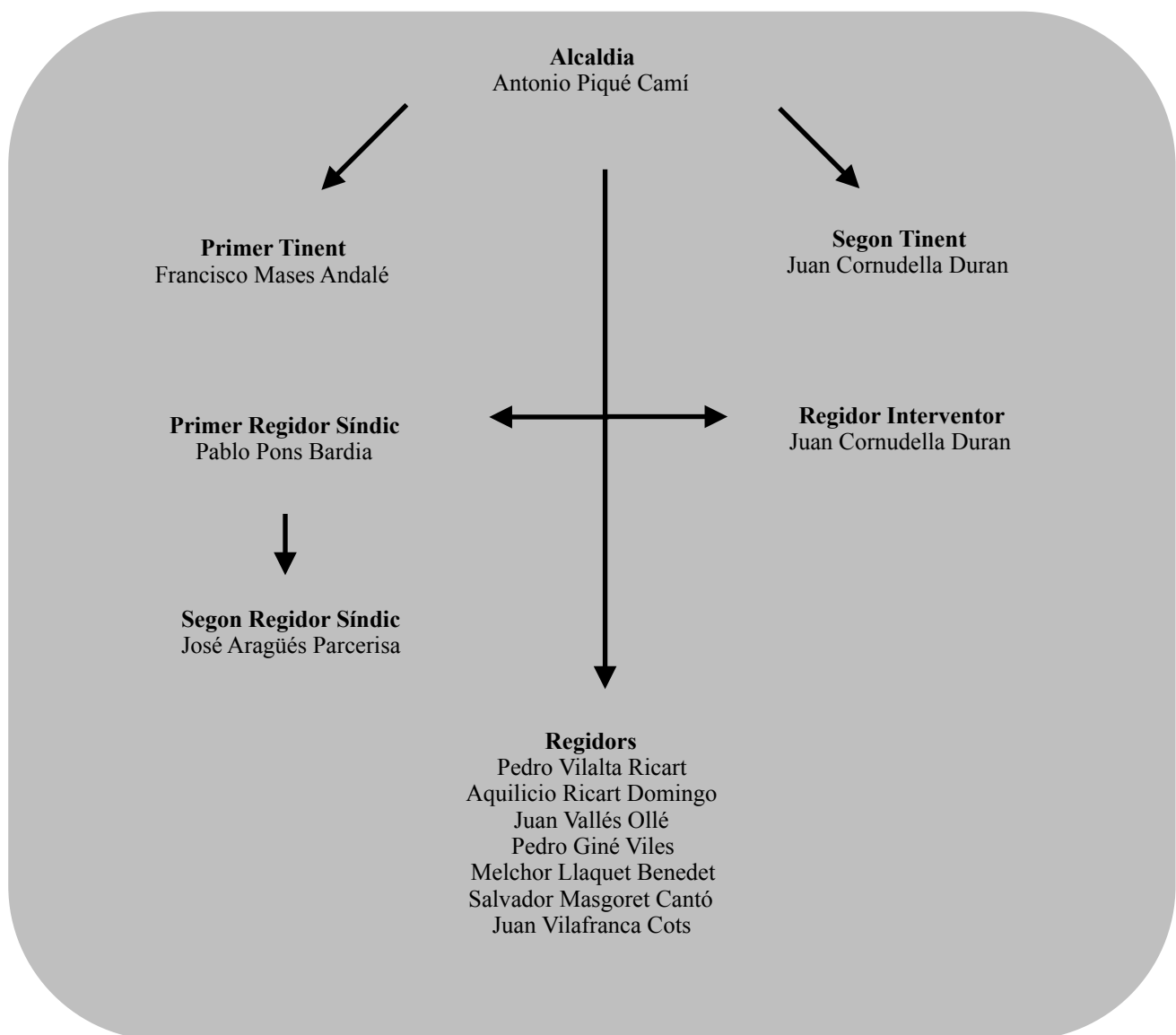
Les activitats del govern continuaren amb més o menys desavinences durant els mesos següents però a la tardor de 1924 la situació arribà a extrems insostenibles de tal magnitud que durant els mesos d'octubre i novembre no es reuní el consistori en ple, de tal manera que si en un mes normal hi ha al voltant de tres o quatre plens ara el consistori deixarà de reunir-se entre el 30 de setembre i el 20 de desembre. Precisament en aquest últim es posa de manifest les dimissions dels regidors José Cortada, Enrique Clavería i José Melons, i per acabar-ho d'adobar el 9 de gener de 1925 es presenta al ple la dimissió de José Minguella. Quatre dimissions en poc menys de tres setmanes i no unes qualsevols, Enrique Clavería era en aquell moment el primer tinent d'alcalde i José Cortada el seu substitut. Les dimissions de José Melons i José Minguella no sorprenen tant, en la mesura en

⁵⁶⁰ Actes dels plens municipals dels dies 8, 9 i 16 d'abril de 1924. Acta de la Comisión Permanente del dia 26-VII-1924 (AHMBB).

què ja les havien presentat en d'altres ocasions però havien estat rebutjades. A més caldria assenyalar que si bé les dimissions de Clavería, Cortada i Melons responen als mateixos motius (tot i que no s'especifica quins són), la de Minguella sembla que fou motivada per motius de salut. La situació era tan inestable que la Comisión Permanente (amb data del dia 09-VIII-1924) no es podia ni comprometre a contribuir en el cost d'una obra per posar llambordes a una part de la carretera de Lleida a Tarragona perquè "ignoren si los actuales egerceran sus funciones".

La reconstrucció del govern es feu amb el vistiplau del delegat governatiu així com del governador civil de tal manera que s'incorporaren noves cares a la corporació a fi d'organitzar-se de la següent manera:

Quadre 36: Consistori municipal format el 14 de gener de 1925



Font: Elaboració pròpia a partir de l'Acta del ple municipal del dia 14 de gener de 1925 (AHMBB).

Seguint el procediment habitual s'escolliren els substituïts dels alts càrrecs, de tal manera que Aquilicio Ricart Domingo fou designat per vuit vots a favor i un en blanc com a substituït del primer tinent d'alcalde, i Pablo Pons Bardia com a substituït del segon tinent. També es procedí a la reorganització de les comissions amb el següent ordre:

Quadre 37: Taula núm. : Distribució dels regidors en les comissions (alcaldia Piqué)

Policia urbana y rural, fomento y obras	Melchor Llaquet Benedet	Aquilicio Ricart Domingo	Juan Vilafranca Cots
Beneficiencia y Sanidad	Pablo Pons Bardia	José Cots	Salvador Masgoret Cantó
Fuentes, alumbrado y Cementerio	Juan Vallés Ollé	José Aragüés Parcerisa	Pedro Vilalta Ricart
Gobernación y Hacienda	Francisco Mases Andalé	Aquilicio Ricart Domingo	Melchor Llaquet Benedet
Instrucción Pública	Pablo Pons Bardia	Juan Vallés Ollé	Pedro Giné Viles
Matadero	Juan Cornudella Duran	Pedro Vilalta Ricart	Juan Vilafranca Cots

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Actes del ple municipal del dia 28 de febrer de 1925 (AHMBB).

Com es pot observar el total de regidors suma 13 i no 12, que és el que correspondria. En realitat el consistori continuà funcionant així sense adonar-se d'aquest error administratiu, i si se n'adonà mai ho va intentar rectificar.

Com ja era habitual es crearen altres comissions per tal d'auxiliar en la feina institucional així com repartir les responsabilitats entre els regidors. Així doncs el 21 de juny es creà la "Comision ausiliatoria de la Permanente", integrada per Aquilicio Ricart, José Aragüés i Juan Vilafranca, amb la intenció de formular el pressupost municipal de 1925-1926, l'últim de l'alcaldia de Piqué Camí. De la mateixa manera amb la dimissió de Francisco Mases, tot i que continuaria assistint a la majoria de plens, es reorganitzaren les tinències d'alcaldia a sis mesos de la desintegració definitiva del consistori de Piqué Camí. Passà a ser primer tinent d'alcalde Juan Cornudella, amb vuit vots a favor ja que els altres quatre es decantaren per José Aragüés. Pel que fa al segon tinent d'alcalde s'escollí per set vots a José Aragüés, contra un per Juan Vallés, un per Pedro Vilalta, un altre per José Cots i dos vots en blanc.

L'entrada en vigor de l'Estatuto Municipal també implicà la creació de la Comisión Permanente on es prendran verdaderament les decisions del govern municipal, deixant els plens com a espai de simple tramitació burocràtica on, això sí, s'intercanviaran idees i opinions, però que es limitarà a aprovar el que ja ha estat ratificat prèviament per la Comisión Permanente. El 12 d'abril de 1924 es constitueix aquesta, presidida per l'Alcalde Piqué Camí i integrada només per dos regidors més, els

dos tinents d'alcalde, en aquest cas José Cortada i José Minguella. En funció dels diversos canvis del govern municipal per la Comisión també hi passaren Aquilico Ricart, Enrique Claveria, Francisco Mases, i Juan Cornudella.

L'alcaldia d'Antonio Piqué Camí s'inicià el primer d'octubre de 1923 i s'allargarà fins el 27 de desembre de 1925, data de l'últim ple que presideix, després del qual presentà la seva dimissió. Foren diversos els projectes que es dugueren a terme durant el seu mandat, dels que destaquen el projecte de nou escorxador municipal, la implantació del Estatuto Municipal, la renovació de la Junta Pericial, l'empenta al Grupo Escolar, els camins de l'Espluga Calba i Cervià, entre d'altres.

Una de les obres de govern destacades de l'alcaldia d'Antonio Piqué Camí fou la de l'escorxador municipal. Amb l'ordre del governador civil de prohibir matar en la via pública, d'habilitar locals per a fer-ho i d'iniciar inspeccions en els ja existents, s'acordà fer-ne un projecte com més aviat millor. El 8 de novembre ja està enllestit el projecte de sala i accessoris per matar truges i s'aprova, a banda de fer-ne el plec de condicions i treure'l a subhasta pública mitjançant edicte i pregó municipal. En el mateix ple s'acorda crear una comissió especial "del Matadero", integrada per Pablo Segura, José Minguella i Pablo Pons. Finalment guanya la subhasta Ramon Mónico Macià a un preu de 850 ptes.⁵⁶¹

Recopilant les factures presentades per obres o diverses qüestions relacionades amb l'escorxador el resultat ha estat el següent: factura de Jaime Piñol de 75 ptes. per 5 jornals de carro per a l'escorxador; construcció del cobert de l'escorxador i 50 ptes. més per obres de complement fetes per Ramon Mónico Macià per 85 ptes., total 900 ptes.; factura de José Arrufat de 24 ptes. per treballs a l'escorxador; factura de J. A. Bellmunt per la construcció de 2 calderes per l'escorxador; factures senyors Rosell i Vila de Lleida, 733 ptes. per bigues per l'escorxador; Antonio Falcó i Juan Pifarré sol·liciten el càrrec de neteja de l'escorxador a 600 ptes. anuals; José Arrufat 81 ptes. treball a l'escorxador; factura d'Antonio Bellmunt de 85,50 ptes. per treballs a l'escorxador; Gabriel Aixalà, 3,70 ptes. per treballs a l'escorxador. El cost total de les quals ascendia a 2502,2 ptes. La comissió de l'escorxador municipal veient que faltaven moltes obres per fer a l'escorxador decideix enviar el paleta José M^a Serra a Sitges per veure com el tenen allà. La comissió també li encarregà fer un disseny de tot l'edifici i un avantprojecte de pressupost. Finalment el juny de 1924 s'aproven les reformes de l'escorxador del José M^a Serra, amortitzant el cost en 8 anualitats sempre i quant no calgui acudir a un pressupost extraordinari.⁵⁶²

⁵⁶¹ Acta del ple municipal del dia 15-XI-1923 (AHMBB).

⁵⁶² Actes dels plens municipals dels dies 20-XII-1923, 27-XII-1923, 05-I-1924, 19-I-1924, 21-II-1924, 06-III-1924, 20-III-1924, 27-III-1924, 04-VI-1924, 11-VI-1924 (AHMBB).

El 26 d'agost de 1924 es presentà al ple una instància signada pel que diuen són els industrials de la ciutat que es dediquen a la venda de carn de porc, tot i que podria ser que en realitat es tractés simplement dels comerciants amb lloc de venda fixa a les Borges els quals estan interessats en l'ús de l'escorxador. Plantejaren les set peticions següents:

- 1^a. - Poner un carro para conducir las carnes.
- 2^a. - Arrendar lo matar, la leña y la conduccion de las carnes.
- 3^a. - Suprimir los 0,25 ptas que damos al pesador, por el motivo de que la otra carne la pesa un delegado del Ayuntamiento y no pagan nada.
- 4^a. - Que sea necesario para matar, dar conocimiento á la Alcaldia el dia anterior de matar con el fin de que Vs. puedan avisar á los matadores, al pesador, al Veterinario y al que tiene las llaves del matadero.
- 5^a. - Que den una hora fija para matar.
- 6^a. - Arrendado que sea lo matar, que pueda ser primero lo matar un cerdo de un tendero, que el de una casa particular, por el motivo de que tiene que ponerlo á la venta.
- Y 7^a. - En el caso de que alguno se hubiese descuidado de ir avisar á la Alcaldia, que pueda matar mientras haya otro que mate.

El que cas és que el consistori les considerà inadmissibles, excepte la cinquena, rebutjant per unanimitat les bases tercera, quarta, sexta i setena.⁵⁶³

En un altre camp d'acció, com ja hem esmentat en la secció dedicada a les institucions culturals, un dels projectes que es van considerar prioritaris i de gran interès per part del govern de Piqué Camí fou l'execució del Grupo Escolar, conegudes popularment després com les Escoles Nacionals, o actualment com el col·legi Joan XXIII. Doncs bé, després d'enviar els regidors Cortada i Cornudella per tantejar la direcció de la Caja de Ahorros para la Vejez de Lleida per aconseguir fons per tal de tirar endavant el projecte, el delegat governatiu, Julio Morató, publicà 450 exemplars d'un escrit dirigit als pares de nois de les escoles públiques però del qual desconeixem el contingut. A més envià una comunicació al consistori borgenc demanant que tothom que tingués un compte a la Caja de Ahorros para la Vejez hi tingués ingressat un mínim de 50 pessetes per tal de fer prevaler el pes econòmic de les Borges i forçar el préstec que necessitava l'Ajuntament. El següent pas fou

⁵⁶³ El text del ple és confús sobre les votacions respecte les altres bases: "Promovióse laboriosa y larga discusion sobre el contenido de dichas bases, pero en definitiva, fueron rechazados todos como inadmisibles excepto la base 5^a que se aceptó votándose la negativa por unanimidad, á las bases 3^a, 4^a, 6^a y 7^a; en igual forma la aceptación de la 5^a y con el voto en contra del Sor. Ricart á la primera que la aceptó y el del Sor. Minguella á la 2^a que lo emitió favorable á su aceptacion." Acta del ple municipal del 26-IX-1924 (AHMBB).

convocar una reunió de la Comisión Permanente amb “los Sres. Presidentes de las Sociedades economicas y política locales” per tal d’aconseguir un ampli consens respecte a aquest assumpte.⁵⁶⁴

Mentrestant s’optà per ampliar les escoles de nois ja existents, dividint els locals en tres aules o alquilant un pis en cas que la primera opció no fos satisfactòria. Fins i tot es proposà l’opció de contractar un altre professor. Però l’assumpte començà a precipitar-se en el moment en què el delegat governatiu demanà a la govern borgenc que es donessin pressa amb l’assumpte de la construcció de les escoles. Davant d’aquesta situació s’acordà tirar endavant el projecte que ja havia estat aprovat per l’estat, sempre i quan les Borges no hagués d’assumir un cost superior a 90.000 ptes., i que la resta fos subvencionat pel govern central. En aquest sentit es delegà als regidors Pablo Pons, Aquilicio Ricart i Juan Cornudella per tal de realitzar les gestions necessàries per dur-ho a terme. Finalment el ple de la corporació municipal aprovà el projecte i reiniciar les obres seguint els següents acords:

Primero – Que este Ayuntamiento, en representacion del municipio á que alcanza su jurisdiccion, acuerda construir, colaborando con el Estado un edificio destinado á escuelas graduadas, de seis grados para niños y otros tantos para niñas, por ser asi, absolutamente necesario é inaplazable para el buen servicio de la enseñanza pública.

Segundo – Que se autoriza al Sor. Alcalde-Presidente, para que, en nombre y representacion del Municipio, solicite del Ilmo. Sor. Director general de 1ª enseñanza, la construccion de aquel edificio, conforme á los preceptos del Real Decreto de 17 de Diciembre de 1922 y apartado (á) regla 4ª de la instruccion de 26 Enero de 1923 dictados para llevarlo á efecto.

Tercero – Que para contribuir á la construccion de tal edificio, este municipio ofrece, desde luego, cooperar con los siguientes elementos:

- á) El solar, con las condiciones y requisitos adecuados á la construccion.
- b) Metálico; consistente en el veinticinco por ciento del coste total del mentado edificio.
- c) Materiales; consistentes en doce mil quinientos ladrillos (vulgo todos del pais) y unos metros cubicos de piedra, aproximadamente para construccion de paret de mamposteria.⁵⁶⁵

Des de l’inici de la dictadura un dels assumptes que tenia pendent el govern municipal era la renovació de la Junta Pericial. Aquesta s’havia de renovar conforme a l’aplicació del reglament del 30 de setembre de 1885 i les seves disposicions complementàries. Aquesta estava formada per 12 membres, 6 nombrats per l’Ajuntament i la resta per part de l’Administració d’Hisenda, tot i que aquests altres eren escollits a partir d’una terna realitzada prèviament per l’Ajuntament. La funció

⁵⁶⁴ Acta de la Comisión Permanente del dia 10-V-1924. Acta del ple municipal del dia 04-VI-1924 (AHMBB).

⁵⁶⁵ Acta dels plens municipals dels dies 11-VI-1924, 29-IX-1924 i 30-V-1925. El subratllat és al text original (AHMBB).

de la Junta Pericial era d'assessorar els funcionaris públics en el moment de confeccionar per exemple els llibres d'amillaments. Es cessaren a Ramon Pamies Perera, Antonio Gironella Pau, Salvador Pifarré Pla i Pedro Giné Aixalá de les Borges, a banda de Ramon Vilaseca Galito i Manuel Torné Gil de la Floresta. D'aquests destaquen Antonio Gironella Pau, que tornarà a ser proposat per ser escollit membre aquest cop per part d'Hisenda, i Salvador Pifarré Pla, vocal associat des de l'1 d'octubre del 1923 i regidor de l'ajuntament (del 22-III-1924 fins el 8-IV-1924) sota l'alcaldia del mateix Piqué, tot i que ven aviat presenta la dimissió.

Pel que fa als membres proposats per l'ajuntament són els següents: 1a categoria, Guillermo de Boladeres Roma, de Barcelona; 2a categoria, Nemesio Navés Ricart; 3a categoria, Prudencio Vilalta Esteve; suplent, Juan Giné Ramons. Pot sorprendre la presència d'un Naves Ricart, però cal no confondre'l amb el seu germà Joan, primer alcalde de les Borges republicanes. En Nemesio fou regidor de l'1 d'abril de 1922 fins al cessament posterior al cop d'estat l'1 d'octubre de 1923, i caldria assenyalar que no es presentà al ple d'adhesió al manifest de Primo de Rivera. Tot i això formà part important del govern de l'alcaldia de Farrerons Güell com a regidor i 2n tinent d'alcalde (del 20 d'octubre de 1926 fins el 25 de febrer de 1930) i, tot i tornar a ser escollit regidor el mateix dia del seu cessament en qualitat de major contribuent, decidí renunciar al seu càrrec per facilitar la transició.

Pel que respecta als proposats per les designacions que havia de fer Hisenda foren tal com segueix: 1a categoria, Antonio Sementé Farrerons, Francisco Cortada Pibernat i Juan Palau Clot; 2a categoria, Manuel Farrerons Sabí, Emilio Cambrodí Cortadelles i Antonio Gironella Pau; a Pablo Balcells Padro de Barcelona; a José Mor Iglesias de Cervià de les Garrigues; a Geronimo Seto Verdes de la Floresta; suplents de 1a categoria, José Claveria Aragüés, Juan Aragüés Barrull; suplents de la 2a categoria, Antonio Minguella Boldú i Antonio Vilafranca Vilafranca; i suplents de la 3a categoria, José Bardia Miarnau i Antonio Badia Segarra. Francisco Cortada era germà de José Cortada, vocal associat, regidor (del 22 de març de 1924 fins el 20 de desembre de 1924) i primer tinent d'alcalde (del 22 de març de 1924 fins el 20 de desembre de 1924), mentre que ell serà regidor sota el mandat de l'alcalde Farrerons (del 20 d'octubre de 1926 fins el 25 de febrer de 1930).⁵⁶⁶ De Juan Palau Clot en sabem ben poca cosa, però destaca la seva intervenció com a ciutadà al ple del 14 de febrer de 1924 en defensa d'una sèrie d'interessos econòmics personals (posteriorment, el 21 de febrer de 1924, per demanar que s'inverteixi en educació i en els safareigs

⁵⁶⁶ Aquesta data és des d'un punt de vista legal si és vol, ja que en realitat deixa de presentar-se als plens a partir del 23-VII-1928 i mai fou substituït.

públics) i per exigir una investigació per saber a què s'havien destinat els diners de la Mancomunitat.

Finalment s'acordà designar com a vicepresident de la Junta Pericial a José Falcó Doménech, que en aquell moment ja exercia de primer tinent d'alcalde i fou escollit regidor a través de la Junta de Vocales Asociados.⁵⁶⁷

A finals de l'alcaldia de Piqué Camí, el 13 de desembre de 1925, es procedí altre cop a renovar la Junta. Malgrat l'entrada en vigor de l'Estatuto Municipal i el Provincial, no hi hagueren canvis en el procediment que s'havia seguit el 1923. Continuaren en el seu càrrec Nemesio Navés Ricart, Prudencio Vilalta Esteve, Antonio Sementé Farrerons i Manuel Farrerons Sabí de les Borges, i Guillermo de Boladeres Roma i Pablo Balcells Padró, de Barcelona. Continuen com a suplents Juan Giné Romans, Juan Aragüés Barrull i José Claveria Aragüés. En canvi cessen els pèrits José Farrerons Güell, José Mónico Melons, Pere Mies Codina i Cayetano Viles Serra de les Borges, Jaime Rossell Font de Juneda, i Delfín Miret Mies de Lleida, així com els suplents José Belart Bernat, José Guiu Triquell i José Minguella Claveria.

Pel que fa als càrrecs electes aquests foren José Farrerons Güell, de la primer categoria, José Belart Bernat, de la segona, i Salvador Bové Sedó, de la tercera, els dos primers de les Borges i el tercer de Barcelona. Pel que fa als suplents s'incorporaren José Mónico Melons i José Minguella Claveria.

I finalment, respecte a la proposta de pèrits que havia d'escollir Hisenda es formulà la següent proposta en ternes que reproduïm pel seu interès com a font per entendre el nivell de renda en funció de la quota que paguen en el repartiment d'utilitats municipals.

Quadre 38: Proposta en ternes de pèrits municipals, 1925

	Pèrits proposats	Població d'origen	Número del repartiment	Quotes que satisfan
Primera terna	Francisco Cortada Pibernat	Borges	266	153,64
	Antonio Mónico Ricart	Borges	641	154,64
	Juan Palau Clot	Borges	677	146,49
Segona terna	Antonio Gironella Pau	Borges	480	116,95
	José Falcó Domenech	Borges	307	106,06
	Antonio Minguella Boldú	Borges	596	105,94
Tercera terna	José Miquel Bosch	Borges	611	73,94

⁵⁶⁷ Acta del ple municipal del dia 29-XI-1923 (AHMBB).

	Pèrits proposats	Població d'origen	Número del repartiment	Quotes que satisfan
	Fernando Cots Camí	Borges	279	66,94
	Antonio Esteve Mañe	Borges	298	45,94
Terna de forasters	Pablo Aixalà Verdés	Floresta	1206	116,49
	José Mor Iglesias	Cervià	1169	61,25
	Miguel Rubió Manresa	Cervià	1179	23,32
	Suplents			
Primera terna de suplents	Emilio Cambrodí Cortadella	Borges	206	122,82
	José Queralt Sans	Borges	763	69,82
	Domingo Arrufat Giné	Borges	51	66,82
Segona terna de suplents	Benito Benet Benet	Borges	105	59,82
	Juan Rius Ricart	Borges	798	58,82
	Isidro Pelegrí Mir	Borges	696	40,82

Font: Elaboració pròpia a partir de l'acta del ple municipal del dia 13 de desembre 1925 (AHMBB).

Una de les figures amb més poder institucional i polític fou la del Delegat Governatiu. El primer amb el que hagueren de conviure els borgencs fou el capità Julio Morató Aixelá. La seva primera acció va consistir en presentar-se el dia 17 de desembre del 1923 interessant-se per la situació política, de tal manera que es decidí convocar un ple extraordinari per tal d'intercanviar impressions, escoltar l'opinió del delegat sobre el moment polític i fer un breu arqueig del fons perquè aquest pogués copsar, allora, la situació econòmica. En aquesta sessió Morató va deixar molt clar que els regidors “deben el cargo, no al mandato popular, sino á una disposicion del Directorio, y que por lo tanto son, de hecho, funcionarios pertenecientes al nuevo régimen”, de tal manera que tinguessin en compte quines havien de ser les seves lleialtats. Òbviament no s'estalvià la retòrica típica del regeneracionisme assegurant que “aunando voluntades y buenos deseos, entre todos logremos con el menor tiempo posible, la mayor suma de beneficio” per al partit judicial de forma que es mostrés com en aquest hi havia “personas honradas que se preocupan de su bienestar y estan dispuestas á sacrificarse en pro de sus conciudadanos”. Evidentment els regidors manifestaren la més absoluta conformitat amb les paraules del delegat governatiu, i la sessió es completà amb

l'arqueig del fons. Julio Morató no s'estigué de recomanar que es comprés una caixa forta, per tal d'evitar l'anguniosa situació d'haver de deixar els diners en mans d'un "Depositario".⁵⁶⁸

La seva, diguem-ne, tutela s'allargarà durant la totalitat del període dictatorial, essent alhora col·laborador, vigilant i guia de les activitats del consistori. Aquesta funció ja quedava més o menys entesa en funció de la seva primera aparició en el ple abans esmentat del dia 17 de desembre, i tot just 3 dies després tornava a entrar en contacte amb el govern municipal per tal de que aquest prengués en consideració el fet de construir una nova nau per al grup escolar, de tal manera que s'acordà tenir-ho en compte per a la confecció del proper pressupost.⁵⁶⁹ És la primera de les diverses referències que es fa al tema de l'educació i vers la qual el directori de Primo de Rivera tingué un especial interès.

Però més enllà de la seva suposada voluntat d'exercir el càrrec des d'un punt de vista tecnocràtic, talment com si es tractés d'un mer funcionari per dir-ho en les seves paraules, el cert és que no es pogué treure la pàtina de càrrec polític. Comptava amb un assessor propi, José Monzón Jesa, oficial de la secretaria de la Diputació.⁵⁷⁰ Però, quan al gener de 1924 el ple considerava que per llei i per insinuació del delegat s'havia de designar una persona per ajudar-lo en feines d'oficina durant 2 o 3 hores al dia, s'acordà que l'escollís ell mateix. En cas de no fer-ho es va proposar crear un tribunal presidit pel delegat governatiu, els dos professors d'instrucció primària (Melchor Llaquet i Francisco Jana) i el procurador Juan March Pau, com a mecanògraf. Però l'interès per aquest lloc de treball sembla que fou desmesurat de tal manera que el delegat s'assabentà "que en torno á tal designacion se han desatado pasiones políticas de la peor especie" i per tal d'evitar mals majors i "á cuesta de un sacrificio personal" decidí renunciar a aquest càrrec de confiança per tal de "no dar pie á que los ánimos de la poblacion, se exciten". Al ple només li restà acceptar la resolució del delegat, segons ells "como prueba de deferencia y respeto" precedit per les necessàries lloances respecte a la seva figura ja que "la corporacion siente con plena sinceridad dicha decision ya que ella, ahora y siempre ha estado y estara plenamente decidida á colaborar, secundar y obedecer cuantas inicitivas ú ordenes dimanen de su autoridad, que recae en persona, que en tan varias formas demuestra estimar la poblacion de Borjas".⁵⁷¹

⁵⁶⁸ Acta del ple municipal del dia 17-XII-1923 (AHMBB). L'única referència a la seva graduació militar l'hem trobada a *La Vanguardia*, 01-III-1925, p. 17 (HDLV).

⁵⁶⁹ Acta del ple municipal del dia 20-XII-1923 (AHMBB).

⁵⁷⁰ *La Vanguardia*, 30-XII-1923, p. 16 (HDLV).

⁵⁷¹ Actes dels plens municipals dels dies 10-I-1924 i 19-I-1924 (AHMBB).

L'afer no s'acabà aquí ja que tres setmanes després es designava com a auxiliars seus a Francisco Cortada Aixalà i a Francisco Romans Alsinet. La seva feina es limitava a dos o tres hores diàries i remunerada amb seixanta pessetes al mes. L'assumpte es deuria dur amb més discreció que abans ja que aquest cop ningú feu cap observació al respecte.⁵⁷²

No fou l'única topada amb les activitats del delegat governatiu. Un mes i mig després, el 20 de març, arribava una factura transmesa per un capità caixer del 8è regiment d'artilleria lleugera, en representació del delegat governatiu, que ascendia a 1.484,55 ptes., tot i que considerava que la despesa es podia repartir entre tots els pobles del partit judicial. La resposta del municipi fou que estava conforme amb la factura però que alhora el delegat s'havia d'implicar en els cobraments endarrerits de l'Ajuntament de despeses carceràries ja que ajudaria a la normalització de la vida econòmica del municipi.

Sembla que l'omnipresència de delegats governatius es va començar a percebre amb cert recel per part d'altres alcaldies, de tal manera que l'Assamblea d'Alcaldes celebrada a Lleida d'aquell agost va encomanar redactar unes bases a la comissió organitzadora que demanava al Directori "la supresion de todos los cargos generales ó provinciales que entorpecen el buen desenvolvimiento de la vida municipal", a la qual el consistori borgenc s'adherí. No obstant existeix la possibilitat que el redactat confús fos un subterfugi per referir-se a la Mancomunitat de Catalunya, desmantellada el 20 de març de 1925 amb l'aprovació del nou Estatuto Provincial.⁵⁷³

Julio Morató impulsà tres grans projectes infraestructurals per a les Borges. Del Grupo Escolar ja en parlem en un altre apartat d'aquest treball, així que ens centrarem en dos altres infraestructures de nova creació: els camins de Borges a Cervià i a l'Espluga Calba. Les Garrigues tenia un problema d'infraestructures, com d'altres zones rurals de la província, que ja venia de temps enrere. La principal infraestructura de transport era el ferrocarril, però aquesta ja havia arribat el 1874, de tal manera que solament quedava millorar els camins que eren la immensa majoria de caràcter local, potser excepte el que unia Tarragona amb Lleida. Ceferí Rocafort ja ens adverteix a la *Geografia general de Catalunya* que respecta a Lleida "se troba gayrebé incomunicada aquesta comarca malgrat la poca distancia que la separa".⁵⁷⁴

El camí de Cervià era un projecte en via de desenvolupament per part de la Mancomunitat de Catalunya així com el de l'Espluga Calba que comptà amb la iniciativa del delegat governatiu, probablement barrejant interessos pels propis regidors de l'ajuntament ja que molts d'ells estaven

⁵⁷² Acta del ple municipal del dia 07-II-1924 (AHMBB).

⁵⁷³ Acta dels plens municipals dels dies 27-IX-1924 i 13-III-1925 (AHMBB).

⁵⁷⁴ Vegeu NOGUEIRA i TORT, *Les Garrigues...*, p. 354 i 355; ROCAFORT, Ceferí, *Província de Lleyda...*, p. 313.

implicats amb el negoci de l'oli i la connexió amb l'Espluga contribuiria a eixamplar-lo. També s'interessà pel tema per ambdós infraestructures un destacat tradicionalista lleidatà Casimiro Sangenis Bertrand (Lleida 1895 – 1936) que en aquell moment era diputat provincial, i el qual els hi comunicava que havia mostrat preocupació per aquests temes davant de la Mancomunitat.⁵⁷⁵ Així doncs s'organitzà una comissió formada per Francisco Mases, Aquilicio Ricart i Salvador Masgoret per encarrilar el projecte i assistir a les reunions que organitzava el delegat amb els pobles implicats per tal de coordinar esforços. El projecte afectava els termes municipals de les Borges, la Floresta, els Omellons i l'Espluga Calva, i tenia una longitud de 12 km i 624 metres, a un cost de 26.892,21 ptes. per km, de tal manera que en total el preu definitiu de l'obra ascendí a 339.487,29 ptes. segons el càlcul de l'Ajuntament (vegeu l'Annex III). El que havia de ser una infraestructura que dinamitzés el comerç intercomarcal (o si es vol, entre els pobles del mateix partit judicial, ja que la comarca actual no existia encara), ben aviat es transformà en un problema econòmic fins al punt que el consistori afirmava que el municipi de les Borges no tenia “interés directo por el camino”, malgrat que vuit mesos abans afirmava que el camí pretenia millorar l'intercanvi de productes agrícoles i que es tractava d'un “proyecto desde tantos años deseado”. El gran problema que es trobava l'executiu de Piqué Camí era el fet de carregar amb una tercera part de la despesa total cosa que als seus ulls implicava per al municipi “una sacrificio desproporcionado con sus recursos”. En l'apartat corresponent sobre els pressupostos ja explicarem que en realitat el municipi tenia un problema d'impostos municipals pendents de cobrar, així que faran demanar a l'estat l'augment de la subvenció pel camí fins a arribar al 75% del cost total de l'obra, a més de demanar que els diners arribin per anticipat. En realitat això contribuï a endeutar més l'Ajuntament ja que aquest diner a la bestreta es retornaria mitjançant un reintegrament de 1.436,72 pestes anuals durant trenta anys. És normal doncs que a ulls del consistori el delegat governatiu fos una figura que complicava la situació econòmica, ja de per si prou deteriorada, cada cop més.⁵⁷⁶ Finalment sembla que el problema arribà al seu final quan l'estat atorgà una subvenció de 181.537 ptes. pel camí de l'Espluga Calva.⁵⁷⁷

L'ús i l'abús dels noms dels carrers és una constant en la història. Per bé o per mal la transformació que sofreix el nomenclàtor en funció del règim polític que exerceix el seu govern en un període determinat ens ofereix una valuosa visió del imaginari polític, cultural i social del

⁵⁷⁵ Fins a dos cops es comunicà el diputat Sangenis amb el consistori, fet que queda reflectit en les actes de la Comisión Permanente dels dies 21-VI-1924 i 12-VII-1924 (AHMBB).

⁵⁷⁶ Acta del ple municipal del dia 17-II-1925. Actes de la Comisión Permanente dels dies 26-IV-1924, 21-VI-1924 (AHMBB).

⁵⁷⁷ *La Vanguardia*, 24-XI-1925, p. 22 (HDLV).

moment. I les Borges, és clar, no n'és una excepció. En aquest sentit cal tenir en compte les obres de Jordi Satorra i Ramon S. Gassió, Roser Ripollés i Elionor Trullols sobre els canvis que ha sofert el nomenclàtor borgenc i que ja hem esmentat en la introducció.⁵⁷⁸

Amb la instauració de la dictadura ben aviat es començà un procés de modificació dels noms dels carrers que reflecteix la voluntat política dels qui el dugueren a terme. No es tardà gaire a dur a terme el primer canvi, el ple del 27 de desembre de 1923 ja esmenta com dos tercers parts dels habitants del carrer Arrabal de Lérída volen canviar el nom pel d'Avenida de Espanya, amb clares connotacions polítiques. L'equip de govern acordarà canviar els rètols per adequar-los “al pensamiento que se persigue”, i es proposa dur a terme una subscripció pública per tal de sufragar les despeses, tot i que, en qualsevol cas, l'Ajuntament correria a càrrec d'aquestes.

El desprestigi de la figura de Francesc Macià fou un dels leitmotiv del consistori primoriverista de Piqué Camí. Així el novembre de 1923 es dugué a terme un registre al seu domicili per part de la Guàrdia Civil, oficialment degut al missatge que transmeté Macià des de França arran del cop d'estat.⁵⁷⁹

Els canvis en el nomenclàtor responen a una voluntat política concreta que pivota al voltant d'un canvi en el paradigma del imaginari nacional. En aquest sentit es passa d'un imaginari nacional català a un imaginari nacional espanyol, amb totes les transformacions institucionals que això comporta. Els referents polítics i culturals que articulava el catalanisme en el seu discurs deixaran de formar part de l'espai públic i s'optarà per recuperar noms antics dels carrers, per exemple durant l'alcaldia d'Enrique Clavería es canviarà el nom del carrer Diputat Macià pel de carrer Nou, denominació que ja duia el 1897.

D'altres canvis foren iniciativa de la presidència, com l'acord de confeccionar una bandera “con los colores nacionales” per a l'Ajuntament, fet que pressuposa que fins llavors no n'hi havia cap amb aquestes característiques.⁵⁸⁰

Tornant al relat del personal polític les Borges comptà amb dos diputats provincials durant la dictadura primoriverista, primer Alfonso Valeta Minguella i més tard Francisco Mases Andalé. Alfonso Valeta era regidor de les comissions de Beneficiencia y Sanidad i d'Instrucción Pública, així com segon tinent alcalde en el moment del seu nomenament com a diputat. La seva condició de regidor era deguda, com la resta, al fet de ser un dels majors contribuents i això el situà des del primer moment com a membre de la Junta de Vocales Asociados. El nomenat governatiu efectuat el

⁵⁷⁸ Vegeu RIPOLLÉS, *op. cit.* p. 4, i SATORRA, *op. cit.* pp. 259-260.

⁵⁷⁹ *La Vanguardia*, 15-XI-1923, p. 5 (HDLV).

⁵⁸⁰ Acta del ple municipal del dia 10-I-1924 (AHMBB).

20 de gener de 1924 venia precedit pel cessament dels càrrecs als últims diputats electes del règim de la restauració el dia 12 del mateix mes. La incompatibilitat d'ambdós càrrecs el feu renunciar al de regidor, fet efectiu en el ple municipal del dia 24. Valeta Minguella sembla que feu gestions per la construcció d'un camí amb la vila de Cervià de les Garrigues, situat a la vall del riu Set i que comptava amb una població de 1919 ciutadans l'any 1920.⁵⁸¹

Francisco Mases Audalé jugarà un paper important com a diputat provincial. Presentà la dimissió en el ple del 29 de juny de 1925 però continuà assistint a la majoria de plens en qualitat de no se sap ben bé què, ja que els càrrecs eren incompatibles, fins i tot després de la caiguda de l'alcalde Piqué i l'ascens d'Enrique Clavería en el seu lloc. No en va havia estat alcalde des del 3 de gener de 1914, escollit per l'article 29, fins el primer de gener de 1918.

Obra de govern

L'edifici del convent del Carme era un conjunt arquitectònic construït entre 1602 i 1607, fundat pels frares Carmelites Descalços, que constava d'una església, campanar, claustre i estances conventuals. Durant la seva existència el convent va ser ocupat, bombardejat i finalment enderrocat, el setembre de 1974. La seva propietat seria causa de litigi entre l'ajuntament i el bisbat de Lleida en nombroses ocasions arrel dels Reials Ordres del 23 de maig de 1839 i del 28 d'agost de 1842 segons els quals es concedia primer i cedia després a l'Ajuntament l'ús del convent per establir-hi una escola pública. Els estira i arronsa entre Bisbat i Ajuntament seran constants des de llavors en funció dels interessos d'ambdues institucions, i convivint sota el mateix sostre les aules de l'escola pública per a nois i l'altra per a noies amb la vida religiosa de les germanes carmelites de la caritat, instal·lades a l'edifici des del juliol de 1846. Melani d'Urgell apunta en el seu llibre sobre el convent que d'acord amb el concordat d'agost de 1851 entre l'estat espanyol i la Santa Seu tornaven a ser propietat de l'església aquelles propietats confiscades però que no s'havien pogut vendre en subhasta.

Durant la dictadura de Primo de Rivera a les Borges, l'1 de desembre de 1924, es publicà un Reial Ordre que reconeixia, després de prop d'un segle de discussió, la propietat de l'església catòlica del convent. Davant d'aquesta situació l'Ajuntament es dividí en dos grups d'opinió segons es reflecteix a les actes municipals. D'una banda l'alcalde Piqué, juntament amb els regidors

⁵⁸¹ Acta del ple municipal del dia 6-III-1924 (AHMBB).

Cornudella, Vilafranca, Pons, Llaquet, Ricart, Masgoret Vilalta i Aragüés, que defensaren la propietat municipal de l'edifici fins al punt que l'alcalde es negà a donar possessió de l'edifici al bisbe; de l'altra Francisco Mases i els regidors Giné, Vallés i Cots, que es negaren a aprovar les gestions de l'alcalde al creure que l'edifici sempre havia pertanyut a l'església. Després de consultar amb els advocats Joaquim Pocurull i Pere Mies es decidí interposar un recurs contenciós administratiu contra la Reial Ordre de l'1 de desembre amb els vots a favor d'Antonio Piqué, Juan Cornudella, Aquilicio Ricart, Juan Vilafranca, Melchor Llaquet i Salvador Masgoret, i en contra els de Francisco Mases i Juan Vallés. Ja hem comentat com es donava el cas que el regidor Mases ja ho havia estat amb anterioritat i assegurava conèixer el cas de primera mà mitjançant documentació que en el seu temps li fou facilitada pel bisbat i per la delegació d'Hisenda. De totes maneres el cas no es resolrà durant l'alcaldia de Piqué Camí, sinó que s'allargarà fins el 14 de març de 1928 en que el Tribunal Suprem desestima el recurs del consistori borgenc. El curiós del cas fou que un cop acabada la Guerra Civil, i degut a la destrucció de la imatge de la mare de déu del Carme durant aquesta, es decidí entre els veïns del carrer del Carme dur a terme una subscripció popular per tal de comprar una nova imatge, a la que s'adheriren veïns de la Raval del Carme. El cas és que entre els membres de la comissió formada per a tal finalitat hi havien tres vells coneguts de la política en temps de Primo de Rivera, José Melons Camí, José Minguella Güell i, sorprenentment, Antonio Piqué Camí. Imaginem que en ple franquisme havia de fer mèrits catòlics degut a la seva postura en el passat sobre el convent.⁵⁸²

Respecte a la política econòmica el primer que es realitzà abans d'acabar la sessió d'investidura de Piqué Camí fou un arqueig extraordinari per tal de copsar la situació econòmica de l'ajuntament i deixar-ne constància en acta. En una comparació amb l'exercici anterior gens gratuïta, s'observa que mentre que en l'exercici corresponent a l'any econòmic de 1922 a 1923 (finalitzant el 31 de març) hi ha una existència de 15.299,77 pessetes en les arques municipals, en el de 1923 a 1924 i, per tant, quan només havien transcorregut 6 mesos, el resultat és de 8.413,86. És a dir, en mig any havien gastat prop de la meitat dels diners de que disposaven. Vegem quines dades ens proporcionen les actes:

Quadre 39: Comptes municipals 1923

—Cargo—	
Cargaremes del 1 al 65; ejercicio de 1922-23	204.866,59 ptas.

⁵⁸² Pel tema del convent i la seva història vegeu URGELL, *Història documental i gràfica del Carme...* Les decisions consistorials corresponen a les actes dels dies 17-III-1925 i 30-V-1925 (AHMBB).

—Data—	
Libramientos desde el 1 al 247; ejercicio de 1922-23	<u>189.566,82 ptas.</u>
Existencia en arcas en 31 Marzo 1923	15.299,77 ptas.
—Cargo—	
Cargaremes desde el 1 al 30 ejercicio 1923-24	<u>27.189,67 ptas.</u>
Total cargo en ptas.	42.489,44
—Data—	
Libramientos desde el 1 al 115, ejercicio de 1923-24	34.075,58 ptas.
Existencia en 1º Octubre de 1923	<u>8.413,86 ptas.</u>

Font: Acta del ple municipal del dia 1 d'octubre de 1923 (AHMBB).

Aquest fet accentuà encara més la voluntat d'eximir-se de responsabilitats per part dels regidors i es feu constar en acta que aquests

elúden, por virtud de este acuerdo, toda responsabilidad que podria alcanzarles y derivarse mas adelante, de comprobarse alguna irregularidad, puesto que en firme, solo aprueban, de que en arcas existe un metálica por el total referido, sin entrar á discutir, sobre la legalidad de las operaciones contables realizadas desde primero de Marzo de mil novecientos veintidos, á treinta de Septiembre de mil novecientos veintitres, por ser de competencia de la superioridad, al aprobar dicha gestión municipal.⁵⁸³

No tenint-n'hi prou amb això, s'acordà practicar una liquidació general dels crèdits pendents de pagament, per tal de poder copsar amb major claredat quina és la quantitat real de diners en les arques municipals. Aquesta urgència també es deguda a la voluntat de formular uns nous pressupostos municipals, els primers de la dictadura a les Borges, tot i que primer hauran de tramitar un expedient de pròrroga dels pressupostos ordinaris ja que aquesta operació de sanejament liquidava els terminis legals per a poder formular-ne uns de nous. Els deutes pendents, tot i que no disposem d'un llistat exhaustiu i que exposi les quantitats que corresponen a cadascun d'aquests deutes, sí que s'esmenten a les actes del ple ordinari de l'11 d'octubre de 1923. Aquests deutes corresponen al pagament no realitzat vers diversos particulars, així com a la Mancomunitat de Catalunya, a "Hacienda", al convent de les germanes del Carme, "médicos", al capellà de les Borges, a l'Inspector de les Carns, i al d'Higiene i Sanitat. D'altra banda el ple també reconeix

⁵⁸³ Acta del ple municipal del dia 01-X-1923 (AHMBB). Els subratllats del text i del quadre núm. 19 són de la font original.

l'existència de quantitats pendents de cobrament les quals corresponen al cobrament de tarifes municipals pels drets de matança de bestiar oví, cabrum, boví, i porcí; per “aparatos de ofero”; pel cobrament del repartiment d'utilitats municipals; per l'arrendament del quiosc municipal i les bàscules; i d'altres provinents de la Hacienda de la Junta Carcelaria del partit judicial de les Borges, com a representant dels pobles que la integren, algunes de les quals havien sofert retencions per part de la Hisenda de l'Estat, així com d'altres pendents de la Compañia del Norte, pel subministrament d'aigua, i encara algunes de particulars.

No voldríem deixar d'esmentar que en el mateix ple del dia 11 passen, per al seu estudi a les comissions corresponents, el que es qualificà de moltes factures d'industrials presentades per a cobrar-les. La redacció del text dóna a entendre que no s'havien presentat perquè no les haurien cobrat amb el govern municipal anterior.

El següent ple, amb data del 18 d'octubre, es caracteritzà per l'entrada massiva de factures pendents de cobrament de forma massiva, ja que la quantitat de factures arriba a les 50, ascendint en conjunt a un total de 11.773,16 pessetes que l'Ajuntament haurà de fer efectives. És una entrada massiva i excepcional perquè és el nombre més elevat de factures presentades a la vegada durant tot el període dictatorial, fet que duu a pensar que potser realment no s'havien presentat abans per por a no cobrar-les. Per por o perquè sabien amb certesa que no les cobrarien. En qualsevol cas es tracta d'una situació infreqüent ja que l'últim cop que s'aprovaren factures fou en el ple del dia 4 del mateix mes d'octubre i que s'acumulessin tantes factures en tan sols dues setmanes de temps és molt improbable.

En la mateixa sessió plenària encara es feu lectura d'una relació de deutors vers l'Ajuntament, datada del 30 de setembre, que ascendia a un total de 73.372,14 ptes., en contrast amb els deutes acumulats pel consistori que sumaven 97.414,14 ptes., resultant-ne un saldo negatiu de 24.042 ptes. Aquesta situació es resolgué sola ja que no s'havia comptabilitzat el repartiment d'utilitats i aigües del primer semestre fet que sumava a favor del municipi al voltant de 30.000 ptes. de forma que el resultat era d'unes 6.000 ptes. restants. El càlcul d'aquelles es feu en base al pressupost de l'any anterior, mentre que les 6.000 restants es posaren en dubte al mateix ple en funció de la “cantidad importante de fallidos” de tal manera que el pressupost podria acabar per estar més o menys equilibrat.⁵⁸⁴

Finalment el pressupost corresponent a l'any econòmic de 1923-24 s'aprovà en el ple del 21 d'octubre de 1923, amb unes despeses que pujaven a 98.644,76 ptes. tot i que els ingressos

⁵⁸⁴ Aquestes dades s'esmenten en l'acta del ple municipal del 18-X-1923 (AHMBB). Malgrat tot, nosaltres no l'hem poguda contrastar al mancar la transcripció dels pressupostos anteriors dels que fa esment en les actes.

solament arribaven a 49.416,15 ptes., fet que obligava a fer un repartiment d'utilitats municipals de 49.228,61 ptes., reduint en 7.388,66 els altres impostos necessaris per equilibrar el pressupost respecte a l'any anterior. A finals d'any, en el ple del 15 de desembre, ja s'havien estudiat els pressupostos anteriors i el govern municipal està en condicions d'oferir les xifres corresponents. És el moment en que es pot copsar com s'ha canviat radicalment de política pressupostària respecte als governs anteriors. Si abans s'optava per buscar els superàvit i acumular ingressos per traspassar-los al de l'any següent, ara es seguirà una política d'equilibri pressupostari igualant la quantitat total de pessetes, fins i tot els cèntims, entre ingressos i despeses, però a costa de carregar d'impostos la classe mitjana fet que durà a la dictadura a perdre bona part del seu suport inicial.

Quadre 40: Variació pressupostària

Any econòmic	Ingressos	Despeses	Superàvit	Percentatge Ingressos	Percentatge Despeses
1918-1919	90168,03	82103,86	8064,17	-	-
1919-1920	85625,85	80087,65	5583,20	-5,3%	-2,4%
1920-1921	98272,77	83656,10	14626,67	14,8%	4,4%
1921-1922	55275,16	51785,02	3490,14	-43,7%	-38,1%
1922-1923	204866,59	189566,82	15299,77	270,6%	266,1%
1923-1924	98644,76	98644,76	0	-51,8%	-48%
1924-1925	108918,45	108918,45	0	10,4%	10,4%
1925-1926	147570,48	147570,48	0	35,5%	35,5%

Font: Elaboració pròpia a partir de les actes dels plens municipals dels dies 15 de desembre de 1923, 22 de setembre de 1924, i 17 de novembre de 1925 (AHMBB).

El quadre número 22 ens proporciona una perspectiva interessant respecte a l'evolució de la política pressupostària. Hi podem observar la caiguda en ingressos i despeses de l'any econòmic 1921-1922, arribant en conjunt al voltant del 40%, les causes de la qual desconeixem. És possible que això influís en la petició de l'emprèstit a la Mancomunitat el qual, de fet, explica l'augment més important del pressupost en pràcticament tota la dècada, col·locant-se entre el 260 i el 270%. L'any següent, 1923-24, es torna a una xifra propera a les que s'observa en el pressupost de 1920-21, tot i que ja amb la política de dèficit zero.

Serà el consistori constituït el març i l'abril de 1924 (quadres 16 i 17) el que podrà redactar, aprovar, tramitar i executar el primer pressupost afí als principis de l'Estatuto Municipal de la dictadura, ja que l'anterior, que corresponia a l'exercici de 1923-1924, havia estat realitzat en part

per l'anterior consistori. Aquest nou pressupost ordinari concernia a l'any econòmic de 1924-1925 (Annex I). Amb aquest nou ordenament jurídic sorgiren noves necessitats. Per exemple l'ajuntament es veié obligat a assegurar tots els edificis municipals i béns mobles de la seva propietat contra incendis, contracte que es féu amb l'asseguradora La Catalana.⁵⁸⁵

Durant la confecció dels pressupostos de l'any econòmic 1925-1926 el govern municipal es trobà amb un lleu retard degut a que Hisenda no havia liquidat els crèdits favorables i els deutes de l'Ajuntament, practicables des del Reial Decret del 12 d'abril de 1924. El tema de les "Resultas" no era ni molt menys un tema menor ja que el resultat final reflectit en els pressupostos (Annex II) ascendia a uns ingressos de 47.928,36 i un deute, que s'inclou dins de les despeses, de 26.919,73, resultant un saldo positiu de 21.008,63 ptes. Gràcies a les actes dels plens, i a falta dels dossiers originals dels pressupostos, podem copsar com en aquests pressupostos es decidí imposar un recàrrec del 32% en la matrícula industrial i un del 50% en els padrons de cèdules personals.⁵⁸⁶

Però aquest no fou l'únic tema controvertit dels últims pressupostos de Piqué Camí. El regidor Aquilicio Ricart votà en contra d'aquests perquè creia que l'ajuntament havia de prescindir de cobrar el repartiment general d'utilitats en favor de les exaccions municipals, això és les taxes impositives sobre els serveis que oferia el consistori. La qüestió fou àmpliament discutida ja que era un tema de molta transcendència, hem de tenir en compte que els impostos del municipi ascendien a 54.193,97 ptes. i per tant representaven el 36,7% dels ingressos municipals, una quantitat que el consistori no estava ni interessat ni en condicions de renunciar. De totes maneres caldria veure quina part d'aquests corresponia a les exaccions i quina altra al repartiment general d'utilitats.⁵⁸⁷ El tema en realitat és una qüestió que afectava a tots els municipis i caldria referir-nos a l'esperit del propi Estatuto Municipal per saber en quina direcció es pretenia encaminar la política d'impostos dels municipis.

Algunes de les inversions públiques que dugueren a terme els governs de Piqué Camí foren: pintar de blanc l'habitació del infermer de l'Hospital; posar llambordes al camí de l'estació; instal·lar l'enllumenat elèctric a una franja de la carretera d'Arbeca a tocar dels rentadors públics així com demanar a la Compañía de Ferrocarriles del Norte que faci el mateix amb l'estació de trens; enrajolar el vestíbul de la caserna de la guàrdia civil; reparació i cortinatge del cotxe de morts, etc. Caldria no oblidar que hi havia sempre una partida pressupostària destinada exclusivament a reparar carrers, camins, clavegueres i edificis municipals que importaven una mitjana de 488,8 ptes.

⁵⁸⁵ Acta de la Comisión Permanente del dia 02-VIII-1924 (AHMBB).

⁵⁸⁶ Acta del ple municipal del dia 30-VI-1925 (AHMBB).

⁵⁸⁷ Acta del ple municipal del dia 17-XI-1925 (AHMBB).

al mes, una quantitat considerable si es té en compte que al cap de l'any econòmic utilitzat, 1924-25, sumava una quantitat total de 5.376,4 ptes., que representava el 4,9% del pressupost. I més si ho comparem amb els pressupostos on s'hi fa constar que les despeses d'obres públiques ascendien a 14.613,35 ptes. de tal manera que la despesa en reparacions representava un 36,8% del total de despeses en obres públiques.⁵⁸⁸ Altres despeses són la dedicada a comprar carn per alimentar els pobres de beneficència, com també medicines.⁵⁸⁹

Les relacions dels anteriors governs amb la Mancomunitat de Catalunya ben aviat es començaren a posar en dubte un cop engegada la maquinària autoritària en mans de Piqué Camí. Ja hem esmentat com existia un deute pendent amb aquesta institució degut a un emprèstit amb la Mancomunitat per tal d'obtenir capital per invertir-lo en obres públiques, en la línia de les que es dugueren a terme a Lleida el 1916-17 sota l'alcaldia del liberal Joan Rovira Agelet.⁵⁹⁰ Això havia d'incloure obres diverses, des del clavegueram, l'enllumenat públic i, sobretot, en les escoles públiques.

Doncs bé, José Minguella i Alfonso Valeta en el ple del 21 d'octubre ja demanen una relació detallada de l'emprèstit contractat malgrat no pertànyer a la comissió de Gobernación y Hacienda. En el ple de l'1 de novembre s'acordà, sense especificar el perquè del interès que suscita, estudiar amb detall el compte d'inversió de l'esmentat emprèstit de la Mancomunitat de Catalunya. Tres mesos després i de la mà d'un ciutadà sense càrrec institucional conegut, Juan Palau Clot, que havia estat proposat en el seu moment per formar part de la nova Junta Pericial, expressà la seva desconfiança respecte a la gestió de l'anterior consistori i l'ús que s'havia fet dels diners prestats per la Mancomunitat. Segons Palau Clot l'anterior govern municipal havia demanat a la Mancomunitat un préstec de més de 100.000 pessetes, una bona part dels quals havien d'estar destinats a les escoles públiques, però al no dur-se a terme aquest inversió considerava que s'havia d'obrir una investigació per tal de resoldre l'afer. L'esmentat ciutadà també mostrà la seva indignació davant del fet que l'Ajuntament encara tingués un suposat deute impagat fora de termini de 30.000 pessetes vers la Mancomunitat, tot i que ell mateix esmenta que no ho estaven degut a uns impostos que havien quedat pendents de cobrar dels repartiments municipals entre 1919 i 1923. És més, ell

⁵⁸⁸ La relació de despeses és la següent: 468,50 (16-IV-1924); 359,50 (03-V-1924); 352,50 (05-VII-1924); 392,25 (09-VIII-1924); 588,90 (30-VIII-1924); 326,50 (04-X-1924); 809,50 (01-XI-1924); 455,75 (13-XII-1924); 441,25 (17-I-1925); 212,25 (07-II-1925); 969,50 (04-IV-1925). Les dades estan extretes de les actes de la Comisión Permanente, excepte la primera que ho ha estat de l'acta del ple municipal. Cal advertir que els pressupostos s'aprovaren el 22-IX-1924 però s'han usat dades des de l'abril ja que és la sèrie més completa de què disposem.

⁵⁸⁹ Actes dels plens municipals dels dies 03-III-1925, 06-III-1925, 31-X-1925. Actes de la Comisión Permanente dels dies 10-V-1924, 24-V-1924, 05-VII-1924 (AHMBB).

⁵⁹⁰ SOL, Romà, TORRES, Carme, Lleida en temps de la Mancomunitat de Catalunya (1913-1924), Virgili & Pagès, Lleida, 1989, p. 16-17.

mateix acceptà el fet que s'havia provat que alguns d'aquests repartiments eren fallits. Juan Palau Clot no va voler donar per acabat l'assumpte i hi insistí en el ple del dia 21 del mateix mes, aquest cop de forma més contundent. Malgrat afirmar que no posseeix documentació que acrediti tals asseveracions, Palau Clot assenyala que hi ha un deute de 30.000 pessetes i els responsables serien l'anterior govern municipal ja que aquests no haurien fet els pressupostos i repartiments en el termini legal. A partir d'aquí continuà amb una sèrie de diatribes sobre l'ensenyament públic i els rentadors municipals i la situació precària d'aquests que ja hem esmentat en els apartats corresponents d'aquest treball.

Però la realitat sembla que s'ajustava a un problema de morositat greu més que no pas a una gestió tan nefasta com la que assenyalava Palau Clot. El problema dels repartiments d'utilitats municipals incobrats resultà ser més tangible del que Juan Palau creia fins al punt que el govern de Piqué Camí es veié obligat a cridar en presència de l'alcaldia als deutors dels anys de 1920 a 1923 “y luego proceder sin contemplaciones por la via del apremio contra los morosos que se hiciesen reacios á tal deferencia”. El que els regidors consideraven com una delicada situació de la hisenda municipal els dugué a aquestes tipus d'actuacions, que no eren les úniques que afectaven les arques públiques, ja que fins i tot s'arribà a detectar frau en la venda pública d'aliments, especialment el peix, de tal manera que es decidí redistribuir les taules dels comerciants i augmentar la vigilància dels algtzirs. En general en totes les despeses municipals es feu gala d'una gran prudència i austeritat per part del consistori, assenyalant constantment la seva preocupació mitjançant expressions com “si las arcas lo permiten”, “la delicada situación de las arcas”, etc. A propòsit de les obres per construir la carretera que uniria les Borges amb l'Espluga Calba, i que carregaven amb encara més les arques municipals, a l'hora de redactar el projecte segons el qual es sufragarien les despeses d'aquest, s'esmentà que l'Ajuntament no disposava de fons ja que des de feia tres anys hi havia una crisi econòmica “por insuficiencia de las cosechas”. Sembla versemblant que alguns dels impostos municipals que havíem esmentat com a no recaptats ho haguessin estat precisament a causa de la delicada situació econòmica en la que es deurién trobar alguns propietaris al quedar-se amb una collita minsa.⁵⁹¹

Ben aviat el problema de l'emprèstit troba la seva solució quan la Mancomunitat concedí pròrroques als deutes contrets pels ajuntaments, de tal manera que el consistori borgenc tan sols va haver de demanar una pròrroga fins al maig de l'any següent per tal de començar a pagar i saldar el

⁵⁹¹ Acta del plens municipals dels dies 6-III-1924, 11-VI-1924 i 13-III-1925. Fins i tot es donà el cas de la reclamació que feu el Delegat Governatiu a instàncies del Governador Civil, Juan Gimeno Acosta, ja que el flequer Juan Esteve els hi havia cobrat més del compte en la venda de pa per al regiment de La Albuera. Vegeu l'acta de la Comisión Permanente del dia 28-VI-1924 (AHMBB).

deute en un termini de cinc anys. Amb la supressió de la Mancomunitat el 20 de març de 1925 el deute s'acabà de pagar a la Diputació de Lleida ja que les competències i els comptes passaren altre cop a mans d'aquesta institució.⁵⁹²

L'Estatuto Municipal de 1924 estipulava en els articles del 483 al 489 que els repartiments generals d'utilitats estarien avaluats per dos comissions, una per la part real i l'altra per la part personal. Això ens permetrà conèixer els noms dels majors contribuents del moment segons el tipus de contribució. La comissió de la part real estava formada pels vocals nats a Borges següents: José Farrerons Güell, primer contribuent de la part rústica; Manuel Farrerons Sabí, primer de l'urbana; Francisco Bardia Canela, primer de la industrial. Com a vocal nascut i domiciliat fora del terme s'escollí a Ignacio Gavín, primer de la rústica, i es deixà en mans dels sindicats agrícoles la designació del vocal que els hi corresponia a cada un per dret. Pel que fa a la part personal trobem la següent relació de vocals: José Belart Bernat, segon major contribuent de la rústica; José Guiu Triquell, segon de l'urbana; i Emilio Cambrodí Cortadelles, segons de l'industrial, i el capellà del poble, segons indicació de l'Estatuto.⁵⁹³

El repartiment general d'utilitats era un tipus d'impost sobre les propietats d'immobles en funció de si pertanyien a les zones rústica, urbana o industrial, per tant, conèixer qui eren els majors contribuents mitjançant aquests impostos ens dona els noms de les persones que acumulaven major quantitat de propietat en les zones corresponents. Aquest impost es recollia cada any i igualment es renovava la junta de vocals per formar part de les comissions encarregades d'avaluar les resolucions de la Junta General de Repartimiento. En aquest sentit podem comparar el primer repartiment amb el segon, i últim, de l'alcaldia de Piqué Camí. Durant el 1925 els majors contribuents de rústica, urbana i industrial continuaren sent els mateixos que el 1924, això és en José Farrerons Güell, Manuel Farrerons Sabí i Francisco Bardia Canela. No és casualitat que el primer esdevingués alcalde durant aquesta mateixa dictadura (entre el 20-X-1926 i el 30-IV-1930) i els altres dos fossin regidors precisament durant el seu mandat. De totes maneres canviaren en aquesta segona junta el major contribuent de rústica amb domicili fora del terme que ara era Salvador Bové Sedó. Igualment es renovaren els de la part personal, designant a Nemesio Navés Ricart, segon contribuent de la part rústica, José Farrerons Solá, segon de l'urbana, i Antonio Minguella Boldú, segon de la industrial, a més del capellà com era habitual.⁵⁹⁴

⁵⁹² Acta del ple municipal del dia 30-IX-1924 (AHMBB).

⁵⁹³ Acta del ple municipal del dia 20-XII-1924 (AHMBB).

⁵⁹⁴ Acta del ple municipal del dia 13-XII-1925 (AHMBB).

Volem, ara, dedicar unes pàgines a la política de salubritat i higiene de l'alcaldia d'Antonio Piqué. Per fer-ho caldrà veure breument els antecedents d'aquestes polítiques en el consistori borgenc. Carles Mas (1916-1984), poeta local de les Borges Blanques de filiació carlista, evocava l'octubre de 1937 a Madrid una imatge poètica entorn del parc del Terrall, motiu que identifica com el centre neuràlgic de les Borges, usant elements aquàtics i florals, molt típics de la seva poesia. Aquest deia així:

ha brollat per escampar llur dol sobre la terra?

¡Ah! Ja ho sé; has sentit bèl·lic cantar,

t'ha arribat la veu de guerra

i ara vols plorar!

I vas plorant amb plor de fulles seques;

ploren les teves nits gotes de rou;

les teves nits tan negres

com el brocal del pou.

El maig de 1942 escrivia un altre poema sota el mateix títol però, ara ja sota el franquisme, ho feia en termes explícitament més alegres, jovials i vitals. Deixarà de parlar de fulles seques, nits negres o referències al context bèl·lic, per dir “Ja han passat les boires del mal temps” o com ara “l'aire” és més “pur”.⁵⁹⁵ És, per tant, un exemple de com un espai vinculat a l'aigua té un ús, ja no només artístic, sinó clarament propagandístic del règim. La vinculació entre política, aigua i ideologia es fa palesa en un simple poema, però al llarg d'aquest apartat veurem com es fan més evidents aquestes relacions mentre tracem un breu itinerari per la política higiènica i dels usos no agraris de l'aigua a les Borges Blanques al llarg de tot un segle.

Després de l'eclosió de l'higienisme de principis del segle XIX a partir dels descobriments mèdics, aquesta posició intel·lectual arribà a la península ibèrica de la mà del liberalisme. L'aplicació pràctica d'aquesta corrent teòrica de la medicina en termes urbanístics es veurà concretada en la creació d'infraestructures públiques vinculades als usos de l'aigua com els rentadors, les clavegueres o els dipòsits d'aigua. Aquestes necessitats també sorgiren a partir de l'aparició dels primers problemes derivats de la revolució industrial, i a Catalunya sorgeixen com a

⁵⁹⁵ MAS 1984: 37-40.

projectes urbans des de l'inici de les colònies industrials i bàsicament vinculades a les grans ciutats com Barcelona i el seu entorn.⁵⁹⁶ Al voltant d'aquestes qüestions també s'ha desenvolupat el ja clàssic debat sobre les condicions de vida de la classe obrera i el impacte que hi tingué la revolució industrial. Quan Engels parla dels problemes d'humitat, salubritat o higiene de l'Anglaterra del segle XIX són problemes que es troben a la ruralia catalana fins a ben entrat el segle XX.

D'altra banda la manca d'estudis entorn d'aquestes qüestions planteja una clara manca de bibliografia que ens permeti emmarcar millor aquesta transformació urbana i puguem dur a terme estudis comparatius així com establir cronologies clares entorn de l'expansió d'aquestes noves infraestructures a les zones rurals catalanes. Destaca la tesi doctoral de Carles Grabuleda sobre salut pública i creixement urbà a la Barcelona contemporània, i a les terres de Lleida els treballs de Joan Ganau entorn de la ciutat de Lleida i les seves transformacions urbanes dels últims tres segles, així com l'estudi de Jordi Domingo sobre Mollerussa i el seu trajecte fins a la capitalitat en un entorn rural entre 1940 i 1984.⁵⁹⁷

La necessitat d'aprofitar l'aigua potable s'ha traduït en una sèrie de construccions úniques vinculades al món agrari que tenen les característiques pròpies d'arquitectura popular en pedra seca. La bibliografia sobre aquests temes és diversa en quantitat i qualitat, però destaquem els estudis sobre les Garrigues que ens afecten per proximitat geogràfica. L'obra de Fèlix Martín i Josep Preixens és imprescindible per entendre el món de la pedra seca, i la de Ramon Queralt pel de les cabanes de volta, així com alguns articles dins de les diverses actes de les trobades d'estudiosos de la comarca.⁵⁹⁸ El que resulta interessant d'aquests estudis en relació a aquest apartat és la constatació de l'existència de basses d'aigua potable, en la immensa majoria de casos sense urbanitzar, al voltant o en la proximitat de les quals es sol agrupar el poblament. La pràctica totalitat d'aquestes basses implicaven els seus obvis efectes negatius en la qualitat de vida i en la higiene que es feren especialment rellevants amb l'augment de població que s'esdevingué al llarg del segle XIX i principis del XX. La població garriguenca passà dels 11.680 habitants el 1830 als 28.830 el 1930, i una densitat de població del 31,1% el 1857 i que arribà al 37,6% el 1920.⁵⁹⁹ És en aquest context de necessitat de noves mesures higièniques i d'expansió urbana que la totalitat d'aquestes basses es van drenar per fer transitables moltes de les zones que avui en dia són places centrals del comerç i de l'activitat urbana d'aquestes poblacions, com en el cas de l'Albi. Les Borges Blanques,

⁵⁹⁶ ALCAIDE: 1999.

⁵⁹⁷ GRABULEDA: 2003; GANAU: 1992; DOMINGO 1987.

⁵⁹⁸ MARTÍN, PREIXENS: 2005; QUERALT: 2008; D.D.A.A.: 1999, 2000, 2003, 2004, 2006, 2008.

⁵⁹⁹ NOGUEIRA, TORT: 1991.

però, és la gran excepció d'aquesta política urbana ja que, potser per les dimensions i els costos que això suposava, es decidí transformar la bassa en un espai d'oci i de lleure conegut com el parc del Terrall.

L'espai urbà conegut amb el topònim del Terrall té els seus orígens en una bassa que recollia les aigües de la capa freàtica i pluvial de l'entorn mitjançant viaductes subterranis, i està situada en el segon desnivell del pujol on està instal·lat el nucli antic de la població de les Borges. La referència gràfica més antiga de la que es disposa és en el gravat del francès Sebastien de Pontault de 1647, durant el setge de Lleida en el context de la Guerra dels Segadors. Situada dins de les muralles, la bassa del Terrall donà lloc a un ampli conjunt de topònims vinculats a l'espai: Hostal de la Bassa, carrer de la Bassa, Passeig del Terrall, Hostal "Els Llacs", Fonda Terrall, la Bassa del Portal del Rosselló, Cafè Terrall o Quiosc del Terrall, entre d'altres. Existeixen altres topònims urbans vinculats al món de l'aigua: Carrer de la font, la Font Vella, la banqueta del canal, etc.⁶⁰⁰ Els usos tradicionals d'aquest espai estaven vinculats a la higiene personal, l'abastiment d'aigua i l'abeurament d'animals, però amb l'arribada de l'aigua del Canal d'Urgell, la creació de la sèquia superior, l'abastiment d'aigua potable i les primeres clavegueres, l'espai anà perdent els seus usos i quedà obsolet com a dipòsit natural d'aigua.

El primer de febrer de 1863 el consistori borgenc, sota l'alcaldia de Josep Arrufat, prenia la resolució d'intervenir definitivament en la bassa del Terrall i transformar-la en un espai d'oci. S'acordà construir un passeig al seu voltant i plantar-hi plataners, malgrat que aquests no s'aconseguien comprar fins el 1865. La bassa no es dividí en les actuals dues basses fins la dècada de 1884 a 1894, i és quan tenim constància de ser el primer cop que s'emprava el topònim "Terrall" per referir-se al conjunt de l'espai enjardinat en un document escrit. A partir d'aquí les transformacions s'anaren seguint amb certa regularitat: el 1896 s'hi instal·laren llums de petroli; el 1904 es planten arbres al passeig d'entre ambdues basses; entre 1912 i 1918 es construï un mur de contenció de la segona bassa; el 1918 s'acondicionen uns abeuradors al mateix mur; i fins i tot s'hi instal·la la Biblioteca Popular de la Mancomunitat, inaugurada l'1 de desembre de 1918. Al llarg d'aquest article veurem altres obres que afectaren l'espai.

L'origen del projecte d'abastiment d'aigua potable a la població de les Borges Blanques es remunta al 20 d'abril de 1885. Redactat pel barceloní Fulgencio Pagès el projecte consistia en usar l'ariet hidràulic inventat per Joseph-Michel Montgolfier el 1792. Malgrat que l'autor ja esmenta que es tracta d'un invent defectuós, decidí combinar-lo amb dos bombes d'aigua i una turbina que li

⁶⁰⁰ RIPOLLÉS, TRULLOLS: 1989; SATORRA, GASSIÓ: 2006.

permetien filtrar 24 litres per segon a diferència dels 4 que permet l'invent original. El dipòsit d'emmagatzematge d'aquesta aigua s'emplaçà a un dels punts més elevats de la població, al final del carrer Sant Pere. El projecte implicà l'ampliació d'algunes clavegueres existents i de la sèquia superior A⁴ del Canal d'Urgell, fet que augmentava el preu del projecte a les 70.658,81 ptes. El propi Pagès esmenta la millora de les condicions higièniques com un dels motius principals per la necessitat de realitzar l'obra esmentada.

El 18 d'abril de 1891 es presentà a l'Ajuntament una instància mostrant la seva disconformitat en la presa d'aigües de la sèquia superior del Canal d'Urgell per a l'abastiment d'aigua potable. El firmaven José Giné, Pablo Ricart, Celestino Farrerons, Ramon Palau, Pedro Melons, Ginés Valeta, José Claveria, Ramón Güell i Jayme Villá. En Valeta, regidor, i en Güell eren ambdós representants del Partit Tradicionalista, mentre que en Claveria era el pare d'Enrique Claveria Iglesias, germanòfil de família castrense regidor durant les dictadures de Primo de Rivera i de Franco i alcalde dos cops durant la primera. Bàsicament la queixa consistia en assenyalar que es tractava d'una suposada il·legalitat i que “podría resultar algún perjuicio para intereses creados” per acabar enumerant els seus desitjos de que el projecte continués i es pogués abastir la població d'aigua potable.

La primera vinculació, encara que a posteriori, del món polític amb l'obra pública entorn dels usos de l'aigua, serà el precedent que suposà la contractació d'Agapito Lamarca com a arquitecte encarregat de realitzar el projecte de Fulgencio Pagès. Agapito Lamarca Quintana (Lleida, el Segrià, 1821 — Barcelona, 1901), propietari, arquitecte i enginyer era el pare d'Eugènia Lamarca de Mier, casada amb el llavors tinent coronel Francesc Macià i Llusa, futur diputat a Corts per les Borges.⁶⁰¹ La factura de les obres tramesa pel governador civil de la província data de l'1 d'agost de 1891, fet que desmenteix, en part, que Lamarca deixés de dedicar-se plenament a l'arquitectura el 1884 per gestionar la gran finca de la seva dona.

El primer reglament per a la concessió d'aigua potable per a particulars de les Borges data de 1892 sota l'alcaldia de Pedro Benet Mallol.⁶⁰² La quantitat mínima arrendable per part del comprador era la mesura d'un quart de ploma d'aigua, equivalent a 250 litres diaris, indivisible entre veïns. En l'article tercer trobem els preus que van més enllà d'aquesta quantitat estàndard:

⁶⁰¹ Sobre Lamarca vegeu CASALS BERGÉS, Quintí, “Macedònia històrica de lleidatans políticament incorrectes”, *ARTS: Revista del Cercle de Belles Arts*, núm. 27 (juny 2007), p. 21-27.

⁶⁰² Probablement el primer alcalde republicà de les Borges. D'aquí que, durant la Segona República, se li dediqués un carrer, precisament substituïnt l'anteriorment anomenat de Sant Pere.

Artº 3º— El precio de la propiedad de una pluma de agua equivalente á mil litros, será el de siete cientos cincuenta pesetas; el de tres cuartos de pluma equivalente á siete cientos cincuenta litros será el de quinientas sesenta y dos pesetas cincuenta centimos; el de media pluma equivalente á quinientos litros será el de tres cientos setenta y cinco pesetas y el de un cuarto de pluma equivalente á dos cientos cincuenta litros será el de ciento ochenta y siete pesetas cincuenta centimos pagaderos al contado.

L'Ajuntament també prenia la responsabilitat de no vendre a preus més baixos que els estipulats, malgrat que es reservà al dret a fer concessions temporals a 20 ptes. per anticipat per cada quart de ploma d'aigua. El consistori proveí l'aigua de la xarxa pública mitjançant un tub que enllaçava amb la instal·lació del particular des de la part davantera de la casa. El preu d'aquesta enllaç estava a càrrec del subscriptor i sota el reglament del Contracte de Concessió establert pel propi Ajuntament. A més si el subscriptor canviava de vivenda havia d'assumir els costos del trasllat de la subscripció i de totes les operacions urbanes o problemes d'instal·lació que se'n derivessin.

Cada instal·lació suposava la col·locació d'una caixa de registre i una "llave de aforo" situada a la façana de l'edifici de cara a la via pública, amb obertura de la rasa fins la canonada general de conducció de l'aigua. El preu també estava estipulat: 10 ptes. la caixa de registre i 0,50 cada soldadura, a banda de 75 ptes. per metre lineal de canonada. Per acabar-ho d'adobar el conjunt del cost de l'obra s'havia de pagar per endavant. L'únic aspecte beneficiós de tanta despesa era que al final la infraestructura restava com a propietat del particular i la seva conservació anava a càrrec de l'Ajuntament. Però fins i tot això implicava una nova càrrega econòmica de 7 ptes. anuals en conceptes de vigilància, inspecció i conservació. Tampoc no es contemplaven indemnitzacions per obres de reparació o reformes en la canonada pública. En cas de disminució o cessament del cabal de l'aigua s'havia de presentar un escrit advertint a l'Ajuntament del succés, el qual enviava un empleat dedicat a comprovar la veracitat dels fets. Com a colofó final encara multaven amb 2,50 ptes. per cada reclamació infundada per dieta del treballador.

En definitiva el reglament consta de 6 pàgines i 22 articles que, com s'ha vist, impliquen un alt nivell de control entorn de l'ús de l'aigua. El firmaven el propi alcalde Pedro Benet i els regidors Manuel Vilá, José Sans, José Belart, Eugenio Farrerons, José Mª Güell, Juan Arrufat i Ginés Valeta. Probablement aquest fet suposà un fre a la implantació de l'aigua corrent en el municipi, ja que fins ben entrats els anys 30 del segle XX encara s'arrendaven quarts de ploma d'aigua en carrers del centre històric de la població que ja disposaven de canonada d'abastiment des del segle XIX. Resulta plausible pensar que tanta minuciositat a l'hora d'estipular la forma d'abastir d'aigua potable les vivendes de la població era deguda a la reticència de l'Ajuntament a fer-se càrrec de les

diverses despeses que podia ocasionar una obra d'aquest calibre per un municipi de 4.212 habitants el 1897, sobretot tenint en compte el poc pressupost del que disposava un consistori com el que hem estudiat. De fet les polítiques impositives, sobretot les de progressivitat fiscal, no s'aplicaran eficaçment fins als 20 i 30 del segle XX, i que de fet coincideixen amb els primers grans projectes de reforma urbana de la població.

Sota l'alcaldia de Francesc Cortada Pibernat⁶⁰³ se subhastà la construcció del segon dipòsit d'aigua de la població el 19 de maig de 1918. Set mesos després, el 31 de desembre, s'inaugurava la construcció. Fou adjudicat el 4 de juny a Anton Minguella de les Borges, i construït per la casa Isidre Torres de Barcelona, i la direcció del projecte recaigué en l'enginyer E. Martí Lamich, de Lleida. Ben aviat es decidí ampliar la instal·lació construint en dos fases: primer un petit dipòsit d'alimentació de la bomba elevadora, i segon un gran dipòsit de depuració amb capacitat suficient per poder assegurar l'abastiment a la població durant les èpoques de neteja de la sèquia superior. El nou projecte fou redactat pel mateix Martí Lamich i presentat ben aviat, el gener de 1919, per un cost de 29.277,38 ptes.

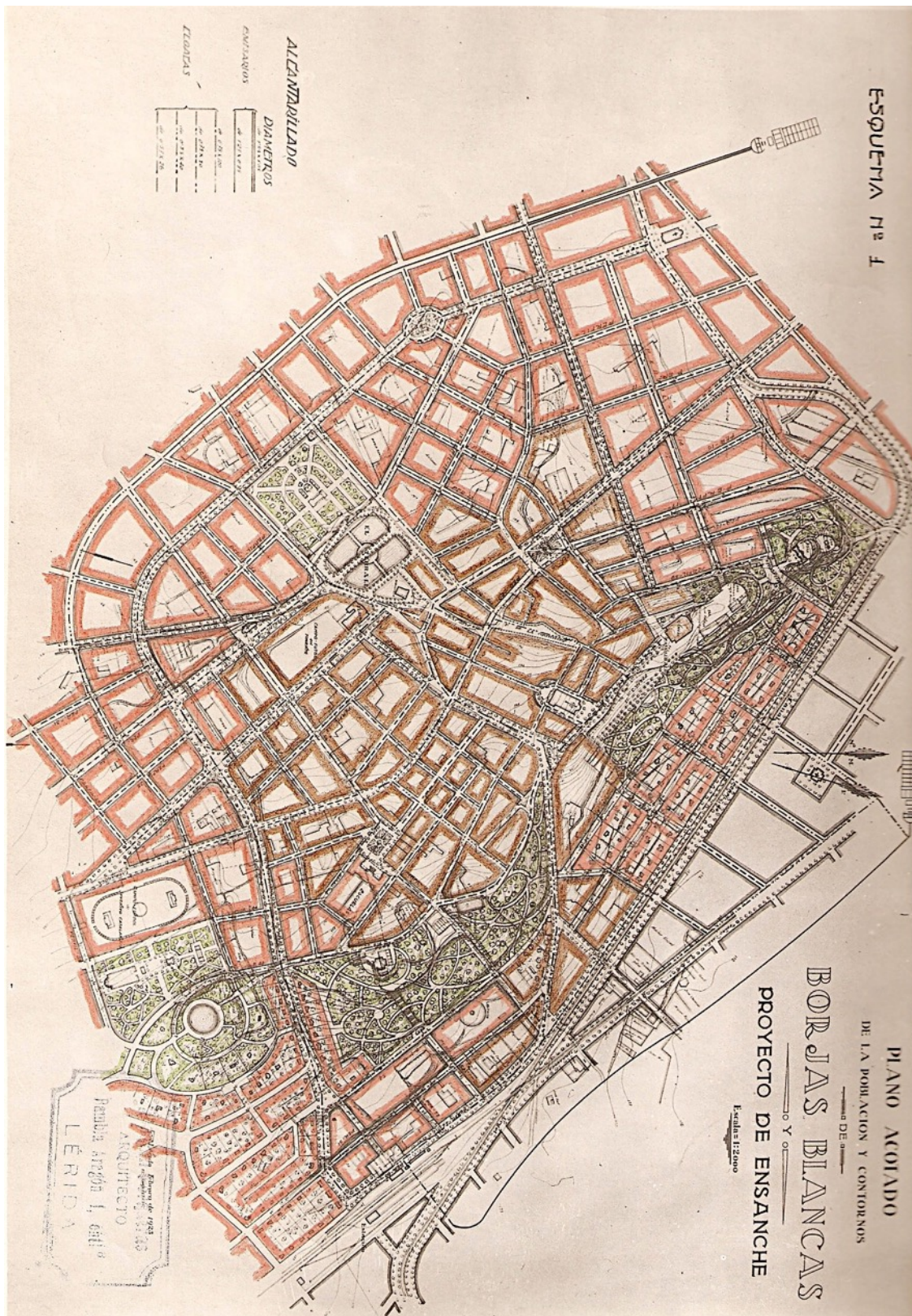
Durant l'alcaldia d'Antonio Piqué Camí es donà continuïtat al projecte de renovació del traçat urbà impulsat des de sectors republicans des d'inicis del segle XX i que culminava amb el dipòsit de 1918. La militància de Piqué al Centre Democràtic i Republicà de les Borges, malgrat la seva política anticatalanista i la clausura de Joventut Catalanista de les Borges, facilità que no s'aturés el projecte, malgrat que es presentà tot just Piqué havia deixat l'alcaldia. El projecte encarregat a l'arquitecte Joaquín Porqueras Bañeras (resident a Lleida i autor del seu Mercat del Pla, l'Hospital Provincial de Santa Maria o el Cafè-Teatre dels Camps Elisis) fou rebut el febrer de 1926 i implicava una despesa de 3.912.766,24 ptes., quantitat absolutament inassumible per un Ajuntament com el de les Borges, que tot just havia començat una política d'equilibri pressupostari que implicava un dèficit zero.

El caràcter regeneracionista del primoriverisme i la pròpia feblesa de l'actuació dictatorial del consistori, permeté que el projecte continués estudiant-se fins al 1928 quan se'n presentà una nova versió que contemplava la possibilitat d'allargar la planificació, la seva construcció i les seves despeses endeutant l'Ajuntament fins a 30 anys vista. En la *Memoria. Proyecto de ensanche y saneamiento de la ciudad de Borjas Blancas*, l'autor assenyalava que la superfície ocupada per la ciutat era de 520.000 m² i afegia que "dicha extensión resulta por habitante una superficie de 113m², cantidad que sobrepasa con exceso los límite aconsejados por los higienistas que fijan un

⁶⁰³ Francesc Cortada Pibernat (?). Alcalde de les Borges per Joventut Republicana. Regidor, posteriorment, de la dictadura de Primo de Rivera el 1926.

mínimo de 60 m² por habitante”. Finalment Porqueras proposava ampliar la superfície fins als 700.000 m² i donar capacitat per a 8.750 habitants amb una mitjana de 80 m² per habitant.

Fotografia 1: Mapa de reforma urbana del projecte de Joaquín Porqueras, 1928



Font: Memoria. Proyecto de ensanche y saneamiento de la ciudad de Borjas Blancas (AMBB).

Una de les novetats més interessants pel tema que aquí ens ocupa que planteja el projecte esmentat és l'anomenat "Paseo del Canal". Aquest es projectà de la següent manera:

A este grupo pertenece tambien el paseo del Canal, el cual se proyecta dejando a cada lado un paseo de tipo segundo o sea de 16 metros de ancho, de modo que resulte el canal en el centro con sus correspondientes barandillas, dos paseos contiguos a estas de 4'40 m. y a continuación los dos arroyos de 6 metros, terminando con las aceras, constituyendo un amplio paseo de cuatro hileras de árboles, desde donde se dominará el hermoso panorama de la Ciudad Jardin con el fondo del paseo o plaza del Castillo Alto y la silueta graciosa de la Iglesia parroquial, avalorado todo ello por la nota alegre de la vista del agua corriente en gran cantidad.

Aquestes línies expliciten com s'estava projectant un segon espai d'oci entorn d'una infraestructura vinculada a l'aigua, en aquest cas el Canal d'Urgell.

Pel que fa al clavegueram el propi Porqueras constatava com "el alcantarillado que existe actualmente en algunas calles de Borjas, es muy deficiente, según nuestras noticias, formado por conductos de forma rectangular y cerrados con losas de piedra." I afegia que "seria muy conveniente que el Ayuntamiento fuese paulatinamente reformando este estado actual, dotando a la calles del casco de tubos de cemento, con preferencia ovoides análogamente a lo que se proyecta para el Ensanche." Paral·lelament a aquesta reforma es plantejà la creació d'una estació depuradora de les aigües residuals per tal d'aprofitar l'aigua encara per usos agrícoles.

Enrique Mías Codina fou l'encarregat de redactar l'estudi previ per la construcció d'un dipòsit d'aigua per a l'estació de trens, propietat de la Compañia del Ferrocarril del Norte, per al seu abastiment d'aigua potable. El dipòsit, que havia de funcionar com a complementari del que ja existia a l'estació, tenia una capacitat de 4.800 m³, degut a la necessitat de subministrat 120 m³ diaris, i estava especialment pensat per subministrar en les èpoques de rentat i neteja del Canal d'Urgell i de la sèquia superior. La necessitat d'aquesta quantitat d'aigua es derivava de l'ús del ferrocarril amb locomotora de vapor i de la inexistència d'estacions per proveir-se entre les Borges i Montblanc. El projecte ja contemplava la possible electrificació del trajecte Lleida-Tarragona però es decidí construir el dipòsit sobretot perquè en cas d'electrificar-ho s'havia de construir encara una segona línia fèrria que en aquell moment no existia. Malgrat que la idea inicial era construir un mínim de 2 dipòsits i un màxim de 3, al final tan sols se'n construí un i en terrenys de propietat municipal. Darrera d'aquesta operació hi havia també la voluntat de recaptar més diners per l'ajuntament. En el mateix projecte es contemplava un consum de 100 m³ diaris, a 36.500 m³ l'any

pel preu de 0,40 ptes. el m3 resultant un ingrés anual de 14.600 ptes. Amb l'electrificació general dels anys seixanta el dipòsit caigué en desús i fins i tot s'enderrocà el que tenia l'estació dins de les seves instal·lacions.

La caiguda de l'alcalde Piqué

La fi del mandat d'Antonio Piqué Camí tingué com a catalitzador una controvèrsia relacionada amb l'augment de sou del secretari José Palau Campderrós. Aquest s'augmentà el sou en 500 ptes., de 4.500 a 5.000, segons marcava la llei ja que havia d'arribar al salari mínim. Com que no ho va manifestar a ningú s'interpretà, per part de Juan Vilafranca i Francisco Mases, com una maniobra secreta per tal d'amagar l'augment al consistori. La prova principal sobre aquesta acusació fou que al requerir-li sobre l'augment de despesa en el pressupost de secretari l'al·ludit no donà cap tipus d'explicacions al respecte. D'altra banda el regidor Llaquet assegurà que en un ple es preguntà si el secretari volia un augment i aquest contestà que ja estava ben dotat per llei. Davant d'aquesta situació Mases manifestà que ja no podia confiar en el secretari i es posà a votació si se li retirava el suport i, inevitablement, havia de ser substituït. La votació donà com a resultat sis vots a favor de la seva destitució dels regidors Mases, Cornudella, Aragüés, Ricart, Vilafranca i Masgoret, i quatre en contra, el de l'alcalde Piqué i els regidors Llaquet, Pons i Vilalta. En perdre aquesta votació és probable que l'alcalde es sentís deslegitimadament del seu càrrec i presentà la seva dimissió com a alcalde i regidor al delegat governatiu. Aquesta crisi s'allargà durant ben bé un mes, durant el qual no es reuní el consistori i es tingueren en compte noms com Ángel Lois, procurador, o el mateix Francisco Mases per ocupar el càrrec. Finalment es solucionà la crisi amb la investidura com a alcalde un vell conegut, Enrique Claveria Iglesias, "persona de mucha cultura y muy apreciado".⁶⁰⁴

El final de l'alcaldia d'Antonio Piqué Camí és força confús. D'una banda està clara la seva vinculació i dedicació a la construcció de l'estructura autoritària del règim de Primo de Rivera a les Borges, la repressió del moviment republicà i catalanista, així com una política fiscal conservadora. D'altra banda, des del nomenament de Francisco Mases Andalé com a diputat provincial, i malgrat cobrir-se la seva vacant com a primer tinent d'alcalde per incompatibilitat de càrrecs amb en Juan

⁶⁰⁴ *La Vanguardia*, 30-I-1926, p. 11; 07-II-1926, p. 16 (HDLV). Actes dels plens municipals dels dies 27-XII-1925 i 29-I-1926 (AHMBB).

Cornudella Duran, Mases va continuar assistint als plens.⁶⁰⁵ Sembla que el diputat Mases podria tenir certa tutela dels últims dies de l'alcalde Piqué, ja que assisteix als plens d'aprovació dels pressupostos i de la renovació de la Junta Pericial.⁶⁰⁶ Finalment destaca el rol que jugà Francisco Mases en la caiguda de Piqué com a alcalde ja que fou ell qui presentà la moció de retirada de confiança al secretari Josep Palau Campderrós. La nostra anàlisi inicial vinculava aquesta decisió sobretot a l'alcalde Piqué, però veient la importància que juga en la història de les Borges en Francisco Mases ara creiem oportú matisar aquesta idea. L'arrel política del secretari Palau i de l'alcalde Piqué era en ambdós casos republicana, és probable que hi hagués, per tant, cert respecte mutu, malgrat això no deturà l'alcalde Piqué de perseguir d'altres ex-correligionaris del CDR. En canvi Mases, provinent del carlisme i amb un poder institucional cada cop més gran, a banda d'una trajectòria política i institucional àmplia (alcalde, regidor, president del Sindicat Agrícola de Sant Jaume, diputat provincial, etc.), sembla clar que estava duent a terme una maniobra política encaminada a expulsar del seu càrrec públic a un republicà històric de les Borges.

A l'hora de la votació de la moció de Francisco Mases hi votaren a favor els regidors Cornudella, Aragüés, Ricart, Vilafranca, Masgoret i el mateix Mases. En contra hi votaren en Melchor Llaquet, Pons, Vilalta i ni més ni menys que el mateix Piqué. Aquest manifestà que el seu vot en contra era degut a què ell com a alcalde encara tenia dipositada tota la confiança en el secretari. En definitiva es probable que un intent d'en Piqué per guanyar major poder com a alcalde, o senzillament la falta de visió política del mateix en no veure la jugada que l'hi tenien preparada en Mases i en Vilafranca, es va veure obligat a dimitir per no expulsar al vell republicà Palau.⁶⁰⁷ Malgrat aquest canvi en l'alcaldia, i en l'equilibri de poder dins del conservadurisme borgenc, ocupant la direcció del govern el sector més a la dreta dels què tenien representació institucional (Clavería, Mases, etc.), la veritat és que va ser un canvi tardà i totalment ineficaç, que solament va servir per endurir la dictadura a les Borges durant els 8 mesos que va durar l'alcaldia d'en Clavería. El 3 de desembre de 1925 la dictadura havia canviat el seu rostre i s'establia com a Directori Civil, deixant endarrere els anys de poder militar i actituds immobilistes per inaugurar una nova etapa marcada per la falta de rumb i la cerca desesperada d'un consens social que no arribaria. En aquest sentit, com veurem, l'alcaldia d'Enrique Clavería, enlloc de ser un pròleg de la de José Maria Farrerons Güell, serà més aviat un epíleg de la d'Antonio Piqué Camí.

⁶⁰⁵ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 19-VII-1925 (AHMBB).

⁶⁰⁶ Actes del plens de l'Ajuntament dels dies 17-XI-1925 i 13-XII-1925 (AHMBB).

⁶⁰⁷ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 27-XII-1925 (AHMBB).

La soledat de Piqué la podem veure en les actes de la Comisión Permanente del gener de 1926 on, malgrat estar convocades tres sessions, només es presentaren l'alcalde i el secretari. L'absència de la resta de regidors no només bloquejaven qualsevol presa de decisions o el funcionament normal de la institució, sinó que també tenien un profund contingut polític i on s'avocava Piqué a la dimissió del seu càrrec. De fet, els regidors no reapareixerien fins a la sessió del 23 de gener, justament un cop Piqué havia presentat la renúncia.⁶⁰⁸

L'alcaldia d'Enrique Clavería

No serà fins a finals de gener de 1926 que es farà efectiva la dimissió de Piqué i la selecció de Clavería com a alcalde. En el ple del 29 de gener s'explica com Piqué havia presentat la seva dimissió al delegat governatiu del partit judicial i aquest en la comunicació núm. 130 designava com a substitut regidor a l'Enrique Clavería. En el mateix ple prengué possessió del seu càrrec i procedint a l'elecció del nou alcalde en votació secreta sortí escollit per 12 vots a favor i un en blanc. Aprofitant l'avinentesa de renovació de càrrecs en Juan Cornudella presentà la dimissió perquè opinava que feia massa temps que estava en el càrrec però per votació del ple es rebutja la seva petició.

En la seva primer intervenció com a alcalde en Clavería va agrair la unanimitat en la seva elecció, clarament pactada abans de prendre possessió del càrrec de regidor, i demanà ajuda en benefici de la ciutat. Evidentment la resta de regidors mostraren la seva predisposició a col·laborar. S'inaugura així una alcaldia breu, de només 9 mesos, que acabaria amb la seva dimissió l'octubre del mateix any.

Enrique Clavería Iglesias (les Borges Blanques, les Garrigues, 14 març 1891) fou polític i empresari. Hereu de la indústria de l'oli familiar en la qual continuà al capdavant per indicació del seu pare, malgrat la seva passió pel món castrense i haver fet un any d'iniciació i estudi de l'anàlisi matemàtic per ingressar a una acadèmia militar. La casa pairal estava situada al C/ Àngel Guimerà núm. 3, actual C/ Carnisseria, en un extrem de la Plaça de la Constitució, al mig del centre històric del poble. Casat amb Ramona Sementé Domingo, tingueren dos fills, en José, que ingressà a l'Acadèmia General Militar de Saragossa, i la Teresa. Clavería fou alcalde dos cops durant la dictadura de Primo de Rivera, primer entre el 29 de gener i el 7 d'octubre de 1926, i després entre el

⁶⁰⁸ Actes de la Comisión Permanente dels dies 02-I-1926, 09-I-1926, 16-I-1926 i 23-I-1926 (AHMBB).

30 d'abril de 1930 i el 12 d'abril de 1931. Abans encara havia estat regidor amb l'alcalde Piqué entre el 22 de març de 1924 i 1925, i durant el franquisme ho seria entre 1964 i 1966. Pel que fa a la seva família el seu fill Josep A. Claveria Sementé (les Borges Blanques, les Garrigues, 26 novembre 1917) tingué una important trajectòria militar: diplomat d'Estat Major i d'Estats Majors Conjunts, fou cap del Regiment d'Infanteria Mecanitzada "Asturias 31", destacat a El Goloso (Madrid), coronel d'Infanteria, professor del Centre Superior d'Estudis de la Defensa Nacional (CESEDEN), general cap de la Brigada d'Infanteria Mecanitzada núm. 21 i governador militar de Badajoz (1977).⁶⁰⁹ Enrique Claveria era fill de Josep Claveria Aragüés de manera que estava emparentat amb en Josep Aragüés Parcerisa, i tenia dos germans, en Josep i en Ricard. En Josep⁶¹⁰ entrà a l'exèrcit espanyol i arribà al càrrec de capità tot i que va morir relativament jove. Josep fou detingut el 23 de novembre de 1936 ja que constava com a membre de la Unión Militar Española, l'organització militar d'extrema dreta que protagonitzà el cop d'estat del juliol de 1936, i ingressà a la presó de San Antón. Josep es declarà persona d'esquerres, perseguit "por su calidad de catalán" durant la dictadura de Primo de Rivera, i fidel a la República i així ho testificaren el seu fill Ricard Claveria Prenafeta,⁶¹¹ el qual assegurà que per la seva condició d'esquerres fou perseguit durant la dictadura, i Alejandro Parra Serrada i Basilio Andrés de la Fuente, dos cenetistes que testificaren a favor de pare i fill. Josep pare caigué malalt a la presó fruit de la seva diabetis sense tractar però l'expedient es resolgué relativament ràpid i el 27 de febrer de 1937 sortia de la presó. Aquesta vocació militar també la seguí el seu fill, Josep Claveria i Prenafeta, que arribà a ser General de Brigada d'Enginyers, Diplomat de l'Estat Major. Josep fill fou director de la *Revista de Historia Militar*, almenys el 1975, i ens consta que passà a la reserva el 16 de novembre de 1978.⁶¹² En Ricard, en canvi, assolí l'estatus de capità d'Estat Major però, segons Melani d'Urgell, la Guerra Civil truncà la seva carrera i des d'aleshores ençà només exercí de tinent coronel comandant

⁶⁰⁹ Sembla que també fou president del Patronato de Huérfanos del Ejército de Tierra Residencia "San Fernando, segons el treball PRIETO LÓPEZ, Borja, PORTILLO FERNÁNDEZ, Arturo, RAMOS POVEDANO, Esteban, *Patrimonio Histórico Español del Juego y del Deporte: Residencia de Estudiantes "San Fernando. El Colegio de Santiago en Carabanchel Bajo, La finca "Vista Alegre"*, Museo del Juego, 2011, p. 28 (pàgines sense numerar).

⁶¹⁰ Josep Claveria Iglesias fou denunciat per "Desafección al Régimen" republicà i se li incoà un expedient el 19-I-1937 per part de la *Secretaría General de los Tribunales y Jurados Populares*, jutjat núm. 4, jutjat d'urgència núm. 1, núm. 1724, caixa 101/2, expedient, 53, registre general núm. 3213 (PARES).

⁶¹¹ Fill del denunciat, en el moment de testificar tenia 22 anys, era solter, Guàrdia d'Assalt i alumne de l'Escola Suboficials, havia prestat servei al front de Mocejón i Toledo durant tres mesos, i en aquell moment estava afiliat al Partit Comunista.

⁶¹² *BOE-GdM*, divendres 24 de novembre de 1978, núm. 281, p. 26689.

algunes unitats operatives.⁶¹³ Sembla, però, que aquest trencament era degut a la seva condició de quintacolumnista:

La audacia de los miembros de la Quinta Columna llegó a ser increíble. Como muestra un botón, Ricardo Clavería Prenafeta, natural de Lérida pero domiciliado en Madrid es detenido a mediados de 1937. Sargento de Artillería y con carnet del Partido Comunista entregó a unos miembros de la CNT que se estaban haciendo pasar por quintacolumnistas, una pieza de artillería vickers del 10,5 con munición, que según él se perdió durante los combates del Jarma.⁶¹⁴

Una de les primers decisions de l'alcalde Clavería fou anular una sèrie de rebuts pendants de cobrament presentats pel recaptador José Minguella Güell de 2695,5 ptes. pel repartiment general d'utilitats entre 1919 i 1923. També presentà una sèrie de rebuts que pujaven a 416,50 ptes. del cànon i arrendament de les aigües entre 1919 i 1922 que s'acordà cobrar per procediment de constrenyiment administratiu.⁶¹⁵

També es va iniciar el procés de confecció d'un nou padró de cèdules personals amb el personal que decidí l'alcalde i seguint la normativa de l'Estatuto Municipal de 1924.

L'epíleg definitiu de la gestió de l'alcalde Piqué fou quan presentà la factura del viatge a Madrid per l'homenatge al rei, que pujava a 1275 ptes., on sembla que hi constaven despeses per a tres persones tot i que el viatge era per a dues. Fins i tot se sotmeté a votació amb els vots a favor dels regidors Pons, Llaquet, Masgoret, Cornudella i Clavería però en contra de Ricart, Vilalta, Mases, Vallès, Cots, Giné, Vilafranca i Aragüés. Finalment s'acordà pagar-li dues terceres parts de la factura presentada. L'assumpte s'allargà fins el 1927 quan el mateix Piqué demanà una modificació de l'acord del ple del febrer de 1926 i, en definitiva, ho hagué de resoldre el nou alcalde, Farrerons Güell, rebaixant la factura a 1032,60 ptes.⁶¹⁶

⁶¹³ La data de naixement de Claveria és del Padró de 1924. Sobre Josep A. Claveria i Sementé i la resta de la família vegeu URGELL, Melani d', "En Josep A. Clavería i Sementé, un borgenc que assoleix el generalat", *La Mañana*, 3-IX-1977, p. 5.

⁶¹⁴ SOLER FUENSANTA, José Ramón, LÓPEZ-BREA ESPIAU, Francisco Javier, *Soldados sin rostro: los servicios de información, espionaje y criptografía en la Guerra Civil española: 1936-1939*, Inèdita Editores, Barcelona, 2007, p. 113. La font que citen és "Archivo Histórico Nacional. Archivo General Rojo, Caja 3/7.

⁶¹⁵ Segons el DIEC2: Constrenyiment administratiu: Procediment d'execució forçosa seguit per l'autoritat administrativa per al cobrament de qualsevol obligació pecuniària.

⁶¹⁶ L'assumpte ja s'havia posposat altre cop quan la Comissió Permanent ho havia deixat altre cop en mans del ple l'11-XII-1926. Acta del ple de l'Ajuntament del dia 13-VI-1927 (*AHMBB*).

Els regidors que formaren part del consistori dirigit per Clavería eren Juan Cornudella Duran, Josep Aragüés Parcerisa, Aquilicio Ricart, Pablo Pons, Melchor Llaquet Benedet, Francisco Mases Andalé, Juan Vallés Ollé, Salvador Masgoret, José Cots, Pere Giné Giné, Juan Vilafranca i Pere Vilalta. Els homes forts del govern eren, a més de Clavería, els regidors Cornudella i Aragüés, ja que els tres serien els integrants durant tot el mandat de la Comisión Permanente.

De Francisco Mases Andalé en disposem d'una bona colla de dades per a esbossar-ne un perfil biogràfic força complert. A més comptem amb l'inestimable testimoni de Ramon Arrufat Arrufat qui, en la seva obra *Macià* [...], diu:

Masses era un personatge borgenc afiliat al carlisme ortodox de la localitat. Un home que no havia estat mai com els altres, pel que afecta a la salut física. Entre el cor, el fetteg o bé el reuma, el tenien segrestat. El que sí era cert, que no havia treballat mai. Això li valia que es pogués dedicar a tota mena d'especulacions d'ordre materialista, una mena de financer de pobre, però legal!... només faltaria... sense tenir en compte els sentiments cristians ni humans. Tot que era un home de missa diària com a mínim, i de sermó capvespral. Amb aquestes qualitats va arribar a ésser un home de posició econòmica merament folgada. Això li va permetre de fer algun favor a més d'un necessitat. A més, tenia una cosa de la qual en diem en termes generals i vulgars "Àngel". Un tracte dolç, un somriure atraient... i el cor, malgrat tenir-lo malalt, no li latia quan es tractava de comptabilitzar l'interès del capital destinat al seu favor. Pel que pràcticament vàrem poder comprovar, es veu que calculava com les màquines. No s'alterava per res. Amb el somriure curava tots els malentesos i dissimulava les no massa bones intencions. Malgrat tot, però, entre amics i parents va reunir els dos-cents vots que el caciquisme lleidatà li exigia. No li va costar pas gaire renunir-los, perquè era un home que comptava amb un arbre genealògic dels més nombrosos de la població. La qüestió fou que en Masses va ésser nomenat Alcalde de Les Borges, per R. D.⁶¹⁷

Quadre 41: Distribució dels regidors en les comissions (alcaldia Clavería)

Polícia urbana y rural, fomento y obras	Beneficiencia y Sanidad	Fuentes, alumbrado y Cementerio	Gobernación y Hacienda	Instrucción Pública	Matadero
Melchor Llaquet Benedet	Pablo Pons Bardía	Juan Valles Ollé	Francisco Mases Audalé	Pablo Pons Bardoa	Juan Cornudella Duran

⁶¹⁷ ARRUFAT ARRUFAT, Ramon, *Macià: La trajectòria política d'una figura excepcional, en un poble que ha perdut la fe*, mecanoscrit original. Vegeu també l'edició que en feu Editorial Fonoll el 2007.

Aquilicio Ricart Domingo	José Cots Salat	José Aragüés Parcerisa	Aquilicio Ricart Domingo	Juan Valles Ollé	Pedro Vilalta Ricart
Joan Vilafranca Cots	Salvador Masgoret Cantó	Pedro Vilalta Ricart	Melchor Llaquet Benedet	Pedro Giné Viles	Juan Vilafranca Cots

Font: Elaboració pròpia a partir de Acta del ple municipal del dia 28 de febrer 1925 (AHMBB).⁶¹⁸

El consistori invertí en diverses ocasions en la millora de la infraestructura i del material d'oficina necessaris per al correcte funcionament de l'Ajuntament. Així el febrer de 1926 es donà permís per a comprar una màquina d'escriure, així com taules bipersonals, aquestes últimes, això sí, d'oferta.⁶¹⁹ Al març encara estaven per decidir-se, l'oferta passava per màquines Raiyal, Underwood i Yost, aquesta al preu d'oferta de 800 ptes. proposada pel regidor Vilalta, però s'acordà que fos l'alcalde qui ho resolgués.⁶²⁰

De fet Clavería pretenia donar una imatge de renovació interna de l'administració de l'Ajuntament, tot i que era quelcom que ja havien anat duent a terme republicans anteriorment o el mateix Piqué. En aquesta línia d'actuació Clavería presentà un autèntic memorial de greuges contra els anteriors governs i la seva suposada falta de diligència administrativa que, pel seu evident interès, reproduïm a continuació:

Que es tan pobre el concepto que ha formado de la actuacion que desde ciertos años se ha llevado nuestra casa, que aunque sea triste, tiene que confesarlo.

Cuantas personas han tenido representacion en la misma, han tenido a bien exponer proyectos de obras, algunos de los cuales se han realizado; pero no siendo este el momento oportuno de fiscalizarlos, hace constar que algunos de ellos han sido acertados.

Colocados en esta casa, todo el mundo se siente ingeniero, arquitecto etc. etc., acostumbrando á olvidar, segun apreciacion del informante, el punto capital, que es, una verdadera reorganizacion en la parte administrativa.

Los estados de cuentas, sin querer decir que esten mal, adolecen de una serie de defectos, que es casi imposible poder sacar el agua clara como vulgarmente se dice.

En concepto del informante, ha llegado el momento en que, si preciso es, tienen que sacrificarse las mejoras que no sean de caracter urgente, para dar paso á la principal, como es, la de montar en primer término, unas oficinas municipales que, aunque modestas, reunan las condiciones indispensables, á fin de que el personal destinado á las mismas, pueda trabajar en condiciones adecuadas, y sobre todo con certera independencia del público.

⁶¹⁸ De fet, l'adjudicació de regidors a les comissions corresponents durant la primera alcaldia d'Enrique Clavería no patí cap canvia respecte a l'última del seu antecessor. Per això la data del ple citada és anterior a la presa de possessió de l'alcalde Clavería.

⁶¹⁹ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 26-II-1926 (AHMBB).

⁶²⁰ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 31-III-1926 (AHMBB).

Aquí se ha sufrido del mal crónico, de no confeccionar los presupuestos y repartos á su debido tiempo; defecto capital que debemos por todos los medios combatir de una manera decisiva y absoluta, por cuanto ellos son el brazo motor de la vida normal de un municipio.⁶²¹

Acte seguit Clavería proposà una petita reorganització dels llocs de treball de l'Ajuntament, vegem-ho:

Quadre 42: Proposta de reforma de personal de Clavería (1926)

Personal actual d'oficines		Proposta de personal	
Lloc de treball	Salari	Lloc de treball	Salari
Secretari	5000	Secretari	5000
Auxiliar de Secretaria	1800	Interventor o Dipositari	4000
Auxiliar de Secretaria	1800	Auxiliar de Secretaria	1800
Interventor i Dipositari	1500	Auxiliar de Secretaria	1800
Auxiliars temporals	2000	Meritori	500
Total	12100	Total	13100

Font: Elaboració pròpia a partir de l'acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 28 d'abril de 1926 [AHMBB].

Aquesta voluntat de regeneració interna de l'Ajuntament, que veurem més endavant concretada en accions de purga política interna de l'administració, es concretà, allora, en un nou repartiment de competències entre els treballadors de la institució. Fem un cop d'ull a les noves atribucions del càrrec de Secretari:

Debe asesorar al Ayuntamiento y sobre todo al Alcalde; llevar el libro de actas del Pleno y de la Permanente, tramitar los expedientes, contestar la correspondencia y demas comunicaciones y ordenar y distribuir en forma sabia y adecuada, entre los auxiliares, todos los trabajos, en forma que nada quede pendiente, y sobre todo que se despache todo á su debido tiempo; del incumplimiento de lo cual, sera de su estricta responsabilidad; debiendo ademas cuidar de que todos los padrones y repartos se confeccionen en su dia, con las debidas rectificaciones de los mismos, altas, bajas, inclusiones y exclusiones, procurando siempre acercarse cada dia mas á los preceptos del Estatuto y demas disposiciones legales; y cuidara de

⁶²¹ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 28-IV-1926 (AHMBB).

que la mayoría de los trabajos se expongan al público, sin excluir ninguno de los que por las leyes taxativamente determinen, ó exijan tal requisito.⁶²²

Com veurem es tractava de perfilar amb precisió quines eren les seves tasques, però ho feia a través d'un to punitiu que ja indicava una actitud de recel vers el secretari, en aquell moment encara el vell republicà Joaquim Campderrós.

En segon lloc es detallà amb molta precisió les tasques de l'interventor o dipositari, al qual el pla Clavería augmentava en 2500 ptes. el salari, fins a les 4000 ptes. Les seves noves atribucions incloïen dur la gestió del llibre de caixa de la Dipositaria de l'Ajuntament i el de despeses i ingressos de l'administració de Justícia; el diari d'intervenció d'ingressos i pagaments, unificats o separats, i el diari auxiliar d'ingressos i pagaments; el llibre major o de comptes corrents per capítols, articles i conceptes d'ingressos i despeses; i el llibre d'actes d'arqueig, o sigui, el llibre major o de comptes corrents per a tots els pobles del partit judicial de l'administració de justícia. A més l'interventor havia de confeccionar els pressupostos municipals "a su debido tiempo, basandolos con las cuentas de los libros, y sin omitir los nuevos gastos que Secretaria le indicará"; els rendiments trimestrals, formar comptes i liquidacions amb el cobrador d'arbitris i impostos municipals cada cop que efectués cobraments; lliurar informes mensuals a la Comisión Permanente de l'estat de les diferents partides del pressupost, per capítols i articles, per tal d'evitar despeses on ja no quedaven diners per a gastar, i també, en cas de necessitat, poder transferir-hi crèdit. També li adjudicaren el llibre major per als subarrendaments, i un altre per a les finques llegades a l'Hospital per Concepció Soler Miquel, on s'hi havien d'especificar les despeses i ingressos en fruita per cada collita, i encara d'altres comptes corrents com la del representant o apoderat a Lleida de l'Ajuntament, així com d'altres que es consideressin útils pel patrimoni municipal. En aquesta línia l'interventor també havia de portar el llibre inventari de tots els béns mobles i immobles propietat de l'Ajuntament, així com de tots els accessoris que estiguessin sota custòdia dels diferents treballadors municipals. I encara més, un cop fetes les llistes de repartiments per contribucions d'Urbana, Rústica i Pecuària, i Industrial per a presentar a Hisenda, l'interventor podia omplir les caselles dels % respectius, així com els dels exemplars per a l'Ajuntament. Per si això encara no fos prou s'havia de cuidar dels pressupostos de l'administració de Justícia del Partit, encarregar-se de la correspondència amb els pobles que el formaven i invitar-los al pagament de les quotes corresponents. Finalment havia d'estendre els llibraments, cargarems, i cartes de pagament, i, com a

⁶²² Acta del ple de l'Ajuntament del dia 28-IV-1926 (AHMBB).

colofó final, redactar una memòria anual “bien precisa y clara” on es veiés reflectit l'estat econòmic del municipi, i repartir-ne uns quants exemplars.⁶²³

En Clavería tenia molt d'interès en aprovar la seva reforma i la considerava una mena de punt i apart en la gestió municipal borgenca. En paraules seves:

Y si lo por mi propuesto podemos verlo realizado; seria en mi concepto, la obra mas grande que ningun Ayuntamiento habra hecho en Borjas, no obstante y siendo la que desgraciadamente á excepcion de algunos criterios, tal vez la de menos resonancia y bombo, pero si las mas practica y honrosa, ya que seria la cimentacion para el orden, la cultura y el progreso, que son las cualidades indispensables que deben reunir un pueblo para ir a la vanguardia de la civilizacion.⁶²⁴

Seguidament s'acordà per unanimitat donar un ampli vot de suport a l'alcalde per a dur a terme les reformes com més aviat millor.

Al juliol Pedro Vilalta ja intentà dimitir del consistori al·legant “demasiadas obligaciones particulares” però se li denegà degut als importants afers que hi havia sobre la taula i que requerien la presència de com més regidors millor.⁶²⁵ Vilalta es negà a retirar la dimissió així que el 9 d'agost arribà una comunicació del governador civil on finalment se li acceptava i, alhora, es nomenava nou regidor a Francisco Farré Canela. Farré es considerà “muy honrado por el Sr. Gobernador Civil” i prometé col·laboració amb la resta de regidors “en bien de los intereses morales y materiales de esta su querida ciudad” malgrat haver de “suplir sus escasas facultades con su gran voluntad y mayor deseo”. La resta de membres del consistori el felicitaren i van deixar constància de l'encert del nomenament.⁶²⁶

L'afer del secretari Palau Campderrós

El 16 de juny Claveria tirà pel dret i procedí a intentar destituir el secretari el qual, casualment, aquell dia es trobava indisposat, i s'habilità com a secretari a l'oficial Antonio Masià Sementé, que acabaria exercint el càrrec de forma interina fins l'agost de 1927. La llista de greuges

⁶²³ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 28-IV-1926 (AHMBB).

⁶²⁴ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 28-IV-1926 (AHMBB).

⁶²⁵ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 12-VII-1926 (AHMBB).

⁶²⁶ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 13-VIII-1926 (AHMBB).

i el discurs de Claveria és llarg i dur, de manera que en reproduïrem la major part per ser de gran interès respecte aquest tema:

Desde que me posesioné de la Presidencia de esta Corporación municipal, ha sido para mí una verdadera obsesión procurar que nuestra administración fuera un modelo. No es el momento ahora de exponer las causas y motivos por el referido cargo para mí inmerecido, mas si quiero afirmar de una manera clara y categorica que ha sido ajeno á toda clase de egoismo y si solo al efecto y cariño que siempre he guardado para con nuestra querida Ciudad lo cual me ha obligado á aceptarlo.

Si bien de momento considero enojoso el desempeño del mentado cargo, no deja de proporcionarme una pequeña esperanza de satisfacción de todos los vecinos.

Desgraciadamente y lo digo en voz alta, nuestro Ayuntamiento se encuentra en un circulo viciso desde hace bastantes años; se respira una vez dentro de la casa Comunal un aire de desorden general acompañado de un gran desinterés por quien y en realidad ante la ley debe ser el verdadero asesor y consejero; me refiero al Sr. Secretario Interventor.

Este buen Señor, lejos de secundar las iniciativas y buenos deseos de todos los Sres. Alcalde y Concejales procurando el despacho al dia de todos los asuntos municipales, sigue con su procedimiento de demorarlo todo y de dejar incumplidos acuerdos y obligaciones del Ayuntamiento, á pesar de las reiteradas advertencias amistosas que siempre se le han hecho, por lo cual resulta la administración municipal en todas sus secciones en estado tan anormal y desordenado, que es poco menos que imposible averiguar el estado en que se encuentra un expediente por ejemplo ó una cuenta ó encontrar siquiera un documento.

Despues de todo lo expuesto añade que en vista de haber sido desobedecidas reiteradamente sus órdenes para que se le presentaran los presupuestos y repartos de los años últimos, para que se explicara y enseñara los comprobantes sobre la inversión de ciertas cantidades que aparecen cobradas, para que se prepararan los presupuestos para el año 1926-27, al objeto de tenerlos aprobados en época oportuna y el no verse jamás obedecido mas que á costa de reiteradas indicaciones que han de acabar en órdenes terminantes, con todo el sentimiento, se vé en la ineludible obligación de proponer á esta Corporación municipal, la formación de expediente de suspensión de empleo y sueldo por treinta dias al referido Sr. Secretario Interventor D. José Palau Campderros, en virtud del cual cree resultará cargos suficientes para poder acordar esta sanción, como estimulante para que se corrija y ponga fin á tal estado de cosas.⁶²⁷

També se l'acusà segons el cas 2on de l'article 237, i els 236 i 242 de l'*Estatuto Municipal*, i el 2on de l'article 50 del *Reglamento de Secretarios é Interventores*. Davant d'això s'acordà per unanimitat obrir-li un expedient sancionador i, si fos necessari, destituir-lo i suspendre'l de sou i de feina, segons l'article 51 del *Reglamento de Secretarios é Interventores*.

⁶²⁷ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 16-VI-1926 (AHMBB).

D'acord amb l'article 52 del *Reglamento*...havia de ser un sol regidor el qui instruís l'expedient, així que s'acordà que ho fes Aquilicio Ricart Domingo el qual ho acceptà "por ser esclavo de su deber".⁶²⁸ Al juny donà comptes de l'estat de l'expedient i se li demanà una major celeritat en la seva confecció.⁶²⁹ Finalment el 13 d'agost Ricart donà per acabat l'expedient, consultable a Secretaria, de tal manera que ara es podia convocar un ple per a resoldre l'afer segons l'article número 236 de l'*Estatuto Municipa* i l'article 52 del *Reglamento de Secretarios*.⁶³⁰

Com passà amb l'anterior alcalde, Antonio Piqué, l'assumpte del secretari acabà per causar la dimissió del president de la corporació municipal. Malgrat que a l'agost s'aprovà la destitució de Palau, tot i les explicacions i justificacions que havia presentat en contraposició a l'expedient, durant la festa major es convocà un ple extraordinari que suposà el final de la primera alcaldia de Clavería. L'error en la destitució fou un simple problema administratiu, enlloc d'instruir un expedient de suspensió, d'acord amb l'article 51 del *Reglamento de Secretarios*, se n'instruí directament un de destitució. Aquest error implicava invalidar l'expedient de destitució i la decisió consistorial de destituir-lo, així com l'obligació de restituir al secretari Palau.⁶³¹

Consistori i ideologia

Un dels gestos polítics, des d'un punt de vista ideològic, més destacats de la primera alcaldia de Clavería fou la proclamació d'Eduardo Aunós com a fill predilecte de la província, tal i com havien anat fent des de l'inici de la dictadura diferents pobles del límit administratiu lleidatà, però també fill adoptiu de la ciutat de les Borges. L'acció es justificà degut a l'interès que mostrava Aunós per la comarca i les Borges, especialment pel que fa a la construcció de la carretera entre les Borges i l'Espluga Calba, l'edifici del Grup Escolar, entre d'altres.⁶³²

Eduardo Aunós Pérez (1894-1967) fou una figura destacadíssima de la política lleidatana, i un admirador i impulsor del feixisme des de les seves responsabilitats governamentals amb els militars Primo de Rivera i Franco. Amb la família implicada en política el jove Aunós ben aviat va fer els seus primers passos seriosos com a candidat de la Lliga Regionalista per l'escó de Sort, per

⁶²⁸ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 16-VI-1926 (AHMBB).

⁶²⁹ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 13-VII-1926 (AHMBB).

⁶³⁰ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 13-VIII-1926 (AHMBB).

⁶³¹ Actes dels plens de l'Ajuntament dels dies 16-VIII-1926 i 4-IX-1926 (AHMBB).

⁶³² Acta del ple de l'Ajuntament del dia 27-II-1926 (AHMBB).

després acabar com a secretari del ministre de Foment Francesc Cambó, i més tard parlamentari al Congrés dels diputats pel districte de Solsona. Però el seu gran moment arribà quan, amb la dictadura de Primo de Rivera, i ja donat de baixa de la Lliga, esdevindria sotssecretari, primer, i ministre, després, de Treball, Comerç i Indústria (1925-1930). Durant el franquisme encara fou ambaixador a Bèlgica (1939), i Argentina (1942), per tornar a assolir el càrrec de ministre aquest cop de Justícia (1943-1945), durant el primer franquisme. Però un cop acabada la Segona Guerra Mundial la figura feixistitzant d'Aunós caigué en desgràcia i es pogué dedicar més a la vida de la cultura franquista lleidatana, impulsant el leridanismo i l'IEI, així com fou membre fundador d'El Caliu Ilerdenc.⁶³³

La relació estreta amb els càrrecs institucionals de la dictadura fou una constant també en l'alcaldia de Claveria. El cas d'Aunós n'és un bon exemple, però també el del delegat governatiu Julio Morató Aixalà, que ho fou del partit judicial fins a l'abril de 1926, quan cessà de les seves funcions per a passar a ser delegat governatiu provincial. L'Ajuntament no escatimà en bones paraules i traslladar-li el suport institucional quan es conegué la notícia ja que es considerava que Morató “ha demostrado con hechos, muchísimo acierto y grandísimo interes para todo cuanto en cualquier sentido pudiese beneficiar á esta poblacion y demas pueblos del Partido”.⁶³⁴

Una altra de les accions destacades per la seva naturalesa repressiva fou el canvi de nom del carrer Diputat Macià. Aquest espai públic, central en la vida cultura, política i espiritual de les Borges, ja que s'hi localitzaven el local del CDR i l'església parroquial, recuperà el nom anterior del carrer, Nou. El canvi es realitzà argumentant que Macià, malgrat haver manifestat que no tenia res a veure amb el complot del Garraf, havia manifestat que deplorava que no hagués tingut èxit, segons una carta inclosa en el sumari. D'aquesta manera es comentà que “tal vez el estado espiritual de Borjas y demas pueblos de este Partido, ha cambiado bastante, con respecto á la persona del Sor. Macia y á las causas ó motivos que dieron lugar á que se pusiera su nombre en plazas y calles de dichos pueblos” (sic). En definitiva es va acordar per unanimitat canviar les plaques i tornar al nom original del carrer.⁶³⁵

L'obra de govern

⁶³³ DDAA, *Memòria del segle XX*, Diari Segre, Lleida, 1999, p. 65.

⁶³⁴ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 28-IV-1926 (*AHMBB*).

⁶³⁵ Els regidors presents en l'acte foren Claveria, Cornudella, Aragüés, Ricart, Pons, Mases, Llaquet, Vilafranca, Vallés, Vilalta, Giné, Cots i Masgoret. Acta del ple de l'Ajuntament del dia 1-VI-1926 (*AHMBB*).

Malgrat l'intent d'examinar els comptes de l'exercici econòmic 1924-25, segons s'havia de fer per mandat dels articles 125 i 126 de l'*Estatuto Municipal* de 1924, el febrer de 1926, el 22 d'aquell mes arribà una carta d'Enrique Vilà Tomas, l'agent de negocis de Lleida a qui ja s'havia encarregat feines relacionades amb la hisenda local, on advertia el consistori borgenc de la impossibilitat de saber quin era l'estat real dels comptes. Ho adjudicava a les conseqüències del Reial Decret del 30 de maig de 1925 i no haver-se resolt una instància presentada a la Dirección General de la Deuda per tal de poder pagar deutes i recuperar ingressos pendents. En definitiva es decidí deixar en suspens l'examen de la gestió econòmica anterior, però també es demanava a Vilà activar les gestions a Madrid i a la delegació d'Hisenda a Lleida, per a conèixer correctament l'estat dels comptes municipals de cara al mes de març.⁶³⁶

S'aprovà l'acta de fiança de garantia de gestió del Dipositari o Caixer municipal, en Luís Boldú Piqué, subscrita per l'ex-alcalde Piqué, l'alcalde Clavería i el secretari de l'Ajuntament, Josep Palau.⁶³⁷

La confusió entorn dels comptes municipals s'incrementava l'endemà mateix amb unes dures declaracions d'Aquilicio Ricart:

“El Sor. Ricart manifiesta, que cree saber se han ordenado y efectuado pagos, sin acuerdo previo del consistorio ni de la Comisión Permanente y en su consecuencia pide que, con los que se encuentren en estos casos, se requiera á los ordenadores, que reintegren en arcos municipales el importe de dichos pagos, en su concepto mal ordenados.” (sic)⁶³⁸

A petició del mateix Ricart es llegí una instància de José Anglès del 27 de setembre de 1924 on demanava un augment en 125 ptes. anuals pel lloguer del pis/escola de noies de Carmen Ortiz, a partir del proper 1 d'octubre de 1926. Si no s'acceptava l'augment Anglès donaria per acabar el contracte i s'hauria de desallotjar per al dia 1 d'abril del mateix 1926. Ricart només hi afegí que s'obrés en conseqüència.

⁶³⁶ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 24-II-1926 (AHMBB).

⁶³⁷ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 24-II-1926 (AHMBB).

⁶³⁸ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 25-II-1926 (AHMBB).

A cavall entre la política urbanística i econòmica del consistori el febrer de 1926 es decidí que la millor opció era repartir en impostos el cost de la construcció del camí de Borges a Cervià, ja que es considerava que beneficiava a “la casi totalidad de terratenientes de Borjas”.⁶³⁹

A finals de març de 1926 el govern de Clavería ja tenia enllestits els pressupostos municipals i es deixaren a disposició dels regidors fins al juny. També es creà un comissió especial per estudiar-los formada per en Ricart, Llaquet i Aragüés.⁶⁴⁰

Al mateix mes s’adonaren que Emilio Redondo Pérez, l’apoderat de l’Ajuntament a Lleida, tenia cobrades d’Hisenda unes quantitats de diners desconegudes pel consistori i que esperava poder cobrar. Redondo també havia d’examinar els comptes municipals i fer-los quadrar amb els seus ingressos i despeses que encara no havia declarat a l’Ajuntament. De totes maneres el consistori estava força molest per l’actitud de Redondo ja que se l’instà a donar explicacions i fer efectius els cobraments en termini de 5 dies o “de lo contrario, esta Corporacion, se vera precisada á utilizar todos los recursos que las leyes administrativas ó judiciales la autoricen, para obligarle á ello” (sic).⁶⁴¹

Finalment el tema del pressupost per a l’any econòmic 1926-27 es tancà amb l’ajornament de la seva confecció fins a finals d’any, fins el 31 de desembre, ja que per RO s’havien modificat els anys econòmics fent-los coincidir amb els naturals i, per tant, ara es disposava de més temps. L’alcalde Clavería no perdé l’ocasió per assegurar que si no s’havien fet a temps havia estat per negligència del secretari, tot i reconèixer, també, un retard per haver-lo suspès i, de retruc, l’excés de feina a les oficines municipals que això havia causat.⁶⁴²

La primera decisió en relació a l’urbanisme que prengué el consistori presidit per Enrique Clavería fou la d’arranjar els clots dels camins del terme municipal com més aviat millor.⁶⁴³ També es feu una oferta a Maria Morera i els successors de Juan Arrufat per a comprar una casa de la primera i part d’un corral en els segons, per 2500 ptes. i 500 ptes. respectivament, per obtenir-ho per a usos municipals. En cas de negativa es plantejà l’expropiació forçosa.⁶⁴⁴ El març de 1926

⁶³⁹ Acta del ple de l’Ajuntament del dia 26-II-1926 (AHMBB).

⁶⁴⁰ Acta del ple de l’Ajuntament del dia 31-III-1926 (AHMBB).

⁶⁴¹ Acta del ple de l’Ajuntament del dia 31-III-1926 (AHMBB).

⁶⁴² Actes del ple de l’Ajuntament dels dies 12-VII-1926 i 13-VII-1926 (AHMBB).

⁶⁴³ Acta del ple de l’Ajuntament del dia 24-II-1926 (AHMBB).

⁶⁴⁴ Acta del ple de l’Ajuntament del dia 26-II-1926 (AHMBB).

s'acordà dividir en dos parts iguals el primer dels rentadors públics i condicionar-los per al seu ús.⁶⁴⁵

Un assumpte pendent pel que fa a la xarxa de carreteres era la que unia les Borges i Cervià. Els orígens d'aquest camí de carros, que és el que realment eren aquestes anomenades carreteres, els hem de buscar en el Pla General de Vies de Comunicació que promogué la Mancomunitat el 1920. Aquest Pla contemplava la connexió entre Vinaixa, per on passava la línia de tren entre Lleida i Tarragona, i Cervià passant per la vila de l'Albi. Un cop acabat aquest tram és quan sorgí la necessitat de connectar millor Cervià amb les Borges i disposar, així, d'un principi de xarxa de comunicació dins del partit judicial.⁶⁴⁶ Al juny es rebé una carta de Mateo Rubió, alcalde de Cervià de les Garrigues, amb qui s'havia anat tenint contactes per tal d'acabar el camí entre ambdues poblacions. La carta demanava a les Borges fer-se càrrec de les despeses de construcció del camí en el seu terme municipal, ja que les obres havien començat en el primer tram, aprovat pel ple de la Diputació i inclòs dins del pla definitiu de camins veïnals i ponts de la província. En definitiva s'aprovà construir el segon tram per tal de "ver realizada una obra que ha sido la aspiracion de ambas poblaciones, desde hace muchos años" (sic).⁶⁴⁷

Pel que fa al camí entre Borges i Rocallaura el juny de 1926 encara hi havien divergències respecte el seu traçat. L'alcalde Claveria i l'alcalde de la Floresta preferien el què empalmava amb l'estació de trens de Borges, mentre que l'altra opció era un traçat projectat vers la carretera de Tarragona. Davant d'aquesta diversitat d'opinions la Comisión Permanente del 29 de maig havia decidit encarregar a ingeniers provincials un estudi comparatiu entre ambdós traçats. Per a tenir major consens es presentà la decisió al ple el qual ratificà la decisió.⁶⁴⁸

El juliol de 1926 Claveria explicà com havia fet gestions amb el president i alguns diputats de la Diputació de Lleida per obtenir suport per a la continuïtat del Jutjat de Primera Instància i Instrucció. S'acordà demanar a la Diputació que avancés al dia 15 la quantitat de 5000 ptes., i n'afegís cinc mil més, per tal de què, d'acord amb la RO del 29 de juny, es pogués constituir un dipòsit de 10000 ptes. que permetés la continuïtat del Jutjat. En cas de què la Diputació no avancés els diners s'acordà que el Claveria pogués constituir el dipòsit amb fons municipals de la partida

⁶⁴⁵ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 31-III-1926 (AHMBB).

⁶⁴⁶ MIRÓ, Ramon, "«L'esforç d'una gent» Cooperativa Agrícola de l'Albi (1919-2011)", dins ESQUERDA, MARTÍ, *Vincles i arrels...*, p. 46.

⁶⁴⁷ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 8-VI-1926 (AHMBB).

⁶⁴⁸ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 8-VI-1926 (AHMBB).

d'Imprevistos, malgrat que ells mateixos reconeixien que no hi havia diners per a fer-ho. En definitiva li donaren plens poders al Clavería per tal de trobar els diners d'on fos.⁶⁴⁹

El final de la primera alcaldia d'en Clavería

Enrique Clavería justificà la seva dimissió per la manca de secretari habilitat, que instruir altre cop l'expedient al Secretari portaria molta feina a l'alcaldia i això dificultaria la seva feina, deixaria obligacions per complir i retardaria la reorganització administrativa que ell havia plantejat a l'inici del seu mandat. Per tot això i les conseqüències immediates que tindria, entre les quals també hi comptava que “llevaria á esta Corporacion al descrédito creandole un ambiente de impopularidad”, Clavería presentà la seva dimissió irrevocable dels càrrecs d'alcalde i regidor. Alhora tota la resta de membres del consistori també dimitiren, tot i les discrepàncies d'Aquilicio Ricart, que creia que havien d'assumir les conseqüències d'un procediment legal que ells mateixos havien iniciat, a banda d'exposar el conflicte que suposaria per a l'autoritat governativa.⁶⁵⁰

L'alcaldia de José M^a Farrerons Güell

Finalment l'alcaldia de Clavería acabà el 20 d'octubre de 1926 en un ple on exercí d'alcalde dimissionari i en el qual s'explicà que el governador civil acceptava 9 de les 13 dimissions, entre elles la de l'alcalde. Seguidament Clavería feu unes paraules finals on insistí en la necessitat de solucionar la qüestió del secretari Palau per tal de millorar l'administració local.

A continuació passà a presidir l'acte el regidor de més edat, Antonio Minguella Boldú, per tal de presidir l'acte d'elecció del nou alcalde. Mitjançant votació secreta fou escollit en Josep Maria Farrerons Güell, amb nou vots, per davant de Nemesio Navés Ricart, que n'havia obtingut quatre. Acte seguit s'escolliren els tinents d'alcalde, altre cop per votació secreta, amb el resultat de nou vots per Aquilicio Ricart Domingo, que seria escollit primer tinent d'alcalde, pels tres que obtingué en Nemesio Navés, i un per l'Antonio Minguella. Seguidament com a substitut del primer tinent s'escollí per aclamació en Minguella, i com a segon tinent d'alcalde en Navés, el substitut del

⁶⁴⁹ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 12-VII-1926 (AHMBB).

⁶⁵⁰ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 7-X-1926 (AHMBB).

qual seria en Joan Vallés Ollé. El resultat de l'elecció de l'alcalde i el tinent d'alcalde, i el reiterat suport que hi anava tenint en Navés, ens podria indicar dues sensibilitats polítiques o sectors diferents en el consistori. En aquest sentit no podem deixar de traçar els perfils biogràfics dels nou regidors per tal de comprendre millor en quins sectors s'agrupaven políticament.⁶⁵¹

El nou consistori seria parcialment renovat respecte al de Claveria. Malgrat la dimissió en bloc de l'anterior equip de govern, durant l'alcaldia de Farrerons es mantingueren en un primer moment en el seu càrrec de regidors a Juan Vallés Ollé, José Cots Salat, Pere Giné i Aquilicio Ricart Domingo. Els nous regidors serien en Nemesio Navés Ricart, Antonio Minguella Boldú, Antonio Mónico Ricart, José Belart Bernat/Ricart, Francisco Cortada Pibernat, Francisco Bardia Canela, Emilio Cambrodí Cortadelles i Manuel Farrerons.

Entre setembre i novembre de 1927 hi hagué un canvi de regidors de manera que el consistori quedà integrat per Josep Maria Farrerons Güell, Aquilicio Ricart Domingo, Nemesio Navés Ricart, Alfonso Valeta Minguella, Joaquim Pocurull Barnola, Juan Vallés Ollé, José Belart Ricart, Juan Gorgues Vilafranca, Francisco Cortada Pibernat i Antonio Minguella Boldú.⁶⁵²

Entre gener i maig de 1928 hi hagué un nou canvi de regidors en el consistori integrant pels següents membres: José Maria Farrerons Güell, Aquilicio Ricart Domingo, Ramon Alsinet Llusá, Antonio Minguella Boldú, Nemesio Naves Ricart, Juan Valles Ollé, Francisco Cortada Pibernat, José Giné Canela, Joaquin Pocurull Barnola, Alfonso Valeta Boldú, Cesar Minguella Garsaball, José Belart Ricart i Juan Gorgues Vilafranca.⁶⁵³

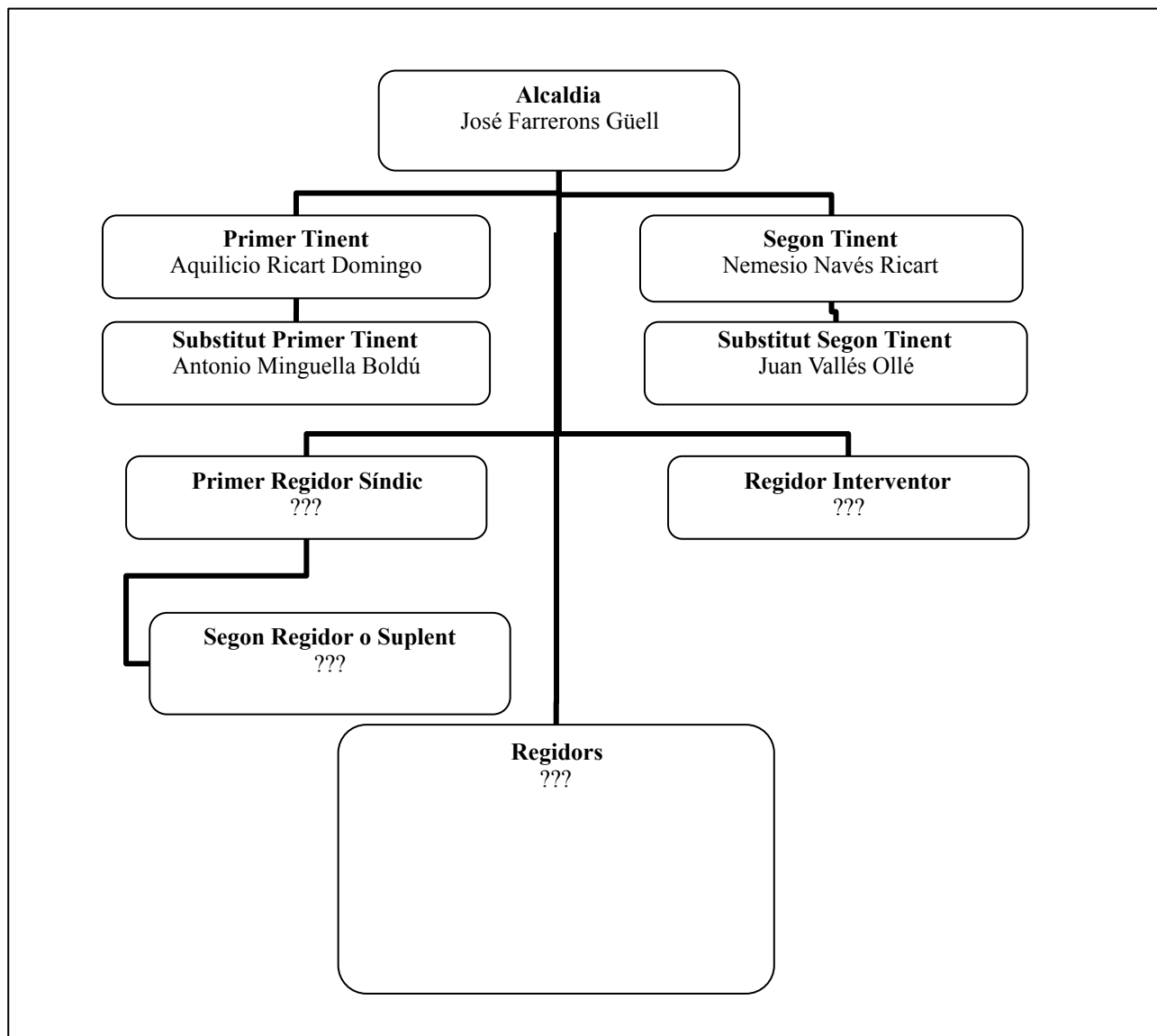
El govern de Farrerons s'organitzà de forma semblant a com s'havia organitzat els governs de l'alcalde Piqué, és a dir, de forma jeràrquica i mitjançant comissions de 3 membres cada una, a més d'una comissió permanent integrada per l'alcalde i els tinents d'alcalde.

⁶⁵¹ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 20-X-1926 (*AHMBB*).

⁶⁵² Acta del ple de l'Ajuntament del dia 10-XI-1927 (*AHMBB*).

⁶⁵³ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 1-V-1928 (*AHMBB*).

Quadre 43: Composició del consistori municipal el 20 d'octubre de 1926



Font: Elaboració pròpia a partir de Acta del ple municipal del dia 20 d'octubre de 1926 (AHMBB).

Quadre 44: Comissions del govern municipal formades el 25 d'octubre de 1926

Comissió	Membres		
<i>Policia urbana y rural, fomento y obras</i>	Manuel Farrerons Sabí	Pedro Giné Viles	Francisco Bardia Canela
<i>Beneficiencia y Sanidad</i>	Antonio Mónico Ricart	José Cots Salat	Francisco Cortada Pibernat
<i>Fuentes, alumbrado y Cementerio</i>	Juan Vallés Ollé	José Belart Bernat	José Cots Salat
<i>Gobernación y Hacienda</i>	Antonio Minguella Boldú	Emili Cambrodí Cortadellas	Pedro Giné Viles
<i>Instrucción Pública</i>	Francisco Cortada Pibernat	Juan Vallés Ollé	Pedro Giné Viles
<i>Matadero</i>	Antonio Minguella Boldú	Antonio Mónico Ricart	José Belart Bernat

Font: Elaboració pròpia a partir de Acta del ple municipal del dia 25 d'octubre de 1926 (AHMBB).

La progressiva transformació del règim primorriverista en un sistema polític sincrètic amb influències del feixisme italià també tingué implicacions a nivell local. Així el setembre de 1927 es designava per unanimitat a Francisco Cortada Pibernat com a compromissari en l'elecció de l'alcalde o regidor que havia de representar a tots el municipis de la província de Lleida a la futura Asamblea Nacional. La decisió es prenia a indicacions del governador civil que ordenava el compliment del real ordre corresponent, insinuant-se en la redacció de l'acta certa pressa per a prendre la decisió.⁶⁵⁴

Sobre l'estructura institucional que envoltava el govern de Josep Maria Farrerons destaca la voluntat expressa de no comptar amb un interventor de fons municipals. La qüestió en cap cas es banal o superficial ja que es tracta d'una plaça pública destinada a la supervisió i revisió de la hisenda municipal i, per tant, tindria un paper important en el desenvolupament dels pressupostos i, fins i tot, de les polítiques públiques. L'assumpte saltà al ple el gener de 1929 quan el governador civil d'acord amb la Dirección General de Administracion Local ordenava crear l'esmentada plaça. Aleshores el ple encarregà al secretari, en aquells moments Ramon Dalmau Rull, examinar els pressupostos dels exercicis de 1925-26, del 1926, 1927 i 1928 i, en cas de no haver-se superat el total de 100.000 ptes. en despesa pública que marcava el Reglament de Funcionaris en el seu article 56, el conjunt de representants polítics allí presents s'oposava per tots els mitjans legals a la creació de la plaça d'interventor.⁶⁵⁵ En el següent ple es llegí l'informe del secretari segons el qual no era cert que estiguessin obligats a crear el càrrec d'interventor de manera que s'acordà un recurs contenciós-administratiu "en defensa de sus derechos".⁶⁵⁶ A finals d'any, i davant la imminent aprovació dels pressupostos de 1930, s'insistí altre cop en la qüestió i esmentant específicament els articles 240 de l'Estatuto Municipal i el 56 del Reglamento de funcionarios, segons els quals l'Ajuntament no es veia obligat a sostenir un interventor mitjançant els fons municipals.⁶⁵⁷

L'afer del secretari sota el mandat d'en Farrerons

⁶⁵⁴ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 25-IX-1927 (AHMBB).

⁶⁵⁵ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 29-I-1929 [AHMBB].

⁶⁵⁶ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23-III-1929 [AHMBB].

⁶⁵⁷ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 11-X-1929 [AHMBB].

La complicada situació del secretari Palau encara es va tenir que gestionar durant el nou mandat, tot i que, i ja ho avancem, serà precisament durant l'alcaldia de Farrerons que arribarà a una solució definitiva. De fet, a finals d'octubre de 1926 el secretari presentà una contraproposta verbal a la petició que se li feia des del consistori de presentar la seva dimissió. El secretari demanava el salari d'un any i sortir de qualsevol càrrec administratiu, mentre que el govern municipal li oferia el càrrec d'oficial de Secretari amb un sou de 2500 ptes. anuals. Malgrat que Farrerons presentà aquesta contraproposta del secretari com un avantatge per a l'Ajuntament i per a l'hisenda municipal, com que hi havien veus discrepants sobre aquesta solució s'acorda rebutjar-la per unanimitat i persistir en l'oferta d'oficial de Secretari i el seu salari de 2500 ptes. anuals, que hauria d'acceptar o rebutjar en un període de dos dies. Tanmateix finalment, a mitjans de novembre, s'arribà a un acord salomònic que va satisfer les dues parts. La solució passava per pagar-li el salari des de l'1 de juny fins al 30 de novembre, 6 mesos, a banda d'altres pagaments més de feines anteriors que se li devien, i, a canvi, Palau presentà la dimissió. Les úniques veus discordants foren les de Pere Giné Viles, Juan Vallés Ollé i José Belart Bernat que asseguraven estar d'acord amb pagar-li el que se li devia però no en d'altres pagaments que l'Ajuntament pogués creure oportu. En definitiva així es tancava l'espinós assumpte del secretari Palau Campderrós que havia propiciat la caiguda de dos alcaldes, Pique i Clavería, i venia arrossegant-se des de feia ben bé un any.⁶⁵⁸

A l'agost de 1927 el governador civil informà de la presentació de fins a 25 instàncies de participació en el concurs per a la plaça de nou secretari. En una votació entre els regidors per escollir qui ocuparia el càrrec el resultat fou el següent: tres vots⁶⁵⁹ per a Jaime Costa Escolà, de Lleida; tres vots⁶⁶⁰ per a Manuel Boix Quer, de Cervera; i encara tres vots⁶⁶¹ més per a Ramon Dalmau Rull, de l'Espluga de Francolí. Degut a la manca de majoria absoluta (7 vots) s'acorda prendre la decisió en una altra sessió⁶⁶² de tal manera que el dia 4 d'agost s'escull per 12 vots a Ramon Dalmau, excepte l'alcalde, i queda nomenat secretari per unanimitat.⁶⁶³

⁶⁵⁸ Actes del ple de l'Ajuntament dels dies 1-XI-1926 i 19-XI-1926 (*AHMBB*).

⁶⁵⁹ El votaren l'alcalde José M^a Farrerons Güell, el primer tinent d'alcalde Aquilicio Ricart Domingo i el regidor Francisco Cortada Pibernat.

⁶⁶⁰ El votaren el segon tinent d'alcalde Nemesio Naves Ricart (a l'acta consta Verdés com a segon cognom), Pedro Giné Viles i el substitut del primer tinent d'alcalde Antonio Minguella Boldú.

⁶⁶¹ El votaren José Belart Bernat, el substitut del segon tinent d'alcalde Juan Vallés Ollé (Suñé com a segon cognom en l'acta del ple) i José Cots Salat.

⁶⁶² Acta del ple de l'Ajuntament del dia 1-VIII-1927 (*AHMBB*).

⁶⁶³ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 4-VIII-1927 (*AHMBB*).

L'obra de govern

A finals de novembre de 1926 la Diputació havia de treure a subhasta pública la construcció del camí de les Borges a l'Espluga Calba. El problema estava en què el cost de l'obra, que anava en funció de l'extensió del camí en el terme municipal de cada població i, en el cas de les Borges, ascendia a 9000 ptes., l'havia d'avançar l'Ajuntament en qüestió. Farrerons advertí al ple de que era una quantitat que no es podia pagar i s'acordà que l'alcalde recollís tots els deutes pendents i, en cas de no arribar a la xifra estimada, es recorregués a un emprèstit i es consignés en el pressupost municipal de 1927.⁶⁶⁴

Pel que fa al camí veïnal entre les Borges i Cervià de les Garrigues a principis del 1927 s'inclogué el segon tros per construir en el concurs celebrat per la Diputació de Lleida. Aquesta demanà a l'Ajuntament de les Borges contribuir-hi pagant un 25% del cost de l'obra i que cedís els terrenys que el camí ocupés dins del terme municipal, fet que s'aprovà.⁶⁶⁵

En relació amb la qüestió dels usos no agraris de l'aigua el febrer de 1927 es resolgué a favor de comprar l'era de trillar de Magdalena Vallés, unes gestiones que s'havien iniciat sota el mandat de Clavería degut als problemes que ocasionava tenir una parcel·la agrícola al costat del dipòsit municipal.⁶⁶⁶ Finalment s'acordà comprar-li per 2250 ptes, pagant-ne la meitat al firmar l'escriptura i l'altra meitat al cap d'un any. La compra inclogué l'era i el paller annex, tot plegat situat a la partida de les Forques.⁶⁶⁷

La il·luminació elèctrica dels carrers del Carme i Nou es feu sota la seva alcaldia. La voluntat modernitzadora de l'alcaldia és innegable en aquest sentit, justificant-ho en el ple "por ser el centro de mas transito de la poblacion, asi como el lugar mas concurrido y que dá idea de la importancia de la misma".⁶⁶⁸

Un aspecte de l'obra pública de l'alcalde Farrerons és la referida a les obres en equipaments municipals amb voluntat de modernització. En aquest sentit podem situar-hi les obres per a la instal·lació de calefacció central en les oficines i departaments diversos de "las Casas Consistoriales". L'afer es considerava tan urgent que l'Ajuntament s'excloïa de la obligació

⁶⁶⁴ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 22-XI-1926 (AHMBB).

⁶⁶⁵ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 3-II-1926 (AHMBB).

⁶⁶⁶ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 3-II-1926 (AHMBB).

⁶⁶⁷ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 13-IV-1927 (AHMBB).

⁶⁶⁸ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 23-VII-1928 (AHMBB).

d'adjudicar les obres per subhasta pública. L'empresa escollida per unanimitat fou la casa Don Lorenzo Domingo la qual instal·laria una caldera gran i 18 radiadors Palace per 4000 ptes. a pagar en tres parts: 1000 al firmar el contracte, 2500 el juny de 1929 i les 500 ptes. restants el desembre de 1929.⁶⁶⁹

L'afer del Grup Escolar, del qual veurem més endavant com es gestionà el seu cost, encara cuejava al gener de 1929 quan el ple municipal demanà al govern central la instal·lació d'un sistema de calefacció a l'edifici en construcció degut al fred extrem i les baixes temperatures que podrien afectar els infants i causar malalties.⁶⁷⁰

La gran reforma de l'alcalde Farrerons pel que fa a la política pública de salut i higiene fou el canvi substancial respecte a les contribucions especials que es regien per l'antic reglament del 1892 que ja hem analitzat anteriorment. La seva evident repercussió en la política fiscal del govern de l'Ajuntament fa que l'analitzem amb major detall en l'apartat dedicat als pressupostos municipals ja que, en definitiva, la reforma està pensada sobretot amb finalitat recaptadora.

Sembla que el novembre de 1927 s'acorda donar per inservible la bomba d'aigües d'Amàlia Giné, qüestió que havia originat un plet entre ella i l'Ajuntament en el qual Giné reclamava el pagament d'un material per elevar l'aigua al dipòsit municipal. El criteri estava basat en l'opinió emesa per "personas peritas en la materia" però sobretot estava destinat a buscar una solució amistosa a l'assumpte.⁶⁷¹

També es consignaren fins a 250 ptes. per a l'extinció d'animals que es consideraven perjudicials.⁶⁷²

Durant el mandat de Farrerons també es cobrí la plaça vacant de veterinari titular i inspector de carns a favor de Rodolgo Gómez Otal.⁶⁷³

L'octubre de 1929 Farrerons presentà com a necessitat ineludible la construcció d'un nou dipòsit de sedimentació d'aigua abans de ser elevada als dos dipòsits superiors amb els quals ja comptava la població. A més, argumentava l'alcalde, el nou dipòsit solucionaria d'una vegada el problema del dipòsit de subministrament d'aigua a l'aiguada de l'estació de trens.⁶⁷⁴ Amb aquest

⁶⁶⁹ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 10-X-1928 (AHMBB).

⁶⁷⁰ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 29-I-1929 [AHMBB].

⁶⁷¹ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 10-XI-1927 (AHMBB).

⁶⁷² Acta del ple de l'Ajuntament del dia 10-XI-1927 (AHMBB).

⁶⁷³ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 23-VII-1928 (AHMBB). Per a més dades sobre el procediment de nomenament del veterinari vegeu la secció corresponent a l'estructura institucional de l'Ajuntament d'aquest mateix treball.

⁶⁷⁴ Segons l'edició digital del DIEC2 l'aiguada era la "provisió d'aigua que porta el tèneder per a alimentar la caldera de les locomotres de vapor".

canvi, la necessitat del qual ja havia estat observat en una visita de l'Inspector provincial de Sanitat, el ple manifestava convenient modificar el contracte amb la Compañía de Ferrocarriles del Norte. D'aquesta manera s'encomanà a l'alcalde gestionar un augment de la tarifa amb la Compañía ja que amb el nou dipòsit depurador es podrien subministrar uns 100m³ d'aigua diaris, que passaria dels 0,30 ptes. que pagaven en aquell moment a entre 0,40 i 0,50 ptes. per metre cúbic que proposava el ple.⁶⁷⁵

Al contrari que governs anteriors el desembre de 1927 el consistori borgenc es posà en dubte la viabilitat econòmica de seguir mantenint el jutjat d'instrucció i la presó. Les despeses es calculaven en unes 20000 ptes. una quantitat molt superior a les 5000 que la presidència de la Diputació de Lleida havia acordat concedir per al manteniment d'ambdues institucions, d'aquí l'origen del debat.

El consistori acordà dur a terme el que anomenaren un "sacrifici", és a dir sufragar els costos del manteniment del jutjat i de la presó al considerar que el primer donava "servei material i categoria superior a les Borges". A més sorgí la idea, amb bona acollida entre els presents, de fer una subscripció popular per tal de recaptar fons, ja que es creia que s'aconseguirien diners per a aquest fi. En definitiva s'acordà sol·licitar la continuïtat del jutjat al Ministerio de Gracia y Justicia, ja que aquell mateix dia s'acabava el plaç, i agrair a la Diputació l'aportació econòmica.⁶⁷⁶

La història de la presó de les Borges ens ha resultat impossible de construir ja que no disposem de documentació de la mateixa. Sabem que tingué diversos usos que s'aniran detallant en aquest treball i que acabà per enderrocar-se el 1974.⁶⁷⁷

Pel que fa les qüestions relatives a la ideologia política de l'alcaldia de Farrerons sabem que almenys el 1927 es celebrà el dia de la "Raza y de la Paz" i on tocà la banda musical de Ramon Sementé.⁶⁷⁸

La relació amb la junta local d'UP deuria ser més fluïda a finals de 1927, o potser per fi comptava amb una estructura estable, ja que al novembre el regidor Joaquin Pocurull Barnola

⁶⁷⁵ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 7-X-1929 [AHMBB].

⁶⁷⁶ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 14-XII-1926 (AHMBB).

⁶⁷⁷ Sobre els espais carceraris com a llocs de memòria vegeu CARRATALÁ Ernesto *et al.*, *San Cristóbal/Ezkaba: muros derribados para amurallar la memoria*, Iruñea/Pamplona, 2001.

⁶⁷⁸ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 10-XI-1927 (AHMBB).

proposà incloure en els pressupostos de 1928 una subvenció a la UP local.⁶⁷⁹ Finalment la subvenció que se li atorgà fou la minsa quantitat de 50 ptes.⁶⁸⁰

El juliol de 1928 arribà al ple una instància “suscrita por un gran numero de vecinos significados”, tot i que no diu quants, on s’insinuava que es posés el nom d’Anselmo Segarra i Benet a un carrer de la població. Segarra, tinent de l’exèrcit espanyol, havia mort a la campanya africana “en el cumplimiento del deber y defensa el honor de la Nacion”, i el canvi es produiria al carrer la Font, passant-se a anomenar “Calle del Teniente Segarra”, per tal d’honorar “como es debido la memoria del hijo heroico de esta ciudad”. La placa dedicada al tinent s’adquiriria mitjançant subscripció popular “pura y simplemente”. En el mateix ple es canvià el nom del C/ Forn Vell/ Horno Viejo pel de Concepció Soler, seguint un acord municipal anterior i després que la germana de Josep Soler i Miquel fes donació en el seu testament de part del seu patrimoni per a l’Hospital de pobres de les Borges.⁶⁸¹

Seguint amb els canvis del nomenclàtor s’intentà homenatjar al General d’Enginyers Ildefonso Güell Arqués i donar-li el seu nom a un carrer de la població o al Grupo Escolar. La idea de batejar les Escoles amb el seu nom provenia de la seva participació en l’expedient del Grupo Escolar, tot i que no queda clar en quina mesura ni per quins motius, presumiblement pels seus coneixements en el camp de la enginyeria.⁶⁸²

També pel que fa a la política cultural del consistori sabem que se celebrava una festa del llibre i de la biblioteca ja que ens els pressupostos de 1928 s’hi consignaren 125 ptes. dins del capítol de Salubritat i higiene, fet que no deixa d’indicar-nos la manca d’un capítol propi destinat a la política cultural pública. En aquesta línia el mateix consistori subvenciona en el capítol de Montes la festa de l’arbre i plantació de moreres amb 300 ptes. ⁶⁸³

De cara a l’organització de l’Exposició Internacional de Barcelona del 1929 l’Ajuntament de les Borges acordà destinar mil pessetes per adquirir un stand al palau on tindria lloc l’exposició per tal de promocionar “la magnificencia de nuestra produccion aceitera” (sic) i a fir de satisfer “las aspiraciones del gremio de fabricantes” de les Borges.⁶⁸⁴

⁶⁷⁹ Acta del ple de l’Ajuntament del dia 10-XI-1927 (AHMBB).

⁶⁸⁰ Acta del ple de l’Ajuntament del dia 12-XII-1927 (AHMBB).

⁶⁸¹ Acta del ple de l’Ajuntament del dia 23-VII-1928 (AHMBB).

⁶⁸² Acta del ple de l’Ajuntament del dia 23-VII-1928 (AHMBB).

⁶⁸³ Acta del ple de l’Ajuntament del dia 12-XII-1927 (AHMBB).

⁶⁸⁴ Acta del ple de l’Ajuntament del dia 27-IV-1929 (AHMBB).

Un dels temes clau de la història contemporània és la relació entre sistema polític i desenvolupament econòmic. En aquest sentit estudiar la política d'inversió pública a nivell local ens pot resultar útil per a comprendre com els diversos sistemes polítics apliquen polítiques econòmiques diferents i això es concreta en un tipus o un altre de desenvolupament econòmic. A nivell de la província de Lleida hem trobat alguns antecedents que val la pena tenir en compte, però cap en relació a les Garrigues ni sobre el segle XX.⁶⁸⁵

Josep Recasens ha estudiat la fiscalitat municipal a la Conca de Barberà, on ha identificat 2 grans tipus impostos que conformaven el gruix de la partida d'ingressos del pressupost. Es tracta de les cèdules personals, i l'impost d'utilitats, un parell de figures impositives que gravaven, sobretot, la renda de les famílies i els individus. De totes maneres en cap cas es tractava d'impostos nous, sinó que la seva creació data del 1874 i el 1918, respectivament. Malgrat tot Recasens observa com el directori militar sí que posà un especial interès en la reforma de l'administració local mitjançant el sanejament dels seus comptes, ja fos condonant deutes primer o augmentant el control sobre l'elaboració dels pressupostos després. Tot plegat dins de la lògica regeneracionista del nou règim, que pretenia extirpar el caciquisme i la corrupció a cop de decret, i aplicat a través de la presència sovintejada dels delegats governatius en els plens dels ajuntaments⁶⁸⁶

Tal com hem exposat per a entendre el sistema polític de la dictadura a nivell local un dels aspectes claus és estudiar els canvis dels pressupostos municipals, especialment, tenint en compte la naturalesa restrictiva de la font, el capítol de despeses. Diem restrictiva perquè malgrat tenim un capítol d'ingressos complert no podem accedir a qüestions clau com la progressivitat fiscal o no dels impostos municipals i, malgrat en el capítol de despeses es podria assenyalar que no tenim coneixement exacte de quin grup social sortia beneficiat directament de, per exemple, les obres públiques, sí que ens donen una perspectiva més completa sobre aspectes com la inversió pública que, sovint, beneficia a tota la col·lectivitat. Partim, per tant, de la dificultat de filar prim en l'estudi d'aquesta font peròensem que és un exercici que val la pena realitzar.

⁶⁸⁵ En aquest sentit vegeu per Balaguer VILALTA, M. J.; "Hisenda municipal i arrendaments públics al Balaguer del segle XVIII", dins *Pedralbes: revista d'història moderna*, 8 (2), 1988. Pàg. 75-86., i per a Lleida PONS, J. H.; "Finanzas municipales y fiscalidad a mediados del siglo XIX. Un ejemplo de sus consecuencias sociales: Lleida, 1845-1868", dins GONZÁLEZ, L., MATÉS, J. M., (coords.), *La modernización económica de los ayuntamientos: servicios públicos, finanzas y gobiernos municipales*, Jaén: Universidad de Jaén, 2008. Pàg. 21-48.

⁶⁸⁶ RECASENS, J.; "La política econòmica durant la dictadura de Primo de Rivera i la seva implicació a la Conca de Barberà (1923-1930)", dins *Aplec de Treballs: Montblanc 2009: Homenatge a Ramon Martí i Martí i a Ramon Requesens i Queralt*, 27, Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 2009. Pàg. 169-190.

Partint de la base, com ja hem avançat, que “el Presupuesto no deja de ser un fiel reflejo de la realidad social en que se elabora”, ens disposem a analitzar els pressupostos municipals i el seu efecte en la societat borghesa.⁶⁸⁷

Els pressupostos ordinaris de 1927 es plantegen per primer cop al ple municipal a principis d'abril d'aquell mateix, després d'haver-se votat a finals de març per la Comissió Permanent i exposat al públic durant 8 hores tal i com indicava l'Estatut Municipal, sense haver rebut cap reclamació. El tema era prou complex com perquè es discutís durant quatre sessions fins a la seva aprovació definitiva el 10 d'abril on, seguint la política d'equilibri pressupostari municipal, s'anivellaven ingressos i despeses per un total de 242479,91 ptes. També s'acordà exposar-lo al públic i enviar una còpia certificada a la delegació d'Hisenda de la província d'acord amb els articles 300 i 301 de l'*Estatuto*.⁶⁸⁸

L'aprovació dels pressupostos implicava una important reforma de l'exacció municipal per contribucions especials sobre el subministrament d'aigües potables. L'aplicació d'aquest impost requerí de la redacció d'unes noves “Ordenanzas para la imposición del Arbitrio sobre los beneficios por consecuencia de las obras, instalaciones o servicios del Ayuntamiento”. Les ordenances, redactades al complet en el llibre d'actes dels plens, contenien fins a 29 articles i, tot i que sospitem que en part estaven copiades d'algun reglament de mostra, no hem pogut localitzar la suposada font original.⁶⁸⁹ Bàsicament les noves impositcions estan relacionades amb l'augment del valor de la finca a partir de les obres realitzades per l'Ajuntament i els articles miren de cobrir qualsevol eventualitat amb força precisió. Així trobem articles destinats a com s'han de dur a terme administrativament les reclamacions dels propietaris, impugnació o exempcions de contribuir. Potser un dels aspectes més interessants és com aprofundeix en l'expansió del poder públic augmentant els impostos sobre els particulars que es beneficiïn de nous carrers i rectificacions de rases, parcs i jardins, clavegueram, pavimentació, enllumenat, extinció d'incendis, arbrat, ponts, camins, ferrocarrils, i un llarg etcètera. De la mateixa manera es blindava l'estat, l'Ajuntament i els immobles públics i els d'explotació de serveis públics, eximint-los de qualsevol de les contribucions modificades. Pel que fa a la tarifa impositiva, que ara passarà a ser anual per temes de manteniment, conservació, neteja, interessos, capital invertit i amortitzacions, es converteix en 30 pessetes per als propietaris i 45 per als arrendataris de cada aparell. En canvi s'acordà mantenir el

⁶⁸⁷ COMÍN COMÍN, F., *Historia de la Hacienda pública, II...*, p. 14.

⁶⁸⁸ Actes dels plens de l'Ajuntament dels dies 7-IV-1927, 8-IV-1927, 9-IV-1927 i 10-IV-1927 (AHMBB).

⁶⁸⁹ Les sospites són fruit de l'excepcionalitat que implica la redacció completa en el llibre d'actes del ple, ocupant més de deu pàgines del mateix, i una redacció plena de termes i conceptes generalistes (com per exemple “Los Ayuntamientos”) que l'allunya d'un redactat pensat des del nivell local.

conveni amb la *Compañía de Ferrocarriles del Norte de España* segons el qual pagaven un cànon anual de 0,30 ptes. per m3 consumit i un mínim de pagament anual de 5475 ptes.⁶⁹⁰

Pel que fa als pressupostos de 1928 aquests van ser aprovats per la Comisión Permanente el 5 de novembre de 1927 i posteriorment discutits en els plens del 10 de novembre i 12 i 13 de desembre fins a la seva aprovació definitiva i exposició al públic.⁶⁹¹ En aquests es segueix amb la línia d'augmentar els impostos municipals: el cànon de l'aigua als propietaris recaptaria 9000 ptes. i als arrendataris 6975 ptes degut a la reforma del reglament abans esmentada; 200 ptes. més per l'expedició de documents degut a una nova tarifa; 120 ptes. per la venta de taulons per a carros; 200 ptes. més per les llicències de construcció; 50 ptes. més del que s'havia pressupostat a l'anterior exercici que provindrien del servei de l'escorxador municipal; i finalment també s'augmentà en 50 ptes. cada permís per a tenir tancs de gasolina en la via pública. A més en el repartiment general d'utilitats es pretenia recaptar fins a 46920,03 ptes. En definitiva els regidors aprovaren per unanimitat el pressupost ja que “quedan atendidos todos los servicios obligatorios de la competencia del Ayuntamiento, y con la consignacion necesaria las obligaciones contraidas y pendientes de paga con particulares”, que no deixa de ser una afirmació que pretenia reivindicar la feina del consistori. Finalment, com indicava la llei, s'exposà el pressupost al públic durant 15 dies i es va enviar una còpia certificada al delegat d'Hisenda.⁶⁹²

Aquest calendari tan ajustat, enmig de les dates nadalenques i amb l'alcalde Farrerons absent per malaltia, va obligar a realitzar un ple extraordinari el 31 de desembre a les 8 del vespre i que no s'acabaria fins a les 10 de la nit, amb prou feines dues hores abans d'acabar l'any. Durant el ple s'aprovaren els següents comptes trimestrals de l'exercici del 1927:

Quadre 45: Comptes trimestrals de 1927

Trimestre	Cargo		Data
Primer	42852,58		34861,08
Segon	23813,98		18737,06
Tercer	36509,71		34039,54
Quart	50232,28		52772,59
<i>Total</i>	143408,55		140410,27

⁶⁹⁰ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 13-VIII-1926 (AHMBB).

⁶⁹¹ Acta del ple de l'Ajuntament del dia 10-XI-1927 (AHMBB).

⁶⁹² Acta del ple de l'Ajuntament del dia 13-XII-1927 (AHMBB).

Font: Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de desembre de 1927 [AHMBB].

A més d'aquestes comptes també es presentaren els comptes del recaptador municipal amb un càrrec de 59419,07 ptes., una data de 35000,00 ptes. i uns valors pendents de cobrament que pujaven a 24419,07 ptes. De totes maneres no s'aprovaren les relacions de deutors i acreedors del municipi al considerar la llista incompleta ja que hi trobaren a faltar les dades respecte a Hisenda i la Diputació, amb les quals tenien recàrrecs i cessions del 20% de les quotes, algunes de les quals encara sense formalitzar en el moment de tancar els llibres de comptes, una situació que ells mateixos interpretaven com a fora del termini legal. En la mateixa sessió també s'acordà que la Comisión Permanente fes una revisió de l'inventari dels béns municipals. I encara més: es practicà un arqueig extraordinari dels comptes amb el resultat següent:

Quadre 46: Resultat arqueig comptes 1927

Existència de l'arqueig anterior		6344,15
Recaptat des de l'1 de gener al 31 de desembre		139072,9
Total		145417,05
Satisfet durant el mateix període		140410,27
Existència que passa al 1928		5006,48

Font: Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de desembre de 1927 [AHMBB].

En definitiva s'examinaren amb molta cura totes les operacions realitzades al llarg del 1927 i s'aprovaren els comptes definitivament inaugurant una nova etapa en la història dels pressupostos municipals.⁶⁹³

Tot i això els pressupostos de 1928 foren impugnats pel cap de la Secció Provincial de Pressupostos Municipals. Sembla que aquests incomplien un bon grapat de preceptes de l'*Estatuto Municipal* i s'obligà al municipi a rectificar en un sentit més social del que en un inici s'havia aprovat. Els canvis foren els següents: s'augmentà a 200 ptes. (el 10% del pressupost del salari de la titular de medicina) a l'inspector municipal de sanitat; es pagarien 60 ptes. a la professora de parts que havia d'assistir a les famílies pobres; 40 ptes. més per a un practicant titulat per als parts; s'augmenta la consignació a la Biblioteca Popular fins a 558,30 ptes. (3 per 1000) enlloc de les 125 ptes. originals; augment un 1 per 1000 el pressupost per a la festa del llibre fins a les 186,15 ptes.;

⁶⁹³ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31-XII-1927 [AHMBB].

s'afegeix al capítol 9 d'ingressos fins a 2596,18 ptes. que l'estat abonava per unes qüestions de Territorial i pel tema de les escoles de primera ensenyança. Com era d'esperar això suposà una rectificació en alguns capítols del pressupost sense modificar-ne en excés el contingut ni el sentit polític, seguint amb l'anivellament dels capítols d'ingressos i despeses quedant en definitiva en 191589,59 ptes. Evidentment aquests nous pressupostos també s'exposaren al públic durant 15 dies.⁶⁹⁴ De fet, fins a finals de 1928 i incís de 1929 el pressupost estigué en situació dubtosa. Així en un ple el dia 31 de desembre a les 20 h s'exposà la dificultat de fer quadrar un pressupost canviant degut als "aumentos en recaudacion, anulaciones por menor cobranza liquidada, exceso en los pagos por mayor Data de las consignaciones presupuestadas, economia por sobrante de consignaciones no utilizadas, y obligaciones contraidas por servicios no especialmente dotados y previstos".⁶⁹⁵ Això obligava, en definitiva, a modificar els pressupostos ordinaris i encaixar els diversos canvis en els capítols pressupostaris que havien tingut lloc al llarg de l'any. Totes aquestes qüestions sortien a la llum degut al tràmit de liquidació dels pressupostos anuals que es feia a finals de l'any econòmic però l'autèntic motiu del maldecap que implicaven els canvis era legislatiu ja que des de l'entrada en vigor de l'Estatuto s'havia de dur a terme el nivellament en els ingressos i les despeses i, com en el cas dels del 1928, quan hi havien més ingressos que despeses s'havia de tornar a fer quadrar tot. A més la delegació d'Hisenda a Lleida exigí la rectificació del pressupost de despeses incloent-hi un salari de 400 ptes., enlloc de 200, per al practicant titulat, i el mateix pel cas de la professora de parts. Aquestes despeses tornaren a obligar a la modificació del pressupost reduint-ne d'altres per tal d'anivellar tant les entrades com les sortides de capital públic.⁶⁹⁶

El maig de 1928 es dugué a terme l'enèsima operació per a sanejar el comptes municipals amb un resultat nefast per als comptes públics ja que abocats a la crisi de 1929 l'Ajuntament s'endeutava a 30 anys vista. Bàsicament es demanà un préstec a la Caja de Pensiones para la vejez y de ahorro de 200.000 ptes. per fer front a les 121.222,78 ptes. pendents de pagament a l'estat, 75.000 ptes. de la unificació del deute després de cancel·lar el préstec que l'Ajuntament tenia en curs de pagament amb la Caixa de crèdit comunal de la Mancomunitat de Catalunya, i la resta es dedicà a les despeses ocasionades per a dur a terme les operacions de pagament. Bona part de l'operació estava destinada a pagar a l'estat, un pagament que es feia amb especial interès ja que d'això depenia tirar endavant la construcció del Grup Escolar, fins al punt que es feu constar en acta

⁶⁹⁴ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 21-I-1928 [AHMBB].

⁶⁹⁵ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31-XII-1928 [AHMBB].

⁶⁹⁶ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19-I-1929 [AHMBB].

que el pagament hi estava relacionat degut al Reial Decret del 12 de setembre de 1927 i que l'acord el prenien els 12 regidors més l'alcalde.⁶⁹⁷

D'altra banda el nou préstec es va acordar sota unes condicions de pagament força dures per a una institució com l'Ajuntament de les Borges Blanques del moment: s'havia de reintegrar en 30 anualitats amb uns interessos del 5% anual. Com que s'oferien els ingressos per impososots sobre ell consum de carn, el cànon d'aigua potable (recentment reformat) i “subsidiariamente todos los demas que posee el Ayuntamiento”. com a garantia de pagament l'article 158 del Decreto Ley del 8 de març de 1924 obligava a dedicar en exclusiva aquests ingressos a sufragar el deute. Segons l'article 214 del mateix decret es passava a considerar la Caja de Pensiones para la vejez y de ahorro com a creditora privilegiada, literalment, de l'Ajuntament. Les prevencions vers un altre ús dels ingressos esmentats fins i tot es plasmaren en l'acord del ple assegurant que

todos estos bienes no podran tener despues aplicación distinta; que cuantos ingresos se efectuen en razon de ello se consideran deferentes y separados de los que integran el erario municipal hasta cancelar completamente la deuda asegurada; que sobre tales bienes y recursos tendran siempre expedita sus acciones la Caja de Pensiones para la vejez y de ahorros y su jurisdicción los Tribunales ordinarios; que cualquier acuerdo municipal en contrario será originariamente nulo, mientras no se solventen las obligaciones aseguradas.⁶⁹⁸

De totes maneres l'Ajuntament es reservava el dret de pagar el préstec i els interessos anuals per trimestres de manera que podia així fragmentar el deute en quatre pagaments anuals. Insistent en la qüestió dels ingressos el segon punt de l'acord (set punts en total) especificava que els béns hipotecats quedaven com a garantia de l'acord i que, en cas que els ingressos especialment dedicats al pagament del préstec fossin insuficients durant un trimestre, l'Ajuntament dedicaria part d'altres ingressos al pagament del deute per evitar qualsevol retard i, alhora, fer-ho constar als pressupostos ordinaris. L'acord especificava els següents béns mobles propietat del municipi com els que van ser hipotecats:

- 1) L'Ajuntament o Casa Consistorial
- 2) La presó del partit judicial
- 3) L'antic dipòsit del C/ Sant Pere
- 4) La caserna de la Guàrdia Civil del c/ del Carme

⁶⁹⁷ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 1-V-1928 [AHMBB].

⁶⁹⁸ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 1-V-1928 [AHMBB].

- 5) Uns patis situats al final del C/ Sant Pere
- 6) La finca del dipòsit de 1917 d'aigua potable

El tercer punt de l'acord entrava de ple en la qüestió del Grup Escolar. S'hi recordava com el 30 de maig de 1925 l'Ajuntament cedia a l'Estat la construcció de l'edifici de les escoles a canvi d'aportar els terrenys municipals que al 30 d'octubre del mateix any se li donaven. Entre d'altres s'especificava la localització dels terrenys i la seva extensió, 74 àrees.

Pel que fa al quart punt s'hi detallen una sèrie de dades interessants. En primer lloc coneixem el nom de l'autor del projecte arquitectònic del Grup Escolar, Jorge Gallegos, i que aquest es firmà a Madrid el 21 de març de 1927. Sembla que aquest fou redactat per la Oficina Técnica de Construcción de Escuelas, i s'aprovà per Reial Decret el 12 de setembre d'aquell mateix any. Finalment es publicaria a la Gaceta el 14 del mateix mes.

Una qüestió a part però igualment interessant és l'interès per deixar clar que el préstec es realitza amb la seu central de la Caja de Pensiones. Això implicava, a la pràctica, i així ho recalava també l'acord, que el préstec estava sotmès a la jurisdicció dels tribunals del domicili de la seu central i, en cap cas, la hi havia al C/ Nou de les Borges.

Finalment els punts sisè i setè indicaven les obligacions de la Caja d'entregar els diners en els terminis marcats i, a canvi, aquesta podia dur a terme inspeccions a través d'un dels seus empleats per assegurar-se del compliment dels pagaments de l'Ajuntament.⁶⁹⁹

Malgrat tot aquest no fou el final de la qüestió del préstec. De fet al juliol s'hagué de convocar un ple extraordinari per aprovar una modificació que implicava l'augment de 15.000 ptes. més en la quantitat prestada, ascendint així a les 215.000 ptes., i en aquell moment es justificà per despeses que no s'havien tingut en compte com "gastos de escritura, derechos Reales, registro, impuestos y demas" (sic) per a les quals no s'havia consignat una quantitat concreta en el pressupost de 1928 fet que, com ara veurem, obligarà a aprovar un pressupost extraordinari a meitat de l'any econòmic.⁷⁰⁰ L'acord incloïa, a més, donar la responsabilitat d'efectuar els pagaments d'aquestes despeses extra de la Caja de Crédito Comunal de l'extingida Mancomunitat de Catalunya a la Caja de Pensiones.⁷⁰¹ L'aprovació del pressupost extraordinari es feu, després de

⁶⁹⁹ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'1-V-1928 [AHMBB].

⁷⁰⁰ Acta de la Comisión Municipal Permanente del 2-VII-1928 i acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6-VII-1928 [AHMBB].

⁷⁰¹ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6-VII-1928 [AHMBB].

l'aprovació per part de la Comisión Municipal Permanente i dels 8 dies d'exposició al públic reglamentaris, per part del consistori al complert i per unanimitat.⁷⁰²

El novembre de 1928 s'aprovava el pressupost ordinari per al 1929 on la despesa i els ingressos ascendien a 165.678'74 ptes. Aquests comptaven amb un recàrrec del 32% sobre les quotes de la matrícula industrial local "por necessitarlo asi la Hacienda municipal".⁷⁰³

Al llarg de 1929 es dugueren a terme operacions per augmentar els ingressos del consistori. Així el març i l'abril es posaren a la venda unes finques de l'Hospital municipal degut al seu estat d'abandonament, les quals es vengueren a cinc pastors diferents per un total de 31365 ptes.⁷⁰⁴

L'octubre de 1929 es presentava el projecte de pressupostos per al 1930 que ascendia a les 139322,89 ptes. Al mateix temps el ple decidia augmentar un 32%, el màxim legal, els impostos municipals a les empreses inscrites dins de la matrícula industrial.⁷⁰⁵

Com ja hem vist en anteriors ocasions, i, per tant, és un fenomen habitual, es duqué a terme un ple el 31 de desembre per tal d'aprovar les modificacions d'última hora i imprevistos per al pressupost de 1929. Segons el recaptador municipal els comptes anaven com segueix:

Concepte	Ptes.
Cargo	64112,41
Data	58000
Diferencia en metalico o papel pendiente de cobro (sic)	6112,41

Font: Acta del ple municipal de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de desembre de 1929 (AHMBB).

El ple aprovà canvis en els capítols d'imprevistos, patrimoni, deutors i creditors, i alteracions pressupostàries. En aquest darrer s'inclouen transferències, habilitació i suplement de crèdit, excessos de pagament, major recaptació i anulacions justificades en ingressos. Per descomptat tot s'aprovà donant el vist-i-plau a tota la gestió del 1929.⁷⁰⁶

A finals de gener de 1930 s'aprovaren les ordenances municipals que regulaven els impostos que s'imposaven de cara a un període de cinc anys. Les ordenances gravaven sobre el rodatge o arrossegar vehicles per les vies municipals; el trànsit d'animals domèstics; la contribució industrial i

⁷⁰² Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 15-VII-1928 [AHMBB].

⁷⁰³ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23-XI-1928 [AHMBB].

⁷⁰⁴ Actes del plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23-III-1929 i del 19-IV-1929 [AHMBB].

⁷⁰⁵ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 11-X-1929 [AHMBB].

⁷⁰⁶ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31-XII-1929 [AHMBB].

del comerç; drets i taxes sobre l'expedició o traspàs de tauletes numèriques per a carruatges i d'altres vehicles (una matrícula moderna, per entendre'ns); drets i taxes per a llicències d'indústries de carrer i ambulants; recàrrec sobre l'impost de gas i electricitat; “sobre la percepcion de las cesiones del 20 por 100 de las cuotas del Tesoro de la Contribucion territorial, riqueza urbana y de la Contribucion industrial y de Comercio”; i per a l'administració i cobrament de l'arbitri municipal sobre el consum de carns.⁷⁰⁷

Les ordenances eren un instrument imprescindible per a la nova hisenda municipal que preveia l'Estatuto de Calvo Sotelo. En aquest sentit el nou afany recaptador de l'alcaldia de Farrerons ho deuria considerar una part essencial del seu programa polític. A més, l'aprovació de les ordenances, fou l'última gran obra de Josep Maria Farrerons Güell ja que al febrer es veuria obligat a deixar l'alcaldia.

La dictatova: La caiguda del govern Farrerons i l'intent de transició

El 15 de febrer de 1930 sortia un Reial Decret que liquidava la dictadura a nivell municipal ja que cessava del seu càrrec tots els regidors dels Ajuntaments de tota Espanya. La meitat de regidors serien substituïts pel majors contribuents en les relacions de compromissaris i l'altra meitat pels ex-regidors que havien obtingut més vots en les eleccions de 1917, 1920 i 1922.⁷⁰⁸

La llista de majors contribuents era la següent:

- D. Antonio Minguella Boldú
- D. Emilio Cambrudi Cortadelles
- D. Francisco Bardia Canela
- D. Nemesio Naves Ricart
- D. Pedro Mias Codina
- D. José Claveria Aragües
- D. José Farrerons Güell

⁷⁰⁷ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 24-I-1930 [AHMBB].

⁷⁰⁸ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 25-II-1930 [AHMBB].

Pel que a als ex-regidors constaven els que segueixen:

D. Ramon Falcó Romans

D. Jaime Sans Bosqué

D. Armando Viles Vilafranca

D. Juan Farré Garsaball

D. Gabriel Aixalà Giné

D. Juan Arrufat Salat

L'alcaldia de Joan Farré Garsaball

Joan Farré Garsaball havia estat regidor fins el primer d'octubre de 1923 i seria alcalde interí entre el 26 i el 27 de febrer de 1930, probablement l'alcaldia més breu de la història contemporània de les Borges. Malgrat la seva curta durada al capdavant del consistori, Farré engegà una sèrie de mesures aperturistes i d'altres de rupturistes amb el règim primoriverista, d'altra banda d'acord amb la imatge de retorn al règim constitucional que provenia des de Madrid.

La seva elecció no deixà de ser accidental ja que era el regidor de més edat del consistori i, per tant, a qui corresponia la presidència interina en el ple del 26 de febrer de 1930 ja que l'alcalde dimissionari, en Farrerons Güell, havia excusat la seva assistència per malaltia. Val la pena esmentar com no excusaren la seva assistència en Pere Mías Codina ni en Jaume Sans Bosqué, probablement com a part de la seva estratègia política per deslegitimar el règim. La resta del ple fou en la mateixa línia. El secretari, Ramon Dalmau, llegí les renúncies presentades per Emili Cambrodí Cortadelles, al·legant motius de salut i per haver estat regidor els darrers sis anys; José Clavería Aragüés, per ser més gran de 65 anys; José M^a Farrerons Güell i Nemesio Navés Ricart per donar facilitats al nou consistori “en la fiscalizacion de su cometido y gestion” (sic);⁷⁰⁹ i encara familiars de Ramon Falcó Romans explicaren que aquest es trobava accidentalment absent de la ciutat.

Davant d'aquest reguitzell de dimissions en Francisco Bardia exposà que s'havien d'acceptar favorablement totes les renúncies, ja que s'havia de tractar d'una càrrec voluntari, i enviar-les al governador civil per tal de donar-los-hi la seva tramitació definitiva. Però tan bon punt el dimitit José Clavería abandonà la sala el discurs dels consellers canvià radicalment. S'acordà per

⁷⁰⁹ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26-II-1930 [AHMBB].

unanimitat fer constar en acta el “sentimiento y disgusto” que havien causat les renúncies i la seva actitud ja que, malgrat admetre els motius, es podrien haver esforçat “sacrificandose por el bien comun” (sic).⁷¹⁰

El primer acord polític que prengué el consistori de Farré fou enviar telegràficament una súplica al govern de Madrid per tal d'ampliar l'amnistia que s'havia concedit feia poc per tal de què s'hi poguessin acollir “los perseguidos por delitos politicos y que voluntaria o forzosamente se hallan desterrados de la patria”, amb especial menció per “el exdiputado por este distrito y conciudadano Don Francisco Macià” (sic). De la mateixa manera se li demanava renunciar a la potestat de nomenar alcaldes i tinents d'alcalde ja que ho consideraven una “practica que está completamente reñida con el regimen democratico y de pacificacion de que hace ostentacion el actual Gobierno”.⁷¹¹

En el seu darrer ple com a alcalde interí Farré propicià la constitució d'una nova *Comisión Municipal Permanente* formada per Antonio Minguella Boldú, Gabriel Aixalà Giné i ell mateix al ser els regidors de més edat. Tot i això s'avortà el seu intent de nomenar les comissions ja que Francisco Bardia insistí en què no es podia fer sense cobrir les vacants de regidors. Finalment, i per unanimitat, es va acordar restituir el nom de Diputat Macià al C/ Nou després de presentar-se una instància firmada per la majoria de veïns propietaris del carrer i més de cinc-cents ciutadans més de les Borges on es demanava el canvi ja que es considerava que s'havia canviat “arbitrariamente durante la pasada Dictadura”.⁷¹²

La segona alcaldia d'Enrique Clavería

La segona alcaldia d'Enrique Clavería Iglesias començà amb la seva polèmica presa de possessió en solitari com cap del consistori enmig d'una enorme mostra de rebuig popular, plena de “xiulets i protestes”, i al final de la qual els membres del CDR van presentar un document de protesta firmat per sis centes persones, d'un total de 1239 electors del cens de les Borges. La repressió no es va fer esperar i fou contundent. El 9 de març se suspenia, per disposició governativa, un míting dels republicans i entre el 16 i el 21 d'abril els hi clausuraven el local i els hi imposaven

⁷¹⁰ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26-II-1930 [AHMBB].

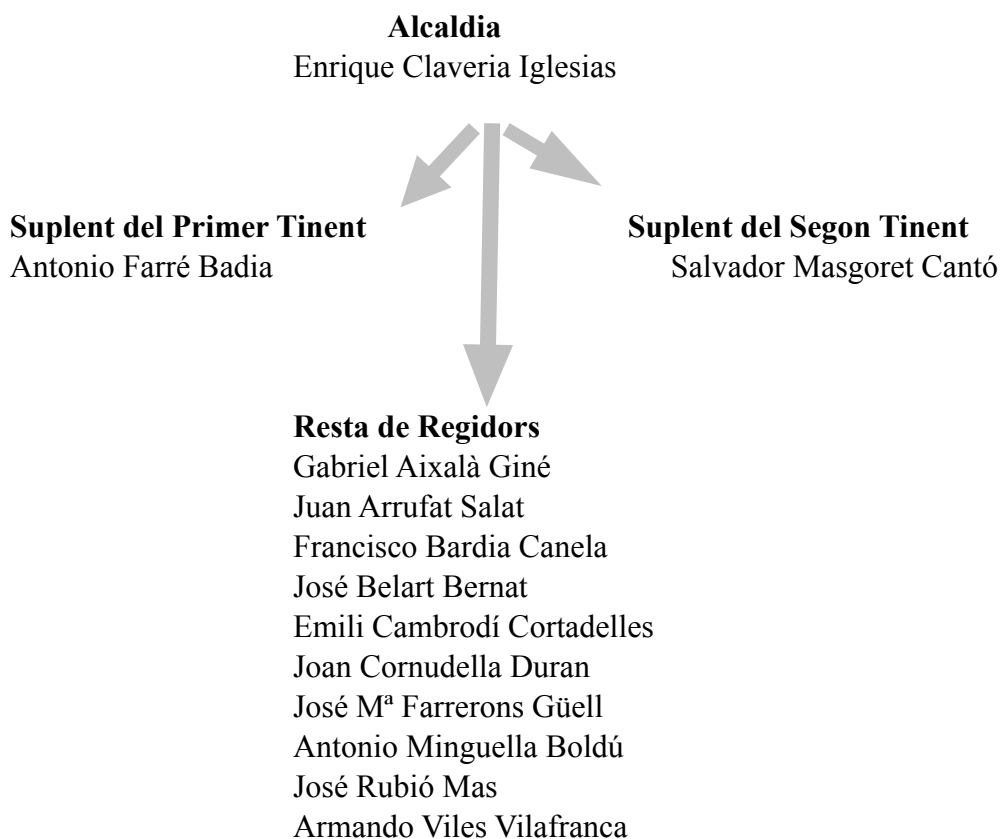
⁷¹¹ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26-II-1930 [AHMBB].

⁷¹² Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27-II-1930 [AHMBB].

una multa de 500 pessetes. L'onada repressiva tingué el seu punt culminant amb l'ordre de detenció de la Guàrdia Civil del president del CDR, Jaume Sans, que ja havia estat detingut unes hores a l'abril, i cinc homes més del Centre, la qual s'executà a l'agost però, davant de l'absència dels demandats, es prosseguí a escorcollar les seves cases.⁷¹³

De fet el primer ple on consta Claveria altre cop com a alcalde és el del 30 d'abril de 1930, el primer que consta en acta des del dia 27 de febrer quan encara presidia de forma interina el govern municipal en Joan Farré Garsaball. Tot sembla indicar que la proclamació de Claveria com a alcalde venia per disposició governativa, ja que el ple no l'escolleix com a alcalde sinó que ja hi apareix directament com a president de la sessió, mentre que els nous regidors sí que hi seran ratificas i hi prendran possessió. Així els nous membres del consistori serien José Belart Bernat, Juan Cornudella Duran, Antonio Farré Badia, Salvador Masgoret Cantó i José Rubió Mas, els quals substituïen els titulars José Claveria Aragüés, Ramon Falcó Romans, Pere Mías Codina, Navés i Jaime Sans Bosqué.

Quadre 47: Consistori municipal format el 30 d'abril de 1930



⁷¹³ La notícia esmentada és “Què passa a Borges Blanques?”, *La rambla de Catalunya*, 25-VIII-1930, pàg. 10, i “Borges Blanques, encara”, *La rambla de Catalunya*, 1-IX-1930, pàg. 7.

Font: Elaboració pròpia a partir de Acta del ple municipal del dia 30 d'abril de 1930 (AHMBB).

Les comissions amb les seves respectives competències s'organitzaren com s'indica en el quadre 6 on trobem d'especial interès la integració de Rubió Mas en la de *Policia urbana y rural, fomento y obras* per la seva professió de constructor, o al contrari, que un metge com Emilio Cambrodí no formés part de la de *Beneficiencia y Sanidad*.

Quadre 48: Distribució dels regidors en les comissions (Segona alcaldia Claveria)

Policia urbana y rural, fomento y obras	Beneficiencia y Sanidad	Fuentes, alumbrado y Cementerio	Gobernación y Hacienda	Instrucción Pública	Matadero
Juan Cornudella Duran	Armando Viles Vilafranca	José Farrerons Güell	Emilio Cambrodí Cortadelles	Salvador Masgoret Cantó	José Belart Bernat
Emilio Cambrodí Cortadelles	Gabriel Aixalá Giné	Juan Arrufat Salat	José Belart Bernat	José Rubió Mas	Gabriel Aixalá Giné
José Rubió Mas	Francisco Bardia Canela	Antonio Farré Badia	Salvador Masgoret Cantó	Antonio Farré Badia	Juan Arrufat Salat

Font: Elaboració pròpia a partir de Acta del ple municipal del dia 30 d'abril de 1930 (AHMBB).

Pel que fa a la *Comisión Municipal Permanente* els seus membres posaren els seus càrrecs a disposició del nou consistori per tal de, si s'esqueia, fer nomenaments que permetessin una “mayor armonia” (sic) i actuar “de comun acuerdo” (sic). Tot i això Rubió els hi contestà que eren uns nomenaments molt encertats “ya que dificilmente se hubieran encontrado personas mas capacitadas y de solvencia” (sic) al tractar-se de dos gerents de dos grans indústries i el director d'un gremi “no menos importante” (sic).⁷¹⁴

Aquesta actitud dels membres de la *Comisión* estava motivada pels canvis administratius sobrevinguts al caure la dictadura. Entre d'altres qüestions desapareixen les comissions permanents i s'instaura el concepte de quattrimestre, el qual fins i tot l'alcalde Claveria hagué d'explicar als membres del consistori el seu significat i el nombre de sessions plenàries que aquest havia de tenir.⁷¹⁵ A més en Claveria s'oferí a fer un ple extraordinari cada mes per resoldre els problemes més immediats o “en cuanto reciba la mas pequeña insinuacion de cualquier concejal”.⁷¹⁶ Al maig la

⁷¹⁴ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30-IV-1930 [AHMBB].

⁷¹⁵ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5-V-1930 [AHMBB].

⁷¹⁶ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 7-V-1930 [AHMBB].

Comisión obtingué el vistiplau del governador civil ja que aquest denegà la sol·licitud de renúncia que havien presentat i els obligà a continuar en el seu càrrec.⁷¹⁷

Al maig, però, ja hi hagué el primer canvi entre els regidors. Sembla que la conducta de Francisco Bardia Canela no era vista amb bons ulls per part del Govern Civil de manera que el govern d'en Claveria optà per declarar vacant la seva plaça de regidor i substituir-lo pel fins aleshores suplent Francisco Rubinat Farregut que, present en aquell mateix ple i amb absència d'en Bardia, prengué possessió del càrrec.⁷¹⁸

Només iniciar l'any 1931 arribava el Reial Decret del 20 de gener que obligava al cessament dels tinents d'alcalde i escollir-ne de nous. D'aquesta menra es dugué a terme una votació secreta, tot i que només entre els 8 regidors que hi havien assistit, sortint escollits pel càrrec de primer tinent d'alcalde l'Antonio Minguella Boldú i com a segon tinent l'Emilio Cambrodí Cortadelles. Ens queda, però, una incògnita per resoldre i és que en el moment de mostrar el seu agraïment per haver estat escollits i per haver-los-hi atorgat la confiança esmentaven que "ya desempeñaban por Real orden" els càrrecs pels quals acabaven d'ésser elegits.⁷¹⁹

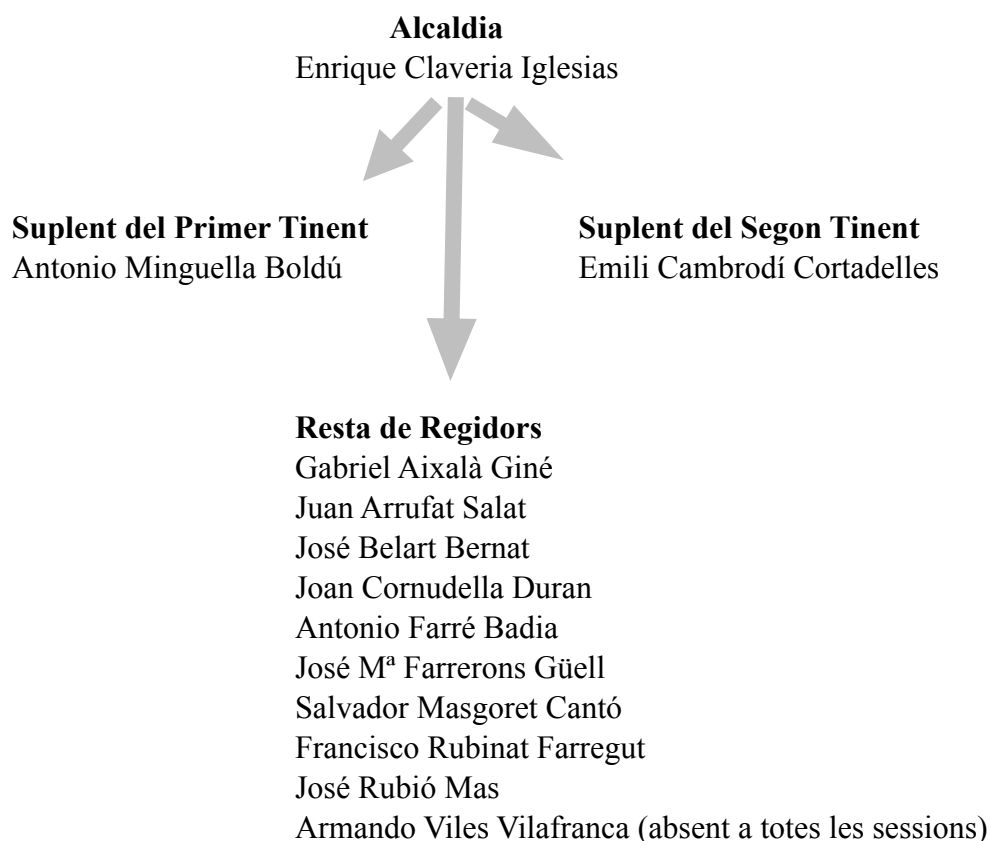
Així doncs, el tram final del mandat d'en Claveria el consistori estava format de la següent manera:

⁷¹⁷ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6-V-1930 [AHMBB].

⁷¹⁸ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6-V-1930 [AHMBB].

⁷¹⁹ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 29-I-1931 [AHMBB].

Quadre 49: Consistori municipal format el 30 d'abril de 1930



Font: Actes dels plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques dels dies 30 d'abril de 1930, el 6 de maig de 1930 i el 29 de gener de 1931 (AHMBB).

Finalment, al febrer, arribà un telegrama del govern civil ordenant escollir un nou alcalde. Mitjançant votació secreta i amb nou vots a favor, tots els presents, fou reelegit en Claveria per majoria absoluta i, alhora, dos tercers parts dels votants de la corporació. Els votants presens eren Juan Arrufat Salat, José Belart Bernat, Emilio Cambrodí Cortadelles, Joan Cornudella Duran, Antonio Farré Badia, Josep Maria Farrerons Güell, Antonio Minguella Boldú, Francisco Rubinat Farregut i José Rubió Mas, que de fet eren els representants del sector carlista del consistori, amb les notable sabsències de Gabriel Aixalà Giné o Armando Viles Vilafranca.⁷²⁰

De fet el final de l'alcaldia d'en Claveria es limità a preparar les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931. Potser el canvi més interessant a partir d'aleshores serà que el nombre de regidors de l'Ajuntament, inclòs la presidència, serà de 12 enlloc dels 13 que existien fins al moment (comptant la presidència). D'aquesta manera el nou consistori sorgit de les eleccions del 12 d'abril haurà de comptar amb un alcalde, dos tinentes d'alcalde i nou regidors, escollits a partir de dos

⁷²⁰ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5-II-1931 [AHMBB].

districtes electorals, d'acord amb el que indicava l'article 35 de la Llei municipal del 2 d'octubre de 1877. Una llei que s'utilitzava per organitzar les eleccions per indicació d'una Reial Ordre ministerial que tot just s'havia publicat al *Boletín Oficial* el dia 12 de març, el qual, a més, assenyalava el cens de població rectificat de 1929 com el que s'havia d'usar com a referent electoral i per clarificar el nombre de regidors en relació a la quantitat de població. Així doncs, sobre un total de 4463 habitants s'optà per atorgar el mateix nombre de consellers elegibles per cada districte, sis pel primer i sis pel segon.⁷²¹

L'obra de govern

La política d'obres públiques de la segona alcaldia d'Enrique Claveria Iglesias tingué un caràcter continuista respecte del seu anterior mandat i, en general, de la resta d'alcaldis de la Dictadura. Es prioritzà la construcció del Grup Escolar i el seu entorn urbà, així com la urbanització de noves rasants i espais que, d'acord amb el mapa urbà proposat per Piqué, pretenien modernitzar l'aspecte de la població i reordenar-la segons els nous criteris del consistori.

En aquest sentit es donà continuïtat a la claveguera de l'"albañal", en construcció, iniciada en el mandat de Farrerons, ara regidor, i que preveia el desaigüe del Grup Escolar. També s'acordà continuar la urbanització i senyalització del C/ Prat de la Riba. I finalment es ratificà la gestió feta per la *Comisión Municipal Permanente* per tal d'acabar amb el perillós pas davant de la casa de l'agutzil de l'Ajuntament, l'Antonio Olcos, a l'Arrabal de Lleida.

Un altre exemple dels enormes problemes administratius i la inestabilitat que caracteritzà la dictadura es desencadenà amb el tema de la destitució de Ramon Espasa Tibau, pregoner pesador, tal i com havia passat amb l'assumpte del secretari Palau Campderrós. Així el maig de 1930 es presentava una reclamació per haver destituït a Espasa del càrrec esmentat, fet que obligà a la instrucció d'un expedient per tal de depurar els fets i càrrecs dels quals s'imputava al treballador municipal. Nomenat com a jutge instructor al primer tinent d'alcalde, Antonio Farré Badia, aquest acabà ell mateix l'informe i proposà la suspensió de feina i salari per dos mesos, ja que no considerava suficientment greus els càrrecs com per destituir-lo.

Resulta especialment interessant la defensa que feu de la destitució l'ex-alcalde interí, Juan Farré Garsaball, durant el mandat del qual es desposseí del seu càrrec a Ramon Espasa. Farré

⁷²¹ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 15-III-1931 [AHMBB].

comenta com l'actuació d'Espasa havia creat un ambient enrarit en la població, sobre el qual queien tot tipus d'acusacions, i que, a més, considerà una "incomprensible" falta de respecte i una descortesia al no presentar-se-li ni oferir-li els seus serveis quan Farré accedí a l'alcaldia.

També defensà la seva destitució Josep M^a Farrerons al comentar l'encert del nou pregoner el qual s'havia guanyat la simpatia de la població, tot i que ràpidament fou tallat per Emilio Cambrodí assenyalant la invalidesa de l'argument ja que no tenia res a veure amb el debat.

Davant de la disparitat d'opinions en Claveria optà per deixar l'assumpte sobre la taula i proposar dedicar una sessió propera a prendre la decisió de forma més madurada.⁷²²

El mes següent continuà la discussió sobre el tema però amb un gir en la imatge que es donava d'Espasa en l'anterior ple. Així, mentre Farrerons continuava defensant deixar les coses tal com estan i recalcant altre cop les simpaties que s'havia guanyant el nou pregoner, en Farré Garsaball canvià la seva versió dels fets i assenyalà que no tenia cap prova en contra de l'ex-pregoner ni dels rumors i crítiques que havia sentit. Segons Farré els ambients que freqüentava li havien aconsellat la destitució però també ho havia fet a instàncies d'alguns dels consellers de l'Ajuntament. Finalment a proposta d'en Masogret i l'adhesió d'en Cambrodí s'aprovà ampliar la informació sobre el cas i es deixà en l'aire.⁷²³

Com era d'esperar la cosa no acabà aquí i a l'agost hi tornà a haver una sessió extraordinària dedica íntegrament a l'assumpte. Sembla que finalment s'emeté un informe per part de qui anomenen jutge instructor de l'expedient, el regidor Minguella, segons el qual "los fundamentos en virtud de los cuales fue tomada la resolución de destituir al Sr. Espasa no fueron bastantes ni de tan grave calidad que exigieran una destitución fulminante". Davant d'aquesta resolució els regidors Farré i Farrerons, els dos ex-alcaldes, posaren en dubte la veracitat i imparcialitat dels plecs de descàrregues inclosos en l'expedient, fet que propicià retrets per part d'en Farré Badia perquè en anteriors sessions havien assegurat que no tenien res en contra de l'Espasa i en aquell moment tot eren retrets en contra seva. Evidentment Farré Garsaball tornà a fer un tomb en la seva actitud i recuperà la seva primera intervenció sobre l'assumpte recordant que quan era alcalde interí "fue burlado por el Sr. Espasa y que considera que las burlas desde la silla presidencial no pueden tolerarse". Finalment davant del desgavell general i la disparitat d'opinions en Claveria posà sota votació l'assumpte quedant aprovat l'informe per set vots a favor i cinc en contra, fet que suposà la restitució del càrrec de pregoner pesador a mans de Ramon Espasa.⁷²⁴

⁷²² Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5-V-1930 [AHMBB].

⁷²³ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 24-VI-1930 [AHMBB].

⁷²⁴ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 7-VIII-1930 [AHMBB].

L'assumpte arribà al seu zènit en el ple de l'octubre, dos mesos després, quan Farré Garsaball es negà a aprovar l'acta del ple anterior. Preguntat per l'alcalde sobre la seva negativa el regidor argumentà que, malgrat la votació favorable a l'expedient instruït per Minguella, considerava que s'havien ocultat declaracions contràries al pregoner Espasa provinents d'un parell de carboners, un dels quals Estanislao Sabaté Prats, de Cervià de les Garrigues. Claveria li contestà que al primer se'l cridà a declarar un parell de cops i que les declaracions del segon consten en l'expedient però que no se les considerava acusatòries de res. Escalfat l'ambient en Farré l'acusà aleshores de fer un nomenament interessat de qui havia de redactar l'expedient, acusant en Minguella d'haver fet una redacció parcial. Davant d'aquestes qüestions en Claveria justificà el nomenament per part de la *Comisión* per no haver de fer un ple només per aquesta qüestió "sin importancia", mentre que en Minguella defensà la seva posició qualificant-la de justa. En aquell moment en Farré esclatà a crits dient que "en esta casa se hace lo que se quiere" i trient una sèrie de temes personals d'entre ell i l'alcalde el qual, entenem que també excitat pel moment, li ordenà "que se callara" i "el cual en vez de hacerlo y dando pruebas de una extremada excitacion dice a toda la Corporación municipal que se callaran todos" (sic). Com era d'esperar el ple acabà "en medio de un gran griterio" de manera que Claveria optà per aixecar la sessió davant de "la falta de serenidad" de tots els presents degut a "las palabras hirientes del Sr. Farré".⁷²⁵

Finalment, i asserenats els ànims, un parell de dies després es tancà l'assumpte amb l'aprovació de les sessions anteriors fent constar en acta la protesta d'en Farré Garsaball per la decisió de recol·locar com a pregoner a l'Espasa. Al mateix temps en Farrerons Güell volgué matissar la seva posició explicant que solament havia rebut queixes de l'Espasa perquè no pregonava en els llocs de costum i, per tant, la gent no s'assabentava de les ordres de l'alcaldia. En definitiva en Farrerons es detractava de la seva posició anterior i repetia el que ja havia dit en anteriors ocasions, que ell no tenia res en contra del senyor Espasa però que la gent del poble tenia molt simpatia per qui havia estat el nou pregoner, un tal senyor Andreu (pressumiblement era el seu cognom).⁷²⁶

Sens dubte una de les qüestions més polèmiques del mandat de Claveria fou la clausura del CDR el 21 d'abril de 1930, el qual, malgrat no constar encara en acta com a alcalde, sabem que n'era un dels màxims responsables.

Tanmateix al maig Salvador Masgoret Cantó proposà al ple realitzar gestions amb les autoritats de l'estat en nom de l'Ajuntament de les Borges per tal de demanar la reapertura del

⁷²⁵ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 4-X-1930 [AHMBB].

⁷²⁶ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6-X-1930 [AHMBB].

CDR. Davant de la proposta li respongué l'alcalde Claveria amb una sèrie de diatribes sobre la manca d'ideologia del consistori i com l'Ajuntament estava obert a tothom independentment del seu pensament. Deia Claveria, no sense un punt de cinisme, que "los Señores que han ocupado la Alcaldia saben de sobra que en dicho cargo se sienten doblemente como Borgense y como representante de la ciudad las alegrías y tristezas de la misma" (sic). Per tots aquests motius l'alcalde entenia que qui havia de demanar l'obertura havien de ser els mateixos interessats o els seus representants. Una postura que també compartia en Josep M^a Farrerons Güell, també alcalde de la Dictadura, el qual, a més, hi afegí que "ante todo lo que hay que buscar es que haya paz, armonia y tranquilidad en toda la población" (sic), insinuant que l'existència del CDR posava en perill la pau local.⁷²⁷

En un sentit diferent al d'aquestes postures es mostrà en Juan Farré Garsaball, l'ex-alcalde interí, que demanava ni que fos enviar un telegrama per tal de demostrar que s'havien fet esforços vers el retorn a la vida legal del CDR.

Malgrat tot i davant la falta d'acord l'alcalde Claveria decidí aixecar la sessió i deixar l'assumpte a l'aire. No cal dir que en el següent ple la qüestió ni s'esmentà.

Una petició inusual ens crida l'atenció. Al maig de 1930 es consignen 1000 ptes. i la subasta pública per a la construcció entre els fusters de la població d'una barra i un banc suecs dedicats a l'esport. La petició la feia el "Comandante Inspector del partido de la instruccion física, ciudadana y premilitar" (sic), un càrrec sense dubte dedicat a l'enquadrament ideològic de la joventut i de clara vocació castrense.⁷²⁸

El simbolisme de les banderes tingué també la seva presència en les decisions del consistori. Enquadrat, en aquell moment, dins del carlisme catalanista local el regidor José Rubió Mas proposà demanar permís al governador civil "para hacer uso y exhibicion de la bandera catalana en las mismas condiciones con que se usa la bandera Española o sea que publicamente se note la absoluta compatibilidad de las dos banderas". La petició venia motivada perquè havia llegit a la premsa que la mateixa petició l'havien fet l'Ajuntament de Barcelona, entre d'altres de Catalunya, de manera que la proposta s'aprovà per unanimitat.⁷²⁹

A l'octubre es presentà a l'Ajuntament una instància "suscrita por un gran número de vecino y entidades" on es protestava, i es demanava que també ho fes la corporació municipal, pel segrest i expulsió de Francesc Macià Llussà. Davant d'aquesta complicada resolució per part d'un

⁷²⁷ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5-V-1930 [AHMBB].

⁷²⁸ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 7-V-1930 [AHMBB].

⁷²⁹ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 7-V-1930 [AHMBB].

consistori dividit però dominat per les forces conservadores el grup dirigent es limità a voler matissar el text. Així en Minguell demanà que es retirés la paraula “caudillo” del text i que en qualsevol cas la protesta s’havia de fer degut a l’avançada edat d’en Macià i per tractar-se d’un “convecino”, mentre que en Rubió proposava copiar la resolució aprovada per l’Ajuntament de Barcelona. Així doncs, el ple es susengué durant deu minuts per tal de redactar la proposició, finalment aprovada, i que quedà com segueix:

Que con motivo de la protesta presentada a este Ayuntamiento primada por varios convecinos y entidades por lo ocurrido al Sr. Maciá, segun informaciones de la prensa de estos dias se acuerda por el Pleno del Ayuntamiento dirigirse al Gobierno haciendo constar su protesta, de la misma manera y en el mismo sentido que el Ayuntamiento de Barcelona por el hecho de que aún vivamos en un regimen de excepci3n que haga posible que los ciudadanos puedan ser expulsados del territorio Nacional.⁷³⁰

Al maig de 1930 s’aprovà definitivament la inversió del pressupost de 1929 i la seva liquidació d’acord amb els comptes del darrer trimestre. Claveria, però, no volgué deixar de comentar com tot plegat seguiria pendent d’un informe a punt de ser emès per la *Comisi3n de Hacienda*.⁷³¹

De cara a l’octubre es presentà al ple el pressupost per a l’any econ3mic 1931-32 aprovat per la *Comisi3n Permanente* al setembre el qual no havia rebut reclamacions després de la seva exposici3n pùblica. Aquest s’aprovà per unanimitat i fixava uns ingressos i despeses equilibrades de 145.346,60 ptes. Es discutí breument la partida dedicada a la Junta de Regants de la sèquia A4 Superior del Canal d’Urgell, de 450 ptes, ja que el seu president en demanava un augment. Finalment s’aprovà ascendir la subvenci3n a les 1000 ptes., malgrat que el regidor Arrufat Salat demanava que ascendís a les 3000 ptes. També es decidí, com en l’anterior ocasi3n, imposar el màxim recàrrec sobre l’impost que gravava la indústria i el comerç, fins al 32 %, i , per acabar, recursar les ordenances així com exposar altre cop el pressupost i enviar-ne c3pia a la Delegaci3n d’Hisenda.⁷³²

Seran uns pressupostos plens de modificacions ja que al novembre es faran fins a quinze canvis dins dels diversos capítols pressupostaris. Canvis que, de totes maneres, provenen del mateix

⁷³⁰ Acta del ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 6-X-1930 [AHMBB].

⁷³¹ Acta del ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 6-V-1930 [AHMBB].

⁷³² Acta del ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 21-X-1930 [AHMBB].

consistori ja que van ser proposats pel Secretari Interventor i aprovats posteriorment per la *Comisión Permanente*.⁷³³

De cara a tancar la gestió de l'any econòmic es presentà al ple l'estat general de la comptabilitat a 31 de desembre de 1930, que era el següent:

Quadre 50: Estat general de la comptabilitat el 31 de desembre de 1930

Cuenta Caja	
Importa el Cargo por cobros	134419,24
Importa la Data por pagos	125.535,49
Existencia	8883,75

Font: Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de desembre de 1930 [AHMBB].

També s'aprovaren els comptes⁷³⁴ que segueixen presentats pel recaptador municipal:

Quadre 51: Comptes municipals el 31 de desembre de 1930

Comptes recaptador	
Cargo	65893,98
Data	56800
Diferencia en metalico o papel pendiente de cobro	9093,98

Font: Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de desembre 1930 [AHMBB].

Finalment s'aprovaren els comptes de patrimoni, deutors i creditors, alteracions pressupostaries i un total d'imprevistos que ascendien, aquest últims, a 4258,80 ptes. sufragats mitjançant el capítol 18 del pressupost.⁷³⁵ D'aquesta manera quedava aprovada la gestió de 1930.

Per acabar al maig de 1930 es reprengué el concurs de matrona titular i practicant titular que s'havia suspès degut als canvis institucionals del municipi. Es presentaren pel primer càrrec Generosa Puigpelat Manresa, Maria Salvador Martí, ambdues de les Borges, i Ramona Soldevila, de Linyola. Pel que fa al càrrec de practicant s'hi presentaren també Puigpelat i Soldevila, a més de Cipriano José Gabas Cazcarra, de Barcelona. Malgrat prendre's un temps "prudencial" per a la decisió final, el ple donà suport, per boca dels regidors Cambrodí, Cornudella i Rubió, al fet que les

⁷³³ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26-XI-1930 [AHMBB].

⁷³⁴ Els errors ortogràfics del text del quadre apareixen així a la font original.

⁷³⁵ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31-XII-1930 [AHMBB].

dues places quedessin en mans de les dues borgenques, de tal manera que Salvador fos la nova matrona i Puigpelat la nova practicant.⁷³⁶ Finalment, malgrat un incident on Puigpelat es negà a ajudar a una autoritat per descobrir un presumpte delictes, se les ratificà en el seu càrrec, amb el càstig a la futura practicant de no poder prendre possessió fins a l'octubre o quan l'alcalde ho cregués convenient.⁷³⁷

⁷³⁶ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 7-V-1930 [AHMBB].

⁷³⁷ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 24-VI-1930 [AHMBB].

Capítol 5: La Segona República

La Segona República ha estat objecte d'estudi en innumerables ocasions. La perspectiva d'on encabir-la en l'entramat de sistemes polítics va generar ben aviat anàlisis dels seus partits hegemònics i les seves dinàmiques electorals per part de Manuel Tuñón de Lara o Miguel Martínez Cuadrado.⁷³⁸ Des de les primerenques investigacions, com les de Carlos Seco Serrano, Javier Tusell sobre les eleccions a Madrid o el Front Popular, i González Casanova sobre Barcelona ha plogut molt i s'ha anat deixant de banda unes visions excessivament marcades per la Guerra Civil.⁷³⁹ En general la tendència ha estat la d'interpretar el règim republicà com la culminació de la crisi d'estat que s'arrastrava des del segle XIX, i s'ha contribuït a emmarcar-la millor dins del context de la Gran Depressió posterior al crack de 1929 i en el marc d'una Europa d'ascens dels feixismes i els autoritarismes i on les democràcies burgeses tingueren greus problemes d'adaptació.⁷⁴⁰

Recentment diverses aportacions de la historiografia espanyola han donat una visió del petit i mitjà propietari i, fins i tot, de l'arrendatari com d'un grup social que girà cap a la dreta durant els anys de la República. Destaca l'obra de Francisco Cobo sobre la província de Jaén,⁷⁴¹ però també Josep Fontana sobre el bienni negre el qual interpreta recentment com una veritable contrarevolució “que tenia com una de les seves bases essencials la reacció dels propietaris contra la política agrària republicana”, i que es concretà a nivell polític amb l'accés de les dretes al poder, amb la connivència d'Alcalá Zamora que impulsava un moviment centrista i la radicalització del socialisme espanyol.⁷⁴²

Pel que fa al cas català ens interessa sobretot l'obra referent a les comarques de Lleida. Així destaquen els estudis de Jaume Barrull sobre el període republicà, Conxita Mir entorn del fenomen del caciquisme polític, i un seguit d'estudis d'història local que completen el panorama, i dins del

⁷³⁸ TUÑÓN DE LARA, Manuel. *Historia y realidad del poder: el poder y las “élites” en el primer tercio de la España del siglo XX*. Madrid: Edicusa, 1967; MARTÍNEZ CUADRADO, Miguel. *Elecciones y partidos políticos de España, 1868-1931*. Madrid, Taurus, 1969.

⁷³⁹ SECO SERRANO, Carlos. *Historia de España: Época contemporánea*. Barcelona: Instituto Gallac de Ediciones, 1961. TUSELL GÓMEZ, Javier. *La Segunda República en Madrid: elecciones y partidos políticos*. Madrid: Tecnos, 1970; *Las elecciones del Frente Popular*. Madrid: Edicusa, 1971.

⁷⁴⁰ VEGEU RUIZ-MANJÓN, Octavio. «La Segunda República española. Balance historiográfico de una experiencia democratizadora». *Ayer*, núm. 63-3 (2006), p. 279-297; i PRADA RODRÍGUEZ, Julio. «Clientelismo y poder local en la Segunda República». *Hispania Nova*, núm. 11 (2013).

⁷⁴¹ VEGEU LANERO TÁBOAS, Daniel, “Sobre el encuadramiento de los campesinos y la agricultura en el tiempo de los fascismos: una comparación entre nazismo y franquismo”, *Ayer*, núm. 83/2011 (3), p. 53-76.

⁷⁴² LÓPEZ, *Els fets del 6 d'octubre de 1934*, p. 13-20.

qual s'emmarcaria la present investigació, centrats en els ciutats de Tremp, Tàrraga, Cervera i Mollerussa.⁷⁴³ A la comarca de els Garrigues la historiografia també li ha prestat poca atenció pel que fa a l'etapa de la Segona República, potser amb les notables excepcions dels llibres de Conxita Mir i Jaume Barrull, així com l'article de Josep Rubió.⁷⁴⁴

La proclamació de la República

La política municipal començà a escalfar-se amb la notícia de *El Diari de Sabadell* de la qual es feia ressò al seu torn *El Diario de Lérida* el 20 de febrer de 1930, sobre la voluntat de Francesc Macià de tornar a Catalunya i presentar-se com a diputat pel districte de les Borges Blanques.

Amb la caiguda del govern de Josep Farrerons Güell i l'interstici governamental ja esmentat, es produïren les primeres reivindicacions democràtiques per part del govern municipal, abans del retorn d'Enrique Claveria i la involució que se'n derivà. Aquest nou govern, encapçalat per Juan Farré Garsaball, prengué com a primer acord la petició d'ampliar l'amnistia "especialmente [el] anciano conciudadano Francisco Maciá", ahora que es protestà per la reserva del Govern central a nomenar alcaldes i tinents d'alcalde de forma "contraria [a las] normas democráticas". I no oblidem el canvi de nom del carrer Nou altre cop pel de Diputat Macià.⁷⁴⁵

Precisament en relació amb el canvi de nom del carrer, un succés ocupà l'atenció de l'actualitat municipal durant uns dies. Primer algú pintà amb una creu negra les plaques del carrer Nou, coincidint amb la instància presentada pels veïns demanant el canvi de nom. Però un cop fet efectiu el canvi de les plaques amb el nom de Diputat Macià, aquestes també aparegueren tacades. El cas és que la Junta Directiva del Centre Tradicionalista, encapçalat per Josep Cots Salat, arribà a condemnar els fets, tant una pintada com l'altra, per evitar el que ells consideren l'utilització dels fets "per exacerbar de nou els sentiments i apassionaments del bon poble primari i quasi sempre curt de vista, donant-li derivacions polítiques locals". Així mateix consideraren que "hem de calificar el

⁷⁴³ MIR, *Lleida: 1890-1936...*; BARRULL, *Les Comarques de Lleida...*; PRATS, Francesc. *La Ciutat de Tremp durant la Segona República* [...]; COMA, Glòria. *Tàrraga a la Segona República*; SOLDEVILA, Jordi. *L'Alcalde de Cervera afusellat* [...]; ÍDEM. *Aigua, burgesia i catalanisme* [...].

⁷⁴⁴ Vegeu RUBIÓ SOBREPÈRE, Josep, "La Segona República. Lluites i tensions a la comarca de les Garrigues", dins ESQUERDA RIBES, Mateu, et alii, *Vincles i arrels: VIII Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: L'Albi, 29 d'octubre de 2011*, Centre d'Estudis de les Garrigues, [s. l.], 2012. p. 83-103.

⁷⁴⁵ *El Diario de Lérida*, 1 març 1930, p. 3 (BHIEI).

fet, de crim de lesa ciutadania, i execrar-lo per la seva immoralitat i vilesa repugnants, fent constar ademés, que per a castigar-lo adequadament ens semblen insuficients totes les sancions legals”. No tenim constància de si es resolgué el cas ni de qui en fou el responsable, de totes maneres hem d’interpretar el fet des de la vessant municipal, amb un clar augment de la tensió política en un moment clau en què el govern local mostrava clars signes de voluntat de transformació democràtica, i des de la vessant de la política catalana, expressant-se la dualitat d’opinions respecte la figura de Macià.⁷⁴⁶

Malgrat l’ambient d’obertura que sembla establir-se durant la breu alcaldia de Juan Farré Garsaball, el cert és que aquest durà ben poc. Com ja hem explicat s’avortà ràpidament amb la constitució del nou govern d’Enrique Clavería, i en poc temps es passà de recuperar el nom de Macià en l’espai públic, a reprimir inequívocament el republicanisme progressista borgenc. Així es suspengué per disposició governativa el míting que els republicans (probablement el CDR) volien dur a terme el dia 9 de març de 1930, fins a arribar a la clausura el 16 d’abril i la imposició d’una multa de 500 pessetes a la Junta Directiva del Cercle Democràtic Republicà, detenció d’alguns del seus membres i repressió policial.⁷⁴⁷

L’etapa coincideix amb la renovació de certes figures de l’entramat institucional. Estem pensant amb el nou jutge de primera instància i instrucció del partit judicial de les Borges Blanques, Angel Cano Saiz.⁷⁴⁸ Així mateix es va canviar el rector, Antonio D. Rubiés, per l’agerenc Cirilio Serra, en aquell moment rector d’Alcampell, cerimònia en la que, per cert, assistí l’alcalde Clavería.⁷⁴⁹ Entre el nomenament i l’acte de comiat de mossèn Rubiés, encara hi hagué temps per la visita de l’aleshores governador civil de la província, Manuel Vega Vázquez, i el cap provincial de Correos, López Echar.⁷⁵⁰ Tot plegat una mostra de l’interès governamental per la ciutat de les Borges, mitjançant una campanya de visites, renovacions i clausures en poc menys de quatre mesos.

A pesar d’aquesta, diguem-ne, ofensiva conservadora, *La Jornada* es féu ressò d’un acte de suport a Macià a principis d’octubre del mateix 1930. La crònica deia així: “[El] Poble [de les] Borges Blanques reunit davant Ajuntament ha presentat al mateix, ferma protesta pels actes injustament comesos contra el seu digníssim representant a les Corts D. Francesc Macià refermant-

⁷⁴⁶ *El Diario de Lérida*, 6 març 1930, p. 2 i 3.

⁷⁴⁷ *El Diario de Lérida*, 8 març 1930, p. 3; 7 maig 1930, p. 4.

⁷⁴⁸ *El Diario de Lérida*, 29 març 1930, p. 3.

⁷⁴⁹ *El Diario de Lérida*, 13 juny 1930, p. 2; 2 juliol 1930, p. 2.

⁷⁵⁰ *El Diario de Lérida*, 14 juny 1930, p. 2.

li la seva estima” i firmaren “Palau, Viles, Badia, Bardagí, Sans, Giné, Boldú, Fabregat”.⁷⁵¹ Finalment el 8 de novembre hi hagué un altre míting amb la presència de Josep Benavent, Ramon Fabregat, Enric Godàs, Joan Puig i Ferreter, i Ramon Xuriguera.⁷⁵²

Amb el retorn de Macià el 22 de febrer de 1931, tot just quatre dies després de la constitució del govern encapçalat pel capità general de l’Armada Juan B. Aznar, s’acaba aquesta etapa marcada per la reivindicació de la seva figura com a exiliat i en comença una altra en que hi ha una voluntat organitzativa dins del republicanisme d’esquerres que culminarà amb la creació d’ERC. La configuració d’aquest partit es farà a partir de la Conferència d’Esquerres Catalanes que tingué lloc al Foment Republicà de Sants els dies 17, 18 i 19 de març⁷⁵³, coordinada a les terres de Lleida per Joventut Republicana. En un dels primers contactes públics, la reunió amb Ricard Palacín a la seu de Joventut a Lleida del dia 7 de març, hi assistiren el Foment Republicà de Castellldans, la Unió Republicana d’Arbeca i el centre Agrari d’Espluga Calva, així com “representacions de grups republicans en vies de constitució dels pobles d’Albagès, Cogul, Vilagrassa i Maials”, entre d’altres fora de les Garrigues. El motiu de la reunió era designar les delegacions per la Conferència.⁷⁵⁴ En qualsevol cas tenim constància de l’adhesió del Centre Democràtic Republicà de les Borges respecte aquesta.⁷⁵⁵

Un cop s’inicia l’articulació de l’ERC en el context català, Francesc Macià passa de ser una figura mitificada de l’exili, per esdevenir un agent polític cabdal. Els actes de benvinguda i de marcat caràcter electoral esdevindran habituals fins el dia de les eleccions. El districte de les Borges exerceix, en aquest sentit, d’espai actiu recuperant les mostres d’alegria públiques que tenien lloc davant les visites de Macià i que eren més pròpies de l’etapa anterior a la dictadura. Així, per exemple, trobem que R. Cuadrat, de l’Albagès, compara el retorn de Macià amb l’arribada de la primavera: “Ara torna a renèixer l’optimisme amb la joia de veure entre nosaltres l’il·lustre patrici senyor Francesc Macià i el nostre redreçament espiritual que quedà ben exterioritzat en la seva arribada a Borges on els genuïns representants nostres acudien a donar-li la benvinguda i la seva inquebrantable adhesió” (sic).⁷⁵⁶ Aquest tipus de mostres d’afecte esdevindran normals en un

⁷⁵¹ *La Jornada*, 4 octubre 1930, p. 1.

⁷⁵² “Míting a Borges Blanques”, *La Jornada*, 11-XI-1930, citat a CAMPS I ARBÓS, Josep, *Ramon Xuriguera (1901-1966): Ideologia, activitat cultural i literatura*, Tesi doctoral dirigida per Maria Campillo i Guajardo, Universitat Autònoma de Barcelona, 2004, p. 156.

⁷⁵³ JARDÍ, Enric, *Francesc Macià. El camí de la llibertat (1905-1931)*, Aymà, Barcelona, 1977, p. 166.

⁷⁵⁴ *La Jornada*, 10 març 1931, p. 4.

⁷⁵⁵ *El Diluvio*, citat a *La Jornada*, 13 març 1931, p. 4.

⁷⁵⁶ *La Jornada*, 29 març 1931, p. 4.

context marcat pel descontrol governamental davant de la força republicana en auge que, ara sí, semblava estar organitzada i preparada per un eventual canvi de règim. “Homenatge, amics del Districte de Borges Blanques, de les terres lleidatanes i de tot Catalunya, a nostre digníssim representant en Corts, com a fill o germà predilecte, puix honorant-lo ens honorem a nosaltres” deia un article de *La Jornada* titulat “Amics del senyor Francesc Macià i Llussà”.⁷⁵⁷

Finalment es produí l’esperada visita de Macià a les Borges, després d’una rebuda triomfal a Lleida el dia 8 de març, amb Ventura Gassol i Joan Casanoves, entre d’altres, i on restaria almenys fins el dia 10. La visita en qüestió tingué lloc al març, i suposà una “manifestació grandiosa de simpatia i adhesió”⁷⁵⁸ amb la construcció d’una cinquantena d’arcs⁷⁵⁹ i un banquet a l’envelat del Centre Democràtic Republicà on assistiren almenys 600 persones segons *La Jornada*. Es feu un parlament a la plaça porxada, des de la balconada de la casa de la vídua de Segarra, on parlaren Ventura Gassol, Ramon Fabregat i, finalment, un Macià “emocionat”. La jornada seguí amb el banquet on parlaren Pere Mías, Joan Casanoves, Ventura Gassol, Ramon Fabregat, Aragai de Martorell i el mateix Macià, i on també assistiren Humbert Torres, el doctor Franco, el doctor Formiguera, Farrerons, i Octavi Perenya. Anys més tard l’aleshores ja President Tarradellas recordarà com també assistí amb Macià a la visita a les Borges.⁷⁶⁰ Per acabar encara hi hagué temps per un partit de futbol, com també s’havia fet a Lleida, en benefici dels presos, els quals havia visitat Macià el dia 10 a Lleida.⁷⁶¹

Quan el dia 12 els regidors republicans es feien amb la victòria electoral la caiguda del règim monàrquic sembla que podia estar molt propera. L’endemà es van rebre per correu les proclamacions de regidors de la mà del governador civil de Lleida.⁷⁶²

El dia 14 d’abril la confusió sembla ser la norma, probablement a falta d’un acord preestablert i a l’espera que els esdeveniments es precipitin, com així ocorregué, a Barcelona. Al voltant de tres quart de dues del migdia Lluís Companys proclamava la República, sense adjectius, i Francesc Macià, al cap de mitja hora, ho feia amb la República Catalana dins d’una Federació Ibèrica. La confusió del moment portà a proclamar la República a Lleida a les set de la tarda, dues

⁷⁵⁷ *La Jornada*, 21 març 1931, p. 4.

⁷⁵⁸ *La Jornada*, 22 març 1931, p. 1.

⁷⁵⁹ Els arcs eren unes construccions temporals de caràcter festiu en forma, òbviament, d’arcs fets amb material vegetal, especialment flors.

⁷⁶⁰ BAUTISTA, Aurelio, “No habrá Estatut antes del verano del 79”, *La Vanguardia*, núm. ? (13 juny 1978), p. 33.

⁷⁶¹ *La Jornada*, 24 març 1931, p. 1.

⁷⁶² *Registro de Salida de Comunicaciones* (24 agost 1927 – 20 agost 1931), núm. 143, 13 abril 1931. Arxiu Històric Municipal de Les Borges Blanques (en endavant AMBB).

hores més tard de que es proclamés a les Borges i mitjançant un Comitè de Salut Pública. A les Borges la creació d'un comitè es féu sota el nom de "Comitè local revolucionari", integrat pel Pere Mías i Codina, en funcions de President, i Anton Mónico Ricart, Manuel Farrerons Sabí, Francesc Farré Boldú, Jaume Sans Bosqué, Ramon Solé Esqué i Juan Aldomá Aldomá. Aquests afirmaven actuar degut a la implantació de la "naixent Republica Federal Catalana, nou regim que acaba d'esser establert en la capitalitat de la nostra regió", fet que ens fa pensar en algun tipus de contacte de caràcter polític amb l'entorn de Francesc Macià, segurament una telefonada des de Barcelona o l'arribada dels telegrams informatius, ja que es busca col·locar en algun lloc el terme "federal" i remarcar aquest caràcter en la proclamació. La confusió és fa més evident amb la inversió de termes posterior, anomenant al regim com a "Republica Catalana Federal" un cop Pere Mías la proclama des del balcó del consistori (llavors ubicat a l'actual Plaça de la Constitució), en nom del Comitè, després d'haver hissat les banderes de Catalunya i de la República, tot plegat davant d'un "entusiasta i nombrós públic". La crònica plenària assegura que es donaren "visques a la Republica, a Catalunya i a Macià el seu President".⁷⁶³

El paper del secretari de l'ajuntament, Ramon Dalmau, sembla clau en la cadena d'esdeveniments. Ramon Dalmau Rull, originari de l'Espluga de Francolí i advocat de professió⁷⁶⁴, fou escollit secretari de l'ajuntament, en substitució del defenestrat José Palau Campderrós, sota l'alcaldia de Josep Farrerons Güell, en plena dictadura de Primo de Rivera.⁷⁶⁵ Ell mateix relata com, mentre estava al seu despatx de la secretaria de l'ajuntament, es presentà l'esmentat Comitè local revolucionari, que acabaria proclamant el nou règim, i "preguntan-li si estava disposat a donar fé dels actes i esdeveniments que s'anaben a desenrotllar contestant, el requerit, afirmativament".⁷⁶⁶ Aquesta última expressió ja ens dóna una idea de la consciència de la imprevisibilitat dels successos que l'actuació del Comitè podia causar.

Això es traduí ràpidament en l'arribada del "Iltre. Sr. Jutge del partit amb el Secretari Habilitat Sr. Queralt" que, potser en un últim intent de mantenir la legalitat constitucional i, per tant, la continuïtat del règim monàrquic, pretengué entregar la dimissió de la Comissió Permanent sortint, és a dir, del darrer govern municipal de l'alcalde Enrique Clavería Iglesias. A més, el jutge⁷⁶⁷ pretenia, emprant un vocabulari amb regust militar, "fer-se carrec del comandament de la

⁷⁶³ Acta del ple municipal del dia 14 d'abril de 1931 (AMBB).

⁷⁶⁴ *Padron Municipal, 31 de diciembre de 1930* (AMBB).

⁷⁶⁵ Acta del ple municipal del dia 4 d'agost de 1927 (AMBB).

⁷⁶⁶ Acta del ple municipal del dia 14 d'abril de 1931 (AMBB).

⁷⁶⁷ Probablement es tracta d'Ángel Cano Saiz. *Diario de Lérida*, núm. ? (29 març 1930), p. ?.

ciutat seguint les normes establertes per aquests cassos”, fet que implicaria desmantellar el procés endegat pel Comitè. Evidentment no existeixen “normes establertes” en situacions de canvi de règim i de forma d’estat, però tenint en compte que el “Jutge del partit” actuava en funció de l’ordenament constitucional acabat de rompre hem de pensar que la seva petició es feia en representació del consistori sortint que li havia acabat d’entregar la dimissió i, per tant, hi acabava de tenir algun tipus de contacte verbal.⁷⁶⁸

L’actitud de Pere Mías fou inequívocament rupturista: es negà a acceptar la dimissió “per actuar revolucionàriament fora de tota norma legal i per tant entendre que es tractava de una nova situació que fugia de tot lo establert”. Malgrat que el “funcionari judicial” assegurà que “ho consultaria”, Mías li digué “que podia fer el que cregues convenient” en una clara al·lusió a la ruptura de la legalitat i que, per tant, qualsevol acció del Jutge no es prendria en consideració. Finalment se li oferí la possibilitat d’entregar la dimissió al secretari, tot i que no consta si ho féu, i “inmediatament es retirà dit Jutge”.⁷⁶⁹ Per tant, el protagonista del canvi de règim a Borges sembla lògic dir que fou Pere Mías, qui presideix el Comitè i té clar quin és el seu paper en la cadena d’esdeveniments.

De la mateixa manera que succeí en algunes poblacions i que succeiria més tard en d’altres, com Lleida dues hores després, es procedí a la constitució del nou consistori municipal republicà. El Comitè possessionà als regidors elegits el dia 12 que eren presents en aquell moment a l’ajuntament: Emili Aldomà Aldomà, Francesc Bardia Canela, Daniel Falcó Farré, Candi Farré Mir, Manel Farrerons Sabí, Ignasi Iglesias Domenech, Joan Navès Ricart, i Alfred Valles Canela. Aquesta corporació municipal provisional nomenà alcalde a Joan Navès Ricart i com a primer i segon tinent d’alcalde a Manel Farrerons Sabí i Francesc Bardia Canela respectivament.

Segons el testimoni del secretari, Ramon Dalmau, s’aixecà la sessió a les cinc i quinze, és a dir, tot plegat va succeir de forma fugaç i rapidíssima i es va acabar en poc menys de quinze minuts aproximadament. Aquesta brevetat ens indica que moltes de les coses que havien tingut lloc aquell 14 d’abril, podien haver estat planificades amb anterioritat, especialment pel que fa a la composició i actuació del Comitè Local Revolucionari.

Tot apunta a que la proclamació de la República es feu enmig d’un ambient festiu i sense incidents com en d’altres indrets de la comarca i la província. En el ple del dia 16 l’alcalde Navès agraeix “publicament a tota la ciutat per la prova de civisme i capteniment de que donà proves amb motiu de la proclamació de la República Catalana, assistint a totes les manifestacions i festejos que

⁷⁶⁸ Acta del ple municipal del dia 14 d’abril 1931 (AMBB).

⁷⁶⁹ *Ibidem* (AMBB).

s'organitzaren, sens provocar el mes minso incident ni extralimitarse en l'expansionament de la seva justa alegria".⁷⁷⁰ En d'altres pobles de les Garrigues la jornada sembla adquirir el mateix caràcter. A Castellldans la proclamà gent vinculada al Centre Republicà, i on la Guàrdia Civil "fou ovacionada" per "manifestar el seu acatament al nou règim", per acabar rebent a Patrici Redondo, recentment alliberat, i Josep Tapia, mestres⁷⁷¹. Així mateix a Arbeca el Centre de la Unió Republicana portà la iniciativa i s'optà per tocar "La Marsellesa", dur la bandera republicana, trencar el retrat de "l'ex-rei" i es culminà la festa amb sardanes en un ball de nit.⁷⁷²

Aquest tipus d'actuacions es repetirien en ciutats com Tàrrega, amb la proclamació per part d'un Comitè Local Republicà, format per membres de les candidatures republicanes malgrat que no havien guanyat les eleccions, i on també s'interpretà "La Marsellesa" i es feren ballades de sardanes.⁷⁷³ A Lleida, on l'Entesa Republicana havia guanyat en tots els districtes de la ciutat, es constituïren en Comitè de Salut Pública i després d'una manifestació, hissada de banderes, i la proclamació, es nomenà el nou alcalde, Sal·lustià Estadella Arnó. El dia s'acabaria amb el nomenament d'Epifani Bellí Castiel com a president de la Diputació i la crema de símbols monàrquics.⁷⁷⁴

Enmig de tot plegat el dia 15 encara es va rebre una comunicació del president Macià informant de la proclamació de la República Catalana, en qualitat de president d'aquesta.⁷⁷⁵ El canvi de règim es completà a les Borges el dia 16 d'abril amb la constitució formal de l'ajuntament segons els resultats de les eleccions del dia 12. Les municipals havien donat la majoria consistorial als regidors republicans, que a les Borges s'articulaven al voltant del CDR. Foren en Daniel Falcó Farré, el més votat, Ignasi Iglesias Domenech, Manel Farrerons Sabi, Emili Aldomà Aldomà, Candi Farré Mir, Francesc Bardia Canela, Joan Navès Ricart, i Alfred Vallès Canela. Tots havien participat directament dels fets del dia 14, especialment en Manel Farrerons, formant part del Comitè local revolucionari. El perfil dels republicans és divers, hi trobem gent com Ignasi Iglesias, agricultor, que havia estat regidor durant els primers mesos de la dictadura de Primo de Rivera (de 01-X-1923

⁷⁷⁰ Acta del ple municipal del dia 16 d'abril de 1931 (AMBB).

⁷⁷¹ *La Jornada*, 23 abril 1931, p. 4.

⁷⁷² *La Jornada*, 25 abril 1931, p. 4.

⁷⁷³ COMA, Glòria, *Tàrrega a la Segona República*, Pagès Editors, Lleida, 1992, p. 54-57.

⁷⁷⁴ BARRULL PELEGRÍ, Jaume, *De la monarquia a la República*, Ajuntament de Lleida, Lleida, 1997, p. 54-61.

⁷⁷⁵ *Registro de Salida de Comunicaciones* (24 agost 1927 – 20 agost 1931), núm. 1, 15 abril 1931 (AHMBB).

al 22-III-1924); Manel Farrerons, Emili Aldomà i Joan Navés⁷⁷⁶, propietaris; o Candi Farré, un jove escrivent de 25 anys.⁷⁷⁷ De totes maneres cal tenir en compte que dins del grup republicà s'hi integraven regidors socialistes que no es faran visibles fins a les eleccions del gener de 1934 quan prendran possessió com a membres de la USC.

Pel que fa a la minoria tradicionalista, aquesta estava integrada per quatre regidors, un resultat notable tenint en compte el context advers i els aclaparadors resultats republicans en d'altres ciutats. Els escollits eren Daniel Arqués Arrufat, Francesc Farré Canela, Josep Falcó Olivart i Pere Giné Giné. Aquest últim empatà en nombre de vots amb altres dos candidats: Isidre Pelegrí Boldú i Francesc Rubinat Farregut. L'empat a 172 vots es resolgué a sorts i a favor de Pere Giné. En el cas tradicionalista el perfil dels regidors és igualment heterogeni: Daniel Arqués era farmacèutic, Francesc Farré comerciant i propietari, o Pere Giné, barber i agricultor.⁷⁷⁸ Destaca la figura de Daniel Arqués Arrufat, el més petit dels germans Arqués Arrufat⁷⁷⁹, llicenciat en farmàcia i que acabaria assassinat el gener de 1937, sembla que per membres del POUM i la CNT-FAI de les Borges juntament amb d'altres ciutadans que recollien firmes per alliberar el seu germà Ramon.⁷⁸⁰ La seva vinculació al tradicionalisme d'arrel carlista fou clarament reivindicada en el mateix ple del dia 16, degut a la caracterització que en feu algun diari de monàrquics alfonsins⁷⁸¹, assenyalant que ells “avans que tot son regionalistes i com a cap i casal de Catalunya, del Compte de Barcelona”. Reivindicació probablement feta amb la voluntat de desvincular-se de la monarquia recentment enfonsada, fet que s'escenificà amb l'oferiment de “col·laborar amb tot entusiasme amb la Republica acatant-la sempre i erigint-se en son defensor”.⁷⁸² No fou l'únic regidor que diria acatar la República ja que en Farré Canela, un parell de setmanes després diria que “la seva filiació

⁷⁷⁶ El germà del qual, Nemesio Navés Ricart, havia estat, com ja hem vist, regidor durant la restauració, de l'1 d'abril de 1922 fins l'1 d'octubre de 1923, i durant la dictadura de Primo de Rivera del 20 d'octubre de 1926 al 26 de febrer de 1930.

⁷⁷⁷ *Padron Municipal, 31 de diciembre de 1930* (AMBB).

⁷⁷⁸ *Padron Municipal, 31 de diciembre de 1930* (AMBB) i *Padron Municipal 1925* (AMBB).

⁷⁷⁹ Dels quals destacà Ramon Arqués Arrufat (1874-1956), el conegut notari biografiat per Melani d'Urgell.

⁷⁸⁰ Els altres assassinats foren Ramon Farré Palau, besavi de qui escriu aquestes línies, i Josep Giné Arrufat. Urgell, Melani d', *Don Ramon Arqués i Arrufat*, Pagès Editors, Lleida, 1995, p. 29, 65, 119, 126-128.

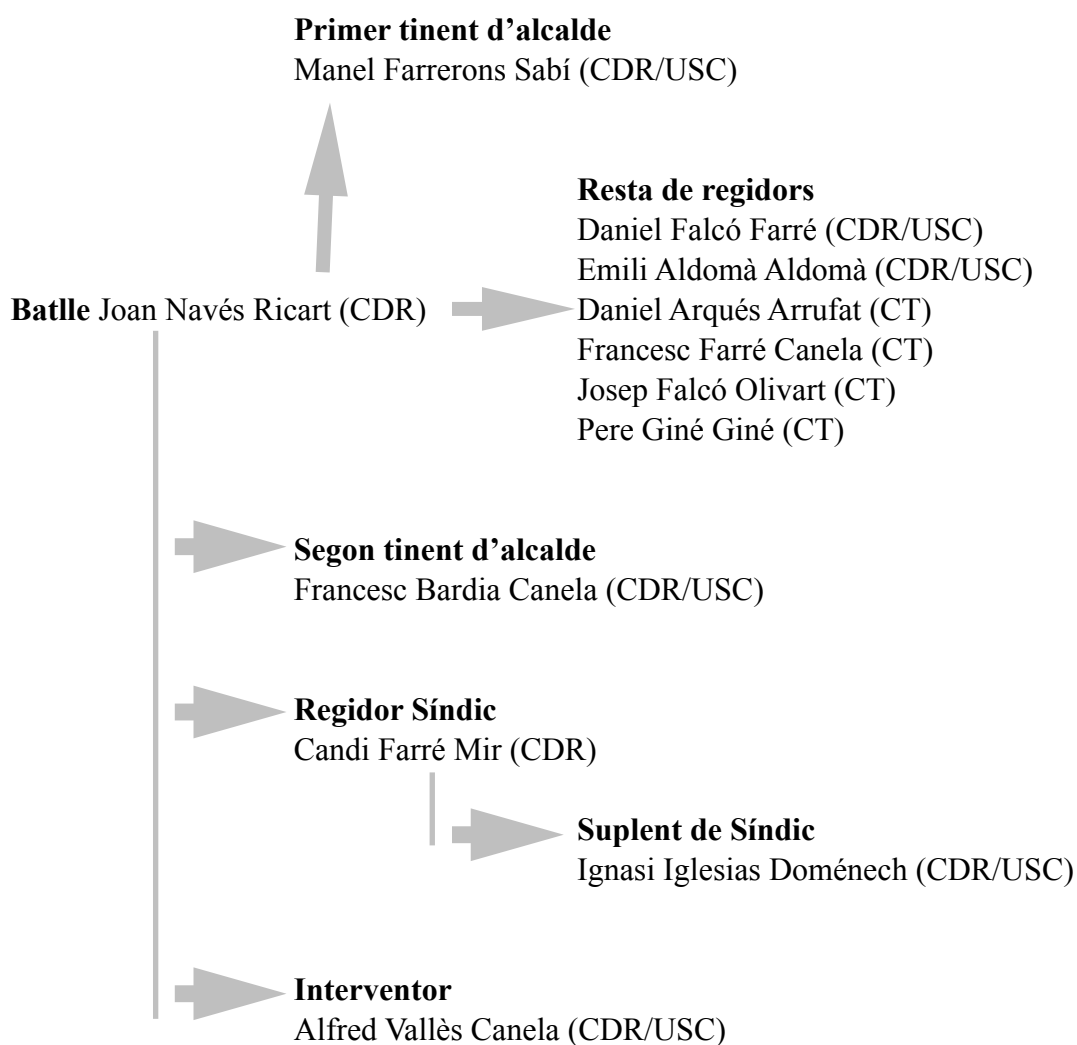
⁷⁸¹ Probablement es tracta del *Diario de Lérida* del 14-IV-1931, que donà el resultat electoral adjudicant 12 regidors als “republicanos” i 4 als “monárquicos”. Resultat òbviament erroni ja que a les Borges solament li corresponien 12 regidors en total.

⁷⁸² Acta del ple municipal del dia 16 abril 1931 (AMBB).

política es la de Tradicionalista acatant però el poder provisional constituït i promet col·laborar amb els companys del consistori en bé del poble de Catalunya i d'Espanya en general".⁷⁸³

La jornada es completà amb l'elecció dels principals càrrecs, recaient altre cop en les mateixes persones que els provisionals del dia 14: Joan Navès l'alcaldia, Manel Farrerons primer tinent i Francesc Bardia com a segon tinent d'alcalde. Finalment s'escollí Candi Farré Mir com a regidor síndic.

Quadre 52: Esquema del repartiment de càrrecs institucionals el 16 d'abril de 1931



Font: Elaboració pròpia a partir de l'acta del plens del 14, 16 i 26 d'abril de 1931 (AMBB).

⁷⁸³ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3-V-1931 (AHMBB).

En motiu de la proclamació de la República es destinaren 72 pessetes a caritat per a pobres i posteriorment hi hagueren diverses despeses relacionades amb la celebració: Ramon Viles Pifarré obsequià Eugènia Lamarca com a esposa del president Macià amb un ram de flors el dia 18, es compraren atxes i també les banderes catalana i republicana espanyola.⁷⁸⁴

En un estrany acte de continuïtat i ruptura institucional alhora, s'aprovaren dues actes, la de l'últim ple del consistori dimissionari de l'alcalde Clavería, i la del 14 d'abril que narra els esdeveniments explicats abans. L'alcalde Navés prengué la paraula "per a remerciar publicament a tota la ciutat per la prova de civisme i capteniment de que donà proves amb motiu de la proclamació de la República Catalana, assistin a totes les manifestacions i festejos que s'organitzen, sens provocar el mes minso incident ni extralimitarse en l'expansionament de la seva justa alegria". Finalment afegí que els membres electes de l'ajuntament han de "jurar acatar la naixent Republica defentsanla fins a perdre la vida per ella tenint el maxim respecte per la mateixa ja que el que directa ó indirectament l'ataques fora severament castigat", paraules "acollides amb respecte" pels regidors i aprovades per unanimitat.⁷⁸⁵

També es fixà, a instància de Francesc Bardia Canela, les hores de les sessions dels plens els diumenges a les onze del matí.

La batllia de Joan Navés Ricart

El primer govern de Joan Navés és completà el dia 26 amb els nomenaments d'Alfred Vallés Canela com a interventor i a Ignasi Iglesias Domenech com a suplent de síndic. A més prengué possessió del seu càrrec de regidor el tradicionalista Francesc Farré Canela "qui no pogué assistir a la sessió anterior per trobarse absent d'aquesta ciutat".⁷⁸⁶ Encara, i d'acord amb la llei municipal dels règims anteriors, es crearen les comissions i es nomenaren els seus respectius membres:

⁷⁸⁴ Aquestes despeses estan registrades en la *Cuenta trimestral de caudales 2º trimestre de 1931*, amb dates del 16 i 22 d'abril, i 1, 10, 25 i 26 de juny (AMBB).

⁷⁸⁵ Acta del ple municipal del dia 16 d'abril de 1931 (AMBB).

⁷⁸⁶ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 d'abril de 1931 (AMBB).

Quadre 53: Comissions del consistori municipal creades el 26 d'abril de 1931

Hisenda i Governació	Foment, Obres i Cementiri	Beneficència i Sanitat	Cultura
Joan Navés Ricart (CDR)	Manel Farrerons Sabi (CDR/USC)	Francesc Bardia Canela (CDR/USC)	Candi Farré Mir (CDR)
Josep Falcó Olivart (CT)	Alfred Vallés Canela (CDR/USC)	Emili Aldomà Aldomà (CDR/USC)	Ignasi Iglesias Domenech (CDR/USC)
Daniel Falcó Farré (CDR/USC)	Francesc Farré Canela (CT)	Daniel Arqués Arrufat (CT)	Pere Giné Giné (CT)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'acta del Ple municipal del dia 26 d'abril de 1931 (AMBB).

Resulta molt interessant el fet que els governs de Joan Navés incloguessin, o ho intentessin almenys, membres de l'oposició en les Comissions com a responsables de la política que es realitzava des de l'ajuntament. D'una banda s'ha de tenir en compte que estaven en minoria dins de cada regidoria, però també és cert que amb la seva absència foren capaços de paralitzar-les, obligant al Batlle Navés a reorganitzar-les. De fet l'oposició tradicionalista es queixava el maig d'aquell 1931 per boca del regidor Farré Canela que no se'ls hi hagués reservat “un modest carrec”, fet que contestà el regidor Bardia Canela assegurant que es comptava amb la seva col·laboració i que, precisament, s'havia pensat amb ell per un lloc al govern municipal però que al no ser present la sessió anterior no s'havia pogut fer. Tanmateix el batlle Navés li recriminà el que, al seu entendre, era un acte de desconsideració vers la majoria del ple i s'inicià un debat a tres bandes entre en Navés, en Farré Canela i en Vallés Canela sobre si la finalitat del consistori era fer política o administració, sostenint el regidor Vallés que “debia fer-se les dos coses”.⁷⁸⁷

Al setembre se sumaren a la comissió d'Hisenda en Farrerons, Bardia i Farré Mir,⁷⁸⁸ i al novembre es creà la comissió de Subsistències, integrada per Navés i Farré Mir.⁷⁸⁹ Davant de l'absència de regidors carlistes que començà a haver-hi als plens cap a finals de 1931 i inicis de 1932 en Navés es veié obligat a reorganitzar les comissions el febrer d'aquell segon any republicà. Així s'acordà ampliar la comissió de Governació i Hisenda amb en Francesc Bardia i en Manel Farrerons.⁷⁹⁰ Poc després, degut a la inoperància de la comissió de Beneficència, passaren a formar-

⁷⁸⁷ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 de maig de 1931 (AMBB).

⁷⁸⁸ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 13 de setembre de 1931 (AMBB).

⁷⁸⁹ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 14 de novembre de 1931 (AMBB).

⁷⁹⁰ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 13 de febrer de 1932 (AMBB).

ne part els regidors Alfred Vallés i Ignasi Iglesias.⁷⁹¹ També per reforçar la idea de tirar endavant el pla de xarxa de clavegueres al març de 1932 s'incorporaren a la comissió de Foment i Obres en Francesc Bardia Canela i en Candi Farré Mir.⁷⁹² Al més següent es creà la comissió de Festejos per celebrar l'aniversari de la República, formada per Candi Farré, Ignasi Iglesias i Daniel Falcó Farré.⁷⁹³ El juny de 1932 també es creà la comissió per al Repartiment General d'Utilitats, de la qual en formaren part el batlle Navés i en Candi Farré.⁷⁹⁴

El juliol de 1932 Manel Farrerons pretengué dimitir de la comissió de Foment perquè residia fora de la població durant llargues temporades però no se li acceptà. A canvi sembla que volgué prometre no criticar-la si aquesta actuava o no segons el seu criteri.⁷⁹⁵ Aquell agost es tornà a crear una comissió de Festes per encarar les d'inici de setembre que estava formada per Navés com a president i els regidors Candi Farré, Falcó Farré i Ignasi Iglesias.⁷⁹⁶

Els governs del Batlle Navés els dividim en diversos punts que analitzarem tot seguit. D'una banda el perfil biogràfic dels regidors que formen part del consistori, govern i oposició. En segon lloc les línies mestres de la política que segueix l'equip de govern en cada una de les seves vessants, alhora que ho posarem en contacte amb les transformacions del CDR en CRE i les tensions amb els membres de la USC. Farem, també, un seguiment de l'oposició i les seves actituds, accions i canvis polítics que s'esdevingueren en el seu si.

La nova identitat nacional basada aquest cop en la del poble de Catalunya com a nucli vertebrador i el republicanisme com a aglutinador dels diversos pobles i nacions d'Espanya es pot copsar, per exemple, en les despeses municipals. Així trobem com el maig de 1931 el consistori es gasta fins a 89,2 ptes. en què Ramon Pijoan arreglés senyeres i al juny encara arribava una factura de 166,25 ptes. de Ramon Bosals per confecció de senyeres, domassos i banderes en motiu de la proclamació de la República a Catalunya i a Espanya.⁷⁹⁷

A finals de maig de 1931 quedà constància per boca del regidor Vallés en l'acta del Ple com s'havia presentat una instància i amb un plec de firmes on es protestava pel nomenament d'alcalde

⁷⁹¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 20 de febrer de 1932 (AMBB).

⁷⁹² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de març de 1932 (AMBB).

⁷⁹³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 2 d'abril de 1932 (AMBB).

⁷⁹⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 25 de juny de 1932 (AMBB).

⁷⁹⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de juliol de 1932 (AMBB).

⁷⁹⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6 d'agost de 1932 (AMBB).

⁷⁹⁷ La factura de Pijoan a l'acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de maig de 1931 i la de Bosals a la del 16 de juny de 1931 (AMBB).

per Real Decret i volia que constés en aquella institució. Es tractava d'una qüestió administrativa ja que el secretari havia dut la instància al Govern Civil de manera que s'acordà demanar-la per poder arxivar-la a l'arxiu municipal.⁷⁹⁸

La nova identitat republicana es manifestà, per exemple, amb l'adhesió a l'acord de l'ajuntament de Blanes per nomenar alcalde honorari a Pius Díaz, batlle de Jaca en el moment de l'alçament de desembre de 1930.⁷⁹⁹ També sabem que l'ajuntament comptava amb un retrat del President de la República espanyola, puix que al gener de 1932 el Ple acordava comprar un marc per a la fotografia en qüestió.⁸⁰⁰

Algunes accions de solidaritat foren l'acord de donar diners pel terratrèmol de Cuba o també una donació per fer un monument als màrtirs de la República a Jaca a inicis de 1932.⁸⁰¹ Pel que fa al primer acord s'hi donaren 50 ptes. a través de la subscripció que gestionava la Generalitat i que, de fet, anava destinada als catalans afectats pel terratrèmol.⁸⁰²

L'abril de 1932 es creava la comissió de Festejos pensada per organitzar la cel·lebració de l'aniversari de la República, formada pels regidors Candi Farré, Ignasi Iglesias i Daniel Falcó Farré.⁸⁰³ La comissió acordà com a actes del dia assenyalat fer tocar la Banda Borgenca, donar més beneficència de l'habitual i tirar una traca valenciana. L'oposició tradicionalista, per boca del regidor Farré Canela, intentà mostrar la seva disconformitat assenyalant que les despeses s'havien de pagar a títol individual i no pas l'ajuntament, però en Candi Farré argumentà que es tractava de la festa nacional i el secretari llegí una carta del governador publicada al Butlletí Oficial de la Província on deia que hi havia d'haver cel·lebració i aquesta havia de ser solemne.⁸⁰⁴

El govern municipal també reaccionà en contra de la Sanjurjada d'agost de 1932 enviant telegrams firmats pel batlle Navés, possiblement a Madrid i Sevilla. A més el Ple aprovà "interpretar els sentiments republicans" i assegurava "estar disposats a acceptar la defensa material de les institucions republicanes".⁸⁰⁵

⁷⁹⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de maig de 1931 (AMBB).

⁷⁹⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 d'octubre de 1931 (AMBB).

⁸⁰⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de gener de 1932 (AMBB).

⁸⁰¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27 de febrer de 1932 (AMBB).

⁸⁰² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de març de 1932 (AMBB).

⁸⁰³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 2 d'abril de 1932 (AMBB).

⁸⁰⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 d'abril de 1932 (AMBB).

⁸⁰⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 13 d'agost de 1932 (AMBB).

En relació amb el catalanisme el govern municipal realitzà actes com la protesta “d’una manera franca i enèrgica” pel considerat “greuge” a Praga de la bandera catalana degut a una prohibició de l’ambaixador espanyol. Segons l’ajuntament per ordre de l’ambaixador es decidí excloure la senyera d’una desfilada celebrada a la capital txeca en motiu de la festa dels “Sòkols”. L’assumpte afectava directament a Palestra, l’entitat catalanista fundada per Josep Maria Batista i Roca el 1930, que havia enviat Amadeu Serch i Gelambí, la mà dreta de Batista, a la novena festa federal dels Sokols i eren els encarregats de dur la bandera. Finalment l’ajuntament aprovà comunicar l’acord al President Macià i donar suport a Palestra per retirar-se de la festa en no haver-hi la senyera.⁸⁰⁶

Aquesta reacció i la relació amb Palestra, així com la influència dels sòkols, mereixen atenció pel contingut simbòlic del gest. En aquest sentit seria interessant veure si a d’altres ajuntaments governats per partits catalanistes es produeixen condemnes dels fets i actes de solidaritat amb Palestra.⁸⁰⁷

Així mateix el setembre de 1932 el govern municipal decidí realitzar actes per solemnitzar l’aprovació de l’estatut, una iniciativa que mostra la consciència del nivell de transcendència política que suposava el moment.⁸⁰⁸

El desembre de 1932 es presentà una sol·licitud signada per un bon nombre de ciutadans que demanaven destituir a Josep Maria Serra Patau, cap d’Obres Públiques municipals, com a sanció per haver treballat el dia de la reobertura de les Corts Catalanes. El batlle Navés explicà com li va expressar el seu disgust encara que treballessin només pel matí i en una obra particular però en Serra li contestà que els obrers ho havien demanat i que van treballar només pel matí perquè la reobertura era a la tarda. Davant d’aquesta situació que contradeïa la voluntat de donar rellevància pública a l’esdeveniment el govern municipal es plantejà dur a terme algun tipus de sanció. Tanmateix els regidors Farrerons i Bardia assenyalaren que, en tractar-se d’un particular no feia falta sancionar-lo i el batlle especificà que caldria instruir un expedient per destituir-lo però que no hi havia fonaments per fer-ho.⁸⁰⁹

⁸⁰⁶ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de juliol de 1932 (AMBB). Sobre l’afer del juliol de 1932 a Praga vegeu BALCELLS i GONZÁLEZ, Albert, “El catalanisme i els moviments d’emancipació nacional a la resta d’Europa, entre 1885 i 1939”, *Catalan Historical Review*, núm. 6, 2013, p. 198.

⁸⁰⁷ BALCELLS i GONZÁLEZ, Albert, “El catalanisme i els moviments d’emancipació nacional a la resta d’Europa, entre 1885 i 1939”, *Catalan Historical Review*, núm. 6, 2013, p. 189-205.

⁸⁰⁸ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de setembre de 1932 (AMBB).

⁸⁰⁹ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 22 de desembre de 1932 (AMBB).

D'altra banda en relació amb el mateix assumpte en Bardia comentà com feia mal efecte l'últim paràgraf de la instància perquè un paleta s'oferia a fer gratuïtament la feina de l'esmentat Josep Maria Serra, sense mencionar en el text de la sol·licitud qui era, de manera que els regidors Farré i Vallés demanaren deixar el tema sobre la taula per estudiar i resoldre'l en la propera sessió.⁸¹⁰

L'assumpte prengué més volada encara en el següent Ple ja que en tractar-se d'un tècnic municipal el cas podia tenir repercussions polítiques. Per tal de tancar la qüestió de forma clara i taxativa el plenari aprovà la següent resolució de 3 punts a iniciativa de Farré Mir i Vallès Canela:

1^{er}. - Que la Corporació va veure amb disgust l'actuació de l'esmentat Tècnic, donada la importància que tenia per a Catalunya aquell dia.

2ⁿ. - Veure amb satisfacció la gestió portada a cap pel senyor Alcalde en la crida i amonestació que feu a l'indicat Cap de Serveis i la solidarització del Consistori amb ell en aquest sentit, i

3^{er}. - Desestimar la petició -a part de l'interès cívic que demostren els ciutadans- per considerar-la intempestiva tota vegada que no es cometé cap falta que constitueixi un fet punible ni infracció de cap de les ordenances municipals.

Sorprenentment els regidors de l'oposició tradicionalista Farré Canela i Giné Giné, que tot just en aquella reunió havien tornat al Ple després d'una llarga temporada sense assistir-hi, decidiren abstenir-s'hi "per no interessar-los l'afer", i la moció s'aprovà per 5 vots a favor i dues abstencions.⁸¹¹

Alguna contradicció en el seu discurs es pot entreveure quan es desestimà la proposta de l'ajuntament de Vilanova i la Geltrú per fer incompatibles els càrrecs de diputat a les Corts Catalanes i alhora al Parlament de la República. El consistori argumentà que no la considerava d'incumbència dels ajuntaments, és a dir quelcom fora de les seves competències.⁸¹²

Resulta interessant el debat que es generà entorn de la proposta que rebé el consistori de l'ajuntament de Tàrraga per tal de recuperar la institució del sometent i la de l'ajuntament de Castelleserà, en sentit contrari. Malgrat, com s'ha comentat en la secció corresponent, el suport i entusiasme mostrat per alguns regidors del govern republicano-socialista i de l'oposició tradicionalista vers el sometent anterior a la dictadura de Primo de Rivera, la presidència hi estigué en desacord i acabà imposant el seu criteri. Navés argumentà que era el govern qui s'havia de

⁸¹⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 22 de desembre de 1932 (AMBB).

⁸¹¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 29 de desembre de 1932 (AMBB).

⁸¹² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de gener de 1933 (AMBB).

preocupar per tenir un cos armat al seu servei per tal de defensar-lo i també qui havia de tenir el criteri per concedir l'ús d'armes a les persones que en fossin mereixedores “exclusivament per a la defensa personal”.⁸¹³

L'afer del dipositari municipal

La qüestió del dipositari municipal que es destapà a les darreries de la dictadura de Primo de Rivera continuà cuejant durant la República. Bàsicament el problema estava en el salari que se li atorgava, el qual es considerava desproporcionat. En una intervenció del regidor Bardia, que ja havia intervingut en l'afer durant la dictadura i a causa d'aquest, probablement, havia contribuït a que fos expulsat, assenyalava que el salari gravava negativament els fons municipals. El regidor assegurava que en qualsevol cas es tractava “duna disposició de la dictadura (...) i per tant la República no pot amparar-la, demanant la derogació del Real Decret creant el cos de Depositari per considerar-lo [il·legible] i anar contra l'autonomia de que es vantava l'Estatut municipal”, unes paraules que mostren clarament com també es tractava d'una qüestió ideològica i política. Davant de la contundent posició de Bardia s'optà per seguir els consells del regidor Farrerons que proposà escoltar el funcionari en qüestió i segons la seva posició consultar un parell de lletrats i obrar en conseqüència.⁸¹⁴

Evidentment davant les acusacions el dipositari Boldú “negà rotundament l'existència d'uns pactes referents a una cessió de part del sou durant els tres primers anys” malgrat el testimoni de l'anterior alcalde, en Claveria, l'oficial major Pons i el secretari de l'ajuntament. Malgrat la contradicció davant de les dificultats administratives que implicava obrir-li un expedient, les despeses econòmiques que comportaria i el fet que, al final, un desconegut acabaria obtenint la plaça s'optà per oferir-li un tracte al senyor Boldú.

La oferta era la següent: ratificar en Boldú en el seu càrrec de dipositari de cabals de l'ajuntament, al qual ja havia estat nomenat el 20 de desembre de 1925; el seu sou seria de 2500 ptes. anuals, segons la disposició del maig de 1930; el dipositari havia de fer aquell any un donatiu de 1500 ptes. a beneficència municipal, 1000 ptes. el 1932 i 500 ptes. el 1933. La proposta tenia vigència durant vint dies i s'esperaria la seva conformitat en aquell plaç.

⁸¹³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de març de 1933 (AMBB).

⁸¹⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 de maig de 1931 (AMBB).

Tanmateix en un primer moment la proposta despertà la més enèrgica protesta per part del regidor Bardia. Aquest assenyalà “que la disposició en que’s basa és obra de la dictadura, la qual com a tots sabem procurava crearse adeptes, mitjançant augmentos inmotivats de sous de funcionaris i empleats, per tal que després es constituïssin en defensors de la mateixa”, uns arguments que clarament buscaven destacar el vessant polític del càrrec de Boldú. A més feu un atac dur vers les seves capacitats laborals comentant que “ni abans ni ara té les condicions requerides per desempenyar aquest càrrec” i que durant la seva trajectòria a l’ajuntament “solament és limitava a cobrar i pagar”. Finalment part de la seva actitud es destapa testimoniant com ell havia estat en l’entrevista que se li feu per si ratificava els testimonis abans esmentats d’en Claveria, Pons i el secretari Dalmau, on Bardia veié com els hi mentia a la cara. Davant d’aquesta situació la proposta de Bardia era exigir-li al dipositari una fiança de fins a 100.000 ptes., una quantitat absolutament desproporcionada i incobrable.

Contra la posició d’en Bardia es posicionà en Farrerons al·legant que no hi havia medis per pagar un expedient. El tradicionalista Daniel Arqués s’adherí a la proposta que s’havia fet des del govern municipal i comentant com amb el temps ja es veurà si l’administració possibilitaria gestions per a derogar la disposició en què es basava el cos de dipositaris. Finalment el batlle Navés recordà el cas del secretari Palau i com el resultat final fou que aquest dimití perquè si li pagà el sou íntegre d’un any com a indemnització.

Tot i això Bardia seguia en la seva postura i s’inicià un debat on Farrerons demanà ampliar el temps per a estudiar l’assumpte, el batlle insistí a Bardia en un canvi d’actitud i l’Arqués demanà actuar amb cautela no fos que es pagués per tramitar l’expedient i després es perdés el plet, havent de pagar el consistori dues vegades. Per acabar en Navés posà sobre la taula el fet que el dipositari, tot i les qüestions esmentades i la poca idoneïtat del seu càrrec, estava mal pagat amb només 5 ptes. per 6 hores de feina diàries i demanà aprovar la proposta i reduir el termini de resposta a vuit dies.

Davant dels precs dels regidors, els arguments i el canvi proposat a l’últim moment en Bardia transigí en la seva actitud, quedant aprovada la moció de la presidència per tots els regidors, i insistint en la necessitat d’aconseguir derogar, ampliar o rectificar el PD del 10 de maig de 1930.⁸¹⁵

⁸¹⁵ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de maig de 1931 (AMBB).

Qüestions de funcionament de l'administració i personal

L'últim dia d'aquell mes s'aprova una moció de la comissió de Foment per a concedir el pis del majordom a l'agutzil Joan Esplugues, afegint-hi una gratificació per a netejar tota la casa consistorial i la plaça porxada.⁸¹⁶ A finals de juny el batlle accidental Bardia proposà comprar una petita bomba elevadora d'aigua per al pis del conserge de la casa consistorial ja que a causa del sistema general de distribució d'aigües i el mal estat de les canonades la pressió era insuficient per a fer pujar l'aigua al segon pis. Arran d'aquest fet la comissió de Sanitat proposaria la construcció d'una nova xarxa de clavegueres, i respecte a la bomba el regidor Arqués proposà que fos de les que anaven connectades directament amb la canonada ja que d'aquesta manera la pressió ajudava l'acció d'elevat l'aigua i això reduïa la despesa i el preu final era molt econòmic, de manera que s'aprovà.⁸¹⁷

Al juny al batlle Navés se li concedí per unanimitat permís per absentar-se fins a la Festa Major, de manera que el batlle accidental seria Manel Farrerons Sabí i, ocasionalment, en Francesc Bardia Canela.⁸¹⁸ Al mateix ple en Bardia Canela es queixà per la falta de puntualitat dels regidors, que aquell estiu es veuria agreujada per l'absència de dos d'ells, de manera que si l'oposició s'abstenia d'assistir-hi totes les sessions haurien de ser sempre de segona convocatòria. L'advertiment serví perquè els regidors presents, inclosa la oposició, prometessin “fer lo possible per assistir-hi sempre que les seves ocupacions els hi permeti”.⁸¹⁹ Al juliol en Bardia hagué de demanar altre cop puntualitat als regidors al començar la sessió, un fet que denota certa falta d'interès pel funcionament dels afers municipals.⁸²⁰ De fet a l'agost la falta d'assistència dels regidors, en aquest cas republicans i socialistes, féu que aquests perdessin una votació sobre les subvencions a les festes religioses, de manera que al Ple següent es retiraren, com veurem, gràcies a l'assistència d'una majoria de regidors que donaven suport al govern municipal. Al mateix Ple en Farré Mir cridà l'atenció sobre l'assistència dels regidors.⁸²¹ Evidentment l'assumpte passà a ser un problema gairebé crònic dels plens. Així el març de 1932 en Candi Farré es queixava de la falta d'assistència de regidors i de regidors delegats, una figura inèdita, i proposava canviar l'horari.

⁸¹⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de maig de 1931 (AMBB).

⁸¹⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de juny de 1931 (AMBB).

⁸¹⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de juny de 1931 (AMBB).

⁸¹⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de juny 1931 (AMBB).

⁸²⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de juliol de 1931 (AMBB).

⁸²¹ Actes dels Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 d'agost de 1931 i del 23 d'agost 1931 (AMBB).

També assenyalava la necessitat de nomenar regidors-delegats que un dia a la setmana resolguessin el tema del seu departament, cultura, i que en aquells moments s'acumulaven en mans d'en Navés.⁸²² L'absència durant un any i mig dels regidors tradicionalistes, una posició de boicot polític, acabà per repercutir negativament amb els propis interessos de la minoria que quan volgueren evitar les gestions del govern municipal per recuperar la propietat del convent del Carme es trobaren que les gestions estaven massa avançades.⁸²³

Sobre l'horari de les sessions hi hagué un canvi al juny de 1931. El regidor Vallés proposà canviar els dies dels Plens pels dijous a les 10 de la nit, per les sessions de primera convocatòria, i els diumenges a les 11 del matí per les de segona. Com que Daniel Arqués, en nom de la minoria tradicionalista ho acceptà, el canvi quedà aprovat.⁸²⁴ A l'agost es canvià la segona convocatòria pels divendres següents després del Ple de primera convocatòria a les 10 de la nit.⁸²⁵ A finals de setembre es tornà a canviar l'horari dels Plens de segona convocatòria passant a ser els dissabtes a 2/4 de 10 de la nit.⁸²⁶ Altre cop es canvià la segona convocatòria a finals d'octubre, deixant-la pels dissabtes a les 19 h.⁸²⁷ Aquest canvi es tornà a produir al març canviant la primera convocatòria als dijous a les 21:30 i la segona als dissabtes a la mateixa hora.⁸²⁸ Al juny es repetí el ball d'horaris i es canvià la segona convocatòria a les 22 h.⁸²⁹ A l'octubre es tornà a canviar l'horari passant els Plens de primera convocatòria als dimarts a les 19:00 i els de segona als dijous a la mateixa hora.⁸³⁰

Sorgí una qüestió a l'hora de pagar els salaris als guàrdia jurats i els seus treballs extraordinaris com a vigilants del Canal d'Urgell. El problema, segons Farré Mir era que un no cobrés més que l'altre de manera que es proposà dividir-se la feina entre els dos i, com que l'any passat ja ho havia fet en Josep Andreu, enguany tocaria al Juan B. Sans. La proposta en principi no fou ben rebuda per l'oposició que, per boca del regidor Giné, es mostrà partidària de la continuïtat del primer "pel zel i cura que posa en la seva actuació, no deixant-ho de mà ni de dia ni de nit". Tanmateix s'aprovà, a proposta de Bardia, donar un vot de confiança a la presidència, que estava

⁸²² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de març de 1932 (AMBB).

⁸²³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de gener de 1933 (AMBB).

⁸²⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de juny de 1931 (AMBB).

⁸²⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 d'agost de 1931 (AMBB).

⁸²⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27 de setembre de 1931 (AMBB).

⁸²⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 d'octubre de 1931 (AMBB).

⁸²⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de març de 1932 (AMBB).

⁸²⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 11 de juny 1932 (AMBB).

⁸³⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 1 d'octubre de 1932 (AMBB).

interinament en mans d'en Farrerons, que era regant i Síndic del canal, per tal de fer el canvi de torn i poder així saber el tipus d'actuació que seguia el segon guàrdia i poder decidir millor en el futur.⁸³¹

A finals de juliol de 1931 s'acordà comprar mobles tot i que, malgrat la proposta de l'alcalde accidental, Manel Farrerons, d'adquirir seients per la sala de plens i d'altres per a Secretaria i Alcaldia, al final en Bardia assegurà que era millor esperar a l'any següent i només s'aprovà moblar la sala de plens.⁸³² De fet a l'agost l'assistència de pública ja fou possible, cosa que va ser agraïda pel batlle accidental Manuel Farrerons.⁸³³

Quan a principis de setembre de 1931 es cremà la casa del senyor Puigpelat un veí va llençar de mala manera els instruments contra incendis perquè no funcionaven. S'acordà a proposta del regidor Bardia que els funcionaris realitzessin pràctiques per a sufocar incendis periòdicament.⁸³⁴

El gener de 1932 s'aprovà, a proposta de Candi Farré, fer festa els tres dies següents al primer diumenge de cada any com indicava el Decret de funcionaris i de dies festius.⁸³⁵

Tenim més dades sobre el funcionament de l'administració local a partir de la caducitat i renovació dels contractes del municipi per a dur a terme els serveis que aquest volia oferir. Per exemple el desembre de 1932 s'acabaren els contractes d'arrendament pels serveis d'il·luminació pública, recaptació de l'arbitri per la matança de carns de vedella, llaners i cabrits, de lloc públics i indústries ambulants i bàscules municipals. La renovació es feia posant a subhasta pública els arrendaments i anunciar-ho també publicament.⁸³⁶

Les relacions institucionals

El juny de 1931 es rebia una carta de Pere Mías, recentment escollit diputat a la Generalitat, elegit el 24 de maig, on agraïa els sufragis que li foren concedits “i la prova de confiança, en dipositar-li tota” per a representar els interessos del Partit Judicial de les Borges.⁸³⁷ En relació amb el mateix Mías el febrer de 1933 el regidor Farrerons va proposar felicitar-lo per haver estat

⁸³¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de juliol de 1931 (AMBB).

⁸³² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de juliol 1931 (AMBB).

⁸³³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 d'agost de 1931 (AMBB).

⁸³⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 13 de setembre de 1931 (AMBB).

⁸³⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de gener de 1932 (AMBB).

⁸³⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 29 de desembre de 1932 (AMBB).

⁸³⁷ Acta del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 7 de juny de 1931 (AMBB).

nomenat Conseller d'Agricultura i Economia el passat 24 de gener i fer-ho extensible al President Macià. Resulta interessant que la proposta fou aprovada per set vots a favor i un en contra, ja que dels vuit assistents al ple només quatre eren de la coalició republicana-socialista, la resta corresponien a la minoria tradicionalista.⁸³⁸

Al mateix mes en Navés explicava com havia rebut de l'ajuntament de Barcelona una carta on s'explicava que potser hi hauria una visita d'una colònia escolar al poble, una qüestió que quedà sobre la taula ja que s'havien d'acabar de lligar alguns assumptes.⁸³⁹

Cal tenir en compte que el 9 de juny es reuniren els representants del municipis, entre ells Pere Mías, per tal d'elaborar l'Estatut. Amb tan sols onze dies, el 20, el projecte estava enllestit i el lliuraren al Consell de la Generalitat.⁸⁴⁰

Al juliol s'aprovà per unanimitat, amb presència dels regidors tradicionalistes inclosa, l'Estatut de la Diputació provisional de la Generalitat que s'havia sotmès al Plebiscit d'Ajuntaments de Catalunya segons disposava l'apartat B de l'article 22 del Decret de la Generalitat del 15 de maig. L'acte es feu "donant a aquesta aprovació el sentit més extens per tal que s'interpreti que el contingut de l'Estatut és expressió de la voluntat de la nostra terra", i al següent Ple s'especificà que l'acord es prengué per aclamació.⁸⁴¹

Al setembre Farré Mir proposà enviar un telegrama a Lluís Companys com a cap de la minoria catalana a Corts per encoratjar i felicitar-los per la seva actitud per tal d'aconseguir l'aprovació de l'Estatut de Catalunya.⁸⁴² En aquesta línia d'actuació a l'abril de 1932 s'acordà donar suport, a petició dels ajuntaments de Sabadell i Ripoll, a l'aleshores anomenat Estatut del 2 d'agost del 31 i enviar cartes de suport al president Macià, el president del Consell (Madrid) i el president de la Comissió de l'Estatut (Madrid).⁸⁴³

L'octubre de 1931 el CDR cedia a l'ajuntament la seva llotja per 75 ptes.⁸⁴⁴

⁸³⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de febrer de 1933 (AMBB).

⁸³⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de juny de 1931 (AMBB).

⁸⁴⁰ ABELLÓ GÜELL, Teresa, *El debat estatutari del 1932*, Parlament de Catalunya, Barcelona, 2007, p. 35-51.

⁸⁴¹ Actes dels Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de juliol 1931 i 23 de juliol 1931 (AMBB).

⁸⁴² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27 de setembre 1931 (AMBB).

⁸⁴³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 d'abril de 1932 (AMBB).

⁸⁴⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 d'octubre de 1931 (AMBB).

L'Ajuntament també s'adherí a l'acord de Vilafranca perquè Gandhi visités Catalunya, tot i deixar l'assumpte en mans de la política catalana. Es tracta d'una petició clarament macianista ja que el President era un gran admirador de Gandhi i del seu pensament.⁸⁴⁵

El 29 d'octubre de 1931 se celebrà a Barcelona l'assemblea de la Federació de Municipis de Catalunya on assistí una representació de les Borges, així com d'altres municipis del pla de Lleida com Balaguer, Cervera i Tàrraga, però també propers geogràficament com Montblanc o Valls. Tot i que a l'assemblea del 10 de desembre les Borges no hi envià representació si que s'hi adherí juntament amb municipis garriguencs com Almatret, Llardecans, l'Albi, Torrebesses, Arbeca, Cervià o Maials.⁸⁴⁶

Al desembre Candi Farré explicà al Ple com havia anat a Barcelona en representació de l'ajuntament en la reunió de la Federació de Municipis de Catalans (FMC) on es constituí la segona secció, formada per municipis d'entre 2000 i 8000 habitants, on estaven integrades les Borges Blanques.⁸⁴⁷ Passats uns mesos, a l'abril de l'any següent, seria Navés qui assistiria a la constitució de la FMC i, a més, se la subvencionaria amb 40 ptes.⁸⁴⁸ Finalment, al maig, les perspectives havien estat rebaixades i es decidiren a enviar-hi igualment els estatuts i es reservaven entrar o no a formar-ne part en funció de les quotes que s'havien de pagar.⁸⁴⁹

L'assumpte es resolgué amb l'acord d'adhesió a la FMC amb la petició, proposada per Bardia, de demanar la modificació en l'escala de quotes per considerar-la desigual.⁸⁵⁰ Posteriorment la FMC invità a l'ajuntament al I Congrés Municipalista Català, que tingué lloc els dies 2, 3, 4 i 5 de febrer a Barcelona. Malgrat que el batlle Navés assenyalà la importància d'assistir-hi quan els regidors Vallés i Iglésies li proposaren que ell hi assistís aquest s'hagué d'excusar al·legant que tenia molta feina i que quatre dies d'assistència eren massa temps absent. Per acabar en Vallés proposà que fossin dos membres els qui hi assistissin repartint-s'ho a dos dies cada un, però s'acabà

⁸⁴⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 d'octubre de 1931 (AMBB).

⁸⁴⁶ *Federació de Municipis Catalans: secció segona: origen i procés de la seva formació amb les assemblees de batlles celebrades en el Palau de la Generalitat de Catalunya els dies 29 d'octubre i 10 de desembre de 1931*, J. Casas, Badalona, 1931, p. 5.

⁸⁴⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 12 desembre 1931 (AMBB).

⁸⁴⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 d'abril 1932 (AMBB).

⁸⁴⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 14 de maig de 1932 (AMBB).

⁸⁵⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 2 de juliol de 1932 (AMBB).

per deixar l'assumpte al criteri de la presidència.⁸⁵¹ Finalment sembla que sí que fou el batlle Navés qui assistí al Congrés i així ho explicà al Ple.⁸⁵²

A l'agost de 1932 l'ajuntament rebé una carta de l'alcalde de Montblanc on proposava que el Ple borgenc aprovés una moció per dissoldre el sometent al considerar-lo una institució de característiques monàrquiques. Tanmateix el govern municipal no s'hi adherí perquè considerava que amb el nou estatut les qüestions d'ordre públic ja estaven resoltes en passar a ser competència de la Generalitat.⁸⁵³

El setembre d'aquell any, amb les obres del Grup Escolar embastades i l'estatut aprovat, el regidor Manel Farrerons Sabí proposà realitzar una reunió de regidors i alguna personalitat destacada de la ciutat per concretar les aspiracions locals en compromisos polítics, a banda dels que ja donava per assegurats com la Granja Agrícola o la carretera de Cervià.⁸⁵⁴

Degut als temporals que s'havien donat a Girona a principis de 1933 en Farré Mir proposà donar una subvenció per als damnificats acord que s'aprovà per una quantitat de 50 ptes. i conjuntament amb la resta d'institucions catalanes que ja ho estaven fent.⁸⁵⁵

A finals de gener de 1933 el batlle Navés donà compte al Ple de la petició de l'ajuntament de Mollerussa, per boca del seu alcalde, per firmar la petició al Governador Civil per decidir-se per un dels dos projectes d'ordenament i organització dels recs de l'Urgell. El batlle Navés s'havia abstingut durant la visita de firmar el document i explicà el contingut dels dos projectes així com "el resultat indecís de la votació celebrada últimament i els perills de dilatar-se l'arranjament d'una qüestió com aquesta que és de vida o mort per a tota la comarca; havent-se abstingut de votar els regants locals, puix que solament votaren una minoria exigua, sembla que no pot interessar-los tan directament com a altres localitats". Finalment el Ple acordà traspassar la decisió a la Generalitat perquè fos aquella institució qui resolgués l'afer.⁸⁵⁶ A principis de febrer el batlle explicà com assistí a una reunió del Sindicat General de Recs del Canal d'Urgell al palau de la Generalitat, on aquest Sindicat presentà la dimissió. Davant d'aquesta situació els drets i atribucions de la institució

⁸⁵¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de gener de 1933 (AMBB).

⁸⁵² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de febrer de 1933 (AMBB).

⁸⁵³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 20 d'agost de 1932 (AMBB).

⁸⁵⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de setembre de 1932 (AMBB).

⁸⁵⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de gener de 1933 (AMBB).

⁸⁵⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de gener de 1933 (AMBB).

passaren interinament fins a l'aprovació d'un nou reglament de recs que havia d'estar enllestit en un termini màxim de tres mesos.⁸⁵⁷

Crida l'atenció una sèrie de protestes al Govern Civil demanant la destrucció d'un fitxer on constaven 150 veïns del poble, suposadament elaborat per l'alcalde Claveria, amb finalitats repressives. El fitxer havia d'estar guardat pel governador de manera que se li envià els requeriments per destruir-lo i, encara que no fos a Lleida, que es demanés al Ministeri de Governació. Finalment s'aprovà, a proposta del regidor Iglesias, que es dirigissin al Capità General de la província per tal d'eliminar els documents esmentats.⁸⁵⁸ Al juliol es rebé una resposta del Govern Civil on s'informava que la protesta i la documentació fou tramesa a la "Direcció del Ram", de manera que s'acordà dirigir-se allí perquè fos retornada.⁸⁵⁹

L'obra de govern

Deia en una acta d'un Ple municipal de suport a l'Estatut de 1931 que, a l'espera de la imminent aprovació d'aquest, l'ajuntament redactaria una sèrie de necessitats de la població per enviar-ne la petició a la Generalitat de Catalunya. Les peticions, que resumeixen part de l'acció de govern duta a terme pels republicans-socialistes incloïa una escola d'agricultura, l'asfaltat de les carreteres, l'acabament del camí de Cervià o la construcció del trem de l'Albi, entre d'altres que no esmenten en aquell moment.⁸⁶⁰

Posteriorment en Navés es reuní amb els presidents de les anomenades corporacions econòmiques i sindicats de la ciutat, és a dir els grans empresaris i els líders sindicals i de les cooperatives, per escoltar les seves propostes de peticions a la Generalitat. En una conversa privada en Pere Mías proposà la instal·lació d'un hospital d'urgència i la construcció d'una casa pels mestres, ja que en els plans de la Generalitat ja hi havia el de crear una estació enotècnica.⁸⁶¹

El Ple de l'ajuntament denegà l'autorització a Rosa Castells Roig per instal·lar "un establiment de begudes servit per camareres" que pretenia instal·lar-se a l'hort del Viles, en aquells moments a les afores de la població. La negativa al permís alegava que s'havien d'evitar "les

⁸⁵⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de febrer de 1933 (AMBB).

⁸⁵⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de juliol de 1931 (AMBB).

⁸⁵⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de juliol de 1931 (AMBB).

⁸⁶⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 d'abril de 1932 (AMBB).

⁸⁶¹ Actes dels Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 i del 30 d'abril de 1932 (AMBB).

possibles conseqüències i derivacions que l'establiment d'una indústria en la que s'acaba d'esmentar, podria ocasionar".⁸⁶² No seria el darrer cop que es proposés quelcom semblant durant la República. Així, l'octubre d'aquell 1931, hagué de passar a estudi de la comissió de Sanitat, i és interessant que passés a estudi precisament d'aquesta comissió, una instància de Josep Canela Cots per inaugurar un cafè bat servit per senyorettes/cambreres abans de festes.⁸⁶³ Finalment la petició fou denegada al·legant la proximitat del local a unes escoles.⁸⁶⁴

Tantes negatives podien venir donades per l'experiència donada per l'existència del Cafè de Les Palmeres, un prostíbul situat a l'actual c/ Catalunya, molt a prop de l'Escola Catalana regentada pels republicans. Així el març de 1932 s'informà d'un escàndol que havia tingut lloc a l'esmentat local fet que arrencà del Ple un acord per fer complir la llei i les condicions d'higiene a Les Palmeres.⁸⁶⁵ La reprovació tingué el seu efecte ja que el regidor Bardia comentà com havia parlat amb en Josep Canela, el propietari de Les Palmeres, i aquest li contestà que compliria tot el que fes falta i que aniria a Lleida per veure en quines condicions tenien els locals i prendre'n nota.⁸⁶⁶

Pel que fa a la política econòmica i pressupostària a finals d'abril s'aprovà una proposta d'en Bardia Canela on demanava que la Secretaria redactés una nota exposant la situació econòmica del municipi incloent-hi els deutes i les despeses per saldar,⁸⁶⁷ i al maig es va acordar la celebració de la subhasta per a cobrar el repartiment general d'utilitats i el cànon d'aigües dels anys 1931 i 1932.⁸⁶⁸

El 31 d'aquell mes a proposta del regidor Vallès es creava una "comissió fiscalitzadora de la gestió; procedir, comptes, viatges i demés" dels governs municipals des del 13 de setembre de 1923. La comissió, integrada pel batlle Navés, el primer tinent d'alcalde Farrerons, el regidor Síndic Mir, i el regidor Arqués, és la culminació d'anys de desconfiances mútues dins de la pròpia dictadura, on cada nou alcalde qüestionava la gestió de l'anterior. La voluntat de començar a investigar des del primer dia de la dictadura ens indica el perfil clarament polític que aquesta tenia.⁸⁶⁹

⁸⁶² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 7 de juny de 1931 (AMBB).

⁸⁶³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 d'octubre de 1931 (AMBB).

⁸⁶⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 d'octubre de 1931 (AMBB).

⁸⁶⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de març de 1932 (AMBB).

⁸⁶⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de març de 1932 (AMBB).

⁸⁶⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 d'abril de 1931 (AMBB).

⁸⁶⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de maig de 1931 (AMBB).

⁸⁶⁹ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 31-V-1931 (AHMBB).

Al juny el tradicionalista Farré Canela demanà ampliar la revisió de comptes al 1918, una mesura de marcat caràcter polític ja que els republicans van començar la seva gestió aquell any, i que fos un comptable foraster l'encarregat de revisar-ho. El batlle Navés accedí a l'ampliació del termini de la revisió però considerà que el comptable augmentaria excessivament els costos de la comissió i oferí que el mateix Farré Canela s'hi integrés per garantir la transparència del procés. Aquest, però, s'hi negà alegant que “la Comissió farà el que voldrà” així que l'assumpte quedà en no res i la presidència es queixà pel fet d'haver “donat totes les facilitats perquè la minoria formi part de la comissió investigadora” i, en canvi, aquesta s'hi havia negat.⁸⁷⁰

La comissió es reforça al setembre amb l'entrada dels regidors Bardia, Farré Mir i Farrerons.⁸⁷¹ Tanmateix, com ja hem vist, davant la retirada dels regidors tradicionalistes, el febrer de 1932 s'integraren en la comissió en Francesc Bardia i en Manel Farrerons, que potser només n'havien format part temporalment. Un assumpte, el de qui formava part de les comissions i qui no, que no queda clar dins de l'organigrama del govern, possiblement per anades i vingudes dels regidors tradicionalistes.⁸⁷²

Pel que fa a la política impositiva al desembre de 1931 s'aprovà un augment de l'impost sobre la indústria i el comerç al 32%, el màxim possible, així com pujar a 350 ptes. la taxa per l'ocupació de la via pública dels surtidors de gasolina.⁸⁷³ L'augment dels impostos es perfilava, així, com la principal política fiscal de l'ajuntament. al febrer de 1932 es plantejava la possibilitat d'estudiar l'augment o gravar un percentatge de les contribucions per fer front a les despeses de beneficència. La mesura no fou ben rebuda pel regidor Vallés que la qualificà de mala idea ja que es tractava d'un mal any, tot i que es mostrà obert a estudiar-ho.⁸⁷⁴

Malgrat la política impositiva progressiva que plantejava el govern municipal a inicis de 1932, a l'abril el Ple acordà invitar als pobles veïns a sumar-se a una instància al ministre d'Hisenda en contra d'un augment dels tributs en l'article addicional de la Llei sobre tributació aparegut a *La Gazeta* del 13 de març passat.⁸⁷⁵ Així mateix en Candi Farré proposà demanar una rebaixa en el dret dels pagaments, en metàl·lic i el novè, de la Societat Canal d'Urgell, però el Ple ho rebutjà perquè

⁸⁷⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 7 de juny de 1931 (AMBB).

⁸⁷¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 13 de setembre de 1931 (AMBB).

⁸⁷² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 13 de febrer de 1932 (AMBB).

⁸⁷³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de desembre de 1931 (AMBB).

⁸⁷⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 20 de febrer de 1932 (AMBB).

⁸⁷⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 2 d'abril de 1932 (AMBB).

deien que ja hi sortien perdent. Tanmateix assenyalaren que s'acceptaria la proposta si s'hi sumaven pobles veïns, sindicats i alguna comissió.⁸⁷⁶

A mitjans del mes de maig de 1932 el Ple parla obertament d'una crisi econòmica municipal.⁸⁷⁷ També la política recaptadora es trobà amb reticències. El juny de 1932 part del veïnatge demanava que les altes i baixes pel cànon d'aigües es liquidés per trimestres. De moment la petició es denegà perquè els regidors consideraren que afectava als ingressos i, en tot cas, s'acordà discutir-ho en aprovar els pressupostos de 1933 per no afectar els d'aquell any.⁸⁷⁸

Al novembre l'Ajuntament es va subscriure al *Butlletí de l'Institut d'Investigacions Econòmiques* de la Generalitat per la quota anual de 50 ptes.⁸⁷⁹ L'interès del govern municipal per l'esdevenir dels assumpte econòmics resulta força clar.

El tema del tipus de política impositiva municipal ressorgí amb força a finals de desembre de 1932. Sembla que un dia es presentà a l'ajuntament un inspector d'Hisenda i intentà fer una liquidació que al municipi l'administració havia reportat en concepte d'utilitats i abastiment d'aigües. Davant d'aquest fet el batlle Navés protestà personalment i per escrit davant del delegat d'Hisenda a Lleida però que això no frenà les actuacions dels funcionaris. Així poc després un altre inspector aixecà actes per la matrícula industrial que deixaren de pagar el jutge i el secretari del Jutjat Municipal tres anys abans. Tanmateix aquest assumpte sembla que es pogué solucionar a mitges ja que durant aquell termini de temps havia canviat part del personal administratiu del Jutjat i qui exercia aleshores del jutge estava renunciant voluntàriament a l'aranzel. Així doncs el batlle Navés s'entrevistà altre cop amb el delegat d'Hisenda el qual li prometé que tractaria d'aconseguir que només liquidessin un any del deute pendent. D'acord amb aquest tracte verbal el Ple aprovà de forma excepcional i per única vegada una subvenció per satisfer el rebut anual de la matrícula industrial que corresponia al jutge per considerar que el Jutjat estava situat en les dependències municipals.⁸⁸⁰

També a finals de desembre, a proposta del batlle Navés, el Ple aprovà fer una revisió de les tarifes de permisos d'edificació, construccions i reformes d'edificis i rètols i obres en general que s'aprovà segons la proposta de la comissió de Foment per començar a aplicar a l'inici de 1933.⁸⁸¹

⁸⁷⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 2 d'abril de 1932 (AMBB).

⁸⁷⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 14 de maig de 1932 (AMBB).

⁸⁷⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 11 de juny de 1932 (AMBB).

⁸⁷⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de novembre de 1932 (AMBB).

⁸⁸⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 22 de desembre de 1932 (AMBB).

⁸⁸¹ Actes dels Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 22 i 29 de desembre de 1932 (AMBB).

Tan bon punt s'inicià el 1933 afloraren les contradiccions de la gestió econòmica del govern municipal. Així al mateix gener el propi batlle Navés manifestava que durant l'anterior exercici s'havien observat "alteracions" tant pel que feia a la recaptació com en els "pagaments, augments o baixes", és a dir, constatava l'existència i l'ús constant de pressupostos extraordinaris o de petits canvis en l'ordinari que el feien de difícil encaix en el model de pressupost de la dictadura. A més, admetia Navés, aquests canvis responen a "veritables necessitats" i no significaven cap tipus de perjudici en l'erari municipal o al contribuent. A mode de comprovació el secretari comptador va sotmetre a examen dels regidors el detall de canvis i moviments en el fons de 1932 i l'arqueig extraordinari de final de l'exercici. Davant dels representants tant del govern com de l'oposició es van justificar les despeses "amb els respectius cargaremes, lliuraments, cartes de pagament, factures, rebuts, talonaris de cobrament i liquidacions practicades pels encarregats del cobrament d'impostos, inversió de material de totes menes i relacions de jornals en obres públiques municipals".⁸⁸²

D'acord amb l'article 11è del Reglament d'Hisenda municipal "els augments, anul·lacions, excessos en pagaments i economies" que s'havien constatat es podien legalitzar mitjançant la seva formalització en la comptabilitat ordinària, això és el pressupost ordinari autoritzat, i el Ple es reafirmà en la seva acció assegurant que "cap dificultat prèvia no ha d'existir" per prendre l'acord.⁸⁸³

Finalment el consistori aprovà les modificacions en les consignacions pressupostàries fruit de la liquidació del pressupost de 1932 i d'acord amb l'article 121 del Reglament d'Hisenda municipal. A més es deixà constància escrita de la interpretació del Ple segons la qual totes les accions eren "conforme amb la llei" i segons l'Estatut de la Recaptació del 18 de desembre de 1928. Aquesta última referència es feu perquè hi hagueren una sèrie de baixes en els ingressos que obligà a la redacció d'una nova llista de deutors, que suposaven l'actiu de la recaptació, i creditors, el passiu, a més del patrimoni líquid i l'inventari de béns i drets. Aquestes modificacions comptaren amb el suport de l'ajuntament als recaptadors i comptadors en la seva actuació administrativa la qual sembla que s'havia fet sense reclamacions ni protestes resultant en la satisfacció del consistori i de bona part del veïnat.⁸⁸⁴

Precisament en referència a la recaptació en Farré Canela preguntava si la cobrança dels comuns havia estat cridada durant el mes de desembre ja que ell no l'havia sentida i, en canvi, sí

⁸⁸² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de gener de 1933 (AMBB).

⁸⁸³ *Ibidem* (AMBB).

⁸⁸⁴ *Ibidem* (AMBB).

que havia vist l'agutzil repartir paperetes o cèdules de modificació per al pagament amb l'augment del 20% de constrenyiment d'acord amb la llei per ser el final d'any. La presidència li hagué d'assegurar que la crida s'havia fet i Farré Canela es donà per assabentat.⁸⁸⁵

Malgrat tot la polèmica continuà en el Ple següent. En Farré Canela comentà com s'havia assabentat que els consums no es cobraren durant el mes de desembre i, en conseqüència, proposà un acord perquè durant un parell de dies, en funció de la quantitat que hi hagués pendent de recaptació, es posés a cobrament el repartiment d'utilitats sense aplicar el 20% de constrenyiment perquè "creu es il·legal".⁸⁸⁶

La presidència negà que l'operació fos il·legal ja que, si bé era cert que no es cobraren els repartiments durant el mes de desembre, sí que es feu més vegades de les que pertocava per compensar-ho. Tanmateix en Farré Canela advertí que aquesta actuació ja era la costum i que sempre s'havia cobrat a finals d'any replicant el batlle que ja s'havia anunciat que es cobraria per última vegada i que, per tant, no es podia al·legar ignorància. La posició de Farré Canela aviat es destapà com a inamovible i una qüestió estratègica per a l'oposició al·legant que hi havia molts contribuents que lamentaven el canvi i afegia que "precisament ara no són els morosos que queden cada any solament els deutors, sinó tots els que desitjosos de satisfer el que els correspongui, esperaven que es cobressin a fi de desembre, com era tradicional". Aquesta posició també la defensà l'altre regidor tradicionalista present al Ple, Pere Giné Giné, qui propugnà que es perdonessin els constrenyiments durant dos dies, una proposta que fou desestimada per boca de Farré Mir i Vallés que assenyalaren que això era una competència del Recaptador amb el qual l'ajuntament tenia un contracte firmat i no es podia modificar i que, a més, el canvi suposaria uns "precedents enutjosos" ja que era probable que s'haguessin fet efectius alguns dèficits per part d'alguns contribuents amb els recàrrecs.⁸⁸⁷

Finalment el batlle Navés tancà l'assumpte desestimant les propostes de l'oposició i s'acordà proposar al recaptador que no cobrés el 20% als morosos que paguin amb celeritat i preparar un altre full de condicions per al proper concurs d'adjudicació del cobrament dels consums on, a més, s'hi detallarien concretament les obligacions del recaptador, els dies de cobrament i una rebaixa en la tarifa de constrenyiments. La proposta s'aprovà només amb el vot en contra i de protesta de Farré Canela.⁸⁸⁸

⁸⁸⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de gener de 1933 (AMBB).

⁸⁸⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 12 de gener de 1933 (AMBB).

⁸⁸⁷ *Ibidem* (AMBB).

⁸⁸⁸ *Ibidem* (AMBB).

Sorprenentment l'oposició tradicionalista caigué víctima de les seves pròpies posicions maximalistes on identificaven règim i ideologia i arribaren a recomanar una certa insubmissió fiscal respecte al govern local. Així aquell mateix gener el batlle Navés preguntà a Farré Canela si era cert que havia aconsellat a d'altres membres del CT que estaven dins del grup de morosos abans esmentat que no paguessin l'impost al consum. El batlle l'acusà de fer obstruccionisme fins i tot fora de l'ajuntament però en Farré Canela ho negà alegant que només era un consell que consistia en “regatejar el tant per cent dels apremis amb el Recaptador i que podria passar en cas de què tingués d'actuar un Agent executiu”.⁸⁸⁹

Al setembre s'aprovaren els pressupostos del segon trimestre de 1931. En aquest els ingressos ascendien a 40239,27 ptes. i les despeses a 33517,23 ptes. deixant un superàvit de 8772,83 ptes. i evitant així la necessitat de fer un expedient de transferència de despeses al següent trimestre.⁸⁹⁰

El simple fet de no fer quadrar a la força els ingressos i les despeses buscant l'equilibri pressupostari propi de les hisendes municipals de la dictadura ja ens indica que s'havia deixat de prendre com a referència l'*Estatuto Municipal* de 1924. Tanmateix aquest sembla que encara funcionava a la pràctica ja que citen un “Estatut municipal vigent” i l'article 584 sobre rendir comptes, fet que ens situa en una pràctica o en transició o permissiva i continuïsta amb la legalitat primoriverista.⁸⁹¹

Un cop començat el desembre s'aprovaren els pressupostos del tercer trimestre de 1931. En aquest es constata un descens global dels ingressos fins a les 22531,31 ptes. i de les despeses a 24282,56 ptes., deixant, però, en conjunt un superàvit de 7021,58 ptes. per al trimestre següent.⁸⁹² Finalment s'aprovà el pressupost nivellat de 1931 en 167.612,94 ptes.⁸⁹³

A inicis de l'any econòmic de 1932 la comissió d'Hisenda confeccionà un pressupost extraordinari que, com veurem, estava destinat a avançar diners vers les famílies obreres que no tenien feina i n'esperaven per part de l'Ajuntament degut a la seva política d'obres públiques. A més en Vallés aprofità per demanar un augment dels impostos als ciutadans contribuents amb més

⁸⁸⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de gener de 1933 (AMBB).

⁸⁹⁰ Les transferències de crèdit es van dur a terme en algunes partides del pressupost de despeses tot i que no sabem quines ni en quines quantitats. *Boletín Oficial de la Provincia de Lérida*, núm. 141 (24 setembre 1931), p. 622.

⁸⁹¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27 de setembre de 1931 (AMBB). També consta l'aprovació al *Boletín Oficial de la Provincia de Lérida*, núm. 146 (3 octubre 1931), p. 643 on es fa referència explícita a l'*Estatuto Municipal* de 1924 com el marc legal de referència.

⁸⁹² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de desembre de 1931 (AMBB).

⁸⁹³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 desembre de 1931 (AMBB).

“potencialitat econòmica”, una afirmació amb la voluntat d’aprofundir en mesures fiscal de caràcter progressiu.⁸⁹⁴

Un segon pressupost extraordinari s’hagué de redactar i aprovar al maig per un total de 8000 ptes. més.⁸⁹⁵ Aquest sembla que fou aprovat pel delegat d’Hisenda al juliol i així ho comunicà al Ple el batlle Navés a finals d’aquell mes.⁸⁹⁶ A finals de juny d’aquell any també es creà la comissió pel Repartiment General d’Utilitats, integrada per en Joan Navés i en Candi Farré.⁸⁹⁷

La situació econòmica del municipi no deuria ser fàcil ja que davant de propostes com la d’arranjar el carrer de l’estació l’agost de 1932 el batlle Navés hagué de proposar primer estudiar l’estat econòmic de l’ajuntament.⁸⁹⁸ Al setembre en Bardia insistí i en Navés es reiterà en el que ell anomenava la crisi de les finances municipals pels pagaments als quals estava obligada la hisenda local.⁸⁹⁹

La presentació dels pressupostos marca un retorn al model pressupostari de la dictadura de Primo de Rivera sorgit de la legalitat que emanava de l’*Estatuto Municipal* de 1924. Així l’octubre de 1932 el dipositari municipal presentà els comptes de cabals del primer i segon trimestre ajustats, en paraules seves segons l’*Estatuto*, pel que feia a ingressos i despeses.⁹⁰⁰

Finalment a mitjans d’octubre s’aprovà el pressupost de 1933 amb un pressupost anivellat, sense dèficit inicial, de 180.814,20 ptes. d’ingressos i despeses. Aquest pressupost s’aprovà però amb la dura queixa de Manel Farrerons Sabí que els funcionaris, “personal facultatiu, administratiu i tècnic, càrrec imposats (...) cobren i no treballen” i s’emportaven la major part del pressupost. Farrerons proposà “un canvi radical en la forma d’arbitrar els mitjans de recaptació, ja sigui amb nou arbitris o contribucions especials, ja prenen com a base impositiva el comerç, entrada i sortida del principal producte que constitueix la riquesa de la població, amb tendència sempre a la supressió total del repartiment”. En definitiva s’acordà preguntar a poblacions semblants com ho feien.⁹⁰¹ La intervenció de Farrerons, però, resulta especialment interessant i rellevant pel tema aquí analitzat. Demostra documentalment l’intens debat que hi deuria haver sobre com s’havia de construir el

⁸⁹⁴ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 27 de febrer de 1932 (AMBB).

⁸⁹⁵ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 14 de maig de 1932 (AMBB).

⁸⁹⁶ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de juliol 1932 (AMBB).

⁸⁹⁷ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 25 de juny 1932 (AMBB).

⁸⁹⁸ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 13 d’agost de 1932 (AMBB).

⁸⁹⁹ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de setembre de 1932 (AMBB).

⁹⁰⁰ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 6 d’octubre de 1932 (AMBB).

⁹⁰¹ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 18 d’octubre de 1932 (AMBB).

sistema de recaptació d'impostos municipals per a sufragar les despeses que l'activitat pública comportava i, en última instància, proposava un model propi relacionat amb un sistema polític determinat.

A principis de novembre es presentaren les despeses de secretaria del tercer trimestre que ascendien a 871,20 ptes.⁹⁰² Resulta interessant assenyalar com aquell mateix mes la comissió d'Hisenda informà al Ple que s'estava encarregant de contestar un qüestionari sobre les hisendes locals i els mitjans per nodrir-les que els hi havia encarregat la Federació de Municipis Catalans.⁹⁰³ Finalment poc abans d'acabar l'any s'aprovaren els comptes del tercer trimestre altre cop amb la fórmula d'equilibri pressupostari ajustant les despeses i els ingressos.⁹⁰⁴

Al desembre de 1932 la Comunitat de Regants de la sèquia a4 Superior del Canal demanà augmentar la subvenció anual. Com que el pressupost de 1933 ja estava aprovat s'acordà incloure-la en el de 1934. Tot i que no en coneixem la quantitat exacta en el darrer pressupost de la dictadura s'hi mirà d'incloure la mateixa subvenció per un total de 450 ptes.⁹⁰⁵

Entre les fires i mercats existia l'anomenada parada de sementals que, l'any 1932, es deixà de fer. Bardia Canela es queixa d'aquesta mancança de manera que l'alcalde Navés es mostrà disposat a negociar amb el veterinari municipal perquè la parada tornés a fer-se l'any següent, advertint, però, que igualment aquesta no tenia rendiment i, per tant, era una batalla perduda.⁹⁰⁶

L'assumpte tornà a la palestra el gener de 1933 quan Ignasi Iglésies proposà establir una parada de sementals per a fomentar la cria de cavalls, segurament de cara a la fira de sant Antoni. El batlle li contestà que ja s'havien fet tots els tràmits i que s'estava esperant una resposta.⁹⁰⁷

⁹⁰² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 de novembre de 1932 (AMBB).

⁹⁰³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de novembre de 1932 (AMBB).

⁹⁰⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 22 de desembre de 1932 (AMBB).

⁹⁰⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'1 de desembre de 1932 (AMBB). Sobre la subvenció vegeu l'apartat corresponent a la darrera alcaldia d'Enrique Claveria Iglesias, especialment la secció dedicada a la hisenda entre 1929-1931.

⁹⁰⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 d'abril de 1932 (AMBB).

⁹⁰⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 12 de gener de 1933 (AMBB).

La política de sanitat i higiene

Els problemes d'higiene podien ser de diversa naturalesa. Per exemple el maig de 1931 l'Ajuntament hagué d'ordenar a l'empresari que regentava el Cine Modern que desinfectés la comuna.⁹⁰⁸ A finals de maig de 1931 s'aprovà a proposta de la comissió de Sanitat que Ricard Mías Codina, germà de Pere Mías, fos nomenat farmacèutic titular.⁹⁰⁹

Pel que fa als rentadors municipals Daniel Arqués, en nom de la comissió de Sanitat, explicava a finals de maig de 1931 com aquests eren insuficients i a més n'hi mancava un d'especial per a rentar-hi roba infectada. Per tal de poder-ho dur a terme el Ple acordà que el senyor Serra lliurés un informe on s'especificqués si es podia aprofitar un dels rentadors que aleshores estava inservible.⁹¹⁰ La informació es donà al següent ple però malauradament no constà en acta l'estat de la qüestió.⁹¹¹

No tot eren males notícies. Per exemple la comissió sortí molt satisfeta de la visita a la fàbrica de gel del senyor Bosch on tot estava en ordre i el propietari “sempre està disposat a les ordres de la Comissió per les inspeccions, analisis etc. etc.”.⁹¹²

Tot i això la mala praxis i la manca d'experiència a nivell individual també duia a situacions que perjudicaven la higiene pública. Per exemple varis veïns del C/ Hospital subscripiren una instància el juliol de 1931 queixant-se del deficient desaigüe de Prudenci Vilalta ja que aquest tirava totes les aigües residuals al seu corral i al filtrar-se enlloc d'anar al clavegueram perjudicava les finques veïnes. De fet l'únic que es pogué fer fou comunicar-li a Vilalta les queixes i ordenar-li que s'abstingués d'incórrer en la mateixa falta.⁹¹³

L'assumpte de les escombraries enmig de la via urbana fou una qüestió on ràpidament actuaren els republicans i socialistes. Així a finals de juliol de 1931 el batlle accidental, Manel Farrerons, es felicitava, arran del lament d'un regidor d'haver vist deixalles darrera de la casa d'en Minguella Claveria, d'haver aconseguit fer desaparèixer tots els dipòsits d'escombraries “que tant

⁹⁰⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 de maig de 1931 (AMBB).

⁹⁰⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de maig de 1931 (AMBB).

⁹¹⁰ *Ibidem* (AMBB).

⁹¹¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de maig de 1931 (AMBB).

⁹¹² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de maig de 1931 (AMBB).

⁹¹³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de juliol de 1931 (AMBB).

pels carrers com en els patis de les cases i havia recullits” (sic). El mèrit, però, assenyalava el batlle, era haver netejat carrers i patis com els de “Balandras”, Ricart Maco, Molí de l’Olivart i d’altres.⁹¹⁴

En aquest sentit a l’octubre en Farrerons proposà un concurs per organitzar un servei de recollida d’escombraries, de manera que es va acordar que la comissió de Foment en redactés les condicions.⁹¹⁵

La qüestió es deuria solucionar més d’hora que tard ja que al gener del 32 en Candi Farré ja proposava prohibir tirar escombraries pels carrers, i el Ple ho aprovà, ja que en aquells moments ja s’havia instaurat el servei de recollida.⁹¹⁶ Al setembre en Bardia insistia en un tema que deuria haver comentat amb anterioritat a nivell personal i és que al costat del quiosc municipal sembla que s’hi abandonaven deixalles. El batlle Navés s’hagué de comprometre a fer un servei de vigilància per tal de cuidar l’assumpte.⁹¹⁷

Al maig de 1932 l’ajuntament de les Borges demanava a la Generalitat de Catalunya un carro-bota i una subvenció per tal de regar els carrers.⁹¹⁸ En la mateixa línia, i degut a la intensa pluja que hi deuria haver a mitjans de desembre a instàncies del regidor Bardia s’aprovà demanar al veïnat que netegessin les seves voravies degut a la gran quantitat de fang que s’hi estava cumulant. A més el batlle Navés havia ordenat a la brigada que fes passeres per millorar el trànsit de vianants.⁹¹⁹

De cara a la Fira de sant Antoni d’inicis de 1933 el regidor Vallés instà a la presidència a netejar les “engrunes d’obres i fang” que hi havia a la Plaça de la Constitució, un requeriment que, segons el batlle, ja estava previst dur-se a terme.⁹²⁰ En el mateix sentit es queixà Ignasi Iglésies quan manifestava que davant de la casa de Josep Aragüés, al carrer Marquès d’Olivart, un munt d’engrunes i restes d’enderrocs des de feia molt de temps. La presidència es comprometé a comunicar la necessitat de retirar-ho immediatament al senyor Aragüés.⁹²¹

El gener de 1933 es creava una comissió formada per Joan Navés, Bardia, Ignasi Iglésies i Daniel Arqués per tractar la petició de permís de rec del regidor Farrerons amb aigües de la

⁹¹⁴ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de juliol de 1931 (AMBB).

⁹¹⁵ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 17 d’octubre de 1931 (AMBB).

⁹¹⁶ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de gener de 1932 (AMBB).

⁹¹⁷ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de setembre de 1932 (AMBB).

⁹¹⁸ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 14 de maig de 1932 (AMBB).

⁹¹⁹ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 15 de desembre de 1932 (AMBB).

⁹²⁰ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de gener de 1933 (AMBB).

⁹²¹ *Ibidem* (AMBB).

col·lectora general. Aquest sortí de la sala de Plens en el moment de la deliberació per tal de no influir en la decisió, la qual posposà la decisió, que incloïa que, a canvi, en Farrerons cediria uns terrenys al municipi per a instal·lar-hi una estació depuradora per l'aprofitament de substàncies grasses i oleïcoles.⁹²²

Aquell març passà a estudi de la comissió de Beneficència i Sanitat una sol·licitud d'Isidre Mas Vilardosa demanant una inspecció del seu corral i dels de la seva rodalia, situat a l'Avinguda de la República núm. 33 i següents. Es tracta d'una acció de la qual no teníem coneixement que competís a l'ajuntament o que s'hagués fet amb anterioritat per petició d'un ciutadà i potser indica un cert canvi en els gustos i les necessitats higièniques de la societat borgencia.⁹²³

En general copsem un augment en la inversió en salubritat i higiene durant el període republicà. Coneixem l'existència d'una Junta de Sanitat Local amb poder sobre les decisions polítiques ja que, per exemple, el 1932 i juntament amb la comissió de Foment, acordaven suprimir una sèquia per motius de sanitat pública.⁹²⁴

Un cop proclamada la Segona República, el consistori borgenc va passar a ésser governat per una majoria de regidors del Centre Democràtic Republicà (5) i de la Unió Socialista de Catalunya (3) davant d'una oposició absent del Centre Tradicionalista (4). Malgrat un primer any en que convisqueren tots els partits dins del govern municipal, fins al punt que el líder de la minoria carlista, Daniel Arqués i Arrufat, farmacèutic, fou encarregat de presidir la Comissió de Salut i Higiene, ben aviat es trencà aquesta dinàmica i el Centre Tradicionalista abandonà la seva presència als plens de l'Ajuntament. Aquesta posició no es rectificà fins el febrer de 1934 quan finalment tornaren a assistir-hi ara ja com a Unió de Dretes i dirigits per Josep Aragüès Parcerissa, regidor durant la dictadura de Primo de Rivera, alcalde després dels fets d'octubre de 1934 i regidor altre cop durant el franquisme. Aquestes dades són importants perquè marquen les etapes d'inversió en polítiques públiques relacionades amb els usos no agraris de l'aigua. També cal tenir en compte l'existència d'un Cap municipal encarregat del servei d'aigües, és a dir, de la gestió de la infraestructura pública d'aigua potable.⁹²⁵

L'augment en la inversió d'aquesta partida pressupostària no només responia a pressupòsits higienistes, i per tant ideològics, o als antecedents d'accions polítiques anteriors encaminades vers aquestes. També responia a una realitat molt concreta. Per posar un exemple quan el maig de 1931

⁹²² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de gener de 1933 (AMBB).

⁹²³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de març de 1933 (AMBB).

⁹²⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 28 de maig de 1932 (AMBB).

⁹²⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 2 de març de 1933 (AMBB).

es plantejava enllumenar diverses zones del poble el regidor Francesc Bardia Canela assenyalava com era molt més prioritari canviar la instal·lació de “conduccions d’aigües” ja que estaven en molt mal estat i moltes no admetien la pressió necessària per pujar l’aigua a les cases.⁹²⁶ En aquest sentit la situació s’evidencia precària quan a finals de juliol de 1931 encara hi ha ciutadans, com en Magí Figuerola del c/ Indústria, que demanaven arrendar 1/4 de ploma d’aigua per a la seva casa.⁹²⁷ Un cas semblant pot ser el de Ramon Canela Ricart que també demanava l’arrendament d’aigua per al seu habitatge de l’Avinguda de la República núm. 125.⁹²⁸

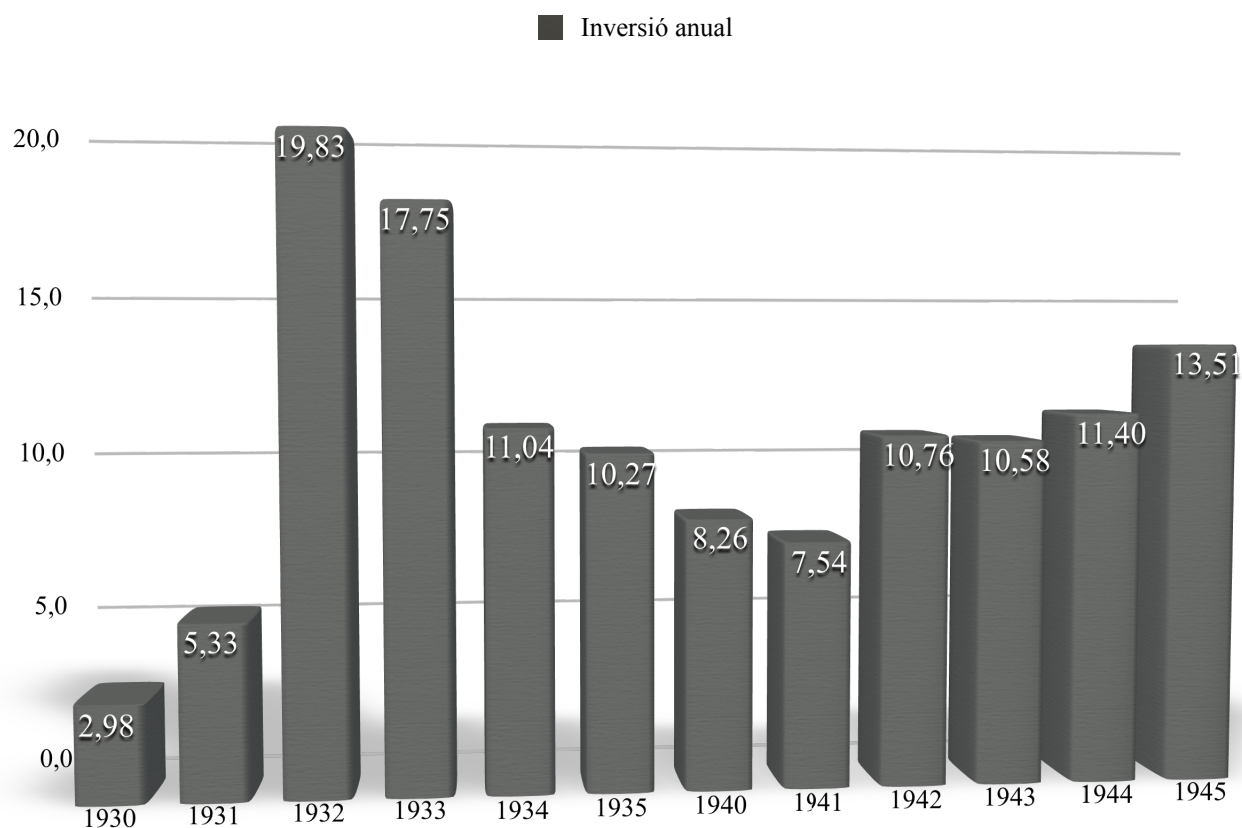
El Gràfic 11 ens mostra la inversió en la partida pressupostària anomenada de Salubritat i Higiene en relació al total de la despesa pressupostada. La partida inclou els següents capítols: aigües potables i residuals, neteja de la via pública, cementiris, laboratori d’anàlisi d’aliments i preparació de vacunes, desinfecció, epidèmies, sanejament de terrenys, inspecció sanitària de locals, i higiene pecuària.

⁹²⁶ Acta del ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 3-V-1931 (AHMBB).

⁹²⁷ Acta del Ple de l’ajuntament de les Borges Blanques del 30-VII-1931 (AHMBB).

⁹²⁸ Acta del Ple de l’ajuntament de les Borges Blanques del 2-III-1933 (AHMBB).

Gràfic 11: Inversió en Salubritat i higiene entre 1930-35 i 1940-45



Font: AMBB.

Destaca per sobre de tot els elevats percentatges d'inversió en els dos anys que realment van poder ser governats en la seva totalitat per la coalició republicana-socialista. Les dades concretes són les que es poden observar al Quadre 54:

Quadre 54: Percentatge de despesa dedicat a Salubritat i higiene 1930 – 1945

Any	Percentatge
1930	2,98
1931	5,33
1932	19,83
1933	17,75
1934	11,04
1935	10,27
1940	8,26

Any	Percentatge
1941	7,54
1942	10,76
1943	10,58
1944	11,4
1945	13,51

Font: AMBB.

Hem de precisar que les dades corresponents a 1934 són parcials ja que només es conserva documentació respecte a la despesa de tres trimestres econòmics i no del quart. És probable que no es dugués a terme aquest pressupost final degut als fets d'octubre de 1934, malgrat que calculem que podria augmentar el percentatge final en dos o tres punts percentuals més assolint un nivell d'inversió més proper a la dels anys anteriors.

El més remarcable del Gràfic 11 i del Quadre 54 són: l'augment importantíssim de 1932 i 1933, vinculat a la reforma i ampliació del clavegueram; el descens amb el govern de la Unió de Dretes el 1935; l'impacte de la Guerra Civil i el retorn a una inversió migrada durant 1940 i 1941; i finalment el lent augment en la inversió fins a arribar a una xifra important com és 13,51% el 1945, consolidant així la inversió projectada des dels anys republicans.

La inversió era quelcom necessari en vistes als constants arrendaments d'aigua que es demanen a l'Ajuntament encara el 1931 en carrers com el de la Creu, les anomenades barraques d'Olivart o la carretera de Bellpuig.⁹²⁹

La gran inversió republicana es va concretar en un ambiciós pla d'ampliació de la xarxa del clavegueram redactat per l'enginyer Enrique Mías Codina, germà de l'aleshores diputat al parlament de Catalunya i Conseller d'Agricultura i Economia de la Generalitat republicana, Pere Mías Codina. El pla suposava la creació de clavegueres per primer cop als carrers de la Font, carretera d'Arbeca, avinguda Santiago Russinyol, plaça de la Capella, part del camí del Carro, part de l'Arrabal de Lleida, l'avinguda de les Garrigues, el carrer Caputxins i Nostra Senyora de Montserrat. En total al voltant de 1640 m. de clavegueres es projectaren com a objectiu principal pel que fa a la política dels usos no agraris de l'aigua durant aquests anys.

S'arribà a aquest pla de reforma urbana davant la constatació de les greus mancances i insalubritats en les quals vivia la població borgenca. Així, a tall d'exemple, el maig de 1931 els

⁹²⁹ Actes dels Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 de maig de 1931 i del 19 de juliol de 1931. (AMBB).

veïns del carrer Castell Baix sol·licitaven la construcció d'una claveguera i l'ajuntament havia de respondre que “tant prompte estiguin cumplimentades les promeses, condicions i obligacions per part dels veïns de consuetut” es procediria a construir-la.⁹³⁰

No era l'únic lloc on el clavegueram era un problema. Al número 9 de la plaça porxada, on es feien tolls d'aigua quan plovia, es requerí als propietaris que connectessin els canals exteriors de desaigüat de les teulades de la seva casa a la claveguera per a una correcta conducció d'aigües.⁹³¹

Precisament, i com ja s'ha comentat, arran de la necessitat de fer arribar aigua al segon pis de la casa consistorial ocupat pel conserge es proposaren una sèrie de mesures parcials per sol·lucionar el problema i una altra sèrie de mesures globals per a tot el poble. Qui ho proposà fou el tradicionalista Arqués, que en aquell moment encapçalava la comissió de Sanitat, demanant que es fiquessin en contacte amb una casa especialitzada per tal d'obtenir un pressupost per renovar totalment les canonades de la població i construir una xarxa completa de clavegueres.⁹³²

En la mateixa línia higienista l'Arqués proposà iniciar una col·laboració entre la comissió d'Higiene (es referia a la de Beneficència i Sanitat) i la Junta Local de Sanitat per tal d'evitar les olors pestilents que sembla que se sentien al carrer dels jueus (actual c/ Caputxins) i al passeig del Terrall, una proposta que passà a estudi de les comissions. Les olors estaven causades per una claveguera massa curta i descoberta prematurament, possiblement pel mal estat del carrer, ja que no estava pavimentat encara.⁹³³ Finalment, al juliol s'aprovaren al Ple les propostes de la comissió d'Higiene i la Junta local de Sanitat. Aquestes consistiren en dirigir oficis a Josep Maria Farrerons Güell, l'alcalde de la dictadura, Josep Casal Zaragoza i Josep Casals Teixidó per tal de què netegessin la claveguera i tapessin els seus respectius dipòsits “que tants pestilens olors despedeixen i tants perills per la Sanitat comporta”.⁹³⁴

A finals de juliol arribava al Ple la petició d'alguns veïns del c/ Diputat Macià (actual c/ Nou) queixant-se pel mal estat de la claveguera i la necessitat d'arreglar-la. El regidor Arqués proposà que es tingués en compte de cara al Pla General de Clavegueres confeccionat pel tècnic però el batlle accidental, en aquells moments Manel Farrerons, li contestà que la despesa no tenia importància ja que amb prou feines costaria 40 ptes. En definitiva com que els veïns pagarien l'excavació s'acordà fer la rasant de la claveguera des de la carretera de Bellpuig a l'església (actual

⁹³⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de maig de 1931 (AMBB).

⁹³¹ Actes del Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de maig i del 7 de juny de 1931 (AMBB).

⁹³² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de juny 1931 (AMBB).

⁹³³ *Ibidem* (AMBB).

⁹³⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de juliol de 1931 (AMBB).

c/ Santa Vedruna).⁹³⁵ Els darrers dies d'aquell juliol encara arribava una petició dels veïns del c/ Indústria que urgia a la construcció de la claveguera i la xarxa de canonades corresponents.⁹³⁶

També cal tenir en compte la nova planificació de les fonts i els seus usos. Així trobem com la font del final del c/ Santa Justina no tenia desaigüe de manera que s'hagué d'acordar fer-hi arribar la claveguera com més aviat millor. A l'Avinguda de la República (actual Raval del Carme) també hi havia una font que estava en construcció el juliol de 1931, amb pedres consta en l'acta, i que els encarregats de fer-ho serien els propis veïns del carrer, tan aviat com acabessin les tasques del camp pròpies d'aquell temps.⁹³⁷

Durant l'últim Ple del juliol de 1931 s'explicà com l'enginyer Mías seria l'encarregat de dur a terme el projecte de la Xarxa general de canonades per a la conducció d'aigua potable que el govern municipal volia tirar endavant. Els càlculs duts a terme fins al moment incloïen una canyeria general que havia d'acabar al c/ Marqués d'Olivart i una d'un gruix diferent que seguiria fins a l'església parroquial ja que ja s'hi estaven fent obres. El preu del projecte presentat ascendia a les 2000 ptes. i només faltava facilitar-li alguns detalls de dades de rasants, pendents i distàncies per acabar els càlculs i deixar-ho apunt per a subhasta pública.

L'oposició, en canvi, proposà construir al mateix temps les clavegueres i les canonades i fer-ho redactant prèviament un pla general "tenint en compte les necessitat de la ciutat i el seu possible engrandiment" que hauria de comptar amb l'aval dels majors contribuents de la població. La proposta quedà a l'aire ja que la posició del govern en aquell moment era la de seguir realitzant un estudi detingut del cost de les obres i, en cas de realitzar-se, sufragar-les mitjançant un pressupost extraordinari. Dues posicions que, al cap i a la fi, sembla que tampoc estaven tan allunyades.⁹³⁸

Finalment al setembre s'aprovà que fos Eduard Mías, de Lleida, l'encarregat de confeccionar el pla general de clavegueres i canonades de la població per un preu de 2000 ptes. a pagar el 1932.⁹³⁹ Tanmateix el pla sofrí un revés quan al desembre se suspengué la subhasta de l'elevació d'aigua potable i conservació de canonades per les "dificultats i dubtes que's presentaven".⁹⁴⁰ Davant d'aquest fet al març s'amplià la comissió de Foment i Obres amb l'entrada

⁹³⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de juliol de 1931 (AMBB).

⁹³⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de juliol de 1931 (AMBB).

⁹³⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de juliol de 1931 (AMBB).

⁹³⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de juliol de 1931 (AMBB).

⁹³⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 20 de setembre de 1931 (AMBB).

⁹⁴⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 2 de gener de 1932 (AMBB).

de Francesc Bardia Canela i Candi Farré Mir i donar, així, un impuls i tirar endavant al projecte de xarxa de clavegueres.⁹⁴¹

També el veïnat del carrer Castell Baix es volgueren sumar a la renovació de la xarxa de clavegueram i demanaren la seva construcció al pas pel seu carrer.⁹⁴² El batlle Navés es reuní amb els habitants del carrer i decidí prendre en consideració la seva petició formalment en Ple municipal.⁹⁴³ Encara a mitjans d'octubre diversos veïns i veïnes del carrer demanaren 1/4 de ploma d'aigua i construir una claveguera per a desaiguar empalmant-la amb la general que encara s'havia de construir.⁹⁴⁴

Aprofitant unes obres de remodelació del c/ Concepció Soler es proposà reformar-hi també les clavegueres i les canonades incloent el carrer dins l'anomenada Xarxa Mías ja que fer-ho per separat augmentaria els costos i resultaria massa car. Posteriorment s'acordà arreglar el carrer després de que el veïnat pagués per rebaixar-hi els terrenys dins del marc de les obres esmentades.⁹⁴⁵

A finals d'abril de 1932 sortí a subhasta la construcció de la col·lectora general de les clavegueres que anava del c/ Ensenyança fins a la carretera de Castellldans.⁹⁴⁶ Aquesta la guanyà en Pere Giné Torra i li fou adjudicada per 76.774,00 ptes.⁹⁴⁷

Finalment el maig de 1932 el Ple aprovà el projecte i l'inici de les obres del Projecte General de Clavegueres i Canonades d'Eduard Mías de Lleida.⁹⁴⁸ Les obres de construcció de la Col·lectora General ja deurién haver començat a inicis de juliol ja que el Ple de l'Ajuntament aprovà dur-hi a terme una inspecció dels treballs.⁹⁴⁹ A finals de mes s'aprovà la proposta de l'enginyer Mías de disminuir la longitud del col·lector descobert fins al P. 11 de l'estat que adjuntava.⁹⁵⁰

L'accés a l'aigua potable continuava l'agost de 1932 amb l'aprovació per part del Ple d'instal·lar la xarxa de canonades necessàries per als habitants del c/ Ignasi Iglesies, una petició

⁹⁴¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de març de 1932 (AMBB).

⁹⁴² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 13 de setembre de 1931 (AMBB).

⁹⁴³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27 de setembre de 1931 (AMBB).

⁹⁴⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 d'octubre de 1931 (AMBB).

⁹⁴⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 d'abril de 1932 (AMBB).

⁹⁴⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 d'abril de 1932 (AMBB).

⁹⁴⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 11 de juny de 1932 (AMBB).

⁹⁴⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 21 de maig 1932 (AMBB).

⁹⁴⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de juliol de 1932 (AMBB).

⁹⁵⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de juliol 1932 (AMBB).

realitzada pel veïnat del carrer, i passà a estudi de la comissió corresponent la possibilitat de construir-hi clavegueres.⁹⁵¹

Tornant a la Xarxa Mías, al setembre en Bardia Canela demanava vigilar els encarregats de la bomba elevadora d'aigua perquè moltes vegades es treballa amb poca profunditat d'aigua i la potable surt totalment fangosa.⁹⁵² Sobre el cost de les obres tenim la xifra del mes de setembre de 1932 quan facturava unes despeses de 6.257,40 ptes.. una xifra que desconexim si era mensual, trimestral o anual.⁹⁵³ Al novembre ens apareix una factura de 6.663,67 ptes. en concepte de les obres del mes d'octubre realitzades pel contractista de la claveguera general, Pere Giné Torra.⁹⁵⁴

Una altra modificació de la Xarxa Mías fou aprovada a proposta de Bardia Canela que consistia en fer que la claveguera general desaigués a la col·lectora de les basses del Terrall aprofitant que hi passava arran. D'aquesta manera es buscava netejar les basses i, alhora, usar l'aigua per netejar les clavegueres.⁹⁵⁵

Tanmateix a principis de 1933 el regidor Farré Canela denunciava com les basses del Terrall “llencen una olor insuportable” i demanava que es realitzessin treball de neteja. Sembla, però, que el batlle Navés ja havia fet gestions al respecte amb el farmacèutic Ricardo Mías per intentar solucionar-ho i, per si això encara no ho arranjava, també havia parlat amb el senyor Solé, Cap de la Secció del Canal, per tal d'obrir el mòdul de sortida de l'aigua per a netejar la bassa. Daniel Arqués s'afegí al debat assenyalant que la causa de l'estat de l'aigua era la sosa que s'utilitzava per a rentar bidons d'oli i que la pluja havia dut fins a la bassa. A més, comentava Arqués, rentar els bidons en aquell lloc era una anomalia que calia prohibir. Finalment el batlle Navés tanca l'assumpte indicant que ja s'havia donat ordres de prohibir el rentat de bidons a la bassa del Terrall.⁹⁵⁶

Malgrat tot l'assumpte no acabà aquí i Candi Farré demanà, més tard, que se li expliquessin les gestions dutes a termes i si responien a algun “estudi o pla determinat”, presumiblement perquè no estaven donant resultat. El batlle Navés explicà com estaven a l'espera del tancament de l'aigua del Canal i això provocaria que les basses es tornessin a omplir i farien el tractament inservible. Tampoc es podien buidar ja que això hauria perjudicat el funcionament normal de l'Escorxador Municipal, que es nodria del subministrament procedent del Terrall, i l'Anònima de Sulfur. Si un

⁹⁵¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6 d'agost de 1932 (AMBB).

⁹⁵² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 de setembre 1932 (AMBB).

⁹⁵³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27 d'octubre de 1932 (AMBB).

⁹⁵⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de novembre de 1932 (AMBB).

⁹⁵⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 de novembre de 1932 (AMBB).

⁹⁵⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de gener de 1933 (AMBB).

cop plenes continuaven fent mala olor proposa realitzar una altra neteja i estudiar alguna altra via “més adequada i beneficiosa”.⁹⁵⁷

El febrer de 1933 el regidor Iglésies es queixava de la inoperància de la comissió del c/ Santiago Russinyol, especialment perquè interessava la neteja de la claveguera del carrer “ja que des de temps ençà no hi circula l’aigua” i no s’havia fet res per arreglar-ho, de manera que el batlle Navés ordenà la inspecció corresponent.⁹⁵⁸

Ben aviat es va veure que l’estat en què es trobava l’escorxador municipal deixava molt que desitjar. De fet Daniel Arqués, en nom de la comissió de Sanitat, proposà “que en vista de les pesimes condicions en que’s troba l’escorxadó” la comissió de Foment hi fes una visita amb tècnics i proposés les millores necessàries per al seu bon funcionament. Entre d’altres mesures les més urgents eren col·locar dipòsits amb boies damunt dels llocs de la matança, arreglar el terra, i diverses mesures d’higiene. Per si fos poc durant la visita de la comissió de Sanitat s’adonaren que el veterinari feia tard i quan aquest arribà al·legà que ja hi havia anat abans a inspeccionar el bestiar, de manera que “se li feren les advertències oportunes i prometé complir fidelment les seves obligacion[s] i deures”.⁹⁵⁹

D’aquesta manera s’inicià una etapa de reformes en la infraestructura. A finals d’aquell maig de 1931 s’aprovà una subhasta per fer obres a l’escorxador per 678 ptes.⁹⁶⁰ Al juny es pagava una factura a Emili Aldomà per arreglar i instal·lar banquetes noves a l’escorxador, i una altra a Ramón Garsaball per reparacions i canonades al mateix edifici.⁹⁶¹ Tot just començat l’any 1932 el Ple acordà arreglar les eines de pesar de l’escorxador les quals, segons sembla, estaven en molt mal estat.⁹⁶² El regidor Vallés, al mateix gener, explicava com hi faltaven accessoris d’urgència i considerava que la infraestructura rendia molt però es pagava tant com en un escorxador de Barcelona.⁹⁶³

Aquell octubre en Candi Farré assegurava en el Ple que s’havia informat sobre la qualitat de la carn de les botigues de la ciutat i havia arribat a la conclusió que era “bastant ordinària”, més cara

⁹⁵⁷ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de febrer de 1933 (AMBB).

⁹⁵⁸ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de febrer de 1933 (AMBB).

⁹⁵⁹ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de maig de 1931 (AMBB).

⁹⁶⁰ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de maig de 1931 (AMBB).

⁹⁶¹ Una factura, la d’Aldomà, que pujava a 204,00 ptes. però que també incloïa un retrat del president Macià, com veurem més endavant. La de Garsaball era de 84,40 ptes. Font: Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 7 de juny de 1931 (AMBB).

⁹⁶² Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 2 de gener de 1932 (AMBB).

⁹⁶³ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de gener de 1932 (AMBB).

que als pobles veïns i que a vegades el bestiar se sacrificava al mateix establiment on, posteriorment, es posava a la venda. Arran d'això el batlle Navés prometé ordenar al veterinari-inspector vigilar que es marquès el segell de l'escorxador a la cara de la peça, procurar enxampar in-fraganti als infractors i contrastar preus.⁹⁶⁴ A més sabem, degut al problema de males olors de les basses del Terrall d'inicis de 1933, que l'escorxador es nodria de l'aigua provinent d'aquest parc.⁹⁶⁵

Entre d'altres infraestructures noves destaca el projecte d'un Hospital d'Urgència. A proposta de Pere Mías es demanà a la Generalitat la instal·lació d'un Hospital d'Urgència un cop aprovat l'Estatut del 32. En una reunió entre Macià i Navés el president li confirmà una subvenció per a tirar endavant el projecte en compensació pel retard que encara tenia el tema de la construcció de la carretera de Cervià.⁹⁶⁶

El juny de 1932 el veïnatge es queixava que el dipòsit de ciment armat d'aigua potable tenia pèrdues. El dipòsit estava fet de ciment armat, datava de 1917-18 i estava situat a la partida de les Forques.⁹⁶⁷ Tot i tenir programada una visita de cara a aquell diumenge l'enginyer Eduard Mías ja avançava que es tractava d'una sèrie d'avaries importants difícils d'arreglar.⁹⁶⁸ Poc després, però, tenim notícia que les avaries s'estaven reparant.⁹⁶⁹

A l'octubre una anàlisi de l'aigua realitzada per l'inspector-farmacèutic (segurament en Ricard Mías Codina) concloïa que aquesta no estava contaminada. La falta de precisió de la font en aquest cas dificulta entendre si es tractava d'una anàlisi realitzada sobre l'aigua del dipòsit o provinent d'algun altre espai d'emmagatzematge o de circulació de l'aigua però la proximitat en el temps respecte a la reparació del dipòsit ens sembla prou concloent com per pensar que ambdues actuacions estaven relacionades.⁹⁷⁰

Algunes de les iniciatives polítiques del consistori republicà-socialista ens indiquen una sèrie de direccions concretables en forma de polítiques de tipus ambiental o, si més no, entre l'ambientalisme i l'higienisme. A proposta de Candi Farré el Ple acordà prohibir els canons-xemeneia de les estufes que desemboquessin als carrers i façanes pels fums i els líquids procedents

⁹⁶⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6 d'octubre de 1932 (AMBB).

⁹⁶⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de febrer 1933 (AMBB).

⁹⁶⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 d'abril 1932 (AMBB).

⁹⁶⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 25 de juny 1932 (AMBB).

⁹⁶⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 18 de juny 1932 (AMBB).

⁹⁶⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 25 de juny de 1932 (AMBB).

⁹⁷⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27 d'octubre de 1932 (AMBB).

de la destil·lació dels combustibles.⁹⁷¹ Posteriorment el govern municipal acceptava que era pràcticament impossible fer complir l'acord de les xemeneies de manera que s'aprovà que com a norma general cap estufa desemboqués al carrer i si no es podia que el canó fos d'entre 5 a 7 metres d'altura i estigués ben soldat.⁹⁷²

És obvi que el consistori republicà-socialista comptava amb certa sensibilitat vers el medi ambient i el valor paisatgístic i ecològic de l'entorn. D'això en trobem un bon exemple quan el març de 1933 Candi Farré Mir denúncia la tal·la d'arbres al Passeig del Terrall “enfront de la part per on atrevesa la línia de telèfons”. L'acte sembla que havia estat dut a terme per treballadors de la Companyia Telefònica i el govern municipal decidí crear una comissió per fiscalitzar l'afer i reclamar una indemnització formada pels regidors Farrerons i Farré Canela.⁹⁷³

Finalment, però, sembla que la Telefònica disposava dels permisos corresponents per a tallar algunes rames que tocaven els fils telefònics i escurçar-les per evitar que hi fessin contacte. Tanmateix fou el jardiner a qui “li semblà que feien mal efecte, les féu escursar més i les tallaren fins al tronc”. Sobre l'afer en Farré Canela considerà que el passeig havia quedat “desgraciat” precisament per allí on feia falta més ombra, i en Farrerons comentà com un dels arbres més afectats per la tal·la limitava amb la seva propietat i que havia quedat tan malmès que s'havia d'arrencar, de manera que es va acordar que una comissió ho inspeccionés.⁹⁷⁴

Cal, tanmateix, fer estudis hereus de la història de l'ambientalisme i l'ecologisme que ens permetin contextualitzar aquestes qüestions. En aquest sentit ha han començat a aparèixer estudis que analitzen els orígens de la societat ambiental durant el franquisme com el de Pablo Corral a Aragó.⁹⁷⁵

⁹⁷¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 24 de novembre de 1932 (AMBB).

⁹⁷² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'1 de desembre 1932 (AMBB).

⁹⁷³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de març 1933 (AMBB).

⁹⁷⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de març 1933 (AMBB). Sobre la propietat de Farrerons es refereix al popularment conegut com “el xalet del Farrerons”, situat al costat del parc del Terrall, darrera de l'antic quiosc municipal (actual seu de la Biblioteca Comarcal Marquès d'Olivart), avui desaparegut.

⁹⁷⁵ CORRAL BROTO, Pablo, “Sobre la sociedad ambiental. Un intento de decolonizar el franquismo y el desarrollismo desde Europa”, *HALAC. Belo Horizonte*, vol. 2, núm. 2 (marzo-agosto 2013), p. 133-159.

La política social

Bona part de les accions que aquí classifiquem com a part de la política social del consistori fou protagonitzada per la comissió de Beneficència, tot i que entenem que moltes altres accions — des de la política higienista a la d'ocupació— podrien ben bé compartir-hi espai. Davant de la confusió sobre quin tipus de polítiques duia a terme la comissió des del propi Ple s'apuntava a inicis de 1932 que la seva funció era la d'atendre demandes de socors, peticions d'ingrés a beneficència municipal, revisar aquesta llista i formar-ne una de nova de cara a l'any següent.⁹⁷⁶

L'anomenat problema de “l'espectacle dels pobres mendicants” fou una qüestió que sorgí el mateix abril de 1931. El ple ho plantejà des de bon començament com una qüestió de repressió, tot i que es deixà a l'estudi de la comissió de Beneficència trobar una solució al problema.⁹⁷⁷

Sabem que les accions destinades a beneficència continuaren durant el consistori republicà. Així el maig de 1931 es pagaven 37,70 ptes. a la viuda de Ramon Macià per queviures als pobres;⁹⁷⁸ a finals de mes 14,40 ptes. a Carles Mir per carn per a pobres, 9,75 ptes. a Castaña o Cartaña per 15 kg de pa entregat segons albarà als pobres, i encara 7,50 ptes a Josep Viles i 4,10 ptes. a Josep Camí per queviures donats als pobres “en virtut de caritat feta per conmemorar la Republica”.⁹⁷⁹ Al juliol s'aprovava al Ple una factura de 105,50 ptes. en concepte de socors a pobres durant el segon trimestre econòmic; una altra a Ricard Mías per receptes per pobres del poble durant el mateix període; una de 36,80 ptes. de José Verdes per carn per a pobres de beneficència; i una altra de 3,90 ptes. a Jaime Sans per queviures també per a pobres de beneficència.⁹⁸⁰

Malgrat tot la comissió de Sanitat advertia als metges titulars d'abstenir-se de fer receptes als malalts de beneficència excepte els productes insubstituïbles i els “apoteraptics”.⁹⁸¹

Tanmateix no totes les iniciatives del consistori republicà tingueren un to social progressista. Per exemple el maig de 1931 es requerí a Joan Cornudella i al propietari del solar del final del c/ Indústria que arreglessin les seves propietats i tanquessin les portes de les seves cases en un termini de dos mesos per evitar que els gitanos no hi “vivaqueigin” (sic).⁹⁸²

⁹⁷⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 20 de febrer de 1932 (AMBB).

⁹⁷⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 d'abril de 1931 (AMBB).

⁹⁷⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de maig de 1931 (AMBB).

⁹⁷⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de maig de 1931 (AMBB).

⁹⁸⁰ Actes del Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5, 9, 19 i 30 de juliol de 1931 (AMBB).

⁹⁸¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de maig de 1931 (AMBB).

⁹⁸² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de maig de 1931 (AMBB).

El maig de 1931 Bardia deixava constància de la seva incapacitat per actuar a través de la Comissió de Beneficència i Sanitat ja que l'Emili Aldomà Aldomà estava malalt.⁹⁸³ Fou un problema que s'arrossegà ben bé un any ja que a finals de febrer de 1932 es denunciava que la comissió estava parada i només un membre de la mateixa hi actuava, de manera que es decidí ampliar-la amb l'entrada dels regidors Alfred Vallés i Ignasi Iglesias.⁹⁸⁴

Finalment a l'agost es prohibí oficialment la mendicitat al poble per part de forasters/es. A tal fi es col·locaren rètols a les entrades i llocs visibles de la població avisant de la prohibició. Una sol·lució per als mendicants del poble restà en estudi.⁹⁸⁵ Tanmateix sembla que la moció no es dugué mai a la pràctica. Les causes que s'apuntaren foren per ser l'estiu, les absències i la falta d'actuació dels carlistes. Com que aquesta constatació es donà amb el retorn a les seves funcions del batlle Navés aquest proposà constituir un patronat i redactar un reglament, unes propostes més en la línia del pensament republicà que la simple prohibició proposada amb anterioritat.⁹⁸⁶ Sabem que aquesta institució funcionà sota el nom de Patronat de Beneficència municipal ja que el 1932 ja es parla de la seva obra "meritòria".⁹⁸⁷

A l'octubre en Bardia es mostrava preocupat pels preus dels aliments bàsic⁹⁸⁸, de manera que el mes següent es creà la comissió de Subsistències, formada per Joan Navés i Candi Farré, per tal de regular els preus dels articles de primera necessitat.⁹⁸⁹

A finals de 1931 l'ajuntament rebé una comunicació de Ventura Gasol, conseller d'Instrucció Pública de la Generalitat, per la creació de beques per estudiar per a nois pobres.⁹⁹⁰ Aquest tema obrí el debat sobre l'estat del local per a pobres de la població, que estava en molt mal estat per abandó i falta de reparacions, de manera que el Ple de l'ajuntament acordà arreglar-lo. Juntament amb aquesta actuació decidiren separar els obrers parats dels pobres indigents, instal·lant els primers als baixos de l'ajuntament en una habitació al costat dels serenos, col·locant-hi algun llit dels que hi havia al Dipòsit Municipal (antiga Presó del Partit).⁹⁹¹

⁹⁸³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de maig de 1931 (AMBB).

⁹⁸⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 20 de febrer de 1932 (AMBB).

⁹⁸⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 d'agost de 1931 (AMBB).

⁹⁸⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 13 de setembre de 1931 (AMBB).

⁹⁸⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27 d'agost de 1932 (AMBB).

⁹⁸⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 d'octubre de 1931 (AMBB).

⁹⁸⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 14 de novembre de 1931 (AMBB).

⁹⁹⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 24 de desembre de 1931 (AMBB).

⁹⁹¹ *Ibidem* (AMBB).

La voluntat de millorar les condicions de vida de les classes més desfavorides està clarament en l'ànim d'algunes de les polítiques més socials del consistori republicà/socialista. Així el gener de 1932 s'establí en 6 ptes. diàries el jornal tipus perquè l'any anterior aquesta era la mitjana que va cobrar, segons l'ajuntament, les classes treballador o obrera en feines agrícoles o industrials.⁹⁹² Tanmateix a finals d'any es comunicà a la Junta de Classificació i Revisió de la província que el jornal de l'obrer del camp durant l'any al terme municipal de les Borges havia estat, de mitjana, de 6,50 ptes. diàries.⁹⁹³

De la mateixa manera la preocupació pels preus dels productes bàsics de l'alimentació sovintreja les reunions del consistori. A través de la queixa de Bardia Canela per l'augment del preu del pa l'abril de 1932 sabem que l'ajuntament havia tramés instàncies als flequers del poble demanant, presumiblement, contingència amb els preus, tot i que no està clar el contingut de les instàncies.⁹⁹⁴

L'agost de 1932 un tal senyor Zaragoza havia regalat a l'Ajuntament dues figures artístiques de manera que s'acordà subhastar-les per recaptar fons i, així, invertir-los en beneficència i "l'obra meritòria del Patronat de Beneficència municipal".⁹⁹⁵ Així el novembre d'aquell any el Ple municipal acordà dipositar al Banc d'Espanya els títols a favor de Beneficència municipal.⁹⁹⁶

Aquell setembre, durant la festa major, el borgenc Josep Prats tingué un accident amb un petard de la traca el primer dia de les festes, que li esclatà a les mans. Davant d'aquesta tragèdia el Ple acordà que el municipi pagués la seva educació "per tal de què pugui guanyar-se la vida el dia de demà". De fet, en Bardia Canela, comentà com es podria buscar alguna escola especial a Barcelona per a joves amb dificultats físiques, i el regidor Vallés, que en aquell moment era president del CDR, oferí dos anys gratuïts a les Escoles del Casino (republicà, s'entén).⁹⁹⁷ Tanmateix en el següent Ple s'indicava, d'una forma una mica confusa, que l'acord sobre Josep Prats no era un compromís ni una obligació. Diem confús perquè no queda clar de quin compromís parla, tot i que es dedueix que seria de l'oferta de Bardia de buscar-li una escola a Barcelona.⁹⁹⁸

⁹⁹² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de gener de 1932 (AMBB).

⁹⁹³ La informació es facilità d'acord amb la Reial Ordre del 15 de desembre de 1925. Font: Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 29 de desembre de 1932 (AMBB).

⁹⁹⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 d'abril de 1932 (AMBB).

⁹⁹⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27 d'agost de 1932 (AMBB).

⁹⁹⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de novembre de 1932 (AMBB).

⁹⁹⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de setembre de 1932 (AMBB).

⁹⁹⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de setembre de 1932 (AMBB).

La política de cultura, educació i esport

A proposta de Candi Farré l'Ajuntament es tornà a fer soci de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, subvencionant-la amb 50 ptes. L'acció implicava que en algun moment de la dictadura l'Ajuntament se n'havia donat de baixa.⁹⁹⁹

El maig de 1931 la Comissió de Cultura presidida per Candi Farré Mir presentà cinc mocions que pretenien iniciar, i marcar, la seva política cultural al llarg de la legislatura:

- 1) Sota el lema “Cultura baix tots els ordres” es decidí organitzar un calendari de conferències culturals mensuals, patrocinades per l'Ajuntament, per tal de difondre la cultura i “mantenir viu i latent l'esperit de ciutadania i civisme, base de la solidesa i redreçament de tots els pobles”. Algunes de les conferències pretenien estar destinades exclusivament a les dones i el seu contingut temàtic tant ample com fos possible.
- 2) Confeccionar un cens escolar de la població entre els 6 i els 14 anys. Aquest s'havia de realitzar mitjançant els professors de les escoles públiques i privades. L'objectiu del cens era comprovar l'assistència dels menors a les classes per tal d'assegurar-ne l'escolarització i, en cas contrari, recordar als pares l'obligació que tenien els seus fills d'assistir-hi i, si fos necessari, sancionar-los.
- 3) Subvencionar en la compra de recursos i material escolar als fills de famílies amb pocs recursos econòmics que no podien pagar-ho, inclosos llibres. Els casos s'haurien d'estudiar i comprovar però es proposava perquè segons Farré era “prou sabut de tots que algunes famílies humils no poden subvenir moltes vegades les despeses que suposa els avenços que els seus fills obtenen pel seu saber en l'escola”. Tot plegat amb la finalitat “que el seu fill no's vegi privat del necessari per al seu perfeccionament cultural”.¹⁰⁰⁰
- 4) Establir uns premis per als millors estudiants i així estimular-los “a superar-se en el seu perfeccionament i permetre així la labor dels mateixos”.¹⁰⁰¹

⁹⁹⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 d'abril de 1931 (AMBB).

¹⁰⁰⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de maig de 1931 (AMBB).

¹⁰⁰¹ *Ibidem* (AMBB).

5) Subscriure's a la campanya en favor de l'Escola Ramona Guix amb 15 ptes. o més.¹⁰⁰²

Evidentment els punts foren discutits i s'arribà als següents acords respecte als mateixos:

- 1) La comissió de Cultura seria l'encarregada de programar les conferències.
- 2) Es dóna permís per fer-ho però s'informa que les advertències als pares ja es fan mitjançant circulars del govern provincial i que els cens escolar es fa des dels últims dos anys.
- 3) S'accepta però assegurant un correcte estudi de la situació econòmica de la família de l'estudiant i amb la "proposició d'auxili" feta pel seu professor respectiu.
- 4) S'aprovà per unanimitat.
- 5) S'aprovà la subvenció.

Finalment Farré Mir, segurament en relació amb el fet que el professor proposés l'ajuda econòmica, encara proposà nomenar un professor auxiliar per a les escoles de manera que el batlle Navés decidí fer una petició d'obrir una plaça de professor de cada sexe a Madrid.¹⁰⁰³

Al juliol en Farré Mir preguntà, com a requeriment de l'arrendatari del Quiosc del Terrall, si aquell l'any l'ajuntament subvencionaria la banda de música, no deia quina, per a tocar sardanes durant la migdiada de les festes al Passeig. No queda clar si s'aprovà o no la proposta però sabem que hi votà en contra el regidor Bardia després de queixar-se perquè segons ell s'estarien protegint interessos particulars.¹⁰⁰⁴

A proposta de la comissió de Cultura a l'octubre es decidí crear un concurs per donar una beca o subvenció mensual a qui demostrés disposició artística i aquesta fos avalada per un tècnic.¹⁰⁰⁵ Finalment s'aprovà, a petició de Farré Mir, donar la boca d'artista a Pau Macià Pons.

¹⁰⁰² La campanya pro Escola Ramona Guix sembla que fou una iniciativa de la Comissió Permanent de Dames de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana les qual adreçaren a les dones de Catalunya un manifest per a la creació d'una Escola Popular Catalana en honor a Ramona Guix. Segons la web *Escriptores republicanes* (<http://www.traces.uab.es/gelcc/escritores/presentacio/index.html>) (una iniciativa del Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània, del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona) el manifest el signaren "Glòria Bulbena de Sales, Maria Guarro i Cases, Maria Domènec (Viuda de Canyelles), Carme Cortès d'Aiguader, Roser Espona de Rahola, Dolors Baltà de Maseres i Enriqueta Sèculi i Bastida". Entre d'altres publicacions els manifest es podia llegir a *La Rambla de Catalunya: esport i ciutadania*, núm 36, 1-XII-1930 i aparegué una llista de subscriptors a *La Publicitat* del 4-XII-1930. Vegeu CASSANY, Enric (a cura de), *Gènere i modernitat a la literatura catalana contemporània*, Punctum i Gelcc, Barcelona i Lleida, 2009.

¹⁰⁰³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de maig de 1931 (AMBB).

¹⁰⁰⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de juliol de 1931 (AMBB).

¹⁰⁰⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 d'octubre de 1931 (AMBB).

Aquesta ascendia a 100 ptes. al mes i duraria un curs escolar, a més d'optar a la possibilitat d'estar sota la protecció de la Generalitat de Catalunya.¹⁰⁰⁶ La trajectòria de Macià fou plenament satisfactòria ja que l'agost de 1932 es rebia resposta de l'escola Massana de Barcelona a una carta del batlle Navés preguntant pel comportament de l'alumne on s'exposava el bon comportament d'aquest.¹⁰⁰⁷

A cavall entre la política cultural i la de relació amb les creences religioses existia el contracte entre el mestre Lluís López, el rector de la parròquia i l'ajuntament de les Borges, el qual s'encarregava de posar música a la majoria d'esdeveniments públics que tenien lloc a la població. Com que els actes religiosos tenien un pes important en l'agenda del mestre López i ell tenia una filiació propera al carlisme o al catolicisme conservador la seva actuació sovint despertava recels entre els sectors republicans. El cas és que el gener de 1932 l'ajuntament decidí donar per caducat el contracte que tenia a tres bandes i s'encarregà a la comissió de Cultura redactar-ne un de nou amb condicions més adients des del punt de vista del govern republicà-socialista.¹⁰⁰⁸ Pocs dies després el Ple aprovava el contracte amb el mestre López i el batlle Navés li feia saber, però malauradament desconexem les condicions d'aquest nou contracte.¹⁰⁰⁹

Al juny de 1931, amb prou feines dos mesos abans de la Festa Major que se celebra al setembre, es presentaren dues sol·licituds per a confeccionar en exclusiva el programa oficial de la festa. Les presentaren els dos industrials tipògrafs de la població, en Víctor Martí Esqué, vinculat al tradicionalisme i les seves publicacions, i Francesc Asqué Vilafranca, que sabem que publicà per als republicans. La qüestió es resolgué a favor d'Asqué, ja que l'any anterior el programa l'havia confeccionat la impremta d'en Martí.¹⁰¹⁰

A finals d'agost es creà una comissió de Festa Major integrada pels regidors Farré Mir, Iglesias Doménech i Daniel Falcó.¹⁰¹¹ També s'aprovà la il·luminació veneciana del Terrall i, a proposta del regidor Iglesias, s'invità al president Macià a assistir-hi.¹⁰¹²

¹⁰⁰⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 d'octubre de 1931 (AMBB).

¹⁰⁰⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6 d'agost de 1932 (AMBB).

¹⁰⁰⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de gener de 1932 (AMBB).

¹⁰⁰⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de gener de 1932 (AMBB).

¹⁰¹⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de juny de 1931 (AMBB).

¹⁰¹¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 d'agost de 1931 (AMBB).

¹⁰¹² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 d'agost de 1931 (AMBB).

Fou a principis d'agost de 1932 quan es tornà a crear la comissió de Festes pensada per a la festa major d'aquell any. Presidida pel batlle Navés en formaven part en Candi Farré, Falcó Farré i Ignasi Iglesias.¹⁰¹³ En aquella ocasió també s'invità al President Macià a assistir a la festa major.¹⁰¹⁴

Pel que fa a la política d'educació el juliol de 1931 es va rebre una carta d'un tal senyor Vilà on comunicava la creació de dues escoles al poble i expressava la necessitat de trobar un local i, malgrat que ja es comptava amb el del CDR, feia falta asseure's per establir les condicions d'arrendament.¹⁰¹⁵

També es rebé una carta del conseller d'Instrucció pública de la Generalitat, Ventura Gassol i Rovira (ERC), informant de la creació de l'Escola d'Estiu per a Mestres, de manera que l'ajuntament informà i invità als mestres de les escoles nacionals a assistir-hi.¹⁰¹⁶ Sembla, però, que només hi mostrà interès el mestre Francesc Jansà que demanà una subvenció per assistir-hi. D'una forma una mica confusa el Ple aprovà que si li concedien una beca l'ajuntament el subvencionaria amb 150 ptes.¹⁰¹⁷ L'assumpte tornà a sorgir quan finalment en Jansà no obtingué la beca i el regidor Vallés no li volia donar la subvenció per això i perquè els mestres del Districte havien manifestat voler dependre del govern central. El mestre respongué que ell no hi tenia res a veure amb l'acord, de manera que finalment s'aprovà donar-li la subvenció de 150 ptes. a ell i la seva esposa per assistir, almenys, a la clausura del curset.¹⁰¹⁸ Tanmateix al final la cosa acabà en no res ja que en Jansà va rebutjar la subvenció per la falta d'unanimitat en l'acord.¹⁰¹⁹

A finals d'agost de 1931 el Ple de l'ajuntament de les Borges acordà llogar el primer i segon pis del local del CDR al c/ Diputat Macià (actual c/ Nou) per instal·lar-hi dues classes, una per a nois i l'altra per a noies. Un pis seria destinat a residència del mestre i l'altre a les aules. Malgrat no s'especificava la naturalesa de les escoles se sobreentenia que eren públiques i, a més, la matrícula s'havia de fer a l'alcaldia. L'acció es podia dur a terme ja que el centre neuràlgic del republicanisme local s'havia traslladat a l'antic local del Fomento Borgense, situat al Passeig del Terrall.¹⁰²⁰

¹⁰¹³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6 d'agost de 1932 (AMBB).

¹⁰¹⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 20 d'agost de 1932 (AMBB).

¹⁰¹⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de juliol de 1931 (AMBB).

¹⁰¹⁶ *Ibidem* (AMBB).

¹⁰¹⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de juliol de 1931 (AMBB).

¹⁰¹⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 d'agost 1931 (AMBB).

¹⁰¹⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 d'agost 1931 (AMBB).

¹⁰²⁰ *Ibidem* (AMBB).

Com a president de la comissió de Cultura en Candi Farré fou escollit per a representar l'ajuntament en el Consell de Primer Ensenyança.¹⁰²¹ Aquesta institució, que també apareix sota el nom de Consell Local Escolar, permetia la connexió entre l'escola pública i les polítiques públiques en matèria educativa, així com cert dirigisme per part de l'ajuntament, molt preocupat per la direcció que havia tingut el col·legi públic fins aleshores. D'aquesta manera ben aviat, al febrer de 1932, en Candi explicà al Ple com, en la seva tasca de delegat, una mestra s'havia absentat per assistir a un curset de la seva feina però havia deixat a càrrec una substituta incompetent per fer classes a tercer grau. Se la intentà substituir però l'absenta no ho acceptava de manera que el problema encara s'havia congelat més duent a Candi a demanar l'aprovació de la seva gestió per part del Ple que li donà suport en les seves gestions.¹⁰²² Finalment, en el següent Ple, Candi demanà rectificar l'acta anterior, tot i que no sabem què rectificà exactament, i s'aprovà organitzar un Patronat Escolar a semblança del de Barcelona, sense esmentar quin específicament.¹⁰²³

Com a representant de la delegació local de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana en Candi Farré demanà una subvenció per un curset de gramàtica catalana de 20 a 25 dies de durada amb tres sessions diàries impartides per un professor vingut de Barcelona. Evidentment la petició li fou concedida i obtingueren una subvenció de 100 ptes.¹⁰²⁴

El gener de 1933 Farré Mir comunicà al Ple les notícies oficioses de la renúncia presentada per la mestra de l'escola de noies Maria Neus Vidal. Com que mentre durava la tramitació reglamentària de la substituta s'haurien de tancar les classes Farré Mir proposà que el Consell Local nomenés una interina però que les despeses anessin a càrrec dels pressupostos vigents ja que el Consell no tenia mitjans econòmics. El regidor Bardia es lamentà que l'Estat no tingués previstos aquests casos i s'interessà pel nombre de dies que hauria d'estar exercint la interina, entre 15 i 20 segons Farré Mir, mentre que el batlle proposà paral·lelament fer algun tipus de gestió a través de l'Inspector Provincial. Finalment s'aprovà la proposta de Candi Farré amb caràcter de màxima urgència.¹⁰²⁵

Un cop realitzada la trobada amb l'Inspector Provincial s'acordà que el Consell demanés a l'ajuntament que cedís la dependència de la planta baixa de la casa consistorial per a destinar-la a despatx i oficines del Consell en qüestió, a més d'adquirir material pedagògic per a les aules

¹⁰²¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 d'octubre de 1931 (AMBB).

¹⁰²² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 20 de febrer de 1932 (AMBB).

¹⁰²³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27 de febrer de 1932 (AMBB).

¹⁰²⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 2 d'abril de 1932 (AMBB).

¹⁰²⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de gener de 1933 (AMBB).

situades al local dels republicans del c/ Diputat Macià (actual c/ Nou). La petició la feu en Candi Farré Mir en qualitat de president del Consell Local de Primera Ensenyança.¹⁰²⁶

Quelcom semblant passà posteriorment ja que el mestre Giné, interí, presentà la renúncia per a fer de professor a l'aula de nois de l'escola pública situada al c/ Diputat Macià altre cop al local dels republicans. Candi Farré proposà aplicar la mateixa actuació que es dugué a terme en el cas de la mestra Neus Vidal, de manera que s'acordà que durant el termini que durés la tramitació reglamentària del nomenament del substitut el Consell nomenés un mestre interí com més aviat millor, les despeses del qual serien sufragades per l'ajuntament en el pressupost de 1933.¹⁰²⁷

En el camp dels esports el juny de 1932 el Ple acordava comprar el camp de futbol i entrevistar-se amb els propietaris per tal d'arribar a un acord.¹⁰²⁸ Segurament estem parlant del camp de futbol de la Joventut Catalanista de Fabregat, la qual havia estat perseguida i dissolta durant la dictadura de Primo de Rivera i, possiblement, s'aprofitava l'eventualitat que no hi havia intenció de refundar-la per intentar adquirir el patrimoni que aquesta associació havia anat creant. Un patrimoni que, d'altra banda, molt probablement deuria haver tingut usos públics notables i la continuïtat d'aquests a la titularitat municipal encapçalada ara per republicans i socialistes no es deuria veure amb mals ulls pels antics propietaris.¹⁰²⁹

Sembla que a finals d'agost o principis de setembre de 1932 una delegació de la Unió Esportiva de Sans va visitar les Borges perquè hi havia la previsió que la XIV Volta Ciclista de Catalunya hi passés i s'hi volia instal·lar un control de mitja hora. La nota discordant la protagonitzà la Peña Ciclista local al no voler col·laborar amb la Volta sembla perquè ho organitzà una comissió del CDR.¹⁰³⁰

Entre les peticions que feia l'ajuntament a la Generalitat un cop aprovat l'Estatut de 1932 hi havia la construcció d'una Escola d'Agricultura.¹⁰³¹ Aquesta aspiració sembla que els regidors del govern municipal del CDR i USC assumien com a segura, en aquells moments passada a anomenar Granja Agrícola, "una veritable escola d'agricultura".¹⁰³² El diumenge 16 d'octubre de 1932 el President Macià visità les Borges en motiu d'un míting del CRE on també assistí en Farrerons i

¹⁰²⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 12 de gener de 1933 (AMBB).

¹⁰²⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de febrer de 1933 (AMBB).

¹⁰²⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 25 de juny de 1932 (AMBB).

¹⁰²⁹ *Ibidem* (AMBB).

¹⁰³⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 de setembre de 1932 (AMBB).

¹⁰³¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 d'abril de 1932 (AMBB).

¹⁰³² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de setembre de 1932 (AMBB).

Duran, secretari del Departament d'Agricultura de la Generalitat. Allí amb el batlle Navés es parlà de la construcció d'una Granja Oleícola, potser la nova orientació de l'Escola d'Agricultura o Granja Agrícola.¹⁰³³ Malgrat que l'assumpte ja venia de lluny —Mías ho havia impulsat en temps de la Mancomunitat— sembla que al final només s'adquiriren els terrenys però el projecte no es concretà mai.

La política d'urbanisme

La voluntat d'intervenció en l'espai públic arribà a formular propostes que avui ens semblarien inviables. Per exemple, el maig de 1931 la comissió de Foment proposava que es fessin emblanquinar totes les façanes de totes les cases del poble. Una proposta que es deixà sobre la taula en el seu moment a l'espera que els professionals de la ciutat adquirissin les màquines adequades per una tasca tan complicada. Tenint en compte les dimensions del nucli habitat de la població i la quantitat i mida de les cases d'aleshores segurament no es tractava d'una proposta del tot forassenyada sinó, en el fons, una forma més de construir el model de ciutat al qual aspiraven els republicans i socialistes.¹⁰³⁴

El manteniment dels camins i carreteres del terme era una important ocupació de la comissió de Foment degut al constant tràfic de mercaderies de què es nodria la població. Així trobem com a finals de maig de 1931 el regidor Farrerons proposava arranjar els camins carreters perquè s'acostava el temps de la conducció de les graves i aquests estan plens de "claperes". S'acordà que ho fessin els guàrdies jurats amb el suplement de sou de costum.¹⁰³⁵

En aquesta línia el govern municipal decidí netejar les carreteres que travessaven la ciutat de manera que es dugueren a terme un parell de visites institucionals a la Diputació provisional, on "tot foren obstacles i entrebancs", i a Obres Públiques, on "trobaren les maximes facilitats". De la Diputació l'ajuntament obtingué un carro per a regar i d'Obres Públiques una quantitat indeterminada en pessetes que s'acordà fos destinada a una subhasta per a que recaigués la neteja en algú de la població, un contracte que duraria quatre mesos.¹⁰³⁶

¹⁰³³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 18 d'octubre de 1932 (AMBB).

¹⁰³⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de maig de 1931 (AMBB).

¹⁰³⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de maig de 1931 (AMBB).

¹⁰³⁶ Actes del Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de maig de 1931 i del 7 de juny de 1931 (AMBB).

Però a l'hora de la veritat les gestions fetes resultaren del tot innecessàries. Resultava que la jornada de treball de reg no donava per regar tots els carrers i carreteres que es considerava que ho requerien, només la carretera de Lleida a Tarragona, de manera que es destapà un debat sobre com afrontar el problema. Bàsicament hi hagueren tres propostes: la del regidor Bardia que propugnava llogar una camioneta per a regar els carrers necessitats i pagar el tant per kilòmetre; el regidor Vallès que no estava d'acord en utilitzar el carro per regar els carrers del poble, degut a les reticències que havia mostrat la Diputació; i finalment el regidor Farré Canela que proposava que quan el carro acabés la seva feina si li sobrava temps es dediqués a regar els carrers, però no abans. L'alcalde, en definitiva, decidí cenyir-se a les condicions de la subhasta del contracte, on hi havia una clàusula que especificava que l'encarregat del reg estava sota la direcció de l'alcalde o de la comissió de Foment.¹⁰³⁷

De totes maneres al final sembla que les gestions amb la Diputació donaren els seus fruits ja que al juliol es rebien 600 ptes. de la Generalitat de Catalunya en concepte de despeses per mantenir el reg de la xarxa de carreteres de la Diputació.¹⁰³⁸ Els problemes amb la neteja de les vies continuaren ja que el juliol de 1932 el regidor Bardia parlava de queixes per les restes d'enderrocs i deixalles que els carros no netejaven, posant així en dificultats els carros de garbes, de manera que el batlle Navés assumí la responsabilitat de solucionar la qüestió.¹⁰³⁹

Al seu torn el mal estat de les vies de comunicació es pot palesar en les diferents iniciatives que el consistori anà prenent al llarg dels anys de la República. Així en ple juliol de 1932 en Farrerons havia de proposar omplir els clots de fang amb grava petita de la carretera.¹⁰⁴⁰ Aprofitant les obres anteriorment obertes, com veurem en l'apartat següent, pel tema de la voravia i el clavegueram el veïnat del c/ Jaume I (actual Sant Jaume) presentaren una instància firmada en grup i propugnada pel regidor Farré Canela demanant reformar el carrer i construir una voravia a l'esquerra. El Ple acordà fer les obres més endavant si quedaven diners de la partida pressupostària on, en aquell moment, tan sols hi quedaven 4000 ptes. per a despeses.¹⁰⁴¹

L'assumpte de la canal a la façana de la casa d'Armando Viles tornà a emergir a l'agost de 1931 però es tancà de seguida i taxativament acordant que l'esmentat ciutadà complís les

¹⁰³⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de juny de 1931 (AMBB).

¹⁰³⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de juliol de 1931 (AMBB).

¹⁰³⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de juliol 1932 (AMBB).

¹⁰⁴⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de juliol de 1932 (AMBB).

¹⁰⁴¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 d'agost 1931 (AMBB).

ordenances municipals.¹⁰⁴² Aquesta celeritat es matisà posteriorment acordant que el regidor Bardia tractaria amb l'esmentat ex-alcalde per tal de resoldre el tema.¹⁰⁴³ Tanmateix l'assumpte es complicà quan el senyor Armando es negà a posar la canal i amenaçà de tirar a terra les reformes que havia fet. Davant d'una posició tan maximalista s'acordà indicar-li per escrit que tenia tres mesos de temps per a instal·lar la canal que originava el conflicte.¹⁰⁴⁴ Finalment, aprofitant la dura nevada del febrer de 1932, s'acordà que no fos obligatori ficar canals si es feien obres a les façanes de les cases.¹⁰⁴⁵

Tot i que l'assumpte semblava que quedava tancat definitivament aquell febrer el cert és que el batlle Navés continuà amb les gestions, potser conscient que s'hi jugaven la imatge del republicanisme local, i al juliol presentà al Ple un acord amb Armando Viles. Aquest es comprometia a pagar la multa corresponent que li imposava l'administració i, a més, enderrocaria les reformes que havia dut a terme de forma unilateral i instal·laria la canal que l'ajuntament li demanà.¹⁰⁴⁶

A iniciativa del regidor Iglesias es feu tancar amb filferros la sèquia i el petit bosc de pins de l'avinguda Santiago Russinyol, ja que hi havia canalla que hi anava a jugar i malmetien els arbres.¹⁰⁴⁷ És interessant que ja existís una preocupació per l'estat d'un espai verd i que l'actuació estigués encaminada a protegir els arbres i no la joventut.

L'octubre de 1932 el Ple acordà pagar 8.500 ptes. a Carmel Vallés per la seva casa de la Plaça Constitució per la reforma de més amplitud a pagar en els propers cinc anys.¹⁰⁴⁸ L'assumpte es revisà en la següent reunió municipal, on s'assenyalava que la casa era al C/ Prat de la Riba núm. 2, i que el pagament tindria un interès del 6% i seria per anualitats vençudes. Com que aquell any el pressupost estava tancat se li donà els diners de la subscripció veïnal, el material de l'enderroc i els diners de la subhasta per fer l'enderroc.¹⁰⁴⁹

A finals de desembre de 1932 el batlle Navés féu enderrocar a la brigada la paret d'un edifici de Josep Bardia Miarna situat a la partida de Torressala perquè estava en mal estat i podia causar

¹⁰⁴² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 d'agost de 1931 (AMBB).

¹⁰⁴³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 d'agost de 1931 (AMBB).

¹⁰⁴⁴ *Ibidem* (AMBB).

¹⁰⁴⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de març de 1932 (AMBB).

¹⁰⁴⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 2 de juliol de 1932 (AMBB).

¹⁰⁴⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de juliol de 1932 (AMBB).

¹⁰⁴⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6 d'octubre de 1932 (AMBB).

¹⁰⁴⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 13 d'octubre de 1932 (AMBB).

algun accident. Com que el propietari s'havia estat fent l'orni i en Navés feu visitar el lloc pel capatàs d'obres s'acordà que en Bardia pagués les despeses de l'enderroc.¹⁰⁵⁰

La falta de pavimentació de l'espai públic es convertia en un problema de transport cada cop que el clima no era favorable. Així el temporal de pluges del gener de 1933 deixà "intransitables (...) gairebé tots els camins" de manera que s'hagué de procedir a la seva reparació, una proposta realitzada a iniciativa de la minoria tradicionalista per boca del seu regidor Farré Canela.¹⁰⁵¹

A més també s'hagué d'arranjar la cruïlla entre els carrers del Carme i Diputat Macià (actual c/ Nou)ja que, com denunciava Candi Farré el març de 1933, "està gairebé intransitable". Es tractava d'un dels cors comercials i polítics del poble de manera que les obres eren, de ben segur, una prioritat.¹⁰⁵²

Per acabar-ho d'adobar degut a la mala instal·lació d'un sifó al camí de la Fita aquest havia quedat, segons Ignasi Iglésies, pràcticament intransitable. S'acordà posar-se en contacte amb el president de la Sèquia Superior, probablement els autors de l'obra, per tal de demanar la reparació del sifó i l'arranjament del camí.¹⁰⁵³

La neteja de l'espai públic també s'estengué a espais d'interès públic com l'estació de trens. Així el març de 1933 el consistori acordà posar-se en contacte amb la Companyia del Ferrocarril del Nord per tal de posar "en condicions" l'andana de l'estació i netejar les vies "amb intensitat".¹⁰⁵⁴

Ben aviat s'estudià la possibilitat d'urbanitzar construint voreres el camí que duia al pas a nivell del ferrocarril ja que en feu petició la Companyia del Nord. L'Ajuntament ho estudià en relació als plànols del projecte de dipòsit depurador doble d'aigües abans de ser elevades.¹⁰⁵⁵

Al maig de 1931 es proposà urbanitzar els voltants del Grup Escolar però es deixà en *stand by* a l'espera de conèixer exactament l'estat econòmic del municipi. També s'acordà construir una vorera davant la casa de Federico Llorens, a l'Arrabal de Lleida, una iniciativa del regidor Arqués. Finalment el mateix dia l'alcalde Navés proposà a la comissió de Foment que informés sobre l'estat de l'enrajolat dels porxos de la plaça ja que els dies de pluja algunes zones quedaven inundades.¹⁰⁵⁶ A finals de mes s'arribà a la conclusió que al final el problema se sol·lucionava arrançant els porxos

¹⁰⁵⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 29 de desembre de 1932 (AMBB).

¹⁰⁵¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de gener de 1933 (AMBB).

¹⁰⁵² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de març de 1933 (AMBB).

¹⁰⁵³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de febrer de 1933 (AMBB).

¹⁰⁵⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de març de 1933 (AMBB).

¹⁰⁵⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 de maig de 1931 (AMBB).

¹⁰⁵⁶ *Ibidem* (AMBB).

de la casa núm. 9, on es feien els tolls d'aigua quan plovia, i que la seva reparació tindria un cost reduït.¹⁰⁵⁷

El tema de la vorera a l'Arrabal del Carme i, per tant, de la urbanització de la principal carretera de pas pel poble, s'abordà al ple següent amb un acord per construir voreres a tota la raval. Potser l'únic detall a tenir en compte, i que posa sobre la taula la contradicció entre espai públic i privat i la lluita del poder públic per construir una ciutat republicana a mida, fou el requeriment que se li feu al propietari de la finca de davant de la fonda Pujol (no s'especifica qui era) perquè "ascantoni un morro de terra que priva el pas als vianans de la vorera".¹⁰⁵⁸

Potser durant les obres d'aquesta vorera es decidí continuar-les al carrer del Carme, on forma una cruïlla, i es començaren a construir voravies al costat de cases amb números parells. Ens consta que hi hagué algun problema de morositat durant les obres, és el cas de Josep Bardia Miarnau que devia 231,78 ptes. i com l'alcalde s'havia d'encarregar en persona d'aconseguir el pagament "costi lo que costi". Al juliol se li donaren cinc dies de termini per a pagar les despeses però gràcies a la intervenció del regidor Arqués, que explicà que esperava fons per a pagar el primer plaç, se li concediren quinze per pagar el total de la factura, sinó seria entregada a l'agent executiu.

¹⁰⁵⁹

Un altre espai per urbanitzar era el carrer Diputat Macià, actual carrer Nou. A proposta de la comissió de Foment s'acordà col·locar la vorada¹⁰⁶⁰ a l'esmentat carrer pel costat de cases de números imparells que no en tenien. La mesura era una forma de ficar presses als propietaris per tal de que aquests construïssin la voravia, una gestió que es deixava en mans de l'alcalde. Entenem, per tant, que el sector públic urbanitzat, i la concepció d'aquest, estava tan subdesenvolupat que les voreres eren considerades no només privades sinó també un afer privat. Evidentment l'acció de la batllia republicana estava encaminada en una direcció totalment diferent i destinada a actuar en un espai considerat públic pels responsables polítics del moment.¹⁰⁶¹

També es confeccionà un pressupost per a les voravies de l'Avinguda de Pi i Margall, realitzat pel tècnic municipal, i com que la costum era que verbalment es cedís gratuïtament als propietaris el ciment emprat en les obres aquest cop s'optà per una altra opció. El consistori acordà

¹⁰⁵⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de maig de 1931 (AMBB).

¹⁰⁵⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de maig de 1931 (AMBB).

¹⁰⁵⁹ Actes del Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de maig i del 19 de juliol de 1931 (AMBB).

¹⁰⁶⁰ Segons el DIEC2: "Filera de peces de pedra o de formigó que forma la vora o el marge d'una andana o d'una vorera, que separa els vianants del trànsit de vehicles contigu."

¹⁰⁶¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de maig de 1931 (AMBB).

rebaixar a tots els afectats un 25% del cost i a qui es negués la brigada s'ho cobraria després passant el compte corresponent.¹⁰⁶²

L'últim dia de maig de 1931 encara s'aprovava la moció de la comissió de Foment per a col·locar la vorera des del local del CDR al c/ Diputat Macià (actual c/ Nou) fins al xamfrà amb el c/ Àngel Guimerà.¹⁰⁶³ La construcció de voravies arribava a finals de juny a l'Avinguda de Pi i Margall, on sorgia certa polèmica i dificultat per arranjar un tram anomenat “cantó dels miners”. Sembla que s'havia de treure terra petrificada que sobresortia de l'alineació de cases situades davant de la llar de Modest Pujol. Mostrà la seva disconformitat inicial el regidor Giné que veia innecessari aplicar la rebaixa del 25% del cost en aquest cas ja que segons ell “no la creu justa si no es tracta de gent menesterosa”. Tanmateix el regidor Vallès argumentà que la millora era realment necessària per les males condicions de la zona i que, en qualsevol cas, les cases amb la terra que sobresortia ja quedarien prou perjudicades per la reforma de manera que volia la pena aplicar la rebaixa del 25%. Finalment les obres s'aprovaren per unanimitat del Ple i es donà la llum verda per a començar les obres un cop es llegiren els estudis, pressupostos i dictàmens de la comissió i dels tècnics involucrats.¹⁰⁶⁴

Al juliol es col·locà una tapa de ferro per tapar una boca de claveguera al carrer Diputat Macià (actual c/ Nou) per davant de l'església parroquial.¹⁰⁶⁵ A més, els veïns del mateix carrer presentaren una setmana després varies instàncies sol·licitant la construcció de la vorada ja que es comprometien a construir ells les voravies.¹⁰⁶⁶ Degut a la construcció de la claveguera les obres pujaven més del càlcul inicial de manera que els veïns demanaren una subvenció del 50% del cost quan aquest superés les 500 ptes. que era la quantitat que havien calculat i només afectaria la zona de cases on hi havia la rasa per a col·locar-hi la cloaca.¹⁰⁶⁷

Un cop començades les obres del c/ Diputat Macià sembla que aquestes es duïen a terme de forma poc curosa ja que el regidor Bardia hagué de demanar que la presidència es preocupés d'evitar la destrucció de les lloses de pedra de la voravia d'aquest carrer. En Farrerons li contestà que no passaria més i que s'havia trencat solament per a carregar-les de cara al seu trasllat i ja

¹⁰⁶² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de maig de 1931 (AMBB).

¹⁰⁶³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de maig de 1931 (AMBB).

¹⁰⁶⁴ Actes del Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de juny i del 9 de juliol de 1931 (AMBB).

¹⁰⁶⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de juliol de 1931 (AMBB).

¹⁰⁶⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de juliol de 1931 (AMBB).

¹⁰⁶⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 d'agost de 1931 (AMBB).

estaven totes arrencades.¹⁰⁶⁸ Finalment les lloses, a petició dels veïns del c/ Molí de vent, servirien per a la construcció de la voravia d'aquest carrer, amb la condició que les despeses de transport i cimentara corria a càrrec d'aquests.¹⁰⁶⁹

Les obres d'urbanització les podem anar resseguint a través de les factures que l'Ajuntament anava pagant. Per exemple al juliol s'aprova el pagament d'una factura de 125 ptes. a Sebastià Esqué per 25 metres lineals de vorada, a 5 ptes. el metre.¹⁰⁷⁰

També feia falta apressar als propietaris per tal de dur a terme les obres d'urbanització dels carrers. A tall d'exemple a finals de juliol el regidor Bardia demanava que s'exigís als veïns del c/ Santa Justina que tenien el bordó col·locat des de feia molt de temps que en construïssin la voravia. La moció s'aprova amb l'afegit del regidor Farré Canela exigint el mateix a tots els veïns d'altres carrers en la mateixa situació "per que aixís es fa justícia".¹⁰⁷¹

Magí Figuerola encapçalava una petició dels veïns del c/ Indústria per a col·locar el bordó per a fer la voravia del carrer, alhora que demanaven instal·lar-hi la claveguera i la xarxa de canonades.¹⁰⁷² Es donà una estranya circumstància amb Joan Aragüés el qual demanà un auxili a l'Ajuntament per a construir la voravia de casa seva, petició que li fou denegada ja que el consistori no podia subvencionar-lo sense fer-ho també a tota la resta.¹⁰⁷³

La relació entre les obres d'urbanització i les de salubritat i higiene es fa evident veient el conjunt d'aquestes actuacions polítiques. Així ja a l'agost de 1931 un tal Guasch exposava en una conversa amb el regidor Bardia Canela que estava d'acord amb construir la voravia davant de casa seva però que l'ajuntament hauria d'estudiar-hi també el desaigüe de les aigües pluvials, de manera que es deixà a la comissió d'Obres dictaminar sobre la qüestió.¹⁰⁷⁴ Pel que fa al carrer Ignasi Iglesias els veïns presentaren una petició per tal d'arreglar-lo, instal·lar-hi una canonada d'aigües i un desaigüe.¹⁰⁷⁵

L'últim dia d'octubre el batlle Navés impulsà la col·locació d'un bordó als 700 metres de l'Avinguda de la República, unes obres que costarien 4500 ptes. i que passarien al pressupost de

¹⁰⁶⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de juliol de 1931 (AMBB).

¹⁰⁶⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 d'agost de 1931 (AMBB).

¹⁰⁷⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de juliol de 1931 (AMBB).

¹⁰⁷¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de juliol de 1931 (AMBB).

¹⁰⁷² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de juliol de 1931 (AMBB).

¹⁰⁷³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 d'agost de 1931 (AMBB).

¹⁰⁷⁴ *Ibidem* (AMBB).

¹⁰⁷⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 d'agost de 1931 (AMBB).

1932. Malgrat que en Bardia ho veié com una despesa molt elevada la reforma s'havia de fer en aquell moment aprofitant que Obres Públiques rebaixaria el nivell de l'Avinguda de manera que, després d'un informe favorable de la comissió de Foment, s'aprovaren les obres.¹⁰⁷⁶ L'assumpte s'allargaria fins al febrer de 1932 quan encara des del Ple s'invitava a l'enginyer en qüestió a visitar les obres de l'avinguda per tal de què veiés la necessitat d'arranjar-la de bordó a bordó evitant, així, despeses al municipi, malgrat que l'obra ja havia sortit a subhasta.¹⁰⁷⁷ Encara al febrer en Navés assegurà en un Ple que visitaria l'avinguda de la República l'enginyer o un ajudant seu, fet que ens fa suposar algun contacte amb ells més o menys recent respecte al Ple anterior.¹⁰⁷⁸ Malgrat tot sembla que l'ajudant d'Obres Públiques realitzà la visita i, més tard, explicà que les obres no es podien fer. Tot i això, aquest insinuà que s'havia d'aconseguir el permís del govern de la República de manera que l'ajuntament acabà per enviar una petició al ministeri corresponent a l'espera d'una resposta que desencallés, o no, definitivament el projecte.¹⁰⁷⁹

A inicis de 1932 en Bardia Canela es queixava d'un mal estat general de l'espai públic amb “voravies plenes de fang que no és netegen; carrers amb fang, aigües brutes que impossibiliten el trànsit, com el de la Capella, enfront de la casa d'En Josep Fort”. Davant d'això el batlle Navés assegurà que es procuraria arreglar-ho.¹⁰⁸⁰ Resulta evident que malgrat la forta inversió que estava realitzant el consistori l'acció duta a terme encara era insuficient per modernitzar l'entramat urbà del poble.

Aprofitant l'enfonsament per humitat d'una sitja a l'interior de la casa d'Amàlia Giné, cal Valeri, al c/ Concepció Soler, en Navés proposà enderrocar la casa ja que els veïns igualment volien rebaixar el carrer i, de passada, es podria eixamplar el carrer.¹⁰⁸¹ Després d'una reunió amb el veïnat del carrer s'acordà arreglar les clavegueres i canonades, i rebaixar la rasant en uns 20 cm davant de la botiga de Josep Capell, deixant una sola rasant del 3% arribant al c/ Hospital.¹⁰⁸² Al cap de poc les gestions amb els hereus d'Amàlia Giné (ella havia mort) aconseguiren que cedissin de forma

¹⁰⁷⁶ Actes del Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 d'octubre i del 14 de novembre de 1931 (AMBB).

¹⁰⁷⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6 de febrer de 1932 (AMBB).

¹⁰⁷⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 13 de febrer 1932 (AMBB).

¹⁰⁷⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 12 de març de 1932 (AMBB).

¹⁰⁸⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de gener de 1932 (AMBB).

¹⁰⁸¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de març de 1932 (AMBB).

¹⁰⁸² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 12 de març de 1932 (AMBB).

gratuïta el pati de la casa per a fer l'ampliació del carrer.¹⁰⁸³ Finalment també es decidí que, després de que el veïnat pagués per rebaixar els terrenys el carrer s'inclogués dins la Xarxa Mías i renovar-hi, així, la xarxa de clavegueram i canonades d'aigua potable.¹⁰⁸⁴ Malgrat alguna disputa amb l'oposició tradicionalista sobre la urgència amb la qual es volien iniciar les obres, el cert és que en les actes dels Plens es reflecteix una visió dura del carrer on es considerat un espai pràcticament sense urbanitzar, tot i formar part del nucli antic del poble.¹⁰⁸⁵ El dia 15 de maig l'hereu d'Amàlia Giné visità les Borges per veure sobre el terreny les obres que es volien fer. Tanmateix, durant el mateix Ple el regidor Farrerons alertà d'un canvi en les condicions per a la reforma del carrer en qüestió de manera que s'acordà que la comissió de Foment redactés un informe al respecte.¹⁰⁸⁶

També s'estava gestionant la compra de la casa de Pere Lupi al c/ Concepció Soler per tal de completar adequadament l'arranjament i urbanització del carrer. Al juny de 1932 s'informà al senyor Lupi que l'ajuntament estava disposat a pagar 5000 ptes. per la casa.¹⁰⁸⁷ La seva contraoferta no es feu esperar i demanà 7000 ptes. per l'habitatge, de manera que l'ajuntament li respongué augmentat l'oferta de compra a les 6000 ptes.¹⁰⁸⁸ Aquest seria l'acord final amb Lupi, el qual rebria el pagament en dos anys a partir del següent exercici.¹⁰⁸⁹ L'acord, a l'espera de ser firmat, precisava que aquest es faria en dos terminis de 3000 ptes. cada un, el primer el 1933 i el segon el 1934.¹⁰⁹⁰ Posteriorment, a l'agost, i tornant a les reformes del carrer en qüestió, el Ple acordà arreglar la voravia vella per tal de ficar-la al mateix nivell que la nova, realitzant així una reforma integral de l'espai.¹⁰⁹¹

L'assumpte del carrer Jaume I sembla que tenia a veure amb l'existència de dues sèquies, la superior i una altra que passava per sota de la primera. De fet part del veïnat del carrer demanà la

¹⁰⁸³ Actes del Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 2 i 9 d'abril de 1932 (AMBB). De totes maneres les converses continuaren almenys fins a finals d'abril, ja que en queda constància al Ple del dia 30 del mateix mes (AMBB).

¹⁰⁸⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 d'abril de 1932 (AMBB).

¹⁰⁸⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 d'abril de 1932 (AMBB).

¹⁰⁸⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 21 de maig de 1932 (AMBB).

¹⁰⁸⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 11 de juny de 1932 (AMBB).

¹⁰⁸⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 25 de juny de 1932 (AMBB).

¹⁰⁸⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de juliol de 1932 (AMBB).

¹⁰⁹⁰ Finalment s'especifica que la casa és a la Plaça de la Constitució núm. 1 a nom d'Amàlia Giné Ricart, tocant per la dreta amb Joan Falcó i per l'esquerra amb Teresa Bartolo i d'altres. Font: Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de juliol de 1932 (AMBB).

¹⁰⁹¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6 d'agost de 1932 (AMBB).

supressió de la segona sèquia i la qüestió quedà en mans de la comissió de Foment.¹⁰⁹² Aquesta, juntament amb la Junta de Sanitat Local, acordaren suprimir la sèquia per motius de sanitat pública i declararen de secà els terrenys regats així com aprovaren informar-ne la Societat Canal d'Urgell.¹⁰⁹³ Aquesta decisió motivà queixes de Joan Josa Vilafranca i Josep Canela Cots ja que afectava uns terrenys de la seva propietat situats a la partida "Tres".¹⁰⁹⁴

La política d'urbanització de l'espai públic també tenia cert planejament i estructura de cara al futur. Així, entre les peticions un cop aprovat l'Estatut de 1932 al govern de Macià, hi havia l'asfaltat de les carreteres.¹⁰⁹⁵ També el maig de 1932 i aprofitant les peticions referents a l'avinguda de la República, l'Ajuntament demanà a Obres Públiques arreglar la travessera de la carretera de Lleida a Tarragona.¹⁰⁹⁶

Algunes situacions per imprevistes que eren demostren una falta de manteniment de les infraestructures públiques que, com a mínim, era fruit d'una inversió insuficient, malgrat ser alta, durant els anys de la dictadura. Així el juliol de 1932 aparegueren filtracions d'aigua al c/ Ignasi Iglesias i el batlle Navés proposà arreglar tot el carrer, cimentar la sèquia o prohibir llençar aigua a la via. Com que el regidor Iglesias proposava construir un desaigüe s'acordà que la comissió de Foment realitzés una inspecció.¹⁰⁹⁷ Finalment s'acordà fer unes instal·lacions adequades d'aigua al carrer, a instància del veïnat, i estudiar el fet de construir-hi la claveguera.¹⁰⁹⁸

L'agost de 1932 el regidor Bardia proposava arranjar el carrer de l'estació de trens però el batlle Navés es va veure obligat a assenyalar que primer s'havia d'estudiar l'estat econòmic del municipi.¹⁰⁹⁹ En Bardia hi insistí altre cop al setembre però obtingué la mateixa resposta del batlle amb el compromís, això sí, de que ho estudiés la comissió de Foment per veure quan valdria.¹¹⁰⁰ Finalment s'acordà arreglar el camí amb grava neta, una actuació que es considerarà imprescindible degut al seu mal estat.¹¹⁰¹

¹⁰⁹² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 14 de maig de 1932 (AMBB).

¹⁰⁹³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 28 de maig de 1932 (AMBB).

¹⁰⁹⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de juliol de 1932 (AMBB).

¹⁰⁹⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 d'abril de 1932 (AMBB).

¹⁰⁹⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 14 de maig de 1932 (AMBB).

¹⁰⁹⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de juliol de 1932 (AMBB).

¹⁰⁹⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6 d'agost de 1932 (AMBB).

¹⁰⁹⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 13 d'agost de 1932 (AMBB).

¹¹⁰⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de setembre de 1932 (AMBB).

¹¹⁰¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 24 de setembre de 1932 (AMBB).

Durant el procés d'urbanització del poble al novembre d'aquell any s'aprovà la proposta de Candi Farré de que la comissió de Foment i Obres dictaminés sobre l'alineació dels c/ Catalunya amb c/ Orient i que segons les indicacions de l'informe es resolgués d'acord amb les conclusions d'aquest.¹¹⁰² L'acord final passà per suprimir un tros del c/ Orient fins al c/ Pau Claris (actual c/ Sant Josep) per tal d'urbanitzar aquell sector de la ciutat.¹¹⁰³

La xarxa elèctrica i l'enllumenat públic

El tema de l'ús d'un sistema d'enllumenat públic és força interessant, ni que només sigui per veure com influí el perfil polític dels protagonistes en la sèrie d'esdeveniments que es desencadenaren, els quals van arribar, almenys, fins a la Guerra Civil. Existien propostes d'instal·lar faroles elèctriques i línies subterrànies al Passeig del Terrall i el camí de l'estació de ferrocarrils. De la mateixa manera es plantejà la possibilitat d'il·luminar els safareigs públics sempre i quan l'Ajuntament no es veiés perjudicat pel cost del projecte.¹¹⁰⁴

Pel que fa a la instal·lació elèctrica del Terrall hi hagué un malentès entre l'alcalde Navés i l'industrial Joan Serra. Sembla que aquest darrer li comentà al batlle si podia arreglar "lo del Terrall" i en Navés pensà que es referia a la col·locació d'uns ferros de manera que li donà llum verda. En realitat Serra es referia a renovar la instal·lació elèctrica així que, veient la importància de les obres i que no s'havia celebrat una subhasta pública s'hagueren de suspendre els treballs. Per solucionar el malentès l'Altisen confeccionà un pressupost de despeses que incloïa les que ja havia realitzar en Serra, per les quals ja havia preguntat el regidor Farré Canela, i se li adjudicaren a ell fer les obres amb les condicions ja existents.¹¹⁰⁵ Finalment al juliol passà per l'aprovació del Ple dues factures a nom d'en Serra, una de 434 ptes. per la instal·lació elèctrica del Terrall i una altra de 23,60 ptes. per material elèctric.¹¹⁰⁶

Passats uns mesos, a l'octubre, en Candi Farré es queixà al Ple de l'ajuntament del mal estat de la instal·lació i subministrament elèctric a la població. Davant d'això s'optà per cridar al gerent

¹¹⁰² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de novembre de 1932 (AMBB).

¹¹⁰³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 24 de novembre de 1932 (AMBB).

¹¹⁰⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 de maig de 1931 (AMBB).

¹¹⁰⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de maig de 1931 (AMBB).

¹¹⁰⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de juliol de 1931 (AMBB).

de Elèctrica Baiget S.A. i invitar-lo a tenir més cura de les esmentades instal·lacions.¹¹⁰⁷ Al novembre el batlle Navés comentà com uns enginyers industrials havien revisat l'estat de les instal·lacions d'alguns pobles veïns i que també es podria dur a terme el mateix a les Borges. Tot i això el regidor Farrerons comentà que abans de procedir violentament s'havia de parlar amb l'Elèctrica perquè tenien especial consideració per l'ajuntament i les tarifes eren baixes i alguns llums no es pagaven. Davant d'aquestes afirmacions en Bardia contestà que el que s'havia de fer era complir la llei i si s'havia de pagar més es pagaria. Com que en Farrerons insistí en els seus arguments es deixà l'assumpte en mans del batlle, no sense acordar abans instal·lar 30 llums més a l'enllumenat públic.¹¹⁰⁸ Passades dues setmanes, en Navés es ficà en contacte amb els enginyers aquests demanaren 300 ptes. per a realitzar la inspecció de la instal·lació elèctrica. Veient que s'avançava en l'agenda de l'alcalde els regidors Bardia i Farrerons insistiren en donar quinze dies més a Baiget per arreglar el tema, petició que fou aprovada però amb la contrapartida que si no s'arribava a un acord se l'obligaria.¹¹⁰⁹

Al febrer de 1932 es presentà al Ple una instància firmada per gairebé tots els ciutadans consumidors de fluid elèctric queixant-se del mal estat de les instal·lacions i del preu del subministrament. Davant de la petició, en Navés parlà amb el senyor Baiget (potser el fill del fundador de l'empresa) i diu que acceptava les següents qüestions proposades: “instal·lacions en forma, xarxa de seguretat, regulador de corrent i supressió de la dinamo perturbadora de les audicions radio-fòniques”. A més des del Ple s'exigí la revisió dels comptadors de forma professional, és a dir, apuntant-ho tot en una llibreta i la data de la visita, de manera que passà a estudi de la comissió corresponent.¹¹¹⁰

Tanmateix, cap a finals de mes la comissió de Foment agafà la responsabilitat d'informar sobre el transformador pel soroll que causava i les “flames que surten durant la nit”, ja que el veïnat del C/ Abadia en demanava el seu trasllat.¹¹¹¹ Sense saber quin sentit tenia, finalment el Ple aprovà el dictamen de la comissió en la següent reunió.¹¹¹²

L'assumpte d'en Baiget es complicà quan en Navés explicà en Ple que no sabia què fer perquè el document del contracte amb en Baiget s'havia perdut. Davant d'això en Bardia preguntà

¹¹⁰⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 d'octubre de 1931 (AMBB).

¹¹⁰⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 14 de novembre de 1931 (AMBB).

¹¹⁰⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 28 de novembre de 1931 (AMBB).

¹¹¹⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6 de febrer de 1932 (AMBB).

¹¹¹¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27 de febrer de 1932 (AMBB).

¹¹¹² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 12 de març de 1932 (AMBB).

al secretari per l'estat de l'arxiu municipal que li contestà que els documents des del setembre de 1927 s'arxivaven per any i dins d'aquesta categoria per assumptes.¹¹¹³

L'embolic fou tan greu que en el mateix Ple s'arribà a demanar al ministre de Governació que suprimís de la percepció del mínim en les tarifes establertes per Elèctrica Baiget, S.A.¹¹¹⁴ Al maig en Farrerons anuncià al Ple que es reuniria amb el senyor Altisent, el gerent d'Elèctrica Baiget S.A.¹¹¹⁵

Arribats a l'abril d'aquell 1932 seguien les obres per augmentar la il·luminació en l'espai públic de manera que en Candi Farré demanà instal·lar un llum al pas a nivell, així que s'acordà demanar primer una autorització a la Societat Canal d'Urgell i a la Companyia de Ferrocarrils del Nord.¹¹¹⁶ No seria l'última vegada que Candi mostrava interès per la idea de millorar la il·luminació pública.¹¹¹⁷ Cap a mitjans de juliol en Baiget feu una oferta de llums i faroles a l'ajuntament però no es firmà cap contracte.¹¹¹⁸ Finalment el batlle Navés aconseguí del Baiget una rebaixa de 0.50 ptes. quedant a 2 ptes., de manera que s'aprovà que en Baiget fes la instal·lació.¹¹¹⁹ L'assumpte encara no deuria estar encarrilat a finals de juliol ja que en Bardia preguntà per la qüestió en el Ple.¹¹²⁰ De fet, aquell setembre l'assumpte de l'enllumenat del Terrall encara cuejava de manera que el govern municipal decidí crear una comissió encarregada de revisar el material elèctric comprat l'any passat abans de procedir a la seva instal·lació. La comissió estava formada pel batlle Joan Navés, el regidor Manel Farrerons i el tècnic Miquel Altisent.¹¹²¹

Posteriorment, a l'octubre, l'Ajuntament adquirí una o dues faroles mitjançant una oferta de la Casa Butsems.¹¹²² La qüestió s'eternitzava i al novembre Candi Farré encara preguntava sobre el tema i si s'havien col·locat tots els llums. En Navés respongué que en principi sí però que si algú en demanava de nous es comprarien i col·locarien si es consideraven necessaris.¹¹²³

¹¹¹³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 12 de març de 1932 (AMBB).

¹¹¹⁴ *Ibidem* (AMBB).

¹¹¹⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 28 de maig de 1932 (AMBB).

¹¹¹⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 d'abril 1932 (AMBB).

¹¹¹⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de juliol de 1932 (AMBB).

¹¹¹⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de juliol 1932 (AMBB).

¹¹¹⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de juliol de 1932 (AMBB).

¹¹²⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de juliol de 1932 (AMBB).

¹¹²¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de setembre de 1932 (AMBB).

¹¹²² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 13 d'octubre de 1932 (AMBB).

¹¹²³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de novembre de 1932 (AMBB).

Sembla que a mitjans d'octubre es produí una “pertorbació” en la xarxa elèctrica que causà la destrucció de telèfons a la barriada de l'estació de trens, segons denunciava el regidor Candi Farré. El tècnic de l'elèctrica Baiget, Miquel Altisent, comunicà a Farré Mir que s'havia tractat d'una sobretensió i que ja ho arreglaria, però a proposta del regidor Bardia Canela el Ple decidí comunicar-ho a la Direcció General de la Companyia perquè n'expliqués els motius.¹¹²⁴ A principis de novembre un inspector de la Telefònica visità la població i sembla que dictamina que l'incidint era degut a l'alta tensió que suportaven en uns cables en mal estat.¹¹²⁵ L'ajuntament no prengué cap decisió fins a finals de mes quan s'acorda esperar l'informe de la Companyia Telefònica i donar 15 dies a l'Elèctrica Baiget per arreglar els desperfectes.¹¹²⁶

Potser a partir d'aquest incident es veié la necessitat de reformar la xarxa elèctrica de la població de forma definitiva. De fet, a principis de desembre, el gerent de l'Elèctrica Baiget SA es comprometé a començar la reforma i arranament de les línies elèctriques, primer les que no alimentaven les fàbriques i molins d'oli i, un cop acabada la campanya de collita d'olives, s'abordarien aquestes.¹¹²⁷

El mal estat de la xarxa pública i la desídia de l'empresa gestora es tornà a posar de manifest aquell mateix mes. Així en Candi Farré denunciava que l'encarregat del servei d'il·luminació, sense esmentar-lo però en clara referència a en Baiget, no li feia cas quan se l'advertia que havia de canviar les bombetes dels llums fosos dels carrers cèntrics del poble, els que primer havien rebut l'arribada de l'energia elèctrica i ara es veien abandonats. Davant d'aquesta acumulació de fets, i després de que el batlle Navés també havia constatat la denúncia d'en Candi havent avisat també l'encarregat, de manera que es decidí que quan la contractació de l'empresa o l'encarregat es posés a subhasta es ficarien clàusules en el contracte que evitessin repetir la situació.¹¹²⁸ De fet el contracte d'arrendament caducà al cap de pocs dies de manera que es posà a subhasta pública de cara al 1933 el mateix divendres 30 de desembre a les 6 de la tarda fent els anuncis corresponents.¹¹²⁹

¹¹²⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 18 d'octubre de 1932 (AMBB).

¹¹²⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de novembre de 1932 (AMBB).

¹¹²⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 24 de novembre de 1932 (AMBB).

¹¹²⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 15 de desembre de 1932 (AMBB).

¹¹²⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 22 de desembre de 1932 (AMBB).

¹¹²⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 29 de desembre de 1932 (AMBB).

La primera referència a l'estat de les obres de les escoles públiques durant la República la trobem al juliol d'aquell 1931. Sembla que el solar on es construïa l'edifici era insuficient, ja que la tanca al seu voltant hi passava tocant i, per tant, un cop acabat el pati d'esbarjo seria molt poc. L'arquitecte escolar aconsellava ampliar-lo de manera que el batlle accidental Manel Farrerons s'entrevistà amb Joan Cornudella, propietari dels terrenys adjacents. Aquest, però, li'n demanà 6000 ptes. per una finca de 20 metres i 12000 per tot el terreny. En Farrerons considerava la proposta molt cara i el preu exorbitant tenint en compte que en Cornudella havia pagat només 5000 ptes. per tot el terreny. Candi Farré, que presidia la comissió de Cultura, es mostrà partidari de comprar tot el terreny de manera que en Bardia proposà fer gestions per a rebaixar el preu "ja que'l negoci que faria dit senyor fora massa exagerat".

D'altra banda el tradicionalista Farré Canela convidà a entendre la posició del propietari: tenia una indústria de teuleria i utilitzava la terra de la propietat per a la seva construcció. Així doncs, en paraules del regidor, en Cornudella "li dona un valor proporcionat a l'utilitat q' en treu". Per tal de satisfer les necessitats del propietari la presidència proposà que les terres que necessiti extreure se li donin de manera que en Bardia proposà que les comissions de Cultura i Foment es reuníssim amb ell. Tanmateix, degut a la urgència del cas per la necessitat d'accelerar les obres, s'acordà per unanimitat que el batlle accidental s'entrevistés amb en Cornudella i trobessin una sol·lució satisfactòria per a les dues parts.¹¹³⁰

Les gestions amb el senyor Cornudella resultaren infructuoses ja que el ciutadà en qüestió es negà a rebaixar més de 1000 ptes. el total del preu que demanava per la finca. Davant d'aquesta situació s'obriren converses amb els propietaris d'una era propera per tal d'adquirir-la i acabar amb la paràlisi en les obres.¹¹³¹

Finalment a finals de juliol s'arribà a un acord. L'ajuntament comprava a en Cornudella la finca, que anava a nom de la seva dona Rosa Barberà Arrufat, situada a la partida de les Forques i de l'extensió d'una hectàrea, 79 àrees i 76 "centiàrees". El preu acordat fou d'11000 ptes. a pagar en sis anys a raó de 2000 ptes. cada any, excepte el darrer que seria de 1000 ptes. L'inici del pagament seria l'any econòmic 1932 i l'acord no incloïa el pagament de cap tipus d'interès per al senyor Cornudella però, a canvi, se li facilitaria l'extracció de terra per al seu ús industrial i deixant el

¹¹³⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de juliol de 1931 (AMBB).

¹¹³¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de juliol de 1931 (AMBB).

terreny tan pla com fos possible.¹¹³² L'acord fou aprovat per unanimitat del Ple i es delegà en l'alcalde la firma de l'escriptura.¹¹³³

L'assumpte, però, no s'acabà allí. D'entre tots els propietaris als quals s'havia de comprar el terreny sembla que Anton Boldú Garsaball, de cal Tio, no estava d'acord amb el peritatge que s'havia fet de la seva propietat i es negava a vendre'l. La seva postura era tan inamovible que fins i tot la presidència "s'ha personat i a batallat durant prop d'una hora sense poderne treure res", de manera que s'acordà dur a terme una expropiació, mentre que amb la resta de propietaris s'arribaren a acords de compensació de venda mitjançant diners o altres propietats.¹¹³⁴

A l'octubre es destapà un assumpte econòmic relacionat amb el cost de la construcció del Grup Escolar. Sembla que l'agost de 1929 s'havia de fer el segon pagament per les obres de construcció de les escoles a l'estat (55035,14 ptes. darrer pagament) dels 25% del cost total. Davant d'aquest endarreriment s'acordà fer el pagament de forma immediata retirant els diners del compte de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, i 5770,74 ptes. del 25% de l'import del pressupost addicional (23082,98 ptes.). Ambdues quantitats sumaven 60805,88 ptes. i s'intentà pagar-ho ràpidament per tal de no perjudicar els interessos del contractista.¹¹³⁵ Al desembre el batlle Navés anà a Barcelona a retirar els diners de la Caixa de Pensions, i aprofità per realitzar alguns tràmits i contactes polítics, entre els quals reunir-se amb el President Macià.¹¹³⁶

Les gestions del batlle Navés permeteren que al novembre s'anuncià un acord amb el propietari Ramon Boldú Garsaball. Aquest es negava a vendre els terrenys necessaris per al pati de les escoles però finalment accedí a fer una permuta per una finca situada al final del c/ Batlle Benet (actual c/ Sant Pere).¹¹³⁷

Un cop més o menys embastat el tema de les obres pendents del pati de les escoles es començà a preparar l'interior. Així el govern municipal acordà demanar al ministeri d'Instrucció Pública pagar a mitges amb l'ajuntament les despeses i les obres d'instal·lació de la calefacció de l'edifici del Grup Escolar i demanar la concessió de material necessari així com el permís per a

¹¹³² Tanmateix al següent Ple s'especificà que l'autorització per treure terra només seria vàlida durant els sis anys que duraria el pagament. Font: Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de juliol de 1931.

¹¹³³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de juliol de 1931 (AMBB).

¹¹³⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de juliol 1931 (AMBB).

¹¹³⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 22 d'octubre de 1931 (AMBB).

¹¹³⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de desembre de 1931 (AMBB).

¹¹³⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 21 de novembre de 1931 (AMBB).

realitzar la instal·lació elèctrica per al sistema d'il·luminació.¹¹³⁸ Tanmateix la cosa es retardà degut a la construcció de l'estat republicà de manera que a l'agost, davant de l'aprovació imminent de l'estatut, el govern municipal decidí estar-hi atent per fer les peticions per la millora d'obres i serveis, mobiliari i calefacció del Grup Escolar a la Generalitat.¹¹³⁹ Sense dubte es tractava d'una decisió estratègica ja que la proximitat amb el President Macià a ulls del consistori borgenc permetria una millor gestió de l'assumpte i, a més, favorable als interessos borgencs. Finalment el juny de 1932 es feia efectiva la compra dels solars per al pati de les escoles públiques.¹¹⁴⁰

Al setembre d'aquell any, quan havia de començar el curs escolar, ja era evident que l'edifici romandria tancat almenys durant tot el període lectiu. En Candi Farré s'interessà pel tema de l'arquitecte de les Escoles a qui el batlle Navés havia anat a veure però aquell es trobava absent per estar de permís. Sembla que en aquell moment l'edifici estava acabat ja en el Ple Navés demanava fer les gestions necessàries per poder fer ús de l'edifici. En una intervenció on repassà les gestions fetes pel consistori des del 1928 per demanar mobiliari, calefacció i material pedagògic a Madrid, concloguí que no hi havia hagut cap resultat des de Madrid, d'on depenia el centre. En Bardia Canela insistí en que una comissió anés a la capital de l'estat per tal de gestionar l'afer d'una manera personal però segurament era una opció descartada ja que amb les competències en mans de la Generalitat l'assumpte s'acceleraria amb l'aplicació de l'estatut.¹¹⁴¹

Posteriorment durant un Ple sembla que en realitat hi havia hagut desavinences, potser superades ja, entre l'arquitecte i el contractista, i un tal senyor Vilallonga havia indicat que al cap de poc s'acabarien les obres, inclosa la instal·lació de l'electricitat i la calefacció, per les quals l'ajuntament pagaria unes 10.000 ptes.¹¹⁴² De forma oficiosa el consistori s'assabentà de l'aprovació d'un pressupost addicional per part del ministeri d'Instrucció Pública per cobrir les despeses del moviment de terres i la instal·lació elèctrica i de calefacció al Grup Escolar. Com que l'ajuntament pagava el 25% del cost, les aproximadament 10.000 ptes. abans esmentades, s'acordà que després de les eleccions es demanés una subvenció al govern central o a la Generalitat.¹¹⁴³

De cara al desembre el contractista demanà a Candi Farré instal·lar el material sanitari de les escoles a les sales dels dipòsits d'aigua de l'edifici ja que abastirien el material i en permetrien una

¹¹³⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 12 de març de 1932 (AMBB).

¹¹³⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27 d'agost de 1932 (AMBB).

¹¹⁴⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 18 de juny de 1932 (AMBB).

¹¹⁴¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de setembre de 1932 (AMBB).

¹¹⁴² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de setembre de 1932 (AMBB).

¹¹⁴³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de novembre de 1932 (AMBB).

millor conservació. El regidor Farré Mir ho consultà al Ple però s'acordà primer parlar-ho amb l'arquitecte per conèixer el seu parer sobre el canvi de lloc.¹¹⁴⁴

Per al darrer Ple del mes i de l'any es rebé correspondència de la Direcció General de Primera Ensenyança on s'assenyalava que el Ministeri d'Instrucció Pública havia aprovat el pressupost addicional d'obres del Grup Escolar, incloent-hi la calefacció central i la rebaixa dels terrenys, per un total de 57.755,07 ptes. Com ja hem comentat abans l'ajuntament havia de contribuir amb el 25% de les despeses, 14.438,77 ptes., però com que ja tenia en dipòsit 5.770,74 ptes. només n'havia d'abonar 8.668,03 ptes. La despesa fou aprovada a l'espera de les gestions que havia de fer la Generalitat al respecte.¹¹⁴⁵

Malgrat aquests avenços al març de 1933 el batlle Navés es lamentava en el Ple de l'ajuntament que l'activitat que s'observava en les obres per acabar l'edifici del Grup Escolar era ben minsa. Així el consistori, davant de la impotència que suposava el fet de només poder-se limitar a concedir una pròrroga, acordà presentar una protesta al Ministeri d'Instrucció Pública.¹¹⁴⁶

La xarxa de carreteres

Sembla que la construcció de la carretera entre les Borges i l'Espluga Calba portà certs problemes administratius degut a les quantitats amb què s'havia d'indemnitzar als propietaris afectats. Concretament s'obrí un expedient ja que alguns propietaris de la Floresta —el camí passava per la Floresta i els Omellons— aportaren un peritatge diferent de la de l'administració, deduïm que més alta, i pel maig de 1931 s'acordà que el tema passés a estudi de la comissió de Foment per si feia falta demanar l'opinió d'un tercer perit.¹¹⁴⁷ L'agost de 1932 Josep Cabestany Bellart, el contractista d'obres de la construcció del camí, demanava el retorn de la fiança que tenia dipositada en les obres.¹¹⁴⁸

La comissió de Foment es desplaçà a Lleida al juliol de 1931 cridada pel cap de vies i obres de l'antiga Diputació Provincial per entrevistar-se amb una comissió de Cervià de les Garrigues i arreglar el tema de la construcció de la carretera. Al presentar-se les condicions i pagaments al Ple

¹¹⁴⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'1 de desembre de 1932 (AMBB).

¹¹⁴⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 29 de desembre de 1932 (AMBB).

¹¹⁴⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de març de 1933 (AMBB).

¹¹⁴⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de maig de 1931 (AMBB).

¹¹⁴⁸ *Boletín Oficial de la Provincia de Lérida*, núm. 100 (18 agost 1932), p. 507.

per poder acabar l'obra el regidor Bardia ho considerà excessiu tenint en compte que ja tenien altres despeses com les escoles o la nova xarxa de clavegueram i considerà que per part de l'ajuntament de les Borges no hi havia tanta urgència. El regidor Arqués proposà demanar una prorroga excusant-se amb la manca de contractista tot i que el batlle provisional s'hi negà per considerar-ho una contradicció. Finalment s'aprovà una proposta de Bardia per nomenar una comissió per a resoldre-ho formada pel Batlle, l'Arqués i un membre de la comissió de Foment.¹¹⁴⁹ L'últim ple de juliol donava compte de la visita que feu en Farrerons a Cervià i dels contactes que ja hi havien amb diversos contractistes per a comparar preus i veure quina execució resultava més econòmica.¹¹⁵⁰ Finalment es tancava l'afer amb una inversió de només 7500 ptes. cada poble i amb totes les facilitats, interpretava el govern municipal, donades per la Generalitat. Possiblement el president Macià hi intervingué mitjançant alguna gestió ja que s'acordà donar-li les gràcies i, de fet, al novembre d'aquell 1931 se li tornà a demanar ajuda per tal d'accelerar els tràmits per iniciar la construcció. Com veurem es tractava, a més, d'una petició basada en l'interès per acabar amb la situació d'atur d'un grup d'obriers que havien demanat feina a l'ajuntament de les Borges.¹¹⁵¹ Al desembre, aprofitant un viatge per treure diners de la Caixa de Pensions per al pagament de diners del Grup Escolar, el batlle Navés es reuní amb el President Macià, el qual els hi digué que activaria la tramitació de la carretera en qüestió per donar feina als obrers tot i que, en qualsevol cas, no podrien començar a treballar-hi fins al proper pressupost.¹¹⁵² De fet, l'abril de 1932 encara es feien plans per demanar a la Generalitat l'acabament del camí de Cervià de manera que Navés es reuní amb Macià i aquest li confirmà que la concessió encara tardaria un temps.¹¹⁵³ L'assumpte s'allargà almenys fins al setembre quan tenim constància que el President Macià havia dit a Tàrraga que la carretera de Cervià seria la primera de fer-se a la província.¹¹⁵⁴

Aquell juliol la comissió també s'entrevistà amb gent de l'Albi, sense especificar qui, per exposar la necessitat de construir una carretera que unís ambdós pobles. El contacte fou fructífer i el grup d'albinencs "es mostra entusiasmada i donà tota classe de facilitats per l'obra".¹¹⁵⁵ L'assumpte deuria estar congelat durant temps ja que l'abril de 1932 l'ajuntament de les Borges es plantejava

¹¹⁴⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de juliol de 1931 (AMBB).

¹¹⁵⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de juliol de 1931 (AMBB).

¹¹⁵¹ Actes dels Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 d'agost i del 28 de novembre de 1931 (AMBB).

¹¹⁵² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de desembre de 1931 (AMBB).

¹¹⁵³ Actes dels Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 i el 30 d'abril de 1932 (AMBB).

¹¹⁵⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de setembre de 1932 (AMBB).

¹¹⁵⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de juliol de 1931 (AMBB).

demanar a la Generalitat, un cop aprovat l'Estatut del 32, la construcció del tram de carretera amb l'Albi.¹¹⁵⁶

Pel que fa a la carretera entre les Borges i Bellpuig tenim les primeres notícies a principis de novembre de 1932. El batlle Navés explicà en Ple que en les obres els seus primers kilòmetres no entraven al plec de condicions la rebaixa de la via en la travessia de les Borges i que estava en mans del contractista Piqué fer-ho. Tanmateix la comissió de Foment i Obres Públiques considerava temporal la reparació de manera que s'acordà que la comissió parlés amb en Piqué sobre l'afer per mirar d'esmenar-ho.¹¹⁵⁷

El març de 1933 el regidor Bardia Canela aconseguí el suport del consistori i es proposà a la Generalitat arranjar un ramal de carretera que anava de la casella del Senant fins a l'entroncament amb la carretera de Bellpuig que, allora, passava pel camí anomenat "del carro". El regidor ho considerà una necessitat d'urgència pels residents de les Borges i altres pobles de la rodalia "que vénen a facturar a l'estació d'aquesta localitat i al mateix temps seria una economia pel Municipi puix que no caldria pressupostar cap quantitat per l'arranjament del tros de carretera que condueix a l'estació" i d'aquesta manera també es podria resoldre l'arranjament del camí "del carro".¹¹⁵⁸

La política en relació amb les creences religioses

La historiografia catalana darrerament ha fet algunes aportacions des de la dreta construint una visió de la política secularitzadora del govern republicà-socialista, i de les esquerres en general, com a perjudicial per al projecte republicà i una de les causes de la Guerra Civil. N'és un bon exemple la visió que Jordi Albertí ofereix de la Constitució de 1931 i de l'ambient polític que la propicià, oblidant el context més immediat i atribuint a l'esquerra la suposada manca de pluralitat del text i una política poc procliu a permetre el vot femení i excessivament gelosa de amb la qüestió religiosa.¹¹⁵⁹

¹¹⁵⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 d'abril de 1932 (AMBB).

¹¹⁵⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 de novembre de 1932 (AMBB).

¹¹⁵⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de març de 1933 (AMBB).

¹¹⁵⁹ ALBERTÍ I ORIOL, Jordi, "La Constitució republicana de 1931. Factors de distorsió", *VIA: Valors, Idees, Actituds: Revista del Centre d'Estudis Jordi Pujol*, núm. 12 (desembre 2010), p. 131-143.

Tornant al context borgenc sabem que l'any 1931 se celebrà una processó de Pasqüetes on l'acompanyà la música de Nazari Fabregat.¹¹⁶⁰ Aquesta litúrgia cristiana seria posteriorment prohibida a nivell estatal però també municipal, fet que desencadenà dures crítiques de Farré Canela l'abril de 1932, ja que aquesta processó consistia en portar la figura de Jesús als malalts. Tanmateix en Navés explicà com el governador civil de Lleida i un sacerdot van acordar no fer l'acte perquè aquesta classe de processons es podien convertir, deien, en manifestacions perilloses. És clar que, davant d'això, en Farré Canela digué que no hi havia llibertat i que aquesta era d'estira i arronsa, fet que obtingué un dura rèplica del batlle: la religió s'havia de practicar a dins de casa i abstenir-se de fer-ho als carrers. En Farré Canela hi insistí perquè considerava que la processó no era una manifestació al tractar-se d'un enterrament civil on hi havia música i molta gent, però tant en Farré Mir i en Vallés com Iglesias, Falcó Farré i Bardia donaren suport a les paraules de l'alcalde.¹¹⁶¹

Al maig es pagaven 50,25 ptes. a Àngel Bardia i 100,80 ptes. a Àngel Camí per cera per a funcions religioses. Aquest pagament, juntament amb d'altres que ja s'havien fet històricament, duqué a Candi Farré a proposar la retirada del pressupost de les partides dedicades a assumptes religiosos, una proposta a la qual s'adheriren els regidors Vallès i Farrerons. Aquests argumentaven que es podrien dedicar els diners a altres qüestions més necessàries i que les despeses religioses les havien de sufragar els seus feligresos.¹¹⁶²

En contra es manifestaren en Farré Canela i en Daniel Arqués. Aquest darrer argumentà que les consignacions pressupostàries s'havien de continuar pagant “fins i tot per ésser element essencial de democràcia el respecte mutu entre tots els ciutadans”. Vallès insistí altre cop en la seva posició, afegint-hi que la corporació no havia d'assistir a cap més acte religiós, fet que desencadenà una discussió entre els regidors Arqués, Bardia, Farré Canela, Farrerons i Vallès que tallà la presidència. Davant de la impossibilitat d'arribar a un acord en Vallès proposà solucionar-ho votant i que la majoria decidís i assenyalant que ell “respecte i està per respectar a tothom”. Arqués li respongué, usant les seves paraules, que el que també era molt respectable era la tradició i com que les majories ja estaven clares el què s'havia de fer era invertir-les, una al·lusió, interpretem, a les futures eleccions. A més els regidors tradicionalistes presents al Ple, Arqués, Farré Canela i Falcó Olivart protestaren com a minoria de com estaven obrant les majories, en referència a la manca de diàleg i de voler fixar una posició comuna.

¹¹⁶⁰ L'Ajuntament republicà li pagà 100 ptes. per l'acompanyament musical. Font: Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de maig de 1931 (AMBB).

¹¹⁶¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 2 d'abril de 1932 (AMBB).

¹¹⁶² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de maig de 1931 (AMBB).

En definitiva davant d'aquest panorama es procedí a votar la proposta de Farré Mir la qual s'aprovà per cinc vots a favor i tres en contra, de manera que quedaren retirades les subvencions.¹¹⁶³ La paradoxa fou que, malgrat ser aprovada la proposta, el mes següent encara els hi arribà la factura d'Àngel Giné de cera per les funcions religioses de Setmana Santa, que havien tingut lloc abans del ple on Mir feu la seva proposta.¹¹⁶⁴

La polèmica no s'acabà aquí ni de bon tros. A l'agost aprofitant que en un Ple la majoria de regidors que hi assistiren eren tradicionalistes en Farré Canela proposà retornar les ajudes a les festes religioses. El batlle accidental, en Bardia Canela, s'hi negà però els regidors Giné i Falcó Olivart apostaren per una solució que acontentés a la majoria republicanosocialista "i procurar-les amb quantitat prudencial" conscients de què es tractava d'una jugada que a curt termini tornaria a ser tombada. Malgrat que en Bardia demanà retirar la proposta en Vallés donà suport a fer la votació tot i trobar-la improcedent. Davant d'això en Farré Canela proposà retirar-la si es garantia el suport de la majoria a la propera sessió fet que en Bardia titllà d'imposició de manera que es votà i s'aprovà amb tres vots a favor, en Farré Canela, Falcó Olivart i Giné, i tres en contra d'en Bardia i en Vallés.¹¹⁶⁵

Com era de preveure al següent Ple una majoria de regidors republicans i socialistes (Bardia, Falcó Farré, Farré Mir, Farrerons Iglesias i Vallés) acordà retirar la subvenció a les festes amb caràcter religiós.¹¹⁶⁶ A més l'assumpte acabà per radicalitzar encara més les postures de la majoria de manera que una Comissió Política del CDR presentà un escrit demanant la secularització dels cementiris i s'acordà elevar la instància al govern amb el vot favorable de tots els assistents, que eren de la majoria (Bardia, Falcó Farré, Farré Mir, Farrerons com a Batlle interí, Iglesias i Vallés).¹¹⁶⁷

Evidentment la batalla política continuà i a l'octubre, un cop passada la festa major de principis de setembre on hi sol haver actes religiosos de caràcter públic, el Ple de l'ajuntament acordà enviar un telegrama al Cap del Govern i al Ministre de Justícia demanant que es decretessin els següents 3 punts:¹¹⁶⁸

¹¹⁶³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de maig de 1931 (AMBB).

¹¹⁶⁴ La factura pujava a les 64,00 ptes. Font: Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 7 de juny de 1931 (AMBB).

¹¹⁶⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 d'agost de 1931 (AMBB).

¹¹⁶⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 d'agost de 1931 (AMBB).

¹¹⁶⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 d'agost de 1931 (AMBB).

¹¹⁶⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 d'octubre de 1931 (AMBB).

- 1) Separació de l'església de l'Estat.
- 2) Secularització dels cementiris.
- 3) Dissolució de les ordres religioses.

Tanmateix no tot el bloc republicà estava d'acord. D'aquesta manera trobem com Manel Farrerons féu constar en acta el seu desacord amb amb la dissolució de les ordres religioses, tot i que sí mostrà el seu suport a la primera de les peticions.¹¹⁶⁹

Potser la postura de Farrerons demostra que hi hagué cert debat en les files republicanes entorn d'aquesta qüestió. En contraposició amb aquesta al Ple següent en Candi Farré demanà la implementació immediata de la secularització del cementiri de cara a la festivitat de Tots Sants.¹¹⁷⁰ En al següent reunió consistorial s'aprovà la petició de Farré i enderrocar la paret que separava les dues classes de cementiri, civil i religiós. L'acció s'emparava en el fet que els cementiris de Lleida i Puigverd també havien dut a terme les seves secularitzacions.¹¹⁷¹

Aprofitant la iniciativa del batlle Navés de fer construir 12 nínxols nous al cementeri el Ple acordà que la comissió corresponent fes compliment del decret de secularització i retirés la creu de la façana del cementiri i d'altres signes religiosos, així com els del cotxe mortuori.¹¹⁷²

En la mateixa reunió en Candi demanà prohibir l'assistència als enterraments de les dones ploraires perquè es tractava d'un espectacle "impressionant" i que molestava a les persones que hi assistien per obligació. Tot i la petició en Navés i d'altres regidors acceptaren fer propaganda per evitar-ho però entenien que el difícil seria fer perdre la costum, evitant una postura antireligiosa.¹¹⁷³

Un altre exemple de com la política republicana vers les creences religioses no era antireligiosa fou l'atenció que es tingué per la petició de part del veïnat que demanaven conservar la imatge del Sant Crist del Jutjat municipal a la Capelleta del c/ Hospital. L'ajuntament no només hi accedí, sinó que, a més, ho feu en forma de dipòsit, mantenint-ne la propietat i, per tant, volent explícitament conservar quelcom que consideraven part del patrimoni públic.¹¹⁷⁴

¹¹⁶⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 d'octubre de 1931 (AMBB).

¹¹⁷⁰ *Ibidem* (AMBB).

¹¹⁷¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 22 d'octubre de 1931 (AMBB).

¹¹⁷² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de març de 1932 (AMBB).

¹¹⁷³ *Ibidem* (AMBB).

¹¹⁷⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de març de 1932 (AMBB).

El gener de 1932 es llegia al Ple de l'ajuntament de les Borges una carta d'Àngel Samblancat, que duia el tema del plet per la propietat de l'antic convent de les "Monges Descalçes", de manera que s'acordà esperar una resposta sobre els resultats de les gestions encomanades.¹¹⁷⁵

De fet, davant del suggeriment de Pere Mías de demanar la creació d'un hospital d'urgència a la Generalitat, el regidor Iglesias advertí que abans d'invertir diners en el convent calia certificar de qui era la propietat. Navés, però, només va saber explicar les gestions amb diputats de cara a defensar els interessos del municipi ja que, en realitat, no podia confirmar res.¹¹⁷⁶

Al maig de 1932 en Navés proposà la creació d'una comissió per l'anomenat conflicte del Carme i anar a Madrid per tal d'aconseguir quelcom al respecte. En Bardia hi afegí que es podia aprofitar el viatge pel tema de la calefacció de les Escoles però, vista la complexitat del tema, acordaren deixar-ho estar i limitar-se a enviar cartes als diputats a Madrid.¹¹⁷⁷

Aviat arribà una resposta, de la mà del diputat lleidatà Víctor Palacín, el qual esmentava com pensava dur a terme gestions a la Direcció General de Propietat per mirar de solucionar el problema.¹¹⁷⁸ L'octubre d'aquell any en Navés anà a Lleida a parlar altre cop amb Palacín i també amb Humbert Torres, ambdós diputats a les corts constituents, però l'informaren que no hi havia novetats respecte a l'escrit presentat a la Direcció de Propietats. L'escrit també havia estat firmat per Coromines i qüestionava la propietat del convent, sembla que fonamentant-ho en la propietat de l'Hospital Municipal. Tanmateix els diputats recomanaren a Navés que com que l'aprovació de la Llei d'ordre religioses era imminent es fessin actes de propietat per tal d'assentar un precedent en el cas. D'aquesta manera el Batlle acordà que es farien informes i s'assessoraria sobre el tema i així quedà.¹¹⁷⁹

Al desembre s'acordà que una comissió formada pel Navés i el Vallés visitessin la Superiora del convent del Carme per veure si reconeixia o no la propietat de l'edifici com a municipal i poder "obrar en conseqüència".¹¹⁸⁰ Sorprenentment a mitjans del mateix mes es rebé un ofici de la

¹¹⁷⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de gener de 1932 (AMBB).

¹¹⁷⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 d'abril de 1932 (AMBB).

¹¹⁷⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 21 de maig de 1932 (AMBB).

¹¹⁷⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 28 de maig de 1932 (AMBB).

¹¹⁷⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 13 d'octubre de 1932 (AMBB).

¹¹⁸⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'1 de desembre de 1932 (AMBB).

comunitat de Germanes Carmelites de Vic i, segons la interpretació del govern municipal d'aquest text i d'acord amb documents de secretaria de l'ajuntament, es considerarà provada la propietat municipal de l'immoble en disputa "ocupat" per la comunitat de Germanes Carmelites. D'acord amb aquest fet i la voluntat del govern local el Ple aprovà donar per acabat el conveni existent amb la comunitat per incompliment de les clàusules del contracte tot i que, a proposta del regidor Farrerons Sabí, no se seguí la via del desnonament per no deixar l'ensenyament femení desatès. Així mateix s'acordà informar-ne a la germana superiora del convent.¹¹⁸¹

Lluny de tancar-se l'assumpte s'emboicà encara més amb el retorn dels tradicionalistes al seu lloc de regidors al Ple a finals de 1932 i inicis de 1933. Precisament aquell gener el batlle Navés, davant de la falta de comunicació amb les germanes carmelites de la caritat del convent del Carme, decidí sotmetre a votació del Ple la nova proposta d'actuació que passava per demanar la signatura d'un nou contracte de relacions amb l'ajuntament o desallotjar l'edifici en un termini de 15 dies. La missiva deia com segueix:

Havent transcorregut el temps marcat a l'última comunicació que fou dirigida a les Germanes Carmelites de la Caritat, sense haver interposat el recurs d'exposició pertinent, proposa: Invitar a les Germanes Carmelites de la Caritat a signar un nou contracte que reguli les relacions entre elles i l'Ajuntament i en cas contrari dinar-los-hi quinze dies de temps per tal que puguin en aquest termini desallotjar i deixar lliure el local.¹¹⁸²

En base a documents dipositats a l'arxiu municipal el batlle Navés creia fermament en la propietat municipal del convent fins al punt que el propi Farré Canela es mostrà disposat a estar-hi d'acord si els documents el convencien. Tot i això s'establí un diàleg dur entre ell i el batlle quan aquest darrer assegurà que el convent estava registrat com a propietat de l'ajuntament al Registre de la Propietat i Farré Canela li contestà que potser era culpa d'un "funcionari poc escrupulós" i en Navés encara li replicà "allà el Registrador amb la seva Responsabilitat". Per acabar el tradicionalista Farré esmentà un R.O. que retornava edificis desamortitzats a les seves comunitats que mereixé una detallada contrarèplica de Candi Farré Mir amb documentació que sostenia la posició de la presidència amb constants interrupcions de Farré Canela. Davant d'aquest panorama el

¹¹⁸¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 22 de desembre de 1932 (AMBB).

¹¹⁸² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de gener de 1933 (AMBB).

batlle Navés decidí, finalment, posar a votació l'assumpte essent aprovat per 6 vots a favor i el vot en contra de Farré Canela.¹¹⁸³

La polèmica no es quedà aquí ja que al següent Ple en Farré Canela es queixà que algunes frases del batlle Navés no apareixien a l'acta, fet que argumentà el secretari perquè creia que no aportaven res de nou, i, al seu torn, el batlle es queixà que l'oposició feia obstrucció i en Bardia intentava reconduir el debat assenyalant que s'havia de parlar de coses serioses i fer administració.¹¹⁸⁴

Altre cop sota el lideratge de Daniel Arqués els tradicionalistes intentaren prendre la iniciativa amb una proposició, presentada per Farré Canela però defensada per Arqués, on, a grans trets, després del R.O. de l'1 de desembre de 1924 i un cop cada una de les parts havia aportat proves l'expedient encara estava en curs. Per aquest motiu proposaven no alterar l'estat actual de les coses i esperar una resolució de la Direcció General de Propietats del Ministeri d'Hisenda i suspendre l'acord del dia 19. Arqués argumentava que es podia mirar d'influir-hi però no, com deia la proposició, perdre-hi diners i més quan s'estava a punt d'aprovar la Llei d'Ordre Religioses.

Davant d'això s'inicià una batalla dialèctica entre el govern i l'oposició. Així en Bardia els hi etzibà "que alguns dels afers que tant apassionen a la minoria, si aquesta hagués assistit sempre a les sessions, per compte de passar un any i mig sense fer-ho, els afers haurien estat estudiats amb la col·laboració de tots, i potser no s'hauria arribat a un estat tant avançat". Daniel Arqués, evitant el retret, comentà que el govern municipal podria haver estat més ben assessorat, però el batlle Navés va assenyalar que tant a Lleida com a Madrid els hi havien dit que estava demostrat que l'edifici era municipal. A més en Candi Farré feu un resum dels documents de l'Arxiu Municipal i el secretari llegí l'escriptura de cessió, tots ells documents avui desapareguts. De fet en Navés assegurà altre cop que l'edifici estava registrat al Registre de la Propietat com a propietat de l'Ajuntament, un Registre que fou destruït durant la Guerra Civil. Tanmateix Daniel Arqués encara volgué assenyalar que hi havia errors en el Registre perquè l'hort de les monges hi sortia com a propietat municipal però el batlle donà el debat per tancar i desestimà la proposició dels tradicionalistes.¹¹⁸⁵

Al febrer l'assumpte torna a sorgir amb la resposta de les carmelites. Tot i que no consta el contingut de la tramesa s'entén que era contrària als interessos del govern municipal. Davant d'aquesta tessitura el batlle es proposà deixar clar d'una vegada qui era el veritable propietari del recinte, tot i que per al govern no hi havia cap dubte, fent actes de propietat i demanant que la

¹¹⁸³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de gener de 1933 (AMBB).

¹¹⁸⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de gener de 1933 (AMBB).

¹¹⁸⁵ *Ibidem* (AMBB).

corporació aprovés que dos lletrats dictaminessin sobre la qüestió. La posició dels tradicionalistes fou clarament contrària. Primer Farré Canela demanà que no es fes res perquè a les Corts Constituents s'estava discutint la Llei de Congregacions Religioses on, segons s'intuïa en aquell moment, els béns de les quals passarien a mans de l'Estat. El batlle Navés hi estava en desacord ja que el seu interès era que el conjunt conventual passés a mans del municipi i no de l'Estat central i insinuà que l'oposició no actuava en benefici del poble i els convidà a rectificar de forma educada. Malgrat tot la minoria seguí enrocada i en Farré Canela fins i tot arribà a assegurar que el convent no era del municipi, responent-li la presidència que això només era la seva opinió. Precisament per estalviar-se opinions polítiques en Farrerons volgué trencar una llança a favor del possible informe dels tècnics que oferiria, en teoria, una visió més imparcial sobre el tema. El regidor Iglésias apujà el to del debat explicant que ell entenia que “una escriptura [és] el més fort que hi ha” i que existint-ne una que especificava que el convent era propietat municipal al seu parer “no hi ha res a discutir”. Tanmateix en Farré Canela inicià una nova rèplica on indicava la possibilitat d'anul·lar les escriptures mal atorgades tot i formar part del registre però la presidència tallà el debat i, sotmesa a votació la seva proposta, s'aprovà demanar l'informe tècnic per cinc vots a favor i tres en contra.¹¹⁸⁶

Les polítiques de governació i ordre públic

L'octubre de 1931 el CDR presentava un resum d'acords de l'assemblea general demanant-ne el compliment per part de l'ajuntament. Es donà el cas que la primera part dels acords ja s'havia aprovat ja que es tractava de les propostes referents a les qüestions religioses, els tres punts del Ple del 10 d'aquell mes. Tanmateix hi havia una segona proposta que consistia en “prohibir als elements reaccionaris la celebració d'actes públics”, petició que no s'aprovà al·legant que la competència era dels governs supramunicipals.¹¹⁸⁷

Aquell octubre en Manel Farrerons Sabí preguntà pel responsable i per l'inventari del material de la brigada, requeriments als quals el batlle Navés respongué que ja existien. L'assumpte tenia que veure amb el material antiincendis, per algun motiu que desconeixem, i s'aprovà en el Ple

¹¹⁸⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de febrer de 1933 (AMBB).

¹¹⁸⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 d'octubre de 1931 (AMBB).

municipal no deixar eines ni instruments a particulars, excepte el material d'incendis en cas de produir-se un sinistre.¹¹⁸⁸

Una de les accions polítiques més interessants després dels canvis de règim és el canvi en el nomenclàtor dels carrers. Les Borges durant l'etapa republicana no en va ser una excepció i ben aviat, el maig de 1931, es plantejaren els primer canvis per part de la comissió de Foment, que s'aprovaren per unanimitat:

Quadre 55: Canvis del nomenclàtor durant la Segona República

Nom anterior	Nom durant la Segona República
Carreret	Josep Soler
Forn vell	Concepció Soler
Indústria	Ignasi Iglesias
Passeig del Terrall	Mossèn Jacint Verdaguer
Raval del Carme	Avinguda de la República
Raval de Lleida	Avinguda de Pi i Margall
Sant Gregori	Galán i García Hernández
Sant Jaume	Jaume I
Sant Josep	Pau Claris
Sant Pere	Batlle Benet
Sant Sebastià	Marquès d'Olivart

Font: Elaboració pròpia a partir de l'acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de maig de 1931 (AMBB).

A primer cop d'ull dos aspectes ens criden l'atenció en el canvi de noms. En primer lloc la cura en el canvi a l'hora de fer coincidents o semblants els noms anteriors i republicans. Per exemple, es procura fer coincidir la primera lletra en els carrer Indústria per Ignasi Iglesias, o Sant Gregori per Galán i García Hernández. També passa amb el nom sencer: Jaume I enlloc de Sant Jaume o Batlle Benet, de nom Pere, enlloc de Sant Pere.

En segon lloc destaquen els noms vinculats a sector polítics o ideologies que no encaixen amb la dels republicans. El cas més obvi és el del Marquès d'Olivart, rival polític dels republicans des de finals del segle XIX, però també és interessant el cas de Mossèn Cinto, figura clau dels republicans nacionalistes, i que a l'estar clarament vinculat a l'església sorprèn la seva aparició en el nomenclàtor.

¹¹⁸⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 13 d'octubre de 1932 (AMBB).

L'únic canvi que no es realitzà fou al carrer la Font, del qual no sabem quin nom havia de rebre, perquè el regidor Daniel Arqués recordà que ja se li havia canviat el nom pel de Tinent Segarra i s'acordà que continués així.

En definitiva s'aprovaren els canvis i s'autoritzà a la comissió perquè adquirís les plaques amb els noms nous més la del carrer de Guimerà, que no estava col·locada encara, i encara es decidí celebrar un festival per realitzar els canvis de noms.¹¹⁸⁹

A finals d'agost s'hi sumaren dos canvis més proposats pel regidor Farré Mir:

Quadre 56: Segon grup de canvis del nomenclàtor durant la Segona República

Nom anterior	Nom durant la Segona República
La Creu	Anselm Clavé
La Font	Rosinyol

Font: Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 d'agost de 1931 (AMBB).

Els canvis, a més, tingueren resposta. L'octubre d'aquell mateix any es va rebre una carta d'agraïment firmada per Ramón Jorge de Dalmau y de Falces, fill del Marquès d'Olivart, per canviar el nom del carrer Sant Sebastià en record del seu pare.¹¹⁹⁰ Aquests tampoc no seran els darrers canvis. Al desembre, novament a proposta de Candi Farré, es canvià el nom del c/ Santa Justina pel de Corts Catalanes.¹¹⁹¹

L'ordre públic i la seguretat: entre la prevenció i l'acció

A finals de maig de 1931 hi hagué una reunió dels batlles del partit judicial de les Borges on es confeccionà el pressupost carcerari. Hi assistí el jutge del partit que exposà la necessitat de dotar-se d'un edifici "desent, cómodo i que reuneixi les necessaries condicions per al fi a que s'el destina". El jutge i el batlle Navés acordaren instal·lar-ho al pis superior de la Casa Consistorial "convenientment destribuit, obrat i habilitat". El Ple ho aprovà i es passà l'assumpte a la comissió

¹¹⁸⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de maig de 1931 (AMBB).

¹¹⁹⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 d'octubre de 1931 (AMBB).

¹¹⁹¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 8 de desembre de 1932 (AMBB).

de Foment perquè nomenés un arquitecte que confeccionés uns plànols i un pressupost.¹¹⁹² Com a president de la Junta Carcelària Joan Navés convocà una nova reunió pel 2 de juny de 1932 per tal d'aprovar el projecte de pressupostos de l'exercici en curs de 1932. A la reunió hi havien d'assistir un representant de cada ajuntament que formava el Partit Judicial i tenia lloc a la Casa Consistorial de les Borges a les 11 del matí.¹¹⁹³

El 24 d'agost es reuní el consistori borgenc amb els representants dels pobles veïns per fer el pressupost carcerari de 1932 on s'hi inclogué una partida per construir un local del Jutjat al segon pis de l'Ajuntament. Les despeses de l'obra anirien a càrrec en un 75% per part dels pobles i en un 25% per part de l'ajuntament de les Borges.¹¹⁹⁴

L'Ajuntament també s'adherí a una queixa de Santa Coloma de Farnés perquè la Generalitat mostrés el seu malestar pel Decret sobre suspensió de presons de partit judicial, un assumpte que afectava ambdues poblacions.¹¹⁹⁵ De cara al setembre arribà un ofici del Govern Civil sobre el traspàs dels serveis de la presó del partit. Es decidí que s'habilitaria l'edifici com a dipòsit i dels presos se n'encarregaria un funcionari o un treballador municipal, cosa que s'havia de resoldre en cada cas. També s'acordà que el guardià de la presó, el senyor Nieto, hi pogués continuar vivint amb la seva família per 20 ptes. al mes en règim de lloguer.¹¹⁹⁶

Sobre les forces d'ordre públic durant la Segona República destaca l'augment dels efectius de la Guàrdia Civil. A finals de maig de 1931 algú del cos de seguretat informà al regidor Bardia de l'augment i aquest o transmeté al Ple. S'acordà no posar-hi entrebancs, entre d'altres coses perquè hi havia prou lloc, no s'havia de fer cap petició oficial i se'ls hi podria encomanar feines de guàrdies jurat.¹¹⁹⁷

Tanmateix a inicis de 1933 aparentment l'estat del local de la Guàrdia Civil sembla que era pèssim de manera que el batlle Navés feu un viatge a Lleida on parlà amb les autoritats corresponents i els hi oferí instal·lar els guardes a la Presó del partit. Aquells ho trobaren una

¹¹⁹² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de maig de 1931 (AMBB).

¹¹⁹³ *Boletín Oficial de la Provincia de Lérida*, núm. 62 (21 maig 1932), p. 314.

¹¹⁹⁴ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 20 de setembre de 1931 (AMBB).

¹¹⁹⁵ *Ibidem* (AMBB).

¹¹⁹⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27 de setembre de 1931 (AMBB).

¹¹⁹⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de maig de 1931 (AMBB). Al ple següent el tradicionalista Farré Canela protestà perquè no constava en l'acta de la sessió anterior les paraules i expressions que emprà el regidor Vallès en referència a la Guàrdia Civil. Unes expressions que interpretem deuriem ser insultants degut a l'interès per part de Farré Canela perquè hi constés. Li contestà el secretari Dalmau que no era necessari i que, en cas de voler que constés, s'hauria hagut de demanar en aquell moment (Font: Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de maig de 1931 (AMBB)).

proposta excel·lent i li asseguraren que així fins i tot es podria augmentar el nombre de guàrdies, tot i que s'haurien de fer obres a l'edifici. El Ple aprovà la gestió d'en Navés i li donà carta blanca per a futures actuacions, no sense que Bardia Canela mostrés algunes reticències pel cost de les obres, i que en Farrerons proposés que l'ajuntament cedís terrenys o donés una subvenció per a construir de forma definitiva una caserna.¹¹⁹⁸

Sembla que l'octubre de 1931 hi hagué algun tipus de manifestació després d'un enterrament, la qual havia tingut algun tipus de significació antirepublicana. Rememorant la repressió soferta pel CDR durant la dictadura en Vallés declarà que si aquest havia estat multat i clausurat els responsables de la manifestació també ho havien de ser, probablement referint-se al CT. Tanmateix el batlle Navés identificant-se com a home d'idees liberals considerà una mala acció la que es dugué en contra del CDR i no creia que s'hagués de sancionar als tradicionalistes amb el mateix preu. En qualsevol cas va explicar com arran dels fets anà a trobar al Governador Civil per exposar-li els fets però no hi seria fins dimecres o dijous i aquell Ple tenia lloc un dissabte.¹¹⁹⁹

Malgrat tot la posició republicana no era unànime. En Bardia comentà que no hi veia manifestació, sinó grups de vuit, deu o quinze persones que es formaven espontàniament després del funeral. Afegí que s'havia de vetllar perquè no hi haguessin manifestacions sense autorització i que s'investigués si hi havia un requetè armat i, en cas afirmatiu, desarmar-lo i revisar les llicències d'armes. Afegia Bardia que la llibertat havia d'imperar en tots els actes però sense confondre-la amb el llibertinatge.¹²⁰⁰

Finalment en Vallés insistí en fer justícia en aquell moment ja que considerava que encara hi eren a temps de frenar-ho “perquè tal com s'organitzen certs elements, tota l'organització perilla”.¹²⁰¹ Potser en relació amb el mateix assumpte, i que no deixa de reflectir un cert nivell d'inestabilitat social o de conflicte latent, cap al gener de 1932 en Bardia Canela es queixà d'un estat de desorganització general que es reflectia en “xicotots de poca edat en fer-se foc en les mateixos porxes de la plaça empaiten i frexigen amb noiets”.¹²⁰²

De cara a la festa major de 1932 sortí a la llum una mena de problema d'ordre públic, potser relacionat amb les pors que deuria aixecar la recent Sanjurjada del 10 d'agost. Així el regidor Bardia denunciava en un Ple tenir notícies que “alguns elements amenacen amb promoure

¹¹⁹⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de gener de 1933 (AMBB).

¹¹⁹⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 d'octubre de 1931 (AMBB).

¹²⁰⁰ *Ibidem* (AMBB).

¹²⁰¹ *Ibidem* (AMBB).

¹²⁰² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de gener de 1932 (AMBB).

al·darulls” durant les festes i demanava a la batllia que donés ordres als agutzils perquè duguessin a terme tasques de vigilància així com esbrinar qui eren els responsables i “detenir als qui enraonen en aquest sentit”.¹²⁰³

A finals de mes deuria sorgir algun problema entre el veïnat ja que a proposat del regidor Iglesias el Ple aprovà fer un pregó advertint a la població que no es podia entrar en les finques particulars sense permís escrit del propietari.¹²⁰⁴ El fet que s’arribés a fer un pregó ens indica que no es tractava d’un tema menor sinó que havia assolit algun tipus d’estatus d’assumpte d’interès públic. Potser relacionat amb això al novembre s’aprovà a proposta del mateix Iglesias sancionar a qui hagués infringit l’ordenança de treure el bestiar al camp malgrat el pregó que ho prohibia.¹²⁰⁵ Sembla, per tant, que hi ha una voluntat creixent de regular més els aspectes de la vida pública i el treball al camp per part de govern municipal.

Un cas interessant foren els fets de Tots Sants de 1932. Segons denunciava en Alfred Vallés Canela, president en aquells moments del CRE, aquella vetllada hi hagué un robatori al local dels republicans. L’assumpte, però, se saldà amb la decisió de donar un toc d’atenció als serenos per tal d’anar amb més compte en properes festivitats.¹²⁰⁶

Apareixen també algunes mesures preventives en el cas de les zones escolars. Així a proposta de Candi Farré s’aprovà comprar cartells anunciant “Zones escolars” per col·locar on la comissió cregués corresponent per evitar accidents i que es moderés la velocitat a l’entorn escolar.¹²⁰⁷

Resulta interessant l’impacte de la prohibició de determinats jocs a nivell municipal. Així el gener de 1933 el regidor Vallés proposava que el Consell Municipal ordenés les “requestes pertinents” als locals que de forma continuada infringien la llei i era sabut per la majoria de la població. Tanmateix en Bardia Canela creia que abans d’aplicar el rigor de la llei caldria cursar un comunicat a tots els establiments. De totes maneres la presidència advertí que qui infringia les lleis era només un local en qüestió, el qual no s’esmenta, i que ell mateix havia donat ordres en diverses ocasions a la Guàrdia Civil perquè amonestés al propietari sense resultats visibles. En definitiva

¹²⁰³ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 20 d’agost de 1932 (AMBB).

¹²⁰⁴ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques de l’1 d’octubre de 1932 (AMBB).

¹²⁰⁵ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 3 de novembre de 1932 (AMBB).

¹²⁰⁶ *Ibidem* (AMBB).

¹²⁰⁷ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 24 de novembre de 1932 (AMBB).

s'acordà presentar una denúncia per tal de procedir a la clausura del local i aplicar al propietari les sancions corresponents.¹²⁰⁸

Pel que fa al tema de la nova capitalitat comarcal a finals d'octubre de 1931 en Candi Farré demanava estar al corrent de la reorganització de les comarques ja que, deia, s'hi jugaven el nom de l'oli. Així mateix també proposà enviar una carta al President Macià demanant ser informats sobre el tema.¹²⁰⁹

L'Ajuntament decidí jugar la carta del tot o res davant de la nova divisió territorial en comarques que es tirava endavant per part de la Generalitat. Així al gener de 1932 s'acordà omplir les fitxes de la Ponència per a la Divisió Territorial de Catalunya “delegant a la presidència perquè utilitzi els mitjans que creguin convenients per tal de que la nostra comarca figuri en la nova demarcació com a districte propi i separat de les comarques veïnes, les Garrigues, l'Urgell i la Segarra, amb les que no té cap punt de coincidència”.¹²¹⁰

Per acabar aquesta secció volem fer un breu esment del tema i estat del transport públic. El juliol de 1932 sembla que hi hagueren problemes amb el servei d'autobusos entre les Borges i Lleida ja que el govern municipal protestà per la desigualtat de tracte entre empreses “poderoses” i “senzills” particulars. Entre aquests darrers el consistori hi comptava el borgenc Antoni Deu Gorgas¹²¹¹, que operava sota el nom Servei Viñuales, i es cregué convenient que la seva línia continués per la qualitat del servei que oferia.¹²¹²

A l'octubre en Candi Farré Mir informava que el tema dels autobusos o “omnibus” de la línia entre les Borges i Lleida es resumia en l'existència d'un servei amb preus al públic que perjudicaven a comerciants i industrials locals. No queda clar, però, quina és la naturalesa d'aquest problema, segurament la queixa estava relacionada amb un cost excessiu del preu del bitllet que dificultava la mobilitat de clients i comerciants entre ambdues ciutats.¹²¹³

Decidit a solucionar la qüestió el batlle Navés anà a parlar amb el governador civil sobre el tema. Aquest acabà per enviar un ofici perquè les parts implicades posessin preus justos als bitllets. A més en Navés va parlar amb el senyor Pomes, gerent de la Hispano-Targarina, que li proposà

¹²⁰⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de gener de 1933 (AMBB).

¹²⁰⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 7 de novembre de 1931 (AMBB).

¹²¹⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 2 de gener de 1932 (AMBB).

¹²¹¹ Es tractava d'Antoni Deu Gorgas, encausat pel Tribunal de Responsabilitat Polítiques de Lleida, expedient incoat el 30-I-1940. Vegeu MIR, CORRETGÉ, FARRÉ, SAGUÉS, *Repressió econòmica i franquisme...*, p. 383.

¹²¹² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de juliol de 1932 (AMBB).

¹²¹³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27 d'octubre de 1932 (AMBB).

alternar el servei uns al matí i d'altres a la tarda. Davant d'aquestes gestions el batlle acabà per decidir que es tractava d'un assumpte entre particulars i que li comentaria les gestions al Servei Viñuales.¹²¹⁴ De fet quan en Candi Farré preguntà pel tema dels autoòmnibus el batlle Navés li contestà que estava provisionalment resolt i que fins a final de mes la companyia Hispano-Targarina vendria els bitllets a una pesseta, fet que evidència que qui havia causat el problema de preus era precisament aquesta empresa.¹²¹⁵

Cap a mitjans de març de 1933 Deu demanà a la corporació municipal que s'interessés per la continuïtat del seu servei de transport de viatgers entre les Borges i Lleida ja que de d'Obres Públiques n'havia ordenat el cessament immediat. Tanmateix només sabem que el consistori ja havia dut a terme tràmits i gestions sobre l'afer i que el Ple, inclosos els regidors tradicionalistes, es posà del seu costat.¹²¹⁶

La política d'ocupació i treball

Al novembre es revé una instància d'un grup d'obriers sense feina i, a proposta del batlle Navés, s'acordà que potser podrien treballar en la construcció de la carretera de Cervià. Així doncs l'ajuntament decidí ficar-se en contacte amb el President Macià per tal de demanar-li l'acceleració dels tràmits per iniciar-ne la construcció.¹²¹⁷ Al desembre s'hi reuní el batlle Navés i aquest li assegurà que es tramitaria per poder donar feina als obrers, però que no podrien començar a treballar fins el proper pressupost.¹²¹⁸

Resulta simptomàtica la petició que feu el regidor Farrerons Sabi el gener de 1932 al Ple de l'Ajuntament en relació a la qüestió de les condicions laborals a les Borges dels anys trenta. Així en aquell Ple Farrerons demanà que l'ajuntament es dirigís a la Companyia Telefònica Nacional demanant un augment de personal a l'oficina de les Borges "puix el treball desenvolupat en aquella oficina és una veritable explotació, no's respecta la llei del treball de dones i el personal és

¹²¹⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 de novembre de 1932 (AMBB).

¹²¹⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de novembre de 1932 (AMBB).

¹²¹⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de març de 1933 (AMBB).

¹²¹⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 28 de novembre 1931 (AMBB).

¹²¹⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de desembre de 1931 (AMBB).

insuficient i mal pagat”.¹²¹⁹ Sabem que la Companyia contestà a la petició de l’Ajuntament però, malauradament, no sabem el sentit de la seva resposta.¹²²⁰

Aquest cert intervencionisme en les empreses privades d’interès públic fou una característica del govern republicano-socialista. Així el febrer de 1933 el regidor Bardia es lamentava del fet que l’Estació Telegràfica havia estat alguns dies sense servei i en aquell moment tornava a estar tancada degut a la baixa per malaltia del telegrafista titular. Bardia demanà que es fessin gestions per tal de nomenar un substitut i tornar a la normalitat ja que la central de les Borges era considerada d’importància. Tanmateix el batlle li contestà que ha s’havien fet les gestions esmentades a Lleida però com que no tenien personal disponible els hi demanaren que s’encaressin directament amb Madrid. Així el consistori envià a la Direcció General de Telègrafs un ofici on comunicava el lamentable estat de l’estació borgenca i demanava el nomenament d’un substitut de forma immediata.¹²²¹

Posteriorment, en una excepcional transcripció de les paraules del batlle Navés, podem copsar la gravetat amb la qual es tractà l’assumpte i l’esforç que el consistori dedicà a solucionar-lo:

És amb satisfacció que he observat que el Consistori ha tractat i s’ha interessat per la solució de l’assumpte referent a l’Estació Telegràfica d’aquesta localitat, la qual encara roman tancada. Si aquesta qüestió (...) no s’activa tal com requereix per la seva capdal importància, prop dels organismes de la Direcció general, es possible que continui per molt de temps sense prestar servei, puix que àdhuc ara ja han traslladat els diners dels girs, i per aquest motiu, proposa demanar a la Direcció general de Comunicacions, la jubilació de l’actual oficial de Telègrafs Sr. Josep Garcia, per negligència, impossibilitació i abandó en l’execució de les funcions pròpies del càrrec, i requerir sia nomenat un substitut¹²²²

Evidentment la proposta fou aprovada però el cert traspuia certa solemnitat, talment si es tractés d’un moment transcendent, potser perquè l’assumpte estava encallat des de feia molt de temps i la duresa de l’actuació requeria d’un acte d’autoritat del batlle.

La situació era prou dura com perquè a inicis d’any una comissió del Sindicat d’obrers es reunís amb el batlle Navés per explicar-li l’estat de desesperació de moltes famílies per la falta de

¹²¹⁹ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de gener de 1932 (AMBB).

¹²²⁰ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de març de 1932 (AMBB).

¹²²¹ Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de febrer de 1933 (AMBB).

¹²²² Acta del Ple de l’Ajuntament de les Borges Blanques del 23 de febrer de 1933 (AMBB).

feina. Davant de la demanda el Ple aprovà, tal com demanaven, que en qualsevol obra (carreteres, reparacions, etc.) s'utilitzessin obrers veïns de les Borges.¹²²³

A finals de febrer en Navés explicava al Ple com havia tingut una reunió amb “les forces vives” per solucionar el tema dels obrers parats i “el resultat fou desastros” de tal manera que es decidí avançar diners per als més necessitats. Per poder dur-ho a terme la comissió d'Hisenda confeccionà un pressupost extraordinari que s'exposà al govern. Aquí en Vallés demanà que es gravés al contribuent per part de la “junta repartidora” amb més “potencialitat econòmica”, una clara incitació a dur a aprofundir encara més en la progressivitat fiscal i augmentar els impostos sobre les rendes del capital locals¹²²⁴.

Finalment el batlle decidí arreglar el camí de la quadra per donar feina als obrers parats i donar-los-hi una ocupació temporal però que els mantingués ocupats i amb un jornal que permetés la seva immediata manutenció.¹²²⁵

L'oposició

Deduïm que la oposició tradicionalista se sentí menystinguda en l'acció de govern republicà-socialista, però això també traspassà al pla administratiu. Prova d'això és la queixa de Farré Canela que protagonitzà el maig de 1931 per haver estat citats a un Ple tan sols 6 hores abans que aquest es produís. Farré demanà que es llegís la llei municipal, on s'especificava que la citació havia d'arribar almenys 24 hores abans, fet que motivà la resposta del secretari el qual argumentava que el calendari de sessions ja s'havia marcat des de l'inici del nou règim: primera convocatòria els diumenges i dimarts les de segona, dos dies després sempre. L'assumpte es resolgué amb la protesta de Farré Canela del que ell veia com anormalitats i que aquesta constès en acta.¹²²⁶

Tot i la inicial adhesió al règim republicà ben aviat aparegueren mostres de rebuig a la identitat institucional republicana. Així, l'abril de 1932, i després de diversos estira i arronsa per la prohibició dels actes religiosos al carrer, davant del primer aniversari de la República els tradicionalistes, encapçalats per Farré Canela, proposaren que els actes es paguessin de manera individual i no pas l'ajuntament. La proposta fou rebutjada, entre d'altres coses perquè era una

¹²²³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 6 de febrer de 1932 (AMBB).

¹²²⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 27 de febrer de 1932 (AMBB).

¹²²⁵ *Ibidem* (AMBB).

¹²²⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 31 de maig de 1931 (AMBB).

ordre del governador civil, però l'acte, a banda de l'aspecte de rebequeria, és una mostra més del rebuig que començava a quallar en les files tradicionalistes vers el projecte republicà a nivell local.¹²²⁷

El retorn dels regidors tradicionalistes al Ple de l'ajuntament es produí en la darrera reunió del consistori de l'any 1932, a finals de desembre. En aquest assistiren per primer cop en mesos en Farré Canela i Pere Giné Giné, a banda dels representants de la coalició republicana-socialista. La seva contribució al Ple fou inexistent i merament presencial fins al punt que, com hem comentat, en l'assumpte del tècnic municipal Josep Maria Serra Patau que treballà el dia de la reobertura del Parlament es limitaren a abstenir-se "per no interessar-los l'afer".¹²²⁸

Daniel Arqués, després de l'assumpte del dipositari municipal, proposà augmentar el sou del personal que cobrès menys de 5 ptes. diàries, una petició que requerí acordar fer un estudi de la hisenda municipal. Sobre el tema el regidor Bardia, que s'havia mostrat molt crític amb el cas del dipositari, es declarà contrari a l'augment i es decantava per "respectà el presupost tal com avans s'havia fet".¹²²⁹

Finalment la comissió d'Hisenda es pronuncia favorablement a la proposta d'Arqués. Així doncs, ja que només quedava un semestre per acabar el pressupost municipal, s'aprovà per unanimitat augmentar els sous als empleats més modestos. Fins i tot es comptà amb el suport de Bardia, contrari fins al moment, tot i que hi afegí la proposta que es fes "complir tots els deures normals dels empleats" i suprimir les pagues extres de Nadal, modificacions que s'acceptaren en la moció.¹²³⁰

Respecte a les polítiques de sanitat i higiene al juliol de 1931 el regidor Farré Canela preguntava per la neteja que s'havia efectuat d'un desaigüe propietat de l'alcalde interí Farrerons Sabí. Proposava, també, sancionar el treballador en cas d'haver-se excedit però si es tractava d'una ordre d'alcaldia protestava per utilitzar-lo per assumptes propis. Li contestà en Farrerons que ell no havia manat res i que enviaria a buscar al guàrdia i en presència d'en Farré Canela li preguntaria perquè ho havia fet.¹²³¹

El guàrdia jurat en qüestió resultà ser en Joan B. Sans Serra que mentre es dedicava a arreglar camins acabà netejant la cuneta del camí que passa davant la finca i domicili del regidor

¹²²⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 d'abril de 1932 (AMBB).

¹²²⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 29 de desembre de 1932 (AMBB).

¹²²⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de maig de 1931 (AMBB).

¹²³⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 7 de juny de 1931 (AMBB).

¹²³¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de juliol 1931 (AMBB).

Farrerons. En paraules de Sans es tractava d'”un acte regular i corrent” ja que a l'hora de netejar els camins forçosament havia de passar per davant de moltes finques, fins i tot de les seves. De totes maneres el guàrdia matisà que no es tractava d'un desaigüe particular sinó d'una cuneta del camí que servia de desaigüe quan s'embossaven les entrades a la bassa del Terrall, inundant i perjudicant les finques veïnes.

Farrerons lamentà també que el regidor Farré Canela no estigués present en l'entrevista “per a que pogues convencers de la veritat del fet” de la mateixa manera que estava absent del Ple. En aquell moment l'esmentat regidor entrà a la sala d'actes i, després d'explicar-li com havia anat tot, contestà que només arribà tard a l'entrevista que es podien haver esperat, insistint en les manifestacions que havia fet anteriorment en el Ple.

Quan l'assumpte semblava que s'acabava amb l'acord de dirigir-se a l'administració pública directament superior convidant-los a tenir sempre ben net l'entrada d'aigües a la bassa, al final del Ple en Farré Canela intervení de nou per a demanar que si el desaigüe no era particular que es tapiés. En Farrerons, no sense certa ironia, li comunicà que no hi tenia cap inconvenient però com que aleshores la seva finca quedaria inundada es podrien exigir responsabilitats als responsables de la decisió. Malgrat que en Bardia intervingué per a proposar preguntar a l'administració qui i perquè es netejava els altres anys, finalment s'acordà tenir el desaigüe sempre net i si podia ser fer passar l'aigua per un altre lloc.¹²³²

De totes les propostes sobre salubritat i higiene cal destacar el lideratge que exercí Daniel Arqués, com a president de la corresponent comissió, per tirar endavant un pla general de clavegueres i canonades per tal d'assegurar la sal·lubritat i, alhora, el subministrament d'aigua potable. El seu paper servia de pont entre l'acció del govern municipal i els interessos dels majors contribuents que vivien majoritàriament concentrats al nucli històric de la població, bàsicament la plaça porxada i el c/ Carme.¹²³³

El març de 1933 Farré Canela denunciava que “l'han assabentat que en els terrenys del Sindicat Pla d'Urgell, han regat una plantació d'arbres [uns pins] amb l'aigua del dipòsit que abasteix la població, havent utilitzat la vàlvula que s'empra per a netejar-lo. Diu que això no pot tolerar-se i menys en l'època actual, que tothom ha d'estalviar-la per l'escassetat”. El consistori decidí informar-se sobre l'afer i, en cas de ser certes les afirmacions, aplicar una sanció al

¹²³² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 19 de juliol de 1931 (AMBB).

¹²³³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de juliol de 1931 (AMBB).

sindicat.¹²³⁴ A ningú se li pot escapar, però, la naturalesa política de l'assumpte essent un tradicionalista qui denunciava l'afer del sindicat que representava els interessos del republicanisme.

Posteriorment resultà que l'assumpte fou degut a una mala interpretació entre el fontaner i l'encarregat del reg ja que, si bé tenia el permís, no en podia fer ús fins que es procedís a la neteja del dipòsit. Ignasi Iglésias, en un intent de treure ferro a l'assumpte, assenyalà que en total només s'havien regat 150 pins i que es gastà un bocoi d'aigua "o sigui quasibé res", fet que afegí més llenya al foc ja que en Farré Canela es lamentà de "la mala interpretació" que s'estava fent del cas fins al punt que "inclús la posa en dubte" i demanà que es fes justícia. El batlle Navés volgué posar en context l'afer i remarcant que s'havia tractat d'un error "i reconeixent que el Sindicat s'excedí obrint la vàlvula per sí sense esperar el tècnic municipal". Precisament per això s'havia col·locat un cademat i en Bardia Canela hi afegia que creia suficient "un advertiment seriós" per tal d'evitar que es repetís el cas. Tanmateix l'oposició tradicionalista volgué fer del cas una qüestió més important i en Giné Giné arribà a dir que "això es burlar-se de l'Ajuntament", un extrem que el batlle ignorà i s'ajustà a la proposta d'amonestació presentada per Bardia.¹²³⁵

Sobre les polítiques d'urbanisme que proposà l'oposició en tenim algunes esbossades un cop passats uns mesos d'absència dels regidors tradicionalistes, quan a l'abril de 1932 tornaren als plens de l'Ajuntament. Farré Canela ho feu per queixar-se perquè el govern municipal havia arreglat abans el c/ Concepció Soler que el Jaume I, tal i com s'havia acordat amb anterioritat. La resta del govern fou que el primer havia quedat intransitable i que, per tant, la seva millora era urgent, i se'ls hi tirà en cara que la seva minori tenia que haver vingut als Plens quan tocava enlloc de faltar mesos sencers. En qualsevol cas en Navés volgué tancar l'assumpte afirmant que es reuniria amb en César Minguella i ho solucionaria.¹²³⁶ Així mateix, en el següent Ple, en Navés donava per assabentat en Minguella sobre les obres al c/ Jaume I.¹²³⁷

Finalment les propostes en matèria d'hisenda de la dreta local, a banda de l'esmentada trifurca sobre el cobrament del 20% de constrenyiment a finals de 1932, feren de la política impositiva del govern republicà-socialista un dels seus cavalls de batalla. De fet l'assumpte prengué

¹²³⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de març de 1933 (AMBB).

¹²³⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de març de 1933 (AMBB).

¹²³⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 2 d'abril de 1932 (AMBB).

¹²³⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 d'abril de 1932 (AMBB).

un caire polític i gairebé d'insubmissió fiscal amb el ja comentat assumpte dels consells de Farré Canela a membres del CT en el sentit de no pagar el consum.¹²³⁸

Així el gener de 1933 en Pere Giné Giné preguntava si un industrial havia presentat una reclamació referent als consums degut a la quota que li fou imposada, la qual jutjava excessivament elevada en relació a la classificació industrial. Li contestà el batlle Navés que la quota havia estat equilibrada, sobretot tenint en compte que s'hagué d'obligar a l'industrial a tancar el seu establiment per no tenir les condicions necessàries.¹²³⁹

El macianisme polític durant la República

Si Macià ja era una figura admirada i sacralitzada abans de la seva presidència, durant els anys de la Generalitat republicana la seva figura, a nivell municipal, fou àmpliament venerada. El culte a la figura de Macià es volgué concretar amb la compra d'un bust de bronze del president, que segons sembla se'ls hi regalaria, que havia d'ocupar “el lloc d'honor en la sala de sessions i en el despatx del Sr. Alcalde.”¹²⁴⁰ Finalment un escultor de nom Monjo¹²⁴¹ regalà com a ofrena i de forma gratuïta el bust el desembre d'aquell 1931.¹²⁴²

També sabem que es comprà un quadre del president Macià, la factura del qual es pagà al juny de 1931, i que fou pagada a Emili Aldomà.¹²⁴³ De totes maneres no sabem perquè però uns dies després consta el reintegrament d'una fotografia del president Macià a un tal Reñé Domenec, de manera que l'assumpte potser no s'acabava amb la primera compra.¹²⁴⁴

El macianisme estava alimentat, alhora, pel contacte més o menys habitual que hi havia entre el cabdill i l'ajuntament de les Borges o el CDR. Així el juliol de 1931 el consistori rebia una

¹²³⁸ Vegeu la secció corresponent d'Hisenda. Font: Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de gener de 1933 (AMBB).

¹²³⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 12 de gener de 1933 (AMBB).

¹²⁴⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 de maig de 1931 (AMBB).

¹²⁴¹ Tot i que no s'esmenta el nom complert de l'artista en l'acta tindria sentit que l'artista fos Enric Monjo i Garriga (Vilassar de Mar, 1895 — Barcelona 1976) escultor noucentista que treballà amb el bronze i del qual coneixem que entrà en contacte amb Macià almenys durant la Segona República quan aquest inaugurà un monument seu al músic Juli Garreta a Sant Feliu de Guíxols.

¹²⁴² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de desembre de 1931 (AMBB).

¹²⁴³ La factura pujava a les 204,00 ptes. però també incloïa haver arreglat les banquetes de l'escorxador i instal·lar-ne de noves. Font: Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 7 de juny de 1931 (AMBB).

¹²⁴⁴ La factura era de 181 ptes. i incloïa també despeses per viatges i encàrrecs. Font: Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 de juny 1931 (AMBB).

carta on exposava l'estat de la qüestió dels diversos afers que interessaven i afectaven a les Borges.¹²⁴⁵ De fet, a l'agost se li donava les gràcies per haver-se resolt el tema de la construcció de la carretera de Cervià on, com hem vist, presumiblement el president Macià hi deuria haver intervingut d'alguna manera.¹²⁴⁶ De fet, al novembre, s'acordà demanar-li ajuda per accelerar els tràmits de la construcció de la carretera i poder, així, donar feina a un grup d'obriers en atur de la població.¹²⁴⁷ Finalment a finals de mes o a principis de desembre el batlle Navés es reuní amb el President Macià el qual li assegurà que activaria la tramitació de la carretera per poder donar feina als obrers aturats.¹²⁴⁸ Tanmateix a l'abril de 1932 l'assumpte encara estava pendent de tirar endavant i en una reunió entre Navés i Macià aquest li assegurà que faria tot el que pogués per les Borges però que la concessió encara tardaria un temps, de manera que avançaria la subvenció de l'Hospital d'Urgència proposat per Pere Mías.¹²⁴⁹

Davant la campanya de la premsa contra el president Macià a proposta del regidor Vallés s'aprovar adherir la ciutat a manifestar-s'hi en contra.¹²⁵⁰ A l'octubre es celebraren uns actes en obsequi al President Macià on s'hi invitaren al jutge del Partit, al jutge municipal i al cap de la Guàrdia Civil, a més dels regidors que hi volguessin assistir.¹²⁵¹ També es participà en activitats fora de la vila dedicades a homenatjar la figura del President Macià. Així el novembre de 1931 el batlle de Vilanova i la Geltrú, d'on era nascut Macià, invitava a una representació de l'ajuntament de les Borges a un festival dedicat al President. Hi assistiren en Navés, el Síndic, en Vallés i el Secretari Dalmau.¹²⁵² A finals de març de 1932 el Ple acordava fer un pregó en motiu de la visita del president Macià a Arbeka l'endemà mateix perquè el veïnat hi anés, així com fer saber que l'ajuntament allí li faria un homenatge.¹²⁵³

Amb la reobertura del Parlament de Catalunya en Candi Farré proposà enviar un telegrama de felicitació al President Macià, però finalment s'acordà fer-ho quan fos nomenat President del

¹²⁴⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 de juliol de 1931 (AMBB).

¹²⁴⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 d'agost de 1931 (AMBB).

¹²⁴⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 28 de novembre de 1931 (AMBB).

¹²⁴⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 5 de desembre de 1931 (AMBB).

¹²⁴⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 d'abril de 1932 (AMBB).

¹²⁵⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 13 de setembre de 1931 (AMBB).

¹²⁵¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 d'octubre de 1931 (AMBB).

¹²⁵² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 28 de novembre de 1931 (AMBB).

¹²⁵³ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de març de 1932 (AMBB).

govern i així aprofitar per estendre-la per les dues coses.¹²⁵⁴ En la mateixa línia a proposta del regidor Iglesias s'invità al president Macià a assistir a la Festa Major del setembre de 1931.¹²⁵⁵ La invitació també tingué lloc per les festes de 1932.¹²⁵⁶ També sabem que Macià assistí a un dinar a les Borges el dia 19 de novembre, una visita política ja que per la tarda feia un míting al local del CRE. El batlle Navés s'assabentà des de Lleida de l'arribada del president i "tot i essent amb caràcter electoral" manifestà que "ell pensa anar-lo a rebre". L'entusiasme era tan gran que no havent-n'hi prou amb invitar als regidors que volguessin a assistir a l'acte s'acordar fer un pregó perquè hi participessin també tots els conciutadans interessats.¹²⁵⁷

A finals d'abril de 1931 tingué lloc una reunió dels representants de tots els Ajuntaments del districte electoral i del partit judicial de les Borges per tal de trobar la manera i la forma oportunes d'homenatjar al president Macià. Des de l'Ajuntament, i a proposta del regidor Farré Mir, es decidí ampliar la possibilitat de contribuir a l'homenatge a tota Catalunya, una decisió presa amb el suport dels regidors Farrerons, Bardia i el tradicionalista Arqués. En definitiva la proposta passà a mans de la comissió de Foment, Obres i Cementari per tal d'estudiar quina era l'acció més oportuna.¹²⁵⁸

Al maig a proposta de la comissió de Foment s'aprovà que formessin la comissió Homenatge a Macià el batlle Navés, Pere Mías Codina, Miquel Palau, Francesc Farré, Candi Farré, Francisco Pujol, Francesc Bardia, Xavier Bardagi, Armand Viles i Ramon Solé.¹²⁵⁹ A l'octubre s'acordà contribuir amb 5000 ptes. a la comissió, i es deixà constància de la voluntat de col·laborar-hi perquè seria a les Borges on es construiria un monument d'homenatge al president Macià però també per la relació d'aquest amb el poble.¹²⁶⁰

A principis de novembre sabem que el Casal Català d'Esquerra del districte VI de Barcelona havia recaptat 22,10 ptes., a Breda 33 ptes., a Rocafort de Queralt 16 ptes., i l'Ajuntament de Penelles havia donat 100 ptes. i el de Lleida 1000 ptes. A la comarca l'Ajuntament de les Borges, com hem vist, donà 5000 ptes., a Torrebesses es recaptaren 72 ptes. i al Vilosell 100,55 ptes. Vegeu-ne la llista de donants en els quadres corresponents.

¹²⁵⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 8 de desembre de 1932 (AMBB).

¹²⁵⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 30 d'agost de 1931 (AMBB).

¹²⁵⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 20 d'agost de 1932 (AMBB).

¹²⁵⁷ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 17 de novembre de 1932 (AMBB).

¹²⁵⁸ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 d'abril de 1931 (AMBB).

¹²⁵⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 de maig de 1931 (AMBB).

¹²⁶⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 d'octubre de 1931 (AMBB).

Quadre 57: Llista de donants per al monument a Macià de Torrebesses

Nom	Càrrec o ocupació	Quantitat en ptes.
Moncosí Calzada, Josep	Alcalde	10
Segura Arquer, Josep	Primer tinent	5
Torreadella Piñol, Pere	Segon tinent	5
Casol Ribes, Pere J.	Regidor	5
Estadella Piñol, Pere	Regidor	5
Guiu Sendrós, Josep	Regidor	5
Flix Arquer, Pere	-	5
Adll Mestres, Joan Francesc	Secretari	2
Vidal Gaya, Ignasi	Secretari	5
Pijoan Baró, Josep	Professor	3
Arbonés Mascarilla, Josep	Propietari	1
Pujol Guiu, Domènec	Propietari	2
Esteve Esteve, Isidre	Propietari	1
Sendrós Vidal, Josep	Propietari	5
Flix Huguet, Domènec	Propietari	3
González Arbonés, Domènec	Propietari	2
Ferrer Florensa, Francesc	Propietari	3
Gort Torreadella, Isidre	Propietari	5

Font: “Pro monument a Macià a Borges Blanques”, La rambla, núm. 94 (2 novembre 1931), p. 5 (MDC).

Quadre 58: Llista de donants per al monument a Macià del Vilosell

Nom	Quantitat en ptes.
Noguer Camí, Josep	2
Llurba Preixens, Joan	2
Ciurana Huix, Ramon	3
Ferrer Domènec, Ventura	2
Arboç Prenafeta, Hilari	24
Tarragó Prèixens, Ferran	2
Miró, Jaume	2
Llurba Tarragó, Josep	9

Nom	Quantitat en ptes.
Llurba Salvador, Pere	5
Sobrepere Tarragó, Sebastià	1
Gil Boquer, Anton	1
Albagés Aldomà, Francesc	0,50
Tarragó Mercè, Miquel	1,50
Conillera Tarragó, Josep	1
Caballer Abia, Cosme	0,50
Palau Ferrer, Ermengol	1
Verge Sanahujam, Josep	1
Lledó Cornada, Sebastià	0,50
Llurb Ferrer, Avelina	1
Aixa Mas, Andreu	1
Caballer Conillera, Josep	1
Balcells Miraball, Josep	0,50
Farrà Llurba, Pere	2
Gil Llaurador, Angel	2
Català Serra, Sebastià	1
Balcells Ballertí, Sebastià	1
Carrà Cabrer, Jaume	2
Llurba Ferrer, Josep	1
Ciurana Huix, Francesc	1
Rubió Rius, Joan	0,50
Camps Noguer, Joan	1
Arboç Prèixens, Amadeu	1
Ferrer Llurba, Miquel	1
Requesens Palau, Josep	1
Ferrer Lledó, Josep	1
Català Serra, Joaquim	0,50
Ferrer Anglès, Antoni	0,50
Ràfols Ferrer, Francesc	1
Cornadà Oliver, Ramon	1
Llurba Quadrat, Joan	0,25

Nom	Quantitat en ptes.
Carrer Cabrer, Pere	0,50
Tarragó Casals, Miquel	0,30
Camps Noguer, Francesc	0,50
Llurba Sala, Josep	0,50
Llurba Llurba, Josep	1
Llurba Verger, Joan	1
Camps Lledó, Joan	1
Ferrer Llurba, Joan	1
Balcells Avi, Josep	1
Gil Llauredor, Francesc	1
Camps Huguet, Francesc	1
Albagés Aldomà, Antoni	1
Caballer Cornadó, Ramon	0,50
Conillera Lledó, Sebastià	0,50
Balcells Bruent, Ramon	1
Ballester Caixal, Josep	1
Camps Lledó, Josep	1
Llurba Balcells, Sebastià	1
Verger Rubió, Sebastià	2
N. N. N.	1
Sobrepere Tarragó, Domènec	1
Lledó Salvador, Mateu	1
Albagès Balcells, Pere	1
Cornadó Cornadó, Josep	1
Macià Balcells, Josep	5
Prenafeta Torres, Josep	10
Noguer Rubió, Pere	3
Terrats Macià, Andreu	2

Font: «Pro monument a Macià a Borges Blanques». *La rambla*, núm. 94 (2 novembre 1931), p. 5 (MDC).

Les eleccions del gener de 1934

Les eleccions municipals del 14 de gener de 1934 són d'especial interès per a conèixer el joc d'hegemonies polítiques que tingué lloc durant l'etapa republicana. Si bé l'obra clàssica de Jaume Barrull ja apuntava el panorama general poques novetats hi han hagut en els darrers anys que hagin permès tenir una panoràmica més clara de la contesta electoral al ponent català. Destaca l'estudi de Raimon Soler sobre la Segarra on ha copsat l'estabilitat del vot conservador en un entorn *a priori* favorable als interessos de les esquerres.¹²⁶¹ La llista electoral del CDR i la USC de cara a les eleccions estava formada pels següents membres:

Joan Navés Ricart

Candi Farré Mir

Francesc Bardia

Jaume Piñol

Francesc Triquell

Josep Mónico

Francesc Taulé Segura

Joan Llussà

Àngel Camí

Francesc Cornudella

Primitiu Boldú

Josep Solé

Els perfil dels membres de la coalició republicana-socialista eren molt variats i, si es vol, contradictoris. Del batlle Navés ja n'hem vist bona part del seu tarannà i obra de govern però en realitat era una figura amb una trajectòria política relativament curta. Nascut a les Borges el 1985 era el segon fill de la important nissaga dels Navés d'Arbeca que s'establiren a les Borges en una casa de la plaça porxada que després expandiren adquirint l'edifici de cal Menso. El seu poder econòmic es pot veure clarament amb la façana de l'edifici, imponent pujant des del c/ la Bassa, reformada per Morera i Gatell. El petit dels Navés heretà l'antiga casa dels seus pares, quedant-se

¹²⁶¹ SOLER BECERRO, Raimon. «Les eleccions municipals de 1934 a la Segarra». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 22 (2012-2013), p. 85-124. Sobre el mateix tema també ha publicat «Les eleccions municipals de 1934 al Gaià mitjà». *La Resclosa*, núm. 16 (2012), p. 35-53.

en propietat la casa més senyorial el seu germà Nemesi. Joan va començar la carrera política almenys el 1919 quan passà a formar part de la Junta Directiva Provisional del CDR amb només vint-i-quatre anys i que comptava amb el suport de Macià i Pau Segura per formar part de la nova junta que s'havia d'escollir el 1921. Ja no el tornem a trobar fins les eleccions del 12 d'abril de 1931 però està clar que deuria continuar fortament vinculat amb l'estructura del republicanisme local durant la dictadura.

El segon de la llista és el republicà Candi Farré Mir (les Borges Blanques, les Garrigues, 1905-1958), funcionari del Registre de la Propietat de les Borges fins el 1939 i comptable, a partir de 1944, de qui havia estat un dels alcaldes durant la dictadura de Primo de Rivera, Josep Maria Farrerons Güell. Farré començà la seva carrera política amb tan sols divuit anys com ajudant de redacció en la publicació *Sang Nova*, el 1922 ja era president de Joventut Autonomista de les Borges, vinculada al CDR, i el 1923 en fou el secretari, un càrrec que ocuparia fins el final de la dictadura. S'estrenà com a regidor amb només vint-i-cinc anys el 14 d'abril de 1931, sota la batllia de Joan Navés, on exercí de president i portaveu de la Comissió de Cultura. El 1932 fou escollit president del CDR, als vint-i-set anys, i renovà la institució amb un nou reglament aprovat el 1933 que, com hem comentat, el rebatejava com a Centre Republicà d'Esquerra (CRE). Candi Farré es mantingué políticament actiu almenys fins a l'esclat de la Guerra Civil ja que sabem que entre 1935 i 1936 encara formava part de la direcció del CRE, aquest cop com a secretari.¹²⁶²

Resulta també molt interessant el perfil de Francesc Bardia Canela, el qual ja havia format part de la Junta Directiva del CDR el 1920 en qualitat de vocal. Tanmateix en les eleccions municipals del 3 de febrer de 1922 Canela es presentà en la Candidatura Nacionalista Popular que havia preparat la JCB i, estranyament, fou regidor durant la dictadura de Primo de Rivera entre 1926 i 1929, i altre cop entre el febrer i el maig de 1930 quan Claveria el foragità del consistori. Bardia havia estat membre del sometent local el 1928 i constava com a major contribuent el 1930 i, tot i aquest perfil de classe mitjana, les seves intervencions als plens sempre foren molt vehements en la defensa dels interessos de les classes treballadores.

De la resta de membres de la candidatura d'esquerres en sabem poca cosa més. Coneixem la filiació socialista de Francesc Triquell, la mateixa que Francesc Teulé Segura, que durant la Guerra Civil seria regidor per la UGT.

¹²⁶² Volem agrair a Emili Farré Sans haver-nos facilitat amablement algunes de les dades esmentades. La resta de dades les hem extretes de la lectura dels llibres d'actes *Actas de 25-4-26 á 10-5-31*, *Actas de 17-5-31 á 10-9-32*, *Actas de 15-9-32 á 20-2-34*, i *Actas de 27-2-34 á 27-35* (AHMBB).

La candidatura del carlisme es presentà a les eleccions de 1934 sota les sigles de la Unió Ciutadana i estava formada pels següents membres:

Josep Aragüès Parcerissa

Joan Cornudella Duran

Francesc Farré Canela

Ramon Rubió Mas

Joan Vallés Ollé

César Minguella Garsaball

Joan Solé Domènech

Ramon Sala Tarragó

Melani Farré Vallés

Josep Garsaball Cuadrat

Antoni Nadal Vila

Francesc Suñé Badia

Els perfils dels membres de la candidatura conservadora eren políticament molt potents i amb àmplies trajectòries conegudes. En primer lloc trobem a Josep Aragüès Parcerisa (les Borges Blanques, 1892-1962), d'ofici fuster de carros o carreter, però també propietari rural, sindicalista agrari i polític. D'una nissaga carlista que ja havia ocupat l'alcaldia borgenca anteriorment, Aragüès fou regidor síndic entre 1924 i 1926, i membre del sometent el 1928. El 1934 accediria per decret a l'alcaldia borgenca, arran del fets d'octubre, però arran d'això fou perseguit durant la Guerra Civil. Durant la República també féu de comptador de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume entre 1935 i 1936, una col·laboració amb la institució carlista per excel·lència de les Borges que es consolidà amb el franquisme quan formà part altre cop de la Junta el 1939 i presidí la Cooperativa de Sant Isidre —el nou nom del sindicat— entre 1945 aprox. i 1952, i altre cop breument el 1956.

El número dos de la llista, Joan Cornudella Duran, nascut a Juneda, era un comerciant i polític. Havia estat regidor i interventor de l'Ajuntament entre 1923 i 1926 i altre cop entre 1930 i 1931. Durant la guerra va ser detingut però ràpidament alliberat, potser gràcies al seu fill, Joan Cornudella Barberà, un dels fundadors del FNC. En tercer lloc destaca Francesc Farré Canela, pagès i polític, formava part de la Junta del Centre Tradicionalista i havia estat regidor de l'Ajuntament el 1926, en l'alcaldia de Claveria, i un dels quatre regidors carlistes durant el primer

mandat republicà entre 1931 i 1934. Durant la Guerra Civil seria empresonat a Borges i Lleida, i condemnat pel Tribunal Popular a més de 30 anys de presó.

Qui tancava el quart lloc era Ramon Rubió Mas, un jurista i sindicalista que fou vicesecretari de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat de Sant Jaume entre 1933 i 1936. Després dels fets d'octubre exerciria de tercer tinent d'alcalde i amb el franquisme fou jutge comarcal substituït entre 1945 i 1946.

La resta de membres de la llista són igualment interessants. Joan Vallés Ollé havia estat regidor entre 1922 i 1923, i entre 1926 i 1930. Seria quart tinent d'alcalde a partir del juny de 1935, amb l'entrada dels representants de la CEDA al consistori. Destaca la seva trajectòria sindical com a vicepresident del Consell Rector del Sindicat carlista entre 1928 i 1933, així com a vicesecretari del Consell Directiu de la Caixa Rural entre 1933 i 1936, i almenys també entre 1939 i 1945 aprox. Pel que fa a Cèsar Minguella Garsaball era un pagès i fabricant d'olis que el 1928 s'havia ficat en política com a regidor en suplir una baixa del consistori. Milità al sometent borgenc el mateix any. Durant la guerra seria detingut i traslladat a Bujaraloz en un intent d'executar-lo amb d'altres destacats membres del conservadorisme local. El cas de Ramon Sala Tarragó és un altre perfil de sindicalista carlista. Sala fou membre de la Junta de la Primera Secció del Sindicat entre 1928 i 1930, a més de membre del Consell Rector entre 1931 i 1933. Finalment entrà com a regidor el juny de 1935 en substitució dels consellers republicans. També és interessant la figura de Melani Farré Vallés, el pare de Melani d'Urgell, membre de la direcció del Sindicat de Sant Jaume entre 1928 i 1936, i també regidor de l'Ajuntament a partir del juny de 1935. Un perfil semblant tindria Josep Garsaball Quadrat, vocal de la Junta Administrativa de la Caixa Rural dels carlistes entre 1933 i 1936. Per acabar Anton Nadal Vila també estava col·laborant amb el sindicat en qualitat de vicesecretari del Consell Rector i durant la guerra fou empresonat acusat de faccions però alliberat per diverses forces obreristes davant la temença per la seva integritat física.

Finalment també es presentà la llista del Front d'Obrers i Pagesos, vinculada al BOC:

Antoni Roig Torres

Gil Prats Olcos

Josep Martí Solé

Eudald Viles Vilafranca

Andreu Pijuan Morgades

Salvador Gorgues Claret

Francesc Prats Vallverdú

Josep Bonell Andreu
Josep Macià Falcó
Ramon Bellmunt Cots
Josep Griñó Seró

El grup de gent que conformava la llista que finalment es quedà fora del consistori incloïa gent que després protagonitzaria diverses accions revolucionàries. És el cas del cap de llista, Antoni Roig Torres, nascut a Vimbodí, que seria vocal del POUM en el Comitè de Milícies Antifeixistes local entre juliol i octubre de 1934. Roig fou víctima de la repressió franquista i executat a Lleida el maig de 1943. El número dos, Gil Prats Olcos, era un sastre del poble que morí en un accident d'automòbil el juliol de 1936, segurament duent a terme algun tipus d'acció política ja que en la causa de la mort s'indicà va ser la de "lluïta contra el feixisme".

Potser el més interessant de la llista fou Eudald Viles Vilafranca, pagès i sindicalista, cosí d'Armando Viles, i que seria batlle a partir de l'octubre de 1936 com a membre de la Unió de Rabassaires. Tanmateix a partir dels fets de maig de 1937 fou apartat del càrrec i acusat de pertànyer al POUM, una dada que ell negà ja que, deia, hi havia deixat de militar aquell maig. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques franquista va patir presó i es reclougé a casa la resta de la seva vida.

De Francesc Pijoan Morgades sabem que durant la Guerra Civil fou voluntari del CRE a la columna Durruti-Farrás a Bujaraloz, de manera que potser estigué implicat amb els fets que explicarem en el capítol següent. Sobre Francesc Prats Vallverdú resulta interessant saber que va ser processat pels fets d'octubre de 1934 i condemnat a 9 mesos de presó, tot i que fou alliberat el mateix desembre. Regidor pel POUM entre octubre de 1936 i maig de 1937, va ser detingut el 1938 per haver-hi pertanyut i jutjat per un Tribunal Popular.

Josep Macià Falcó també fou processat pels fets d'octubre de 1934, igualment condemnat a 9 mesos i alliberat al desembre. Durant la guerra va ser vocal del Comitè de Milícies Antifeixistes entre el juliol i l'octubre de 1936. I per acabar Josep Griñó Seró, conegut com el "Frare Griñó", que deuria ser tot un homenot ja que, essent detingut el març de 1938 acusat de pertànyer al POUM, ell, al contrari que la resta d'acusats que hem anat veient, ho confirmà assenyalant, fins i tot, el número de carnet. Tanmateix Griñó seria víctima de la repressió franquista i assassinat a Lleida el juliol de 1939.

Les eleccions del diumenge 14 de gener de 1934 donaren uns resultats força interessants. Malgrat que *Horitzó* denuncià el que anomenava incidents, coaccions i actituds "descompostes" a

d'altres pobles de la comarca, a les Borges deia que “pot dir-se que no hi hagué lluita, limitant-se els partidaris dels uns i dels altres a facilitar la lliure emissió del vot.” Amb un 75% de participació respecte del cens electoral el resultat era:

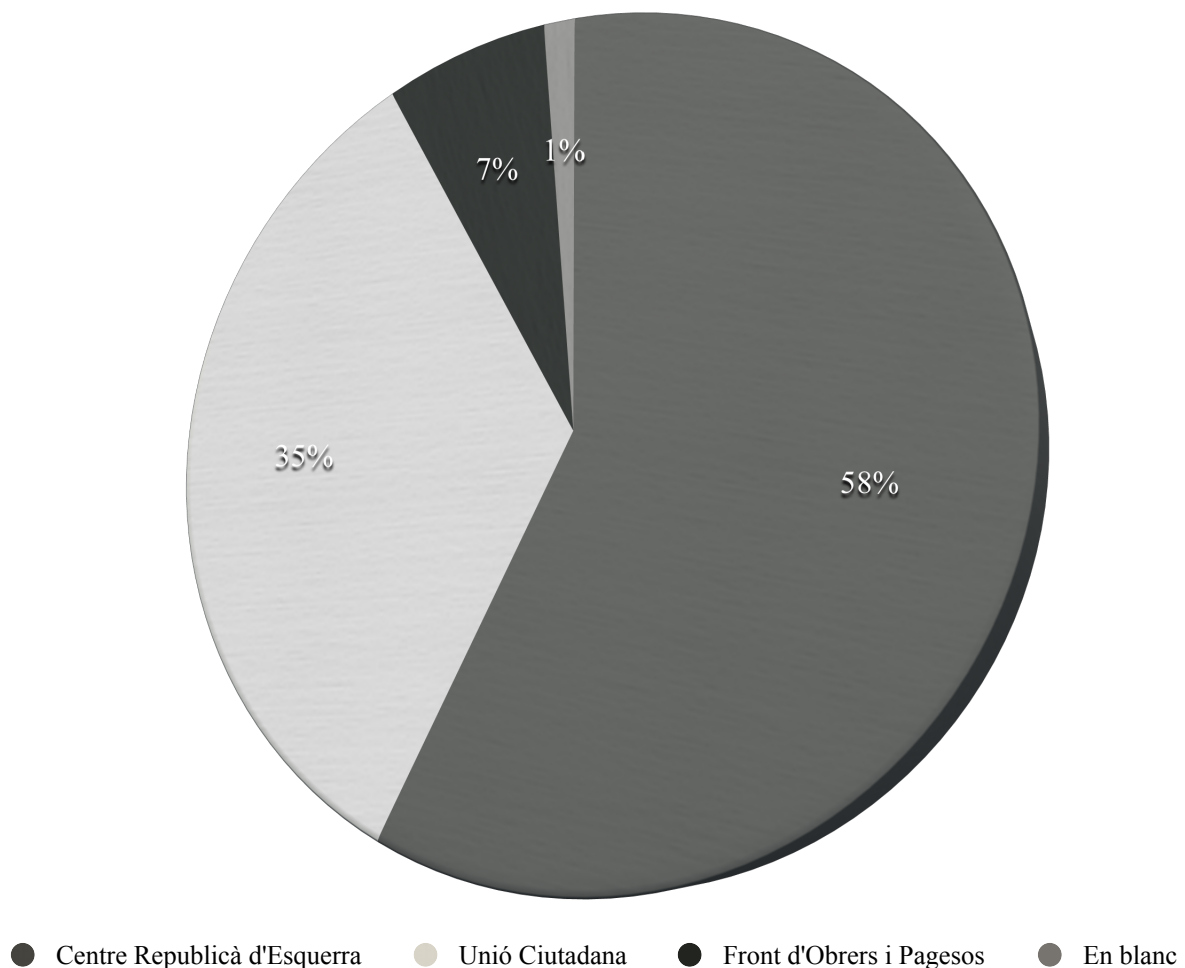
Centre Republicà d'Esquerra: 1251 vots.

Unió Ciutadana: 752 vots.

Front d'obriers i pagesos: 144 vots.

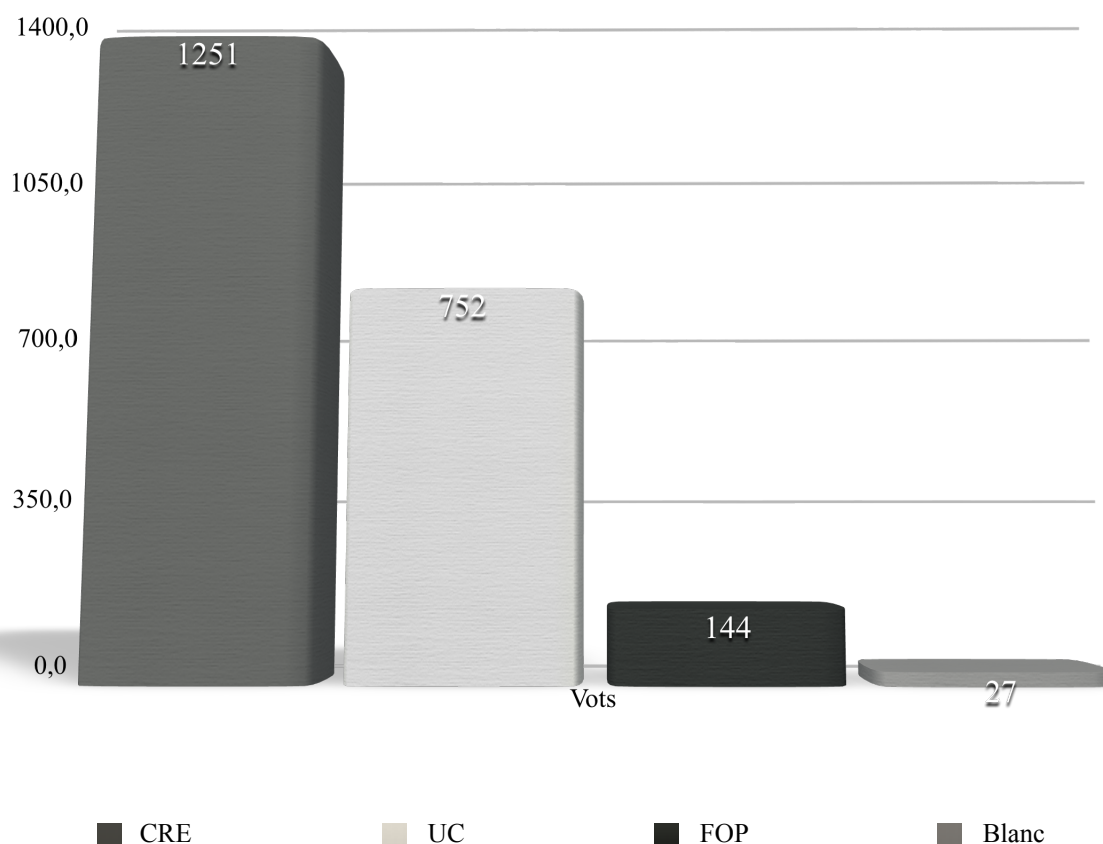
En blanc: 27 vots

Gràfic 12: Resultat en % de les eleccions municipals del febrer de 1934



Font: Elaboració pròpia a partir de l'*Horitzó*, núm. 66 (20 gener 1934), p. 5 (AFMU).

Gràfic 13: Nombre de vots per candidatura en les eleccions municipals de 1934



Font: Elaboració pròpia a partir de l'*Horitzó*, núm. 66 (20 gener 1934), p. 5 (AFMU).

En unes declaracions al setmanari fejecista *Horitzó* el reelegit Candi Farré comentava les seves percepcions de la nova composició consistorial:

Quines possibilitats veieu en el nou Ajuntament?

La possibilitat d'un bon governament esperona tots i cada u dels components a desenvolupar una tasca de realitats dintre del Consistori. De l'actitut serena i comprensiva de tots, depèn en gran manera l'èxit de la bona actuació que es persegueix. Altrament és prematur preveure les conseqüències d'una incomprensió i intrasigència.

El seu rendiment pot ésser efectiu, en benefici de la Ciutat?

No en dubto gens si tots posem per damunt les separacions ideològiques, el màxim calor i l'entusiasme que calen per a servir els interessos de la Ciutat que a tots ens són comuns.

Esteu content de la composició de l'actual Consistori?

No sé a que voleu referir-vos. La composició és filla del sufragi el resultat del qual era sobradament previst. Si al que us referiu és a l'elecció del Consell de Govern, la pregunta és desplaçada i delicada alhora. Desplaçada perquè no està constituït definitivament. Delicada perquè junt amb altres companys he esta discutit i no sóc l'indicat a contestar en una qüestió que

m'afecta. Això apart, vull fer constar, però, com a militant d'un partit democràtic, que sóc disciplinat i em sotmeto sempre a les decisions dels organismes superiors.¹²⁶³

Malgrat l'actitud més o menys optimista de Candi Farré el nou govern municipal, el primer escollit democràticament de la història de les Borges, durà escassament nou mesos. La implicació del batlle Navés en la proclamació de l'Estat Català aquell mateix octubre i el protagonisme de les joventuts del republicanisme en l'acció els condemnà a ser el principal focus de la repressió i impedí al consistori democràtic recuperar les seves facultats normals fins el febrer de 1936.

Els Fets d'octubre de 1934

El procés revolucionari que fou la Segona República espanyola tingué un punt d'inflexió amb l'arribada dels radicals de Lerroux al poder i la posterior entrada dels tres ministres de la CEDA. La historiografia recent, com apunta Josep Fontana, ha hagut de fer front al revisionisme postfranquista de Pío Moa i companyia segons el qual la Guerra Civil, en realitat, començà aquell octubre de 1934 adjudicant així la responsabilitat del conflicte bèl·lic a les esquerres.¹²⁶⁴

A Catalunya, a més, la historiografia ha interpretat tradicionalment els fets com una mostra de supeditació de les esquerres catalanes a les espanyoles i com una acció política sense participació de les bases obreres. Manel López, amb encert, assenyala en els seus estudis una nova interpretació dels fets on el protagonisme és de l'obrerisme catalanista, dels independentistes, del sindicalisme i, el que ens interessa, de les comarques més enllà de Barcelona. Lluny de les visions parcials d'Ucelay-Da Cal, López assumeix la proposta interpretativa de Pelai Pagès dels fets d'octubre com una revolució multiforme i, per tant, essencialment complexa i d'explicacions i interpretacions diverses però complementàries.¹²⁶⁵

També caldrà tenir en compte una visió dels fets d'octubre com a part d'un procés revolucionari, encapçalat pel republicanisme i empès per les bases socials obreres, que culminarà amb el dia 6 però que a llarg termini s'inicia políticament amb els pactes de Sant Sebastià de 1930 i a curt termini els fets duraran, a Catalunya almenys, del 4 al 10 d'octubre de 1934.¹²⁶⁶ López

¹²⁶³ Horitzó, núm. 60, 10-II-1934, p. 4-5 (AFMU).

¹²⁶⁴ FONTANA LÁZARO, Josep, "Pròleg", a LÓPEZ, *Els fets del 6 d'octubre de 1934*, p. 9.

¹²⁶⁵ Vegeu LÓPEZ, *Els fets del 6 d'octubre de 1934*, p. 21-31.

¹²⁶⁶ Les dates a curt termini les manllevem de LÓPEZ, *Els fets del 6 d'octubre de 1934*, p. 420.

caracteritza els fets d'octubre “com un seguit de respostes amb lògiques diverses posades en moviment per un denominador comú: l'activació de l'atac contra la democràcia republicana, l'autonomia, les reformes socials i el moviment obrer amb la presència de la CEDA al govern de la República”.¹²⁶⁷

Sobre els Fets d'octubre de 1934 a les comarques del pla de Lleida resulta imprescindible conèixer la conjuntura política estudiada en les tesis doctorals de Conxita Mir, Jaume Barrull i Manel López, així com l'article de Josep Rubió sobre les Garrigues durant la Segona República.¹²⁶⁸ L'opinió de Jaume Barrull segons el qual els fets d'octubre a Lleida van tenir un caràcter obrerista enlloc de catalanista ens sembla poc fonamentada. Com ho era la seva proposta interpretativa de la proclamació de la República el 1931 segons la qual va tenir un caràcter republicà espanyol enlloc de macianista, independentista o, fins i tot, republicà català o catalanista. Entenem que no té sentit pretendre que la proclamació de l'Estat Català a Barcelona fos un acte de redempció catalanista per part de Companys però que proclamar-ho a Lleida des del balcó de la Paeria per part d'ERC fos una acció de dubtosa catalanitat. L'obra de Manel López, malgrat oferir un estudi a nivell català sobre el tema, s'atreveix a fer un anàlisi sobre els Fets a comarques. Com veurem, i com comenta López amb encert, “les insurreccions i els assalts revolucionaris al camp lleidatà, lluny de ser excepcionals, van ser força freqüents durant la primera setmana d'octubre de 1934”.¹²⁶⁹

López planteja com els fets d'octubre de 1934 tingueren un caràcter més conflictiu i amb brots de violència en aquelles localitats on ja hi havien hagut episodis de conflictivitat social arran del pagament dels cànon del Canal d'Urgell.¹²⁷⁰ Aquesta hipòtesi, que resulta molt suggeridora i ens sembla, en línies generals, ben encaminada, caldria matisar-la pel desconeixement real que tenim de com es desenvoluparen els fets d'octubre a les Garrigues, agronòmiques o administratives, i, en general, a bona part de la plana d'Urgell o, fins i tot, la baixa Segarra. Que, com veure, les Garrigues històriques fossin tan conflictives com les Garrigues regades pel canal d'Urgell indica que els fets d'octubre requereixen, encara ara, d'una anàlisi que atengui més a la realitat local per teixir una explicació de conjunt. En qualsevol cas López també apunta, i aquí hi estem

¹²⁶⁷ LÓPEZ, *Els fets del 6 d'octubre de 1934*, p. 421.

¹²⁶⁸ Vegeu MIR, *Lleida: 1890-1936...*; BARRULL, *Les comarques de Lleida...*; RUBIÓ, “La Segona República. Lluites...” dins ESQUERDA, *Vincles i arrels...*, p. 83-103.

¹²⁶⁹ LÓPEZ ESTEVE, Manel, *Els fets d'octubre de 1934: més enllà de l'acció governamental*, tesi doctoral dirigida per Josep Fontana Làzaro, UPF, 2012, p. 312.

¹²⁷⁰ Sobre aquesta idea vegeu LÓPEZ, *Els fets del 6 d'octubre de 1934*, p. 305-317. López es basa, sobretot, en l'article LLADONOSA, “Un conflicte agrari...”, p. 117-124.

essencialment d'acord, que a les Garrigues els fets d'octubre també hi tingueren un “caràcter socialment insurreccional”.¹²⁷¹

Pel que fa a l'article de Josep Rubió, la primera aportació de la historiografia centrada exclusivament sobre la comarca, aporta una visió, com ja hem comentat, sobre la Segona República centrada en la conflictivitat social. No podem estar d'acord, però, amb l'afirmació que fa Rubió quan diu que els fets als pobles petits “no tindran massa repercussió a nivell global, però sí que sacsejaren la certa monotonia d'aquells llogarrets”. Entenent com entenem els fets d'octubre com a part d'un procés revolucionari no podem reduir-los a un simple sacseig de la monotonia, i encara menys si parlem de proclamacions d'Estat Català o comunisme llibertari i posteriors detencions, processos penals i penes de presó que, de ben segur, tingueren un profund impacte en la societat d'aquelles comunitats.¹²⁷²

Els sis dies d'octubre a la comarca

Segons Josep Rubió la vaga general del dia 5 fou secundada a Arbeca, les Borges, Castellans, l'Espluga Calba, Juneda, la Pobla de Cérvoles i Torregrossa, aquesta última població aleshores dins de la comarca administrativa.¹²⁷³

Els fets a Torregrossa i Arbeca no deurien sorprendre Pere Segarra, un hisendat d'Ivars d'Urgell que entre 1932 i 1938 escrigué un manuscrit narrant la seva vida i comentant el moment polític i social que li tocà viure. Precisament en un fragment de la seva narració Segarra comentava el 1933 com a l'Urgell els “pobles més revolucionaris son, Torregrossa, Arbeca, Bellvís, Castellsnou, i la Fuliola” (sic).¹²⁷⁴

El protagonista dels fets a l'Albagés fou el batlle Francesc Rei Oriol, segons López potser membre del Sindicat Autèntic de Treballadors de l'Albagés, el qual el dissabte 6 d'octubre va publicar un ban on proclamava la vaga general. La cosa no es quedà aquí i Rei armà el sometent local i, tal i com passà a les Borges, organitzaren la vigilància de les entrades i sortides de la població amb diferents punts de control. Igual que a les Borges, d'on potser ja s'havien ficat en

¹²⁷¹ LÓPEZ, *Els fets d'octubre de 1934...*, p. 318.

¹²⁷² RUBIÓ, “La Segona República. Lluites...”, dins ESQUERDA, *Vincles i arrels...*, p. 98.

¹²⁷³ RUBIÓ, “La Segona República. Lluites...”, dins ESQUERDA, *Vincles i arrels...*, p. 98.

¹²⁷⁴ GUILLÉN i FERNÁNDEZ, Empar (ed.), *El manuscrit de Pere Segarra: Recull històric d'Ivars d'Urgell i diari de l'autor (1932-1938)*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1986, p. ?, citat a LÓPEZ, M. *Els fets d'octubre de 1934...*, p. 313.

contacte amb els elements revolucionaris, es requisà la Central telefònica, aquí per ordre de l'ajuntament, així com un camió amb el qual alguns dels protagonistes dels fets viatjaren fins a les Borges. Aquell mateix dia s'organitzava una manifestació amb crits de "Visca Catalunya lliure" i "morin els que anaren a Madrid", referint-se a la concentració de propietaris representats per Sant Isidre el mes passat, i s'acabà per proclamar l'Estat Català.¹²⁷⁵ El capellà del poble acusà posteriorment als protagonistes d'aquells fets de traslladar-se a les Borges el 1935 per aconseguir armes però sense cap resultat. Per ell la derrota del 6 d'octubre fou una victòria a través de la qual "volvió a renacer la paz, a ser garantizado el orden y a ser respetadas las libertades individuales".¹²⁷⁶

A Arbeca els fets els protagonitzaren gent vinculada a la CNT que ràpidament muntaren punts de control pel poble.¹²⁷⁷ Les Borges fou un dels centres de la revolució a nivell comarcal fins al punt que allí foren alçades les vies del tren.¹²⁷⁸

Pel que fa a Castellldans un dels protagonistes dels fets era qui dirigia el sometent local de manera que, juntament amb el Foment Agrícola Republicà, es feren amb el control de les armes i, a continuació, del poble.¹²⁷⁹

Sabem que a Cervià de les Garrigues es formà un comitè revolucionari tot i que es desconeix quin tipus d'actuacions es dugueren a terme. Pel que sembla la Guàrdia Civil arribà el dimarts dia 9 al poble i hi podria haver hagut algun tipus de resistència ja que en una carta enviada per l'ajuntament al governador militar el dia 12 es parla dels fets del dia 9, sense especificar quins.¹²⁸⁰

A l'Espluga Calba es proclamà la República Catalana.¹²⁸¹ A Juneda, segons la Guàrdia Civil, la "noche dia seis comite revolucionario tomo ayuntamiento telefonos y telegrafos matando los revoltosos un paisano e hiriendo a otro habiendo restablecido hoy normalidad y detenidos comite y autores desmanes" (sic).¹²⁸² Els integrants d'aquest comitè revolucionari eren membres de la Unió Republicana Catalanista, de la Societat Obrera i Camperola "La Campesina" i de la Unió Socialista.

¹²⁷⁵ Les cites són de *La Humanitat*, citat a LÓPEZ, *Els fets d'octubre de 1934...*, p. 323-324.

¹²⁷⁶ SERÓ, C. *Historia de Albages*, Artis, Lleida, 1980, p. 160-161, citat a LÓPEZ, *Els fets d'octubre de 1934...*, p. 324.

¹²⁷⁷ LÓPEZ, *Els fets d'octubre de 1934...*, p. 317

¹²⁷⁸ AGMAV, C. 9, Cp. 10, D. 1/71. Citat a LÓPEZ, *Els fets d'octubre de 1934...*, p. 318.

¹²⁷⁹ LÓPEZ, *Els fets d'octubre de 1934...*, p. 323.

¹²⁸⁰ Rubió explica com a les actes dels Plens de l'ajuntament tampoc hi ha referències als fets. Vegeu RUBIÓ, "La Segona República. Lluites...", dins ESQUERDA, *Vincles i arrels...*, p. 98.

¹²⁸¹ *La Humanitat*, 18-IX-1935, p. 8, citat a LÓPEZ, *Els fets d'octubre de 1934...*, p. 347-348.

¹²⁸² Telegrama enviat pel primer cao de la Guàrdia Civil de Lleida el 10 d'octubre al Ministeri de la Guerra, AGMAV, C. 9, Cp. 10, D. 1/54 - 1/55, citat a LÓPEZ, M. *Els fets d'octubre de 1934...*, p. 313.

Aquest comitè, que controlarà el poble fins el 7 d'octubre, assaltà la Societat Foment on estaven reunits els principals propietaris i el govern municipal sorgit de les eleccions del gener d'aquell any i format per membres del mateix Foment. També s'escorcollaren alguns domicilis dels veïns considerats més dretans i es produí l'assassinat de Ramon Rosinach Rosinach, fill d'un propietari local, a mans dels revolucionaris.¹²⁸³

L'assassinat de Rosinach té sentit, no només com a venjança personal, una explicació francament dropa i potser interessada dels fets ja que l'abstreu de cap contingut social, sinó que s'emmarca dins d'una dinàmica de lluita social. Com explica Manel López la “violència contra la patronal agrària tenia un clar sentit social i polític i un elevat grau de racionalitat: en la majoria dels casos, els principals propietaris atacats en els fets d'octubre van ser els que s'havien mostrat més intransigents davant les demandes dels pagesos”.¹²⁸⁴

Al Vilosell el dia 6 fou ocupat l'Ajuntament per part de revolucionaris i es destituí el consistori.¹²⁸⁵ La proclamació del comunisme llibertari al Vilosell no fou quelcom aliè a la dinàmica revolucionària i catalanista que tenia lloc a la resta del territori. Així a Sant Cugat del Vallés militants del BOC acabaren per proclamar la República Socialista Catalana des de l'Ajuntament i proclamaren donar la terra als rabassaires.¹²⁸⁶ Quelcom semblant passà a Valls on l'Aliança Obrera repartí fulls volants on parlava de la “República socialista catalana”, una terminologia que també recollia la premsa.¹²⁸⁷ En definitiva sembla que formava part de l'estratègia d'acció política de l'Aliança Obrera i, per tant, no es pot descartar que hi hagués elements actius d'aquesta al Vilosell.¹²⁸⁸

Les conseqüències dels fets d'octubre

¹²⁸³ LÓPEZ, *Els fets d'octubre de 1934...*, p. 314-315. López cita com a fonts *La Vanguardia*, 11-VII-1935, p. 6, 12-VII-1935, p. 8, *La Humanitat*, 11-VII-1935, p. 8, *Justícia Social*, 1-VI-1935, p. 2, i ROSELLÓ, A., “De la monarquia a la República, 1930-1931”, a *Un segle d'electricitat a Juneda: 1902-2002*, Editorial Fonoll, Juneda, 2003, p. 135-146.

¹²⁸⁴ LÓPEZ, *Els fets del 6 d'octubre de 1934*, p. 427.

¹²⁸⁵ LÓPEZ, *Els fets d'octubre de 1934...*, p. 323.

¹²⁸⁶ LÓPEZ, *Els fets d'octubre de 1934...*, p. 249.

¹²⁸⁷ LÓPEZ, *Els fets d'octubre de 1934...*, p. 301.

¹²⁸⁸ Aquesta estratègia la comenta breument LÓPEZ a *Els fets del 6 d'octubre de 1934*, p. 424.

Tal com assenyala molt encertadament Manel López “que l’acció d’octubre acabés fracassant és el que ha portat a analitzar la insurrecció només en funció del seu resultat”.¹²⁸⁹ El mateix López caracteritza l’acció repressiva posterior als fets d’octubre com intent de “desballestar els poc més de tres anys d’experiència autonòmica republicana aplicant un projecte reaccionari contra l’amença democràtica, les reivindicacions socials i la catalanitat”.¹²⁹⁰

Quadre 59: Processats a la comarca administrativa de les Garrigues¹²⁹¹

Nom	Població	Filiació	Treball	Condemna
Bellmunt Boldú, Jaume	l’Albagés		Mecànic	Absolt
Lloret Menal, Antoni	l’Albagés			Absolt
Rei Oriol, Francesc	l’Albagés	Batlle/UGT (?)		Absolt
Boldú, Joan	Arbeca	CNT	Pagès	Absolt
Boldú, Pere	Arbeca	CNT	Pagès	6 mesos i un dia de presó. En llibertat el 30 març 1935
Benet Favià, Francesc	les Borges Blanques			9 mesos de presó. En llibertat el 17 desembre 1934
Grich Serra, Josep	les Borges Blanques			9 mesos de presó
Laguna Delhom o Chelón, Josep	les Borges Blanques			9 mesos de presó. En llibertat el 17 desembre 1934
Macià Falcó, Josep	les Borges Blanques	antifeixisme		9 mesos de presó. En llibertat el 17 desembre 1934
Prats Vallverdú, Francesc	les Borges Blanques	comunisme		9 mesos de presó. En llibertat el 17 desembre 1934
Saltó, Manel/Manuel	les Borges Blanques	Estat Català	Camioner	Processat però no compareix al Consell de guerra
Farran Farran, Josep	Castelldans	ERC/Conseller municipal/ Caporal del Sometent		Processat però absolt. Posat en llibertat el 17-II-1934
Roca Bragós, Josep	Castelldans			Empresonat a la Panera
Pons Garlandí, Jaume	l’Espluga Calba	ERC/Alcalde	Jornaler	2 anys de presó
Roure, Pere	l’Espluga Calba	ERC/Conseller municipal	Pagès	6 mesos i un dia de presó
Sardà Balsells, Ramon	l’Espluga Calba	ERC/Conseller municipal	Jornaler	6 mesos i un dia de presó

¹²⁸⁹ LÓPEZ, *Els fets del 6 d’octubre de 1934*, p. 28.

¹²⁹⁰ LÓPEZ, *Els fets del 6 d’octubre de 1934*, p. 422.

¹²⁹¹ Només s’ha inclòs la comarca administrativa perquè als pobles de la comarca agronòmica no consta que hi hagués cap processat. Si no s’indica el contrari tots els membres de la llista van ser processats i compliren condemna a la presó de Lleida.

Nom	Població	Filiació	Treball	Condemna
Vallverdú Balsells, Joan	l'Espluga Calba	ERC/Conseller municipal		1 any de presó
Aguilar Puig, Pere	Juneda	Societat Obrera "La Campesina"		14 anys i un dia de presó (Lleida i Penal del Dueso)
Aldomà Minguet, Josep Antoni	Juneda	USC		Absolt
Arqués Beà, Josep	Juneda			Absolt
Boté Aixalà, Jaume	Juneda			Absolt
Capdevila Guiu, Ramon	Juneda			Absolt
Giné Bellmunt, Victorià	Juneda			Absolt
Palau Bellmunt, Gabriel	Juneda	Unió Republicana Catalanista/ERC		Absolt
Pallerola, Àngel	Juneda			Absolt
Piñol Salla, Laureà	Juneda			Absolt
Torné Poch, Manuel	Juneda			Absolt
Urgell Beà, Joan	Juneda	Unió Republicana Catalanista/ERC		Absolt
Valls Teixidó, Ramon	Juneda			Absolt
Bosqués Freixes, Nemesi	la Pobla de Cérvoles		Jutge municipal	Absolt
Gispert, Joan	la Pobla de Cérvoles	ERC (?)		
Solà, Ferran	la Pobla de Cérvoles	ERC (?)		
Trinquell Sobreper, Josep	la Pobla de Cérvoles			En llibertat el 17 desembre 1934
Valls Sobrepérez?, Josep	la Pobla de Cérvoles	Caporal del Sometent		Absolt
Abeller, Josep	el Soleràs			
Aran Cucarulla, Josep	el Soleràs			En llibertat el 17 desembre 1934
Farrús, Adeli	el Soleràs			En llibertat el 17 desembre 1934
Sanuy Rubies, Francesc	el Soleràs			En llibertat el 17 desembre 1934
Viu, Josep	el Soleràs			En llibertat el 17 desembre 1934

Font: López, Manel. *Els fets d'octubre de 1934* [...], p. 497-818.

Manel López ens proporciona un text magnífic en el seu estudi sobre els fets d'octubre que ens dóna una idea molt clara del tipus de conseqüències que s'hagueren de patir arran d'aquella revolució frustrada:

El día 4 del actual fueron detenidos por fuerza del puesto de Arbeca (...) e ingresados en la Carcel provincial de esta Ciudad a disposición del Excmo. Señor Comandante Militar (...) los vecinos de dicha localidad JAIME SANZ MOYA, JALME BALSELLS CABROL, DOMINGO MOYA DUCH, JOSE MOYA RODONS y JAIMA FOLCH PONS, todos de filiación comunista por haber contravenido la Ley de Cultivos. Lérida 7 de Diciembre 1934. El primer Jefe. (sic)

El text ens mostra com l'incompliment de "los contratos actualmente convenidos" tenia unes greus conseqüències socials i penals. És a dir, la supressió de la Llei de contractes de conreu o qualsevol tímida reforma agrària republicana havia retornat els grups subalterns i les avantguardes obreres en poc menys que criminals que es limitaven a saltar-se contractes.¹²⁹²

La repressió institucional prengué formes de purga administrativa per motius ideològics. Així trobem com a Juncosa el Ple municipal acordà cessar l'agutzil Josep Espasa "per ésser el dit funcionari president d'un centre revolucionari", una acció purament repressiva ja que no tenim constància de cap acció especialment destacada per part dels octubristes del poble, fins al punt de que no hi hagué detinguts.¹²⁹³

De Juneda disposem d'informació complexa sobre què passà amb els processats ja que malgrat produir-se l'únic mort de la comarca sembla que el judici només contribuí a construir una imatge de resistència vers la repressió per part dels detinguts. Potser a això hi ajudà que l'advocat dels processats fos ni més ni menys que Josep Maria Espanya:

Mañana, a las diez, se celebrará la vista de la causa instruida contra nueve vecinos de Juneda, que con ocasión de los sucesos desarrollados en dicho pueblo el día 6 de octubre del año último, dieron muerte al propietario señor Rosinach. Las penas que para los procesados se piden son de tres a veinte años de prisión. De la defensa está encargado el letrado don José María España, ex director general de Administración local de la Generalidad, el cual ha llegado hoy, procedente de Barcelona, con dicho objeto.¹²⁹⁴

L'alcaldia de Josep Aragüés Parcerisa

¹²⁹² Expedients sobre incompliment de contractes de conreu. 1934-1936. 10.940 (ACDL). Citat a LÓPEZ, *Els fets d'octubre de 1934...*, p. 367-370.

¹²⁹³ Recurs contenciós-administratiu núm. 1/1935 interposat per Josep Espasa contra l'acord de l'ajuntament de Juncosa de les Garrigues de 12-X-1934 (ACDL), citat a LÓPEZ, *Els fets d'octubre de 1934...*, p. 383.

¹²⁹⁴ *La Vanguardia*, 10-VII-1935, citat a JARNE, *Josep Maria Espanya i Sirat...*, p. 100.

El 3 de març de 1892 naixia a les Borges en Josep Aragüés Parcerisa, fuster, propietari, fabricant d'oli i polític borgenc. Aragüés és una de les personalitats més interessants de les Borges de la primera meitat del segle XX, fins a la seva mort el 8 d'octubre de 1962. Estudià al col·legi Sant Josep de Tàrraga i va destacar en música però la seva mare el considerà massa jove per continuar els estudis a Itàlia i decidí seguir els passos dels oficis familiars.

Lector del Correo Catalán, el diari catòlic i carlista per excel·lència, Aragüés s'interessà per la política on tenia antecedents familiars ja que el pare, Joan Aragüés Barrull, havia estat regidor i el seu oncle, Pere Aragüés Barrull, alcalde. Feu els seus primers passos exercint de regidor durant la dictadura de Primo de Rivera però seria durant la Segona República quan la cosa anà de debò. Fou cap de llista per a la Unió Ciutadana, la coalició conservadora i catòlica local, aconseguint 752 vots i 4 regidors, la segona força política després dels republicans. Davant de la repressió estatal després dels fets d'octubre de 1934 el Comandant Militar de les Borges, Antonio Ibáñez López, destituí l'alcalde legítim, Joan Navés Ricart, juntament amb tots els regidors de les esquerres, i es formà una junta gestora encapçalada per Aragüés, que es negà a presentar càrrecs contra els polítics expulsats. La seva alcaldia estigué limitada per un marcat caràcter interí i en destaca la inauguració de l'edifici de les Escoles, un canvi de 180° en la política religiosa tornant a les bones relacions amb l'església, l'urbanització de part de l'avinguda Santiago Rusiñol i les obres per acabar la carretera de Cervià. Perseguit per les forces revolucionàries durant la Guerra Civil, s'amagà a Barcelona fins a la fi del conflicte i retornà a les Borges amb la família el mateix 1939. Allí el nou règim el va intentar convèncer per a recuperar l'alcaldia però ell s'hi negà i es va limitar a exercir de regidor.

Durant el franquisme Aragüés va destacar per la seva implicació en el cooperativisme agrari, presidint dos cops la Cooperativa Sant Isidre, entre 1945 aprox. i 1952 i altre cop i breument el 1956. D'aquesta etapa en destaca la refundació de l'antic Sindicat de Sant Jaume en Cooperativa, separant-se del Sindicat del Pla d'Urgell i adaptant-lo a la nova legislació, i la construcció d'un nou edifici cooperatiu al mateix lloc on s'havia bastit l'anterior, molt malmès pels bombardeigs franquistes. A més durant els primers anys del nou règim fou president de la Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos local.

Els fets d'octubre van tenir conseqüències. El 18 d'octubre l'autoritat militar, Antonio Ibáñez Lopez, Comandant Militar de les Borges, convocava una reunió del consistori a les set de la tarda i a porta tancada. No hi van assistir ni Jaume Piñol, que estava a Barcelona, ni Joan Llusa, que era a Lleida. En el ple, escrit en les actes en castellà, Ibáñez procedí a la destitució dels representants del CRE i de la USC "por considerar a dichas minorias solidarizadas mas o menos

directamente con los pasados acontecimientos ocurridos en los dias cinco y seis de los corrientes” (sic) i donava la formació de la Comisión Gestora de l’Ajuntament als membres de la Unió Ciutadana de Dretes (UCD). Tot té pinta d’una extrema formalitat, sense massa tensió, sembla que tothom ha anat a fer la seva feina, sense repressió ni persecució. Així ho demostra que a preguntes d’Antonio Ibañez als representants de la UCD per presentar algun càrrec en contra dels destituïts tots contestaren que no ho farien. Finalment l’alcalde Navés es presentà com a únic responsable dels fets a les Borges, ja que segons ell cap dels representants del CRE i la USC tenien constància dels successos ni havien estat avisats. Segurament una nota aclaridora per a exculpar-los en cas de futures represàlies. Seguidament es retiraren en Navés, Badia, Farré, Taulé, Mònic i Triquell i la sessió prosseguí sense ells.

I aquí comença l’alcaldia de Josep Aragüés ja que en aquell mateix ple fou escollit president del municipi i, per tant, alcalde. Durant aquest primer any de govern i fins el juny de 1935 el ple el conformarien solament l’Aragüés, en Cornudella Duran, primer tinent d’alcalde, en Farré Canela, segon tinent d’alcalde, i en Rubió, quart tinent d’alcalde.

El nou consistori, d’una ideologia i tarannà polític molt diferent de qui havia estat governant fins aleshores, decidí felicitar “a les autoritats per l’esforç i heroïsmes de l’exercit i força pública emprats per a contenir la barbarie que amenaçaba España”, alhora que s’unien a una subscripció pública per a premiar a les forces armades.

Les primeres gestions de la nova etapa del govern de l’Ajuntament van estar encaminades a pagar alguns comptes pendents i solucionar qüestions com la carretera de Cervià i altres camins, motiu pel qual s’acordà visitar a Muñoz, enginyer de vies i obres de la Comissaria de la Generalitat a Lleida.

Tot just arribar a l’alcaldia a Josep Aragüés ja li tocà una feina molt gratificant: inaugurar el llargament esperat edifici de les escoles públiques. L’actual edifici del Col·legi Joan XXIII té els seus orígens en el llavors conjunt anomenat Grupo Escolar, és a dir un edifici on es pogué dur a terme adequadament l’educació pública. Fins llavors l’educació s’havia hagut de repartir en diferents locals sovint vinculats a ordres religioses o pagats per partits polítics locals. Quedaven, però, algunes gestions pendents. L’octubre de 1934 encara es va tenir que mantenir una entrevista entre l’Ajuntament i l’arquitecte del Grup Escolar, el sr. Vilallonga.

També, la nova sensibilitat religiosa del consistori tradicionalista feu canviar la política que les autoritats del règim republicà havien mantingut fins aleshores a les Borges. S’acostava tots sants i, com que a inicis de la República, s’havia retirat l’àngel de pedra de la façana del cementiri, ara es veié l’oportunitat de recuperar-lo i s’acordà la seva restauració.

L'any 1935 fou un moment complex per a les Borges, ple d'oportunitats i d'incerteses que, vistos els esdeveniments que es desencadenarien el juliol de 1936, tenien força importància per a la societat borgenca. D'acord amb el decret del Departament de Governació de la Generalitat del 21 de juny de 1935 es decidí normalitzar les comissions gestores legalitzant la situació anòmala fruit de l'octubre de l'any anterior. D'aquesta manera es completaren les vacants de regidors amb membres de la llista d'Unió Ciutadana de manera que l'Ajuntament quedava reformat segons el quadre següent:

Quadre 60: Consistori reformat el 21 de juny de 1935

Nom	Càrrec	Afiliació
Josep Aragües Parcerisa	Alcalde	Tradicionalista
Francesc Farré Canela	Alcalde segon	Tradicionalista
Ramon Rubió Mas	Alcalde tercer	Tradicionalista
Joan Vallés Ollé	Alcalde quart	Tradicionalista
Ramon Sala Tarragó	Regidor	Tradicionalista
Melani Farré Vallés	Regidor	Tradicionalista
Joan Solé Domènech	Regidor	Tradicionalista
Joan Serra Vila	Regidor	CEDA
Miquel Altisent Jové	Regidor	CEDA
Salvador Masgoret Cantó	Regidor	CEDA

Font: Elaboració pròpia a partir de l'acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 21 de juny de 1935 (AMBB).

Els últims mesos de la República democràtica foren precisament els primers de 1936. Al febrer hi hagueren eleccions generals i guanyà, per un estret marge de vots, el Front Popular, a Catalunya Front d'Esquerres. Aquesta victòria suposà la derrota conservadora després del trienni negre liderat per Lerroux, i l'inici d'una nova onada reformista que es veuria truncada pel cop d'estat del juliol de 1936. Després de la victòria electoral de les esquerres al febrer ràpidament es restauraren els càrrecs electes del gener de 1934 destituïts arran dels fets d'octubre de 1934.

Capítol 5: La Guerra Civil i el franquisme

Del juliol a l'octubre de 1936

El cop d'estat del juliol de 1936 a les Borges el tenim força emmarcat a través de les obres de Jaume Barrull i Joan Sagués pel que fa a Lleida i les comarques de Ponent, així com a les Garrigues mitjançant els treballs de Josep Rubió. En l'aixecament a Lleida hi participaren grups de civils diversos, d'entre els quals alguns provinents de poblacions garriguenques com les Borges, l'Espluga Calba o Juncosa, on els tradicionalistes tenien força pes polític. De les Borges coneixem la implicació d'Antoni Sementé Claveria el qual, segons les investigacions de Josep Rubió, era un noi jove, 18 anys, solter i estudiant nascut a la mateixa població que es dedicava a fer de propagandista de Falange. Sementé fou detingut el 13 de juliol de 1936 però el 19 va ser alliberat pels revoltats i se li adjudicà la vigilància de l'entrada de la delegació de la Generalitat a Lleida durant el cop.¹²⁹⁵ Posteriorment seria capturat i empresonat a la Seu Vella, una vegada fracassada la rebel·lió militar, i la justícia el condemnà el 4 de setembre a una temporada indeterminada en un reformatori. Finalment el 9 de desembre passà a disposició del Tribunal Popular de menors i el traslladaren al reformatori Casa de la Joventut Pompeu Gener de Barcelona. Segons explicà l'albinenc Ramon M. Bernat Aixalà, delegat o cap provincial del Requetè de Lleida la manca de coordinació i mitjans materials jugaren un paper principal en la manca de movilització del Requetè borgenc per donar suport al cop d'estat a Lleida:

En cuanto a los contingentes de comarcas, por imprecisión de las órdenes, no llegaron a incorporarse. José Ricart de las Borjas Blancas, escribió el siguiente informe sobre los hechos que se produjeron en esta comarca:

1º El Requeté de la comarca de las Borjas Blancas el día del Glorioso alzamiento Nacional, contaba, aproximadamente con unos doscientos hombres al mando del Alférez Don Antonio Josa Falcó, el cual, a la vez, era jefe comarcal.

2º Tanto la comarca como la capital estaban alerta con lo que sucedía en las distintas partes de la nación.

De Lérida se recibieron órdenes de sumarse al Alzamiento, lo que efectuaron los de Juncosa de las Garrigas. En Borjas, al recibirse la noticia, los jefes tanto del Requeté como de la

¹²⁹⁵ Això coincideix amb la descripció que fa Joan Sagués d'un individu de les Borges implicat amb el cop a Lleida, qui segurament era Sementé. Vegeu SAGUÉS SAN JOSÉ, Joan. *Lleida en la Guerra Civil espanyola (1936-1939)*. Lleida: Tesi doctoral dirigida per Conxita Mir Curcó, 2001, p. 78.

Comunió, estuvieron unas horas deliberando si tenían que sumarse o no al Alzamiento, ya que según parece la orden vino por teléfono. Al cabo de unas horas de deliberar, se presentó un delegado de Lérida para que se sumaran cuantos hombres había disponibles; al preguntarle nuestros jefes en la forma que teníamos que trasladarnos a la capital y al ver que no traía los medios para trasladarnos, ni armas ni municiones para equiparnos, el mando local de momento no dio ninguna orden de traslado [...].¹²⁹⁶

Sembla que posteriorment Antoni Josa i Josep Ricart, malgrat haver anat a Lleida a parlar amb els superiors, no tenien clar la manera d'actuar, així que Ricart viatjà a Juneda per intentar convèncer a un grup de requetès, feijocistes, membres d'Acció Ciutadana i d'altres elements de dretes per traslladar-se a Lleida i donar suport al cop. Tanmateix aquests es negaren a fer el pas sense armes i en passar el temps i desplegar-se forces civils republicanes i revolucionàries acordaren desdir-se'n.

Els dos protagonistes borgencs de la resistència al cop foren Gil Prats Olcos i Josep Salomó Vendrell. Salomó era un comerciant que moria a l'hospital civil de les Borges Blanques el 24 de juliol de 1936. La causa de la mort foren ferides d'arma de foc i, segons el Comitè local revolucionari, morí «en la lluita contra el feixisme». D'altra banda tenim el cas de Prats, sastre i polític. Havia estat el número 2 a la candidatura del Front d'Obrers i Pagesos que es presentà a les eleccions municipals el febrer de 1934. Morí el 29 de juliol de 1936 d'un accident d'automòbil al km 25 de la carretera de Lleida a Tarragona. Sembla que el trajecte el feia per algun motiu polític relacionat amb el conflicte bèl·lic ja que el comitè revolucionari indicà que havia mort en lluita contra el feixisme.¹²⁹⁷

Un cop fracassat el cop d'estat i creat el Comitè Central el 21 de juliol, a les Borges també es formà un Comitè de Milícies Antifeixistes local presidit pel batlle Joan Navés i que integrava membres del POUM, la UGT, el PSUC i el CRE.

Quadre 61: Membres del Comitè de Milícies Antifeixistes de les Borges Blanques

Càrrec	Nom	Filiació política
President	Joan Navés Ricart	CRE
Vocal	Genar Barberà Vila	CRE
Vocal	Antoni Roig Torres	POUM

¹²⁹⁶ RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 19.

¹²⁹⁷ RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 24.

Càrrec	Nom	Filiació política
Vocal	Amadeu Pons Companys	POUM
Vocal	Josep Bonet	
Vocal	Ramon Peiró	
Vocal	Joan Cots Mònico	UGT
Vocal	Josep Macià Falcó	
Secretari	Francesc Farré Boldú	
	Ramon Farrerons Viles	PSUC

Font: Archivo Histórico Nacional (Sección Guerra Civil). Causa general de Lérida y su provincia. Madrid. Citat a RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 26.

Tot i que aquest Comitè estava presidit pel batlle legítim amb l'arribada dels decrets de la Direcció General d'Administració Local de l'octubre aquest organigrama municipal fou dissolt i substituït per un nou Ajuntament amb representació preestablerta des de la Generalitat que s'aplicà amb més o menys cintura depenent de cada municipi. La nova relació de forces municipals no representava en absolut el resultat electoral del gener de 1934 i el CRE fins i tot perdé l'alcaldia que ara passà amans de la Unió de Rabassaires (UdR). El nou consistori prengué possessió el 24 d'octubre amb la presència del jutge municipal, Antoni Roig Torres, i del secretari Pau Pons Companys, quedant organitzat de la següent manera:

Quadre 62: Membres del consistori borgenc format el 24 d'octubre de 1936

Càrrec	Nom	Filiació política
Alcalde	Eudald Viles Vilafranca	Unió de Rabassaires
Alcalde segons	Genaro Barberà Vila	ERC
Alcalde tercer	Manel Pàmpols Marcos	CNT
Alcalde quart	Joan Cots Mònico	UGT
Conseller	Josep Gorgues Claut	CNT
Conseller	Josep Ollé Gaya	CNT
Conseller	Josep Farrerons Pifarré	ERC
Conseller	Agripí Balcalls Garsaball	ERC
Conseller	Francesc Teulé Segura	UGT
Conseller	Francesc Prat Vallverdú	POUM

Font: RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 32, i "Documentación de la Generalitat de Catalunya", AGGCE.

Es procedí a l'elecció de l'alcalde que recaigué per majoria absoluta de 10 vots Eudald Viles, cosí de l'alcalde republicà Armando Viles que ho fou entre 1922 i 1923 pel CDR, i dels tinents d'alcalde primer Genari Barberà (ERC), segon Manuel Pàmpols (CNT) i tercer Joan Cots (UGT), tots tres per 10 vots a favor. A continuació es constituí el Comitè permanent per assumir les funcions del consistori format per Eudald Viles (UR), Genari Barberà (ERC), Manuel Pàmpols (CNT), Joan Cots (UGT) i Francesc Prat (POUM). Finalment s'acordà que es cel·lebrassin els plens cada dimarts a les 9 del vespre i els de segona convocatòria els dijous a la mateixa hora.¹²⁹⁸

El grup dirigent de la CNT-FAI al consistori el formaven Josep Gorgues Claret, germà de Salvador qui havia anat de número 6 a la llista del Front d'Obrers i Pagesos en les eleccions municipals de 1934; Josep Ollé Gaya, de qui tampoc tenim coneixement de cap experiència prèvia; i l'home fort del grup Manuel Pàmpols Marcos, que a més de segon tinent d'alcalde era membre del Comitè permanent del consistori. L'activitat dels anarcosindicalistes fou intensa durant el conflicte bèl·lic. Sabem que representants de l'anarquisme borgenc es mostraren favorables a la continuïtat del ple provincial de la CNT davant de la decisió, purament organitzativa, de crear un comitè intercomarcal de zona el desembre de 1936. La mateixa posició fou sostinguda, entre d'altres, pels representants anarquistes de Llardecans. Més tard, enmig d'un ambient cada cop més enrarit entre partits polítics i sindicats de la zona sota republicana, foren assassinats a Lleida dos empleats de l'estació de servei de la capital del Segrià, militants de la CNT i del POUM, dels quals s'acusà, per part dels anarquistes, a patrulles de control de l'UGT i de la guàrdia republicana i d'assalt, de manera que s'organitzà un funeral convertit en gran manifestació on assistiren representants de les organitzacions juvenils i comarcals del pla de Lleida, entre els quals alguns provinents de les Borges.¹²⁹⁹

Quelcom semblant passava amb el grup del Centre Republicà d'Esquerra, amb l'agreujant que ara, a més, perdien l'alcaldia. Constaven com a regidors dels quals no tenim referència prèvia, Agripi Balcells Garsaball i Josep Farrerons Pifarré, molt probablement dirigits per Genari Barberà Vila, que ja havia estat, com hem vist, vocal del Comitè de Milícies Antifeixistes, i ara esdevenia primer tinent d'alcalde i membre del Comitè permanent. Cal, tanmateix, assenyalar el paper clau que jugà el CRE en la mobilització popular i el reclutament militar, com es pot observar en la llista de 45 voluntaris, amb filiacions i destins diversos,

¹²⁹⁸ "Documentación de la Generalitat de Catalunya", AGGCE.

¹²⁹⁹ SAGUÉS, Joan. *Lleida en la Guerra Civil [...]*, p. 139, 177.

Quadre 63: Llista de socis del CRE de les Borges voluntaris a columnes

Nom i cognoms	Columna	Destinació
Clivillé Giné, Josep	POUM	Alcubierre
Saltó Riu, Antoni	POUM	Alcubierre
Giné Castelló, Antoni	POUM	Alcubierre
Farrerons Güell, Manuel	Durruti-Farràs	Bujaraloz
Bardia Canela, Josep	Durruti-Farràs	Bujaraloz
Pijoan Morgades, Francesc	Durruti-Farràs	Bujaraloz
Garcia Faura, Josep	Maurin	Tiers
Farré Boldú, Sebastià	Camp d'Aviació	Serinyena
Boldú Gassol, Sebastià	Villalba	Front d'Osca
Vendrell Prats, Odon	Villalba	Front d'Osca
Benet Farré, Joan	Villalba	Front d'Osca
Farré Josa, Modest	Villalba	Front d'Osca
Andreu Pisa, Josep Maria	Grup Tècnic	Pedrola
Garsaball Quintana, Ramon	Columna Llibertat	-
Quintana Farrerons, Armengol	POUM	-
Sans Alsinet, Josep	Caserna General	Apies
Roig Deasso, Eleuteri	Caserna General	Apies
Llaguna Gelonch, Josep	Caserna General	Apies
Benet Corretgé, Joan	Carles Marx	-
Bellart Pedrol, Manel	Columna Volant d'Estat Català	-
Boldú Barberà, Cosme	Columna Volant d'Estat Català	-
Boldú Segarra, Josep	Columna Volant d'Estat Català	-
Safont Sans, Jacint	Columna Volant d'Estat Català	-
Guasch Riu, Antoni	Columna Volant d'Estat Català	-
Benet Pifarré, Ramon	Columna Volant d'Estat Català	-
Josa Torres, Ramon	Columna Volant d'Estat Català	-
Andreu Sementé, Pere	Columna Volant d'Estat Català	-

Nom i cognoms	Columna	Destinació
Solanot Oriol, Manel	Columna Volant d'Estat Català	-
Farran Pisa, Josep	Columna Volant d'Estat Català	-
Farran Andreu, Joan	Columna Volant d'Estat Català	-
Riu Bellmunt, Josep	Columna Volant d'Estat Català	-
Farré Inglés, Josep	Columna Volant d'Estat Català	-
Salvador Esqué, Josep	Columna Volant d'Estat Català	-
Perelló Sans, Manel	Lenin	Alcubierre
Boldú Roig, Emili	Lenin	Alcubierre
Sans Escalé, Josep	PSUC	-
Vidal Satorres, Josep	Caballeria Ruiz	-
Sans Sans, Daniel	Columna Volant Catalana	-
Boldú Rius, Antoni	Columna Volant d'Estat Català	-
Vilalta Bellmunt, Miquel	Caballeria Ruiz	
Benet Farré, Antoni	Columna Volant d'Estat Català	-
Benet Faura, Domenec	Columna Volant d'Estat Català	-
Inglés Perera, Emili	Columna Volant d'Estat Català	-
Benet Puig, Ramon	POUM	-
Benet/Bonet Pelegrí, Ramon	Columna Volant d'Estat Català	-

Font: Elaboració pròpia a partir de GENERALITAT DE CATALUNYA: DEPARTAMENT DE CULTURA, ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA. *Els Documents confiscats/retornats a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 2006, p. 295-296.

Destaquen, entre parèntesi a la font original, dos personatges en el quadre. D'una banda Antoni Giné Castelló, allistat a la columna del POUM destinada a Alcubierre, el qual consta com a «desaparegut». I de l'altra Josep Maria Andreu Pisa, destinat al Grup Tècnic a Pedrola, del qual s'indicava entre parèntesi que el seu ofici seria o era el de mecànic.¹³⁰⁰

La UGT durant la Guerra civil tingué unes característiques diferents que en els anys i règims anteriors. La filiació massiva que es produí durant el conflicte bèl·lic transformà radicalment el sindicat i li donà una importància a Catalunya que no havia tingut anteriorment.¹³⁰¹ Els dos

¹³⁰⁰ GENERALITAT, ANC, *Els Documents...*, p. 295.

¹³⁰¹ Vegeu BALLESTER I MUÑOZ, David, "L'instrument sindical' del PSUC durant la guerra civil. La UGT de Catalunya (1936-1937)", Working Paper núm. 127, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 1997.

representants del sindicat al consistori borgenc foren Joan Cots Mónico i Francesc Teulé Segura. Aquest darrer fou jutge de Pau durant un mes del conflicte bèl·lic, ho sabem perquè s'encarregà de donar compte dels morts causats pels bombardeigs franquistes. Tot i això el líder era Joan Cots, el qual ja havia estat vocal en el Comitè de Milícies Antifeixistes, ara tercer tinent d'alcalde i membre del Comitè Permanent del consistori

Pel que fa a la Unió de Rabassaires coneixem a grans trets la trajectòria del seu cap, Eudald Viles Vilafranca, que a més ostentava l'alcaldia. Eudald havia estat número 3 a la candidatura del Front d'Obrers i Pagesos en les eleccions municipals del gener de 1934 i ara passava a obtenir la batllia i la representació de la UdR en el Comitè Permanent. Cosí de l'ex-alcalde republicà Armando Viles Vilafranca, Eudald seria depurat arran dels fets de maig de 1937 ja que en aquells moments militava al POUM, fet que ens fa pensar en què aquest partit era qui controlava l'alcaldia en realitat, i posteriorment fou encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques franquista i empresonat.

Precisament en relació al POUM el seu únic representant legal al consistori era Francesc Prats Vallverdú qui també exercia la representació del partit en el Comitè Permanent. La trajectòria de Prats és força interessant: fou número 7 de la llista del FOP el 1934 però també prengué part activa en els fets d'octubre d'aquell any, motiu pel qual va ser processat i condemnat a 9 mesos de reclusió a la presó de Lleida. Tanmateix, com passà amb diverses persones encausades pels mateixos fets a les Borges, el 17 de desembre del mateix fou posat en llibertat.

Quadre 64: Llista de milicians del POUM de les Borges Blanques el 1936

Nom
Aragon González, Teodor
Benet Corretgé, Joan
Borrell Andreu, Josep
Borret Farré, Antoni
Carbonell Miró, Joan
Carrera Guiu, Josep
Clivillé Giné, Josep
Falcó Martí, Joan
Garcia Faura, Josep
Giné Castelló, Antoni

Nom
Gómez López, Antoni
Gorgues Torrent, Roc
Perelló Sans, Manuel
Quintana Farrerons, Armengol
Quintillà Prats, Albert
Saltó Riu, Antoni
Vilafranca Vilalta, Andreu
Vilamajó Quintillà, Josep
Vilas Carrascosa, Pedro
Virtus Palomares, Josep

Font: AUSIN HERVELLA, J. L. «Milicians del POUM - Segons dades de microfilms de l'ANC». <https://docs.google.com/document/d/17GICFPCaIxCTFVYcFZA-daus0SwEcA4rSGf3Dovt_NE/edit>, [Consulta 20 febrer 2015].

La primera repressió a la rereguarda

Les últimes dades sobre la violència revolucionària a la rereguarda aportades per Josep Rubió parlen de fins a 260 víctimes a les Garrigues, sobre un total de 30.865 habitants, un 8,42% del total, d'on si fins i tot en deduïm les que no eren veïnes o no hi tenien el lloc de residència habitual continua sumant fins a 183, un 5,93%. Aquestes dades, gairebé un punt per sobre de les aportades en el seu moment per Solé Sabaté i Joan Villarroja, situen la comarca entre les que tingueren un índex més alt de repressió.¹³⁰² Pel que fa a l'acció violenta dels comitès locals o grups o individus incontrolats d'un total de 154 víctimes civils a la comarca 64 foren provocades per la seva acció.¹³⁰³ Però, quin fou el conjunt d'actes de violència que dugueren a terme aquests grups d'incontrolats primer i de revolucionaris organitzats després? Anem-ho a veure.

Potser un dels aspectes més estudiats en l'obra de Josep Rubió han estat els casos de repressió religiosa a la comarca. Així, en un dels primers afusellaments en grup que es produïren al cementiri de Lleida, el 25 de juliol, moriren tres garriguencs, un dels quals era un sacerdot borgenc, i en l'afusellament massiu del 20 d'agost, on foren assassinats 74 sacerdots, moriren setze

¹³⁰² RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 50-51; SOLÉ SABATÉ, Josep Maria; VILLARROYA I FONT, Joan. *La repressió a la rereguarda a Catalunya (1936-1939)*. Vol. I i II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989-1990, p. 433 (I) i 434-444 (II).

¹³⁰³ RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 87.

garriguencs, d'entre els quals un seglar de les Borges, Manel Falcó Vallés. A més relacionats amb les Borges foren assassinats tres pares caputxins que hi eren destinats però que en el moment del cop d'estat no estaven al poble: Antoni Rodón Vázquez, conegut com a pare Eusebi, assassinat a Canet de Mar; Josep Vilalta Jaumell, o pare Tarsicio, a Miralcamp; i Cándido Graells Ximenos, o fra Joaquim, a Madrid. Per últim a dins del terme municipal *per se* només fou víctima de la repressió religiosa, i que fos alhora nadiu de les Borges, el capellà beneficiat Francesc Pelegrí Mir, de 53 anys.¹³⁰⁴ Tanmateix cal tenir en compte que, com veurem després, Pelegrí fou afusellat amb el capellà lleidatà Pau Carles Monell i el fejecista de Bellpuig però que vivia a les Borges Víctor Martí Esqué.

Dins de l'ampli espectre de la repressió religiosa destaca la qüestió de la destrucció del patrimoni vinculat a aquestes creences. El cas més emblemàtic fou el de la crema de l'església parroquial de les Borges la qual, per efecte de les flames i l'abandó quedà greument malmesa, fins al punt que requerí d'una gran intervenció de Regiones Devastadas la qual, d'altra banda, ja tenia prevista una forta inversió en el poble ja que el conjunt urbà quedà, com hem vist, fortament afectat pels bombardeigs feixistes. Segons Rubió l'obra fou d'«una reconstrucció total, des de l'escalinata d'entrada fins al cimbori, passant per la coberta, les voltes, els murs, portes, finestres o el paviment de terra» i la reconstrucció dels fets que en fa en la seva tesi sembla força completa. Així la crema es produí a les 6 del matí del 24 de juliol, després que un grup de milicians entrés al temple i escampés gasolina per sobre d'antics bancs de fusta situats a l'interior. La reconstrucció que en fa Rubió indica que el foc durà entre 6 i 7 dies i que fou d'una inusitada violència, amb la crema de tot el material susceptible de ser destruït —imatges de gusta, bancs, portes, roba, l'orgue, etc.— de manera que la cúpula cedí quedant l'espai a la intempèrie.¹³⁰⁵ Per començar la part exterior del temple resultà afectada per l'acció dels revolucionaris ja que es va enderrocar l'escalinata monumental que donava accés a la porta principal i al seu lloc hi construïren una rampa, i s'obrí una entrada lateral al temple per a l'entrada de vehicles de quatre rodes. Pel que fa a l'interior segons Rubió la fusta de la coberta es va destruir amb el foc, les parets cremades i les voltes i la cúpula s'enfonsaren parcialment i les que no ho feren es van enderrocar per a la seva reconstrucció durant el primer franquisme. Un testimoni que reproduïx l'autor indica que quan un grup de presoners eren traslladats a Arbeca per tal de construir el camp de treball núm. 6 intentaren pernoctar a l'església però a l'arribar «comprovaren el pèssim estat del temple, ple de branques d'arbres i de brutícia». El testimoni de José García Grau va en la mateixa línia:

¹³⁰⁴ RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 50 i 60.

¹³⁰⁵ *Ibidem*, p. 52, i 60-62.

Entre dos luces y no pequeña gritería de los presos que se quejaban de las condiciones inhóspitas del templo, cada uno buscando un rincón donde hacer su mansión. Pero ¿dónde encontrarlo? Estaba lleno de ramaje de pino, según creo recordar y donde había un recoveco, había sido utilizado como letrina para todas las necesidades corporales. Así que nuestros guardias, advirtiendo lo inmundito del lugar deliberaron y resolvieron llevarnos a otro local.¹³⁰⁶

En definitiva el nivell de destrucció fou molt important i Regiones Devastadas calculà que el valor dels danys ascendia al 1.387.000 ptes.¹³⁰⁷

En relació amb l'església parroquial cal destacar un seguit de qüestions relacionades amb el campanar. La primera és que, adjacent com és a l'església i amb un accés per l'interior, s'utilitzava com a refugi amb la idea que els grans i massissos carreus de pedra de la seva base eren defensivament suficients per aguantar les explosions de les bombes dels avions de l'exèrcit revoltat. Com explica Rubió, en base al testimoni de Manel Giné, hi havia gent que hi passava moltes hores, «hi feia vida» gairebé, probablement una senyal clara de l'estat de pànic col·lectiu que es vivia en aquells moments de mitjans cap a finals de 1938. Qüestió a part mereix el tema de les campanes, de les quals foren retirades totes per a fosa excepte la petita i la gran, emprades no només per marcar les hores sinó que també com a mètode d'avís davant d'atacs enemics. Si la campana gran tocava un cop significava que l'aviació era republicana, i si en sonava dos era dels franquistes. A més el toc de campana petita s'usava per avisar que el perill ja havia passat, de manera que s'havia creat un petit codi sonor a dins de la vida quotidiana local que impregnà tot aquell 1938. Tres o quatre milicians que feien guàrdia nit i dia al campanar eren els encarregats de tocar les campanes, en coordinació amb altres grups situats en llocs estratègics i d'alçada com el turó de la Fita o el del dipòsit de 1917. Aquests indicaven si era un exèrcit o l'altre amb el mateix sistema, un tret si l'avió era republicà i dos si era franquista, a més d'emprar banderes.¹³⁰⁸

Pel que fa a la destrucció de l'art i la imatgeria religiosa que decorava el temple sabem que es destruïren gairebé totes les imatges dels nínxols de la façana principal i, com hem assenyalat, les restes foren cremades a l'interior. Melani d'Urgell, com molt bé ha observat Josep Rubió, indicà

¹³⁰⁶ GARCÍA GRAU, José. *Memorias*. Text mecanoscrit [s. d.], citat a RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 91.

¹³⁰⁷ RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 61.

¹³⁰⁸ *Ibidem*, p. 61.

que moltes imatges es cremaren al freginal de la Bardina, situat a la carretera de Tarragona.¹³⁰⁹ La destrucció de l'art de l'interior de l'església entronca amb la mateixa sort que correrien el del Palauet del Marquès d'Olivart i altres conjunts privats com la col·lecció privada de cal Aragüés.¹³¹⁰ De fet, segons el testimoni de la seva filla, mentre Josep Aragüés estava detingut a l'Ajuntament en una cel·la situada a les golfes de l'edifici, des d'una finestra pogué observar com cremaven imatgeria diversa al patí del palauet, entre la qual en pogué identificar algunes imatges provinents de casa seva.¹³¹¹

El 25 de juliol els i les revolucionaris/es entraren al convent del Carme i al convent dels pares caputxins. El cas del convent del Carme és digne de menció ja que l'edifici portava a sobre una enorme càrrega simbòlica que s'arrastrava, com s'ha assenyalat en l'apartat corresponent, des de feia dècades amb la qüestionada propietat del conjunt per part de l'Ajuntament, les esquerres i el republicanisme locals. Així sembla que l'església del convent no fou cremada però sí tot l'art que hi havia al seu interior, excepte la figura de la verge del Carme, que encara es conserva avui en una de les capelles de l'església parroquial. Segons Rubió el material es va dur en un erm on actualment hi ha el camp de futbol municipal i amb una gran foguera es cremaren les imatges i els altars, una pèrdua que Regiones Devastadas quantificà en 435.000 ptes. Pel que fa als usos de l'edifici en un primer moment s'utilitzà com a garatge col·lectivitzat, després com a local de la UdR i finalment com a local social del POUM, amb cafè i sala de ball incloses, amb la capella de l'hospital emprada com a magatzem de pintors. Pel que sabem l'hospital civil que hi havia des de feia dècades instal·lat en les estances del convent continuà funcionant durant l'etapa bèl·lica, almenys fins els bombardeigs franquistes de 1938 quan l'ala nord-oest del claustre va ser greument afectada, uns danys valorats en 80.000 ptes. per part de Regiones Devastadas. La resta d'espais del convent prengueren usos municipals de manera que s'hi instal·là la comissaria d'abastiments i unes estances

¹³⁰⁹ RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 61. Malgrat que Josep Rubió indiqui que l'arxiu parroquial havia estat pràcticament destruït en la seva totalitat la llista de llibres sacramentals que es conserven és força més llarga que la que reproduceix en el llibre citat en aquesta nota a la p. 62. Així l'Arxiu Diocesà de Lleida, on avui en dia es conserva l'arxiu de la parròquia de les Borges, conté el llibre de baptismes i defuncions de 1474; el de la Fundació del convent de la Verge del Carme de 1607; el de baptismes, matrimonis i defuncions de 1630-1665; els de baptismes i matrimonis de 1559 fins a 1630; el de baptismes i defuncions de 1770 a 1789; el de baptismes, matrimonis i defuncions de 1752 a 1790; el *Quinqui libri* de baptismes i defuncions de 1785 a 1800; el memorial de misses resades i visites de 1655 a 1777; els llibres de matrimonis de 1774 a 1790 i de 1809 a 1832; els de baptismes de 1801 a 1864; el de confirmacions de 1801 a 1873; el de comptes de 1856 a 1935; el de l'administració de l'Hospital de 1843; el de l'índex de matrimonis de 1852 a 1872; i els llibres de defuncions de 1800 a 1867 i de 1878 a 1893; a més de documentació variada datada des de 1504 (llibres de comptes, fundacions, beneficis, administració de l'Hospital, visites pastorals, etc.) i documentació notarial d'entre 1421 a 1570 (ADL).

¹³¹⁰ Sobre la destrucció o desaparició de retaules i altres obres d'art de caràcter religiós a la comarca de les Garrigues vegeu SERÓ I GUIXÀ, Blanca, "Retaules de l'ermita de Sant Antoni de la Granadella (Garrigues)", dins SERÓ I GUIXÀ, Blanca, et alii, *I Trobada d'estudiosos de la comarca de les Garrigues*, Consell Comarcal de les Garrigues, Mollerussa, 1999, p. 3-12.

¹³¹¹ Testimoni de Josefa Aragüés Carné, entrevistada el 23 de març de 2011.

dedicades a l'allotjament de refugiats. A més al pati s'hi excavà un refugi al qual s'accedia des del claustre, sobretot pensat per al fàcil trasllat dels ferits i malalts de l'hospital a un lloc segur.¹³¹²

Pel que fa al convent i col·legi dels pares caputxins ja hem comentat com fou intervingut per les forces revolucionàries el mateix 25 de juliol. Durant el conflicte bèl·lic l'escola passà a ser mixta —abans de la guerra era un col·legi privat per a nois—, i amb l'inici de la batalla de l'Ebre va començar a rebre ferits i malalts del front i es convertí en hospital de sang primer i de malalts infectats de sarna després. Regiones Devastadas calculà els danys en 85.000 ptes. malgrat l'edifici no fou malmès pels bombardeigs.¹³¹³

De la resta d'edificis religiosos del poble sembla que també foren ocupats la capella del c/Hospital, l'ermita de Sant Salvador —utilitzada com a polvorí per part de l'exèrcit republicà—, i la Torre Rocallaura. Un conjunt de danys quantificat en 10.000 ptes. per part de Regiones Devastadas.¹³¹⁴

Tanmateix entenem que, malgrat la necessitat de centrar el focus en la qüestió religiosa per valorar amb el pes adequat que tingué el factor de les creences en l'ús de la repressió, cal, alhora, inserir la repressió religiosa en el relat conjunt de la repressió ja que, sinó, correm el risc d'aïllar-la i convertir-la en un factor determinant que impedeix comprendre l'abast complet dels fets. Si ens cenyim a la cronologia exacta dels fets la primera víctima borgenca de la guerra fou Alfred Jou Bastons el 31 de juliol a l'edat de 40 anys. Jou era barber i ex-legionari però morí a Cornellà de Llobregat de manera que no el podem incloure dins de la repressió que aquí estudiem, això és, la que tingué lloc dins de la població borgenca. Així el primer acte repressiu amb víctimes mortals dins del terme de les Borges tingué lloc, com ja hem esmentat, la nit del 23 al 24 d'agost de 1936. Les víctimes foren l'editor Víctor Martí Esqué, el primer de tots, i els religiosos Francesc Pelegrí Mir, Pau Carles Monell. Víctor Martí Esqué (Bellpuig, el Pla d'Urgell, ? — Mollerussa, el Pla d'Urgell, 25 agost 1936) era membre destacat de la Federació de Joves Cristians de Catalunya i editor del setmanari *Horitzó* que ja hem analitzat anteriorment. Sembla que en esclatar la guerra s'havia amagat a Barcelona amb d'altres destacats membres de la dreta local com l'ex-regidor de la CEDA Joan Serra Vila, i els ex-alcaldes durant la dictadura Enrique Claveria Iglesias i Josep Maria Farrerons Güell. Tanmateix per motius que desconeixem foren descoberts, detinguts i traslladats a les Borges. Abans d'arribar al poble decidiren executar Víctor Martí Esqué a l'altura de la casa del Canal d'Urgell al terme de Mollerussa, de nit. Segons Melani d'Urgell lliurà la cartera i el rellotge a

¹³¹² RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 61.

¹³¹³ *Ibidem*, p. 61-62.

¹³¹⁴ *Ibidem*, p. 62.

Josep Maria Farrerons per donar-los a la seva muller, i abans de morir cridà «Visca Crist Rei!». ¹³¹⁵ Quan anaven a executar Joan Serra aquest demanà que la seva mort es produís a dins del cementiri borgenc i, tot i accedir-hi, es trobaren que el recinte es trobava tancat. Indecisos sobre què fer decidiren dur la resta de detinguts al calabós de l'Ajuntament de les Borges.

Francesc Pelegrí Mir (Tarrés, les Garrigues, 31 gener 1883/les Borges Blanques, 31 març 1883 — les Borges Blanques, 23 agost 1936) va ser ordenat sacerdot el 31 de maig de 1910. El seu primer ministeri l'exercí a Juncosa i, posteriorment, fou traslladat a les Borges, probablement a la comunitat religiosa de les germanes de la Caritat, i el 1936 constava com a capellà beneficiat de la parròquia borgenca. A les Borges tenim constància de dos germans seus, Antonio i Isidro, el primer vinculat al Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume, i per tant carlista, i el segon ens apareix com a nou vocal associat de l'Ajuntament, és a dir, una persona amb alt poder adquisitiu. Sembla que quan esclatà el conflicte bèl·lic es refugià en un primer moment al camp, però que assabentat del fet que l'estaven buscant s'entregà al Comitè local el 23 d'agost pensant en no implicar cap familiar ni amic i fou empresonat al calabós de l'Ajuntament amb el mossèn Pau Carles Monell. D'aquest darrer les dades són confuses sobre si va néixer a les Borges o a Juneda el 10 de setembre de 1869. Ordenat sacerdot el 1895, serví a les parròquies de Benavent, Corbins, la Figuera, Tolva i, en esclatar la Guerra Civil, era capellà de les Carmelites Tereses de la Bordeta (Lleida). Davant la complicada situació fugí de Lleida i es refugià a les Borges, on tenia el seu germà Ramon, que havia estat membre del sometent local, però fou empresonat juntament amb el sacerdot Francesc Pelegrí Mir. Allí els dos coincidiren amb l'arribada dels assassins de Víctor Martí Esqué i se'ls endugueren immediatament. Foren executats la mitjanit del 23 al 24 d'agost davant del cementiri borgenc.

A aquesta tríada d'assassinats el seguí un altre de també fort caràcter polític: l'assassinat de Miquel Altisent Jové l'1 de setembre. Nascut a Anglesola (l'Urgell) el 1893 fou un polític, electricista i gerent de l'empresa Elèctrica Baiget SA. Fill de Josep Altisent Feliu i Ramona Jové Guiu tenia un germà gran de nom Joan Baptista (Anglesola, l'Urgell, 1886 — Lleida, el Segrià, 20 agost 1936) que fou capellà i arxiver de la catedral de Lleida i dirigent del carlisme local essent director de les publicacions *El Correo* i *Terra Ferma*, i que havia estat executat al cementiri de Lleida el 20 d'agost de 1936. Miquel es casà amb Àngels Francino Ferran (n. 1897), van viure al c/ José A. Primo de Rivera núm. 10 de les Borges, i foren pares de dos fills. ¹³¹⁶ Professionalment

¹³¹⁵ URGELL, Melani d'. *Don Ramon Arqués i Arrufat [...]*, p. 115-117.

¹³¹⁶ Un d'ells fou Josep Altisent Francino (n. 1927), enginyer tècnic industrial, el qual instal·là una Oficina d'Enginyeria Tècnica Industrial a Lleida el 1953.

Miquel Altisent es dedicà a la indústria de l'energia elèctrica i durant els anys trenta fou el gerent de l'empresa Elèctrica Baiget SA, una empresa familiar pionera en l'arribada de l'electricitat a les Borges i comarca. Tanmateix, potser arran de la seva militància política en l'extrema dreta, sembla que durant la Segona República tingué una relació complicada amb el consistori republicà i aquest darrer hagué de notificar a la vídua del fundador de l'empresa la falta de resposta d'Altisent als requeriments del govern municipal en matèria d'il·luminació de l'espai públic. Finalment s'avingué a formar part com tècnic d'una comissió, integrada també pel batlle Navés i per Manel Farrerons, encarregada de revisar el material elèctric del parc del Terrall comprat el 1931 per a instal·lar-ho i es comprometé a arreglar la destrucció de telèfons a la barriada de l'estació de trens que provocà una sobretensió en la línia elèctrica l'octubre de 1932. En el camp cultural fou president de la Comissió Delegada de l'APEC a les Borges Blanques en la nova Junta del juny de 1923, una militància que no acaba d'encaixar amb el seu perfil polític. S'implicà en política com a regidor de la CEDA de l'Ajuntament de les Borges del 21 de juny de 1935 al febrer de 1936. De la seva mort només sabem que es produí a mans de forces revolucionàries el primer de setembre d'aquell mateix 1936, a l'edat de 43 anys, i que fou enterrat al cementiri municipal de les Borges.

Finalment l'última víctima d'aquesta primera etapa repressora fou Francesc Vilafranca Segarra, un tradicionalista nascut a les Borges però que va ser executat al cementiri de Montcada i Reixac (Vallès Occidental) l'octubre de 1936 a l'edat de 45 anys.

De l'octubre de 1936 al gener de 1939

Sobre les col·lectivitzacions a les Garrigues qui ha estudiat el tema ha estat en Josep Rubió dins del marc dels seus estudis sobre la Guerra Civil a la comarca.¹³¹⁷ Segons Rubió a les Borges s'establí una col·lectivitat conjunta entre la CNT i la UGT l'octubre de 1936, i també constata l'existència d'unes Joventuts Llibertàries, segons *UHP*, ja que al comitè central de la VIII vegueria només en formaven part de la comarca les des Borges, Castellldans i Cervià de les Garrigues.¹³¹⁸

¹³¹⁷ Vegeu RUBIÓ SOBREPÈRE, Josep. *Les col·lectivitzacions agrícoles durant la Guerra Civil a la comarca de les Garrigues: El cas de Cervià de les Garrigues*. Tesina de llicenciatura inèdita. Lleida: Universitat de Lleida, 1996; «Les col·lectivitats agrícoles durant la Guerra Civil a la comarca de les Garrigues: El cas de Cervià de les Garrigues». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES, *I Trobada d'Estudiosos* [...], p. 111-131; «La revolució al camp. Les col·lectivitats agrícoles a les Garrigues (1936-39)». *Plecs d'Història Local*, núm. 114 (desembre 2004), p. 1801-1803; «La revolució al camp. La formació de les col·lectivitats agrícoles a la comarca de les Garrigues durant la Guerra Civil (1936-39)». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES [coord.], *Fites en el temps. VI Trobada* [...], p. 145-176; i la seva tesi publicada per Pagès Editors que ja hem esmentat *La Guerra Civil a les Garrigues* [...].

¹³¹⁸ *UHP*, núm. 293, 7 de juny de 1937. Citat a RUBIÓ, «Les col·lectivitats...», p. 125.

Com arreu després d'una etapa inicial incerta de la qual no tenim dades la col·lectivització s'organitzà a partir del decret del 24 d'octubre de 1936. Rubió constatà la formació d'una Junta Agrària a les Borges que fou l'organització encarregada d'incautar les terres a llurs propietaris i en la qual féu un sorteig per a repartir-les i que les explotés el guanyador. Una de les conseqüències d'aquesta nova forma d'organització de la propietat agrària, dins de la lògica revolucionària si es vol, fou la crema de l'Arxiu Notarial del Districte el gener de 1937, situat a les Borges però que afectava a diversos pobles de la comarca, impossibilitant demostrar a qui pertanyien abans les parcel·les. L'arxiver era Ramon Arqués Arrufat, el destacat prohom del catalanisme conservador local, però en aquells moments estava empresonat a l'espera de ser jutjat pel Tribunal Popular de Lleida. En definitiva l'actuació de la Junta Agrària causà malestar i problemes amb els antics propietaris locals fet que acabà amb l'assassinat de Gaspà Llussà Giné, el nou conreador, a mans de Francesc Vilalta Miró, l'antic propietari, el 26 de juliol de 1937. Vilalta, de 52 anys i natural de Vinaixa, sembla que fou condemnat a 10 anys i un dia de presó i una multa de 15.000 ptes.¹³¹⁹

La col·lectivitat agrícola de la CNT-UGT estava presidida per Roc Gorgues Torrent, milicà del POUM. Segons els estudis de Josep Rubió la col·lectivitat incautà quatre locals i sis finques corresponents a 161 jornals de superfície. Els locals eren l'edifici de la Plaça Constitució núm. 2, la casa de Nemesi Navés Ricart, germà de l'alcalde republicà i gran propietari rural i industrial de l'oli. El local fou incautat el 10 d'octubre de 1936 per part del Comitè Antifeixista local i es destinà a estances de la CNT. Encara avui a la seva façana oest es pot llegir la pintada «Ce d la Plasa» en referència al Comitè de la Plaça. El mateix dia s'incautà, per part de la CNT, una casa del Passeig del Terrall que fou destinada a actes de propaganda del mateix sindicat. Finalment s'incautaren dos locals més, uns estables de Josep Cusiné, que no vivia a les Borges, situats al c/ Marquès d'Olivart per a ús de la col·lectivitat, i una pallissa i una era d'Antoni Mònico Ricard per als mateixos usos col·lectius. Mònico, segons Rubió, era membre de l'IACSI i, tot i que fou detingut al començar la guerra, se'l deixà en llibertat i fugí del poble.¹³²⁰

Pel que fa a les sis finques incautades no hi ha un perfil clar dels propietaris i de l'extensió, que va dels 12 jornals de la més petita als 59 de la més gran. Per ordre d'abecedari els propietaris eren Josep Maria Belart Bernat, considerat requetè i el qual hagué de fugir del poble, a qui

¹³¹⁹ Rubió cita com a font: Caixa 1484. Expedient núm. 11. Causa General. Archivo Historia Nacional. Madrid. RUBIÓ, Josep. Sobre la crema de l'Arxiu Rubió cita URGELL, Melani d'. *Don Ramon Arqués Arrufat* [...], p. 113-144. Vegeu RUBIÓ, Josep. «La revolució al camp. La formació de les col·lectivitats agrícoles a la comarca de les Garrigues durant la Guerra Civil (1936-39)». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES [coord.], *Fites en el temps. VI Trobada* [...], p. 147.

¹³²⁰ Rubió cita com a font: Fons de la Generalitat de Catalunya. Comissió de Responsabilitats. Secció polític-social. Lligall núm. 189, expedient núm. 1. AGGC. Salamanca. Vegeu RUBIÓ, Josep. «La revolució al camp. La formació de les col·lectivitats agrícoles a la comarca de les Garrigues durant la Guerra Civil (1936-39)». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES [coord.], *Fites en el temps. VI Trobada* [...], p. 163.

incautaren 59 jornals, que corresponien a una finca de secà i una altra de regadiu; Josep Maria Farrerons (probablement i Güell, alcalde durant la dictadura de Primo de Rivera), a qui s'incautà 20 jornals d'una finca on hi havia vinya, ametllers i arbres fruiters; Josep Grinyó Farré, membre de l'IACSI, a qui van incautar 40 jornals corresponents a dues finques, una al secà i l'altra al reg; Salvador Masgoret Cantó, membre de la CEDA i de l'IACSI, del qual només incautaren 12 jornals; i finalment Hernando Viles Vilafranca (probablement Armando, qui havia estat alcalde pel CDR), a qui van incautar 30 jornals corresponents a dues finques, una pallissa i una era.¹³²¹

Respecte als comerços i indústries incautades i col·lectivitzades tenim constància que almenys tres ho foren entre setembre i octubre de 1936. En una dia indeterminat de setembre s'incautà a Manel Farrerons Sabí, regidor pel CDR durant la República, la fàbrica d'oli d'oliva per part del Comitè de Milícies Antifeixistes local, al qual es calculà un perjudici de 172.000 ptes.; el 27 del mateix mes el Comitè incautà a Salvador Pàmies i Josep M. Tarrats la seva fàbrica de pastes per a sopa, un perjudici calculat en 20.080 ptes.; i a l'octubre el mateix Comitè va incautar a Àngel Camí Segura la fàbrica d'oli i confiteria, causant un perjudici calculat en 189.315 ptes.¹³²²

La segona repressió a la rereguarda

Cal distingir entre l'ús de la justícia ordinària com a eina repressiva i la creació d'aquesta mena de tribunals d'excepció que foren els tribunals populars. Dels primers en realitat en sabem ben poca cosa, excepte que funcionaren amb relativa normalitat durant el conflicte, excepte davant de situacions excepcionals com els períodes de bombardeigs o l'ocupació militar quan segurament la seva tasca es veié aturada. Coneixem els noms dels membres del Jutjat de Primera Instància i Instrucció el 18 de novembre de 1937: Ramon P. Noriega, Julio Viñas, Sebastián Tullols i Ramon Grisados. Tanmateix d'ells només coneixem aquesta dada, fet que ens fa pensar en la possibilitat de què només hi fossin destinats sense tenir cap vinculació prèvia amb la població. Pel que fa al Jutjat Municipal estava integrat per Olcos, Teulé i Roig.

¹³²¹ Rubió cita com a font: Fons de la Generalitat de Catalunya. Comissió de Responsabilitats. Secció político-social. Lligall núm. 189, expedient núm. 1. AGGC. Salamanca. Vegeu RUBIÓ, Josep. «La revolució al camp. La formació de les col·lectivitats agrícoles a la comarca de les Garrigues durant la Guerra Civil (1936-39)». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES [coord.], *Fites en el temps. VI Trobada* [...], p. 163.

¹³²² Rubió cita com a font: Expedient núm. 8, document núm. 8, p. 7-17, referent a la relació d'incautacions d'indústries i comerços a tota la província de Lleida. Caixa 1470, Causa General de Lérida y su Provincia. Sección Guerra Civil, AHN, Madrid. Vegeu RUBIÓ, Josep. «La revolució al camp. La formació de les col·lectivitats agrícoles a la comarca de les Garrigues durant la Guerra Civil (1936-39)». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES [coord.], *Fites en el temps. VI Trobada* [...], p. 175.

Entre el Tribunal Popular i els fets del castell

Com bé ha estudiat Jaume Barrull el Tribunal Popular fou una institució judicial revolucionària pensada per impartir justícia des del poble i per al poble. Aquest Tribunal, que globalment funcionà entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937 tingué tres fases efectives, la primera entre l'agost i l'octubre de 1936, la segona entre el novembre i el gener de 1937, i la tercera entre el gener i l'abril del mateix any.¹³²³ Segons Rubió del total de 754 processats durant totes aquestes etapes 126 foren de la comarca de les Garrigues, un 16,71% del total. Del primer Tribunal Popular ja hem assenyalat que l'única persona afectada fou el jove Antoni Sementé Claveria, propagandista de Falange de 18 anys, condemnat a passar una temporada indeterminada en el reformatori Casa de la Joventut «Pompeu Gener» de Barcelona, i del segon Tribunal Popular no hi hagué cap borgenc o borgenca condemnats/des. Tanmateix l'actuació del tercer Tribunal —de l'11 de gener a l'abril de 1937, prenent com a límit els fets de maig— sí que afectà la capital garriguenca amb quatre borgencs encausats d'un total de 57 garriguencs/ques. Foren jutjats Ramon Arqués Arrufat, acusat de no voler facilitar oli al Comitè d'abastiments de la columna Durruti fou traslladat a Bujaraloz d'on, mitjançant la intervenció del republicà Josep Bardia Canela, va ser traslladat a Lleida i jutjat el 24 de gener de 1937 on fou condemnat a 10 anys de presó i es decretà la confiscació dels seus béns, tanmateix en un segon judici celebrat el 27 de novembre del mateix any se'l va absoldre; Josep Bernat Gaya, propietari nascut als Torms, d'on fou acusat de ser cap d'Acció Ciutadana i, per tant, desafecte al règim, ingressà a presó el 25 de novembre de 1936 però no seria jutjat fins el 27 de gener de l'any següent quan va ser condemnat a 30 anys de treballs per a la comunitat i la confiscació del 20% dels seus béns, tot i que, posteriorment, se celebrà un segon judici, el 23 de setembre de 1937, on el condemnaren a 2 anys d'internament en un camp de treball, als seus 62 anys, i la confiscació de part dels seus béns; Francesc Farré Canela, membre del CT i regidor de l'Ajuntament durant la República, va ser empresonat el 18 d'octubre de 1936 i jutjat el 25 de gener del següent, condemnat a 30 anys en aquest primer judici, i en el segon, celebrat el 27 d'octubre de 1938, la pena va ser de 2 anys; i, finalment, Joan Serra Vila, que havia estat regidor de l'Ajuntament per la CEDA, el qual fou jutjat el 25 de gener de 1937 i condemnat a 30 anys de presó i la confiscació dels seus béns, i en el segon judici, que tingué lloc el 14 d'octubre del mateix any, se'l

¹³²³ BARRULL PELEGRÍ, Jaume. *Violència popular i justícia revolucionària. El Tribunal Popular de Lleida (1936-1937)*. Lleida: Pagès editors, 1995.

condemnà a 2 anys o a la separació de la convivència social i la confiscació de part dels seus béns.¹³²⁴

Pel que fa als detinguts pel tercer Tribunal Popular però que foren posats en llibertat la llista ascendeix fins a la inestimable xifra de divuit, la majoria vinculats a l'esmentat viatge a Bujaraloz pel tema del Comitè d'abastiments, o bé amb una denúncia en grup realitzada per organitzacions obreres que després hagueren de sortir en la seva defensa. Entre els detinguts hi havia Alfons Piqué Camí, germà d'Antonio que havia estat alcalde durant la dictadura de Primo de Rivera; Josep Aragüés Parcerisa, alcalde tradicionalista després dels fets d'octubre de 1934; Cèsar Minguella Garsaball, gran propietari i industrial de l'oli; Joan Querol Calvís, poeta i col·laborador del setmanari hortizó; o Joan Cornudella Duran, tradicionalista regidor durant la dictadura primorriverista, qui seria pare del fundador del FNC, Joan Cornudella Barberà.¹³²⁵

Quadre 65: Llista de detinguts del tercer Tribunal Popular amb les dates de detenció i alliberament

Nom	Dia detenció	Dia d'alliberament
Aragüés Parcerisa, Josep	5 novembre 1936	16 gener 1937
Arimany Ferrer, Manel	5 novembre 1936	23 desembre 1936
Bosch Gorgues, Ramon	5 novembre 1936	16 gener 1937
Cornudella Duran, Joan	7 desembre 1936	13 gener 1937
Dorado García, Josep	5 novembre 1936	—
Fusté Mòdol, Francesc	8 desembre 1936	25 desembre 1936
Gaya Baiget, Joan	7 desembre 1936	6 febrer 1937
Guiu Torné, Josep	5 novembre 1936	—
Minguella Garsaball, Cèsar	5 novembre 1936	—
Nadal Vila, Antoni	7 desembre 1936	25 desembre 1936
Palau Clot, Vicenç	7 desembre 1936	25 desembre 1936
Piqué Camí, Alfons	5 novembre 1936	17 desembre 1936
Querol Calvís, Joan	7 desembre 1936	6 febrer 1937
Vallés Carbonell, Carmel	7 desembre 1936	25 desembre 1936
Vilafranca Cots, Joan	7 desembre 1936	6 febrer 1937
Vilafranca Vilalta, Francesc	7 desembre 1936	25 desembre 1936

¹³²⁴ RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 67-87.

¹³²⁵ *Ibidem*, p. 79-81.

Nom	Dia detenció	Dia d'alliberament
Viles Pifarré, Ramon	5 novembre 1936	8 desembre 1936

Font: RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 79-81.

El cas dels detinguts pel Comitè d'abastiments l'explicà en el seu moment l'advocat i polític lleidatà Antoni Bergós Massó:

Als primers moments de l'*Alzamiento* va comparèixer a les Borges Blanques un xicot, d'ofici relloger, de Lleida, qui es féu l'amo de l'Ajuntament. Ben aviat, per la forma de comportar-se se l'adjectivà amb el malnom del «Rasputín». Una de les primeres atzagaiades fou la de confinar uns quants ciutadans. Després va congregat el poble davant de l'Ajuntament va muntar un aparador amb els empresonats, i els anava presentant, un a un, al temps que preguntava a la massa si aquest devia continuar empresonat o alliberat. Quan fou presentat don Ramon, com a detingut més qualificat, el poble es manifestà, unànimament, per la llibertat.

Per aquells dies, un escamot de soldats del front d'Aragó, pertanyents a la divisió que comanava l'anarquista Durruti, anà a les Borges a proveir-se d'oli. En «Rasputín» ho aprofità per dir al cap de l'escamot que tenien una colla de feixistes que li feien nosa i que se'ls podia emportar al front, juntament amb la mercaderia que els havia proporcionat, per cert provinent del Sindicat catòlic, del qual n'era president el senyor Arqués.¹³²⁶

Així ho feren i un comboi de camions plens d'oli i d'una vintena de borgencs arribaren sense novetat al front. En Durruti, sorprès de l'additament humà complementari, s'indignà contra aquest equívoc excés de zel i obligà aquella colla de destralers a retornar a les Borges els presoners. L'alcalde, aleshores, avergonyit els va ingressar a la presó de Lleida, sota l'acusació d'«enemics perillosos», entre els quals don Ramon.

Als pocs dies, l'amic Arqués, juntament amb uns altres dos ciutadans borgencs, un d'ells qualificat productor d'aviram, tots tres acusats de carlistes, foren sotmesos a judici, i condemnats a la pena de mort.¹³²⁷

També Melani d'Urgell narrà els fets, una mica *sui generis*, en la seva biografia sobre Ramon Arqués:

La tertúlia dels homes de Durruti amb els milicians col·legues de les Borges en el bar de la FAI, aviat va pujar de to macabre: «Si no trobeu oli, emporteu-vos feixistes, que encara en queden a les Borges». I començaren a fer llista de «neteja». El primer, el notari: don Ramon; i

¹³²⁶ Volem precisar que la documentació disponible en l'arxiu de la Cooperativa Sant Isidre en cap cas indica que Ramon Arqués fos president ni del sindicat ni de cap de les seves seccions. Sí que era, com ja s'ha comentat, l'home fort de la Caixa Rural des de la seva fundació.

¹³²⁷ BERGÓS I MASSÓ, Antoni. *Memòries d'Antoni Bergós*. Lleida: Ajuntament de Lleida, 1990, p. 503-504.

seguia un llistat de vuit veïns més: Josep Aragüés, Josep Guiu, Manuel Arimany, Josep Dorado, Alfons Piqué, Cèsar Minguella, Ramon Viles Canut i Ramon Bosch. Amb la llista a les mans, els milicians anarquistes d'en Durruti i els col·legues delators de les Borges sortiren a la «caça» nocturna amb l'intent sinistre d'assassinar-los.

Els detinguts foren encabits en el camió, enmig dels bidons buit d'oli. Amb aquesta càrrega de «feixistes» enemics de la revolució, els homes de Durruti emprengueren el retorn cap al front. Els milicians anarquistes de les Borges els havien donat l'encàrrec de «deixar-los» al cementiri de Lleida. Però precisament aquell dia havia entrat en vigor la nova disposició del Comitè de Salut Pública, de tancar el cementiri a partir de mitja nit. I resolgueren continuar amb la càrrega de «feixistes fins a Bujaraloz», on arribaren a les 3 en punt de la matinada. Explicava temps després un dels detinguts [Josep Aragüés Parcerisa]: «Quan vam arribar a Bujaraloz, el rellotge del campanar tocava les tres».

[...]

Es trobava amb Durruti, a Bujaraloz, un borgenc, destacat element de la situació, en Josep Bardia Canela, el «Josepet de la Beba». S'havia enrolat a la columna de la FAI per tal de salvar el seu sogre, bon terratinent dels Torms, perseguit per la seva significació benestant i dretana.

En assabentar-se el «Josepet de la Beba» que acabaven d'arribar uns «feixistes» de les Borges va anar tot seguit a esbrinar qui eren els nouvinguts. En veure de qui es tractava acudí prompte a intercedir prop de Durruti amb el qual l'unia certa amistat de caire ideològic. «Estos fascistas se han negado a darnos aceites», li va tirar en cara el líder de la FAI. En «Josepet» però, va replicar l'acusació del «jefe» tot dient que els detinguts no eren fabricants ni tenien oli. «¿Tú respondes de esto que dices?», l'interrogà Durruti, «porque si mientes serás fusilado como ellos».

L'asseveració de Josep Bardia era certa i obrí un compàs d'espera. En ésser detinguts a les Borges, tot seguit alguns familiars es van moure a la recerca de coneguts influents per tal d'evitar la «matança». Les gestions a corre-cuita aconseguiren que la Generalitat enviés, tot seguit, a Bujaraloz, una furgoneta de Guàrdies d'Assalt per rescatar els presos. Així es féu, encara que el viatge de retorn a Lleida va resultar accidentat pel fet que alguns escamots de milicians de Durruti seguien l'expedició amb l'intent d'assaltar el furgó i assassinar els detinguts.¹³²⁸

En realitat segons el testimoni de Ramon Arqués Arrufat hi hagué un conflicte entre alguns membres de la columna Durruti, que en aquells moments estava situada a Bujaraloz, i el Comitè Antifeixista local per la qüestió de l'incautament d'oli:

hasta el día 5 de noviembre en que fue detenido y conducido a Lérida, mejor dicho, que el día 4 se presentaron unos individuos en borjas diciendose ser de la columna Durruti y que iban a

¹³²⁸ URGELL, Melani d'. *Don Ramon Arqués Arrufat* [...], p. 120-121.

buscar aceite y como tuvieron algunas diferencias con el comité se volvieron sin cargar el aceite. Que el día siguiente volvieron los propios individuos con 40 o 50 compañeros más armados y después de cargar el aceite detuvieron al declarante y a otros ocho más conduciéndoles a Bujaraloz a donde fue a buscarles una camioneta de la Generalidad, conduciéndoles a Lérida e ingresando en la cárcel que era la madrugada del día 6 o 7.¹³²⁹

La resta de detinguts de la llista ho foren en un cas difícil d'entendre però que és obvi que amaga quelcom més del que les dades fredes mostren. En tots els sumaris dels detinguts d'aquest grup s'esmenta el mateix cas: El 7 o el 8 de desembre de 1936 ingressen a presó perquè organitzacions obreres i sindicals els denunciaren com a facciosos i van demanar que fossin investigats. Tanmateix el dia 25, o el 6 de febrer de 1937, serien alliberats sota vigilància o no de l'Ajuntament després que el POUM, PSUC i la CNT del poble demanessin el seu alliberament i que assistís a l'Ajuntament de les Borges una delegació del Tribunal Popular de Lleida.

Tota aquesta tensió social acabà per esclatar en els anomenats fets del castell, quan foren assassinats tres borgencs el 21 de gener de 1937, després de sortir a recollir firmes per alleugerir la sentència que esperava a Ramon Arqués davant del Tribunal Popular de Lleida. Una versió preliminar dels fets assenyalava com a responsables dels assassinats a una suposada columna de forasters que anaven pels pobles duent a terme actes similars. És possible que la versió tingués origen en precedents com els de l'anomenat òmnibus de la mort, una brigada capitanejada per Pasqual Fresquet Llopis que afusellà fins a 247 sospitosos de ser feixistes entre juliol i setembre de 1936 en un periple a través de Casp, Favara, Maella, Gandesa, Falset, Mequinensa, Albalate, Calanda, Samper de Calanda, Híjar, Bot, Flix, Ascó, Ribarroja, Móra d'Ebre i Reus.¹³³⁰

El cas és que en un primer moment foren detinguts dos dels mitgers d'Arqués, Josep Giné Arrufat, i Ramon Farré Palau. Tanmateix el germà d'Arqués, Daniel, que havia estat regidor durant la República pels tradicionalistes s'assabentà de la situació i decidí acostar-se a l'Ajuntament per preguntar pel seu estat. Segons sembla tornà a casa seva «molt mal impressionat» i moments després fou detingut. Tot i que el fill de Farré, Modest Farré Josa, es preocupà per la situació del seu pare i parlà amb ell i el líder de la FAI local, Àngel Lillo, sembla que un grup de faïstes i pumistes ja tenien decidit l'assassinat farts com estaven de perdre protagonisme polític i d'haver estat incapaços de tirar endavant cap gran gesta bèl·lica que els legitimés. És més, l'acció del grup dedicant-se a la recollida de firmes donava força a una dinàmica política més propera a la legalitat

¹³²⁹ Declaració feta el 5 de desembre de 1936 davant del Tribunal Popular. RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 32.

¹³³⁰ Vegeu ORENSANZ, Toni, *L'Òmnibus de la mort: parada Falset*, Ara Llibres, Barcelona, 2008.

republicana que no pas a la revolta revolucionària, de manera que l'eliminació física dels adversaris polítics era cada cop una opció que prenia més pes. La narració dels fets d'Antoni Bergós és prou eloqüent en aquest sentit:

La Francisca [germana de Ramon Arqués], animada per les xafarderies del poble, vingué al despatx amb el prec que li redactés un escrit que, a l'ensem, argumentés i agullonés la recollida de signatures en favor de don Ramon, per tal de presentar-los al Tribunal. M'hi vaig negar rodonament. No s'havia d'agitar, al meu entendre innecessàriament, l'ambient, la qual cosa només empitjoraria la situació del processat. Com més mullader, més possibilitat de rebre alguna esquixada.

L'afecte que els borgencs sentien per don Ramon, féu que no fessin cas dels meus consells. I els resultats foren tràgics. Efectivament, l'avantvetlla del dia del judici, la senyora Francisca comparegué al despatx, atemorida i esverada, pregant-me que renunciés a defensar el seu germà. La causa d'aquest esfereïment? La nit abans s'havien trobat morts, a la carretera, el germà de don Ramon, en Daniel, farmacèutic, i un mosso i home de confiança de la casa, en Josep Farré. «Heu intentat dur a terme la recollida de signatures que jo vaig desaconsellar?». «Sí», confirmà la Francisca submergida en un mar de llàgrimes. A la farmàcia d'en Daniel havien preparat l'operació i en Josep anava a la capta de les adhesions pels carrers i domicilis de la ciutat.¹³³¹

Vegem també el relat de Melani d'Urgell:

Un dels testimonis que va viure de prop els fets [Modest Farré Josa], explica: «Prop de les dues de la matinada, l'escamot d'assassins van pujar els detinguts a la presó i acte seguit, quasi sense entrar, es van dirigir cap el camí ran de la mateixa presó, que va al cementiri vell, dient que al capdavant hi havia el cotxe per traslladar-los a Lleida».

Ramon Farré i Palau, de 58 anys, el més gran dels tres detinguts i d'ideologia esquerrana, que coneixia els procediments expeditius del grup armat, va intuir el pitjor, i es negà a seguir. Amb reacció decidida va tirar-los en cara que en tot cas «aniria pel davant de les Borges; no pel darrera». Fou aleshores quan, segons el testimoni de la filla del carceller de la presó de les Borges Sinfoniano Nieto, «un grup de l'escamot d'assassins van agafar-lo i a empentes el llençaren a l'entrada de la presó al carrer, arrossegant-lo vers el camí del cementiri vell».

Sembla que els altres dos detinguts, Daniel Arqués i el Josep de l'Esbracerat, van creure l'engany i anaven al davant a uns metres de distància. Que devien anar en certa manera confiats, n'és el fet de ser sorprès el Josep de l'Esbracerat pel tret de mort amb la cigarreta a la boca, mentre l'Arqués, que vestia una pellissa amb coll de pell, presentava un tret a la nuca.

¹³³¹ Allà on s'indica Josep hi ha de dir Ramon, ja que es refereix a la víctima Ramon Farré Palau. BERGÓS, Antoni. *Memòries d'Antoni Bergós*, p. 504-505.

Així estaven els cossos abatuts davant la porta del vell cementiri. Un filament de sang tacava el terra del camí.

Farré Palau, però, va seguir oposant resistència al grup armat. Moments després es van sentir prop de la presó uns trets: «l'Albesí» era mort. Un dels trets li havia escapat un dit de la mà dreta, el que fa suposar que la víctima seguia intentant en va fer front als assassins.¹³³²

Acabada aquesta primera etapa de repressió revolucionària vinculada als primers tribunals populars a partir dels fets de maig de 1937 entrà en funcionament un procés de *rentrée* vers la legalitat republicana que es considera que s'allargà fins al final de la guerra, el gener de 1939. Tanmateix la relació d'encausats per aquest nou Tribunal Popular Especial i els anomenats Jurats d'Urgència no fou pas minsa en comparació amb les actuacions anteriors. Així en aquest any i mig que durà la nova justícia es van jutjar 42 garriguencs/ques, d'entre els/les quals 22 de les Borges.¹³³³

La repressió aquest cop se l'enduria sobretot els sectors socials i polítics vinculats al POUM. Així a finals de juliol de 1937 fou detingut a les Borges el secretari del comitè comarcal de les Garrigues del POUM, Pere Boldú, tot i que no sabem com acabà el seu cas.¹³³⁴

Quadre 66: Llista d'encausats/des de les Borges Blanques pel Tribunal Popular Especial i els Jurats d'Urgència entre el maig de 1937 i el gener de 1939

Nom	Data de detenció	Data de judici
Bordes Mompeo, Emilio	19 març 1938	25 març 1938
Bosch Minguella, Ramon	—	—
Clivillé Dolcet, Andreu	19 març 1938	25 març 1938
Clivillé Mayoral, Ramon	19 març 1938	25 març 1938
Companys Cabau, Antoni	10 juliol 1937	10 març 1938
Falcó Roman, Antoni	21 novembre 1938	
Griñó Seró, Josep	19 març 1938	25 març 1938
Ivern Verdaguer, Joan	21 novembre 1938	
Martí Clivillé, Manel	19 març 1938	25 març 1938
Mases Visa, Josep	19 març 1938	25 març 1938
Nadal Vila, Antoni	—	—

¹³³² URGELL, Melani d'. *Don Ramon Arqués Arrufat* [...], p. 127-129.

¹³³³ RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 82-87.

¹³³⁴ Acràcia, núm. 309 (21 juliol 1937), p. 4, citat a SAGUÉS, Joan. *Lleida en la Guerra Civil* [...], p. 183.

Nom	Data de detenció	Data de judici
Nieto Casals, Ignacia	16 novembre 1938	—
Palau Llot, Francesc	—	—
Prats Solé, Enric	19 març 1938	25 març 1938
Prats Vallverdú, Francesc	19 març 1938	25 març 1938
Prats Vilafranca, Josep	19 març 1938	25 març 1938
Reig Fonollosa, Ramon	21 novembre 1938	—
Vallès Carbonell, Carmel	—	—
Vergés Gallart, Antoni	—	20 gener 1938
Vilafranca Cots, Joan	—	—
Vilalta Miró, Francesc	—	1 novembre 1937
Viles Vilafranca, Eudald	19 març 1938	25 març 1938

Font: RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 83-85.

El més interessant de la taula d'encausats, deixant de banda altres casos particulars o aïllats, és el grup de detinguts el 19 de març de 1938 i jutjats el 25 de març. Es tracta del grup dirigent del POUM de les Borges i, per tant, d'una purga en tota regla de la seva cúpula. Aquesta actuació, coneguda arreu arran dels fets de maig, implicà la detenció del fins aleshores batlle Eudald Viles Vilafranca —qui, tanmateix, havia estat escollit alcalde per la UdR—, i el grup format per Emilio Bordes Mompeo, Andreu Clivillé Dolcet, Ramon Clivillé Mayoral, Josep Griñó Seró, Manel Martí Clivillé, Josep Mases Visa, Enric Prats Solé, Francesc Prats Vallverdú, i Josep Prats Vilafranca. En Prats Vilafranca i en Prats Vallverdú manifestaren que feia temps que ja no pertanyien al POUM, com el batlle Viles que assenyalà que deixà de militar-hi el maig de 1937, mentre que Manel Martí digué que no hi havia pertangut mai sinó que era militant de la UdR, i Ramon Clivillé assenyalà que ell era militant de les Joventuts Comunistes Ibèriques —en aquell moment tenia 17 anys, el més jove del grup— i també de la UGT.¹³³⁵

Abans d'acabar aquesta secció encara volem fer esment de dos borgencs víctimes de la repressió a la rereguarda. Un fou Francesc Serrano Garsaball, pagès, que va ser detingut per la policia militar de l'exèrcit republicà el 12 de juliol de 1937 i inicià un periple que el portà a Casp i Boltanya (Osca) on morí el 10 d'octubre de 1937. L'altre cas és el de Miquel Pedrós Escoda, pagès natural de Vallbona de les Monges (l'Urgell) de filiació catòlic-tradicionalista. Sembla que fou

¹³³⁵ RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 84.

detingut pel Comitè de Milícies Antifeixistes de Juneda i assassinat a la partida de les Planes entre el 21 i el 9 de maig de 1938.¹³³⁶

Els bombardeigs, els refugiats i les víctimes del front

Els bombardeigs de l'aviació franquista han estat estudiats àmpliament primer per part de Manel Giné i després en l'obra de Josep Rubió.¹³³⁷ Les Borges sofrí fins a 11 bombardeigs entre l'abril de 1938 i el gener de 1939, tot i que la majoria es concentraren entre els mesos de novembre i desembre de 1938. Els responsables dels bombardeigs es reparteixen a parts gairebé iguals la Legió Cóndor alemanya amb 6 bombardeigs i l'Aviazione Legionaria italiana amb 7 (els del 25 i 26 de desembre foren conjunts). El nombre de víctimes documentades ascendeixen a 54 però és possible que se'n puguin arribar a comptabilitzar més. De fet Manel Giné així ho sostingué en bona part del seus escrits, especialment pel que fa referència al nombre de morts del bombardeig del 2 d'abril de 1938

Quadre 67: Bombardeigs sobre les Borges Blanques

Data	Aviació	Llocs afectats	Nombre de víctimes
2 abril 1938	Legió Cóndor alemanya	Terrall, c/ Ensenyança, c/ Catalunya, c/ Comerç, c/ Santa Justina	26-27
10 maig 1938	Aviazione Legionaria italiana		1
25 novembre 1938	Aviazione Legionaria italiana		20
2 desembre 1938	Aviazione Legionaria italiana		2
21 desembre 1938	Legió Cóndor alemanya		3
22 desembre 1938	Legió Cóndor alemanya		0
25 desembre 1938	Aviazione Legionaria italiana Legió Cóndor alemanya	Plaça de la Constitució, c/ la Font	0
26 desembre 1938	Aviazione Legionaria italiana Legió Cóndor alemanya		0
27 desembre 1938	Aviazione Legionaria italiana		1
1 gener 1939	Legió Cóndor alemanya		0

¹³³⁶ RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 99-100.

¹³³⁷ Vegeu RUBIÓ SOBREPÈRE, Josep. «Pluja de foc a les Garrigues: els atacs aeris a la comarca durant la Guerra Civil (1936-39)». A: Centre d'Estudis de les Garrigues. *Cabal de peïjades...*, p. 163-182.

Data	Aviació	Llocs afectats	Nombre de víctimes
4 gener 1939	Aviazione Legionaria italiana		1

Font: RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 209-211 i 216-217.

Deia Manel Giné que:

Fa molts anys, vaig preguntar a Francesc Teulé Segura, jutge de pau, i a Carles Pagés, agutzil del jutjat, tots dos en funcions en aquells tràgics moments, quantes persones moriren en aquell primer bombardeig. Els dos van coincidir en contestar-me que ells en van comptar 63. Però solament 20 d'aquests van ser declarats al jutjat.¹³³⁸

El text de Giné no deixa de ser un testimoni que oscil·la entre la dificultat de fer història oral pel difícil contrast de les fonts que suposa i, alhora, un recordatori de les limitacions de qui consulta les fonts documentals i del també limitat contingut que aquestes ofereixen.

Quadre 68: Víctimes del bombardeigs de les Borges Blanques del 2 d'abril de 1938

Nom	Edat
Badillo Baldrich, Joan	5
Badillo Baldrich, Octavi	9
Baldrich Boronat, Josepa	31
Barrionuevo Aldomà, Maria Carme	25
Batista Duch, Teresa	44
Bellet Nogués, Maria	?
Bosch Visa, Magdalena	33
Cabanillas Guerra, Dolores	16
Calzada Quer, Maria	36
De Miguel Maldonado, M. Carme	60
Fusté Martí, Maria	13
Giné Farré, Rosa	?
Guasch Domènech, Ramona	33
Guerra Martínez, Eleutèria	42
Herrera Piqué, Carme	39

¹³³⁸ GINÉ I FREIXES, Manel. «El bombardeig del 2 d'abril de 1938». *Terrall*, núm. 88 (abril 2000), p. 5-6.

Nom	Edat
Herrero Domínguez, Aurèlia	46
López González, Maria Carme	3
Massana Sampons, Josep	69
Minguella Giné, Carme	23
Pastó Falcó, Josep	10
Perera Solé, Josep	6
Piqué Bertran, Josep	59
Prats Benet, Ramona	23
Riu Morera, Antònia	64
Sans Gairoles, Ramona	40
Solé Torrent, Antoni	22
Viles Carrascosa, Maria	16

Font: RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 209-210.

Melani d'Urgell, en canvi, sostingué que la xifra de morts aportada per Giné era alcista i que de fet hi havia una primera dada de 42 víctimes que tampoc no es pogué confirmar mai. Melani també considerava que l'alt nombre de morts era degut als deficients refugis dins del casc urbà, els quals qualificà de «de trampa mortal».¹³³⁹

Sobre les víctimes sabem el perfil d'algunes que tenien rellevància pública. Així van morir les mestres Ramona Prats Benet, de 23 anys, i Maria Carme Barrionuevo Aldomà; Josep Baldrich Boronat, de 31 anys i esposa del director de l'Escola Catalana dels republicans —un dels objectius del bombardeig com ho havia estat el Liceu Escolar a Lleida—i els seus dos fills, Octavi i Joan Badillo, de 9 i 5 anys d'edat respectivament.¹³⁴⁰

El bombardeig del 10 de maig produí una sola víctima mortal, Francesc Estradé Camí, el qual morí aixafat pel carro que duia en el moment de l'impacte de les bombes mentre es dirigia a Torregrossa, probablement en espantar-se l'animal i bolcar el transport. Després d'uns dies d'agonia Estradé morí el 13 de maig.¹³⁴¹

¹³³⁹ URGELL, Melani d'. «Carta Oberta a l'historiador borgenc Manel Giné». *Terrall*, núm. 89 (maig-juny 2000), p. 5-6.

¹³⁴⁰ GINÉ FREIXES, Manel. «Els bombardeigs a les Borges Blanques durant la guerra civil (1936-1939). Capítol 4». *Ponent*, núm. 8, p. 6-7.

¹³⁴¹ RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 210.

També sobre el bombardeig del 25 de novembre comptem amb el testimoni de Manel Giné el qual, malgrat la seva joventut en aquells moments, recuperà el record dels fets en un relat emocionat per la pèrdua d'un amic seu:

Aquell matí tardoral, mentre jugàvem el meu amic Josep Anton Sans i jo davant de casa seva, casa situada a la plaça Ramon Arqués número 2, sentírem tocar dos cops la campana grossa. Aquelles campanades, que cada vegada que repicaven ens produïen un fort estremiment, ens anunciaven l'aproximació d'avions enemics. Tot seguit, vam entrar a casa seva, anàvem a refugiar-nos en una espècie de celler. Però mentre baixàvem per un passadís estret i tenebrós, vaig tenir el pressentiment que aquell lloc era perillós i vaig proposar al meu amic d'anar-nos-en al camp, on jo creia que estariem més segurs. Va seguir-me, però després d'haver caminat unes cinquanta passes es deturà, vacil·là i se'n tornà cap a casa. Jo fugia apressadament, car ja havia albirat els 10 avions alemanys (Junkers) que avançaven majestuosament; venien de la part de Lleida, desafiant els trets de la defensa antiaèria republicana. Quan vaig arribar al pont del canal d'Urgell, als afores de la població, en lloc de seguir el camí que porta a Juneda, em vaig amagar en una cova excavada al peu d'un turó. Allí dins, arraulit i esglaiat, estrenyent amb les dents el bastonet que sempre portàvem penjat amb un cordill al coll, sentia les detonacions ensordidores de les bombes que aterrien la població.

Després del bombardeig, tot caminant cap a les Borges i ja a prop de les primeres cases, em vaig preguntar si el meu amic fóra mort a causa del bombardeig. En aquella placeta, on encara no feia una hora jugàvem alegrement, en aquell moment hi regnava la desolació. Unes persones es lamentaven: les bombes havien destruït la casa del meu amic, i hi trobaren la mort la seva mare, la seva àvia i una veïna de 53 anys propietària de la fonda Pujol. El meu amic, greument ferit, fou traslladat a l'hospital d'Arbeca, on morí. L'endemà del bombardeig, el seu pare el traslladà en una tartana i dins d'un caixó al cementiri de les Borges.

En els moments posteriors al bombardeig, després d'uns moments d'atordiment, vaig encaminar-me cap a casa meva, al carrer de la Creu número 6. Allí vaig trobar la mare, plorant, davant la porta de casa, "El teu pare et busca!" exclamà trasbalsada. Si hagués escoltat el meu amic, probablement no hauria escrit aquestes ratlles. És la llei del destí.

A la tarda d'aquell mateix dia, més assossegat, vaig tronar a casa del meu amic. Vaig fer un cop d'ull a l'interior de l'edifici mig enrunat, on en una paret encara penjava un retrat, tot polsós, que representava la imatge d'un company ja perdut, però no oblidat, car els morts continuen vivint en els nostres records.¹³⁴²

La trajectòria dels bombardeigs marcà grans cicatrius en l'entramat urbà del municipi. Així en aquest bombardeig es van veure afectats els habitatges núm. 22, 24, 25, 44, 46, 48, 64, 66, 31, 33, 51, 63 i 55 de la Plaça de la Constitució; del c/ Santiago Russiñol els núm. 11, 12, 70 i 71; del c/

¹³⁴² GINÉ FREIXES, Manel. «Els bombardeigs a les Borges Blanques durant la guerra civil (1936-1939). Capítol 6». *Ponent*, núm. 10, p. 9-10.

Rafael Casanova els núm. 28, 30, 22, 34 i 36; i del c/ Hospital els núm. 7 i 9. A més, segons Manel Giné, tingueren afectacions diversos els edificis «del sindicat del vi, sindicat de producció, la bòbila casa Valero, casa Domènech, la fàbrica de gel i la casa Moix».

Quadre 69: Víctimes del bombardeig de les Borges Blanques del 25 de novembre de 1938

Nom	Edat
Arnau Aguilar, Josep	?
Bosch Argilés, Josepa	?
Bosch Safont, Maria	?
Cases Miró, Irene	?
Codony Romeu/Boneu, Serafina	57
Esqué Capdevila, Dolors	78
Farré Beà, Àngela	?
Ferret Tort, Antoni	37
Masdeu Prats, Andreu	35
Mir Cornudella, Joan	33
Olcos Montalà, Maria	?
Pardo Larraga, Joan	38
Quintana Raich, Assumpció	?
Quintillà Ricart, Teresa-Francisca	8
Sans Rubí, Cèsar	37
Sans Solà, Josep Anton	10
Sementé Cases, Maria	?
Sementé Satorra, Carme	?
Solà Cruset, Josepa	48
Suñé Serrano, Josepa	54

Font: RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 210-211.

La resta de bombardeigs provocaren menys víctimes mortals, entre d'altres coses perquè la població vivia en un autèntic estat de xoc i pànic col·lectiu que havia deixat desert el poble i on tothom que podia estava tancat als refugis o amagada al camp. Era l'època de les cabanes de volta com a refugi improvisat, i lloc on amagar-se a prop del camp i dels recursos que la pagesia sabia extreure de l'entorn rural. Tanmateix aquests amagatalls aviat esdevingueren també una trampa

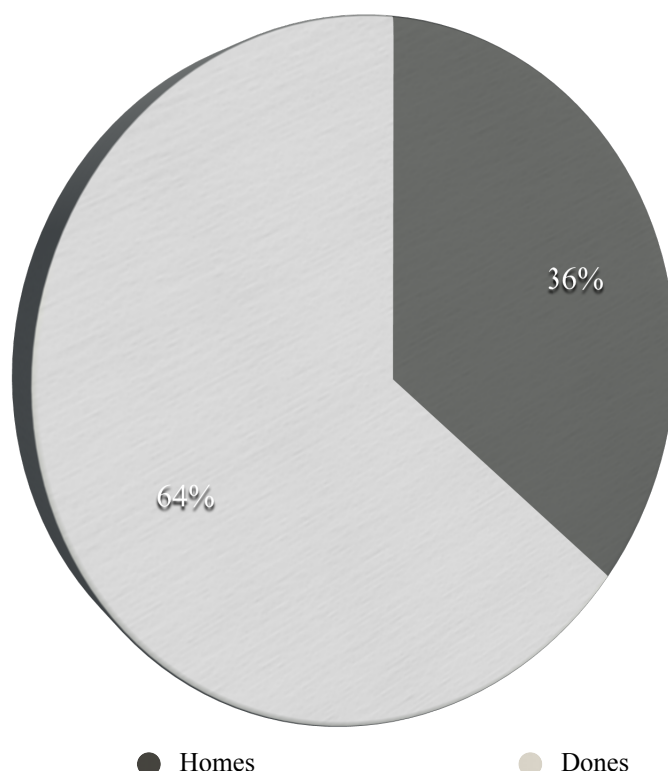
mortal ja que a l'estar situats majoritàriament a la part de secà del terme estaven en la línia d'ocupació militar provinent de Castellldans i del sud de la comarca.

Tornant al tema de les víctimes encara se'n comptabilitzen set més. Degut al bombardeig del 2 de desembre van morir Joan Rius Arrufat i Josep Josep Sobera Morana; pel del 21 de desembre va morir Avel·lina Ricart Farrerons, Blai Benet Serra i Mateu Pifarré Ricart; pel del 27 de desembre va morir Pau Segura Rovirosa; pel del 5 de gener de 1939 morí Rosa Fusté Figueras. Destaca, per simbòlica, la mort de Pau Segura Rovirosa (les Borges Blanques, les Garrigues, 1868-1939) polític, fabricant d'olis, apoderat i constructor, qui va ser un dels membres fundadors del CDR el 1900. Amic personal de Francesc Macià, el qual el recomanava per estar en la Junta Directiva del CDR en una data tan tardana com el 1921, i de Pere Mías, que l'admirava i invitava a actes oficials i el tractava amb honors de fundador, sembla ser que Segura fou una figura respectada entre els cercles republicans locals al tractar-se d'un dels representants del republicanisme de la vella escola que provenia de finals del segle XIX però que estava en el sector progressista del moviment. La seva trajectòria política és una metàfora de la del republicanisme local ja que, malgrat el seu paper secundari al CDR, d'on sembla que mai va passar de ser-ne el secretari, el 1923, com hem vist, va ser expulsat de l'Ajuntament a mans del seu gendre, Antonio Piqué Camí, republicà conservador i en aquell moment primer alcalde de la dictadura. Després d'uns anys de desaparició de la vida pública durant la República veié recompensada la seva feina amb el reconeixement de figures com en Pere Mías, en aquell moment mà dreta de Macià a les terres de ponent. Finalment Segura moria a causa de les ferides per metralla el 31 de desembre de 1938, gairebé el mateix dia de l'aniversari de la fundació del CDR, degut a que els bombardeigs franquistes afectaren casa seva d'on no havia marxat degut a la seva avançada edat. Poc després, el 5 de gener de 1939, l'exèrcit de Franco ocupava el poble.¹³⁴³

Per acabar aquesta secció pensem que val la pena observar les dades del gràfic 14, on indiquem amb percentatges el nombre de víctimes dels bombardeigs en funció del seu sexe. La conclusió és obvia: els bombardeigs de l'aviació de l'exèrcit de Franco podia tenir com a objectiu elements o edificis civils i militars, però tenia com a conseqüència directa sobretot la mort de dones i infants. Sense dubte un factor més que aguditzava el clima de terror en la rereguarda republicana, on homes i dones del front es veien incapaces de protegir els seus familiars dels atacs enemics.

¹³⁴³ Sobre Pau Segura hem anat esbossant dades del seu perfil biogràfic a MACIÀ, "Caciquismo, autoritarismo...", p. 7-8; *Les Borges autoritàries: 1923-1926*, p. 28-31; i "Un riu de sang nova...", p. 15-16.

Gràfic 14: Percentatge de víctimes dels bombardeigs segons el sexe



Font: RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 209-211.

La qüestió dels refugiats a Catalunya, és a dir, tot aquell gruix de població desplaçada del seu lloc d'origen fugint del conflicte bèl·lic i de la repressió de la zona ocupada pels franquistes, ha estat estudiat per Joan Serrallonga i per a les Garrigues àmpliament completat per part de Josep Rubió.¹³⁴⁴

Rubió indica en els seus treballs com les Borges acollí fins a 402 refugiats l'abril de 1937, un 8,6% del total comarcal, una xifra que descendí a 196, un 4,2% del total, l'agost de 1938, a quatre mesos de la caiguda del municipi en mans dels franquistes. Es calcula que hi van haver entre 12 i 15 refugiats que moriren per causes diverses (el nombre més alt de la comarca), la majoria per malalties com la tuberculosi, endocarditis, broncopneumònia, bronquitis, o atrèpsia. Dels 12 morts dels quals coneixem la identitat cinc van morir essent menors de dos anys d'edat, i quatre més moriren en edats compreses entre els 68 i els 87 anys. És a dir, 9 dels 12 refugiats morts van morir per malalties essent o molt joves o molt grans.

¹³⁴⁴ SERRALLONGA I URQUIDI, Joan. *Refugiats i desplaçats dins la Catalunya en guerra, 1936-1939*. Barcelona: Editorial Base, 2004.

Quadre 70: Llista de refugiats morts a les Borges Blanques durant la Guerra Civil

Nom	Edat	Lloc de naixement
Aguilar Tríquez, Amalia	21	Castro del Río (Córdoba)
Alcaide Ramírez, Isabel	1 any i 8 mesos	Villafranca de Córdoba
Bernal Alé, Ana	68	Torre de Mar (Málaga)
Escudero Giménez, Emili	2 mesos	Les Borges Blanques
Fernández Velázquez, Juana	87	Torrejón de Ardoz (Madrid)
García Carrasco, Juana	17 mesos	Antequera (Madrid)
Gómez Alba, Teresa	10 mesos	Madrid
Martín Heras, Manuel	6 mesos	Halechosa de los Montes (Badajoz)
Martín Venegas, Manuel	28	Salobreña (Granada)
Moreno Crespo, Honorio	15	Torremocha (Cáceres)
Ramos Méndez, Lucía	79	Villafranca de Córdoba
Veja López, Francisca	70	Villafranca de Córdoba

Font: RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 160-161.

L'ocupació de les Borges es produïa el 5 de gener de 1939 per part de les Frecce Nere, les Frecce Azzurre, la 40a Divisió i l'exèrcit de Navarra. Era la culminació del tram final de l'anomenada Batalla de les Garrigues, en el qual després de l'ocupació de Castellldans es produïren els primers combats en el terme de Borges a l'altura del tossal dels Bessons, dins del context bèl·lic més ampli conegut com l'Ofensiva de Catalunya. Així després d'una breu resistència per part de la 9a i la brigades de l'11a Divisió, i les brigades 10 i 37 de la 46a Divisió del V Cos de l'Exèrcit republicà, les tropes franquistes de les divisions italoespanyoles del *Corpo di Truppe Volontarie* ocuparen Juneda i les Borges amb l'ajuda de la 40a Divisió. Com explica Rubió el poble fou ocupat a les 11 de la nit per la zona de la Creueta però es trobaren amb resistència a l'interior del poble i en la zona nord del terme, a l'altura del cementiri municipal, on s'havia refugiat les tropes republicanes que bombardejaven les zones ocupades amb artilleria.¹³⁴⁵

«Cae el feudo de Maciá» titulava *El Heraldo de Aragón*, en una mostra de l'eminent caràcter polític i simbòlic que tingué l'ocupació militar de les Borges per les tropes franquistes. El text resava:

¹³⁴⁵ RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 167-188.

La ocupación tuvo una gran belleza. Se llegó a altas horas de la noche, una magnífica noche de luna llena. Y en Borjas, el feudo de Macià, y en su propia plaza central, quedaba clavada la bandera de España.¹³⁴⁶

Quadre 71: Relació de víctimes borgenques en acció de guerra

Nom	Edat	Lloc desaparició/mort	Data
Albert Sisternes, Joan Baptista	35	Santander. Hospital militar «Sagrados Corazones»	11 gener 1939
Arrufat Vallès, Pere	28	Front d'Aragó. Front de Terol	4 gener 1938
Balcells Benet, Josep	29	Front de Catalunya. Front del Segre	12 gener 1938
Batlle Farrerons, Joan	23	Batea. Front de Catalunya. Batalla de l'Ebre	3 novembre 1938
Bellmunt Serrano, Lluís	32	Manresa. Front de Catalunya. Campanya de Catalunya	3 gener 1939
Benet Giné, Santiago	32	Front de Catalunya. Front de l'Ebre	28 octubre 1938
Boldú Sans, Lluís	24	Castelló de la Plana. Front de Llevant. Front de Castelló	18 juliol 1938
Boldú Vilamajó, Adolf	31	Front de Catalunya. Front de l'Ebre	16 setembre 1938
Botam Falcó, Joan	29	Arbeca. Front de Catalunya. Rereguarda	11 novembre 1938
Carné Ballesté, Josep	?	Front d'Aragó. Front de Terol	1 gener 1938
Companys Pujol, Joan	35	Seròs. Front de Catalunya. Batalla de Seròs	10 novembre 1938
Farran Pisa, Josep	?	Front d'Aragó. Front de Terol	1 gener 1938
Farré Giné, Josep	34	Front de Catalunya. Front de l'Ebre	8 setembre 1938
Farré Vilamajó, Pere	33	Balaguer. Front de Catalunya. Batalla del cap de pont de Balaguer	28 desembre 1938
Farrerons Fusté, Emili	31	Balaguer. Front de Catalunya. Batalla del cap de pont de Balaguer	4 abril 1938
Figueres Sans, Josep	30	Front de Catalunya. Front de l'Ebre	4 novembre 1938
Gasol Minguella, Jaume	?	Front de Catalunya. Front de l'Ebre	1 gener 1938
Giné Solé, Vicenç	?	?	?
Giné Tarrós, Andreu	35	Manresa. Front de Catalunya. Campanya de Catalunya	5 gener 1939
Giné Ximenos, Miquel	?	Gandesa. Front de Catalunya. Front del Segre	12 agost 1938
Inglés Perera, Emili	25	Gandesa. Front de Catalunya. Front del Segre	23 agost 1938
Josa Vila, Josep	?	?	?
Lana Herrera, Joan	32	Front de Catalunya. Front de l'Ebre	23 octubre 1938
Llot Blanc, Josep	27	Front de Catalunya	8 gener 1937

¹³⁴⁶ «Cae el feudo de Macià». *El Heraldo de Aragón*, núm. ? (6 gener 1939), citat a RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 185.

Nom	Edat	Lloc desaparició/mort	Data
Macià Camarasa, Isidre	30	La Fatarella. Front de Catalunya. Front de l'Ebre	15 octubre 1938
Macià Segura, Josep	29	Front de Catalunya. Front de l'Ebre	1 gener 1938
Martí Solé, Andreu	35	Front de Catalunya. Campanya de Catalunya	10 febrer 1939
Mas Giné, Josep	?	Front de Catalunya. Front de l'Ebre	1 gener 1938
Minguet Pané, Cándido	39	Vic. Front de Catalunya	2 març 1939
Mónico Iglesias, Josep	27	Front d'Aragó. Front de Terol	3 gener 1938
Nogués Barrufau, Josep	19	?	10 gener 1939
Pantín Cortés, Ricardo	26	Les Borges Blanques. Front de Catalunya	30 març 1938
Perelló Sans, Joan	23	Front de Catalunya. Front de l'Ebre	1 gener 1938
Perera Arbó, Josep	22	Front de Catalunya. Front de l'Ebre	1 gener 1938
Pujol Sans, Francesc	?	Front de Catalunya. Front de l'Ebre	1 gener 1938
Santamaria Vilà, Ramon	18	Front de Catalunya. Front de l'Ebre	1 gener 1938
Sementé Falcó, Antoni	32	Front del Centre. Sierra de Madrid	24 desembre 1937
Sementé Falcó, Josep	?	Front d'Aragó. Batalla de Terol	1 gener 1937
Serrano Panés, Ramon	32	Front de Catalunya. Front de l'Ebre	27 agost 1938
Serrano Ribelles, Josep	?	Girona. Front de Catalunya	24 abril 1938
Ticó Falcó, Pau	39	Front del Centre	18 març 1939
Torrelles Sobirà, Jaume	32	Corbera d'Ebre. Front de Catalunya. Front de l'Ebre	30 juliol 1938
Tost Llauredó, Antoni	34	Pinell de Brai. Front de Catalunya. Front de l'Ebre	4 setembre 1938
Verdés Juncosa, Ramon	32	Isona. Front de Catalunya. Front Noguera Pallaresa	1 gener 1939
Vilafranca Vilalta, Josep	?	Front d'Aragó	1 gener 1937

Font: RUBIÓ, Josep. *La Guerra Civil a les Garrigues* [...], p. 252-268.

El franquisme

La construcció del poder local franquista ha estat estudiat per Miguel Ángel del Arco en espais que permeten la història comparada com la regió olivarera d'Andalusia. L'estudi, emmarcat dins d'una nova història local que aposta per l'elaboració de perfils biogràfics que permetin comprendre les xarxes de les relacions de poder a nivell micro, i integra les conclusions dels estudis

d'història econòmica sobre la indústria de l'oli andalusa amb els de la història política del franquisme. Tot i que del Arco exposa múltiples casos de mala producció, desproveïment i estraperlo, també ofereix una visió on el franquisme es consolidà defensant els interessos del sector oliverer, una interpretació determinista ja que conclou que els interessos defensats eren els únics del sector o l'única possible via d'actuació. Indubtablement fa falta integrar en anàlisi com aquests la perspectiva de la oposició i d'altres sectors socioeconòmics.¹³⁴⁷

En el cas de les Borges la dictadura s'inicià sota l'alcaldia de Gerónimo Mas Macià. Nascut a les Borges el 1907 fou alcalde de l'Ajuntament de les Borges entre el 8 de gener de 1939 i el 8 de febrer de 1940. De jove havia estat membre actiu de la Joventut Tradicionalista de les Borges. i durant la Guerra Civil el seu germà morí en les files del bàndol franquista, un fet que impactà fortament Jeroni i el marcà en la seva trajectòria política al capdavant de l'alcaldia durant el primer franquisme. En aquest sentit dirigí un bon nombre de cartes a d'altres ajuntaments i institucions del nou estat en la recerca del seu germà. Posteriorment fou president de la Cooperativa de Sant Isidre entre el 23 de maig de 1954 i el 14 de març de 1956. Va morir el 1991.

El seu perfil biogràfic i la seva trajectòria dins de l'Ajuntament ens indica, en part, que fou una imatge pública triada amb cura pel franquisme, establint una persona directament colpejada per la guerra com a cara visible del règim. Tècnicament Mas presidí una «Comisión Gestora» formada el 8 de gener de 1939, i nomenada per Luciano Sánchez González, capità honorífic del Cos Jurídico-Militar en nom del General en Cap del Cos de l'exèrcit del Nord.¹³⁴⁸ La comissió estava integrada per Gerónimo Mas Macià com a president alcalde, els consellers Esteban Josa Falcó, Ramón Boldú Pifarré, Juan Torné Calvís, José M^a Gasió Bosch, Antonio Giné Perera, i José Cortí Baró, a més de Carmen Torrents Setrá com a secretària.

Quadre 72: Membres de la Comissió Gestora de les Borges Blanques el 1939

Càrrec	Nom
Alcalde. President	Gerónimo Mas Macià
Concejal	Esteban Josa Falcó
Concejal	Ramón Boldú Pifarré

¹³⁴⁷ ARCO BLANCO, Miquel Àngel del, "Producción de aceite, poder local y apoyos sociales del franquismo. Andalucía Oriental durante la Autarquía (1939-1951)", *Historia agraria: Revista de agricultura e historia rural*, núm. 64 (2014), p. 71-101.

¹³⁴⁸ Sánchez morí el 20 de juny de 1962 a Talavera de la Reina (Toledo), localitat on havia nascut, exercint el càrrec de governador civil de Cádiz. «Necrológicas: Entierro de don Luciano Sánchez González». *Abc* [Madrid], núm. ? (21 juny 1962), p. 66.

Càrrec	Nom
Concejal	Juan Torné Calvís
Concejal	José M ^a Gassió Bosch
Concejal	Antonio Giné Perera
Concejal	José Cortí Baró
Secretària	Carmen Torrents Setrá

Font: Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 8 de gener de 1939 (AMBB).

Dels membres d'aquesta primera comissió gestora destaca, a banda de Jeroni Mas, la figura d'Esteban Josa Falcó. Nascut a les Borges fou un polític, jurista i pagès primer vinculat a la tradició carlista local però amb el franquisme milità en el sector falangista de la dreta borgenca. El 1928 constava com a membre del sometent de les Borges, el mateix any que començà a presidir la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume, càrrec que ostentà fins el 1928. Durant els anys de la República li perdem la pista però durant la Guerra Civil fou cap de *Milícias* i agent del SIPM, motius pels quals va ser guardonat amb la medalla de campanya amb distintiu de rereguarda. Durant aquells primers anys del règim de Franco, Esteban exercí de fiscal comarcal substituït entre 1945 i 1954 així com a cap del sometent borgenc. En la gestora municipal exercí de segon tinent d'alcalde, membre de la Comissió de Governació i delegat per al Control de totes les existències agrícoles.

De la resta de consellers encara val la pena assenyalar la trajectòria de Ramon Boldú Pifarré, que fou vocal de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat de Sant Jaume entre 1934 i 1936, i altre cop entre 1939 i 1945 aprox. Per acabar també hem identificat part de la trajectòria de Joan Torné Calvís, que el 1928 formava part del sometent borgenc, i que exercí de vicepresident del Consell Rector del sindicat carlista el 1936.

La comissió s'organitzà en la forma de tres comissions i quatre delegats:

Quadre 73: Membres de les comissions i delegats de la Comissió Gestora 1939-40

Comissió o delegat	Membres
Comissió d'Hisenda	José Cortí Baró i Juan Torné Calvís
Comissió de Foment	José Maria Gassió Bosch i Antonio Giné Perera
Comissió de Governació	Esteban Josa Falcó i Ramón Boldú Pifarré
Delegat per a la comissió de Recuperació Agrícola	Juan Torné Calvís

Comissió o delegat	Membres
Delegat per a la Recuperació Artística	Ramón Boldú Pifarré
Delegat d'Abastiments	José Maria Gassió Bosch
Delegat per al Control de totes les existències agrícoles	Esteban Josa Falcó

Font: Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 25 de gener de 1939 (AMBB).

El nacionalcatolicisme del règim, que prenia especial sentit en una localitat de forta tradició catòlica i carlista entre la dreta, es concretà de seguida amb la reinstauració dels crucifixos en les escoles públiques, així com en la participació dels consellers de l'Ajuntament en tota mena de manifestacions religioses, i fins i tot en la instal·lació de la imatge del Sagrat Cor de Jesús en la sala de Plens de l'edifici consistorial. L'acció es justificà perquè, segons els regidors, el govern franquista no tardaria gaire a entronitzar Jesús «como Rey y Señor de España», i perquè en la sala ara hi havia un lloc buit on abans estava instal·lat el bust del president Macià.¹³⁴⁹

Com ja hem vist anteriorment en tots els canvis de règim la Comissió Gestorà aprovà un seguit de canvis en el nomenclàtor municipal:

Quadre 74: Canvis en el nomenclàtor durant el primer franquisme

Nom antic	Nom nou
Diputat Macià	Generalísimo Franco
Prat de la Riba	General Mola
Ensenyança	Avenida Primo de Rivera
Guimerà	Calvo Sotelo
La Capella	Plaza de los Mártires
Santiago Rusiñol	Teniente Segarra

Font: Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 de juliol de 1939 (AMBB).

Potser no cal entrar a valorar canvis de noms que s'endevinaven per obvis, com els de diputat Macià per Franco —que no deixa de tenir interès per equiparar la importància històrica d'ambdós personatges a nivell local—, o Prat de la Riba per General Mola. Però no ens volem estar de comentar el canvi del c/ Ensenyança, sense cap adscripció ni valoració política concreta, pel de Primo de Rivera, amb una clara ideologització de l'espai públic, així com el de Santiago Rusiñol pel

¹³⁴⁹ Actes dels Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques dels dies 26 de maig i 8 de juny de 1939 (AMBB).

del tinent Anselm Segarra el qual va morir el 1927 en la guerra d'Àfrica sota les ordres de l'aleshores coronel Franco.¹³⁵⁰

Una de les accions més destacades d'aquesta primera gestora municipal fou la compra del palauet del Marquès d'Olivart el gener de 1940 a l'hereu del títol, Ramon de Dalmau i Falces, per 100.000 ptes. a pagar en deu anualitats. La operació permeté la reconstrucció de l'interior de l'edifici i abandonar l'antiga seu de l'Ajuntament situada a la plaça per transportar-la al nou palau del Marquès. Sense cap mena de dubte el canvi s'entén sobretot a partir de concebre el palauet com un espai de poder, símbol d'una figura prestigiosa i, també, allunyat de les proclamacions republicanes que havien tingut lloc no fa pas gaire en el balcó de l'antic consistori. No deixa de ser, aquesta, la petita història de dos llocs de memòria.¹³⁵¹

Quadre 75: Membres de la segona gestora municipal (8 febrer 1940 — 28 gener 1944)

Càrrec	Nom
Alcalde Presidente	José Rubió Mas
Gestor	José Aragüés Parcerisa
Gestor	Enrique Claveria Iglesias
Gestor	Esteban Josa Falcó
Gestor	José Rubinat Farregut
Gestor	Juan Ollé Gil
Gestor	José Minguella Claveria
Gestor	Francisco Farré Canela
Gestor	Gabriel Bardía Giné

Font: Actes dels Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques (AMBB).

La presidència de la segona gestora municipal la ostentà Josep Rubió Mas (1882-1955) el qual ja havia tingut experiència com a regidor abans i durant la dictadura de Primo de Rivera, justament també en el tram final d'aquesta i sota l'alcaldia d'Enrique Clavería. Rubió, però, també destacava per militar en el sindicalisme carlista, de manera que havia estat president del Sindicat de Sant Jaume entre 1920 aprox. i el 1933, entre 1935 i 1936, i altre cop entre 1939 i 1945, i ostentà diversos càrrecs dins de la mateixa institució, sempre relacionats amb els òrgans de direcció.

¹³⁵⁰ SATORRA MARÍN, Jordi; GASSIÓ MÓNICO, Ramon Salvador. *Els carrers de les Borges i les petjades de la història*. Les Borges Blanques: Editorial Cultura Sud-Oest, 2006, p. 35.

¹³⁵¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'11 de gener de 1940 (AMBB).

Segons el testimoni de la seva filla Josep Aragüés fou sondejat per presidir altre cop l'Ajuntament però aquest s'hi negà, d'aquí que ara tingués un càrrec menor però que compaginaria en el franquisme amb el de president del sindicat carlista entre 1945 aprox. i 1952, i altre cop el 1956, així com amb el de president de la *Hermandad Sindical*. De Clavería i Esteban Josa també ho hem dit gairebé tot. En aquesta segona gestora municipal reapareix amb força la figura de Clavería que ara passaria al davant de Josa i esdevindria primer tinent d'alcalde —Esteban el segon— a més de membre de la Comissió d'Hisenda i de la Junta Municipal de Sanitat.¹³⁵²

Finalment també s'implicaren amb el règim dos exmilitants del sometent local del 1928, José Rubinat i José Minguella, així com l'antic dirigent del Centre Tradicionalista en Francesc Farré Canela. Farré havia estat regidor durant la dictadura de Primo de Rivera, durant el primer mandat republicà i, altre cop, entre el juny de 1935 i el febrer de 1936, sempre sota l'adscripció de tradicionalista. Segurament el fet que fos inculpat pel segon Tribunal Popular de Lleida durant la Guerra Civil ajudava a fer d'ell un dels candidats idonis per al càrrec del nou règim.

Pel que fa a l'organització interna de la comissió aquesta es dividí en tres comissions i una delegació:

Quadre 76: Comissions i delegacions de la segona gestora municipal 1940-1944

Comissió o delegació	Membres
Comissió d'Hisenda	Enrique Clavería Iglesias, José Rubinat Farregut i Gabriel Bardia Giné
Comissió de Foment i Obres Públiques	José Aragüés Parcerisa, José Minguella Clavería i Gabriel Bardia Giné
Governació	Francisco Farré Canela, Juan Ollé Gil i Esteban Josa Falcó
Delegació d'Abastiments	Esteban Josa Falcó i José Aragüés Parcerisa

Font: Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 9 de febrer de 1940 (AMBB).

Quadre 77: Membres de la tercera gestora municipal (28 gener 1944 — 19 febrer 1945)

Càrrec	Nom
Alcalde Presidente	Antonio Josa Falcó
Gestor	Agustín Rubinat Bellmunt
Gestor	José Arrufat Vallés

¹³⁵² Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 8 i 22 de febrer de 1940 (AMBB).

Càrrec	Nom
Gestor	Ramón Guillemat Queralt
Gestor	Melani Farré Vallés
Gestor	José Vallés Bernat
Gestor	César Minguella Garsaball

Font: Actes dels Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques (AMBB).

De la tercera gestora municipal observem noms de llarga trajectòria institucional. Antonio Josa Falcó, que ara seria alcalde de l'Ajuntament, havia estat comptador del Consell Rector del Sindicat de Sant Jaume entre 1935 i 1936 i, per tant, tenia una vinculació prèvia amb el carlisme. D'Agustí Rubinat Bellmunt (1914 — 1917) el balanç és més desigual, potser per la seva relativa joventut. Sabem d'ell que de jove havia treballat en una fàbrica familiar de sabó i que exercí de comptable en la indústria farinera local fins a l'esclat de la Guerra Civil. Entre 1945 i 1948 fou alcalde de les Borges però el 1954 es traslladaria a la capital del Paraguai, Asunción, on fundà una empresa sabonera, Indujapa, i no retornà fins el 1968 però per anar-se'n a viure a Andorra.

Potser un altre dels membres més destacats d'aquesta gestora va ser Josep Arrufat Vallés, conegut com «lo Nepra», d'indubtable militància carlista, fins al punt que quan li arribà el torn de ser alcalde entre 1963 i 1964 fou immediatament destituït per la direcció de Falange de Lleida a l'haver gosat invitar oficialment a l'hereu a la corona del llinatge carlista, Francisco de Borbón-Parma, per qui s'oficià una missa a església parroquial, i amb qui protagonitzà un discurs des del balcó de l'Ajuntament. L'acte, entre la provocació i la reivindicació de la tradició carlista borgenca, tingué les conseqüències polítiques esmentades per a Josep Arrufat, però també li guanyà simpaties ja que fou guardonat amb la medalla d'Honor de la Cooperativa Sant Isidre. Potser aquest caràcter contestatari amb el règim permeté que Arrufat es pogués presentar sense massa escarafalls en les primeres eleccions democràtiques l'abril de 1979 com a cap de llista de la candidatura de CiU com a militant d'UDC, candidatura que repetí en la contesa electoral del maig de 1983.

Quadre 78: Membres de la quarta gestora municipal (4 abril 1945 — 20 agost 1948)

Càrrec	Nom
Alcalde Presidente	Agustín Rubinat Bellmunt
Gestor	José Arrufat Vallés
Gestor	Ramón Guillemat Queralt

Càrrec	Nom
Gestor	Melani Farré Vallés
Gestor	José Vallés Bernat
Gestor	César Minguella Garsaball

Font: Actes dels Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques (AMBB).

L'obra de govern

Durant l'alcaldia de José Rubió Mas es recuperà el projecte de rehabilitar els rentadors públics alimentats per les aigües del Canal d'Urgell. El projecte el redactà l'enginyer Salvador Montagut el qual, degut al fet que considerava les obres com a menors i sense importància, s'estalvià de redactar plànols o pressupost. Aquests rentadors eren una antiga aspiració del consistori primoriverista que mai es va materialitzar, sembla que es van rehabilitar en part durant la Segona República però es van malmetre degut a la Guerra Civil. De totes maneres la seva revifalla durant el franquisme no va suposar un gran canvi d'hàbits higiènics ja que a finals dels anys cinquanta quedaren en part en desús degut a la millora de les condicions econòmiques que permetia comprar safareigs per les cases que es podien usar eficaçment amb la finalització del procés d'abastiment d'aigua potable a les cases, almenys pel que fa al nucli urbà més immediat i amb densitat de població.

Potser la fita més interessant a nivell d'hisenda que realitzà la primera Comissió Gestora fou aconseguir un crèdit de 700.000 ptes. del Banc de Crèdit Local d'Espanya per a la reconstrucció de la població. La suma s'aconseguí mitjançant un viatge a Burgos, Vitòria, Salamanca i Madrid per part del batlle Mas acompanyat de Joan Lavaquial Llastarri, comerciant i un dels líders del carlisme lleidatà, i Joan Sangenis Corrià, també de Lleida, farmacèutic i fill del tradicionalista Casimiro Sangenis, després de diverses gestions infructuoses. Finalment l'Ajuntament emeté un emprèstit de 25.000 ptes. per complir amb els pagaments més urgents mentre no disposava dels ingressos provinents dels impostos municipals.¹³⁵³

No deixa de cridar l'atenció l'interès de les autoritats franquistes per la construcció i reconstrucció del poble durant els primers anys del règim. És probable que moltes de les expropiacions fetes durant aquells anys tinguessin caràcter polític —com per exemple el cas de la

¹³⁵³ Actes dels Plens de l'Ajuntament de les Borges Blanques dels dies 26 de maig, 8 de juny i 1 de juliol de 1939 (AMBB).

casa del batlle republicà Joan Navés que fou expropiada per part de l'antic alcalde de la dictadura Enrique Clavería— però no descartem interessos econòmics immediats. La condició de constructor de José Rubió Mas no deixa de semblar-nos simptomàtica. En qualsevol cas el 1949 sortia la notícia de la firma d'una escriptura per part de l'Ajuntament per tal de construir habitatges protegits:

En Borjas Blancas y en el despacho del notario don Ramón Arqués Arrufat, ha sido firmada por el Alcalde y el Delegado Provincial de Sindicatos, la escritura por la cual el Ayuntamiento cede les terrenos en que se ha de construir un grupo de cien viviendas protegidas. Asisiteron al acto el delegado comarcal de Sindicatos y el secretario técnico de la Obra Sindical del Hogar.

El Delegado provincial de Sindicatos ha visitado también, las obras que se realizan en el edificio de la Hermandad de San Isidro donde se instalarán el Hogar del Productor, oficinas de la Cooperativa, salón de actos, almazara y almacenes para abonos y cereales. El estado de dichas obras es muy avanzado, calcaulándose que su inauguración podia tenir lugar por San Isidro.¹³⁵⁴

Una altra de les obres estratègiques del franquisme fou el dipòsit de reserva de 1956. Redactat per Lluís Domenech Torres (Barcelona 1911-2002), arquitecte municipal de Lleida, nét de Lluís Domènech i Montaner, autor entre d'altres del Teatre Fèmina (1947), el Govern Civil (1955) o el *Monumento a los Caídos* (1966), es plantejà per augmentar la capacitat del dipòsit original de 1918.

La construcció d'aquest dipòsit es dugué a terme mitjançant un càlcul irreal. Es constata que els dipòsits contenien 8.080 m³ i que per una població de 8.380 habitants suposava un subministrament inferior al metre cúbic per habitant i que en 40 dies correspondria a 24 litres per dia i habitant. Òbviament el càlcul era totalment innecessari ja que la població de les Borges el 1955 era de 4.960 habitants i no hi havia cap expectativa de creixement immediat que suposés doblar el nombre a curt o mitjà termini. A més el cost del projecte implicava una despesa de 30.645,60 ptes., quantitat força minsa en comparació amb el cost d'aquests equipaments.

Capítol a part mereix el tema del parc del Terrall i les seves reformes durant el franquisme. L'octubre de 1966 l'arquitecte Enrique Mías Navès presentava el projecte de reforma de la zona nord oest del parc, en aquell moment encara zona urbana amb edificis del segle XIX, un d'ells anomenat simptomàticament l'Hostal de la Bassa, que Mías no dubtà en qualificar d'estar en “pesimas condiciones sanitarias y sin ningun valor artistico ni historico” (sic). El pressupost

¹³⁵⁴ «Cesión de terrenos para la construcción de viviendas protegidas en Borjas Blancas» *La Mañana*, núm. ? (4 gener 1949), p. ?

ascendia a les 3.200.000 ptes. Mías Navès era nebot de Pere Mias Codina, i destaquen de la seva obra arquitectònica, per exemple, l'església de Sant Martí a Lleida. A més la seva mare era filla de Nemesio Navès Ricard, germà conservador de Joan Navès Ricard, alcalde republicà de les Borges entre l'abril de 1931 i l'octubre de 1934.

El 15 de gener de 1970 la Comisión Provincial de Urbanismo aprovà el projecte de font lluminosa projectat per l'enginyer municipal Fernando-Celso Liesa Bertrán, resident a Lleida, i que ja s'havia presentat el juny de 1969 com a "fuente artística monumental luminosa". La font, de forma triangular, tenia una potència de 5 CV destinada a propulsar dos brolladors d'aigua, uns de parabòlics que propulsaven a 1,5 metres d'altura i uns de verticals que arribaven als 5 metres d'altura. El 4 de setembre de 1970 l'Ajuntament pagava les obres d'urbanització de la zona nord oest del passeig del Terrall per 470.645 ptes. sota l'alcaldia accidental de Salvador Giné Boldú. Dins d'aquesta etapa final del franquisme també es dugueren a terme les obres per a la instal·lació d'il·luminació ornamental al parc.

Pel que fa a les piscines municipals el primer projecte per a construir-ne unes data dels anys seixanta del segle XX. S'encarregà el projecte al grup d'arquitectes J. Cullerell, i el redactà Juan Jover Grau. El primer pressupost es presentà l'octubre de 1963 i suposava una despesa de 3.205.796,12 ptes. Les dimensions reals d'aquesta piscina foren de 50x20 metres amb una profunditat que anava de 1,10 m. a 4,5 m. El preu d'aquesta era de 1.113.604,36 ptes.

El gener de 1965 el ple de l'Ajuntament aprovava el projecte de Jover Grau, per la quantitat de 3.205.796,12 ptes., i al maig sortia a concurs públic. El juliol de 1968 s'aprovava, al seu torn, el projecte de piscina infantil també de Jover Grau, pel preu de 148.884,20 ptes. i sortia a concurs públic el febrer de 1969.

Un conjunt de projectes i contractes es van anar succeint allargant la inauguració final del conjunt. El contractista Mateu Planchart Iglesias acabà les seves responsabilitats en la construcció de la piscina recreativa a l'octubre de 1970, sota la direcció de l'enginyer Fernando-Celso Liesa Bertrán que ja havia estat contractat per la construcció de la font lluminosa del Terrall. Aquesta obra tingué un cost de 212.686 ptes.

El 22 de gener de 1975 el ple de l'Ajuntament aprovava el projecte de la Unión de Ingenieros Jover Grau, de Barcelona, per a la construcció d'una "piscina pública municipal, de dimensiones olimpicas" (sic). Aquest projecte fou el definitiu i incloïa un conjunt format per uns vestuaris (500.931,15 ptes.), urbanització (698.447,39 ptes.), piscina olímpica (1.965.741,70 ptes.), tanca (60.323,89 ptes.) i piscina infantil (148.884,20 ptes.) assolint una xifra total de 3.455.562,40.

Repressió, justícia i exili

L'estudi de la repressió franquista ha tingut especial rellevància a les terres de Ponent a través dels grups de recerca de la Universitat de Lleida, i especialment ens referim a les investigacions de Conxita Mir i Antonieta Jarne.¹³⁵⁵ Si alguna cosa demostrin aquestes recerques és la capacitat del règim franquista de convertir qualsevol element de la quotidianitat en un instrument de la repressió. D'això també en trobem exemples en l'acció política municipal de les Borges dels primers anys del franquisme. Així el març de 1939 el regidor d'obres públiques Antonio Giné demanà a les autoritats militars utilitzar un grup de presoners com a mà d'obra gratuïta per a realitzar obres al parc del Terrall.¹³⁵⁶

Segons el recent estudi en base als procediments judicials militars sumaríssims del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona conservats a l'ANC, la repressió franquista a les Borges ascendí a 126 persones, un 2,71% dels 4.654 habitants que tenia aleshores la població.¹³⁵⁷

Quadre 79: Llista de borgencs executats pel règim franquista

Nom	Edat en ser executat	Lloc de naixement	Lloc d'execució	Data d'execució
Alà Freixas, Joan	46	Les Borges Blanques	Lleida	23 desembre 1940
Carrera Guiu, Josep	31	Les Borges Blanques	Lleida	30 abril 1940
Farré Vallés, Josep	54	Les Borges Blanques	Torregrossa	29 novembre 1939
Griñó Seró, Josep	51	Les Borges Blanques	Lleida	28 juliol 1939
Horta Plassa, Xavier	25	Les Borges Blanques	Almacelles	
Lillo Lázaro, Àngel	50	Caudete	Lleida	28 agost 1939
Macià Camarasa, Sebastià	36	Les Borges Blanques	Lleida	29 març 1939
Mases Visa, Josep	43	Golmés	Lleida	29 març 1939

¹³⁵⁵ Ja hem citat MIR, Conxita: CORRETEGÉ, Fabià; FARRÉ, Judit; SAGUÉS, Joan. *Repressió econòmica i franquisme* [...], però també cal assenyalar MIR CURCÓ, Conxita. *Vivir es sobrevivir. Justicia, orden y marginación en la Cataluña rural de postguerra*. Lleida: Milenio, 2000; JARNE MÓDOL, Antonieta. «Niños “vergonzantes” y “pequeños rojos”: La población marginal infantil en la Cataluña interior del primer franquismo». *Hispania Nova: Revista de historia contemporánea*, núm. 4 (2004); ÍDEM. «Vencidos y pobres en la Cataluña rural: la subsistencia intervenida en la posguerra franquista». *Historia del presente*, núm. 5 (2005), p. 167-186.

¹³⁵⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 20 de març de 1939 (AMBB).

¹³⁵⁷ TERRADELLAS PRAT, Enric [cur.]. *La sèrie documental Procediments Judicials Militars (sumaríssims) 1939-1980 de l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 2015, p. 71

Nom	Edat en ser executat	Lloc de naixement	Lloc d'execució	Data d'execució
Ollé Fusté, Josep	42	Les Borges Blanques	Lleida	27 juny 1941
Ricart Viles, Ramon	39	Les Borges Blanques	Lleida	28 juliol 1939
Roig Torres, Antonio	59	Vimbodí i Poblet	Lleida	28 maig 1943
Salesas Balañà, Josep	62	Reus		
Sans Escalé, Josep	25	Arbeca	Lleida	21 maig 1940
Sans Mir, Francisco	27	Les Borges Blanques	Lleida	3 juliol 1940
Serrano Casals, Luciano	48	Lleida	Lleida	17 maig 1939
Soleràs Balanyà, Josep	62	Les Borges Blanques	Lleida	28 juliol 1939
Tulon Segarra, Jaume	31	Les Borges Blanques	Tivissa	
Vilalta Bellmunt, Miquel	23	Les Borges Blanques	Seminari vell	29 novembre 1939

Font: TERRADELLAS PRAT, Enric [cur.]. *La sèrie documental Procediments Judicials Militars (sumaríssims) 1939-1980 de l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 2015, p. 113, 130, 145, 158, 159, 164, 166, 170, 178, 194, 197, 201, 203, 206 i 213.

De la llista de noms del quadre 79 hem pogut traçar alguns apunts biogràfics de vuit dels divuit assassinats pel règim franquista. De Joan Alà sabem ben poca cosa excepte que arribà a formar part del sometent de les Borges, fet que ens fa dubtar sobre la seva militància, tot i que ja hem vist com en el seu moment destacats membres del republicanisme local també ho feren. Resulta força interessant la trajectòria de Josep Carrera Guiu, milicià del POUM de les Borges amb antecedents tradicionalistes. Exercí de secretari d'Amadeu Pons, «el troski», i sembla que estigué implicat en els fets del castell. Va ser detingut per aquest motiu però un cop posat en llibertat intentà fugir a França, essent detingut a Tavascan (Pallars Sobirà).

Ja hem vista abans el cas de Josep Griñó, que anava de número 11 a la candidatura del Front d'Obrers i Pagesos en les eleccions municipals del febrer de 1934 i encausat pel Tribunal Popular per haver militat en el POUM. Un cas semblant fou el de Josep Mases Visa, jutjat per desafecció al règim per pertànyer al POUM, o el d'Antoni Roig Torres, el número 1 de la llista d'obers i pagesos que, a més, fou vocal en el Comitè de Milícies Antifeixistes entre juliol i octubre de 1936.

Finalment destaca la repressió vers el republicanisme amb l'assassinat de Ramon Ricart Viles, militant d'Estat Català, Miquel Vilalta Bellmunt, voluntari del CRE a la columna Caballeria Ruiz durant la guerra, i Josep Sans Escalé, que també havia estat voluntari del CRE a la columna del PSUC. Dels individus esmentats Sans morí el més jove a l'edat de 25 anys.

Quadre 80: Llista de borgencs/ques encausats/des pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida

Nom	Data d'incoació
Alà Freixas, Joan	4 març 1943
Alentorn Jové, Casimir	4 agost 1943
Arrufat Pastor, Ramon	3 setembre 1943
Balcells Guasch, Adelina	2 desembre 1943
Barberà Vila, Genaro	14 octubre 1940
Bardía Canela, Josep	—
Bellmunt Serrano, Jaume	10 setembre 1940
Benet Corretgé, Joan	7 setembre 1943
Benet Pelegrí, Ramon	24 novembre 1943
Benet Pifarré, Ramon	10 setembre 1943
Bertran Rius, Francesc	3 gener 1944
Camarasa Rosera, Ramon	4 agost 1943
Carré Bonet, Lluís	2 desembre 1943
Carrera Guiu, Josep	4 agost 1943
Cau Torres, Blai	3 gener 1944
Companys Cabau, Antoni	19 juny 1941
Corretgé Satorra, Lluís	3 setembre 1943
Chillon Boldú, Alexandre	3 setembre 1943
Deu Gorgues, Antoni	30 gener 1940
Domènech Farran, Josep	4 agost 1943
Domènech Serra, Celestí	30 juny 1944
Falcó Martí, Joan	3 gener 1944
Farré Boldú, Francesc	2 desembre 1943
Farré Pradell, Salvador	4 agost 1943
Farrerons Sabí, Manel	27 setembre 1939
Farrerons Viles, Ramon	10 setembre 1940
Garsaball Aixalà, Pere	3 gener 1944
Garsaball Quintana, Josep	3 setembre 1943
Giné Macià, Antoni	4 agost 1943
Macià Camarasa, Sebastià	7 setembre 1942

Nom	Data d'incòcio
Martí Flix, Josep	10 setembre 1943
Mases Visa, Josep	4 agost 1943
Massip Farran, Eugeni	3 gener 1944
Mías Codina, Pere	10 setembre 1940
Mías Codina, Ricard	—
Minguella Minguella, Carmelo	3 gener 1944
Mònico Cortecans, Josep	2 desembre 1943
Motilla Benet, Sebastià	30 març 1945
Muñoz Arenales, Valentí	9 setembre 1943
Navés Ricard, Joan	10 setembre 1940
Ollé Bosch, Jaume	3 gener 1944
Pons Companys, Jesús	2 desembre 1943
Quintillà Prats, Miquel	3 gener 1944
Roig Torres, Antoni	14 desembre 1943
Sanz Boldú, Pau	3 gener 1944
Torreguitart Torrent, Jaume	4 agost 1943
Tost Muntañola, Miquel	4 agost 1943
Trullols Cambrodí, Emili	10 setembre 1943
Verdés Juncosa, Francesc	3 setembre 1943
Vilafranca Giné, Ramon	5 setembre 1943
Viles Vilafranca, Eudald	3 gener 1944

Font: MIR CURCÓ, Conxita; CORRETGE BLASI, Fabià; FARRÉ CUNILLERA, Judit; SAGUÉS SAN JOSÉ, Joan. *Repressió econòmica i franquisme: L'actuació del tribunal de responsabilitats polítiques a la província de Lleida*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 382-383.

La justícia franquista a les Borges tingué un nom propi: Jaume Farré Solé. Nomenat jutge comarcal el 1945 exercí el seu càrrec fins el 1982, ni més ni menys que 36 anys i 5 mesos ocupant-se de la justícia ordinària de les Borges i sa comarca. Tanmateix pel que al Jutjat de Primera Instància i Instrucció, molt més implicat en les accions repressives del règim, sabem que el seu secretari el 1943 era José María Pujadas Tarrús.

Estudis d'aquesta darrera dècada han posat de manifest la importància de la justícia a nivell local i la complicitat entre militars, jutges i civils per a construir el franquisme “from below”. Els perfils dels col·laboradors civils solien ser “old conservative groups” que enlloc de moderar la

repressió la intensificaren fruit de la seva experiència durant la República, que els apartà del poder, i la Guerra Civil quan foren reprimits i perseguits. En aquest sentit Peter Anderson sosté que la repressió a Espanya tingué un fort caràcter ideològic, al contrari dels règims nazi o estalinista on era de tipus instrumental, i que els superà pel que fa a la col·laboració entre règim i societat en algunes zones. En aquest sentit Anderson conclou que sovint s’ha oblidat “the role of mass participation in the Francoist repression”.¹³⁵⁸

Quadre 81: Personal del jutjat de les Borges Blanques, 1945-1990

Nom	Càrrec	Cronologia	Motiu excedència
Jaime Farré Solé	Jutge comarcal	Del 24 d’octubre de 1945 al 31 de març de 1982	Per nomenament de Jutge de Primera Instància i Instrucció de Cervera
Conrado Sánchez-Hermosilla y Pérez	Secretari propietari	Del 15 de desembre de 1943 al 16 de juny de 1953	Per trasllat a la secretaria del Jutjat Comarcal de Calahorra (Logroño)
Pablo Minguella Falcó	Agent judicial interí	Del 27 de novembre de 1945 al 23 de gener de 1951	Perquè va prendre possessió del càrrec el titular nomenat per la superioritat
Ramón Rubió Mas	Jutge comarcal substitut	Del 29 d’octubre de 1945 al 24 d’agost de 1946	Per renúncia
Esteban Josa Falcó	Fiscal comarcal substitut	Del 24 de desembre de 1945 al 17 de febrer de 1954	Perquè prengué possessió el titular de l’agrupació
Daniel Arqués Campillo	Oficial habilitat interí	Del 24 de setembre de 1947 al 30 d’octubre de 1948	Per Ordre del Ministeri de Justícia del 20 d’octubre de 1948
Jaime Vallés Falcó	Jutge comarcal substitut	Del 19 de juny de 1947 al 14 de març de 1958	L’Audiència Territorial de Barcelona acceptà la seva renúncia
Juan Domingo Ochogavia	Fiscal comarcal de Cervera amb pròrroga de funcions a les Borges	Del 8 de juliol de 1948 al 25 de març de 1952	Trasllat a Juca (Illes Balears)
Daniel Arqués Campillo	Oficial habilitat propietari	Del 30 d’octubre de 1948 al 31 de maig de 1982	Excedència voluntària
Eusebio Bretón Martínez	Agent judicial	Del 23 de gener de 1951 a l’1 de febrer de 1960	Per trasllat a Villacañas (Toledo)
J. Ignacio Larumbe Iribarren	Fiscal propietari de Lleida amb pròrroga de funcions a les Borges i la Granadella	De l’1 de juliol de 1952 a l’11 de febrer de 1954	Per presa de possessió a del titular el 17 de febrer de 1954
Delfin Pueyo Miranda	Secretari propietari	Del 21 de juliol de 1953 al 24 de desembre de 1970	Per jubilació
César Minguella Piñol	Jutge comarcal substitut interí	Del 14 de març de 1959 a l’11 de juliol de 1959	Per haver estat nomenat jutge comarcal substitut

¹³⁵⁸ ANDERSON, Peter, “Singling Out Victims: Denunciation and Collusion in the Post-Civil War Francoist Repression in Spain, 1939–1945”, *European History Quarterly*, núm. 39:7 (2009), p. 7-26.

Nom	Càrrec	Cronologia	Motiu exedència
César Minguella Piñol	Jutge comarcal substitut	De l'11 de juliol de 1959 al 29 de gener de 1960	Per renúncia
José Arrufat Vallés	Jutge comarcal substitut interí	Del 30 de gener de 1960 al 10 d'octubre de 1961	Per haver estat nomenat jutge comarcal substitut
Leandro Marcet Oliva	Agent de la justícia municipal interí	Del 20 de febrer de 1960 al 13 d'octubre de 1960	Per possessió del titular nomenat
Gabriel Navas Sánchez	Agent de la justícia municipal	Del 13 d'octubre de 1960 al 28 de febrer de 1961	Per haver estat declarat excedent voluntari
Manuel Almazán González	Agent de la justícia municipal interí	De l'11 de març de 1961 al 18 d'abril de 1970	Per presa de possessió del titular nomenat
José Arrufat Vallés	Jutge comarcal substitut	Del 10 d'octubre de 1961 al 14 de febrer de 1964	Per renúncia degut a malaltia
Ramón Vallés Botines	Jutge comarcal substitut interí	Del 14 de febrer de 1964 al 14 de maig de 1964	Per haver estat nomenat jutge comarcal substitut
Ramón Vallés Botines	Jutge comarcal substitut	Del 14 de maig de 1964 al 18 de febrer de 1972	Per renúncia
Ramón Pastó Casals	Jutge comarcal substitut	Del 23 de maig de 1972 al 18 d'abril de 1984	Per renúncia i presa de possessió del titular
Miguel Guerrero Galine	Agent judicial titular	Del 18 d'abril de 1970 al 10 d'abril de 1982	Per jubilació forçosa
Indalecio Conde González	Secretari titular	Del 30 de gener de 1974 al 20 de setembre de 1975	Per haver estat traslladat al Jutjat Comarcal de Socinllamos (Ciudad Real)
Juan Serra Falcó	Secretari substitut	Del 16 de febrer de 1977 a l'1 de març de 1978	Per incompatibilitat amb el càrrec de funcionari de Telègrafs i altres ocupacions semblants

Font: Elaboració pròpia a partir de la llista de personal del Jutjat de l'Arxiu del Jutjat de Pau de les Borges Blanques (AJPBB).

Les aclaparadores continuïtats en el personal de diversa naturalesa jurídica i laboral així com el seu paper repressor dins del Jutjat de Primera Instància i Instrucció de les Borges, sobretot, així com del Jutjat Comarcal és un dels motius que expliquen la identificació del seu edifici, que havia estat l'antiga seu de l'Ajuntament, com un element de llarga continuïtat del règim franquista i que esdevingués objectiu militar per part de l'organització armada Terra Lliure en l'etapa final de la transició.

Per acabar val la pena dedicar unes línies a l'exili borgenc. Dins del conjunt de l'exili lleidatà, destaca el grup d'exiliats als EEUU com l'escriptor i periodista Josep Carner-Ribalta (Balaguer, la Noguera, 1898 — Simi Valley, Califòrnia, 1988), l'advocada Helena Perenya de Malagón i Pàmies (Lleida, el Segrià, 1913 — ?), Alfons Vila i Franquesa (Sant Martí de Maldà, l'Urgell, 1897 — Cuernavaca, Mèxic, 1967) conegut pel seu pseudònim *Shum* amb el qual firmava els seus dibuixos satírics, el metge i militar Antoni Blàvia i Esquirol (Lleida, el Segrià, 1915 — ?), i

l'arquitecte Joan Florensa Rosselló (Lleida, el Segrià, 1920 — ?).¹³⁵⁹ A d'altres països l'exili provinent de la província de Lleida fou més aviat escàs. Així Elisenda Barbé calcula que dels exiliats a la República Dominicana de Trujillo només en provenien de les províncies de Lleida i Tarragona un 4,10%.¹³⁶⁰

El borgenc Josep Sans i Arrufat s'exilià a Brussel·les des d'on dugué a terme una intensa activitat política i cultural. Segons Josep Faulí ell fou l'ànima de la celebració dels Jocs Florals que tingueren lloc a la ciutat belga el 24 d'octubre de 1971, dels quals Sans era el vicepresident de la comissió organitzadora. L'acte es plantejà com un homenatge a Josep Carner i es dugué a terme amb la màxima solemnitat possible. La festa se celebrà a l'Institut de Sociologia de la Universitat Lliure de Brussel·les i formaven part del comitè d'honor quatre ministres belgues, dos rectors de dues universitats, i encara les conegudes figures de Pere Bosch-Gimpera, Pau Casals i Pablo Picasso. El nacionalisme català subjacent en l'acte era una part important d'aquells jocs per a Josep Sans, fins al punt que en un escrit evocava la presència de Francesc Macià a la capital belga: «De Francesc Macià, el 1926, a Josep Carner, el 1970, hi ha prop de quaranta-cinc anys de lluites incessants al servei de Catalunya. L'un *Cavaller de l'Ideal* esdevenia, el 1931, President de la Generalitat restaurada. L'altre, després d'haver visitat Barcelona com si hagués previst la seva mort propera, descansa en pau a Brussel·les, en espera que les seves despulles mortals un dia, no massa llunyà, puguin ésser dipositades en terra catalana». ¹³⁶¹

¹³⁵⁹ AGUSTÍ, Lluís, “Aportacions per a una bibliografia de l'exili republicà català, valencià i balear als Estats Units d'Amèrica”, *BID: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 15 (desembre de 2005) [<http://bid.ub.edu/15agusti.htm>; última consulta 3-III-2015].

¹³⁶⁰ BARBÉ I POU, Elisenda, “Els camins de l'exili: L'exili oblidat de la República Dominicana”, *Journal of Catalan Studies*, 2008, p. 93-108.

¹³⁶¹ FAULÍ OLIVELLA, Josep. *Els Jocs Florals de la llengua catalana a l'exili (1941-1977)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, p. 138-145.

Capítol 6: Conclusions

Aquest treball pensem que el podem emmarcar en el conjunt de recerques sobre la història de diverses capitals de comarca durant la primera meitat del segle XX. Així la primera d'aquestes recerques es feu sobre la capital del Pallars Jussà a *La Ciutat de Tremp durant la Segona República i la Guerra Civil: 1931-1938*, de Francesc Prats i Armengol, un estudi on també s'hi encabí aspectes que l'apropen força al treball que us oferim ja que aporta dades des de la història de la cultura popular a la política o l'econòmica i demogràfica. El següé l'any següent *Tàrraga a la Segona República*, de Glòria Coma i Torres, el qual, tot i centrar-se en un període més concret i amb un fort pes de la història política, també s'hi exploraren aspectes complementaris però diferents com el sindicalisme obrer. Més recent i estudiant la segona part de la Restauració és l'obra de Joaquim Capdevila Capdevila a *Tàrraga (1898-1923): societat, política i imaginari*, on fa un impressionant anàlisi d'història integrant diverses perspectives d'altres ciències socials com l'antropologia o la sociologia. Sobre la capital de la Segarra destaca sense dubte l'obra de Jordi Soldevila Roig *L'Alcalde de Cervera afusellat: Domènec Puigredon (1874-1939)* [...] on, a banda de traçar la complexa biografia de l'alcalde cerverí, també fa una inestimable síntesi del republicanisme de ponent on s'esbossen molt clarament els diversos corrents polítics que el composaven. Finalment, del mateix autor i acabat de publicar, és l'obra *Aigua, burgesia i catalanisme: Mollerussa, la construcció d'una ciutat (1874-1936)*, on es proposa una interpretació del creixement de la capital del Pla d'Urgell des de la perspectiva de les ambicions polítiques de la burgesia mollerussenca i com aquestes es van anar concretant en un projecte de ciutat determinat.¹³⁶²

Al final d'aquest estudi entenem que el model polític, intel·lectual, social, cultural, econòmic, etc. de qui governa afecta profundament la realitat local. La dictadura de Primo de Rivera empenyé del possibilisme de certs sectors republicans i tradicionalistes a la radicalitat vers la recerca de noves formes d'estat, de govern i de gestió municipal. En canvi, la Segona República permeté la construcció d'aquests nous plantejaments però les complexes tensions irresoltes d'estructures socials anquilosades feren impossible el canvi malgrat els vaivens entre revolució

¹³⁶² Vegeu PRATS I ARMENGOL, Francesc. *La Ciutat de Tremp durant la Segona República i la Guerra Civil: 1931-1938*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana, Rafael Dalmau, 1991; COMA TORRES, Glòria. *Tàrraga a la Segona República*. Lleida: Pagès Editors, 1992; CAPDEVILA CAPDEVILA, Joaquim. *Tàrraga (1898-1923): societat, política i imaginari*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008; SOLDEVILA ROIG, Jordi. *L'Alcalde de Cervera afusellat: Domènec Puigredon (1874-1939): el republicanisme cerverí: de la Restauració a la República*. Lleida: Pagès Editors, 2010; i *Aigua, burgesia i catalanisme: Mollerussa, la construcció d'una ciutat (1874-1936)*. Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida, 2015.

immediata o reformista. De fet darrerament es tendeix a una anàlisi de la República encadenada amb la Guerra Civil i la virtual desaparició de l'autonomia que suposà l'arribada del govern central a Barcelona.¹³⁶³

La Guerra Civil, etapa fundacional del franquisme, inicià, alhora, una nova era on es barrejava el vell i el nou, el vell projecte tradicionalista amb el nou projecte falangista, esborrant, de passada, totes les esperances dels anys trenta. L'intent de construcció d'un model de societat totalitari durant la breu però intensa etapa revolucionària és, agradi o no, fruit de la llavor plantada per sistemes polítics anteriors que van del caciquisme a l'autoritarisme i que, al final, desembocà en el feixisme, malgrat que, evidentment, aquesta no era la intenció dels revolucionaris. I tot això des de l'espai micro, des del govern municipal, els partits i sindicats locals i cada un dels individus que en formaren part. Esperem, per tant, haver demostrat les hipòtesis plantejades però especialment la que proposàvem a l'inici d'aquest estudi: l'enorme influència que té el sistema polític local en la política econòmica que el regeix i com aquesta afecta amb força el desenvolupament econòmic de la localitat.

També voldríem remarcar com cada cop és més necessari incloure totes les variables d'estudi possibles en una investigació i treballar des de la interdisciplinarietat i la història comparada. La història local és imprescindible per a una comprensió qualitativament i quantitativament més gran de les societats humanes en el temps. Per construir una història contemporània de Catalunya és imprescindible investigar la història contemporània de tots i cada un dels municipis del país. No hem de prioritzar establir paradigmes interpretatius sinó fer treball de camp i construir el coneixement del passat des de la base. Cal seguir traçant perfils biogràfics de gent poderosa i anònima per construir una història local total i integradora

Queda pendent, però, dur a terme un estudi comparant tots els diferents sistemes polítics que s'implantaren a nivell local i dels quals podem obtenir prou informació com per a fer una comparació efectiva i útil. Pensem sobretot en el segle XX i la construcció de models interpretatius que consolidin l'anàlisi aquí duta a terme. Per exemple intuïm que podem seguir una línia de continuïtat entre el model de sistema polític local caciquil de la restauració, l'autoritari de la dictadura de Primo de Rivera, el feixista del franquisme i, amb menor mesura, el de la monarquia constitucional sorgida de la transició postfranquista. En canvi el model local de la Segona República, malgrat les continuïtats amb els projectes anterior, significà una importantíssima ruptura de sistema polític i un canvi enorme en el model social que el reflectia. La monarquia de finals de

¹³⁶³ COLOMINES I COMPANYYS, Agustí. «Representing Catalan National Identity. Catalonia during the Spanish Second Republic and the Civil War». *Journal of Catalans Studies*, 2008, p. 65-85.

segle encapçalada pel rei Joan Carles I i el govern de la UCD d'Adolfo Suárez democratitzaren el sistema de la restauració amb aspectes sincrètics amb el de la Segona República, per exemple acceptant la Generalitat com un subjecte preconstitucional.

Resulta interessant també assenyalar que a nivell català durant el segle XX només uns quatre anys van governar les esquerres en el marc d'un règim democràtic, dels quals només la meitat amb sufragi universal, i, si es vol, dos i mig més en el marc de la república en guerra. La traumàtica experiència bèl·lica, la duríssima dictadura franquista, la restauració monàrquica en forma de transacció postfranquista, i les dinàmiques del sistema polític català que en sorgí propiciaren que els partits de les esquerres catalanes no tornessin a governar fins el 2003 a través del pacte de govern entre PSC, ERC i ICV-EUiA.¹³⁶⁴ A nivell borgenc el cas és semblant. Coneixem un parell de govern republicans abans del cop d'estat de 1923, els encapçalats per Francesc Cortada i Armando Viles, i després la ja explicada batllia de Joan Navés durant la Segona República. Dotze anys als quals caldria sumar quatre més d'ERC, Independents i PSC a finals de segle, entre 1995 i 1999, tot i que en aquesta darrera data és cert que els republicans tornaren a governar i aquest cop amb majoria absoluta. En total durant el segle XX les esquerres borgenques solament han governat durant 17 anys.

La importància del republicanisme com a forma política revolucionària o radical, en el sentit que volien canviar d'arrel els problemes i dur a terme canvis ràpids en la societat, pensem que ha quedat argumentat en aquest treball. Per tant, caldria destacar la importància del model polític republicà en la història de la gestió i transformació política a les Borges i la consolidació d'una política pública de forta inversió en infraestructures que marcà un abans i un després. En aquest sentit la idea de que la República de 1931 era una *révolution manquée* de tall liberal no es podria argumentar ja que l'obra del govern republicà-socialista fou profundament revolucionària.¹³⁶⁵ És clar que això tingué un preu molt alt pel primer alcalde escollit democràticament per sufragi universal de la història de les Borges. El Tribunal de Responsabilitats Polítiques franquista obrí un expedient a Joan Navès i Ricard de més de cent pàgines, en contrast amb d'altres encausats per delictes de sang que només tenien quatre o cinc folis a l'expedient. El que Joan Navès representava era més perillós pel franquisme que cap assassinat, i en aquest sentit el fet que dugués a terme una política que tenia evidents repercussions en la població més desafavorida de les Borges li costà

¹³⁶⁴ BARBERÀ ARESTÉ, Óscar, BARRIO LÓPEZ, Astrid, RODRÍGUEZ TERUEL, Juan, *Cambios políticos y evolución de los partidos en Cataluña (1995-2007)*, col. Working Papers, núm. 227, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona, 2009.

¹³⁶⁵ BAHAMONDE MAGRO, Àngel, GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo, "Presentación", *Mélanges de la casa de Velázquez: Nouvelle série*, núm. 41-1 (2011), p. 9-16.

l'exili per la resta de la seva vida.¹³⁶⁶ Que una població amb problemes entorn dels usos agraris de l'aigua dugués a terme una amplíssima política pública encaminada a donar altres usos a aquest recurs aixeca moltes qüestions. És probable que es tracti d'un procés de transformació urbana que tingui elements en comú amb bona part de les poblacions del pla de Lleida i de la resta de pobles de les Garrigues. De totes maneres, una política tan àmplia i complexa no només respongué a les noves necessitats fruit de les transformacions socials de tot un segle, sinó que també està relacionat amb els mecanismes del poder, la capacitat d'ostentació o el benefici empresarial. En conjunt es pot dir que les Borges Blanques passà d'una primera fase marcada pel moviment higienista i la necessitat de millorar les condicions sanitàries i higièniques d'una població en creixement; a una segona etapa que malgrat un estancament poblacional i un augment molt discret fins a 1936 es caracteritzà per una fortíssima inversió pública; la tercera fase marcada per la Guerra Civil i el primer franquisme en que es redueix dràsticament la inversió per passar a recuperar els nivells de la República; i una fase final en el *desarrollismo* franquista que multiplicà la inversió i es dugueren a terme les transformacions finals en el Terrall i el clavegueram així com la creació d'infraestructures noves com les piscines.

Pel que fa a la metodologia de treball emprada aquesta ens ha permès copsar la necessitat de creuar dades en la construcció dels perfils biogràfics dels protagonistes —a primera línia o totalment desconeguts— de la història perquè així podem comprendre les seves trajectòries vitals en tota la seva complexitat. Edificar una història de vida és complicat ja que requereix la consulta de diverses fonts de múltiple naturalesa que obliguen a contrastar dades i reenfocar la imatge que n'obtenim. Però és, sense cap mena de dubte, totalment imprescindible. Només així es pot construir el tipus de coneixement històric que ens serà útil per a comprendre el passat, identificar-lo sobre les bases de la seva pròpia naturalesa. Limitar-nos a estudiar una sola etapa en la vida d'una persona ens dóna imatges parcials, trencades, s'esbocina un continuu que no es romp o s'esberla de per si, sinó que és una construcció històrica que en les biografies juga en contra de la comprensió de la trajectòria vital de la persona estudiada. Ho vam veure en el cas del boom dels estudis sobre la República, la Guerra Civil i el franquisme que es van viure durant els anys d'auge del Memorial Democràtic. Es van fer milers d'entrevistes als protagonistes, supervivents i represaliats d'aquestes etapes de la història del país per explicar un moment determinat però això només va contribuir a escriure una història des de dalt, mirant des del capdamunt de les institucions cap avall. És al revés,

¹³⁶⁶ Algunes d'aquestes conclusions ja les vam presentar a MACIÀ FARRÉ, Marc, "Basses i clavegueres. Usos tradicionals i usos moderns no agraris de l'aigua en el món rural: les Borges Blanques (les Garrigues), 1895-1975", *Estudis d'Història Agrària*, 23 (2010-2011), 2011, p. 249-262.

des de l'individu vers la col·lectivitat, que podem construir un coneixement històric total, en el sentit vilarià del terme. Aquesta experiència l'hem viscuda molt clarament en la redacció del present estudi. Posem un exemple concret que, malgrat tenir implicacions personals, ens resultarà igualment útil i il·lustratiu per entendre el cas. Ramon Farré Palau, el nostre repadrí per part de mare, fou assassinat per un grup de cenetistes i pumistes en plena Guerra Civil, en els coneguts com els fets del castell. Farré recollia firmes per treure de la presó a Ramon Arqués Arrufat, de qui exercia de mitger, juntament amb el germà de l'encausat, Daniel, i el tradicionalista Josep Giné Arrufat. En última instància la principal lectura dels fets és un clar enfrontament entre la legalitat republicana i la nova autoritat revolucionària, il·legítima des d'un punt de vista democràtic i, per tant, obligada a l'acció repressiva per mantenir-se en el poder. D'una banda representants de la UGT —Farré— del catalanisme conservador —els Arqués— i del tradicionalisme —Giné— que es dedicaven a recollir firmes, una forma de pressió popular pròpia de sistemes plurals però que ja no encaixava en el moment històric, i de l'altra els revolucionaris armats que acumulaven dècades de vexacions de classe i humiliacions socials que els empenyeren vers una reacció fortament violenta en contraposició a la violència que havien rebut històricament. La tragèdia inicial, doncs, és que s'assassinaren a un socialista —Farré— el sindicat del qual formava part amb un regidor del consistori format l'octubre de 1936 i a un ex-regidor tradicionalista —Arqués— les primeres paraules en Ple municipal del qual havien estat de plena adhesió al règim republicà. I aquí entra la segona tragèdia. La reconstrucció del perfil biogràfic de Farré, conegut com l'aubesi perquè havia nascut a Albesa, ens dibuixa la figura d'un sindicalista fortament implicat en la lluita per la millora de les condicions de vida de la classe obrera des de feia dècades. Farré s'havia implicat amb la lluita obrera durant la vaga de La Canadenca arribant a desplaçar-se a Barcelona en bicicleta per participar de les manifestacions que es produïren entre el febrer i el març de 1919. Com és sabut la vaga marcà un punt d'inflexió en el moviment obrer espanyol i català i un dels seus principals mèrits fou l'obtenció del Decret de la jornada de vuit hores de treball. Tanmateix al retornar al poble Farré es trobà que cap dels propietaris agrícoles que l'havien contractat fins aleshores ho volia tornar a fer, el veien com un element socialment perillós per als seus interessos econòmics i de classe de manera que el sindicalista pagà cara la seva militància. No fou fins passats els anys que Farré va ser readmès com a treballador en el camp borgenc de la mà de la família Arqués. Eus aquí la segona tragèdia: revolucionaris assassinant a històrics lluitadors de la classe obrera. I encara ens queda una tercera tragèdia que explorar i que només es pot destapar espigolant en la història familiar del cas, teixint una xarxa d'històries individuals que conformen la història d'un col·lectiu. I és que amb l'arribada del franquisme la vídua de Ramon Farré, Ramona Josa, no obtingué cap

pensió de viudetat perquè Ramon Arqués es negà a signar-li un aval del règim. Trajectòries personals contradictòries. Històries de vida que s'entrellacen construint un tot que només com a tot té sentit.

En definitiva esperem haver assolit els objectius que ens marcàvem a l'inici d'aquest treball —estudiar el republicanisme local i la seva obra de govern, veure les continuïtats entre ambdues dictadures, analitzar l'obra dels governs municipals i interpretar com aquesta afectà la realitat social, i traçar perfils biogràfics dels principals protagonistes de la societat borgenca del moment— de forma satisfactòria per al lector. El conjunt de resultats obtinguts pensem que demostren un panorama complex d'un passat difícil, especialment per a les classes populars, que no satisfà a ningú. Tanmateix entenem que és el nostre deure difondre el coneixement un cop aquest ha estat canonitzat en forma de text acadèmic. No comprenem la recerca sense la difusió i, en aquest sentit, jutgem imprescindible que els projectes d'investigació la tinguin sempre com a objectiu final. Només així es pot seguir avançant en la recerca dels temes tractats, dels quals encara queden moltes coses per estudiar i dels que l'únic límit és la mateixa realitat estudiada.¹³⁶⁷

¹³⁶⁷ CASTO MARTÍNEZ, Elena, FERNÁNDEZ DE LUCIO, Ignacio, PÉREZ MARÍN, Marián, CRIADO BOADO, Felipe, “La transferencia de conocimientos desde las humanidades: posibilidades y características”, *ARBOR: Ciencia, Pensamiento y Cultura*, vol. CLXXIV, núm. 732 (julio-agosto 2008), p. 619-636.

Annexos

Annex I: Quadre cronològic de la història de les Borges Blanques

Data	Fet
1206	Carta de poblament.
1716	A causa del decret de Nova Planta s'aboleix la Paeria i se suprimeixen els privilegis, llibertats i franqueses com a ciutadans de Lleida.
1727	Les Borges esdevé Ajuntament independent i passa a dependre del Corregiment de Lleida.
1745	S'acaba la construcció de la Capelleta de l'Hospital.
1756	S'acaba la construcció de l'església parroquial de l'Assumpció de Maria.
1808	El sometent borgenc surt a combatre les tropes franceses als boscos de Poblet i Prades.
1830	Es funda el moli de cal Chicó, actual Olis Salvador Farré.
1835	S'exclaustoren els Pares Carmelites Calçats del Convent del Carme.
1836	Un grup de guerrillers carlistes ocupa el poble i exigeix menjar i diners.
1840	Les Borges esdevé cap de districte electoral.
1847	Es reconverteix l'antic hospital en hospital de beneficència provincial.
1850	S'instal·la a les Borges l'empresa Olis Guiu, especialitzada en el comerç d'oli, actual Nortoliva.
1855	S'inaugura la carretera entre Lleida i Tarragona, passant per la vila.
1861	Fi alcaldia José Sans (1 gener). Inici alcaldia Ramon Ricart (1 gener). Neixen Josep Soler i Miquel, poeta i crític literari, i Ramon Maria de Dalmau i d'Olivart, primer marquès d'Olivart. Fi alcaldia Ramon Ricart (13 gener). Inici alcaldia Antonio Segarra y Jontova (13 gener).
1862	Construcció del Canal d'Urgell.
1863	Sota el mandat de l'alcalde Josep Arrufat i Giné comença el procés de neteja i enjardinat de la bassa del Terrall.
1864	S'inaugura el (projecte de) ferrocarril entre Lleida i Tarragona.
1868	S'acaba la construcció del campanar de l'església parroquial fins al balcó del primer pis.
1890	S'inaugura el cementiri nou.
1897	Arriba l'enllumenat elèctric a la població (?).
1900	Es funda el Centre Democràtic i Republicà. La reina regent, en nom del rei Alfons XIII, atorga el títol de «Ciutat» a les Borges Blanques (8 febrer).
1907	És escollit per primer cop diputat a Corts Francesc Macià i Llussà per Solidaritat Catalana.
1908	Es crea el partit judicial de les Borges. Es crea el Jutjat de Primera Instància i Instrucció.

Data	Fet
1912	Es funda el Sindicat Agrícola de Sant Jaume, actual Cooperativa Sant Isidre.
1914	Fi alcaldia Pedro Melons Farrerons (1 gener). Inici alcaldia Francisco Mases Andalé (1 gener).
1916	Surt el primer número del quinzenal <i>L'AVENÇ: Periòdic Català</i> (30 abril). L'Ajuntament sol·licita construir una Biblioteca Popular (28 octubre). El Consell Permanent de la Mancomunitat acorda concedir a l'Ajuntament de les Borges la petició de construir una Biblioteca Popular (7 desembre).
1917	Es funda el Sindicat Agrícola del Pla d'Urgell, actual Cooperativa La Borgenca. Al gener surt el primer número del setmanari <i>L'Estel: periòdic científic, literari, agrícola i comercial</i> .
1918	Fi alcaldia Francisco Mases Andalé (1 gener). Inici alcaldia Francisco Cortada Pibernat (1 gener). S'obre al públic la Biblioteca Popular (9 novembre). S'inaugura la Biblioteca (1 desembre 1918). Surt el primer número del quinzenal <i>Sang Nova: Portaveu de les Joventuts Nacionalistes del Districte</i> .
1919	Pere Mías i Codina és nomenat conseller d'Agricultura i Serveis Forestals de la Mancomunitat de Catalunya.
1920	Fi alcaldia Francisco Cortada Pibernat (1 abril). Inici alcaldia Pedro Patau Fontanet (1 abril). Es funda el Col·legi Mare de Déu de Montserrat. Valeri Serra i Boldú realitza una conferència a la Biblioteca Popular.
1921	Surt el primer número del quinzenal <i>Sempre Avant!</i>
1922	Fi alcaldia Pedro Patau Fontanet (1 abril). Inici alcaldia Armando Viles Vilafranca (1 abril).
1923	Al maig la Biblioteca Popular inaugura el servei de préstec.
1926	29 gener
1931	Pere Mías proclama la República Catalana.
1932	Surten els primers números dels quinzenals <i>Horitzó</i> i <i>Lluita</i> . Pompeu Fabra clausura un curset de Gramàtica Catalana que es realitzava a la Biblioteca Popular.
1933	Entre gener i octubre Pere Mías i Codina ocupa la conselleria d'Agricultura i Economia. A l'abril Rovira i Virgili realitza una conferència en motiu de la Festa del Llibre a la Biblioteca Popular. Al desembre mor Francesc Macià i Llussà, president de la Generalitat de Catalunya.
1934	Al gener s'escull per primer cop democràticament l'alcalde de les Borges, Joan Navès Ricard. A l'octubre Joan Navés proclama l'Estat Català. Al novembre s'inaugura el Grup Escolar, actual CEIP Joan XXIII, aleshores anomenat Escoles President Macià.
1938	La població civil és bombardejada pels feixistes.
1939	Les tropes franquistes ocupen la ciutat (4-5 de gener).
1945	El 24 de març Jutjat Municipal es transforma en Jutjat Comarcal.
1953	Té lloc el bateig de la parella de gegants de les Borges (5 de setembre).
1961	Surt el primer número de la publicació <i>Associació d'Amics del Terrall</i> .

Data	Fet
1963	Se celebra per primer cop la Fira de les Garrigues i el I Aplec de la Sardana.
1965	Es dissol el Jutjat de Primera Instància i Instrucció.
1974	S'enderroca el Convent del Carme. El Jutjat Comarcal passa a ser Jutjat de Districte.
1975	S'inaugura la Biblioteca Marquès d'Olivart.
1978	Es funda el Grup Recerca, entitat cultural.
1980	Es crea l'Institut Nacional de Batxillerat Mixt de les Borges Blanques.
1981	Surt a la venda el primer número de la revista <i>Terrall</i> .
1982	Es funda l'Agrupació Olearia Lleidatana, actual cooperativa AGROLES. També es funda el Centre Excursionista Borges-Garrigues.
1987	Ràdio les Borges emet per primera vegada. Es funda el Grup d'Esplai Apassomi. Explota un artefacte al Jutjat del Districte, acció reivindicada per l'organització armada Terra Lliure.
1988	Es forma el Grup de Diablers Recerca. El 28 de desembre el Jutjat Districte es transforma en Jutjat de Pau.
1989	Es crea l'Institut d'Ensenyament Secundari, actual IES Josep Vallverdú.
1990	Es funda el Club Tennis Taula Borges.
1992	El Jutjat de Pau passa a ser l'Agrupació de Secretaries de Jutjats de Pau.
1993	Es funda l'Ateneu Popular Garriguenc. S'inaugura el Museu Arqueològic de les Borges.
1995	Es crea la Fundació del Col·legi Mare de Déu de Montserrat.
1996	El Jutjat de Districte es transforma en Jutjat de Pau.
1997	Se celebra per primer cop la Fira de l'Oli de Qualitat Verge Extra.
1998	S'inaugura el Parc Temàtic de l'Oli. Es funda la colla sardanista de punts lliures Brut Natura.
2003	Es funda el Club Atlètic Borges.
2010	Es crea FES TV, actual LesBorgesTV. Es declara la Trobada de Gegants, Grallers i Correfocs de les Borges Festa Popular d'Interès Cultural.
2011	S'obre al públic l'Espai Macià. Es crea l'associació d'artistes ARTS25400.
2014	S'inaugura el nou Centre de Tecnificació de Tennis Taula.

Font: Elaboració pròpia.

Annex II: pressupostos municipals de 1924-1925

Presupuesto de ingresos	Pesetas
1 Propios	704,04
2 Montes	704,04
3 Impuestos	37.439,55
4 Beneficencia	814,16
5 Instrucción pública	814,16
6 Corrección pública	814,16
7 Extraordinarios	3.123,16
8 Resultas	4.419,28
9 Recursos legales para cubrir el déficit	62.418,42
10 Reintegros	
Total del presupuesto de Ingresos	108.918,45
Presupuesto de gastos	Pesetas
1 Gastos del Ayuntamiento	14.978
2 Policía de seguridad	2.157,50
3 Policía urbana y rural	15.605,81
4 Instrucción pública	5.339,16
5 Beneficencia municipal	5.217
6 Obras públicas	14.613,35
7 Corrección pública	1.068,60
8 Montes	2.655,60
9 Cargas	35.624,03
10 Obras de nueva construcción	6.730,03
11 Imprevistos	2.000,03
12 Resultas	2.930,03
13 Devoluciones	
Total del presupuesto de Gastos	108.918,45
Resumen	
Importan los Ingresos por todos conceptos	108.918,45

Importan los Gastos por todos conceptos	108.918,45
Diferencia	0

Font: Acta del ple municipal del dia 22 de setembre de 1924 (AHMBB).

Annex III: pressupostos municipals de 1925-1926

INGRESOS	
1º Rentas	4153,20
2º Aprovechamientos de bienes comunales	25,20
3º Subvenciones	25,20
4º Servicios municipalizados	25,20
5º Eventuales y extraordinarios	1135,95
6º Arbitrios con fines no fiscales	1135,95
7º Contribuciones especiales	12579,95
8º Derechos y tasas	4875,20
9º Cuotas, recargos y participaciones en tributos nacionales	22660,20
10º Imposición municipal	54193,97
11º Multas	20,97
12º Mancomunidades	20,97
13º Entidades menores	20,97
14º Agrupación forzosa del Municipio	20,97
15º Resultas	47928,36
Totales	147.570,48
GASTOS	
1º Obligaciones generales	27585,24
2º Representación municipal	1700,24
3º Vigilancia y seguridad	2190,24
4º Policía urbana y rural	8067,08
5º Recaudación	3800,18
6º Personal y material de oficinas	14152,50

7° Salubridad e higiene	17303,75
8° Beneficencia	4767,75
9° Asistencia social	400,75
10° Instrucción pública	3025,75
11° Obras públicas	31230,75
12° Montes	100,75
13° Fomento de los intereses comunales	1530,75
14° Mancomunidades	2000,75
15° Entidades menores	2000,75
16° Agrupación forzosa del Municipio	800,75
17° Imprevistos	2000,75
18° Resultas	26.919,75
Totales	147.570,48
RESÚMEN	
Importan los Ingresos por todos los conceptos	147.570,48
Importan los Gastos por todos los conceptos	147.570,48
Diferencia	0,00

Font: Acta del ple municipal del dia 17 de novembre de 1925 (AHMBB).

Annex IV: pressupostos municipals de 1928

Pressupost any 1928	
Gastos	Ptas
Obligaciones generales	65518,58
2° representacion municipal	1800,00
3° Vigilancia y seguridad	2400,00
4° Policia urbana y rural	8621,20
5° Recaudación	2765,00
6° Personal y material de oficinas	15.650,00
7° Salubridad e higiene	18835,00
8° Beneficiencia	6150,00

9° Asistencia social	525,00
10° Instrucción pública	2650,00
11° Obras públicas	20030,00
12° Montes	300,00
13° Fomento interes comunales	2030,00
17° Agrupacion forzosa Municipio	6200,00
18° Imprevistos	3000,00
19° Resultas	35114,81
Total presupuesto gastos	191589,59
Presupuesto de Ingresos	
1° Rentas	2963,20
2° Aprovechamiento bienes comunales	275,00
5° Eventuales y extraordinarios	10500,00
7° Contribuciones especiales	23645,00
8° Derechos y Tasas	5484,64
9° Cuotas, recargas y participaciones en tributos nacionales	29300,00
10° Imposición municipal	71462,35
11° Multas	20,00
14° Agrupacion forzosa del Municipio	5300,00
15° Resultas	42639,40
Total presupuesto de ingresos	191589,59
Resumen	
Importan los Gastos por todos conceptos	191589,59
Importan los Ingresos por todos conceptos	191589,59
	nivelado

Font: Acta del ple municipal del dia 13 de desembre 1927 (AHMBB).

Annex V: pressupostos municipals de 1929

Pressupostos 1929		
Capítulos	Presupuesto de gastos	Consignaciones

1	Obligaciones generales	40724,80
2	Representacion municipal	2500
3	Vigilancia y seguridad	2763,60
4	Policia urbana y rural	7247,60
5	Recaudación	1300
6	Personal y material oficinas	16610
7	Salubridad e higiene	18000
8	Beneficencia	5210
9	Asistencia Social	300
10	Instruccion Publica	3000
11	Obras Publicas	25980
12	Montes	600
13	Fomento intereses comunales	1950,08
14	Servicios municipalizados	
15	Mancomunidades	
16	Entidades menores	
17	Agrupacion forzosa del municipio	1999
18	Imprevistos	3500,00
19	Resultas	33993,66
	Total del presupuesto de gastos	165678,74
	Presupuesto de Ingresos	
1	Rentas	3122,16
2	Aprovechamiento bienes comunales	350
3	Subvenciones	
4	Servicios municipalizados	
5	Eventuales y extraordinarios	1100
6	Arbitrios con fines no fiscales	
7	Contribuciones especiales	24000
8	Derechos y tasas	5914,64
9	Cuotas recargos y participaciones en tributos Nacionales	29091,28
10	Imposición municipal	72026,74
11	Multas	250
12	Mancomunidades	
13	Entidades menores	
14	Agrupación forzosa de Municipio	1723,92
15	Resultas	28100

	Total del presupuesto de ingresos	165678,74
	Resumen	
	Importan los gastos por todos conceptos	165678,74
	Importan los ingresos por todos conceptos	165678,74
		nivelado

Font: Acta del ple municipal del dia 23 de novembre 1928 (AHMBB).

Annex VI: pressupostos municipals de 1930

Pressupostos 1930		
	Presupuesto de gastos	
1º	Obligaciones generales	38650,29
2º	Representación municipal	2500,00
3º	Vigilancia y seguridad	2763,00
4º	Policia urbana y rural	7847,60
5º	Recaudacion	700,00
6º	Personal y material de oficinas	15410,00
7º	Salubridad e higiene	14720,00
8º	Beneficencia	6250,00
9º	Asistencia social	225,00
10º	Instrucción pública	4150,00
11º	Obras públicas	2278,00
12º	Montes	375,00
13º	Fomento intereses comunales	4350,00
14º	Servicios municipalizados	4350,00
15º	Mancomunidades	4350,00
16º	Entidades menores	4350,00
17º	Agrupacion forzosa del municipio	1500,00
18º	Imprevistos	3500,00
19º	Resultas	13602,00
	Total gastos	139322,89
	Presupuesto de Ingresos	
1º	Rentas	2089,36
2º	Aprovechamiento de bienes comunales	125,00

3º	Subvenciones	125,00
4º	Servicios municipalizados	125,00
5º	Eventuales y extraordinarios	325,00
6º	Arbitrios con fines no fiscales	250,00
7º	Contribuciones especiales	24600,00
8º	Derechos y tasas	8605,00
9º	Cuotas recargos y participaciones en tributos nacionales	22344,64
10º	Imposicion municipal	70744,89
11º	Multas	50,00
12º	Mancomunidades	750,00
13º	Entidades menores	750,00
14º	Agrupacion forzosa del municipio	750,00
15º	Resultas	9439,00
	Total ingresos	139322,89
	Resumen	
	Importan los gastos por todos conceptos	139322,89
	Importan los impuestos por todos conceptos	139322,89
		Nivelado

Font: Acta del ple municipal del dia 11 d'octubre de 1929 (AHMBB).

Annex VII: pressupostos municipals de 1930-31

Pressupostos any econòmic 1931-1932		
Presupuesto de gastos		
1º	Obligaciones generales	41630,00
2º	Representacion municipal	2500,00
3º	Vigilancia y seguridad	2500,00
4º	Policia urbana y rural	7522,60
5º	Recaudación	700,00
6º	Personal y material oficina	19250,00
7º	Salubridad e higiene	15970,00
8º	Beneficencia	10400,00
9º	Asistencia Social	800,00
10º	Instrucción pública	3750,00
11º	Obras publicas	30240,00

12º	Montes	450,00
13º	Fomento intereses comunales	3550,00
18º	Imprevisto	5000,00
19º	Resultas	1084,00
	Total	145346,60
Ingresos		
1º	Rentas	2069,36
2º	Aprovechamientos bienes comunales	125,00
3º	Subvenciones	2194,36
5º	Eventuales y extraordinarios	575,00
7º	Contribuciones especiales	27100,00
8º	Derechos y tasas	7905,00
9º	Cuotas, recargos y participaciones en tributos nacionales	24344,64
10º	Imposicion municipal	72827,60
11º	Multas	50,00
12º	Mancomunidades	750,00
15º	Resultas	9600,00
	Total	145.346,60
Resumen		
	Importan los gastos por todos conceptos	145346,60
	Importan los ingresos por todos conceptos	145346,60
		nivelado

Font: Acta del ple municipal del dia 21 d'octubre 1930 (AHMBB).

Annex VIII: Delimitació de partits mèdics de la Secció Comarcal de les Borges Blanques del Sindicat de Metges de Catalunya.

De la de Borges Blanques

Delimitació de partits mèdics

BORGES BLANQUES.— Partit limitat, tres places de metge, comprenent els termes municipals de: Borges Blanques i Puiggrós, amb un total de 1029 famílies i 4950 habitants, corresponent a Borges 948 famílies i 4587 habitants i a Puiggrós 81 famílies i 373 habitants.

TORREGROSSA.— Partit limitat amb dues places de metge, un sol terme municipal de 540 famílies i 2548 habitants.

JUNEDA.— Partit limitat amb dues places de metge, un sol terme municipal de 708 famílies i 3589 habitants.

CASTELLDAUS.— Partit limitat amb dues places de metge, un sol terme municipal de 325 famílies i 1508 habitants.

ALBAGES.— Partit limitat amb una plaça de metge, corresponent als termes municipals d'Albages i Cògul, amb un total de 310 famílies i 1380 habitants, corresponent a Albagés 196 famílies i 892 habitants i a Cògul 114 famílies i 488 habitants.

SOLERAS.— Partit limitat amb una sola plaça de metge, format pels dos termes municipals de Soleràs, 201 famílies i 932 habitants i TORMS 107 famílies i 490 habitants, i amb un conjunt de 308 famílies i 1422 habitants.

GRANADELLA.— Partit limitat amb una plaça de metge, un sol terme municipal amb 420 famílies i 2039 habitants.

BOBERA.— Partit limitat amb una plaça de metge, un sol terme municipal amb 198 famílies i 881 habitants.

POBLA DE GRANADELLA.— Partit limitat amb una plaça de metge, un sol terme municipal de 180 famílies i 781 habitants.

JUNCOSA.— Partit limitat amb una plaça de metge, un sol terme municipal de 273 famílies i 1137 habitants.

ARBECA.— Partit limitat amb dos places de metge, un sol terme municipal de 743 famílies i 3164 habitants.

FLORESTA.— Partit limitat amb una plaça de metge, comprenent els termes municipals de Floresta i Omellons amb un total de 231 famílies i 984 habitants, corresponent a Floresta 127 famílies i 533 habitants i a Omellons 104 famílies i 451 habitants.

ESPLUGA CALVA.— Partit limitat amb una plaça de metge, comprenent els termes municipals d'Espluga Calva i Fullea, amb un total de 385 famílies i 1621 habitants, corresponent a Espluga Calva 290 famílies i 1233 habitants i a Fullea 95 famílies i 388 habitants.

VINAIXA.— Partit limitat amb una plaça de metge, corresponent als termes municipals de Vinaixa y Tarrés, amb un total de 569 famílies i 1403 habitants, corresponent a Vinaixa 500 famílies i 1123 habitants i a Tarrés 69 famílies i 280 habitants.

CERVIA.— Partit limitat amb una plaça de metge, un sol terme municipal de 422 famílies i 1952 habitants.

ALBI.— Partit limitat amb una plaça de metge, un sol terme municipal de 322 famílies i 1262 habitants.

VILOSELL.— Partit limitat amb una plaça de metge corresponent als termes municipals de Vilisell i Pobla de Ciérvoles amb un total de 344 famílies i 1453 habitants, corresponent a Vilosell 166 famílies i 705 habitants, i a Pobla de Ciérvoles 178 famílies i 748 habitants.

Observacions.— BOBERA no forma actualment partit mèdic; a prec dels seus veïns que no poden sostenir-lo, s'ha adherit accidentalment a Granadella, amb qual metge han firmat contracta col·lectiva.

També Puiggrós s'ha afegit transitòriament a Arbeca.

Font: Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya, núm. 56 (abril de 1925), p. 20 (MDC).

Annex IX: Reglament de la “Peña Ciclista Borjas” de 1927.

REGLAMENTO DE LA ASOCIACIÓN LEGAL PEÑA CICLISTA BORJAS DE BORJAS BLANCAS

Art 1º Con el nombre de Peña Ciclista Borjas se funda una Agrupación que tendrá por único objeto el fomento del ciclismo.

Art 2º La Asociación, como no tendrá fines políticos, queda en absoluto prohibido hablar ni hacer política en la misma

SOCIOS

Art 3º Podrán ser socios todos los individuos mayores de doce años pero no tendrán voto hasta los dieciseis.

La Junta Directiva podrá o no admitir un socio o si lo considera conveniente separarlo de la Asociación siendo estas decisiones inapelables hasta la próxima Junta General ordinaria.

JUNTA DIRECTIVA

Art 4º La Junta Directiva se compondrà de Presidente, Vice-Presidente, Tesorero, Secretario y dos Vocales elegidos entre los socios que tengan voto, siendo el objeto de la misma el llevar la marcha de la Asociación.

Art. 5.º El Presidente será el representante de la Asociación, presidirà actos, firmará comunicaciones, hará cumplir acuerdos y transitoriamente podrá expulsar socios, decisión que únicamente tendrá efecto hasta la próxima Junta Directiva

Art. 6.º El Vice-Presidente suplirá al Presidente en casos de ausencia y enfermedad.

Art 7.º El Tesorero guardará fondos de la Sociedad y efectuará pagos con el Vº. Bº del Presidente, llevará un libro de cuentas que a fin de cada mes será revisado y aprobado por el Presidente y Secretario.

Art. 8º El Secretario llevará el libro de actas, abrirá y contestará correspondencia y llevará un libro de cuentas para saber en todo momento el estado de la Asociación

Art. 9.º Los vocales suplirán los anteriores cargos en caso necesario

JUNTAS

Art 10. La Junta Directiva se reunirá cuando menos una vez al mes y cuando lo estime necesario el Presidente.

Art 11. La Junta General se reunirá en primero de Enero de cada año y en la primera se elegirá en totalidad la directiva, el segundo se elegirá Presidente, Tesorero y primer vocal a tercero los cargos restantes y así sucesivamente. La junta general también se podrá celebrar con carácter extraordinario y para un objeto determinado cuando lo estime el Presidente o lo pidan más de la mitad de socios con voto.

CUOTAS

Art 12. Los socios satisfarán una cuota mensual y por adelantado de veinticinco cèntimos de peseta que podrá aumentarse hasta una peseta por acuerdo de la Junta General

DISOLUCION

Art. 13. En el caso de disoluci3n el remanente que resulte de fondos ser3 entregado al alcalde de Borjas para fines ben3ficos.

DOMICILIO

Art. 14. La Asociaci3n fija su domicilio social en Borjas Blancas de Urgel Arrabal del Carmen, n3mero siete.

Borjas Blancas, seis de Mayo de mil novecientos veintisiete.

LA COMISI3N

Jos3 Pujol

Jos3 Gri3n3

Ram3n P3jo3n

Presentado en duplicado ejemplar al Gobernador Civil de la provincia a los efectos de la vigente Ley de Asociaciones.

L3rida, 23 de Noviembre de 1927

El Gobernador,

Miguel Correa

Hay un sello que dice “Gobierno de Provincia L3rida

Font: AJSG.

Annex X: Reglament de la secci3 de socors mutus de la Penya Ciclista Borges (1928)

Títol portada: Reglamento legal de la asociación de Socorros Mutuos de “Penya Ciclista Borges”

Any: 1928

Imprenta: Asquè—Borjas

REGLAMENTO

OBJETO

Artículo 1.º Con el nombre de ASOCIACIÓN DE SOCORROS MUTUOS de PENYA CICLISTA BORGES se funda esta asociación que tendrá por objeto el socorrer a los ciclistas de cualquier accidente corporal ocasionado con motivo de montar en bicicleta accionada por fuerza muscular el lesionado.

Art. 2.º No será tenido en consideración cualquier accidente ocurrido montando dos individuos en una misma bicicleta.

GOBIERNO Y ADMINISTRACIÓN

Art. 3.º El gobierno y administración de esta sociedad será confiado a una Junta directiva que constará de Presidente, Vicepresidente, Secretario, Contador, Tesorero y cuatro Vocales siendo dichos cargos obligatorios y gratuitos.

Art. 4.º Será obligación del Presidente, hacer cumplir este reglamento y los acuerdos de la Junta general y de la directiva. Convocar y presidir las sesiones. Autorizar con su firma los documentos oficiales de la asociación.

Art. 5º El Vicepresidente suplirá al Presidente en los casos de ausencia o enfermedad.

Art. 6.º El Secretario llevará libro de actas y extenderá las mismas, Registro de socios, abrirá correspondencia y contestará la ordinaria y extenderá recibos de cuotas.

Art. 7º El contador lelvará libro de contabilidad tomará nota de cobros y pagos y pondrá el conforme en los mismos.

Art. 8.º El tesorero efectuará recaudaciones y pagos que ordene el Presidente depositando los fondos en donde ordene la directiva llevando libro de caja y a fin de cada trimestre presentará a la directiva estado de cuentas.

Art. 9.º Los vocales suplirán los anteriores cargos cuando así lo ordene la presidencia.

Art. 10.º Adenás la Junta directiva podrá nombrar un conserje o andador y visitantes de enfermos así como Médico Inspector.

DE LOS SOCIOS

Art. 11.º Unicamente podrán ingresar i formar parte de esta sociedad aquellos individuos que sean socios de la “Penya Ciclista Borges” y las propuestas lo deberan ser por dos socios y pasados ocho dias de estar expuestas al público en el local social serán admitidos siempre que no haya oposición legal.

Art. 12.º Será motivo de expulsión y suspensión de derecho de socio el proferir palabras injuriosas contra la asociación o actos que menoscaben el prestigio de la misma y la falta de pago de cuota de socio.

Art. 13.º Cada socio pagará una cuota mensual por adelantado de veinte y cinco céntimos de peseta cuya cuota podrá ser aumentada hasta una peseta por acuerdo de Junta general.

Art. 14.º Cuando un asociado sufra un accidente ciclista que le ocasione herida o confusión, deberá presentar una baja firmada por el médico de la asociación o el que sustituya y desde entonces cobrará la dieta que luego se idicara y deberá dar entrada en su casa desde la salida a la puesta del sol a qualquier individuo de la Junta directiva o quien autorice el Presidente.

Art. 15.º Ningún asociado tendrá derecho al cobro de dietas si efectua el trabajo ordinario a que se dedicaba para ganarse el sustento pero podrá salir o pasearse si así lo ordena el médico.

Art. 16º Las dietas que cobraran los socios en caso de accidente seran una cantidad diaria cuatro veces mayor que la cuota mensual que satisfaga a la sociedad, bien entendido que estas dietas seran pagadas durante el periodo de cura en un máximo de sesenta dias y la mitad de dieta para el caso de convalecencia en un maximo de treinta.

Art. 17.º Ningún asociado tendra derecho a cobro de dietas antes de sesenta dias de pertenecer a la asociación y el aumento que en su caso se acuerde de dietas tampoco tendrá efecto hasta pasado igual lapso; pero el cobro de cuotas tendrá efecto inmediato.

Art. 18.º En caso de fallecimiento ocurrido por herida o lesión ocasionada en accidente ciclista y cuyo fallecimiento sea dentro de los sesenta dias de ocurrido el accidente, la familia cobrará una subvención de una peseta por socio que la sociedad recaudara de los asociados además de la cuota ordinaria. Esta subvención se entregara con preferencia a la viuda, hijos, padres, no a todos sino que a falta de unos, otros y en falta de todos a la persona que designe la directiva.

Art. 19.º Todo socio que accidentalmente se halle fuera de la ciudad tendrá los mismos derechos pero debera acreditar el accidente y demas hechos en forma legal o sea certificados médicos y en su caso informes de autoridades que estime la directiva.

Art. 20.º El asociado tendra derecho a cobro de dietas a cuenta en cantidades no inferiores a una semana.

DISOLUCION

Art. 21.º No podra acordarse la disolución de esta sociedad mientras seis socios quieran continuarla y en caso de disolución la cantidad sobrante pagados los compromisos de la asociación, sera entregada al Alcalde de Borjas con destino al Hospital Municipal.

JUNTAS

Art. 22.^a La Junta directiva se reunira cuando menos una vez al mes y la general en primero de Enero para renovar la directiva y dar cuentas. Ademas cuantas veces lo acuerde la presidencia y lo pidan la mitad de los socios cuando menos.

DOMICILIO

Art. 23. El domicilio se fija en Borjas, Arrabal del Carmen número 7 y en caso de cambio de domicilio de la Peña ciclista Borges, será forzoso cambiarlo al de ésta.

Borjas de Urgel 6 de Diciembre de 1928

LA COMISIÓN

José Griño.—José Pujol.—Alejandro Curcó.

Presentado hoy en este Gobierno a los efectos del Artículo 4 de la vigente ley de asociaciones.

Lérida 13 de Diciembre 1928

El Gobernador,

Juan Vanrell

Font: AJSG.

**Annex XI: Proposició del la minoria sobre el plet del Carme,
26 gener 1933**

Els regidors infrascrits: Atenent que les qüestions relatives a la propietat i possessió del Convent del Carme d'aquesta Ciutat, estan encara pendents de resolució definitiva per l'autoritat competent, segons resulta amb evidència incontrovertible del document que copiat al peu de la lletra és com segueix: Administración de Rentas públicas de la Provincia de Lérida = Negociado de Propiedades = Número 1095 = La Dirección General de Propiedades en comunicación de 11 de mayo último, dice a estas Oficinas lo que copio; = Visto el oficio de esa Delegación de Hacienda fecha 20 de Julio último relativo al expediente sobre propiedad del Ex-convento de Carmelitas Descalzas de Borjas Blancas, en el que se manifiesta que examinados los antecedentes que obren en el archivo y Negociado de Propiedades para averiguar si existen documentos o asientos de Registros que comprueben si el derecho alegado por la Superiora de la Comunidad Religiosa de Carmelitas de la Caridad de Borjas Blancas con referencia al citado edificio se halla o no incurso en la prescripción por la dejación que del mismo hayan hecho las autoridades eclesiásticas a dado resultado negativo; esta Dirección general ha acordado significar a V. S. en cumplimiento de lo dispuesto en la Real Orden de 1º de diciembre de 1924, recaída en el citado expediente; deberán instruirse por esta oficina provincial las diligencias necesarias para dilucidar si ha tenido o no lugar la referida prescripción, aportando a aquellas los documentos probatorios que se estimen pertinentes, así como también los informes reglamentarios que sean de rigor, sin omitir el de la Abogacia del Estado, formulando despues la propuesta correspondiente a esta Dirección General. = Y como quiera que entablado recurso contencioso-administrativo ante la Sala correspondiente del Tribunal Supremo por el Ayuntamiento de Borjas Blancas contra la Real Orden de este Ministerio de 1º de diciembre de 1924 ya citada, sobre entrega al Prelado de la Diócesis de Lérida de los edificios que en aquella se mencionan, dicho Tribunal Supremo por sentencia del 14 de marzo último ha declarado ser incompetente la jurisdicción contencioso-administrativo para conocer de la demanda formulada por la citada Corporación municipal; en vista de todo ello procede que por V. S. se dé exacto cumplimiento a la preinserta comunicación de 1º de Agosto de 1925, instruyendo el oportuno expediente que luego había de remitir a esta Dirección General. = Y como quiera que para salvaguardar el derecho que pretende ostentar esta Comunidad ha de justificarse con documentos fehacientes si ha tenido lugar la prescripción al dominio de este inmueble por parte de esa Hermandad por haberse interrumpido o perturbado la posesión por actos de tercero respecto de la susodicha finca; se servirá esa Superiora reimitir a esta Administración de Rentas Públicas en plazo de quince días, todos y cuantos documentos estime pertinentes para probar la posesión no interrumpida y la ocupación quieta y pacífica del citado edificio, así como los títulos de propiedad en que pueda fundar esa Comunidad los derechos de poseedores de buena fé y referentes a la

propiedad que sobre el mismo puedan ostentar esas Hermanas. = Dios guarde a V. muchos años. = Lérida 31 de Mayo de 1928. = Alfredo Ulloa. = rubicado. = Rvda. Madre Superiora de la Comunidad de Hermanas Carmelitas de la Caridad de Borjas Blancas. = Atinent a què l'Ajuntament de Borges Blanques en la mateixa data reté una comunicació igual a la transcrita; i ambdues parts en diferència al·legaren dins del terme senyalat, tot el que cregueren favorable a les seves pretensions, i presentaren totes les proves documentals que consideraren pertinents; per el qual una i altra part queden Obligades a acatar la resolució prèvia de tal expedient, no pot alterar-se l'estat de fet actual; perquè no tenen cap base legal les accions fonamentades en el dret de propietat o de possessió sobre el Convent, en controvèrsia i pendents de declaració per l'autoritat competent. = I atinent per últim que els infrascrits en vista dels antecedents exposats entenen, que la interposició de qualsevol acció judicial per part de l'Ajuntament a base de la propietat o possessió del convent no fora altra cosa que malgastar diners sense cap profit per a ningú mentres no hagi recaigut la resolució de l'expedient pendent, en la Direcció general de propietats del Ministeri d'Hisenda, proposen que l'ajuntament acordi deixar en suspens l'execució de l'acord pres en la sessió del dia 19 del corrent mes fins que li sigui comunicada oficialment la resolució de la Direcció general de propietats del Ministeri d'Hisenda. = Borges Blanques a 26 de Gener de 1933. = Francisco Farré. = José Falcó = D. Arqués = Pere Giné. = rubicats. =¹³⁶⁸

¹³⁶⁸ Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 26-I-1933 (AHMBB).

Apèndix biogràfic

Aquest apèndix és el fruit de la metodologia de treball que ja hem explicat en la introducció d'aquest treball. La feina d'encreuament de dades mitjançant l'acumulació ens ha permès construir un petit diccionari biogràfic de la història de Les Borges Blanques. Tanmateix el diccionari és, en realitat, tres diccionaris alhora: un diccionari on hi apareix totes aquelles persones relacionades amb la memòria institucional, això és, alcaldes, regidors, funcionaris públics, presidents d'institucions, sindicats o associacions que apareixen amb certa regularitat en les actes dels Plens de l'ajuntament o de les diverses institucions; en segon lloc un diccionari de la memòria popular on apareixen els representants de les classes socials més desfavorides i que sovint no consten en les fonts anteriorment esmentades però que jugaren un paper polític, econòmic i cultural de primer ordre, especialment representants de la pagesia i del moviment obrer; finalment és, també, un diccionari dels sectors invisibles però que sabem que existiren, és a dir, dones i minories culturals, religioses o sexuals. La voluntat d'integrar tots aquests col·lectius fa que algunes entrades siguin molt curtes o aparentment minses però pensem que val la pena fer l'esforç de visibilitzar-los a través d'aquesta eina. Finalment volem afegir que, tal i com ja hem comentat en el capítol de la introducció, l'apèndix biogràfic no compta amb cap límit temporal, de manera que hi hem inclòs referències de diverses etapes històriques, sempre amb la voluntat de poder relligar cognoms amb tradicions familiars, o poder resseguir la història d'una família en concret i el complex entramat genealògic que se'n deriva.

ABELLA BEA, José. Núm. 3 per AP en la candidatura d'AP-PDP-UL de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

AGUILAR BRU, Miquel (les Borges Blanques, les Garrigues, 14 d'octubre de 1920 - Mauthausen, Àustria, 17 de juny de 1942). Deportat al camp de concentració de Mauthausen, stalag o presó XI-A (Altengrabow) el 26 d'abril de 1941, primera matrícula 4269, on morí el 17 de juny de 1942 a l'edat de 21 anys.

AIXALÀ, Antonio. Primer tinent d'alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre l'1 de maig de 1861 i el 13 de gener de 1861, i en el mandat que inicià en aquesta darrera data.

AIXALÀ GINÉ, Gabriel. Polític. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919, i vocal de la nova Junta Directiva escollida el 1920. Esmentat a la carta de Francesc Macià i Llussà a Pau Segura i Rovirosa del 9 de juny de 1921 per formar part de la nova junta del CDR. Membre de la Candidatura Nacionalista Popular de la JC de les Borges a les eleccions municipals del 3 de febrer de 1922. Regidor de l'Ajuntament de les Borges de l'1 d'abril de 1922 fins l'1 d'octubre de 1923; i en el mandat que inicià el 25 de febrer de 1930. Individu del Sometent de les Borges el 1928. Regidor restituït el 25 de febrer de 1930 a la caiguda del govern Farrerons Güell per haver estat un dels més votats en les eleccions del 1917, 1920 o 1922. Membre de la *Comisión Municipal Permanente* interina (del 27 de febrer de 1930 a ??). Membre de les Comissions de *Beneficencia y Sanidad* i la del *Matadero* (del 30 d'abril de 1930 a ??).

AIXALA CARRERA, Juan. Presenta factures per materials ferreteria. Nou vocal associat (1 d'octubre de 1923).

AIXALÀ FONTOVA, Antoni. Alcalde de les Borges Blanques a principis del segle XX.

ALÀ FREIXAS, Joan (les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Lleida, el Segrià, 23 de desembre de 1940). Presenta factura per material per oficina; i per efectes d'escriptori; i per material de secretaria. Individu del Sometent de les Borges Blanques. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 4 de març de 1943. Víctima de la repressió franquista, fou executat a Lleida el 23 de desembre de 1940 a l'edat de 46 anys.

ALÀ RICART, Ramona. Havent satisfet l'import fixat per a la concessió de la propietat d'un nínxol al cementiri municipal el Ple de l'ajuntament de les Borges li lliure el títol de propietat el 16 de març de 1933.

ALÀ VILES, Josep. Núm. 9 a la llista electoral de la candidatura del Grup Independent d'Iniciatives de les Borges Blanques per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979. Núm. 5 del Grup d'Iniciatives de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

ALDOMÀ, Antonio. Té una casa a la dreta de l'Ajuntament de la Plaça (Aj. és núm. 32). Firmant com a fabricant d'olis el manifest per a la convocatòria de l'Assemblea d'olivicultors del 25 de setembre de 1910.

ALDOMÀ, Emilia (m. les Borges Blanques, les Garrigues, 10 de setembre de 1987). Mor al caure-li a sobre una paret esfondrada degut a l'onada expansiva causada per l'explosió d'una bomba a l'edifici del costat, el Jutjat de Primera Instància a la Plaça de la Constitució.

ALDOMÀ ALDOMÀ, Emili. Presenta factura per treballs fusteria. El Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques li paga una factura de 204,00 ptes. per arreglar banquetes i posar-ne de noves a l'escorxador, així com per un quadre del president Macià Regidor pel CDR/USC de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 14 d'abril de 1931 a ?. Membre de la comissió de Beneficència i Sanitat de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 d'abril de 1931 a ?.

ALDOMÀ ALDOMÀ, Juan. Membre del Comitè local revolucionari que el 14 d'abril de 1931 proclamà la República Catalana a les Borges.

ALDOMÀ GOMER, Emili. Nou tresorer de la Junta de la Comissió Delegada de l'APEC de les Borges Blanques el desembre de 1934 en substitució del soci Gabriel Bardia que havia dimitit.

ALDOMÀ LLUSÀ, Humberto. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

ALEGRE, Francisco. Compra a Bernardo Domenech una casa amb hort a l'Arraval de Lleida i la deixa en herència a la seva filla Magdalena Cerdá y Alegre segons l'escriptura del Molí de Francisco Cerdá y Calaf, datada de 1832.

ALEGRET PUIG, Luis. Núm. 1 per AP en la candidatura d'AP-PDP-UL de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

ALENTORN JOVÉ, Casimir. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 4 d'agost de 1943.

ALSINET, Antoni. El 1933 la finca d'Antònia Boirach Carné situada a la partida "Colls" limita amb la d'Antoni Alsinet per orient.

ALSINET LLUSSA, Ramon. Nou vocal associat (1 d'octubre de 1923). Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'1 de maig de 1928 a ??.

ALTISENT JOVÉ, Miquel (Anglesola, l'Urgell, 1893 — Les Borges Blanques, les Garrigues, 1 setembre 1936). [3]. Polític, electricista i gerent de l'empresa Elèctrica Baiget SA. Fill de Josep Altisent Feliu i Ramona Jové Guiu tenia un germà gran de nom Joan Baptista (Anglesola, l'Urgell, 1886 — Lleida, el Segrià, 20 agost 1936) que fou capellà i arxiver de la catedral de Lleida i dirigent del carlisme local essent director de les publicacions *El Correo* i *Terra Ferma*, i executat al cementiri de Lleida el 20 d'agost de 1936. Miquel es casà amb Àngels Francino Ferran (n. 1897), van viure al c/ José A. Primo de Rivera núm. 10 de les Borges, i foren pares de dos fills, un d'ells de nom Josep (n. 1927), enginyer tècnic industrial, el qual instal·là una Oficina d'Enginyeria Tècnica Industrial a Lleida el 1953. Professionalment Miquel Altisent es dedicà a la indústria de l'energia elèctrica i durant els anys trenta fou el gerent de l'empresa Elèctrica Baiget SA, una empresa familiar pionera en l'arribada de l'electricitat a les Borges i comarca. Tanmateix, potser arran de la seva militància política en l'extrema dreta, sembla que durant la Segona República tingué una relació complicada amb el consistori republicà i aquest darrer hagué de notificar a la vídua del fundador de l'empresa la falta de resposta d'Altisent als requeriments del govern municipal en matèria d'il·luminació de l'espai públic. Finalment s'avingué a formar part com tècnic d'una comissió, integrada també pel Batlle Navés i per Manel Farrerons, encarregada de revisar el material elèctric del parc del Terrall comprat el 1931 per a instal·lar-ho i es comprometé a arreglar la destrucció de telèfons a la barriada de l'estació de trens que provocà una sobretensió en la línia elèctrica l'octubre de 1932. En el camp cultural fou president de la Comissió Delegada de l'APEC a les Borges Blanques en la nova Junta del juny de 1923. S'implicà en política com a regidor de la CEDA de l'Ajuntament de les Borges del 21 de juny de 1935 al febrer de 1936. Víctima de la violència a la rereguarda durant la Guerra Civil espanyola, fou executat a les Borges l'1 de setembre de 1936.

ANCOS GUTIÉRREZ, Isabel De. Suplent núm. 2 com a independent en la candidatura d'AP-PDP-UL de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

ANDREU. Membre de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques el 16 de juny de 1912.

ANDREU ASQUÉ, Josep. Núm. 9 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació «Democràcia i Progrés» per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979. Núm. 7 d'ERC de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

ANDREU DOMENECH, Ramon. El 1927 demanà permís per a fer unes obres de desaigües que, segons el govern municipal, perjudiquen els interessos de l'Ajuntament de les Borges Blanques de tal manera que li demanaren d'acceptar un document de compromís amb 4 condicions.

ANDREU CAPDEVILA, José. Nomenat guàrdia jurat de l'ajuntament de les Borges Blanques el 23 de setembre de 1927. El 1930 va fer de vigilant del Canal d'Urgell com a guàrdia jurat però el 1931 es canvia per Juan B. Sans per veure com ho fa aquest darrer, no sense aixecar certa polèmica.

ANDREU PISA, Josep Maria. Durant la Guerra Civil espanyola fou voluntari com a mecànic del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna del Grup Tècnic a Pedrola.

ANDREU PONS, Miquel (les Borges Blanques, les Garrigues, 1980). Periodista. Estudià Humanitats, Periodisme i grau professional de Música. En l'àmbit professional forma part de la direcció del quinzenal *SomGarrigues*, on hi treballa des del 2012 com a redactor, és membre de la junta de Ràdio les Borges i del Grup de Periodistes Ramon Barnils, i ha impulsat l'obertura de la web de difusió turística LesGarrigues.cat. En l'àmbit associatiu ha estat membre i president de l'Ateneu Popular Garriguenc, soci del Centre Excursionista Borges-Garrigues i de La Banqueta. Ha estat guardonat amb el premi Pic d'Estats 2013 de la Diputació de Lleida en la categoria de Mitjans de Comunicació Locals.

ANDREU SEMENTÉ, Pere. Durant la Guerra Civil espanyola fou voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant d'Estat Català.

ANDREU SOLANS, Bienvenido/Benvingut (les Borges Blanques, les Garrigues, 10 de juny de 1898 - Mauthausen/Gusen, Àustria, 19 de febrer de 1941). Deportat al camp de concentració de

Mauthausen, stalag o presó V-D (Estrasburg) el 13 de desembre de 1940, primera matrícula 4571, on morí, o a Gusen, el 19 de febrer de 1941.

ANGLÉS FARRERONS, Josep Maria. Escriptor i polític. Núm. 4 a la llista electoral de la candidatura del Grup Independent d'Iniciatives de les Borges Blanques per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979. El 1980 publicà *Datos y esquemas de 60 cultivos*; el 1985 *Made in Spain*; el 1988 *Influencia de la luna en agricultura: y otros temas de principal interés para el campesino y gentes* que fou reeditat el 2013; i feu una incursió en la narrativa el 2014 amb *El Cavaller dels canelons* on, mitjançant relats curts, evocava bona part dels seus relats d'infantesa.

ANGLÉS MUNTÉ, José. Polític. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre el 19 de desembre de 1964 i el 9 de febrer de 1967.

ARAGON GONZALEZ, Teodor. Durant la Guerra Civil espanyola fou milicià del POUM de les Borges Blanques.

ARAGÜES, Enriqueta. El 10 de novembre de 1927 l'Ajuntament de les Borges Blanques acorda posicionar-se a favor de la sol·licitud amb certificat de dos facultatius per recluiar-la com a dement.

ARAGÜES BARRULL, Juan. Firmant com a propietari olivicultor el manifest per a la convocatòria de l'Assemblea d'olivicultors del 25 de setembre de 1910. Proposat per l'Ajuntament de les Borges Blanques com a suplent de la «Junta Pericial» de la 1a categoria que ha de nomenar l'«Administración de Hacienda» (8 de novembre de 1923).

ARAGÜES BARRULL, Pedro. Alcalde de les Borges Blanques en el mandat iniciat l'1 de juliol de 1897.

ARAGÜES PARCERISA, Josep (les Borges Blanques, les Garrigues, 3 de març de 1892 — 8 d'octubre de 1962). Fuster/carreter, propietari, sindicalista agrari i polític. Firma a l'acta del 20 de març de 1924. Regidor i segon regidor síndic de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 22 de març de 1924 al 7 d'octubre de 1926. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre el 18 d'octubre de 1934 i el 21 de juny de 1935 i d'aquesta darrera data fins al febrer de 1936. Durant la Guerra Civil espanyola fou detingut

el 5 de novembre de 1936 a les Borges, a l'edat de 44 anys, per part del Comitè d'abastiments de la columna Durruti al no voler-los-hi donar oli. Gràcies a la intervenció del republicà Josep Bardia Canela fou alliberat el 16 de gener de 1937. Regidor durant el franquisme en el mandat que inicià el 8 de febrer de 1940. Comptador de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges del gener de 1935 al juliol de 1936, i membre de la mateixa junta a partir del març de 1939. President de la Cooperativa de Sant Isidre entre el 1945 aprox. i el 21 de juny de 1952, i en un breu segon mandat entre el 8 d'abril de 1956 i el 9 d'octubre de 1956 interromput degut a una malaltia. Acusat d'estraperlo per part d'Esteban Josa Falcó. President de la Hermandad Sindical.

ARAU I CUTRINA, Jaume. Núm. 3 a la llista electoral de la candidatura del Partit Carlí de Catalunya (PCC) en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

ARCE PRIETO, Aníbal. Núm. 2 com a independent del PSC-PSOE de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

ARIMANY FERRER, Manel (n. Balaguer, la Noguera). Nascut a Balaguer però resident a les Borges Blanques on s'havia casat i amb habitatge al C/ Santiago Rusiñol. Treballà de secretari administratiu del Sindicat Comarcal Baix Urgell. El 5 de novembre de 1936 fou detingut a les Borges, a l'edat de 42 anys, pel Comitè d'abastiments de la columna Durruti i traslladat a Bujaraloz. Gràcies a la intervenció de Josep Bardia Canela va ser posat en llibertat el 23 de desembre de 1936.

ARQUÉS ARRUFAT, Daniel (les Borges Blanques, les Garrigues, 11 de juny de 1889 — 21 de gener de 1937). Visqué al c/ Carme, núm. 16. Casat amb Antonia Campillo/Campielo, tingueren dos fills en Daniel i en Ramon Arqués Campillo/Campielo. Al padró de 1924 hi constava que sabia llegir i escriure. Firmant com a propietari olivicultor el manifest per a la convocatòria de l'Assemblea d'olivicultors del 25 de setembre de 1910. El 1926 presenta factures per medicines per a pobres de beneficència. Regidor pel CT de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 16 d'abril de 1931 a ?. Membre de la comissió de Beneficència i Sanitat de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 d'abril de 1931 a ?. Víctima de la violència a la rereguarda durant la Guerra Civil espanyola, fou executat a les Borges el 21 de gener de 1937.

ARQUÉS ARRUFAT, Ramon (Juneda, les Garrigues, 29 juliol 1874 — les Borges Blanques, les Garrigues, 20 juny 1956). Notari i activista cultural i polític. Visqué al c/ Hospital núm. 11. Va estudiar Dret a la Universitat de Barcelona, on va entrar al Centre Escolar Nacionalista i conegué a Francesc Cambó i els ambients del catalanisme conservador. Un cop instal·lat a les Borges com a notari va fundar la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume, de la qual en fou tresorer/dipositari almenys des del 1928 al juliol de 1936 i del març de 1939 al 1956, i va ser el principal impulsor de la construcció i fundació del col·legi religiós Mare de Déu de Montserrat, de l'ordre dels frares caputxins. Notari de Maria Garsaball Giné. El seu cosí Ramon Arqués i Gorgues (1862-1933) va ser alcalde de Juneda durant la dictadura de Primo de Rivera. Durant la Guerra Civil fou detingut el 5 de novembre de 1936 i inculpat i absolt de 10 anys de presó pel segon Tribunal Popular de Lleida segons llista de l'Audiència. El tercer Tribunal Popular li féu un primer judici, celebrat el 24 de gener de 1937, i el condemnà a 10 anys de presó a més de decretar la confiscació dels seus béns, mentre que en segon judici, que tingué lloc el 27 de novembre del mateix any, en decretà l'absolució. El 1945 es jubilà de la feina de notari però continuà la seva activitat cultural dins del sindicat dels carlistes fins pocs dies abans de la seva mort el 20 de juny de 1956. El 1995 Melani d'Urgell li dedicà la monografia *Don Ramon Arqués i Arrufat: Cultura social, fe i catalanitat*, on elogiava i mitificava la seva figura establint-lo com un referent ineludible del catalanisme conservador local. El 1995 el govern municipal encapçalat pel convergent Josep Doménech li dedicà una plaça just davant del que havia estat la seva notaria i un monòlit amb un bust de coure. Tanmateix amb les obres de construcció de l'Espai Macià l'artista retirà l'obra i només queda en peus la pedra amb la dedicatòria.

ARQUÉS CAMPILLO, Daniel (les Borges Blanques, les Garrigues, 13 juny 1922 — 29 gener 1995). Oficial de notaria. Fill de Daniel Arqués Arrufat i d'Antonia Campillo, tenia un germà, en Ramon. Visqué al c/ Carme, núm. 16. i al padró de 1924 constava que sabia llegir i escriure. Fou Oficial habilitat interí del Jutjat de les Borges, nomenat pel Ministeri de Justícia el 20 de setembre de 1947, prengué possessió del càrrec el 24 de setembre del mateix any i cessà el 30 d'octubre de 1948 per Ordre ministerial del 20 d'octubre del mateix. Posteriorment va ser Oficial habilitat propietari per Ordre del Ministeri de Justícia del 22 de setembre de 1948, càrrec del qual prengué possessió el 30 d'octubre de 1948 i del que cessà el 31 de maig de 1982 per excedència voluntària després de 33 anys i 7 mesos de presumpte exercici, tot i que a la pràctica no ho feu mai i els diners del seu càrrec s'empraven per altres despeses del Jutjat.

ARQUÉS CAMPILLO, Ramon (les Borges Blanques, les Garrigues, 29 d'abril de 1920). Fill de Daniel Arqués Arrufat i d'Antonia Campillo/Campielo, tenia un germà, en Daniel. Visqué al c/ Carme, núm. 16 i al padró de 1924 hi constava que sabia llegir i escriure.

ARROYO, Eulàlia. El 10 de novembre de 1927 l'Ajuntament de les Borges Blanques li denega permís per a obrir un negoci al poble.

ARRUFAT, Antonio. Regidor entre el 8 de gener de 1858 i l'1 de gener de 1861, i entre l'1 de gener de 1861 i el 13 de gener de 1861, i entre el 13 de gener de 1861 i ??-??-18??.

ARRUFAT, Carles. Vocal de la Junta Directiva del CDR de les Borges Blanques escollida el 1920. Presentà una factura l'octubre de 1923 a l'Ajuntament de les Borges per obtenir el pagament de material de construcció.

ARRUFAT, D. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919.

ARRUFAT, Dolors. Casada amb Gabriel Ventosa Ruera.

ARRUFAT, Francisco. Membre de la Junta Rectora del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 21 d'abril al 30 de maig de 1912 i de l'1 de febrer de 1915 al 1918, i Tresorer de la mateixa del 30 de maig de 1912 al 5 de gener de 1913.

ARRUFAT, José. Presentà a l'Ajuntament de les Borges Blanques factures per treballs de serralleria, i d'altres realitzats a l'escorxador.

ARRUFAT, Juan. Polític. Batlle de les Borges Blanques el 1832 i regidor entre el 8 de gener de 1858 i l'1 de gener de 1861.

ARRUFAT ALDOMÀ, Ramon. Presenta instància per arrendar un quart de pluma d'aigua per la seva casa del núm. 6 del c/ Diputado Macia, i se li concedeix en les condicions habituals.

ARRUFAT ARRUFAT, Ramon (les Borges Blanques, les Garrigues, 1897 — Barcelona, 1981). Escriptor i activista polític, vinculat a diversos grups polítics nacionalistes catalans i independentistes fou membre destacat de la Joventut Catalanista de les Borges. Segons el seu testimoni fou ell qui clausurà JC degut a les pressions exercides per l'Alcalde Piqué i es refugià a Joventut Nova, el club de futbol de l'entitat. El 1925 decidí traslladar-se a Barcelona degut a que «l'alcalde de la dictadura em feia la vida impossible; era un tal Piquer» (sic) on passà a militar a Estat Català, publicant tant a *La Nació Catalana* com al butlletí *Estat Català*. Hi publicava sota el pseudònim Ramon de les Borges o Xublanc ja que era de cal Ramon del Blanco i se'l coneixia sota el nom del Xuxo. Tot i implicar-se en la fundació d'ERC ben aviat se'n distancià, així com de Macià, i es va involucrar amb els Elements d'Estat Català i més tard en el Partit Nacionalista Català. El 1933 publicà *Catalunya, poble dissortat*, juntament amb Josep Casals Freixes, i el 1934 *Catalunya, Pi i Maragall i el catalanisme*. Després de la Guerra Civil va militar al Front Nacional de Catalunya i encara va escriure *La solució Cambó* el 1946 i *La Unidad Hispánica: España y Catalunya: 1892-1939*, aquest sota el pseudònim de Pelayo Menéndez Solá, i la biografia *Macià: la trajectòria política d'una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe*, acabada d'escriure el 1969 que restà inèdita fins la seva publicació el 2007. Precisament pel text de *La Unidad Hispánica* fou detingut i condemnat per un consell de guerra a quatre anys de presó.

ARRUFAT CASALS, Ramon. Núm. 6 del Grup d'Iniciatives de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

ARRUFAT FARRÉ, Joana. Coneguda com «la Juanita». Filla de Ramon Arrufat Pastor, es casà amb Domingo Verdés Ribó conegut com «lo Roco». Destacà com a activista cultural en el món sardanista des dels anys seixanta quan formà part de la colla Roses Blanques entre 1965 i 1966. Des dels anys vuitanta exercí de monitora de sardanes en el Col·legi Mare de Déu de Montserrat dins del pla Saltem i Ballem. Membre de la colla Saltdespona, el 1998 cofundà i passà a dirigir la colla de punts lliures Brut Natura. També formà part de la junta de l'Agrupació Sardanista de les Borges.

ARRUFAT GINÉ, Josep. Alcalde el 1863. Té un monòlit dedicat a la seva memòria, per la reforma urbana de la bassa del Terrall en parc, al mateix passeig.

ARRUFAT GRIÑÓ, Pere. Núm. 14 (UDC) a la llista electoral de la candidatura de la Coalición Convergència i Unió en les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

ARRUFAT MINGUELLA, José. Presentà una instància per enderrocar i construir una casa al c/ Arrabal del Carmen de la Carretera de Lèrida núm. 22.

ARRUFAT PASTOR, Ramon (les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de setembre de 1943. Pare de la Juanita Arrufat Farré.

ARRUFAT RANDUA, Dolors (les Borges Blanques, les Garrigues, 11 d'abril de 1882). Casada amb José Rubió Mas. Visqué al c/ Hospital, núm. 39 i al padró de 1924 hi constava que sabia llegir i escriure.

ARRUFAT SALAT, Fernando. Presenta instància per fer obres a casa seva.

ARRUFAT SALAT, Juan. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques (del 25 de febrer de 1930 a ?). Regidor restituït el 25 de febrer de 1930 a la caiguda del govern Farrerons Güell per haver estat un dels més votats en les eleccions del 1917, 1920 o 1922. Membre de les Comissions de *Fuentes, Alumbrado y Cementerio* i de la del *Matadero* (del 30 d'abril de 1930 a ?).

ARRUFAT SANS, Marcel. Núm. 7 per UDC a la llista electoral de la candidatura de la CiU en les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979, i núm. 8 altre cop per UDC en la llista de CiU en les municipals del 8 de maig de 1983. Durant la transició s'implicà en el grup cultural el *Club Infantil*, vinculat al col·legi Mare de Déu de Montserrat, a partir del qual sorgí el Grup de Teatre Nissaga del que Arrufat formà part fins el 2010. Premi Olivera d'Or al Borgenc de l'Any del 1990.

ARRUFAT VALLÉS, Josep. Polític. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre el 17 de desembre de 1963 fins el 19 de desembre de 1964. Núm. 1 per UDC a la llista electoral de la candidatura de CiU en les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979, i altre cop en les municipals del 8 de maig de 1983.

ARRUFAT VALLÉS, Pere. Comptador del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques en el mandat iniciat el 29 de gener de 1933.

ASQUÉ VILAFRANCA, Francesc. Sol·licità a l'ajuntament de les Borges Blanques confeccionar el programa de Festa Major de 1931 com a industrial tipògraf que era i li fou concedit en detriment de Víctor Martí Esqué qui també ho havia demanat.

AYMERICH SANTANDREU, Ramon. Treballador i defensor del moviment cooperatiu a la comarca de les Garrigues, Ramon Aymerich ha estat vinculat durant més de 50 anys al Sindicat Agrícola del Pla d'Urgell SCCL, actual Agrària i Secció de Crèdit «La Borgenca» SCCL, on va entrar a treballar el 1952 com a peó i ajudant al gerent de l'entitat. El 1956, davant de la jubilació del vell gerent, Aymerich ocupà el seu càrrec el qual va ostentar fins a la seva pròpia jubilació el 2011. Fou vicepresident de la Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya durant més de vint anys, on treballà amb l'objectiu de promoure el desenvolupament econòmic dels socis cooperativistes i destacà pel seu fort compromís amb el moviment cooperativista agrari de Les Garrigues. També fou vicepresident de l'Associació de Seccions de Crèdit, cooperativa de segon grau vinculada a la FECAC. Guardonat amb la Medalla al Treball President Macià 2013.

AYUSO AYUSO, Fructuoso. Núm. 10 per AP en la candidatura d'AP-PDP-UL de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

BADIA SEGARRA, Antonio. Proposat, el 8 de novembre de 1923, per l'Ajuntament de les Borges Blanques com a suplent de la Junta Pericial de la 3a categoria que ha de nomenar l'Administració de Hisenda.

BAGET JAQUES, Antoni. Admès com a soci del Sindicat de Metges de Catalunya el 30 d'octubre de 1924.

BAIGET NICOLÁS, Buenaventura. Presenta factura per serveis llum elèctrica de 1922-23, 1er i 2on trimestres de 1923-24, «y per saldo sus D^{er} elevacion aguas de 1922-23»; llum per l'enllumenat públic finals 1923; per diverses bigues en diverses ocasions. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

BALANDRAS. Durant el Ple del 23 de juliol de 1931 s'explica com l'Ajuntament de les Borges Blanques havia tret grans quantitats de deixalles del seu pati, com amb els de Ricart Maco o Molí Olivat.

BALCELLS GUASCH, Adelina (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausada pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 2 de desembre de 1943.

BALCELLS PADRO, Pablo. Veí de Barcelona, fou proposat el 8 de novembre de 1923 per part de l'Ajuntament de les Borges Blanques com a membre de la Junta Pericial com a propietari que ha de nomenar l'Administració de Hisenda.

BALCELLS PERERA, Josep. El 3 de maig de 1931 l'Ajuntament de les Borges Blanques aprova concedir-li 25 ptes. de subsidi per a poder portar una filla seva a un hospital de Barcelona.

BALCELLS VILA, Josep Maria. Núm. 6 per UDC a la llista electoral de la candidatura de CiU en les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979, i núm. 9 altre cop per UDC en la llista de CiU en les municipals del 8 de maig de 1983.

BALCELLS RAUDUÀ/RONDUÀ/RANDUÀ, Isidro. Membre de la Junta Rectora del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 21 d'abril fins el 30 de maig de 1912, i del 30 de maig de 1912 al 5 de gener de 1913; vocal del Consell Rector en el mandat que s'inicià el 31 de gener de 1931; i vocal primer del mateix en el mandat que començava el 29 de gener de 1933. Membre de la Junta de la Primera Secció del mateix Sindicat el 16 de juny de 1912, i de l'1 de novembre de 1928 al 20 de gener de 1929. Infermer de la Junta de la Primera Secció del sindicat el 15 de gener de 1928, vocal de la mateixa del 20 de gener de 1929 al 26 de gener de 1930, i vocal de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del gener de 1934 al juliol de 1936.

BALETA BULEDA, Francisco. Notari de les Borges Blanques el 1774.

BALSELLS BALSELLS, Josep. Núm. 8 a la llista electoral de la candidatura de l'«Agrupació Nacionalista Borgenca» per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979, i núm. 7 com a

independent per la candidatura d'Agrupament d'Esquerra Catalana en les municipals del 8 de maig de 1983.

BALSELLS/BALCELLS GARSABALL, Agripí/Agripí. Regidor d'ERC a l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat iniciat el 24 d'octubre de 1936.

BALSELLS QUERALT, Josep. Havent satisfet l'import fixat per a la concessió de la propietat d'un nínxol al cementiri municipal el Ple de l'Ajuntament de les Borges li lliura el títol de propietat el 16 de març 1933.

BARBERÀ ARRUFAT, Rosa. Muller de Juan Cornudella, industrial propietari d'una fàbrica de teules. El juliol de 1931 l'Ajuntament de les Borges Blanques li compra la finca que està registrada amb el seu nom situada al costat del solar del Grup Escolar on hi ha terra que el seu marit usa per a la fàbrica.

BARBERÀ VILA, Genari/Genar (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Vocal d'ERC del Comitè de Milícies Antifeixistes de les Borges Blanques entre el 21 de juliol i el 24 d'octubre de 1936. Primer tinent d'alcalde per ERC en el mandat iniciat el 24 d'octubre de 1936. Membre del Comitè permanent del consistori en representació d'ERC. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 14 d'octubre de 1940.

BARDAGI, Xavier. El maig de 1931 consta com a membre de la comissió Homenatge a Macià.

BARDAGÍ GARSABALL, Javier. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

BARDIA, Angel. El maig de 1931 l'Ajuntament de les Borges Blanques li paga 50,25 ptes. per cera per funcions religioses.

BARDIA, Gabriel. Tresorer dimissionari el desembre de 1934 de la Junta de la Comissió Delegada de l'APEC a les Borges. El substituí Emili Aldomà Gomer.

BARDIA, Josep. Espia al servei del bàndol franquista durant la Guerra Civil espanyola.

BARDIA ALDOMÀ, Jordi. Núm. 1 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació Nacionalista Borgenca per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979, i núm. 13 com a independent per la candidatura d'Agrupament d'Esquerra Catalana en les municipals del 8 de maig de 1983.

BARDIA CANELA, Francesc/Francisco. Polític. Vocal de la Junta Directiva del CDR de les Borges Blanques escollida el 1920. Membre de la Candidatura Nacionalista Popular de la JC de les Borges a les eleccions municipals del 3 de febrer de 1922. Regidor de l'Ajuntament de les Borges entre el 20 d'octubre de 1926 i el ?; del 25 de febrer de 1930 al 6 de maig de 1930. Membre de la Comissió de Policia Urbana i Rural, Foment i Obres del 25 d'octubre de 1926 a ?; de la de Beneficència i Sanitat del 30 d'abril de 1930 a ?). Individu del Sometent de les Borges el 1928. Major contribuent a la caiguda del govern de Josep Maria Farrerons Güell el 25 de febrer de 1930. El maig de 1930 fou destituït com a regidor per l'alcalde Enrique Claveria Iglesias i el Govern Civil de Lleida, i substituït per Francisco Rubinat Farregut. Regidor pel CDR/USC de l'Ajuntament de les Borges del 14 d'abril de 1931 a ?, segon tinent d'alcalde del 14 d'abril 1931 a ?, i membre de la comissió de Beneficència i Sanitat del 26-IV-1931 a ?. El maig de 1931 era membre de la comissió Homenatge a Macià. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges a la columna Durruti-Farrás a Bujaraloz.

BARDIA CANELA, Josep (n. les Borges Blanques, les Garrigues). De renom lo Josepet de la Beba. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida.

BARDIA CAPDEVILA, Ramón. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

BARDIA FARRÉ, Josep (m. les Borges Blanques, les Garrigues, 26 febrer 2015). Polític. Núm. 1 a la llista electoral de la candidatura del Grup Independent d'Iniciatives de les Borges Blanques per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979 i altre cop cap de llista pel Grup d'Iniciatives de les Borges Blanques en les municipals del 8 de maig de 1983. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques pel GIB entre el 19 d'abril de 1979 i el 24 de maig de 1983/7 de maig de 1983; i altre cop pel GIB entre el 24 de maig de 1983 i el 30 de juny de 1987/9 de juny 1987.

BARDIA MIARNAU, José. Escollit vice president de la Junta Directiva del Foment Borgenc el 14 de gener de 1922. Proposat per l'Ajuntament com a suplent de la Junta Pericial de la 3a categoria que ha de nomenar l'Administració de Hisenda (8 novembre 1923). Individu del Sometent de les Borges

Blanques el 1928. El maig de 1931 consta com a morós per les obres de construcció de voravia de les cases parelles del c/ del Carme amb un deute de 231,78 ptes. Se li concedeixen 5 dies per a pagar la factura però Daniel Arqués parla en nom seu per dir que espera cobrar un fons per a pagar el primer plaç de la factura i al juliol se li concedeixen 15 dies per pagar tota sota amenaça d'enviar-la a l'agent executiu. En un Ple de finals de desembre de 1932 s'informa del mal estat i les queixes que generava la paret del seu edifici a la partida de Torressala (?) i, malgrat les gestions perquè ho arreglés, el batlle Navés va fer visitar la finca pel capatàs d'obres i dictà que s'havia d'arreglar immediatament per evitar algun accident. D'acord amb això el Ple aprovà que la brigada procedís a l'enderroc i el cost se li fes abonar al propietari. L'assumpte torna a la llum el març de 1933 quan el regidor Pere Giné Giné en demana l'enderroc «ja que és un perill constant pels vianants». El batlle Navés, però, comunica que se li han concedit pròrroques perquè la finca està afectada per un projecte d'adquisició per part d'una entitat pública i la pròrroga s'allargarà fins a saber el resultat del projecte.

BARDIA MINGUELLA, Ramón. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

BARDIA PAU, Ramon. Presentà una factura a l'Ajuntament de les Borges Blanques per cera per a funcions i una lletra de canvi del *Diccionario Salvat*. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

BARDÍA TARRAGÓ, Gabriel. Suplent núm. 1 per AP en la candidatura d'AP-PDP-UL de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

BARDÍA TARRAGÓ, José Ramón. Núm. 8 per AP en la candidatura d'AP-PDP-UL de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

BARTOLO, Teresa. El juliol de 1932 consta que la casa d'Amàlia Giné Ricart de la Plaça Constitució núm. 1 donava per l'esquerra amb la de Teresa Bartolo i altres.

BATLLE, Juan. Vocal del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 26 de gener de 1930 al gener de 1931.

BATLLE MINGUELLA, Joan. Vocal del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 15 d'octubre al 16 de desembre de 1931.

BATLLE I SEGARRA, Jordi. Núm. 12 a la llista electoral de la candidatura del Partit Carlí de Catalunya (PCC) en les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

BATLLO, Gregorio. Pintor. L'octubre de 1923 presentà una factura a l'Ajuntament de les Borges Blanques pel blanqueig de les escoles.

BELART BERNAT (RICART?), José/Josep Maria. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 20 d'octubre de 1926 al 25 de setembre de 1927; del 10 de novembre de 1927 a l'1 de maig de 1928 (?); a partir de l'1 de maig de 1928; i a partir del 30 d'abril de 1930. Membre de la Comisión de Fuentes Alumbrado y Cementerio i de la del Matadero, ambdues a partir del 25 d'octubre de 1926; de la de *Goberación y Hacienda* i de la del *Matadero* a partir del 30 d'abril de 1930. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Vice president de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges del gener de 1934 al juliol de 1936. Considerat requetè hagué de fugir del poble després que la col·lectivitat agrícola de la CNT-UGT li incautès 59 jornals de terra, que corresponien a una finca del secà i una altra del regadiu.

BELART RICART, José. Alcalde accidental de les Borges Blanques del 22 de gener de 1893 a l'1 d'agost de 1893.

BELLART PEDROL, Manel. Durant la Guerra Civil espanyola fou voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant d'Estat Català.

BELLMUNT COTS, Ramon. Número 10 a la candidatura del Front d'Obrers i Pagesos de les Borges Blanques en les eleccions municipals del febrer de 1934.

BELLMUNT SERRANO, Jaume. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 10 de setembre de 1940.

BELTRAN, Josep. Premi Olivera d'Or al Borgenc de l'Any del 1996.

BENET, Antonio. El maig de 1928 tenia una propietat que tocava amb el dipòsit vell d'aigua del c/ Sant Pere 55.

BENET, José. El maig de 1928 tenia una casa a les Borges Blanques que tocava a la presó del municipi.

BENET BENET, Benito. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

BENET CORRETGÉ, Joan (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Durant la Guerra Civil espanyola fou voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna Carles Marx, i milicià del POUM de les Borges Blanques. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 7 de setembre de 1943.

BENET FAVIÀ, Francesc. Processat pels fets d'octubre de 1934. Condemnat a 9 mesos de presó a la presó de Lleida. En llibertat el 17 de desembre de 1934.

BENET FARRÉ, Antoni. Durant la Guerra Civil espanyola fou voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant Estat Català.

BENET FARRÉ, Joan. Durant la Guerra Civil espanyola fou voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna Villalba al Front d'Osca.

BENET FAURA, Domenec. Durant la Guerra Civil espanyola fou voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant Estat Català.

BENET MALLOL, Pere. Alcalde de les Borges Blanques de l'1 de juliol de 1883 a una data indeterminada, i de l'1 de juliol de 1891 a l'1 de gener 1893. Probablement tenia filiació política republicana. Un dels dos subscriptors borgencs, juntament amb Manuel Sábi, de la publicació *Album històrich, pintoresch y monumental de Lleyda y sa provincia* (1880), escrita per Josep Pleyan de Porta i Frederic Renyé i Viladot. Durant la Segona República el c/ Sant Pere durà el seu nom degut al dipòsit que hi feu construir durant el seu segon mandat com a alcalde.

BENET I PELEGRÍ, Carme (les Borges Blanques, les Garrigues, 21 febrer 1944). Artista i política. Com a muralista realitzà els relleus de la façana de la Biblioteca Marquès d'Olivart, els frescos monumentals de l'Església Parroquial i de l'ermita de Sant Salvador de les Borges, així com el retaule sobre fusta del Baptisme de Jesús de la capella del Baptisteri de la Catedral de Lleida el 2007. Fou escollida la primera alcaldessa de la història de les Borges Blanques per CiU entre el 14 de juny de 2003 i el 16 de juny de -2007 (26 maig 2007). Posteriorment fou consellera de l'IEI. Premi Olivera d'Or al Borgenc de l'Any del 1991.

BENET/BONET PELEGRÍ, Ramon (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Durant la Guerra Civil espanyola fou voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant Estat Català. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 24 de novembre de 1943.

BENET PIFARRÉ, Ramon (n. les Borges Blanques). Durant la Guerra Civil espanyola fou voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant d'Estat Català. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 10 de setembre de 1943.

BENET PLÁ, Josep. El juliol de 1931 l'Ajuntament de les Borges Blanques li aprova la sol·licitud d'arrendar 1/4 de ploma d'aigua a la seva casa delc/ la Creu núm. 22.

BENET PUIG, Ramon. Durant la Guerra Civil espanyola fou voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna del POUM.

BENET SEMENTÉ, Josep. Núm. 5 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació Nacionalista Borgenca per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979, i núm. 2 com a independent per la candidatura d'Agrupament d'Esquerra Catalana en les municipals del 8 de maig de 1983.

BERGÓ CASTELL, Benet. El maig de 1931 la comissió de Foment de l'Ajuntament de les Borges Blanques aprova una instància seva per tal de poder efectuar obres en la seva casa.

BERGUÉS GALLART, Antonio. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

BERGUES SOLÉ, José. El juliol de 1928 no fou escollit nou Veterinari titular i inspector de carns pel Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques al no aconseguir cap vot (10 vots a favor de Rodolfo Gomez Otal).

BERNAT GAYA, Josep (n. els Torms, les Garrigues). Propietari. El 1937 era vidu amb 3 filles, tenia 62 anys i vivia al c/ Carme núm. 7, 1a. Durant la Guerra Civil espanyola fou inculpat i absolt de 30 anys de presó pel segon Tribunal Popular de Lleida segons llista de l'Audiència de Lleida. Ingressà a la presó el 25 de novembre de 1936. El tercer Tribunal Popular li féu un primer judici el 27 de febrer de 1937 acusat de desafecció al règim com a cap d'Acció Ciutadana als Torms i el condemnà a 30 anys de treballs per a la comunitat i la confiscació de part dels seus béns (20%). En un segon judici celebrat el 23 de setembre del mateix any se'l condemnà a 2 anys d'internament en un camp de treball i la confiscació de part dels seus béns.

BERTRAN PUJOL, Francisco. Presentà una instància a l'Ajuntament de les Borges Blanques per embellir la façana de casa seva núm. 11 de l'Arrabal del Carmen, km 22 de la carretera de Lleida a Tarragona, i s'aprovà. També va presentar una factura per ciment facilitat per ell a l'arreglar la cera de davant de casa seva del c/ Arrabal del Carmen.

BERTRAN RIUS, Francesc (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de gener de 1944.

BOADA, Jacint. Constructor de la Biblioteca Popular de la Mancomunitat a les Borges Blanques.

BOIRACH CARNÉ, Antònia. El 16 de març de 1933 a petició d'Amadeu Companys Alsinet es demanà a l'Ajuntament de Les Borges Blanques traspasar a l'amillament i a nom de Pere Companys Alsinet una finca seva que posseïa com a successor d'Antònia Boirach Carné. La finca estava inscrita a l'amillament a nom d'Antònia Boirach Carné i es descriu com a «Rústega, situada a la partida «Colls», camp, oliveres i secà, d'extensió cinc jornals i vint-i-un cèntims de porca; limitada a Orient, Antoni Alsinet; Sud, camí i Francesc Torà; Oest Francesc Torà, i Nord, Pere Vallès.» Presentà com a prova l'expedient d'informació possessòria instruït pel Jutjat de

Primera Instància del Partit. S'acorda que per mitjà de la Junta Pericial es traspassi durant el mes d'abril.

BOIX QUER, Manuel (n. Cervera, la Segarra). Es presentà a la plaça de secretari de l'Ajuntament de les Borges Blanques i rebé 3 vots en el Ple de l'1 d'agost de 1927.

BOIXET, Antonio. Presentà diverses factures per treballs de fusteria a l'Ajuntament de les Borges Blanques entre l'octubre de 1923 i el març de 1924. L'Ajuntament va pagar-li una factura com a fuster per materials de 51,50 ptes, d'acord amb la decisió del Ple del 10 de novembre de 1927.

BOIXET, Joaquim. Va presentar una factura per treball de fusteria a l'Ajuntament de les Borges Blanques segons consta al Ple del 18 d'octubre de 1923.

BOIXET, Magina. L'Ajuntament de les Borges Blanques la pagà per netejar la casa de la ciutat el gener de 1924. També va presentar una factura per 18 carretades d'arena segons el Ple del 23 de gener de 1926.

BOIXET CARBONELL, Joaquín. Membre de la Junta de vocals associats de l'Ajuntament de les Borges Blanques formada l'1 d'octubre de 1923. Regidor de l'1 d'octubre de 1923 fins el 22 de març de 1924. Membre de la «Comisión de Policía urbana y rural, fomento y obras» del 4 d'octubre de 1923 fins el 22 de març de 1924. El Ple de l'Ajuntament aprovà, el 19 de juliol de 1931, pagar-li una factura de 112 ptes. per treballs de fusteria.

BOLADERES ROMA, Guillermo de. Veí de Barcelona. Membre de la Junta Pericial de la 1a categoria en el mandat iniciat el 8 de novembre de 1923.

BOLDÚ, Francisco. Membre de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques el 16 de juny de 1912. També presidí la Junta de la Segona Secció: Venda i compra de cereals del mateix sindicat a partir del 9 de gener de 1913.

BOLDÚ, Maria. Presentà una factura a l'Ajuntament de les Borges Blanques per tabac donat com a obsequi per l'Oficialitat del regiment de la Albuera.

BOLDÚ, Pere. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919, i vocal de la nova Junta Directiva escollida el 1920. Esmentat a la carta de Francesc Macià i Llussà a Pau Segura i Rovirosa del 9 de juny de 1921 per formar part de la nova junta del CDR de les Borges Blanques.

BOLDÚ, Pere. Secretari del comitè comarcal de les Garrigues del POUM. Detingut a finals de juliol de 1937 per part de les forces d'ordre públic republicanes.

BOLDÚ ALBERT, Ramón. Núm. 9 per AP en la candidatura d'AP-PDP-UL de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

BOLDÚ BARBERÀ, Cosme. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant d'Estat Català durant la Guerra Civil espanyola.

BOLDÚ BARBERÀ, Rosa. Casada amb Alexandre Chillón Boldú.

BOLDÚ BOLDÚ, Ramona. Núm. 11 d'ERC de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

BOLDÚ CARBONELL, José. Secretari de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques a partir del 26 de gener de 1930.

BOLDÚ COBRELLA/CORBELLA, Marcelino/Marcel·lí (les Borges Blanques, les Garrigues, 7 abril 1903 — Gusen/Castell de Hartheim, Àustria, 30 setembre 1941). Casat amb una lleidatana de cognom Soberà, tingueren un fill, Marcelino Boldú Soberà. Membre de la policia secreta de la Generalitat de Catalunya. Deportat al camp de concentració de Mauthausen, stalag o presó IX-A (Ziegenheim) el 13 d'agost de 1940, primera matrícula 3780, morí en una cambra de gas el 30 de setembre de 1941 a Gusen, o al Castell de Hartheim on hauria estat traslladat el 21 de setembre de 1941.

BOLDÚ DOMÉNECH, Sebastià. Vocal del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques escollit el 26 de gener de 1936.

BOLDÚ FERRÀNDIZ, Josep Maria. President interí de la Cooperativa de Sant Isidre de les Borges Blanques entre el 17 de maig de 2004 al 8 de juny de 2004 per dimissió del president Vicent Bresolí Roig.

BOLDÚ GARSABALL, Anton/Ramon. De cal Tio. Es negà a vendre la seva propietat a l'Ajuntament de les Borges Blanques que volia ampliar el pati del Grup Escolar perquè no estava d'acord amb la valoració que en féu el pèrit, de manera que el Ple acordà expropiar-li el 30 de juliol de 1931. Finalment, el 21 de novembre, acordaren fer una permuta per una finca situada al final del c/ Batlle Benet (actual c/ Sant Pere).

BOLDÚ GASSOL, Sebastià. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna Villalba al Front d'Osca durant la Guerra Civil espanyola. Núm. 2 d'ERC de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

BOLDÚ PIFARRÉ, Gaspar. Vocal de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del gener de 1931 al gener de 1934.

BOLDÚ PIFARRÉ, Ramon. Vocal de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del gener de 1934 al juliol de 1936, i membre de la mateixa junta a partir del març de 1939. Regidor de la Comissió Gestora de les Borges del 8 de gener de 1939 al 8 de febrer de 1940, mandat durant el qual també fou membre de la Comissió de Governació i fou delegat per la Recuperació Artística.

BOLDÚ PIQUÉ, Luís. Dipositari o Caixer municipal de l'Ajuntament de les Borges Blanques durant la dictadura de Primo de Rivera. Un cop proclamada la República se'l volgué suspendre de feina o baixar-li el salari altre cop degut a que era un càrrec de la dictadura. L'afer acabà el maig de 1931 amb una oferta del govern municipal per continuar en el càrrec per evitar un expedient disciplinari.

BOLDÚ RIUS, Antoni. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant Estat Català durant la Guerra Civil espanyola.

BOLDÚ ROIG, Emili. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna Lenin a Alcubierre durant la Guerra Civil espanyola.

BOLDÚ SEGARRA, Josep. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant d'Estat Català durant la Guerra Civil espanyola.

BOLDÚ SOBERÀ, Marcelino. Fill de Marcelino Boldú Corbella i una lleidatana de cognom Soberà. Amb la seva mare s'exiliaren a Veneçuela.

BOLDÚ Y TRULLÀ, Juan. Pagès de les Borges Blanques. La seva casa tocava amb la de Francisco Cerdà y Calaf i Magdalena Cerdà y Alegre situada a l'Arraval de Lleida el 1832.

BOLDÚ VALLÉS, Carme. Necessità rebre beneficència pública de l'Ajuntament de les Borges Blanques a partir del 21 de novembre de 1931.

BOLDÚ VILADOT, Gaspar (1857—1954). De família de tradició carlina als 16 anys s'enrolà com a voluntari en un grup format a les Borges que, partint el 15 de maig de 1873, acabaria ingressant en una partida carlista del general Tristany. Participà en accions de guerra a Cervera, Igualada —on fou ferit—, Manresa, Prades i al setge de la Seu d'Urgell —on va ser empresonat amb el Bisbe Caixal i Estradé—. Fou Tinent Honorari de l'exèrcit espanyol gràcies al reconeixement que el règim de Franco feu als combatents carlistes. Aportà 700 ptes. a la refundació de la Cooperativa Sant Isidre el 1949.

BOLDÚ VILES, Juan/Joan. Vice president de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 20 de gener de 1929 al 26 de gener de 1930. Vocal del Consell Rector en el mandat que s'inicià el 31 de gener de 1931, i membre del mateix del 15 d'octubre al 16 de desembre de 1931.

BONELL ANDREU, Josep. Número 8 a la candidatura del Front d'Obrers i Pagesos que es presentà a les eleccions municipals de les Borges Blanques del febrer de 1934.

BONET, Josep. Vocal del Comitè de Milícies Antifeixistes de les Borges Blanques entre 21 de juliol i el 24 d'octubre de 1936.

BONET VIVES, Pedro. Vocal del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 15 de gener de 1928 al 20 de gener de 1929; membre del mateix que finalitzà mandat el 26 de gener de 1930; també en fou vocal entre el 26 de gener de 1930 i el gener de 1931. Vocal de la Junta de la Caixa Rural del 20 de gener de 1929 al gener de 1930; i vocal de la Junta Administrativa de la mateixa del gener de 1930 al gener de 1932.

BONILLA RAMÍREZ, Encarnación. Núm. 8 com a independent a la llista electoral de la candidatura de CiU en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979, i suplent núm. 2 per UDC altre cop a la llista de CiU en les municipals del 8 de maig de 1983.

BORDES MONPEO, Emilio. Pagès. El 1938 estava casat i vivia al c/ Corts Catalanes núm. 11 de les Borges Blanques. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència a l'edat de 44 anys, fou detingut el 19 de març de 1938. Va ser jutjat el dia 25 del mateix mes acusat de desafecció al règim per pertànyer al POUM.

BORRELL ANDREU, Josep. Milicià del POUM de les Borges Blanques durant la Guerra Civil espanyola.

BORRET FARRÉ, Antoni. Milicià del POUM de les Borges Blanques durant la Guerra Civil espanyola.

BOSALS, Ramón. L'Ajuntament de les Borges Blanques li pagà, segons acord del 16 de juny de 1931, una factura de 166,25 ptes. per senyeres, domassos i banderes confeccionades en motiu de la proclamació de la República a Catalunya i a Espanya.

BOSCH, José. Primer tinent d'alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre com a mínim el 8 de gener de 1858 fins l'1 de gener de 1861, i regidor entre l'1 i el 13 de gener de 1861, i en el mandat que inicià en aquesta darrera data.

BOSCH, Ramon. Secretari Junta Rectora del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 21 d'abril al 30 de maig de 1912, i del 30 de maig de 1912 al 5 de gener de 1913.

BOSCH DOMÉNECH, Elias/Elies. Vocal de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques el 15 de gener de 1928. Membre de la mateixa junta de l'1 de novembre de 1928 al 20 de gener de 1929.

BOSCH GORGUES, Roman/Ramon (n. Juneda, les Garrigues). Comerciant de teixits i fabricant de gel. Visqué al c/ Francesc Macià núm. 15 de les Borges Blanques. El gener de 1924 va presentar una instància a l'Ajuntament de les Borges perquè se li arrendés un terreny entre la carretera d'Arbeca, la via del tren i la font dels rentadors públics durant 90 anys on construiria una fàbrica de gel artificial, pagaria 5 pessetes d'arrendament anual durant 90 anys i l'edifici quedaria propietat de l'Ajuntament en acabar l'arrendament. Sabem que la operació tingué èxit i anys més tard, el 19 de juliol de 1931, el consistori li aprovà la sol·licitud de propietat d'1/4 de ploma d'aigua per a la fàbrica de gel de la carretera de Bellpuig. Durant la Guerra Civil va ser detingut el 5 de novembre de 1936, a l'edat de 56 anys, juntament amb un altre grup de veïns de les Borges per part del Comitè d'abastiments de la columna Durruti al no facilitar-los-hi oli d'oliva, i traslladat a Bujaraloz (Osca). Gràcies a la intervenció de Josep Bardia Canela fou posat en llibertat el 16 de gener de 1937.

BOSCH MINGUELLA, Ramon. El 1938 era soldat de la companyia de Sapadors de la 84 brigada mixta, 60 divisió del XVIII cos de l'exèrcit i residia a les Borges Blanques. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència per desafecció al règim, expedient realitzat el 17 de novembre de 1938.

BOSCH RIUS, Jaume Ramon. Núm. 13 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupación Independientes en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979. Núm. 3 d'ERC de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983

BOSCH SAFONT, Jaime. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

BOSCH VILA, Jaime. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

BOTAM CASALS, Joan (les Borges Blanques, les Garrigues, 21 setembre 1926). Sacerdot de l'Ordre dels Frares Menors Caputxins. Botam es doctorà en Teologia a la Universitat Pontifícia de Salamanca i a la Pontifícia Universitat Gregoriana de Roma el 1955. Estudiós de la cultura catalana,

mostrà un gran interès per les iniciatives vinculades a la pau i l'ecumenisme que el portaren a col·laborar en la resistència antifranquista. D'aquesta manera jugà un paper important en la Caputxinada de 1966, i posteriorment ha fundat el Centre Ecumènic de Catalunya (1984), la Plataforma Intercultural Barcelona (1992). El 2010 va rebre la Creu de Sant Jordi que atorga la Generalitat de Catalunya.

BOTÁN FALCÓ, Ramón (les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Lleida, el Segrià, 25 març 1939). Mor a l'Hospital Mòbil Exèrcit del nord. Les seves restes es van traslladar del cementiri de Lleida al Valle de los Caídos.

BRESOLÍ ROIG, Antoni. Núm. 4 per UDC a la llista electoral de la candidatura de CiU en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979, i núm. 2 en les municipals del 8 de maig de 1983.

BRESOLÍ ROIG, Vicent (n. 28 maig 1936). Núm. 2 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupación Independientes en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979. Núm. 4 com a independent en la candidatura de CiU de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983. President de la Cooperativa de Sant Isidre de les Borges Blanques entre el 27 de desembre de 2002 i el 13 de maig de 2004.

BRETÓN MARTÍNEZ, Eusebio. Agent judicial del Jutjat de les Borges Blanques per Ordre del Ministeri de Justícia del 18 de desembre de 1950, càrrec del qual prengué possessió el 23 de gener de 1951 i del que cessà l'1 de febrer de 1960 per trasllat a Villacañas (Toledo).

BUENO LLUCH, José. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

CABAU I RUBIÓ, Matías. Núm. 10 a la llista electoral de la candidatura del Partit Carlí de Catalunya (PCC) en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

CAELLES I BENET, Jaume. Polític. Membre de la Candidatura Nacionalista Popular de la JC de les Borges a les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 de febrer de 1922.

CAMARASA ROSERA, Ramon (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 4 d'agost de 1943.

CAMBRODÍ ALDOMÀ, Antonio (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Metge. Fill d'Emilio Cambrodí Cortadelles.

CAMBRODÍ CORTADELLES, Emilio. Membre del patronat de la Biblioteca Popular. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques (de l'1 d'abril de 1922 fins ?; i del 20 d'octubre de 1926 al ?; del 25 al 26 de febrer de 1930; del 30 d'abril de 1930 a ?). Proposat per l'Ajuntament el 8 de novembre de 1923 com a membre de la Junta Pericial de 2a categoria que ha de nomenar l'Administració de Hisenda. Membre de la Comisión de Gobernación y Hacienda del 25 d'octubre de 1926 a ?; i de les de *Policia Urbana y Rural, Fomento y Obras* i de la de *Gobernación y Hacienda* (del 30 d'abril de 1930 a ?). Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Major contribuent a la caiguda del govern de Josep Maria Farrerons Güell el 25 de febrer de 1930. Dimiteix del càrrec de regidor el 26 de febrer de 1930 al·legant motius de salut i per ja haver estat regidor els sis anys anteriors però continuarà en el càrrec. Segon tinent d'alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques (del 29 de gener de 1931 a ?).

CAMBRODI FARRÁN, Emilio. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

CAMÍ, Josep. El Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques acordà, el 26 de maig de 1931, pagar-li 4,10 ptes. per queviures donats als pobres.

CAMÍ FALCÓ, Ramón. Vocal de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques a partir del 26 de gener de 1930.

CAMÍ MÓNICO, Josep. Núm. 10 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació Nacionalista Borgenca per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979, i núm. 2 com a independent per la candidatura d'Agrupament d'Esquerra Catalana en les municipals del 8 de maig de 1983.

CAMÍ SEGURA, Àngel. Propietari d'una fàbrica d'oli i confiteria a les Borges Blanques. Presentà, en diverses ocasions, factures per cera subministrada a l'Ajuntament de les Borges; per dolços; per

cera per a funcions religioses; per a ciris i altres durant la dictadura de Primo de Rivera. El Ple de l'Ajuntament acordà pagar-li 100,80 ptes. per cera per a funcions religioses el 26 de maig de 1931. L'octubre de 1936 el Comitè Antifeixista de les Borges li incautà la fàbrica causant-li un perjudici valorat en 189.315 ptes.

CAMÍ SEGURA, Josep. Advocat de les Borges Blanques. Casat amb Consolació Mónico Piqué, de cal Pana. Sa tieta era la Teresa Segura Aixalà.

CAMÍ VALLÉS, Angel. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

CAMÍ VALLÉS, Ramón. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

CAMPILLO, Antonia (n. Mazarrón, Múrcia, 15 abril 1895). Casada amb Daniel Arqués Arrufat, tingueren dos fills, en Daniel i en Ramon Arqués Campillo. Visqué al c/ Carme, núm. 16 i segons el padró de 1924 sabia llegir i escriure.

CANELA, Pau. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre el 8 de gener de 1858 i l'1 de gener de 1861, i entre l'1 de gener de 1861 i el 13 de gener de 1861, i entre 13 de gener de 1861 i ?.

CANELA COTS, José/Josep. Presenta una instància a l'Ajuntament de les Borges Blanques per tancar el seu pati amb els carrers Catalunya i Comercio travesseres primera i segona del c/ Industria, i després s'aprovà. Presenta instància per inaugurar un cafè bar servit per senyoretas/cambreres abans de festes, passa a estudi de la comissió de Sanitat. Finalment la petició fou denegada al·legant la proximitat a unes escoles. Propietari del Cafè de Les Palmeres, un prostíbul situat al c/ Catalunya. Al març de 1932 hi ha un escàndol i l'Ajuntament li exigeix complir la llei i la higiene de manera que ell s'hi avé i assegura que anirà a Lleida a veure com ho tenen allà. Es queixa, juntament amb Joan Josa Vilafranca, per la decisió de l'Ajuntament de les Borges de declarar de secà uns terrenys de la seva propietat a la partida "Tres" (c/ Jaume I o Ensenyança).

CANELA RICART, Ramon. Sol·licità a l'Ajuntament de les Borges Blanques l'arrendament d'1/4 de ploma d'aigua per a la seva casa de l'Avinguda de la República núm. 125, i s'aprovà. Posteriorment va sol·licitar poder obrir una rassa per on col·locar la canonada d'aigua potable.

CAPELL, Josep. Tenia una botiga al c/ Concepció Soler el març de 1932.

CAPELL BORDALBA, Josep. L'Ajuntament de les Borges Blanques li concedí permís per a realitzar obres el juliol de 1931.

CARBONELL, Juan. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques el 1832.

CARBONELL MIRÓ, Joan. Milicià del POUM de les Borges Blanques durant la Guerra Civil espanyola.

CARBONELL ROMANS, Domingo. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

CARBONELL VALLÉS, Pere. Vocal del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 27 de gener de 1935 al 26 de gener de 1936, i altre cop en el consell escollit en aquesta darrera data.

CARLES MONELL, Pau (Les Borges Blanques, les Garrigues, ?/Juneda, les Garrigues, 10 setembre 1869 — 23 agost 1936). Ordenat sacerdot el 1895, serví a les parròquies de Benavent, Corbins, la Figuera, Tolva i, en esclatar la Guerra Civil, era capellà de les Carmelites Tereses de la Bordeta (Lleida). En esclatar el conflicte tenia fugí de Lleida i es refugià a les Borges però fou empresonat juntament amb el sacerdot Francesc Pelegrí Mir. Víctima de la violència a la rereguarda durant la Guerra Civil espanyola, fou executat a les Borges la nit del 23 al 24 d'agost de 1936 a l'edat de 66 anys.

CARLES MONELL, Ramón. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

CARRÉ BONET, Lluís (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Afiliat al CRE. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 2 desembre 1943, fou acusat de participar en la crema de l'església parroquial i dels registres i l'arxiu notarial de les Borges. Va ser condemnat a una pena de presó de 12 anys i un dia.

CARRERA, Dolores. Presentà a l'Ajuntament de les Borges Blanques unes factures per carn per a beneficiència.

CARRERA DOMÈNECH, Josep. L'agost de 1931 passà a la comissió d'Obres de l'Ajuntament de les Borges Blanques una instància seva per a fer obres al c/ Creu núm. 42.

CARRERA GUIU, Josep (Les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Lleida, el Segrià, 30 abril 1940). Milicià del POUM de les Borges Blanques, sembla que tenia antecedents tradicionalistes. Secretari particular d'Amadeu Pons. Implicat en l'assassinat de Ramon Farré Palau en els anomenats fets del castell fou detingut i un cop posat en llibertat intentà fugir a França però va ser detingut al poble de Tavascan (Pallars Sobirà). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 4 d'agost de 1943, fou condemnat a pena de mort. Víctima de la repressió franquista, fou executat a Lleida el 30 d'abril de 1940 a l'edat de 31 anys.

CARRERA SERRA, Josep. L'agost de 1931 passà a la comissió d'Obres de l'Ajuntament de les Borges Blanques una instància seva per a fer obres al c/ Jaume I núm. 23.

CARTANÀ BOLDÚ, Andrés. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

CARTANÀ LLANSES, Andrés. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

CASALS SERRANO, Maria Carme. Núm. 4 com a independent per la candidatura d'Agrupament d'Esquerra Catalana de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

CASALS TEIXIDÓ, Josep. La comissió de Foment de l'Ajuntament de les Borges Blanques li demanà que netegés la claveguera i tapés el dipòsit, juntament amb Josep Casals Zaragoza i Josep Maria Farrerons Güell, per les males olors que emetien el juliol de 1931.

CASALS ZARAGOZA, Josep. La comissió de Foment de l'Ajuntament de les Borges Blanques li demanà que netegés la claveguera i tapés el dipòsit, juntament amb Josep Maria Farrerons Güell i Josep Casals Teixidó, per les males olors que emetien, el juliol de 1931.

CASES, Emili (Barcelona). L'octubre de 1931 l'Ajuntament de les Borges Blanques li demanà recuperar el material de l'*stand* de les Borges de l'Exposició Internacional de 1929.

CASTELL PORTA, Francesc. Capellà adscrit de la parròquia de les Borges Blanques el 1936.

CAU TORRES, Blai (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de gener de 1944.

CERDÁ Y ALEGRE, Magdalena. Consort de Francisco Cerdá y Calaf. El 5 de febrer de 1813 Bernardo Domenech li ven una propietat amb hort de l'Arraval de Lleida al seu pare Francisco Alegre i ella ho hereta.

CERDÁ Y CALAF, Francisco. Sastre de les Borges que el 1832 demanà permís per a construir un molí d'oli de dues premses a la seva casa del l'Arraval de Lleida. La seva consort és Magdalena Cerdá y Alegre. L'edifici del molí havia estat comprat el 5 de febrer de 1813 a Bernardo Domenech per part de Francisco Alegre i Magdalena ho heretà.

CHILLON I BOLDU, Albert. Segon president de la Junta local d'ERC de les Borges Blanques escollida el 1981.

CHILLON BOLDU, Alexandre (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Casat amb Rosa Boldú Barberà. Membre de la Junta directiva del CRE i regidor per aquest només 10 dies durant la Guerra Civil. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de setembre de 1944, se l'acusà de denunciar persones de dretes.

CHIMENOS PEDRÓS. Primer director de les escoles públiques a partir de la seva inauguració el 1934.

CHIMENOS SEGARRA, Virgili (Puiggròs, les Garrigues, 12 agost 1925 — 12 juliol 2003). President de la Cooperativa Sant Isidre de les Borges Blanques del 29 de juliol de 1985 al 27 de desembre de 2002.

CLAVERÍA, José. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre el 8 de gener de 1858 i l'1 de gener de 1861. Firmà una instància mostrant la seva disconformitat en la presa d'aigües de la séquia superior del Canal d'Urgell per a l'abastiment d'aigua potable el 18 d'abril de 1891. Pare d'Enrique Clavería Iglesias.

CLAVERÍA ARAGÜÉS, José. Proposat per l'Ajuntament com a suplent de la Junta Pericial de la 1a categoria que havia de nomenar l'Administració de Hisenda segons el Ple del 8 de novembre de 1923. Major contribuent a la caiguda del govern de Josep Maria Farrerons Güell el 25 de febrer de 1930. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 25 de febrer de 1930 al 26 de febrer de 1930. Dimiteix del càrrec de regidor al·legant tenir més de 65 anys. Destituït del seu càrrec de regidor titular pel governador civil l'abril de 1930.

CLAVERÍA IGLESIAS, Enrique (n. les Borges Blanques, les Garrigues, 14 març 1891). Polític. Visqué al c/ Àngel Guimerà, núm. 3. Casat amb Ramona Sementé Domingo, tingueren dos fills en José i la Teresa Claveria Sementé. Alcalde de les Borges Blanques entre el 29 de gener de 1926 i el 7 d'octubre de 1926 i entre el 30 d'abril de 1930 i el 12 d'abril de 1931. Firma a l'acta del ple del 20 de març de 1924. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques (del 22 de març de 1924 a ?). Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Regidor durant el franquisme entre 1940 i 1944.

CLAVERÍA IGLESIAS, Josep. Militar. Germà d'Enrique i Ricard. En Josep entrà a l'exèrcit espanyol i arribà al càrrec de capità tot i que va morir relativament jove, una vocació que també seguí el seu fill, Josep Claveria i Prenafeta, que arribà a ser General de Brigada d'Enginyers, Diplomat de l'Estat Major. Aquest darrer fou director de la *Revista de Historia Militar*, almenys el 1975, i ens consta que passà a la reserva el 16 de novembre de 1978.¹³⁶⁹

CLAVERÍA IGLESIAS, Ricard. Militar. Germà d'Enrique i Josep. En Ricard, en canvi, assolí l'estatus de capità d'Estat Major però, segons Melani d'Urgell, la Guerra Civil truncà la seva carrera i des d'aleshores ençà només exercí de tinent coronel comandant algunes unitats operatives.¹³⁷⁰ Sembla, però, que aquest trencament era degut a la seva condició de

¹³⁶⁹ *BOE-GdM*, divendres 24 de novembre de 1978, núm. 281, p. 26689.

¹³⁷⁰ La data de naixement de Claveria és del Padró de 1924. Sobre Josep A. Claveria i Sementé i la resta de la família vegeu URGELL, Melani d', "En Josep A. Claveria i Sementé, un borgenc que assoleix el generalat", *La Mañana*, 3-IX-1977, p. 5.

quintacolumnista: “La audacia de los miembros de la Quinta Columna llegó a ser increíble. Como muestra un botón, Ricardo Clavería Prenafeta, natural de Lérida pero domiciliado en Madrid es detenido a mediados de 1937. Sargento de Artillería y con carnet del Partido Comunista entregó a unos miembros de la CNT que se estaban haciendo pasar por quintacolumnistas, una pieza de artillería vickers del 10,5 con munición, que según él se perdió durante los combates del Jarma.”¹³⁷¹

CLAVERÍA SEMENTÉ, José A. (n. les Borges Blanques, les Garrigues, 26 novembre 1917). Fill gran d'Enrique Clavería Iglesias i Ramona Sementé Domingo, sa germana es deia Teresa. Visqué al c/ Àngel Guimerà, núm. 3. Ingressà a l'Acadèmia Militar de Saragossa i diplomat d'Estat Major i d'Estats Majors Conjunts, fou cap del Regiment d'Infanteria Mecanitzada “Asturias 31”, destacat a El Goloso (Madrid), coronel d'Infanteria, professor del Centre Superior d'Estudis de la Defensa Nacional (CESEDEN), general cap de la Brigada d'Infanteria Mecanitzada núm. 21 i governador militar de Badajoz (1977).

CLAVERÍA SEMENTÉ, Teresa (les Borges Blanques, les Garrigues, 16 agost 1923 — 23 gener 1991). Filla petita d'Enrique Clavería Iglesias i Ramona Sementé Domingo, el seu germà es deia José. Visqué al c/ Àngel Guimerà, núm. 3.

CLIVILLÉ DOLCET, Andreu. Electricista. El 1938 estava casat i vivia al c/ Diagonal núm. 15 de les Borges Blanques. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència fou detingut el 19 de març de 1938 a l'edat de 33 anys. Va ser jutjat el dia 25 del mateix mes per desafecció al règim, probablement per pertànyer al POUM amb el carnet núm. 11.482. Rebia el periòdic *La Batalla*, editat pel mateix partit malgrat la prohibició del moment.

CLIVILLÉ GINÉ, Josep. Milicià del POUM de les Borges Blanques durant la Guerra Civil espanyola. Fou voluntari del Centre Republicà d'Esquerra a la columna del POUM a Alcubierre.

CLIVILLÉ MARTÍ, Maria Teresa. Núm. 3 (UDC) a la llista electoral de la candidatura de la Coalición Convergència i Unió en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

¹³⁷¹ SOLER FUENSANTA, José Ramón, LÓPEZ-BREA ESPIAU, Francisco Javier, *Soldados sin rostro: los servicios de información, espionaje y criptografía en la Guerra Civil española: 1936-1939*, Inèdita Editores, Barcelona, 2007, p. 113. La font que citen és “Archivo Histórico Nacional. Archivo General Rojo, Caja 3/7.

CLIVILLÉ MAYORAL, Ramon. Electricista. El 1938 estava solter i vivia a la carretera de Lleida de les Borges Blanques. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència a l'edat de 17 anys, fou detingut el 19 de març de 1938 i jutjat el 25 del mateix mes. Se l'acusà de desafecció al règim per pertànyer al POUM, tot i que ell manifestà que pertanyia a les Joventuts Comunistes Ibèriques i també a la UGT amb carnet.

CODINA, Maria. Mestra. Exercí de mestra a les Borges entre 1936 i 1966. El 1969 va ser declarada filla adoptiva de la població.

COMENGES, Antonio. El Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques acordà, el 3 de febrer de 1927, gestionar el cobrament del seu deute per l'arrendament de bàscules.

COMPANY ALSUET, Pedro. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

COMPANYS ALMET, Amadeo. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

COMPANYS ALSINET, Amadeu. El març de 1933 a petició seva es demanà a l'Ajuntament de les Borges Blanques traspasar a l'amillament i a nom de Pere Companys Alsinet una finca seva (Amadeu) que posseïa com a successor d'Antònia Boirach Carné. La finca estava inscrita a l'amillament a nom d'Antònia Boirach Carné i es descriu com a «Rústega, situada a la partida "Colls", campa, oliveres i secà, d'extensió cinc jornals i vint-i-un cèntims de porca; limitada a Orient, Antoni Alsinet; Sud, camí i Francesc Torà; Oest Francesc Torà, i Nord, Pere Vallès». Presentava com a prova l'expedient d'informació possessòria instruït pel Jutjat de Primera Instància del Partit. El Ple de l'Ajuntament acordà, el 16 de març de 1933, que per mitjà de la Junta Pericial es traspassés al mes d'abril.

COMPANYS ALSINET, Pere. El març de 1933 a petició d'Amadeu Companys Alsinet es demana traspasar a l'amillament i a nom de Pere Companys Alsinet una finca de l'Amadeu que posseïa com a successor d'Antònia Boirach Carné. La finca estava inscrita a l'amillament a nom d'Antònia Boirach Carné i es descriu com a "Rústega, situada a la partida "Colls", campa, oliveres i secà, d'extensió cinc jornals i vint-i-un cèntims de porca; limitada a Orient, Antoni Alsinet; Sud, camí i Francesc Torà; Oest Francesc Torà, i Nord, Pere Vallès." Presenta com a prova l'expedient

d'informació possessòria instruït pel Jutjat de Primera Instància del Partit. S'acorda que per mitjà de la Junta Pericial es traspassi al mes d'abril.

COMPANYS CABAU, Antoni (n. les Borges Blanques). Tècnic industrial. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència a l'edat de 52 anys fou detingut el 10 de juliol de 1937 i ingressà a presó el dia 21. En el judici celebrat el 10 de març de 1938 se l'acusà de l'assassinat de Sebastià Muntanyola en els fets ocorreguts a Cervià de les Garrigues els dies 22 i 23 d'octubre de 1936, però fou absolt i posat en llibertat. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 19 de juny de 1941.

COMPANYS CABAU, Sebastián. Membre del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del gener de 1927 aprox. al 15 de gener de 1928.

CORNUDELLA, Francisco. El gener de 1926 presentà a l'Ajuntament de les Borges Blanques una factura per teuleria. Una propietat seva tocava amb els terrenys del Grupo Escolar el 1928. El març de 1933 Francesc Martí, propietari de la teuleria del "Ninyo", es queixa a al regidor Francesc Bardia Canela que l'Ajuntament només comprava a la fàbrica del senyor Cornudella. El març de 1933 consistori prengué la decisió de repartir les comandes de formava equitativa.

CORNUDELLA ARRUFAT, Josep. Núm. 12 com a independent per la candidatura d'Agrupament d'Esquerra Catalana en les municipals del 8 de maig de 1983.

CORNUDELLA ARRUFAT, Josep Maria. Núm. 6 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació Nacionalista Borgenca per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979, i suplent núm. 2 com a independent per la candidatura d'Agrupament d'Esquerra Catalana en les municipals del 8 de maig de 1983.

CORNUDELLA BARBERÀ, Joan (les Borges Blanques, les Garrigues, 3 novembre 1904 — Barcelona, 26 març 1985). Polític.

CORNUDELLA BARBERÀ, Josep. Renom Pepito'l Cornudella. Núm. 2 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació Nacionalista Borgenca per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

CORNUDELLA CAPDEVILA, Juan. Núm. 3 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupación Independientes de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

CORNUDELLA, Juan. Industrial de la teuleria. Presenta factura per material de teuleria. L'Ajuntament de les Borges Blanques li vol comprar uns terrenys adjacents al solar on es construïa el Grup Escolar ja que durant les obres de 1931 s'adonen que se'ls hi queda petit. Ell en demana entre 6000 i 12000 ptes. perquè n'extreu terra que utilitza per a la seva indústria. Finalment arriben a un acord i l'ajuntament li compra per 11000 ptes., un pagament que s'iniciava el 1932 i per 2000 ptes cada any excepte l'últim que serien 1000 i sense interessos. A canvi se li facilitarien les terres per a ús industrial fins a deixar el terreny pla. L'Ajuntament al següent Ple especifica que l'extracció de terres només es podrà fer durant els sis anys que duri el pagament per la finca. Se l'esmenta en fer-se efectiva la compra dels solars per al pati de les escoles.

CORNUDELLA DURAN, Juan (n. Juneda, les Garrigues). Comerciant i polític. El 1936 constava com a casat i amb domicili al c/ de la Font núm. 15. Membre de la Junta de vocals associats de l'Ajuntament de les Borges Blanques l'1 d'octubre de 1923. Regidor i regidor interventor d'aquesta darrera data fins el 22 de març de 1924; d'aquesta darrera fins el 29 de gener de 1926; i solament regidor d'aquesta darrera fins el 7 d'octubre de 1926; i en el mandat que inicià el 30 d'abril de 1930. Membre de la Comissió de Governació i Hisenda del 4 d'octubre de 1923 fins 22 de març de 1924. Al Ple del 6 de març de 1924 reclamà el cobrament d'una parcel·la venuda a l'Ajuntament i s'acceptà. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Membre de la Comissió de *Policia Urbana y Rural, Fomento y Obras* en el mandat iniciat el 30 d'abril de 1930. El 7 de desembre de 1936, en plena Guerra Civil, fou detingut, a l'edat de 61 anys, però va ser alliberat el 13 de gener de 1937.

CORRETGÉ SATORRA, Lluís (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Militant d'Estat Català. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de setembre de 1943, el qual l'acusà de ser oficial de l'Ajuntament de les Borges abans i durant la Guerra Civil, així com a escrivent del Comitè local i del Tribunal Popular, i voluntari a l'exèrcit republicà arribant a la categoria de Tinent administratiu. Se'l condemnà a 12 anys i un dia de reclusió temporal, pena que fou commutada per 6 anys i un dia.

CORTADA AIXALÀ, Francisco. Designat a petició del Delegat Governatiu com a auxiliar seu el febrer de 1924. Fill de Cortada Pibernat.

CORTADA PIBERNAT, Francisco/Francesc. Polític. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'1 de gener de 1918 a l'1 d'abril de 1920. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919, i vocal de la nova Junta Directiva escollida el 1920. Sots-caporal del sometent del partit de les Borges l'agost de 1919. Escollit president de la Junta Directiva del Foment Borgenc el 14 de gener de 1922. Proposat per l'Ajuntament el 8 de novembre de 1923 com a membre de la Junta Pericial de 1a categoria que ha de nombrar l'Administració d'Hisenda. Regidor del 20 d'octubre de 1926 al 25 de setembre de 1927; del 10 de novembre 1927 a 1 de maig de 1928; i en el mandat iniciat en aquesta darrera data. Membre de la Comissió de «Beneficencia y Sanidad» i de la d'Instrucció Pública, ambdues des del 25 d'octubre de 1926. Designat el 25 de setembre de 1927, per unanimitat, compromissari per a l'elecció d'alcalde o regidor per representar la província de Lleida a l'«Asamblea Nacional».

CORTADA PIBERNAT, José. Nou vocal associat de l'Ajuntament de les Borges Blanques l'1 d'octubre de 1923. Regidor i Primer tinent d'alcalde en el mandat iniciat el 22 de març 1924. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

CORTADELLAS GUASCH, Francisco. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

CORTÍ BARÓ, José. Conseller de la Comissió Gestora de les Borges Blanques del 8 de gener de 1939 al 8 de febrer de 1940. Durant aquest mandat fou membre de la Comissió d'Hisenda.

COSTA ESCOLÀ, Jaime. De Lleida. Es presentà a la plaça de secretari de l'Ajuntament de les Borges Blanques i rebé 3 vots en el Ple de l'1 d'agost de 1927.

COTS, José. L'octubre de 1923 presentà una factura per cera per a funcions. El juliol de 1931 l'Ajuntament de les Borges Blanques li va pagar 20,75 ptes. per cera.

COTS BALLESPÍ, Francisco. Funcionari de la Delegació Provincial Sindical. Acusat per Esteban Josa Falcó en el cas d'estraperlo de la Cooperativa Sant Isidre.

COTS CAMÍ, Fernando. Tresorer de la Junta de la Segona Secció: Venda i compra de cereals del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques a partir del 9 de gener de 1913. Nou vocal associat l'1 d'octubre de 1923 a l'Ajuntament de les Borges.

COTS LAMATA/LAMOTE, Dionisio. Suboficial, cap de la caserna de la Guàrdia Civil de les Borges Blanques. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

COTS MÒNICO, Joan. Vocal per la UGT del Comitè de Milícies Antifeixistes de les Borges Blanques entre el 21 de juliol i el 24 d'octubre de 1936. Tercer tinent d'alcalde per l'UGT de l'Ajuntament de les Borges en el mandat iniciat el 24 d'octubre de 1936. Membre del Comitè permanent del consistori en representació de la UGT.

COTS SALAT, Josep/José. President del Cercle Tradicionalista de les Borges Blanques el 1930. Regidor de l'Ajuntament de les Borges del 29 de gener de 1926 al 7 d'octubre de 1926; i a partir del 20 d'octubre de 1926. Membre de la Comisión de Beneficencia y Sanidad i de la de Fuentes Alumbrado y Cementerio, ambdues a partir del 25 d'octubre de 1926. Tresorer de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 20 de gener de 1929 al 26 de gener de 1930, i a partir del 26 de gener de 1930, vocal de la Junta de la Caixa Rural del 20 de gener de 1929 al gener de 1930, i vice president de la Junta Administrativa de la mateixa del gener de 1930 al gener de 1931.

CUGAT FIGUEROLA, J. De Barcelona. Lletrat representant d'Amalia Giné Ricart, el qual envià cartes a l'Ajuntament reclamant el pagament d'un material que serví per a l'elevació d'aigua al dipòsit de la ciutat.

CUSINÉ, Josep. La col·lectivitat agrícola de la CNT-UGT de les Borges Blanques li incautà uns estables situats al c/ Marquès d'Olivart per a ús de la mateixa durant la Guerra Civil, tot i que ell no vivia al poble.

CHILLON BOLDÚ, Alexandre. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de setembre de 1943.

DALMAU OLIVART, Ramon Maria de (les Borges Blanques, les Garrigues, 1861 — Madrid, 11 octubre 1928). Polític, jurista i escriptor. Primer marquès d'Olivart amb títol pontifici autoritzat de 1882 a 1928 i senyor de Gelida. Doctor en dret civil i canònic s'especialitzà en dret internacional i va exercir de professor a les universitat de Barcelona i Madrid, on visqué la major part de la seva vida professional. Membre associat de l'Institut de Dret Internacional (1888), ingressà a la Reial Acadèmia de Jurisprudència i Legislació (1902) i a la International Law Association (1910). Ingressà a l'Institut Colonial Internacional (1913) d'on va ser vice-president, també presidí l'Associació Espanyola de Dret Internacional i Legislació Comparada, i encara fou secretari de l'Associació Francisco de Vitoria. De la seva obra destaca el *Manual de Derecho Internacional público y privado* (1886), els volums del *Tratado y notas del Derecho Internacional público* (1887-1889) i els 14 volums de la *Colección oficial de Tratados, Convenios y Documentos internacionales de España* (1890-1981). En el camp polític fou membre del directori provincial del Partit Conservador, soci de Joventut Conservadora de Lleida (1912) i diputat a Corts pel Partit Conservador elegit pel districte de les Borges en les eleccions del 1896 i 1899 des d'on aconseguí el títol de ciutat per a les Borges el 1900 i promogué la creació del partit judicial. En l'aspecte econòmic fou un gran propietari rural amb diversos molins d'oli a les Borges. Sabem que firmà com a propietari olivicultor el manifest per a la convocatòria de l'Assemblea d'olivicultors del 25 de setembre de 1910.

DALMAU Y DE FALCES, Ramón Jorge de. Fill de de Ramon de Dalmau Olivart. Envià una carta d'agraïment a l'Ajuntament de les Borges Blanques per haver canviat el nom del carrer Sant Sebastià pel de Marquès d'Olivart, el seu pare, segons consta en el Ple el 10 d'octubre de 1931.

DALMAU RULL, Ramon. De l'Espluga de Francolí. El juliol de 1927 es presentà a la plaça de secretari de l'Ajuntament de les Borges Blanques i rebé 3 vots. Fou escollit secretari per unanimitat del Ple el 4 d'agost de 1927. L'Ajuntament de les Borges Blanques li aprovà una factura de 1040,85 ptes. pel compte del segon trimestre de despeses de secretaria el juliol de 1931.

DELGADO SOLÉ/SOLER, Enric. Núm. 11 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació «Democràcia i Progrés» de les Borges Blanques per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979. Núm. 10 d'ERC de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

DELSORS VIDAL, Antonia (1848-1890). Filla d'una família catòlica dedicada als sectors oleícola i tèxtil es casà amb Fernando Pallarés Besora, amb qui tingué set fills dels quals només sobrevisqueren Fernando, Buenaventura, Antonio, Luis i Cecilia.

DELSORS VIDAL, Concepción (1866-1929). Filla d'una família catòlica dedicada als sectors oleícola i tèxtil es casà el 1892 amb Fernando Pallarés Besora, el seu ex-cunyat, després de la mort de qui havia estat la seva muller, Antonia Delsors Vidal, germana de Concepción. Amb Pallarés tingué dos fills dels quals només sobrevisqué José.

DEU GORGAS, Antoni. Petit empresari que oferia una línia de transport d'autobús entre les Borges i Lleida sota el nom Servei Viñuales. El juliol de 1932 rebé el suport de l'ajuntament de les Borges per la qualitat del servei degut a la desigualtat de tracte que rep respecte les empreses "poderoses". El març de 1933 demana al consistori de les Borges que s'interessés per la continuïtat del seu servei de transport de viatgers entre les Borges i Lleida que la Quefatura d'Obres Públiques havia ordenat cessar immediatament. El consistori havia fet gestions sobre l'afer i s'acordà aprovar la petició de Deu el març de 1933. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 30- de gener de 1940.

DOMÉNEC SEGARRA, Enric. Núm. 7 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació "Democràcia i Progrés" per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

DOMENECH, Bernardo. Boticari de les Borges Blanques. El 5 de feber de 1813 li ven una casa amb hort situada a l'Arraval de Lleida a Francisco Cerdá y Calaf i la seva consort Magdalena Cerdá y Alegre.

DOMÉNECH FARRAN, Josep (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Casat amb Josefa Segarra Rosinach. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 4 d'agost de 1943.

DOMÉNECH PERERA, Josep. Polític i comercial. Núm. 5 per UDC a la llista electoral de la candidatura de CiU en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979, i núm. 4 en les municipals del 8 de maig de 1983. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges per CiU

entre el 30 de juny de 1987 i el 15 de juny de 1991/25 maig 1991; i repetí mandat entre el 15 de juny de 1991 i el 17 de juny de 1995/27 maig 1995.

DOMÈNECH SEGARRA, Enric. Núm. 9 com a independent del PSC-PSOE de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

DOMÈNECH SERRA, Celestí (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 30-VI-1944 [MIR: 1997, p. 383].

DOMINGO, Lorenzo. L'octubre de 1928 se li adjudicà la instal·lació de la calefacció a l'Ajuntament el 1928 per 4000 ptes.. L'Ajuntament de les Borges Blanques li pagà el maig de 1931 una factura de 1350 ptes. per la instal·lació de portes de ferro i reixes als baixos de la Casa Consistorial.

DOMINGO OCHOGAVÍA, Juán. Fiscal comarcal de Cervera a qui la Subdirecció General de Justícia Municipal ordenà la prorrogació de les seves funcions com a Fiscal del Jutjat de les Borges Blanques el 2 de juny de 1948. Prengué possessió del càrrec el 8 de juliol de 1948 i cessà el 25 de març de 1952 per trasllat a Juca (Illes Balears).

DORADO ABADÍA, José. Empresonat a la presó de Lleida amb Fernando Reoyo Díez, secretari general del PSUC a Lleida, Antonio Yoller Boira, i el comerciant Rodrigo Bellmunt Gimeno, de Puiggròs, casat i de 49 anys. Consta en un sumari incoat el 1948 com a electricista de 33 anys i casat. Així mateix se l'acusa de tenir propaganda i segells de cotització de la UGT. Segons els sumari pretenien reconstruir la xarxa de relacions socials que els hi permetia distribuir propaganda del sindicat i integrar-s'hi, cosa que van fer la primavera de 1947. Núm. 4 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupación Independientes en les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

DORADO GARCÍA, José. Oficial del Jutjat municipal. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. El 1936 estava casat. Durant la Guerra Civil espanyola fou detingut, el 5 de novembre de 1936, per part del Comitè d'abastiments de la columna Durruti i traslladat a Bujaraloz (Osca) ja que no havia facilitat oli als revolucionaris. Sembla que gràcies a la intervenció de Josep Bardia Canela va ser posat en llibertat més tard.

ESQUÉ, Sebastià. L'Ajuntament de les Borges Blanques li pagà el maig de 1931 una factura de 27 ptes. per 4 metres de llosa a 7 ptes. el metre. L'Ajuntament també aprovà el juliol del mateix any pagar-li una factura de 125 ptes. per 25 metres lineals de vorada a 5 ptes. el metre.

ESPASA TIBAU, Ramon. Pregoner al que es paga pels anys 1922, 1923 i 1924. Destituït com a pregoner pesador durant l'alcaldia de Juan Farré Garsaball, presentà una reclamació durant la segona alcaldia d'Enrique Claveria Iglesias el maig de 1930. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. L'Antonio Minguella Boldú, regidor i jutge instructor de l'expedient, li fa un informe favorable i per 7 vots a favor i 5 en contra es restituït del seu càrrec l'agost de 1930.

ESPLUGUES, Joan. Agutzil de l'Ajuntament de les Borges Blanques. El Ple aprovà una moció de la comissió de Foment segons la qual se li concedeix el pis del majordom i una gratificació per netejar la casa consistorial i la plaça porxada el maig de 1931.

ESTELLER MACIÀ, Emili. Polític i activista cultural. Núm. 9 per UDC a la llista electoral de la candidatura de CiU de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979, i núm. 7, altre cop per UDC, en la llista de CiU en les municipals del 8 de maig de 1983. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques. Activista sardanista formà part de la colla de punts lliures Brut Natura i de la junta de l'Agrupació Sardanista de les Borges. Membre fundador de la Fundació del Col·legi Mare de Déu de Montserrat el 1995. Premi Olivera d'Or al Borgenc de l'Any del 1998.

ESTEVE BADIA, Ramon. El Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques el declarà recluta pròfug del reemplaçament de 1926 l'octubre de 1932.

ESTEVE LLUSSÀ, Joan (les Borges Blanques, les Garrigues, 24 gener 1915 —Venissie, Lyon, França, 13 agost 2002). Funcionari de la Generalitat republicana, degut a la Guerra Civil s'exilià a França el 1939 on fou detingut per la Gestapo i deportat als camps d'internament nazis de Bordeus, on ingressà el 9-VIII-1944 s'evadí el 24-VIII-1944, i Vernet. D'allí aquell mateix any fou enviat al camp de concentració de Dachau (Baviera) però durant el trajecte escapà del tren que'l traslladava. Segons Rubió s'evadí del camp de Montigny le Roy abans de ser traslladat a Dachau. En acabar la guerra visqué molts anys a França amb part de la seva família fins que, posteriorment, retornà a Espanya, on fou secretari general de l'Amical de Mauthausen entre 1983 i 1997 i en difongué l'obra

publicant articles en diverses publicacions com *El País*. Els seus últims anys els passà entre Barcelona, Sant Pere Pescador i Venissie/Vinissieux on morí a l'edat de 86 anys.

ESTEVE MACIÀ, Salvador. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

ESTEVE MAÑA, Antonio. Nou vocal associat de l'Ajuntament de les Borges Blanques l'1 d'octubre de 1923.

ESTRADÉ I PALAU, Miquel Àngel (les Borges Blanques, les Garrigues, 1957). Funcionari i polític. Funcionari del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, treballa al Centre Penitenciari de Ponent. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques per ERC entre el 17 de juny de 1995/17 de juliol de 1995 i el 3 de juliol de 1999/12 de juny de 1999; altre cop per ERC entre el 3 de juliol de 1999 i el 14 de juny de 2003/24 de maig 2003; i per Esquerra-AM entre el 16 de juny de 2007 i el 21 de maig de 2011. Autor de llibres de reflexió política com *Del catalanisme possibilista al nacionalisme radical* (1989), *El Fracàs d'un Estat* (1995), *Nacionalisme i globalització* (2002) i *La Majoria sobiranista* (2008), el resum biogràfic *Francesc Macià i Llussà: 1859-1933* (2005), i les novel·les *L'Home impassible* (2014), Premi Gregal de Novel·la Històrica 2014, i *L'assassí que llegia Vidal Vidal* (2015), premi Andròmina de narrativa de la Nit dels premis Octubre.

FÀBREGAS, Maria. Vídua de Sagarra. Membre del patronat de la biblioteca popular de les Borges Blanques.

FABREGAT, Juan. Vice secretari de la Junta Rectora del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 30 de maig de 1912 fins el 5 de gener de 1913.

FABREGAT, Nazario. Presenta factura per precintat carruatges. La seva música acompanyà el viàtic durant la processó de les Pasqüetes l'any 1931 i l'Ajuntament li pagà 100 ptes. per la feina.

FABREGAT ARRUFAT, Ramon (les Borges Blanques, les Garrigues, 1894 — Mèxic, 1985). Telegrafista, polític, activista cultural i enòleg. Estudià per a telegrafista a Madrid. Col·laborador del setmanari *Sang Nova*. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919, i tresorer del mateix centre en la nova Junta Directiva escollida el 1920.

Membre del patronat de la biblioteca popular de les Borges Blanques. Fundador de la JC de les Borges i impulsor del seu setmanari *Sempre Avant!*. Esmentat a la carta de Francesc Macià i Llussà a Pau Segura i Rovirosa del 9-VI-1921 per formar part de la nova junta del CDR. Membre de la Candidatura Nacionalista Popular de la JC de les Borges a les eleccions municipals del 3 de febrer de 1922. Implicat en el Complot del Garraf es va exiliar a Anvers, a la Regió de Flandes de Bèlgica, on gaudí d'una beca de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Arran del complot la seva família va haver de pagar una multa de 25.000 ptes. per la qual es van haver de vendre el molí d'oli particular de les Borges i van deixar d'habitar-hi. Participà en el Complot de Prats de Molló i fou detingut i jutjat amb els altres implicats. Durant la II República i arran del nomenament de Pere Mías i Codina com a diputat a la Diputació Provisional de la Generalitat de Catalunya el 1931, s'allunyà del President Macià i publicà *Flandes: la Catalunya del Nord*. Milità al BOC i, durant la Guerra Civil al PSUC. Joan Comorera, conseller d'Economia, el nomena director general d'Indústries Alimentàries de Catalunya el 6 de desembre de 1937. Un cop a l'exili va fundar les revistes *Pont Blau* i *Xaloc*. El 1983 va rebre la creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya.

FALCÓ, Antonio. Sol·licità, juntament amb Juan Pifarré, el càrrec de neteja de l'escorxador a 600 pts. anuals. El maig de 1928 tenia una casa que toca a la presó del municipi.

FALCÓ, Francisco. Guarda rural juntament amb Andres Segarra entre 1858 i 1881.

FALCÓ, Joan. Paer en cap de la paeria de les Borges Blanques el 1483.

FALCÓ, Ramon. Secretari Primer de la Junta de la Segona Secció: Venda i compra de cereals del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques a partir del 9 de gener de 1913.

FALCÓ DOMÉNECH, Jaime. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

FALCÓ DOMENECH, José. Membre de la Junta de vocals associats l'1 d'octubre de 1923. Regidor i primer Tinent d'Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'1 d'octubre de 1923 fins ?.. Membre de la "Comisión de Gobernación y Hacienda" (del 4 d'octubre de 1923 fins ?). Designat vicepresident de la Junta Pericial el 29 de novembre de 1923.

FALCÓ FARRÉ, Daniel. Regidor pel CDR/USC de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 14 d'abril de 1931 al gener de 1934. Membre de la comissió d'Hisenda i Governació de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 26 d'abril de 1931 a ?. Membre de la comissió de Festes d'agost de 1932.

FALCÓ FARRÉ, José. Polític. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre el 20 d'agost de 1948 i el 7 de febrer de 1952.

FALCÓ FREIXES, José (m. les Borges Blanques, les Garrigues, 11 maig 1912). Membre de la Junta Rectora del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 21 d'abril al 30 de maig de 1912.

FALCÓ MARTÍ, Joan. Milicià del POUM de les Borges Blanques durant la Guerra Civil espanyola. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de gener de 1944, fou acusat de participar en la crema de l'església parroquial, del desvalisament del convent del Carme, i de dur a terme serveis de control a l'interior i pels voltants del poble.

FALCÓ MIR, Jordi. Núm. 3 del Grup d'Iniciatives de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

FALCÓ OLIVART, José (1884-1973). Polític i sindicalista carlista, i botiguer. De cal Patacó. Es dedicava a la compra i venda de cereals i derivats, amb seu al carrer Marquès d'Olivart. Pare de Rosa, Josep i Antoni Falcó Reig. L'1 d'octubre de 1923 constava com a nou vocal associat de l'Ajuntament de les Borges Blanques. El 23 de gener de 1926 presentà factura per carbó a l'Ajuntament de les Borges. Vocal de la Junta Rectora del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 30 de maig al 22 de desembre de 1912 (dimití abans d'acabar el mandat); tresorer del Consell Rector del 15 de gener de 1928 al 20 de gener de 1929; membre del Consell Rector format el 27 de febrer de 1929; membre del mateix que finalitzà mandat el 26 de gener de 1930; i vice president del Consell Directiu de la Caixa Rural del mateix sindicat del 20 de gener de 1929 al gener de 1930. Fou un dels socis que contribuí econòmicament a la refundació del sindicat en la Cooperativa Sant Isidre. Regidor pel CT de l'Ajuntament de les Borges Blanques a partir del 26 d'abril de 1931. Membre de la comissió d'Hisenda i Governació de l'Ajuntament de les Borges Blanques a partir del 26 d'abril de 1931.

FALCÓ ROIG, Ramón. Núm. 8 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupación Independientes en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

FALCÓ ROMANS/ROMAN, Antonio. Pèrit químic. El 1938 constava com a solter i vivia al c/ Hospital núm. 19 de les Borges Blanques. Treballava en la fàbrica de sabó de les Borges. Fou escollit vocal de la Junta Directiva del Foment Borgenc el 14 de gener de 1922. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència a l'edat de 37 anys i investigat pel SIM fou detingut el 21 de novembre de 1938 sorprès en una reunió considerada clandestina per desafecció al règim juntament amb d'altres acusats. El Tribunal Popular acordà la instrucció de la causa el 7 de gener de 1939.

FALCÓ ROMANS, Ramón. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat que acabà l'1 d'octubre de 1923; i en el que inicià el 25 de febrer de 1930. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Regidor restituït el 25 de febrer de 1930 a la caiguda del govern de Josep Maria Farrerons Güell per haver estat un dels més votats en les eleccions del 1917, 1920 o 1922. Els seus familiars justifiquen la seva absència al Ple post-dictadura al·legant que estava absent de la ciutat en aquell moment. Destituït del seu càrrec de regidor titular pel governador civil l'abril de 1930.

FALCÓ SEGARRA, Jaime. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

FALCÓ SENANTE, Juan (les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Lleida, el Segrià, 13 març 1939). Morí a l'Hospital Mòbil Exèrcit del nord durant la Guerra Civil espanyola. Les seves restes es van traslladar del cementiri de Lleida al Valle de los Caídos.

FARRAN ANDREU, Joan. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant d'Estat Català durant la Guerra Civil espanyola.

FARRAN PISA, Josep (les Borges Blanques, les Garrigues, 17 març 1917 — 1938?). Fill de Trinitat Pisa Ibarz i Ramon Farran Giné. Solter. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant d'Estat Català, morí en acció de guerra al front durant la Guerra Civil espanyola el 1938 (aprox.).

FARRÉ, Dolors. Premi Olivera d'Or al Borgenc de l'Any del 1989, juntament amb Daniel Gros i Enric Massip.

FARRÉ ARRUFAT, Ramón. Individu del Sometent de les Borges Blanques 1928.

FARRÉ BADIA, Antonio. Regidor i suplent del primer tinent d'alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat iniciat el 30 d'abril de 1930. En la mateixa legislatura fou membre de les Comissions de *Fuentes, alumbrado y cemento* i de la de *Instrucción Pública*.

FARRÉ BOLDÚ, Francesc/Francisco (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919, i encarregat de la biblioteca, l'arxiu i el teatre del centre en la nova Junta Directiva escollida el 1920. Esmentat a la carta de Francesc Macià i Llussà a Pau Segura i Rovirosa del 9 de juny de 1921 per formar part de la nova junta del CDR. Membre del Comitè local revolucionari que el 14 d'abril de 1931 proclamà la República Catalana a les Borges Blanques. Formà part de la comissió d'Homenatge a Macià. Secretari del Comitè de Milícies Antifeixistes de les Borges Blanques entre el 21 de juliol i el 24 d'octubre de 1936. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 2 de desembre de 1943.

FARRÉ BOLDÚ, Sebastià. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna del Camp Aviació a Serinyena durant la Guerra Civil espanyola.

FARRÉ BOSCH, Domingo. Núm. 12 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupación Independientes en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979, i núm. 5 per UDC en la candidatura de CiU a les municipals del 8 de maig de 1983.

FARRÉ I BOSCH, Jaume (26 de setembre de 1943 — 27 de juny de 2008). Polític i cooperativista. Núm. 5 a la llista electoral de la candidatura del Partit Carlí de Catalunya (PCC) en les eleccions municipals a les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979. President de la Cooperativa Sant Isidre de les Borges Blanques entre l'1 de juliol de 2004 i el 2007.

FARRÉ CANELA, Francesc (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Pagès i polític carlista, conegut com Cisco el sant. El 1936 estava casat i tenia 49 anys. Membre del CT de les Borges i de la seva Junta el 1936. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre el 29 de gener de 1926 i el 7 d'octubre de 1926. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Regidor pel CT del 26 d'abril de 1931 a l gener de 1934 i membre de la comissió de Foment, Obres i Cementiri. Regidor i Alcalde segon d'adscripció tradicionalista del 21 de juny de 1935 al febrer de 1936. Fou empresonat el 18 d'octubre de 1936 a les Borges i traslladat a Lleida al desembre. Inculpat absolt pel segon Tribunal Popular de Lleida segons la llista de l'Audiència. Inculpat en un primer judici celebrat el 25 de gener de 1937 fou condemnat a 30 anys de presó pel tercer Tribunal Popular, i en un segon judici que tingué lloc el 27 d'octubre de 1938 ho va ser a 2 anys de presó.

FARRÉ COMPANYS, Josep Maria (29 maig 1925 — 30 juliol 2005). Conegut com a «Melani d'Urgell». Periodista, cooperativista i activista cultural carlista. President de la Cooperativa Sant Isidre de les Borges entre el 21 de juny de 1952 i el 23 de maig de 1954, i en un segon mandat entre el 2 de maig de 1962 i el 29 de maig de 1970. Autor de diversos llibres i articles referents a la història de les Borges. A l'inici de la democràcia exercí un paper periodístic d'ideòleg local del post-franquisme i contribuí a crear l'imaginari col·lectiu de la dreta local.

FARRÉ GALINDO, Josep. Polític, locutor de ràdio i administratiu. Locutor de Ràdio les Borges. Fou regidor de cultura amb el grup d'independents de la candidatura d'Entesa pel Progrés Municipal després de les eleccions de 1995. Administrador de la Fundació del Col·legi Mare de Déu de Montserrat.

Farré Garsaball, Juan. Polític i Alcalde interí de les Borges Blanques. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques del ? fins l'1 d'octubre de 1923; i del 25 de febrer de 1930 a ?. Regidor restituit el 25 de febrer de 1930 a la caiguda del govern Farrerons Güell per haver estat un dels més votats en les eleccions del 1917, 1920 o 1922. Alcalde interí de les Borges Blanques entre el 26 de febrer de 1930 i el 27 de febrer de 1930. Membre de la *Comisión Municipal Permanente* interina del 27 de febrer de 1930 a ?. Es barallà fortament a crits amb l'alcalde Enrique Claveria Iglesias pel tema del pregoner Ramon Espasa Tibau segons l'acta del Ple de l'agost de 1930.

FARRÉ GARSABALL, Miguel. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

FARRÉ INGLÉS, Josep. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant d'Estat Català durant la Guerra Civil espanyola.

FARRÉ JOSA, Modest (les Borges Blanques, les Garrigues, 27 desembre 1913 — 13 gener 2001). Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna Villalba al Front d'Ossa. Durant la Guerra Civil el seu pare, Ramon Farré Palau, fou assassinat per un escamot de la CNT-FAI i del POUM. Modest exercí de fuster durant la resta d'anys del franquisme.

FARRÉ MARTÍ, Ramón. Núm. 14 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupación Independientes en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

FARRÉ MASSES, Pau. Vocal de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del gener al juliol de 1936.

FARRÉ MIR, Candi. Regidor pel CDR/USC de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 14 d'abril de 1931 al gener de 1934 i d'aquesta darrera data fins a l'octubre del mateix any, i altre cop del febrer al juliol de 1936. Regidor Síndic del 16 d'abril de 1931 al gener de 1934. Membre de la comissió de Cultura del 26 d'abril de 1931 al gener de 1934. Membre de la comissió Homenatge a Macià formada el 3 de maig de 1931. Membre de la comissió de Festes d'agost de 1932. President del Consell Local de Primera Ensenyança de les Borges Blanques del qual actuava com a representant al Ple el gener de 1933.

FARRÉ PALAU, Ramon (Albesa o Castelló de Farfanya, la Noguera, 1880 — les Borges Blanques, les Garrigues, 21 gener 1937). Sindicalista i pagès. Milità a la UGT. Mitger d'una finca de la propietat de Ramon Arqués Arrufat. Víctima de la violència a la rereguarda durant la Guerra Civil espanyola, fou executat a les Borges el 21 de gener de 1937.

FARRÉ PRADELL, Salvador (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 4 d'agost de 1943.

FARRÉ REBULL, María Carmen. Núm. 13 com a independent en la candidatura d'AP-PDP-UL de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

FARRÉ SANS, Emili. Fill de Candi Farré Mir. Treballador en el sector de les caixes d'estalvis. Cofundador de la Fundació del Col·legi Mare de Déu de Montserrat el 1995. Director del quinzenal *SomGarrigues*. Membre de l'Apromi, avui anomenada associació Talma, d'on actualment és tresorer de la junta directiva. President de la secció local de les Garrigues de l'associació Òmnium Cultural.

FARRÉ SOLÉ, Jaime. Jutge comarcal del Jutjat de les Borges Blanques nomenat pel Ministeri de Justícia el 29 de setembre de 1945. Prengué possessió el 24 d'octubre del mateix any i cessà el 31 de març de 1982 al ser nomenat Jutge de Primera Instància i Instrucció de Cervera, havent estat 36 anys i 5 mesos en el càrrec.

FARRÉ SOLÉ, Maria Assumpció. Funcionària de justícia i activista cultural. Membre de la junta directiva de l'Associació de Dones «la Rosada», membre de l'associació encarregada de l'organització dels actes del 800 aniversari de l'acta de població de les Borges, i membre fundadora de l'associació d'artistes ARTS25400.

FARRÉ SOLÉ, Ramona Antonia (les Borges Blanques, les Garrigues, ?). Funcionaria de justícia i activista cultural. Pubilla de les Borges el 1974. Membre fundadora de la Fundació del Col·legi Mare de Déu de Monsterrat, i membre de la mateixa entre 1995 i 2001, i entre 2007 i 2012.

FARRÉ TOSA, Maria Àngels. Núm. 14 com a independent del PSC de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

FARRÉ VALLÉS, Josep (les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Torregrossa, el Pla d'Urgell, ?). De renom el «Chiribit». Víctima de la repressió franquista fou executat a l'edat de 54 anys.

FARRÉ VALLÉS, Melani/Melanio (les Borges Blanques, les Garrigues, 13 agost 1895).¹³⁷² Segons consta al padró de 1924 va viure al c/ la Creu, núm. 18 i sabia llegir i escriure. Vocal de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques el 15 de gener de 1928; membre de la mateix junta de l'1 de novembre de 1928 al 20 de gener de 1929. Vocal del

¹³⁷² La data de naixement és la que consta al padró de 1924 (AMBB).

Consell Rector del mateix sindicat del 26 de gener de 1930 al gener de 1931, i del 15 d'octubre al 16 de desembre de 1931. Vocal de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del mateix sindicat del gener de 1933 al gener de 1936. Regidor tradicionalista de l'Ajuntament de les Borges Blanques a partir del 21 de juny de 1935.

FARRÉ I VILA, Josep. Núm. 7 a la llista electoral de la candidatura del Partit Carlí de Catalunya (PCC) en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

FARRERONS, Celestino. Firmà una instància mostrant la seva disconformitat en la presa d'aigües de la sèquia superior del Canal d'Urgell per a l'abastiment d'aigua potable el 18 d'abril de 1891.

FARRERONS, Pablo. Jutge de Pau de les Borges Blanques, prengué possessió del càrrec el 16 de març de 1861.

FARRERONS, Pedro. Regidor entre el 8 de gener de 1858 i l'1 de gener de 1861, de l'1 de gener de 1861 fins el 13 de gener de 1861, i en el mandat que s'inicià en aquesta darrera data.

FARRERONS, Ramon. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919.

FARRERONS, Trinitat. Vocal primer de la Comissió Delegada de l'APEC a les Borges Blanques en la nova Junta del juny de 1923.

FARRERONS GÜELL, Josep Maria (n. les Borges Blanques, les Garrigues, 17 maig 1886)¹³⁷³. Polític, fabricant d'olis i gran propietari rural. Segons el padró de 1924 sabia llegir i escriure. Membre de la junta del Partit Liberal a les Borges a principis de segle XX. Soci amb llicència d'importació i exportació de l'empresa Orujos de Borjas SA. Alcalde de les Borges Blanques del 20 d'octubre de 1926 fins al 26 de febrer de 1930. Abans havia estat regidor de l'Ajuntament de l'1 d'abril de 1922 fins l'1 d'octubre de 1923, i ho tonrà a ser des del 25 de febrer de 1930. «Subcabo de Pueblo» del Sometent de les Borges el 1928. Presentà una instància a l'Ajuntament per obrir una finestra a la part oriental de la seva casa núm. 1 del c/ San Gregorio, actual c/ Caputxins, i se li

¹³⁷³ Segons el padró de 1924.

aprovà. Major contribuent a la caiguda del seu propi govern local el 25 de febrer de 1930. No es presentà al ple del 26 de febrer de 1930 al·legant malaltia i, al mateix temps, hi presentà la dimissió per facilitar les coses al nou govern entrant. Membre de la Comissió de *Fuentes, Alumbrado y Cementerio* des del 30 d'abril de 1930. El 9 de juliol de 1931 la comissió de Foment li va demanar que netegés la claveguera i tapés el seu dipòsit, juntament amb Josep Casals Zaragoza i Josep Casals Teixidó, per les males olors que emetien. Durant la Guerra Civil espanyola la col·lectivitat agrícola de la CNT-UGT li incautà 20 jornals d'una finca on hi cultivava vinya, ametllers i arbres fruiters.

FARRERONS GÜELL, Manuel. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna Durruti-Farrás a Bujaraloz durant la Guerra Civil espanyola.

FARRERONS PIFARRÉ, Josep. Regidor per ERC de l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat iniciat el 24 d'octubre de 1936.

FARRERONS RIU, José. Presentà una instància a l'Ajuntament de les Borges Blanques el febrer de 1924 perquè se'l donés de baixa de pagar el quart de ploma d'aigua de la seva casa del c/ Hospital.

FARRERONS, Manuel. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques del ? fins l'1 d'octubre de 1923; i entre el 20 d'octubre de 1926 i el ?. Membre de la Comisión de Policía Urbana y Rural Fomento y Obras del 25 d'octubre de 1926 a ?.

FARRERONS SABÍ, Manuel/Manel. Polític republicà i fabricant, majorista i exportador d'oli d'oliva. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919. Proposat per l'Ajuntament de les Borges Blanques com a membre de la Junta Pericial de 2^a categoria que ha de nomenar l'Administració de Hisenda el 8 de novembre de 1923. Individu del Sometent de les Borges el 1928. Membre del Comitè local revolucionari que el 14 d'abril de 1931 proclamà la República Catalana a les Borges. Regidor pel CDR/USC de l'Ajuntament de les Borges i primer tinent d'alcalde entre el 14 d'abril de 1931 i el gener de 1934. Membre de la comissió de Foment, Obres i Cementiri del 26 d'abril de 1931 al gener de 1934. Regant i Síndic del Canal d'Urgell. Membre de la comissió — formada el 17 de setembre de 1932 amb Joan Navés i Miquel Altisent— encarregada de revisar el material tècnic del Terrall comprat l'any anterior (1931) abans d'instal·lar-ho. El setembre de 1936 el Comitè Antifeixista local li incautà la fàbrica d'oli d'oliva

causant-li un perjudici calculat en 172.000 ptes. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 27 de setembre de 1939.

FARRERONS SAFONT, José. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

FARRERONS Y SEMENTÉ, Antonio. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre l'1 i el 13 de gener de 1861, i en el mandat iniciat en aquesta darrera data.

FARRERONS SOLÁ, José. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

FARRERONS VILES, Ramon. Membre pel PSUC del Comitè de Milícies Antifeixistes de les Borges Blanques entre el 21 de juliol al 24 d'octubre de 1936.

FAURA JOSA, José. Núm. 6 per AP en la candidatura d'AP-PDP-UL de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

FAURA PRADELL, Eusebio. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

FERNÁNDEZ RIUS, Josep. Núm. 4 (Independent) a la llista electoral de la candidatura de Centristes de Catalunya - UCD per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

FERRER, Bartomeu. Alcalde de les Borges Blanques el 1482.

FIGUERAS DELGADO, Francisco. Núm. 7 (Independent) a la llista electoral de la candidatura de Centristes de Catalunya - UCD per les eleccions municipals a les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

FIGUERES, Francisco. Alguatzir. Presentà a l'Ajuntament de les Borges Blanques una relació mensual de jornals invertits en arreglar camins, carrers, clavegueres i edificis municipals. El Ple del 3 de febrer de 1927 li va condonar el deute de 142,48 ptes. que tenia per pagaments pendents a la brigada municipal pel seu «intachable comportamiento durante los años que ejerció dicho cargo».

FIGUERES, Francisco. Presenta factura per “pago fact. Bailli-Baillieri”.

FIGUERES MONELL, Domingo. Vocal del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 15 de gener de 1928 al 20 de gener de 1929; membre del mateix que finalitzà mandat el 26 de gener de 1930.

FIGUEROLA LÓPEZ, Magin. Presentà una factura per jornals mecànic. En nom seu Pedro Giné Torra fa una petició per embellir la façana de la seva casa al C/ Indústria. L'ajuntament de les Borges Blanques li concedeix permís per a realitzar obres. L'ajuntament aprova, a proposta de la comissió de Foment, que arrendi 1/4 de ploma d'aigua per a la seva casa del C/ Indústria; també encapçalava la petició dels veïns per construir el bordó i la xarxa de clavegueres i canonades del carrer.

FORT VILAFRANCA, José. Caporal de Poble del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

FORTEZA GASOL, Francesca Maria (m. Houston, EUA, 13 febrer 1990). Mestra. De renom Paquita. Durant uns anys exercí a les Borges. El 1948 es casà amb el bioquímic Joan Oró Florensa i el 1952 emigraren a Houston on ella continuà fent classes. Tingueren quatre fills: Maria Elena (nascuda el 1948 i hereva del títol de marquès d'Oró), Joan (n. 1950), Jaume (n. 1952) i David (1961). Morí a l'edat de 64 anys i fou enterrada al cementiri de les Borges Blanques on, posteriorment, també foren dipositades les cendres del seu marit.

FRANCISCO FARRÁN, Domingo. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

FRANQUESA BACARDÍ, Amalia. Núm. 9 (UCD) a la llista electoral de la candidatura de Centristes de Catalunya - UCD per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

FUSTÉ, Juan. Presenta factura per rajoles.

FUSTÉ FALCÓ, Domingo [2]. Vocal de la Junta de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 20 de gener de 1929 al gener de 1930, i vocal de la Junta Administrativa de la mateixa del gener de 1930 al gener de 1931.

FUSTÉ GINÉ, Juan. Vocal de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 20 de gener de 1929 al 26 de gener de 1930, i altre cop vocal a partir del 26 de gener de 1930.

FUSTÉ MÒDOL, Francisco/Francesc. Picapedrer i sindicalista agrari. El 1936 constava com a casat i amb 3 fills. Vocal de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del gener de 1930 al gener de 1933. El 8 de desembre de 1936, a l'edat de 42 anys, ingressà a presó perquè organitzacions obreres i sindicals el denunciaren com a facciós i van demanar que fos investigat. Tanmateix el dia 25 seria alliberat sota vigilància de l'Ajuntament després que el POUM, PSUC i la CNT del poble demanessin el seu alliberament i que assistís a l'Ajuntament de les Borges una delegació del Tribunal Popular de Lleida.

FUSTÉ SALAT, Juan/Joan. Membre del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del gener de 1927 aprox. al 15 de gener de 1928. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Vocal de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del sindicat anterior del gener de 1935 al juliol de 1936, i altre cop membre de la junta a partir del març de 1936.

GABELLA FERNÁNDEZ, Valentina. Núm. 7 com a independent en la candidatura d'AP-PDP-UL de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

GALLART CARRÉ, Francesc (les Borges Blanques, les Garrigues, ?). Jutge de Pau substituït de les Borges. Membre fundador de la Fundació del Col·legi Mare de Déu de Montserrat el 1995. Premi Olivera d'Or al Borgenc de l'Any del 2002.

GALLEGOS, Jorge. Consta com a redactor del projecte de Grupo Escolar el maig de 1928.

GALTÉS MAINÉ/MAINER, Antonio (n. Vilafranca del Penedès). Empresari industrial de l'oli i el vi, a inicis del segle XX heretà del seu pare, Pablo Galtés, un comerç de vins a Vilafranca del Penedès. Firmà com a fabricant d'olis, entre d'altres, el manifest per a la convocatòria de l'Assemblea d'olivicultors de les Borges del 25 de setembre de 1910. El 1912 fundà, juntament amb d'altres fabricants d'olis borgencs, la fàbrica Orujos de Borjas SA, precedent de la UTECO i l'actual Agrolés, de la qual fou el primer president. El 1917 constava com una de les 12 empreses olieres més importants de la província de Lleida amb 4 premses. Durant la dictadura de Primo de Rivera

presentà una instància perquè l'Ajuntament de les Borges arranqués uns arbres del parc del Terrall que tocaven al seu edifici/fàbrica d'olis. També fou nomenat *Comendador de número*, una encomienda concedida en algun moment anterior al 31 de desembre de 1926, una condecoració d'Ordre Civil del Mèrit Agrícola del, en aquell moment, Ministeri de Foment.

GARCIA, Josep. Oficial titular de l'Estació Telegràfica de les Borges. El batlle Navés en demana la jubilació per tenir l'oficina desatesa i tancada la major part del temps impossibilitant les comunicacions.

GARCIA FAURE/FAURA, Josep. Milicià del POUM de les Borges Blanques. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna Maurin a Tiers durant la Guerra Civil espanyola.

GARCÍA PARRA, Miguel. Núm. 11 (UCD) a la llista electoral de la candidatura de Centristes de Catalunya - UCD per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

GARSABALL AIXALÀ, Pere (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de gener de 1944.

GARSABALL GINÉ, Maria. El 1924 vengué una parcel·la que li havia cedit l'Ajuntament de les Borges Blanques, al Juan Cornudella.

GARSABALL QUADRAT, Josep. Vocal de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del gener de 1933 al gener de 1936.

GARSABALL QUINTANA, Josep (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de setembre de 1943.

GARSABALL QUINTANA, Ramon. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Llibertat durant la Guerra Civil espanyola.

GASET. Membre de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques el 16 de juny de 1912.

GASSIÓ BOSCH, José Maria. Conseller de la Comissió Gestora de les Borges Blanques del 8 de gener de 1939 al 8 de febrer de 1940. Durant aquest mandat fou membre de la Comissió de Foment i Delegat d'Abastiments.

GASSIÓ FOLCH, Ramón. Vocal de la Junta de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 20 de gener de 1929 al gener de 1930.

GASSIÓ HERRERA, Concepció. Núm. 4 com a independent del PSC-PSOE de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

GASSIÓ QUERALT, Sebastià (les Borges Blanques, les Garrigues, 1887 — 1958). Fou un dels socis que contribuï econòmicament a la refundació del Sindicat Agrícola de Sant Jaume en la Cooperativa Sant Isidre.

GAYA BAGET, Juan/Joan. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. El 7 de desembre de 1936 ingressà a presó perquè organitzacions obreres i sindicals el denunciaren com a facciós i van demanar que fos investigat. Tanmateix el 6 de febrer de l'any següent seria alliberat després que el POUM, PSUC i la CNT del poble demanessin el seu alliberament i que assistís a l'Ajuntament de les Borges una delegació del Tribunal Popular de Lleida.

GAYA Y CARBONELL, Juan. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre com a mínim el 8 de gener de 1858 i l'1 de gener de 1861. Dipositari de l'Ajuntament nomenat el 13 de gener de 1861 després de la destitució per part del Governador de l'anterior Dipositari Juan Ricart y Gasol. Suplent de Jutge de Pau, juntament amb Lorenzo Güell, del Jutge Pablo Farrerons, i prengué possessió del càrrec el 16 de març de 1861.

GAYA Y GUASCH, Francisco. Secretari de l'Ajuntament de les Borges Blanques el 1832.

GELAMBÍ DALMAU, Francisco/Francesc (Alcover, Alt Camp, 1856 - Barcelona, 1914). Fou membre fundador i primer president del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques

entre el 21 d'abril de 1912 i el 28 de desembre de 1913. Fill de Francesc Gelambí Martí i de la seva segona esposa Maria Josepa Dalmau, era mestre de música de professió i provenia d'una nissaga familiar dedicada i apassionada pel mateix ofici. Fou músic major de la Banda de Música del militar carlí Rafael Tristany i Parera. Després de quedar-se vidu es traslladà a viure a Montblanc el 1884 on reorganitzà amb el seu germanastre Mn. Joan Gelambí i Pallisé l'orquestra La Nova i dirigí l'agrupació coral La Lira. El desembre de 1881 sol·licita la plaça vacant d'organista i director de música del poble [“Notas historicas de Borjas Blancas”, *La Mañana*, p. 18-19]. Va ser membre de la Germandat de Socors Mutus de Sant Carles Borromeo probablement des de la seva arribada a les Borges a inicis del segle XX. Tenim constància del seu pas per Arbeca, així com la seva implicació amb organitzacions musicals lleidatanes: director de l'Orfeó Lleidatà entre 1903 i 1904, i director i fundador el 1905 de la banda de música Santa Cecília. Compositor de diverses obres religioses i laiques, destaca el seu *Himne a la Mare de Déu de la Serra*, amb text del poeta de Montblanc Paulí Bayer i Coll. Va morir sobtadament l'abril de 1914 a Barcelona on havia anat a tractar-se d'una malaltia.

GELONCH TOMÁS, Pilar. Núm. 10 (Independent) a la llista electoral de la candidatura de la Coalición Convergència i Unió en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

GENÍS DELLÀ, Juan Antoni. Núm. 3 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació “Democràcia i Progrés” per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

GIBAL, Juan. Presenta diverses factures per: treballs d'impremta [Acta ple Ajuntament les Borges Blanques 23-I-1926 (AHMBB)]; impresos per oficina; papereria.

GINÉ. Mestre interí de l'aula de nois de l'escola pública situada al local del CDR del c/ Diputat Macià. El febrer de 1933 presentà la renúncia.

GINÉ, G. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919.

GINÉ, Amalia. Presenta factures pel lloguer de la casa/pis de telègrafs el gener de 1926. S'enfonsa per humitat la sitja de casa seva al c/ Concepció Soler, cal Valeri, i el 1932 l'Ajuntament proposa

enderrocar-la i així anivellar i eixamplar el carrer. Després de gestions amb els seus hereus s'acorda que cediran gratuïtament el pati de la casa per a fer l'ampliació del carrer.

GINÉ, José. Firma una instància mostrant la seva disconformitat en la presa d'aigües de la sèquia superior del Canal d'Urgell per a l'abastiment d'aigua potable el 18 d'abril de 1891.

GINÉ, Joan. L'ajuntament de les Borges Blanques li aprova una factura el juliol de 1931 "pero amb l'avertencia de que se l'hi ha de fer fé una rebaixa per el 10% que suma a la factura de cristalls". L'assumpte de la factura dels cristalls per a un armari de Secretaria torna a aparèixer l'agost de 1931.

GINÉ AIXALÀ, Pedro. Membre de la Junta Pericial fins el 8 de novembre de 1923.

GINÉ ALSINET, Joan. Núm. 5 d'ERC de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

GINÉ ARRUFAT, Josep/José (Les Borges Blanques, les Garrigues, ? - Les Borges Blanques, les Garrigues, 21 gener 1937). Vice secretari del Consell Directiu de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges el 1928. Membre del Consell Rector del gener de 1927 aprox. al 15 de gener de 1928; tresorer del mateix del 26 de gener de 1930 al gener de 1931; dipositari del mateix del 15 d'octubre al 16 de desembre de 1931. Vice secretari de la Junta de la Quarta Secció: Molí d'oli re-escollit per al càrrec el 20 de gener de 1929. Víctima de la violència a la rereguarda durant la Guerra Civil espanyola, fou executat a les Borges el 21-I-1937.

GINÉ ARRUFAT, Ramon. Vocal de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques el 15 de gener de 1928. Membre de la mateix junta de l'1 de novembre de 1928 al 20 de gener de 1929.

GINÉ BENET, Emilio. Núm. 4 per AP en la candidatura d'AP-PDP-UL de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

GINÉ CANELA, José. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques en la legislatura iniciada l'1 de maig de 1928. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

GINÉ CASTELLÓ, Antoni. Milicià del POUM de les Borges Blanques. Voluntari desaparegut del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna del POUM a Alcubierre durant la Guerra Civil espanyola.

GINÉ FALCÓ, Jaume. Vocal de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del gener de 1935 al juliol de 1936.

GINÉ FARRERONS, José. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat que inicià l'1 de juliol de 1885.

GINÉ FREIXES, Manel (les Borges Blanques, les Garrigues, ? — les Borges Blanques, les Garrigues, 14-V-2014). Carter i historiador local de les Borges Blanques. Exercí de mestre de francès en diversos centres com el col·legi Mare de Déu de Montserrat, on hi féu classes 14 anys, fins el 1979, a l'edifici de l'Escola Catalana del CDR, a l'IES Josep Vallverdú o a l'Escola de Capacitació Agrària. Tots aquests anys de docència i el fet que moltes classes les fes de forma desinteressada li guanyaren l'apel·latiu popular de “monsieur”. De la seva trajectòria cultural destaca la implicació des dels seus orígens en la revista Terrall, creada el 1981, amb la qual va col·laborar durant més de 25 anys amb la secció “Tenim història, parlem d'història”, però de la qual també n'era l'*alma mater*, i també va ser un dels impulsors de la fundació del Centre Excursionista Borges-Garrigues el 1982. S'implicà amb el grup fundador del Centre d'Estudis de les Garrigues i presentà diverses ponències en les seves trobades sobre història borgenca i garriguenca. Premi Olivera d'Or al Borgenc de l'Any el 1988 i el 2008, essent l'únic premiat que ha repetit el guardó. Fou objecte d'un llibre d'homenatge titulat *Manel Giné i Freixes: una trajectòria de generositat*.

GINÉ GARSABALL, Jaime. Vocal de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques a partir del 26 de gener de 1930.

GINÉ GINÉ, Antonio (les Borges Blanques, les Garrigues, 14 novembre 1898). Fill de Ramon Giné Olcos i Carmen Giné Lloreta, tingué dos germans en José i en Pere Giné Giné. De professió llaurador. Segons el padró de 1924 visqué a la Torra Rocallaura i sabia llegir i escriure.

GINÉ I GINÉ, Emili. Vocal segon de la Comissió Delegada de l'APEC a les Borges Blanques en la nova Junta del juny de 1923.

GINÉ GINÉ, José (les Borges Blanques, les Garrigues, 24 gener 1907). Fill de Ramon Giné Olcos i Carmen Giné Lloreta, tingué dos germans l'Antonio i en Pere Giné Giné. De professió paleta. Segons el padró de 1924 visqué a la Torra Rocallaura i sabia llegir i escriure.

GINÉ GINÉ, Pere (les Borges Blanques, les Garrigues, 18 juny 1901).¹³⁷⁴ Barber, polític i sindicalista carlista. Fill de Ramon Giné Olcos i Carmen Giné Lloreta, tenia dos germans l'Antonio i el José. Segons el padró de 1924 visqué a la Torra Rocallaura i sabia llegir i escriure. Regidor pel CT de l'Ajuntament de les Borges Blanques a partir del 16 d'abril de 1931. Membre de la comissió de Cultura de l'Ajuntament de les Borges Blanques a partir del 26 d'abril de 1931. President del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques entre el 29 de gener de 1933 i el 27 de gener de 1935; també havia estat vice president del Consell Rector del mateix sindicat entre el 26 de gener de 1930 i el gener de 1931, i del 15 d'octubre al 16 de desembre de 1931; i vice president de la Junta Administrativa de la Caixa Rural entre el gener de 1931 i el gener de 1934.

Giné Griñó, Pedro. Presenta factures per materials de construcció, guix i ciment. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

GINÉ GUASCH, Antonio. Vocal de la Junta de la Segona Secció: Venda i compra de cereals del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques a partir del 9 de gener de 1913.

GINÉ LLORETA, Carmen (les Borges Blanques, les Garrigues, 13 juliol 1873).¹³⁷⁵ Casada amb Ramon Giné Olcos, tingueren tres fills l'Antonio, en José i en Pere. Segons el padró de 1924 visqué a la Torra Rocallaura i no sabia llegir ni escriure.

GINÉ MACIÀ, Antoni (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 4 d'agost de 1943.

¹³⁷⁴ La data de naixement és la que consta al padró de 1924 (AMBB).

¹³⁷⁵ Data de naixement segons el padró de 1924 (AMBB).

GINÉ Y MARSAL, José. Porter de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre 1858 i 1881 aprox.

GINÉ OLCOS, Ramon (n. les Borges Blanques, les Garrigues, 16 octubre 1870).¹³⁷⁶ Segons el padró de 1924 era de professió llaurador i no sabia llegir ni escriure. Casat amb Carmen Giné Lloreta, tingueren tres fills, l'Antonio, el José i el Pere. Visqué a la Torra Rocallaura.

GINÉ I PELEGRI, Jaume. Núm. 9 a la llista electoral de la candidatura del Partit Carlí de Catalunya (PCC) en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

GINÉ PERERA, Antonio. Conseller de la Comissió Gestora de les Borges Blanques del 8 de gener de 1939 al 8 de febrer de 1940. Durant aquest mandat fou membre de la Comissió de Foment.

GINÉ RAMONS/ROMANS, Juan. Membre de la Junta Pericial com a suplent en el mandat iniciat el 8 de novembre de 1923. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

GINÉ RICART, Amalia. El lletrat J. Cugat representant d'Amàlia Giné Ricart, envià cartes a l'Ajuntament de les Borges Blanques reclamant el pagament d'un material per a elevar aigua al dipòsit municipal. L'Ajuntament respon que la bomba és inservible i el novembre de 1927 la convida a acabar amistosament amb l'assumpte. La seva casa del c/ Concepció Soler en realitat té l'adreça Plaça Constitució núm. 1, donant per la dreta amb Joan Falcó i per l'esquerra amb Teresa Bartolo i altres.

GINÉ SEGARRA, José. Presenta instància per fer obres canviant les entrades a casa seva del c/ Carmen.

GINÉ SOLÉ, Gabriel. L'Ajuntament de les Borges Blanques l'admet a la beneficència municipal el juliol de 1932.

GINÉ TORRA, Pedro/Pere. Petició en nom de Magin Figuerola per embellir la façana de casa seva al c/ Indústria el 1932. Guanya la subhasta i se li adjudica per 76.774,00 ptes. les obres per la

¹³⁷⁶ Data de naixement segons el padró de 1924 (AMBB).

claveguera del c/ Ensenyança a la carretera de Castellldans. El preu de les obres realitzades per la claveguera General durant el mes d'octubre ascendia a 6.663,67 ptes.

GINÉ VILES, Pedro. Membre de la «Junta de vocales asociados» l'1 d'octubre de 1923. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'1 d'octubre de 1923 fins el 22 de març de 1924; a partir del 22 de març de 1924 fins a finalitzar el mandat; del 29 de gener de 1926 al 7 d'octubre de 1926; i del 20 d'octubre de 1926 fins a finalitzar el mandat. Membre de la «Comisión de Policía urbana y rural, fomento y obras» del 4 d'octubre de 1923 fins el 22 de març de 1924; i del 25 d'octubre de 1926 fins a finalitzar el mandat. Membre de la «Comisión de Gobernación y Hacienda» i de la d'«Instrucción Pública», ambdues del 25 d'octubre de 1926 fins a finalitzar mandat. Vocal del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 31 de gener de 1931 fins a finalitzar mandat.

GIRONELLA, Antonio. Regidor entre el 8 de gener de 1858 i l'1 de gener de 1861. Pare d'Antonio Gironella Pau.

GIRONELLA PAU, Antonio. Membre de la Junta Pericial fins el 8 de novembre de 1923. Proposat per l'Ajuntament com a membre de la Junta Pericial de 2a categoria el 8 de novembre de 1923 que ha de nomenar l'Administració de Hisenda.

GOMEZ LOPEZ, Antoni. Milicià del POUM de les Borges Blanques.

GÓMEZ OTAL, Rodolfo. Escollit nou Veterinari titular i inspector de carns pel Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques el 23 de juliol de 1928.

GONZÁLEZ BOLDÚ, Juli. Núm. 4 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació Nacionalista Borgenca per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

GORGUES CLARET/CLAUT, Josep. Regidor per la CNT a l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat que s'inicià el 24 d'octubre de 1936.

GORGUES CLARET, Salvador. Número 6 en la llista del Front d'Obrers i Pagesos que es presentà a les Borges Blanques en les eleccions municipals del febrer de 1934.

GORGUES FALCÓ, Francisco. Va presentar diverses instàncies a l'Ajuntament de les Borges Blanques per construir una claveguera de desaguament i empalmar-la amb la general des de casa seva al núm. 31 de c/ San Sebastian, rebaixar-ne els terrenys i obrir-hi uns balcons i una porta.

GORGUES TORRENT, Roc. Milicià del POUM de les Borges Blanques. President de la col·lectivitat agrícola de la CNT-UGT de les Borges Blanques durant la Guerra Civil espanyola.

GORGUES VILAFRANCA, Juan/Joan. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de novembre de 1927 a l'1 de maig de 1928 aprox., i altre cop en el mandat que inicià en aquesta darrera data. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Presentà una instància per a fer obres a l'edifici de la seva propietat del c/ Hospital núm. 4 la qual va passar a dictat de la Comissió de Foment i Obres el 16 de març de 1933.

GRAELLS XIMENOS, Cándido. Frare caputxí, conegut com a fra Joaquim, que exercia al convent franciscà de les Borges Blanques. Fou víctima de la repressió religiosa a la rereguarda a Madrid.

GRECO, Bernardo. Firmant com a fabricant d'olis el manifest per a la convocatòria de l'Assemblea d'olivicultors del 25 de setembre de 1910.

GRICH SERRA, Josep. Processat pels fets d'octubre de 1934. Condemnat a 9 mesos de presó a la presó de Lleida.

GRIÑÓ LLUSÀ, Pedro. Núm. 1 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupación Independientes en les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

GRIÑÓ SERÓ, Josep (Les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Lleida, el Segrià, 28 juliol 1939). Pagès, conegut com el «Frare Griñó». Número 11 a la candidatura del Front d'Obrers i Pagesos de les Borges Blanques en les eleccions municipals del febrer de 1934. El 1938 s'havia quedat vidu i vivia al c/ Batlle Benet núm. 40 de les Borges. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència a l'edat de 49 anys fou detingut el 19 de març de 1938 per desafecció al règim. Va ser jutjat el dia 25 del mateix mes acusat de pertànyer al POUM fet que ell confirmà assenyalant que

tenia el carnet núm. 11.487. Víctima de la repressió franquista, fou executat a Lleida el 28 de juliol de 1939 a l'edat de 51 anys.

GRIÑÓ SOLÉ, Josep. Vivia al c/ La Font. Membre refundador del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques en la Cooperativa de Sant Isidre el 1948.

GRINYÓ FARRÉ, Josep. Membre de l'IACSI. Durant la Guerra Civil espanyola la col·lectivitat agrícola de la CNT-UGT de les Borges Blanques li incautà 40 jornals de terra que corresponien a dues finques, una de secà i l'altra del reg.

GRISADOS, Ramon. Membre del Jutjat de Primera Instància i Instrucció de les Borges Blanques el 18 de novembre de 1937.

GROS, Daniel. Premi Olivera d'Or al Borgenc de l'Any del 1989, juntament amb Dolors Farré i Enric Massip.

GUASC RIU, Antoni. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant d'Estat Català durant la Guerra Civil espanyola.

GUASCH FERNÁNDEZ, Francisco. Núm. 2 (UDC) a la llista electoral de la candidatura de la Coalición Convergència i Unió en les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

GÜELL, Lorenzo. Regidor síndic entre el 8 de gener de 1858 i l'1 de gener de 1861. Mestre d'instrucció primària i perit agrònom. Suplent de Jutge de Pau, juntament amb Juan Gaya y Carbonell, del Jutge Pablo Farrerons, prengué possessió del càrrec el 16 de març de 1861.

GÜELL ARQUÉS, Ildefonso. General d'Enginyers de l'Exèrcit espanyol. El 23 de juliol de 1928 el Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques proposa fer-li un homenatge i donar-li el seu nom a un carrer o al Grupo Escolar per les seves suposades gestions per tal de què aquest arribés a bon port.

GÜELL ARQUÉS, José Maria. Alcalde accidental de les Borges Blanques de l'1 de gener de 1893 al 22 de gener de 1893.

GÜELL ARQUÉS, Ramón. Consta com a firmant d'una instància mostrant la seva disconformitat en la presa d'aigües de la sèquia superior del Canal d'Urgell per a l'abastiment d'aigua potable el 18 d'abril de 1891. Representat del Partit Tradicionalista. Firmant com a propietari olivicultor el manifest per a la convocatòria de l'Assemblea d'olivicultors del 25 de setembre de 1910.

GUIU TORNÉ, José/Josep. Pagès i fabricant d'oli. El 1936 estava casat i tenia 4 fills. Membre de la Junta de vocals associats de l'Ajuntament de les Borges Blanques l'1 d'octubre de 1923. Regidor en la legislatura que inicià en aquesta darrera data, i membre de la Comissió de Beneficència i Sanitat, i de la d'Instrucció Pública a partir del 4 d'octubre de 1923. Com a regidor se li concedí un mes de llicència per atendre importants assumptes familiars el 27 de desembre de 1923. Durant la Guerra Civil espanyola fou detingut a les Borges, el 5 de novembre de 1936, a l'edat de 54 anys, i traslladat a Bujaraloz (Osca) per part del Comitè d'abastiments de la columna Durruti ja que declarà no tenir oli per incautar. Sembla que per intervenció del republicà Josep Bardia Canela fou alliberat posteriorment.

HERRERA MINGUELLA, Jaume. Núm. 13 d'ERC de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

HORTA PLASSA, Xavier. Resident a Almacelles, fou executat durant el franquisme a l'edat de 25 anys.

IGLESIAS, Ramon. Secretari de la Junta General de la secció de les Borges Blanques del Sindicat de Metges de Catalunya el 1932.

IGLESIAS DOMÈNECH, Alfons (les Borges Blanques, les Garrigues, 26 agost 1894 — 1975). Pintor, als 12 anys entrà a la Llotja on conegué Camps Ribera i Vidal Galícia. Va freqüentar l'estudi d'Isidre Nonell esdevenint deixeble directe seu. El 1910 es matriculà a l'Ateneu Obrer sota el mestratge d'Antoni Gelabert i Nicanor Vázquez. Va viatjar diversos cops a París per aprendre dels impressionistes. Assistí a l'Escola Lliure de pintura i dibuix «ART» al c/ Petrixol, dirigida per Antoni Gelabert. Allà va estudiar amb Josep Gausachs, Francisco Domingo, Llorens Artigas, Miquel Viladrich, Bosch Roger, Joan Serra, Alfredo Sisquella, Àngel Ferra. Simultàniament assistí a l'Escola Francisco d'A. Galí, al costat d'Espinal, Ricard, Esteban Monegal, Joan Miró, etc. El 1916 va viatjar a Madrid i visità el Prado. El 1918 formà amb Camps Ribera, Vidal Galícia, Ramon

Soler Liró, Tomàs Llobet, Angel Terrach, Pere -Àngel Villanueva, Antoni Serra, Josep Ventosa, Jacint Olivé, Emili Store, Emili Marquès, i Antoni Roca el moviment «nou ambient». Volien entroncar amb els que consideraven els «grans i autèntics pintors» com Martí Alsina, Fortuny, Simó Gómez, Vayreda, Tomàs Padró, Modest Urgell, Xavier Gosé, Nonell. Van publicar «Nou Ambient» el 1924, revista de sis números (abril-desembre). El grup també durà fins el 1924, el qual probablement desaparegué davant de les dificultats que imposava la dictadura de Primo de Rivera. Exposà a partir 1918. El 1920 va viatjar a París on féu amistat amb Picasso. Finalment el 1931 obtingué el diploma d'honor del certamen «Barcelona».

IGLESIAS DOMENECH, Ignacio. Membre de la Junta de vocals associats l'1 d'octubre de 1923. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat que inicià en aquesta darrera data. Membre de la «Comisión de Fuentes, alumbrado y Cementerio» a partir del 4 d'octubre de 1923. Regidor pel CDR/USC del 14 d'abril de 1931 al gener de 1934. Suplent de Síndic i membre de la comissió de Cultura del 26 d'abril de 1931 al gener de 1934. Membre de la comissió de Festes d'agost de 1932.

IGLESIAS GASOL, José. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

IGLESIAS, Dolors (n. 1912). Mestra. Exercí de mestra a les Borges entre 1934 i 1977. Premi Olivera d'Or al Borgenc de l'Any del 1997.

INGLÉS DOMÈNECH, Josep. Presentà una instància a l'Ajuntament de les Borges Blanques el març de 1933 per a fer obres en els seus terrenys del c/ Corts Catalanes i el Ple acordà passar-ho a dictat de la Comissió de Foment i Obres.

INGLÉS PERERA, Emili. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant Estat Català durant la Guerra Civil espanyola.

IVERN VERDAGUER, Joan (n. Barcelona). Tècnic paperer. El 1938 estava casat i vivia al c/ Prat de la Riba núm. 10 de les Borges Blanques. Treballava a la fàbrica la Forestal d'Urgell, dedicada a fer pasta de paper. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència a l'edat de 38 anys i investigat pel SIM fou detingut el 21 de novembre de 1938 al ser sorprès en una reunió considerada

clandestina per desafecció al règim juntament amb d'altres acusats. El Tribunal Popular acordà la instrucció de la seva causa el 7 de gener de 1939.

JANSÀ OLIVART, Francesc/Francisco (m. les Borges Blanques, 4 març 1963). Mestre de les escoles públiques de la Granadella i de les Borges Blanques. President del Consell Directiu de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges del 1928 aprox. al 20 de gener de 1929, president de la Junta de la mateixa del 20 de gener de 1929 al gener de 1930, president de la Junta Administrativa de la mateixa del gener de 1930 al gener de 1933, data en la qual en fou nomenat president honorari. Membre del Consell Rector del mateix sindicat del gener de 1927 aprox. al 15 de gener de 1928. El juny de 1931 contestà a l'ofertament de l'Ajuntament de les Borges d'assistir a l'Escola d'estiu per a Mestres de la Generalitat de Catalunya que si el subvencionaven hi aniria però com que no revé la beca hi hagué discrepàncies i, tot i que finalment s'aprovà donar-li la subvenció a ell i la seva dona per assistir a la sessió de clausura, a l'agost ell hi renuncià.

JANSÀ OLIVART, Jesús M. Capellà beneficiat de la parròquia de les Borges Blanques el 1936.

JOSA, Sebastian. S'acorda donar trasllat a la comunicació de la «Jefatura de Obras públicas de Lérida» referent a ell. Cedeix gratuïtament un terreny necessari per a la nova alineació del c/ Arrabal de Lérida a la part del darrera de casa seva i a canvi se li reedificarà la nova paret i portalada.

JOSA, Pedro. Presenta instància per tapar una finestra del seu pati núm. 42 del c/ la Placeta.

JOSA FALCÓ, Anton. Comptador del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques entre el 27 de gener de 1935 i el 26 de gener de 1936, càrrec que repetí en el consell escollit en aquesta darrera data. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre 1944 i 1945.

JOSA FALCÓ, Esteban/Esteve (n. les Borges Blanques). Polític, jurista i pagès. Tenia el domicili a la carretera de Lleida, núm. 81. Casat. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. President de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 15 de gener a l'1 de novembre de 1928, i de l'1 de novembre de 1928 al 20 de gener de 1929. Cap de Milicias agent del SIPM. Fou guardonat amb la medalla de campanya amb distintiu

de rereguarda. Fiscal comarcal substitut. Cap del Sometent. Regidor de la Comissió Gestora de les Borges Blanques del 8 de gener de 1939 al 8 de febrer de 1940, mandat durant el qual també formà part de la Comissió de Governació i fou delegat per al Control de totes les existències agrícoles. Segon Tinent d'alcalde. Fiscal comarcal substitut del Jutjat de les Borges nomenat per l'Audiència territorial de Barcelona, prengué possessió del càrrec el 14 de desembre de 1945 i cessà el 17 de febrer de 1954 per haver pres possessió el titular d'aquesta agrupació.

JOSA FALCÓ, Fernando/Ferran. Presenta instància per fer obres que afecten a la zona de "servidumbres" públiques. Vocal del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 15 de gener de 1928 al 20 de gener de 1929; membre del mateix Consell Rector format el 27 de febrer de 1929; membre del mateix que finalitzà mandat el 26 de gener de 1930; vocal del mateix entre el 26 de gener de 1930 i el gener de 1931. Vocal de la Junta Administrativa de la Caixa Rural entre el gener de 1930 i el gener de 1933.

JOSA FALCÓ, Pedro. Polític. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre el 28 de gener de 1944 i el 19 de febrer de 1945.

JOSA GARSABALL, Domenech. El Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques li aprovà poder arrendar un quart de ploma d'aigua a la seva casa del c/ de la Creu núm. 24.

JOSA TORRES, Ramón. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant d'Estat Català durant la Guerra Civil espanyola.

JOSA VILAFRANCA, Joan. Es queixa, juntament amb Josep Canela Cots, per la decisió de l'Ajuntament de les Borges de declarar de secà uns terrenys de la seva propietat a la partida anomenada Tres (actual c/ Jaume I o Ensenyança).

JUNCOSA FARRERONS, Gregorio. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

JUNCOSA MINGUILLA, José/Josep (les Borges Blanques, les Garrigues, 14 juliol 1898).¹³⁷⁷ Sindicalista i cooperativista carlista. Visqué al c/ Abadia núm. 12. Casat amb Concepción Zapater

¹³⁷⁷ La data de naixement és la que consta al padró de 1924.

Solsona. Segons el padró de 1924 sabia llegir i escriure. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Vocal de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques el 15 de gener de 1928, i del 20 de gener de 1929 al 26 de gener de 1930; vocal de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del mateix sindicat del gener de 1932 al gener de 1935; vice secretari del Consell Rector del sindicat del 15 de gener de 1928 al 20 de gener de 1929; membre del mateix Consell Rector format el 27 de febrer de 1929; membre del mateix que finalitzà mandat el 26 de gener de 1930. Membre de la Junta de la Quarta Secció: Molí d'oli de la Cooperativa Sant Isidre de les Borges escollida l'1 de setembre de 1952. President de la Cooperativa de Sant Isidre entre el 9-X-1956 i el ?-?-19??.

LACALLE PASTOR, Lluís. Fill de Julià i Maria, fou declarat pròfug per no presentar-se com a mosso al reemplaç de 1932.

LACASA, Teresa. Durant el franquisme la seva família es dedicà a la fabricació artesanal de caliquenyos.

LAGUNA DELHOM/CHELÓN, Josep. Processat pels fets d'octubre de 1934. Condemnat a 9 mesos de reclusió a la presó de Lleida. En llibertat el 17 de desembre de 1934.

LANA HERRERA, Juan. Mosso de reemplaç núm. 24 designat el 13 de març de 1924 per fer de testimoni en els expedients d'excepció i pobresa que s'incoïn.

LARUMBE IRIBARREN, J. Ignacio. Fiscal propietari de Lleida el qual, per ordre de la Direcció General de Justícia del 23 de juny de 1952, se li prorrogà les seves funcions a la fiscalia de les Borges Blanques i la seva agregada de la Granadella. Prengué possessió del càrrec l'1 de juliol de 1952 i cessà el 17 de febrer de 1954 per prendre possessió el titular de l'agrupació.

LILLO LÁZARO, Àngel (Caudete, Albacete, ? — Lleida, el Segrià, 28 juliol 1939). Sol·licita llicència per a fer obres al seu solar de la partida de les Forques, segons acta del Ple del 9 de març de 1933. Víctima de la repressió franquista, fou executat a Lleida el 28 de juliol de 1939 a l'edat de 50 anys.

LLAGUNA PIFARRÉ, Salvador. Núm. 10 del Grup d'Iniciatives de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

LOIS LAVANDERIA, José (n. Avión, Ourense). Casat amb Agustina López. Pare de Maria i Àngel Lois López.

LOIS LÓPEZ, Àngel. Germà de Maria Lois López. Fou jutge de Tremp.

LOIS LÓPEZ, Maria (les Borges Blanques, les Garrigues, 5 setembre 1896 — Sant Boi de Llobregat, Baix Llobregat, 17 setembre 1933). Filla de José Lois Lavanderia, procurador i secretari de l'Ajuntament de les Borges, i Agustina López, Maria també tingué un germà, Àngel, qui posteriorment seria jutge de Tremp. Ella estudià el batxillerat al Liceu Escolar de Lleida (?-1913) i ingressà a la Universitat de Barcelona on estudià es llicencià en Filosofia i Lletres (1913-1915) amb nota d'excel·lent i on fou la primera dona que hi va estudiar en obtenir el Premi Extraordinari de Llicenciatura en Lletres. El 1917 fou membre de l'Oficina d'Estudis Orientals de la Secció Filològica de l'IEC. Va ser primera secretària administrativa de l'Escola de Bibliotecàries fins el 1919 quan va passar a ser la primera professora titular de l'Escola impartint un curs preparatori, i posteriorment es doctorà en filosofia i lletres. Es va casar amb Jordi Rubió i Balaguer el 22 de setembre de 1919, que havia estat professor seu, i tingueren quatre fills/es, Manuel, Montserrat, Jordi i Maria. Fou membre del patronat de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques el 1919. El 20 de setembre de 1924 va dimitir de la seva plaça de professora de l'Escola adherint-se a una protesta en solidaritat amb un professor insultat durant la dictadura de Primo de Rivera, un preàmbul de la clausura de l'Escola per part del nou règim. Malgrat el restabliment el 1930 Maria no s'hi reintegrà i moria el 17 de setembre de 1933 a Sant Boi de Llobregat de septicèmia deguda a una infecció dental.

LÓPEZ, Àngel. Premi Olivera d'Or al Borgenc de l'Any del 1999.

LÓPEZ DE LOIS, Agustina (n. Baeza, Jaén). Casada amb José Lois Lavanderia i mare de Maria i Àngel Lois López. Membre del patronat de la biblioteca popular de les Borges Blanques el 1919.

LÓPEZ GIOL, Pedro. Núm. 16 com a independent a la llista electoral de la candidatura de CC - UCD per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979, i núm. 12 per AP en la candidatura d'AP-PDP-UL en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

LÓPEZ PRIM, Josep. Núm. 5 (Independent) a la llista electoral de la candidatura de Centristes de Catalunya - UCD per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

LÓPEZ SANS, Angel. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

LÓPEZ SANS, José. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

LÓPEZ SANS, Lluís. Músic i mestre. Presenta rebut per la missa de festa major, “pago y talones Dic Salvat i Historia Cataluña”, despeses menors i jornals. S'acorda contractar-lo un any més. Presenta factura per música i cants de la Festa Major i de la missa major d'aquesta. Al gener de 1932 l'ajuntament dóna per caducat el contracte que tenia a tres bandes entre ell, el rector i l'ajuntament i s'encarrega a la comissió de Cultura redactar-ne un de nou [Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 23-I-1932]. L'últim ple del gener aprova el contracte de l'ajuntament amb el mestre López i el batlle Navés s'encarregà de fer-li saber [Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 30-I-1932].

LÓPEZ SANS, Pere. Núm. 6 (Independent) a la llista electoral de la candidatura de Centristes de Catalunya - UCD per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

LOU BLAS, Carlos. Núm. 12 (UCD) a la llista electoral de la candidatura de Centristes de Catalunya - UCD per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

LLAGUNA, Bruno. Síndic de l'Ajuntament de les Borges Blanques el 1832.

LLAGUNA GELONCH, Josep. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna de la Caserna General a Apies durant la Guerra Civil espanyola.

LLAQUET BENEDET, Melchor. Professor d'instrucció primària. Membre del tribunal per escollir qui es presenti com per ajudant del delegat governatiu. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre el 29 de gener de 1926 i el 7 d'octubre 1926.

LLAURADÓ MIR, Rafael. Núm. 5 a la llista electoral de la candidatura del Grup Independent d'Iniciatives de les Borges Blanques per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979. Núm. 7 del Grup d'Iniciatives de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

LLORENS, Federico. El 3 de maig de 1931 i per iniciativa del regidor Arqués l'Ajuntament de les Borges Blanques acorda construir una vorera davant de casa seva a l'Arrabal de Lleida.

LLUSA, Juan. Cura párroco. Presenta instància amb d'altres veïns perquè la gent tira basura al voltant de l'Església Parroquial i vol posar-hi una reixa i castigar els infractors.

LLUSSÀ GINÉ, Gaspà (m. les Borges Blanques, les Garrigues, 26 juliol 1937). Membre d'una col·lectivitat agrària de les Borges Blanques durant la Guerra Civil espanyola, obtingué una propietat per explotar després d'un sorteig de la Junta Agrària però fou assassinat pel seu antic propietari, el vinaixenc Francesc Vilalta Miró, el 26 de juliol de 1937.

LUPI, Pere. L'11 de juny de 1932 l'Ajuntament de les Borges Blanques li vol comprar una casa de la seva propietat al c/ Concepció Soler arran de la voluntat d'arranjar i urbanitzar el carrer per part del consistori republicà-socialista. El dia 25 del mateix mes arribà al Ple la contraoferta de Lupi que era de 7000 ptes. i l'Ajuntament augmentà la seva a les 6000 ptes. Finalment Lupi accepta l'oferta de 6000 ptes. i el Ple acordà el 9 de juliol que se li pagaria no com ell volia sinó en dos anys i a partir del proper exercici. Només quedà que el batlle Navés escollís el dia perquè en Lupi hi anés a firmar, i on constaria el pagament en dos terminis de 3000 ptes., el primer el 1933 i el segon el 1934. A més s'especificà que la casa és a la Plaça Constitució núm. 1, a nom d'Amàlia Giné Ricart, i donava per la dreta amb Joan Falcó i per l'esquerra amb Teresa Bartolo i altres.

MACIÀ, Ramon. Vocal de la Junta Directiva del CDR de les Borges Blanques escollida el 1920. La seva viuda rep 37,70 ptes. de l'Ajuntament de les Borges en concepte de queviures per pobres segons l'acta del Ple del 10 de maig de 1931.

MACIÀ, Emilio. Presenta factures per facilitar carn a pobres de beneficiència.

MACIÀ, J. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919. Esmentat a la carta de Francesc Macià i Llusa a Pau Segura i Rovirosa del 9 de juny de 1921 per formar part de la nova junta del CDR.

MACIÀ BELLET, Emilio. Se li concedeix l'arrendament d'un quart de ploma d'aigua per la quadra que també usa el sr. Güell del C/ San Sebastian. El maig de 1931 s'aprova que pugui arrendar un quart de ploma d'aigua a la seva casa de les barraques d'Olivart.

MACIÀ CAMARASA, Sebastià (Les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Lleida, el Segrià, 29 març 1939). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 7 de setembre de 1942. Víctima de la repressió franquista, fou executat a Lleida el 29 de març de 1939 a l'edat de 36 anys.

MACIÀ FALCÓ, Josep. Número dos a la candidatura del Front d'Obrers i Pagesos que es presentà a les eleccions municipals de les Borges Blanques del febrer de 1934. Processat pels fets d'octubre de 1934. Condemnat a 9 mesos de presó a la presó de Lleida. En llibertat el 17 de desembre de 1934. Vocal del Comitè de Milícies Antifeixistes de les Borges Blanques entre el 21 de juliol i el 24 d'octubre de 1936.

MACIÀ FUSTÉ, Francesc (les Borges Blanques, les Garrigues, 4 desembre 1951). Polític, activista cultural i empresari electricista. Acabada la dictadura franquista inicià la seva trajectòria cultural amb l'organització de la primera festa dels Focs de Sant Joan a les Borges el 1976 i va ser coordinador de les Garrigues de la Marxa de la Llibertat. Membre fundador del Grup Recerca el 1980, entitat dedicada a la promoció de la cultura i la tradició, així com impulsor i creador de la Primera Trobada de Gegants i Correfocs de les Borges el 1983, avui declarada BCIN. El 1984 fundà el primer grup de grallers local, i el 1986 Ràdio les Borges, la qual dirigí durant 16 anys. Encara en el terreny cultural va fundar el Grup de Diables el 1987, del qual encara és membre actiu. En el camp polític fou núm. 3 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació Nacionalista Borgenca per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979, i núm. 1 com a independent en la candidatura Agrupament d'Esquerra Catalana en les municipals del 8 de maig de 1983. Posteriorment es presentà com a cap de llista per la candidatura Progrés Municipal (EPM) i obtingué dos regidors en

les eleccions de 1995 formant govern amb ERC i PSC, i encarregant-se de les regidories de medi ambient —Macià— i cultura —Josep Farré Galindo—. Arran de la manca de sintonia amb l'alcalde Estradé, Macià i Galindo —l'altre regidor independent— foren expulsats de l'equip de govern i en les següents eleccions (1999) perdé el segon regidor. Tanmateix en les eleccions del 2003 la candidatura encapçalada per Macià obtingué els seus millors resultats històrics i dos regidors, formant govern aquest cop amb la CiU de Carme Benet, i la primera tinença d'alcaldia i la regidoria d'urbanisme —Macià— i la de medi ambient —Salvador Sementé—. Tot i això després d'una legislatura agitada i tensa el grup de Macià tornà a perdre una regidoria el 2007 i passà a l'oposició fins que el 2011 la recuperà i va tornar a formar govern amb CiU, aquest cop encapçalada per Enric Mir Pifarré, i encarregat de la regidoria de Cultura. Macià i el grup d'independents no es presentaren a les eleccions municipals del 2015.

MACIÀ LLUSSÀ, Francesc (Vilanova i la Geltrú, el Garraf, 1859 — Barcelona, el Barcelonès, 1933). Polític i militar. Fill de Joan Macià i Maria Llussà de les Borges. Es casà amb Eugènia Lamarca de Mier el 1888, filla d'Agapito Lamarca, gran terratinent d'Alcarràs i Lleida. Com a militar s'especialitzà en enginyeria civil i un cop adquirí el grau de capità el 1882 fou destinat a Sevilla i després a Lleida, ciutat on ocuparia la comandància d'enginyers. Com a tinent coronel dirigí diversos treballs topogràfics i d'enginyeria a la província, entre ells a les Borges. Membre del patronat de la biblioteca popular de les Borges Blanques. En el camp polític Macià inicià la seva trajectòria arran dels fets del *Cu-Cut!* i dins de la coalició Solidaritat Catalana passà per gairebé tot l'espectre polític del carlisme inicial a la Lliga Regionalista, fins al republicanisme progressista. Fou escollit diputat a Corts per les Borges de forma ininterrompuda del 1907 al 1923, com a lligaire en les dos primeres (1907 i 1910) i com a representant del republicanisme progressista catalanista en la resta (1914, 1916, 1918, 1919, 1920 i 1923). Va ser en aquest segon grup d'eleccions quan comptà amb el suport de la Joventut Republicana de Lleida així com diverses formacions polítiques com la UFNR, o la FDN (1919) i Estat Català (1923), aquest darrer fundat per ell. Exiliat arran de la dictadura de Primo de Rivera intentà una revolta fallida coneguda com els fets de Prats de Molló (1926) que les autoritats franceses avortaren. Tanmateix el ressò internacional de la seva causa arran del judici contribuï a mitificar la seva figura i un cop esfondrada la dictadura tornà de l'exili i contribuï a reorganitzar les esquerres i el republicanisme en la nova ERC que guanyà majoritàriament les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931. Dos dies després, el 14, Macià proclamà la República catalana des del balcó de la Diputació de Barcelona i formà un govern provisional. Arran de la restauració de la Generalitat de Catalunya en fou proclamat el seu 122è

president des d'on impulsà la redacció d'un Estatut d'Autonomia (aprovat el 1932) i l'elecció d'un Parlament des d'on impulsà una important obra social i cultural.

MACIÀ PONS, Pau (les Borges Blanques, les Garrigues, 1917 — Barcelona, 1980). Artista. Rebé una beca d'artista de l'Ajuntament de les Borges Blanques de 100 ptes. mensuals durant un curs i optà a la possibilitat d'estar sota la protecció de la Generalitat de Catalunya, segons l'acta del Ple del 17 d'octubre de 1931. El batlle Navés va enviar una carta a l'Escola Massana de Barcelona on preguntà pel comportament de l'alumne i li respongueren exposant el seu bon comportament, segons consta en l'acta del Ple del 6 d'agost de 1932. A partir de 1946 exercí de professor a l'Escola Massana i excel·lí com a muralista, il·lustrador, mosaïcista i cartellista. El 1952 guanyà el concurs de cartells organitzat pel Congrés Eucarístic de Barcelona.

MACIÀ RIUS, Juan. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

MACIÀ SEGURA, Josep. Anomenat «el gos del Troski». Tingué tres fills de nom Emili, Josep i Maria Teresa Macià Bellet. Exiliat a França i va morir durant la Segona Guerra Mundial lluitant al bàndol de la resistència.

MACIÀ SEMENTÉ, Antonio. Presenta factura per dietes i despeses de quintos. L'Ajuntament de les Borges Blanques el nomenà comissionat per a l'entrega de mossos a la Caixa de Reclutament de Lleida per al 2 d'agost de 1932.

MACO, Ricart. L'Ajuntament de les Borges Blanques havia tret grans quantitats de deixalles del seu pati, com amb els de Balandras o Molí Olivat, segons l'acta del Ple del 23 de juliol de 1931.

MADIA Y CASALS, Juan. Pagès de les Borges Blanques. La seva casa tocava amb la de Francisco Cerdá y Calaf i Magdalena Cerdá y Alegre situada a l'Arraval de Lleida.

MARCH PAU, Juan/Joan. Procurador. El 1921 es va fer soci de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Membre del tribunal per avaluar qui es presentava per ajudant del Delegat Governatiu el gener de 1924. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

MARIA, Salvador (n. Barcelona). Superior dels pares caputxins de les Borges Blanques el 1936.

MARTÍ, Francisco/Francesc. Propietari de la teuleria del “Ninyo”. Presenta factura per material de teuleria. El març de 1933 es queixa al regidor Francesc Bardia Canela que l’ajuntament no li comprava material de construcció a la seva teuleria i només ho comprava a la del senyor Cornudella. Davant d’això el consistori aprovà el repartir les comandes equitativament.

MARTÍ, Isidro. Regidor entre el 8 de gener de 1858 i l’1 de gener de 1861, i entre l’1 de gener de 1861 i el 13 de gener de 1861, i entre 13 de gener de 1861 ?.

MARTI, Juan. De Juneda. L’Ajuntament el nomena guardador de l’ermita de San Salvador.

MARTÍ CLIVILLÉ, Manel. Pagès. El 1938 estava casat i vivia a la Torre del Gineret de les Borges Blanques. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d’Urgència a l’edat de 33 anys fou detingut el 19 de març de 1938 per desafecció al règim. Va ser jutjat el dia 25 del mateix mes acusat de pertànyer al POUM, fet que negà assenyalant que mai hi va pertànyer sinó que militava a la UdR.

MARTÍ ESQUÉ, Víctor (Bellpuig, el Pla d’Urgell, ? — Mollerussa, el Pla d’Urgell, 25 agost 1936). Presentà una instància a l’Ajuntament de les Borges Blanques com a industrial tipògraf per a confeccionar en exclusiva el programa de Festa Major de 1931, però com que l’any anterior ja ho havia fet el consistori li atorgà a Francesc Asqué Vilafranca que també ho havia sol·licitat. Durant la Segona República fou militant i animador de la secció local Federació de Joves Cristians de Catalunya. En el mateix Víctima de la violència a la rereguarda durant la Guerra Civil espanyola, fou executat a Mollerussa el 25 d’agost de 1936.

MARTÍ FLIX, Josep (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 10 de setembre de 1943.

MARTÍ ROIG, Jaume. Núm. 6 a la llista electoral de la candidatura del Grup Independent d’Iniciatives de les Borges Blanques per les eleccions municipals del 3 d’abril de 1979.

MARTÍ SOLÉ, Josep. Número 3 a la candidatura Front d’Obrers i Pagesos que es presentà a les Borges Blanques a les eleccions municipals del febrer de 1934.

MARTÍNEZ MICO, Gonzalo. Núm. 12 del PSC-PSOE de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

MAS, Sebastian. Presentà una instància a l'Ajuntament de les Borges Blanques per fer obres a la façana de casa seva al c/ de la Cruz núm. 42.

MAS GARSABALL, Jordi. Núm. 12 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació Nacionalista Borgenca per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

MAS MACIÀ, Jeroni (les Borges Blanques, les Garrigues, 10 maig 1907¹³⁷⁸ / 9 agost 1907¹³⁷⁹ - 10 juny 1991¹³⁸⁰). Polític i sindicalista i cooperativista carlista. Segons el padró de 1924 vivia al c/ Prat de la Riba, núm. 13 i sabia llegir i escriure. Fou reclutat en les lleves de 1928 i 1929. Alcalde de la Comissió Gestora de les Borges Blanques entre el 8 de gener de 1939 al 8 de febrer de 1940. Membre de la Junta de la Quarta Secció: Molí d'oli de la Cooperativa Sant Isidre de les Borges escollida l'1 de setembre de 1952. President de la Cooperativa de Sant Isidre entre el 23 de maig de 1954 i el 14 de març de 1956.

MAS MACIÀ, Juan (les Borges Blanques, les Garrigues, 9 febrer 1911).¹³⁸¹ Germà de Jeroni Mas Macià. Segons el padró de 1924 vivia al c/ Prat de la Riba, núm. 13 i sabia llegir i escriure.

MAS MÓNICO, Joan. Secretari del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques entre el 27 de gener de 1935 i el 26 de gener de 1936, càrrec que repetí en el consell escollit en aquesta darrera data.

MAS PIQUÉ, José. Tenia una casa al c/ Castillo Alto núm. 3.

MAS RIU, Sebastià. Núm. 8 com a independent per la candidatura d'Agrupament d'Esquerra Catalana de les Borges Blanques en les municipals del 8 de maig de 1983.

¹³⁷⁸ Data indicada al padró de 1924 (AMBB).

¹³⁷⁹ Data segons consta al Registre Civil de les Borges Blanques (AMBB).

¹³⁸⁰ Data segons consta al Registre Civil de les Borges Blanques (AMBB).

¹³⁸¹ Data de naixement segons el padró de 1924 (AMBB).

MAS URGELL, Carles Josep. Núm. 9 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupación Independientes en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979, i núm. 3 com a independent per la candidatura d'Agrupament d'Esquerra Catalana en les municipals del 8 de maig de 1983.

MAS VILARDOSA, Isidre. Sol·licita a l'Ajuntament de les Borges Blanques una inspecció del seu corral i dels de la seva rodalia, situats a l'Avinguda de la República núm. 33 i següents el març de 1933.

MAS VILARDOSA, Leonor (n. les Borges Blanques, les Garrigues, 4 juny 1857).¹³⁸² Mare de José Rubió Mas. Segons el padró de 1924 visqué al c/ Hospital, núm. 39 i no sabia ni llegir ni escriure.

MASES ANDALÉ, Francisco (n. les Borges Blanques, les Garrigues, 14-IV-1870)¹³⁸³. Polític i sindicalista carlista. Segons el padró de 1924 va viure al c/ Sant Gregori núm. 31 i sabia llegir i escriure. Segons Ramon Arrufat fou membre fundador del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques el 1912. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges entre l'1 de gener de 1914 i l'1 d'abril de 1918. Diputat provincial durant la Dictadura de Primo de Rivera. President del Sindicat entre l'1 de febrer de 1915 i el 1920 aprox., havia estat membre de la Junta Rectora el 5 de gener de 1913, i comptador de la Junta de la Segona Secció: Venda i compra de cereals a partir del 9 de gener de 1913.

MASES VISA/MASSES BISA, Josep (n. Golmés, el Pla d'Urgell). Pagès. El 1938 estava casat i vivia al c/ Castell Alt núm. 7 de les Borges Blanques. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència a l'edat de 51 anys, fou detingut el 19 de març de 1938. Va ser jutjat el 25 del mateix mes acusat de desafecció al règim per pertànyer al POUM. Posteriorment fou encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 4 d'agost de 1943. Víctima de la repressió franquista fou executat a l'edat de 43 anys.

¹³⁸² La data de naixement és segons el padró de 1924 (AMBB).

¹³⁸³ La data de naixement és segons el padró de 1924 (AMBB).

MASGORET CANTÓ, Salvador. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 14 de gener al 27 de desembre de 1925; del 29 de gener al 7 d'octubre de 1926; i en el mandat iniciat el 30 d'abril de 1930. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Membre de les Comissions de *Instrucción Pública* i la de *Gobernación y Hacienda* i suplent del segon tinent d'alcalde a partir del 30 d'abril de 1930. Regidor de la CEDA del 21 de juny de 1935 al febrer de 1936. Membre de l'IACSI, durant la Guerra Civil espanyola la col·lectivitat agrària de la CNT-UGT de les Borges li incautà 12 jornals de terra.

MASGORET ANDREU, Agustí (7 setembre 1925 — 3 gener 2010). President de la Cooperativa Sant Isidre de les Borges Blanques entre el 29 de maig de 1970 i el 29 d'agost de 1985.

MASIP FARRAN, Eugeni. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de gener de 1944.

MASSIP, Enric. Premi Olivera d'Or al Borgenc de l'Any del 1989, juntament amb Dolors Farré i Daniel Gros.

MASSÓ BRESOLÍ, Josep. Vocal del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques entre el 27 de gener de 1935 i el 26 de gener de 1936.

MATEU PASCUAL, Domingo. Membre de la Junta de vocals associats l'1 d'octubre de 1923. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'1 d'octubre de 1923 fins ?. Segon Regidor o Suplent l'1 d'octubre de 1923 fins ?. Membre de la "Comisión de Fuentes, alumbrado y Cementerio" el 4 d'octubre de 1923 fins ?.

MELONS, Ramon. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre el 8 de gener de 1858 i l'1 de gener de 1861.

MELONS CAMÍ, José. Escollit tresorer de la Junta Directiva del Foment Borgenc el 14 de gener de 1922. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat que inicià el 22 de març de 1924. "Subcabo de Pueblo" del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

MELONS FARRERONS, Pedro. Consta com a firmant d'una instància presentada a l'Ajuntament de les Borges Blanques mostrant la seva disconformitat en la presa d'aigües de la sèquia superior del Canal d'Urgell per a l'abastiment d'aigua potable el 18 d'abril de 1891. Firmant com a propietari olivicultor el manifest per a la convocatòria de l'Assemblea d'olivicultors del 25 de setembre de 1910. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre ??-??-19?? i l'1 de gener de 1914.

MEZCUA RICART, Antoni. Núm. 13 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació Nacionalista Borgenca per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

MÍAS CODINA, Eduard (n. Lleida, el Segrià). Enginyer. Aprovà el primer exercici per a l'ingrés a l'Acadèmia d'Enginyers de Guadalajara I en els exàmens de les vuit de la nit. L'Ajuntament de les Borges Blanques li encarrega el projecte de Xarxa general de canonades per a la conducció d'aigua potable el juliol de 1931. Encarregat de confeccionar el pla general de clavegueres i canonades de les Borges Blanques per 2000 ptes. L'ajuntament aprovà el Projecte General de Clavegueres i Canonades redactat per ell el maig de 1932. Davant de les pèrdues del dipòsit de ciment armat d'aigua potable de les Borges acorda fer-hi una visita però advertí que les averies eren importants i difícils d'arreglar. Al juliol de 1932 l'ajuntament de les Borges li aprova la proposta de disminuir la longitud del col·lector descobert fins al P. 11 de l'estat que adjuntà.

MÍAS CODINA, Enric (Lleida, el Segrià, 1885 — Verviers, Bèlgica, 1956). Pediatre. Llicenciat a Barcelona el 1907, s'especialitzà en ginecologia i obstetrícia. Responsable de la secció d'Higiene Escolar de l'Assessoria Tècnica, creada el 1917, de la Comissió de Cultura, creada la primavera de 1916, de l'Ajuntament de Barcelona. Durant la dictadura de Primo de Rivera fou secretari del Sindicat de Metges de Catalunya el 1927, i editor de *La Clínica*. Un cop esclatà la Guerra Civil va ser un dels organitzadors del voluntariat mèdic i, posteriorment, va ser major metge provisional a l'anomenada Jefatura de Sanidad. Acabat el conflicte s'exilià a França on atengué exiliats espanyols al departament d'Herault fins el 1946. Finalment es traslladà a Bèlgica amb la seva família, on morí el 1956 a la ciutat de Verviers a l'edat de 71 anys.

MÍAS I CODINA, Pere (Lleida, el Segrià, 1880 - Montpeller, França, 1941). Advocat i polític. Fill d'Enric Mías Roca, de Lleida, i Francisca Codina Farrerons, de les Borges. Va estudiar Dret a Barcelona on fou soci fundador de l'Associació Escolar Republicana, adherida a la Unió Republicana. Membre de Joventut Republicana de Lleida (1903), fou escollit regidor per aquesta a

la Paeria de Lleida el 1905 i el 1909. Firmant com a propietari olivicultor el manifest per a la convocatòria de l'Assemblea d'olivicultors del 25 de setembre de 1910. Segons Conxita Mir s'apropà al republicanisme reformista de Melquíadez Álvarez i s'integrà el 1917 en el PCR, des d'on fou elegit diputat provincial pel districte de Lleida-les Borges Blanques en les eleccions de 1919 i 1923. Militant del CDR de les Borges Blanques, era membre de la seva Junta Directiva Provisional el maig de 1919, i presidí el centre en la nova Junta Directiva escollida el 1920. President del patronat de la biblioteca popular de les Borges Blanques. Conseller d'Agricultura i Serveis Forestals i membre del Consell Permanent de la Mancomunitat de Catalunya el 1919, 1921 i 1923. Hi promogué la reorganització de l'Escola Superior d'Agricultura i els Serveis Tècnics Agrícoles. Síndic del Canal d'Urgell i de la CHE. Esmentat a la carta de Francesc Macià i Llussà a Pau Segura i Rovirosa del 9 de juny de 1921 per formar part de la nova junta del CDR. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Major contribuent a la caiguda del govern de Josep Maria Farrerons Güell el 25 de febrer de 1930 però es negarà a formar part del consistori (no es presentà sense avisar al Ple del 26 de febrer de 1930) i serà substituït el 30 d'abril de 1930. Destituït del seu càrrec de regidor titular pel governador civil l'abril de 1930. El 14 d'abril de 1931 proclama la República Catalana a les Borges Blanques, com a president del Comitè local revolucionari. Membre de la comissió Homenatge a Macià formada el 3 de maig de 1931. Fou membre de la Diputació Provisional de la Generalitat pel districte de les Borges Blanques per ERC. Formà part de la comissió redactora de l'Estatut de Núria. Elegit diputat al Parlament de Catalunya el 1932 va ser nomenat conseller d'Agricultura i Economia entre el 24 de gener i el 4 d'octubre de 1933. L'Ajuntament de les Borges el felicità a ell i al President Macià per haver estat nomenat pel càrrec el 9 de febrer de 1933. Expedientat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques el 1940, expedient incoat el 10 de setembre de 1940, la multa de 10.000 ptes. la van haver de fer efectiva els seus hereus després de la desestimació de l'apel·lació de la sentència presentada davant del Tribunal Nacional.

MÍAS CODINA, Ricard/Ricardo. Farmacèutic. Germà del conseller Pere Mías Codina. Presentà una factura per medicines per a pobres de beneficència a l'Ajuntament de les Borges Blanques el 23 de gener de 1926. Presentà una sol·licitud per obrir una farmàcia a les Borges el 3 de maig de 1931 i el Ple va aprovar la proposta de la comissió de Sanitat de nomenar-lo farmacèutic titular el dia 26 del mateix mes. L'Ajuntament li tornà a pagar una factura per receptes per pobres del poble durant el segon trimestre de 1931, en data del 9 de juliol d'aquell any. El 31 de gener de 1933 el

batlle Navés li va demanar alguna fórmula per tal d'evitar les olors que emanen de les basses del Terrall. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida.

MÍAS ROCA, Enric (n. Lleida, el Segrià). Pare de Pere Mías i Codina.

MINGUELLA. El 1916 feu donació de documents dels segles XVII-XIX a la Biblioteca de Catalunya procedents de l'antic convent del Carme de les Borges Blanques.

MINGUELLA, Antonio. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques el 1832. En aquell moment tenia 37 anys.

MINGUELLA ALTÈS, Joan Emili. Núm. 12 d'ERC de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

MINGUELLA BOLDÚ, Antonio. Soci amb llicència d'importació i exportació de l'empresa Orujos de Borjas SA. Proposat per l'Ajuntament de les Borges Blanques com a suplent de la Junta Pericial de la 2a categoria que havia de nombrar l'Administració de Hisenda el 8 de novembre de 1923. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 20 d'octubre de 1926 al 25 de setembre de 1927; del 10 de novembre 1927 a l'1 de maig de 1928; des de l'1 de maig 1928; i des del 25 de febrer 1930). Membre de la Comisión de Gobernación y Hacienda i de la del Matadero, ambdues des del 25-X-1926. «Cabo de Pueblo» del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Major contribuent a la caiguda del govern de Josep Maria Farrerons Güell el 25 de febrer de 1930. Membre de la *Comisión Municipal Permanente* interina des del 27 de febrer de 1930. Jutge instructor de l'expedient favorable al pregoner pesador Ramon Espasa Tibau (?). Primer tinent d'alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques des del 29 de gener de 1931.

MINGUELLA CLAVERÍA, José. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

MINGUELLA FALCÓ, Pablo. Agent judicial interí del Jutjat de les Borges Blanques nomenat pel Ministeri de Justícia el 31 d'octubre de 1945. Prengué possessió del càrrec el 27 de novembre de 1945 i cessà 23 de gener de 1951 per haver-se possessionat el titular nomenat per la superioritat, havent exercit durant 5 anys i 2 mesos.

MINGUELLA GARSABALL, Cèsar. Pagès, fabricant d'oli, i polític. El 1936 estava casat i tenia 5 fills. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat que inicià l'1 de maig de 1928. Indivídu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. El batlle republicà Joan Navés explicà en un Ple l'abril de 1932 que parlaria amb ell perquè s'havia arreglat per urgent abans el c/ Concepció Soler que el Jaume I, possiblement arran de les queixes de Minguella i, posteriorment, aclaria que el donà per assabentat. El 5 de novembre de 1936, durant la Guerra Civil espanyola, fou detingut, a l'edat de 50 anys, per forces del Comitè d'abastiments de la columna Durruti i traslladat a Bujaraloz (Osca). Sembla que per intervenció del republicà borgenc Josep Bardia Canela fou posat en llibertat posteriorment.

MINGUELLA GIOL, José Lluís. Núm. 11 per AP en la candidatura d'AP-PDP-UL de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

MINGUELLA GRIÑÓ, Josep Ramon. Núm. 9 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació Nacionalista Borgenca per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979, i núm. 5 com a independent per la candidatura d'Agrupament d'Esquerra Catalana en les municipals del 8 de maig de 1983.

MINGUELLA GÜELL, José. Membre de la Junta de vocals associats l'1 d'octubre de 1923. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques l'1 d'octubre de 1923 fins el 22 de març de 1924; del 22 de març de 1924 a ?. Membre de la "Comisión de Fuentes, alumbrado y Cementerio" del 4 d'octubre de 1923 fins el 22 de març de 1924. Segon tinent d'alcalde del 22 de març 1924 a ?. Recaptador municipal el febrer de 1926. Indivídu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

MINGUELLA HERRERA, Jaume. Suplent núm. 1 d'ERC de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

MINGUELLA MARQUET, Antonio. Mestre d'obres de la construcció de les Borges Blanques el 1832.

MINGUELLA MINGUELLA, Carmelo (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de gener de 1944.

MINGUELLA MOR, José. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat que inicià el 30 d'octubre de 1898.

MINGUELLA PIÑOL, José Maria. Advocat i polític. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre el 7 de febrer de 1952 i el 26 de febrer de 1958. Fou jutge comarcal substitut.

MIR, Alexandre. Premi Olivera d'Or al Borgenc de l'Any del 1992.

MIR, Francisco. La parcel·la de la que el Juan Cornudella reclama el seu cobrament al ple del 6 de març de 1924 és contigua a una parcel·la de Francisco Mir. És la mateixa parcel·la que toca amb el Grupo Escolar.

MIR COTS, José/Josep. Membre del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del gener de 1927 aprox. al 15 de gener de 1928; tresorer del mateix del 31 de gener de 1931 al 1932, càrrec que repetí com a tresorer nominal en el mandat iniciat el 29 de gener de 1933.

MIR PIFARRÉ, Enric. Empresari i polític. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques per CiU entre l'11 juny de 2011 i el 2015, essent reelegit per una legislatura més en aquest darrer any.

MIR PIJUÁN, José. Núm. 7 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupación Independientes en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

Mónico Balcells, Juan. Presenta instància per edificar i "señalamiento de linea y rasante" a la seva casa del c/ Este.

MÓNICO CARLES, José/Josep. Vocal de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del gener de 1932 al gener de 1935.

MONICO CORTECANS, Josep (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 2 de desembre de 1943.

MÓNICO FALCÓ, Eduard. Núm. 3 (Independent) a la llista electoral de la candidatura de Centristes de Catalunya - UCD per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979. Núm. 6 com a independent del PSC-PSOE de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

MÓNICO IBARS, Josep Ramon. Núm. 10 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació «Democràcia i Progrés» per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979. Núm. 6 d'ERC de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

MÓNICO MACIÀ, Ramon. Guanya la subhasta de l'Escorxador. Construeix el “cobertizo” de l'escorxador i obres de complement. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

MÓNICO MELONS, José. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

MONICO MORERA, Josep. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. La comissió de Foment de l'ajuntament de les Borges Blanques aprova el permís per realitzar unes obres que havia sol·licitat juntament amb Armand Viles el juliol de 1931.

MÓNICO PIQUÉ, Consolació. De cal Pana. Casada amb Josep Camí Segura.

MÒNICO RICART/RICARD, Anton/Antonio. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat que inicià el 20 d'octubre de 1926. Membre de la Comisión de Beneficencia y Sanidad i de la del Matadero, ambdues a partir del 25 d'octubre de 1926. Subcabo de Pueblo del Sometent de les Borges el 1928. Membre del Comitè local revolucionari que el 14 d'abril de 1931 proclamà la República Catalana a les Borges. La col·lectivitat agrícola de la CNT-UGT li incautà una pallissa i una era per a ús de la mateixa durant la Guerra Civil espanyola. Membre de l'IACSI fou detingut al començar la guerra però posteriorment fou posat en llibertat, moment que aprofità per fugir del poble.

MÓNICO ROCA, Hortènsia. Núm. 9 com a independent per la candidatura d'Agrupament d'Esquerra Catalana de les Borges Blanques en les municipals del 8 de maig de 1983. Directora del col·legi Mare de Déu de Montserrat.

MONJO. Escultor que regalà un bust en bronze del President Macià a l'Ajuntament de les Borges Blanques segons consta en l'acta del Ple del 5 de desembre de 1931.

MONTADA SALTÓ, Ramon. Se'ls hi dóna permís a ell i al José Sans Rubió per arrendar un quart de pluma d'aigua a condició que desaiguin a la claveguera pública davant de casa seva de forma obligada i tan aviat com pugui.

MONTAGUT, José. De l'Albagés. Té una casa que abans del 6 de desembre de 1923 pertanyia a Venomio Saltó. L'Ajuntament de les Borges Blanques li comprà una casa per eixamplar la rasant de l'entrada de la població per la part de Lleida.

MONTAGUT, Prudenci. El Sindicat de Metges de Catalunya el donà de baixa per falta de pagament. Constava com a doctor i de les Borges Blanques.

MONTANER DE CAPDEVILA, Carme. Membre del patronat de la biblioteca popular de les Borges Blanques.

MONTSERRAT, B. L'Ajuntament de les Borges Blanques li aprovà una factura de 3,50 ptes. per encàrrecs en el Ple del 23 de juliol de 1931.

MONTSERRAT I ARGILÉS, Agustí. Núm. 13 a la llista electoral de la candidatura del Partit Carlí de Catalunya (PCC) en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

MOR IGLESIAS, José. Proposat per l'Ajuntament el 8 de novembre de 1923 com a membre de la Junta Pericial com a propietari que ha de nombrar l'Administració de Hisenda, veí de Cervià.

MORATÓ AIXALÀ, Julio. Delegat governatiu del partit al que pertany les Borges Blanques durant la dictadura de Primo de Rivera. Desitja que l'Ajuntament prengui en consideració la construcció

d'una nau nova al Grup Escolar. Intervé en la formació del nou govern municipal de les Borges Blanques en el Ple del 22 de març de 1924.

MORLANS GARSABALL, Jaume. Fill de Josep i Teresa, fou declarat pròfug per no presentar-se com a mosso al reemplaç de 1932.

MOTILLA BENET, Sebastià. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 30 de març de 1945.

MUÑOZ ARENALES, Valentí. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 9 de setembre de 1943.

MURILLO, Miguel. La seva Candelaria presenta factura per cera.

NADAL VILA, Anton. Vice secretari del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques entre el 27 de gener de 1935 i el 26 de gener de 1936. El 7 de desembre de 1936 ingressà a presó perquè organitzacions obreres i sindicals el denunciaren com a facciós i van demanar que fos investigat. Tanmateix el dia 25 seria alliberat sota vigilància de l'Ajuntament després que el POUM, PSUC i la CNT del poble demanessin el seu alliberament i que assistís a l'Ajuntament de les Borges una delegació del Tribunal Popular de Lleida. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència entre el juny de 1937 i el gener de 1939 aprox.

NAVÉS RICART, Joan (les Borges Blanques, les Garrigues, 21 desembre 1895 — Tolosa, França, 12 agost 1964). Polític. Casat amb Anita Segura Rubió, amb qui tingué un fill. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919, i vocal de la nova Junta Directiva escollida el 1920. Esmentat a la carta de Francesc Macià i Llussà a Pau Segura i Rovirosa del 9 de juny de 1921 per formar part de la nova junta del CDR. Batlle de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre 14 d'abril de 1931 i 18 d'octubre de 1934, i entre el febrer i el 18 de juliol de 1936, i president del Comitè de Milícies Antifeixistes de les Borges entre el 21 de juliol i el 24 d'octubre de 1936. Membre de la comissió d'Hisenda i Governació a partir del 26 d'abril de 1931. Membre de la comissió Homenatge a Macià des del 3 de maig de 1931. President de la comissió de Festes des de l'agost de 1932. Membre de la comissió —des del 17 de setembre de 1932, juntament

amb Manel Farrerons Sabí i Miquel Altisent— encarregada de revisar el material tècnic del Terrall comprat l'any anterior (1931) abans d'instal·lar-lo. President del Comitè de Milícies Antifeixistes de les Borges. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 10 de setembre de 1940. Segons l'expedient tenia quatre finques en propietat que sumaven en total unes 5 hectàrees, més l'habitatge de la Plaça núm. 4 i uns estalvis d'un 22.000 ptes. Acabada la Guerra Civil espanyola s'exilià sol a França —la seva esposa i el seu fill continuaren vivint a l'interior— on morí a Tolosa el 12 d'agost de 1964.

NAVÉS RICART, Nemesio. Firmant com a fabricant d'olis el manifest per a la convocatòria de l'Assemblea d'olivicultors del 25 de setembre de 1910. Membre fundador i primer gerent d'Orujos de Borjas SA el 1912. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'1 d'abril de 1922 fins l'1 d'octubre de 1923; del 20 d'octubre de 1926 al 25 de setembre de 1927; del 10 de novembre de 1927 a l'1 de maig de 1928; de l'1 de maig de 1928 a fins el 1929 aprox.; del 25 de febrer de 1930 al 26 de febrer de 1930. Membre de la Junta Pericial de la 2a categoria des del 8 de novembre de 1923. Major contribuent a la caiguda del govern de Josep Maria Farrerons Güell el 25 de febrer de 1930. El 26 de febrer de 1930 dimití del càrrec de regidor al·legant facilitar al nou govern la fiscalització de la seva gestió durant la Dictadura.

NAVÉS VERDÉS, Nemesio. Sots-caporal del sometent del partit de les Borges Blanques l'agost de 1919.

NEUS VIDAL, Maria. Mestra de l'escola de noies de les Borges Blanques fins el gener de 1933.

NIETO. Guardia de la presó del partit judicial de les Borges Blanques. Vivia a l'edifici de la presó a les Borges amb la seva família per 20 ptes. al mes en règim de lloguer el 1931.

NIETO CASALS, Ignacia (n. Bellver de Cerdanya, la Baixa Cerdanya). El 1938 constava com a soltera, residia al c/ Castell Alt núm. 29, i era filla de l'ex-carceller de la presó de les Borges Blanques. Encausada pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència per desafecció al règim, fou investigada pel SIM, demarcació de l'exèrcit de l'Ebre, i detinguda el 16 de novembre de 1938 a l'edat de 27 anys.

NOGUEROLA SANTAULARIA, Pilar. Núm. 13 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació «Democràcia i Progrés» per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

NORIEGA, Ramon P. Membre del Jutjat de Primera Instància i Instrucció de les Borges Blanques el 18 de novembre de 1937.

OLCOS, Antonio. L'Ajuntament li pagà una factura per jornals invertits en arreglar i fer obres a la casa Consistorial per 151 ptes., i una altra per arreglar carrers i construir voreres per 154,30 ptes. el novembre de 1927. Agutzir de l'Ajuntament de les Borges Blanques. El 1930 tenia la casa a l'Arrabal de Lleida.

OLCOS FREIXA, Antonio. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

OLIVART. President de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques el 1913.

OLIVART VALLES, Ramon. Presentà una instància a l'Ajuntament de les Borges Blanques per construir una casa al c/ Arrabal del Carmen núm. 21.

OLLÉ BOSCH, Jaume (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de gener de 1944.

OLLE CURCO, Urbano. Presentà una instància a l'Ajuntament de les Borges Blanques a finals de 1923 pel traspàs al seu favor d'un quart de pluma d'aigua, la qual no es resolgué al seu favor.

OLLÉ FUSTÉ, Josep (Les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Lleida, el Segrià, 27 juny 1941). Víctima de la repressió franquista, fou executat a Lleida el 27 de juny de 1941 a l'edat de 42 anys.

OLLÉ GAYA, Josep. Regidor per la CNT a l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat iniciat el 24 d'octubre de 1936.

OLLÉ MÓNICO, Juan. Individu del Sometent de les Borges Blanques [*Guía-anuario ilustrado del somatén*, Impremta "La Ibérica", Barcelona, 1928, p. 353-354].

ORTIZ, Carmen. Tenia un pis/escola de noies llogat a José Anglès almenys entre 1924 i 1926.

PALAU, Josep. Membre del patronat de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques.

PALAU, Miquel. Metge titular de l'Ajuntament, designat per al reconeixement de mossos, germans i pares en casos d'excepció i exclusió per als quintos.

PALAU, Miquel. Membre de la comissió Homenatge a Macià el maig de 1931.

PALAU, Miquel. Membre del patronat de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques.

PALAU, Ramon. Firma una instància mostrant la seva disconformitat en la presa d'aigües de la sèquia superior del Canal d'Urgell per a l'abastiment d'aigua potable el 18 d'abril de 1891.

PALAU CAMPDERRÓS, José/Josep. Secretari de l'Ajuntament de les Borges Blanques. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919, i vocal de la nova Junta Directiva escollida el 1920. El 1921 es fa soci de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

PALAU CLOT, Francesc. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència entre el juny de 1937 i el gener de 1939 aprox.

PALAU CLOT, Juan. Proposat per l'Ajuntament com a membre de la "Junta Pericial" de 1a categoria que ha de nomenar l'Administració d'Hisenda el 8 de novembre de 1923. Intervé en el Ple del 14 de febrer de 1924 perquè donin d'alta a l'amillament les seves eugues, per a fer una investigació per saber a què s'han destinat uns diners de la Mancomunitat que havien de ser per les escoles, y altres qüestions econòmiques referents als "repartos municipales y vecinales". Intervé en el ple del 21 de febrer de 1924 demanant inversió per educació i la construcció de "lavaderos" públics.

PALAU CLOT, Vicenç (n. el Pont de Bar, l'Alt Urgell). Pagès. El 1936 constava com a casat i amb 3 fills. El 7 de desembre de 1936, a l'edat de 30 anys, ingressà a presó perquè organitzacions obreres i

sindicals el denunciaren com a faccions i van demanar que fos investigat. Tanmateix el dia 25 seria alliberat sota vigilància de l'Ajuntament després que el POUM, PSUC i la CNT del poble demanessin el seu alliberament i que assistís a l'Ajuntament de les Borges una delegació del Tribunal Popular de Lleida.

PALAU GINÉ, Francisco/Francesc. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Havent satisfet l'import fixat per a la concessió de la propietat d'un nínxol al cementiri municipal el Ple de l'Ajuntament de les Borges li lliura el títol de propietat el març de 1933.

PALAU SIMÓ, Miguel. Caporal de Poble del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

PALLARÉS DELSORS, Antonio (1878-1909). Fill de Fernando Pallarés Besora i Antonia Delsors Vidal.

PALLARÉS DELSORS, Buenaventura (1877-1935). Fill de Fernando Pallarés Besora i Antonia Delsors Vidal. Firmant com a fabricant d'olis el manifest per a la convocatòria de l'Assemblea d'olivicultors del 25 de setembre de 1910.

PALLARÉS DELSORS, Cecilia (1882-1963). Filla de Fernando Pallarés Besora i Antonia Delsors Vidal.

PALLARÉS DELSORS, Fernando (1874-1944). Empresari industrial de l'oli d'oliva. Fill de Fernando Pallarés Besora i Antonia Delsors Vidal. La seva empresa, Fernando Pallarés y Hermano (c. a.), abans Fernando Pallarés e Hijos, s'instal·là a les Borges durant la dècada de 1890 i es dissolgué el 1924.

PALLARÉS DELSORS, José (1896-1953). Fill de Fernando Pallarés Besora i Concepción Delsors Vidal.

PALLARÉS DELSORS, Luis (1880-1961). Fill de Fernando Pallarés Besora i Antonia Delsors Vidal.

PALLARÉS BESORA, Fernando (Reus, Baix Camp, 1849 — ?, 1922).

PALLÀS, Josep. La seva viuda va rebre 81 ptes. de l'Ajuntament de les Borges Blanques (segons un acord del Ple del 10 de maig de 1931) per una factura per materials de fontaneria «informada pel fontaner».

PÀMIES, Salvador. Propietari, juntament amb Josep M^a Tarrats, d'una fàbrica de pastes per a sopa a les Borges Blanques. Amb Tarrats constaven com a propietaris de l'empresa BAC, SL Gestors. El 27 de setembre de 1936 el Comitè Antifeixista local li incautà la fàbrica causant-li un perjudici valorat en 20.080 ptes.

PAMIES PERERA, Ramon. Membre de la Junta Pericial fins el 8 de novembre de 1923. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

PÀMPOLS MARCOS, Manuel. Segon tinent d'alcalde per la CNT en el mandat iniciat el 24 d'octubre de 1936. Membre del Comitè permanent del consistori en representació de la CNT el 1936.

PANADÉS RIU, Josep Maria. Núm. 2 a la llista electoral de la candidatura del Grup Independent d'Iniciatives de les Borges Blanques per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979. Núm. 4 del Grup d'Iniciatives de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

PAQUERA CURIÀ, Nicolás. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques el 1909.

PARÍS, Trinitat. Religiosa i mestra. Germana carmelita del convent del Carme de les Borges Blanques. Feu de mestra al col·legi per a noies del mateix convent a partir de 1922.

PAU VILALTA, Ciriac. El 5 de gener de 1933 l'Ajuntament de les Borges Blanques acordà traspasar l'amillament de la finca de Teresa Vilalta Garsaball als seus fills Ciriac i Francesc Pau Vilalta, de la partida del Pla de Buscallola.

PATAU FONTANET, Pedro. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919. Alcalde de les Borges Blanques entre l'1 d'abril de 1920 i l'1 d'abril de 1922. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1927.

PATAU SANS, José. Núm. 5 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupación Independientes en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

PEDRÓS ESCODA, Miquel (Les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Juneda, les Garrigues, 21 abril 1938). Víctima de la violència a la rereguarda durant la Guerra Civil espanyola, fou executat a Juneda el 21 d'abril de 1938.

PEDRÓS ESCODA, Ramon (Les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Juneda, les Garrigues, 26 abril 1938). Víctima de la violència a la rereguarda durant la Guerra Civil espanyola, fou executat a Juneda el 26 d'abril de 1938.

PEIRÓ, Ramon. Vocal del Comitè de Milícies Antifeixistes de les Borges Blanques entre el 21 de juliol i el 24 d'octubre de 1936.

PELEGRÍ BOLDÚ, Isidro/Isidre. Membre de la Junta Rectora del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 21 d'abril al 30 de maig de 1912, i del 30 de maig de 1912 al 5 de gener de 1913; vocal quart del Consell Rector del mateix sindicat en el mandat que s'inicià el 29 de gener de 1933; vocal del mateix consell entre el 27 de gener de 1935 i el 26 de gener de 1936 i altre cop en el consell escollit en aquesta darrera data. També fou President de la Junta de la Segona Secció: Venda i compra de cereals, del mateix sindicat el 1912, i a partir del 9 de gener de 1913; i comptador de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del gener de 1932 al gener de 1935. En les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 empatà a 172 vots amb Pere Giné Giné i Francesc Rubinat Farregut. Per insaculació dels tres noms surt escollit Pere Giné Giné, segons RD del 24 de març de 1891.

PELEGRÍ MIR, Antonio. Membre del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del gener de 1927 aprox. al 15 de gener de 1928.

PELEGRÍ MIR, Francesc (Tarrés, les Garrigues, 31 gener 1883/les Borges Blanques, 31 març 1883 — les Borges Blanques, 23 agost 1936). Religiós. Ordenat sacerdot el 31 de maig de 1910. El seu primer ministeri l'exercí a Juncosa i, posteriorment, fou traslladat a les Borges, on tenia família, probablement a la comunitat religiosa de les germanes de la Caritat. El 1936 consta com a capellà beneficiat de la parròquia de les Borges. Durant la Guerra Civil es refugià en un primer moment al

camp, tot i que s'entregà al Comitè local el 23 d'agost i fou empresonat juntament amb el mossèn Pau Carles Monell. Víctima de la repressió religiosa a la rereguarda fou afusellat la nit del 23 al 24 d'agost de 1936 a l'edat de 53 anys i enterrat al cementiri de les Borges.

PELEGRÍ MIR, Isidro. Nou vocal associat de l'Ajuntament de les Borges Blanques l'1 d'octubre de 1923.

PERELLÓ SANS, Manel/Manuel. Milicià del POUM de les Borges Blanques. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna Lenin a Alcubierre durant la Guerra Civil espanyola.

PEREÑA, Alfred. Membre del patronat de la biblioteca popular de les Borges Blanques

PERERA ARRUFAT, Joan. Núm. 10 com a independent del PSC-PSOE de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

PERERA CLAVERÍA, Antonio. Fou un dels socis que aportà capital per a la refundació del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques en la Cooperativa Sant Isidre el 1948.

PERERA I CODINES, Antonio. Núm. 11 a la llista electoral de la candidatura del Partit Carlí de Catalunya (PCC) en les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

PERERA CORTADELLES, Faust. El 2 de març de 1933 presentà una instància sol·licitant la llicència per a executar algunes reparacions i reformes a l'edifici de la seva propietat situat a l'Avinguda de la República núm. 20 de les Borges Blanques. La petició va passar a estudi de la Comissió de Foment i Obres i a la Quefatura d'Obres Públiques.

PERERA GRIÑÓ/GRINYÓ, José/Josep. Membre de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques el 16 de juny de 1912. Vocal de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del gener de 1931 al gener de 1934.

PIFARRÉ, Juan. Sol·licità, juntament amb Antonio Falcó, el càrrec de neteja de l'escorxador a 600 pts. anuals.

PIFARRÉ ARRUFAT, Enrique. Membre de la Junta Rectora del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 21 d'abril al 30 de maig de 1912, del 30 de maig de 1912 al 5 de gener de 1913; vocal del Consell Rector en el mandat que s'inicià el 31 de gener de 1931, i membre del mateix del 15 d'octubre al 16 de desembre de 1931. Vocal de la Junta de la Segona Secció: Venda i compra de cereals del mateix sindicat a partir del 9 de gener de 1913, i comptador de la Junta de la Caixa Rural del 20 de gener de 1929 al gener de 1930, i de la Junta Administrativa de la mateixa del gener de 1930 al gener de 1932.

PIFARRÉ MIQUEL, Eudaldo. Comptador del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 15 de gener de 1928 al 20 de gener de 1929; membre del mateix Consell Rector format el 27 de febrer de 1929; membre del mateix que finalitzà mandat el 26 de gener de 1930; comptador del mateix entre el 26 de gener de 1930 i el gener de 1931; tresorer nominal del mateix consell entre el 27 de gener de 1935 i el 26 de gener de 1936.

PIFARRÉ PLA, Salvador. Firmant en qualitat de fabricant d'olis el manifest per a la convocatòria de l'Assemblea d'olivicultors del 25 de setembre de 1910. Nou vocal associat de l'Ajuntament de les Borges Blanques l'1 d'octubre de 1923. Membre de la Junta Pericial fins el 8 de novembre de 1923. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques des del 22 de març de 1924. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. El 16 de juny de 1931 presentà una instància a l'Ajuntament de les Borges Blanques per treballar a l'exterior d'una casa de la seva propietat.

PIJOAN MIR, Ramon. Núm. 2 de la candidatura Grup d'Iniciatives de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

PIJUAN MORGADES, Francesc. Número 5 a la llista del Front d'Obrers i Pagesos que es presentà a les Borges Blanques en les eleccions municipals del febrer de 1934. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges a la columna Durruti-Farrás a Bujaraloz.

PIÑEIRO PORTELA, Antonio. Delegat Sindical Comarcal durant el franquisme. Acusat per Esteban Josa Falcó en el cas d'estraperlo de la Cooperativa Sant Isidre.

PIÑOL, Jaime. Presentà una factura per hostatjar clients. Presentà factura per 5 jornals de carro per a l'escorxador. L'Ajuntament de les Borges Blanques li concedeix permís per projectar pel·lícules en un local destinat a cafè el novembre de 1927.

PIÑOL DE FERRARONS, Elisabet. Membre del patronat de la biblioteca popular de les Borges Blanques el 1928.

PIÑOL SOLÉ, Jaime. Fou escollit vocal de la Junta Directiva del Foment Borgenc el 14 de gener de 1922. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

PIQUÉ CAMÍ, Alfonso. Capità de la marina mercant i comerciant, tenia la casa al c/ La Bassa núm. 18, de renom cal Aixalà. Nét d'Antoni Aixalà Fontova, batlle de les Borges, i germà d'Antonio, també alcalde. Es casà amb la senyora Ricard Aixalà. Tenia arrendada un fàbrica d'oli a Sarroca. Escollit secretari de la Junta Directiva del Foment Borgenc el 14 de gener de 1922. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Fou empresonat el 5 de novembre de 1936, a l'edat de 46 anys, per part del Comitè d'abastiments de la columna Durruti i traslladat a Bujaraloz acusat de no voler-los-hi donar oli. Tanmateix per algun motiu fou operat a l'hospital de Peñalba de manera que se'l traslladà a la presó abans que la resta de detinguts de les Borges, concretament el 20 de novembre, i posat en llibertat el 17 de desembre.

PIQUÉ CAMÍ, Antonio (les Borges Blanques, les Garrigues, 1886 - 1966?). Polític, propietari i industrial de l'oli. Renom el Coix del Piqué, senyor Tonet. Casat amb Teresa Segura Aixalà el 15 d'octubre de 1923, filla de Pau Segura i Rovirosa. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919, i vocal de la nova Junta Directiva escollida el 1920. Encara era militant del CDR en 1932. Membre de la Junta de vocals associats l'1 d'octubre de 1923. Regidor de l'Ajuntament de les Borges de l'1 d'octubre de 1923 fins el 1926. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges de l'1 d'octubre de 1923 fins el 22 de maç de 1924; del 22 de març de 1924 al 29 de febrer de 1926. Del seu mandat destaquen la implantació de l'Estatuto Municipal de 1924, l'impuls d'obres públiques com l'escorxador o les Escoles. Va ser el principal responsable del tancament de la JC de les Borges i propicià una característica inestabilitat institucional durant la Dictadura de Primo de Rivera a les Borges. Enfrontat amb el seu sogre, Pau Segura i Rovirosa, a qui expulsà del consistori, amb les germanes carmelites per l'assumpte de la propietat del Convent

del Carme, i amb el secretari Josep Palau Campderrós. Aquest últim afer li costà l'alcaldia al perdre la votació per destituir-lo. Presentà una factura per les despeses del viatge a Madrid per l'homenatge al rei de quan encara era alcalde però es considerà molt elevada i que incloïa les despeses del viatge per a dues persones quan s'acordà sufragar les despeses només de l'alcalde. L'assumpte s'allargà en el temps ja que els successius consistoris sembla que no s'atrevien a prendre una decisió al respecte, que finalment fou presa per Farrerons Güell pagant-li 1032,60 ptes. d'una factura de 1275 ptes.. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

PIQUÉ MORERA, Josep. Primer vicepresident de la fàbrica Orujos de Borjas SA en la seva fundació el 1912.

PIQUÉ RICARD, Josep. Fill d'Alfons Piqué Camí. Tingué dos fills de nom Alfons i Francesc Piqué Segarra.

PIQUÉ SEGARRA, Alfons. Fill de Josep Piqué Ricard, i germà de Francesc Piqué Segarra.

PIQUÉ SEGARRA, Francesc. Fill de Josep Piqué Ricard, i germà de Alfons Piqué Segarra.

PLANES, Modesto. Presenta factura per fustes edificació; per ciment per a obres municipals.

PLANES TRELLÀ, Modesto. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

POCURULL BARNOLA, Joaquim. Membre del patronat de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 10 de novembre de 1927 a l'1 de maig de 1928; de l'1 de maig de 1928 a ?. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

POLO IZQUIERDO, Alfonso. Núm. 13 (CDC) a la llista electoral de la candidatura de la Coalición Convergència i Unió en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

POMÉS. Gerent de la companyia d'omnibus Hispano-Targarina, que feia la línia entre les Borges i Lleida el 1932.

PONS BARDIA, Pablo. Membre de la Junta de vocals associats l'1 d'octubre de 1923. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'1 d'octubre de 1923 fins el 22 de març de 1924; i del 22 de març de 1924 al 7 d'octubre de 1926. Primer Regidor Síndic de l'1 d'octubre de 1923 fins el 22 de març de 1924; i del 22 de març de 1924 a ?. Membre de la "Comisión de Beneficiencia y Sanidad" del 4 d'octubre de 1923 fins el 22 de març de 1924. Membre de la "Comisión de Gobernación y Hacienda" del 4 d'octubre de 1923 fins el 22 de març de 1924. Designat Síndic en els expedients que s'havien de tramitar o confeccionar el 1926 segons la llei i el *Reglamento de Reemplazos*.

PONS BELLART, Ramon (m. 1943). Germà de Sebastià Pons Bellart. Afusellat el 1943 per haver estat membre de la cooperativa de l'Espluga durant la República.

PONS BELLART, Sebastià. Besavi de Miquel Andreu, provenia de l'Espluga Calba.

PONS, Sebastià (m. 2014). Fill de Sebastià Pons Bellart. Se'n va anar a Brasil als anys 50. Molt amic de Manel Giné Freixes amb qui es cartejava.

PONS COMPANYS, Amadeu (n. les Borges Blanques, les Garrigues, 23 març 1903). Anomenat el «Troski». Vocal del POUM del Comitè de Milícies Antifeixistes de les Borges Blanques entre el 21 de juliol i el 24 d'octubre de 1936. President del POUM de les Borges. Exiliat a França. Deportat al camp de concentració de Dachau, stalag o presó de Compiègne, el 20 de juny de 1944, primera matrícula 73892, d'on fou alliberat el 30 d'abril de 1945, o ingressat abans al penal o presó d'Eysses i hauria estat alliberat al camp d'Allach.

PONS COMPANYS, Jesús. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 2 de desembre 1943.

PONS GINÉ, Salvador. Núm. 5 com a independent del PSC-PSOE de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

PORQUERAS BAÑERAS, Joaquim. Arquitecte. Encarregat d'acabar el plànol de la ciutat de les Borges Blanques i la seva ampliació segons el Ple del 3 de febrer de 1927. Se li demanà consell per

arreglar el c/ Prat de la Riba. Va enviar una carta a l'Ajuntament de les Borges per una factura de 803,30 ptes. que té presentada des del 1925.

PORTA, Bartomeu. Empresari i membre del cos consular espanyol. Conegut com a Bart de les Borges. Estudià al col·legi Mare de Déu de Montserrat. Pare de dos fills, Sergi i Ingrid. El 1973 es traslladà a Nova Zelanda com a comptable d'una empresa dedicada a l'exportació de llana. Gràcies a les gestions del també borgenc Jaume Segarra li atorgaren el càrrec diplomàtic de Cònsol honorari d'Espanya a la ciutat de Christchurch a més de vice-cònsol d'Espanya a Nova Zelanda. Membre de la Royal Geographical Society de Londres.

PRATS, Enric. Passà a la comissió d'Obres de l'Ajuntament de les Borges Blanques, el 9 d'agost de 1931, una instància seva per a tancar un pati del c/ Comerç.

PRATS, Josep. Li explotà un petard de la traca del primer dia de la festa major de 1932. L'Ajuntament va acordar, el 10 de setembre de 1932, pagar-li l'educació i hi ha dues propostes, la de Bardia per una escola especial a Barcelona, o la del Vallès que li ofereix dos anys a les Escoles del Casino (CDR). Posteriorment, el dia 17 del mateix, s'indicà que l'acord, sense indicar quin però suposem que el del Bardia, no era cap compromís ni obligació.

PRATS OLCOS, Gil (m. 29 juliol 1936). Sastre i polític. Número 2 a la candidatura del Front d'Obrers i Pagesos que es presentà a les eleccions municipals de les Borges Blanques del febrer de 1934. Morí solter a l'edat de 39 anys el 29 de juliol de 1936 d'un accident d'automòbil al km 25 de la carretera de Lleida a Tarragona. Sembla que el trajecte el feia per algun motiu polític relacionat amb la Guerra Civil ja que el comitè revolucionari indicà que havia mort en lluita contra el feixisme.

PRATS SOLÉ, Enric. Peó. El 1938 estava solter i vivia al c/ Rafel Casanoves núm. 32 de les Borges Blanques. Va ser encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència i detingut el 19 de març de 1938, a l'edat de 18 anys. El 25 del mateix mes fou jutjat acusat de desafecció al règim ja que se li trobà documentació referida al POUM, amb nom de l'organització, carnets i diaris.

PRATS SOLÉ, Josep. Tresorer de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques el 15 de gener de 1928; i membre de la mateixa junta de l'1 de novembre de

1928 al 20 de gener de 1929. Fou vocal del Consell Rector del mateix sindicat entre el 27 de gener de 1935 i el 26 de gener de 1936.

PRATS URGELL, Ramón. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

PRATS VALLVERDÚ, Francesc (n. Tiana, el Maresme). Barber. El 1938 estava casat i vivia al c/ Francesc Macià núm. 21. Fou número 7 a la candidatura del Front d'Obrers i Pagesos que es presentà a les eleccions municipals de les Borges Blanques del febrer de 1934. Processat pels fets d'octubre de 1934 fou condemnat a 9 mesos de reclusió a la presó de Lleida. En llibertat el 17 de desembre de 1934. Regidor pel POUM a l'Ajuntament de les Borges en el mandat iniciat el 24 d'octubre de 1936, i membre del Comitè permanent del consistori en representació del mateix partit. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència a l'edat de 33 anys va ser detingut el 19 de març de 1938 per desafecció al règim. Fou jutjat el dia 25 del mateix mes acusat de pertànyer al POUM tot i que ell assenyala que hi havia deixat de militar el maig de 1937.

PRATS VILAFRANCA, Josep. Pagès. El 1938 estava casat i vivia al c/ Catalunya de les Borges Blanques. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència a l'edat de 46 anys. Fou detingut el 19 de març de 1938 per desafecció al règim i jutjat el dia 25 del mateix mes acusat de pertànyer al POUM, aleshores il·legalitzat, tot i que ell manifestà que feia temps que no en formava part.

PRUNERA MUR/MIR, Agustín José (n. les Borges Blanques/Castelldans, les Garrigues, 12 març 1914). Fill d'Agustín Prunera Closa i Teresa Mur Robert, ambdós d'Almatret. El seus padrins paterns foren Pedro Juan Prunera Sendes, d'Almatret i Rosa Closa Monné de Torres de Segre. El seus padrins materns foren Francisco Mur i Maria Antonia Rubert, d'Almatret. Fou batejat pel mossèn José Torraguitart a Castelldans el 15 de març de 1914 fent-li de padrins Juan Prunera Mur, d'Almatret, i Magdalena Bonet Cabau, de Castelldans. Deportat al camp de concentració de Mauthausen, stalag o presó II-A (Neubrandenburg) el 25 de maig de 1941, primera matrícula 4367, d'on fou alliberat el 5 de maig de 1945. Durant la seva estada treballà als subcamps d'Steyr-Münichholz i de Ternberg.

PUEYO MIRANDA, Delfin. Secretari propietari del Jutjat de les Borges Blanques per Ordre del ministre de Justícia del 20 de juny de 1953. Prengué possessió del càrrec el 21 de juliol del mateix any i cessà el 24 de desembre de 1970 per jubliació.

PUIGPELAT MANRESA, Generosa (n. les Borges Blanques). Es presentà al concurs públic de l'Ajuntament de les Borges per a la plaça de matrona titular, i també pel de practicant titulat. El Ple del maig de 1930 de l'Ajuntament acordà donar-li la plaça de practicant titulada. Es negà a ajudar a un representant de l'autoritat per a descobrir un presumpte delictes i això retardà el seu nomenament com a practicant fins a l'octubre d'aquell mateix any.

PUIGPELAT VILÀ, José. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

PUJADAS TARRÚS, José María. Secretari del Jutjat de Primera Instància i Instrucció de les Borges Blanques el 1943.

PUJOL, Francisco. Membre de la comissió Homenatge a Macià el maig de 1931.

PUJOL I PERERA, Joan. Núm. 4 a la llista electoral de la candidatura del Partit Carlí de Catalunya (PCC) en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

QUERALT BOLDÚ, Ramon. Geògraf i activista cultural. Fou president de l'Ateneu Popular Garriguenc. Publicà *Les cabanes de volta de les Borges Blanques. Paisatges, fets i gent*.

QUERALT CLAVÉ, Maria. Admesa a la llista de beneficència de l'Ajuntament de les Borges Blanques el maig de 1930.

QUERALT SANS, José. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

QUERALT VILALTA, Ramon. Núm. 15 (Independent) a la llista electoral de la candidatura de Centristes de Catalunya - UCD per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

QUEROL CALVÍS, Joan. Comerciant, pastisser i poeta. El 1936 constava com a soltar amb domicili al c/ Marquès d'Olivart núm. 30. Col·laborà publicant poemes al setmanari fejecista borgenc *Horitzó*. El 7 de desembre de 1936 ingressà a presó, a l'edat de 23 anys, perquè organitzacions obreres i sindicals el denunciaren com a facciós i van demanar que fos investigat. Tanmateix el 6 de febrer de l'any següent seria alliberat després que el POUM, PSUC i la CNT del poble demanessin el seu alliberament i que assistís a l'Ajuntament de les Borges una delegació del Tribunal Popular de Lleida. Finalment fou condemnat pel Jurat d'Urgència el 20 d'octubre de 1937 a la pèrdua de drets polítics durant cinc anys.

QUINTANA FARRERONS, Armengol. Milicià del POUM de les Borges Blanques durant la Guerra Civil espanyola, fou voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna del POUM.

QUINTANA PEIRÓ, Josep. Núm. 8 (Independent) a la llista electoral de la candidatura de Centristes de Catalunya - UCD a les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

QUINTANA REY, Ramón (les Borges Blanques, les Garrigues, ? - Lleida, el Segrià, 16 abril 1939). Morí a l'Hospital Mòbil Exèrcit del nord. Les seves restes es van traslladar del cementiri de Lleida al Valle de los Caídos.

QUINTILLÀ GRIÑÓ, Antoni. Núm. 4 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació «Democràcia i Progrés» a les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979. Núm. 7 del PSC-PSOE de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

QUINTILLÀ PRATS, David. Vice secretari del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 26 de gener de 1930 al gener de 1931, i del 15 d'octubre al 16 de desembre de 1931.

QUINTILLA PRATS, Miquel (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Milicià del POUM de les Borges Blanques . Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de gener de 1944.

RANDUÀ, Miquel. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques el 1832. No sabia escriure.

REIG FONOLLOSA, Ramon (n. la Garriga, Vallès Oriental, ? — maig 1991). Tècnic electricista. El 1938 vivia al c/ Prat de la Riba núm. 10 de les Borges Blanques. Durant la Guerra Civil treballà com a militaritzat al Comissariat General d'Electricitat. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència als 32 anys i investigat pel SIM va ser detingut el 21 de novembre de 1938 al ser sorprès en una reunió considerada clandestina per desafecció al règim juntament amb d'altres encausats. El Tribunal Popular acordà la instrucció de la cusa el 7 de gener de 1939. Morí a la Garriga el maig de 1991 a l'edat de 84 anys.

REÑÉ DOMENEC. L'Ajuntament de les Borges Blanques li paga una factura de 181 ptes. per viatges, encàrrecs i reintegrament d'una fotografia del president Macià el juny de 1931.

RIBALTA GASET, Josep Maria. Núm. 10 a la llista electoral de la candidatura del Grup Independent d'Iniciatives de les Borges Blanques per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

RIBELLES SEMENTÉ, Jordi. Núm. 11 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació Nacionalista Borgenca a les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

RICARD AIXALÀ. Casada amb Alfons Piqué Camí. Filla dels Ricard de la Plaça i dels Aixalà fills de l'alcalde Aixalà Fontova.

RICART, Pablo. Firmà una instància mostrant la seva disconformitat en la presa d'aigües de la sèquia superior del Canal d'Urgell per a l'abastiment d'aigua potable el 18 d'abril de 1891.

RICART, Ramon. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre l'1 i el 13 de gener de 1861.

RICART BELART, Ramón. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

RICART DOMINGO, Aquilicio. Firmà a l'acta del Ple del 20 de març de 1924; regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 22 de març de 1924 a ?; del 29 de gener de 1926 al 7

d'octubre de 1926; del 20 d'octubre de 1926 al 25 de setembre de 1927; del 10 de novembre de 1927 a l'1 de maig de 1928; de l'1 de maig de 1928 a ?.

RICART Y GASOL, Juan. Dipositari de l'Ajuntament de les Borges Blanques destituït pel Governador de Lleida el 13 de gener de 1861.

RICART VILAFRANCA, Ramon. Núm. 8 com a independent del PSC-PSOE de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

RICART VILES, Ramon (Les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Lleida, el Segrià, 28 juliol 1939). Militant d'Estat Català. Víctima de la repressió franquista , fou executat a Lleida el 28 de juliol de 1939 a l'edat de 39 anys.

RICAT, Aniceto. El Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques acordà, el 5 de juliol de 1931, pagar-li 100 ptes. per blanquejar habitacions o el Cuartel (il·legible).

RIPOLLÉS I DE LA FRAGUA, Roser (Agramunt, l'Urgell, 1934). Premi Olivera d'Or al Borgenc de l'Any del 1994. Lingüista. Realitzà nombrosos treballs d'història local relacionats amb la llengua i la toponímia catalana dels que destaquen *Les Borges Blanques a cavall del decret de Nova Planta* (1982), amb Josep Maria Minguella i Piñol, *Els carrers de les Borges Blanques: 1897-1985* (1989), amb Elionor Trullols i Ripollés. *La llengua catalana durant el segle XVII: segons documents de l'arxiu de l'Ajuntament de les Borges Blanques* (1999), *Els renoms de les Borges Blanques des del segle XVII fins als nostres dies* (2006). Entre les memòries i el llibre de viatges el 2009 publicà *Que chévere!: dietari d'un viatge a l'Equador*. Ripollés també destacà en el camp artístic essent alumna, entre d'altres, d'Edith Schaar, i realitzant diverses exposicions de la seva obra realitzada amb aquarel·les, litografies i xilografies, principalment.

RIU ANGLES, Sebastià. Suplent núm. 2 d'ERC de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

RIU BELLMUNT, Josep. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant d'Estat Català durant la Guerra Civil espanyola.

RIU GINÉ, Enrique. Núm. 10 (UCD) a la llista electoral de la candidatura de Centristes de Catalunya - UCD per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

RIU GUASCH, Mariano. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

RIU MORERA, Enrique. Presentà una instància a l'Ajuntament de les Borges Blanques el febrer de 1924 per fer obres a la seva casa núm. 69 de l'Arraval del Carmen.

RIUS ARRUFAT, Antonio. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

RIUS CARBONELL, Martí. Vocal tercer del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques en el mandat iniciat el 29 de gener de 1933.

RIUS CORNUDELLA, Ramón José. Núm. 6 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupación Independientes en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

RIUS RICART, José. Nou vocal associat des de l'1 d'octubre de 1923.

RIUS RICART, Sebastià. Vice president de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques el 15 de gener de 1928, i del 20 de gener de 1929 al 26 de gener de 1930.

RODÓN VÁZQUEZ, Antoni (m. Canet de Mar). Frare caputxí, conegut com a pare Eusebi, que exercia al convent de franciscans de les Borges Blanques. Fou víctima de la repressió religiosa a la rereguarda a Canet de Mar.

RODRÍGUEZ GUTIÉRREZ, Félix (les Borges Blanques, les Garrigues, ? - Lleida, el Segrià, 20 març 1939). Mor a l'Hospital Mòbil Exèrcit del nord. Les seves restes es van traslladar del cementiri de Lleida al Valle de los Caídos.

ROIG. Membre del Jutjat Municipal de les Borges Blanques durant la Guerra Civil espanyola.

ROIG DEASSO, Eleuteri. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna de la Caserna General a Apies durant la Guerra Civil espanyola.

ROIG TORRES, Antoni (Vimbodí i Poblet, la Conca de Barberà, ? — Lleida, el Segrià, 28 maig 1943). Número 1 a la llista del Front d'Obrers i Pagesos que es presentà a les eleccions locals del febrer de 1934. Vocal del POUM del Comitè de Milícies Antifeixistes de les Borges Blanques entre el 21 de juliol i el 24 d'octubre de 1936. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 14 de desembre de 1943. Víctima de la repressió franquista , fou executat a Lleida el 28 de maig de 1943 a l'edat de 59 anys.

ROIGS, Rogue. Presentà una factura a l'Ajuntament de les Borges Blanques per material construcció el 18 d'octubre de 1923.

ROMAN, Juan M. Membre de la Junta Rectora del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques a partir del 5 de gener de 1913 fins a finals del mandat.

ROMANS ALSINET, Francisco [2]. Membre de la Junta Rectora del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 22 de gener de 1918 al 1920 aproximadament. Designat a petició del Delegado gubernativo com a auxiliar seu. La Comisión Permanente del 23 de gener de 1926 acorda augmentar-li el sou 30 ptes. quedant a 90 ptes. per l'augment de treball que té a la branca d'estadística d'abastiments. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

ROSELL BALSELLS, Joan. Núm. 3 a la llista electoral de la candidatura del Grup Independent d'Iniciatives de les Borges Blanques a les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979. Núm. 11 del Grup d'Iniciatives de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

ROSELLÓ AGUSTÍ, Maria Elena. Núm. 12 (Independent) a la llista electoral de la candidatura de la Coalición Convergència i Unió en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

ROSELLÓ SANGENÍS, Ramon. Presentà una instància per a que se li concedeixi en arrendament un quart de pluma d'aigua per a la seva casa núm. 12 del c/ Diputado Macià, i s'acorda accedir-hi en les condicions habituals.

ROSSELL VILÀ/DE SANS, Maria (n. Olot, la Garrotxa). Bibliotecària de la Biblioteca Popular de la Mancomunitat de Catalunya a les Borges Blanques entre el 4 de juliol de 1918 i els anys de la Guerra Civil, 1936-39. Era germana del destacat polític i veterinari Pere Màrtir Rossell i Vilar (Olot, la Garrotxa, 1882 - Barcelona, 1933), estudià a les escoles nacionals a Olot i posteriorment a Sallagossa (Alta Cerdanya/Pirineus Orientals, França/Catalunya Nord) per després ingressar a l'École Supérieure de Jeunes Filles de Prada (Conflent/Pirineus Orientals, França/Catalunya Nord) on obtingué el tercer millor lloc de la seva promoció. El 1921 es fa sòcia de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Secretària de la Comissió Delegada de l'APEC a les Borges Blanques en la nova Junta del juny de 1923.

RUART. Membre de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques el 16 de juny de 1912.

RÚBIES, Anton/Antoni. Mossèn/prevere de les Borges Blanques a principis de segle XX. Membre del patronat de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques.

RUBINAT, Francesc. Tresorer de la Comissió Delegada de l'APEC a les Borges Blanques en la nova Junta del juny de 1923.

RUBINAT BELLMUNT, Agustí (les Borges Blanques, les Garrigues, 1914 — ?, 10 març 1997). Industrial i polític. Es casà amb Antonieta. De jove treballà en una fàbrica familiar d'elaboració de sabó i, posteriorment, va fer de comptable en una fàbrica de farines. Participà en la Guerra Civil espanyola i fou alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre el 19 de febrer de 1945 i el 20 de juliol de 1948. El 1954 es traslladà a Asunción (Paraguay) on fundà l'empresa Indujapa (Indústria Jabonera del Paraguay) i més tard encara va treballar en una indústria de construcció de peces metàl·liques. El 1968 tornà a Catalunya però traslladà la residència ben aviat al Principat d'Andorra.

RUBINAT FARREGUT, Francisco/Francesc. Secretari Segon de la Junta de la Segona Secció: Venda i compra de cereals del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques a partir del 9 de gener de 1913; secretari de la Junta Rectora del sindicat de l'1 de febrer de 1915 al 1918, membre del Consell Rector del gener de 1927 aprox. fins el 15 de gener de 1928, secretari del mateix del 15

de gener de 1928 al 20 de gener de 1929; membre del mateix format el 27 de febrer de 1929; membre del mateix que finalitzà mandat el 26 de gener de 1930; en fou altre cop secretari del 26 de gener de 1930 al gener de 1931, membre del 15 d'octubre al 16 de desembre de 1931 i tornà a fer de secretari del 31 de gener de 1931 al 1932, i altre cop en el mandat iniciat el 29 de gener de 1933; exercí de vice president del mateix consell entre el 27 de gener de 1935 i el 26 de gener de 1936 i repetí el càrrec en el consell escollit en aquesta darrera data. Fou secretari tant del Consell Directiu de la Caixa Rural del mateix sindicat el 1928, com de la Junta de la mateixa del 20 de gener de 1929 al gener de 1930, i de la Junta Administrativa de la mateixa del gener de 1930 al juliol de 1936, i altre cop a partir del març de 1939. Regidor de l'Ajuntament de les Borges a partir del 6 de maig de 1930. Entra com a regidor al ser destituït per Enrique Claveria Iglesias i el Govern Civil de Lleida el republicà Francisco Bardia Canela. En les eleccions del 12 d'abril de 1931 empatà a 172 vots amb Pere Giné Giné i Isidre Pelegrí Boldú, i per insaculació dels tres noms sortí escollit Pere Giné Giné, segons RD del 24 de març de 1891.

RUBINAT FARREGUT, José. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

RUBIÓ, Antonio. Secretari de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre 1858 i 1881.

RUBIÓ, Antonio. Mestre d'obres de la construcció de les Borges Blanques el 1832, tenia 35 anys.

RUBIÓ ARQUÉS, Salvador. L'Ajuntament de les Borges Blanques aprova el seu ingrés a la Beneficència municipal el maig de 1931.

RUBIÓ LOIS, Jordi (Barcelona, 1926-1988). Fill de Maria Lois López i Jordi Rubió i Balaguer. Professor de l'Escola de Biblioteconomia i Documentació.

RUBIÓ LOIS, Manuel (1920-2005). Fill de Maria Lois López i Jordi Rubió i Balaguer. Biòleg i director de l'Aquari i el Laboratori de l'Institut d'Investigacions Pesqueres de Blanes.

RUBIÓ LOIS, Maria (1931-1935). Filla petita de Maria Lois López i Jordi Rubió Balaguer.

RUBIÓ LOIS, Montserrat. Filla de Maria Lois López i Jordi Rubió i Balaguer.

RUBIÓ MAS, José/Josep (les Borges Blanques, les Garrigues, 17-X-1885¹³⁸⁴/ 3-IX-1882¹³⁸⁵ - 15-XI-1955¹³⁸⁶). Polític, sindicalista i cooperativista. Fill de Leonor Mas Vilardosa. Segons el padró de 1924 visqué al C/ Hospital, núm. 39 i sabia llegir i escriure. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques (? fins l'1 d'octubre de 1923; i del 30 d'abril de 1930 a?). Membre de la Comissió de *Policia Urbana y Rural, Fomento y Obras* i la de *Instrucción Pública* del 30 d'abril de 1930 a?. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 25 de novembre de 1940 al 28 de gener 1944. President del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques entre el 1920 aprox. i el 29 de gener de 1933; entre el 27 de gener de 1935 i el 1936 aprox.; i de la Cooperativa Sant Isidre entre el 1939 i el 1945 aprox. També en presidí la Junta de la Primera Secció del mateix sindicat del 20 de gener de 1929 al 26 de gener de 1930, i altre cop a partir del 26 de gener de 1930; fou president del Consell Directiu de la Caixa Rural el 1928; i vocal assessor del Consell Rector del mateix sindicat en el mandat que s'inicià el 29 de gener de 1933.

RUBIÓ MAS, Ramon. Polític, jurista i sindicalista carlista. Consta com a nou vocal associat de l'Ajuntament de les Borges Blanques l'1 d'octubre de 1923. Presentà instància per desaiguar casa seva del c/ Indústria i també aplanar-lo. Vice secretari de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges del gener de 1933 al gener de 1936. Regidor tradicionalista i Alcalde tercer de l'Ajuntament de les Borges Blanques a partir del 21 de juny de 1935. Jutge comarcal substitut del Jutjat de les Borges fou nomenat per l'Audiència territorial de Barcelona, prengué possessió el 29 d'octubre de 1945, i cessà el 27 d'agost de 1946 per motiu de renúncia al càrrec.

RUBIÓ SEGURA, Anita. Casada amb Joan Navés Ricart, amb qui tingué un fill. Al contrari que el seu marit un cop acabada la Guerra Civil continuà vivint a Espanya, residint en un primer moment a casa d'uns parents a la Via Laietana núm. 151 de Barcelona.

RUÉ, Irene. El 1885 es casà amb Francesc Palau Giné, de Tarrés.

RUFÍ CASANOVAS, Anna Maria. Activista cultural. Núm. 12 del Grup d'Iniciatives de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983. Cofundadora de l'Associació de pares

¹³⁸⁴ Data que consta en el padró de 1924 (AMBB).

¹³⁸⁵ Data que consta en el Registre Civil de les Borges Blanques (RCBB).

¹³⁸⁶ Data que consta en el Registre Civil de les Borges Blanques (RCBB).

i joves Club juvenil Rio el 1990, que es transformà en l'associació Grums el 1996. Ha participat en nombroses activitats de l'associacionisme local de caire solidari com sopars de Mans Unides, festival pro-Marató de TV3, festes de Carnaval, carrosses dels Tres Tombs per sant Joan i la Fira de l'Oli, entre d'altres. El setembre de 2015 fou guardonada amb el premi Olivera d'Or al borgenc de l'any 2014.

SÁBI, Manuel. Un dels dos subscriptors borgencs, juntament amb Pere Benet Mallol, de la publicació *Album històrich, pintoresch y monumental de Lleyda y sa provincia* (1880), escrita per Josep Pleyan de Porta i Frederic Renyé i Viladot.

SAFONA DOMÉNECH, Andrés. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat que inicià el 5 d'agost de 1893.

SAFONT SANS, Jacint. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant d'Estat Català durant la Guerra Civil espanyola.

SALA MONTSÓ, Joan M. Capellà coadjutor de la parròquia de les Borges Blanques el 1936.

SALA TARRAGÓ, Ramon. Membre de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques de l'1 de novembre de 1928 al 20 de gener de 1929, i Secretari de la mateixa del 20 de gener de 1929 al 26 de gener de 1930. Membre del Consell Rector del mateix sindicat en el mandat que s'iniciava el 31 de gener de 1931, i del 15 d'octubre al 16 de desembre de 1931. Regidor tradicionalista de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 21 del juny de 1935 a ?.

SALA VILASECA, Antonio. Vocal de la Junta de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 20 de gener de 1929 al gener de 1930, i vocal de la Junta Administrativa de la mateixa del gener de 1930 al gener de 1932.

SALAT CAPDEVILA, Jaume (n. La Floresta?, 2 juliol 1959). President de la Cooperativa Sant Isidre de les Borges Blanques entre el 2007 i el 2013.

SALESAS BALANÀ, Josep (n. Reus, el Baix Camp). Víctima de la repressió franquista fou executat a l'edat de 62 anys.

SALOMÓ VENDRELL, Josep (m. les Borges Blanques, les Garrigues, 24 juliol 1936). Comerciant. Morí a l'hospital civil de les Borges Blanques el 24 de juliol de 1936 solter i a l'edat de 21 anys. La causa de la mort foren ferides d'arma de foc i, segons el Comitè local revolucionari, morí «en la lluita contra el feixisme».

SALTÓ, Venomio . Tenia una casa que el 6 de desembre de 1923 pertanyia a José Montagut de l'Albagés.

SALTÓ, Manel/Manuel. Militant d'Estat Català. Processat pels fets d'octubre de 1934. No compareix al Consell de Guerra.

SALTÓ NADAL, Francesc (les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Buenos Aires, Argentina, 1963). Treballador del tèxtil. El 1928 s'exilià a l'Argentina. Exercí de regent de l'Institut Llonch de Fontova, una acadèmia de tall i confecció situada a Buenos Aires que duia el nom de la seva sogra. Col·laborà amb diverses entitats catalanistes com el Comitè Llibertat, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, el Casal de Catalunya i la Mutualitat de Montserrat.

SALTÓ RIU, Antoni. Milicià del POUM de les Borges Blanques. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna del POUM a Alcubierre durant la Guerra Civil espanyola.

SALVADÓ MARTÍ, Maria (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Es presentà al concurs públic de l'Ajuntament de les Borges Blanques per a la plaça de matrona titular, i també pel de practicant titulat. El Ple de l'Ajuntament acordà donar-li la plaça de matrona titular el maig de 1930.

SALVADÓ TARGA, Antonio. Núm. 7 (UCD) a la llista electoral de la candidatura del Grup Independent d'Iniciatives de les Borges Blanques per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

SALVADOR ESQUÉ, Josep. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant d'Estat Català durant la Guerra Civil espanyola.

SÁNCHEZ-HERMOSILLO Y PÉREZ, Conrado. Secretari propietari del Jutjat de les Borges Blanques nomenat per l'Audiència Territorial de Barcelona el 29 d'octubre de 1943. Prengué possessió del càrrec el 15 de desembre de 1943 i cessà el 16 de juny de 1953 per trasllat a la Secretaria del Jutjat Comarcal de Calahorra (Logroño) per Ordre Ministerial del 26 de maig de 1953, havent exercit el càrrec durant 9 anys i 6 mesos.

SÁNCHEZ SANCEDO, Rafael. Núm. 2 per AP en la candidatura d'AP-PDP-UL de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

SANS, J. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919.

SANS, R. Esmentat a la carta de Francesc Macià i Llussà a Pau Segura i Rovirosa del 9 de juny de 1921 per formar part de la nova junta del CDR.

SANS, Emilio. Envia carta a l'Ajuntament on els hi dóna permís per enderrocar i refer la paret i la portalada de la part del darrera de la seva casa del C/ Prat de la Riba que toca a la carretera de Lleida a Tarragona d'acord amb el que acordi l'Ajuntament i la Jefatura de Obras públicas de la provincia.

SANS, José. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 8 de gener de 1858 fins 1 de gener de 1861, i regidor entre aquesta darrera data i el 13 de gener del mateix, i altre cop en el mandat que inicià el dia 13.

SANS, Ramon. Presentà a l'Ajuntament de les Borges Blanques unes factures per canonada i pedaços i per treballs de fontaneria el 1923 i el 1924.

SANS ALSINET, Josep. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna Caserna General a Apiés (Osca) durant la Guerra Civil espanyola. Núm. 5 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació «Democràcia i Progrés» per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979. Núm. 8 d'ERC de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

SANS ARRUFAT, Josep. Vice president de la comissió organitzadora dels Jocs Florals de Brussel·les que se celebraren el 24 d'octubre de 1971. President de la Junta local d'ERC de les Borges Blanques escollit el 1981.

SANS ARRUFAT, Juan. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

SANS BARBERÀ, Josep. Núm. 8 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació «Democràcia i Progrés» per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979. Núm. 9 d'ERC de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

SANS BATLLE, José Maria. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat que inicià l'1 de juliol de 1887.

SANS BENET, Jaime. L'octubre i desembre de 1923 presentà unes factures a l'Ajuntament de les Borges Blanques per treballs d'electricista, materials i jornals.

SANS BOSQUÉ, Jaime. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat que finalitzà l'1 d'octubre de 1923; càrrec del qual fou restituït el 25 de febrer de 1930 a la caiguda del govern Farrerons Güell per haver estat un dels més votats en les eleccions del 1917, 1920 o 1922. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. No es presentà sense justificació al ple del 26 de febrer de 1930. Destituït del seu càrrec de regidor titular pel governador civil l'abril de 1930. Membre del Comitè local revolucionari que el 14 d'abril de 1931 proclamà la República Catalana a les Borges.

SANS COMPANYS, Emilio/Emili. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Presenta instància per a fer obres a l'edifici de la seva propietat del c/ Jaume I núm. 29 i passa a dictat de la Comissió de Foment i Obres el març de 1933.

SANS COMPANYS, José. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Vocal de la Junta de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges del 20 de gener de 1929 al gener de 1930, i vocal de la Junta Administrativa de la mateixa del gener de 1930 al gener de 1931.

SANS ESCALÉ, Josep (n. Arbeca, les Garrigues). Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna PSUC durant la Guerra Civil espanyola. Víctima de la repressió franquista fou executat a l'edat de 25 anys.

SANS FALCÓ, Joaquim. Suplent núm. 1 com a independent a la llista electoral de la candidatura de CiU de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

SANS FUSTÉ, Montserrat. Núm. 6 per CDC a la llista electoral de la candidatura de CiU de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

SANS GRIÑÓ, Joan. Núm. 6 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació «Democràcia i Progrés» a les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

SANS MIR, Francesc (les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Lleida, el Segrià, 3 juliol 1940). Víctima de la repressió franquista, fou executat a Lleida el 3 de juliol de 1940 a l'edat de 27 anys.

SANS SANS, Daniel. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant Catalana durant la Guerra Civil espanyola.

SANS SERRA, Juan B. Passa a la Comissió de Policia Urbana y Rural una instància seva retornada d'Obres públiques, i després l'autoritza. Se li concedeix l'arrendament d'un quart de ploma d'aigua. Guàrdia jurat de l'ajuntament de les Borges Blanques. El 1931 li deixen fer hores extra com a vigilant del Canal d'Urgell en substitució de Josep Andreu per veure com ho fa. L'alcalde accidental Farrerons Sabí l'entrevista per saber perquè va netejar la cuneta de davant de casa seva, a instàncies del tradicionalista Farré Canel. Sans contestà que la cuneta no era un desaigüe privat sinó que era per a desaiguar la bassa del Terrall quan s'inundava.

SANS TARRÓS, Josep. Núm. 8 del Grup d'Iniciatives de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

SANTACANA ROSELL, Joan. Núm. 11 com a independent a la llista electoral de la candidatura de CiU en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979, i núm. 11 per UDC altre cop en la llista de CiU en les municipals del 8 de maig de 1983.

SANZ BOLDÚ, Pau (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de gener de 1944.

SATORRA I VILA, Vicens. Núm. 8 a la llista electoral de la candidatura del Partit Carlí de Catalunya (PCC) en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

SEGALET, Ramona. Renom. Casada amb Manel Urgell Montpeó.

SEGARRA. Membre dirigent de la Junta local de Solidaritat de les Borges Blanques l'abril de 1907.

SEGARRA, Andres. Guarda rural juntament amb Francisco Falcó entre 1858 i 1881.

SEGARRA, Anselm. Membre del patronat de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques.

SEGARRA, Esteban. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques el 1832. No sabia escriure.

SEGARRA, Jaume. Alt funcionari de l'estat espanyol. Premi Olivera d'Or al Borgenc de l'Any del 1995.

SEGARRA BARDIA, Anselmo. Membre de la Junta Rectora del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 21 d'abril al 30 de maig de 1912, del 30 de maig de 1912 al 5 de gener de 1913, i del 5 de gener de 1913 a finals del mandat.

SEGARRA BENET, Anselmo. Tinent de l'exèrcit espanyol que morí al nord d'Àfrica en la campanya de la dictadura de Primo de Rivera. L'Ajuntament de les Borges intenta canviar el nom del c/ La Font pel de Calle del Teniente Segarra i ficar-hi una placa en homenatge sufragada mitjançant subscripció popular el 1928.

SEGARRA BENET, José A. Nomenat metge titular per part del ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques després d'un informe favorable del Tribunal Médico i ser l'únic concursant a la plaça l'abril de 1929.

SEGARRA Y JONTOVA, Antonio. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre 1 i el 13 de gener de 1861, i alcalde en el mandat iniciat en aquesta darrera data.

SEGARRA ROSINACH, Josefa. Casada amb José Doménech Farran.

SEGURA AIXALÀ, Teresa. Filla de Pau Segura i Rovirosa. Casada el 15 d'octubre de 1923 amb Antonio Piqué Camí. Tieta de Consolació Mónico Piqué.

SEGURA ROVIROSA, Pau (les Borges Blanques 1868 — 1938). Polític, fabricant d'olis i constructor. Fundador del CDR a finals de desembre de 1900. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919, secretari del mateix al juny, càrrec que repetí en la nova Junta Directiva escollida el 1920, i altre cop però amb caràcter interí el febrer de 1921. Esmentat a la carta de Francesc Macià i Llussà a Pau Segura i Rovirosa del 9 de juny de 1921 per formar part de la nova junta del CDR. Membre de la Junta de vocals associats l'1 d'octubre de 1923. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'1 d'octubre de 1923 fins el 22 de març de 1924. Membre de la "Comisión de Policía urbana y rural, fomento y obras" del 4 d'octubre de 1923 fins el 22 de març de 1924. Membre de la "Comisión de Instrucción Pública" del 4 d'octubre de 1923 fins el 22 de març de 1924. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

SEMENTÉ. Membre de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques el 16 de juny de 1912.

SEMENTÉ, Ramon [1]. El Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques acordà, el 10 de novembre de 1927, pagar-li una factura de 225 ptes. en nom de la banda de música que tocà per la festa de la «Raza y de la Paz».

SEMENTÉ ALDOMÁ, Antonio. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

SEMENTÉ CLAVERIA, Antoni. Estudiant. Solter. Als 18 anys participà en l'ajuda civil als revoltats del juliol del 1936. Fou propagandista de la Falange. Detingut el 13 de juliol de 1936 i jutjat el 4 de setembre del mateix any. Després del cop és alliberat el 19 de juliol i se li féu fer guàrdia davant de la delegació de la Generalitat. Va ser empresonat a la Seu Vella un cop derrotats els colpistes. Se'l

sentencià a reclusió en un reformatori sense indicar quant de temps. El 9 de desembre el posaren a disposició del Tribunal Popular de menors per tal de ser traslladar al reformatori Casa de la Joventut «Pompeu Gener» de Barcelona.

SEMENTÉ DE BENET, Teresa. Membre del patronat de la biblioteca popular de les Borges Blanques.

SEMENTÉ DOMINGO, Angel. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

SEMENTÉ DOMINGO, Ramona (n. les Borges Blanques, les Garrigues, 3 abril 1891).¹³⁸⁷ Casada amb Enrique Clavería Iglesias, tingueren dos fills en José i la Teresa Clavería Sementé. Segons el padró de 1924 visqué al c/ Àngel Guimerà, núm. 3 i sabia llegir i escriure.

SEMENTÉ FARRERONS, Antonio. Proposat per l'Ajuntament el 8 de novembre de 1923 com a membre de la Junta Pericial de 1a categoria que ha de nombrar l'Administració de Hisenda. *Subcabo* de districte del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

SEMENTE MINGUELLA, Ramon. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat que acabà l'1 d'octubre de 1923. President del Sindicat Agrícola del Pla d'Urgell el setembre de 1924.

SEMENTÉ SEGARRA, Salvador. Polític i funcionari. Treballà de funcionari del departament d'Agricultura de la Generalitat de Catalunya. Núm. 6 com a independent per la candidatura d'Agrupament d'Esquerra Catalana de les Borges Blanques en les municipals del 8 de maig de 1983. El 2003 fou escollit regidor de l'Ajuntament de les Borges per la candidatura independent CIPM, integrant-se en l'equip de govern encapçalat per CiU com a regidor de Medi Ambient, Agricultura i Parcs i Jardins fins al final de legislatura el 2007.

SERRA, Juan. Presenta factura per treballs d'electricista el gener de 1926. Contractista de la conservació de les instal·lacions elèctriques el maig de 1930. Realitza les obres de renovació de la instal·lació elèctrica del Terrall el maig de 1931. L'Ajuntament de les Borges Blanques li paga

¹³⁸⁷ Data de naixement segons el padró de 1924 (AMBB).

dues factures, una de 434 ptes. per instal·lació elèctrica del Terrall i una altra de 23,60 ptes. per material elèctric el juliol de 1931.

SERRA, R. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919. Esmentat a la carta de Francesc Macià i Llussà a Pau Segura i Rovirosa del 9 de juny de 1921 per formar part de la nova junta del CDR.

SERRA, Ramon. Soci individual de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, aprovat pel Consell Directiu el dia 14 de gener de 1935.

SERRA I BOLDÚ, Valeri. Folklorista. Membre del patronat de la Biblioteca Popular de les Borges Blanques

SERRA GOTARDA, Ciril. Capellà arxipreste de la parròquia de les Borges Blanques el 1936.

SERRA PATAU, José. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

SERRA PATAU, Josep Maria. Cap d'Obres Públiques municipals de l'ajuntament de les Borges Blanques el desembre de 1932. Treballa el matí que hi havia la reobertura de les Corts Catalanes i l'ajuntament es plantejà sancionar-lo arran d'una petició popular.

SERRA VILA, Joan (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Ferraller. El 1937 estava casat, tenia 37 anys, i vivia al c/ de la Plaça núm. 4. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Regidor per la CEDA de l'Ajuntament de les Borges del 21 de juny de 1935 al febrer de 1936. Inculpat absolt de 30 anys de presó pel segon Tribunal Popular de Lleida segons llista de l'Audiència de Lleida. El tercer Tribunal Popular li féu un primer judici el 25 de gener de 1937 acusat de ser delegat de la CEDA a les Borges i el condemnà a 30 anys de presó i la confiscació dels seus béns. En un segon judici celebrat el 14 d'octubre del mateix any la pena fou de 2 anys de presó o separació de la convivència social i confiscació de béns.

SERRA VILA, Ramón. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

SERRANO CASALS, Lluçia (Lleida, el Segrià, ?— 17 maig 1939). Residí a les Borges. Víctima de la repressió franquista, fou executat a Lleida el 17 de maig de 1939 a l'edat de 48 anys.

SERRANO GARSABALL, Francesc (Les Borges Blanques, les Garrigues, ? - Desconegut, 12 setembre 1937). Víctima de la violència a la rereguarda durant la Guerra Civil espanyola, fou executat en un lloc desconegut el 12 de setembre de 1937.

SERVET, Antoni. Alcalde de les Borges Blanques el 1508.

SESENYA DEL BRIO, Miguel. Núm. 11 a la llista electoral de la candidatura del Grup Independent d'Iniciatives de les Borges Blanques per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979. Núm. 9 del Grup d'Iniciatives de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

SETÓ MONTALÀ, Magí. Conegut com «el pare Bernat». Director del Col·legi Mare de Déu de Montserrat entre 1966 i 1995, anys en el qual fou membre fundador de la Fundació del mateix col·legi. Premi Olivera d'Or al Borgenc de l'Any del 1993.

SOLA TARRAGÓ, Ramón. Secretari de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques el 15 de gener de 1928.

SOLANOT ORIOL, Manel. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la Columna Volant d'Estat Català durant la Guerra Civil espanyola.

SOLÉ, Ramon. Membre del patronat de la biblioteca popular de les Borges Blanques.

SOLÉ I BOLDÚ, Josep Maria. Núm. 1 a la llista electoral de la candidatura del Partit Carlí de Catalunya (PCC) en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

SOLÉ BORRAS, Antonio. Nou vocal associat de l'Ajuntament de les Borges Blanques l'1 d'octubre de 1923. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

SOLÉ DOMÈNECH, Joan. Regidor tradicionalista de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 21 de juny de 1935 al febrer de 1936.

SOLÉ ESPLUGA, Agustín. Núm. 11 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupación Independientes en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

SOLÉ ESQUÉ, José. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

SOLÉ ESQUÉ, Ramon. Membre del Comitè local revolucionari que el 14 d'abril de 1931 proclamà la República Catalana a les Borges. Membre de la comissió Homenatge a Macià el maig de 1931.

SOLÉ GRIÑÓ, Antoni/Antonio (les Borges Blanques, les Garrigues, 1892 — 31 març 1962). De renom el Tonet del Griñó. Fou un dels socis que aportà capital per a la refundació del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques en la Cooperativa Sant Isidre el 1948.

SOLÉ MACIÀ, Prudenci (les Borges Blanques, les Garrigues, 1927 — Castell del Remei, la Noguera, 1955).¹³⁸⁸ Pagès i carlista.

SOLÉ MACIÀ, Salvador. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

SOLÉ PIÑOL, Palmira. Núm. 2 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació «Democràcia i Progrés» de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979. Núm. 1 del PSC-PSOE de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

SOLÉ ROIG, Ramon. Núm. 11 com a independent del PSC de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

SOLER, Gonzalo. Presentà a l'Ajuntament de les Borges Blanques una factura per focs d'artifici.

SOLER GUIU, Mateo. Veí de Lleida. Designat «Agente ejecutivo» a proposta del «Recaudador» Farrerons.

¹³⁸⁸ Fou enterrat a Boldú, entitat de població de la Fuliola, l'Urgell.

SOLER MIQUEL, Concepción/Concepció. Al morir a Tàrrega deixà un llegat per a l'Hospital de Borges i l'Antonio Piqué i l'alcalde Armando Viles fan comissió per anar-ho a acceptar. L'Ajuntament de Borges acorda col·locar una placa a la casa de la Plaza on va nèixer i fer un retrat d'ella i fixar-lo en una sala de l'Hospital, i donar-li el seu nom al proper carrer que s'obri. Francisco Segarra de Tàrrega envia una carta a l'Ajuntament que conté un escrit dels seus «contadores y albaceas» testamentaris. El canvi de nom del c/ Forn Vell/Horno Viejo per Concepción Soler s'aprovà en el ple del 23 de juliol de 1928.

SOLERÀS BALANÀ, Josep (Les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Lleida, el Segrià, 28 juliol 1939). Víctima de la repressió franquista, fou executat a Lleida el 28 de juliol de 1939.

SUÑÉ MASSÓ, Ramón. Polític. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques a partir del 9 de febrer de 1967.

SUÑÉ SERRANO, Agustín. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

TAPIES CORTACANS, Antonio. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

TARRAGO BALCELLS, Ramon. Nou vocal associat de l'Ajuntament de les Borges Blanques l'1 d'octubre de 1923.

TARRATS, Josep Maria. Propietari, juntament amb Salvador Pàmies, de l'empresa BAC, SL Gestors, i d'una fàbrica de pastes per a sopa a les Borges Blanques. El 27 de setembre de 1936 el Comitè Antifeixista local li incautà la fàbrica causant un perjudici valorat en 20.080 ptes.

TEULÉ SEGURA, Francesc. Regidor de l'UGT a l'Ajuntament de les Borges Blanques en el mandat que inicià el 24 d'octubre de 1936. Jutge municipal durant un mes de 1938 durant la Guerra Civil, període durant el qual donava compte dels morts causats pels bombardeigs franquistes.

TOMAS, Antonio. Presentà a l'Ajuntament de les Borges Blanques una factura per treballs de fontaneria durant la dictadura de Primo de Rivera.

TORÀ, Francesc. La finca d'Antònia Boirach Carné de la partida «Colls» limita pel sud i camí i a l'oest amb la de Francesc Torà.

TORMS, Anton. El Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques aprovà, el 19 de juliol de 1931, pagar-li una factura de 504,74 ptes. per efectes de fontaneria.

TORNÉ CALVÍS, Juan/Joan. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928. Vice secretari del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges escollit el 26 de gener de 1936. Conseller de la Comissió Gestora de les Borges del 8 de gener de 1939 al 8 de febrer de 1940. Durant aquest mandat fou membre de la Comissió d'Hisenda i delegat per a la Comissió de Recuperació Agrícola.

TORNÉ CORTADELLAS, Josep. Capellà coadjutor de la parròquia de les Borges Blanques el 1936.

TORNE GIL, Manuel. Membre de la Junta Pericial de les Borges Blanques en el mandat que acabà el 8 de novembre de 1923.

TORNÉ SEMENTÉ, Albert. Núm. 4 d'ERC de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

TORREGUITART RANDUA, Antonio. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

TORREGUITART SANS, Josep. Capellà adscrit de la parròquia de les Borges Blanques el 1936.

TORREGUITART TORRENT, Jaume. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 4 d'agost de 1943.

TORRENTS SETRÀ, Carmen. Secretària de la Comissió Gestora de les Borges Blanques a partir del 8 de gener de 1939.

TOST MUNTAÑOLA, Miquel (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 4 d'agost de 1943.

TRULLOLS, Sebastià. Membre del Jutjat de Primera Instància i Instrucció de les Borges Blanques el 18 de novembre de 1937.

TRULLOLS CAMBRODI, Emili (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 10 de setembre de 1943.

TRULLOLS I RIPOLLÉS, Elionor. Autora, juntament amb Roser Ripollés i de la Fragua, del llibre *Els carrers de les Borges Blanques: 1897-1985* (1989) sobre la toponímia i el nomenclàtor borgenc durant el darrer segle.

TULON SEGARRA, Jaume (les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Tivissa, la Ribera d'Ebre, ?). Víctima de la repressió franquista fou executat a l'edat de 31 anys.

URGELL ARRUFAT, Joan/Blas (les Borges Blanques, les Garrigues, 1885 — República Dominicana, 1971). Treballador del sector de la construcció. Després d'uns primers anys treballant a Catalunya com a paleta emigrà el 1907 al continent americà. Des de Cuba passà a la República Dominicana on s'establí a la capital Santo Domingo on treballà com a constructor en diverses obres. Va ser un dels socis fundadors de la Casa d'Espanya a l'illa caribenya.

URGELL RICART, José Maria/Josep Maria. Vocal de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 20 de gener de 1929 al 26 de gener de 1930, i altre cop vocal a partir del 26 de gener de 1930. Vice secretari del Consell Rector del sindicat del 31 de gener de 1931 al 1932, i altre cop en el mandat iniciat el 29 de gener de 1933. Membre de la Junta de la Quarta Secció: Molí d'oli de la Cooperativa Sant Isidre de les Borges escollida l'1 de setembre de 1952.

URGELL I MÒNICO, Pau (les Borges Blanques, les Garrigues, 1971). Agent forestal i escriptor. Ha escrit poemes, prosa poètica, contes i narracions breus. La seva primera novel·la fou *El collidor de vosc*, Editorial Fonoll, Juneda, 2011.

URGELL MONTPEÓ, Manuel/Manel. Empresari, músic i polític. Casat amb la Ramona del Segalet. Núm. 1 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació «Democràcia i Progrés» de les Borges

Blanques en les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979. Presidí la Junta local d'ERC de les Borges fins el 1981, data en la qual passà a exercir de secretari. Núm. 1 d'ERC a les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983. Morí d'alzheimer.

URREA ESCANILLA, Carme. Núm. 10 per UDC a la llista electoral de la candidatura de CiU de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

UTGES NOGUÉS, Maria Teresa (les Borges Blanques, les Garrigues, 28 setembre 1959). Metge psiquiatra i política. Coneguda com a Maite. Núm. 2 com a independent del PSC-PSOE de les Borges en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

VADILLO, Pere. Soci individual de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, aprovat pel Consell Directiu el dia 8 de febrer de 1935.

VALERA VALENZUELA, Anna. Núm. 13 del PSC de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

VALERO MIR, Josep. Núm. 13 a la llista electoral de la candidatura del Grup Independent d'Iniciatives de les Borges Blanques per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

VALERO VENDRELL, Josep. Núm. 8 a la llista electoral de la candidatura del Grup Independent d'Iniciatives de les Borges Blanques per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979. Núm. 13 del Grup d'Iniciatives de les Borges Blanques en les eleccions municipals del 8 de maig de 1983.

VALETA MINGUELLA, Alfonso. Membre de la Junta de vocals associats de l'1 d'octubre de 1923. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'1 d'octubre de 1923 fins el 24 de gener de 1924; del 10 de novembre de 1927 a l'1 de maig de 1928; i en el mandat iniciat en aquesta darrera data. Segon Tinent d'Alcalde (01-X-1923 fins 24-I-1924). Membre de la "Comisión de Beneficiencia y Sanidad" (04-X-1923 fins 24-I-1924). Membre de la "Comisión de Instrucción Pública" (04-X-1923 fins 24-I-1924). Diputat provincial pel districte de Llérida-Borjas (en acta 24-I-1924). L'Ajuntament li agraeix la gestió per la construcció del camí a Cervià. Sots-caporal de Poble del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

VALLABRIGA CLAVERÍA, Casimiro/Casimir. Núm. 12 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació «Democràcia i Progrés» per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979. Tresorer de la Junta local d'ERC de les Borges escollida el 1981.

VALLABRIGA FARRÉ, Dolors. Núm. 7 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupació Nacionalista Borgenca per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

VALLES, Antonio. Segon tinent d'alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre l'1 de gener de 1861 i el 13 de gener de 1861, i en el mandat que inicià en aquesta darrera data.

VALLÉS CANELA, Alfred. Regidor pel CDR/USC de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 14 d'abril de 1931 al gener de 1934, on exercí d'interventor del 26 d'abril 1931 al gener de 1934. Durant aquesta legislatura fou membre de la comissió de Foment, Obres i Cementiri. Presidia el CDR el setembre de 1932.

VALLÉS CANELA, Domingo. Presenta instància per fer una paret de tanca a la finca que fou de Ramon de Dalmau. Presenta instància per embellir la façana de casa seva de la Plaça.

VALLÉS CARBONELL, Bernardo/Bernat. Vocal del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 15 de gener de 1928 al 20 de gener de 1929; membre del mateix format el 27 de febrer de 1929; membre del mateix que finalitzà mandat el 26 de gener de 1930; i vocal segon del mateix que inicià mandat el 29 de gener de 1933.

VALLÉS CARBONELL, Carmel. Sastre. El 1936 consta com a casat i amb domicili a la Plaça de la Constitució núm. 38. L'Ajuntament de les Borges Blanques acordà, el 6 d'octubre de 1932, pagar-li 8.500 ptes. per la seva casa de la Plaça per la reforma de més amplitud a pagar en 5 anys. Posteriorment, el dia 13, el Ple especificà que la casa era al c/ Prat de la Riba núm. 2 i que el pagament tindria un interès del 6% i seria per anualitats vençudes. Com que aquell any el pressupost s'estava tancant se li donà els diners de la subscripció veïnal, el material de l'enderroc i els diners de la subhasta per fer l'enderroc. El 7 de desembre de 1936, a l'edat de 37 anys, ingressà a presó perquè organitzacions obreres i sindicals el denunciaren com a facciós i van demanar que fos investigat. Tanmateix el dia 25 seria alliberat sota vigilància de l'Ajuntament després que el POUM, PSUC i la CNT del poble demanessin el seu alliberament i que assistís a l'Ajuntament de

les Borges una delegació del Tribunal Popular de Lleida. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència entre el juny de 1937 i el gener de 1939 aprox.

VALLÉS CARBONELL, Francisco. Infermer de la Junta de la Primera Secció del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 20 de gener de 1929 al 26 de gener de 1930, i a partir del 26 de gener de 1930.

VALLÉS CARBONELL, Jaume. Núm. 14 (UCD) a la llista electoral de la candidatura de Centristes de Catalunya - UCD per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

VALLES CARBONELL, Ramon. Vice secretari de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del gener al juliol de 1936.

VALLÉS FALCÓ, Jaime. Jurista i polític. Jutge comarcal substitut de les Borges Blanques nomenat per l'Audiència territorial de Barcelona el 6 de juny de 1947, prengué possessió del càrrec el 19 del mateix, i cessà el 114 de març de 1958 per renúncia. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges entre el 26 de febrer de 1958 i el 17 de desembre de 1963.

VALLÉS GUITART, Ramon. Núm. 12 a la llista electoral de la candidatura del Grup Independent d'Iniciatives de les Borges Blanques per les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979.

VALLES MONICO, Magdalena. El Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques del 3 de febrer de 1927 donà permís a l'alcalde perquè faci les gestions necessàries per a comprar-li l'era al costat del dipòsit municipal d'aigua. El Ple finalment va acordar, el 13 de juny, comprar-li per 2250 ptes., a pagar la meitat al fer l'escriptura i l'altra meitat al cap d'un any. La compra inclogué l'era de trillar i l'edifici/paller annex, situat tot a la partida de les Forques de més de 2 hectàrees i que tocava a orient i migdia amb els hereus de Ramon Bardia, a ponent amb Pedro Fontanet i al nord amb la carrerada.

VALLÉS OLLÉ, Juan/Joan [2]. Polític i sindicalista carlista. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'1 d'abril de 1922 fins l'1 d'octubre de 1923; del 29 de gener al 7 d'octubre de 1926; del 20 d'octubre de 1926 al 25 de setembre de 1927; i a partir del 10 de novembre de 1927. Membre de la Comisión de Fuentes Alumbrado y Cementerio i de la d'Instrucción Publica, ambdues a partir

del 25 d'octubre de 1926. Regidor tradicionalista i Alcalde quart de l'ajuntament de les Borges Blanques a partir del 21 de juny de 1935. Fou vice president del Consell Rector del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges del 15 de gener de 1928 al 20 de gener de 1929; membre del Consell Rector format el 27 de febrer de 1929; membre del mateix que finalitzà mandat el 26 de gener de 1930; vice president d'aquest entre el 31 de gener de 1931 i el 1932, càrrec que repetí en el mandat iniciat el 29 de gener de 1933. Fou vice secretari del Consell Directiu de la Caixa Rural entre el 20 de gener de 1929 i el gener de 1930, i president de la Junta Administrativa de la mateixa del gener de 1933 al juliol de 1936, i altre cop a partir de la formació de la nova junta el març de 1939.

VALLÉS I RUBINAT, Joan. Núm. 2 a la llista electoral de la candidatura del Partit Carlí de Catalunya (PCC) en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979, i núm. 5 per AP en la candidatura d'AP-PDP-UL en les municipals del 8 de maig de 1983.

VALLÉS I TORNÉ, Josep Maria. Núm. 6 a la llista electoral de la candidatura del Partit Carlí de Catalunya (PCC) en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

VALLVERDÚ FALCÓ, Ramon. Núm. 10 com a independent per la candidatura d'Agrupament d'Esquerra Catalana de les Borges Blanques en les municipals del 8 de maig de 1983.

VENDRELL PRATS, Odon. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna Villalba al Front d'Osca durant la Guerra Civil espanyola.

VENTAS MARTIN, Esteban. Agent de Vigilància de l'Ajuntament de les Borges Blanques que féu un informe en contra de permetre la instauració d'un negoci d'Eulàlia Arroyo, segons el Ple del 10 de novembre de 1927.

VENTOSA RUERA, Gabriel (les Borges Blanques, les Garrigues, 1918). Empresari. Es casà amb Dolors Arrufat. Durant la Guerra Civil espanyola va lluitar com a voluntari al bàndol republicà però acabat el conflicte fou empresonat fins el 1944. S'instal·là a Barcelona on treballà al ram de la sabateria fins que decidí exiliar-se a Cuba. Des d'allí passà a Mèxic l'11 de novembre de 1949 i hi treballà com agent immobiliari.

VERDES, José. Presentà unes factures a l'Ajuntament de les Borges Blanques per carn per a pobres. L'Ajuntament va aprovar pagar-li una factura de 36,80 ptes. per carn per a pobres de beneficència [Acta del Ple de l'ajuntament de les Borges Blanques del 19-VII-1931].

VERDES GARSABALL, Arcadi. Fill de Miquel i Teresa. Fou declarat pròfug per no presentar-se com a mosso al reemplaç de 1932.

VERDES JUNCOSA, Francesc (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de setembre de 1943.

VERDÉS RIBÓ, Domingo. Núm. 2 (Independent) a la llista electoral de la candidatura de Centristes de Catalunya - UCD per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

VERGÉS GALLART/TRULLOLS, Antoni. Comerciant. El 1938 estava casat i vivia al c/ Prat de la Riba núm. 20 de les Borges Blanques. Fou encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència, a l'edat de 49 anys, i jutjat el 20 de gener de 1938 per desafecció al règim malgrat ser militant d'ERC i membre del CRE des del 1907 on exercí diferents càrrecs. El motiu de l'encausament va ser que se li trobà més bitllets i monedes dels que permetien les disposicions legals, concretament se li van confiscar 13.757 ptes. en bitllets, 1050 ptes. en monedes de plata de duro, 42 ptes. en monedes de plata de 2 ptes., 35 ptes. en monedes de plata d'1 pta., 10 ptes. en monedes de plata de 2 rals, i 45 ptes. en monedes estrangeres. Finalment fou absolt.

VIDAL GIRONA, Joan Maria. Núm. 13 (Independent) a la llista electoral de la candidatura de Centristes de Catalunya - UCD per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

VIDAL SATORRES, Josep. Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna Caballeria-Ruiz durant la Guerra Civil espanyola.

VILA BUART, Ramon. Membre de la Junta Rectora del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 21 d'abril al 30 de maig de 1912, i del 30 de maig de 1912 al 5 de gener de 1913. Membre de la Junta de la Primera Secció el 16 de juny de 1912, i vocal de la Junta de la Segona Secció: Venda i compra de cereals del mateix sindicat a partir del 9 de gener de 1913.

VILA PRATS, Ramón. Individu del Sometent de les Borges Blanques 1928.

VILA PUIGPELAT, Ramón Juan. Núm. 10 a la llista electoral de la candidatura de l'Agrupación Independientes en les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

VILA SEGARRA, Antonio. Vice president del Consell Directiu de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques el 1928. Membre del Consell Rector del gener de 1927 aprox. al 15 de gener de 1928. Vice president de la Junta de la Quarta Secció: Molí d'oli del mateix sindicat re-escollit pel càrrec el 20 de gener de 1929.

VILA SEGARRA, José. Vocal de la Junta de la Segona Secció: Venda i compra de cereals del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques a partir del 9 de gener de 1913.

VILÀ TOMAS, Enrique. Agent de negocis de Lleida a qui l'Ajuntament de les Borges Blanques delegà per treure de l'Administració d'Hisenda les dades necessàries per a la confecció del Padró fiscal d'Edificis i solars per l'any econòmic 1924-25. Va gestionar l'examen que el 1926 l'alcalde Enrique Clavería féu als comptes de 1924-25.

VILÀ VILÀ, Manuel. Alcalde de l'Ajuntament de les Borges Blanques de l'1 d'agost de 1893 al 5 d'agost de 1893.

VILADEGUT VALLS, Miquel. Suplent núm. 1 com a independent per la candidatura d'Agrupament d'Esquerra Catalana de les Borges Blanques en les municipals del 8 de maig de 1983.

VILADOMS GABARRA, Josep. Núm. 1 (Independent) a la llista electoral de la candidatura de Centristes de Catalunya - UCD per les eleccions municipals de les Borges Blanques del 3 d'abril de 1979.

VILAFRANCA, José. Membre de la Junta Rectora del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del 30 de maig de 1912 al 5 de gener de 1913.

VILAFRANCA, Juan. Regidor entre 8-I-1858 i 1-I-1861, i entre 1-I-1861 i 13-I-1861, i entre 13-I-1861 i ?.

VILAFRANCA, Juan. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre el 29-I-1926 i el 7-X-1926.

VILAFRANCA COTS, Joan. Pagès. Visquè al c/ Marqués d'Olivart núm. 26 de les Borges Blanques. El 1936 estava casat. El 7 de desembre de 1936, a l'edat de 44 anys, ingressà a presó perquè organitzacions obreres i sindicals el denunciaren com a facciós i van demanar que fos investigat. Tanmateix el 6 de febrer de l'any següent seria alliberat després que el POUM, PSUC i la CNT del poble demanessin el seu alliberament i que assistís a l'Ajuntament de les Borges una delegació del Tribunal Popular de Lleida. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència entre el juny de 1937 i el gener de 1939 aprox.

VILAFRANCA GINÉ, Ramon (n. les Borges Blanques, les Garrigues). Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 5 de setembre de 1943.

VILAFRANCA Y URGELL, José. Sereno de l'Ajuntament de les Borges Blanques en algun moment entre 1858 i 1881.

VILAFRANCA VILALTA, Andreu. Milicià del POUM de les Borges Blanques durant la Guerra Civil espanyola.

VILAFRANCA VILALTA, Francesc. Jornaler. El 1936 consta com a solter amb domicili al c/ Orient núm. 13 de les Borges Blanques. El 7 de desembre de 1936, a l'edat de 28 anys, ingressà a presó perquè organitzacions obreres i sindicals el denunciaren com a facciós i van demanar que fos investigat. Tanmateix el dia 25 seria alliberat sota vigilància de l'Ajuntament després que el POUM, PSUC i la CNT del poble demanessin el seu alliberament i que assistís a l'Ajuntament de les Borges una delegació del Tribunal Popular de Lleida.

VILALTA BELLMUNT, Miquel (Les Borges Blanques, les Garrigues, ? — Lleida, el Segrià, 29 novembre 1939). Voluntari del Centre Republicà d'Esquerra de les Borges Blanques a la columna

Caballeria Ruiz durant la Guerra Civil espanyola. Víctima de la repressió franquista, fou executat a Lleida el 29 de novembre de 1939.

VILALTA JAUMELL, Josep (m. Miralcamp). Frare caputxí, conegut com a pare Tarsicio, que exercia al convent franciscà de les Borges Blanques. Fou víctima de la repressió religiosa a la rereguarda a Miralcamp.

VILALTA MIRÓ, Francesc (n. Vinaixa, les Garrigues). Pagès. El 1938 constava com a casat i residia a les Borges Blanques. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència i pel Jutjat de Primera Instància i Instrucció a l'edat de 52 anys fou acusat el 26 de juliol de 1937 de l'homicidi de Gaspar Llussà Giné per un conflicte de terres. En el judici, celebrat l'1 de novembre del mateix any, va ser condemnat a 10 anys i 1 dia de presó i una multa de 15.000 ptes. La sentència del Jutjat de Primera Instància també incloïa una condemna per tinència il·lícita d'una arma fet pel qual se'l condemnà a 2 anys, 11 mesos i 11 dies i a fer obra de reparació de la convivència social.

VILALTA RICART, Pedro. Firma a l'acta del ple 20-III-1924. Regidor de l'Ajuntament de les Borges Blanques (de 22-III-1924 a?). Present la renúncia per "demasiada obligaciones particulares" el 12-VII-1926, però no és acceptada. Individu del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

VILAMAJÓ QUINTILLÀ, Josep. Milicià del POUM de les Borges Blanques durant la Guerra Civil espanyola.

VILAMAJÓ PALLAS, Juan. Mosso de «reemplazo» núm. 32 de les Borges Blanques designat per fer de testimoni en els expedients d'excepció i pobresa que s'incoïn.

VILAMAJOR RIUS, Francisco. Vocal de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del gener al juliol de 1936, i membre de la mateixa junta de la Cooperativa Sant Isidre de les Borges Blanques a partir del març de 1939. Fou vocal del Consell Rector del mateix sindicat entre el 27 de gener de 1935 i el 26 de gener de 1936, i tresorer nominal en el consell escollit en aquesta darrera data.

VILAS CARRASCOSA, Pedro. Milicià del POUM de les Borges Blanques durant la Guerra Civil espanyola.

VILASECA GALITO, Ramon. Membre de la Junta Pericial de les Borges Blanques fins el 8 de novembre de 1923).

VILES, Josep. El Ple de l'Ajuntament de les Borges Blanques acordà, el 26 de maig de 1931, pagar-li 7,50 ptes. per queviures donats als pobres «en virtut de caritat feta per commemorar la Republica».

VILES GINÉ, Antonio. «Cabo» de districte del Sometent de les Borges Blanques el 1928.

VILES PIFARRÉ, Ramon. El 1936 estava casat, tenia 3 fills, i vivia al c/ Ensenyança núm.13. Membre d'ERC. El 5 de novembre de 1936, a l'edat de 43 anys, fou detingut a les Borges Blanques per membres del Comitè d'abastiments de la columna Durruti i traslladat a Bujaraloz (Osca) perquè no tenia oli per incautar. Gràcies a les gestions del borgenc republicà Josep Bardia Canela fou posat en llibertat el 8 de desembre de 1936.

VILES VILAFRANCA, Armando/Armand (n. 21 octubre 1884). Propietari i polític republicà. Estudià al col·legi dels germans Maristes de Lleida. Membre de la Junta Directiva Provisional del CDR de les Borges Blanques el maig de 1919, president del mateix centre al juny, i vocal en la nova Junta Directiva escollida el 1920. Alcalde de les Borges entre l'1 d'abril de 1922 fins l'1 d'octubre de 1923; i regidor a partir del 25 de febrer de 1930. Esmentat a la carta de Francesc Macià i Llussà a Pau Segura i Rovirosa del 9 de juny de 1921 per formar part de la nova junta del CDR. Cosí germà de l'alcalde de les Borges durant la Guerra Civil espanyola Eudald Viles Vilafranca. «Cabo de Pueblo» del Sometent de les Borges el 1928. Regidor restituït el 25 de febrer de 1930 a la caiguda del govern Farrerons Güell per haver estat un dels més votats en les eleccions del 1917, 1920 o 1922. Membre de la Comissió de *Beneficencia y Sandidad* a partir del 30 d'abril de 1930. Membre de la comissió Homenatge a Macià segons consta al Ple del 3 de maig de 1931. La comissió de Foment aprovà, el 9 de juliol de 1931, un permís per realitzar unes obres que havia sol·licitat juntament amb Josep Monico Morera. El Ple de l'Ajuntament també va acordar, el 23 d'agost de 1931, que complís l'ordenança municipal respecte a una canal de la façana de casa seva, però després rectificà i l'acord fou que el regidor Bardia Canela hi tractaria. Tanmateix Viles es negà a posar la canal i va amenaçar de tirar a terra les reformes que havia fet de manera que el Ple acordà indicar-li per escrit, el 30 d'agost, que tenia 3 mesos de temps per instal·lar-la. Finalment el batlle Navés va convèncer Viles de pagar la multa, enderrocar el que va fer construir i ficar la canal,

segons consta en l'acta del Ple del 2 de juliol de 1932. Membre de la primera Junta Rectora de la UTECO (1945).

VILES VILAFRANCA, Eudald. Pagès, polític i sindicalista. El 1938 estava casat i vivia al c/ Batlle Benet núm. 59. Fou número 3 a la candidatura Front d'Obrers i Pagesos que es presentà a les Borges Blanques a les eleccions municipals del febrer de 1934. Alcalde per la Unió de Rabassaires en el mandat que s'iniciava el 24 d'octubre de 1936. Membre del Comitè permanent del consistori en representació de la UdR. Encausat pel Tribunal Popular Especial i Jurat d'Urgència a l'edat de 51 anys fou detingut el 19 de març de 1938 acusat de desafecció al règim. Va ser jutjat el dia 25 del mateix mes acusat de pertànyer al POUM fet que negà assenyalant que no hi pertanyia des del maig de 1937. Encausat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida, expedient incoat el 3 de gener de 1944. El seu cosí germà era l'alcalde Armando Viles Vilafranca. La memòria popular sosté que va viure tot el franquisme amagat a casa del seu fill fins a la seva mort.

VILES VILAFRANCA, Hernando. Membre i president local de l'IACSI. Durant la Guerra Civil espanyola la col·lectivitat agrícola de la CNT-UGT de les Borges Blanques li incautà 30 jornals corresponents a dues finques, una pallissa i una era.

VILES VILAFRANCA, José. Escollit vocal bibliotecari de la Junta Directiva del Foment Borgenc el 14 de gener de 1922.

VILLÀ, Jayme. Firmà una instància mostrant la seva disconformitat en la presa d'aigües de la sèquia superior del Canal d'Urgell per a l'abastiment d'aigua potable el 18 d'abril de 1891.

VIÑAS, Julio. Membre del Jutjat de Primera Instància i Instrucció de les Borges Blanques el 18 de novembre de 1937.

VIRTUS PALOMARES, Josep. Milicià del POUM de les Borges Blanques durant la Guerra Civil espanyola.

XIFRÉ, Josep. Viu al bloc del Carme de les Borges Blanques. Germanastre de Sebastià Pons (el qual s'exilià a Brasil). Va estar internat al camp de concentració d'Argelers (França).

XIMENOS VILAFRANCA, José/Josep. Vice secretari de la Junta Administrativa de la Caixa Rural del Sindicat Agrícola de Sant Jaume de les Borges Blanques del gener de 1930 al gener de 1933. També fou vocal del Consell Rector del mateix sindicat escollit el 26 de gener de 1936.

ZAPATER SOLSONA, Concepción (Alcolea de Cinca, Huesca, 14 gener 1899).¹³⁸⁹ Casada amb José Juncosa Minguella. Segons el padró de 1924 visqué al c/ Abadia núm. 12 i sabia llegir i escriure.

ZARAGOZA. Senyor que va regalar dues figures artístiques a l'Ajuntament de les Borges Blanques l'agost de 1932. El consistori decidí subhastar-les per invertir-ho en beneficència i l'obra del Patronat de Beneficència municipal.

¹³⁸⁹ Data de naixement segons consta al padró de 1924 (AMBB).

Bibliografia

ABELLÓ GÜELL, Teresa. *El debat estatutari del 1932*. Barcelona: Parlament de Catalunya, 2007.

ABEND, Lisa. «Specters of the Secular: Spiritism in Nineteenth-century Spain». *European History Quarterly* [Thousand Oaks, Calif.], vol. 34, núm. 4 (2004), p. 507-534.

ACHA, Omar; BEN, Pablo. «Amorales, patoteros, chongos y pitucos. La homosexualidad masculina durante el primer peronismo (Buenos Aires, 1943-1955)» [en línia]. *Trabajos y Comunicaciones Segunda Época*, núm. 30-31 (2004-2005), p. 217-260. <http://www.fuentesmemoria.fahce.unlp.edu.ar/art_revistas/pr.316/pr.316.pdf> [Consulta: 28 maig 2015].

AGRUPACIÓ SARDANISTA DE LES BORGES BLANQUES [coord. i ed.]. *Cerratana: Les Borges Blanques Sardanista*. Lleida: Agrupació Sardanista de les Borges Blanques i Pagès Editors, 2001.

AGUILÓ Y CORTÉS, Isidro. *Notas de actualidad sobre la elaboración del aceite de oliva*. Barcelona: 1918, p. 69-70.

AGULHON, Maurice. *Le Cercle dans la France bourgeoise, 1810-1848 : étude d'une mutation de socialité*. París: Armand Colin, 1977.

AGUSTÍ, Lluís, «Aportacions per a una bibliografia de l'exili republicà català, valencià i balear als Estats Units d'Amèrica». *BID: textos universitaris de biblioteconomia i documentació* [en línia], núm. 15 (desembre 2005).<<http://bid.ub.edu/15agusti.htm>> [Consulta: 3març 2015].

ALAYO MANUBENS, Joan Carles. *L'electricitat a Catalunya: de 1875 a 1935*. Lleida: Pagès, 2007.

ALBAIGÈS OLIVART, Josep Maria [et al.]. *Un segle d'electricitat a Juneda: 1902-2002*. Juneda: Fonoll, 2003.

ALBERTÍ I ORIOL, Jordi. «La Constitució republicana de 1931. Factors de distorsió». *VIA: Valors, Idees, Actituds: Revista del Centre d'Estudis Jordi Pujol*, núm. 12 (desembre 2010), p. 131-143.

ALCAIDE GONZÁLEZ, Rafael. «La introducción y el desarrollo del higienismo en España durante el siglo XIX. Precursores, continuadores y marco legal de un proyecto científico y social». *Scripta Nova: Revista electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, vol. 3, núm. 50 (1999), p. 32-54.

ALCALDE, Juan J. *Los Servicios Secretos en España: La represión contra el movimiento libertario español (1936-1995)* [en línia], E_Books UCM, [s. ll.], 2008.

ALDOMÀ BUIXADÉ, Ignasi. *La lluita per l'aigua a Catalunya: De l'ús i abús a la gestió integral (1900-2007)*. Lleida: Pagès Editors, 2007.

ALDOMÀ BUIXADÉ, Ignasi; VICEDO RIUS, Enric. «L'aprofitament històric de l'aigua a la Catalunya seca; una anàlisi a partir del patrimoni etnogràfic del terme de Torrebesses a la Vall Major (Segrià-Garrigues)». *Estudis d'Història Agrària*, núm. 23 (2010-2011), p. 13-36.

ALEGRE I BATLLE, Àgata. «Agustí Duran i Sanpere i els orígens de la Biblioteca Popular: aproximació històrico-social (1914-1934)». *Miscel·lània cerverina*, núm. 14 (2001), p.175-184.

ALONSO MARTÍNEZ, Natàlia; SOLÉ, Joan. *L'Origen de la olivera*. Juneda: Museu de Juneda, 2005.

ÁLVAREZ-COCA GONZÁLEZ, María Jesús, «La investigación histórica y los archivos en Internet. La presencia del Archivo Histórico Nacional en el Portal de Archivos Españoles (*PARES*)». *Cuadernos de Historia Moderna*, vol. 35 (2010), p. 175-222.

ANDERSON, Peter, «Singling Out Victims: Denunciation and Collusion in the Post-Civil War Francoist Repression in Spain, 1939–1945». *European History Quarterly*, núm. 39:7 (2009), p. 7-26.

ANDREU I ACEBAL, Marc. «Història reenfocada». A: *El País* [en línia], (10 setembre 2014) <http://ccaa.elpais.com/ccaa/2014/09/10/quadern/1410376926_946013.html> [Consulta: 4 maig 2015].

ANDREU PONS, Miquel. «Samaranch, l'etern supervivent». A: PALÀ I BALANYÀ, Roger. *Anuari Mèdia.cat: Els silencis mediàtics de 2010*, El Tinter, 2011, p. 51-58.

ANDÚJAR, Andrea [comp.]. *Historia, género y política en los '70*. Buenos Aires: Feminaria Editora, 2005.

ANGUERA NOLLA, Pere. *Déu, rei i fam: el primer carlisme a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

ARAGAY SASTRE, Ignasi. «Assassí homenatjat», *Avui* [Barcelona], núm. ? (21 març 2008), p. 32.

ARBÓS PASCUAL, Antoni; ARBÓS PALAU, Ramon M. *Tarrés: Tessel·la nacional*. Lleida: Diputació de Lleida, 1999.

ARBÓS GABARRÓ, Santi; CORNUDELLA OLIVART, Joan [cur.]. *Noves aportacions a l'onomàstica garriguenca i catalana: actes del XXXVIè Col·loqui de la Societat d'Onomàstica: Les Borges Blanques, 25-26 d'abril de 2009*. Juneda: Editorial Fonoll, 2010.

ARBÓS MARÍN, Xavier. *Doctrinas constitucionales y federalismo en España*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2006.

ARCO BLANCO, Miquel Ángel del. «Producción de aceite, poder local y apoyos sociales del franquismo. Andalucía Oriental durante la Autarquía (1939-1951)». *Historia agraria: Revista de agricultura e historia rural*, núm. 64 (2014), p. 71-101.

ARQUÉ I CARRÉ, Josep. *Derecha de Cataluña: monàrquics alfonsins contra la segona república i la Catalunya autònoma (1931-1936)* [en línia]. Barcelona: Tesi Doctoral dirigida per Francesc VilaVilanova i Vila-Abadal, Universitat Autònoma de Barcelona, 2014 <<http://www.tdx.cat/handle/10803/284243>> [Consulta: 4 març 2015].

ARRIBAS MACHO, José Maria. «Antecedentes de la sociedad de consumo en España: de la Dictadura de Primo de Rivera a la II República». *Política y Sociedad*, núm. 16 (1994), p. 149-168.

ARRUFAT ARRUFAT, Ramon. *Macià. La trajectòria política d'una figura excepcional, en un poble que ha perdut la fe*. Juneda: Editorial Fonoll, 2007.

ASSOCIACIÓ ANIVERSARI 800 ANYS DE LES BORGES BLANQUES. *Conferències i relats. 800 aniversari de les Borges Blanques*. Les Borges Blanques: Ajuntament de Les Borges Blanques, 2006.

—, *Imatges. Borges. 2006*. Les Borges Blanques: Ajuntament de Les Borges Blanques, 2006.

ASSOCIACIÓ D'AMICS DEL TERRALL. *Jo També Estimo El Terrall*. Les Borges Blanques: Associació Amics del Terrall, 1998.

BAHAMONDE MAGRO, Ángel; GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo. «Presentación». *Mélanges de la casa de Velázquez: Nouvelle série*, núm. 41-1 (2011), p. 9-16.

BALCELLS I GONZÁLEZ, Albert. «El catalanisme i els moviments d'emancipació nacional a la resta d'Europa, entre 1885 i 1939». *Catalan Historical Review*, núm. 6 (2013), p. 189-205.

BALCELLS I GONZÁLEZ, Albert; CULLA I CLARÀ, Joan Baptista; MIR CURCÓ, Conxita. *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923: Relació dels resultats electorals de 1869 a 1899*. Barcelona: Publicacions de la Fundació Jaume Bofill, 1982.

BALCELLS I GONZÁLEZ, Albert; PUJOL CASADEMONT, Enric; SABATER GARCIA, Jordi. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Capellades: Institut d'Estudis Catalans i Edicions Proa, 1996.

BALLESTER I MUÑOZ, David. *'L'instrument sindical' del PSUC durant la guerra civil. La UGT de Catalunya (1936-1937)*. Barcelona: Working Paper núm. 127, Universitat Autònoma de Barcelona, 1997.

BARBÉ I POU, Elisenda. «Els camins de l'exili: L'exili oblidat de la República Dominicana». *Journal of Catalan Studies*, 2008, p. 93-108.

BARBERÀ ARESTÉ, Óscar; BARRIO LÓPEZ, Astrid; RODRÍGUEZ TERUEL, Juan. *Cambios políticos y evolución de los partidos en Cataluña (1995-2007)*. Barcelona: col. Working Papers, núm. 227, Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2009.

BARGALLÓ I ARDÈVOL, Modest. «Ricard Guasch Pijoà». *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 3^a Època, núm. 33 (juny 1921), p. 175-179.

BARÓ LLAMBIAS, Mónica. «Eugeni d'Ors i les biblioteques: una aproximació a partir del *Glosari*» [en línia]. *BID: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 12 (juny 2004) <<http://bid.ub.edu/12baro.htm>> [Consulta: 5 març 2015].

BARRULL PELEGRÍ, Jaume. *Les Comarques de Lleida durant la segona República, 1930-1936*. Barcelona: L'Avenç, 1986.

—, *El Bloc Obrer i Camperol (Lleida 1919-1937)*. Lleida: Ajuntament de Lleida, 1990.

—, *Violència popular i justícia revolucionària. El Tribunal Popular de Lleida (1936-1937)*. Lleida: Pagès editors, 1995.

—, «Historiografia cerverina (1975-2000): l'època contemporània». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 14 (2000-2001), p. 241-295.

—, *Humbert Torres: Metge, filòsof, polític*. Lleida: Alfazeta, 2009.

— [coord. i ed.], *L'obra de la Mancomunitat de Catalunya a les terres de Lleida (1914-1923)*. Lleida: Pagès editors i Institut d'Estudis Ilerdencs, 2014.

BARRULL PELEGRÍ, Jaume; BUSQUETA I RIU, Joan J.; VICEDO RIUS, Enric [cur.]. *Solidaritats pageses, sindicalisme i cooperativisme: Segones Jornades sobre Sistemes agraris, organització social i poder local als Països Catalans*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1998.

BARRULL PELEGRÍ, Jaume; JARNE MÒDOL, Antonieta; MIR CURCÓ, Conxita. *Història de Lleida. De la Restauració al franquisme*. Vol. 8. Lleida: Pagès editors, 2003.

BARRULL PELEGRÍ, Jaume; VICEDO RIUS, Enric. *Josep Lladonosa Pujol. Mestre, historiador i ciutadà (1907-1990)*. Lleida: Ajuntament de Lleida, 2007.

BAUTISTO, Aurelio. «No habrá Estatut antes del verano del 79». *La Vanguardia Española* [Barcelona], núm. 34835 (13 juny 1978), p. 33.

BEASCOECHEA GANGOITI, José María. «La ciudad segregada de principios del siglo XX. Neguri, un suburbio burgués de Bilbao». *Historia Contemporánea*, núm. 24 (2002), p. 245-280.

—, «Jerarquización social del espacio urbano en el Bilbao de la industrialización». *Scripta Nova: Revista electrónica de geografía y ciencias sociales* [Barcelona], vol. VII, núm. 146-022 (1 agost 2003).

BEL I QUERALT, Germà. «Against de mainstream: Nazi privatization in 1930s Germany». *The Economic History Review*, vol. 63, núm. 1 (February 2010), p. 34-55.

BELLMUNT FIGUERAS, Joan. *Fets, costums i llegendes. Les Garrigues, I*. Lleida: Virgili & Pagès, 1987.

BENET I MORELL, Josep. *Memòries: De l'esperança a la desfeta (1920-1939)*. Vol. I. Barcelona: Edicions 62, 2008.

BERGÓS I MASSÓ, Antoni. *Memòries d'Antoni Bergós*. Lleida: Ajuntament de Lleida, 1990.

BERGUA AMORES, José Ángel. «La socialidad lúdica juvenil. Sobre cómo los jóvenes erosionan el orden sociocultural instituido cuando se divierten». *Reis: Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 88 (1999), p. 107-152.

BLADÉ I DESUMVILA, Artur. *Obra completa: Cicle de l'exili I: L'exiliada*. Valls: Cossetània Edicions, 2006.

BLANC ALTEMIR, Antonio. *El Marquès d'Olivart i el Dret Internacional (1861-1928)*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2000.

BOATELLA RIERA, José; CONTRERAS HERNÁNDEZ, Jesús [coords.]. *Els Olis d'oliva de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca i Edicions 62, 2006.

BOLETÍN OFICIAL DE LA CÁMARA AGRÍCOLA DEL AMPURDAN. *Boletín Oficial de la Cámara Agrícola del Ampurdan: Revista quincenal*, núm. 246 (19 setembre 1910), Figueres.

BOLSA: REVISTA MENSUAL DE BOLSAS Y MERCADOS ESPAÑOLES. «La dictadura de Primo de Rivera». *Bolsa: revista mensual de bolsas y mercados españoles*, núm. 157 (octubre 2006), p. 48-52.

BONALES CORTÉS, Jacinto. «J. Trepat de maquinària agrícola i la culminació del sistema fabril tradicional, 1939-1960». *URTX: revista cultural de l'Urgell*, núm. 24 (2010), p. 283-303.

BORGES, Josep de les. «Tarradellas asistirá hoy a la inhumación de los restos de Mías i Codina». *La Vanguardia Española* [Barcelona], núm. 34.834 (11 juny 1978), p. 29.

BOSCH ROCA, Núria; SOLÉ-OLLÉ, Albert. «Yardstick competition and the political costs of raising taxes: An empirical analysis of Spanish municipalities». *International Tax and Public Finance*, núm. 14 (2007), p. 71-92.

BOTEY VALLÈS, Jaume. *Capellans Obrers: Compromís de l'Església amb el món obrer*. Barcelona: Cristianisme i Justícia, 2011.

BRAUDEL, Fernand. *La historia y las ciencias sociales*. Madrid: Alianza, 1979.

BRINKMANN, Sören. «Lluís Companys, the 'Martyr-President': The Rise and Fall of a Catalan Myth». *Journal of Catalan Studies*, núm. 12 (2009), p. 60-82.

BURCHARDT, Jeremy. «Editorial: Rurality, Modernity and National Identity between the Wars». *Rural History*, núm. 21-2 (2010), p. 143-150.

BURKE, Peter, *What is cultural history?*. Cambridge: Polity Press, 2004.

BUSQUETA I RIU, Joan Josep; SATORRA MARÍN, Jordi. *Retaule de textos del segle XV del fons de l'Arxiu Parroquial de les Borges Blanques: Apunts històrics i filològics*. Juneda: Editorial Fonoll, 2012.

BUSTO BONVEHÍ, Anna; MACIÀ FARRÉ, Marc; SABATÉ VERGÉ, Margarida. *L'humor gràfic a la premsa de Lleida, 1883-1975*. Lleida: IMAC i Pagès Editors, 2005.

CABANA I VANCELLS, Francesc. «Els grans bancs espanyols i llur penetración a Catalunya». *Recerques: Història, economia i cultura*, núm. 2 (1972), p. 247-293.

CABO VILLAVERDE, Miguel; LANERO TÁBOAS, Daniel. «Asociacionismo agrario y transformaciones de la sociedad rural en España y Portugal: una visión a largo plazo (1880-1975)». A: LANERO TÁBOAS, Daniel; FREIRE, Dulce [coords.]. *Agriculturas e innovación tecnológica en la Península Ibérica (1946-1975)*. Madrid: Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino, 2011, p. 269-299.

CADENA I CATALÁN, Josep Maria; Ortoll Martín, Ernest; PABLO SALA, Jordi; VÉLEZ VICENTE, Pilar; *La Barcelona irreverent: De la Societat del Born al Niu Guerrer (1858-1910): Barcelona del 4 de desembre del 2012 al 26 de maig del 2013*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2012.

CALERO FERNÁNDEZ, M^a Ángeles. *Sexismo lingüístico. Análisis y propuestas ante la discriminación sexual en el lenguaje*. Madrid: Narcea, 1999.

CAMERON, Deborah [ed.]. *The Feminist Critique of Language*. London: Routledge, 1999.

CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *La Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Editorial Bruguera, 1968.

CAMPS I ARBÓS, Josep. *Ramon Xuriguera (1901-1966): Ideologia, activitat cultural i literatura*. Barcelona: Tesi doctoral dirigida per Maria Campillo i Guajardo, Universitat Autònoma de Barcelona, 2004.

CAMPS GIRONA, Jaume. «La Tercera Guerra Carlina a Alcover. Una aproximació al conflicte i a la vida diària (1872-1876)». *Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs*, núm. 116 (2009), p. 65-87.

CANELA I BARRULL, Joan. «La impunitat que no cessa». A: PALÀ I BALANYÀ, Roger. *Anuari Mèdia.cat: Els silencis mediàtics de 2010*. El Tinter, 2011, p. 69-75.

CANOSA FARRAN, Francesc. *Fumar-se el franquisme: la Catalunya caliquenyo*. Barcelona: Ara llibres, 2015.

CAPDEVILA CAPDEVILA, Joaquim. *Tàrrrega (1898-1923): societat, política i imaginari*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.

—, «Modernizaciones de la feminidad y reacciones campesinas. La Catalunya noroccidental a comienzos del siglo XX». *Historia Social*, núm. 65 (2009), p. 3-20.

—, «Sagrat i violència. Alineacions d'objectes litúrgics i protesta popular a la Catalunya del primer noucents». *URTX: Revista cultural de l'Urgell*, núm. 24 (2010), p. 207-230.

—, *Modernització i crisi comunitària. Estudis d'etnohistòria rural: La Catalunya occidental en el canvi dels segles XIX i XX*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 2012.

CAPDEVILA MUNTADA, Alexandra. *Pagesos, mariners i comerciants a la Catalunya litoral. El Maresme en l'època moderna*. Barcelona: Tesi doctoral dirigida per Jaume Dantí Riu, Universitat de Barcelona, 2004 <<http://www.tdx.cat/handle/10803/2080;jsessionid=7EA69CEBB684D067BA7A6A07939C19C2.tdx1>>, [Consulta 3 març 2015].

CARNER-RIBALTA, Josep. *El complot de Prats de Molló*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1987.

CARRATALÀ, Ernesto [et al.]. *San Cristóbal/Ezkaba: muros derribados para amurallar la memoria*. Iruñea/Pamplona, 2001.

CARRERAS CANDI, Francesc [dir.]. *Geografia general de Catalunya*. Barcelona: Albert Martin, 1913-18.

CARRERAS SERRA, Francisco de. *Legislación electoral de la Segunda República Española*. Barcelona: Tesi doctoral dirigida per Manuel Jiménez de Parga, Universitat Autònoma de Barcelona, 1973.

CASALS BERGÉS, Quintí. «Macedònia històrica de lleidatans políticament incorrectes». *ARTS: Revista del Cercle de Belles Arts*, núm. 27 (juny 2007), p. 21-27.

—, *Els Inicis de la historiografia contemporània a Lleida (1750-1860)*. [La Pobla de Claramunt], Ajuntament de la Pobla de Claramunt, 2010.

CASALS MESEGUER, Xavier. *El fascismo: Entre el legado de Franco y la modernidad de Le Pen (1975-1997)*. Barcelona: Ediciones Destino SA, 1998.

—, *La Plataforma per Catalunya: la eclosión de un nacional-populismo catalán (2003-2009)*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2009.

—, «La nova ultradreta i l'expansió del populisme». *VIA: Revista del Centre d'Estudis Jordi Pujol*. núm. 12 (2011), p. 136-149.

—, *El Pueblo contra el parlamento: el nuevo populismo en España, 1989-2013*. Barcelona: Pasado & Presente, 2013.

CASASSAS YMBERT, Jordi. «Els quadres del regionalisme. L'evolució de la Joventut Nacionalista de la Lliga fins el 1914». *Recerques*, núm. 14 (1983), p. 7-32.

CASSANY CELS, Enric [cur.]. *Gènere i modernitat a la literatura catalana contemporània*. Barcelona i Lleida: Punctum i Gelcc, 2009.

CASTELLS, Víctor [prol. i comp.]. *Francesc Macià parla: Escrits, parlaments, intervius i lletres*. Barcelona: Editorial Dux, 2007.

CASTO MARTÍNEZ, Elena; FERNÁNDEZ DE LUCIO, Ignacio; PÉREZ MARÍN, Marián; CRIADO BOADO, Felipe. «La transferencia de conocimientos desde las humanidades: posibilidades y características». *ARBOR: Ciencia, Pensamiento y Cultura*, vol. CLXXIV, núm. 732 (julio-agosto 2008), p. 619-636.

CATALÀ VIÚDEZ, Manel [cur.]. *Metodologia de recerca etnològica*. Barcelona: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, 2010.

CATTINI, Giovanni Conrad. *El Gran complot: qui va trair Macià?: la trama italiana*. Barcelona: Ara llibres, 2009.

CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *I Trobada d'estudiosos de la comarca de les Garrigues*. Mollerussa: Consell Comarcal de les Garrigues, 1999.

—, *II Trobada d'estudiosos de la comarca de les Garrigues*. Mollerussa: Ajuntament de Tàrrés, 2000.

—, *III Trobada d'estudiosos de la comarca de les Garrigues*. Mollerussa: Ajuntament de Cervià de les Garrigues, 2003.

—, *IV Trobada d'estudiosos de la comarca de les Garrigues*. Lleida: Consell Comarcal de les Garrigues, 2004.

—, *Solcs de terra. V Trobada d'Estudiosos de les Garrigues*. Juneda: Editorial Fonoll, 2006.

—, *Fites en el temps: VI Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: El Cogul, 27 d'octubre de 2007*. Juneda: Editorial Fonoll, 2008.

—, *Cabal de petjades: VII Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: Vinaixa, 24 d'octubre de 2009*. Juneda: Editorial Fonoll, 2010.

—, *Vincles i arrels: VIII Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: L'Albi, 29 d'octubre de 2011*. [s. ll.], Centre d'Estudis de les Garrigues, 2012.

—, *Recerques i testimonis: IX Trobada d'Estudiosos de les Garrigues*. [s. ll.]: Centre d'Estudis de les Garrigues, 2015.

CLARA I RESPLANDIS, Josep. «Salvador Dalí, empresonat per la dictadura de Primo de Rivera». *Revista de Girona*, núm. 162 (gener-febrer 1994), p. 52-55.

—, «Josep M. Millàs i Vallicrosa, víctima de la dictadura de Primo de Rivera». *Quaderns de la Selva*, núm. 7 (1994), p. 171-177.

—, «Correspondència entre Josep Pla i Francesc Macià». *Revista de Girona*, núm. 173 (novembre-desembre 1995), p. 30-33.

—, *El Sometent franquista al Ripollès*. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, Ripoll, 2003.

CLOTET PLANAS, Jaume. «Voluntaris catalans a la guerra de Croàcia». *Revista de Catalunya*, núm. 279 (juliol-agost-setembre de 2012), p. 1-16.

COLL AMARGÓS, Joaquim; LLORENS VILA, Jordi. *Els quadres del primer catalanisme (1882-1900)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.

COLOMÉ I GARCÍA, Gabriel; SUREDA CARRIÓ, Jeroni. «Esport i relacions internacionals (1919-1939): l'Olimpíada popular de 1936». Barcelona: Centre d'Estudis Olímpics UAB, 1994, p. 1-21.

COLOMÉ FERRER, Josep; SAGUER HOM, Enric; VICEDO RIUS, Enric. «Las condiciones de reproducción económica de las unidades familiares campesinas en cataluña a mediados del siglo

XIX». A: MARTÍNEZ CARRIÓN, José Miguel. *El nivel de vida en la España rural, siglos XVIII-XX*. Alacant: Universitat d'Alacant, 2001.

COLOMINES COMPANYS, Agustí [prol.]. *La Catalunya rebel: el procés a Francesc Macià i als protagonistes del fets de Prats de Molló*. Barcelona: Símbol, 2003.

—, «Representing Catalan National Identity. Catalonia during the Spanish Second Republic and the Civil War». *Journal of Catalans Studies*, 2008, p. 65-85.

—, «Sobre l'homenatge als germans Badia». *Avui*, núm. ? (30 maig 2011), p. ?. <<http://www.elpuntavui.cat/article/-/8-articles/417886-sobre-lhomenatge-als-germans-badia.html>> [Consulta: 7 juliol 2015].

—, «Els Badia i l'excepcionalitat catalana». *El passat que no passa* [en línia], s/n (18 juny 2011). <<http://agusticolomines.cat/2011/06/18/els-badia-i-lexcepcionalitat-catalana/>> [Consulta: 7 juliol 2015].

—, «El xava de barri i el franc tirador de la història i de la política. Josep Termes per ell mateix». A: ABELLÓ GÜELL, Teresa; COLOMINES COMPANYS, Agustí [eds.]. *Josep Termes: catalanisme, obrerisme, civisme: miscel·lània d'homenatge*. Catarroja-Barcelona: Editorial Afera, 2014.

COMA TORRES, Glòria. *Tàrrrega a la Segona República*. Lleida: Pagès Editors, 1992.

—, «GÜELL I GUILLAUMET, Josep (2009). *Escrits (1899-1930)*. Edició i estudi a cura de Joaquim Capdevila i Capdevila. Tàrrrega: Ajuntament de Tàrrrega. Regidoria de Cultura. (Natan Estudis; 31)». *URTX: revista cultural de l'Urgell*, núm. 24 (2010), p. 438-439.

COMÍN COMÍN, Francisco. *Historia de la Hacienda pública, II: España (1808-1995)*. Barcelona: Crítica, 1996.

COMÍN COMÍN, Francisco; GARCÍA GARCÍA, Carmen. «Haciendas locales y revolución liberal en la España del siglo XIX». *Hacienda Pública Española*, núm. 133 (1995), p. 80-106.

CONTRERAS HERNÁNDEZ, Jesús [comp.]. *Alimentación y cultura: Necesidades, gustos y costumbres*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1995.

CORNUDELLA CAPDEVILA, Josep. «Ramon Arqués i Gorgues». *Revista del Centre Comarcal Lleidatà*, octubre 1964.

CORNUDELLA OLIVART, Joan. «Joan Duch i Arqués (1899-1929), un poeta noucentista oblidat». *Reduccions: revista de poesia*, núm. 68 (1996), p. 53-70.

—, «Les revistes comarcals del període d'entreguerres: Balaguer, Cervera, les Borges Blanques, Mollerussa i Tàrraga». *URC*, núm. 20 (desembre 2005), p. 77-78.

CORRAL BROTO, Pablo. «Sobre la sociedad ambiental. Un intento de decolonizar el franquismo y el desarrollismo desde Europa». *HALAC. Belo Horizonte*, vol. 2, núm. 2 (marzo-agosto 2013), p. 133-159.

COSTA FERNÁNDEZ, Lluís. *La dictadura de Primo de Rivera a Girona: premsa i societat (1923-1930)*. [Girona], Universitat de Girona, 1994.

—, «La Censura de premsa durant la Dictadura de Primo de Rivera». *Gazeta*, núm. 1 (1994), p. 119-135.

—, «La jerarquia eclesiàstica gironina i la Dictadura de Primo de Rivera». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 34 (1994), p. 487-506.

CREXELL PLAYÀ, Joan. *El complot de Garraf*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.

CRISTÓBAL FRANZI, Eduard; MONTEGUT SALLA, Yolanda; MARIMON I VIADIU, Frederic. *La Gestión de las cooperativas agrarias: estudio del sector oleico en Cataluña*. València, La Sirena, 2009.

CRUZ OROZCO, José Ignacio. «Falange, Frente de Juventudes y el nuevo orden europeo. Discrepancias y coincidencias en la política de juventud durante el primer franquismo». *Revista de Educación*, núm. 357 (enero-abril 2012), p. 515-535.

CULLA CLARÀ, Joan Baptista. *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*. Barcelona: Curial, 1986.

—, *L'evolució de l'espai centrista a Catalunya (1976-1982)*. Barcelona: Working Paper núm. 4, Universitat Autònoma de Barcelona, 1989.

CUSSÓ SEGURA, Xavier; GARRABOU SEGURA, Ramon. «La transició nutricional a la Catalunya contemporània: una primera aproximació». *Recerques*, núm 47-48 (2004), p. 51-80.

CUSSÓ SEGURA, Xavier; GARRABOU SEGURA, Ramon; OLARIETA ALBERDI, José Ramón; TELLO ARAGAY, Enric. «Balances energéticos y usos del suelo en la agricultura catalana: una comparación entre mediados del siglo XIX y finales del siglo XX». *Historia Agraria*, núm. 40 (2006), p. 471-500.

DANTÍ I RIU, Jaume. «La Hisenda municipal de la ciutat de Barcelona al segle XVI: el miratge del redreç». *Pebrals: revista d'història moderna*, núm. 13-1 (1993), p. 505-512.

DÍEZ RODRÍGUEZ, Xavier. «La transició. La continuació de la guerra per altres mitjans». *Eines per a l'esquerra nacional*, estiu 2008, p. 165-179.

DOMINGO COLL, Jordi. «El procés de construcció d'una ciutat rural: Mollerussa 1940-1984». Lleida: Treball fi de carrera, Universitat de Lleida, 1987.

ENGELS, Friedrich. *L'origen de la família, la propietat privada i l'estat*. Barcelona: Edicions 7x7, 1979.

ERITJA CIURÓ, Xavier; SAGUÉS SAN JOSÉ, Joan [eds.]. *Coneixes la teva ciutat...?: La memòria d'una ciutat llunyana (Lleida 1900-1979)*. [s. ll.]: Pagès editors i Ateneu Popular de Ponent, 2004.

FABREGAT ARRUFAT, Ramon. *Flandes, la Catalunya del Nord*. Barcelona: Tipografia Emporium, 1932.

FARRÉ I LLORETA, Benet. *Història de la Poble de Cérvoles: Una vila fundada per poblet*. Valls: Ajuntament de la Poble de Cérvoles, 1987.

FARRERAS PAU, Antoni. *La Conselleria d'Agricultura de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona: Editorial Pòrtic, 1974.

FAULÍ OLIVELLA, Josep. *Els Jocs Florals de la llengua catalana a l'exili (1941-1977)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.

FEDERACIÓ DE MUNICIPIS CATALANS. *Federació de Municipis Catalans: secció segona: origen i procés de la seva formació amb les assemblees de batlles celebrades en el Palau de la Generalitat de Catalunya els dies 29 d'octubre i 10 de desembre de 1931*. Badalona: J. Casas, 1931.

FEIXA PÀMPOLS, Carles. *La joventut com a metàfora*. Barcelona: Secretaria General de Joventut de la Generalitat de Catalunya, 1993.

—, *De jóvenes, bandas y tribus*. Barcelona: Ariel, 2006.

FLIX GUIU, Judit; MACIÀ FARRÉ, Marc. «La indústria de l'oli a les Garrigues: una aproximació». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Vincles i arrels: VIII Trobada d'Estudiosos de les Garrigues: L'Albi, 29 d'octubre de 2011*. [s. ll.], Centre d'Estudis de les Garrigues, 2012, p. 197-210.

FONTANA LÁZARO, Josep. *La hacienda en la historia de España; 1700-1931*. Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 1980.

—, *Introducció a l'estudi de la història*. Barcelona: Crítica, 1997.

—, *La construcció de la identitat: Reflexions sobre el passat i sobre el present*. Barcelona: Editorial Base, 2005.

—, *L'ofici d'historiador*. Girona: Documenta Universitaria, 2010.

FONTOVA CARLES, Ramon. «Els Xiquets de Valls a Lleida. Actuacions i notícies fins a la primera meitat del segle XX». *ARTS: Revista del Cercle de Belles Arts*, núm. 30-31 (abril 2009), p. 41-46.

GANAU CASAS, Joan. *La Idea de la ciutat de Lleida: segles XVIII/XX*. Lleida: Pagès Editors, 1992.

GARCÍA CASTAÑO, Isidoro. *Guía-anuario ilustrado del somatén*. Barcelona: Impremta “La Ibérica”, 1928.

GARRABOU SEGURA, Ramon; SANZ FERNÁNDEZ, Jesús [eds.]. *Historia agraria de la España contemporánea: expansión y crisis (1850-1900)*. Barcelona: Crítica, Barcelona, 1985. Vol. 2.

GARRIDO ARANDA, Antonio [comp.]. *Comer Cultura: Estudios de Cultura Alimentaria*, València: Servicio de publicaciones: Universidad de Córdoba, 2001.

GARRIGUES AL DIA. «El borgenc Ramon Aymerich, condecorat amb la medalla President Macià» [en línia]. *Garrigues al dia*, 9 octubre 2013, <<http://www.garriguesaldia.cat/articulo/comarca/medalla-treball-president-macia/o20131009102024002749.html>>, [Consulta: 1 juny 2015].

GASSIÓ MÒNICO, Ramon. *La Llarga lluita amb Tabacalera*. Les Borges Blanques: [l'autor], 2005.

GAVÍN BARCELÓ, Josep M. *Inventari d'esglésies*. Barcelona: Artestudi, 1980. Vol. 7.

GELONCH SOLÉ, Josep. «Retrat d'un separatista català: Josep M. Xammar i Sala (1901-1967)». A: RENYER ALIMBAU, Jaume; PUJOL I CASADEMONT, Enric [eds.]. *Pensament polític als Països Catalans, 1714-2014*. Barcelona: Pòrtic, 2007, p. 247-258.

GENERALITAT DE CATALUNYA: DEPARTAMENT DE CULTURA, ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA. *Els Documents confiscats/retornats a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya: Departament de Cultura, 2006.

GINÉ FREIXES, Manel. «Antoni Llaguna: ex-futbolista del Borges (1931-1946)». *Terrall*, núm. 49 (1990), p. 8-11.

—, «Les sales de cinema a Les Borges durant el segle XX (I)», *Terrall*, núm. 51 (1990), p. 4-6.

—, «Les sales de cinema a Les Borges durant el segle XX (i 2)», *Terrall*, núm. 52 (1991), p. 5-6.

—, «Els bombardeigs a les Borges Blanques durant la guerra civil (1936-1939). Capítol 4». *Ponent*, núm. 8, p. 6-7.

—, «Els bombardeigs a les Borges Blanques durant la guerra civil (1936-1939). Capítol 6». *Ponent*, núm. 10, p. 9-10.

—, «El bombardeig del 2 d'abril de 1938». *Terrall*, núm. 88 (abril 2000), p. 5-6.

—, «Les cases pairals a Les Garrigues: Les Borges Blanques: Cal Paco». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Solcs de Terra: V Trobada d'estudiosos de les Garrigues: La Granadella, 29 d'octubre de 2005*. Juneda: 2006, 5, p. 70-73.

GINÉ LACASA, Salvador. «L'economia de l'Oli a les Borges Blanques». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *III Trobada d'estudiosos de la comarca de les Garrigues*. Mollerussa: Ajuntament de Cervià de les Garrigues, 2002, p. 203-218.

GIRALT RAVENTÓS, Emili [dir.]. *Història agrària dels Països Catalans: segles XIX-XX*. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca i la Innovació, etc., 2006. Vol. 4.

GONZÁLEZ CALBET, María Teresa. *La dictadura de Primo de Rivera: el Directorio Militar*. Madrid: El Arquero, 1987.

GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo. *El máuser y el sufragio: Orden público, subversión y violencia política en la crisis de la Restauración (1917-1931)*. Madrid: CSIC, 1999.

GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo; REY REGUILLO, Fernando. *La defensa armada contra la revolución: Una historia de las “guardias cívicas” en la España del siglo XX*. Madrid: CSIC, 1995.

GRACIA ARNAIZ, María Isabel. *La transformación de la cultura alimentaria en la Catalunya urbana (1960-1990): trabajos, saberes e imágenes femeninas*. Tesis doctoral dirigida per Sílvia Carrasco i Pons i Jesús Contreras Hernández. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 1994.

GRABULEDA TEIXIDOR, Carles. *Salut pública i creixement urbà. Política i acció social en el sorgiment de la Barcelona contemporània*. Barcelona: Tesis Doctoral dirigida per Josep Maria Fradera Barceló, Universitat Pompeu Fabra, 2003.

GÜELL I GUILLAUMENT, Josep; CAPDEVILA I CAPDEVILA, Joaquim [ed. i cur.]. *Escrits (1899-1930)*. Tàrraga: Ajuntament de Tàrraga, 2009.

GUILLÉN I FERNÁNDEZ, Empar [ed.]. *El manuscrit de Pere Segarra: Recull històric d'Ivars d'Urgell i diari de l'autor (1932-1938)*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1986.

HERNÁNDEZ SANDOICA, Elena. *Tendencias historiográficas actuales*. Madrid: Ediciones Akal, 2004.

HUGUET RECASENS, Maria Lluïsa. *Lleida durant la primera república, 1873*. Lleida: Tesis de llicenciatura dirigida per Manuel Lladonosa Vall-Llebrera, Universitat de Lleida, 1986.

IZQUIERDO BALLESTER, Santiago. *El republicanisme nacional a Catalunya. La gestació de la Unió Federal Nacionalista Republicana*. Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Històrics, 2010.

—, «El nacionalisme republicà a Catalunya (1904-1910)». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. XXIII (2012), p. 19-63

—, «Pere Mias i Codina». <http://memoriaesquerra.cat/plana.php?veure=bio&cmb_alf=175&lletra=M>, [Consulta 26 de febrer de 2015].

IZQUIERDO BALLESTER, Santiago; RUBÍ CASALS, Maria Gemma [coords.]. *Els Orígens del republicanisme nacionalista: el Centre Nacionalista Republicà a Catalunya (1906-1910)*. Barcelona: Centre d'Història Contemporània de Catalunya, 2009.

JANÉ PERIU, Josep. *Introducció a la història de Torrebesses*. Lleida: Diputació de Lleida, 2000.

JARDÍ I CASANY, Enric. *Francesc Macià. El camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, 1977.

JARNE MÒDOL, Antonieta. *Estratègies de contestació a la Lleida franquista (1939-1977)*. Lleida: Tesi doctoral dirigida per Conxita Mir Curcó, 1996.<<http://www.tdx.cat/handle/10803/8214>> [Consulta 3 de març de 2015].

—, «Niños “vergonzantes” y “pequeños rojos”: La población marginal infantil en la Cataluña interior del primer franquismo». *Hispania Nova: Revista de historia contemporánea*, núm. 4 (2004).

—, «Vencidos y pobres en la Cataluña rural: la subsistencia intervenida en la posguerra franquista». *Historia del presente*, núm. 5 (2005), p. 167-186.

—, *Aurèlia Pijoan: De la Lleida republicana a l'exili de Mèxic*. Lleida: Pagès editors, 2008.

—, *Josep Maria Espanya i Sirat: El somni federal des de la Restauració Monàrquica fins a l'exili republicà*. [s. ll.], Alfazeta Edicions, 2010.

JARNE MÒDOL, Antonieta; JUVILLÀ BALLESTER, Pau. *El PSUC a les terres de Lleida: 1936-1986*. Lleida: Pagès editors, 2014.

JUDT, Tony. *Sobre el olvidado siglo XX*. Madrid: Santillana Ediciones Generales, 2008.

LANERO TÁBOAS, Daniel. «Sobre el encuadramiento de los campesinos y la agricultura en el tiempo de los fascismos: una comparación entre nazismo y franquismo». *Ayer*, núm. 83/3 (2011), p. 53-76.

LARDÍN OLIVER, Antoni. *Obrers comunistes: El PSUC a les empreses catalanes durant el primer franquisme (1939-1959)*. Valls: Cossetània Edicions, 2007.

LEBÓN FERNÁNDEZ, Camilo. *La Hacienda del Municipio de Sevilla: evolución y crisis actual*. Sevilla: Publicaciones de la Universidad de Sevilla, 1976.

LLADONOSA PUJOL, Josep. *Fernando II el Católico y la villa de Borjas Blancas*. Lleida: Tipografia Selecta, 1952.

—, *Pedro de Sanahuja, último señor de Borjas Blancas*. Lleida: Tipografia Selecta, 1953.

—, *Biografía de Borjas Blancas. De antiguo linaje, pero de oscura infancia*. Lleida: Tipografia Selecta, 1956.

—, *La primera guerra carlina a les terres de Lleida*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1965.

—, *Lleida durant la guerra dels Segadors*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1971.

—, *Història de Lleida*, Tàrraga: F. Camps Calmet, 1974. Vol. II.

—, *Historia de la Diputación provincial de Lérida*. Lleida: Artis Estudios Gráficos, 1974.

— [textos], *Gran geografia comarcal de Catalunya: Segrià, Garrigues, Noguera, Baix Cinca*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1984. Vol. 10.

LLADONOSA VALL-LLEBRERA, Manuel. «Un conflicte agrari: el canal d'Urgell i el pagament del novè». *Recerques*, núm. 7 (1978), p. 117-124.

LLEDÓ CUNILL, Eulàlia. *El sexisme i l'androcentrisme en la llengua: anàlisi i propostes de canvi*. [s. ll.]: Institut de Ciències de l'Educació, Universitat Autònoma de Barcelona, 1992.

—, *De llengua, diferència i context*. Barcelona: Institut Català de la Dona, 2005.

—, *L'Espai de les dones als diccionaris: silencis i presències*. Vic: Eumo editorial, 2005.

LLOPART PUIGPELAT, Dolors; PRAT I CARÓS, Joan; PRATS CANALS, Llorenç [eds.]. *La cultura popular a debat*. Barcelona: Fundació Serveis de Cultura Popular y Editorial Alta Fulla, 1985.

LÓPEZ ESTEVE, Manel. *Els fets d'octubre de 1934: més enllà de l'acció governamental*. Barcelona: Tesi Doctoral dirigida per Josep Fontana Lázaro, Universitat Pompeu Fabra, 2012.

—, *Els fets d'octubre de 1934 a Catalunya*. Barcelona: Editorial Base, 2013.

MACIÀ FARRÉ, Marc. *Les Borges autoritàries (1923-1926)*. Lleida: Treball de 12 crèdits dirigit per Antonieta Jarne Mòdol, Universitat de Lleida, 2009.

—, «Caciquismo, autoritarismo y fascismo en el mundo rural catalán, 1923-1954». Article inèdit, 2010.

—, *Les Borges autoritàries: 1923-1926*. Juneda: Ajuntament de les Borges Blanques i Editorial Fonoll, 2010.

—, «Basses i clavegueres. Usos tradicionals i usos moderns no agraris de l'aigua en el món rural: les Borges Blanques (les Garrigues), 1895-1975». *Estudis d'Història Agrària*, 23 (2010-2011), p. 249-262.

—, «'Un riu de sang nova': catalanismo, nacionalismo y identidades juveniles en el mundo rural catalán de entreguerras». A: IBARRA AGUIRREGABIRA, Alejandra [coord.]. *No es país para jóvenes: Actas del III encuentro de jóvenes investigadores de la AHC*. Asociación de Historia Contemporánea, Instituto Valentín de Foronda i Universidad del País Vasco, 2012.

—, «Les Borges Blanques durant la dictadura de Primo de Rivera: 1923-1931». A: CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES. *Recerques i testimonis: IX Trobada d'Estudiosos de les Garrigues*. [s. ll.]: Centre d'Estudis de les Garrigues, 2015, p. 373-385.

—, «La història de la indústria de l'oli a les Garrigues: empreses i institucions oleícoles a les Borges Blanques dels segles XIX i XX». A: VICEDO RIUS, Enric [coord.]. *Pagesia, indústria i món rural. VIIIè Congrés sobre Sistemes agraris, organització social i poder local*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2015, p. 467-492.

MADOZ IBÁÑEZ, Pascual. *Articles sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana al "Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar"*. Barcelona: Curial, 1985.

MANENT SEGIMON, Albert. *Solc de les hores: retrats d'escriptors i de polítics*. Barcelona: Edicions Destino, 1988.

— [dir.], *Diccionari dels catalans d'Amèrica: contribució a un inventari biogràfic, toponímic i temàtic*. Barcelona: Comissió Amèrica i Catalunya, Generalitat de Catalunya, 1992.

MANENT I SEGIMON, Albert; VENY I CLAR, Joan. *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*. Vol. III. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.

MAÑÀ TERRÉ, Teresa. *Les Biblioteques populars a Catalunya a través dels seus anuaris (1922-1936)*. [s. ll.]: Universitat de Barcelona, 2001.

—, *Les Biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya (1915-1925)*. Barcelona: Tesi Doctoral dirigida per Ernest Abadal Falgueras, Universitat de Barcelona, 2005 <<http://hdl.handle.net/2445/35851>> [Consulta: 5 juliol 2015].

—, *Les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya (1915-1925)*. Lleida: Pagès editors i Diputació de Barcelona, 2007.

—, «Les biblioteques populars de la Mancomunitat: un projecte polític i un projecte bibliotecari». *Cercles. Revista d'història cultural*, núm. 13 (gener 2010), p. 44-60.

MARTÍN RAMOS, Josep-Lluís. «La Unió Socialista de Catalunya (1923-1936)». *Recerques*, núm. 4 (1974), p. 155-190.

MARTÍN VILASECA, Fèlix. «Un altre ofici exhaurit (i II)». *Terrall*, núm. 141 (gener febrer 2012), p. 5.

MARTÍN VILASECA, Fèlix; PREIXENS LLEVADOT, Josep. *Les construccions de pedra seca. Inventari de cabanes de volta, balms murades i aljubs a les Terres de Lleida*. Lleida: Pagès editors, 2005.

MARTÍNEZ CARRIÓN, José Miguel. «Nuevas aportaciones para el estudio del nivel de vida y el bienestar en la España contemporánea». A: BOLÒS MASCLANS, Jordi; JARNE MÒDOL, Antonieta; VICEDO RIUS, Enric [eds.]. *Condicions de vida al món rural: cinquè congrés sobre sistemes agraris, organització social i poder local*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2006.

MARTÍNEZ CUADRADO, Miguel. *Elecciones y partidos políticos de España, 1868-1931*. Madrid, Taurus, 1969.

MARTÍNEZ DE SAS, María Teresa; PAGÈS I BLANCH, Pelai [coords.]. *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.

MARTÍNEZ SEGARRA, Rosa María. *El Somatén Nacional en la Dictadura del general Primo de Rivera*. Madrid: Tesi Doctoral, Universidad Complutense de Madrid, 1984.

MAS CUNILLERA, Carles. «La vella Fira de Sant Antoni». *Terrall*, núm. 0 (abril-maig 1981), p. 7.

—, *Les cançons del meu terror*. Torregrossa: Ajuntament de les Borges Blanques, 1984.

MASCARELL CANALDA, Ferran; UCELAY-DA CAL, Enric. «Ramon Arrufat i Arrufat: un separatista discordant». *L'Avenç*, núm. 27 (1981), p. 15-20.

MASSANELL I ESCLASSANS, Antoni. «Notícia sobre els boters vilafranquins». *Miscel·lània penedesenca*, vol. 7 (1984), p. 199-236.

MATEU GONZÁLEZ, Josep Joan. *L'Olivera i Llardecans, 1850-1950: història d'un fracàs?*. Lleida: [l'autor], 1994.

—, *Terra i treball a les Garrigues*. Lleida: Pagès editors, 1996.

—, «El cooperativisme agrari a les Garrigues: gènesi i evolució a Llardecans i Maials (1880-1962)». *Recerques: història, economia, cultura*, núm. 34 (1996), p. 75-96.

MAYORAL ARQUÉ, Dolors; GIRÓ PARRAMONA, Antoni. *Percepcions, pràctiques i dimensions dels sectors culturals a Lleida*. Lleida: Pagès editors, 2001.

MEDRANO TORRES, Núria. «Els Gelambí. Una família de músics entre Alcover, Montblanc i Valls (ca. 1815-1991)». *Recerca*, núm. 106 (2004), p. 10-22.

MESTRES SERRA, Josep Maria; COSTA CARRERAS, Joan; OLIVA FÀBREGAS, Mireia; FITÉ LABAILA, Ricard. *Manual d'estil: la redacció i l'edició de textos*. Sant Llorenç d'Hortons: Eumo Editorial, Associació de Mestres Rosa Sensat, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona i Universitat Pompeu Fabra, 2007.

MÍAS NAVÉS, Enric. *D'ací d'allà*. Document inèdit, 111 p. <<http://www.laroca.cat/arxiumemoria/obres/8-23/8-23.pdf>>, [Consulta: 24 de febrer de 2015].

MINGUELLA PIÑOL, Josep M.; RIPOLLÉS DE LA FRAGUA, Roser. *Les Borges Blanques a cavall del Decret de Nova Planta*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1982.

MIR CURCÓ, Conxita. *Lleida: 1890-1936: caciquisme polític i lluita electoral*. [Barcelona]: Edicions de l'Abadia de Montserrat, 1985.

— [ed.], *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració*. Lleida: Virgili & Pagès, IEI, 1989.

— [ed.], *Carlins i integristes: Lleida segles XIX i XX*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1993.

—, *Vivir es sobrevivir. Justicia, orden y marginación en la Cataluña rural de postguerra*. Lleida: Milenio, 2000.

— [prol.], *Lleida és femení: dones per a la història*. Lleida: Alfazeta, 2009.

MIR CURCÓ, Conxita; CORRETGE BLASI, Fabià; FARRÉ CUNILLERA, Judit; SAGUÉS SAN JOSÉ, Joan. *Repressió econòmica i franquisme: L'actuació del tribunal de responsabilitats polítiques a la província de Lleida*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

MIR CURCÓ, Conxita; JARNE MÓDOL, Antonieta; SAGUÉS SAN JOSÉ, Joan; VICEDO RIUS, Enric [dirs.]. *Diccionari biogràfic de les terres de Lleida: Política, economia, cultura i societat: Segle XX*. Lleida: Alfazeta, 2010.

MIR CURCÓ, Conxita; GARRÓS, Aida; RAMON, Gabriel. *Vestigis, memòries i símbols a les comarques de Lleida: 1931-2014*. Juneda: Editorial Fonoll, 2014.

MOLAS I BATLLORI, Isidre. «Federació Democràtica Nacionalista (1919-1923)». *Recerques*, núm. 4 (1974), p. 137-153.

MONTANYÀ I ATOCHE, Xavier. «Sobre els germans Badia». *Vilaweb* [en línia], s/n (19 maig 2011). <<http://www.vilaweb.cat/mailobert/3888106/germans-badia.html>> [Consulta: 7 juliol 2015].

MOR DONÈS, Carmen. «La utilización de la tierra agrícola en la comarca de les Garrigues (Lleida) de 1954-60 a 1979». *Revista de Geografia*, vol. XIX (1985), p. 69-86.

MORENO CASTAÑO, Begoña. *La Bolsa de Madrid: historia de un mercado de valores europeo*. Santander: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cantabria, 2006.

MORENO CULLELL, Vicente. «Els germans Badia». *Ciències socials en xarxa* [en línia], s/n (20 juny 2011). <<http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2011/06/20/els-germans-badia/>> [Consulta: 7 juliol 2015].

NAROTZKY, Susana. «El conreu de l'olivera i la producció de l'oli: a les Garrigues». *L'Avenç*, núm. 111 (1988), p. 22-27.

NELKEN MANSBERGER, Margarita. *Por qué hicimos la revolución*. Barcelona: Ediciones Sociales Internacionales, 1936.

NICOLAU NOS, Roser; PUJOL ANDREU, Josep; «Nivells de vida: antics i nous problemes». [en línia], Universitat Autònoma de Barcelona, 2003.

NOGUEIRA ESMORIS, Gelasio; TORT DONADA, Joan. *Les Garrigues: estructura territorial, demogràfica i econòmica*. Barcelona: Caixa d'estalvis de Catalunya, 1991.

OLLÉ ROMEU, Josep M. *Homes del catalanisme. Bases de Manresa. Diccionari biogràfic*. Barcelona: Rafel Dalmau, 1995.

ORENSANZ, Toni. *L'Òmnibus de la mort: parada Falset*. Barcelona: Ara Llibres, 2008.

PELEGRÍ AIXUT, Maria Dolors. «Josep Joan Mateu González. Terra i treball a les Garrigues. El procés d'especialització olive-rera, 1850-1950: Història d'un fracàs? Pagès Editors, Lleida, 1996, 282 pp.». *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, núm. 12 (1998), p. 131-137.

PÉREZ MORAL, Lourdes. «Pallarés en la industria y comercio oleícolas». *Recerca*, núm. 14 (2012), p. 69-90.

PHILLIPS, Estelle M.; PUGH, Derek S. *La tesis doctoral. Cómo escribirla y defenderla. Un manual para estudiantes y sus directores*. Barcelona: Bresca Editorial, 2008.

PIÑOL ROMERO, Xavier; SOLÉ MARTÍ, Esther. *Cent anys de La Salle a Mollerussa. Un segle d'educació al servei de les persones (1905-2005)*. Lleida: Col·legi La Salle Mollerussa i Pagès Editors, 2006.

PLA I CASADEVALL, Josep. *Guia de Catalunya*. Barcelona: Edicions Destino, 1971.

PLEYAN DE PORTA, Josep. *Diccionario geográfico, estadístico, etimológico, histórico, artístico, biográfico, industrial y mercantil, etc., de la provincia de Lérida*. Lleida: Tipografia de la Casa Provincial de Misericòrdia, 1889.

PONS, J. H.; «Finanzas municipales y fiscalidad a mediados del siglo XIX. Un ejemplo de sus consecuencias sociales: Lleida, 1845-1868». A: GONZÁLEZ RUIZ, Luis; MATÉS BARCO, Juan Manuel [coords.]. *La modernización económica de los ayuntamientos: servicios públicos, finanzas y gobiernos municipales*. Jaén: Universidad de Jaén, 2008, p. 21-48.

PRADA RODRÍGUEZ, Julio. «Clientelismo y poder local en la Segunda República». *Hispania Nova*, núm. 11 (2013).

PRATS I ARMENGOL, Francesc. *La Ciutat de Tremp durant la Segona República i la Guerra Civil: 1931-1938*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana, Rafael Dalmau, 1991.

PRATS I CANALS, Llorenç; LLOPART PUIGPELAT, Dolors; PRAT I CARÓS, Joan. *La cultura popular a Catalunya: Estudiosos i institucions 1853-1981*. Barcelona: Fundació Serveis de Cultura Popular, 1982.

PRATS I CANALS, Llorenç. *El mite de la tradició popular: Els orígens de l'interès per la cultura tradicional a la Catalunya del segle XIX*. Barcelona: Edicions 62, 1988.

PRIETO LÓPEZ, Borja; PORTILLO FERNÁNDEZ, Arturo; RAMOS POVEDANO, Esteban. *Patrimonio Histórico Español del Juego y del Deporte: Residencia de Estudiantes "San Fernando. El Colegio de Santiago en Carabanchel Bajo, La finca "Vista Alegre".* [en línia]: Museo del Juego, 2011 <<http://museodeljuego.org/investigación/bibliopediapublicaciones/trabajos-etnográficos/>>, [Consulta 1 de juliol de 2014].

PUEYO I PARÍS, Miquel. *Lleida: ni blancs, ni negres però espanyols*. Barcelona: Edicions 62, 1984.

PUIG MARTÍN, Jordi. *Mirada de Pau: Joan Botam, memòries*. Barcelona: Editorial Mediterrània, 2012.

PUJOL ANDREU, Josep. «Sobre los orígenes de la industrialización en el sector alimentario: Cataluña, 1880-1935». *UHE-UAB*, núm. 13 (2003), p. 1-36.

QUERALT BOLDÚ, Ramon. *Les cabanes de volta de les Borges Blanques. Paisatges, fets i gent*. Valls: Cossetània Edicions, 2008.

RAMON I MUÑOZ, Ramon. «Estructura empresarial, empreses i canvi tècnic en la indústria de l'oli d'oliva de les comarques de Lleida, 1890-1936». A: VICEDO RIUS, Enric [cur.]. *Empreses i Institucions Econòmiques Contemporànies a les Terres de Lleida, 1850-1990*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1999, p. 141-187.

—, «La exportación española de aceite de oliva antes de la Guerra Civil: empresas, mercados y estrategias comerciales». *Revista de Historia Industrial*, núm. 17 (2000), p. 97-151.

—, «La exportación española de aceite de oliva antes de la Guerra Civil: empresas, mercados y estrategias comerciales. Apéndice cuantitativo». *Revista de Historia Industrial*, núm. 18 (2000), p. 185-200.

—, «Specialization in the international market of olive oil before World War II». A: PAMUK, Sevet; WILLIAMSON, Jeffrey G. [eds.]. *The Mediterranean Response to Globalization before 1950*. Londres/Nova York, Routledge, 2000, p. 159-198.

—, «El comercio exterior del aceite de oliva en Italia y España, 1850-1936». A: BARCIELA LÓPEZ, Carlos; DI VITTORIO, Antonio [eds.]. *Las industrias alimentarias en Italia y España durante los siglos XIX y XX*. Sant Vicent del Raspeig, Publicaciones de la Universidad de Alicante, 2003, p. 497-555.

—, «Product differentiation and entry barriers: Mediterranean export firms in the American markets for olive oil prior to World War II». *Business History*, núm. 52-3 (2010), p. 390-416.

RECASENS LLORT, Josep M. «La política econòmica durant la dictadura de Primo de Rivera i la seva implicació a la Conca de Barberà (1923-1930)». *Aplec de Treballs*, núm. 27 (2009), p. 169-190.

RELATS CASAS, Vicenç. «40 anys d'independentisme modern (1): Un focus de discurs, quadres i escissions». *Avui* [Barcelona], núm. ? (10 agost 2008), p. 8-9.

—, «40 anys d'independentisme modern (2): L'independentisme sociològic emergeix». *Avui* [Barcelona], núm. ? (17 agost 2008), p. 8-9.

RENYER ALIMBAU, Jaume. «Trets i mentides contra Miquel Badia, un altre cop». *Vilaweb* [en línia], s/n (26 maig 2011). <<http://blocs.mesvilaweb.cat/jrenyer/?p=197840>> [Consulta: 7 juliol 2011].

RIPOLLÉS DE LA FRAGUA, Roser. *La llengua catalana al segle XVII segons documents de l'Arxiu de l'Ajuntament de les Borges Blanques*. Les Borges Blanques: Ajuntament de les Borges Blanques, 1999.

—, *Els renoms de les Borges Blanques des del segle XVII fins als nostres dies*. Les Borges Blanques: Ajuntament de les Borges Blanques, 2006.

RIPOLLÉS DE LA FRAGUA, Roser; TRULLOLS RIPOLLÉS, Elionor. *Els carrers de les Borges Blanques (1897-1985)*. Mollerussa: Ajuntament de les Borges Blanques, 1989.

ROCAFORT SANSÓ, Ceferí. *Provincia de Lleyda-Les Borges*. Vol. 2. A: CARRERAS CANDI, Francesc [dir.]. *Geografia general de Catalunya*. Barcelona: Albert Martin, [c.] 1913-18.

RODRÍGUEZ BERNAL, Eduardo. «Expansión y crisis de la Hacienda Municipal de Sevilla, 1924-1936». A: GONZÁLEZ RUIZ, Luis; MATÉS BARCO, Juan Manuel [coords.]. *La modernización económica de los ayuntamientos: servicios públicos, finanzas y gobiernos municipales*. Jaén: Universidad de Jaén, 2008, p. 175-198.

ROIG ROSICH, Josep Maria. *La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya: un assaig de repressió cultural*. [Barcelona]: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

—, *Francesc Macià: De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, 2006.

—, [prol. i comp.], *Francesc Macià, polític, teòric, agitador: documents (1907-1931)*. Barcelona: Departament de la Vicepresidència de la Generalitat de Catalunya, 2010.

ROIG I SANZ, Daniel. «Miquel Badia i el catalanisme radical davant la CNT: crònica d'una mort anunciada (Ia part)». *Blog del CEHI* [en línia], s/n (16 maig 2011). <<http://blogs.sapiens.cat/blogdelcehi/2011/05/16/miquel-badia-i-el-catalanisme-radical-davant-la-cnt-cronica-d'una-mort-anunciada-ia-part/>> [Consulta: 7 juliol 2015].

—, «Miquel Badia i el catalanisme radical davant la CNT: crònica d'una mort anunciada (IIa part)». *Blog del CEHI* [en línia], s/n (23maig 2011). <<http://blogs.sapiens.cat/blogdelcehi/2011/05/23/miquel-badia-i-el-catalanisme-radical-davant-la-cnt-cronica-d'una-mort-anunciada-ii-a-part/comment-page-1/>> [Consulta: 7 juliol 2015].

ROSELL PUJOL, Maria Creu. *Josep Pujol Cercós, alcalde de la modernitat: Economia, política i societat a la Lleida dels anys vint (1927-1935)*. Lleida: Pagès editors, 2010.

RUBERT DE VENTÓS, Xavier. *Filosofia d'estar per casa*. Badalona: Ara llibres, 2004.

RUBIÓ I BALAGUER, Jordi; RUBIÓ I LOIS, Manuel. *Cartes de la guerra: maig 1938-gener 1939*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.

RUBIÓ SOBREPÈRE, Josep. *Les col·lectivitzacions agrícoles durant la Guerra Civil a la comarca de les Garrigues: El cas de Cervià de les Garrigues*. Lleida: Tesina de llicenciatura inèdita, Universitat de Lleida, 1996.

—, «La revolució al camp. Les col·lectivitats agrícoles a les Garrigues (1936-39)». *Plecs d'Història Local*, núm. 114 (desembre 2004), p. 1801-1803.

—, «Pluja de foc. Les Garrigues cremen (Els atacs aeris a la comarca de les Garrigues durant la Guerra Civil 1936-1939)». *URTX. Revista Cultural de l'Urgell*, núm. 23 (abril 2009), p. 467-491.

—, *La guerra civil a la comarca de les Garrigues (1936-1939): entre la revolució, la venjança, la por i la misèria*. Lleida: Tesi Doctoral dirigida per Jaume Barrull Pelegrí, Universitat de Lleida, 2011.

—, *La Guerra Civil a les Garrigues: De la revolució a l'ocupació franquista (1936-1939)*. Lleida: Pagès editors, 2011.

RUBIÓ SOBREPÈRE, Josep; SOLDEVILA ROIG, Jordi. «Més enllà de Barcelona: la Setmana Tràgica a les comarques de Ponent. Una primera aproximació». *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, núm. 24 (2010), p. 231-253.

RUBIRALTA CASAS, Fermí. *Joan Cornudella i Barberà (1904-1985) Biografia política*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.

—, *Daniel Cardona i Civit (1890-1943). Una biografia política*. Catarroja: Afers, 2008.

—, *Miquel Badia: Vida i mort d'un líder separatista*. Barcelona: Fundació Josep Irla i Duxelm, 2011.

—, «Rèplica a l'article 'Sobre els germans Badia' de Xavier Montanyà». *Vilaweb* [en línia], s/n (24 maig 2011). <<http://blocs.mesvilaweb.cat/redaccio/?p=197853>> [Consulta: 7 juliol 2015].

—, «En defensa de Miquel Badia». *Avui*, núm. ? (7 juny 2011), p. ?. <<http://www.elpuntavui.cat/article/7-vista/8-articles/420966-en-defensa-de-miquel-badia.html>> [Consulta: 7 juliol 2015].

RUIZ-MANJÓN, Octavio. «La Segunda República española. Balance historiográfico de una experiencia democratizadora». *Ayer*, núm. 63-3 (2006), p. 279-297.

SABATÉ CURULL, Flocel. *El Sometent a la Catalunya medieval*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2007.

SAGUÉS SAN JOSÉ, Joan. *Lleida en la Guerra Civil espanyola (1936-1939)*. Lleida: Tesi doctoral dirigida per Conxita Mir Curcó, 2001.

SALAZAR I CARRASCO, Carles. *Antropologia de les creences: religió, simbolisme, irracionalitat*. Barcelona: Fragmenta, 2009.

SALES PIÑEIRO, Francesc. *Les Garrigues 1900-1936*. Lleida: Tesi de llicenciatura dirigida per Manuel Lladonosa i Vall-Llebrera, 1987.

—, *Maials: Història de la vila i del seu terme. Del Segle XVIII a la Guerra Civil (1750-1938)*. [s. ll.]: Ajuntament de Maials, 1994. Vol. 2.

—, «Transformacions agràries a les Garrigues (1860-1936)». *Recerques: història, economia, cultura*, núm. 29 (1994), p. 87-108.

SANS I GENÉ, Josep Maria; PAU I SANS, Antoni. *Arbeca: història i record*. Torregrossa: Ajuntament d'Arbeca, 1983.

SANZ LAFUENTE, Gloria. «Perspectivas de historia de la seguridad alimentaria: entre la ley y la práctica social de la inspección 1855-1923». *Revista española de estudios agrosociales y pesqueros*, núm. 212 (2006), p. 81-118.

SATORRA MARÍN, Jordi; GASSIÓ MÓNICO, Ramon Salvador. *Els carrers de les Borges i les petjades de la història*. Les Borges Blanques: Editorial Cultura Sud-Oest, 2006.

SATORRA MARÍN, Jordi; RUBIÓ SOBREPÈRE, Josep. *Les Borges Blanques sota les bombes*. Les Borges Blanques: Ajuntament de Les Borges Blanques, 2008.

SECO SERRANO, Carlos. *Historia de España: Época contemporánea*. Barcelona: Instituto Gallac de Ediciones, 1961.

SEGARRA AIXALÀ, Mercè [coord.]. *Manel Giné i Freixes. Una trajectòria de generositat*. Juneda: Editorial Fonoll, 2008.

SEGURA I GARSABALL, Josep P. «Ramon Fabregat un catalanista de les Borges». *La Mañana*, núm. ? (28 gener 1988), p. 15.

SEGURA GARSABALL, Josep P.; GASSIÓ MÓNICO, Ramon Salvador. *Les Borges Blanques, postals amb història*. Les Borges Blanques: Editorial Cultural Sud-Oest, 2006.

SERRALLONGA I URQUIDI, Joan. *Refugiats i desplaçats dins la Catalunya en guerra, 1936-1939*. Barcelona: Editorial Base, 2004.

SIMÓN I TARRÉS, Antoni [dir.]. *Tendències de la historiografia catalana*. València: Universitat de València, 2009.

SIRE FREIXES, Manuel. «La meva primera estada a la casa dels morts». *Terrall*, núm. 0 (abril-maig 1981), p. 8.

SOL I CLOT, Romà; TORRES I GRAELL, Maria del Carme. *Lleida i el fet nacional català (1878-1911)*. Barcelona: Edicions 62, 1978.

—, *Lleida en el temps de la Mancomunitat de Catalunya (1913-1924)*. Lleida: Editorial Virgili & Pagès, 1989.

—, *Gent de Ponent*. Lleida: La Manyana, [c.] 2004. Vol. 1.

SOLANS BENAVENT, Angel. *Crecimiento económico y familia en les Borges Blanques en el siglo XVIII*. Lleida: Tesi de llicenciatura dirigida per Roberto Fernández Díaz, Estudi General de Lleida, 1987.

SOLDEVILA ROIG, Jordi. «El republicanisme a Cervera (1875-1923)». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 18 (2008), p. 99-128.

—, *L'Alcalde de Cervera afusellat: Domènec Puigredon (1874-1939): el republicanisme cerverí: de la Restauració a la República*. Lleida: Pagès Editors, 2010.

—, *Aigua, burgesia i catalanisme: Mollerussa, la construcció d'una ciutat (1874-1936)*. Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida, 2015.

SOLÉ I MAURI, Belén. *Festa i ideologies a Lleida: Interpretacions de la festa a la Lleida de la Restauració*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.

SOLÉ I SABARÍS, Lluís [dir.]. *Geografia de Catalunya*. [s. ll.], 1964. Vol. II-1.

SOLÉ SABATÉ, Josep Maria; VILLARROYA I FONT, Joan. *La repressió a la rereguarda a Catalunya (1936-1939)*. Vol. I i II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989-1990.

SOLÉ-TURA, Jordi. *Catalanismo y revolución burguesa*. Madrid: Cuadernos para el Diálogo, 1974.

SOLER I AMIGÓ, Joan. *Cultura popular tradicional*. Barcelona: Editorial Pòrtic, 2001.

SOLER BECERRO, Raimon. «Les eleccions municipals de 1934 a la Segarra». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 22 (2012-2013), p. 85-124.

—, «Les eleccions municipals de 1934 al Gaià mitjà». *La Resclosa*, núm. 16 (2012), p. 35-53.

SOLER FUENSANTA, José Ramón; LÓPEZ-BREA ESPIAU, Francisco Javier. *Soldados sin rostro: los servicios de información, espionaje y criptografía en la Guerra Civil española: 1936-1939*. Barcelona: Inèdita Editores, 2007

TEIXIDÓ GELONCH, Josep Maria. *Ramon Arqués i Gorgues (1862-1933): la Juneda de la restauració*. Juneda: Regidoria de Cultura i Associació Cultural Fonoll, 1993.

—, «Ramon Arqués i Gorgues: Juneda entre 1875-1924». *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, núm. 9 (1996), p. 249-262.

TEIXIDOR I COLOMER, Anna. *Josep Puig Pujades, líder del republicanisme empordanès*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2013.

TERMES I ARDÈVOL, Josep. *Les arrels populars del catalanisme*. Barcelona: Editorial Empúries, 1999.

TERMES I ARDÈVOL, Josep; COLOMINES I COMPANYYS, Agustí. *Patriotes i resistents: Història del primer catalanisme*. Barcelona: Editorial Base, 2003.

TERRADELLAS PRAT, Enric [cur.]. *La sèrie documental Procediments Judicials Militars (sumaríssims) 1939-1980 de l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 2015.

THOMPSON, Edward Palmer. *Costumbres en común*. Barcelona: Editorial Crítica, 1995.

TORRENTE FORTUÑO, José Antonio. *Historia de la Bolsa de Madrid*. Madrid: Colegio de Agentes de Cambio y Bolsa de Madrid, 1974.

TORRES I PEREÑA, Víctor. *Memòries polítiques i familiars*. Lleida: Pagès editors, 1994.

TUÑÓN DE LARA, Manuel. *Historia y realidad del poder: el poder y las "élites" en el primer tercio de la España del siglo XX*. Madrid: Edicusa, 1967.

TUSELL GÓMEZ, Javier. *La Segunda República en Madrid: elecciones y partidos políticos*. Madrid: Tecnos, 1970.

—, *Las elecciones del Frente Popular*. Madrid: Edicusa, 1971.

UCELAY DA CAL, Enric. «La crisi dels nacionalistes radicals catalans (1931-1932)». *Recerques*, núm. 8 (1978), p. 159-206.

—, *La Catalunya populista: Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*. Barcelona: Edicions de la Magrana, 1982.

—, *El nacionalisme radical català i la resistència a la Dictadura de Primo de Rivera, 1923-1931*. Barcelona: Tesi Doctoral dirigida per Josep Fontana Lázaro, Universitat Autònoma de Barcelona, 1983.

— [dir.], *La joventut a Catalunya al segle XX*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1987.

—, «L'àlbum de família del nacionalisme català». *Fonoll*, núm. 133 (març-abril 2004), p. 71-75.

URGELL, Melani d'. *Don Ramon Arqués i Arrufat: Cultura social, fe i catalanitat*. Lleida: Pagès Editors, 1995.

—, *Història documental i gràfica del Carme de les Borges Blanques*. Les Borges Blanques: Melani d'Urgell, 1996.

—, *A la verdad por la caridad. Padre Luján su vida y su obra*. Les Borges Blanques: Melani d'Urgell, 1998.

—, «Carta Oberta a l'historiador borgenc Manel Giné». *Terrall*, núm. 89 (maig-juny 2000), p. 5-6.

—, «Part de l'arxiu de Viola Sauret a la ciutat de les Borges». *La Manyana*, núm. ? (30 agost 2002), p. XV.

—, *Mossèn Enric. El "Rector d'Ars" de Catalunya. Fundador de la "nit de Maria"*. Les Borges Blanques: Melani d'Urgell, 2003.

VARELA I SERRA, Josep. «Algunes famílies lleidatanes en el tombant del s. XX». Lleida: Conferència pronunciada a l'associació *Res non verba*, 27 de febrer de 2014.

VEGA MASANA, Eulàlia [et al.]. *Dones de Lleida: de la restauració a la Guerra Civil*. [Lleida]: Alfazeta, 2010.

VICEDO RIUS, Enric. «De la "Cofradía de Labradores" a los sindicatos-cooperativas. Génesis de la alternativa de los hacendados, formas de asociación y resistencia campesina en la Cataluña occidental». A: VII CONGRESO DE HISTORIA AGRARIA. *VII Congreso de Historia Agraria: Baesa, 31 de mayo a 3 de junio de 1995*. Jaén: Universidad de Jaén-Seminario de Historia Agraria, 1995, p. 78-88.

—, «Crisis de las solidaridades tradicionales y nuevas formas de asociación y resistencia campesina en la Cataluña occidental (1750-1920)». *Historia Agraria*, núm. 18 (1999), p. 201-223.

— [coord.], *Pagesia, indústria i món rural. VIIIè Congrés sobre Sistemes agraris, organització social i poder local*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2015.

VILA DINARÈS, Pau. *Resum de geografia de Catalunya*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia, 2003.

VILAGRASA IBARZ, Joan [ed.]. *Transformacions territorials a Catalunya (segles XIX-XX)*. Lleida: Pagès editors, 2000.

VILALTA ESCOBAR, Maria José. «Hisenda municipal i arrendaments públics al Balaguer del segle XVIII». *Pedralbes: revista d'història moderna*, núm. 8-2 (1988), p. 75-86.

VILAR, Pierre [et al.]. *Reflexions crítiques sobre la cultura catalana*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983.

VILARNAU I DALMAU, Joaquim. «Nou ministres de Franco sobreviuen a Fraga». A: PALÀ I BALANYÀ, Roger; PICAZO I GUILLAMOT, Sergi. *Anuari Mèdia.cat: els silencis mediàtics de 2012*. [s. ll.]: Pol·len Edicions, 2013, p. 41-50.

VIZARRÓN Y EGUIARRETA, Juan Antonio. *Relacion exacta, y diaria, de las acertadas operaciones que han executado las Catolicas Armas del Rey nuestro señor (que Dios prospere) desde la prodigiosa Batalla de Almansa, hasta la feliz restauracion de la Ciudad, y Castillos de Lerida*. Madrid: 1707.

ZAMBRANA PINEDA, José Francisco. *Crisis y modernización del olivar español. 1870-1930*. [s. ll.]: Secretaría General Técnica, Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, 1987.

Fonts

Diaris, fulls volants i revistes consultats/des

A continuació indiquem els diaris i, entre parèntesi, els anys consultats:

Abc [Madrid] (1962).

Boletín Oficial del Estado-Gaceta de Madrid [Madrid] (1978).

Boletín Oficial de la Provincia de Lérida [Lleida] (1923-1979).

Butlletí de la Biblioteca de Catalunya [Barcelona] (1916).

Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana [Barcelona] (1920-1935).

Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya (1923-1932) (MDC).

Catalunya Social: Òrgan d'Acció Social Popular (1934) (MDC).

El Butlletí de les Borges: Butlletí d'informació municipal (2013).

El Correo de Lérida [Lleida] (BHIEI).

El Diario de Lérida. Periódico Católico [Lleida] (1930-1935) (BHIEI).

Flama (1934-1935) (MDC).

Horitzó [Les Borges Blanques] (1932-1936) (AFMU i AMGF).

L'Avenç [Les Borges Blanques] (1917) (AMGF).

La Biblioteca Popular de la Mancomunitat a les Borges Blanques (1918-1939): Commemoració del 75è. Aniversari de la seva obertura [Les Borges Blanques] (1993) (AFMF).

La Campana de Gràcia (1910-1934) (MDC).

La Humanitat: portaveu d'Esquerra Republicana de Catalunya (1981) (MEC)

La Mañana [Lleida] (1977).

La Publicidad, (1910) (MDC).

La rambla [Barcelona] (1931-1932) (MDC).

La Vanguardia [Barcelona] (1881-present) (HDLV).

L'Esport Català (1926) (MDC).

L'Estel [Les Borges Blanques] (1916) (BHIEI).

L'Intransigent: periodic nacionalista de joventuts (adherit a la "Unió Catalanista") (1921-1922) (MDC).

Lluita [Les Borges Blanques] (1932) (AFMU).

Sang Nova [Les Borges Blanques] (1917-1918) (BHIEI).

Sempre Avant! [Les Borges Blanques] (1921-1923) (BHIEI I AJSG).

Arxius i hemeroteques consultades

Archivo General de la Guerra Civil española. Salamanca (AGGCE).
 Arxiu Central de la Diputació de Lleida (ACDL).
 Arxiu Diocesà de Lleida (ADL).
 Arxiu Històric de la Cooperativa de Sant Isidre de les Borges Blanques (AHCSIBB).
 Arxiu del Jutjat de Pau de les Borges Blanques (AJPBB).
 Arxiu de la Memòria Popular de la Roca del Vallès <<http://www.laroca.cat/arxiumentoria/index.htm>> (AMPRV).
 Arxiu família Macià Farré (AFMF).
 Arxiu família Melani d'Urgell (AFMU).
 Arxiu Municipal de Les Borges Blanques (AMBB).
 Arxiu Històric Provincial de Lleida (AHPL).
 Arxiu Josep P. Segura Garsaball (AJSG).
 Arxiu Municipal de Les Borges Blanques (AMBB).
 Arxiu Municipal de Lleida (AML).
 Biblioteca-Hemeroteca de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida (BHIEI).
 Delegació Provincial de l'Instituto Nacional de Estadística, Lleida (DPINE).
 Hemeroteca Digital de l'*Abc* <<http://hemeroteca.abc.es>> (HDA).
 Hemeroteca Digital de *La Vanguardia* <<http://www.lavanguardia.es>> (HDLV).
 Hemeroteca Virtual de la Paeria, Lleida (HVPL).
 Memorial Digital de Catalunya <<http://mdc.cbuc.cat>> (MDC).
 Memòriaesquerra.cat <<http://memoriaesquerra.cat/plana.php?veure=presentacio>> (MEC).
 Metges catalans a l'exili <<http://www.metgesalexili.cat/index.html>> (MCE).
 Portal de Archivos Españoles <<http://pares.mcu.es>> (PARES).
 Servei de Biblioteca i Documentació de la Universitat de Lleida. Biblioteca de la Facultat de Lletres. Fons Sol-Torres (FST-UdL).
 Tesis Doctorals en Xarxa <<http://www.tdx.cat>> (TDX).

Fonts orals i entrevistes

Josefa Aragüés Carné

Josep Boldú Sans

Àngel Pagès i Remolà
Maria Teresa Solé Macià

Webgrafia

AUSIN HERVELLA, José Luís. «Milicians del POUM - Segons dades de microfilms de l'ANC». <https://docs.google.com/document/d/17GlCFPCaIxCtFVYcFZA-daus0SwEcA4rSGf3Dovt_NE/edit>, [Consulta 20 febrer 2015].

<<http://www.bisbatlleida.org/persona-historica/carles-monell-mn-pau>>, [Consulta: 12 octubre 2015].

<<http://www.bisbatlleida.org/persona-historica/pelegr%C3%AD-mir-mn-francesc>>, [Consulta: 12 octubre 2015].

<<http://www.espaimacia.cat>>

<www.espaisdememoria.udl.cat>

<<http://www.lesborgesblanques.cat/visita/cultura/ruta-oli.html>>, [Consulta: 13 novembre 2015].

<<http://www.nortoliva.info/es/qui-som/>>, [Consulta: 13 novembre 2015].

<www.victimesguerracivilfranquisme.udl.cat>

Índex de fotografies

Fotografia 1: Mapa de reforma urbana del projecte de Joaquín Porcheras, 1928 296

Índex de quadres i gràfics

Quadre 1-1: Població dels municipis de les Garrigues 1365-1857	25
Quadre 1-2: Població dels municipis de les Garrigues 1860-1940	26
Quadre 1-3: Població dels municipis de les Garrigues 1950-2010	27
Quadre 2: Evolució de la població de les capitals comarcals de la Regió VIII	30
Quadre 3: Població segons classificació ocupacional del padró de 1925	31
Gràfic 1: Naixements i defuncions a les Borges Blanques entre 1920 i 1930	35
Quadre 4: Taxa de natalitat a les Borges Blanques entre 1920 i 1936	35
Quadre 5: Taxa de mortalitat a les Borges Blanques entre 1920 i 1936	36
Quadre 6: Estructura ocupacional del sector primari de les Borges Blanques el 1925	43
Quadre 7: Estructura ocupacional del sector secundari de les Borges Blanques el 1925	45
Quadre 8: Estructura ocupacional del sector terciari el 1925	48
Quadre 9: Les dotze empreses olieres més importants de la província de Lleida el 1917	66
Quadre 10: Les dotze empreses més importants de la província de Lleida el 1956	66
Quadre 11: Cooperatives garriguenques i any de fundació	84
Quadre 12: Llista de presidents del Sindicat i la Cooperativa de Sant Isidre de les Borges Blanques	87
Quadre 13: Llista de presidents de la Caixa Rural de la Cooperativa de Sant Isidre de les Borges Blanques	88
Gràfic 5: Evolució del nombre de socis de la Caixa Rural entre 1930 i 1936	90
Gràfic 6: Evolució dels comptes de la Caixa Rural entre 1929 i 1935	91
Gràfic 7: Comptes de pèrdues i guanys consolidats de la cooperativa: 1996-2001	107
Quadre 14: Llista d'alcaldes i alcaldesses de la història de les Borges Blanques	129
Quadre 15: Junta Directiva del CDR escollida el 1920	138
Quadre 16: Llista de membres del sometent de les Borges el 1928	167
Quadre 17: Nombre d'afiliats al sometent entre 1918 i 1926 a la província de Lleida	172
Quadre 18: Junta Directiva del Fomento Borjense escollida el 14 de gener de 1922	174
Quadre 19: Partits mèdics del districte de les Borges Blanques el 1932	179
Quadre 20: Preus productes agrícoles el 24 de maig de 1922	181
Quadre 21: Preu productes agrícoles l'1 de setembre de 1923	182
Quadre 22: Preus dels aliments bàsics l'octubre de 1931	185
Quadre 23: Membres del patronat de la biblioteca popular de les Borges Blanques	203
Quadre 24: Membres del Patronat de la Biblioteca escollit el 25 de setembre de 1921.	205

Quadre 25: Nombre de volums/obres entre 1922 i 1925 a les biblioteques populars de segon grau	208
Gràfic 8: Evolució del nombre de lectors anuals a la biblioteca popular de les Borges Blanques (1919-1924)	209
Gràfic 9: Nombre de lectors adults i infantils a la biblioteca popular de les Borges Blanques (1920-1924)	210
Gràfic 10: Llibres consultats a la sala de la biblioteca popular de les Borges entre 1919 i 1924	211
Quadre 26: Ordre de preferència de consulta i préstec a la biblioteca popular de les Borges Blanques (1920, 1923).	212
Quadre 27: Cost de les inversions per a la construcció de la biblioteca popular de les Borges el 1920.	213
Quadre 28: Evolució de l'analfabetisme a les Borges Blanques (1920-1930)	220
Quadre 29: Membres de la Comissió Delegada de l'APEC a les Borges	229
Quadre 30: Socis/es i data d'alta a l'Associació	230
Quadre 31: Membres de la clerecia secular parroquial de les Borges Blanques	235
Quadre 32: Consistori municipal format l'1 d'octubre de 1923	263
Quadre 33: Taula: Distribució dels regidors en les comissions (alcaldia Piqué)	263
Quadre 35: Distribució dels regidors en les comissions (alcaldia Piqué)	267
Quadre 36: Consistori municipal format el 14 de gener de 1925	269
Quadre 37: Taula núm. : Distribució dels regidors en les comissions (alcaldia Piqué)	270
Quadre 38: Proposta en ternes de pèrits municipals, 1925	275
Quadre 39: Comptes municipals 1923	282
Quadre 40: Variació pressupostària	285
Quadre 41: Distribució dels regidors en les comissions (alcaldia Clavería)	303
Quadre 42: Proposta de reforma de personal de Clavería (1926)	305
Quadre 43: Composició del consistori municipal el 20 d'octubre de 1926	316
Quadre 44: Comissions del govern municipal formades el 25 d'octubre de 1926	316
Quadre 45: Comptes trimestrals de 1927	325
Quadre 46: Resultat arqueig comptes 1927	326
Quadre 48: Distribució dels regidors en les comissions (Segona alcaldia Clavería)	335
Quadre 49: Consistori municipal format el 30 d'abril de 1930	337
Quadre 50: Estat general de la comptabilitat el 31 de desembre de 1930	343
Quadre 51: Comptes municipals el 31 de desembre de 1930	343
Quadre 52: Esquema del repartiment de càrrecs institucionals el 16 d'abril de 1931	354
Quadre 53: Comissions del consistori municipal creades el 26 d'abril de 1931	356

Gràfic 11: Inversió en Salubritat i higiene entre 1930-35 i 1940-45	382
Quadre 54: Percentatge de despesa dedicat a Salubritat i higiene 1930 – 1945	382
Quadre 55: Canvis del nomenclàtor durant la Segona República	427
Quadre 56: Segon grup de canvis del nomenclàtor durant la Segona República	428
Quadre 57: Llista de donants per al monument a Macià de Torrebesses	442
Quadre 58: Llista de donants per al monument a Macià del Vilosell	442
Gràfic 12: Resultat en % de les eleccions municipals del febrer de 1934	450
Gràfic 13: Nombre de vots per candidatura en les eleccions municipals de 1934	451
Quadre 59: Processats a la comarca administrativa de les Garrigues	457
Quadre 60: Consistori reformat el 21 de juny de 1935	462
Quadre 61: Membres del Comitè de Milícies Anfifeixistes de les Borges Blanques	464
Quadre 62: Membres del consistori borgenc format el 24 d'octubre de 1936	465
Quadre 63: Llista de socis del CRE de les Borges voluntaris a columnes	467
Quadre 64: Llista de milicians del POUM de les Borges Blanques el 1936	469
Quadre 65: Llista de detinguts del tercer Tribunal Popular amb les dates de detenció i alliberament	480
Quadre 66: Llista d'encausats/des de les Borges Blanques pel Tribunal Popular Especial i els Jurats d'Urgència entre el maig de 1937 i el gener de 1939	485
Quadre 67: Bombardeigs sobre les Borges Blanques	487
Quadre 68: Víctimes del bombardeig de les Borges Blanques del 2 d'abril de 1938	488
Quadre 69: Víctimes del bombardeig de les Borges Blanques del 25 de novembre de 1938	491
Gràfic 14: Percentatge de víctimes dels bombardeigs segons el sexe	493
Quadre 70: Llista de refugiats morts a les Borges Blanques durant la Guerra Civil	494
Quadre 71: Relació de víctimes borgenques en acció de guerra	495
Quadre 72: Membres de la Comissió Gestora de les Borges Blanques el 1939	497
Quadre 73: Membres de les comissions i delegats de la Comissió Gestora 1939-40	498
Quadre 74: Canvis en el nomenclàtor durant el primer franquisme	499
Quadre 75: Membres de la segona gestora municipal (8 febrer 1940 — 28 gener 1944)	500
Quadre 76: Comissions i delegacions de la segona gestora municipal 1940-1944	501
Quadre 77: Membres de la tercera gestora municipal (28 gener 1944 — 19 febrer 1945)	501
Quadre 78: Membres de la quarta gestora municipal (4 abril 1945 — 20 agost 1948)	502
Quadre 79: Llista de borgencs executats pel règim franquista	506
Quadre 80: Llista de borgencs/ques encausats/des pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Lleida	508
Quadre 81: Personal del jutjat de les Borges Blanques, 1945-1990	510

Acrònims i sigles usades

AP	Alianza Popular
APEC	Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana
BOC	Bloc Obrer i Camperol
CC	Centristes de Catalunya
CDC	Convergència Democràtica de Catalunya
CDR	Centre Democràtic i Republicà
CIPM	Candidatura Independent Progrés Municipal
CiU	Convergència i Unió
CNT	Confederació Nacional del Treball
CRB	Círculo Republicano de las Borjas
CRE	Centre Republicà d'Esquerra
CTB	Centre Tradicionalista de les Borges
ERC	Esquerra Republicana de Catalunya
FAI	Federació Anarquista Ibèrica
FDN	Federació Democràtica Nacionalista
FNC	Front Nacional de Catalunya
GIB	Grup d'Independents per les Borges
IACSI	Institut Agrícola Català de Sant Isidre
IEC	Institut d'Estudis Catalans
INC	Instituto Nacional del Crédito
JCB	Joventut Catalanista de les Borges
PDP	Partido Demócrata Popular
POUM	Partit Obrer d'Unificació Marxista
PRC	Partit Republicà Català
PSUC	Partit Socialista Unificat de Catalunya

SIM	Servicio de Información Militar
UCD	Unión de Centro Democrático
UDC	Unió Democràtica de Catalunya
UFNR	Unió Federal Nacionalista Republicana
UGT	Unió General de Treballadors
UIM	Unió Industrial i Mercantil
UL	Unión Liberal
UPAL	Unió Provincial Agrària de Lleida
UdR	Unió de Rabassaires
USC	Unió Socialista de Catalunya